

GUBČEVA BRIGADA

8

LADO AMBROŽIČ - NOVLJAN

GUBČEVA BRIGADA

KNJ12NICA
NOV IN POS

KNJIŽNICA NOV IN POS 8

LADO AMBROZIČ-NOVLJAN

GUBČEVA BRIGADA

LJUBLJANA 1972

UVOD

V Gubčevi brigadi sem bil od njene ustanovitve do januarja 1943, zato mi je bilo tem lažje prevzeti nalogo, naj napišem zgodovino te sijajne eno te slovenske partizanske vojske. Ko je sedaj po večletnem prizadevanju delo opravljeno, sem zadovoljen, ker sem se vsaj nekoliko oddolžil temu, kar mi je brigada med vojno dala. Omogočila mi je, da sem z njenimi junaškimi partizani in partizankami prispeval k oblikovanju boja svojega naroda za svobodo in izpolnjeval težnjo po socialistični družbeni ureditvi. S posebnim zanimanjem in ljubeznijo sem med delom spremljal njeno nad tri tisoč kilometrov dolgo bojno pot, ki se je je udeleževalo nad tri tisoč borcev in bork. Ko so bila nanizana vsa dejanja Gubčeve brigade, sem jih sklenil v celo vi tost, ki preseneča po veličastni moči in bojni zmogljivosti. Brigada je kot del velike narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije in širokega osvobodilnega gibanja podprla svobodoljubne težnje tudi tistih majhnih narodov, ki so bili zaradi neprestanih agresivnih pritiskov že izgubili perspektivo za boljšo prihodnjost. Sklepno poglavje in grafikon bojne zmogljivosti brigade na koncu knjige slikata v obrisih vso njeno dolgo bojno pot.

Gubčeva brigada je bila oborožena pest osvobodilnega gibanja na Slovenskem in je s silo lomila okove sovražnikove okupacije in nasilstva. Zato je v delu poudarek na vojaških akcijah, čeprav so seveda zelo pomembne politične silnice, ki so usmerjale partizanske enote k akcijam in ciljem. Podrobne opisa političnih razmer na terenu nisem natanko izdelal iz razloga, ker se je brigada premikala na obširnem področju slovenskega ozemlja ter na Hrvaškem in ker bodo v kratkem

začela izhajati zgodovinska dela o političnih razmerah na terenu in njihovi povezavi z bojem partizanskih enot.

To delo je zgodovina brigade kot celote. Mnogi junaški podvigi manjših brigadnih enot in posameznikov so opisani le v toliko, kolikor so bili v dokumentaciji, ki je bila na voljo, izrečno navedeni kot pomembni. Vsak gubčevcec bo vendarle našel sebe med slavnimi ustvarjalci zgodovine, kaj ti odločeno je bilo, da bo seznam vseh gubčevcev sestavni del tega dela.

V arhivih in muzejih je bilo na srečo mogoče najti dovolj dokumentarnega gradiva za spremljanje in ugotavljanje bojne poti brigade. Posebno razveseljivo je, da so ohranjene kronike vseh temeljnih brigadnih enot za krajše obdobje. Kronisti so ohranili na ta način verodostojne podatke o premikih in bojih bataljonov in baterije ter podatke o posebnih dogodkih iz življenja enot in borcev. Na voljo je tudi več verno napisanih dnevnikov, kar je posebej razveseljivo. Za najbolj koristne in pomembne štejem dnevniške Mileta Čubrića, Staneta Škrlja in Hinka Bratoža-Okija. Hinko Bratož-Okij ga je ob javi v obliki spominov v posebni knjigi po vojni (»Dnevnik partizana«), Stane Škrlj pa ga je uporabil za pisanje »Spominov na Gubčevo brigado«, ki mi jih je rad dal na voljo. Tudi najzanimivejše spomine sem uporabil s pridom. Omenil sem že vojne spomine Staneta Škrlja in Hinka Bratoža-Okija. Dva brigadna komandanta, Janez Hribar in Franc Avbelj-Lojko, sta prispevala vojne spomine, ki so pisani zelo živo in vsebujejo veliko dragocenih opisov in podatkov. Če je bilo treba nekatere dogodke posebej osvetliti ali pa če ni bilo na voljo zadosti dokumentov, sem poklical na pomoč tište gubčevce, ki so to lahko storili. Vendar je bilo takih pričevanj le malo. Bolj sem se opiral na dokumentarno gradivo. Nekateri gubčevci so poslali precej snovi iz svojega življenja v brigadi. Kjer je bilo koristno, sem jo vtikal v zgodovino. Pri tem omenjam zlasti prizadevnost Berta Gimplja. Zelo so mi pomagale naslednje knjige: Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, Franček Saje, Belogardizem, druga izpopolnjena izdaja, in Šlandrova brigada, ki jo je napisal dr. Miroslav Stiplovšek.

Komisija za zgodovino sveta za razvijanje tradicij pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije je neprestano spremljala moje deio in mi pomagala z nasveti.

Sodelavci ljubljanske skupine Vojaškega zgodovinskega instituta JLA so mi nesebično pomagali pri izbiri dokumentov in s strokovnimi nasveti. Med njimi sta bila polkovnik Zdravko Klanjšček in podpolkovnik Jože Novak kot recenzenta zgodovine Gubčeve brigade vedno na voljo pri razvozljavanju mnogih problemov in nejasnosti. Podpolkovnik Jože Novak me je oskrbel z najnovejšo dokumentacijo, ki mi je bila potrebna za obdelavo in dopolnitve zadnjih poglavij. Polkovnik Ivan Ferlež mi je dal na voljo podatke o sestavi in poreklu tistih skupin Druge grupe odredov, ki so se bile po vmitvi z Gorenjskega vključile v brigado.

Institut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani mi je ustrezljivo odpiral fascikle z dokumenti, ki so bili važni. Ravnatelj instituta dr. Tone Ferenc me je opozoril na dokumentacijo, ki jo je institut dobil v zadnjem času, Slavka Gorjanova pa je odstranjevala vse ovire za hitro uporabo arhivskega gradiva.

V muzeju ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani sem dobil na vpogled dobršen del dokumentov Gubčeve brigade, ki so jih bili našli ali pa zbrali sodelavci muzeja, fototeka pa mi je pomagala izbirati fotografije in jih je pripravila za uporabo. Pomagali so mi Danilo Čuk, vodja fototeke, kustos muzeja Milan Brezovar, Zlata Sluga in fotolaboratorij.

Skice ponazarjajo dolgo bojno pot brigade, nekatere pa pojasnjujejo zamisli za akcije in prikazujejo razmere na bojišču. Narisal jih je Vladimir Štimac.

Vsem, ki so mi pomagali pri delu, se najpristrčneje zahvaljujem.

Odbor Gubčeve brigade je opravil veliko organizacijsko deio. Izvolili so ga na zboru gubčevcev in je deloval skoraj osem let v naslednji sestavi: predsedoval je Stane Škirlj, za uspešno zbiranje denarnih sredstev je bil najbolj zasližen Miran Šubic, agitacijo in propagando je vodil Sergej Vošnjak, tajniške posle pa je opravljal Marjan Lenarčič. Franci Kolar je kot član odbora prispeval neprecenljivo delo kot organizator, saj ga ni bilo vprašanja, ki ga ne bi bil z njim in z njegovo pomočjo reševal. Razna podjetja in gospodarske organizacije so na prošnjo Gubčeve brigade prispevali materialna sredstva, ki so bila potrebna za tiskanje knjige.

Alojz Rajer-Miško je najbolj zaslužen za sestavo seznama gubčevcev, ki obsega nad 3000 imen. Verjetno se mu je

posrečilo zbrati imena nad 80 odstotkov gubčevcev, tako da je seznam precej popoln. Rajer je v to delo vložil več kot osemletni trud. Tako bo skoraj vsak gubčevcevec našel delček spomina na svoj boj v kratkih vrsticah seznama. Prvič se je odbor Gubčeve brigade lotil zbiranja podatkov o gubčevcih leta 1950, ko je bila proslava obletnice ustanovitve brigade v Muhaberu pri Novem mestu. Podatke so nenehno izpopolnjevali. V arhivskem gradivu smo našli dokumente, ki navajajo nad 1800 imen. Ko je bilo delo opravljeno, je dal odbor seznam natisniti in ga razposlal mnogim gubčevcem na izpopolnitev. Šele nato je bil končno gotov. Drugo pomembno delo, ki ga je opravil Rajer, je seznam poveljniškega kadra. Napipravljen je bil predvsem na temelju dokumentov. Mnogo vozlov je bilo treba razplesti, preden je postal tak, da je bil zrel za objavo. Zaradi pomanjkljivih in zamotanih podatkov v dokumentih je bilo odločeno, da bo obsegal le poveljniško sestavo štaba brigade in le komandante in (politične komisarje bataljonov. Seznam je dovolj zanesljiva priča rasti najboljših poveljnikov in političnega kadra v brigadi.

Založba Partizanska knjiga je pod vodstvom direktorja Milka Štolfe ves čas pisanja zgodo vine gmotno in moralno vzpodbujala avtorja k delu, za kar se jima najlepše zahvaljujem. Jožetu Čertaliču, tehniškemu izvajalcu priprav za tisk, gre hvala za vestno opravljeno delo.

Stare žage, junija 1972.

Lado Ambrožič-Novljan

I

USTANOVITEV

Cetrtega septembra 1942

Slavna druga slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Matije Gubca (vnaprej Gubčeva brigada) je bila ustanovljena na slovesnem ustanovnem mitingu 4. septembra 1942 v gozdu južno od vasi Trebelno nad Mokronogom. Tam, kjer je zdaj spomenik, se je zbralo okoli 850 partizanov in političnih aktivistov, da bi najbolj slovesno pospremili na bojno pot eno prvih enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Ustanovitev Gubčeve brigade obeležuje izreden napor osvobodilnega gibanja na Slovenskem, da bi vzdržalo pritisk in nasilje velike ofenzive italijanskega okupatorja, pod čigar varstvom se je bil pravkar porodil oboroženi belogardizem.

Velika italijanska ofenziva

Višje poveljstvo italijanskih oboroženih sili »Slovenija-Dalmacija«* je že v začetku junija 1942 zaradi nevzdržne politične in vojaške situacije v Sloveniji izdalo navodilo za veliko ofenzivo v Ljubljanski pokrajini.** General Roatta, ki je bil glavni komandant tega poveljstva, je zaupal komandantu XI. armadnega korpusa generalu Mariu Robottiju nalogo, naj na priključenem delu Slovenije čim hitreje vzpostavi in ohrani javni red. Po zamisli generala Roatte so za uničenje osvobodilnega gibanja potrebni naslednji ukrepi: zatreti je treba

* Druga italijanska armada.

** Ljubljanska pokrajina (provinca) je obsegala Ljubljano, Polhograjske Dolomite, Notranjsko, Dolenjsko, Belo krajino in Kočevsko. Vnaprej jo borno imenovali Ljubljansko pokrajino.

osrednjo vodilno organizacijo prevratnega ali kateregakoli protiitalijskega gibanja, pospešiti razdor med različnimi političnimi smermi v partizanskem taboru in jih nahujskati enega proti drugemu,* onemogočiti oskrbovanje upornikov, ki jih preživlja prebivalstvo; za vsako ceno je treba zagotoviti železniški promet na progi Postojna—Ljubljana—Zalog, meje Ljubljanske pokrajine pa je treba zapreti; ker vodijo partizani »neko večjo gverilo«, je treba v boju z njimi uporabiti posebno taktiko tako, da se združi sistem na gosto posejanih gamizij s sistemom mobilnih čet kot v kolonialni vojni; z znatnimi silami je treba delovati na ozkem prostoru.¹

General Roatta daje v akciji za pomiritev Ljubljanske pokrajine prednost terorju nad civilnim prebivalstvom in že nakazuje možnost za začetek izdajalske akcije belogardizma.

Komandant XI. armadnega korpusa general Robotti je imel več kot mesec dni časa za priprave. Na voljo je imel veliko vojaško moč 82.000 mož** in je glede na partizane, ki jih je tedaj bilo okoli 3.000, dosegel premoč 27 :1. Posebna prednost italijanske vojske je bila še neprimerno boljša oborožitev. Ob začetku ofenzive so imeli Italijani na vsak kvadratni kilometer Ljubljanske pokrajine po petnajst vojakov, na vsakih pet prebivalcev pa po enega vojaka. Po moči nastopajočih enot in trajanja operacije (16 tednov!), sistematičnosti čiščenja ozemlja ter nasilja proti civilnemu prebivalstvu je to bila ena največjih ofenziv v Jugoslaviji sploh. Imela je dvanajst etap; deset jih je bilo na slovenskem, ena na Hrvaškem, ena pa na slovenskem in hrvaškem ozemlju.

Medtem ko se je italijansko poveljstvo pripravljalo na odločilno akcijo proti partizanom, je osvobodilno gibanje v Ljubljani in v Ljubljanski pokrajini doseglo velike uspehe. Osvobojeno ozemlje se je vedno bolj širilo, partizanske čete pa so iz dneva v dan bolj naraščale. Italijani so bili potisnjeni v defenzivo, njihovi garnizoni pa so bili pregnani z izpostavljenih mest ter se razmeščali blizu komunikacij. Osvobodilna

* Vsekakor so mislili na temeljne ustanovne skupine OF.

** Enote, ki so sodelovale v ofenzivi, so bile: štiri italijanske divizije (»-Cacciatori delle Alpi«, »Isonzo«, »Macerata«, »Granatieri di Sardegna«), XI. Ragrup. GaF (graničarji), dve fašistični legiji, štirje posebni bataljoni »M« — in še karabinjerji, policija, letalstvo, inženirske enote, topništvo ter sodelujoče enote XXIII. in V. armadnega korpusa.

fronta je uživala skoraj popolno podporo slovenskega prebivalstva v Ljubljani, v vseh mestih in na podeželju. Partizani so tudi v drugih slovenskih pokrajinah postajali vse bolj dejavni.

Vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja je pričakovalo sovražnikovo ofenzivo. E. Kardelj je 14. julija 1942 pisal Ivu Ribarju-Loli, da si na Slovenskem ne delamo iluzij, da bi zadržali osvobojeno ozemlje.² Ker smo zgradili dobre oskrbovalne centre in bolnišnice, ne bomo odvisni od vasi, če bi se primerilo najhujše in bi Italijani zavzeli večji del osvobojenega ozemlja. Poglavitno je, da nismo odvisni od osvobojenega ozemlja in da se za vsako ceno obdržimo na tem ozemlju, da ne bi prišla na oblast bela garda. Mil lahko spričo večjih okupatorskih napadov preformiramo naše čete v proletarske brigade.

Iz tega pisma je razviden poglavitni koncept ravnanja, če bi bila sovražna ofenziva: ne zapuščati slovenskega ozemlja, ne braniti za vsako ceno osvobojenega ozemlja, ustanoviti proletarske brigade.

Do začetka velike italijanske ofenzive sta bili res že ustanovljeni dve brigadi. Prvo sta na lastno pobudo ustanovila Franc Rozman-Stane in Dušan Kveder-Tomaž. Bila sta komandant in politični komisar pokrajinskega poveljstva štajerskih partizanskih čet. Prvo štajersko oziroma slovensko brigado sta ustanovila 29. marca 1942.* Delovala je med reko Krko in nemško-italijansko razmejitveno linijo na Dolenjskem. Namenjena je bila za pohod na Štajersko in Koroško, da bi tarn pomagala okrepiti odpor proti nemškemu okupatorju. Prva slovenska brigada je bila po zaporedju ustanovitve tretja brigada narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije poleg prve in druge proletarske brigade. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet (vnaprej glavno poveljstvo) pa se ni strinjalo s to ustanovitvijo, zato sta komandant in politični komisar pokrajinskega poveljstva štajerskih partizanskih čet preimenovala prvo slovensko brigado 1. maja 1942 v drugo grupo od-

* Brigada je bila formirana 5. aprila 1942 na Kremenjku. Glej op. 1. dnevnega povelja 2. štajerskega bataljona konec marca 1942, Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI. del, knjiga 2, dokument št. 35, vnaprej skrajšano: Zbornik VI-2-35 in Ivan Ferlež, Druga grupa odredov.

redov, ki pa je še nadalje delovala kot strnjena, celovita manevrska enota, dokler ni njen manjši del odšel na Štajersko in Koroško. Ustanovitev prve slovenske brigade omen jamo posebej zato, ker je iz njenih vrst prišel dobršen del borcev tudi v Gubčevo brigado.

Dne 16. julija 1942, prav na dan začetka italijanske ofenzive, je bila ustanovljena tudi Tomšičeva brigada.

Italijani so začeli ofenzivo najprej z napadom na območje Krma in Mokrca. Dve operativni etapi sta bili potrebni, da so preiskali vse obšime gozdove in opravili rabeljska dela nad civilnim prebivalstvom Notranjske. Tretja operativna etapa je zajela Kočevsko, nakar so se Italijani usmerili proti Kočevskemu Rogu.

Silen vojaški pritisk in teror nad civilnim prebivalstvom sta širila val demoralizacije in deine panike v partizanskih vrstah in na terenu. To se je dogajalo predvsem v tistih enotah, kjer je bilo mnogo novih mobiliziranih borcev in novincev. Potreben je bil velik napor, da so se enote, ki so jih najprej napadali, otresle prvih negativnih posledic, ki so nujen spremljevalec napada tako nadmočnih sii. Nekatere čete so sicer ostale med ofenzivo neokrnjene, mnoge pa so izgubile še neizkušene novomobilizirane borce, ki so se vrnili na svoje domove ali pa so se vdajali Italijanom.

Glavno poveljstvo se je zavedalo, da moč sovražnikovega pritiska lahko privede osvobodilno gibanje in partizanske čete v veliko zagato. Mrzlično je ukrepalo. 2e 25. julija je obvestilo štaba tretje in pete grupe odredov o taktiki italijanskih čet ter jih opozorilo, da bo okupator« verjetno enako storil tudi na drugih odsekih. Zato naj partizani preidejo v protiofenzivo, s spretnim manevriranjem naj se izogibajo obkolitvam. Zato so se enote Krimskega odreda začele vračati na položaje, kjer so bile pred ofenzivo. Napadalnost partizanskih enot pa se je povečala zlasti v severnem in vzhodnem delu Ljubljanske pokrajine.

Italijani so 14. avgusta 1942 začeli četrto operativno fazo ofenzive, usmerjene proti *Kočevskemu Rogu*. Bila je najbolj nevarna in usodna. V Rogu je namreč tedaj bilo celotno vodstvo osvobodilnega gibanja z izvršnim odborom Osvobodilne fronte, CK Komunistične partije Slovenije in glavnim poveljstvom. V Rogu so bile še razne partizanske enote Krškega in

Kočevskega odreda, zaledne ustanove glavnega poveljstva in pete grupe odredov, bolnišnice, propagandna in obveščevalna središča ter centri za zvezo. Nad Rogom je visela grožnja najbolj podrobnega čiščenja z velikimi operativnimi enotami.

Po Robottijevi zamisli naj bi italijanske čete v najkrajšem času sklenile neprekinjen obroč okoli centralnih rajonov Roga. Sodil je, da so v Rogu zbrani uporniki, ki sd doslej ušli očiščevalnim akcijam, in da so tarn tudi zaloge streliva, orožja, hrane in opreme. Po sklenitvi obroča bi s konvergentnimi premiki očistili obkoljeni del. Italijani niso vedeli, da je v Rogu celotno vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja.

Italijanski bataljoni so 14. avgusta 1942 nepričakovano začeli prodirati z izhodiščnih položajev okoli Roga. Naslednjega dne do večera je okoli 40.000 vojakov naredilo kakih 40 km dolg obkolitveni obroč, ki je zajemal približno 100 km² najtežje dostopnega roškega zemljišča. Na vsak dolžinski kilometer obkolitvene linije so Italijani postavili najmanj tisoč vojakov, za čiščenje obkoljenega območja pa so imeli za vsak kvadratni kilometer po kakih štiristo vojakov. Torej so bili dovolj na gosto, da bi podrobno preiskali ves teren.

Roška faza ofenzive se je le srečno končala. Nekatere partizanske čete so sicer bile razbite, toda mnoge so se prebile skozi sovražnikove vrste. Vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja je zamudilo priložnost, da bi se o pravem času preselilo z Roga, zato se je zateklo v neki bunker, v kraški vrtači napravljeno skrivališče, kjer ga k sreči Italijani, ki so večkrat vohljali okoli njega, niso iztaknili. Ko je pritisk na Rog nekoliko pojenjal, se je del vodstva s Kardeljem preselil v Podlipoglav pri Ljubljani, del s Kidričem pa je še naprej ostal na Rogu.

Roška etapa je pomembna zato, ker pomeni višek italijanske velike ofenzive. Do tu so italijanske enote še s polemom šle v akcije, vnaprej pa je moč ofenzive začela plahneti. Doslej so partizani bili še v obrambi in niso spregledali sovražnikovih bojnih metod, niti njihovih načrtov ter moči. Odslej pa so že vedeli, kakšno taktiko ubira sovražnik. Ni bilo težavno uganiti, da bodo sedaj začeli čistiti Suho krajino in nato območje med dolenjsko železnico Ljubljana—Novo mesto in nemško-italijansko razmejitveno linijo. Tako je postalo jasno, kaj je treba ukreniti:

izmakniti izpod udara velikih sovražnih adi partizanske čete teir jih združiti v več je manevrske enate.

Beblerjev štab

Od članov glavnega poveljstva je bil med roško fazo italijanske ofenzive zunaj obkolitvenega obroča *Aleš Bebler*, komandantov namestnik. Ker je dobil sporočilo, da je glavno poveljstvo v velikih škripcih, in ker ni bilo videti, da bi začelo kaj kmalu zopet delovati, je iniciativno nadaljeval posle glavnega poveljstva in začel odločno in naglo ukrepati. Z majhno skupino partizanskih poveljnikov je bil v Suhi krajini in je ustanovil pomožno komandno mesto glavnega poveljstva.* Najprej je ukazal četam »tostran in onstran« Krke (to so bile zlasti enote Tomšičeve brigade in Krškega odreda), naj pohite z bojnimi patruljami deset do dvajset partizanov na Rog, kjer naj z napadi Italijanom v hrbet pomagajo obkoljevalnim v Rogu. Na desnem bregu Krke (Suha krajina in Rog) je zbral partizane, ki so bili izgubili zvezo s svojimi enotami (predvsem partizani iz Krškega in Zapadnodolenjskega odreda) ter iz njih ustanovil manevrski bataljon pod poveljstvom Filipa Tekavca-Gašperja, ki se je pred italijanskimi četami pričel umikati proti jugozahodu.

Beblerjev štab se je 20. avgusta 1942 preselil v Zalisec pri Zužemberku. Tu se je izpopolnil z novimi ljudmi, ki so se že prej znašli zunaj obkolitvenega obroča na Rogu ali pa so se z Roga prebili. Tu so poleg njega bili Viktor Stopar-Silvo Moščan, ki je prevzel funkcijo začasnega političnega komisarja, Edo Mihevc, član glavnega poveljstva, Jože Brilej, Jože Mazovec, Lado Ambrožič-Novljan, politični komisar pete grupe odredov in drugi.

* Pomožna in rezervna poveljniška mesta so v modernih armadah ustanavljali v primeru hitrega menjavanja bojnih položajev. Beblarjevo gibljivo pomožno komandno mesto glavnega poveljstva je bilo posebnost v partizanski vojni praksi, ki bi ji bržkone s težavo našli podobno. Prekinitev zveze s podrejenimi enotami in s tem prekinitev poveljevanja medtem, ko je bilo glavno poveljstvo v Rogu, bi bilo negativno vplivalo na partizanske čete, ki se samostojno ne bi znale pravilno orientirati. Bebler imenuje svoje pomožno poveljstvo včasih glavni štab, včasih pa delegacija glavnega poveljstva. Mi ga bomo odslej imenovali Beblerjev štab.

Beblerjev štab je prevzel nase odgovorno nalogo, v dirki z italskimi divizijami pripraviti partizanske enote, da se bodo znale uspešno izmakniti sovražnikovemu udaru in da bodo, uporabljajoč partizansko taktiko, znale vračati sovražniku udarce z udarci. To pa ni bila lahka naloga. Beblerjev

Aleš Bebler, narodni heroj, namestnik komandanta glavnega štaba Slovenije

štab je zato izdal enotam navodila, naj se razbremene nepotrebnih reči, ki da so v sedanjih razmerah napota; naj premete skrivališča, za katera ve preveč ljudi, naj se v četah osnujejo udarni vodi iz zanesljivih in najboljših borcev; oborože naj se terenski aktivisti, bataljoni naj se zbero, uvede naj se vojaška disciplina in strogo naj se ukrepa proti dezerterjem.³

Ko so Italijani 23. avgusta 1942 končali tretjo roško etapo ofenzive, so začeli 24. avgusta četrto. Njen cilj je bil očistiti Suho krajino partizanov. To bi dosegli tako, da bi divizije, ki so bile na Rogu, kot poglavitne sile v frontalnem pohodu skozi Suho krajino v smeri proti severozahodu napadle in uničile partizane, na katere bi naletele, mobilna skupina divizije »Isonzo« pod poveljstvom generala Ceruttija pa bi kot pomožne enote očistile del med cestami Novo mesto—Dolenjske

Toplice—Dvor—Žužemberk—Dobrnich—Trebnje in Trebnje—
Novo mesto.

V Suhi krajini na desnem bregu Krke sta nastopali diviziji »Cacciatori delle Alpi« in »Granatieri di Sardegna« ler mobilna skupina divizije »Macerata«. Fašistična 105. legija, fašistični bataljoni »M« in italijanske posadke iz Vidma, Dobropolja ter Velikih Lašč pa so napravili zaporo na cesti Rasica—Hočevje e—Krka—Žužemberk.

Ceruttijeva mobilna skupina divizije »Isonzo« je bila sestavljena iz enega bataljona in oddelka divizije »Isonzo«, bataljona divizije »Cacciatori« in belogardističnega oddelka iz Novega mesta. Četrta operativna etapa je torej bila še vedno mogočna operacija, v katerih je sodelovalo okoli 40.000 mož, prav toliko kot na Rogu. Bojevitost te množice vojakov pa so zavirali utrujenost, slabi uspehi in dejstvo, da je moralo italijansko poveljstvo že računati Z odhodom divizije »Granatieri di Sardegna« in nekaterih fašističnih bataljonov »M« v sestavo V. korpusa za boj proti partizanom na Hrvaškem in v Bosanski krajini.

Rezultat tega dela ofenzive, ki so ga končali 29. avgusta 1942, je bil tak, da so se partizani iz Suhe krajine umikali pred uničujočim italijanskim valjem proti severu, predvsem v gozdove Kremenjka in Osredka v okolici Sei pri Šumberku.

Beblerjev štab je bil v začetku četrte etape ofenzive še vedno pri vasi Zalisec. Kmalu je imel dovolj podatkov, ki so nakazovali potek italijanskih operacij. Najbolj nevarno je napadla partizane mobilna Ceruttijeva skupina divizije »Isonzo« na območju med Novim mestom in Žužemberkom. Zato so se partizani začeli umikati proti zahodu v že prej omenjeni rajon Kremenjka. Italijanski bataljoni so kot valjar potiskali pred seboj partizane proti severu in severozahodu in povzročali delno dezorganizacijo njihovih enot.

Postalo je očitno, da je treba hitro združiti partizane v večjo enoto, da bi preprečili razkroj čet in njihovo demoralizacijo. Bebler je 26. avgusta izdal *znamenito odredbo št. 10*,⁴ s katero po nalogu Franca Leskoška, komandanta glavnega poveljstva, in Ivana Mačka, političnega komisarja tega poveljstva, združuje tedanjo tretjo in peto grupo odredov v Ljubljanski pokrajini v eno, tretjo grupo odredov pod svojim poveljstvom. Politični komisar je postal Janez Hribar-Tone Po-

gačnik. Krmskemu, Kočevskemu, Belokranjskemu, Krškemu in Zapadnodolenjskemu odredu je ukazal, naj se vsak njihov bataljon skrči na eno četo, ki naj se z izbranimi borci usiposobi za boj. Deluje naj po potrebi samostojno, brez stika z nadrejenimi poveljstvi. Po izpolnitvi tega povelja bi ostalo na vdoljo mnogo partizanov, ki bi jih bilo treba združiti v *manevrske brigade*. Odredba števika 10 nakazuje že nekatere organizacijske in operativne značilnosti novih brigad. Manevrške brigade bodo neposredno podrejene glavnemu poveljstvu in le, če bodo izgubile stik z njim, se bodo podrejele štabu grupe odredov, kjer bodo operirale. Če bodo ostale brez kakršnegakoli stika, bodo same sprejemale naloge in bodo samostojno delovale. Poveljstvo manevrske brigade sestavljata komandant in politični komisar, ki morata vedno biti pri enem od bataljonov.

Posebnost odredbe št. 10 je v tem, da pooblašča dotedanje odredne štabe, naj sestavljajo začasna poveljstva številčno zmanjšanih odredov in novih brigad. Vodstvo novega odreda naj prevzame nekdanji politični komisar odreda, poveljstvo nad manevrsko brigado pa prevzame komandant odreda. Ta široka pooblastila odredom naj bi sprostila hitro in samoiniciativno ustanavljanje novih brigad po vsej Ljubljanski pokrajini, kar pa se ni izpolnilo, kaj ti odredi so bili prešibki in v ofenzivi preveč angažirani s problemi lastnega obstoja, da bi mogli popolnoma samostojno izpolnjevati take naloge. Za ustanavljanje brigad je bila potrebna prisotnost glavnega poveljstva samega.

V zadnji točki odredbe št. 10 Aleš Bebler zaupa organizacijo 1. manevrske brigade članu glavnega poveljstva Edu Mihevcu-Doretu Trdini kot komandantu in Ambrožiču Ladotu-Juretu Novljanu kot političnemu komisarju. Brigada naj bi bila sestavljena iz čet Zapadnodolenjskega odreda.

Tako je postala odredba št. 10 z dne 26. avgusta 1942 *ustanovni dekret* prve manevrske brigade oziroma Gubčeve brigade.

Videli bomo, da Gubčeva brigada ni bila ustanovljena samo iz čet Zapadnodolenjskega odreda, ker je bil številčno preslaboten in ker so udarci italijanske ofenzive onemogočili hitro zbiranje vseh njegovih bataljonov in čet.

Velika skrb BeblerjeVega štaba je bila, aktivizirati tište partizanske enote, ki so bile sposobne za boj. Bojne akcije proti Italijanom so bile potrebne predvsem zato, ker so okupator j i širili med ljudstvom izmišljotine, da je partizanska vojska poražena in da razpada; vsak čas da bodo polovili ali razbili zadnje partizanske čete. Tako so čete Krškega in Zapadnodolenjskega odreda ter Tomšičeva brigada napadale sovražnikove postojanke in železniško progo ali pa se spopadale z njihovimi enotami na pohodu. Vse to pa niso bile kdove kaj pomembne akcije.

Ljubljana je živela pod pritiskom neugodnih no vic z bojišča, ki jih je širila sovražnikova propaganda. »Ker smo hoteli, da bi italijanska ofenziva proti nam bila v očeh Ljubljane in tako v očeh celotnega slovenskega javnega mnenja osmešena«, poroča Dolenjska operativna cona (1. septembra 1942) poverjeništvu CK KPS za Ljubljano, »in tako imenovani italijanski uspehi te ofenzive postavljeni na laž«,⁵ je Bebler poslal prvi bataljon Tomšičeve brigade proti Ljubljani, da bi obstreljeval itali janske bunker je okoli mesta in izvedel nekaj akcij v njeni neposredni bližini. Bataljon je to imenitno opravil. Prav tedaj, ko se je končala četrta etapa itali janske ofenzive in so se sovražnikove divizije premeščale na izhodiščne položaje za začetek pete etape, je bataljon v noči na 30. avgust napadel in obstreljeval Ljubljano pri Rudniku in Bizoviku. Skupaj s sprejemnim taboriščem in z dvema četama druge grupe odredov je napadel karabinjersko postajo v Vevčah, postajo Zalog in tovarno papirja v Vevčah. Tu so zažgali dve polni skladišči papirja. Požaf so pogasili šele naslednjega dne. Ponoči na 31. avgust so ponovili napad na postajo Zalog in tovarno papirja, ki so jo že v drugo zažgali in povzročili še več škode. Demonstrativni napadi na italijansko obrambo Ljubljane pri Rudniku in Bizoviku ter na Zalog in uspešna akcija na Vevče so ugodno vplivali na moralo Ljubljančanov. Italijani so jo ocenili z naslednjimi besedami: »Drznost, s katero izvajajo posamezne akcije... razodevajo življenjsko silo in nepopustljivo voljo upornikov, da nadaljujejo boj, kakor smo že omenili, kjerkoli in dokler je mogoče.«®

Četrta etapa italijanske ofenzive je, kot smo videli, pritiskala partizanske enote proti severu in proti severozahodu. Začelo se je živahno gibanje proti nemško-italijanski razmejit-

veni liniji. Pohodi nekaterih partizanskih enot so bili ofenzivni (npr. 1. bataljon Tomšičeve brigade), drugi pa so težili k prirodnemu cilju, ki je bil: ubežati iz ofenzivnega področja. Gibanja le niso bila na slepo, Beblerjev štab je dobro poznal položaj in je pravilno predvideval smeri bodočih sovražnikovih posegov. Dne 1. septembra 1942 je v pismu poverjeništvu CK KPS za Ljubljano poročal, da so nas »notranjske in kočevske izkušnje marsičesa naučile, tako da nam prihodnja faza italijanske ofenzive v Suhi krajini ni prizadejala nikakih izgub. Spretno smo manevrirali in ohranili vse svoje sile in celo morala teh čet ni padla, ampak se je celo izboljšala«. Nadalje poroča, da je sedaj »pričakovati navala na področju med dolensko železnico in nemško mejo-«. ⁷

Zbiranje enot prve manevrske brigade

Med takim manevriranjem je poveljstvo prve manevrske brigade iskalo možnost, da bi zbralo enote Zapadnodolenskega odreda, ki naj bi bile vključene v brigado. Našlo pa je le drugi bataljon, medtem ko sta prvi in tretji bataljon pri izmikanju italijanski ofenzivi ubrala svojo pot in se ništa mogla takoj vključiti v brigado. Drugi bataljon so sestavljali bivši borci druge grupe odredov. Do konca julija 1942 je bil njegov komandant Viktor Varšek-Vare, nato pa Ivan Ferlež-Švejk. Politični komisar je bil do konca julija Stane Bizjak-Kosta, nato pa Florjan Pelko-Cvetko. Dne 5. avgusta 1942 je bil bataljon razdeljen v tri čete. Skupaj je imel 166 partizanov in partizank. Oborožitev: 129 pušk, trije puškomitraljezi in 17 pištol. Štab je imel tri konje. Operativno področje bataljona je bil trikot med dolensko in kočevsko progo do črte Zdenska vas—Sela pri Šumberku—Radohova vas. V bojih na Dolenjskem si je bil bataljon nabral dokaj izkušenj. Ko se je Beblerjev štab premaknil iz Zalisca najprej v rajon vasi Sela pri Šumberku, kar se je zgodilo okoli 28. avgusta, in nato v rajon Metnaja ter Pristave, severno od dolenske železnice, mu je sledil tudi drugi bataljon Zapadnodolenskega odreda.

Ker ni bilo pri roki še prvega in tretjega bataljona tega odreda, so sklenili vključiti v manevrsko brigado drugi in tretji bataljon Krškega odreda, ki sta bila dosegljiva.

Operativno področje Krškega odreda je bila Dolenjska ob reki Krki. Odred je imel v drugi polovici avgusta 1942 tri bataljone. Prvi bataljon je deloval med Gorjanci in Krko. Varoval je osvobojeno ozemlje in se udeleževal bojev proti belogardističnemu »štajerskemu bataljonu«.* Uspešno je odbil italijanske izpade iz Šentjemeja in drugih postojank. Ker je njegova bojna naloga bila pod Gorjanci zelo pomembna, ga niso mogli vključiti v seznam bataljonov Gubčeve brigade.

Drugi bataljon se je največ gibal ob nemški meji in vdiral na nemško okupacijsko področje. Dve njegovi četi sta se udeležili napada na belogardistični »Štajerski bataljon«, toda na desnem bregu Krke ništa bili dolgo. Čete bataljona so se udeležile napada na obmejno postojanko v Zameškem (21. avgusta 1942). Jurišni vod prve čete bataljona se je v tej akciji zelo izkazal. Poveljstvo Krškega odreda je o tej akciji med drugim poročalo, da so partizani pokazali visoko moralo in disciplino. Drugi bataljon je 18. avgusta imel 130 pušk, en puškomitraljez in en težki mitraljez ter je štel 160 partizanov.⁸ Bataljon se je posebej proslavil z akcijami na železniški progi. Pod poveljstvom komandanta Staneta Potočarja in političnega komisarja Vlada Babiča ter pod vodstvom komandanta Krškega odreda Dušana Švare-Duleta je med drugim razrušil in zažgal italijanske bunker je ob progi Novo mesto—Mirna peč. Nato je v soteski pri Češenjcah iztiril in prevrnil tovorni vlak ter ga pregledal. Uničil je dve lokomotivi in pobil spremno osebje. Razbili so nekaj pulmanov in tovornih vagonov. Zadnjih pet vagonov je bilo natovorjenih z lesom. Partizani so vagone odklopili in jih spustili navzdol proti Novemu mestu, kjer so se zaleteli v drug vlak in promet je bil ustavljen za več dni prav tedaj, ko je bataljon Tomšičeve brigade napadal pri Ljubljani.⁹

Tretji nepopolni bataljon so ustanovili šele sredi avgusta v Suhi krajini. Čez železniško progo se je pred 18. avgustom preselil v okoliš Šmarjete. Šele tedaj je poveljstvo Krškega odreda moglo ukrepati o njegovi okrepitvi. Dne 18. avgusta

* Prva belogardistična enota, ki se ja gibala na desnem bregu Krke blizu Novega mesta, si je nadela ime Štajerski bataljon, da bi zakamufilirala svoje pravo poreklo. To se ji je tudi posrečilo in je dolgo vodila za nos partizanske štabe in poveljstva.

je imel le 50 pušk in en puškomitraljez. Nameravali so mu priključiti tako imenovano pokretno četo s 35 puškami in dve-ma puškomitraljezoma.¹⁰ Krški odred je imel še štabno pa-trolo z delavnicami in ambulanto; kakih 40 pušk. Štabno pa-trolo in delavnice so pred vključitvijo bataljona v Gubčevo brigado dodelili tretjemu bataljonu, da je imel blizu 130 bor-cev in bork.

Ker do 18. avgusta Krški odred še ni bil popolnoma ure-jen, je njegovo poveljstvo nameravalo zbrati vse enote, ražen dveh čet (pod Gorjanci) in jih konec avgusta temeljito pre-gledati, imeti s komandanti, političnimi komisarji, delegati in partizani vojaške vaje ter politične sestanke. Obveščevalci naj bi medtem pripravili podatke za večje skupne akcije.

Proti koncu avgusta je Krški odred obiskal inštruktor glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Marj an Der-mastia-Urban, ki je 27. avgusta poročal¹¹ o stanju in delova-nju tega odreda. Na lastno roko je pričel vojaške kurze in je informiral vojaške funkcionar je o načinu borbe v primeru so-vražne ofenzive. Pravi, da so ga k temu navedle popolna ne-pripravljenost terena in partizanov za ta primer ter panične novice, ki so jih raznašali najrazličnejši begunci z Roga. Dalje poroča, da je poveljstvo Krškega odreda začelo razmišljati o umiku na Hrvaško, kar bi mu bilo treba najbolj energično prepovedati, ker bi taka vest povzročila med partizani popoln zlom morale in razkroj. Marjan Dermastia predlaga ukrepe, da bi Krški odred bil pripravljen na delovanje ob sovražni ofenzivi.

Beblerjev štab je, kakor že verno, organiziral obkoljenim v Rogu pomoč. Za ta namen je uporabil tudi Krški odred, ki je poslal na Rog 15 patrol s po 10 do 15 izbranimi borci. Da bi nameravano organizacijo odredov, formulirano v odredbi št. 10 z dne 26. avgusta, osebno razložil poveljstvu Krškega odreda, je poklical komandanta Dušana Švaro-Duleta na po-svet v Zalisec, kjer mu je Bebler dal navodila za reorganiza-cijo odreda.

Priprave na peto etapo ofenzive so Italijani končali v enem dnevu. Dne 31. avgusta so krenili v napad na ozemlje med dolenjsko železnico in nemško-italijansko razmejitveno črto. To pot so nameravali z juga, zahoda in vzhoda potisniti

partizane na zaporo, ki so jo bili Nemci po sporazumu z Italijani postavili vzdolž meje.*

Z juga sta napadali diyiziji »Granatieri di Sardegna« in »Cacciatori delle Alpi«, iz ljubljanske smeri mobilna skupina divizije »Macerata«, imenovana po svojem poveljniku taktična grupacija Perni s pridelenim bataljonom 105. legije fašistične milice in enotami graničarjev, z vzhoda pa se je pomikala belogardistična Legija smrti, ki so jo Italijani imenovali MVAC (Milizia volontaria anticomunista — prostovoljna protikomunistična milica). To pot je sodelovalo v operaciji nekaj manj kot 40.000 sovražnih vojakov, vštevši belogardiste.

Glede na ozek prostor ob meji partizanskim enotam ni bilo prav lahko manevrirati. Na ogroženem ozemlju so se znašli Beblerjev štab s skupinami aktivistov iz grosupeljskega, stiškega, novomeškega in belokranjskega okrožja, 1. bataljon Tomšičeve brigade, 2. bataljon Zapadnodolenjskega odreda, dve četi druge grupe odredov, sprejemno taborišče s Police in četa Ivana Kovačiča-Efenke.

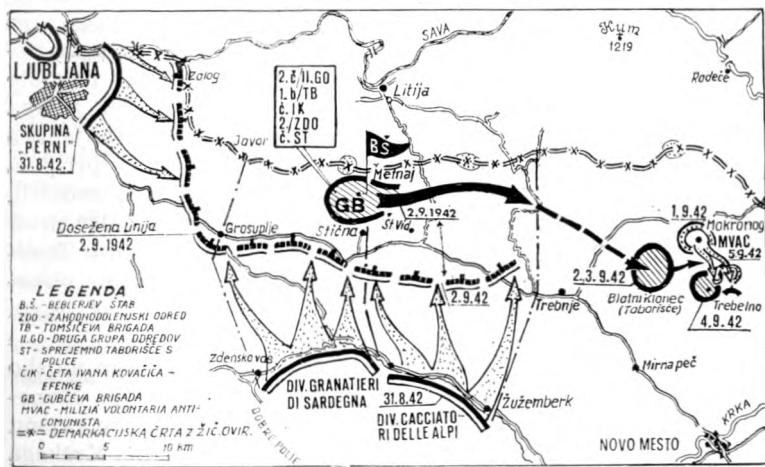
Dve četi druge grupe odredov sta bili pravzaprav iz treh čet, ki so bile v sestavi druge grupe. To sta bili 1. in 2. četa drugega bataljona Pohorskega odreda (druga grupa je bila že na Dolenjskem razporejena v odrede, ki naj bi takoj po prihodu na Štajersko začeli delovati v odrejenih raj onih) in

1. četa prvega bataljona Savinjskega odreda. Druga grupa odredov je čez Dolomite in Gorenjsko odšla na Štajersko in Korško. Zaradi velikih nemških hajk pa je le manjši del druge grupe prispel na cilj, medtem ko>se je večji del vmil na Dolenjsko in Notranjsko, del pa je bil na Gorenjskem in na meji razbit. Dve od treh čet sta se po uspelih premikih v Dolomitih in na Gorenjskem okoli 23. avgusta 1942 vrnili¹² v rajon okoli Police in Pogleda.**

* General Robotti je 12. julija 1942 na sestanku z nemškim generalom Rösenerjem vzpostavilsodelovanje nemških in italijanskih čet na razmejitveni liniji. Nemci so obljubili, da bodo očiščevalne akcije na nemškern. zasedbenem ozemlju izvajali s šestimi bataljoni. Zapisnik o sestanku generala Robattija in Rösenerja z dne 12. julija 1942, Zbornik VI-3-169.

** Mirko Kos-Pičo je bil v skupini, ki je bila na Jelovici razbita in se je nato umaknila čez bivšo nemško-italijansko mejo. Spominja se, da so se v Dolomitih zbrali, bilo jih je 50 do 70, in

Sprejemno taborišče v Podlipoglavu so ustanovili aprila 1942. Njegova naloga je bila vzdrževati zvezo z Ljubljano in sprejemati partizanske prostovoljce iz mesta ter okolice. Iz okoliša Podlipoglava se je preselila v Panško reko v blizini Javorja, kjer je bila do maja 1942. Ponovno so ustanovili sprejemno taborišče konec maja in je delovalo na. Polici do vključitve v Gubčevo brigado. Sprejemno taborišče je pravzaprav bila četa. Komandir je bil do julija Ludvik Zupanc-Smrekar, nakar ga je zamenjal Janez Hribar. Četa je imela kakih 60 do 70 partizanov.

Umik partizanskih enot iz ogroženega področja in pohod na Trebelno, od 1. do 4. 9. 1942

Dne 1. septembra 1942 se je umikalo skozi Pristavo nad Stično proti vzhodu kar nenavadno veliko partizanov. To je bil Beblerjev štab, drugi bataljon Zapadnodolenjskega odreda, dve četi druge grupe odredov (navadno so jih imenovali kar Štajerski četi), sprejemno taborišče iz Podlipoglava, prvi bataljon Tomšičeve brigade in Efenkova četa, ki je bila četa prvega bataljona Zapadnodolenjskega odreda pod poveljstvom Ivana Kovačiča-Efenke. Četa je imela posebne naloge.¹³

nato odpotovali na Dolenjsko. Pot jih je vodila severno od Ljubljane skozi Dravljje, mimo Slepega Janeza čez gorenjsko progo v Savije in od tam na Podlipoglav.

O tem gibanju je Bebler napisal poročilo glavnemu poveljstvu (8. septembra 1942); v njem pravi med drugim, da se iz pasu med progo in nemško mejo umika »velika količina! čet iz raznih odredov in bataljonov, celo dve četi iz II. grupe, posamezne izgubljene čete udarnikov (mišljena je Tomšičeva brigada, op. avt.), sprejemno taborišče itd. — pred dejanskim ali navideznim pritiskom Italijanov na ta ozki pas. Čete za-držujemo in jih vključujemo v manevrsko brigado Matije Gubca«. ¹⁴

Slovesen ustanovni miting na Trebelnem

Vsa ta velika partizanska grupacija se je razmeroma nemoteno pomikala proti vzhodu. Italijanske čete, ki so izvajale peto etapo ofenzive, so namreč šele 2. septembra 1942 z juga prispele do dolenske železniške proge, taktična italijanska grupacija, ki je z zahoda prodirala ob meji, pa je prispela tega dne šele do Pogleda, eni in drugi so bili zelo zaostali, da bi mogli zajeti partizane, ki so bili tega dne že daleč proti vzhodu v Blatnem klanecu. To pa je bilo že zunaj linije Trebnje—Sv. Križ, ki so jo bih Italijani določili za vzhodno obkolutveno linijo operacijskega področja v peti operacijski etapi ofenzive.

Partizani so se tako izognili srečanju z italijansko vojsko in se pravočasno umaknili iz zelo ogroženega območja. Manever je torej bil preudaren in učinkovit. Ker sta bila v rajonu Trebelnega in Blatnega klanca tudi oba bataljona Krškega odreda (drugi in tretji), so bili dani vsi pogoji za ustanovitev prve manevrske brigade, ki so jf že tedaj našli ime: brigada bo na svojem bojnem pohodu obujala s svojim imenom spomine na legendamega voditelja puntov slovenskih in hrvaških kmečkih tlačanskih množic Matijo Gubca.*

* Pobudnik za določitev imena Gubčevi brigadi je bil verjetno Aleš Bebler. O partizanskih enotah, tedaj še zelo slabo opremljenih in vojaško neizurjenih, se je rad izražal kot o puntarskih enotah. V poročilu glavnemu poveljstvu z dne 8. septembra 1942 na primer govori o puntarskih četah, zbranih v brigadi Matije Gubca. Prav tam pravi o partizanskih enotah, »da so naše čete večji del le puntarske trume, ki so smatrale, da je vojne konec, ko je sovražnik zasedel njihov rajon«. V skladu na asociacijo o puntarskih kmečkih trumah se je porodila misel o imenovanju brigade po vodji upornih kmečkih puntarjev Matiji Gubcu. Zbornik VI-4-14.

MATIJE GUBČA

Glavemu štabu slovenske partizanske vojske

na položaju.

Po odredbi Glavnega štaba slov. part. vojske št. 10 z dne 28. 8. 42. / Odredba priložena / smo začeli z organiziranjem in formiranjem 1. na neverske brigade, v katero bi morali kot osnovne enotice vključiti vse tri bataljone ZDO in 2 bataljona KO ter enotice, ki bi se pojavile na teritoriju formiranja. Vključili smo vse tri bataljone ZDO, ko smo pa prišli v drugi sektor zaradi formiranja ostalih enot, nismo mogli ograniti stika s 1. in 3. bataljonom ZDO, ki sta se s manevriranjem izmaknili italijanski ofenzivi, ki se je tedaj pričela v Suhi Krajini. Z nami pa je odšel 2. bataljon ZDO na ozemlje severno od Dol. Jelesnice. Tam se je združilo več partizanskih enot, ki smo jih skoncentrirali dne 1. 9. 42 na Pristavi, dne 3. 9. smo vse enotice prepeljali preko Sevnjske proge radi pritiska Italijanov na sektor med Dol. Jelesnico, Sevnjsko Jelesnico, nemško sejo do Ljubljane, v Blatni Klanc. Tu se je izvršila delna politična predprava za ustanovitev 1. Brigade, ki smo jo sklenili formirati na največja način v taborišču blizu Trebajega. Dne tretjega 9. 42. smo prišli v pohodu skozi Trebeljino na odrejano mesto, kjer so taborile sledeče partizanske enotice:

1. Bataljon ZDO.

2. in 3. Bataljon KO.

Četa sprejemnega taborišča s čolice.

3 četi Stajerosov, ki sta prišle iz Gorenjske.

Klenkova četa.

Delavska četa.

1. Bataljon U.B. T. T.

Skupno so šteje vse enotice nad 850 partizanov in je to v odgovorni slovenskega partizanstva največja koncentracija. Dne 4. 9. 42. se je izvršil svečani ustanovni miting SLOVENSKE PARTIZANSKE BRIGADE MATIJE GUBČA : Miting smo pripravili vojaško, da s tem povdarimo GUBČA : Miting smo pripravili vojaško, da s tem povdarimo in okrepimo že takoj v začetku vojaški duh, ki mora prevladati to Brigado, pripravili

V Blatnem klancu so opravili delno politično in organizacijsko predpripravo za ustanovitev brigade. Njen namen je bil, kolikor mogoče izgladiti velike razlike v pogledih partizanov na vojaški položaj ob italijanski ofenzivi v Sloveniji. Potrebno je bilo vsaj deloma obvladati nekatere primer e paničarstva ter njene nosilce podrediti tištim, ki so bolj hrabro in optimistično zrli na bodoči razvoj. Med seboj je bilo treba seznaniti partizane iz različnih enot. Določiti je bilo treba, katere čete naj bi se zbrale v posameznih bataljonih, da bi sestava ugodno vplivala na bojno sposobnost in moralno odpornost. Analizirati je bilo treba stvarne razmere na Slovenskem in spričo sovražne ofenzive naj ti realno perspektivo za nadaljevanje sicer neenakega boja. Tako velik zbor partizanov je bilo treba izkoristiti, da bi pokazali ljudstvu Dolenjske, kako lažne so sovražnikove zlasti pa belogardistične novice o popolnem uničenju partizanov. Zato je bilo določeno, da se bodo vse enote, tudi tište, ki v brigado ne bodo vključene, npr. prvi bataljon Tomšičeve brigade, predstavile v Trebelnem v vsej svoji mnogoštevilnosti in bojnem razpoloženju. Pripraviti je bilo treba vodilni vojaški kader od četnih do bataljonskih poveljstev. Ker je bilo v Blatnem klancu prisotnih mnogo političnih aktivistov, je bilo treba odločiti, katere od njih bodo vključili kot politične funkcionarje v brigado.

Tako so že v Blatnem klancu nastajali obrisi bodoče razvrstitve bojnih enot Gubčeve brigade. Dela je bilo dovolj in 2. septembra ga ni bilo mogoče vsega opraviti.

Naslednjega dne je bila na *Trebelnem velika parada*. Pred vasjo in deloma že v Blatnem klancu so se razvrstile vse partizanske enote tako, da so spredaj korakali novoustanovljeni bataljoni Gubčeve brigade, zadaj pa razne enote kot gostje. Pri zadnjih vaških hišah je Bebler z drugimi sodelavci in s političnimi aktivisti sprejel defile doslej največje množice partizanov, ki je bila zbrana na Slovenskem na enem mestu. Partizani so bili okinčani z zelenj em, zastave so se vile med vrstami borcev, harmonikarji so ubirali partizanske koračnice. Razpoloženje je bilo nepopisno slovesno in lepo, na vseh od navdušenja ozarjenih licih so bili smehljaji spričo zadovoljstva in ponosa. Celo korak sicer za parade neizurjenih borcev je udarjal enakomerno in strumno. Ljudje so se zbirali ob hišah in začudeno opazovali to množico veselih borcev. Sovražna

propaganda, ki je oznanjala konec partizanstva, je tu doživela popoln polom. Sedaj je bilo očitno, da so partizani še tu, da so dobro organizirani. Njihova parada je prispevala svoj delež k polomu italijanske in belogardistične utvare o uničenju, osvobodilnega gibanja.

Glas o množičnem nastopu partizanov na Trebelnem se je naglo širil. Pomagal je ljudstvu obvladovati malodušnost ob neizmemem nasilju, ki ga je italijanski okupator s pomočjo belogardizma izvajal nad slovenskim narodom.

Paradni nastop na Trebelnem je tako dosegel velik uspeh.

Po slovesnem mimohodu so se partizanske enote razmestile na položaje južno od Trebelnega. Do noči so bile razne konference in posvetovanja, ki naj bi določila končno sestavo Gubčeve brigade. Partizanske enote so postavljale taborišče, si skuhale večer jo* in se pripravljale na zgodovinsko slavnost ob ustanovitvi slovenske brigade.

Zbrane so bile te partizanske enote, ki so bile vključene v brigado:

Drugi bataljon Krškega odreda.....	160
Tretji bataljon Krškega odreda.....	130
Drugi bataljon Zapadnodolenjskega odreda	140
Dve četi Štajercev.....	120
Četa sprejemnega taborišča s Police.....	60
Delavska četa Krškega odreda**.....	30

skupaj boircev 640

Poleg teh so bili prisotni še:

Prvi bataljon Tomšičeve brigade.....	130
Efenkova četa prvega bataljona	
Zapadnodolenjskega odreda	40

skupaj borcev 170

Ustanovitve brigade se je udeležilo še nekaj desetih političnih aktivistov.

* Vsa dela za pogostitev je s pomočjo domačinov opravil dmgi bataljon Krškega odreda. Podatek Staneta Potočarja-Lazarja.

** To je bila četa Krškega odreda, ki je delovala v trebelskem rajonu. V njej so bili večinoma obrtniki: krojači, čevljarji itd. Ceto so vključili v Gubčevo brigado, ker zaradi ofenzive na terenu ni bila več vama. Ustni vir: Franci Kolar.

Iz gornjega pregleda je razvidno, da je bilo na Trebelnem pri ustanovitvi brigade blizu 840 partizanov in političnih aktivistov, kar je bilo za tište čase edinstvena koncentracija partizanov. Poročilo poveljstva Gubčeve brigade z dne 8. septembra 1942 pravi, da »so štele vse edinice nad 850 partizanov in to je v zgodovini slovenskega partizanstva največja koncentracija«. ¹⁵ Bebler pa navaja v poročilu glavnemu poveljstvu z dne 8. septembra 1942, da je bilo na Trebelnem v enem taborišču zbranih kakih 700 mož. ¹⁶ Iz pregleda Lahko tudi ugotovimo, da je brigada imela ob ustanovitvi približno 640 borcev in bork.

Gubčeva brigada je bila razdeljena v tri bataljone.

Ker je bil drugi bataljon Zapadnodolenjskega odreda skoraj popolen, je postal prvi bataljon nove brigade. Za njegovega komandanta je bil postavljen Dušan Švara-Dule, doslej komandant Krškega odreda, za političnega komisarja pa Florijan Pelko-Cvetko. Namestnik političnega komisarja je postal Zivko Bemot.

Jedro drugega bataljona Gubčeve brigade je bil drugi bataljon Krškega odreda, ki so mu priključili še četo sprejemnega taborišča in obe četi druge grupe odredov. Komandant tega bataljona je postal Egidij Sever-Štefan, politični komisar pa Zvonko Vrečko-Tinč-Gojčič.

Tretjemu bataljonu Krškega odreda so priključili še štabno četo tega odreda in nekatere druge manjše partizanske skupine, ki so se tedaj znašle na področju formirane brigade ali pa so jih pobrale razne enote, ko so se pomikale v rajon zbiranja partizanskih enot na Trebelnem. Ta bataljon je postal tretji bataljon Gubčeve brigade s komandantom Stanetom Potočarjem-Lazarjem in političnim komisarjem Ladotom Ba bičem.

Za komandanta brigade je bil imenovan *Edo Mihevc-Dore Trdina*, član glavnega poveljstva, za političnega komisarja pa *Lado Ambrožič-Jure Novljan* politični komisar pete grupe odredov. Poveljstva brigade še niso popolnoma izpopolnili. Beblerjev štab je nameraval za namestnika političnega komisarja brigade imenovati Jožeta Brileja. Bilo je še več različic za imenovanje v brigadne pa tudi bataljonske štabe, vendar tega zaradi pomanjkanja časa, bojov in premikov ni bilo mogoče takoj storiti.

Edo Mihevc-Dore Trdina, komandant brigade

Lado Ambrožič-Novljan, politični komisar in komandant brigade

Mobilizirali so nekaj zelo dobrih političnih aktivistov s terena in jih vključil v brigado kot politične funkcionarje.

Tako se je izoblikovala osebna in organizacijska sestava brigade. Iz Krškega odreda je prišlo v brigado največ borcev, blizu 320. Nekdanji borci druge grupe odredov oziroma prve slovenske brigade pa so šteli ob vključitvi v brigado okoli 260 partizanov in partizank. To sta bili najpomembnejši skupini, ki sta izoblikovali tudi bojni in moralno politični karakter brigade. Večinoma so bili borci in borke doma z Dolenjskega, del pa je prišel v partizane iz Ljubljane in njene okolice. Brigada je bila tako sestavljena iz dveh poglavitnih jeder, ki so jih razdelili v tri bataljone. Čeprav ni bila sestava brigade kdove kako različna, notranje seveda še ni bila povezana. Manjkalo je vse tisto, kar bojno enoto napravi homogeno in razvija njeno bojno sposobnost. Poveljniška povezava še ni deiovaia; ko so se pripravljali, da bi vsaj za silo uredili bojne vrste, je brigada že doživela svoj ognjeni krst.

Dne 4. septembra 1942 se je Gubčeva brigada zbrala v g'ozdu južno od Trebelnega. Na *slovesnem ustanovnem mitingu*

so se bataljoni v podkvasti razvrstitvi predstavili namestniku komandanta glavnega poveljstva Alešu Beblerju. Partizani so bili v očiščenih oblekah, orožje se je svetlikalo na ramah. Vojaški poveljniki in politični kmisarji so se postavili pred svoje enote. Bil je slovesen trenutek, ki je obeleževal zgodovinsko dejanje. Najprej so komandirji in politični komisarji čet poročali svojim bataljonskim poveljnikom o stanju v četah. Bataljonski poveljniki so strumno izročili svoje bataljone komandantu in političnemu komisarju brigade. Ta dva sta z vojaškim raportom poročala Alešu Beblerju o številčnem stanju in oborožitvi Gubčeve brigade. Nato so navzoči partizani in aktivisti poslušali odlok o ustanovitvi Gubčeve brigade, s čimer je bila brigada slovesno ustanovljena. Sledilo je ploskanje in vzklikanje — hura, ki se dolgo ni moglo pomiriti, zakaj partizani so začutili, da so, združeni v brigado, velika moč.

Po tej slovesnosti je bil politični zbor. V imenu glavnega poveljstva je rojstvo nove brigade pozdravil Aleš Bebler, v imenu izvršnega odbora Osvobodilne fronte je govoril Jože

Spominsko obeležje pri Trebelnem, kjer je bila ustanovljena Gubčeva brigada

Brilej. Pozdrave in čestitke centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije je izročil tovariš Viktor Stopar-Silvo Moščan. V imenu prve slovenske udarne brigade Toneta Tomšiča je čestitala borcev Gubčeve brigade Mica Šlandrova, Ljubo Jovan-Saša, vodja patrulje petih borcev, ki je s posebno kurirsko nalogo obiskala vrhovni štab, je izročil pozdrave vrhovnega poveljstva narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije. Nato je Aleš Bebler predaval o mednarodnem političnem in vojaškem položaju, o srbski in hrvaški partizanski vojski pa je govoril Ljubo Jovan-Saša.

Franci Kolar, organizator OF na Trebelnem, namestnik političnega komisarja brigade. (Foto major William Jones okoli 20. junija 1943.)

Po političnem zboru so partizane pogostili z obilno večerjo. Borci so dobili golaž s polento, na voljo je bilo več vrst mesa in hruha. Za pijačo so točili vino, mošt, sadjevec. Postregli so z domačim sadjem. Prebivalstvo je samo obdarovalo borce z najboljšim, kar je premoglo. Vasi trebelskega rajona OF so v brigadno intendanco pripeljale cele sode pijače. Tedanja občina Trebelno, ki je imela kakih 1000 prebivalcev, je bogato, kot ob največjih slavnostih, pogostila več kot 800 partizanov, prvi bataljon narodne zaščite pa je prevzel varstvo nad transporti in obče zavarovanje taborišča.

Tedaj so vasi Trebelno, Malne, Bogneča vas, Češnjice, Zabukovje, Debenec, Stan, Radna vas, Cerovec, Radulja in druge imele zdravo in trdno organizacijo OF in izvoljene narodno-osvobodilne odbore. Prvo agrarno reformo so že bili izvedli in bajtarji — sobejki so že dobili del zemlje v obdelavo in last. Trebelno je bilo zaradi napredne usmerjenosti kraja in celotnega okolja izbrano kot ustanovitveni kraj Gubčeve brigade. Vasi so gostile borce kot goste še posebej zaradi tega, ker so se kot organizirani kraji zavedali, kaj pomeni veličastni partizanski zbor.

Ognjeni krst

Po ustanovitveni slovesnosti so se zvečer bataljoni razšli na položaje, ki bi zagotavljali tajnost razporeditve in možnosti za obrambo. Velika koncentracija čet je bila nevarna sredi sovražne ofenzive, ker je bila velik cilj Italijanom.

Medtem ko se je na Trebelnem dogajalo zelo pomembno dejanje osvobodilne vojne, so Italijani nadaljevali peto operativno etapo ofenzive. Ker so se vse partizanske enote pravočasno umaknile sevemo od dolenske železnice, je sovražnikova operacija udarila v prazno. Italijani so hajkali zemljišče in terorizirali prebivalstvo, medtem ko so partizani proslavljali ustanovitev druge slovenske brigade na sektorju, ki je bil le deloma pred viden za čiščenje.

Ko je nastopila druga faza pete operativne etape (31. avgusta 1942), so Italijani krenili s položajem ob dolenski železnici proti nemški meji. Pripom'hati moramo, da je ofenziva že začela slabeti, zakaj prihajal je čas za odhod divizije »Granatieri di Sardegna« in nekaterdh fašističnih bataljonov »M«. Italijani so za drugo fazo uporabili tudi reakcionarno formacijo lažnega »Štajerskega bataljona« iz Šentjošta pri Novem mestu.

Za drugo fazo pete ofenzivne etape (od 31. avgusta dalje) so Italijani namenili MVAC naslednje naloge: »Oddelek MVAC bo med akcijami operiral na odseku Radulje in Lakanice proti Mirni—Čatežu—Temenici. Cilj: izsleditev in uničenje upomiških enot, ki bi skušale pobegniti' proti vzhodu. Poveljstvo divizije »Isonzo« naj bo povezano s poveljstvom imenovanega oddelka in naj uravnava njegovo delovanje po odred-

bah tega poveljstva».¹⁷ Tako je belogardistični oddelek tudi na tem odseku pod okriljem italijanske ofenzive dvignil bojno zastavo proti branilcem svobode in neodvisnosti slovenskega naroda.

Naloga, ki je bila dana oddelku MVAC, je bila dokaj neodrejena in nerealna. Tako majhna enota, 260 do 300 mož, na širokem odseku med Trebnjem in Tihabojem partizanskim četam ni mogla preprečevati prebojev. Bojna naloga je imela bolj pomen tesnejše povezave med belogardističnim oddelkom in italijanskim poveljstvom. Belogardisti naj se v okviru italijanskih načrtov počasi navadijo uresničevati dana povelja.*

Petega septembra so zarana odšli v Mokronog, kjer je bilo mnogo italijanskega vojaštva. Ob 10. uri je belogardistični oddelek odkorakal proti Drečjemu vrhu, Italijani pa dve uri kasneje proti Trebelnem. Italijani, ki so vsekakor bili obveščeni o velikih skupinah partizanov okoli Trebelnega, so dne 5. septembra 1942, ki je bil zadnji dan že zelo-pojemajoče operativne etape, odšli z belogardisti v hribe južno od Mokronoga, da bi pogledali, kaj se tam dogaja.

Poveljstvo Gubčeve brigade je razporedilo svoje bataljone od Trebelnega proti Blečjemu vrhu. Njihove naloge so bile:

* Belogardisti so se 28. avgusta 1942 v Šentjoštu pri Novem mestu začeli pripravljati na ofenzivo. Italijani iz Novega mesta so jim pripeljali čelade, strelivo, suho hrano in nekaj italijanskih uniform. Oficirji so se dogovorili o nacrtu za sodelovanje. Medtem so belogardisti dobili še dva puškomitraljeza, dva težka mitraljeza in mnogo municije. Dne 30. avgusta je ob štirih zjutraj odšlo na pohod 260 do 300 mož pod poveljstvom poročnika Milana Kranjca, kakih 120 pa jih je ostalo v taborišču. Na Otočcu So jih čez Krko prepeljali i talijanski fašisti, nakar so belogardisti odšli proti Šmarjeti. Pred vasjo jih je sprejel ogenj maloštevilnih oboroženih aktivistov. Belogardisti so imeli dva mrtva. V Šmarjeti so prenočili, naslednje jutro (31. avgusta 1942) pa so odšli po hribih mimo Laknic v Mokronog. Tu so jih, kot poročajo belogardisti, navdušeno pozdravljali ljudje in italijansko vojaštvo, ko so strumno v štiristopih vkorakali v trg. V Mokronogu so prespali, naslednje jutro (1. septembra) so odšli v Šentrupert, kjer so jih partizani z okoliških višin obstreljevali. Naslednji dan so imeli pri Šentrupertu manjši, pri Kamnju pa hujši spopad s partizani. Tudi Nemci so prišli v Šentrupert pogledat, kaj se tam dogaja. Dne 3. septembra je šel oddelek v zasedo na visino med Šentrupertom in nemško mejo. Pa so zaman čakali. Tudi 4. septembra akcija na istem mestu ni imela uspeha. Glej Franček Saje, Belogardizem, II. izdaja, str. 332—334.

Belogardistična legija smrti v okolici Mokronoga

čimprej dokončno urediti čete in se hkrati zavarovati. Dne 5. septembra so bataljoni začeli izpolnjevati to nalogo. Na poveljniškem mestu brigade so imeli kratek tečaj za partijce, ki so se ga udeležili kot predavatelji Jože Brilej-Bolko in Dušan Pirjevec-Ahac, deloma pa tudi Viktor Stopar-Silvo Moščan.

Vsi trije bataljoni so se začeli dopoldne pripravljati, da bi uredili svoje vrste, pravilno razporedili borce po četah in imenovali najpotrebnejši vodniškl kader. Okoli 11. ure pa se je nepričakovano začel boj z belogardistično skupino, ki je prispela iz Mokronoga proti *Blečjemu vrhu*. Jedro je naletelo na drugi bataljon, ki se je takoj spustil v boj. Belogardisti so razvili zelo široko fronto in z levim krilom dosegli tudi zbor-no mesto prvega bataljona, ki se je pod poveljstvom bataljon-skega komandanta tudi razvil v strelsko vrsto. Toda na njegove-m levem krilu se je spopadel le maj hen del partizanov. Glavni spopad se je odvijal na bojišču pri drugem bataljonu.*

* Belogardisti so poročali, da so pred Blečjim vrhom naleteli na močno skupino partizanov. Sli so takoj v boj, ki pa je bil zaradi nepreglednega terena težaven. Imeli so zelo dolgo fronto in so kljub

Po enournem ostrem boju sta se oddelek MVAC in bataljon Gubčeve brigade umaknila z bojišča. Partizanski bataljon je imel dva ranjena, belogardisti pa naj bi imeli gotovo štiri mrtve, pet ranjenih a po zatrdilu komandirjev čet ter komandanta najmanj 30 do 40 ranjenih in ubitih, kar pa se ne da ugotoviti. »Bega se je borila v dobrem vojaškem razporedu«, pravi brigadno poročilo z dne 8. septembra 1942, »vendar se je dalo ugotoviti, da so bili v borbi odločni zelo maloštevilni posamezniki, ki so v borbi poveljevali, moštvo pa je bilo bolj mlačno in nekateri od njih niso streljali«. ¹⁸

Boj drugega bataljona pri Blečjem vrhu je bila izredna akcija še neurejene vojne enote. Belogardisti so utrpeli kar hude izgube. Padli so: četni komandir Franc Klemenčič-Gorazd, Jožef Lojk z Zajčjega vrha, poročnik Ferdinand Dobnik z Ježiče in Franc Neman z Velikega Cerovca, več pa je bilo ranjenih.

Poveljstvo Gubčeve brigade in Beblerjev štab sta se po spopadih tega dne znašla pred dilemo: kaj storiti spričo dejstva, da se brigadne enote še niso mogle urediti, kar je vplivalo na njihovo bojno sposobnost, in kako oceniti sovražnikove nadaljnje namere spričo današnjih spopadov? Ali so bili uvod v novo ofenzivo na odsek, kjer je bila Gubčeva brigada? Ali bi bilo pametno, spuščati se v hude boje' prav sedaj, ko je brigada še tako mlada, neizkušena in neurejena?

Tudi Beblerjev štab je imel novo nalogo. Treba bo povežati še druge partizanske enote, ki so ostale pod Gorjanci, v Beli krajini in drugod, V načrtu so imeli ustanovitev Cankarjeve brigade.

ogorčenemu ognju sovražnika »zavzeli višino za visino. Tu je bil hudo ranjen tudi brat Gorazd, komandir druge čete, ker je naletel na zelo močan odpor, dalje brat Jože Lojk z Zajčjega vrha in Kremžar — Cezar, ki jih je še med bojem sprejela v oskrbo sestra zdravnica. Kmalu nato smo zavzeli cerkev in vas na Drečjem vrhu«. Glej Belogardizem, Frančka Sajeta, II. izdaja, str. 332—334, Poročilo poveljstva Gubčeve brigade z dne 8. septembra 1942 pa poroča o tem dogodku, da je 5. septembra »-napadla skupina 250 bega pri Blečjem vrhu 2. bataljon brigade Mati ja Gubec, ki se je ravno pripravljaj k delu za končno ureditev. Bataljon je kljub slabemu položaju in neurejenosti borbo energično sprejel. Ogorčena bitka je trajala frontalno eno uro« Poveljstvo Gubčeve brigade ocenjuje ta boj kot neodločen. Zbornik VI-4-16.

Tako so se odločili, da bodo zaradi nejasnosti položaja prepeljali brigado čez progo na območje Brezove rebri, kjer se bo dokončno uredila in pripravila za boj. Beblerjev štab pa bo nadaljeval pot in pripravil ustanovitev nove brigade.

Aleš Bebler je v poročilu glavnemu poveljstvu ta dan zelo negativno ocenil; rekel je, da je »razpoloženje defenzivno, vsem je na umu umik«,¹⁹ vendar ni bilo povsem tako. Na Trebelnem so se namreč zbrale enote, ki so se že seznanile z italijansko ofenzivo in z vsemi posledicami, ki so v takih ofenzivah spreminjevalke moralnega nihanja enot. Toda bataljoni Krškega odreda se v glavnem še niso bili srečali z italijansko premočjo in še niso videli posledic terorja nad civilnim prebivalstvom. Čete so zato bile zelo boj evi te. Iz poročila tedanjega komandanta tretjega bataljona brigade Staneta Potočarja zvedemo, da je bil njegov bataljon pripravljen na spopad z belogardisti in Italijani, ko so zaslišali boj drugega bataljona. Bili so borbeno razpoloženi in so komaj čakali na spopade s sovražnikom. V teh četah je vladalo še ofenzivno razpoloženje kot so ga v poletni ofenzivi izpričevale partizanske enote v Ljubljanski pokrajini. Partizani Krškega odreda so bili kar nekoliko razočarani, ko so zvedeli za sklep poveljstva brigade o umiku.

Komandant Gubčeve brigade je odredil tretji bataljon v zaščitnico, druge enote brigade in ostali pa so se začeli umikati proti Radulji in Gorjancem. Prvi in drugi bataljon sta proti večeru prispela na cilj, kjer sta si v raduljskem gozdu, bodočem legendarnem taborišču* brigade, uredila prenočišče. Druge enote pa so se umikale proti Gorjancem, kamor so prispele naslednji dan. To gibanje pa ni potekalo v najlepšem redu. Drugi bataljon Gubčeve brigade je, razvrščen v bojno linijo, z nekaterimi drugimi enotami prešel odkrite predele okoli Češnjic. Prvi bataljon pa se je po boju z belogardisti usmeril 1 najprej proti Klevevžu, misleč da gre brigada na Gorjance, potem pa je izpremenil smer in se v Radulji priključil brigadi. Tomšičev bataljon in Efenkova četa sta na poti proti Gorjancem pomotoma potegnili s seboj nekaj skupin partizanov Gubčeve brigade, ki pa so se nato nekaj dni kasneje vmile k svojim enotam. Tu di Beblerjev štab se je znašel naslednjega dne v podgorjanskih vaseh.

Tretji bataljon Gubčeve brigade je imel nalogo kot zaščitnica varovati pohod partizanskih enot na nove položaje med Trebelnim in Češnjicami (južno od Trebelnega). Tu so si partizani skopali zaklone in pričakovali sovražnika. Kmalu so se pokazale predhodnične patrulje Itaiijanov. Tretji bataljon se je z njimi udaril in Italijani so se umaknili v Trebelno, kjer so se utrdili okoli hiš in drugih poslopij. Tu so jih prestrašene našli belogardisti, ki so se vračali proti Mokronogu. Vsa združena vojska se je nato vmila v Mokronog, zakaj: pete ofenzivne etape je bilo konec. Tretji bataljon je po opravljeni nalogi zapustil obrambne položaje in odšel proti Radulji, kamor je prispel proti večeru. Še prej so partizani pospravili kuhinjo, ki je prejšnji dan gostila partizansko vojsko in goste; kotle so vmili prebivalstvu. V večernem mraku je komandant tretjega bataljona v Radulji že poročal komandantu brigade o izpolnjeni nalogi.²⁰ Tako se je skoraj vsa brigada zbrala v Radulji, od koder je čez nekaj dni odšla čez dolensko železniško progo v rajon Brezove rebri.

Z odhodom Gubčeve brigade čez dolensko progo proti jugu je bila končana pomembna etapa osvobodilne vojne. Beblerjev štab je od roške faze italijanske ofenzive sijajno vodil partizanske čete. Njegov namen, da bi jih izmaknil udaru premočnih sovražnikovih sil, se je popolnoma posrečil. Organiziral je pomoč na Rogu obkoljenim partizanom. Usklajeval je delo političnih terenskih organizacij in aktivistov z gibanjem in akcijami partizanskih čet. Organiziral je protiudarce partizanov proti sovražniku. Predstavil je dolenskemu prebivalstvu kompaktne množice partizanov in tako dosegel velik moralni vpliv. V nepozabnem vzdušju je ustanovil Gubčevo brigado, ki je svoj prvi ognjeni krst odlično prestala. Zato ima Beblerjev štab posebne zgodovinske zasluge.

Ti ukrepi so bili odločilni, da so se težavne razmere na vojni šahovnici slovenskega ozemlja umirile, da je bila odbita ost sovražnikovega ofenzivnega pritiska in da je nastala pozicija, ki je težila k izenačenju. Sedaj Italijani niso bili več popolni gospodarji položaja. Njihova moč je plahnela, ostrina njihovega ofenzivnega poleta je pojemala. Na drugi strani pa je osvobodilno gibanje dobilo svojo novo brigado, sposobno za hitre premike. Pričakovati je bilo, da bo kmalu okrepila svojo bojno sposobnost.

OPOMBE

¹ Naredba višjega poveljstva italijanskih oboroženih sili »Slovenija—Dalmacija« z dne 8. junija 1942 o uničenju narodnoosvobodilnih čet v Sloveniji. Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI del, knjiga 3, dokument št. 144, vnaprej skrajšano: Zbornik VI-3-144.

² Pismo Edvarda Kardelja Ivu Ribarju-Loli z dne 14. julija 1942, Zbornik VI-3-58. /

³ Poročilo Beblerjevega štaba političnemu komisarju glavnega poveljstva z dne 22. avgusta 1942, Zbornik VI-3-121.

⁴ Odredba št. 10 Beblerjevega štaba z dne 26. avgusta 1942, Zbornik VI-3-127.

⁵ Pismo Dolenjske operativne cone z dne 1. septembra 1942 poverjeništvu CK KPS za Ljubljano, Zbornik VI-4-2.

⁶ Glej informacijski vestnik XI. armadnega korpusa o razvoju ofenzive od 24. do 30. avgusta 1942, Zbornik VI-3-220.

⁷ Pismo Dolenjske operativne cone z dne 1. septembra 1942 poverjeništvu CK KPS za Ljubljano, Zbornik VI-4-2.

⁸ Glej poročilo Krškega odreda z dne 18. avgusta 1942, Zbornik VI-3-117.

⁹ Poročilo poveljstva Krškega odreda o bojih in akcijah med italijansko ofenzivo v avgustu in začetku septembra 1942, Zbornik VI-4-13.

¹⁰ Glej poročilo Krškega odreda z dne 18. avgusta 1942, Zbornik VI-3-117.

¹¹ Poročilo instruktora glavnega poveljstva z dne 27. avgusta 1942 o stanju na Dolenjskem, Zbornik VI-3-131.

¹² Ivan Ferlež, Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941 do 1942, Ljubljana 1972.

¹³ Podatke o Efenkovi četi je dal generalmajor Tone Zgonc-Vasja, tedanji komandant prvega bataljona Zapadnodolenjskega odreda.

¹⁴ Poročilo štaba Dolenjske operativne cone z dne 8. septembra 1942 glavnemu poveljstvu o situaciji po sovražni ofenzivi na Rog, Zbornik VI-4-14.

¹⁵ Poročilo poveljstva partizanske brigade Matije Gubca z dne 8. septembra 1942 o slovesnem formiranju brigade, Zbornik VI-4-16.

¹⁶ Poročilo štaba Dolenjske operativne cone z dne 8. septembra 1942 o situaciji po sovražnikovi ofenzivi na Rog, Zbornik VI-4-14.

¹⁷ Glej Franček Saje, Belogardizem, II. izdaja, str. 332—334.

¹⁸ Poročilo poveljstva partizanske brigade Matije Gubca z dne 8. septembra 1942 o slovesnem formiranju brigade, Zbornik VI-4-16.

¹⁹ Poročilo štaba Dolenjske operativne cone z dne 8. septembra 1942 glavnemu poveljstvu o situaciji po sovražni ofenzivi na Rog, Zbornik VI-4-14.

²⁰ Generalpolkovnik Stane Potočar, ustni vir.

II

VOJAŠKA IN POLITIČNA IZGRADNJA — BOJI IN MANEVRI

Od 5. septembra do 23. decembra 1942

Dva dogodka sta odločilno vplivala na razmere v Ljubljanski pokrajini v začetku septembra 1942.

Prvi je bil odhod dela italijanskih enot s slovenskega na hrvaško bojišče, drugi je bila ustanovitev Gubčeve brigade in nekoliko pozneje še Cankarjeve brigade.

Italijanska presoja položaja

General Mario Robotti, komandant XI. armadnega korpusa, je imel 10. septembra 1942 v Vidmu pri Krki velik raport s svojimi podrejenimi poveljniki. Iz italijanskega zapisnika o tem sestanku povzemamo, da je general med drugim dejal: »Zaradi potreb v povezavi z bližnjimi operacijami na Hrvaškem je bilo treba odstraniti divizijo »Granatieri« in nekaj bataljonov črnih srajc, ki bi jih raje videi še nadalje v sestavi armadnega korpusa. Ostale pa so nam vendarle tri popolne divizije, obmejne straže in drugi bataljoni, ki niso v okviru divizij. S temi silami gledamo lahko mirno v prihodnost in vodimo dalje našo akcijo, ki je lahko na kratko označimo s programatskimi besedami: »Klestiti, klestiti vedno!«¹

S temi besedami je nekako podal načrt za nadaljnje akcije in označil sredstva, s katerimi bo nadaljeval ofenzivo. Dodal je še nekaj pomembnih taktičnih in organizacijskih navodil, kot da je treba posebno pozornost posvetiti zaščiti železniških prog z gibanjem enot vzdolž prog, da je treba pospešiti akcije in gibanje gamizijskih mobilnih (premičnih) enot, oprezno spodbujati formacije MVAC in jih oboroževati; da se je treba začeti pripravljati za zimo. Presoje položaja v njegovem raportu ni, pač pa jo najdemo v poročilu obveščevalnega urada

poveljstva XI. armadnega korpusa za obdobje od 31. avgusta do 6. septembra 1942 (peta operativna etapa),² ki sodi, da se italijanske operacije ugodno razvijajo, da se večja reakcija prebivalstva na odpomiško gibanje in da se nadaljuje priliv v antikomunistično milico (belo gardo); komunistični voditelji da si vztrajno prizadevajo, da bi ponovno dosegli naklonjenost prebivalstva ter oživel uporniški duh, čeprav le v prikriti obliki. Zato je treba nadaljevati ofenzivo, čeprav z manjšimi silami. Nadaljevati jo bo treba tudi pozimi, da se partizani ne bodo mogli več organizirati; strogo je treba preganjati voditelje in njihovo vodilno organizacijo, ki se še vedno skriva v Ljubljani.*

Italijanska presoja položaja je dokaj optimistična, vendar nima podatkov o ustanovitvi nove brigade. Italijani brzkone o tem niso bili obveščeni, zato nastaja v njihovih načrtih za nadaljevanje ofenzive vrzel, kar je videti iz njihovega, sicer dobro formuliranega programa za nadaljevanje operacij: »Po dokončni ločitvi množic od uporniškega gibanja in ustvaritvi neugodnega okolja za komunistične bandite, po formiranju krajevnih skupin za obrambo in napade na upornike (oddelki bele garde MVAC, op. L. A.) ter postavitvi vseh naših garnizij v nenehno gibljivost in napadalnost — kar že poteka — se bo prevratniška fronta neogibno zrušila«.³

O ekonomskih razmerah Ljubljanske pokrajine pa so sodili bolj pesimistično. V plodnejših conah da imajo kmetje sicer še dovolj zalog živil, na gozdnatih območjih pa da so viri prehrane slabi. Povsod da primanjkuje sladkorja in soli. Delo na polju je močno ovirano. Lesija industrija je paralizirana. Rudniki le stežka opravljajo svoje delo. Trgovina peša.

Italijani so belogardističnim vaškim stražam upravičeno pripisovali vse večji pomen tako pri ustanavljanju kot usposabljanju za bojne akcije.

Presoje vodstva osvobodilnega gibanja

Spočetka so presoje vodstva osvobodilnega gibanja slovenskega naroda o političnem položaju na terenu in o voja-

* Italijanska obveščevalna služba je prezrla, da so bili voditelji in vodilne organizacije osvobodilnega gibanja v obkoljenem Rogu.

škem na bojiščih slonele na pomanjkljivih podatkih. Mislili so, da so Italijani začeli ofenzivo z veliko manj šimi silami, kot pa so jo v resnici. Poleg tega je vodstvo skoraj ves čas tretje B ofenzivne etape prebilo v bunkerju na Rogu, kjer ni moglo dobivati podatkov. Zato se je šele kasneje izoblikovala naslednja presoja:

Italijanska ofenziva je bila izredno močna. Zato ni bilo mogoče ohraniti položaj ev niti osvobojenega ozemlja. Poglavitna naloga je bila ohraniti živo silo partizanske vojske in pri tem zadati sovražniku čim hujše udarce. Rezultat ofenzive je bil za sovražnika izredno slab. Po ofenzivi* se je posrečilo organizirati in vnovič vzpostaviti za boj 80 odstotkov partizanske vojske. Smrtnih žrtev je bilo med partizani relativno malo, pač pa je bilo »več razprševanja in razbeževanja po vaiseh«, kot pravi glavno poveljstvo dne 24. septembra 1942 v navodilih prvi grupi odredov. Nekaj partizanov se je vdalo Italijanom, nekaj pa se jih je nato udejalo beli gardi. V celoti je mogoče reči, da je sovražnikova ofenziva »dejansko doživela popoln neuspeh«. Partizani že prehajajo v protinapade.⁴ E. Kardelj pravi v pismu slovenskim internirancem v Gonarsu (22. septembra 1942), da se je s spretnimi manevri posrečilo resiti 90 %> partizanske vojske, ki je sedaj reorganizirana in ponovno zada ja sovražniku krepke udarce. Zaradi nastopa oboroženega belogardizma »divja pri nas prava državljanska vojna, kjer sodelujejo Italijani le kot na pol aktivni gledalci. Dosegli so, kar so hoteli: njihovo vlogo je prevzela bela garda. Od izida tega boja in teh dni je odvisna vsa bodočnost slovenskega naroda«.⁵

Nadalje sodi vodstvo osvobodilnega gibanja, da se je »taktika, ki jo je uporabila slovenska partizanska vojska pod vodstvom svojih štabov in glavnega poverjstva proti italijanski ofenzivi, v celoti obnesla. Srdita partizanska obramba na Notranjskem je uničila na stotine okupatorjev ter dvignila slovensko partizansko slavo... in zadržala tempo italijanske ofenzive. Umikalna taktika na Kočevskem in v Rogu pa je preprečila koncentrično uničevanje partizanskih enot. Partizanska vojska je izšla iz ofenzive prečiščena, moralno utrjena,

* Vodstvo osvobodilnega gibanja izraža v vseh dokumentih zmotno misel, da se je velika italijanska ofenziva končala z roško ofenzivo, tj. s tretjo B etapo.

obogatena z vojaškimi, taktičnimi, organizacijskimi in političnimi izkušnjami«. Izdaj alski belogardizem bi rad po tolikih strahovitih žrtvah naprtil slovenskemu narodu še uničevalno državljansko vojno.

Spričo tega je glavno poveljstvo odredilo »sedanje neposredno razdobje po italijanski ofenzivi zai razdobje *organizacije ter* vojaške in politične *izgraditve* slovenskih partizanskih čet v tako imenovani Ljubljanski provinci, za razdobje priprave za naše nove odločilne udarce in zmage«. To so misli iz dnevnega povelja glavnega poveljstva z dne 1. septembra 1942.«

Tedanje preso je razmer so bile dokaj stvarne. Zdaj, ko poznamo ves potek italijanske ofenzive in rezultate odpora osvobodilnega gibanja, bi lahko rekli, da je italijanska ofenziva napravila manj škode partizanskim enotam, ki so spretno manevrirale, pač pa je zelo prizadela civilno prebivalstvo. Zaradi itali janskega teror ja je izgubilo veliko gmotnih vrednosti, mnogi ljudje so bili ubiti ali pa odgnani v taborišča.

Razmere pa so se s četrto in peto operativno etapo ofenzive bistveno spremenile. Medtem ko je italijanska ofenziva zaradi utrujenosti vojaštva in odhoda nekaterih enot začela pojemati, so si partizanske enote opomogle. Mnoge čete so se vmile na zasedena območja Notranjske in Kočevske. Na Dolenjskem pa so se partizani izmaknili sovražnikovemu premočnemu pritisku in niso dovolili, da bi bili uničeni. S poje-manjem sovražne ofenzive sta rasli organizacijska moč in bojna sposobnost partizanske vojsks. To je bila perspektiva za prehod v vedno ostrejšo akcijo in na koncu v občo partizansko protiofenzivo. Največja nevarnost za osvobodilno gibanje je bilo, da se je del prebivalstva zaradi sovražnikovega ter or ja začel odmikati osvobodilnemu gibanju. Nevamo je naraščal oboroženi belogardizem in je skupaj z okupatorjem začel napa-dati slovensko osvobodilno vojsko.

Ukrepi, ki jih je začelo izdajati glavno poveljstvo na temelju preso je položaja, so bili logični in učinkoviti. Glavno poveljstvo je v dnevnem povelju 1. septembra 1942 odredilo, da se moraj o zamenjati vsi komandirj i, komandanti in politični komisarj i, ki so se v ofenzivi pokazali za nesposobne. Poveljniški kader mora s svojim moštvom deliti vse težave, zato

je treba odpraviti vse priboljške v hrani ali cigaretah. Oni morajo biti partizanom za vzor vztrajnosti, požrtvovalnosti in jeklenega prenašanja težav in naporov. Dvigniti je treba strokovno usposobljenost čet in skovati železno, toda zavestno partizansko disciplino. V vsaki četi je treba uvesti sistematične tečaje in dnevne vaje za vojaško graditev partizanov. Partizanske čete morajo nuditi zaledje in pomoč terenskim in političnim delavcem. Partizani morajo postati hkrati dobri borci in agitatorji za enotnost slovenskih bratskih množic, neumorni kovači Osvobodilne fronte in goreči razkrinkovalci bele garde. Navezati je treba najprisrčnejše stike s civilnim prebivalstvom in odpraviti napake, ki so se v tem pogledu dogajale. Partizanske čete so se dolžne usposobiti za kar največjo gibljivost. Stalna taborišča in vezanost na teritorij se odpravljajo. Zbirati je treba čimveč orožja in streliva. Ohraniti je treba in visoko dvigniti partizansko moralo.

Glavno poveljstvo je izdalo tudi navodila za postopek pri likvidaciji belogardističnih vaških straž in posameznih aktivnih belogardistov (v ukazu 11. septembra 1942).⁷ Vznikla je nujna potreba, pravi ukaz, »uničiti belogardistične tolpe in likvidirati pojave tako imenovanih — vaških straž —, ki so jih oborožili okupatorji«. Oborožene formacije belogardizma so resna in grozeča nevarnost, da bi na izmučeni slovenski zemlji izbruhnila državljanska vojna. Belogardistične gibljive tolpe, ki jih sestavljajo v glavnem zagrizeni belogardisti, je treba vojaško razbiti. Večina Slovencev pa ni belogardistična. Okupatorjevo orožje so sprejeli pač iz strahu pred terorjem, v srcu pa so za Osvobodilno fronto in proti Italijanom. Njihovo jedro pa seveda tvorijo pravi belogardisti. Za uničenje gibljivih belogardističnih tolp je treba zbrati dovolj borcev in tolpo z napadom uničiti ter pridobiti njeno orožje. Napad mora biti brezpogojno uspešen, zakaj porazi bi nas vojaško in politično oslabili. Za likvidacijo vaških straž je treba obkoluti vas, prerediti dobro pripravljen miting in pobrati orožje. Na mitingu je treba pridobiti simpatije kmetov za osvobodilno gibanje. Aretirati in kaznovati s smrtjo je dovolj eno le tište, ki jim je izdaja popolnoma dokazana. »Glavni štab bo sleherno napačno eksekucijo ali zlorabo kaznoval z najhujšo kaznijo, kajti časi so izredno resni in usodnih napak je bilo že preveč storjenih«. Skratka, čimprej je treba odpraviti vse negativne posledice

italijanske ofenzive in ustvariti pogoje za prehod v nove, obsežnejše ofenzivne operacije.

Ali je Gubčeva brigada mogla takoj začeti izpolnjevati vse naloge, ki so se nakopičile pred njo?

Beblerjev štab, ki je v začetku septembra 1942 še vedno odločilno vplival na organizacijo brigad in na boj partizanskih enot, je mislil, da je treba biti pri dajanju nalog partizanskim enotam bolj zmeren. To misel je izražal v poročilu glavnemu poveljstvu z dne 8. septembra.⁸ Dejal je, da so dogodki na Notranjskem pokazali, »da četam ni dajati pretežkih nalog, ker se sicer razpadajo«. Naše čete so večji del le puntarske trume, ki so menile, da je vojne konec, ko je sovražnik zasedel njihov rajon. Zato je treba preprečiti, da bi štabi precenjevali odpornost moštva. S politično in vojaško vzgojo je treba storiti vse, da se moštvo dvigne na višino pravih partizanov. Zato pa je potreben čas. Dobili ga bomo s tem, da bomo odločno nadaljevali z obrambo svobodnega ozemlja s pomočjo drugih čet, z odredi, Tomšičevo brigado in kordunaši.* Puntarske čete, zbrane v brigadi Matija Gubca, bomo uporabljali le zelo previdno za izpade iz svobodnega področja Krškega odreda.« Beblerjev štab je mislil, da bi zadostovalo nekaj tednov, da bi se izboljšala izurjenost moštva in komandantov, ki večinoma nimajo najosnovnejšega vojaškega znanja, in dvigmla politični in moralni nivo enot.

Poudariti moramo, da enote Gubčeve brigade niso pretrpele tako hudega pritiska ofenzive, kot npr. enote na Notranjskem in Kočevskem. Prečiščevanj a zaradi sovražnikovega pritiska v tem primeru ni bilo in čete so ostale v glavnem še vedno enote v nespremenjeni sestavi. Nikoli ni bilo dobro prepuščati novomobiliziranih partizanov prevelikemu naporu, ne da bi jih vodili in jim pomagali vzdržati kritične čase.

Novoustanovljene brigade je bilo treba najprej moralno-politično utrditi, partizanom dati temeljno vojaško znanje in spretnost, splesti in utrditi notranje vezi, potem šele bo brigada trdna enota, ki ne bo podlegala še tako velikim preizkušnjam. To so bili tudi razlogi, ki so poveljstvu brigade narokovali umik na območje, ki so ga bile sovražnikove enote

* Srbski in hrvaški partizani s Korduna Njihova najbolj znana brigada je bila 4. kordunaška.

v ofenzivnem pohodu že prečesale. To je bil okoliš Brezove rebri med Krko in železniško progo Novo mesto—Trebnje ter cesto Trebnje—Zužemberk. Zemljišče je bilo zelo gozdnato, strmo se je dvigalo nad dolino reke Krke. Dovolj je bilo prirodnih kritij, prostora za gibanje in dovolj dobrih položajev za obrambo.

Pohod v rajon Brezove rebri in organizacijska utrditev

Gubčeva brigada se je po spopadu pri Blečjem vrhu in Trebelnem 5. septembra 1942 umaknila v Raduljo, kjer je ostala do 8. septembra. V noči na 9. September je šla čez dolensko železnico vzhodno od Mirne peči in se zjutraj 9. septembra utaborila pri Goriški vasi in Golobinjeku. Prebivalstvo teh vasi in okolice je bilo presenečeno, ko je na vsezgodaj prikorakala neznana brigada, vojaško lepo urejena in disciplinirana, od železniške proge skozi Goriško vas. Taborjenje blizu železniške proge in pred nosom italijanskih enot je imele svoj pomen. To je bila prva akcija, ki ji ni botrovalo bojno naključje, pač pa volja poveljstva, da predstavi novo bojno enoto prebivalstvu, da bi ga tako s svojo prisotnostjo in z bojnim razpoloženjem podprlo v njegovem prav tako hudem boju za obstanek. Akcija je torej bila politična. Podobna je bila oni v Trebelnem, ko so se enote Gubčeve brigade 3. septembra v paradnem mimohodu predstavile Trebeljanom in prebivalstvu njihovega okoliša. Prihod in bivanje v okolici velikih vasi, kot so Malenska vas, Jablan, Golobinjek, Globodol, zlasti pa bližina Mirne peči, sta dokazovala, da so novice o popolnem uničenju partizanov lažne.

Brigada se je utaborila tako, da je imela dobre položaje za obrambo, in se je z izvidniškimi enotami ter patroljami varovala na vse strani. Nadaljevalo se je urejanje enot, politični sestanki so se vrstili, zvečer pa so bili dobro obiskani mitingi po vaseh.

Ker je bila prva naloga brigade pomagati *odstranjevati posledice* velike italijanske ofenzive, se je zadrževala v vaseh, prirejala mitinge in krotila tište ljudi, ki jih je belogardizem tako zelo privlačeval. Dne 10. septembra je taborila v okolišu Škratovice in se ponoči na 11. September 1942 premaknila

skozi Globodol—Šmaver—Šahovec in Zelezno v vasi Kozjak in Babna gora. Popoldne je odšla skozi Dobravo in Podlipo na Vel. Lipovec. V rajonu Kamenskega hriba je postavila stalno taborišče.

V novem gozdnem taborišču je brigada nadaljevala intenzivno vojaško in politično delo. Tu je bilo varnejše mesto in idealno za notranje utrjevanje brigade. V bližini so bile velike vasi: Ajdovec, Brezova reber, Veliki in Mali Lipovec ter kraji okoli Dobrniča. Poglavitno pozornost je še vedno posvečala notranji utrditvi. Brigada se je učila postavljati taborišče in ga zavarovati. Bataljoni so na svojih odsekih gradili bunker je in organizirali utrjene rajone, kar je bilo v korist neposrednemu zavarovanju taborišča. Močne patrulje so noč in dan z obhodi varovale brigado. Izvidniške akcije patrulj ah močnejših enot so nadzorovale vse smeri, od koder bi se lahko prikazal sovražnik. Stražarski službi so posvetili veliko pozornost in določili strogo odgovornost borcev in komandirjev v dežurni službi. Partizane so učili, kako varovati skrivnost taborišča.

Poglavitne teme političnega in vzgojnega dela so bile posvečene italijanski ofenzivi in njenim posledicam, nastopu oboroženega belogardizma in nujnosti, da se brigada vojaško izuri in utrdi. Vse to delo je imelo uspeh. Vsak partizan je bil dobro seznanjen s političnimi dogajanjem, bojna sposobnost brigade je bila čedalje večja. Vendar je bilo še vedno mnogo pomanjkljivosti, ki so oteževale napredek. Brigadno poveljstvo se še ni dokončno sestavilo in organi poveljstva niso bili dovolj razviti. Brigada je bila relativno zelo slabo oborožena: primanjkovalo je avtomatskega orožja, bomb in razstreliva. Obleka je bila ponošena, prehrana pa zelo slaba. Čete so imele sicer dovolj mesa, primanjkovalo pa je kruha in koruzne moke ter zabele. Posledice ofenzive so zelo prizadejale oskrbovanje enot. Vasi so bile z ofenzivo prizadete, belogardistični propagandi se je posrečilo preslepiti mnoge kmete. Ljudje so skrivaj živeli in niso bili več tako pripravljeni podpirati svojo vojsko kot pred ofenzivo. Rekvizicije pa je bilo treba iz političnih razlogov čimbolj skriti.

Med tem časom je že prišlo do povezave med Beblerjevim štabom in glavnim poveljstvom. Del vodstva osvobodilnega gibanja se je pod vodstvom E. Kardelja prebilo z Roga

Glavno poveljstvo
alovenskih partizanskih
šet.

Na položaju, 16. IX, 1942.

N A R E D B A.

I. V zvezi s situacijo, ki je nastala po dvomesečni italijanski ofenzivi se je pokazala potreba reorganizacije naš partizanske vojske. Dokler smo imeli osvobojeno ozemlje, je bilo nujno potrebno, da smo imeli bolj razdrobljeno vojsko, da je mogla kontrolirati veliko osvobojeno ozemlje.

Danes nam je potrebna večja koncentracija moči, da bomo lahko izvajali uspešnejše akcije kot smo jih doslej. Potrebne so nam gibljive enote, ki ne bodo vezane na određene kraje.

II. Na teritoriju bivše V. grupe se organizirata še dve Udarne brigadi in to Udarne brigada Matije Gubca in Udarne brigada Ivana Cankarja.

Za Štab Udarne brigade Matije Gubca odredimo:	
kot komandanta	tov. Jureta Novljana
" namestnika komandanta	" Janka Nedeljka
" komisarja	" Rudija Hrasta
" namestnika komisarja	" Zorana Smrekirja
" odgovornega za agitprop	" Veljka Kočevarja
" obveščevalca	" Marka Belina
" intendanta	" Tineta Železnika
" zdravnika	" Marjana Josenovca

Za Štab Udarne brigade Ivana Cankarja odredimo:	
kot komandanta	tov. Urbana Velikonjo
" namestnika komandanta	" Dakijs
" komisarja	" Gregorja Javorja
" namestnika komisarja	" Toneta Gabrovčana
" odgovornega za agitprop	" Tineta Dolgana
" obveščevalca	" Janeza Podhostnika
" intendanta	" Maro Gorenjo
" zdravnika	" Luko Hostnik

V Štabu Udarne brigade Toneta Tomšiča se izvršijo sledeče spremembe in dopolnitve:

Komandant	tov. Čiro Zasavec
Namestnik komandanta	" Jerin
Komisar	" Boris Mikiš
Namestnik komisarja	" Lado Dolanjo
Za agitprop	" Silvo Marjanovič
Obveščevalec	" Ivanov
Intendant	" Braškar
Zdravnik	" Miko Krašavec

III. Štabi brigad se morajo po prejemu te naredbe takoj formirati. V štirih dneh po prejemu te naredbe morajo štabi brigad poslati Glavnemu poveljstvu predloge za komandante, komisarje in namestnike bataljonov ter šet.

Brigada obstoji iz treh bataljonov. Bataljon ima 3 šete po 40 borcev. Celokupna brigada s komandnim sestavom vred ne sme šteti več kakor 380 mož.

V sestavu Udarne brigade Matije Gubca se pritegnejo sledeči bataljoni:

II. bataljon, katerega komandant je Stefan
III. " " " " " " " " " " " "
IV. " " " " " " " " " " " "

V sestavu Udarne brigade Ivana Cankarja pa pridejo sledeči bataljoni:

I. bataljon Udarne brigade Matije Gubca, katerega komandant je Dule
II. " " Kočevskega odreda, katerega komandant je Ante Novak
s 120 možmi
I. " " Belokranjskega odreda s 100 možmi.

Prva stran naredbe za ustanovitev brigad

in odpotoval v bližino Ljubljane — v okolico Podlipoglava, del pa je pod vodstvom Borisa Kidriča in političnega komisarja glavnega poveljstva Ivana Mačka še ostal v Rogu.

Glavno poveljstvo je 16. septembra 1942 izdalo ukaz, v katerem pravi, da je bilo nujno potrebno imeti bolj razdrobljeno vojsko, dokler smo imeli osvobojeno ozemlje. Zdaj pa je potrebna večja koncentracija moči, da bi izvajali uspešnejše akcije kot doslej. Sedaj so potrebne gibljive enote, ki ne bodo vezane na odrejene kraje. V ta namen se na teritoriju pete grupe odredov organizirata še dve udarni brigadi »in to Udar-na brigada Matije Gubca in Udar-na brigada Ivana Cankarja«. Glavno poveljstvo je tako izdalo uradni dekret o ustanovitvi Gubčeve brigade in poseglo tudi v sestavo poveljstva brigade ter njeno' formacijsko sestavo."

V novo poveljstvo brigade (na koncu knjige je seznam osebnih sestave brigadnega in bataljonskih poveljstev Gubčeve brigade) je odredilo:

za komandanta *Ladota Ambrožiča-Jureta Novljana*; za namestnika komandanta *Dušana Majcna-Nedeljka*; za političnega komisarja *Viktorja Avblja-Rudija Hrasta*; za namestnika političnega komisarja pa *Zorana Dobravca*; za agitprop je

Viktor Avbelj-Budi, narodni heroj,
politični komisar brigade

postal odgovoren Dušan Bravničar-Veljko Kočevar; za obveščevalca je bil odrejen Tone Pirjevec-Marko Belin; za intendanta Anton Šušteršič-Tine Zeleznik; brigadni zdravnik je postal dr. Marjan Morelj-Jesenovec.

Gubčeva brigada je tako dobila zelo močno poveljstvo.

V njem so bili trije nekdanji politični aktivisti novomeškega okrožja: Viktor Avbelj je bil sekretar okrožnega komiteja KPS za Novo mesto, Lado Ambrožič-Novljan je bil član okrožnega odbora OF za Novo mesto, Zoran Dobravc pa je bil član rajonskega komiteja KPS. Tako je bila poudarjena zlasti politična naloga Gubčeve brigade. Postavitev novega poveljstva je bila velika pomoč za brigado, ki je odslej imela vse za tedanje razmere potrebne organe.

Glavno poveljstvo je z omenjenim ukazom poseglo tudi v bataljonsko sestavo brigade. Prvi bataljon so premestili v Cankarjevo brigado, kamor je odšel šele 19. septembra 1942. Za nadomestilo so vključili v brigado prvi batalion Zapadnodolenskega odreda pod poveljstvom Antona Zgonca-Vasje.* Ko je brigada prišla v Zakoški hrib pri Brezovi rebri, se ji je 11. septembra priključil kot njen četrti bataljon. Tako je od tega dne dalje imela brigada štiri bataljone. Ko je 19. septembra 1942 odšel prvi bataljon v sestavo Cankarjeve brigade, se je četrti bataljon preimenoval v prvi bataljon in brigada je zopet imela le tri bataljone.

Z ukazom je glavno poveljstvo odredilo, da se morajo poveljstva brigad po prejemu ukaza sestaviti in da morajo v

* Bataljon so ustanovili v Suhi krajini in je imel tri čete. Prvi komandant je bil Janez Mam-Crtomir. Največ borcev je bilo doma iz Sentruperta in okolice, iz Sv. Križa pri Litiji (Gabrovka), iz okolice Trebnjega in iz vasi v Kompoljski dolini. Pod poveljstvom svojega drugega komandanta Antona Zgonca-Vasje se je med ofenzivo umaknil iz Kompoljske doline najprej v okoliš Strug, nato pa je odšel čez Krko v Volčje jame. Bataljon je prestal ofenzivo okoli Brezove rebri, kjer se je potuhnul v gozdovih in se z Italijani ni spopadal. Njegova bojna zavest je ostala čTokaj dobra. Stel je kakih 110—120 borcev. Neoboroženih partizanov ni imel. Čete so imele enega do dva puškomitraljeza, bataljon pa težki mitraljez. (Podatki generalmajorja Antona Zgonca-Vasje.) Za ta bataljon je posebej značilno, da je imel močno krščansko-socialistično skupino, katere pripadniki pa niso propagirali svojih idej in zato tega brigadi na zunaj ni bilo videti. Med krščanskim socialisti je le večkrat vzniknila želja, naj bi tudi oni bili politični komisarji, kakor so bili člani KP. (Podatek Janeza Vipotnika.)

štirih dneh poslati glavnemu poveljstvu predloge za komandante, politične komisar je bataljonov, njihove namestnike in poveljstva čet. Brigada naj ima tri bataljone, bataljon tri čete po 40 borcev. Vsa brigada s komandnim sestavom vred ne sme šteti več kakor 380 mož.

Očiščevalna akcija v Suhi krajini

Preden se je novo poveljstvo Gubčeve brigade sestavilo, je glavno poveljstvo začelo pripravljati veliko akcijo proti belogardističnim oboroženim enotam in posameznikom v Suhi krajini.*

Glavno poveljstvo in izvršni odbor OF sta že 5. septembra napisala navodila politkomisarjem in terenskim delavcem o udeležbi pri očiščevalni akciji proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krajini. »Vojaški in politični uspeh te akcije lahko sodi med poglavitne udarce, ki bodo zasejali med belogardisti nepričakovano demoralizacijo, med okupator je pa nezaupanje, da se da s pomočjo bele garde kaj večjega in trajne j šega d oseci.«¹⁰ Navodilo pravi, da je vojaški del akcije že pripravljen, da pa sam vojaški uspeh še ne pomeni vsega, čeprav je temelj za celotno akcijo. »Akcija mora namreč tudi politično uspeti, to se pravi, v glavnem nam mora povrniti izgubljeno zaupanje kmečkih množic v Suhi krajini.«

* Italijani so v prvi fazi pete etape prečesali del Suhe krajine med Krko in dolensko železnico. Tiedaj je, tako poroča poveljstvo divizije »Cacciatori delle Alpi«, prišlo na njihovo poveljstvo v Žužemberk 112 mož iz vasi Vrtače, Voleje jame, Kutna, Replje, Arčevca, Podbukovje, Log, Sela pri Šumberku, Dolnji in Gornji Šumberk, Babna gora, Orlaka in Zavrh. Zahtevali so, naj jih Italijani oborože, da bi lahko sodelovali v akciji proti komunističnim razbojnikom. Bojevine vaščane so vodili župan iz Sei pri Šumberku Anton Kastelic ter župnika Jože Podlipnik in Ivan Vodopivec.

Italijani so zahtevali, naj prebivalstvo najprej dokaže svojo zvestobo z ovajanjem partizanov. Tako so nekateri vaščani okrog Sei pri Šumberku prijavljali so vaščane in lovili osamljene partizane. Prvega septembra so npr. izročili Italijanom v Gabru štiri ujete partizane. Župnik in župan iz Sei pri Šumberku sta italijanskemu poveljstvu v Veliki Loki 3. septembra naznanila skupino partizanov, ki so se zadrževali v gozdu blizu Orlake, pa skupino 50 oboroženih partizanov, ki so 2. septembra bili v Hrastovem dolu. Zahtevala sta, naj oborože fante iz njihovega kraja.

Glavno poveljstvo je 16. septembra 1942 izdalo ukaz za protibelogardistično akcijo.¹¹ Partizanske brigade naj bi očistile Suho krajino med reko Krko in dobropoljsko dolino. Gubčevi brigadi je bil dodeljen odsek na desnem bregu Krke, kjer so vasi Drašča vas, Šmihel, Budganja vas, Stranska vas, Korinj, Tisovec, Laze, Kuželjevec, Globoko, Kal', Ambrus, Primča vas, Višnje, Brezov dol in Kamni vrh. Akcija je bila 18. septembra. V operativnem štabu sta bila Aleš Bebler in Marjan Dermastia.

Brigada se je sicer na poprejšnji ustni ukaz pripravljala na skupno akcijo, toda podroben načrt je prejela šele s pismenim bojnim poveljem z dne 18. septembra 1942, kar je bilo prekasno za udeležbo po načrtu operativnega štaba. Zato je s štirimi bataljoni samostojno izvedla očiščevalno akcijo (tedaj je bil prvi Duletov bataljon še vedno v njeni sestavi) dan kasneje v vaseh Hrastov dol, Orlaka, Selca in Rožempelj. To so kraji na levem bregu Krke, ki so nekako najbližji Selom pri Šumberku in katerih vaščani so bili naj bol j izpostavljeni vplivu osrednje belogardistične organizacije v Selih.

Trije bataljoni Gubčeve brigade so 19. septembra 1942 obkolili omenjene vasi tako, da ni bilo moč iti iz njih. Prvi bataljon je bil v brigadni rezervi pripravljen poseči v akcijo, če bi bila potreba. Ko so bile vasi zjutraj neopazno obkoljene, so vanje vdrli posebni oddelki z nalogo, zasesti cerkve ali

Župan in župnik iz Zagorice, občina Veliki Gaber, sta se ita-¹lijanskemu poveljstvu prišla poklonit in zagotovit poslušnost ter zvestobo prebivalstva iz vasi Gaber, Bič, Zagorica, Dobravica in Pristavica. Italijani so se zadovoljili z dokazi zvestobe, ki so jih voditelji belogardizma tako izkazali, in začeli oboroževati belo gardo.

V Selih pri Šumberku je nastala vaškia straža, ki so jo podpirali belogardistični obveščevalci okoliških vasi, oboroženi z bombami. S pomočjo Italijanov ali sama je ujela 20 partizanov, od katerih; sio jih veliko pobili.

Zaradi teh belogardističnih akcij je prišel v vasi okrog Sei pri Šumberku (8. in 9. septembra) oddelek partizanov, ki je kaznoval nekaj belih izdajalcev. Med belogardisti je nastal preplah in vse je zbežalo iz Sei. Vmili so se šele, ko je prišlo italijansko vojaštvo; ki je odslej skupaj z belogardisti napadalo partizane.

Podoben je bil nastanek oboroženega belogardizma v drugih krajih v Suhi krajini.

O ustanavljanju oboroženih belogardističnih vaških straž glej Franček Saje, Belogardizem.

druge večje zgradbe, kamor bi se bili lahko oboroženi belogardisti zatekli in utrdili. Nekateri so vdrli v hiše znanih belogardističnih organizatorjev in izdajalcev. Ko je bilo to opravljeno, so zbrali vse prebivalstvo v zastraženem prostoru, kjer je bil miting. Na mitingih so govorili politični komisarji o dogajanju na svetovnih bojiščih, o uspehih narodnoosvobodilne vojske po Jugoslaviji, zlasti o prodoru udarnih brigad vrhovnega štaba proti zahodni Bosni in Hrvaški. Govorniki so posebej poudarjali, da slovenska partizanska vojska ni uničena, kar dokazuje prisotnost tako številnih enot. O Osvobodilni fronti so poudarjali, da v njej enakopravno sodelujejo vsi poštene katoličani, ki obsojajo belo gardo. Razkrinkavali so delovanje bele garde, ki poskuša razplamteti državljansko vojno. Posebej so govorili o pomoči, ki jo izdajalska bela garda nudi italijanskim okupatorjem.

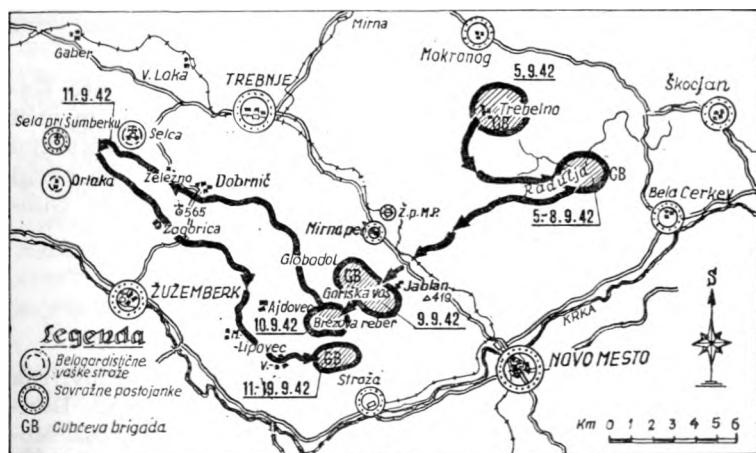
Akcija ni popolnoma uspela. Najbolj zagrizeni belogardisti so bili že prej pobegnili v Sela pri Šumberku, tako da je doma ostala le mladina. Kako globoko se je zarezalo v zavest prebivalstva sovražstvo do partizanov, ki so ga podpihovali belogardistični voditelji, izpričuje dejstvo, da so se ponekod zagrizeno upirali mladi fantje do 16. leta starosti, da bi partizanom izročili puške in bombe. Še največ uspeha je imel tretji bataljon v Hrastovem dolu.*

* Belogardisti **so** bili namreč tako organizirani, da so bili podnevi doma, ponoči pa so se zbirali v postojanki na Selih pri Šumberku. Tretji bataljon se je ponoči na 19. September 1942 potuhnil v gozdu blizu Hrastovega dola, da bi v ugodnem trenutku! vdrl v vas. Tedaj so partizani ujeli bejogardista, ki se je vračal iz postojanke. Povedal je, kdo ima puške in koliko je v vasi belogar¹-distov. Tako je bataljonsko poveljstvo imelo točne podatke o razmerah v vasi. Opoldne se je bataljon s treh strani v strelcih spustil v vas. Nihče ni rnel pobegniti. Padlo je nekaj¹ strelcev, toda borci so že bili v vasi, kjer pa v začetku niso nikogar našli. Vse prebivalstvo se je poscrilo. Naposled so partizani vaščane prisilili; da so se prikazali iz kleti in drugih skrivališč, nato pa je bil pri cerkvi miting. Ko so partizani zahtevali petnajst pušk in bomb, saj so bili o temi dobro obveščeni, niso vaščani hoteli dati nobenih obvestij. Tedaj je bataljon zagrozil, da bo postrelil nekaj vašča¹-nov, če ne bodo povedali, kje imajo skrito orožje. Med vaščani, ki so bili v opozorilo določeni za ustrelitev, sta bila tudi dva brata: Mati se je ustrašila za sinovi usodi in tako so kmalu zvedeli, da je orožje 9krito v cerkvenem stolpu. Tam je bilo tudi nekaj belih, ki so se vdali, bataljon pa jih je odpeljal iz vasi, da bi jih na vama zaslial. Prebivalci so se bali, da bodo partizani postrelili

Na Orlaki ni bilo odpora, zato je imel drugi bataljon le miting. Iz Sei pa je kakih deset belogardistov pravočasno ušlo četrtemu bataljonu. Med streljanjem je bil ranjen partizan Peter Pečnik.

Okoli 15. ure so se približale Gubčevi brigadi enote divizije »Cacciatori« in oddelek MVAC. Najprej so brez uspeha s topništvom obstreljevali položaje Gubčeve, nato pa so se po kratkem spopadu umaknili. Italijani so poročali, da so ubili enega partizana.

Čiščenje Suhe krajine ni imelo pravega uspeha, čeprav so od njega veliko pričakovali. Belogardisti so bili po vaseh že postavili obveščevalce, beli aktivisti so si zgradili skriva-

Bojna pot Gubčeve brigade od 5. do 24. 9. 1942

ujete belogardiste, kljub dani besedi, da ne bodo nikomur starili nič žalega. Na bataljonov poziv so tudi oni odšli v gozd. Tarn so partizani zaslislali belogardiste in jih nato izpustili. Vaščani so bili prijetno presenečeni nad ravnanjem partizanov. Bataljon je naslednji dan prinesel v brigadno taborišče okoli pet franeoskih pušk in nekaj bomb. Partizani so bili tako navdušeni nad prvim bojnim plenom, da so nekateri zamenjali dobre puške za slabe franeoske, kakor je bil to storil politični komisar tretjega bataljona Franci Kolar. Ko je spoznal zmoto, jo je z novincem, ki ga je bil prej prepričal o prednosti franeoskih pušk, hitro zamenjal za mavzerico. (Po podatkih generalpolkovnika Staneta Potočarja in Francita Kolarja.)

lišča in se že tesno povezali z okupatorskimi poveljstvi. Tako so lahko naglo odgovarjali na partizansko akcijo. Belim agitatorjem se je posrečilo pridobiti mnogo ljudi, duhovništvo pa je s svojo avtoriteto, izkoriščujoč posledice hudega ustrahovanja italijanskih čet med ofenzivo, zavajalo prebivalstvo v odkrito sodelovanje z okupatorjem.

Kljub temu pa je imela očiščevalna akcija nekaj dobrih posledic. Nepričakovan nastop množice partizanov je prepričal ljudi, da so se partizani ne samo resili iz klešč sovražnikovih ofenzivnih prijemov, ampak da sedaj nastopajo celo v večjih množicah ter bolj vojaško urejeni in disciplinirani kot prej. Njihovi politični prijemi glede na civilno prebivalstvo so vzbujali simpatije. Osvobodilni fronti zvesto prebivalstvo si je oddahnilo, burno naraščanje belogardističnih vaških straž pa je bilo zajezeno.

Gubčeva brigada se je po akciji vrnila v taborišče Kamenski hrib, kjer je najprej na sestankih poveljstev in enot presojala pravkar končano akcijo in nadaljevala z vojaškim in s političnim utrjevanjem enot. Prvi bataljon je po akciji zapustil Gubčevo brigado in odšel v Cankarjevo brigado. Gubčeva brigada je zopet imela tri bataljone.

Italijanski poraz pri Kvasici

Italijanska ofenziva na območje, kjer je bila ustanovljena Gubčeva brigada, se je začela šele 12. septembra 1942. Divizija »Cacciatori delle Alpi« je z izhodiščne linije ob cesti Moravče—Velika Loka začela prodirati proti vzhodu in jugovzhodu. Na njenem desnem krilu sta sodelovali tudi četi Legije smrti ali MVAC iz Šentjošta pri Stopičah pod poveljstvom kapetana Vasiljeviča-Iztoka. Divizija »Cacciatori« je sklenila očistiti dolenjsko območje, ki ga omejuje železniška proga Velika Loka—Novo mesto, reka Krka — nemško-italijanska obmejna linija in cesta Moravče—Velika Loka. Sodelovalo je okoli 15.000 vojakov in oficirjev. Poleg te glavne smeri v ofenzivni operaciji so razni oddelki iz divizije »Macerata« in razne čete graničarjev ter fašistov napravile očiščevalno akcijo v okolici Ljubljane v smeri Polhograjskih Dolomitov. Dva bataljona divizije »Isonzo« pa sta vdrla na Rog.

Na področju napada divizije »Cacciatori« že dolgo ni bilo partizanskih enot, zato je italijanska operacija sunila v prazno. Imela pa je uspehe pri teroriziranju prebivalstva in akciji proti aktivistom OF. Tako so zaradi izdaje zasledili skupino aktivistov novomeškega okrožja, skrito v malo znani jami v naselju Zagrad pri Herinji vasi. Aktivisti so se hrabro branili, dokler jih 12. septembra niso naposled premagali in večinoma pobili. Tu je junaško padel narodni heroj Vinko Paderšič-Batreja, član okrožnega odbora OF za Novo mesto.

Posebna naloga je v tej ofenzivi pripadala legiji smrti. S pomočjo nekaterih duhovnikov, kot so bili Jakob Širaj iz Mirne, Janez Sladič iz Mokronoga, Ivan Tiringar iz Trebelnega, je stikala za aktivisti in somišljeniki Osvobodilne fronte, jih lovila in izročala Italijanom v streljanje ali za internacijo pa tudi sami so ubijali ljudi. Tako je prizadejala veliko družin. Po trinajstdnevnem krvavem križarjenju se je legija skozi Novo mesto vrnila v Šentjošt pri Stopičah.

Šesta operativna faza ofenzive se je končala 22. septembra 1942 in Italijani so zbrali svojo vojsko za novo ofenzivo. To pot so za cilj izbrali območja, ki so jih že bili preiskali. Usmerili so se na del Suhe krajine med cesto Zagradec—Zužemberk—Soteska in dolensko železniško progo ter na Kočevski Rog. Gubčeva brigada je bila v nevarnosti, da bi jo zajela ofenziva.

Medtem ko so sovražnikove čete začele prodirati proti Kočevskemu Rogu, je neko italijansko skupino, sestavljeno iz del'ov 23. pehotnega polka divizije »Isonzo« in manjše enote divizije »Cacciatori«, v Beli krajini prizadel zelo hud poraz. Dne 22. septembra 1942 zjutraj so se deli četrte kordunaške brigade pri Kvasici nepričakovano spopadli z italijansko skupino. Kordunaši so italijansko kolono popolnoma potolkli. Italijani so imeli 58 mrtvih, med njimi štiri oficirje, 32 ranjenih, med temi enega oficirja, in 24 pogrešanih. Skupa j so izgubili 114 vojakov, med njimi 5 oficirjev. Izgubili so še 41 pušk, 48 karabink, 3 brzostrelke, 6 mitraljezov, 1 lahki minomet, 35 pištol, 6 kamionov (med temi 4 blindirane), 1 ambulantni avtomobil in 1 motocikel.¹² Kordunaši so imeli 2 mrtva in 5 ranjenih.¹³

Poraz pri Kvasici blizu Tanče gore je imel velike posledice za nadaljnje načrtovanje ofenzive in je vnašal v italijanske presoje položaja nove elemente, včasih celo paniko. Tudi

za Gubčevo brigado je imela ta poseben vpliv, zakaj namerala ofenziva proti Suhi krajini se ni začela. Italijani so jiamreč naglo spremenili nacрте in misleč, da je bil nesrečni Spopad pri Kvasici le začetek večjih ofenzivnih načrtov slovenskih in hrvaških partizanov, so začeli nov sedmi operativni ciklus, naperjen proti partizanom v Beli krajini.

Poročilo poveljstva karabinjerjev divizije »Isonzo« z dne 3. oktobra 1942 daje o razmerah po bitki pri Kvasici kaj klavrno sliko. V Novem mestu je napravil ta dogodek, pravijo jcarabinjerji, globok vtis zaradi velikih izgub, kakršnih divizijske enote v enem spopadu doslej še niso imele. Hrvaški partizani da so zelo številni, dobro oboroženi in opremljeni jasprotnik, ki je prežet z napadalnim duhom.¹⁴

Pod vplivom slabih novic z vseh front in zaradi katastrofe italijanskih enot pri Kvasici, pravi poročil'o obveščevalnega urada poveljstva XI. armadnega korpusa za obdobje od 28. septembra do 4. oktobra 1942, je gibanje proti uporniški fronti, ki je bilo osvojilo že široke piasti prebivalstva, v zadnjem razdobju za nekaj časa obtičalo zlasti v Ljubljani in »v južnih ter vzhodnih predelih pokrajine, in sicer zaradi prisotnosti hrvaških formacij na slovenskem ozemlju, ki jo spretno izkorišča sovražna propaganda kot znak obnovitve majave Osvobodilne fronte«.¹⁵

Tako bo Italijani v Beli krajini pa tudi oboroženi belogardizem z množično očiščevalno akcijo v Suhi krajini dobili velik pouk.

Napad na Škocjan

Gubčeva brigada je sedaj pohitela z dvema bataljonoma (enega je poslala v okolico Sv. Križa pri Litiji — zdaj Gabrovka) čez progo nazaj v svoj ustanovitveni okoliš, da bi v kali zadušila kakršenkoli poskus ustanavljanja oboroženih belogardističnih čet. V noči na 25. September je šla čez dolensko progo in se utaborila okrog Hmeljnika in Jagodnika ter nadaljevala vojaško urjenje in politično šolo. Obiskovala je vasi, prirejala mitinge in pripravljala akcije na železniški progi. V noči na 29. September 1942 je hotela z enim bataljonom na progi med Mirno pečjo in Novim mestom iztiriti in uničiti vlak. Toda italijanska patrolja je v zasedi to namero preprečila.

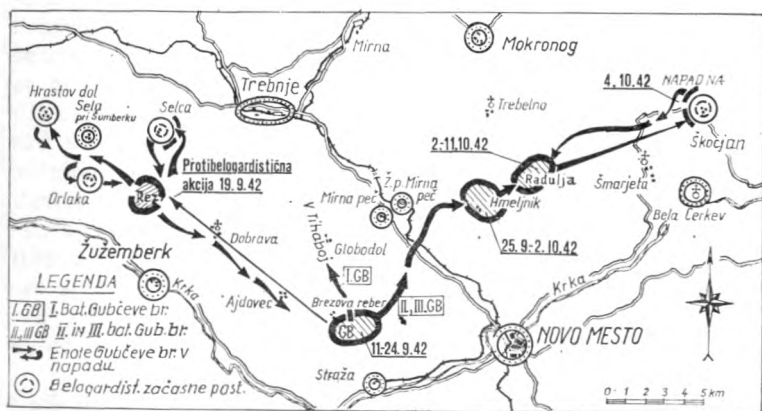
Na odseku Dolenjske med reko Krko, nemško-italijansko razmejitveno linijo in cesto Moravče—Velika Loka—Trebnje—Novo mesto so po italijanski ofenzivi nastala tri belogardistična žarišča. Prvo je ustanovil trebanjski fašist Ban. Dosegel je, da so Italijani oborožili kakih 50 fantov iz Dobrniča in okoliških vasi. Ti belogardisti so se naselili v Trebnjem, 19. septembra 1942 pa so že v spremstvu fašistov prišli v Dobrnič. Po ofenzivi je ta tako imenovani Banov belogardistični oddelek nekaj časa nadziral območje Šmarjete in Trebnjega, kjer so ustanovili postoj anko.

Drugega oktobra 1942 je 17 belogardistov zasedlo Sv. Križ, da bi z mobilizacijo vseh moških vzpostavili novo belogardistično postojanko. V taborišču nad Tihabojem pa je že bil prvi bataljon Gubčeve brigade, ki se je še pred prehodom čez železniško progo ločil od jedra, da bi nadziral območje med Sv. Križem, Catežem, Trebnjem in Mirno. Belogardisti so 6. oktobra poročali svojemu vodstvu v Ljubljano, da so jih partizani obkolili in potiskali proti cerkvi, zakaj bilo jih je precej. Partizani so pozivali belogardiste, naj jim izroče orožje pa se jim ne bo nič hudega zgodilo. Fant je pa so to odklonili in se branili tri dni, čakajoč na pomoč. V nedeljo popoldne so jih navsezadnje resili Italijani iz Trebnjega, ki so prišli v vas tako previdno, da se je lahko vseh 200 partizanov umaknilo, čeprav bi bili lahko vse za jeli. Pred Italijani so seveda morali prodirati »banovci« (belogardisti iz Trebnjega). V boju je padel en belogardist pa niti en partizan. Partizani so ustrelili dva zaščitnika, župana in financarja* Gubčev bataljon je tako onemogočil ustanovitev belogardistične postojanke v Sv. Križu. To je bilo drugo belogardistično žarišče. Tretje pa je nastalo v Škocjanu.

Organizatorji belogardizma v Škocjanu župnik Ignacij Škoda, Ivan Globevnik, mesar in posestnik, Franc Kovačič, posestnik in župan, ter še nekateri klerikalni voditelji so pokazali med ofenzivo veliko navdušenje ob prihodu italijanskih čet. Prosili so okupatorja za stalno posadko, v katero bi vključili za orožje sposobne moške. Franček Saje piše v Belogar-

* Poročilo Gubčeve brigade o tem dogodku z dne 12. novembra 1942 (glej Zbornik VI-4-163), ki se sicer ujema z belogardističnimi navedbami, pravi, da je bil ubit denunciant-begovec Toni.

dizmu, da je župnik Skoda med ofenzivo izročil Italijanom seznam moških in ljudi, ki bi prišli v poštev za belo gardo. Na podlagi te ovadbe so Italijani odbrali nekaj ljudi za MVAC, kakih 20 pa so jih poslali zaradi nezanesljivosti v internacijo. Na prvem belogardističnem sestanku so sklenili ustanoviti vaško stražo oziroma občinsko stražo pod vodstvom župana Kovačiča. V stražo so vključili 25 ljudi. Ker so jo pomanjkljivo organizirali, je kmalu razpadla, ker so jo partizani razpršili. Ko so za to zvedeli Italijani, so 29. septembra poslali iz Stopič kakih 45 vojakov drugega Kranjčevega bataljona Legije smrti. Ko so se tem pridružili razpuščeni belogardisti, je posadka v Škocjanu imela kakih 60 do 70 belogardistov pod poveljstvom Bavdaša.¹⁶ Ker pa se je postojanka šele oblikovala, se je številčno stanje posadke venomer spreminjalo. Nekatere skupine belih so iz postojanke za več dni odhajale na obhode. Domaci belogardisti niso vedno vsi bili v postojanki.

Bojna pot od 24. 9. do 11. 10. 1942

Ko je bilo brigadno poveljstvo obveščeno o belogardistični postojanki v Škocjanu, je hitro pripravilo napad, da bi preprečilo utrditev postojanke.

Poglavitno nalogo v pripravi je imela obveščevalna služba. Glavni obveščevalec Gubčeve brigade je bil Tone Pirjavec-Marko Belin. To je bil tih a izredno bister, razgledan in trezen partizan. S sodelavci — bržkone bataljonskima obve-

ščevalcema — je ugotovil karakteristiko bojne sposobnosti ter moralne vrednosti posadke. Narisal je skico občega položaja zgradbe in stopnjo utrjevalnih del. Posadka se še ni mogla in tudi ni znala dobro utrditi. V prvem nadstropju so bila okna zazidana, imela pa so puškarnice. To je bil osrednji utrjeni rajon postojanke. V stavbi so bila še preprosta sredstva (pesek) za gašenje požara. Kakih posebnih naprav, ki bi ovirale pristop k stavbi, ni bilo. Tone Pirjevec je svojemu poročilu dodal še seznam sosednjih italijanskih in belogardističnih postojank ter proračun časa, ki je potreben za njihov poseg v boj pr; Škocjanu. Kot posebnost je dodal še študijo o vremenu in Mesecu (okoli polne lune). Prinesel je še podatke o oborožitvi belogardistov. Poleg slabih večinoma francoskih pušk so imeli morebiti le kak puškomitraljez in nekaj ročnih bomb. Brigadni obveščevalec je nekaj noči s sodelavci prebil na preži pod belogardistično postojanko in prinesel podatke, kaj delajo ponoči stražarji pred poslopjem in kako opravljajo svojo dolžnost. Ti podatki so nakazovali zamisel o likvidaciji postojanke: ponoči vdreti v poslopje in z bombami ter s puškomitraljezi prisiliti posadko k vdaji.

V ta namen je poveljstvo brigade iz prostovoljcev sestavilo jurišno skupino, ki naj bi opravila poglavitno nalogo. Najprej so politični komisarji v obeh bataljonih poasnjevali partizanom pomen nameravane akcije: ne smemo dopustiti, da bi se sestavljale oborožene belogardistične skupine in se utrjevale v vaseh, v kali je treba zadušiti sleherni poizkus. Mislili so, da je posadka v Škocjanu vojaško slabotna in je zagledala možnost, da bi jih v prvem naletu porazili. Poseben poziv so politični komisarji naslovili na člane KPS, naj z zgledom navdušijo partizane za neizprosni boj proti beli gardi. Temeljita politična priprava v bataljonih in četah je imela velik uspeh. Med prostovoljce za jurišno skupino se je priglasilo mnogo partizanov in partizank* ter vojaški poveljniki. Briga-

* Olga Vipotaik v Slovenskem poročevalcu 30. avgusta 1950 opisuje pripravo na akcijo in pravi, da sta z Ljudmilo Kresetovo-Marušo sedeli v »šotoru in prebirali prvo poglavje VKP/b (zgodbina vsruske komunistične partije, boljšečevikov), ki sva ga že ne vem kolikokrat začeli pa nikdar ne do kraja predelali...« Ko je brigadni komandant izdajal bojno povelje, jima je že po prvih besedah šel srh po hrbtih. Obe sta se kot prostovoljki priglasili v bombaše. Sklenili sta, da bosta v boju prekosili moške bojevnike.

da se je 2. oktobra 1942 preselila v Raduljo. Okoli 10. ure je bil zbor obeh bataljonov; zbrali so se v obliki podkve. Komandant brigade je izdal bojno povelje za napad. Jurišni oddelek so dobro seznanili s položajem v postojanki in z razporedom stražarskih mest. Prostovoljci so dobili dovolj bomb. Iz letalskih dvokilogramskih granat so izdelali posebej učinkovite bombe, s katerimi so nameravali napasti belogardiste v sobah. Učinek teh bomb je bil strašen, toda bile so pomanjkljive, ker jih je bilo treba aktivirati z vžigalno vrstico.

Načrt za napad je bil takle: drugi bataljon bo 4. oktobra ob 11. zvečer obkolil postojanko. Jurišni oddelek bo vdrl v poslopje, kjer bo zlasti s težkimi letalskimi bombami likvidiral posadko ali pa jo prisilil k vdaji. Tretjemu bataljonu je bilo ukazano, naj zavaruje napad od Novega mesta in Šentjerneja. Poveljniško mesto je bilo sredi bojne razporeditve drugega bataljona v Škocjanu, zveze so bile predvidene s kurirji, brigadno sanitetno previjališče je bilo v gozdu blizu Škocjana. Napad bi se moral končati okoli četrte ure zjutraj.

V noči na četrty oktober so si vsi sodelujoči poveljniki in komandirji i jurišnih oddelkov iz neposredne bližine ogledali sovražnikove položaje. Bila je svetla mesečna noč. Ogledniški skupini je na mestu dajal podatke brigadni obveščevalec Tone Pirjevec. Ogledovanje je popolnoma uspelo. Belogardisti o ogledu niso niti slutili. Četrtega oktobra 1942 zvečer se je brigada dvignila v napad. Obšla je naseljene kraje in se na poti razdelila: čete za zavarovanje so odšle v svojo smer, drugi pa so se v svetli noči začeli približevati po jarkih in senčnih obronkih gozdov Škocjanu. Najprej 'So odrejene čete blokirale postojanko. Partizani so prišli tiho in neopazno na svoje položaje in se pripravili za boj. Belogardistični stražar na hodniku prvega nadstropja se je mimo prestopal sem in tja, ne da bi bil zaslutil kaj sumljivega. Bombaši so se približevali zgradbi skozi pokopališče. Beli stražar jih sprva ni opazil, potem pa se mu je zazdelo nekaj sumljivega in je zakričal: Stooo! Kdo je? V istem trenutku je tudi ustrelil, da bi tako alarmiral posadko. Po strelu stražar ja sta Zoran Dobravc in Miklavž, ki sta načelovala bombašem, nekaj krat s pištolami ustrelila proti stražarju. Oglasili so se tudi drugi streli. Bombaši pa so nemudoma preskočili pokopališki zid in že so bili v zgradbi. Medtem ko so nekateri borci preiskovali pritlične pro-

store, kjer ni bilo nikogar, je Dobravec in še nekaj borcev po stopnicah pohitelo v prvo nadstropje. Na hodniku ni bilo nikogar. Na podestu je bila medija svetloba, tako da se je dovolj dobro videlo. Bombaši so opazili dvojna vrata. Ena v veliko sobo, kjer je bila nastanjena posadka, druga pa v manjšo sobo. Tedaj se je prikazal belogardist, ki ni bil oborožen. Borci so ga obstopili in zahtevali, naj se vda. Po njegovih odgovorih je bilo soditi, da pripada poveljstvu posadke. Začel se je kratek pogovor med bombaši in belogardistom. Bombaši so zahtevali, naj se posadka vda. Obljubili so, da se v tem primeru nikomur ne bo nič zgodilo. Belogardist je bil ves preplašen in ni vedel, kaj naj stori, saj je bilo vanj uperjenih več pištol. Očitno je bilo treba belogardiste v veliki sobi le preplašiti z orožjem in bi se bili vdali, zakaj iz sobe so se slišali glasovi: Komunisti, pustite nas, mi nismo krivi! To je pomenilo, da je bila posadka popolnoma demoralizirana in panična. Tedaj se je bombaš Zitomisl,* ki ni poznal dogajanja v prvem nadstropju, pripravljal na vžig italijanske letalske bombe. Vrvica se mu nikakor ni hotela vžgati. Ko se mu je to posrečilo, je zdirjal po stopnicah navzgor in ne da bi pogledal okoli sebe, vrigel bombo, ki je padla natančno v sredo pogovarjajočih se partizanov z belogardistom. Zoran Dobravec, ki je vedel, da bo v primernem trenutku uporabljena bomba, je spoznal nevaren položaj in skočil po stopnicah navzdol. Bomba je hitro eksplodirala. Pri tem sta bila dva partizana v prvem nadstropju mrtva, belogardist verjetno tudi ali pa hudo ranjen. Žitomisl, ki se ni dovolj zavaroval, je dobil po telesu nešteto drobcev. Dobravec je stekel na pokopališče, kjer je bil komandant bataljona, sporočiti, da je bele v zgradbi moči popolnoma uničiti, in ga hkrati obvestiti o nesreči z bombo. Pri tem pa ga je belogardistična dumdumka hudo ranila v ramo in mu jo strahovito raztrgala.**

* Bombaš Zitomisl, star 40 let, se je po akciji ranjen odšel zdraviti, a so ga beli u jeli in ustrelili.

** Zoran, Dobravec, mizar iz Smarjete, je bil do vstopa v bri.¹ gado član. rajonskega komiteja KPS za Šmarjeto. V brigadi je bil namestnik političnega komisarja. Ranjenega so prenesli v Radulio, kjer ga je brigadni zdravnik prevezal, nakar so ga odpeljali v bolnišnico na Rog. Tam je ozdravel, vendar je ostal invalid. Do konca vojne je bil politični komisar v partizanskih bolnišnicah. Patrulja, ki je pod vodstvom Venturinija-Sandorja nosila Dobravca

Po bombni eksploziji je nastala v zgradbi zmešnjava. To je belogardiste zdramilo, da so se začeli bolj braniti. Partizani v postoj anki so por abili veliko časa, da so resili ranjence in prenesli iz zgradbe mrtve. Potem so poskusili vnovič vdreti v postojanko, v katero so vrgli nekaj bomb, toda bilo je prekasno. Jutranja zarja je oznanjala dan in brigadni komandant je prekinil napad.*

Brigada se je mimo Zbur pri Šmarjeti. umaknila v Raduljo. Akcija v Škocjanu je bila za brigado *popoln neuspeh*. Prvi napad Gubčeve brigade na utrjeno postojanko je pokazal, da je brigada po enem mesecu obstoja še zelo slabo izvežbana. Vendar je pokazala napredek v tem, da se je vojaško in politično dobro pripravila in da je imela načrt, ki je mogel z uspehom peljati do cilja. Postojanko v Škocjanu sta rešili popolne likvidacije le dve napaki bombašev Gubčeve brigade; da se niso dobro znašli v nastali situaciji in nesrečen primer z bombo. Napredek bojne pripravljenosti brigade je bil spodbuden. Borci so to predobro razumeli, zato neuspeh nanje ni vplival negativno. Zal jim je bilo le za mrtve in ranjene tovariše. Škocjanska akcija je pokazala, da ima brigada veliko hrabrih borcev, ki so sposobni izpolnjevati najtežje naloge.

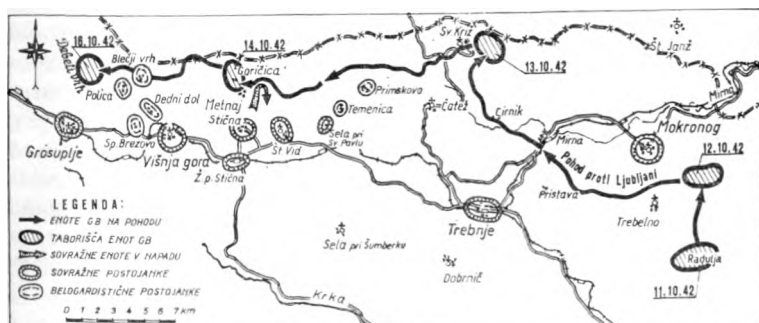
Po napadu se je v Radulji intenzivno nadaljevalo vojaško urjenje brigade ter politična šola. Analizirali so vse napake, ki so jih bili storili v Škocjanu. Bataljoni so vsak dan in vsako noč odhajali iz taborišča izvajati samostojne akcije. Napadali so italijansko vojsko, ji postavljali zasede ali pa so uničevali železniško progo. Na pohodu so se morali učiti, kako se je treba zavarovati, kako se je treba prikriti, kako se razvijati za boj in presojati primernost terena. Nekateri so prirejali mitinge po vaseh.

v bolnišnico, je na Frati pri Ajdovcu 8. oktobra doživela letalski napad; bili so ubiti štirje partizani. Glej poročilo namestnika glavnega poveljstva z dne 22. oktobra 1942, Zbornik VI-4-66.

* Italijansko poročilo o tem dogodku pravi, da je napadalo postojanko MVAC v Škocjanu kakih 100 komunistov neznane narodnosti s stirimimi strojnimi puškami. Sovražnik se je približal stopnicam poslopja, v katerem je bila posadka, a je bil odbit. Ko je z dnem prišel oddelek 105. bataljona čmih srajc, je prisilil k umiku partizanske enote. Pod poslopjem so našli šest min, ki so jih položili komunisti, da bi pognali poslopje v zrak. IZDG Fase. 247 it. fond. Belogardisti so opustili škocjansko postojanko konec novembra 1942, vrnili pa so se spomladi 1943.

Očiščevalne akcije okoli Višnje gore in v Temenici

Ta šola pa ni dolgo trajala. Nakazana je bila nova pomembna naloga. Boris Kidrič se je že na svoji poti z Roga, ko je bil okoli 23. septembra 1942 na Brezovi rebri*, sestel s poveljstvom Gubčeve brigade, ki je taborila blizu Brezove rebri. Dogovorili so se o vojaški pomoči, ki naj jo brigada da aktivistom grosupeljskega in stiškega okrožja Osvobodilne fronte. Položaj se je namreč na terenu zelo poslabšal in belogardizem je začel tudi tam kot povsod drugod dvigati glavo. V kali bi bilo treba zatreti poskuse vzpostavljanja belogardističnih postojank. Boris Kidrič je že tedaj mislil, da bi to nalogo morala opraviti Gubčeva brigada.

Bojna pot od 11. do 16. 10. 1942

Tako je na ukaz glavnega poveljstva 11. oktobra 1942 odšla brigada na pot. Njena naloga je bila, se kolikor mogoče skrivoma premestiti v rajon Podlipoglava, kjer bo dobila bojno nalogo.

Najprej je odšla v novo taborišče v bližino vasice Čretež. Tu je imela stik z aktivisti iz Mokronoga in okolice. Brigada je vsak pohod in vsako taborjenje izkoristila za urjenje. V

* Boris Kidrič je 22. septembra 1942 šel čez Krko pri Dvoru in se usta vii pri Brezovi rebri. Po sestanku s poveljstvom Gubčeve brigade je s spremstvom nadaljeval pot proti Podlipoglavu, kamor je prišel 6. oktobra 1942.

taborišču pod Cretežem se je pripravila na dolgo pot s tem, da so bili vsi partizani obveščeni o tajnosti in smeri pohoda ter o bojnem zavarovanju na pohodu. Nato je ponoči na 13. oktober sia čez progo in cesto pri Mirni in se prek Cirnika povzpela na dobre položaje vzhodno od Sv. Križa tik ob nemški meji. To jutro se je oskrbovalna patrulja predolgo zadrževala v Cirkniku. Dva partizana te patrulje je zajela belogardistična enota, verjetno iz Banove belogardistične čete iz Trebnjega, ki je skupaj z bataljonom 98. fašistične legije prodrla v okolico Cirnika in nadaljevala pot do Sv. Križa. Na pokopališču so ustrelili ujeta partizana. Gubčeva brigada, ki se je v skladu z zaupano ji nalogo izmaknila spopadu z Italijani in belogardisti, je prekasno poslala oddelek, ki naj bi rešil ujeta partizana.

Podnevi 13. oktobra je brigada počivala, ponoči na 14. oktober pa se je podala na pot in je zjutraj 14. oktobra prispela na Pristavo ravno tedaj, ko se je četa Italijanov tudi vzpenjala proti vasi. Po kratkem spopadu, v katerem je po poročilu Gubčeve brigade padel Italijan, eden pa je bil ranjen, je brigada zasedla položaje med vasjo Goričica in Poljane nad Stično. Tukaj je po napornem nočnem maršu počivala, vendar so jo Italijani iz Ivančne gorice obstreljevali s topovi. Brigada se ni zmenila za granate, ker so tolkle previsoko v hrib. Vzpostavljen je bil stik z nekaterimi aktivisti stiškega okrožja OF. Brigada — da bi ohranila tajnost — ni odhajala v vas.

V noči na 16. oktober 1942 je brigada prehodila dolgo in naporno pot ter se zjutraj 16. oktobra pojavila na *Debelem hribu*, cilju svojega marša. Pozdravili So jo in pričaukovali člani glavnega poveljstva ter vodstva osvobodilnega gibanja z Borisom Kidričem. Brigada je najprej zavzela dobre obrambne položaje na vrhu zelo razčlenjenega grebena Debelega hriba in se zavarovala na vse strani. Kmalu je bil pripravljen okrepljen obrok tople hrane, ki je utrujenim borcem izredno teknil. Boris Kidrič je z nekaterimi sodelavci obiskal bataljon za bataljonom, se pogovarjal s partizani in orisal politični položaj na Slovenskem in po svetu. Poseben poudarek je bil namenjen ravnanju z oboroženim belogardizmom in nujnosti, da se do korena zaduši in zatire. Poveljstvo brigade eo obvestili, kaj je njena naloga. Ni bilo težavno uganiti, da gre za po-

dobno čiščenje belogardističnih vasi kot v Suhi krajini pred mesecem dni.

Največja organizatorja belogardizma v okolici Višnje gore in Police sta bila kaplan Milan Kopušar iz Višnje gore in vodja fašističnega središča v Višnji gori F. Rabaiotti. Sestavljala sta sezname ljudi, ki bi bili primerni za MVAC in huj-skala prebivalstvo proti OF in partizanom. Zlasti delavni so postali belogardisti s Police, ki so kmalu po končani ofenzivi začeli loviti partizane in aktiviste ter jih izročati Italijanom. Že 4. oktobra so poliški belogardisti dobili 30 pušk. Iz tega legla se je širil oboroženi belogardizem v okoliške vasi Bleči vrh, Brezovo in Dedni dol.¹⁷

Brigadno poveljstvo je napravilo načrt za *uničenje belogardističnega žarišča* na Polici in v okoliških vaseh. Ker je mislilo, da bi belogardisti okoli Police lahko ogrozili akcijo, je sklenilo, najprej razorožiti vasi Sp. Brezovo, Dedni dol in Bleči vrh, nato pa šele napasti Polico. Napad se je začel 18. oktobra zvečer. Gubčeva brigada je o tej akciji poročala, da so v Spodnjem Brezovem belogardisti streljali iz več hiš, nazadnje pa so se zabarikadirali v eno. Partizani prvega bataljona so v vasi zaplenili 3 puške, 1 belogardist je bil ubit, dve poslopji pa požgani. Terenski aktivisti so, pravi poročilo, dali brigadi napačne informacije. Iz Blečega vrha je prebivalstvo pobegnilo. Pri Vidicu so partizani našli eno bombo in so pri njem zato napravili rekvizicijo. V Dednem dolu so belogardisti pričakali partizane, ker so bili opozorjeni zaradi streljanja v Sp. Brezovem. Po nekaj streljih so se v temi umaknili in pričakovali partizane v zasedah. Pri osrednjem belogardističnem organizatorju Skloropu so partizani napravili rekvizicijo.

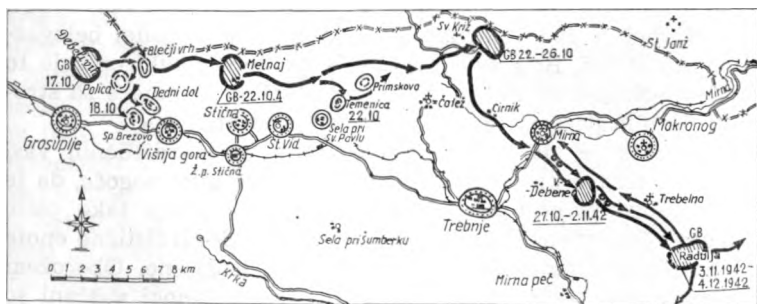
Naslednji dan je drugi bataljon brigade napadel belogardiste na Polici. Brigadno poročilo s skopimi stavki opisuje to akcijo: »Napad na Polico. Vdor v vas. Hiša, iz katere so streljali, je bila požgana in skozi okno vržena bomba.«¹⁸

Podoba je, da so bile pri čiščenju belogardističnih vasi podobne težave kot v Suhi krajini. Kako je bilo mogoče, da je tako dobro pripravljena brigada imela v akciji tako picle uspehe? Predvsem je treba ugotoviti, da belogardistične enote še niso bile organizirane in vojaško usposobljene. Oboroženi belogardizem je tukaj bil šele v nastanku. Mnogi vaščani so bili oboroženi le z bombami. Belogardisti se zato niso upali

spustiti v boj z organizirano partizansko enoto, pač pa so sami uporabljali partizansko taktiko; le kjer je bilo žanje ugodno, so napadali posameznike ali raanjše patrolje. Ko so zvedeli, da prihaja na njihovo področje partizanska enota, so se razkropili in poskrili ali pa se zatekli pod okrilje italijanskih postojank. Na Polici se je bela garda upirala, ker je bila že bolje organizirana in oborožena. Izkoriščala je moč in dobro je poznala domači kraj. Belogardisti so se torej skoraj neopaženo gibali od hiše do hiše ali pa so se po potrebi umaknili iz vasi. Taka akcija ima bolj policijski značaj in ga morajo zategadelj opraviti za to usposobljene enote.

Akcija Gubčeve brigade terenskih aktivistov, ki so pričakovali olajšanje za svoje delo, seveda ni zadovoljila. Lojze Roje, referent za zveze pri glavnem poveljstvu, je npr. poročal Borisu Kidriču, da je na »področju stiškega okrožja stanje slej ko prej slabo. Tu ni bilo med tem nobene čete — terenci so imeli v svojo zaščito samo desetino — niti ni imela Gubčeva brigada na svojem pohodu tja in nazaj grede kakega uspeha. Obkolili so nekaj oboroženih vasi, oboroženci pa so jim skoraj vsi ušli. Eno vas so dobili skoraj docela prazno«. ¹⁹

Več uspeha se je obetalo brigadi v akciji na belogardistično postojanko na Primskovem in v Dolenji vasi ob Temenici. Tu sta bili dve posadki, ki sta se za silo utrdili in bili tako cilj, ki bi ga brigada zmogla uničiti. Šentviška organizatorja župan Ignacij Pevec in tajnik Mlečnik sta po i talijanski ofenzivi zaman poskušala oživiti belogardistično četo v Šentvidu pri Stični. Ugodnejša so bila njuna prizadevanja v Temenici, na Primskovem in v okoliških vaseh. Novi belogardisti s Prim-

Bojna pot od 17. 10. do 4. 12. 1942

skovega so 9. septembra 1942 izročili prvo žrtev Italijanom v streljanje. Dne 25. septembra 1942 zvečer pa so napadli del vodstva osvobodilnega gibanja z E. Kardeljem, ki je z Roga potovalo tod proti Pogledu pri Ljubljani. Ko je namreč partizanska kolona prišla do gostilne na Kopačiji pod Primskovem, so beli začeli besno streljati nanjo. K sreči nihče ni bil ranjen. Alojz Groznik, po domače Špan, veleposestnik v Dolenji vasi, je po ofenzivi dobil od Italijanov 16 pušk in nekaj ročnih bomb, ki jih je razdelil med belogardistične somišljenike, ki so se deloma utrdili v njegovi domačiji, deloma pa v Temenici.²⁰

Gubčeva brigada je nameravala hkrati napasti obe postojanki, in sicer v noči na 22. oktober 1942. Pripravili so se blizu vasi Pristava nad Stično. Ponoči naj bi dva bataljona napadla Primskovo in Dolenjo vas, eden pa bi bil za zavarovanje. Toda to pot brigada ni imela sreče. Ko so se bataljoni v temni noči 21. oktobra podali na pot, je zahrumel vihar in je tako močno deževalo, da je vidljivost bila enaka ničli. Čeprav so se partizani v koloni držali za roke ali pa se vezali med seboj, so se kolone neprestano trgale. Tipaje so partizani zopet sklepali razklenjeno živo verigo.

Ko se je zjutraj zdanilo, so se bataljoni znašli v dolini reke Temenice. Na napad ni bilo mogoče več misliti. Drugi bataljon, ki je imel nalogo napasti Primskovo, je bil v obupnem stanju. Partizani so bili do kože premočeni, a oktobrsko vreme ni obetalo blagodejne sončne toplote, da bi se borci posušili. Ražen tega so sedaj zašli v veliko nevarnost. Primskovo je kakor trdnjava na hribu obvladovalo vso okolico in prav gotovo bo belogardistična obveščevalna mreža kmalu obvestila belo posadko o gibanju brigade. Drugi bataljon sedaj ni imel izbire. Vračati se nazaj na Pristavo, je bilo zaradi prisotnosti Italijanov v Stični prav tako tvegano, kakor vzpeti se po strminah proti Primskovem. Po dolini Temenice niso mogli udariti, ker niso vedeli, kje sta druga dva bataljona in ali ni morebiti kake sovražnikove enote v dolini.

Bataljon se je odločil vzpeti po hribu proti Primskovem, ga obiti in nadaljevati pot proti Sv. Križu. Ker so hoteli partizane pripraviti na nevaren dnevni pohod, je bil najprej zbor bataljona. Tu so borcem pojasnili položaj in pomen nevarnosti bližnje bele postojanke. Dremajoče, lačne in prezeble partiza-

ne so vzdramili in jih razvrstili v bataljonsko pohodno kolono z močno predhodnico in eno četo v zaščitnici. Partizani so dobili navodila, kako naj se ravnajo, če bi se iznenada srečali s sovražnikom. To bi lahko bili beli s Primskovega ali pa Nemci, ki bi prišli izza bližnje meje.

Pokazalo se je, da je bila ta priprava neprecenljiva. Ko se je namreč bataljon po velikem travniku že bližal vrhu in je njegova predhodnica po klancu že zavijala v gozd, so belogardisti, skriti v ilovnato zemljo vsekanem kolovozu, nena doma udarili s kakih 50 metrov razdalje z bombami po koloni. Belogardistični položaji so bili idealni za *napad iz zasede*. Bataljon se jim je bil postavil na ravnem travniku brez zaklonov kot za tarčo na strelišču. Ko je eksplodiralo kakih deset ročnih bomb, so začeli beli streljati s puškami in mitraljezi. Bataljon se je znašel v kritičnem položaju.

Bataljon pa je ostal hladen in miren. Kot na povelje se je polegel po poti, po kateri se je gibal. Zaščitnica se je skrila za bližnjim poslopjem. Ko je prvi šok zaradi presenetljivega napada minil, so se oglasili komandanti: Ogenj! Strel iz bataljonove strelske vrste so se spčetka bolj redko oglašali. Z izpodbudnim primerom poveljniškega kadra pa vse gosteje. S čela kolone se je oglasil še mitraljezec Jože Kadunc-Ibar, četa iz zaščitnice pa se je razvila v strelce in začela obkoljevati sovražnikove zasede. To je pomagalo. Ko je močan bataljonov ogenj potisnil bele k tlom in se je začela pomikati četa z levega krila, so beli brezglavo zapustili položaje in zbežali v varstvo primskovskih obzidij.

Gubčeva brigada je imela v zasedi tri ranjene,* beli pa so imeli po poročilu Gubčeve brigade z dne 12. novembra 1942 enega mrtvega in dva ranjena.

* V koleno je bil pri tem spopadu ranjen Franc Rugelj, Zagarjev France. 2. leta 1942 je bil politični aktivist, v brigadi pa od njene ustanovitve. Med ljudstvom okoli Šentruperta v Mirenski dolini je bil zelo priljubljen. Po boju so ga odpeljali na Sela blizu Šentruperta na okrevanje. Tu so ga našli 16. januarja 1943 belogardisti, ga najprej mučili in zasliševali, nato pa ga še istega dne ubili na razvalinah gradu v Dobu. Brodarjeva mama iz Prelesja je o njem zapisala pristržno pesem, ki je bila objavljena v časopisu »■Našim ženam« in ki pravi, kako je bil partizan priljubljen med ljudmi. (Po kroniki Šentruperta v NOB. Kronika je na občinskem odboru ZZB Trebnje. Sestavili so jo Stane Skrlj, Ivan Malenšek in Majda Peterlin).

Boj drugega bataljona v zasedi smo nekolikanj obširneje opisali, ker je bataljon pokazal izredno hladnokrvnost in pre-mišljeno delovanje vseh enot, zlasti pa poveljnikov. Posebno pozornost vzbuja priprava za dnevni pohod skozi sovražnikovo področje. Pomanjkljivost je bila v prepočasnem odzivu koman-dirjev in komandantov, zato obkoljevalni manever ni prine-sel zaželenih uspehov in popolne zmage.

Po nekaterih spopadih s patruljami na Primskovem se je drugi bataljon premaknil v taborišče nad Tihabojem (blizu Sv. Križa pri Litiji), kjer se je združil z drugimi bataljoni, ki so se po spopadih z belogardističnimi patruljami vrnili v brigado.

V taborišču se je brigada pripravljala na tri akcije. Predvsem je bilo treba ponoviti napad na Primskovo in razgnati belo-gardistično gnezdo. En bataljon se je pripravljal za napad na vlak na progi Mirna—Trebnje, tretja akcija pa je bila nabi-ranje ročnih bomb ob nemški meji in vdor na nemško okupa-cijsko ozemlje.

Nemci so namreč utrdili mejo, da bi o vir ali partizanske pohode z Dolenjske na njihovo ozemlje. V ta namen so zga-dili žične ovire, vmes pa iz ročnih bomb postavili minska po-lja. Spretni minerji so uničevali vžigalne sisteme in pobirali bombe. Meja je postala skladišče bomb za Gubčevo brigado in druge partizanske enote, saj so si zelo izbolj šali oborožitev. Tretji bataljon pa je vdrl čez mejo in se po kratkem spopadu z Nemci vrnil.

Medtem ko je drugi bataljon, ki so ga okrepili z nekateri-mi skupinami partizanov iz drugih bataljonov, ostal pri Sv. Križu, je brigada 27. oktobra pripravila napad na vlak pri Mirni. Akcijo naj bi opravili med pohodom. Položena mina pa je prej eksplodirala in tako uspeha ni bilo. Še istega dne je brigada brez drugega bataljona prispela v Blatni klanec. Tu so opravili tudi bojno streljanje in pregled orožja, ker se je iz-kazalo, da mnogi partizani ne znajo dobro streljati, niti ne po-znajo balističnih svojstev svojega orožja.

Okrepljeni bataljon pri Sv. Križu je v noči na prvi no-vember 1942 napadel Primskovo. Belogardisti so se ogorčeno branili, zlasti v gostilni pri Kopačiji, od koder so jih pregnali v cerkev, kjer so se zabarikadirali. Kopačijo so partizani za-suli z bombami in eno poslopje zažgali. Belih v cerkvi pa niso premagali.

V noči na 2. november 1942 je tretji bataljon začel serijo zelo uspešnih napadov na železniško progo. Spretno so iztirili vlak pri Mirni peči, pri čemer se je razbila vsa kompozicija. Po brigadnem poročilu šestdeset ur ni bil mogoč promet.

Dne 3. novembra 1942 je brigada zopet odšla v Raduljo.

Bojna sposobnost

Gubčeva brigada je za svoj pohod proti Ljubljani oziroma proti Debelemu hribu porabila kar štiriindvajset dni. Vtem se je na bojiščih Ljubljanske pokrajine marsikaj spreminjalo. Četrtega novembra 1942 se je končala italijanska ofenziva. Gubčeva brigada njenega vojaškega vpliva ni neposredno čutila, ker je bila zelo oddaljena od njenih bojišč. Italijani so se po ustanovitvi Gubčeve brigade usmerili proti Rogu, Beli krajini in Hrvaški. Zadnja operativna etapa je bila uperjena proti Gorjancem. Kakor je sicer italijanska ofenziva vedno bolj slabela, kolikor je dlje trajala, so za zadnji del zopet zbrali velike enote. To je bil finiš, ki naj bi pol eg vojaškega imel tudi propagandni učinek. Kdove kakih vojaških uspehov ni bilo, zakaj z Gorjancev so se partizani pravočasno umaknili ali prebili. General Robotti je 5. novembra 1942 v posebnem dnevnem povelju dejal, da je bil z akcijo na strma pobočja Gorjancev »na eno prvenstvenih gnezd slovenskih komunističnih psov končan vaš in naš skupni napor«. Robotti zatrjuje, da so z ofenzivo Italijani dokazali pred svetom, da so v italijanski Sloveniji oni gospodar jj. in da jo lahko kadarkoli, kakorkoli in kamorkoli prekrizarijo.

Vendar ni bilo povsem tako. General Robotti je bil znan, da ga je propagandistična retorika zapeljala na pota, ki se niso skladala z uhojenimi stezami pravega presojanja stvarnosti. V tem so bili njegovi organi bolj previdni. Dne 25. oktobra 1942, torej sredi akcije na Gorjance, je obveščevalni odsek XI. armadnega korpusa v sklepnem delu svojega poročila ugotovil, da je treba računati z dejstvom, »da ni mogoče uničiti vse uporniške skupine«.²¹ Isti obveščevalni odsek v petnajstdnevnem poročilu (od 26. oktobra do 10. novembra 1942) ugotavlja, da »nam bo Osvobodilna fronta kljub organizacijskim ukrepom, izdanim neodvisno od mednarodnih dogodkov

z namenom, da bi znova dobila v roke vajeti gibanja, ki je omejeno na nekaj tisoč oboroženih borcev, lahko še povzročala težave, ne bo pa več utegnila izvajati večjih akcij.«²²

Moramo ugotoviti, da druga polovica italijanske ofenzive osvobodilnemu gibanju ni povzročala prevelikih preglavic. Vodstvo je sploh ni upoštevalo kot ofenzivo, pač pa kot lokala no akcijo večjih italijanskih enot. Operativna pobuda na ozemljih, ki so jih že bile prečesale italijanske čete, je prehajala na partizansko stran. Gubčeva brigada je npr. konec oktobra obvladala vso Dolenjsko od Sv. Križa do Škocjana, Novega mesta in železniške proge Trebnje—Novo mesto. To je že spet bilo nekakšno osvobojeno ozemlje. Posamezni šunki italijanskih in belogardističnih garnizonov niso več bili huda preizkušnja za partizanske čete. Problem sta bila le naraščanje in vojaško utrjevanje belogardizma, ki se je v svojem začetniškem zamahu zmeraj izmotal partizanskim udarcem ter tako ohranjal živo silo in krepil zavest o možnostih obstoja ob italijanskih okupatorjih. Partizanske enote še niso bile dorasle bojnim nalogam, kot je npr. likvidacija utrjene postojanke. To smo lahko spoznali pri neuspešnih napadih Gubčeve brigade na Škocjan, Polico, Primskovo in Sv. Križ. Vse te belogardistične postojanke so bile še primitivno in pomanjkljivo utrjene, obrambna bojna sposobnost belogardistov je bila slaba, prav tako njihova moralna kvaliteta, utrjevalna dela na objektih, kjer so se upirali, so bila tako pomanjkljiva, da jih je bilo lahko rušiti. In vendar belogardistične postojanke niso padle niti na operativnem področju Gubčeve brigade niti drugod.

Glavno poveljstvo je o teh pomanjkljivostih partizanskih čet govorilo v posebni direktivi z dne 1. novembra 1942. Partizanske akcije proti beli gardi, pravi glavno poveljstvo, so pokazale slabost, ki je izredno nevarna. Naše čete namreč ne zavzemajo utrjenih belogardističnih postojank in ne uničujejo belogardistične žive sile. Napadi so zgolj *polovičarski*. »Namesto, da bi jurišale, to se pravi, napadale do zavzetja utrjene belogardistične pozicije, se pred belogardističnim ognjem dostikrat umaknejo sredi svojega napada.« Če teh napak ne bomo odpravili, potem bo naša ofenzivna akcija proti beli gardi »ostala v svojem bistvu neuspešna. Pri beli gardi se bo utrdila zavest, da ji nismo kos, poleg tega pa se bodo utrdili in zabarikadirali na močnih pozicijah, od koder bodo

obvladovali obsežno okolico. Preti torej nevarnost, da bomo imeli opravka z dolgotrajnejšo državljansko vojno«. Imamo pa pogoje »reducirati belogardistične pojave na neogibni, iz protiljudskih in protinarodnih razrednih pobud izvirajoči minimum«. Zato je poglavitna dolžnost naših partizanskih enot *zavzemati* utrjene belogardistične postojanke in *uničevati* belogardistično živo silo.

Direktiva analizira tudi vzroke sedanje nezadostne vojaške udarnosti naših čet. Prvi vzrok je precenjevanje vojaške kvalitete belogardističnih tolpe. Ali morejo belogardistične enote, ki jih sestavlja najbolj zaostali in potemtakem najmanj zaveden ljudski element in pa prisilno mobilizirani, predstavljati kako vojaško kvaliteto? To ni vojska — je le tolpa! Drugi vzrok je v nezadostni pripravljenosti akcije, tretji pa nezadovoljiva politična priprava, ki bi navdala partizane z zavestjo odgovornosti in pripravljenosti, »da darujejo tudi življenje za likvidacijo belogardističnih tolpe! Brigade se še niso razvile v »partizansko vojno silo višje stopnje ... Brigada je formacija, ki smo jo ustvarili predvsem z namenom, da juriša, zavzema, uničuje sovražne pozicije«.»²³

To direktivo navajamo obširneje, ker podaja stvarno analizo bojne sposobnosti partizanskih enot v splošnem in Gubčeve brigade posebej in ker nakazuje prizadevanja za odstrani tev zametkov državljanske vojne.

Kakšna je bila v tem času *materialna moč* Gubčeve brigade?

Težavno je ugotoviti, koliko partizanov je imela brigada ob ustanovitvi. Verjetno jih je bilo okoli 650. Del je odšel z drugimi enotami, ko je brigada zapuščala Trebelno. Prvi sestavljalci kronike in publikacije »Tri leta borb in zmag Gubčeve brigade« pravijo, da je brigada ob ustanovitvi imela poleg pušk le sedem puškomitraljezov. Prvi dokument, ki nam odkriva resnično številčno stanje in oborožitev, je poročilo poveljstva Gubčeve brigade z dne 12. novembra 1942.²⁴ Dne 7. novembra 1942 je brigada imela, tako pravi omenjeno poročilo, tri bataljone.

Prvi bataljon je imel 122 partizanov, njegov komandant je bil Tone Zgonc-Vasja Dražan, politični komisar pa Milan Venišnik-Milan Savinc; drugi bataljon je imel 111 partizanov; njegov komandant je bil Ivan Hostnik-Jovo, politični

komisar pa Zvonko Vrečko-Tinč; tretji bataljon je štel tudi 111 partizanov s komandantom Stanetom Potočarjem-Lazarjem in političnim komisarjem Francijem Kolarjem. V bataljonih je bilo 344 partizanov. Poveljstvo brigade je imelo 8, štabna četa 5, saniteta pa 3, skupaj lo partizanov. V bolniški četi Vzhodnodolenjskega odreda se je tedaj zdravilo še 30 gubčevcev,²³ tako da je brigada imela skupaj 390 partizanov, od teh 30 v bolnišnici.

Brigada je bila takole oborožena: 1 težki mitraljez (»švarc-loze«), 9 puškomitraljezov (prevladovala ,so italijanske »bre-de«), 333 pušk, 37 pištol, 463 bomb, 35.000 nabojev. Brigada je imela 340 nahrbtnikov, 197 šotorskih kril in 310 odej.

Iz gornjih podatkov je razvidna razmeroma dobra urejenost brigade. Vsi borci so bili oboroženi. Opažamo, da je bilo zelo malo avtomatskega orožja. Ker je vsak bataljon imel po tri čete s 35 do 40 partizani, potem je vsaka četa imela 1 puškomitraljez. Zelo veliko je imela brigada streliva. Če računamo, da so takrat v boju porabili po 500 do največ 2000 nabojev, potem je brigada bila za nekoliko mesecev vnaprej preskrbljena s strelivom.

Podatki o osebni opremi kažejo, da je vsak partizan imel nahrbtnik. Ni pa bilo dovolj šotorskih kril in odej. Ker so bili mrzli zimski dnevi pred durmi, je bila brigada v skrbeh zaradi pomanjkanja zimske opreme. Brigadno poročilo z dne 12. novembra pravi, da je bila brigada ob ustanovitvi »skrajnje slabo opremljena«. Obleka je bila ponošena, več kot polovico čevljev pa raztrganih. V zadnjem času je kupila okoli 150 jopic, nekaj sto parov nogavic, precej perila in nekaj čevljev. Od Vzhodnodolenjskega odreda je dobila 21 kruponov usnja, ki ga je zvečine uporabljala za popravila. Rekvirirala je nekaj zimske obleke in precej perila. Brigada bi nujno potrebovala 200 parov čevljev, 150 odej, 150 šotorskih kril in skoraj za vse partizane zimske obleke, zimsko perilo, plašče, nogavice, rokavice. Brigada ni imela zaloga hrane.

Materialno podlago za bojno sposobnost brigade bi po temtakem lahko takole ocenili: številčna slabost in lahka oborožitev ter nezadostna opremljenost za zimo niso usposabljale brigade za zmagovito akcijo proti večjim sovražnikovim enotam na terenu, niti ni mogla učinkovito napadati dobro utrjene in branjene postojanke. Sposobna je bila obvladovati Je

slabo utrjene postojanke in se kosati s sovražnikovim bataljonom, nuditi uspešne obrambne boje z bojno skupino, ki ne bi bila večja kot bataljon. Lahko bi premagala sovražnikovo četo. Sposobna je bila iztiriti vlak in delno uničiti železniške naprave.

Komandant brigade je v že omenjenem poročilu (12. novembra 1942) takole presodil bojno sposobnost brigade: »Stopnja vojaške strokovne izobrazbe iz teorije in iz prakse omogoča krajše boje s sovražnikom z vsemi bataljoni, uspešno nastopanje in redno umikanje«.

Ta stopnja je bila dosežena z vajami posameznikov, čet, bataljonov in brigade. Urili so zasedanje položajev čet in bataljonov, boj v zasedi in obrambo v zasedah, patroliranje, obrambo pred letalskimi napadi, izkoriščanje zaklonov, uporabo ročnih bomb, obrambo taborišča, napade na vlake in utrjene postojanke, na hiše, bunkerje. Stražarjenju so posvetili veliko časa. Bojna disciplina je bila po poročilih komandanta brigade zadovoljiva. Dosežena je bila z dvigom morale, z vztrajnim političnim delom in vojaškimi vajami. Brigadno poveljstvo je zahtevalo in uvajalo vojaško ponašanje posameznikov in enot, poslušnost nasproti poveljnikom. Od funkcionarjev so zahtevali pravilen nastop in odločno poveljevanje v akcijah ter taboriščnih delih. Dosegli so, da tudi presenetljivi napadi ne zbegajo čet. Poveljstvo brigade je izdalo odredbo o redu v taborišču in o zavarovanju pred topniškimi in letalskimi napadi. To odredbo je brigada izdala na podlagi izkušenj, ki si jih je bila pridobila na dosedanjih pohodih.

Poglejmo še, kako je ocenjevala Gubčevo brigado delegacija glavnega poveljstva,* ki jo je obiskala 3. novembra 1942

* Glavno poveljstvo slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet so 1. oktobra 1942 reorganizirali z odlokom izvišnega odbora OF. Namesto Franca Leskoška-Luke so za komandanta imenovali Ivana Mačka-Jemeja Posavca, za političnega komisarja pa Borisa Kidriča-Petra Kalana. Za namestnika komandanta je bil imenovan Jakob Avšič-Branko Hrast, generalštabni polkovnik, bivše jugoslovanske vojske. Za organizitorja strokovne vojaške izgraditve čet in poveljniškega kadra je bil imenovan Edo Mihevc-Dore Trdina, komandant Gubčeve brigade ob njeni ustanovitvi. Izvršni odbor je imenoval še tri pomočnike političnega komisarja glavnega poveljstva: Jožeta Brileja-Bolka Brezarja, Štefana Pavšiča-Jurija Dobravca in Lojzeta Vrhovca-Slavka Gruma. (Zbornik VI-4-49.)

v Radulji pod vodstvom Jake Avšiča, namestnika komandanta glavnega poveljstva. V delegaciji sta bila še Lojze Vrhovec in Stefan Pavšič. Njeno poročilo z dne 11. novembra 1942 pove, da je bil njihov splošen vtis ob prihodu v brigado ugoden. »Moramo reči, da je Gubčeva brigada v vsakem pogledu na visoki stopnji. Brigada ime vpeljan dober in smiseln vojaški red. Politična vzgojna zrelost partizanov dokazuje, da je vodniški kader zelo dober. Brigada je razmeroma dobro oborožena... Morala je v splošnem dobra, po sedan jih uspeh akcijah celo odlična.«²⁵

Brigada si je torej pridobila ugled, vendar je bilo treba še veliko storiti, da ga je potrdila tudi z bojnimi uspehi.

Oprema za zimo

Poglavitno vprašanje na pragu zime je bilo, kako opremiti brigado. Iznajdljivi intendanti so si znali dobro pomagati. Uredili so, da so bataljonski čevljarji sproti krpali čevlje. Zaposlili so tudi vaške mojstre. Brigada si je pomagala z rekvizicijami. Čemu bi dopuščali, da bogati domovi daj ej o okupatorju poleg svojih sinov še gmotne pripomočke. Kakor je sicer bilo razmerje do civilnega prebivalstva silno občutljiva zadeva, so se, sporazumno s političnimi aktivisti, le zatekali k rekvizicijam. Pri nekaterih bogatih belogardističnih družinah se je dalo dobiti veliko reči, oblek, perila, odev, hrane. Rekvizicija je tedaj bila pomemben izvor za opremo in oskrbo brigade. Brigadna intendantura se je povezala z okrožnimi, rajonskimi in s terenskimi odbori OF in začela v skladu z navodili glavnega poveljstva in izvršnega odbora OF z dne 30. oktobra 1942 na široko nakupovati potrebno blago in hrano. Politični aktivisti so poskrbeli, da se je nakupljena roba zbirala celo iz trgovin, ki so bile v sovražnikovih postojankah, kot so Novo mesto, Trebnje, Mokronog itd. Glavno poveljstvo in izvršni odbor OF sta priporočala rekvizicije ne le pri »izrazitih belogardistih«, marveč tudi pri tistih premožnih kmetih, ki sicer niso bili belogardisti, a niso hoteli prostovoljno prodajati hrane. Pri takih rekvizicijah so redno upoštevali vse potrebe domače družine. Zaradi kočljivosti teh posegov

je bila vsaka rekvizicija pripravljena kot bojna akcija, disciplina pa še pooštrena. Hrano so plače vali z boni, revnejšim pa z denarjem.

Odredi so tedaj začeli graditi skladišča in nabavljati hrano ter opremo za vojsko.

Vodstvo osvobodilnega gibanja se je posebej zanimalo za oskrbo partizanskih enot v zimskem času. E. Kardelj je npr. 4. novembra 1942 pisal iz Ljubljane intendantu glavnega poveljstva, da je glede zbiranja opreme v Ljubljani ugodno razpoloženje... »... tu bi se dobilo še zelo veliko stvari. Tudi čevljev za partizane je veliko. Ljudje gojzarice radi dajejo. Lahko bi se jih zbralo najmanj 1000 parov, ražen tega še precej usnja itd. Tudi blaga je še kolikor toliko, oblek, suknjičev in sukenj, perila itd.« Kardelj pravi, da je transportiranje zelo težavna stvar, ker so okupatorji v mestu tako poostriili ukrepe, »da ne moreš zlepa najti luknje, skozi katero bi lahko odpeljal večjo količino... Greh je naravnost, da so v Ljubljani tako prenapolnjeni naši magacini, da ljudje nočejo več dalje nabirati, ker nimajo stvari kam dajati, medtem ko so partizani goli in bosí.«²⁸

Iznajdljivi ljubljanski aktivisti pa so le našli vrzel, skozi katero je, Italijanom in belogadistom pred nosom, začela dotekati za partizane obilna pomoč borbenih ljubljanskih prebivalcev. Preden je Gubčeva odšla po svoj delež iz ljubljanskih skladišč opreme, je minilo še več kot štirinajst dni. Med tem je brigada nadaljevala z akcijami. Ražen nekaterih rekvizicij je napravila naslednje večje akcije:

1. Dne 6. novembra 1942 je fleka italijanska belogardistična enota začela očiščevalno akcijo trebelskega okoliša. Njene kolone so se gibale iz smeri Šmarjeta—Zbure proti zahodu. Poveljstvo brigade je poslalo prvi bataljon v napad. Ta se je pri Mirni vasi prav blizu brigadnega taborišča spopadel s sovražnikovo pobočnico. Bataljon ni imel izgub, pač pa je poročal, da so Italijani imeli štiri hudo in enega lahko ranjenega in da so ranili tri mule.

2. Kmalu po prihodu delegacije glavnega poveljstva (Jaka Avšič) v brigado, so poslali drugi bataljon k Sv. Križu na nemško mejo. Nabral naj bi čimveč bomb, da bi z njimi oskrbeli tudi druge partizanske enote, zlasti pa Cankarjevo brigado. Razorožil naj bi belogardiste v Metnaju, ki so prav

-tedaj poskušali urediti vaško stražo, in ponovno naj bi napadel Španovo belo gardo v Dolenji vasi. Bataljon je nabral veliko min. To delo je opravljala posebna skupina pod vodstvom minerja Andreja Zagarja-Maja. Z belogardisti v Metnaju je imel kratek spopad, Španove postojanke pa ni zavzel.

3. Tretji bataljon je 7. novembra 1942 ponovil svoj uspeh z napadom na železniško progo. Pri Mirni peči je spet iztiril tovorni vlak, pri čemer sta se razbili obe lokomotivi in vsa garnitura cistern. Ko so prišli Italijani z delavci in vojaštvom popravljat progo, jih je pri delu ovirala ena četa. Promet menda do 12. novembra še ni bil vzpostavljen. Bataljon je imel pri napadih na vlake v tem okolišu zato tako velike uspehe, ker je bil povezan z železničarji in domačini ter si oskrbel zanesljive podatke. Mnogi partizani iz tretjega bataljona, med njimi tudi komandant, so bili tod doma.

4. Četa tretjega bataljona je pod poveljstvom komandirja Roberta Borštnarja-Radeta 12. novembra pripravila zasedo belogardistične patrulji pri Škocjanu in ubila najmanj štiri bele.

5. Tretji bataljon se je 15. novembra pri Mačkovcu spopadel s četo Italijanov, ki so v neredu zbežali v Novo mesto. Bataljon ni zvedel za italijanske izgube. Patrulja šestih partizanov tega bataljona je istega dne obstreljevala vlak v bližini Novega mesta. Uspeh akcije ni bil znan.

Tretji bataljon je 7. novembra 1942 pri Mirni peči iztiril dve lokomotivi in 14 cistern

6. Ena četa prvega bataljona je pod vodstvom komandirja Janeza Zupančiča-Šimna 16. novembra napadla skupine belih v Gorenj i vasi pri Šmarjeti, ko so nameravali prepeljati v Škocjan nekega mrtvega belogardista. Beli so se v neredu umaknili. Brigadno poročilo pripominja pri tej akciji, da je četa bila skrajnje nerodna, »ker bi sicer lahko uničili precej belih«.

7. Med tem so Banovi belogardisti iz Trebnjega večkrat patroljirali proti Stari gori, terorizirali somišljenike OF in politične aktiviste. Tako so 18. novembra 1942 v Gorenji vasi pri Trebnjem obkolili skupino štirih aktivistov in partizanov, med katerimi je bil tudi ostrostrelec Miklavž,* kakor ga imenuje poročilo Gubčeve brigade, in ga ubili. Brigada je zato preselila za nekaj časa prvi bataljon v Blatni klanec (19. novembra 1942).²⁷

8. Dvajsetega novembra 1942 je brigada uspešno opravila veliko in pomembno *oskrbovalno akcijo* na železniški postaji v Mirni. V Ljubljani so bili namreč tedaj zbrali veliko opreme za partizane, ki so jo železničarji spretno odpeljali na Dolenjsko. Namenjena je bila Gubčevi in Cankarjevi brigadi. Ker je bila Gubčeva na naj bol j primernem ozemlju, je nj ej pripadla naloga, da to delikatno nalogo opravi. V štab brigade v Raduljo je nekega dne prišel železničar Zan, ki je sporočil poveljstvu vse podrobnosti o velikem transportu. Povedal je, da bosta dva vagona prispela po posebnih manevrih, s katerimi bodo železničarji zabrisali sled za izvirom transporta, v Mirno, kjer ga mora brigada prevzeti. To delo mora biti tako opravljeno, da ne bo dekonspiriral železničarske organizacije.

V ta namen bi bilo akcijo opraviti kot napad na železniško postajo, pri katerem bi partizani zaplenili in odpeljali material iz vnaprej označenih vagonov. Poveljstvo brigade se je razveselilo pošiljke, saj je bila brigadi tako zelo potrebna. Nalogo je vzelo tako resno, da ni nikomur od poveljstev bataljonov povedalo pravo resnico o nameravani akciji. Nekateri politični komisarji in komandanti bataljonov so se pozneje pritoževali, češ da jim niso kdove kaj zaupali. Brigada se je torej pripravila na bojno akcijo. Poglavitna naloga je bila

* Iz podatka izhaja, da je brigada izurila tudi nekaj ostrostrelcev, ki pa se v samostojnih akcijah niso obnesli. Miklavž je bil vodnik v drugem bataljonu.

zaupana prvemu bataljonu, ki so mu dodelili nekaj partizanov iz drugih bataljonov. Sestavili so tudi posebno skupino, v kateri so bili intendanti; njena dolžnost je bila najprej vdreti na postajo, najti označena vagona in ju pripraviti tako, da bo transport z vozovi čimprej opravljen. Pripravili so veliko voz s konjskimi vpregami. Železničarji so najprej poslali vagona v smeri proti Novemu mestu. Ko je tovorni vlak prispel do Trebnjega, so z brzovjavko, ki so jo kasneje — izgubili, vagona predisponirali proti Mirni. Gubčeva brigada je kaj hitro in organizirano opravila zaupano nalogo. Slo je brez težav, in oprema je bila naložena na vozove. Dolga kolona se je začela viti proti Blatnemu klancu. Tedaj se je po nesreči skotalil z voza zaboj, ki se je razbil in na dan je prišla njegova vsebina. To so bile slike Ljube Šercerja, Marxa in Engelsa ter drugo partijsko propagandno gradivo in gradivo Osobodilne fronte. Partizanom je tedaj bilo takoj jasno, da vagonov niso zaplenili, pač pa je to bila pošiljka iz Ljubljane, ki so jo poslali Ljubljančani za partizansko vojsko. Borci so bili navdušeni nad pozornostjo Ljubljane žanje. Opremo so prepekljali v Raduljo, kjer so jo razdelili. Najprej so opremili nekaj političnih akti visto v, ki so bili zelo potrebni obleke. Nato so oddelili opremo, določeno za Cankarjevo brigado. Preostali nemaj hen del opreme za Gubčevo brigado pa so po bataljonih razdelili najbolj potrebnim. O vsakem primeru posebej so se o opremi prepričali. Partizani so dobili šotore, šotorska krila, zimske čevlje, predvsem gojzarje, perila je bilo v pošiljki mnogo, borci so se zelo razveselili vojaških oblek bivše jugoslovanske vojske, volnene jopice so izpolnile zimsko opremo borcev. Poleg tega je bilo še mnogo drugega in brigada se je dodobra oblekla in obula. O prizadevnosti Ljubljančanov pri zbiranju pomoči je pričalo veliko presenečenje za dijaka Sergeja a Vošnjaka, ki je našel med kupom obutve svoje lastne gojzarje, ki jih je bil še kot dijak nosil po gorah.²⁸

Ko je bila razdelitev opravljena in so se bataljoni razvrstili v priljubljenem taborišču v Radulji, so partizani in poveljniki s ponosom in očarani razgledali dolge vrste strumne narodnoosvobodilne vojske, ki je bila popolnoma oborožena in dobro opremljena, za zimo. Partizani so bili zelo raznoliko oblečeni. Prevladovali so kroji večinoma temno sive barve, kar je bilo za vojsko najboljše. Borcev v sivo-olivnih unifor-

mah bivše jugoslovanske vojske tudi ni manjkalo. Partizani so nosili večinoma dokolenske suknjice, obuti pa so bili v gojzarje, škornje ali težke čevlje. Prevladovale so hlače jahalnega kroja z ovojki ali usnjenimi golenicami.

Taborišče v Kadulji

Gubčeva brigada je bila mlada vojska, dobro opremljena in dobro pripravljena za naporene akcije. Od ustanovitve je bila skoraj vedno na nogah: na bojnih pohodih, na akcijah. Včasih je odrinila z vsemi tremi bataljoni in se pomikala v dobrem bojnem razporedu, zavarovana z vseh strani proti svojemu cilju. Vedno pa se je rada vračala v en sam kraj kot daljni popotnik v svoj domači kraj, v *svoj dom* v — Raduijo. Ta dom ni bila mogočna kmečka domači ja ali gosposka kasarna, pač pa dobro staro in varno gozdno taborišče. Za gubčevce je Radulja bila le taborišče, njen geografski pomen pa je seveda mnogo širši. Radulja je gozdno, kakih pet kilometrov dolgo razbrazdano pobočje, ki se od Grčevja, Nove gore in Jagodnika spušča v dolino rečice Radulje. Okoli gozda so va sice, zaselki. Pogoji za postavitve taborišča na takem mestu, obdanem od brigadi prijateljskega prebivalstva, so bili zelo dobri. Strogi ukrepi za zavarovanje taborišča kot so stalne stražne patrulje na Jagodniku, konspiracija, odlična obveščevalna služba, za obrambe primerno izbrani položaji so bili le nujni ukrepi, ki jih dobra vojaška enota mora vzpostaviti. Dejstva pričajo o varnosti brigadnega taborišča; nikoli ni bilo izdano ali napadeno. Imenitno izbrano okolje je pripomoglo, da sovražnik tudi naključno ni nikoli naletel nanj.

Bataljoni so bili razporejeni v taborišču tako, da so v krožni obrambi zagotavljali obrambo z vseh smeri. Zunaj taborišča sta bili še obrambni točki: ena vodna ali četna v smeri proti Jagodniku a druga na grebenu ob taborišču. Ta greben, ki se strmo spušča proti rečici Radulji, je obvladoval vse taborišče. Tu so bila v stalni pripravljenosti dežurna avtomatska orožja. Večkrat so enote urile zasedanje položajev na znak preplaha. Enostavni poljski bunkerji so varovali taborišče.

Ko se je Gubčeva brigada takoj po ustanovitvi prvič naselila v Radulji, je bila prehrana dokaj slaba. Razmere glede prehrane med veliko italijansko ofenzivo so bile hude. Mesa je sicer bilo dovolj, primanjkovalo pa je drugega. Kmalu pa so se razmere izboljšale. Zamenjali so mnoge intendante z novimi, ki so se izredno izkazali. Brigadni intendante in kuharji so si v taborišču uredili kuhanje. Našli so kotličke bivše jugoslovanske vojske ali pa italijanske in jih lepo uvrščali na ogenj. Ko so intendante preskrbeli koruzno moko, so kuharji skuhali golaž s polento, kar je veljalo za posebno poslastico. Ker se je v vinskih goricah Trške gore, Šmarjete in Škocjana začela trgat, so partizani kar v šotorskih krilih odnašali grozdje iz nacionaliziranih* veleposestev. Ko so začeli okotbra peči tudi kruh, je bila prehrana v brigadi iz vrstna. Brigadni kuhar in mesar Andrej Paternoster-Niko si je ob potoku zgradil mesnico in začel na obče veselje pripravljati mesne izdelke, kot da bi bil v Ljubljani, od koder je bil sicer doma. Iznajdljivo je zgradil prekajevalnico in marsikdaj so bile na jedilnem listu patrolj in bolnikov prekajene klobase ali meso. Z nakupi ali rekvizicijami je brigadna intendantca povečala zaloge hrane. Včasih so pripeljali zaklane prašiče, včasih vreče fižola in vozove krompirja. Rekvizicije so bile občutljiv poseg v imovino prebivalstva, zato so v brigadi poskrbeli, da so se opravljale v redu. Vendar se je zgodilo, da so včasih kake partizanske skupine na svojo roko spotoma zaklale pujsa, ne da bi se bile prepričale, pri kom jemljejo živino. Če je brigadni štab to zvedel, je bila stroga kazen neogibna. Točene alkoholnih pijač je bilo v brigadnem taborišču prepovedano. Toda iznajdljivi ljubitelji pijače so našli skrivne načine, da so nekaznovano prekršili strogo prepoved. Kuharji so največkrat skuhali krompir v oblicah in golaž ali prežganko z žganci. Zjutraj je bil včasih močnik. Krompirjeva solata je bila večkrat v menajkah. Na dolge pohode so nosili partizani kuhano govedino in kruh. Patrolje ali posamezniki so dobivali na pot prekajeno meso, klobase in kruh. Če je bilo vina ali mošta dovolj, je poveljstvo dovolilo razdeliti borcem obrok pijače. Tedaj je bil v Radulji praznik.

* Narodnoosvobodilni odbori so že poleti 1942 razlastili graščinsko in. vel eposes tniško zemljo in jo dali v už. tek revnim kmetom, partizanskim družinam in partizanskim enotam.

Oskrbovanje brigade je bilo tako dobro urejeno, da se je glas o Radulji raznesel daleč naokrog. Širili so ga partizani in politični aktivisti, ki so bili deležni gostoljubja v brigadi.

Odnosi v brigadi so sloneli na dveh temeljnih zahtevah: povelja naj bodo izpolnjena z vso odgovornostjo in disciplinirano; med gubčevci naj vlada tovarištvo. Disciplina, strupenost in vojaški red sta prispevala pozitiven delež k moralnemu liku borcev. Enote so bile vedno zaposlene s taboriščnimi deli, s pohodi ali z akcijami. V prostem času so bile vse čete v vojaško-politični šoli. V brigadi ni bilo privilegiranih ljudi bodisi po položaju bodisi po partijski pripadnosti. Poveljstvo brigade je na akcijah delilo vse težave s partizani, v taborišču pa je bilo deležno enakih pravic pri materialnem oskrbovanju. Hranilo se je iz skupnega kotla.

Brigada je imela skupno blagajno. Da bi poudarili enakost glede možnosti oskrbe, je brigadno poveljstvo odredilo, da se mora ves denar zbrati v brigadni blagajni, od koder bodo posamezniki, patrolje ali enote dobivale denar po potrebi. V začetku novembra 1942 je bilo zbranih v kolektivu 11.452,20 lir; to je bil sad poprejšnjega prepričevanja, da je treba denar kolektivizirati. Razmeroma visoka vsota zbranega denarja priča, da so partizani upoštevali skupne potrebe brigade. Brigadno poveljstvo je kasneje spoznalo, da preoster poseg v materialne zadeve posameznikov ne more biti povsem uspešen in da bi nevšečnosti bile večje kot pa koristi. Zato je odpravilo kolektivno blagajno. Brigada je od ustanovitve do 7. novembra 1942, ko je podala obračun o prejetem in izdanem denarju, porabila okoli 68.206,70 lir. Denar je dobivala večinoma od glavnega poveljstva. Dne 7. novembra je imela v blagajni 25.000 lir. Brigadni intendantje so izračunali, da bi brigada glede na dosedanje izkušnje in na prihajajočo zimo potrebovala okoli 50.000 lir na mesec.

Politična vzgojno delo

Intenzivno je bilo politično delo v brigadi. Odnosu vojske do civilnega prebivalstva je bilo posvečeno naj več pozornosti. Politični komisarji so poučevali partizane, da je civilno prebivalstvo naša zaledna vojska, ki nas hrani, oskrbuje in va-

ruje. Pravilen odnos bo stike s prebivalstvom krepil in tako bosta vojska in teren postala eno. Tako bo tudi vpliv belogardizma na terenu zelo šibek. Brigadi pač ni bilo težavno doseči razumevanja do take politike, ker so bili mnogi borci kmečki fantje,, ki so se znali sukati po vaseh kot ribe v vodi. Mnogi ciani poveljstev so bili pred prihodom v brigado politični aktivisti na terenu in tako je brigada imela vso podlago za prisrčen stik s prebivalstvom. Gojitev takih odnosov je bila ena pglavitnih lastnosti Gubčeve brigade, ki jo je ohranila do konca vojne.

Politično delo je bilo nadalje posvečeno rasti bojne sposobnosti brigade. Partizani so se morali seznaniti z vsemi vojaškimi veščinami.

Politični komisarji so obveščali partizane o političnem stanju po svetu in o dogodkih na svetovnih bojiščih. Bile so težave spričo dejstva, da zavezniki tedaj še niso dosegli odločilnih zmag. Med partizani je vladal pretiran optimizem glede trajanja vojne. Zavoljo velikega zaupanja v Sovjetsko zvezo, so bili prepričani, da bo vojne kmalu konec. Realna ocena vojnih razmer, ki tedaj za zaveznike še niso bile nič kaj spodbudne, na političnih sestankih ni mogla najti ugodnega sprejema. V nekem smislu je celo negativno vplivala, ker je vnašala v vrste partizanov demoralizacijo, saj je skrb za težavno zimsko voj skovan je vzbujala negotovost.

Aktivno delovanje političnih komisarjev in njihova relativno velika obveščenost je dosegla, da so partizani dosegli visoko stopnjo obče razgledanosti. To je prišlo do veljave tudi pri stiku s civilnim prebivalstvom, na katerega so partizani dobro vplivali. Tako so partizani sami postajali politični aktivisti, ki so pri političnem delu v trajnem stiku s prebivalstvom uporabljali vabljive izvirne prijeme. Politični komisarji so uporabljali za vire svojih informacij radijske vesti in odlične biltene političnega komisariata glavnega poveljstva, ki jih je tedaj v glavnem pisal Boris Kidrič. Sestanki politkomisarskega vodniškega kadra so bili nekaka politična šola. Upoštevati moramo, da so se tudi komandanti aktivno udeleževali političnega vzgojnega dela, saj njihove priprave na akcije niso bile samo suho opravljanje vojaških dolžnosti.

Partijski funkcionarji so si prizadevali okrepiti partijsko organizacijo in z vzgojo pospešiti politično napredovanje ko-

munistov. Nimamo na voljo podatkov, ki bi prikazovali gibanje partijske organizacije. Iz skopih dokumentov lahko ugotovimo, da je partijska organizacija tedanje dobe bila najmočnejša v tretjem bataljonu, pa v prvem in drugem. Po navodilih centralnega komiteja KPS je vsaka četa imela partijsko celico. Vodstvo partijskih celic je sestavljalo bataljonski partijski biro. Najvišje partijsko vodstvo v brigadi je bil brigadni partijski biro. Podrejen je bil, glede na manevrski značaj brigade, neposredno centralnemu komiteju KPS.

Tedaj ni bilo lahko biti član partije. Pogoji za sprejem so bili namreč v skladu s tedanjim razvojem partizanstva. Partija je zahtevala od članov, da morajo biti vzorno hrabri in požrtvovalni borci. Kadar se je pripravljala akcija, ki je zahtevala izreden bojni poseg manjše skupine, jurišnega oddelka ali bombašev, tedaj so se za najbolj tvegane naloge pri-glašali komunisti, zvečine spodbudeni s primerom svojega partijskega voditelja. Za sprejem v partijo je zadostovalo, da se je borec izkazal v boju. Ni bila pomembna njegova politična izgrajenost, saj je v tedanjih razmerah niti ni moglo biti. Prvo je bilo, da je bil zmožen z zgledom in s požrtvovalnostjo voditi tovarile v boju. Zato so hrabra dejanja komunistov daj ala pobudo borcem, da so se v bojih odlikovali in so tako na delu postajali komunisti. Bojna sposobnost brigade je s porastom števila komunistov naraščala. Komunisti zase niso smeli zahtevati izjemnih ugodnosti. S soborci nekomunisti so delili vse težave vojnega življenja.

Prvi prikaz delovanja partijske organizacije v Gubčevi brigadi je poročilo partijskega biro ja KPS z dne 19. decembra 1942. Podaja nam poglobitve značilnosti delovanja partije, hkrati pa izraža gledanje tedanjega partijskega vodstva na razvoj organizacije in napredek komunistov. Poročilo pravi, da je bilo partijsko delo v novembru in v prvi polovici decembra predvsem usmerjeno »na dvig udarnosti brigade ter na izgraditev partijcev«. Doseženi so bili dobri rezultati. Čelični sestanki so bili dvakrat na teden. Enkrat imajo bolj organizacijsko politično naravo, drugič pa bolj studijsko. Pri studiju so težave le z nekaterimi mladimi partijci, ki so večinoma komandirji čet ali komandanti bataljonov. Vsi so zelo pridni in dobri vojaki, le za učenje imajo premalo zanimanja. V zadnjem času so bile partijske organizacijske enote poleg te-

kočega materiala obvezne preštudirati prvo in drugo poglavje VKP/b, članek tovariša Tita o narodnoosvobodilni borbi in organizacijskem vprašanju naše partije, članek o sektaštvu pri delu, Stalinovo razpravo o kmečkem vprašanju, o pomenu oktobrske revolucije in o sovjetski ustavi. Te teme so na sestankih bile predelane. Poročilo nadalje navdušeno govori o tem, da postajamo vsak dan »bolj tudi politična vojska«. Vsak dan so bili mitingi, sestanki in prireditve po vaseh, če enote niso bile na akcijah. Še dokaj dober je bil odnos partizanov do civil'nega prebivalstva. Od vaščanov, kjer so nas še nedavno hladno sprejemali, se ob slovesu težko ločimo. V brigadi je potujoča knjižnica s stotimi izvodi Tolstoja, Gorkega, Cankarja, Kranjca, Sodobnosti ter knjigami Enka — Nova knjiga (legalna založba KP Slovenije). V knjižnici so vse partizanske publikacije. Ustanovljen je bil brigadni list »Tovariš«, ki ga urejujejo in pišejo partizani sami. Brigada izdaja radij ski vestnik, organizira pevske in govorilne zборе, pripravlja igralske improvizirane prizore za prireditve po vaseh. Vsak bataljon ima harmoniko. Z njo na čelu korakajo partizani skozi vasi. Harmonika in petje sta partizanski spremljevalki v bojih, kar ugodno vpliva tudi na civilno prebivalstvo. »Vse to razgibano kulturno življenje v brigadi pomaga dvigati slehemega partizana na višjo politično in kulturno raven.«

Ko govori o partijskem delu v bataljonih, pravi poročilo, da je bilo partijsko in skojevsko življenje naj bolj razgibano v tretjem bataljonu. V prvem je bila partija v začetku na najnižji stopnji, da jih je bilo kar sram. Danes pa je partija že ugledna, kot to mora biti. V drugem bataljonu smo morali spočetka izločiti iz partije kar petdeset odstotkov članov, ker niso sodili tja. Razmere so se nato začasno nekoliko izboljšale, nakar so se zopet poslabšale, ko je bil bataljon nekaj časa na samostojni akciji. Sedaj so mobilizirali ves partijski aparat, da bi bataljon dvignil na raven drugih bataljonov.

Zveza komunistične inladine se je okrepila. Največje ovire so postavljali njenemu razvoju starejši partijci s svojimi sektaškimi gledanji. Vendar je zveza z delom in rezultati pokazala, kaj se da napraviti celo z najslabšimi mladinci. V tretjem bataljonu npr. so se nekateri mladinci, s katerimi smo imeli včasih velike težave, izkazali za bolj hrabre in odločne borce kot stari partizani. Bila so stališča, da so spreje-

Mirko Jerman, narodni heroj

mali v zvezo komunistične mladine mladince pod enakimi pogoji kot med kandidate partije, kar je bilo temeljito ovrženo. Vsak bataljon je imel bataljonski biro ZKM. V tretjem bataljonu ima zveza trikrat na teden sestanke. ZKM organizira dopisovanje, učenje pesmi, studij VKP/b, mladinci berejo Mičurina, imajo predavanja, gojita se kritika in samokritika.

Poročilo se na koncu pritožuje, da so partizani, ki so prišli iz odredov, večinoma slabši od naših povprečnih in da tudi partijci iz odreda niso nič bogvekej.²⁹

Ražen političnega dela je bilo intenzivno tudi kultumopropagandno. O njem poročamo kasneje bolj obširno. Tu omenjamo le, da je bila v tretjem bataljonu rokoborska skupina, ki je prirejala tekmovanja v bataljonu, včasih pa je nastopala tudi na mitingih. V skupini so bili Stane Potočar, Andrej Paternoster-Niko, Mirko Jerman, Franc Rojšek-Jaka, Franci Kolar in Franc Krese-Coban. Prireditve skupine so opustili marca 1943 po bitki v Jelenovem žlebu.*

* Franci Kolar pripoveduje, da so se borili med seboj razdeljeni v kategorije glede na teže posameznikov. Težki so se borili med seboj, lahki pa tudi. Zmagovalca obeh kategorij sta se nato

Zanimiv bi bil pregled o socialni sestavi borcev. Žal o tem nimamo podatkov. Kratka analiza bi nam le zelo medio osvetlila socialno poreklo gubčevcev, vendar nam bodo tudi ti pomanjkljivi podatki za zdaj koristni. V Gubčevi brigadi je bilo okoli 42 % kmetov. To so bili le kmečki sinovi, kaj ti kmetov posestnikov ni bilo.* Delavcev je bilo okoli 27 %. Med delavce prištevamo industrijske in obrtniške delavce. Kmetijskih delavcev je bilo okrog 22 %. Med te štejemo delavce, ki so delali na raznih velikih posestvih v državnih ali privatnih rokah, in delavce, ki so delali pri kmetih. Dijakov in studentov je bilo kakih 4 %, prav toliko tudi intelektualcev. Podofircirjev in oficirjev bivše jugoslovanske vojske je bilo za en odstotek. Če sedaj spojimo podatke o številu delavstva v Gubčevi brigadi, potem je obča socialna sestava brigade takale:

delavcev.....	49	odstotkov
kmetov.....	42	odstotkov
drugih.....		9 odstotkov
skupaj.....	100	odstotkov

Ta pregled nam ne bi smel utrjevati predstave o popolnosti čisti sestavi. Zlasti moramo upoštevati dejstvo, da je večina delavstva izhajala iz kmečkega okolja. To je vplivalo na mišljenjsko zasnovo večine borcev v brigadi.

Taka je bila notranja ureditev brigade jeseni 1942, ko se je največ zadrževala v taborišču v Radulji.

pomerila med seboj za naslov absolutnega zmagovalca, ki je navadno bil, razumljivo, borec iz težke kategorije. V kategoriji, ki ji je pripadal Franci Kolar je bil tudi Franc Krese-Čoban. Kadar ništa bila razpoložena za boj in sta se hotela izogniti boju z zrna¹ govalcem iz težke kategorije, kjer so nastopali hrusti kot Stane Potočar ali Andrej Paternoster-Niko, sta se borila neodločeno in tako je odpadla možnost za odločilni boj z orjakom iz težke kategorije. Pojasniti je treba še, da je bil Mirko Jerman tedaj znani jugoslovanski prvak v rokoborbi.

* Gubčeva brigada je glavnemu poveljstvu na zahtevo, naj¹ posije delegate na kmečko konferenco, odgovorila 20. decembra 1942, da v brigadi ni posestnikov, zato bodo poslali le kmečkega sina. Zbornik VI-4-131.

Znanilci preokretov na bojišču

Prvotni namen glavnega poveljstva je bil, da bi z Gubčevu in Cankarjevo brigado napadel nekatere sovražnikove postojanke okoli Gorjancev. Vendar Gubčeve brigade niso mogli uporabiti, ker se je predolgo zadržala na akciji okoli Mirne pri transportu in razdeljevanju pošiljke opreme iz Ljubljane. Dne 24. novembra 1942 sta Cankarjeva brigada in Vzhodnodolenjski odred z delnim uspehom napadla postojanko v Sv. Križu pri Kostanjevici (zdaj Podbočje). Ker pa je prav tedaj prišla v Zumberk 13. proletarska hrvaška brigada, se je glavno poveljstvo dogovorilo z njo za skupen napad na belogardistično postojanko v Suhorju.

Skupen napad Cankarjeve brigade, 13. proletarske hrvaške brigade in Vzhodnodolenjskega odreda na Suhor, ki se je začel 26. novembra 1942 in bil zmagoslavno končan naslednje jutro, pomeni začetek partizanske protiofenzive. Četudi Gubčeva brigada tu ni sodelovala, je imela suhorska akcija velik vpliv na nadaljnje delovanje brigade. V Suhorju je bila ob napadu tretja četa 3. bataljona Legije smrti s 127 vojaki in štab 3. bataljona z 12 ljudmi. Z belogardisti je bilo v Suhorju še 35 italijanskih fašistov, ki so se na poti v Metliko ustavili pri belih gostiteljih. Partizani so v Suhorju ujeli 99 sovražnih vojakov, okoli 38 pa jih je v boju padlo. Zaplenili so 6 mitraljezov in 104 puške. Od ujetih belogardistov so jih 17 izpustili zaradi bolezni in iz propagadnih razlogov, 45 pa jih je bilo vključenih v Cankarjevo in Gubčevo brigado.

Zmaga na Suhorju je dobro odjeknila po vsej Ljubljanski pokrajini. Bila je znanilec usodnega preokreta vojne sreče. Italijanska velika ofenziva, izvajana s toliko krutostjo in oštrino, bo sedaj dobila svoj veliki odgovor, ki ga je že napovedala zmaga na Suhorju.

Gubčevci so radovedno ogledovali belogardiste uj etnike iz Suhorja in jih porazdeljevali po četah.* Bilo jim je hudo, da niso tudi sami sodelovali v tej veliki bitki. Spričo dosedanjih bojnih izkušenj in uspehov v bojih so bili prepričani, da so tudi oni sposobni velikih dejanj. Samo popeljati jih je treba v akcijo. Ali se bo tudi njim že vendar nasmehnila bojna sreča?

*** Suhorci so se v brigadi kar dobro obnesli. Nekateri so celo pozneje postali četni komandirji. Podatek Francita Kolarja.**

Kmalu po suhorski zmagi se je začelo veliko gibanje v brigadi, ki je oznanjalo, da bodo gubčevcem zaupane pomembne naloge. Verjetno 30. novembra ali 1. decembra 1942, je prispela na brigadno javko v Radulji zanimiva partizanska skupina pod vodstvom novega komandanta glavnega poveljstva Ivana Mačka-Matije. To so bili *oficirji iz vrhovnega štaba*, ki jih je bil poslal tovariš Tito na prošnjo centralnega komiteja KPS. Oficirje je vodil načelnik vrhovnega štaba Arsa Jovanović* V tej funkciji je imel nalogo, pregledati partizanske enote Slovenije, se prepričati o stopnji njihove bojne sposobnosti ter analizirati vojno situacijo na Slovenskem. Oficirje, ki so ga spremljali, je nameraval pustiti v pomembnejših enotah kot člane poveljstev in štabov, da bi jim posredovali izkušnje iz bojov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini ter Crni gori. Tako bi pomagali slovenskemu poveljniškemu kadru, izboljšati bojno sposobnost zaupanih enot. Na Gorjancih je Arsa Jovanović pustil pri Cankarjevi brigadi štiri, pri Gubčevi brigadi pa sta ostala dva: Predrag Jevtić kot namestnik komandanta brigade ter Mile Čubrić.

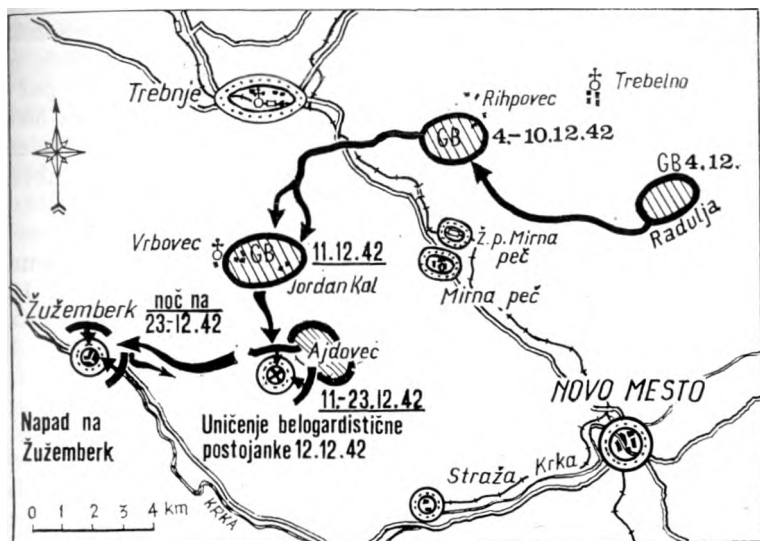
Arsa Jovanović je dal komandantu in političnemu komisarju Gubčeve brigade na sestanku svoje kritične pripombe o

* Petar Brajović je dal avtorju na voljo podatke o sestavi in potovanju skupine Arse Jovanovića v Slovenijo. Vrhovni štab je po Brajovičevih podatkih 9. novembra 1942 (Glej¹ Zbornik II-6-155) ukazal štabu druge proletarske divizije, naj odredi po dva partizana iz druge in četrte proletarske brigade, ki bosta poslana v Slovenijo. Vrhovni štab je dal štabom proste roke, naj sami določijo borce, le Predraga Jevtića je odredil sam. Za tovariše, ki bodo poslani v Slovenijo, so zahtevali, da morajo biti »predani, neustrašni, disciplinirani, z eno besedo, da bodo v vsakem pogledu primerni komandanti. Poslati je treba take ljudi, ki i majo vse pogoje; da bi se razvili tudi v komandante brigad...« V Bosanskem Petrovcu je tovariš Tito okoli 16. novembra 1942 sprejel vse kandidate za Slovenijo. Ražen druge proletarske divizije so poslale tudi nekatere druge enote po nekaj partizanov. Tito je sprejel skupino partizanov, kot je bilo dogovorjeno. V kratkem nagovoru jim je pojasnit politične in vojaške razmere na Slovenskem ter dejal, da imajo slovenski partizani veliko osvobojeno ozemlje in da je ves slovenski narod združen v Osvobodilni fronti pod vodstvom Komunistične partije Slovenije. Partizani so dobro organizirani in dosegajo pomembne vojaške uspehe. Od 15. julija do konca septembra 1942 (ta podatek se sklada z mišljenjem vodstva osvobodilnega gibanja Slovenije, ki je mislilo, da je bila z roško etapo v glavnem ofenziva končana) so fašisti izvedli veliko ofenzivo proti

stanju in delovanju brigade. Najprej je pohvalil discipliniranost in urejenost brigade nato pa pripomnil, da brigada dela napako, ker še vedno tabori v gozdovih, namesto da bi se naselila po vaseh. Menil je, da je brigada premalo udarna in učinkovita v akcijah. V manevrskih bojih na zemljišču je treba sovražnika temeljito potolči in mu zapleniti orožje. Napade na utrjene postojanke pa je treba kronati s popolnim uspehom. Tako so mislili tudi drugi oficirji iz njegovega spremstva. Toda obče vojne razmere na Slovenskem so se precej razločevale od onih v srednji Jugoslaviji. Mnogo večja gostota okupacijskih čet v Sloveniji ter možnosti hitre sovražnikove intervencije na ogroženih mestih so bile velike ovire pri izvajanju akcij, o čemer so ise novi člani partizanskih poveljstev kaj hitro prepričali.

Oba oficir ja iz skupine Arse Jovanovića so gubčevci zelo prijazno in pristrčno sprejeli v svojo sredino. Pokazalo se je, da so zelo izkušeni borci. S posebno požrtvovalnostjo so hoteli pokazati svoje simpatije do slovenskih partizanov. Kmalu so postali zelo priljubljeni v brigadi.

slovenskim partizanom, toda brez pomembnih uspehov. Tito je govoril tudi o krivici, ki je bila storjena slovenskemu narodu po prvi svetovni vojni, ko so bile nekatere njene pokrajine, kot Koroška, Istra in Slovensko primorje odcepljene od matične dežele in izročene drugim državam. Na koncu je Tito rekel, da se je odločil poslati prisotne na voljo glavnemu poveljstvu Slovenije, da bi jih razporedili po enotah, kamor bi prenesli izkušnje iz proletarijskih enot. Prepričan je bil, da se bodo pri Slovencih prav dobro počutili, da bodo v bojih hrabri kot do sedaj in da bodo z deli opravičili zaupanje. Skupina partizaitov je nato, spodbujena spricho Titovih besed, z velikim navdušenjem zapustila Bosanski Petrovac in po mnogih dramatičnih pripetljajih okoli 26. novembra 1942 pripotovala na Zumberk, kjer sta jih sprejela namestnik komandanta glavnega poveljstva Jaka Avšič in Jože Brilej. V Slovenijo je pripotoval kot vodja skupine tudi načelnik vrhovnega štaba Arsa Jovanović. Poleg njega so bili v skupini še: Predrag Jevtić-Dragan, Rajko Tanasković, Danilo Šorović in Petar Brajović iz druge in četrte proletarske prigade, Milovan Šaranović in Mile Kilibarda iz pete proletarske brigade, Zdravko Jovanović, Aleksandar Marjanović, Radomir Božović, Mile Čubrić, Svetolik Jovanović in Pero Popivoda pa iz drugih enot. (Glej prispevek Petra Brajovića, Proleterji putuju za Sloveniju, osebni arhiv Petra Brajovića.)

Bojna pot od 4. do 23. 12. 1942

Za *pohod, iz gozdov v vasi,** kjer naj bi odslej prebivali, se je brigada dobro pripravila, saj je sprejela sklep o tej svoji odločitvi še pred prihodom Arse Jovanovića. Vojaški del priprave je obsegal ukrepe za zavarovanje brigade v naseljenem mestu in obrambo v njem, politični del pa odnos do civilnega prebivalstva. Dne 4. decembra 1942, ko je že hudo pritiskal mraz, so se iz Radulje vsule enote Gubčeve brigade v vasi med Hmeljnikom in Trebnjem prav blizu železniške proge. Prebivalci so bili sploščka presenečeni in deloma preplašeni, toda kmalu so se sprijaznili z disciplinirano in Segavo vojsko, ki je poleg orožja prinašala s seboj tudi prešerno veselost ter mnogo kulturne zabave.

Vse do 10. decembra 1942 se je brigada v nekem smislu reorganizirala. Ko je bilo namreč glavno poveljstvo še na Gorjancih, je sklenilo povečati brigade. V ta namen je naročilo

*** Preden je brigada zapustila Raduljo, je imela še dve akciji. Prvega decembra 1942 so demonstrativno napadli Mokronog, drugega decembra pa so porušili dolenjsko železniško progo pri Veliki Loki ter obstreljevali vlak med Tržiščem in Krmeljem.**

odredom, da morajo zmanjšati številčno stanje čet in presežek partizanov poslati v brigade. Ražen tega je izdalo odlok o mobilizaciji. Gubčeva brigada je usmerjala pritok novih partizanov v čete in je imela v začetku decembra že okoli 550 borcev. Iz Zapadnodolenjskega odreda je tedaj dobila 76, iz Vzhodnodolenjskega pa kakih 60 partizanov. Konec decembra 1942 je imela brigada, tako je poročal komandant Dolenjske operativne cone Milovan Šaranović vrhovnemu štabu (31. decembra 1942) okoli 600 borcev in bork ter je bila oborožena kot druge brigade z dvema do tremi težkimi mitraljezi in 12 do 13 puškomitraljezi.

Osvoboditev Ajdovca

Namestnik komandanta glavnega štaba Jaka Avšič je že pri prvem obisku Gubčeve brigade v Radulji nakazal možnost, da bi bil eden prihodnjih ciljev njene velike akcije belogardistična postojanka v *Ajdovcu* pri *Zužemberku*.

Ajdovška bela garda je nastala 20. oktobra 1942. Njena matična enota je bila žužemberška belogardistična četa, ki je dala jedro za ustanovitev postojanke na Ajdovcu, kjer je bilo v začetku 50 ljudi, do napada pa je narasla na 70 mož.

Vzpostavljanje belogardistične postojanke v Ajdovcu, sredi stečin tako dinamičnega partizanskega gibanja na ozemlju med reko Krko, Novim mestom ter cesto Zužemberk—Trebnje, je bila velika predrznost, saj je bilo to ozemlje ražen Kočevskega Roga, Gorjancev, Mpkrc in Krima eno najbolj pomembnih, ki so jih partizani organizirali in varo vali kot vojaško politično oporišče. Bilo je osvobojeno že od pomladi* in sovražnikove čete so si upale prodreti vanj le tedaj, kadar so imele veliko moštva. Okoliši Ajdovca, Brezove rebri, Velikega in Malega Lipovca, Vrbovca ter Dobrniča so bih naravno trdnjavsko območje, ki so ga partizani uporabljali kot izhodišče za napade na sovražne postojanke ob Krki in vzdolž železniške proge Novo mesto—Trebnje. Od tu so se dvigale na

* Stanko Prinčič, ki je bil poleti 1942 učitelj v Ajdovcu, pravi, da je ajdovski župnik Gregor Mali na zahteve aktivistov OF okoli 12. junija 1942 objavil pri maši na Ajdovcu po koncu pridige, da je vso oblast v občini Ajdovec prevzela OF in naj to prebivalstvo vzame na znanje.

pohod partizanske kolone, da bi napadale sovražnika v Suhi krajini. Tu so bila izhodišča za slovite napade na Žužemberk. Politični aktivisti so si to ozemlje večkrat izbrali za mesta političnih zborovanj in konferenc. Ta rajon je bil skoraj popolnoma varen za aktiviste osvobodilnega gibanja. Ko pa so ajdovski belogardisti začeli loviti in zahrbtno pobijati politične aktiviste in partizanske patrulje, je postalo očitno, da jih je treba likvidirati.

Brigadni obveščevalci so poročali, da so se belogardisti utrdili v najbolj močnih zgradbah Ajdovca. Jedro se je vgnezdilo v prosvetnem domu, v šoli pa se je utrdil pomožni, manjši oddelek. V cerkveni zvonik se je na pol zazidala mitraljeska trojka, njena zamenjava pa je ostala v cerkvi. Čeprav so bila poslopja močna, saj so bila zidana iz opeke, pa vendar utrditev ni bila kdove kako razvita. Verjetno so imeli belogardisti premalo časa, da bi izvedli vsa tista dela, ki so potrebna za uspešno obrambo. Lahko si tudi mislimo, da sami niso poznali sodobnih načel utrjevanja. Zato so zazidali le okna in napravili strelne line ter dobro zabarikadirali vrata. Okoli poslopij in na važnih mestih okoli vasi so bili bunkerj i. Zične ovire ni bilo nikjer nobene, zato je bil dostop k postojankam razmeroma lahek. Le ob daljši steni prosvetnega doma so kake tri metre od zida zložili veliko, kakih dva metra visoko skladišnico metrskih drv. Kaj so nameravali z njo doseči, ni bilo znano. Morda so jo bili pripravili že za zimo.

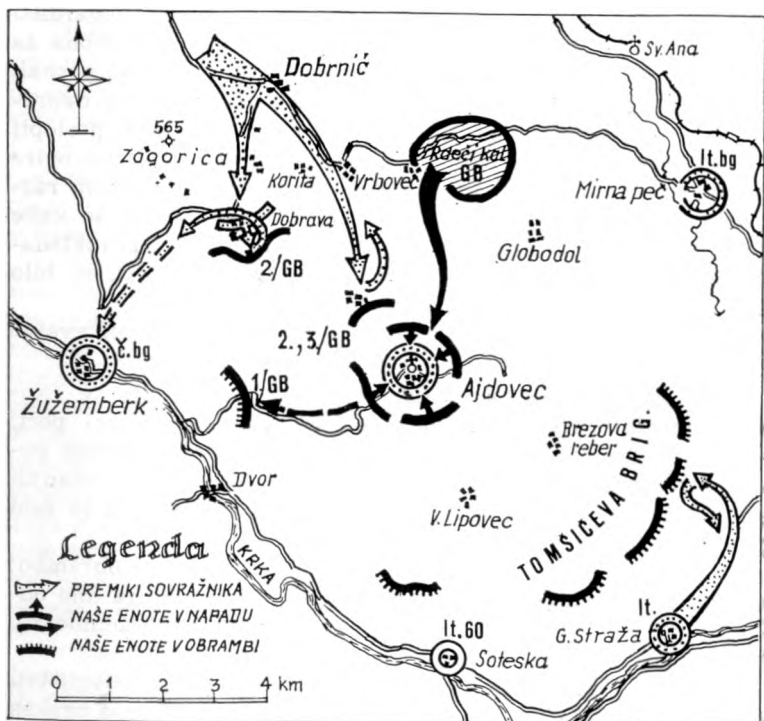
Za širše zavarovanje postojanke so skrbele obveščevalne patrulje.

Okoli Ajdovca so bile sovražne postojanke v Novem mestu, Straži, Žužemberku, Trebnjem in Mirni peči; druga od druge so bile na 5 do 10 km. Utrditve ajdovške postojanke je bila zelo podobna utrditvam skoraj vseh tedanjih drugih belih postojank. Poznalo se je, da so Italijani še zelo malo prispevali z nasveti in s pripomočki.

Sodimo, da je posadka imela takle načrt za obrambo: zdržati nočni napad, z napadalci pa bodo naslednjega dne obračunale italijanske in belogardistične čete iz Žužemberka, Trebnjega, Novega mesta in Straže.

Vodilno idejo za napad na Ajdovec je pri poveljstvu Gubčeve brigade oblikovalo dejstvo, ki ga je dotedanja praksa potrjevala, da nočni napad v najvišji meri zagotavlja uspeh.

Razlogi za to so bili jasni: podnevi bi sovražnik namreč z odločno akcijo zlahka razbil napad ali pa ga onemogočil. Znano je, da med osvobodilno vojno Italijani pa tudi Nemci niso bili dovolj uisposobili svojih čet za nočno akcijo v protipartizanskih bojih. Pri nočnem napadu so torej partizani lahko z gotovostjo upali, da jih do jutra na zavarovalnih smereh ne bodo vznemirjale sovražnikove čete. V tej prvi dobi partizanskih napadov na utrjene postojanke je bilo treba napad končati do jutra, kaj ti na zavarovanjih je tedaj bilo premalo čet, da bi bile sposobne zadržati sovražnikovo intervencijo za več kot nekaj ur. Šele kasneje se je partizanskim poveljnikom posrečilo, da so s koncentracijo številnejših čet za dan ali dva uspeeli obvarovati rajon napada.

Osvoboditev Ajdovca, 12. 12. 1942

Za direkten napad na postojanko je brigadno poveljstvo določilo tretji bataljon in dele drugega bataljona. Tomšičeva brigada je dala v njeno sestavo nekaj avtomatskih orožij s strelci. Zavarovanje trebanjske smeri je prevzel drugi bataljon, proti Zužemberku pa se je postavil del prvega bataljona. Tomšičeva brigada je dobila v zavarovanje ves odsek od Soteske do, Novega mesta. Ni pa še tedaj bila kompletna. En njen bataljon se ji je šele kasneje pridružil. Jedro prvega bataljona Gubčeve je bilo v rezervi.

Pri organizaciji poveljevanja moramo opozoriti na posebne okoliščine. Dne 7. decembra 1942 je namreč že bila ustanovljena Dolenjska operativna cona.* Njen komandant je postal Milovan Saranović, eden najbolj sposobnih oficirjev iz skupine Arse Jovanovića.** Za političnega komisarja so imenovali Jožeta Brileja, dotedanjega člana političnega komisariata glavnega poveljstva. Operativno področje te cone sta bili Dolenjska in Bela krajina. Stalno so bile pod njenim poveljstvom brigada Matije Gubca in Cankarjeva brigada ter oba dolenjska odreda. Začasno pa so tej coni prideli tudi Tomšičevo brigado, tako da je štab Dolenjske operativne cone poveljeval do tedaj največji operativni partizanski grupaciji. Po-

* **Dolenjska operativna cona je bila ustanovljena na podlagi** **ustnega ukaza glavnega poveljstva, ki je o tem šele 26. decembra 1942 izdalo pismeno odločbo. Glej poročilo štaba Dolenjske operativne cone z dne 31. decembra 1942 vrhovnemu štabu NOV in POJ; Zbornik VI-4-143, in odločbo glavnega poveljstva z dne 26. decembra 1942 o reorganizaciji slavenske narodnoosvobodilne vojske, Zbornik VI-4-138.**

** Milovan Saranović je bil konec leta 1942. komandant bataljona v peti čmogorski brigadi. Komandant te brigade je bil proslavljeni Sava Kovačević, ki je med borci užival velik ugled. Ko je Sava Kovačević pregledoval razvrščeno brigado, tako pripoveduje Petar Brajović, je pred bataljonom opazil Milovana Saranovića v uniformi bivšega aktivnega oficirja. Ko je presenečenemu komandantu Milovan Saranović odgovoril na vprašanje, kdo in odkod je, ga je nemudoma poslal v neko drugo enoto za pomočnika mitraljezca, češ v proletarski brigadi ne moremo trpeti kot komandanta bivšega aktivnega oficirja. Milovan Saranović je Kovačeviću odgovoril, da se ni prišel v brigado borit za položaj, pač pa proti okupatorju; nato je zapustil brigado. Toda že v kratkem se je Sava Kovačević premislil, ko je zvedel za sposobnost in vrline Milovana Saranovića. Poskrbel je, da se je vrnil v peto čmogorsko proletarsko brigado, kjer ga je zadržal ob sebi kot namestnika komandanta, dokler ga niso poslali v Slovenijo.

veljstvo Dolenjske operativne cone se je že udel'ežilo ajdovške akcije in je imelo poveljniško mesto tudi v Ajdovcu.

Že nekaj dni pred napadom na Ajdovec je bila okoli Brezove rebri nepopolna Tomšičeva brigada. Dne 2. decembra 1942 je oddelek garnizije iz Žužemberka vdrl v Ajdovec in se spopadel z njo.* Stanko Semič-Daki piše v Spominih narodnega heroja, da so se Italijani in belogardisti morali vrniti v svoja izhodišča. To so bili prvi spopadi okoli Ajdovca, ki pa niso motili priprav za akcijo, kajti Tomšičevci so se zadnje dni izogibali bojem, da ne bi izdaj ali namene Gubčeve brigade.

Pred pohodom na Ajdovec sta skromni dolenjski vasici Rihpovec, kjer sta bila prvi in tretji bataljon, ter Poljane (obe blizu Trebnjega na Dolenjskem), kamor se je zatekel pred ostro, mrzlo burjo drugi bataljon, dali toplo prenočišče Gubčevi brigadi. Ponoči na 11. december se je brigada dvignila in šla čez progo pri vasi Podboršt vzhodno od Trebnjega. Spotoma so enote razrušile progo, nakar so se v največji tajnosti utaborile. Tretji bataljon in deli drugega bataljona, ki so bili določeni za neposreden napad na Ajdovec, so se utaborili v Rdečem kalu, drugi pa v Jordankalu. Brigada je vasi dobro zastražila, da nihče ni mogel iz njih. Tu so opravili zadnje priprave. Poleg drugega so napravili mnogo zažigalnih metel in drugih pripomočkov, da bi bili po potrebi pri roki. Formirali so glede na različne naloge bojne skupine. Zvečer je komandant izdal ustno povelje in določil cilje za posamezne enote, nakar je dolga kolona partizanov odšla po skrivnih poteh svojemu cilju naproti. Že prej so bili odšli bataljoni za za-
varavanje.

*

Verno, da belogardisti v Ajdovcu pravzaprav niso bili presenečeni. To nam predvsem potrjuje dejstvo, da je bila v Gornjem Ajdovcu patrolja belih na obhodu oziroma na preži in je pravočasno odkrila enoto brigade, ki se je razvijala za napad. Ražen tega je bila v zvoniku že pripravljena puškomintralješka trojka. Tudi v drugih oporiščih Ajdovca so bili belogardisti že na položajih, ko se je začel napad.

* Poveljstvo divizije »Isonzo« je poročalo o tem boju, dai je 2. decembra 1942 oddelek garnizije v Žužemberku vdrl v Ajdovec, »ki so ga napadli komunistični razbojniki, ga osvobodili in pregnali napadalce do Brezove rebri«. Poročilo poveljstva pehotne divizije »Isonzo« z dne 2. decembra 1942, Zbornik VI-4-193.

Tudi iz italijanskih dokumentov izhaja, da napad na Ajdovec ni bil povsem nepričakovan. Italijanska divizija »Isonzo« namreč poroča,³⁰ da so prebivalci naselja Ajdovec zahtevali, naj jih garnizija iz Žužemberka zavaruje, da bi v noči na 12. december odpeljali živino in zapustili Ajdovec. To so pravzaprav zahtevali ajdovski belogardisti, ki so tedaj še bili nekaka ekspozitura žužemberške MVAC, ne pa še od Italijanov priznana vaška straža.* Ajdovec so hoteli zapustiti verjetno zaradi pritiska Tomšičeve brigade ali pa ker so zavohali napad. Ne verno, kdaj so zahtevali pomoč zaradi evakuacije, verjetno je to bilo 11. decembra, torej prav na dan napada. Žužemberški garnizon je 11. decembra 1942 na vrat na nos poslal v Ajdovec 40 vojakov MVAC kar z ogl'ednega obhoda iz Sadinje vasi. Izpraznitev Ajdovca niso mogli opraviti istega dne, zato so se žužemberški belogardisti za prenočitev razporedili tako, da jih je verjetno polovica ostala v šoli (okoli 21 belogardistov), druga polovica, verjetno 19, pa je okrepila posadko v prosvetnem domu. Vsa bela posadka je bila torej takole razporejena: v prosvetnem domu jih je bilo 46, v šoli 21, v cerkvi 6 do 8, kar bi skupaj bilo 73 do 75 in bi se ujemalo z izpovedjo enega izmed ujetih belogardistov, ki je povedel, da je bilo v posadki 76 belih, od teh iz Žužemberka 44, iz Ajdovca in okolice pa 32. Kljub vsem analizam, pa le ni mogoče ugotoviti točnega zanesljivega številčnega stanja posadke, saj nekateri ajdovski belogardisti to noč zanesljivo niso bili v postoj anki.

Okoli 23. ure 11. decembra 1942 se je brigada približala Ajdovcu. Razdelila se je v tri skupine. Prva je pod poveljstvom komandanta tretjega bataljona Staneta Potočarja, obkolila šolo, druga se je pod poveljstvom namestnika komandanta brigade Predraga Jevtića približala prosvetnemu domu, tretja pa je pod vodstvom komandanta brigade obšla vas, da bi napadla posadko v prosvetnem domu iz smeri Gornjega Ajdovca. Tu pa so že vznikle prve težave. Patrulja belih se je namreč

* Divizija »Isonzo« je ugotovila prisotnost Gubčeve brigade že v Rihpovcu in je ocenila njeno moč na 700 partizanov, ne da bi bila ugotovila identiteto brigade. S pomočjo žužemberških belogardistov je 11. decembra 1942 zvečer registrirala oba bataljona brigade, ki sta bila na zavarovanjih pri Dobmiču in med Zužemberkom ter Ajdovcem. Zbornik VI-4-196,

prav tedaj mudila v gornjem delu vasi in je naletela na partizansko četo, ki se je razvijala za boj. Kratek in nepričakovan spopad je nekoliko zmedel partizane. Kmalu pa so se uredili in zavzeli odrejene položaje ob cerkvi in prosvetnem domu ter se tako pridružili Jevtičevemu oddelku, ki se je bil že prej neoviran približal svojemu cilju. Tako so bili vsi sovražnikovi objekti obkoljeni. Največ preglavic je napadalcem povzročala puškomitr al ješka trojka na zvoniku. Noč ni bila temna, zato so imeli strelci v utr jenem zvoniku dober pregled. Zelo so ovirali akcijo.

Ko je bila obkolitev končana, so že prispela poročila, da so oddelki na zavarovanjih zasedli položaje.

Okoli polnoči so napadli. Prvi uspeh je dosegla skupina, ki je napadla bele v soli. Solo so zažgali, posadka pa je večji del ušla. V Zužemberk se je rešilo 21 pripadnikov žužemberške MVAC, od katerih je bilo pet hudo ranjenih.

S požigom šole je vzplamenel požar in noč se je nenadoma izpremenila v dan. Sprva je kazalo, da bo to negativno vplivalo na boj, ker bodo branilci bolje videli. Pokazalo pa se je, da je boljša vidljivost koristila partizanom, ki so imeli ognjeno premoč na vseh položajih. Z ognjem so obvladovali sovražnikove strelne line in nevtralizirali njihov ogenj. Kontrast med svetlobo in senco je navadno pri nočnih požarih dovolj velik, da se morejo borci skrivati v zatemnenih odsekih bojišča.

Po zavzetju šole je prišla na vrsto posadka v cerkvi. Ta je bilo šest do osem belih. Del je bil v zvoniku s starim francoskim puškomitraljezom, del pa je bil v cerkvi* Cerkev je bila tako grajena, da se je prišlo v zvonik lahko s kora. Za likvidacijo belih v cerkvi so sesta vili bombaško trojko. V nj ej so bili Branko Radulović, Franc Rojšek-Jaka in Franci Kolar. Oborožili so se z bombami in s pištolami. Najprej so poskušali vdreti skozi cerkvena vrata. Ključavnica pa se pod revolver-skimi streli ni hotela vdati. Zato so na kljuko obesili dvokilogramsko letalsko bombo in jo vžgali. Bomba je razbila vrata, nakar so bombaši vdrli v cerkev in začeli loviti belogardiste okoli oltar ja. En bombaš je s streli iz revolver ja na koru

*** Ujeti belogardist je na zaislišanju izpovedal, da so bili v zvoniku Stanislav Praznik, Alojzij Praznik, Franc Štrumbelj in desetar Koštrin.**

Skica ajdovske cerkve po požaru 12. decembra 1942. Narisal akademski slikar Dore Klemenčič-Maj

varoval druge borce, zakaj beli so se tođ poskušali resiti na zvonik. Ker belih niso mogli ukrotiti, so znesli na kup nekaj klopi, jih pol'ili z bencinom in zažgali. Požar je zajel leseni kor in se skozi odprtino prelizal do lesenega odra v notranjosti zvonika. Usoda belih je tako bila zapečatená. Ogenj je zajel vso cerkev. Bombaši so nato drug za drugim zapuščali notranjščino cerkve. Zadnjega, Francita Kolarja, je ustrelil partizanski mitraljezec, misleč, da je belogardist. K sreči je bil Kolar le ranjen skozi prsi in nadaljeval boj do jutra, ko ga je našel sedečega ob zidu politični komisar brigade, ga ozmerjal, češ ali se spodobí za bataljonskega političnega komisarja, da počiva, medtem ko se borci njegovega bataljona bijejo. Ko pa je opazil, da je politični komisar hudo ranjen, je poskrbel za prvo pomoč.*

* Borec tretje čete tretjega bataljona Karei Verdenik se spominja podrobnosti o bojih pri Ajdovcu. Borce so razdelili po trojkah. Ko se je približeval cerkvi, ga je ranil drobec italijanske defenzivne bombe. Tako je postal prvi ranjenec. Preden so zažgali cerkveni stolp, so poklicali župnika, naj odnese iz cerkve moštranče in drugo. Toda župnik se ni prikazal. Arhiv Gubčeve brigade.

Požar v cerkvenem zvoniku je kmalu začel lizati prostor, kjer so bili obešeni zvonovi. Tam je pričakovala konec tudi puškomitralješka trojka in drugi belogardisti, ki so se bili povzpeli iz cerkve na zvonik. Nekaj časa so cinično zasmehovali partizane, ko pa je vročina postala neznosna, je eden skočil z zvonika in se ubil, drugi se je spustil po žici strelovodne naprave na tla in je menda ušel, drugi pa so zgoreli z orožjem vred v zvoniku ali v cerkvi.

Med bojem so nekateri partizani opazili, da padajo bombe skozi župniščna okna. Borci so vdrl v zgradbo in je preiskali. Kmalu so ugotovili, da je bilo tudi župnišče vključeno v obrambo bele postojanke. V njem so našli poleg drugih ajdovškega župnika Gregorja Malija in župnika Antona Pavliča, begunca s Sei pri Kamnlku. Tu so bili poleg obeh duhovnikov še brat in sestra župnika Malija ter služkinja. Župnik je na zaslišanju* priznal, da je bil njegov brat Alojzij belogardist. In da je hodil v postojanko na stražo. Župnik tudi ni izključeval možnost, da je brat metal bombe na partizane. V kleti so med krompirjem našli zalogo bomb. Župnikov brat je med preiskavo ušel. Partizani so duhovnika izpustili, nakar je župnik Pavlič izjavil, da bo posredoval pri belogardistih, naj se vdajo. Tako je hotel, kakor je sam rekel, preprečiti prelivanje krvi. Res so se začeli pregovori med župnikom in posadko, kl pa o kaki vdaji ni hotela nič slišati. Ražen tega je bele v obkoljenem prosvetnem domu pozival k vdaji tudi politični komisar Dolenjske operativne cone Jože Brlejš. To je trajalo dolgo časa.

Ne glede na te pogovore so partizani nadaljevali boj za osvojitve zadnje utrdbe belogardstov v prosvetnem domu. Mnogi poizkusli miniranja in zažiganja stavbe so se izjalovili. Že se je začelo svitati, toda kaj posebnega še niso dosegli. Tedaj je tretji bataljon tesno oklenil postojanko in iz vej ter raznih drugih pripomočkov napravil okoli in okoli nje ovire,

* Zanimive so še nekatere izjave ajdovškega župnika. Z njegovo vednostjo je bilo v beli gardi kakih sedem fantov. Od svojega škofa ni nikoli dobil navodila, «da se v cerkvi ne sme postavljati belogardističnega orožja». Vedel je za posadko v zvoniku, saj jo je tudi sam videi. Glej zapisnik o zaslišanju Gregorja Malija, župnika v Ajdovcu (12. decembra 1942). Arhiv IZDG, fase; 161/1, 5.

v katere naj bi se zapletali belogardisti, ki bi se v odločilnem trenutku poskušali rešiti z izpadom. Nato je bataljon zbral avtomatska orožja in pripravil težki mitraljez. Z močnim ognjem so pregnali belogardiste od oken in strelnih lin ter tako omogočili, da so partizani z že vnaprej pripravljenimi pomagali zažgali leseno ostrešje prosvetnega doma, ko so bili prej z mitraljezi zbili opeko s strehe in omet z obojev. Kmalu je vzplamenel požar* Bojevit, spričo uspehov še bolj razvneti partizani so vdrli v goreči dom, pregnali belogardiste iz glavne dvorane v kleti,** kjer so jih v spopadu na nož prisilili k vdaji. Tište pa, ki so ušli iz doma, so polovili partizani zunaj zgradbe. Mnogi so zgoreli v kleti. Le malokdo od bele posadke iz prosvetnega doma se je rešil. Približne izgube ajdovških belogardistov so bile naslednje: 25 je bilo mrtvih, 25 pa ujetih. Med mrtvimi in ujetimi je bilo okoli 19 pripadnikov žužemberske MVAC. Iz Ajdovca je pobegnilo 26 belih, med njimi je bilo pet hudo ranjenih.

Med ujetniki so bili organizatorji belogardizma in ljudje, ki so zagrešili zločine nad pripadniki osvobodilnega gibanja. Brigadno sodišče je na razpravi zaslišalo vse ujetnike.***

* Mirko Klančar-Sandi je bil bombaš v tretjem bataljonu. Spominja se, da so vdrli v prosvetni dom tudi skozi glavni vhod; Bombaška skupina, ki so jo sestavljali on, komandir tretje čete tretjega bataljona Robert Borštinar-Rade in Konrad Rogopevšek-Hugo, je najpreje skočila k vratom in pritrdili na ključavnico dve-kilsko letalsko bombo. Pri tem delu jih je varoval puškomitraljezec. Prižgali so zažigalno vrstico in se stisnili k zidu. Ko je eksplozija raznesla vrata, so začeli belogardisti skakati iz stavbe, da bi ubežali. Bombaška trojka je bila tako presenečena, da sprva ni streljala. Belogardisti pa niso prišli daleč, ker so jih prestregle bombe in krogle. Najbolj trdovratni belogardisti niso hoteli iz gorečega poslopja. Zagrizeno so se borili v prosvetnem domu.

** Med borci, ki so vdrli v klet za belogardisti, je biltudi četni komandir Franc Rojšek-Jaka. V kleti je sicer bilo temno; vendar je Rojšek spoznal med belogardisti nekdanjega znanca. Srečanje je za trenutek presenetilo Rojška, kar je izkoristil belogardist in ga zgrabil za vrat, rekoč, da se sedaj ne poznata več. Rojšku bi bila tedaj slaba predla, če mu borci ne bi priskočili na pomoč.

*** Ker je zapisnik tega zaslišanja ohranjen, lahko napravimo kratko analizo socialne sestave, starosti itd. ujetnikov. Podatki nam dajo animivno sliko. (Zapisnik o zaslišanju ujetnikov z dne 12. decembra 1942, Arhiv IZDG, fase. 16UT, 5.)

Med belogardisti ni bilo nikogar, ki bi mogel utajiti svoje delovanje in sodelovanje z okupatorjem. S pomočjo terenskih aktivistov je sodišče natančno ugotovilo kazniva dejanja proti lastnemu narodu in pripadnikom osvobodilnega gibanja. Devetnajstim je bilo dokazano, da so sodelovali z Italijani pri likvidacijah aktivistov OF in partizanov, da so lovili partizane in privrženca OF, da so Italijanom izdajali naše ljudi, da so izdajali skrivališča in magacine, v katerih je bilo spravljeno gradivo za partizansko vojsko, in da so streljali ali pa metali bombe na partizansko vojsko. Teh devetnajst je bilo obsojenih na smrt, druge pa so izpustili. Menda je v partizanih ostal le eden, drugi pa so se ob prvi priložnosti ponovno vključili v belogardistične in kasne je v domobranske oddelke.

Katastrofalni poraz ajdovških belogardistov je imel ugodne posledice med somišljeniki osvobodilnega gibanja. Ta svarični primer je dosegel, da na tem območju nikoli več ni bila vzposta vijena kaka sovražna postojanka. Italijani sicer niso

Od petindvajsetih belogardistov so bili štirje doma iz Ajdovca, iz njegove okolice pa osem, skupaj dvanajst. Pripadali so torej ajdovski vaški straži. Iz Zužemberka jih je bilo pet, iz okolice osem, skupaj trinajst. To so bili pripadniki MVAC iz Zužemberka. Petnajst ujetnikov je bilo kakih šest tednov v beli gardi, trije so bili od dveh do treh mesecev stari bojovníki, pet pa je služilo belo vojsko manj kot štirinajst dni. »Službena doba« za dva ni znana. Trije beli so bili mlajši od 20 let, devet je bilo starih okoli 22, devet okoli 30, trije pa so že bili možje pri 40 letih. Za enega ni podatkov. Socialna sestava: osem kmečkih sinov, sedem hlapcev oziroma gozdnih delavcev, štirje so bili posestniki, štirje pa so imeli razne pokliče (gozdni čuvaj, soboslikar, občinski tajnik, trgovski pomočnik). Za dva ni podatkoV. Od ujetnikov jih je enajst priznalo, da so hodili skupaj z Italijani na akcije, štirinajst jih je zatrjevalo, da so bili prisilno mobilizirani, šest je bilo prostovoljcev v beli gardi. Dvanajst jih je izjavilo, da poznajo cilje boja OF, šesterica pa so bili prej somišljeniki in aktivni sodelavci OF. Na posled jih je deset izjavilo, da bodo ostali v partizanih. Mnogi so bili člani društva klerikalnih fantovskih odsekov. Zanimive so nekatere izjave posameznikov:

Ciril Gnidovec iz Sei, kmečki sin: »... Zakaj se partizani borijo še nisem toliko razmišljal. Spoznal pa sem, da se za Itali jame ne! Ze dolgo gruntam, da nas imajo Italijani za osle. Ce me izpustite, ne bom nič storil.«

Rudolf Zlajpah, Zužemberk, posestnikov sin : »... Kot belogardist sem prejel od Italijanov uniformo, puško, bombo in dnevno plačo osem lir. Hodil sem skupaj z Italijani na pohode po slovenskih vaseh. Držali smo stražo Italijanom, ko so ropali po vaseh.«

potočili toliko solz za ajdovškimi zavezniki kakor za suhorskimi, kar je bilo razumljivo, kaj ti suhorska bela garda je že delovala pod njihovim neposrednim poveljstvom in tam je bil potolčen tudi vod njihovih vojakov.

Zmaga na Ajdovcu je bila vsekakor velik triumf borcev Gubčeve brigade. Poraz in propast ajdovških belogardistov pa je oznanjal veliko tragedijo ljudstva, ki se je dalo zapejljati reakcionarnim voditeljem, da je začelo boj proti borcem za svobodo in obstoj slovenskega naroda. Sovraštvo je pripejljalo zaslepljene ljudi tako daleč, da niso pomišljali sodelovati z italijanskimi okupatorji in kasneje z Nemci. Vso okrutnost moralnega propada belogardizma lahko ilustriramo s podatki, da so celo tišči belogardisti, ki so bili oproščeni pred brigadnim sodiščem v Brezovi rebri in izpuščeni domov, ker so obljubili, da ne bodo več sodelovali z belo gardo, ponovno vstopili v vrste vaških straž in nadalj evali boj proti partizanom.*

Kronika Gubčeve brigade pravi, da so se v boju na Ajdovcu zelo dobro izkazali tovariši Viktor Omerza, Intihar,** Franci Kolar, Franc Rojšek-Jaka, mitraljezec Vili Kump-Džili, Konrad Rogopevšek-Hugo in namestnik komandanta brigade Predrag Jevtić.

Komandant Dolenjske operativne cone Milovan Šaranović je takole oceli akcijsko: »Ob tej priložnosti so pokazali borci Gubčeve brigade veliko hrabrost, požrtvovalnost in disciplino, komandni kader pa sposobnost, da vodi svojo enoto.³¹

Za hrabrost in zasluge v boju za Ajdovec in okoli njega je poveljstvo brigade predlagalo za odlikovanje nekaj borcev in poveljnikov.***

* Slovenska zamejska reakcija poroča v eni svojih publikacij (Tabor 1. 1965, št. 1—2), da so skoraj vsi ajdovski moški odšli po kapitulaciji Italije v slovensko domobranstvo ter da so vsi padli. Le malo se jih je resilo.

** Franci Kolar se spominja, kako je padel Intihar. Ko so iz gorečega pTosvetnega doma bežali še zadnji belogardisti, se je dobrodušni a hrabri Intihar dvignil s položaja in stopil proti eneJ mu od bežečih obupancev, da bi ga ujel. Belogardist je dvignil roki v znak, češ da se vdaja. Ko se mu je Intihar približal na dva koraka, je beli vrgel italijansko bombo Intiharju naravnost v glavo. Po eksploziji sta obležala oba mrtva. Ustni vir: Franci Kolar.

*** Predlog z dne 2. januarja 1943 z obrazložitvijo je objavljen pri analizi napada na Dob v tretjem poglavju.

Požar je v postojanki uničil mnogo reči, zato plen ni bil tolikšen, kot so pričakovali. Zaplenjeno je bilo okoli 30 pušk, nekaj streliva in opreme. Vse drugo je zgorelo.

Brigada ni utegnila proslavljati zmage. Ze naslednji dan, tj. 13. decembra 1942, so prispela poročila, da Italijani prodirajo iz Trebnjega proti Žužemberku. Moč sovražnikove kolone je bila okoli 500 Italijanov, torej en bataljon, in kakor poroča Gubčeva brigada, okoli 150 belogardistov. Prebijali so se po cesti proti Žužemberku. Blizu Dobrave je bil drugi bataljon Gubčeve brigade. Zasedel je dobre položaje in nenadoma napadel sovražnika. Ker se sovražnik ni mogel prebiti po cesti, se je vzpel na goro Lisec in se odondod neprestano se boreč prebil proti večeru do Žužemberka.*

Istega dne so Italijani napadli tudi z drugih smeri. Tako so napadli iz Mirne peči in Straže z okoli 300 vojaki, od Korit in Vrbovca pa z 200 vojaki. Sovražnik je potisnil partizanske varovalne oddelke s položajev. Nato so se njegove kolone okrog 14. ure združile. Njegovi prednji oddelki so prodrli do Ajdovca in začeli zasedati položaje okoli vasi. Partizanske enote ^{BO} tedaj bile okoli Malega in Srednjega Lipovca. S hitrim manevrom so napadle Itali jane, jih v enournem boju premagale in potisnile proti Brezovi rebri in Mirni peči. Tako so se partizani lahko še naprej zadržali okoli Ajdovca.

Tega dne popoldne je odšla Tomšičeva brigada iz operativne skupine in se podala proti severu čez železniško progo.

Ajdovška akcija ni prekinila političnega dela v brigadi. Do 20. decembra je imela brigada mitinge po vseh vaseh med progo in Krko ter cesto Trebnje—Žužemberk do črte Mirna peč—Brezova reber—Straža. Z mitingi so hoteli zopet pridobiti prebivalstvo za OF in izvesti mobilizacijo. Programe za mitinge je izdeloval brigadni štab. Uspeh mitingov je bil zadovoljiv, mobilizacija pa ni uspevala, ker je bilo mnogo moških interniranih ali pa so odlagali vstop v partizane za čas po praznikih.

*** Drugi bataljon je po boju našel na bojišču mrtvega Italijana. Nekatera poročila so trdila, da so Italijani v Žužemberku pokopali fašističnega vojaka, v Trebnjem pa dva italijanska vojaka in tri bele, pet belogardistov pa naj bi bilo ranjenih. Drugi bataljon je imel dva laže ranjena. V boju sta se posebej odlikovala vodnik Robi in četni politični komisar Jug.**

Tudi med partizani se je politično deio nadaljevalo. Razpravljali so o ustavi in VKP (b), predelovali so radijske novice in drugo. Ražen tega so uvedli na teden po eno praktično uro, ko so partizani kritizirali akcije in obnašanje posameznikov tako v boju kot na vasi. Samokritično so presojali svoje deio in ravnanje. Komisarji so razlagali partizanom, kako se morajo vesti do civilnega prebivalstva.

Prvi napad Gubčeve na Žužemberk

Po ajdovškem porazu je nastala zelo kritična situacija za žužemberške belogardiste. Preden je bila ustanovljena četa MVAC, so se morali organizatorji in pripadniki belogardizma v Žužemberku in okolici izkazati pred Italijani, kot so se v vseh drugih krajih. Najprej je bila na vrsti ovaдушka preizkušnja, nato pa so belogardistični prostovoljci že korakali skupaj s trebanjskimi fašisti na akcije proti partizanom. Tako so si prislužili pravico do ustanovitve svoje čete, kar so storiLi

5. oktobra 1942. 2e 12. oktobra so dobili sto pušk. Četni poveljnik, elektrotehnik Rafael Skrbe, jih je razdelil prostovoljcem in prisilno mobiliziranim iz vasi med Zužemberkom in Ajdovcem. Bela četa je bila zlasti dejavna v smeri proti Ajdovcu.⁵² Patroljirala pa je po vseh vaseh v Suhi krajini.

Popolna poraza belogardistov na Suhorju in Ajdovcu sta zelo demoralizirala žužemberške belogardiste. Še zlasti so se prestrašili, ko se je namesto štiridesetih vojakov iz njihove sestave vrnilo 12. decembra iz Ajdovca le 21 preplašenih fantov, med katerimi je bilo pet hudo ranjenih.*

* **Gabrijel Mokorel**, belogardistični aktivist iz Zužemberka, je v svojem pismu z dne 20. decembra 1942 tamal, »da so po Ajdovcu žužemberški belogardisti popolnoma brez reda. Straže, da so nezanesljive, patrolje da nimajo nobene volje za bojevanje in da zato že pet noči ni zatisnil očesa. Vse zveze s sosednjimi postojankami so prekinjene, ker imajo partizani zasedeno vse območje. »Če bo prišlo do boja,« je pisal, »vemo že naprej, da bo vse izgubljeno... Zadnji naboj bom imel zase... Katastrofa je pred vrati. Igramo na poslednjo karto. Če ne bo prišla pomoč v orožju in vojakih, bo vse izgubljeno. Samo druge puške in popolna reorganizacija more še resiti, kar je ostalo...« (Franček Saje, *Belogardizem*, druga dopola jena izdaja, str. 467—468).

■Poveljstvo Gubčeve brigade je analiziralo nastali položaj in menilo, da okoliščini navajajo na odločitev o napadu na žužemberške belogardiste. Poveljstvu je bilo znano, da so se beli in Italijani najbolj utrdili v močnem poslopju sodišča, slabše obrambne točke pa so imeli pri vhodih v mesto in v starem gradu. V svojih vrstah so imeli precej prisilno mobiliziranih ljudi iz okolice. Bojna sposobnost mobiliziranih belogardistov torej ne more biti kdove kolikšna. Če bi razrušili to gnezdo, bi se odprlo široko območje za akcije političnih aktivistov, rast novih belogardističnih žarišč pa bi se popolnoma zavrla. Pot za ponovno politično osvajanje in pridobivanje zapeljanega prebivalstva Suhe krajine bi bila odprta.

Na poti uresničenju take ideje pa so stale mnoge ovire. Gubčeva brigada ni mogla prav zanesljivo ugotoviti, ali ni žužemberška postojanka z vdorom italijanskih čet (13. decembra 1942) dobila okrepitve. Iz dokumentacije divizije »Isonzo« lahko razberemo, da je tedaj ta enota imenovala Žužemberk kot svoj garnizon, kar daje slutiti, da je tam italijanska divizija imela vsaj en vod, 30 do 40 mož. V tem primeru bi bila žužemberška posadka močnejša, kot bi bilo sicer pričakovati. Ražen tega je bilo sodišče mnogo bolje utrjeno od ajdovške postojanke. Poslopje je bilo visoko, zato bi se bilo zelo težko povzpeti na streho, kjer bi lahko zanetili požar. Žužemberk je bil kot središče Suhe krajine občutljiva točka za Italijane. Verj etno bi na napad odgovorili zelo hitro in z velikimi močmi.

Brigadno poveljstvo se je *kljub temu odločilo za napad*. Namenilo se je uporabiti moralni» pritisk zlasti na tište belogardiste, ki so jih bili prisilno mobilizirali. V ta namen so izdelali letak, v katerem so opisali boj za Ajdovec in usodo njegove posadke.³³ V razglasu so pojasnjevali tudi primer Suhorja, kjer so posebej poudarili, da so ostali živi samo tišči, ki so se vdali.*

* Letak je opisoval prizore pri pozivanju ajdovške posadke k vdaji. Postojanka, da je bila likvidirana, ker se belogardisti niso hoteli vdati. Pri tem jih je mnogo padlo in zgorelo v prosvetnem domu. »Belogardisti! Predajte se! Bežite iz belogardističnih vrst! Ne služite več Italijanom in izdajalski slovenski gospodi!« Tako je bilo besedilo razglasa, ki nadaljuje: »Slovenska partizanska vojska vam jamči življenje in osebno svobodo, če se predaste, ko vas pozovemo, ali če pri bežite k nam!«

Razglas je bil prek terenske organizacije poslan v postojanko in kakor so zatrj evali aktivisti, razdeljen tako, da so ga lahko prebrali vsi belogardisti. Brigada je računala, da bo tako laže izsilila vdajo. Nato so aktivisti organizirali sestanek med komandantom belih Rafaelom Škrbetom in komandantom ter političnim komisarjem Gubčeve brigade. Do sestanka je prišlo isti večer, ko je bila brigada pripravila napad. Natančno je bilo vnaprej določeno, kdo se ražen odgovornih poveljnikov sme še udeležiti pogovorov. Sporazumeli so se, da bo vsaka stran s seboj pripeljala sedem oboroženih spremeljevalcev.

Na trati pri Zafaii sta se v svetli noči 21. decembra ob 21. uri *sestali delegaciji*. Najprej ista komandant in politični komisar Gubčeve brigade pojasnila belogardistoma (Škrbeta Rafaela je spremljal Danilo Mlakar, ki se je kasneje pridružil partizanom), da so njihova dejanja in podpiranje italijanskih okupatorjev neupravičena, da so izdajalci. Belogardisti naj uvidijo, da netenje državljanske vojne koristi samo okupatorju, zato naj prekinemo svoje sodelovanje z Italijani in naj se priključijo partizanom. Zajemčila sta vsem amnestijo in svobodo pri odločanju, ali se bodo vključili v brigado ali pa bodo odšli domov. Belogardistični komandant je odgovoril, da se borijo za vero in da ne nameravajo napadati partizanov, če jih bodo pustili v miru. On sam pa nima pooblastil za sklepanje dogovorov o tako daljnosežnih odločitvah, kot jih predlagajo partizani. Videlo se je, da belogardisti niso pripravljeni sprejemati kakršnih koli predlogov Gubčeve brigade, pač pa bi jim bil v sedanjem položaju korišten sporazum o začasnem nenapadanju, zakaj očitno je bilo, da se počutijo slabe in da se boje partizanskega napada. Ker pogovori niso obrodili zaželenega sadu, sta se delegaciji po dvajsetminutnem pogovoru razšli. Belogardisti so odhiteli v postojanko, Gubčeva brigada pa je začela vnaprej pripravljen napad. Brigada je bila že prej poslala oddelke za zavarovanje proti Zagradcu, Novem mestu in Trebnjemu.

»Ne pozabljajte, da so vas rodile slovenske matere!«

»Skoda je vaših življenj!«

»Zmaga je naša. Ne računajte več na italijansko pomoč, ker ste vi sami Italijanom v pomoč in ste njihovi hlapci.«

»2 i vela svoboda in naša bojiša bodočnost, ki je na obzoru!«

Italijani in belogardisti so se na sodišču skrbno zabarikadirali. Vsa okna so bila zazidana, v njih so pustili le strelne line. Vrata so bila utrjena, vsi objekti okoli sodišča pa ražen hiš porušeni, da ne bi bilo kritja za napadalce. Leseni deli ostrejšja so bili skrbno zakriti in zavarovani proti požaru. Brisani prostor okoli postojanke so branili z ognjem pušk in mitraljezov, prihode k stavbi pa z ročnimi bombami. V organizaciji obrambe se je čutila bolj močna in spretna roka kot pa na Ajdovcu.

Po hitrem pohodu proti Zužemberku se je pred starim gradom najprej prikazala Gubčeva predhodnica. Belogardistični stražar je s strelom opozoril svoje na nevarnost, nakar so se belogardisti umaknili iz gradu v sodišče. Isto so napravile razne stražarske skupine in patrulje za zunanje zavarovanje Zužemberka. Kljub tem oviram pa so se partizani hitro približali debelim sodiščnim zidovom. Prizadevali so si, da bi napravili kako vrzel, skozi katero bi bilo mogoče vdreti v notranjost zgradbe in jo zažgati, toda nikjer ni bilo moči naj ti slabe točke. Minerskim skupinam pa se je le nekajkrat posrečilo približati stavbi in jo minirati, toda brez večjega uspeha. Zato so se borci pripravili, da bi stavbo zažgali. Prinesli so dolg drog z gorečo slamo in posrečilo se jim ga je poriniti do podstrešja. Stavba se je vnela in že je kazalo, da se bo ogenj razširil po vsem sodišču. Italijani pa so zvezali več bomb in jih metali v ogenj, nato pa so s klici »aqua, aqua« (vode, vode) poiskali pripravljene posode z vodo in ogenj pogasili.*

Čas je hitel in proti jutru sa kurirji že prinesli novice, da se iz Trebnjega približujejo Italijani. Gubčeva brigada ni imela dovolj moči, da bi sovražniku sama ves dan branila pristope k Zužemberku, zato je zjutraj opustila obleganje in se zbrala okoli Ajdovca in Lipovca.

* Napadalci so nato ugotovili, da bi morda lahko sodnijo minirali izi neke stavbe, ki je bila oddaljena od postojanke le dva do tri metre. Določili so skupino, ki naj bi opravila to nalogo. V njej sta bila med drugimi tudi minerec Andrej Zagar-Maj in Mirko Klančar-Sandi. Nemudoma so se lotili naloge. Poiskali so nekolikp desk, nanje so pritrdili mino, jo porinili skozi okno prvega nadstropja ter jo prislonili na sodniško poslopje. Med tem pa jih je presenetilo povelje, naj se umaknejo. Razočarani so zapustili hišo in pri tem ugotovili, da je že dan. Prispevek Mirka Klančarja-Sandija.

Brigada je v Žužemberku zaplenila nekaj pušk, streliva, oblek in raznih reči, ki so jih beli pustili v gradu. Intendanti so vso noč iskali možnosti za nakup in nabavo opreme za partizane; to prizadevanje ni bilo zaman. Ni znano, če so beli in Italijani imeli ponoči kaj izgub. Gubčeva brigada je imela dva ranjena.

Dne 22. decembra zjutraj so Italijani vdrl v Žužemberk. Ko so dobili še okrepitve iz Trebnjega, Zagradca in Novega mesta, so začeli napadati Gubčevo brigado na položajih okoli Ajdovca in Malega, Srednjega ter Velikega Lipovca. Čete so z vztrajnim bojem preprečevale sovražniku, da bi prodr v Ajdovec. Manjše brigadne enote so se pretihotapile v sovražnikovo zaledje, napadle celó topovsko skupino in pregnale topničarje. Ker pa niso bile dovolj močne, so Italijani s protinapadom resili topove. Ker v Ajdovec niso mogle, so se sovražne čete usmerile proti Velikemu Lipovcu, odkoder so odšle proti Straži in Novemu mestu. Nekaj sovražnih vojakov je bilo ranjenih ali ubitih; brigada je imela štiri ranjene.

Napad na Žužemberk se ni posrečil. Vsak neuspeli napad pa je hrabil belogardiste in jim vlival zaupanje v lastne moči. Prvi partizanski napad na to suhokrajinsko mesto je odprl vrsto čedalje močnejših napadov, ki so v zgodovini narodno-osvobodilne vojne zavzemali zelo vidno mesto. Izdajalski belogardizem, ki pri prvem poizkusu ni bil iztrebljen, je zaplodil mrežo umazanega sodelovanja z vsemi okupatorji ter zločinske dejavnosti proti lastnemu narodu, ki jim težko najdemo enake na vsem Slovenskem. Žužemberk je še mnogokrat srečal Gubčevo brigado in njene borce, ki so se zmeraj zelo trudili, da bi ga osvobodili.

Gubčeva brigada je od ustanovitve do zadnjih bojev okoli Ajdovca in Žužemberka glede taktike dosegla velik napredek. Sedaj se je z vedno večjo nujnostjo postavljala zahteva, da je treba v boju doseči ne le zmago v tem smislu, da se sovražnik požene v beg, marveč je treba pri tem doseči materialne uspehe. Sovražnika je treba uničiti in mu pobrati orožje.

Za dosego takega cilja imajo partizani na voljo imenitna taktična sredstva in lahko popolnoma prosto izbirajo cilj. To je pri tem bistveno. Regularne vojske so namreč vedno utegnjene v okviru določene naloge, med tem ko partizanska poveljstva prosto izbirajo cilje. Tako je mogoče, da se usmerijo

v tako akcijo, ki jim omogoča dosegati taktične prednosti. Zato partizanska enota, ki je sicer slabotnejša od sovražnika, lahko na izbranem odseku ali točki bojišča doseže premoč, ki ji omogoča zmago. To je bolj ali manj Gubčeva brigada tudi razumela. Če pa to pri poveljniškem kadru tedaj še ni mogla biti razumsko razčiščena stvar, kar je spričo slabe strokovne podkovanosti seveda bilo razumljivo, je močan partizanski bojni instinkt našel zadovoljive rešitve.

Z napadom na Žužemberk se je končala ena najbolj slavnih etap v življenju Gubčeve brigade. Od ustanovitve do napada na Ajdovec oziroma Žužemberk je potekala mladostna doba njenega razvoja. Tako jo imenujemo zategadelj, ker so jo spremij ale posebne za tako dobo značilne okoliščine. Predvsem je brigada končala osnovno šolo partizanske taktike. Od najbolj enostavnih oblik boja je prehajala na težje oblike z bolj zahtevnimi nalogami. Od večinoma samostojnih akcij je prihajala na akcije združenih enot. V ajdovškem boju je npr. že sodelovala Tomšičeva brigada. To je bila brigada prostovoljcev, ki so vstopili v njene enote po lastnem premisleku in po svoji volji. Tak kolektiv pa je nosil in razvijal v sebi velike potencialne zmogljivosti, ki so se spočetka manifestirale kot nepremagljiva moralna moč. Idealizirana vera v zmago in svobodo svojega naroda, zlasti pa še upanje na boljšo družbeno ureditev, so omogočali nesebične pobude in velika žrtvovanja. Od tod tako herojske smrti na bojiščih in tako pogumno prenašanje vsakodnevnih naporov. Vizija socializma, še nejasna in meglena, je v mladostni dobi brigade vzbujala razburljivo pričakovanje srečnejše prihodnosti.

OPOMBE

¹ Zapisnik velikega raporta, ki ga je imel general Mario Robotti, komandant XI. armadnega korpusa, 10. septembra 1942 v vasi Videm pri Krki, Zbornik VT-4-147.

² Poročilo obveščevalnega urada poveljstva XI. armadnega korpusa o položaju med 31. avgustom in 6. septembrom 1942, Zbornik VI-4-151.

³ Poročilo obveščevalnega urada poveljstva XI. armadnega korpusa za čas od 7. do 13. septembra 1942, Zbornik VI-4-153.

⁴ Navodila glavnega poveljstva z dne 26. septembra 1942 poveljstvu prve grupe odredov o pripravi na zimsko razdobje, Zbornik VI-4-39.

⁵ Pismo E. Kardelja z dne 22. septembra 1942 slovenskim internirancem v Gonarsu, Zbornik VI-4-36.

⁶ Dnevno povelje glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 1. septembra 1942, Zbornik VI-4-1.

⁷ Ukaz glavnega poveljstva z dne 11. septembra 1942 o načinu boja proti belogardističnim vaškim stražam, Zbornik VI-4-22.

⁸ Poročilo Beblerjevega štaba z dne 8. septembra 1942 glavnemu poveljstvu o situaciji po sovražnikovi ofenzivi na Rog, Zbornik VI-4-14.

⁸ Ukaz glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942 o formiranju brigad »Ma ti je Gubca« in »Ivana Cankarja«, o imenovanju štabov brigad ter Zapadnodolenjskega in Vzhodnodolenjskega oddela, Zbornik VI-4-27.

¹⁰ Navodila glavnega poveljstva in izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 5. septembra 1942 politkomisarjem in terenskim delavcem o akciji proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krajini, Zbornik VI-4-9.

¹¹ Ukaz glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942 o očiščevanju in agitacijski akciji proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krajini, Zbornik VI-4-29.

¹² Poročilo poveljstva karabin jerjev divizije »Isonzo« z dne 3. oktobra 1942, Zbornik VI-4-163.

¹³ Poročilo štaba IV. hrvaške partizanske brigade z dne 26. septembra 1942 o boju brigade pri Novem selu in uničenju italijanske kolone pri Tanči gori, Zbornik VI-4-42.

¹⁴ Poročilo poveljstva karabinjerjev divizije »Isonzo« z dne 3. oktobra 1942 o boju na Tanči gori in o razpoloženju prebivalstva, Zbornik VI-4-163.

¹⁵ Poročilo obveščevalnega urada poveljstva XI. armadnega korpusa za obdobje od 23. septembra do 4. oktobra 1942, Zbornik VI-4-165.

¹⁶ Franček Saje, Belogardizem, druga dopolnjena izdaja, str. 339.

¹⁷ Tudi tam, str. 457—458.

¹⁸ Poročilo štaba udarne brigade »Ma ti je Gubca« z dne 12. novembra 1942 o bojih in delu brigade, Zbornik VI-4-83.

¹⁸ Poročilo referenta za zveze pri glavnem poveljstvu z dne 5. novembra 1942 o vzpostavljanju relejnih postaj in položaju na Dolenjskem, Zbornik VI-4-79.

²⁰ Franček Saje, Belogardizem, druga dopolnjena izdaja, str. 454.

²¹ Poročilo obveščevalnega urada XI. armadnega korpusa za obdobje od 19. do 25. oktobra 1942, Zbornik VI-4-174.

²² Poročilo obveščevalnega oddelka XI. armadnega korpusa za čas od 16. oktobra do 10. novembra 1942, Zbornik VI-4-182.

²³ Direktive glavnega poveljstva z dne 1. novembra 1942 o boju proti belogardističnim enotam, Zbornik VI-4-74.

²⁴ Poročilo štaba udarne brigade »Matije Gubca« z dne 12. novembra 1942 o bojih in delu brigade, Zbornik VI-4-83.

²⁵ Poročilo komisije glavnega poveljstva z dne 11. novembra 1942 o delu v Cankarjevi in Gubčevi brigadi ter o razmerah na Dolenjskem, Zbornik VI-4-81.

²⁴ Pismo E. Kardelja z dne 4. novembra 1942 intendantu glavnega poveljstva o načinu oskrbovanja partizanskih enot iz Ljubljane, Zbornik VI-4-77.

²⁷ Podatki za naštete akcije so v poročilu štaba udarne brigade »Matije Gubca« o dejavnosti od 7. do 20. novembra 1942,* Zbornik VI-4-98.

²⁹ Viktor Avbelj, ustni vir.

²⁹ Poročilo brigadnega biroja KPS v Gubčevi brigadi z dne 19. decembra 1942, Zbornik VI-4-128.

³⁰ Glej poročilo pehotne divizije »Isonzo« z dne 12. decembra 1942 poveljstvu XI. armadnega korpusa, Zbornik VI-4-196.

³¹ Poročilo štaba Dolenjske operativne oone z dne 31. decembra 1942 vrhovnemu štabu NOV IN POJ o sodelovanju s hrvatski-* mi četami, Zbornik VI-4-143.

³² Franček Saje, Belogardizem, druga dopolnjena izdaja, str. 466—467.

³³ Poziv udarne brigade »Matije Gubca« po zavzetju belogardistične postojanke Ajdovec z naslovom Vsem belogardistom v premislek in ocfločitev!, Zbornik VI-4-123.

PARTIZANSKA PROTIOFENZIVA

Od 26. novembra 1942 do 26. marca 1943

Partizanska protiofenziva se je začela že 26. novembra 1942 z napadom na Suhor. Njena prva etapa se je končala z akcijami Gubčeve brigade na Ajdovec in Žužemberk. Sodelovanje brigade v partizanski protiofenzivi začenjamo opisovati šele z opisovanjem njenih akcij v drugi etapi iz preprostega razloga, ker smo hoteli mladostno dobo Gubčeve brigade opisati kot celoto, kar je tudi bila. Zmaga na Ajdovcu je bila zmagovit konec prve razvojne etape brigade, pa smo jo zato opisali in vklj učili v prejšnje poglavje.

Poveljstvo XI. armadnega korpusa in njegov komandant general Mario Robotti so budno spremljali razvoj velike ofenzive. Poglavitno zanimanje je bilo posvečeno vprašanju: ali bo ofenzivna operacija z neposredno akcijo in posegom na politično področje zatrla odporniški duh slovenskega naroda in tako stria njegovo voljo do upora? Spočetka je prevladovalo pri Italijanih še dokaj optimistično razpoloženje, ki se je kaj kmalu začelo umikati treznejši presoji položaja. »... ponovitev upora v primernem trenutku« — pravi v poročilu z dne 6. septembra 1942 obveščevalni oddelek XI. armadnega korpusa — »je pobožna želja voditeljev, ki je težko dosegljiva celo s stališča človeških možnosti..«* A že 25. oktobra 1942 ugotavlja, da je »vsaj za zdaj izključena možnost materialnega uničenja vseh uporniških skupin ..«²

Ko so Italijani v veliki ofenzivi izčrpali vsa sredstva, niso mislili na nadaljevanje boja. General Robotti je sicer opozarjal, da bo treba pozimi biti bolj aktiven, da partizanom ne bi dovolili oddiha, a je že sredi decembra 1942 odšel iz Slovenije za komandanta II. italijanske armade. Čeprav so ga italijan-

ske vojaške oblasti na ta način nekako nagradile, ne moremo o njem trditi, da je bil kdove kaj dober vojak. Zamisel o veliki italijanski ofenzivi je bilo njegovo delo. Bil je okruten krvolok, ki je civilnemu prebivalstvu povzročil mnogo gorja. Le kot tak je uspešno izpolnjeval naloge, ki mu jih je dajala italijanska vlada. Njega je zamenjal general Gastone Gambara. Bil je bolj gibčen vojak od Robottija in je sčasoma oblikoval novo in svojo zamisel za nadaljevanje boja proti partizanom. Glede na to, da velike ofenzive ne morejo ponoviti, je zahteval od italijanskih čet, naj se aktiviraj o do skrajnih možnosti in naj neprestano napadajo partizane, kjerkoli se pokažejo. Posebno pozornost je posvečal sodelovanju z belogardisti. Vsaki belogardistični enoti je treba dodeliti po enega ali več primemo izbranih oficirjev in korporalov, je zahteval. Toda beli se moraj o ravnati »po naših ukazih. Mi smo tišti, ki komandiramo ... Boriti se hkrati z nami, naj predstavlja nekaj častnega za MVAC.«³ Gambara je izdal tudi ukaz za ustanovitev posebnih prostovoljnih formacij, sestavljenih iz belogardistov in Italijanov, ki jih je treba dobro oborožiti. Zelo gibljive morajo biti, da bodo tako lahko elita v boju proti partizanom.

Z generalom Gambaro kot poglavitnim taktikom XI. armadnega korpusa, njegovimi bojnimi zamislimi in zvijačami se bo osvobodilna vojska srečavala do kapitulacije Italije.

Prpriava na protiofenzivo

Odločitve glavnega poveljstva glede nadaljevanja vojne proti okupatorju po veliki ofenzivi so slonele na presoji, da se je sovražna ofenziva kljub delnemu uspehu na Notranjskem in V teroristični akciji proti civilnemu prebivalstvu izjalovila; da se je oborožena bela garda razkrinkala kot okupatorjeva zaveznica; da je bilo zaupanje dela ljudskih množic, posebej kmečkega prebivalstva, do osvobodilnega gibanja deloma omajano in da je bilo rešeno jedro partizanskih sii ter hitro reorganizirano v brigade z veliko manevrsko sposobnostjo. Iz takih spoznanj so se izoblikovale odločitve. Najprej je treba vojaško in politično utrditi partizanske enote in odpraviti njihovo navezanost na ozko, domače okolje. Do najvišje mere je treba razviti gibljivost partizanskih enot, s pravilnim odnosom pri-

dobiti izgubljeno zaupanje množic, razorožiti je treba vaške straže in ostro nastopiti proti belogardističnim enotam. Proti italijanskemu okupatorju je treba nadaljevati neizprosni boj.

Glavno poveljstvo je najprej s posebnim dnevnim poveljem z dne 25. novembra 1942⁴ napovedalo začetek protiofenzive. Naslednjega dne se je že začela akcija proti postojanki v Suhorju, kmalu pa je sledila zmaga na Ajdovcu. Do enotne, širokopotezne zamisli pa je prišlo šele sredi decembra. Glavno poveljstvo jo je pismeno oblikovalo šele 12. januarja 1943,⁵ vendar jo je že sredi decembra 1942 ustno sporočilo odgovornim štabom. Dolenjska operativna cona jo je začela takoj uresničevati.

Direktiva glavnega poveljstva je nakazala *dve nalogi*. Po prvi naj bi enote Dolenjske operativne cone najprej uničile postojanke v dolini reke Mirne, nato belogardistične postojanke ob nemški meji proti Ljubljani (Primskovo, Teme-nica, Polica), naposled pa napadle postojanke ob gornjem toku Krke. Direktiva napoveduje še združitev z enotami Notranjske operativne cone in pohod na Notranjsko. Druga naloga je bila zaupana Notranjski operativni coni, ki naj bi napredovala v smeri, ki pelje v bližino bojišča Dolenjske operativne cone.

Celotno direktivo in njeno zamisel bi lahko po vojaško in na kratko nekako takole formulirali: z dvema partizanskima grupacijama, z Dolenjsko operativno cono kot poglavitno silo na glavni smeri in Notranjsko operativno cono kot pomožno silo na pomožni smeri, se približati rajonu gornjega toka Krke in Suhi krajini, ju očistiti belogardističnih in italijanskih postojank ter tako ustvariti bazo za pohod proti Ljubljani in Notranjski. Na pohodu naj grupacije napadajo in uničujejo sovražne postojanke, predvsem belogardistične.

Ta zamisel, ki je bila dobro izdelana in pripravljena, je bila gonilna sila zimske protiofenzive, ki je zato imela podoben planirane, edinstvene, dobro organizirane in načrtno izpeljane operacije.

Glavno poveljstvo je vojnim ciljem in nalogam prilagodilo tudi organizacijo poveljevanja. Dne 7. decembra je, kar smo bili že omenili, ustanovilo Dolenjsko operativno cono, ki je obsegala Dolenjsko in Belo krajino. Za komandanta cone je bil postavljen *Milovan Saranović*, eden najsposobnejših oficirjev. Politični komisar je postal *Jože Brilej*. Poveljstvo te cone

je v tej sestavi deiovaio do 26. decembra 1942, ko je glavno poveljstvo z ukazom določilo novo. Komandant je ostai isti, za političnega komisarja je bil imenovan Viktor Avbelj, za namestnika komandanta pa Lado Ambrožič-Novljan. Gubčeva brigada je tako izgubila svoj poveljniški vrh.

Z istim ukazom je bilo imenovano tudi novo poveljstvo Gubčeve brigade. Komandant naj bi bil Ivan Hostnik-Jovo, politični komisar Nace Majcen-Taras, za namestnika komandanta bi ostai Predrag Jevtić, Dušan Bravničar-Veljko naj bi še naprej ostai namestnik političnega komisarja. Ker je končno odločitev o komandantu brigade glavno poveljstvo prepustilo Dolenjčki operativni coni, sta stari komandant in politični komisar Gubčeve brigade poleg svoje dolžnosti v coni še nadalje začasno vodila brigado.

V skladu z direktivo glavnega poveljstva za protiofenzivo se je poveljstvo Dolenjske operativne cone odločilo za *operacijo v dolini reke Mirne*. Ta del Dolenjske je bil pod stalno in razmeroma dobro kontrolo partizanskih enot. Zato je bil vpliv političnih organizacij OF zelo velik. Belogardističnih postojank skoraj ni bilo. Italijani so postavili garnizone vzdolž železniške proge Trebnje—Krmelj, sestavljene pretežno iz fašističnih enot. Ob progi Velika Loka—Novo mesto so bile razporejene enote divizije »Isonzo«. V Trebnjem so bili fašisti.

Italijansko zamisel za obrambo Mirenske doline bi po presoji zmogljivosti in dejanskih akcij lahko opredelili takole: braniti zlasti prometne zveze, opirajoč se na garnizone, ki so bili prav v ta namen postavljeni vzdolž železniških prog. Po potrebi bodo priskočile na porrhoč čete iz Novega mesta. V mirenski dolini in ob progi Velika Loka—Novo mesto je bila moč italijanskih enot za en polk. Za obrambo napadenega rajona bi Italijani lahko sestavili skupino, ki bi poleg lokalnih enot imela en bataljon divizije »Isonzo«, en bataljon iz kake druge divizije ter belogardistični oddelek.

Bojna sposobnost in volja za boj sta bili pri sovražnih enotah kaj slabi. Iz varnega zavetja utrdb so Italijani zelo neradi izpluli, pa čeprav bi bilo treba braniti svoje lastne čete. Belogardisti so se neradi spuščali v odprt boj s partizani. Oboji pa so se kar obupno borili v utrdbah.

Postoj anke v mirenski dolini so bile nekaj klin, zabiti v ta del Dolenjske. Dolenjska operativna cona je sodila, da bi

tukaj nastalo osvobojeno ozemlje, če bi se posrečilo izbiti klin. Osvobojeni rajoni bi nudili partizanskim četam varno zaledje, kjer bi lahko zgradili prepotrebne zaledne ustanove za oskrbo.

V ta namen je bilo treba najprej popolnoma porušiti železniško progo Trebnje—Krmelj in uničiti postojanke v Tržišču, Krmelju in Dobu. Če bi se to posrečilo, bi Italijani bržkone umaknili še druge posadke, npr. iz Mokronoga.

Dolenjska operativna cona je imela pri sebi tri brigade. Zapadnodolenjski odred je bil maloštevilen in preveč zaposlen z raznimi drugimi akcijami, da bi ga mogli uporabiti v tej operaciji. Do 25. decembra 1942 je osredotočila brigade tako, da je Gubčeva bila v Rihpovcu, na Stari gori in Gradišču, Cankarjeva v rajonu Šmarjete, Nove gore in doline Radulje, Tomšičeva pa v dolini Mirne in na Čirniku.

Dob

Za obvladovanje mirense doline in obrambo železniške proge so imeli Italijani v Trebnjem poveljstvo 98. legije črnih srajc in del enot te legije, vsaj 350 do 400 mož. V Mokronogu je bilo poveljstvo 117. bataljona črnih srajc. Stari grad Dob, ki je ob vlado val ravninski del reke Mirne, tako imenovano Puščavo, je bil zgrajen na majhnem, golem gričku. Sem so Italijani poslali vod črnih srajc iz mokronoškega 117. bataljona, ki ga je sestavljalo 17 vojakov, podoficir in podporočnik Antonio Vitti. Oboroženi so bili s puškami in z bombami, dve ma puškomitraljezoma in težkim mitraljezom bređa. V Dobu je lastnik grof Logoteti z ženo in dvajsetletnim sinom v praznikih gostil poleg italijanskih varuhov še družino znane organizatorja bele garde in župana občine Sentrupert Mavserja z njegovo ženo in Stirimi otroci. V gradu so bili še grofovi služabniki.

Vojaki so dobro obvladovali okolico gradu. Spodnja okna so namreč zazidali in pustili le strelne line. Grajska posadka je lahko hitro priskočila na pomoč železnici, če bi bila napadena. V Dobu so se upravičeno zanašali na debele grajske zidove in na pomoč mokronoške postojanke. Topništvo v Trebnjem je imelo dovolj velik domet, da je podpiralo obrambo Doba. Posadka je imela tudi veliko oporo v zaupanju, da bodo

v sili priskočile na pomoč tudi čete iz Trebnjega in Novega mesta. Zato je načrt obrambe Doba imel kot poglavitno zamišl: brezpogojno vztrajati.

Dolenjska operativna cona je razdelila naloge med tri brigade tako, da je Cankarjeva brigada morala likvidirati postoj anki v Krmelju in Tržišču. Progo naj bi razrušili med Bistrico in Tržiščem. Tomšičeva je kot poglavitno nalogo dobila varovanje trebanjske smeri in rušenje proge med Trebnjem in Mirno. Gubčevi so ukazali porušiti progo med Mirno in Bistrico, likvidirati postojanko Dob ter zavarovati mokronoško smer.

Napad se je začel 26. decembra 1942 zvečer. Na progi od Gomile pri Trebnjem do Tržišča so kot na povelje zaplapolali kresovi. Čete so namreč zakurile ognje, ob katerih so se med delom ogrevali borci in mnogoštevilni civilisti, ki so brigadam priskočili na pomoč. Delo jim je šlo zelo hitro izpod rok. *Progo* so namreč *rušili* tako, da so tračnice s pragovi vred kar prevračali. Posebni oddelki pa so požigali in rušili postaje ter prometne naprave. Čez noč je bila proga razrušena na dolžini okoli pet kilometrov. Uničene so bile postajne naprave v Krmelju, Tržišču, Rakovniku in Mirni. S proge je bilo slišati petje in smeh, posebno veselje pa je prevzelo borce na progi, ko so slišali močne detonacije bomb in regljanje mitraljezov v napadenih postojankah. Ko pa je kot velikanska bakla izbruhnil požar v Dobu, kar je oznanjalo novo veliko zmago, je veselje vzklopelo do viška.

Poveljstvo Gubčeve brigade je porazdelilo naloge med bataljone. Tretji bataljon, ki se je izkazal pri Ajdovcu, je dobil lažjo nalogo: rušiti odsek na progi. Drugi bataljon so poslali proti Mokronogu, da bi ga obkolil in onemogočil posadki, da bi prišla na pomoč Dobu. Najtežjo nalogo: *uničenje posadke v Dobu* pa so zaupali prvemu bataljonu, ki so mu dodelili nekaj mitraljezov in bombašev iz drugega in tretjega bataljona.

Izkušnje iz Ajdovca so pokazale, da bo grad trd oreh. Njegova posadka je bila sicer manjša kot na Ajdovcu, toda dobra oborožitev in trden grad prvemu bataljonu ništa nič kaj dobrega obetala. Na dlani je bilo, da je treba neopaženo vdreti v grad, če hočejo imeti uspeh. Od zunaj bi bilo skoraj nemogoče obvladati posadko, če bi pravočasno zavzela položaja

je, kajti oborožitev bataljona je bila zelo borna: nič težkega orožja in le malo razstreliva.

V prvem bataljonu je bilo mnogo partizanov doma iz mirenške doline, med njimi tudi bataljonov komendant. Poznali so razmere v okolišu Doba; ražen tega so dobili ustrezne podatke o italijanski posadki. Odločili so se za drzen nacrt. Posebna bojna skupina bo neopaženo vdrla v prvo nadstropje in tako ustvarila podlago za uničenje posadke. To bodo lahko storili zato, ker so vedeli, da okna v prvem nadstropju niso zazidana in da nimajo rešetk. Poročila obveščevalcev co tudi trdila, da Italijani zunaj gradu ponoči nimajo straže. Računati je treba s tem, da je božični čas in da bo zato budnost posadke in domačinov nekoliko manjša.

Prvi bataljon se je 26. decembra zvečer v največji tišini vii skozi gozdove. »To niso bili kmet je, obor oženi z vilami, rovniciami in s cepci, ki so pred več stoletji naskakovali gradove,« piše v Spominih Stane Škrlj, »temveč so bili njihovi nasledniki — borci brigade, imenovane po velikem voditelju kmečkih puntov Matiji Gubcu. Korakali so proti gradu z zavestjo, da nadaljujejo borbo, ki je predniki niso dokončali.«⁶ S seboj je bataljon nosil lestve in zažigalne pripomočke, tako kot tretji, ko je šel napadat Ajdovec. Izvidniške patrolje so sporočile, da je okoli gradu tiho in mirno ter da posadka v eni izmed zgomijh razkošnih sob očitno praznuje Štefanovo. Bataljon se je razdelil v skupine in začel obkoljevati grad. Bojna skupina se je približala zidovju in prislonila lestev. Po njej se je vzel prvi borec z nalogo, da brez hrupa odpre okno. Delo pa mu ni šio dobro od rok. Nikakor ni mogel odpreti okna. Odpoklicali so ga, nakar je drugi splezal po lestvi. Ta je bil bolj odločen dn je okno s siilo vrgel s tečajev. *Bojna skupina je neovirano vdrla v sobo sina Logotetija.** Skupina, ki je bila iz druge čete, se je kmalu pomnožila na kakih petnajst borcev, ki so imeli s seboj tri puškomitraljeze. Ključ do

* Iz reportažnih zapisov o boju v Dobu, ki so objavljeni v knjižici Iz borb in življenja prvih štirih brigad, spoznamo, da je imela bojna skupina na čelu tele borce: slavno trojko Aleksandra Globočnika-Acita, Milana Hudnika-Mileta in Mileta Jurkovića-Džolija, dalje so bili v bojni skupini še puškomitraljezec Jože Kadunc-Ibar in drugi. Kronika Gubčeve brigade, ki so jo izdali ob triletnici njene ustanovitve pod naslovom Tri leta borb in zmag Gubčeve brigade, pravi, da so prislanjali lestev na zid Franc Sapic-

zmage je tako bil v partizanskih rokah. Naglo so vdrli v naslednjo sobo. V njej je bila gostija. Tu so bili vsi domači, gostje in Italijani. Slednji so pobegnili v druge prostore, da bi se oborožili in se začeli braniti. Italijani so partizansko bojno skupino napadli z manjšo skupino vojakov, da bi resili gospodarja in njegove goste. Drugi Italijani so zasedli strelne linije v pritličju, nekateri pa so skozi okna gornjega nadstropja metali na napadalce okoli gradu bombe. Bojni skupini v gradu je bilo treba olajšati položaj. Zato je tretja četa z druge strani začela napadati grad, druga četa iz rezerve pa je začela graditi bunkerje in utrdbe, da bi bila pripravljena sprejeti italijanski izpad iz gradu.

V gradu se je zaradi italijanskega protinapada zelo zamotalo. Partizani so se sicer obdržali v prvem nadstropju, toda zveza z bataljonom je bila prekinjena in zato bojna skupina ni mogla dobivati pomoči od zunaj. Za nekaj časa je bila navezana sama nase pa so se Felko, Hrastar, Vidmar in drugi še bolj odločno vrgli v boj. Italijanski protinapad je imel še en uspeh. Grof Logoteti in dva Mavserjeva sinova (duhovnik in petnajstletni fant) so namreč izkoristili ugoden trenutek in ušli nadzorstvu partizanov ter se priključili Italijanom. To je bila korist za branilce, ki so tako dobili v osebi grofa Logotetija odličnega vodnika po gradu. Mladega Mavserjevega sina so Italijani proti jutru, ko niso mogli vzpostaviti radijske zveze s svojim poveljstvom, spustili po preprogi iz gradu.

Med tem so se Italijani zabarikadirali tudi v drugem nadstropju. Dotlej so bili ranjeni že trije partizani in pomočnik puškomitraljezca Herman Ivane. Ta je kmalu potem umrl v bataljonskem previjališču v sosednji vasi.* Tudi fašisti so imeli prve žrtve. Italijani trdijo, da je padel črnosrajčnik

Leon (Hrastarjev iz Stare gore), Alojz Simončič-Fonzi, Tone Zgonc-* Vasja, Rajko Mišler-Zeko, Milan Butala-Felko, Friderik Vidmar-Fridl in da so to bili prostovoljci bombaši. Usoda nekaterih teh hrabrih mladeničev nam priča o njihovem junaškem značaju. Tako se je npr. Milan Hudnik kmalu po vojni smrtno ponesrečil kot tekmovalec na jadralskem letalu v¹ Cerkljah pri Krškem, isto u sodo je doživel Milan Butala, ki se je kot letalec 16. junija 1949 ubil v Vršču.

* Vida Brestova poroča v članku »Naša brigada jim je voščila božič«, da je padel tudi Hrastarjev Toni, vodnik. Gubčevci so zaradi izgube priljubljenega tovariša kar podivjali. Tovariš, št. 37, 1. 1952.

Barbieri (njegovega trupla Italijani niso našli), pet mož pa je bilo ranjenih; med njimi je poveljujoči oficir umri.⁷

Partizani so poskušali prodreti v drugo nadstropje, kajti od zgoraj so padale bombe in zato se je bilo težko gibati. To se jim ni posrečilo, in ker se je čas hitro odmikal, so zažgali grad, da bi do dne lahko končali akcijo. Požar je kmalu zajel drugo nadstropje in ostrešje. Partizani so se umaknili v pritličje in se utrdili na 'stopnišču. Visoki piameni so vsem partizanom, ki so se na široki fronti v Mirenski dolini borili proti Italijanom, vzbujali veliko upanje na zmago.

Požar je seveda pregnal bramilce iz drugega nadstropja. Nas tal je čuden položaj: partizani in Italijani v gradu so *sredi požara nadaljevali boj*. Upanje, da bi z ognjem ukrotili posadko, se je izkazalo jalovo. Grof je namreč spretno vodil Italijane od sobe do sobe in jih varoval pred uničenjem. Proti jutru so ukazali še komandirju tretje čete Radetu Borštnarju, naj z vodom vdre skozi glavna vrata v grad, s seboj pa naj vzame težko letalsko bombo. Pod zaščito težkega mitraljeza je bil vod kmalu v gradu; pri tem je padel, zadet v glavo, vodnik Franc Šepic-Leon.

Z vdorom nove bojne skupine v grad se je položaj branilcev poslabšal. Ker je gorelo drugo nadstropje, so se skozi luknjo v podu spustili v prvo nadstropje, nato pa še v pritličje. Le hodnik je ločil partizane od Italijanov. Razvil se je srdit boj z bombami. Drobci so zadeli mitraljezca Jožeta Kadunca-Ibra v roko in obraz. Kljub prigovarjanju tovarišev ni hotel zapustiti bojišča. Smejal se je in streljal naprej. Ogenj je požiral italijansko strelivo in dragocenosti.

Mavserjev petnajstletni sin se je v zgodnjih jutranjih urah izmuznil partizanskemu stražarju. Imel je važno nalogo. Hitro jo je ubral proti Mokronogu. Ker so bili tam partizani, se je tako dolgo plazil okoli mesta, da je — prebrisanec — naпослед našel pot do italijanske posadke. Tu je komandantu razložil, v kakšnih težavah je njihov vod v Dobu. Sporočil je obupno zahtevo branilcev, naj jim pošlje pomoč. Toda mokronoški Italijani niso mogli poslati pomoči. Po italijanskih poročilih⁸ je garnizija sama potrebo vala svoje neznatne moči za boj proti drugemu bataljonu Gubčeve brigade, ki je držal Mokronog v šahu. Upoštevati je treba, da so se zjutraj razmere na bojiščih precej izpremenile. Predvsem sta postala po en bata-

ljon Gubčeve in Tomšičeve brigade prosta, ker so rušenje proge končali. Tretji bataljon Tomšičeve brigade so poslali proti Mokronogu, tretji bataljon Gubčeve brigade pa v Dob prvemu na pomoč. Tudi Cankarjeva brigada je z delnim uspehom končala boj pri Krmelju in Tržišču. Tako so se sprostile nekatere njene enote in bile pripravljene, da jih Dolenjska operativna cona porabi, kjerkoli bi bilo potrebno.

Mokronoški komandant je vendarle obvestil polkovnika Pelazzija, komandanta 98. legije črnih srajc v Trebnjem, o stiski svojih enot v Dobu. Pelazzi je sprejel poročilo v prvih popoldanskih urah. To je bilo tedaj, ko so gubčevci preganjali v gorečem gradu Italijane iz sobe v sobo, ne da bi jim mogli priti do živega. Pelazzi pa je bil vse svoje moči, kakih 300 mož, uporabil že dopoldne, ko so šle na pomoč vlaku, ki so ga tomšičevci iztirili pri vasi Gomila ne daleč od Mirne. Tam so se njegovi vojaki zapletli v boj z Tomšičevo brigado in se dolgo zadržali. Italijanska kolona se je popoldne z Gomile umaknila v Trebnje, namesto da bi bila odkorakala proti Dobu, kar so ji Italijani očitali. Pelazzi je bil namreč obveščen, da so v mirenski dolini tri brigade, zato se je čutil preslabotnega za napad. Ker se je že bližala noč, je zahteval od divizije »Isonzo« okrepitve, česar pa ponoči niso mogli izvesti. Tako so propadli vsi poizkusi, da bi poslali pomoč Dobu, in posadka je obupana nadaljevala boj.

Partizani so v ognju in dimu nadalje napadali. Slutili so, da se bliža konec sovražnikovega odpora. Zunaj so okoli gradu treskale granate topov iz Trebnjega ter mine iz Mokronoga.

Ker je ogenj v gradu pojerqal, so partizani — sedaj že okrepljeni z izkušenimi borci iz tretjega bataljona — zakurili grmado lesa pod stolpoma, kjer so tičali fašisti. Italijani so se zopet zatekli na stopnice in tedaj je nastal preobrat. Izkušeni brigadni minerec Andrej Žagar-Maj* je namreč navezal na drog tri kg trotila in ga podtaknil visoko pod stopnice. Eksplozija sicer ni razrušila stopnic, pač pa jih je razrahljala, da so se pokazale razpoke. Za rabo niso bile več. Nato so pod njimi še podkurili. Italijani so se znašli v izgubljenem položaju in so sporočili, da so se *pripravljeni vdati*. Pogovore je v nji-

* Andrej Žagar-Maj je bil v brigadi od njene ustanovitve. V stari Jugoslaviji je služil vojsko v hidrotehnični (inženirski) četi v Karlovcu, kjer se je navadil tudi miniranja.

hovem imenu vodil s partizanskim komandantom grof Logoteti. Partizani so obleganim obljubili, da jim bodo podarili življenje, če bodo izročili vse orožje nepoškodovano, sicer pa ta dogovor ne bo veljaven. Italijani so najprej začeli spuščati po vrveh za partizane tako dragoceno orožje, nato pa so splezali še sami v pritličje, kjer so jih partizani obkolili. Ko so pregledovali orožje, so ugotovili, da so oddali pokvarjene mitraljeze, misleč, da italijanskega orožja nevarjeni partizani tega ne bodo opazili. Ker so tako Italijani dano besedo prelomili, so bili ustreljeni, z njimi pa tudi vsi tišči, ki so jim v boju kakorkoli pomagali ali se hkrati z njimi borili.

Po triindvajseturnem boju so borci odnesli z bojišča en puškomitraljez, en težki mitraljez bređa in 17 pušk. Plen je bil zelo velik. Mnogo je bilo živine in živeža, tako da je še Tomšičeva brigada pomagala odvažati reči. Zaplenjene mitraljeze so borci hitro spravili v red in jih uvrstili med najbolj potrebne in zaslužne enote.

Polkovnik Pelazzi je ponoči na 28. december 1942 sestavil svojo reševalno grupacijo. Razpolagal je z enim pehotnim bataljonom, enim mešanim bataljonom črnih srajc, inženirskim vodom, od težkega orožja je imel vod minometov 81 mm in vod topov 75 mm. Ena četa MVAC se je strumno priključila Italijanom. Vse skupaj je to bila kar spoštovanja vredna moč. Skupina se je ob zori 28. decembra podala iz Trebnjega na bojno pot proti Dobu in Mokronogu in se kmalu spopadla z deli Tomšičeve brigade med Brezovico, Trebincem in Mirno, nato pa še z gubčevci okoli Mirne in Stare gore. Šele v prvih popoldanskih urah je Pelazzi prišel v Dob. Našel je goreče ruševine gradu, od katerega so ostali le glavni zidovi. Podi so se bili vsi zrušili. V pritličju so se nagomilile ruševine čez dva metra visoko.

Skupina je našla trupla oficirja, 17 vojakov in grofa Logotetija. Na truplih vojakov so bili vidni sledovi opeklin in poškodb; nekemu vojaku je popolnoma zgorela roka. Ruševin niso izkopavali, pač pa so kmalu odšli naprej in ob 19. uri prispeli v Mokronog. Skupina je imela tišči dan v boj ih enega ranjenca.

O dobski tragediji je poveljstvo divizije »Isonzo« poslalo XI. armadnemu korpusu izčrpno poročilo. V njem trdijo, da je Dob napadlo 500 partizanov, da je gamizija, pripravljena na

boj, pričakala napad in se začela energično braniti. Kmalu po napadu, da se je skupini kakih 30 partizanov posrečilo vdreti v prostore v prvem nadstropju, ker je nedvomno kak grofov služabnik izdajniško odprl okno. Po hudem boju da se je posadki približal konec. »Dne 28. decembra 1942 ob 2.00 uri sta se čula zadnja dva rafala iz strojnice brenda in nato dve eksploziji. Eksplodirale so mine; strop se je zrušil branilec na glavo. Vojaki, ki so ostali živi, ranjeni in izčrpani od dolgega boja, polmrtvi zaradi dima in ruševin, so padli komunističnim banditom v roke ...«

Od 28. decembra 1942 do Novega leta je Gubčeva brigada počivala na odseku Trebelno. Ker se je pokazalo, da proga med Gomilo in Tržiščem ni bila zadosti strokovno porušena (s pragovi povezane tirnice je bilo lahko postaviti na progo, kretnice na postaj ah niso bile popolnoma uničene), sta Gubčeva in Tomšičeva brigada ponoči na 2. januar 1943 ponovno odšli v dolino in dopolnili rušenja. Progo so Italijani popravili šele čez en mesec.

Tako se je končala operacija v mirenski dolini. Uspeh sicer ni bil tak, kot si ga je zamišljala Dolenjska operativna cona in okoliš mirenske doline ni bil popolnoma osvobojen, vendar so bili materialni in moralni rezultati pomembni.

Franc Rojšek-Jaka, narodni heroj*
komandant bataljona

Gubčeva brigada se je v kratkem razdobju ponovno proslavila. Uničenje Doba ni bila lahka akcija, saj je njen potek dokazoval, kakšne nepričakovane težave so mogoče celo v primeru, če napadalci prodro v samo trdnjavo. Zmaga v Dobu je bila rezultat izredne vztrajnosti borcev, njihove požrtvovalnosti, hrabrosti in iznajdljivosti. Če se je na Ajdovcu proslavil tretji bataljon in sodelujoče enote drugega bataljona, se je v Dobu izkazal prvi bataljon s sodelujočimi oddelki tretjega bataljona. Tako sta ta dva bataljona dosegla vsak svojo najslavnejšo zmago in utrjevala vojaški ugled svoje brigade. Poveljstvo brigade je 2. januarja 1943 predlagalo glavnemu poveljstvu v odlikovanje enajst borcev, komandirjev in komandantov, ki so bili posebej zaslužni za uspehe v zadnjih bojih *

* Fredlog odlikovanja je bil prvi te vrste. Objavljamo ga v celoti, ker je zanimiv dokument, ki karakterizira najznamenitejše borce in ker opisuje njihova dejanja v bojih.

Zaradi hrabrosti v boju in zaradi vestnega izpolnjevanja partizanskih dolžnosti — pravi predlog — predlagamo naslednje tovariše za odlikovanje:

Iz I. bataljona brigade Matije Gubca

Tone Zgonc-Vasja Dražan; delavec, star 28 let, doma iz Šent-rupert, enajst mesecev partizan, komandant prvega bataljona; odlikoval se je po svoji vestnosti in delavnosti kot partizan, komandir in komandant; po hrabrosti v akcijah v Dobropolju, Selcah, pri Sv. Križu, v Ajdovcu, Zužemberku, posebno pa v Dobu, ko je bil komandant napadajočega bataljona in je osebno vodil bombaše.

Milan Hudnik-Mile, akademik-tehnik, 21 let, Ljubljana, sedem mesecev v partizanih, se je odlikoval pri napadu na Ajdovec kot bombaš, posebno pa v boju na Dobu, kjer je kot bombaš prvi vdrl po lestvi v grad in vodil naše napadalce; je partizan druge čete prvega bataljona;

Zvonko Vrečko-Tinč Gojčič, 23 let, študent rudarstva, Maribor, politični komisar drugega bataljona, se je odlikoval kot odlični komisar po hrabrosti v vseh akcijah, kjer je bil vedno vi pr-*vih vrstah med svojimi borci;

Janez Hribar, 25 let, vodovodni instalater, Podlipoglav, ko- mandir prve čete drugega bataljona in namestnik komandanta bataljona, se je odlikoval z izredno delavnostjo in vestnostjo ter z osebno hrabrostjo v vseh borbah, posebno pri Dobravi in Velikem Lipovcu;

Jože Kadunc-Ibar, 18 let, tkalec, Grosuplje, puškomitraljezec tretje čete drugega bataljona, se je odlikoval zaradi svoje hrabrosti in premisijenosti v vseh borbah, posebno pa pri napadu na Dob. kjer je bil vso noč v gradu, bil lažje ranjen a je kljub temu vztrajal še ves dan;

Po akciji na Dob je imela brigada 540 borcev in bork. Od teh je bilo ranjencev 45, v bolnišnicah zaradi bolezni in raznih poškodb pa še 25. V brigadi je torej ostalo le 470 borcev in bork. Preseneča veliko ranjencev, kar dokazuje, kako hudi so bili boji in kako so bili gubčevci požrtvovalni.

V zadnjem času je brigadno poveljstvo posvetilo največ pozornosti vzgoji kadrov. Vojaško so utrdili poveljstva bataljonov, komande čet pa so zelo napredovale. Enote so se izurile napadati utrjene postojanke, vodile so manevre z manjšimi enotami, katerih cilj je bil, udariti sovražniku v bok ali hrbet. Partizani so se učili ravnanja z razstrelivom in bombami.

Na četnih političnih urah so obravnavali radijska poročila, ustavo ter zgodovino VKP/b (Vseruske komunistične par-

Stane Potočar-Lazar, 23 let, mesar, Mirna peč, komandant tretjega bataljona, se je odlikoval po spretnem vodstvu bataljona in po osebni hrabrosti v vseh akcijah posebno pri napadu na Ajdovec, kjer je bil komandant napadajočega bataljona in se je vedno osebno udeleževal vseh napadov. Odlikoval se je tudi v akciji na Dobu, kjer je s svojim bataljonom prišel na pomoč v boju izčrpanemu prvemu bataljonu in sam vodil napade z bombaši in ognjem na fašiste;

Franci Kolar, 19 let, občinski tajnik, Trebelno, politični komisar tretjega bataljona, se je odlikoval kot vztrajen politični delavec, kot hraber borec v vseh akcijah, kjer je sodeloval kot bombaš. Posebno se je odlikoval v akciji na belogard'iste v Škocjanu, kjer je bil med prvimi v stavbi in v napadu na Ajdovec, kjer je bil tudi ranjen;

Franc Rojšek-Jaka, 29 let, D. M. v Polju, delavec, komandir prve čete tretjega bataljona, se je odlikoval v vseh akcijah posebno na Ajdovcu, v Žužemberku in v Dobu, kjer je z veliko borbeno pobudnostjo in osebno hrabrost jo mnogo pripomogel k likvidacijam postojank;

Viktor Omerza, 28 let, delavec, Trška gora, voćnik v drugi četi tretjega bataljona, se je posebno odlikoval pri napadu na Ajdovec, kjer je kot bombaš premišljeno napadel bele v prosvetnem domu, končno pa ga je zažgal tako, da je stai 35 minut na popolnoma nezavarovanem prostoru, zašćiten le od našega ognja. Tu je bil tudi ranjen;

Mirko Klančar-Sandi, student, 18 let, Ljubljana, desetar v tretji četi tretjega bataljona, se je odlikoval kot bombaš v vseh akcijah, posebno na Ajdovcu, kjer je skupaj z Omerzo zažgal prosvetni dom. Ranjen je bil na Dobu;

Slavko Zadnikar, 19 let, delavec, Ljubljana, partizan prve čete tretjega bataljona, se je odlikoval po svoji osebni hrabrosti kot napadalec v akcijah na Ajdovcu in Dobu, kjer je bil vedno med prvimi in je vztrajal do zaključka. (Arhiv KPS.)

ti je, boljševikov). Na praktičnih urah so bile na dnevnem redu kritika akcij, samokritika in odnos partizanov do civilnega prebivalstva. V mnogih krajih na obeh straneh proge Novo mesto—Trebnje so imeli mitinge.

Po zadnjih uspelih akcijah se je zavest v enotah zelo dvignila, disciplina pa je nekoliko popustila. Partizani so zelo radi prepevali po vaseh. Ker je bil stik s civilnim prebivalstvom zelo dober, so gubčevce po vaseh zelo radi sprejemali. Dezerterjev ni bilo. Hrana je bila razmeroma dobra. Glede obutve in obleke pa je bilo v zadnjem času nekoliko slabše.

Decembra 1942 je brigada stremela za tem, da bi dobila čim več ljudi, zato je poskušala mobilizirati prostovoljce. Pri tem pa skorajda ni bilo uspeha. Ljudje so se izgovarjali, češ da prihaja zima, da bi že šli v partizane, če bi šli vsi moški iz okolice, da se ni bati, da bi jih beli mobilizirali, ker se jim vedno skrijejo, in podobno. Ko je brigada izvedela, da beli in Italijani nasilno mobilizirajo, je razposlala po vaseh patrulje, ki so zbirale fante, jim razložile, kako ravna jo beli in Italijani, in jih obvestile, da jih hočejo z mobilizacijo le zaščititi pred belo nevarnostjo. Mobiliziranci bi ostali v brigadi tako dolgo, dokler ne bo varno oditi domov. Tako je brigada kar hitro dobila 80 novincev. Od teh so jih 30 takoj spustili domov, trideset jih je želelo ostati v brigadi, ostalih dvajset pa so zadržali v enotah pod zaščito in pričel'i z njimi politično delo, da bi jih pridobili za partizane. Tako je brigada uporabila nove mobilizacijske prijeme, ki so se pokazali za zelo koristne. Vsi mobilizirani so namreč odobraval i tak postopek. To je rodilo uspeh zlasti tam, kjer so ljudje izjavljali, da sami od sebe ne bodo odšli v partizane, pač pa naj jih javno odvedejo, da ne bodo trpele družine. Brigada je izpuščala domov vse tište, ki niso hoteli prostovoljno ostati pri njej.¹⁰

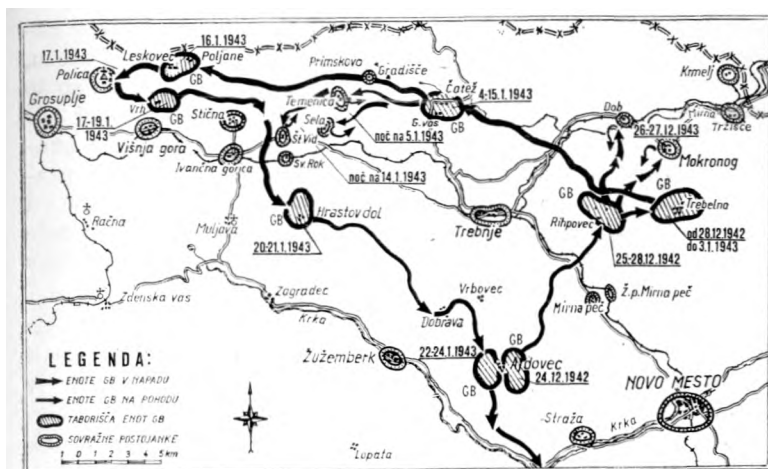
Proti Ljubljani

Po kratkem oddihu je poveljstvo Dolenjske operative cone sklenilo nadaljevati ofenzivne napade v že naprej določeni smeri. Operativna skupina treh brigad naj bi ob nemško-italijanski meji odšla proti Ljubljani. To ozemlje, ki ga je na jugozahodu omejevala železnica Ljubljana—Trebnje, je bilo

pod terorjem belogardizma, ki je vedno bolj krepil svoje pozicije. Delovanje aktivistov osvobodilnega gibanja je bilo čedalje bolj ogroženo. Oktobrska očiščevalna akcija Gubčeve brigade belogardizma ni mogla izkoreniniti. Italijanske postojanke so bile večinoma ob progi, medtem ko so notranjost prepustili belogardistom, ki so si utrdili dominantna položaja na Primskovem in na Polici. Sovražni razpored je ogrožal tudi zveze z Ljubij ano. Te so potekale ravno ob osrednjih belogardističnih postojankah. Glavno poveljstvo je ponovno opozarjalo Dolenjsko operativno cono, naj čimprej likvidira tište belogardistične centre, ki ovirajo nadaljnji politični polet na Dolenjskem.

Dolenjska operativna cona se je zavedala, da bodo nastale težave pri operacijah vi tako *ozki coni med mejo in železnico*. Italijani so imeli za obrambo te cone na voljo enote divizije »Cacciatori delle Alpi« (alpski lovci), ki jih lahko ocenimo na en polk, in belogardistične ali pa mešane postojanke s kakimi 400 belogardisti. Italijanski nacrt je bil varovati predvsem prometne zveze, medtem ko naj notranjost branijo belogardisti. Podoba je, da niso več računali na trdovratno obrambo belih. Izkušnje so jih poučile, da jih je težko reševati. Zato so verjetno nameravali pravočasno evakuirati napadene bele zaveznike. Tudi na tem odseku Dolenjske bi Italijani lahko postavili na noge kake tri bataljone, ki bi jih uporabili na najbolj občutljivih smereh.

Vso pripravo za akcijo so brigade napravile še na položajih okoli mirenške doline. Potem so nameravali s hitrimi pohodi iznenaditi postojanke na 'Primskovem, v Dolenji vasi in Temenici. Cankarjevi' brigadi, okrepljeni s prvim bataljonom Gubčeve brigade, so dodelili Primskovo, kar je bila najtežja naloga, Tomšičevi Dolenjo vas, Gubčevi brigadi pa *Temenico*. To je bila pravzaprav italijanska policijska postojanka, ki ji je pomagalo okoli 20 belogardistov. Brigada bi morala varovati napadeni rajon s prvim bataljonom v smeri proti Selom pri Šentpavlu in Veliki Loki. Brigade so v noči na 4. januar 1943 prekoračile progo pri Mirni (Tomšičeva je bila že prej v tem rajonu), predanile v rajonu Sv. Križ pri Litiji (Gabrovka)—Čatež, zvečer pa so že napadale svoje cilje. Medtem ko so tomšičevci kmalu obvladali razmeroma slabo posadko, so gubčevci imeli veliko dela s svojo. Proti

Bojna pot od 24. 12. 1942 do 24. 1. 1943

jutru se je mešana belogardistično-italijanska posadka umaknila iz postojanke v Sela pri Št. Pavlu. Imeli so dva mrtva in sedem ranjenih. Brigada pa je izgubila puškomitraljezca Jožeta Pungerčarja.

Cankarjeva brigada je vso noč napadala postojanko na *Primskovem*. Razporeženi borci so večkrat jurišali na utrjeno zidovje, a brez uspeha. Hude izgube Cankarjeve brigade pričajo o srditosti bojev: štirje mrtvi in 22 ranjenih. Zjutraj so blokirali Primskovo in se petega januarja ves dan pripravljali na ponovitev napada. Toda belogardisti so prej posamič po skrivnih poteh zapustili Primskovo in se zatekli čez mejo k Nemcem. En del belogardistov in njihovih privržencev je skušal uteči z vozovi proti Mišjemu dolu, toda partizani so jih razpršili in zaplenili mnogo opreme in raznega blaga.*

* O vseh teh bojih je napisal poročilo sekretar fašističnega središča v Sentvidu pri Stični. Uvodoma je ošvrknil italijanska vojaška poveljstva rekoč, da so se močne komunistične formacije nemoteno zadrževale v krajih zahodno od Sentvida. Po uporni celonočni borbi so se morale italijanske enote umakniti, ker niso imele dovolj streliva in ker so komunisti zažgali nekaj obrambnih naprav. Formacije s Temenice in Primskovega niso imele izgub. »V vseh teh akcijah so komunisti, razen nekaterih fanatikov in dejansko smelih, pokazali slab borbeni duh; naš neuspeh pa ja pripisati

Po napadu je jedro Gubčeve brigade odšlo počivat v čateški okoliš (prvi bataljon je bil v Gorenji vasi pri Catežu, drugi na Catežu, tretji na Razborih), manjše skupine pa sa še nekaj časa ostale v dolini Temenice. Toda to ni bil pravi odmor. Veliko dela je čakalo brigado. Najprej je bilo treba analizirati dosedanje akcije in pokazati na napake. To je opravilo poveljstvo Dolenjske operativne cone na sestanku z vsemi poveljstvi brigad. To je bil dober pouk taktike. Rezultate kritik, analiz in obravnav je poveljstvo Gubčeve preneslo v bataljone in čete.

Hladno vreme, neprestani boji in nenehni nočni marši so hitro uničevali obleko in obutev borcev. Intendant je so imeli nemalo skrbi, da bi oskrbeli čete z zimsko opremo. K sreči je odšla Gubčeva brigada v ofenzivo kar dobro obuta in oblečena, da pri nj ej to ni bilo tako kritično kot pri drugih brigadah. Toda misliti je bilo treba na nadaljnje oskrbovanje. Težave so bile še večje, ker so enote imele tako veliko ranjencev. V operaciji na Primskovem in v Temeniški dolini npr. so imele brigade skupaj 24 ranjencev. V Rogu in drugod so se sicer hitro gradile nove bolnišnice, vendar to spričo vsakodnevnih bojov ni bilo do vol j. Zato so morale brigade večkrat same skrbeti za njihovo nastanitev. Ustanavljale so nove začasne bolnišnice. Politični komisarji so tudi imeli veliko dela. Poleg skrbi za politično vzgojo lastnih partizanov so morali prirejati mitinge po vaseh, kjer so bivali, in v okolici.

Poveljstvo Dolenjske operativne cone je tedaj po pooblastilu glavnega poveljstva postavilo novi štab Gubčeve brigade. Za novega komandanta brigade je bil imenovan Tone *Zgonc-Vasja*, za političnega komisarja *Zvonimir Vrečko-Tinč Gojčič*, namesto Predraga Jevtića, ki je bil postavljen za komandanta Cankarjeve brigade, so imenovali za namestnika komandanta Rajka Tanaskovića, ki je bil dotlej načelnik štaba Cankarjeve brigade. Tedaj so prvič uradno postavili namestnike političnih komisarjev; za to mesto je bil določen Dušan Bravničar-Veljko Kočevar, dotedaj šef agitpropa brigade.¹¹

očitnemu številčnemu nesorazmerju in slabši oborožitvi. Očitno pa je tudi, da komunisti ne znajo izkoristiti začetnega uspeha, ker bi sicer tri majhne gamizije ne bile samo evakuirane, temveč tudi premagane in vsi branilci pobiti ter njihovo orožje zaplenjeno». Zbornik VI-5-115.

Tone Zgonc-Vasja, komandant
brigade

Zvonko Vrečko-Tinč Gojčič, politični
komisar brigade. Padel 8. septembra
1943 pri Mirni peči

Rezultati temeniške akcije niso bili popolili. Posadke so v glavnem pobegnile na varno in računati je bilo, da se bodo kmalu poskušale vrniti. Kljub temu pa so bile razmere za delovanje političnih aktivistov vsaj nekaj časa mnogo boljše in rezultat akcije zadovoljiv.

Napad na Šentvid pri Stični sprva ni bil' v načrtu operaci j Dolenjske operativne cone. Poglavitni sovražnik na Dolenjskem je bila v tem času bel'a garda. Ko so bile začasno porušene tri njene postojanke, bi bilo treba uničiti še zadnjo, najbolj nevarno na Polici. Toda šentviška tovarna usnja je privlačevala pozornost intendantov. Predlagali so napad. Tam bi našli usnja, da bi se obule vse brigade. Dolenjska operativna cona je sprejela te sugestije in pripravila načrt za širokopotezno akcijo, katere cilj je bil vdor v *Šentvid pri Stični*, zaplenitev usnja in uničenje tovarne.

Načrt je bil drzen. Šentvid je namreč ob železniški progi in tedaj je bil dobro zavarovan od vseh strani. V Stični je bila postoj anka, pri Sv. Roku so se Italijani utrdili v močnih zgradbah, v Radohovi vasi in na Selih pri Št. Pavlu so tudi

bile postojanke. Po železnici bi Italijani hitro pripeljali okrepitve iz Ljubljane. Posebnih možnosti na uspeh ni bilo, pač pa so partizani računali s presenečenjem in prednostjo, ki je bila v tem, da so imeli izvrstne poznavalce Šentvida in okoliša.

Neposreden napad na Šentvid so zaupali Gubčevi in Tomšičevi brigadi, napade na druge postojanke je prevzela Cankarjeva brigada. Poglavitna naloga je pripadala gubčevcem. Vdreti bi morali v postojanko, zavzeti tovarno usnja in jo uničiti, ko bi prej odpeljali vse usnje. Nato bi Gubčeva prodirala v notranjost postojanke v smeri proti zahodu in pomagala napredovati Tomšičevi brigadi, ki bi naskakovala z druge strani.

Posadka Šentvida je imela okoli 300 mož. Utrdila se je v trdnih poslopih, obdala je vas z bunkerji in vse utrdbe zavarovala z žičnimi ovirami. Poleg številnih avtomatskih orožij so imeli minomete in dva protitankovska topa. Pri Sv. Roku je bilo okoli 100 mož. Partizani so napadali demonstrativno vse sovražnikove postojanke, razen Stično. Na nekatere važne smeri so postavili zasede.

Dne 13. januarja 1943 so se brigade iz izhodiščnih rajonov spustile v dolino. Gubčeva je imela velike neprilike, ker je bila tega dne napadena na položajih okoli Čateža. Ko je napad manjše italijanske enote iz Velike Loke odbila, ji je komaj ostalo časa, da se je pripravila na akcijo. Kljub tej epizodi je Gubčeva brigada prišla pravočasno na določena mesta. Izkušeni borci so neopaženo presekali žično oviro, napravili široko vrzel in vdrli v vas proti tovarni usnja. Kmalu so jo zasedli in vse ukrenili za »evakuacijo usnja. Nato so nadaljevali prodiranje, spotoma zaplenili italijansko radijsko postajo in u jeli posadko. Na italijansko srečo je Tomšičeva brigada popolnoma zamudila akcijo. Gubčevci so se proti jugu umaknili iz vasi, prej pa še odnesli usnje, tovarno pa zažgali.

Italijani so imeli štiri mrtve, tri ranjene in tri pogrešane. Uspeh akcije je bil le delen. Gubčeva brigada je izpolnila pričakovanja in tako dosegla še en velik uspeh.*

* V poročilu poveljstva divizije »Cacciatori« najdemo precej podrobne podatke o napadu. Poročilo pravi, da so partizani, ki jih cenijo na okoli 1200 mož, obkolili Šentvid, Sv. Rok, potstajo Šentvid in Sela pri Šentpavlu, se razporedili vzdolž poti Stična — Šentvid

Tudi tokrat — na veliko presenečenje — Italijani niso posredovali. Ta pasivnost je bila ugodna okoliščina za nadaljevanje ofenzive. Pred brigadami je bil sedaj zadnji cilj na poti proti Ljubljani — *Polica*.

Ze 19. oktobra je bila Gubčeva brigada brez uspeha napadla to postojanko. Takoj naslednjega dne je prišel na Polico Danilo Capuder za poveljnika in je mobiliziral večino moških v okolici. Njegova četa je do januarja 1943 narasla na 150 mož. Imeli so 153 pušk in štiri lahke strojnice.¹² Lovili so partizane in politične aktiviste ter jih okrutno ubijali. Podnevi so bili na lovu po vaseh, ponoči pa so se zaprli v svoj dobro utrjeni brlog.

Z vojaškega stališča so si belogardisti izbrali pravo mesto za svojo postojanko. Vas stoji na dobrem za obrambo primer- nem kraju. Močne italijanske postojanke so bile le malo oddaljene od vasi, da je bila pomoč lahko kaj hitro pri roki. Topništvo iz Grosupljega je obvladovalo okolico Police in jo varovalo. Akcija v taki bližini Ljubljane je bila sicer tvegana, ker so se morale brigade gibati na zelo ozkem pasu med nemško mejo in dolensko železnico. Toda usposobile so se za hitro manevriranje, bile so učinkovite v boju, zato se niso bale spustiti v boj celo na tako neugodnem ozemlju, kot je bilo v okolici Police. Italijani tudi niso doslej pokazali volje, da: bi se spuščali v boj s partizansko grupacijo. To je bil tudi eden izmed pomembnih razlogov, ki je obetal, da se bo akcija posrečila.

Vodilo poveljstva Dolenjske operativne cone je bilo načrtovati akcijo tako, da bo že bojna razvrstitev onemogočila kakršnokoli presenečenje.

ter v predelu Radohova vas. Partizani so vdrli v **Sentvid** in napadali usnjarno »Lavrič«. Tovarna je bila kmalu zasedena. Na pomoč ji je poveljnik posadke poslal 20 mož, gamizija pa se je med tem hitro razporedila za obrambo. Okoli pol dveh po polnoči se je moral enota za obrambo tovarne umakniti. Partizani so nato zažgali tovarno in začeli po skupinah prodirati po vasi. »Očitno pod vodstvom izkušenih mož, se je gibala po določenih mrtvih kotih našega orožja, nato pa začela streljati na zaledje teh položajev. Okrog 2.30 ure je skupina kakih 50 mož, ki je prišla čez bližnjo teraso, zasedla hišo, v kateri je bila radijska postaja za zvezo s Selami pri Šentpavlu, obvladala in ujela tri artilerijske strežaje ter poškodovala aparat, ki ga je ta pustila na mestu.« (Zbornik VI-5-122).

Po končanem boju v Šentvidu in okolišu so se brigade zbrale na Primskovem in okolici Čateža. Tu so izdelali nacрте za napad in se pripravili. Ponoči na 16. januar 1943 je bil skri-ven pohod proti cilju napada. Noč je bila temna in sneg je začel naletavati. Dne 16. januarja 1943 zjutraj so se brigade ne-pričakovano a z zakasnitvijo prikazale v vaseh Poljane, Le-skovec, Vrh, Mlaka in Brezovo. Gubčeva se je naselila v Po-ljanah in v Leskovcu. 2e dopoldne je skupina belogardistov s Police v vasi Gorenje Brezovo naletela na Tomšičevo bri-gado in doživela poraz.

Zvečer so se brigade podale v napad. Najtežja naloga je bila zaupana Cankarjevi brigadi, ki jo je zopet okrepila Gub-čeva z enim bataljonom. Tomšičeva in Gubčeva sta imeli po-membno dolžnost: varovati okoliš Police. Napad pa se ni od-odvijal po načrtu. Čez dan je namreč zapadel visok sneg in marši na položaje so se nepričakovano zavlekli. Ker zato po-hodi niso bili uskladeni, je poveljstvo Dolenjske operativne cone preložilo začetek napada na 17. januar 1943 ob treh zjut-raj. Cankarjeva je naletela na močan odpor belih in zaradi prekratkega časa ni bilo mogoče računati na uspeh. Topništvo iz Grosupljega je močno obstreljevalo brigadne položaje. Zjut-raj so se brigade zbrale v okolišu Leskovca (Gubčeva je bila na Vrh nad Višnjo goro), da bi se pripravile na ponovitev.

Pohod na Hrvaško

Tedaj je poveljstvo Dolenjska operativne cone prejelo iz glavnega poveljstva ukaz, naj se operacije v zahodni Dolenj-ski prekinejo. Brigade naj se nemudoma zbero okoli Črmoš-njic. Proti jedru sii NOVJ na Hrvaškem in v Bosni se je namreč začela četrta sovražna ofenziva. Slovenske brigade bodo skupaj z nekaterimi hrvaškimi brigadami začele *razbre-menilne operacije na Hrvaškem*.

Kljub neprestanim pohodom in bojem se je politično delo v brigadi odvijalo brez odmora. Poročila vseh treh bataljonov glavnemu poveljstvu z dne 18. in 19. januarja 1943 pričajo o tem. Tam zvemo za razmere na terenu, ki so bile sila po-membne za organizacije Osvobodilne fronte. Bataljonska po-ročila najprej govore o zavesti v četah in soglasno ugotavlja-

jo, da je glede na težavne razmere še kar dobra. Borci so zaradi dolgih maršev zelo izčrpani in zdravstveno stanje je slabo. Vse to je negativno vplivalo na disciplino. Toda borbena disciplina je še vedno zelo visoka. Po četah so redno politične ure. Politično delo s civilnim prebivalstvom pa je zelo težavno, ker je bil teren dolgo pod vplivom belogardizma. Nekateri bataljoni poročajo, da ražen mitingov posvečajo posebno pozornost osebnemu prepričevanju, kar je največkrat najbolj uspešno. Tretji bataljon pravi, da so se partizanov v krajih okoli Police ljudje spčetka zelo bali. Nekateri moški so pobegnili z doma. Toda vse kaže, da se sedaj nekateri vaščani kesajo in priznavajo, da so bili v veliki zmoti, ker so nasedali belogardistični propagandi.

Dne 20. januarja 1943 je Gubčeva brigada poslala štabu Dolenjske operativne cone poročilo, kako je izpolnila povelje glede postavitve novih poveljniških kadrov v štabu brigade in v bataljonih. Iz omenjenega poročila zvemo, da je bil brigadni obveščevalec Ivan Mavrovič-Ivanov, intendant Ferdo Šetrajčič, zdravnik pa dr. Marjan Morel.*

Podatki o osebni sestavi poveljstev so presenetljivi v tem, ker je brigada imela zelo veliko študentov na vodilnih mestih v brigadnem in bataljonskih poveljstvih.

* Brigadno poročilo našteva tudi vsa poveljstva bataljonov, ki so bila takole sestavljena:

prvi bataljon
komandant Jože Prijatelj-Slobodan, 24 let, Student prava, politični komisar Milan Venišnik-Milan Savinc, 23 let, študent filozofije, namestnik komandanta Mile Cubrić 24 let, študent prava, namestnik političnega komisarja Janez Vipotnik, 25 let, študent tehnike, obveščevalec Hinko Kavčič, 31 let, trgovec;

drugi bataljon
komandant Leko Marjanović, 33 let, študent prava, politični komisar Franc Taurer-Plahun, 32 let, kotlar, namestnik komandanta Janez Hribar, 25 let, vodovodni instalater, namestnik političnega komisarja Janko Rode-Ilija, 23 let, zidar;

tretji bataljon
komandant Stane Potočar-Lazar, 24 let, mesar, politični komisar Franci Kolar, 20 let, študent, namestnik komandanta Franc Kolar-Pranček, 25 let, ključavničar, namestnik političnega komisarja Zdravko Terpin, 22 let, železničar, obveščevalec Mihael Kristaf, 23 let, tekstilni delavec.

Poročilo Gubčeve brigade štabu Dolenjske operativne cone z dne 20. januarja 1943, arhiv CK KPS, Dolenjska operativna cona.

Vsi štabi brigad so se 18. januarja zbrali v Leskovcu. Tu so dobili povelja za pohod proti Črmošnjicam. Dogovorili so se o sodelovanju brigad, če bi bili spotoma napadeni. Kajti sedaj je bilo poglavitno, čimprej priti v bližino hrvaške meje, da bi pravočasno začeli nameravano akcijo.

Brigade so imele *dolgo pot* pred seboj. Snega je bilo kakih 20 cm. Bil je kaj malo ustrezen za hojo. Bila je odjuga, razmeroma toplo, toda težak sneg in vlažno ozračje sta bila še bolj oteževala hojo kot pa zmrzal. Določili so osrednjo smer pohoda:

Leskovec—Zagorica—Ajdovec—Poljane—Črmošnjice. Marš naj bi se odvijal v treh etapah. Prvi, nočni marš, naj privede brigade v rajon Zagorica—Hrastov dol—Gombišče, drugi v rajon Vrbovec—Lipovec—Ajdovec, tretji pa do cilja. Povprečna dolžina poti vsake etape je bila okoli 24 km. V snegu pa je moči prehoditi na uro 2 km. Marši bodo torej dolgi in naporni. Rajoni za bivanje brigad na pohodu so bili izbrani tako, da je razpored brigad jamčil naj bolj šo varnost in pogoje za obrambo ter bil prilagojen verjetnim smerem sovražnikovega napada.

Devetnajstega januarja 1943 zvečer so brigade odšle na pot. Kolona je šla iz Leskovca do Sei, se spustila v ozko dolino potoka, se vzpela v vas Mekinje, obšla Stično z vzhodne strani ter prešla progo med Ivančno gorico in Šentvidom. Pohod je potekal v velikem redu in brez pripetljajev. Gubčeva brigada se je zjutraj nastanila v Rdečem kalu, Sadu in Hrastovem dolu. Severno in zahodno od nje sta bili Tomšičeva in Cankarjeva brigada.

Komaj se je Cankarjeva brigada pripravila za počitek, že jo je napadla belogardistična in italijanska skupina iz Sei pri Šumberku. Štela je okoli 40 mož. Cankarjevci so jo pognali nazaj v postojanko in od tedaj je bil mir na tem odseku. Drugega dne pa so se pri Biču in Zagorici tomšičevci mnogo huje spopadli z mešano sovražnikovo kolono, ki je hotela oskrbeti postojanko Sela pri Šumberku s strelivom. Sovražnikova kolona je bila močna. Sestavljali so jo en kombinirani bataljon iz divizije »Cacciatori«, ena četa črnih srajc, formacija belih iz Šentvida pri Stični in en vod minometov. To pa je kar dobrih 600 mož. Tomšičeva brigada je k sreči imela po svoji dobri navadi vaje, zato so bile enote naglo pri roki in na položajih. S pomočjo enega bataljona Cankarjeve brigade so

do noči dodobra potolkli sovražnika. Italijani so imeli 16 mrtvih in prav toliko ranjenih, Tomšičeva brigada pet mrtvih in deset ranjenih, Cankarjeva pa tri ranjene. Partizanske izgube moramo pripisati zlasti močnemu topniškemu ognju iz Radohove vasi, najhujšemu, kar so jih doslej doživele brigade. Gubčeva brigada je v tem boju bila na zavarovanjih. Le tretji bataljon so proti večeru poslali na pomoč Tomšičevi. 2e se je približal vasi, v kateri so se Italijani in beli zabarikadirali, vtem pa je komandant Saranović prekinil boj in odpoklical bataljone.

Po boju je zavladala v Dolenjski operativni coni negotovost. Ali pomeni današnji spopad začetek kaknega večjega sovražnega napada na skupino partizanskih brigad? Če bi se zapletali v boje, potem bi zakasnili z razbremenilno akcijo v zaledju nemško-italijanskega operativnega področja na Hrvaškem. Zato so brigade še isto noč nadaljevale pohod in se 22. januarja 1943 razmestile v okolišu Vrbovca in Ajdovca. Tukaj so imele kratek počitek, nakar so v noči na 25. januar 1943 prešle Krko in se nastanile v krajih od Toplic do Črmošnjic.

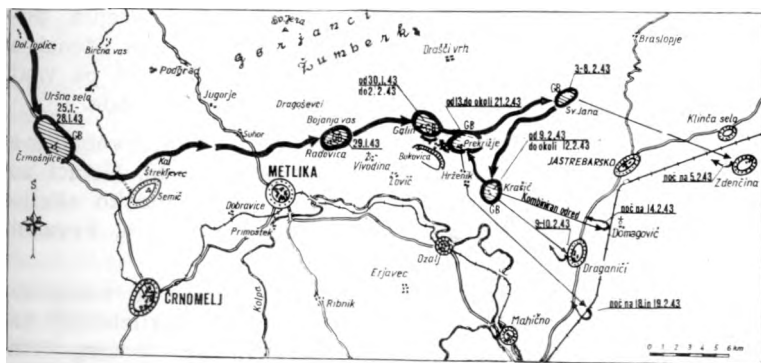
Čete pod neposrednim poveljstvom vrhovnega štaba so doseglo v napadalnih operacijah v Kordunu, Liki in v zahodni Bosni velike uspehe. Osvobojeno ozemlje je bilo obširno, narodnoosvobodilna vojska pa se je tako razvila, da so na Hrvaškem že ustanovili prvi korpus. Partizanske divizije in brigade so pri tiskale proti Banja Luki in Karlovcu in zelo ogrožile pglavitni prometni žili po dolinah Kolpe in Save proti Balkanu. Nemške posadke so na izpostavljenih postojankah komaj še vzdržale. Zato je bila nemška ofenziva zamišljena kot širokopotezna akcija, ki naj uniči ali pa vsaj za daljše obdobje onesposobi partizane za večje napade.

Četrta sovražna ofenziva proti jedru narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije se je začela 20. januarja 1943. Nemci so v operacijo vplekli tudi Itali jane, ki pa za to zimsko akcijo niso bili preveč navdušeni. Sodelovali so še ustaši, hrvaški domobrani in četniki.

Vrhovni štab je bil obveščen o sovražnikovih namerah pa je hitro ukrepal. Ker je bil eden najvažnejših izhodišč za ofenzivo okoliš Karlovca, je bilo pametno, da se v njegovem zaledju, to je v *Žumberku* pripravi razbremenilna operacija.

V Žumberku sta bili tedaj dve hrvaški brigadi. Trinajsta narodnoosvobodilna udarna brigada Hrvaške, ki je pravzaprav po svojem poreklu bila žumberška, je bila elitna brigada. Spoznali smo jo že pri akciji na Suhor. Imela je 600 do 670 borcev. Dobro je bila oborožena, saj je že imela en top in en minomet. Četrta hrvaška partizanska brigada, imenovana Kordunaška, je sodila v sestavo prvega korpusa. Tudi ta nam je dobro znana, saj je večkrat bila v Beli krajini, kjer se je odlikovala po uspešnih akcijah. Samo s tema dvema brigadama bi bilo težko začeti razbremenilno ofenzivo. Vrhovni štab se je zato sporazumel z glavnim poveljstvom Slovenije, da bo sodelovala s hrvaškima brigadama tudi operativna skupina Dolenjske operativne cone. Tako bi se v zaledju Karlovca zbralo pet dobrih partizanskih brigad, kar je upoštevavanja vredna mOč.

Zumberk ni bil v sestavi nemške operativne cone, pač pa so za varnost na tem ozemlju skrbele hrvaške in italijanske enote. Ofenziva torej Zumberka ni zajemala, pač pa je bil v nemškem operacijskem planu predviden nekak demonstrativen napad oziroma očiščevalna akcija, da bi zavarovali zaledje Karlovca. Ker pa na Hrvaškem zaradi ofenzive ni bilo dovolj čet na voljo, so to naložili XI. italijanskemu korpusu iz Ljubljanske pokrajine, ki je imel pod poveljstvom tudi divizijo »Lombardia« ter je bil odgovoren za varnost na ozemlju Karlovca. V sporazumu o načinu in ciljih sodelovanja slovenskih in hrvaških brigad v Žumberku je bilo določeno, da

Bojna pot od 25. 1. do 21. 2. 1943

bodo slovenske brigade odkorakale v Žumberk 29. januarja 1943 in se bodo na območju Krašiča povezale s hrvatskima brigadama. Ustanovil se bo skupen operativni štab slovenskih in hrvatskih brigad z Milovanom Šaranovićem kot komandantom in Markom Belinićem (politični komisar druge operativne cone Hrvaške) kot političnim komisarjem na čelu. Ta operativni štab se je nemudoma konstituiral 28. januarja 1943 v rajonu Krašiča. Tako je bilo vse pripravljeno za začetek razbremenilne operacije v Žumberku.

Namestnik komandanta Dolenjske operativne cone je imel nalogo pripeljati slovenske brigade po poti Črmošnjice, Brezovica, Vivodina v *Krašič*. Brigade so 28. januarja odkorakale proti Hrvaški. Na čelu je bila Cankarjeva brigada, za njo sta se razvrstili Gubčeva in Tomšičeva brigada. Gubčeva brigada je tedaj imela 594 partizanov in partizank; od teh jih je bilo 86 v bolnišnicah, 508 pa v brigadi.¹³ Dne 29. januarja so brigade že počivale v vaseh Kašt, Radovica, Brezovica in v Bušnji vasi. Vseposod so še bili vidni sledovi nekdanjih bojov okoli Suhorja. Povsod razdejanje in požgane vasi — delo represalij italijanske divizije »Isonzo«. Zvečer je bil vzpostavljen kontakt s skupnim operativnim štabom. Ta je bil namreč že poslal Dolenjski operativni coni povelje, naj se brigade pomikajo proti Krašiču po cesti, ki pelje tja iz Vivodine. Poveljniška mesta brigad so bila v koloni tako razmeščena, da je bila omogočena hitra osebna povezava. Zato je bilo 29. zvečer vse hitro pripravljeno za pohod. Brigade so se¹ dvignile in se spustile po težko prehodnem hribovitem terenu proti Vivodini.

Bitka pri Bukovici in Krašiču

General Gambara, komandant italijanskega XI. korpusa, se je skrivoma pripravljaj na akcijo, ki so jo mu bili naložili v zaledju Karlovca. Bil je preambiciozen, da bi se bil zadovoljil samo z demonstrativnim napadom. Zelen je streti dve hrvaški brigadi, ki sta XI. korpusu prizadeli toliko zla. V ta namen je sestavil dve grupaciji: zahodna, močnejša, se je imenovala »Orifici«, vzhodna pa je bila nekoliko slabša. Zahodno so sestavljali trije bataljoni, med temi dva bataljona

crnih srajc, četrti pa je čakal na ukaz v Ozlju. Bila je pod poveljstvom divizije »Isonzo«. Vzhodna pod poveljstvom divizije »Lombardia« je imela dva bataljona (od teh je eden bil fašistični), eno četo pehote in dve četi tankov tipa »L« (metalci plamenov). Naloga obeh italijanskih skupin je bila vsiliti borbo partizanskim formacijam, tj. trinajsti in četrti hrvaški brigadi »razmeščenim severno od železniške proge Jastrebarsko—Karlovac—Metlika, in jih nato na prostoru med Bukovico in Jezerino uničiti z manevrskim gibanjem štirih kolon, ki so krenile iz Metlike, Ozi ja, Draganičev in Jastrebarskega«. ¹⁴ Ker sta bili skupini iz dveh različnih divizij, je imel vrhovno poveljstvo nad obema general Gambarara sam.

Dne 29. januarja 1943 je krenila zahodna skupina »Orifici« proti Vivodini. Naključje je hotelo, da se je v istem času dvignila na pohod proti Vivodini tudi slovenska grupacija brigad. Italijanska kolona je bila okrepljena s topovi in težkimi minometi. Noč na 30. januar je prespala v Vivodini.

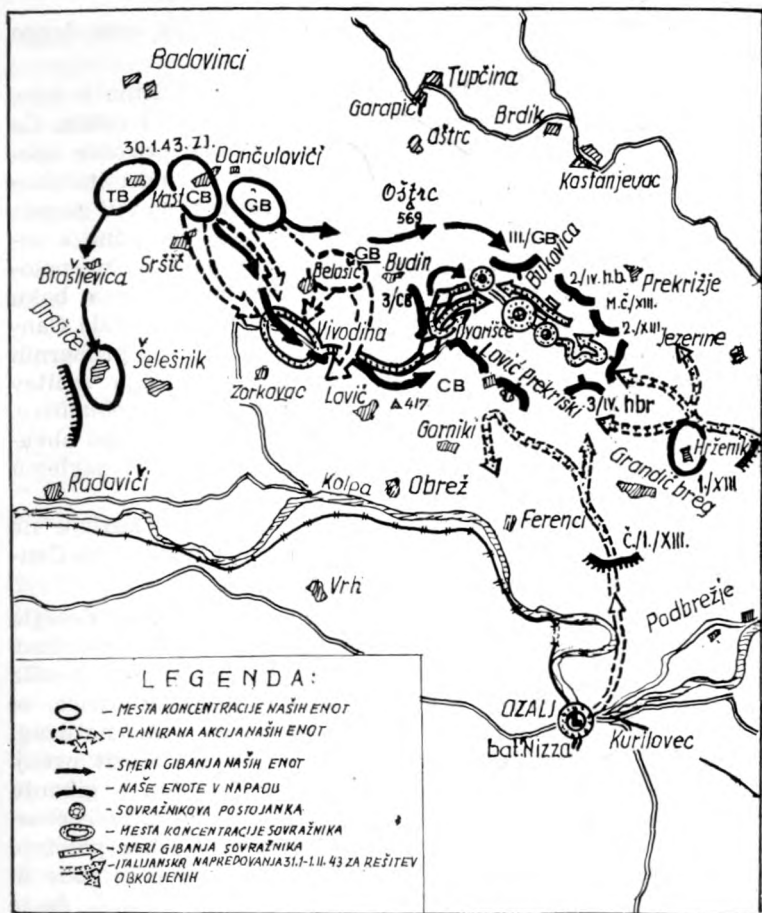
Le *izredno vojno naključje* je moglo ustvariti gibanje dveh kolon v isti smeri, ne da bi bili skupini vedeli ena za drugo. Partizanske brigade so si izbrale sicer bolj ovinkasto a zato bolj položno pot skozi Bušinjo vas, Brezovico, Bojanje vas, Radovico, Kašt in Dančuloviće, se izognile vsem utrujajočim globelim in se hitro približevale Vivodini. Cankarjeva brigada je kot star znanec bel'okranjskih hribov in žumberških grap korakala na čelu kolone. Zamislimo si presenečenje, ko so brigade nekje na položaj ih Kašt—Dančulovići zvedele za Italijane v Vivodini! Lahko je bilo uganiti, da so Italijani namenjeni na bojni sestanek s hrvaškimi brigadami. Pot proti Krašiću v tej pred viđeni smeri je bila torej za slovenske brigade zaprta. Ker se je zdelo, da Italijanov s hitrim maršem po vzporednih kolovozih skozi Oštre—Kostanjevac—Prekrižje ne bo mogoče prehiteti, so se odločili, da jih bodo napadli kar v Vivodini. Ugodni položaji za tak napad so obetali uspeh. Gubčeva brigada je dobila nalogo, naj napade sovražnika v bok skozi vas Belošić, z levim krilom pa naj zapre vivodinsko cesto; hkrati naj v zvezi s Cankarjevo tudi z vzhoda napada Italijane. *Ze* so se brigade v jutranjem mraku razvijale za boj, ko so opazile, da so Italijani začeli zapuščati Vivodino v smeri proti Krašiću. Nadaljnje razvijanje napada torej ni

imelo nobenega pomena več in naj ti je bilo treba kako drugo mogočnost.

Nova situacija je sama nakazovala rešitev. Očitno je bilo, da bodo Italijani po cesti nadaljevali pohod proti Krašiću. Če bi uspelo prvočasno obvestiti hrvaške brigade oziroma operativni štab slovenskih in hrvaških brigad 0 smeri italijanskega pohoda in njihovi nameri, bi Hrvatje postavili zasedo zahodno od Krašića in prestregli Italijane. Vzporedno s sovražnikovo kolono naj bi Gubčeva brigada pohitela na položaje okoli vasi Galina, kjer bi se tako znašla na levem boku italijanske kolone. Za Italijani pa bi po cesti odkorakala Cankarjeva brigada, da bi ob ustreznem trenutku in na primernih položajih, ki bi jih narekovala situacija, preprečila vrnitev italijanske kolone. To je bil pravzaprav *načrt za obkolitev*. Posrečiti bi se moral, če bo operativni štab pravočasno obveščen in če bo Cankarjeva brigada sposobna slediti naglemu tempu sovražnikovega pohoda.

Načrt Dolenjske operativne cone je bil po kurirju na konju takoj odposlan operativnemu štabu. Gubčeva in Cankarjeva brigada pa sta se podali na pot.

Kolona »*Orificia*« je še dopoldne 30. januarja 1943 dosegla vas Dvorišče, si nekoliko odpočila, nato se je spustila v dolino, ne da bi bila na hribu Lović za zavarovanje hrbta pustila kako četo. Nič hudega sluteč, se je vila skozi Bukovico, se spustila do istoimenskega potoka in se ravno začela na drugi strani vzpenjati, ko so Hrvatje vsuli nanjo strahovit ogenj. Operativni štab je torej bil pravočasno obveščen o gibanju italijanske kolone in o predlogih Dolenjske operativne cone. Ko se je sovražna kolona poskušala vrniti na dobre položaje Lovića, je naletela na prednji odred Cankarjeve brigade in bila odbita v dolino. Italijanski komandant je spoznal, da je obkoljen, zakaj tudi na njegovem levem boku so se pokazale partizanske čete. To je bila Gubčeva brigada. O tem poroča Dolenjska operativna cona (Milovan Šaranović) tole: »Po krajšem odporu se je sovražnik začel hitro umikati v smeri prek Radušca in Dvorišča proti Vivodini. Sovražnika pa so v tem momentu naše enote skoraj z vseh strani obsule z močnim ognjem, da je zavladala pri njem prava panika. Nastalo je bežanje po položaju na vse strani, ko so iskali kritja pred našim močnim ognjem.«¹⁵ Nekaterе enote so se prebile proti

Bitka pri Bukovici in Krašiću

Kolpi, jedro pa se je vrnilo nazaj in začelo organizirati obrambo pri vaseh *Radušće*, *Bukovica* in v šoli pri Radini Gorici. Partizani so se zavedali, da je sedaj ugodna priložnost za popolno uničenje sovražnika, ko se mu še ni posrečilo dobro utrditi. Ze dolgo se niso znašle tako velike sovražne moči v tako čvrstem obroču kot sedaj. Najprej so 30. januarja 1943 deli IV. hrvaške in Cankarjeve brigade popolnoma uničili fa-

šistične oddelke v vasi Radušče. Skupino pri šoli v Radini Gorici so uničili borci drugega bataljona trinajste hrvaške brigade. Tako so bili likvidirani vsi zavarovalni oddelki italijanske grupacije.

Med temi boji se je jedro sovražne vojske začelo zbirati in utrjevati na neki goli vzpetini vasi *Bukovica*. Tu je bila ena sama hiša z gospodarskimi poslopji. Italijani so povezali svojih 70 mul okoli hleva, postavili težko orožje na položaje, se uredili za krožno obrambo ter začeli pripravljati okope za mitraljeze in jarke za kritje. V poslopja so spravili ranjene in mrtve. Najprej jih je napadel drugi bataljon četrte hrvaške brigade. Ta napad so Italijani odbili. Ponoči na 31. januar 1943 sta že bolj organizirano ponovila napad tretji bataljon Gubčeve in drugi bataljon četrte hrvaške brigade. Pomagal jima je top trinajste, ki pa je imel le sedem granat. Najprej se je oglasil top. Vendar dve granati ništa eksplodirali. Ko so izstrelili poslednjo granato, so jurišali. Obrambni ogenj pa je bil tako silovit, da so se partizani morali umakniti, sicer bi bilo preveč žrtev.

Bataljoni Gubčeve brigade so nato zasedli položaje, od koder so lahko opazovali obkoljene Italijane in jih obstreljevali. Težki mitraljez »švarcloze« so postavili ob neki zidnici kakih 700 metrov od Bukovice, od koder je bil dober pregled nad sovražnikom. Težki mitraljez je sicer bil na dobrem rae-stvu, vendar je bilo zelo malo municije. Priskočili so na pomoč hrvaški partizani, ki so dali na voljo kar 1000 nabojev in tedaj je imel »švarcloze« več moči. Sem ter tja se je oglašal in prizadejal Italijanom, ki so imeli le plitka kritja, veliko preglavic in izgub,*

* Na položajih okoli težkega mitraljeza je bilo zelo živahno. Ker ni bilo pri roki vode, so partizani polnili vodni hladilnik mitraljeza kar z vinom. Od tu je bil nepozaben pogled v dolino, kjer je bilo na enem samem vrtu ob samotni hiši v Bukovici vse zeleno italijanskih uniform. V plitke, na hitro pripravljene okope so sev kot sardine stisnili italijanski vojaki. Lahko je bilo dognati, da so si uredili sistem za krožno obrambo. Ob hlevu je bilo videti kup pobitih mul. Pri tem klanju je sodeloval tudi »švarcloze«, h kateremu so prihajali partizani in tu pa tam spuščali rafale. Nad mitralješkim gnezdrom je bila glava zaklane mule, ki so jo veseljaki našemili tako, da je gledala proti Italijanom v Bukovici ter se smešno našopirjena in postavljena med ubite fašiste molče rogala proti dolini.

Opisali smo boje z zahodno skupino »Orifici« (30. in 31. januarja 1943). Slovenske brigade so imele opraviti le s to skupino, medtem ko sta hrvaški brigadi morali zadrževati tudi vzhodno italijansko grupacijo. Pod poveljstvom generala Rugherà se je vzhodni del sovražne grupacije začel pomikati proti Krašiću, in sicer v dveh kolonah ter istega dne kot kolona »Orifici«, to je 30. januarja 1943. Vzhodna kolona je imela ukaz, prodreti skozi Krašić in postaviti zahodno od njega zapomo linijo, da bi bili hrvaški brigadi obkoljeni. Vzhodna kolona je naletela na odpor in je s pomočjo tankovske čete do večera prodrla do Bresarića. Njena spočetka ofenzivna naloga pa se je zvečer izpremenila v obrambo. Zvedeli so namreč za obkolitev zahodne skupine, in ko so še dodobra presodili položaj, so ugotovili, da nimajo proti sebi le hrvaški brigadi, marveč še novo, številno slovensko partizansko skupino. Potek bojev na obeh smereh je torej postavil ves prvotni italijanski načrt na glavo. Namesto da bi bili Italijani tišči, ki obkoljujejo in uničujejo, so bili sedaj sami obkoljeni. Iz prej tako pompozne uničevalne akcije se je sedaj izcimila naloga s stvarno vsebino: *resiti obkoljene*.

Po neuspelem napadu na Bukovico v noči na 31. januar 1943 sta Gubčeva in četrta hrvaška brigada organizirali blokado obkoljenih Italijanov. Prvi in tretji bataljon Gubčeve sta bila severno od Bukovice (tretji bataljon okoli Cero vice), drugi bataljon četrte brigade pa je bil okoli Konjarić Vrha, z njim pa še mitralješka četa trinajste brigade s topom. Ves dan so si gubčevci in hrvaški partizani prizadevali, da bi se približali Italijanom. Ti pa so kakor v klobčič zvit jež obupno branili svoja življenja in upali na pomoč, ki se je približevala. Čez dan so s topništvom in minometi obdelovali položaje na Loviću. Pri tem je sodelovalo tudi topništvo iz Ozi ja in Metlike. Letala so ves dan bombardirala naselja in z zažigalnimi bombami požigala vasi.

Zvečer 31. januarja 1943 so prvi in tretji bataljon Gubčeve ter drugi bataljon četrte hrvaške brigade ponovno napadli Bukovico a tudi to pot brez uspeha.

Približal se je tretji dan bitke pri Bukovici. Vzhodna italijanska skupina se je nevarno približala obkoljenim, ražen tega je iz Ozlja udaril bataljon »Nizza« iz sestave skupine »Orifici«. Operativni štab ni hotel izpustiti iz rok izredne

priložnosti, da bi zadal Italijanom v Bukovici uničujoč udarec. Najbolj so bili iievarni Italijani, ki so prodirali z vzhoda. 2e so se vkljnili v brigadne bojne vrste. Zato je operativni štab združenih brigad izdelal načrt za naslednji dan (1. februar 1943), po katerem bi bilo treba z zbranimi močmi najprej odbiti ali razpršiti vzhodno grupacijo, nato pa z vsemi silami popolnoma uničiti obkoljene v Bukovici.

Toda dogodki so se drugače razvijali. Proti večeru prvega februarja se je Italijanom posrečilo, z obćim napadom na vse partizanske položaje približati Bukovici tako, da so njihove manjše enote *vzpostavile zvezo z obkoljenimi*, nakar se je med ostrimi boji začela evakuacija ostankov treh bataljonov, ki so tri dni in noći pričakovali rešitve. Ti boji so bili ostri in Italijani so imeli velike izgube. Posebno hudi so bili pri Loviću na položajih Cankarjeve brigade. Tu so cankarjevci odbili Italijane in zadržali svoje pozicije. Gubčeva brigada je na položajih pri Bukovici budno pazila na razvoj dogodkov. Ko se je obkoljenim Italijanom proti večeru približevala pomoč, so se z izredno ognjeno pripravo izmuznili iz Bukovice. Gu'očevi je takoj postalo jasno, da odhajajo. Bila je že temna noć, ko so se borci previdno vzpeli na položaj, kjer so še pred kratkim bili Italijani. Žepna svetilka je v neprodorni temi pokazala grozljivo razdejanje. Sedemdeset mul je bilo razmrčvarjenih. V izkopanih jarkih so vsepovsod ležali mrtvi. V hlevu so našli hudo razdejanje in veliko mrtvih. V hiši so Italijani pozabili ranjenega podoficirja iz Rima.¹⁶

Tako je torej bilo stanje na ključni poziciji bitke pri Bukovici, ki pa je še ni bilo konec. Drugi bataljon Gubčeve so namreč ponoći poslali preganjat sovražnika. Zvečer

1. februarja 1943 se je nastanil v neki vasi v smeri proti Krašiću. (Morebiti je bil to Hrženik?) Tu so se hoteli utrujeni borci pogreti in odpočiti. Kmalu so zaspali v prijaznih domovih in se še prej z vseh strani dobro zavarovali. Varovalne straže in patrolje pa so kmalu sporočile, da so opazile Italijane na hribčku le kakih 200 metrov nad vasjo. Bataljon je v najvećji tišini zapustil vas in zasedel položaje, ne da bi ga bili sovražniki opazili. Bataljon je nestrpno pričakoval jutra, kajti zdelo se mu je, da je v ugodnem položaju za napad. Ko se je zasvetil dan, so Gubčevci opazili Italijane, kako se brezskrbno v grućah pogovarjajo na na-

sprotnem gričku. Verjetno je to bila ena od enot vzhodne skupine. Komandant drugega bataljona je ukazal napasti, kar je sprva presenetilo Italijane. Potem pa so se znašli in tudi oni udarili. Dobili so okrepitve in minometni ogenj jih je začel podpirati. Nove sovražne čete so partizane napadle tudi iz drugih smeri. Gubčevci jih prej niso bili opazili. Bataljon je bil *v stiski*. Zaradi slabega kritja je imel čedalje več izgub. Tu je padel mitraljezec Aleksander Smirnov-Alpako. Bataljon se je začel umikati po odkritem terenu skozi vinograde. Posebne težave so bile pri reševanju ranjencev, ki jih ni bilo malo. Stane Škrlič piše v Spominih, da sta se posebno odlikovala komandir Ivan Malenšek-Bomba in bolničarka Lojzka Javornik. V tem boju so bili med drugimi ranjeni komandant bataljona Ivan Hostnik-Jovo, namestnik komandanta bataljona Janez Hribar, politični komisar bataljona Franc Taurer-Plahun, politični komisar tretje čete Stane Vrhovnik in drugi. Bataljon je imel dva mrtva in devet ranjenih. Hudo ranjene so prepeljali v bolnišnico, vtem ko so lahki ranjenci ostali v brigadni ambulanti, zakaj bolnišnice so bile prenapolnjene. Bataljon je izgubil veliko vodilnega kadra in je v boju doživel velik neuspeh.

Tako se je končala tridnevna bitka pri Bukovici in Krašću. Kakšen plen je zasegla Gubčeva brigada, ne verno in tudi ni znano, kakšne izgube je imela. Podatki o izgubah in plenu vseh sodelujočih enot nam bodo dali približno sliko uspehov in neuspehov Gubčeve brigade. Po uradnih podatkih, ki jih moramo imeti za dokaj resnične, so imeli Italijani 98 mrtvih in 160 ranjenih, partizanski pa skupaj 18 mrtvih in 67 ranjenih, od tega slovenske brigade 8 mrtvih in 41 ranjenih. Zaplenjenega je bilo mnogo orožja, ki so si ga sodelujoče brigade bratsko podelile, pri čemer so imele slovenske brigade kot slabše oborožene prednost.

Gubčeva brigada se je v tej bitki marsičesa naučila. Predvsem se je navadila boriti se v sestavi velike operativne skupine. Tak boj pa zahteva veliko disciplino in sposobnost za razvijanje sodelovanja s sosednjimi enotami. Dalje se je naučila graditi poljske utrdbe in se v njih boriti. Borci so spoznavali, kako velik pomen ima vkopavanje, ki omogoča trdno obrambo in zmanjšuje izgube.

Brigada si je pridobila velike simpatije tistega dela hrvaškega prebivalstva, ki je bilo naklonjeno osvobodilnemu gibanju. To je bilo zlasti v žumberku. Z odnosi, ki so jih borci bili vajeni še iz Slovenije, in vsestransko pomočjo, ki so jo nudili revnim prebivalcem vasi, so pridobili nove prijatelje in odslej so prihajali v te kraje kakor na svoje domove.

Italijanom so popolnoma spodleteli načrti za umirjenje Zumberka. Odšli so v svoje garnizije premagani. Čeprav so se bili podali z veliko ambicijo v ofenzivno operacijo, je zaledje Karlovca odslej za nekaj dni postalo domena partizanskih brigad.

Kje je bilo komandno mesto in kako se je gibal glavni poveljnik operacije general Gambara, ne verno. V akcijah v Sloveniji je rad poveljeval kar iz Ljubljane in zato o razvoju bojev ni bil dobro obveščen. Možno je, da je v tej operaciji bil v Bukovici z jedrom svoje vojske. Zanimivo je njegovo poročilo o porazu pri Bukovici. Poslal ga je bil poveljstvu druge armade (3. februarja 1943). V njem pravi med drugim:

»Danes smo končali vzporedno akcijo divizije »Isonzo« — »Lombardia«... Zelo močne uporniške formacije, ki so štele okoli 4000 mož, so bile primorane sprejeti borbo med Vivodino in Krašićem, kjer smo jih hudo tolkli.

Uporniškim bandam se je posrečilo, izkoriščajoč prednosti razritega in težkega terena, ki se spušča s severa proti jugu in je na prevladujočih mestih posut s skupinami hiš, spremenjenih v žarišče odpora, izmuzniti se iz objema in se umakniti proti Gorjancem... Ker sem dosegel cilj, ki sem si ga bil postavil, sem bataljonom ukazal, naj se vrnejo in opustijo zasledovanje sovražnika, upoštevajoč, da je moštvo, ki se je hudo bilo od samega začetka akcije, nujno potrebno odmora.«

»Dne 30. t. m. sem odšel na položaj, da bi spremljal in bolje koordiniral končno fazo akcije. (Iz navedenega veje nekako potrdilo, da je res bil v Bukovici, op. avt.) Do danes sem pregledal vse enote in ponovno ugotovil, da so prežete z zelo visokim borbenim duhom.«¹⁷

To poročilo vsekakor skriva v visoke fraze zavito resnico o porazu in morda — o osebnem neuspehu pri vođenju tako pomembne akcije.

Akcije na progi Zagreb—Karlovac

Italijani so torej izrabili vse rezerve, ki so jih imeli na razpolago za obrambo in zavarovanje operativnega zaledja svojih divizij v napadu na glavnino NOV Jugoslavije. Sedaj niso mogli onemogočiti partizanske razbremenilne akcije. Brigade so torej udarile z vso močjo na poglavitno železniško progo Zagreb—Karlovac. Ob njej se je sovražnik utrdil. Zanašal se je na to, da mu bodo prihiteli na pomoč tanki in oklopni vlaki ter sosednje posadke, kadar bo katera od postojank v nevarnosti.

Operativni štab združenih partizanskih brigad se je nametil dobro porušiti progo in še nekatere postojanke ob njej.

Tridnevni boji med Bukovico in Krašićem so borce zelo utrudili. Dosedanji plen ni zadoščal za zadovoljitev vseh potreb po hrani, obutvi, obleki in strelivu. Toda četrta ofenziva je divjala z nezmanjšano močjo in partizani, ki so se ji upirali, so trpeli še večje pomanjkanje. Boj je treba nadaljevati brez odlašanja. Brigade so zato odšle na prostor severovzhodno od Krašića. Gubčeva brigada se je nastanila v okolišu Sv. Jane.

Operativni štab je izbral za prvi cilj napada dve postojanki, ki oklepata železniško progo s severa in juga. *Klinča selo* je na severni strani in je imelo posadko s kakimi 60 ustaši. To postojanko so prepustili četrti hrvaški brigadi. *Zdenčina* pa je ob progi in južno od nje in je že v ravnini. Njeno posadko sta sestavljali ena četa ustašev in ena četa Italijanov. To postojanko so dodelili Gubčevi in Cankarjevi brigadi. Izhodiščni rajoni so bili v vaseh Sv. Jana, Vranov dol in Plešivica. Ražen da bi morali uničiti postojanke, naj bi brigadi razrušili še železniško progo. Datum napada: noč na 5. februar 1943.

Obe brigadi sta morali pri akciji obvladati nekatere težave. Pot do postojank se s pobočja žužemberskih gora spušča po razbrazdanem in valovitem terenu. V dolini je veliko gozda in močvirnatga terena. Gubčevci se v tem okolju niso najbolj spoznali, zato so enote, ki so jih določili za direkten napad na Zdenčino, zamudile. Šele okoli ene ponoči se je napad na postojanko začel, medtem ko so čete za rušenje proge prispele o pravem času. Da bi bile težave še večje, je četrta

brigada dopustila, da jim je posadka iz Klinča sela pobegnila in okrepila Zdenčino. Tako Gubčeva brigada tudi ni dosegla kdove kakšnega uspeha. Postojanke, ki jo je napadal tretji bataljon, niso zavzeli in so se 5. februarja vrnili na izhodiščne položaje. Uspeh celotne akcije je bil polovičen: zažgani sta bili dve železniški postaji, miniran železniški most, porušene en kilometer proge, zažgani postojanka v Klinča selu in zgradba občine v Zdenčini. V Klinča selu je bilo nekaj plena. Brigade niso imele izgub, trije ustaši pa so bili ranjeni.

Vzrok za ta neuspeh je bila slaba priprava brigad zlasti glede organizacije nočnega pohoda na popolnoma neznanem terenu.

Po tej akciji se je operativni štab združenih brigad odločil za napad na *Draganiće* na križišču poti Karlovac—Jastrebarsko in Krašić—Karlovac. Ker so v neposredni bližini železniške proge, imajo poseben pomen kot zaščita prometnih zvez na tem pomembnem najzahodnejšem delu Pokupske ravnice. Draganići so bili za sovražnika izhodišče za napade proti Krašiću in Žumberku. Njegovo posadko so sestavljali Italijani s kakšnimi 400 možmi, domobrani pa so jih imeli okoli 100. Posadke so se utrdile v trdnjih zgradbah, kot so šole, javna poslopja, cerkve itd. Glede na sosednje postojanke Ozalj in Jastrebarsko ni bilo pričakovati močnih intervencij, zakaj posadke teh krajev so bile razmeroma slabotne. V Karlovcu so bile močnejše enote, toda one so morale mašiti vrzeli na fronti četrte ofenzive. Zatorej je bilo treba pričakovati, da bo sovražnik skušal posredovati predvsem z oklopnimi vlaki in s tankovskimi enotami.

Operativni štab je vrgel v boj vseh pet brigad. Trinajsta, Tomšičeva in Gubčeva brigada bi napadali glavne postojanke v Draganićih. Trinajsta bi napadala z juga in oklenila Draganiće z južne strani, Tomšičeva bi se približala z vzhoda, Gubčeva pa z zahoda. Severno smer proti Jastrebarskemu bi varo vala četrta hrvaška, južno smer proti Karlovcu in Ozi ju pa Cankarjeva brigada. Progo bi rušili četrta hrvaška in Cankarjeva brigada.

Velika akcija se je začela 9. februarja 1943, ob 21. uri. Gubčeva brigada, ki je krenila iz okoliša Krašića, je naletela na oster odpor Italijanov in domobranov. Borci so hoteli z juriši nadomestiti pomanjkanje težkega orožja. Top in mino-

met trinajste brigade namreč ništa prispela v pomoč, kakor je bilo dogovorjeno. Brigada je zavzela nekatere pomožne utrdbe, potem se je pripravila na splošen naskok. Toda niti velika hrabrost in izkušnje niso pomagale, da bi zavzela glavno postojanko. Ker je bil uspeh v tem boju prestižen, so gubčevci tvegali več, kot je bilo potrebno. Tako je bilo mnogo žrtev in mnogo ranjencev. Naj več je izgube je imela četa prvega bataljona, ki se je neprevidno preveč približala postojanki, od koder so jo obsuli z ognjem iz lahkih minometov. četa je menda imela dva mrtva in okoli štirinajst ranjenih.¹⁸

Podnevi 10. februarja sta Tomšičeva in Gubčeva brigada blokirali sovražno postojanko in se pripravili na ponovitev, toda to pot s težkim orožjem.

Desetega februarja sta obe hrvaški brigadi imeli velike uspehe. Četrta na položajih za obrambo severne smeri je uspešno odbijala sovražnikove napade iz Jastrebarskega, trinajsta pa je zavzela dve domobranski postojanki. Cankarjeva brigada je dobro branila južno smer, ker pa ni dobila pomoči, je sovražnik s tanki vdrl v Draginice in tako onemogočil nadaljnji napad. Ponoči so se vse enote umaknile.

Celotna operacija je bila uspešna, čeprav se ni posrečilo zavzeti glavne postojanke. Sovražnik je imel 24 mrtvih, 12 ranjenih in 146 ujetih. Deveti bataljon domobranov je doživel katastrofalen poraz. Partizani so zaplenili enajst puško-mitraljezov, en minomet, pet brzostrelk, 120 pušk, 12 konj, eno poljsko bolnišnico, mnogo streliva in razne opreme. Slovenske brigade so zopet dobile novo orožje. Imele so okoli 18 mrtvih in 32 ranjenih. Kako sp bile te izgube porazdeljene po brigadah, ne vemo. Na Gubčevo brigado je vsekakor odpadel levji delež.

Po draganiški akciji so bile brigade zelo izčrpane. Operativni štab združenih brigad se je zato odločil, da bo naslednjo akcijo izpeljal le z enim delom enot, druge pa bodo počivale. Zato je sestavil kombinirani odred iz dveh bataljonov Cankarjeve, tretjega bataljona Gubčeve in četrtega bataljona četrte hrvaške brigade. Poveljstvo Cankarjeve brigade je kot poveljstvo kombiniranega odreda dobilo nalogo, naj ponoči na 14. februar 1943 poruši železniško progo med postajama *Domagović* in *Lazina*. Odred naj nato pričaka vlak, ki ga je bila najavila obveščevalna služba, in naj ga uniči.

Odred je razrušil progo v dolžini okoli 500 metrov in se postavil na obeh začetkih prekinitev. Napovedani vlak je res nalletel na razdrto progo in iztiril. Partizani so jurišali in uničili ves transport. Ubili so 50 italijanskih vojakov in tri oficirje ter dva višja ustaška funkcionarja. Ujeli so 23 Italijanov in petnajst domobranov. Uničili so vlak z obema lokomotivama in zaplenili veliko orožja, streliva, opreme in hrane. Četrta hrvaška brigada je imela enega mrtvega in enega ranjenega, druge enote pa niso imele izgub. Poročila pravijo, da je bil ves plen razdeljen slovenskim brigadam. Ko je kasneje pripeljal napadenemu vlaku na pomoč oklopni vlak, je tudi on iztiril.

To je bila izredno dobro pripravljena in izvedena akcija. Gubčeva brigada je rušila progo z ene strani in je tam imela tudi zavarovanje. Tak je bil njen bojni delež pri tem.

Akcija med postajama Domagović in Lazina je bila zadnja akcija združenih slovenskih in hrvaških brigad. Zakaj je operativni štab prekinil tako uspešne operacije?

Ze 25 dni je minilo, odkar se je začela četrta sovražna ofenziva. Ker se je fronta pomaknila daleč proti južni Bosni, Hercegovini in Dalmaciji, Karlovac kot oskrbovalna baza ni imel več velikega pomena. To je bil prvi razlog. Drugi pa je bilo dejstvo, da je slovensko ozemlje že skoraj en mesec ostalo brez poglobitve udarne vojaške moči, zato je bil čas, da se slovenske brigade vrnejo in nadaljujejo že začeto ofenzivo na slovenskem ozemlju.

Operacije združenih brigad na Hrvaškem so bile zelo ■uspešne. Brigade sicer s svojimi akcijami niso mogle odločilno zadržati tempa nemško-italijanske ofenzive, so pa vendarle ustvarjale težave sovražnemu operativnemu vodstvu, ki je moralo ves čas biti pozorno, kaj se dogaja v zaledju njegovih čet. Poraz divizije »Lombardia« okoli Krašića je oslabil njeno sposobnost, da bi obnavljala bojno moč bataljonov na bojiščih v Kordunu in Liki. Poraz bataljonov divizije »Isonzo« pri Bukovici pa je za nekaj časa oslabil bojno sposobnost te divizije. Napadi na železniško progo Karlovac—Zagreb so izčrpavali sovražnikove rezerve v Karlovcu in jih prikovala v garnizone, da niso mogle tako učinkovito in s polno močjo sodelovati v ofenzivi. To je bilo pomembno prav tedaj, ko so se centralne moči narodnoosvobodilnega gibanja Jugoslavije borile na življenje in smrt.

Veličino partizanskih operacij v zaledju četrte ofenzive spoznamo v vsej vrednosti iz naslednjih podatkov:

Združene brigade so bile dve veliki bitki med Bukovico in Krašicem ter pri Draganićih, petkrat so napadle utrjene postojanke, štirikrat so rušile železniško progo, napadle dva vlaka in ju popolnoma uničile; zaplenile so dva težka in pet lahkih minometov, sedem težkih mitraljezov, dvajset puškomitraljezov, šest brzostrelk in 281 pušk. To je orožje, ki bi ga bila vesela vsaka slovenska brigada. Mnogo so zaplenili vojaške opreme in streliva. Sovražnik je imel 114 mrtvih, 175 ranjenih in 192 ujetih. Brigade so imele skupno 37 mrtvih in 103 ranjene.

Sodelovanje slovenskih in hrvaških brigad je poglobilo bojno tovarištvo in medsebojno spoštovanje. Hrvaške enote so cenile bojevitost in vztrajnost slovenskih partizanov ter njihovo sposobnost za urejeno delovanje, slovenski partizani pa so cenili hrabrost hrvaških partizanov in njihove velike bojne izkušnje.

Četrta hrvaška brigada je že petnajstega februarja 1943 odšla v Kordun. Tomšičeva, Cankarjeva in trinajsta hrvaška pa so pod vodstvom operativnega štaba združenih brigad 10. februarja 1943 odšle napadat Pleterje in druge postojanke okoli Gorjancev. Kot vidimo, je trinajsta hrvaška brigada odšla v Slovenijo, da bi se nekako oddolžila slovenskim brigadam za dosedanje pomoč. Sodelovanje Trinajste je bilo za nadaljevanje ofenzive v Sloveniji zelo pomembno, ker je to bila močna in zelo preizkušena formacija. Združene brigade niso nadaljevale ofenzive v smeri psote Suhi krajini, kakor je bil decembrski načrt glavnega poveljstva Slovenije predvideval. Sodelovanje hrvaške brigade se je za kratek čas preusmerilo v okoliš Gorjancev, kjer je za brigade bilo še dosti dela.

Gubčeve brigade začasno ne najdemo več v operativni sestavi združenih brigad. Predvsem je bil vzrok za to, da so jo pustili na Hrvaškem, ker je bila tam potrebna zanesljiva enota. Ražen tega pa so jo pustili v Žumberku zato, da bi imeli čas urejevati in zdraviti krizo, ki je vznikla v brigadi. Vojne enote namreč niso le mrtvo orodje, ki ga lahko uporabljáš, dokler se popolnoma ne obrabi. To so živi, zelo zamotani organizmi. Vsaka partizanska enota ima svoj značaj, svoj ponos, svoje mnenje, svoje tegobe in veselje. Vsaka enota pa ima se-

veda tudi moč, ki se svita v njeni bojni zmogljivosti. Ko se moč izčrpa, pade bojna zmogljivost enote, z njo pa se kruši moralna moč. Partizanska brigada ne more neprestano napadati ali pa se boriti. Napadi na utrjene postojanke zahtevajo velikih duševnih in moralnih naporov. Ker partizanom primanjkuje težkega orožja, ga morajo nadomeščati z osebno hrabrostjo, s požrtvovalnostjo in tveganjem. To zahteva mnogo žrtev, ki jih brigade ne morejo darovati v neskončnost. Zato je pravilno, da poveljujoči štabi mislijo na to in da pravočasno, preden izbruhnejo krize, ukrepajo. Ko so razločki med razpoložljivimi bojnimi pripomočki partizanov s sicer visoko moralno zavestjo in hrabrostjo ter med bojnimi pomagali okupator ja le preveliki, potem se morajo moralne sile in pripravljenost na žrtve izkoristiti proti novemu, bolj ugodnemu cilju. Brigadam je treba dati oddiha, da borci pozabijo na mrtve in ranjene tovariše, s katerimi so sklepali globoka prijateljstva.

Od ustanovitve pa do bojov na Hrvaškem je Gubčeva brigada bila tako rekoč noe in dan na pohodih in v bojih. Spremljali smo njeno pot skozi zmage in poraze. Oddiha ni imela. Žrtve so bile velike. Ali je potem čudno, če se je njen *sijajni življenjski utrip za čas ustavil*? Osrednji vzroki za tako razmerje v brigadi so bile menjave kadrov v brigadnem poveljstvu, izredno veliko ranjenih partizanov, drastični posegi v sestavo partijskega članstva.*

* Poročilo brigadnega biroja KPS z dne 14. februarja 1943, poslano CK KRS, osvetluje z minogimi podatki vzroke za krizo v brigadi. »Začetkom januarja je bilo stanje partije in brigade še nekam povoljno,« pravi poročilo »odkar pa smo šli proti Polici in se potem prebili proti Hrvatski in na Hrvaškem se pa je marskaj spremenilo.« Mnogi izgnajeni kadri so odšli drugam. Vodstvo brigade se je izpremenilo. Vsi na novo postavljeni četni in bataljonski kadri, nadaljuje poročilo, pa se niso povsem obneisli. Od 10. januarja 1943 so odšli iz brigade Lado Ambrožič-Novljan in Viktor Avbelj-Rudi v Dolenjsko operativno cono, kot politični aktivisti na teren pa Ivan Mavrovič-Ivanov, brigadni obveščevalec, Jože Kic član bataljonskega partijskega biroja, Lojze Trpin, sekretar SKOJ in Liza Venišnik-Spela, Aleksander Marjanović-Leko, komandant drugega bataljona, pa je odšel prostovoljno v Cankarjevo brigado.

V bolnišnicah in na okrevanju so bili tile partiji: namestnik političnega komisar ja brigade Zoran Dobravc, komandant drugega bataljona Egidij Sever-Stefan, politični komisar drugega bataljona Franc Taurer-Plahun, politični komisar prvega bataljona

Tako velike izgube in zamenjave v vodilnem kadru so prizadejale moralno celovitost brigade. Preden so se na novo postavljeni komandanti in politični komisarji seznanili z razmerami v novi sredini in še preden so se mogli pristneje povezati z novim okoljem, sta že vzniknili nedisciplina in nezaupanje v vodstveno trdnost. Nekateri borci so npr. začeli zamenjavati dele bojne opreme in celo strelivo za tobak. Ponekod so razmerja med partizani in partizankami povzročali trenja med borci. Polagoma so postajali vplivni tišči, ki so se z nezdravo ambicijo prerivali na višje položaje. Če pri tem vodilni kader ni imel dobrega posluha za pravilno ločevanje dobrega in slabega in če je začel sektašiti s tem, da je partijsko organizacijo postavljaj nad normalno vojaško-politično strukturo, potem se je nujno morala kriza v brigadi poglabljati.

Tudi z *administrativnimi ukrepi* so poskušali izboljšati razmere v brigadi. Brigadno poveljstvo je odstavilo enega bataljonskega političnega komisarja, dva četna politična komisarja, tri komandirje, enega namestnika političnega komisarja in enega bataljonskega obveščevalca.

Milan Venišnik-Savinc, začasni politični komisar prvega bataljona Franci Umberger, namestnik komandanta prvega bataljona Mile Cubrić, član bataljonskega partijskega biroja Jože Ajdišek-Riko, sekretar* SKOJ Drago Kunaver-Žmago, član bataljonskega partijskega biroja Jože Papež-Džon, namestnik komandanta drugega bataljona Janez Hribar, komandir čete v drugem bataljonu Ivan ICamin, politični komisar prve čete prvega bataljona Oton Pakiž-Koki, politični komisar tretje čete prvega bataljona Franc Kocjančič-Stari, četni politični komisar Mencin, četni politični komisar v drugem bataljonu Stane Vrhovnik-Marjan, vodnik Franc Štrumbelj-Hasan, vodnik Karei Pohleven-Drago, vodnik v tretjem bataljonu Ivan Omahen-Zan, politični vodni delegat Pelko, politični vodni delegat v drugem bataljonu Ivan Gogala-Rok, politični delegat v drugem bataljonu Karei Taufer-Sarli, partizan Jože Potočar-Zibic, partizan Marjan Srakar-Piškur. V brigadi se zdravita še ranjeni komandant prvega bataljona Jože Prijatelj-Svoboda in politični komisar čete drugega bataljona Stane Škrli. Hudo je bil ranjen komandant drugega bataljona Ivan Hostnik-Jovo. Padli pa so vodnik Franc Sepić-Leon iz prvega bataljona, začasni komandant drugega bataljona Miklavž Logar, vodnik Mesar in vodni politični delegat Pelko.

Za izboljšanje razmer v brigadi je partijska organizacija storila naslednje: od decembra 1942 pa do sredine februarja 1943 so sprejeli v partijo okoli trinajst novih mladih borcev v prvem bata-

Centralni komite KPS, glavno poveljstvo in Dolenjska operativna cona se niso strinjali s takim načinom odpravljanja krize. Gubčevo brigado sta obiskala komandant glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija in član Centralnega komiteja Boris Kraigher. Poveljstvu Dolenjske operativne cone so naložili, naj preišče vzroke krize v brigadi in povode za tako radikalne posege v njeno kadrovske sestavo. Ugotovili so, da so bili ukrepi izvedeni brez poprejšnjega posvetovanja z Dolenjsko operativno cono, da so prehitro napravili preveč sprememb in da niso pomislili, kaj bo z odstavljenimi, ki so jih poslali med borce. Poveljstvo Dolenjske operativne cone je bilo zelo zaposleno s snovanjem nadaljnjih operacij okoli Gornjancev. Ko se je Gubčeva brigada vrnila v Slovenijo, je poveljstvo cone na kratko razpravljalo s štabom brigade in zaslišalo vse odstavljene funkcionarje. Nato so sklicali sestanek brigadnega partijskega biroja, na katerem so objavili odstavitve brigadnega poveljstva. Tako je kadrovskim odstavitvam V enotah sledil enak ukrep pri glavi brigade. Poveljstvo brigade se je pritoževalo, da poveljstvo cone ni posvečalo brigadi

ljonu; v drugem deset, v tretjem pa osem. To je skupaj kakih trideset partizanov, med temi je bilo okoli 90 % delavcev.

Nekatere partizane so izključili iz partijske organizacije. Izključitve so imele tele razloge: vzgojno so bili nekateri izključeni za daljšo dobo »radi partijcu nedostojnega ponašanja«, drugi zaradi neaktivnosti in brezbržnosti, zaradi pijanosti. Ukore in opozorila so dobili, ker so se pritoževali ali pa so bili strahopetni. Nekoč so izključili celo četo poveljstvo, ker niso odvedli čete v akcijo in niso izpolnili povelja. »Namesto da bi vodili četo in ji sami dali volje in energije, so se dali voditi najslabšim partizanom in so ostali na repu najslabših.« To je imelo usodne posledice za akcijo. Pozitivno pa je bilo, da so nekateri zelo »pravilno in umevno sprejeli kazen, bili so zadosti avtokritični in niso ugovarjali, pač pa sklenili, da bodo v najkrajšem času pokazali, da so komunisti na mestu in spet vredni, da postanejo partijci«.

Povprečna starost partijcev v brigadi je bila sedem mesecev. »To naj ne bo nobeno opravičevanje« — končuje poročilo — »niti klic po pomoči... a partija bo prebolela tudi to krizo v naši brigadi in brigada bo zopet tista, kot je bila. Napravili smo pregled vseh mladih in novih kadrov ter jih postavili na vsa izpraznjena mesta. Neodgovarjajoči tovariši, ki smo jih preizkusili v sedanjih številnih bojih, so morali dati mesto bolj sposobnim, čeprav niso vsi partijci«.

»Brigada Matije Gubca bo spet postala ena najboljših brigad, v to sem uverjen!« (Poročilo brigadnega biroja KPS z dne 14. februarja 1943, arhiv CK KPS).

dovolj pozornosti prav tedaj, ko je bila v največjih težavah. Brigadnemu poveljstvu, ki je bilo najmlajše, najšibkejše in najmanj izkušeno, bi bilo treba dajati večjo pomoč.

Tako se je končalo kadrovsko zdravljenje brigade. Mnogi prej odstavljeni funkcionarji, ražen brigadnih, so se vrnili na svoja prejšnja mesta, novo brigadno poveljstvo pa so okoli 20. februarja 1943 sestavili tako, da je bil komandant *Jože Malnarič-Križevski*, politični komisar *Franc Pirkovič-Čort*, namestnik komandanta Stane Potočar-Lazar, pomočnik političnega komisarja Franci Kolar.

Poisegi v kadrovsko sestavo brigade so bili, kot smo videli, zelo drastični. Tedanje razmere poznajo mnogo takih primerov. Vedeti je treba, da so bili odsev izredne ostrosti, če je šlo za osebno odgovornost. Mnogokrat so bili zelo nepremišljeni in kritični in niso dosegali zelenih izboljšav. Njih pogostna posledica so bile moralne težave prizadetih, ki so občutili kaznovanja in odstavitve kot krivice. Upoštevati pa je treba, da tedaj narodnoosvobodilna vojska Slovenije še ni imela sredstev niti ustanov, da bi pomagala mladim in neiz-

Jože Malnarič-Križevski, komandant brigade

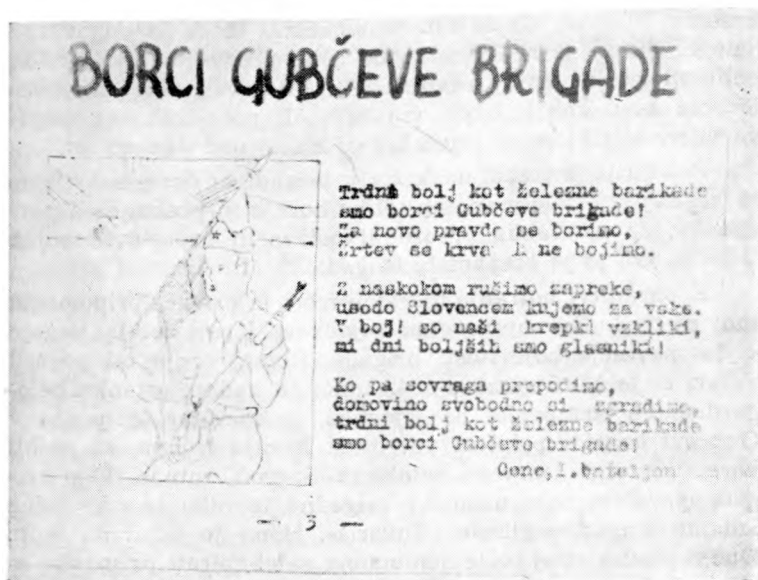

Franc Pirkovič-Čort, politični komisar brigade

kušenim kadrom, da bi laže obvladovali težke in odgovorne naloge. Tukaj so mišljene razne šole, predvsem oficirske in politični tečaji na višji ravni. Saj je bil poveljniški kader večinoma brez kakršnihkoli vojaških ali političnih šol, odgovorni poveljniki pa so imeli komaj nekaj nad dvajset let.

Poudariti je treba, da kriza v brigadi ni dosegla kritične točke. Saj je ostalo v enotah toliko dobrih in prekaljenih partizanov, da so zlahka prebrodili težave in vzpostavili bojno trdnost, kot jo je prej imela brigada.

K ohranitvi notranje moralne moči je brigadi pripomogla tudi njena *kulturnoprosvetna dejavnost*. Njeni začetki segajo v čas naj večje bojovitosti brigade. Komaj se je bil pogasil požar, ki je 12. decembra 1942 uničeval zadnje ostanke belogardistične postojanke na Ajdovcu, je sekretar agitpropa v Gubčevi brigadi poklical partizana Rudija Hönn, ki je bil borec v prvi četi prvega bataljona. Sporočil mu je sklep brigadnega štaba, naj ustanovi brigadno tehniko in naj začne izdajati brigadno glasilo »Tovariš«. Hönn je dobil na voljo štabni pisalni stroj in je nemudoma začel zbirati prispevke za »Tovariša«. Prav istega dne, ko je bila uničena fašistična posadka v Dobu, mu je Milovan Šaranović poslal hektografsko kožo, papir, kemično črnilo in vse drugo, kar je bilo potrebno za razmnoževanje. Tako se je rodila brigadna tehnika, ki je na Drečjem vrhu nekaj dni pred Novim letom izdala prvo številko »Tovariša« (v petnajstih izvodih). List je bil natisnjena polovičnem pisarniškem formatu. V njem so sodelovali komandant in politični komisar brigade, urednik Hönn, Dušan Bravničar, Janez Vipotnik, Sergej Vošnjak in še nekateri drugi. Ko je bila brigada na bojnem pohodu proti Ljubljani, je izšla na Čatežu že druga številka, ki pa je bila ilustrirana. To je bilo 4. januarja 1943. Tedaj so namreč odkrili v neki četi slikarja-samouka Aleksandra Pečeta-Sašo in ga pritegnili v tehniko. Nekako v istem času je prišel v brigado pisatelj Ferdo Godina. Tako se je izoblikovala osebna sestava tehnike in kulturniške skupine, ki je bila za razvoj kulture in razvoja de javnosti v brigadom kasneje v XV. diviziji izredno plodovita. Kulturniško dejavnost je tedaj prevzel Ferdo Godina, ki je urejal tudi »Tovariša«, Hönn pa se je posvetil tehniki. Tretjo številko Tovariša so natisnili že 15. januarja 1943. Tedaj so razdelili med borce tudi prvo posebno brošuro pod

Pesem je bila objavljena v »Tovarišu«

naslovom Dob-fašistični grob, ki jo je napisal Dušan Bravničar. Krog sodelavcev v kulturnoprosvetnem delu se je kmalu še bolj povečal. Poleg navedenih so bili pomembnejši sodelavci še Olga Červanova (Vipotnikova), Oleg Križanovski in drugi. Kulturniška skupina Gubčeve brigade je že marca začela nastopati na brigadnih oziroma bataljonskih prireditvah in mitingih ter na prireditvah pred javnostjo. Aleksander Peče se je proslavil s tem, da je napisal nekaj duhovitih ljudskih zbadljivk in zabavi jivk na račun okupatorja in belih ter jih je sam mojstrsko podajal kot nekake popevke. Rudi Hönn je napisal kratko enodejanko »Dogodek v Ljubljani«, Ferdo Godina pa več skečev. Kot režiser je nastopal Ferdo Godina. Po bataljoni so se sestajali pevci in sestavili prve pevske zборе. Snovi za nastope in za prosvetno delo med borci in prebivalstvom je bilo v kratkem času dovolj. Aktivnost kulturniške skupine je čedalje bolj vzgojno vplivala na partizane in pomagala oblikovati moralno podobo brigadnih enot.*

* Podatke je prispeval Rudi Hönn.

Kot smo videli, so Cankarjeva, Tomšičeva in Trinajsta brigada 16. februarja 1943 odšle čez Gorjance napadat belogardistično postojanko v Pleterjah. Gubčeva ni bila povsem izločena iz te operacije. Posredno se je udeleževala tako, da je imela nalogo rušiti železniško progo in nadaljevati prej zastavljeno delo združenih brigad. S tem da je ostala v Žumberku, je izpolnjevala še eno nalogo. Varovaia je področje ofenzive treh združenih brigad s hrvaške strani, hkrati pa je s svojo prisotnostjo mešala sovražniku jasno podobo o položaju v Žumberku. Ta taktična maskima naloga naj bi vsaj deloma prevarila sovražnika glede razporeditve vseh enot operativne skupine združenih brigad, zlasti pa glede njenih ciljev. Brigada je napadla in rušila železniško progo med Karlovcem in Draganići (v noči na 18. februar 1943), tedaj, ko sta se Cankarjeva in Trinajsta brigada skrivno približevali Pleterjam. Drugič je napadla naslednjo noč, na 19. februar 1943, ko je Cankarjeva začela svojo veliko akcijo proti belogardistični posadki v pleterskem samostanu. Izhodiščni položaji brigade so tedaj bili v Prekrižju in Medvedovi dragi.

Stab Gubčeve brigade februarja 1943. Z leve proti desni: Dušan Bravničar-Veljko, dr. Metod Mikuž, Petar Brajović, Ferdo Setrajčić, Jože Malnarič-Križevski in Franc Pirković-Cort

Hrvaško je Gubčeva zapustila 21. februarja 1943. V tem času je spie tla neštevilne prijateljske vezi s hrvaškim prebivalstvom. Najprej se je brigada nastanila v vaseh sevemo od Metlike. Prvi bataljon je bil v vasi Dragoševci, drugi v Brezovici, tretji pa v Bojanji vasi. V teh gostoljubnih vaseh je štiri dni počivala. Nato se je preselila čez Gorjance in se je naselila v okolišu Podgrada. Prvi bataljon je bil v Koroški vasi, drugi na Pristavi, tretji pa je zasedel Mihovec. Brigada je ostala na teh za obrambo odličnih položaj ih do 2. marca 1943. Komaj se je brigada udobno razmestila po kmečkih domovih, je že morala odbiti belogardistično enoto, ki je vede ali pa nevede rinila proti brigadnim položajem.

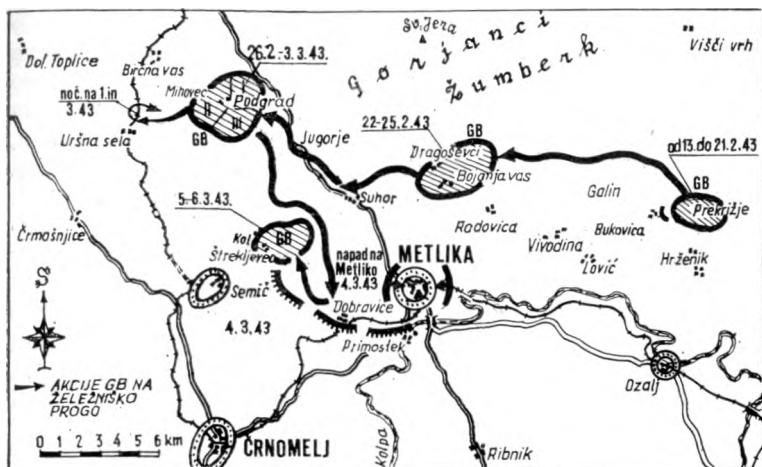
Medtem ko je bila Gubčeva brigada okrog Podgrada, je bila Tomšičeva okoli Jurne vasi na Gorjancih. Od tu sta obe enoti hodill rušit železniško progo med Uršnimi seli in Birčno vasjo. Prvič sta jo napadli v noči na 1. maree 1943, drugič ponoči na tretji maree. Proga je bila močno razrušena.

Med večje uspehe teh akcij štejemo iztirjenje vlaka, kjer so bataljoni zaplenili veliko živeža: slive, jajca, lešnike, moko in drugo. Veliko plena so poslali v bolnišnice.

Med tem časom si je brigada nekolikanj odpočila. Operativna skupina združenih brigad pa je nadaljevala ofenzivo. Cankarjeva brigada je s pomočjo Trinajste dosegla dotedaj svojo največjo zmago, ko je zavzela belogardistično postojanko v Pleterjah. Operativna skupina je nato neuspešno napadla Stojdrago. Operativni štab je zatem zasnoval napad na Metlika Operaciji se je zopet pridružila Gubčeva brigada.

Napad na Metliko je bila operacija velikega obsega, kaj ti sodelovale so vse štiri brigade. Akcija je bila imenitno pripravljena. Poglavitno nalogo, to je napad na sovražnikovo posadko v mestu, so dodelili Tomšičevi in Trinajsti hrvaški brigadi. Gubčeva pa bi morala varovati enote pred Metliko s semiške in črnomaljske smeri. Četrtega marca se je začel napad.

Bataljoni Gubčeve brigade so se postavili na položaje na liniji Črešnjevec—gozd Stublerka—vas Dobra vice—vas Pri-mostek—reka Kolpa. Uspešno je branila črnomaljsko smer, razrušila je železniško progo in zažgala nekatere mostove na Kolpi. Prav tako je odbranila semiško smer. Demonstrativno so napadli Črnomelj, da bi zadržali posadko v njem. Prvo noč

Bojna pot od 21. 2. do 6. 3. 1943

se napad na Metliko ni posrečil. Zadana naloga ni bila realna, zakaj Italijani so se bili v mestu utrdili in odbijali napade s pomočjo težkega orožja, zlasti topništva. Sprva so mislili, da bodo naslednjo noč ponovili napad. Toda do tega ni prišlo. Glavno poveljstvo je namreč uvidelo, da bi bilo zelo nevarno motati se predolgo okoli Metlike. Izgube bi bile prevelike, uspeha pa ni bilo pričakovati. Čas je bil, da slovenske brigade nadaljujejo ofenzivo, kjer so bile prenehale. Zato so slovenske brigade odpoklicali z bojišča. Trinajsta hrvaška je odšla v Žumberk v okolico Krašiča, da bi se odpočila in izpopolnila. Slovenske brigade pa so se umaknile na Gorjance. Operativni štab združenih brigad so razpustili in zopet je začel delovati štab Dolenjske operativne cone. Gubčeva je 5. marca zasedla Štrekljavec in Gradnik. Ko je italijansko-belogardistični garnizon v Semiču 6. marca 1943 zvedel, kje je, jo je napadel. Tej nepričakovani sovražni akciji se je uprl drugi bataljon in zavmil sovražnika v Semič.*

* Stab divizije »Isonzo« je 6. marca 1943 takole poročal o tem: »Naša enota, čeprav številčno znatno manjša, se je spopadla z bando kakih 300 upomikov in ji prizadejala znatne izgube. Nasprotnik se je moral umakniti proti severovzhodu. Na terenu so našli štiri ubite komunistične bandite, trije drugi upomiki pa so

Z Gorjancev so se brigade spustile v dolino Krke, jo prebrodile in se zbrale med Šmarjeto in Trebnjem. Gubčeva je zapustila Gorjance (6. marca 1943 zvečer), potovala mimo Dolža, šla čez Krko po mostu pri Dragi in se 7. marca naselila v Beli cerkvi, kjer je ostal prvi bataljon, v Družinski vasi, kjer je ostal tretji, in v Kronovem, kjer se je naselil drugi bataljon. Tu je en dan počitka potekel v miru. Ponoči na 8. maree 1943 je brigada zopet odšla na pot in se 8. marca razmestila tako, da je bil prvi bataljon v Zdinji vasi, drugi v Kamenju, tretji pa v Karteljevem. Ta razporeditev je bila namenjena obrambi novomeške smeri in napadom na železniško progo Novo mesto—Trebnje. Komaj se je prvi bataljon razmestil po hišah, že ga je presenetila in napadla italijanska kolona iz Novega mesta. Po kratkem spopadu so se Italijani vrnili v Novo mesto.

Bitka v Suhi krajini

Štab Dolenjske operativne cone je razpostavil brigade tako, da bi po najkrajši poti vdrle v Suho krajino, saj je bil to naslednji cilj za operacije. Že 3. marca 1943 je glavno poveljstvo poslalo Dolenjski operativni coni navodilo, v katerem nakazuje za cilj nadaljnjih akcij Suho krajino. Misel na likvidacijo Police je opustilo, ker bi taka akcija glede na ozek operativni prostor in iz bojazni pred novo sovražnikovo ofenzivo (ki pa je Italijani niso bili sposobni izvesti), bila preveč tvegana. Zasedba Suhe krajine bi bila velikega pomena za nadaljni razvoj vojne. Dolenjska in«Notranjska bi bili povezani. Kočevski Rog bi bil zavarovan in zopet bi v njem vzrasle nove vojaške in politične ustanove.

Suha krajina je bila v svoji revščini nesposobna nahraniti tako veliko partizansko skupino. V Suhi krajini je po množični vojaško politični akciji 18. septembra 1942 nastalo nekako zatišje in šele januarja in februarja 1943 so se začele znova kazati belogardistične čete. Marca 1943 se je iz Zvirč

bili ujeti in ustreljeni. Zaplenili so dve puški, mnogo ročnih bomb, dva nahrbtnika, polna municije, enega mezga s sedlom, dva kotla in razne druge reči. Naše izgube: podporočnik Pietro Cardillo iz **3.123.** pehotnega polka mrtev, ranjeni pa Marcello Foresti iz 3-/23. pehotnega polka, en vojak in en pripadnik MVAC...» (Zbornik VI-5-166.)

preselila vaška straža v italijanski garnizon v Hinjah. Dobropoljska bela četa, ki je štela 194 mož, je bila razporejena v Ambrusu, Korinju, Hočevju in Zagradcu. Žužemberški mešani (italijansko-belogardistični) garnizon, ki nam je že znan, je ob vlado val dolino Krke. Tak je bil oboroženi belogardizem v Suhi krajini.

General Gambara, poveljnik XI. armadnega korpusa, se je vztrajno trudil aktivirati svoje čete v zameno za izgubljenost možnost, da bi ponovil ofenzivo. V začetku marca 1943 je obiskal Mussolinija v Rimu, od koder je poleg pohvale prinesel italijanskim vojakom še perspektiven nacrt za nadaljevanje vojne proti slovenskim partizanom. Prinesel in objavil je tudi načrt za operacije in taktiko. Temeljna zamisel je bila: italijanske čete je treba *nagnati iz utrjenih garnizonov na teren v spopad* s partizani. »Garnizije, bunkerji, utrjena središča,« je razlagal, »ne smejo biti nekaj, kar je samo sebi namen, pač pa le središča za počitek. Italijanski vojak, dostojen tega imena, zaprt in zaščiten za bodečo žico, ne sme delati vtisa, da je ujetnik samega sebe. Zmaguje tišti, ki se giblje..., ki vsili nasprotniku svojo voljo, ki dela, kar sam hoče.« Belogardističnim četam je treba omogočiti tesnejše sodelovanje z italijanskimi »seveda pod italijanskim vodstvom«. Potrdil je nadalnje ustanavljanje posebnih bataljonov, katerih jedro bodo najbolj udarne italijanske čete, v njihovo sestavo pa bodo sprejeli tudi bele prostovoljce. Mejo med Hrvaško in Slovenijo bodo zaprli z bodečo žico.¹⁹

Nove Gambarove ideje so se kmalu začele uresničevati. V posebne bataljone so se prostovoljno priplašali pripadniki MVAC ali pa so jih tja enostavno premestili. Ražen osem lir plače na dan so dobivali še tri lire posebnega dnevnega dodatka. Oblečeni so bili v italijanske ardijske uniforme. Najprej so v diviziji »Isonzo« ustanovili posebni bataljon št. 1. Divizija »Cacciatori« je imela posebni bataljon št. 2, v sestavi jurišne grupacije »XXI. Aprile« pa je bil bataljon št. 3.

Za obrambo Suhe krajine je bila odgovorna jurišna grupacija črnih srajc »XXI. Aprile« s sedežem v Ribnici. Poleg drugih manjših enot je imela v sestavi posebni bataljon št. 3. Njen 1. bataljon je bil v Krški vasi. Manjše enote so bile skupaj z belogardisti v Hinjah in Ambrusu. Belogardistične

postojanke v Kopoljah, Strugah, Zvirčah, Tisovcu, Korinju in Hočevju so bile utrjene in z njimi so razpolagali Italijani.

Suho krajino so takole obvladovali: belogardisti so patrolirali po suhokrajinskih vaseh in onemogočali delovanje partizanom in aktivistom OF; pred napadi večjih partizanskih enot so se branili v utrjenih garnizionih, in sicer do prihoda pomoči sosednje garnizije; če skupaj niso mogli pregnati napadalcev, je šla v boj fašistična grupacija iz Ribnice. Italijanski XI. armadni korpus je lahko po potrebi poslal na bojišče še posebni bataljon št. 1 in še kak bataljon iz organske sestave divizije »Isonzo«. Iz divizije »Cacciatori« so lahko pritegnili dva bataljona, med njimi posebni bataljon št. 2, iz divizije »Macerata« v Kočevju pa so iztisnili en bataljon. Italijani so torej lahko postopoma postavili na bojišče v Suhi krajini največ sedem bataljonov.

Dolenjska operativna cona se je dobro pripravila za akcijo v Suhi krajini. Najprej so brigade popolnili z novimi borci, ki so prispeli večinoma iz Primorske.*

Intendantje so se trudili, da bi čim bolje prehranili enote. Poskrbeli so za obleko in perilo, orožarji pa so pripravili strelivo. Poglavitna skrb je bila posvečena vojaškemu urjenju brigad. Na novo pridobljene izkušnje je bilo treba posredovati poveljnikom in vsem partizanom. Novince je bilo treba vključiti v čete in jim dati vsaj temeljno znanje. Poveljevanje v boju tako veliki skupini je bila težavna naloga. Pripomočki za zvezo so bili še vedno zelo enostavni — kurir j i in osebna povezava članov štabov. Da bi izboljšali poveljevanje, je bila

11. marca 1943 v Šmarjeti skupna *vojaška va ja* vseh brigad.

V zgodovini osvobodilne vojne v Sloveniji dotlej še nismo zasledili tako obsežnega in tako velikega »manevra«. Po vojaški vaji je bil v Šmarjeti velik miting in dobro obiskan kulturni večer. V brigadah je bilo že veliko kulturnih delavcev: reci-

* Verjetno je brigada tedaj dobila nekaj novih borcev tudi iz obeh dolenjskih odredov. Iz Primorske sta med drugimi prišla v brigado tudi Feliks Rijavec, ki se je vključil v tretjo četo tretjega bataljona in Franc Tratnik, rudar iz Idrije. Tratnik je bil rudarski invalid. Leta 1942 so mu Italijani mobilizirali tri sinove v vojsko, četrti pa je, star komaj šestnajst let, šel v partizane, za njim pa še trinajstletni brat. Oče Franc je nato tudi sam, čeprav že v letih, odšel za sinovoma. Spomini Franca Tratnika, arhiv Gubčeve brigade.

tatorjev, pevcev, igralcev in drugih, ki so lahko poskrbeli za visoko kvalitetno raven programa.

Drugega marca 1943 je bil pri poveljstvu Dolenjske operativne cone sestanek vseh brigadnih poveljstev. Na njem je komandant Milovan Šaranović izdal bojno povelje za operacije v Suhi krajini. Posameznim brigadam je porazdelil naloge. Gubčeva naj bi zavarovala kočevsko in novomeško smer. Enemu bataljonu pa so naložili, naj poruši odsek proge med Čušperkom in Dobropoljami in jo onespособi. Tretji bataljon je dobil to nalogo zato, ker je veljal za zelo usposobljenega za to delo, kar je dokazal na dolenjski progi. Sicer pa Gubčevi brigadi ni bila dodeljena težavna dolžnost; usklajena je bila z njeno zaradi krize še vedno zmanjšano bojno sposobnostjo. Poglaviten popravek so zaupali Tomšičevi brigadi, ki naj bi napadla najmočnejšo postojanko v Ambrusu. Cankarjeva naj bi likvidirala Hočevje, Šerčerjeva pa naj bi se spopadla z belo posadko v Korinju. Na sestanku, ki se je zavlekel čez polnoč, so se še dogovorili o organizaciji sodelovanja med brigadnimi enotami, o medsebojnem povezovanju, o samostojnem in iniciativnem ukrepanju v duhu obče zamisli

Gubčevci so v noči na 11. maree 1943 minirali progo pri Mirni peči

v primeru, če bi odpovedale zveze, o ravnanju spričo morebitnih topniških, minometnih in letalskih napadov, o stikih s civilnim prebivalstvom v Suhi krajini — za to je dal navodila politični komisar cone Viktor Avbelj — nadalje so razpravljali o bojni veščini, taktiki, prehrani in prenosu ranjencev v roške bolnišnice.

Povedali smo, da je tudi Šercerjeva brigada dobila svoje dolžnosti. Ta brigada se je doslej sama bila, in sicer v zelo težavnih okoliščinah na Notranjskem. Sedaj so jo poklicali v sestavo Dolenjske operativne cone. Razlogi za to so bili v tem, da bi se partizanska grupacija spričo težkih nalog v Suhi krajini okrepila, da bi se tudi Šercerjeva brigada navadila bojevati se v zbrani skupini in ker je glavno poveljstvo nameravalo napraviti drugačno razporeditev moči. Še vedno je namreč bila veljavna zamisel o pohodu močne partizanske skupine na Notranjsko. Šercerjeva brigada je pravočasno prispela v Suho krajino in v vasi Dobrava počakala na druge brigade.

Poveljstvo cone je nameravalo nekoliko zamaskirati gibanja proti Suhi krajini. Zato je ukazalo dvema brigadama, naj izvedeta napade na železnice. Gubčeva je ponoči na 11. maree 1943 opravila imenitno akcijo pri Malenski vasi. Razrušila je progo in *iztirila tovorni vlak* ter ga popolnoma razdejala. Tomšičeva pa je dan kasneje porušila progo pri Mirni.

Ponoči na 14. maree 1943 so tri brigade šle čez železniško progo Trebnje—Novo mesto in se zjutraj naselile v vaseh Kal, Vrbovec, Dobrnič in njihovi okolici. Gubčeva se je nastanila v Dobrniču. Ker je bila v rajonu Dobrave tudi Šercerjeva brigada, so se tako prvič v zgodovini narodnoosvobodilne vojne zbrale *vse operativne brigade* pod enim poveljstvom. To je vsekakor bil spodbuden zbor v bojih prekaljenih in bojevitih brigad, najdražje, kar je tedaj premogel slovenski narod.

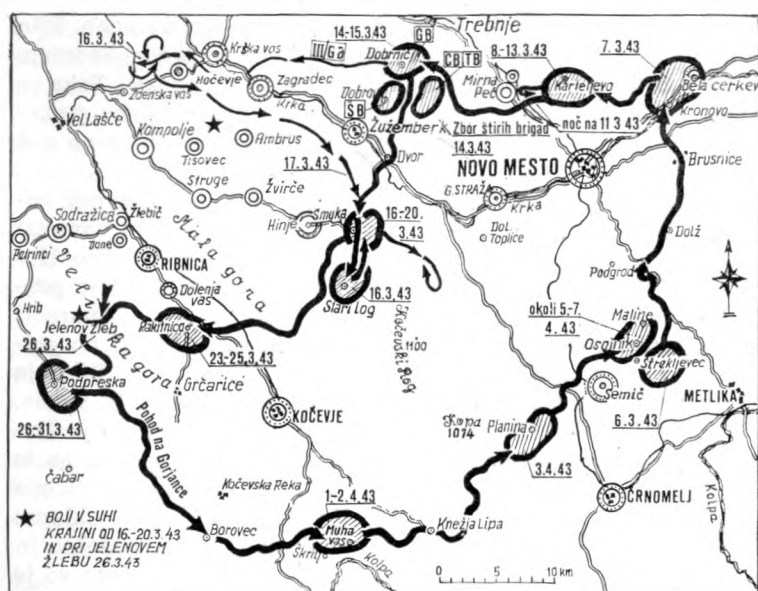
Brigade so se 14. in 15. marca 1943 dobro odpočile in dokončale zadnje priprave. Zvečer 15. marca 1943 so se razvile za pohod. Cankarjeva, Šercerjeva brigada in tretji bataljon Gubčeve brigade so odšli proti zahodu. Zahodno od vasi Zagradec so prebrodili Krko. Dva bataljona Gubčeve brigade sta krenila proti jugu in pri Dvoru odšla čez Krko. Ne daleč od Dvora sta naletela na belo zasedo in jo hitro pregna-

la. Pohodi brigad se niso odvijali, kot je bilo predvideno. Bila je temna noč in težave pri prehajanju Krke so precej zadržale partizane, da so z velikimi zamudami začeli napadati. Tako je od 16. marca 1943 dalje bila Suha krajina preplavljena s partizani — in ena najbolj dinamičnih in zamotanih bitk na nož se je začela.

Tretji bataljon Gubčeve brigade je pod poveljstvom komandanta Roberta Borštnarja-Radeta in v spremstvu namestnika komandanta brigade Staneta Potočarja hitel mimo Hočevja, da bi še ponoči dosegel železniško progo. Imel je precejšnjo zamudo. Vendar je še pred jutranjim svitom razporedil čete za zavarovanje in za napad na vlak, ki bi moral po pričakovanjih naleteti na postavljeno mino in iztiriti. Taka je namreč bila praksa tretjega bataljona. Toda imel je smolo. Italijanska patrulja je po naključju odkrila zasedo. Ko je Italijanom prihitel na pomoč še oddelek za zaščito proge, se je vnel kratek spopad in že so Italijani imeli enega oficirja in mrtvega in tri vojake ranjene. Ko je pripeljal še oklopni vlak, so pod njegovim varstvom našli mino, jo onesposobili in popravili progo. Tako se ta akcija ni posrečila. Bataljon se je umaknil na Ilovo goro, potem pa na položaje pri Planini, da bi s Cankarjevo brigado sodeloval pri varovanju smeri iz Zdenske vasi.

Gubčeva brigada brez tretjega bataljona je po prehodu čez Krko šla v Suho krajino in je postavila zasede pri Starem logu in Smuki ter proti Hin jam. Kmalu se je na cesti iz Kočevja prikazala sovražna kolona kakih dvanajstih kamionov vojakov v spremstvu oklepnikov. Pripeljal se je bataljon divizije »Macerata« iz Kočevja, ki je hotel okrepiti italijanski garnizon v Hinjah in ga oskrbeti. Zasesti je nameraval tudi Stari log in Smuko. Del prvega bataljona Gubčeve brigade ga je v zasedi napadel, Italijani pa so se hitro prebili proti Hinjam in Smuki. Tu jih je brigada zadržala in jim preprečevala vdor proti Lopati.

Tudi druge tri brigade sprva niso imele posebne sreče. Cankarjeva je šele proti jutru napadla Hočevje. Čez dan se je umaknila in blokirala postojanko. Šerčerjeva je zjutraj napadla Korinj, pregnala bele iz šole in jo zažgala. Belogardisti so se umaknili v utrjeno cerkev. Podnevi ni bilo uspeha. Tomšičeva brigada je tudi proti jutru napadla Ambrus. Že ob zori

Bojna pot od 6. 3. do 7. 4. 1943

je drugi bataljon vdrl v vas, nakar so se Italijani in beli umaknili v utrjeno šolo. Ko pa je ena četa črnih srajc iz Zagradca poskušala napasti tomsičevce, je bila hudo poražena in partizani so zaplenili tri težke mitraljeze in tri puškomitraljeze, en¹ lahki minomet in dvajset pušk. To je bila pomembna zmaga.

Tudi italijanski štabi tega dne niso mirovali. General Renzo Montagna, poveljnik jurišne grupacije črnih srajc »XXI. Aprile«, je naglo interveniral z dvema manjšima bataljonoma, napadel Cankarjevo in Šercerjevo brigado in popoldne deblokiral Hočevje. Akcije fašističnih enot so bile smeje, odločne. General pa je zahteval še novih enot. Komandant XI. armadnega korpusa mu je poslal še en posebni bataljon, ki je šele zvečer prisel v Videm-Dobrepolje.

Ponoči na 17. maree so brigade silovito napadle Korinj in Ambrus. Tudi to pot ni bilo uspeha. Zato je poveljnik Šaranović pregrupiral enote Tomšičeve in Cankarjeve brigade

in jih zbral okoli Ambrusa. Italijani so z dvema bataljonoma opoldne deblokirali še Korinj in vdrl v Ambrus.

Vtem ko je Gubčeva brigada še naprej ostala na položajih okoli Smuke in varovala žužemberško smer, se je v njeno sestavo že vračal tretji bataljon. Prejšnjega dne je imel precejšnje uspehe pri napadih na italijanske transporte iz Zdenške vasi proti Hočevju. Ena njegovih zased je vrgla v oklopni tovornjak bombo in ranila šest fašističnih vojakov. Po umiku Cankarjeve brigade izpred Hočevja, je tretji bataljon odšel v Gradene, kjer se je spopadel z ogledniškimi enotami iz Žužemberka, nato pa se je 17. marca spojil s svojo brigado. Na javke bolnišnic v Kočevskem Rogu je hkrati vozil veliko ranjencev iz vseh brigad.

Dne 17. marca 1943 proti večeru je bilo na bojiščih v Suhi krajini takole: tri partizanske brigade (Tomšičeva, Cankarjeva in Šercerjeva) so bile okoli Ambrusa, Gubčeva pa še zmeraj na starih položajih. Pri napadih na postojanke tudi ta dan ni bilo kdove kakih uspehov. En italijanski posebni bataljon je vdrl v Ambrus in okrepil njegovo posadko, en bataljon se je bližal Ambrusu iz Strug, drugi pa je proti večeru iz Zagradca poskušal napasti tomšičevce. Bil pa je kaj hitro obkolen, da se je z nočjo komaj rešil v Zagradec. Boj je bil prav blizu mesta, kjer je dan prej premagana četa fašističnega prvega bataljona.

Ražen štab generala Montagne je začel delo vati tudi štab generala Gambare. Komandant XI. korpusa je menil, da je Montagna razbil jedro partizanskih enot, ki beže proti vzhodu. Hotel jih je obkoliti in uničiti na istem mestu, kjer so tudi dejansko bile. V akcijo je spočetka vpletel dva bataljona. Eden iz divizije »Isonzo« naj bi zasedel Toplo reber, drugi iz divizije »Macerata« pa naj bi se postavil nad Stari log. Oba bataljona bi zelo ogrozila pozicije Gubčeve brigade. Počasi je general Gambara jemal v roke vajeti operacij. V Suho krajino je ta dan postavil vsega skupaj okoli 2000 vojakov. Številčno razmerje v moči je tako bilo uravnoteženo, saj je bilo partizanov v štirih brigadah tudi kakih 1600 do 2000.

Nova italijanska bataljona sta že proti večeru 17. marca 1943 pritisnila proti odrejenim položajem. Bataljon divizije »Isonzo« je po spopadu z Gubčevo brigado zasedel Toplo reber, bataljon divizije »Macerata« pa se je spopadel z Gubčevo

zasedo severno od Male gore na cesti proti Kočevju. Zaseda je z avtomatskim orožjem napadla Italijane na kamionih, poškodovala dva tovornjaka, ubila dva in ranila štiri Italijane. Ker se je sovražnikov bataljon kljub temu razvil za boj in je bil mnogo močnejši od zasede, v kateri ni bila več kot ena četa partizanov, se je zaseda umaknila. Bataljon divizije »Macerata« je nato prodril v Stari log. Brigada se ni dobro upirala premoči dveh italijanskih bataljonov; postavila se je vzhodno od ceste Stari log—Smuka in jo še naprej nadzirala. Tretji bataljon pa je šel naprej z ranjenci, ko je bil prej blizu Hinj na lastno pobudo reševal ranjence Šercerjeve brigade. Cilj njegovega pohoda so bile Podstenice. Kolona z ranjenci je bila zelo velika. Bataljon je imel 20 do 30 voz. Poleg ranjencev iz bojov so bili tudi tišči, ki so jih ranili letalski napadi.²⁰

Dne 18. marca so združene brigade ob 3. uri ponovno napadle Ambrus. V njem je sedaj poleg stare posadke bil še poseben bataljon. Ta je imel s seboj minometni vod in vod gorskih topov. Pomagala sta mu še dva voda topov iz Zagradca in Vidma. Partizani so imeli deine uspehe, toda zjutraj je enega od Tomšičevih bataljonov napadel italijanski posebni bataljon, ki se je bil skoraj neopaženo pritihotapil v Ambrus. Tomšičeva brigada je imela precejšnje izgube, toda s silnim jurišem se je izvila iz neugodnega položaja in vmila fašistom udarec za udarec. Tako je bilo konec napada na Ambrus.

Vtem se je nadaljevalo delovanje poveljstev in gibanje enot po novih načrtih. Generalu Montagni je nenadoma pošla bojevitost. Po podatkih svojih obveščevalcev je sklepal, da se ne obeta nič dobrega. Sodil je namreč, da je v Suhi krajini 3000 partizanov in da sta na poti čez Kočevski Rog dve hrvaški brigadi z okoli 1200 možmi. Le z dvema bataljonom in belogardističnimi posadkami ni imel torej kaj početi.

Vajeti je tedaj vzel v roke general Gambaro.

Menil je, da sta dozorela obkolitev in uničenje partizanov, ki so bili sedaj zbrani med Ambrusom in Smuko. Po njegovem načrtu naj bi 19. marca 1943 obkolili partizanske grupacije (toda brez Gubčeve brigade, ki je bila zunaj zamišljenega obroča) tako, da bi jedro italijanske vojske 4 do 5 bataljonov obkolilo partizane s severne strani, kjer bi zapirale prehod v dolino reke Krke in proti Kočevskemu Rogu, manjše enote suhokrajinskih garnizonov in belogardistov pa bi za-

pirale linijo med Ambrusom in Hinjami. V to smer, je sodil, se partizani ne bodo umikali. Hkrati je postavil še štiri zapore na cesti Ilova gora—Krška vas—Sela pri Šumberku—Trebneje. S koncentričnim gibanjem svojih bataljonov bi nato stisnil brigade na ozek prostor, jih s topništvom in letalstvom razbil in na to ostanke uničil. Ustvaril je ugodno številčno razmerje siii 1,5 proti 1 v svojo korist, presežek pa je imel v težkem orožju in letalstvu.

Tudi Dolenjska operativna cona je presojala položaj in ugotovila, da zaradi prodora dveh italijanskih bataljonov v Ambrus nima več pomena napadati ta kraj. Sklenila je, da bo zbral'a brigade (zopet brez Gubčeve!) čimbližje skupaj, da bi se naslednjega dne lahko uprle vsaki sovražni akciji. Ta načrt pa kakor da je bil usklajen z italijanskim!

Dne 19. marca so se začeli italijanski bataljoni premikati na nove položaje. Posebni bataljon št. 3 je imel nalogo zasesti položaje s poglavitno obrambno točko pri Sv. Katarini nad vasjo Plešivica. Tam pa je bila Tomšičeva brigada. Ko so se nekolikanj opiti od vina in zmagoslavja vojaki tega bataljona približali tomšičevcem, so jih partizani napadli. Po srditem boju so sicer Italijani v začetku prodrli v partizanske položaje, toda tomšičevci so jih kmalu obkolili in pošteno potolkli. Ostanke italijanskega posebnega bataljona št. 3 so zbežali v Zagradec. Po italijanskih poročilih so imeli 28 mrtvih in 37 ranjenih. Tomšičeva je zaplenila dva težka minometa, dva lahka minometa, tri težke mitraljeze in štiri puškomi trai jeze, več pušk, bataljonsko zastavo in mnogo streliva pa drugih pripomočkov. To je bila velika zmaga, ki so se je razveselili vsi partizani. Tomšičeva je imela dva mrtva in deset ranjenih.

Ko je poveljstvo cone uvidelo, da so Italijani zbrali premočne sile, je sklenilo, da se bodo *premaknili na novo bojišče*, da bodo odšli iz Suhe krajine. Tako so brigade 20. marca 1943 začele zapuščati položaje med Ambrusom in Smuko in se usmerjale proti Novemu in Staremu logu, Grintavcu in Novemu bregu. Tega pohoda se je udeleževala tudi Gubčeva brigada, ki je bila prej brez potrebe zapustila položaje in odšla za tretjim bataljonom do Podstenic. Poveljstvo Dolenjske operativne cone je zaradi tega zelo kritiziralo pasivno in defenzivno ravnanje brigadnega štaba. Med umikom je Cankarjeva brigada še dvakrat potolkla italijanske bataljone, ki so

se tudi začeli umikati v izhodiščne položaje, ko so spoznali, da so se jim brigade izmuznile iz obkolitve.

Partizani so z vdorom v Suho krajino izzvali Itali jane na brezkompromisen boj. Postojank sicer niso mogli zavzeti, pač pa so v manevrskih bojih hudo potolkli najelitnejše fašistične enote. Demonstracija številčne moči in bojne sposobnosti je vplivala na prebivalstvo Suhe krajine, ki je uvidelo, da sodelovanje z okupatorjem prinaša slabe uspehe. V zgodovini osvobodilne vojne Slovenije bi težko našli bolj dinamično in uspešno operacijo, čeprav poglavitni operativni cilji v Suhi krajini niso bili doseženi. Podatki o izgubah nam zgovorno pripovedujejo o partizanskih uspehih. Italijani so imeli 114 mrtvih in 163 ranjenih; partizanske izgube pa so bile 33 mrtvih in 44 ranjenih.

Opazili smo lahko, da Gubčeva brigada ni bila kdove kako aktivna, niti posebno uspešna. Tretji bataljon ni izpolnil važne naloge na železniški progi, brigada pa se je umaknila s položajev, ki so ji bili dodeljeni. Posledice neurejenosti so še vedno bile prisotne. Brigada v tej sijajni bitki v Suhi krajini ni imela pomembnih izgub.

Treba si je zapomniti, da so Italijani uporabili v Suhi krajini 5 do 6 bataljonov, nekaj fašističnih manjših enot, belogardistične čete MVAC, štiri topove iz Velikih Lašč in Krške vasi (poleg topov, ki so bili v organski sestavi bataljonov), dva oklepna vlaka, nekaj oklopnih avtomobilov, deset motornih vozil, letalski odred in druge manjše enote. To je bilo skupaj okoli 2500 mož.

Bitka pri Ribnici

Naslednji cilj pohoda združenih brigad je bila Ribniška dolina. Tod je šla pot na Notranjsko, kamor je Dolenjska operativna cona usmerila gibanje v skladu z direktivo glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943.

Ribniško dolino oklepa na severovzhodu Mala gora, na jugozahodu pa kakih 1110 m visoka gozdnata planota Velika gora. Med obema leži Ribniška dolina kot kaka kultivirana oaza sredi gozdov in senožeti. Sredi doline ob železniški progi Ljubljana—Kočevje je mesto Ribnica, okoli nje pa so številna

naselja in vasi. Ribniška dolina je zelo primerna za uporabo oklopnih enot.

Na težko dostopno in prehodno Veliko goro je bila tište čase speljana precej dobra, tako imenovana Rudeževa pot proti Jelenovemu žlebu. Uporabljali so jo za prevažanje lesa. Pobočje Velike gore se strmo spušča proti Ribniški dolini do kakih 500 metrov visokega dela, kjer so vasice Kot, Za - dolje, Podgora, Dane in Lazar. Od tu se vzpne kot val gozd - nato predhribovje 600 do 700 metrov visoko in nato preide v ravan. Iz Ribnice vasi ni videti. Položaji na hribovju omenje - nega vala obvladujejo skoraj vso ribniško ravan, zato so ime - nitni za obrambo in napad.

Ribničani se niso dali ugnati belogardizmu v kozji rog. Mnogi somišljeniki OF so morali med veliko italijansko ofen - zivo v internacijo, veliko jih je odšlo v partizane, nekatere pa so pobili. Italijani so imeli na voljo ribniško belogardistično četo, v kateri je bilo kakih 60 mož, in približno 80 mož močno četo iz Sodražice in Petrincev. Beli oddelki so bili v Ribnici, Dolenji vasi, Žlebiču, Brežah in Sodražici.

Italijani v Ribnici niso imeli močnega garnizona. V mestu je sicer bilo poveljstvo fašistične grupacije »XXI. Aprile«, v posadki pa so imeli le poseben bataljon črnih srajc, ki smo ga spoznali že v Suhi krajini. Sedaj je imel le še 150 mož. V Ribnici sta bila še topniška baterija in oklopni vlak. To so bile razmeroma skromne moči za obrambo Ribniške doline. Italijani so lahko upali na pomoč še enega ali dveh bataljonov divizije »Macerata« iz Kočevja in tistih enot, ki jim jih bo dodelil general Gambara. To pa bi v glavnem bile enote, ki so se že uveljavljale v Suhi krajini.

Napad na Ribnico bi vsekakor bila pretežka naloga za štiri brigade. Zato je poveljstvo Dolenjske operativne cone sklenilo napasti sovražni garnizon v Dolenji vasi in se tako oskrbeti z živili, zakaj prehrana brigad je bil pglavitni problem. Pred Veliko goro pa so nameravali zaplesti Italijane v boj.

Na veliko italijansko presenečenje je Šercerjeva brigada 20. marca 1943 zasedla vasi Dane, Novo Štifo in Kot. Ta bri - gada je bila le v predhodnici in je imela nalogo pritegniti italijanske sile nase, da bi druge tri brigade naslednjo noč laže prišle čez progo. Gubčeva je ponoči na 23. maree 1943

skupaj s Tomšičevo in Cankarjevo brigado prešla železniško progo med Ribnico in Staro cerkvijo. Nato je šla kar pa glavni cesti in proti jutru zasedla vasi *Rakitnico* in *Kot* pri Rakitnici. Nato je uredila za obrambo vse pomembnejše položaje ob cesti iz Dolen je vasi proti Gotenici in od Rakitnice do Zadolja. Cankarjeva se je ustavila v Zadolju in Podgori, Tomšičeva pa v Danah. Brigade so tako postavile fronto od Kota do Rakitnice. Gubčeva je bila na desnem krilu bojne razporeditve. Štab Dolenjske operativne cone je bil v Zadolju.

V Gubčevi in tudi v drugih brigadah so bile s prehrano velike težave. V bitki za Suho krajino se je Gubčeva gibala v požganih kočevskih vaseh in si ni mogla nabrati zaloga hrane. V Ribniško dolino je tako prišla s praznimi kotli in prva naloga je bila, oskrbeti se z živežem. Intendanti so v spremstvu patrolj hodili v vasi blizu Ribnice, kjer so bili Italijani. Pod neprestanim sovražnikovim ognjem so le dobili nekaj krompirja, ki so ga brž skuhal v poljskih kuhinjah. Stane Skrlj poroča v Spominih, da je vsak borec dobil po štiri krompirje in da je to bilo za ves dan.

Ponoči na 24. maree 1943 je Cankarjeva brigada odšla na prehranjevalno akcijo; napadla je belogardistično-italijansko postojanko v Dolenji vasi. Postojanka ni zavzela, dobila pa je le nekaj hrane za vse brigade. S tem pa preskrba še ni bila rešena. Tomšičeva brigada je podobno akcijo opravila 24. marca zvečer, mimogrede ujela nekaj belih in Italijanov ter se oskrbel'a z živežem. Tako so oskrbovalne akcije postale vsakodnevne bojne akcije.

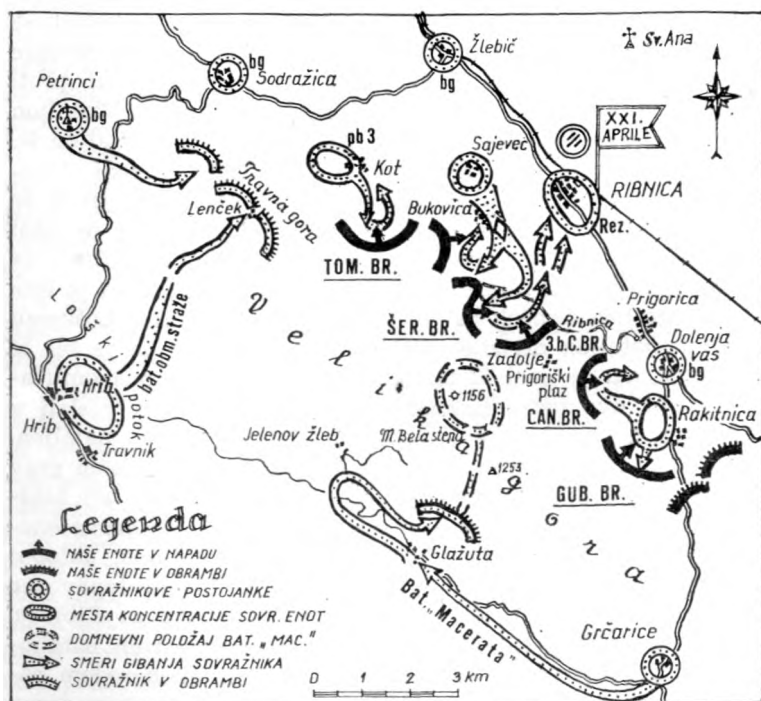
Podnevi 22. marca 1943 so Italijani v glavnem mirovali. Naslednjega dne, to je 23. marca 1943 pa je polkovnik Siliato, ki je namesto generala Montagne prevzel poveljstvo nad operacijami proti partizanom, dobil zelo točna obvestila o razmerah pod Veliko goro. Poročali so mu, da so se zbrale štiri brigade, ki baje »nameravajo napadati garnizije v coni in se preskrbeti s hrano in materialom«; da imajo več kot 2500 mož, veliko avtomatskega orožja in minomete; da nameravajo pomnožiti svoje vrste s prisilnim rekrutovanjem prebivalstva; da so »na visoki stopnji borbene sposobnosti«, zelo premični in dobri poznavalci terena v coni; da so se na položajih utrdili in da nameravajo po opravljenem poslu oditi proti zahodu: čez Lenček in Jelenov žleb.²¹

Na temelju teh podatkov je italijanski poveljnik menil, da imajo partizani prednost zaradi odličnih položajev pod Veliko goro, da pa so pomanjkljivost dokaj neprehodne poti skozi gozdove Velike gore. Italijani pa imajo prednost v tem, da je blizu Ribnica kot dober izhodiščni položaj za vojsko, kjer je lahko postaviti na položaje vse topništvo. Ribniška dolina je primeren manevrski prostor za uporabo oklopnih enot. Prehodi čez Veliko goro so Italijanom razmeroma dobro znani in lahko jih je zapreti. Italijanska zamisel za napad na brigade je slonela na poglavitni ideji, da je partizane treba vreči s položajev pred Ribnico in jih potisniti v gore, pred cevi mitraljezov italijanskih zased na Lenčku in v Jelenovem žlebu.

Polkovnik Siliato je sedaj razpolagal že s petimi bataljoni. Za boj pred Ribnico pa je imel pri roki le tri bataljone in rezervne enote. Prvi bataljon 51. pehotnega polka divizije »Cacciatori« je imel 401 moža. Bataljon je usmeril proti Gubčevi in Cankarjevi brigadi. Enainsedemdeseti bataljon črnih srajc, ki je imel tudi 401 moža, in posebni bataljon št.

3 pa j'e poslal proti Tomšičevi ter Šerčerjevi brigadi. Medtem je polkovnik Siliato vključil pod svoje poveljstvo še dva pomembna bataljona: bataljon obmejne straže je imel kar 522 mož in je bil oborožen s šestimi težkimi mitraljezi, 24 puškomitraljezi in težkim minometom. Njegova naloga je bila zasesti prehod Lenček na Veliki gori v smeri proti Loškemu potoku; bataljon divizije «Macerata» iz Kočevja pa je bil še močnejši, ker je imel 12 težkih mitraljezov in 24 puškomitraljezov ter dva težka minometa. Iz Kočevja so ga poslali v Grčarice, odondod pa v Jelenov žleb. To je bil tišči bataljon, ki je doživel katastrofo pri Jelenovem žlebu, zato bomo prav pozorno spremljali njegovo pot in delovanje. Ražen teh bataljonov je imel polkovnik Siliato na voljo še razne druge enote: dve četi črnih srajc, četo delavskega bataljona, oklopni vlak, vod oklopnih avtomobilov, baterijo 75 mm topov ter belogardistične gamizije iz Petrincev, Sodražice in Ribnice. Uporabil jih je v Ribniški dolini kot okrepitev treh bataljonov ali pa kot rezervo. To je bilo skupaj za okoli sedem bataljonov vojske.²² Vse je pognal proti štirim brigadam, ražen dveh bataljonov, ki sta bila na poti na Veliko goro.

Veliki napad se je začel 25. marca 1943 ob 6. zjutraj. Gubčeva brigada je že bila na položajih. Partizani so si ponekod napravili okope in mitraljeska gnezda. Najprej so prileteli bombniki in z bombami začeli obmetavati partizanske položaje. Nato so spregovorili topovi iz Ribnice. Dobro so ob sipavali z granatami bojno vrsto gubčevcev. Po topovskem obstreljevanju so vnovič priletela letala. Sedaj niso samo bombardirala, marveč tudi mitraljirala partizanske položaje. Razdejanje na položajih je bilo precejšnje in sprva se je zdelo, da bo veliko žrtev. Toda nihče ni bil ranjen. Tedaj je udarila pehota, ki so jo podpirali tanki. Ko so se Italijani dovolj približali bojni črti partizanov, so gubčevci z vsem orožjem udarili po sovražniku. Tako so ves dan uspešno odbijali napad 1. bataljona 51. pehotnega polka. Proti večeru ga je ob sodelo-

Bitka pri Ribnici

vanju Gubčeve brigade *obkolila* Cankarjeva brigada.* Tudi druge brigade so bile v boju uspešne. Enoto za enoto so obkoljevale in Italijani so se proti večeru reševali s pomočjo tankov; bežali so v Ribnico. Lahko si mislimo kakšni so bili videti šegavim Ribničanom.

Tako se torej ta lepo zamišljena akcija italijanskega poveljnika ni posrečila. Partizanov Italijani niso mogli pognati na Veliko goro pod mitraljeze dveh velikih bataljonov v zasedah. Zgodilo se je popolnoma nasprotno: Italijani so z begom v Ribnico morali reševati svojo kožo.

Partizane je ta del ribniške bitke navdal z velikim zmagoslavjem. Kako pa je bilo na Veliki gori, kjer sta dva do zob oborožena bataljona po gozdnih poteh napredovala, da bi zaprla pot partizanskim brigadam? Nas zanima *bataljon divizije »Macerata«* iz Kočevja. Njemu je namreč italijanski poveljnik zaupal najbolj delikatno nalogo: zapirati glavni prehod iz ribniške doline. Če pa bi partizani vztrajali na položajih pod Veliko goro, bi se bataljon moral prikrasti na Prigoriški plaz in Veliki vrh, odkoder bi se lahko pognal Cankarjevi in Serčerjevi brigadi naravnost za vrat.

Poveljstvo nad organskim bataljonom divizije »Macerata« je v Kočevju prostovoljno prevzel aktivni podpolkovnik 122. pehotnega polka »Macerate« Michele Genovese. Verjetno ga je pritegnila izredno drzna naloga, v kateri je slutil velike možnosti za oseben uspeh. Ko so mu razložili načrt polkovnika Siliata, se je prav gotovo navdušil zanj. Tvegati ni bilo kaj. Italijani so bili v veliki premoči, uporaba težkega orožja, zlasti pa topov kal. 155 mm, ki so s svojim dometom obvladovali vso Veliko goro, je zagotavljala temeljito podporo v boju in odločilno premoč, proti kateri partizani z lahkim orožjem ne bodo mogli najti zdravila. Ob šestih zjutraj 25. marca 1943 je z 490 možmi prešel pod poveljstvo polkovnika Siliata in pogumno odkorakal — oborožen do zob — iz Grčaric proti Gla-

* O tem boju so Italijani napisali: »Znatno številnejše sovržnikove moči so nas na žanje ugodnem terenu hudo napadle; Borili smo se vztrajno in ponovno navalili nanje z ročnimi bombami. Da bi se izognili grozeči popolni obkolitvi, smo se proti večeru umaknili... Naše izgube: črne srajce osem mrtvih, trinajst ranjenih, bataljon »Cacciatori delle Alpi« trije mrtvi, med njimi en oficir«. Poročilo štaba jurišne grupacije crnih srajc »XXI. Aprile« z dne 26. marca 1943, Zbornik VI-5-197.

žuti. Tja je prispel okoli 12. ure. O gibanju tega bataljona partizanski obveščevalci niso imeli poročil; čeprav je bataljon na svoji poti naletel na partizanske patrulje in jih razgnal, je vendar njegova misija ostala skrivnost. Po kosilu je bataljon nadaljeval pot, kakor mu je bilo ukazano, proti Jelenovemu žlebu in nato k Mali Beli steni. Tako je na cilj prispel okoli 16. ure. Njegova radijska zveza s poveljujočim Siliatom je dobro delovala pa je zato zahteval nova navodila.

Medtem je v Ribniški dolini besnela bitka in vsi trije italijanski bataljoni so se znašli, kot smo videli, v kočljivem položaju. Ker so partizanske brigade tesno oklenile italijanske enote, si Siliato s topništvom ni mogel kdove kaj pomagati. V veliki nevarnosti je bil zlasti 71. bataljon, ki sta ga stisnili v klešče Šercerjeva in Cankarjeva brigada. Polkovnik Siliato ni imel kakih pomembnih rezerv pa si je v stiski pomagal s tem, da je ukazal Genoveseju, naj nadaljuje pohod in zasede oba najvišja vrha (koti 1156 in 1157) tistega odseka Velike gore, ki se vzpenja ravno nad položaji Šercerjeve in Cankarjeve brigade. Če bi se na teh vrhovih pokazali Italijani, bi morali partizani na vrat na nos pustiti že izdelane fašiste in se precej potruditi, da bi se izmotali iz nevarnega okolja.

Četudi bi Genovese izpolnil to povelje, ne bi mogel učinkovito poseči v boj, zakaj do določenih ciljev na Veliki gori je bil tako oddaljen, da bi prispel na označene vrhove šele zvečer, če bi seveda cilje na brezpotnem prostranstvu Velike gore dodeljena civilna vodnika sploh našla. Bitka v Ribniški dolini pod Veliko goro se je tako končala brez Genovesejevega sodelovanja. Bila pa je še ena ne^ščenost, ki je ovirala akcijo bataljona »Macerata«. Genovese je sicer iz brzoglavke razumel tišči del sporočila, ki je govoril o težavah 71. bataljona. *Nejasen* pa je bil konec povelja, ki je ukazoval nadaljevanje marša v pomoč ogroženemu 71. bataljonu. Zato je od Siliata večkrat zahteval pojasnilo, ki ga pa ni dobil, bodisi da ga Siliato ni odposlal, bodisi da ga Genovese ni prejel. Komandant bataljona divizije »Macerata« je ob 19,40 poslal Siliatu naslednjo brzoglavko: »Vse je na mestu. Nobenih novosti«. Pri tem pa ga je polomil. Pri vojaških operacijah so mnogokrat netočne ali nejasne brzoglavke zelo usodne. V tem primeru je nastal nesporazum med obema poveljnikoma. Genovese je sporočil, da je dosegel cilj, ki mu je bil odrejen z včerajšnjim

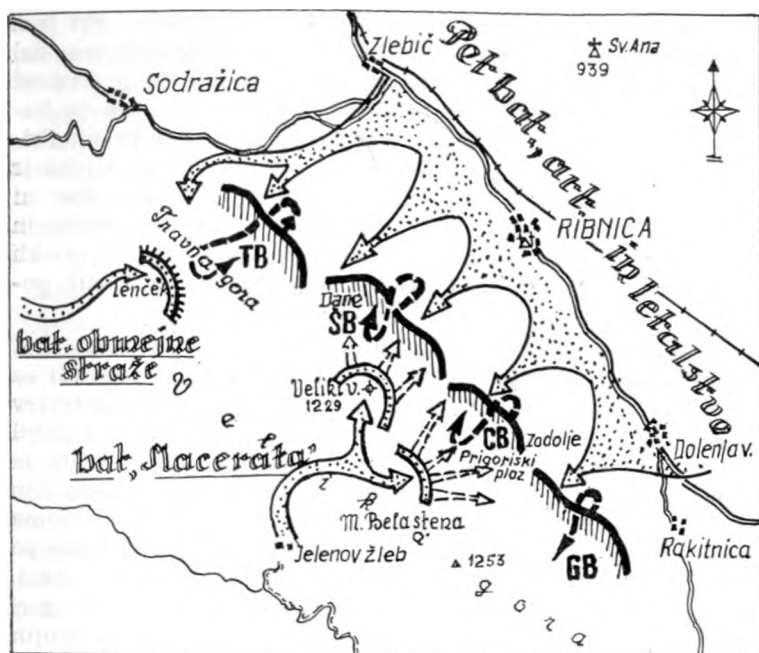
ukazom, to je Male Bele stene pri Jelenovem žlebu. Pri tem pa ni upošteval, da mu je nadrejeni poveljnik med tem dal že nove ukaze, čeprav so bili nerazumljivi. Siliato je namreč poročilo podpolkovnika Genoveseja razumel tako, da je bataljon »Macerata« dosegel in zasedel ključne vrhove na Prigoriškem plažu. *Nesporazum o dejanski poziciji* bataljona iz divizije »Macerata« med obema poveljnikoma tega dne ni imel nobenih posledic, zakaj noč je že pregrnila bojišča in Italijani so v Ribniški dolini pospravili bojišče in se zatekli v Ribnico ali pa v varna zavetja bunkerjev v okoliških postojankah.

Bataljonu »Macerata« ni preostalo ničesar drugega, kot prenočiti tam, kjer je bil. Italijani so se torej razporedili za obrambo, zgradili iz kamnja, vej ter lesa nekaj bunkerjev in se zavili v odeje. Le radiotelegrafista so trle skrbi. Izgubil je bil namreč zvezo s štabom polkovnika Siliata. Z njim je delil skrbi bataljonski poveljnik. Na uresničenje italijanskih načrtov so začele delovati nepredvidene okoliščine, popolnoma neodvisne od volje ali želje snovalcev operacij, in vplivale po svoje na potekanje dogodkov. To se v vojni večkrat dogaja.

Ko se je znočilo, je v Ribniški dolini in na Veliki gori bila naslednja situacija: zmagovite brigade so ostale na svojih položajih, Italijani so bili deloma v Ribnici, deloma pa na položajih pred njo, bataljon »Macerata« je prevzel sen v poljskem bivaku pri Malih Belih stenah, bataljon obmejne straže je prenočil na Lenčku, belogardisti iz Sodražice in Petrincev pa na Pšeničnem vrhu. Italijanom se je posrečil nekaj obkrožitveni obroč, ki pa ni bil kdove kako tesen. Za popolnoma nemoten umik je bilo veliko vmesnega prostora. Če pa bi se italijanski obroč s koncentričnim gibanjem enot zožil, potem bi postal nevaren.

Noč je bila mirna, tiha, le štaba dveh poveljstev sta mrzlično pretehtavala razmere.

Polkovnik Siliato je imel dovolj priložnosti prepričati se, da s tako slabotnimi silami v Ribniški dolini ne more doseči uspeha. Ze dopoldne je zahteval okrepitve, ki so proti večeru tudi prispele. To sta bila še dva bataljona. Eden je bil pehotni s 531 možmi in en posebni bataljon št. 2 z 218 možmi. Ta je bil maloštevilen a zelo dobro oborožen. Prispela je tudi korporna baterija topov kal. 152 mm. Le-ta naj bi zmlela brigadne

Zamisel italijanskega komandanta za drugo bitko pri Ribnici

položaje. Imela je tako velik domet, da je dosegala skoraj vse točke na Veliki gori. Italijani so tako zbrali za spoznanje močnejšo vojsko kot v Suhi krajini* kar 3162 mož je štela in 146 oficirjev. Tako so imeli nad partizani pomembno premoč v številu in oborožitvi. Pet bataljonov in še nekaj čet naj bi naslednjega dne pognalo partizane s položajev v Ribniški dolini. Razumljivo je, da italijanski poveljnik ni opustil stare ideje in je zato vojakom z bojnim poveljem postavil tale cilj: z novimi okrepitevami 26. marca 1943 nadaljevati akcijo, onemogočiti uporniškim enotam umik, jih obkoluti in prisiliti v boj.

Siliato ni natanko določil, kje je treba obkoluti partizane. Vsekakor nekje med Ribniško dolino in Veliko goro. Prvo je bilo le, najprej vreči partizane s položajev pred Ribnico, nato bodo ukrepali, kot bo narekovala situacija.

Siliatov nacrt je imel zanimiva ukrepa. Prvi je bil, ko je ukazal bataljonu »Macerata«, naj se s Prigoriškega plaza pomakne proti zahodu na Veliki vrh. Tako bi bil bliže bataljonu obmejne straže in postavil bi se bil za hrbet Cankarjevi in Tomšičevi brigadi. Mimogrede omen jamo, da tega ukaza bataljon »Macerata« ni sprejel. Drugo pa je bilo, da je Siliato pustil popolnoma v nemar svoje levo krilo, kjer je bila Gubčeva brigada. Verjetno je menil, da je težišče partizanske obrambe na tistih položajih, kjer so bile Cankarjeva, Šercerjeva in Tomšičeva brigada, pa je zato vso moč usmeril proti njihovim položajem.

Tudi poveljstvo Dolenjske operativne cone je delovalo. Vprašanje je bilo, ali naj tudi naslednji dan pričakajo italijanski napad ali naj konca jo akcijo v Ribniški dolini. Komandant Milovan Šaranović je zvečer sklical posvetovanje vseh poveljstev, da bi v širšem krogu pretehtali razmere in se odločili za nadaljnje ukrepe. Šaranović je bil za to, da bi tudi naslednji dan ostali na dosedanjih položajih in zadali nov udarec Italijanom. Tu moramo omeniti, da je bila ocena partizanskih štabov glede italijanskih izgub prejšnjih dni povsem nerealna. Italijani so se izogibali spopadom, ki bi terjali tako velike žrtve kot je to bilo v Suhi krajini. S tankovskimi enotami so dokaj uspešno reševali čete, ki so zašle v partizanski obkolitveni objem. Zato so npr. 25. marca imeli kljub težkemu terenskemu porazu le 11 mrtvih in 13 ranjenih! Komandanti brigad in drugi so izražali pomisleke glede smotrnosti nadaljnega vztrajanja v dolini. Poglavitni razlogi so bili, da bodo Italijani gotovo dobili okrepitve in vzpostavili premoč nad partizani. Položaji, ki jih zasedajo brigade, da so sicer na prvi pogled odlični a so hkrati dvorezni. Res so gozdnati kompleksi Velike gore težko prehodni in je zato naslonitev na Veliko goro zelo ugodna, saj varuje hrbet kot sabljaču stena sobe, v kateri se oteplje sovražnikove premoči. Toda Italijani postavljajo vsak dan bolj predrzni. Z belogardističnimi vodniki bi lahko obvladali razsežnosti velikogorskih gozdov in potem bi se dobri položaji pod gorami nenadoma izpremenili v past. Poročila političnih aktivistov domačinov so podkrepila to misel s sicer nedoločenimi podatki, da se je skozi Veliko goro pomikala velika italijanska kolona, ki so jo nekatere patrulje opazile. In res nam poročilo grupacije črnih srajc »XXI. Apri-

le« nekaj takega tudi nakazuje, ko pravi, da je kolona »Macerate« odšla »iz Grčaric, premagala odpor sovražnikovih partulj in dosegla Malo Belo steno ..«, ²² Nadaljnji razlogi za prekinitev akcije v Ribniški dolini so bili, da se je v brigadah nabralo precej ranjencev, da so borci utrujeni in slabo oskrbovani. Namestnik komandanta Gubčeve brigade Stane Potočar je bil že prej opozoril Šaranovića, da brigadi primanjkuje streliva. Doslej zmagovito operacijo je treba končati in se umakniti čez Veliko goro. Poveljstvo Dolenjske operativne cone je zlasti na odločno zahtevo političnega komisarja cone Viktorja Avblja sprejelo tehtne razloge in *ukazalo premik na nove položaje*, in sicer z nočnim pohodom čez Veliko goro proti jugovzhodu v smeri Podpreske in Drage.²³

Legendarni boj v Jelenovem žlebu

Za pohod sta se oblikovali dve skupini. Jugozahodno sta sestavljali Tomšičeva in Šercerjeva brigada. Njena maršruta je bila Marinovec, Jelenov žleb, Podpreska. Jugovzhodno pa sta sestavili Cankarjeva in Gubčeva brigada. Maršruta: gozdna Rudeževa pot proti Glažuti in Dragi. Okoli dveh zjutraj 26. marca 1943 sta se obe skupini začeli viti po določenih poteh proti Veliki gori. Potovali sta neodvisno druga od druge, ker ni bilo časa, da bi se dogovorili za sodelovanje. Nobena ni vedela za sovražnikove bataljone na Veliki gori. Spričo stvarne razporeditve italijanskih enot na Veliki gori je bilo očitno, da se nobena od dveh partizanskih skupin ne more srečati z Italijani. Naključje pa je ustvarilo popolnoma drugo podobo.

Preden se je na čelo jugovzhodne kolone postavila Cankarjeva brigada, je iskala dobrega vodnika domačina. Matija Maležič-Ciril, znani politični delavec iz Ribniške doline, je za to delo nagovoril Staneta Kozino, terenskega aktivista. Priglasil se je komandantu Cankarjeve brigade Predragu Jevtiću. Kolona se je takole oblikovala: na čelu je bila Cankarjeva brigada, Gubčeva pa za njo. Ena četa Cankarjeve je bila v predhodnici; pred njo je korakal komandant brigade Jevtić. Pred predhodnico na 50 do 100 metrov sta hodila dva partizana in vodnik Kozina. Za predhodniško četo so bili na čelu

kolone štab Dolenjske operativne cone s komandantom Šaranovićem, štab Cankarjeve brigade in poveljstvo njenega prvega bataljona. Nato so se razporedili trije bataljoni. Zadnji, tretji, je nosil ranjence. Sledila je Gubčeva brigada, ki je bila razporejena tako, da je spredaj korakal prvi bataljon z ranjenci, nato drugi in tretji. Slednji je bil zaščitnica*

Nočni marš Gubčeve brigade ni potekal v najboljšem razpoloženju. Borci so se gibali z mrkimi obrazi; bili so lačni in utrujeni. Temna noč in gozdnato, pusto okolje je še prispevalo k nekako turobnemu pohodu. Sem in tja se je slišal kak pogovor zgovomih a je kmalu utihnil. Pohod v koloni je potekal kot vsak nočni pohod po hudem boju. Zunanji videz je prikazoval utrujeno, brezvoljno vojsko — toda kolona je imela dovolj energije za presenetljive trenutne izpremembe, ki so pokazale partizane v čisto drugačni luči.

Kolona je izjemoma ražen predhodnice hodila tako, da sta bila po dva v vrsti. Razmiki so bili spočetka majhni, da je kolona bila razmeroma gosta. Sčasoma pa so se vrste razvlek-le in se uravnale na počivališčih. Posebne zaskrbljenosti glede varnosti ni bilo, saj v tej nočni gozdni pustinji nihče ni pričakoval sovražnika. Sprva je Rudeževa cesta bila zelo strma, pozneje pa, ko so dosegli visino planote, je postala položnejša in pohod je hitreje potekal. Vendar je bila ta hitrost zaradi ranjencev le majhna.

Ko se je zdanilo, je kolona postala živahnejša. Na čelu Gubčeve brigade se je oglasila harmonika in z njo se je oglašila pesem. Tudi spredaj pri Cankarjevi brigadi je bilo slišati harmoniko in petje. Kmalu pa je zaradi utrujenosti pesem zamrla in tudi harmonika je utihnila. Korak je spet postajal počasnejši.

Ko se je ospredje kolone proti jutru povzpelo čez greben, je komandant Šaranović ugotovil, da so bili že prešli tisto mesto, kjer bi bili morali zapustiti Rudežovo pot in se spu-stiti po stezi ali vlaki proti Glažuti. Vodnik je na vprašanje pojasnil, da bi bila prvotno določena drča za transport ranjen-cev zelo neprikladna. Povedel da bo brigade po drugi neko-liko boljši poti. Zatrjeval je, naj se nič ne boje, saj dobro pozna vse poti in zašli prav gotovo ne bodo. Po kratkem po-

* Podatek generalmajorja Jožeta Malnariča-Križevskega, ki je bil tedaj komandant brigade.

čitku so odšli naprej. Nekoliko dalje od kraja, imenovanega pri »Štirni«, je hotel vodnik zaviti z Rudeževe poti po strmi stezi proti Glažuti. Tedaj se je vmešal komandant Notranske operativne cone Nande Kavčič, ozmerjal vodnika, češ da je izbral popolnoma neprimerno pot glede na naporno prenašanje hudo ranjenih, in ukazal odkorakati kar naprej po dobri gozdni cesti proti Jelenovem žlebu. Ta pot je sicer bila mnogo daljša, toda bolj ustrezna za kolono, ki nosi s seboj ranjence. Naključna intervencija Nandeta Kavčiča je bila odločilna za usmeritev partizanske kolone naravnost proti italijanskemu bataljonu »Macerata«.

Pred Malo Belo steno je Šaranović ukazal počivati. Borci so posedli ali pa plegli ob cestnem robu na gozdna tla, nosila z ranjenci so postavili na udobna mesta. Šaranović je zraven ukazal komandir ju Cankarjeve predhodnice, naj postavi pred kolono majhno puškomitralješko zasedo. Komaj so fantje skočili za kamenito gmoto, da bi zavzeli dober položaj, se je nanje *usui ogenj*. Nekaj partizanov je bilo takoj ranjenih. Lahko je bilo ugotoviti, da je pred partizansko kolono sovražnik; kdo je in kako močan, ni nihče vedel.

Bataljon »Macerata« je bil, kar verno, že zvečer 25. marca izgubil radijsko zvezo. Vso noč je ni mogel vnovič vzpostaviti. Poveljnik Genovese ni vedel, kaj naj stori. Predvsem se je bal, da ne bi samoiniciativna akcija povzročila zmede v Siliatovem operativnem načrtu. Prav nič ni vedel, kako je na bojišču v Ribniški dolini — ali pa kje drug je, če se je bilo vtem premaknilo. Vnovič je razmišljal o nejasnih ukazih Siliatovega štaba. V teh je našel vehomer poudarjene podatke o ogroženosti 71. bataljona in oznako kraja na Veliki gori — Prigoriški plaz. Na podlagi tega se je naposled odločil: zjutraj je dvignil bataljon in nadaljeval pohod proti Prigoriškemu plažu, dobro zavarovan zlasti s čela. Podpolkovnik Genovese je o tem dal pozneje svojemu poveljniku poročilo. Takole ga je zabeležil štab divizije »Macerata«: »Ko je včeraj (25. marca 1943, op. L. A.) okrog 16.00 ure prispel z bataljonom v Malo Belo steno, je pri štabu grupacije »XXI. Aprile« zahteval novo povelje, nakar je dobil radiogram, ki je bil v drugem delu nejasen. Ker ni mogel dobiti pojasnil, ki jih je do večera večkrat zahteval, je prenočil na višinah v bližini hriba Mala Bela stena, danes zjutraj pa je brez kakih nadaljnjih navodil

krenil proti Turnu-Stene (kota 1129), ker je bilo iz prvega dela omenjenega radiograma razvidno, da je bil bataljon »Cacciatori« v boju na Prigoriškem plažu. Ko je prišel do visine kote 1086, so iz Velike Bele stene obsuli z rafali pušk in avtomatskega orožja izvidnico, ki je bila pravilno zavarovana«.-⁴

Tako sta se srečali nepričakovano sovražni koloni, ne da bi katerakoli vedela za moč druge. Zato sta bili obe poveljstvi postavljeni pred eno najbolj težavnih nalog, ki jih taktika sploh postavlja pred komandanta: trenutno se je treba odločiti in bliskovito ukrepati.

Podpolkovnik Genovese je ukazal zasesti položaje na pobočjih kote 1086, »da bi se razčistila situacija«, kot je poročal Genovese svojemu komandantu divizije generalu Cesarettiju.

Partizanski komandanti pa so čisto drugače ukrepali. Komandant cone Milovan Saranović in nekateri člani poveljstev Cankarjeve in Gubčeve brigade so se naglo znašli prav spredaj, zato so lahko trenutno presodili. Pa saj je bilo enostavno in jasno. Ključni položaj vsega bojišča je seveda bila kota 1086. To je bil oster, gozdnat, divji greben, ki se je vzpenjal desno od ceste. Bil je skoraj natanko za 100 metrov višji od ceste in je zato obvladoval vso okolico. Očitno je bilo, da se mora prav tu začeti tekma za zasedanje najbolj ugodnih pozicij.

Predhodniška četa Cankarjeve brigade je bila že prej samoiniciativno zasedla položaje tam, kjer je bila. Nato so sledila nagla povelja. En Cankarjev bataljon je zasedel položaje desno od ceste, en bataljon pa levo. Hkrati je že pridrvel *drugi bataljon* Gubčeve brigade, ki ni bil nosil ranjencev in je bil najbolj pri roki. Dobil je kratko povelje, naj zasede ključno koto 1086 in naj se pomakne sovražniku kolikor mogoče daleč za hrbet. Dremavi gubčevci so razumeli odgovorno nalogo, ki so jim jo dali. Sami so spoznali, da je greben, na katerega hitijo, poglobljena točka položaja, saj se je med tem boj začel na široki fronti. Sami so tudi vedeli, da včasih natega pri zasedanju položajev zaleže več kot pa še tako krvav spopad.

Drugi bataljon pod poveljstvom komandanta Petra Brajovića in političnega komisarja Zvonka Vrečka-Tinča je hi tei, kolikor je mogel, na vrh. Orožje so imeli pripravljeno na

strel. Bataljonski in četni komandanti ter politični komisarji so bodrili svoje borce, naj pohite. Nekateri borci so trenutno omagali, se malo odpočili, nato pa so zopet lovili tovariše iz svoje enote. Teren je bil sila nepripraven za gibanje. Najhuje je bilo, da so morali plezati čez skale in se otepati ostrih vej, ki so se jih oprijemale in jih zadrževale. Bataljon se je bal, da ga v tej divji dirki ne bi prehiteli Italijani, potem bi bil juriš na vrh zelo vprašljiv. Po silnem naporu so gubčevci vendarle dosegli koto 1086.

Bataljon se je razporedil tako, da je bila na levem krilu prva četa pod poveljstvom komandirja Janeza Hribarja. Druga četa pod poveljstvom Ivana Šmuca-Romana je bila v sredini, medtem ko se je tretja četa pod poveljstvom komandirja Andreja Zagarja s svojim desnim krilom zavlekla tako daleč Italijanom za hrbet, da so borci že videli pod seboj cesto skozi Jelenov žleb, in so tako zaprli sovražniku umik v tej smeri.

Trije partizanski bataljoni so tako v naletu z vseh strani, ražen z južne, obkolili bataljon »Macerate«. Za popolno obkolutev ni bilo več čet, zakaj dva bataljona sta ostala pri ranjenicah, en bataljon Gubčeve pa je ostal na začelju in je kot zaščitnica varoval brigadam hrbet. Med tem je z vso silovitostjo divjal boj. Genovese je opisoval komandantu generalu Cesalettiju, kako je uporniška formacija začela nanj hitro streljati iz severne, zahodne in vzhodne smeri in se hkrati čedalje bolj približevati. Partizanske sile je ocenil na približno 1500 mož. Partizani so hkrati streljali iz 20 različnih avtomatskih orožij, »s pomočjo tromblonov pa so z ročnimi bombami čedalje bolj precizno in intenzivno oljmetavali naše čete; bombe so onespobile nekaj naših avtomatskih orožij in izločile iz boja strelske skupine«. ⁸⁵

Najprej spravimo v red podatke iz tega raporta, da nam bo pregled boja v Jelenovem žlebu bolj jasen. Takoj lahko ugotovimo, da je Genovesejeva številka o angažiranih partizanih popolnoma pretirana. Videli smo, da so se zapletli v boj le trije partizanski bataljoni, ki so bili po tolikih bojih v Suhi krajini in v Ribniški dolini številčno precej slabotni. Proti bataljonu divizije »Macerata« se je borilo le kakšnih 360 borcev Gubčeve in Cankarjeve brigade! Ker je imel italijanski bataljon 480 mož, je bilo številčno razmerje 1 : 1,3 v prid italijanskemu bataljonu.

Naslednja tabela nam ponazoruje razmerja v moči in obo-
rožitvi med Italijani in partizani v Jelenovem žlebu.

	Partizani	Italijani	Kazmerja
številčno stanje.....	360	480	1 : 1,3
težki mitraljezi.....	6	12	1 : 2
puškomitraljezi.....	18	24	1 : 1,3
težki minometi.....	—	2	—

Iz teh podatkov izhaja, da so imeli Italijani popolno pre-
moč. To nam tudi pojasnjuje, zakaj je bil boj tako oster. Po-
jasniti moramo še, da partizanski bataljoni niso imeli trom-
blonov za metanje bomb. To so bile le spretne in močne roke
borcev, ki so svojo moč razvili z neprestanim in težkim delom,
spretnost v metanju bomb, ki je tako impresionirala italijan-
skega bataljonskega poveljnika, pa so si pridobili še v športu
v mladostni dobi in v dosedanjih bojih.

Drugi bataljon Gubčeve brigade v boju ni predstavljal
poglavitne moči partizanskih napadalcev, toda bil je na glavni
smeri napada, zato je bila njegova naloga izredno pomembna.
Da jo je izpolnjeval z vso srditostjo in borbena veščino, doka-
zuje tudi nadaljevanje prej navedenega poročila podpolkov-
nika Genoveseja, ki pravi, da »je bilo zaradi divjega napada
močnejših nasprotnikovih sii s severa, z vzhoda in *posebej z*
zahoda (podčrtal avt.) potrebno s pogostnimi protinapadi
zmanjšati sovražnikov pritisk...« Spomniti se je treba, da je
drugi bataljon Gubčeve napadal prav z zahodne smeri.

Ker je bil vrh grebena v rokah drugega bataljona in ker
so tudi Italijani znali preceniti njegov taktični pomen, so ga
vsekakor hoteli dobiti v roke. Obupno so naskakovali borce
na vrhu, toda le-ti so si že bili našli odlične položaje in kritja,
da so lahko odbijali vse napade. Potem so prešli v protinapad.
Najprej je bilo treba pospraviti mitralješka gnezda, ki so si
jih bili Italijani zgradili med skalovjem, dobro skriti za dre-
vesi in vejevjem. Partizanski borci so se samoiniciativno raz-
delili na nekake skupine, v okviru katerih so si med seboj
pomagali. Le tako go mogli hitro ugotavljati, kje so sovražni
izvori ognja. Nato se je najboljši bombaš približal sovražniku
in ga z bombo, ki je ni bilo težavno daleč metati glede na, to,
da so bili partizani nad Italijani, uničil ali onesposobil. Z
jurišem je nato skupina popolnoma uničila sovražnikovo gnez-

do. Kdor je poskušal pobegniti, je padel pod strojničnim rafalom. Tako se je boril Tone Podboršek-Saša, borec iz druge čete, z italijanskim mitraljezcem. Saša je vrgel bombo in mitraljez je utihnil. Saša je skočil, zgrabil mitraljez in ga hotel odvleči. Pri tem je bil ranjen v prsa, še preden se je utegnil vreči na tla. Stane Škrlič pripoveduje v Spominih, da se je poleg Saše boril hrabri komandir druge čete Ivan Šmuc-Roman. S puško je streljal na Italijane. Ko mu je zmanjkalo bomb, je ukazal najbližjemu borcu, naj gre ponje. Tedaj se je pred njim dvignil izza zaklona italijanski oficir, da bi zalučal bombo. Vtem je bil zadet in je padel. Roman je skakal od skale do skale in vodil svoje borce. Od mrtvih Italijanov je dobil nekaj bomb in z njihovo pomočjo je četa napredovala. Toda kmalu je bil ranjen. Poleg njega se je boril politični komisar prve čete Jože Žagar-Jug. Ležal je za skalo in streljal. Sovražnik se je umikal. Nenadoma je Jug vstal, da bi skočil za bližnjo skalo. Pri tem ga je krogla smrtno zadela. Komandir Roman se je kljub rani naprej bil. Bataljon je sicer napredoval in borci so skakali od skale do skale, toda sovražnikov odpor je bil še vedno močan. Roman je desno od sebe opazil italijanskega mitraljezca, ki je močno nabijal z orožjem. Zdelo se mu je, da je ta tišti, ki je ubil Juga. Dobil je kragujevačko bombo in jo odvrgetel proti mitraljezcu. Po eksploziji sta zbežala dva Italijana, trije pa so mrtvi obležali na položaju. Roman je skočil naprej in se skril za panj. Italijan ga je opazil in močno streljal nanj z mitraljezom. Panj ni zadržal krogel in Roman je obležal mrtev.*

Boj se je z nezmanjšano srditostjo nadaljeval. Na levem krilu so se borili Ivan Malenšek-Bomba, in drugi partizani s skupino Italijanov, ki so s puškomitraljezom o vir ali napredovanje. Enega od težkih mitraljezov je zaplenila skupina borcev, med katerimi je bil tudi brigadni obveščevalec Franc Krese-Čoban. Težki mitraljez so s pomočjo komandanta bataljona Petra Brajovića hitro usposobili za delovanje in tako povečali bataljonovo ognjeno moč.

***** Tako je padla ena od dveh bataljonovih žrtev. Roman je bil pred vojno natakár v Ljubljani. Mnogokrat se je spominjal mesta. Dejal je, da se bo po vojni vmil k svojemu pokliču. Bil je junaški borec in odličen komandir.

Tako je drugi bataljon drugega za drugim uničeval sovražnikova mitraljeska gnezda in skupine vojakov. Počasi je italijanski odpor popuščal in že se je drugi bataljon bližal cesti. Na povelje bataljonskega komandanta je jurišal, nakar je sovražnik popolnoma popustil in preostanki bataljona »Macerata«, ki so se borili na odseku Gubčevega bataljona, so se vsuli na cesto.

Medtem sta tudi Cankarjeva bataljona prav tako hrabro in na isti način opravljala svoje delo. Tišči bataljon, ki je bil na desni, to je severni strani ceste, je bil povezan z drugim bataljonom Gubčeve brigade. Ker je bil bolj izpostavljen ognju, se je moral pomakniti nekoliko nazaj. Njegov boj zato ni bil tako neposreden kot boj drugega bataljona Gubčeve. En Cankarjev bataljon se je razvil za boj levo od ceste. Položaje pa je mogel zasesti le tako, da je šel po cesti nekolikanj nazaj in nato zavil levo ter se spustil v pobočje. Tu je iskal italijanske položaje. Ker je bil precej oddaljen od glavnega bojišča, je spoznaval položaj le po ognju hudega boja. Svojo bojno linijo je na levem krilu nekoliko zasukal naprej, vendar ne dovolj daleč, da bi bil na koncu boja zajel bežeče Italijane. Odrešilne poti proti Glažuti ni presekala in to je resilo Italijane popolne pogube. Med obema Cankarjevima bataljona je bila cesta. Desno ob njej je bila zelo blizu italijanski obrambni liniji vzpetina, ki jo je zasedlo poveljstvo Dolenjske operativne cone. Tu so bili Šaranović, Avbelj, Jevtić in morebiti še nekaj partizanov. Njihova pozicija je bila imenitna, saj so imeli pregled v globino italijanske obrambe. Levo, neposredno ob cesti, je stajal Janko Sekirnik, še en mitraljezec iz Cankarjeve brigade in morda še kak partizan.²⁶ Položaji ob cesti so torej bili zelo slabo zasedeni. Bili pa so velikega pomena za razvoj boja, zakaj ko so gubčevci prebili italijansko obrambo, so se sovražni vojaki vsuli proti cesti naravnost pred brzostrelke poveljujočih partizanov; tu je smrt bogato žela. Italijani so množično padali ali pa brezglavo skakali v strmo drčo, podobno prepadu, in se še zraven poškodovali pri padcih.

Vso partizansko bojno vrsto je *navdihovala slutnja*, da je ena največjih zmag v zgodovini osvobodilne vojne pred njimi.

Moramo priznati, da sovražnik v tem boju ni imel podrejene vloge. Iz prejšnjega opisa izhaja, da so se zagrizeno upirali in vztrajali na položaju tudi za ceno smrti. Italijanski

vojak in oficir sta se zavedala, kako nujno je vztrajati v mitralješkem gnezdu, da z občo obkolitvijo ne bi prišlo do popolnega poloma. Od 24 oficirjev jih je padlo osem, štirje pa so bili ranjeni. Kritičen trenutek v boju je bil tedaj, ko so se italijanski vojaki začeli brezglavo valiti proti cesti, kjer so padali pod rafali iz številnega orožja. In ravno v tem kritičnem trenutku je radiotelegrafist za trenutek ujel zvezo s Siliatovim štabom, ko je le-ta mogel oddati obupni in popolnoma zmedeni klic na pomoč: »Od bataljona »Macerata«, poveljstvu grupacije črnih srajc, SOS, SOS«. Genovese v zmedenosti ni navedel, kje je z bataljonom. Italijanski vojaki so skakali na cesto od tu pa se pred smrtonosnim ognjem metali v strmo drčo, kjer so jih kosile krogle Cankarjevega bataljona. Genovese poroča o tem, da je sklenil prebiti obroč proti jugu, »kjer se je zdelo, da je pritisk slabši. Po prebitju obroča so odredi z velikimi izgubami dosegli Glažuto in od tam zaradi svoje zelo zmanjšane dejavnosti in nadaljnjih nasprotnikovih napadov med 16. in 17. uro prišli v Grčarice«. Genovese je v tem raportu pohvalil še oficir je, ki so se zelo dobro zadržali, potem pa presoja partizanske izgube. Sodil je, da so partizani izgubili več kot 300 mož (potemtakem bi bili izgubljeni vsi, ki so v boju sodelovali). Tudi o svojih lastnih izgubah pretirava v tem poročilu, ki ga je dal še istega dne po porazu, in v njem odseva še ves obup nad nesrečo. Genovese poroča, da je bilo mrtvih ali ranjenih oficirjev, ki jih niso rešili, sedem, eden pa da je pogrešan. Rešili so pet ranjenih oficirjev. Mrtvih, ranjenih, ki so jih pustili na bojišču, in pogrešanih je bilo okoli 250 vojakov. Rešenih_#ranjencev so našli 94 in dva civilna vodnika.²⁷ Potemtakem je bil prvi vtis o izgubah naslednji: 258 mrtvih, nerešenih, ranjenih in pogrešanih ter 96 ranjenih, rešenih. To je bila podoba popolne katastrofe bataljona podpolkovnika Genoveseja, ki jo je bil doživel v tem le dveurnem boju.

Takemu porazu, kot ga je doživel bataljon »Macerata«, ponavadi sledi gonjenje sovražnika. Vzrokov, zakaj se Dolenjska operativna cona ni ravnala po tem taktičnem pravilu, je več. Prvi je bil ta, da za gonjo ni bilo na voljo svežih enot. Borci, ki so opravili z Italijani, so bili preveč utrujeni in že plena bogato bojišče je bilo treba pospraviti. Ražen tega je bilo nejasno glede italijanske akcije iz Ribniške doline. Kje

so bili tedaj bataljoni, ki jih je bil prejšnjega dne zbral Siliato? Mnogim ranjencem, ki so jih bili prinesli do Jelenovega žleba, so se pridružili še novi. Koliko jih je bilo, je težavno ugotoviti. Jože Borštnar, politični komisar Cankarjeve brigade, jih ima v dnevniku zapisanih sedemnajst, Stane Škrlj pa jih je v drugem bataljonu Gubčeve naštel tri, kar bi skupaj bilo dvajset. Nujno je tedaj bilo odnesti ranjence na varen kraj in jih oskrbeti. Obe brigadi sta imeli štiri mrtve, Gubčeva od teh dva* Z zbiranjem in razdeljevanjem bogatega plena je bilo mnogo dela. Saj je na bojišču po italijanskih poročilih ostalo kakih 190 pušk, dvanajst puškomitraljezov, sedem težkih mitraljezov, en težki minomet s 50 minami in drugi bojni pripomočki. Šaranović pa navaja v poročilu, da so zaplenili dva težka minometa in še enega nepopolnega, osem težkih mitraljezov, deset puškomitraljezov, več kot 150 pušk, mnogo bomb, dve radijski postaji in mnogo raznovrstne opreme. Zategadelj so malo časa zasledovali Italijane, nato pa so se vrnili. Gonjenje bi se zelo izplačalo. Italijanski bataljon se je popolnoma demoraliziran vračal proti Kočevju. Vojaki so prihajali v Grčarice obupani, razočarani, brez orožja, posamič in v manjših skupinah. Vsi so objokovali mrtve. Mnogi ranjenci so se na poti proti Grčaricam zavlekli v grmovje, kjer so čakali na rešitev. Mnogi so tako pomrli. Prej tako močnega in elitnega bataljona ni bilo več. Končne izgube bataljona so bile: *106 mrtvih in 102 ranjena*.

Upehani in nasmejani borci Gubčeve in Cankarjeve brigade so se silno veselili zmage. Hodili so po bojišču in si ogledovali razdejanje. Še nikoli doslej niso videli na enem mestu toliko mrtvih. To je razvnelo čustva ponosa pa tudi sočutja do padlih sovražnikov. Okoli trupel je ležalo razmetano orožje, strelivo, bombe, čelade, nahrbtniki. Vse je bilo poškrppljeno s krvjo. Partizani so znosili plen na cesto, nekateri so naglo zamenjali svojo razcapano obleko za novo italijansko unifor-

* V seznamu padlih partizanov drugega bataljona od novembra 1942 do junija 1943 sta navedeni dve smrtni žrtvi: Ivo Šmuc-Roman, rojen v Ameriki 1920 leta, plačilni natak, komandir, pokopan na Veliki gori okrog 200 metrov sevemo od poti proti Jelenovemu žlebu pod koto 1086. Priči pokopa sta Savo in Maj. Izredno hraber, discipliniran, zanesljiv, partijec. Josip Zagar-Jug, rojen v Ljubljani, steklar, politični komisar, pokopan kot Šmuc, partijec, zanesljiv in discipliniran. (Arhiv Gubčeve brigade.)

mo. Pri delitvi plena je prišlo, med Gubčevo in Cankarjevo brigado do spora. Gubčevci so namreč očitali cankarjevcem, da so izkoristili dejstvo, da je v njihovi bližini padlo več Italijanov. Tako da so se okoristili in se oskrbeli z naj bolj šim. Poveljstvo Dolenjske operativne cone je spor nemudoma izgladilo.²⁸

Kolona Tomšičeve brigade je bila zjutraj dva kilometra od Jelenovega žleba, ko je zaslišala streljanje. Efenkov bataljon je prihitel na pomoč a je našel le mravljišče partizanov, ki je pridno zbiralo plen.

Boj v Jelenovem žlebu je postal legenda našega osvobodilnega boja. Zgodovina ga ceni, ker je zmagal po številčnem stanju in oborožitvi slabši nasprotnik. Spricho uporabljene taktike Jelenov žleb presega okvire ožje domovine in postaja primer veličine partizanskega bojnega duha in večine. Zdaj, ko so nam znani vsi podatki tega edinstvenega spopada, postaja Jelenov žleb še večji in bolj pomemben. Vrednost tega boja se je zrcalila v siloviti težnji po popolni zmagi, po popolnem uničenju sovražnika ter se oblikovala v mojstrski sposobnosti, odločiti boj z obkoljevanjem in udarcem iz bližine. To pa je odslej ostala tudi pglavitna lastnost partizanskih enot in njihovo temeljno taktično načelo.

Drugi bataljon Gubčeve brigade je v Jelenovem žlebu ogrenil del velike zmagovalčeve slave. Kot je tretji bataljon z deli drugega in prvega sla vii Ajdovec in se prvi bataljon s tretjim proslavil v Dobu, tako se je sedaj drugi s Cankarjevo brigado vpisal med najslavnejše zmagovalce Jelenovega žleba.

Z Jelenovim žlebom in s prihodom vseh štirih slovenskih brigad v Drago in Podpresko se je končala partizanska protiofenziva, ki je trajala natanko štiri mecese — od 23. novembra 1942. do 26. marca 1943. leta. Njen pomen in vrednost bomo spoznali iz nekaterih točnih podatkov o njenih uspehih. Poglejmo torej naslednjo tabelo:

	Mrtvi	Ranjeni	Ujetd
Italijani.....	432	479	33
belogardisti	93	114	118
ustaši in hrvaški			
domobrani.....	12	15	165
steupaj	537	608	316

Podatki so o mrtvih zelo točni, o ranjenih manj točni, o ujetih pa natančni.

Brigade so zaplenile 6 težkih minometov, 9 lahkih minometov, 26 težkih mitraljezov, 49 puškomitraljezov, 13 brzostrelk in 843 pušk. Glede na ta plen, ki so ga poleg dveh hrvaških brigad dobile večji del štiri slovenske brigade, lahko trdimo, da so bile proti koncu ofenzive že kar dobro oborožene. Pozabiti ne smemo, da so brigade precej orožja tudi izgubile. Koliko — ni znano.

Vseh šest v protiofenzivi sodelujočih brigad je imelo 138 mrtvih, in 305 ranjenih. Gubčeva brigada pa 25 mrtvih in 66 ranjenih. Te podatke moramo imeti za nepopolne.

Italijanska poveljstva je po veliki italijanski ofenzivi naravnost obsedla misel o aktivizaciji garnizonov in o večji mobilnosti čet na terenu. Vendar to ni šlo gladko izpod rok. Šele zelo kasno se jim je posrečilo postaviti na bojišče prve posebne mobilne bataljone. To je bilo v Suhi krajini in v Ribniški dolini, ko so vpletli v boj prve tri posebne bataljone. Z njimi so uporabljali še tri do štiri organske bataljone iz sestave divizij, ki pa se po bojevitosti in manevrski sposobnosti niso mogli kosati s posebnimi bataljoni. Italijani so tako proti koncu partizanske protiofenzive lahko postavili na bojišče proti katerikoli brigadi ali skupini brigad največ do sedem bataljonov. Naj več jo moč so dosegli v bitki za Ribniško dolino, ko so zbrali kar sedem bataljonov (med temi tri posebne). Skupaj z nekaterimi belogardističnimi in drugimi enotami je italijanska grupacija štela 146 oficirjev in 3162 vojakov ter podoficirjev. Ta občudovanja vredna moč je bila oborožena z 140 puškomitraljezi, 56 težkimi mitraljezi, 18 lahkimi in 9 težkimi minorne ti ter 9 topovi. Posebej so Italijani razvili manevrsko in bojno sposobnost svoje vojske. Uspešno so prebrodili začasno krizo neaktivnosti. Glede izbire taktičnih ciljev so napredovali. Prej je prevladovala ideja o čiščenju terena in je bil osrednji cilj akcije kak *odrejen prostor*, kar se je izkazalo v veliki ofenzivi. Sedaj so za cilj izbirali *partizanske enote*. Vedno smejeje je v njihovih taktičnih konceptih prevladovala misel na *manever*, zlasti na smelo obkoljevanje partizanov. Zato so postajali čedalje bolj nevarni.

Brigadam bi se bilo slabo godilo, če se ne bi bile pravočasno osposobile za boj proti dobro pripravljenemu sovraž-

niku. Pri tem pa niso bile italijanske sile tište, ki so narekivale napredovanje partizanskih enot glede taktike in bojne usposobljenosti, marveč je bilo obratno. Partizani so vodili in imeli pobudo v vseh pogledih. Partizanske brigade so bile tište, ki so prisilile Italijane, da so se začeli gibati in razmišljati, kako bi se uspešno uprli naraščajoči partizanski napadalnosti. Pri tem moramo občudovati izredno *gibljivost* partizanskih brigad, ki se je izkazovala bodisi na pohodih bodisi v boju. Partizanska ofenziva je bila v tem pogledu izreden dosežek partizanske taktike.* Med partizansko protiofenzivo so se brigade po bojni sposobnosti povzpele daleč nad sovražnika in ga v taktiki ter bojni umetnosti prekosile. Vojaško neuki, slabo oboroženi in slabo oskrbovani partizani brez izurjenega in šolanega vodniškega kadra so temeljito izšolali po slavnih tradicijah znano italijansko vojsko.

Ni pa bil napredek bojne sposobnosti partizanskih brigad vse. Poglavitno je bilo, da je partizanska ofenziva dosegla politične in vojaške cilje, ki si jih je bila postavila v začetku. Bili so Italijane in četogardiste ter odstranili posledice velike italijanske ofenzive. Zopet so si pridobili zaupanje prebivalstva. Zaustavili so rast belogardizma, ki se je moral popolnoma navezati na vojaško moč okupatorske vojske, se podrediti njenim interesom in tako vse bolj globoko gaziti po močvirju izdaje.

Gubčeva brigada je med partizansko ofenzivo dosegla veliki vzpon. Za njo so ostale slavne zmage v Ajdovcu, Dobu, Temeniški dolini, pri Bukovici, pri Ribnici in naposled v Jelenovem žlebu. Za njo pa so ostali tudi njeni neuspehi v bojih pri Hrzeniku, Draganičih in kritična doba pasivnosti v Suhi krajini.

* Podrobnejši podatki o partizanski protiofenzivi so v vojno-zgodovinski študiji Lada Ambrožiča-Novljana, Partizanska protiofenziva, založba Borec, v razširjeni in predelani izdaji te študije Vojnoizdavaškega zavoda v Beogradu v srbskem jeziku ter v poročilu poveljnika Dolenjske operativne cone Milovana Šaranovića pod naslovom Pregled bojev in akcij slovenskih udarnih brigad od 12. decembra 1942 do 3. maja 1943, Zbornik VI-5-102.

OPOMBE

¹ Poročilo obveščevalnega urada poveljstva XI. armadnega korpusa o položaju od 31. avgusta do 6. septembra 1942, Zbornik VI-4-151.

² Poročilo obveščevalnega urada XI. armadnega korpusa za obdobje od 19. do 25. oktobra 1942, Zbornik VI-4-74.

³ Potslanica komandanta XI. armadnega korpusa z dne 1. januarja 1943 podrejenim poveljstvom o vztrajnejši prizadevnosti v boju proti NOV, Zbornik VI-5-105.

⁴ Dnevno povelje glavnega poveljstva z dne 25. novembra 1942, Zbornik VI-4-103.

⁵ Navodila glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 štabu Dolenjske operativne cone za uničenje sovražnih oporišč v dolini Mirne, Temenice in Krke, Zbornik VI-5-12.

⁶ Stane Skrlj, Po poteh Gubčeve brigade, spomini in vojni dnevnik, arhiv Gubčeve brigade.

⁷ Poročilo štaba pehotne divizije »Isonzo« z dno 5. januarja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu na Dob, Zbornik VI-5-109.

⁸ Tudi tarn.

⁹ Fravtam.

¹⁰ Glej poročilo štaba udarne brigade Matije Gubca z dne 1. januarja 1943 glavnemu poveljstvu, Zbornik VI-5-1.

¹¹ Ukaz štaba Dolenjske operativne cone z dne 12. januarja 1943 o imenovanju štabov v podrejenih enotah, Zbornik VI-5-16.

¹² Franček Šaje, Belogardizem, druga dopolnjena izdaja, str. 459.

¹³ Poročilo Gubčeve brigade glavnemu poveljstvu z dne 25. januarja 1943, arhiv CK KPS, I. dolenjska operativna cona.

¹⁴ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 3. februarja 1943 višjemu poveljstvu oboroženih sii Slovenija-Dalmacija o bojih pri Vivodini in Krašiću, Zbornik VI-5-134.

¹⁵ Poročilo štaba Dolenjske operativne cone (Milovan Saranović): pregled akcij in bojev slovenskih udarnih brigad od 12. decembra 1942 do 3. maja 1943, Zbornik VI-5-102.

¹⁶ Opis bitke pri Bukovici je povzet po vojnogodovinski studiji Lada Ambrožiča-Novljana, Partizanska protiofenziva, založba Borec.

¹⁷ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 3. februarja 1943 višjemu poveljstvu oboroženih sii Slovenija-Dalmacija o bojih pri Vivodini in Krašiću, Zbornik VI-5-134.

¹⁸ Podatki Alojza Rajerja-Miška.

¹⁹ Sporočilo komandanta XI. armadnega korpusa z dne 9. marca 1943 podrejenim poveljnikom o pogovoru z Mussolinijem) Zbornik VI-5-168.

²⁰ Podatki generalpolkovnika Staneta Potočarja.

²¹ Glej poročilo štaba XI. armadnega korpusa o bojih v Ribniški dolini od 22. do 29. marca 1943, Zbornik VI-5-202.

²² Poročilo štaba jurišne grupacije črnih srajc »XXI. Aprile« z dne 26. marca 1943 o bojih v Ribniški dolini, Zbornik VI-5-197.

²³ Podatek Viktorja Avblja.

²⁴ Poročilo štaba divizije »Macerata« z dne 26. marca 1943 štabu XI. armadnega korpusa o boju v Jelenovem žlebu, Zbornik VI-5-198.

²⁵ Tudi tam.

²⁶ Podatki Rudija Avblja.

²⁷ Poročilo štaba divizije »Macerata« z dne 26. marca 1943 štabu XI. armadnega korpusa o boju v Jelenovem žlebu, Zbornik VI-5-198.

²⁸ Podatek generalpolkovnika Staneta Potočarja.

IV

ITALIJANSKA NAPADALNOST

Od 27. marca do 4. julija 1943

Stiri slovenske brigade so se 26. marca 1943 razmestile v Dragi in Podpreski za večdnevni počitek. V tem času je bilo treba razmisliti o njihovi nadaljnji poti. Že navzočnost najvišjih poveljstev je nakazovala sklepanje o pomembnih odločitvah.

Z brigadami so bili tedaj tile odgovorni poveljniki, politični komisarji ter funkcionarji osvobodilnega gibanja: komandant Dolenjske operativne cone Milovan Saranović, politični komisar cone Viktor Avbelj-Rudi, komandant Notranjske operativne cone Nande Kavčič, član CK KPS Boris Kraigher in načelnik vrhovnega štaba Arsa Jovanović. Poleg drugih so bili prisotni na vojaškem posvetovanju, ki je bilo 28. marca 1943, vsi poveljniki in politični komisarji štirih brigad.

Začasna razdružitve brigad

Poglavitno vprašanje je bilo, ali naj se zmagovita protiofenziva nadaljuje na Notranjsko ali naj v nadaljnjih bojih proti Italijanom in belogardistom sprejmejo kako drugo zamisel.

Dosedanje izkušnje so učile, da so združene brigade velika moč, ki ji Italijani še niso bili kos. Doslej še niso našli sredstev in taktičnih prijemov, s katerimi bi razbili partizansko operativno skupino. Torej bi bilo prav izkoristiti taktično prednost in z združenimi brigadami nadaljevati boj v smeri, ki se zaradi posebnih pogojev sama po sebi ponuja: proti Notranjski. Na Notranjskem je bila več kot štiri mesece le slabotna moč Sercerjeve brigade in Notranjskega odreda. Zdru-

ženi Italijani in belogardisti so tako imeli priložnost izkoristiti premoč in partizanskim četam ter prebivalstvu prizadejati veliko nevšečnosti. Potrebno in koristno bi bilo pritisniti ob tla notranjski belogardizem in z uspešnimi operacijami proti Italijanom demonstrirati moč partizanske vojske. To zamisel je zagovarjal in utemeljeval komandant Dolenjske operativne cone Milovan Šaranović, ki je na zahtevo načelnika vrhovnega Štaba dal poročilo o doseženih uspehih v dosedanjih operacijah združenih brigad. Šaranović ni bil samo dober komandant, marveč tudi izreden govornik, ki je znal prepričljivo zagovarjati in pojasnjevati svoja stališča. Pri omenjenem poročilu mu je rabil dnevnik političnega komisarja Viktorja Avblja.

Ko je bilo Šaranovićevo vojaško poročilo končano, je spregovoril Arsa Jovanović, ki je dejal, da so dosedanje akcije združenih brigad imele uspeh. Nato pa je razvil svojo misel, da tako velike operativne skupine ni dobro zadržati skupaj, saj jo sovražnik lahko ob ugodnem trenutku napade s tako velikimi močmi, da bi jim zadal hud poraz. Res je, da so imele združene brigade velike uspehe, imele pa bi po Jovanovićevem mnenju še večje, če bi bile posamič delovale.¹ Na posvetovanju je bilo še nekaj dvomov glede nadaljevanja združene operacije. Brigade so utrujene. Potrebne so počitka in boljše oskrbe, kar je mogoče le v Beli krajini in na Dolenjskem. Nadaljnji ugovor je bil, da brigade sicer na ozkem prostoru dosegajo dobre uspehe, pri tem pa se zanemarjajo celi deli pokrajine, kjer se belogardizem nemoteno razvija in terorizira civilno prebivalstvo. Partizanski odredi so preslabi, da bi ga mogli brzdati. Oskrba tako velikq vojske na majhnem odseku je tako pomanjkljiva, da partizanske brigade neprestano trpe pomanjkanje.

Na posvetovanjih je zmagalo stališče, da je treba brigade *začasno in delno razdružiti* ter jih poslati na oddih na Dolenjsko in v Belo krajino, kjer si bodo opomogle, se nahranile in se zopet usposobile za ofenzivne boje. Izjemoma bo treba poslati na Notranjsko eno brigado, da ta del ne bo popolnoma prazen.

Načrt Arse Jovanovića za izpolnitev te zamisli je bil, da je treba na Notranjsko poslati Tomšičevo brigado, Šerčerjevo v Belo krajino na popolen začasen oddih, Cankarjeva naj odide na Dolenjsko na ozemlje levega brega Krke, Gubčeva bri-

gada pa naj zasede Belo krajino med Metliko in Gorjanci. Spotoma naj Gubčeva odpelje ranjence iz vseh štirih brigad v roške partizanske bolnišnice. Tomšičeva brigada bi bila pod poveljstvom Notranjske operativne cone, Šercerjeva pa bi bila začasno podrejena glavnemu poveljstvu. Gubčeva in Cankarjeva brigada bi še nadalje ostali pod vodstvom Dolenjske-operativne cone.

Analiza razvoja vojaške moči italijanskega okupatorja po bitki pred Ribnico in v boju pri Jelenovem žlebu nam bo dala podatke, na temelju katerih bomo lahko presodili, ali so bili sklepi o začasni razdružitvi slovenskih brigad pravilni in ali bi kaka druga zamisel nakazovala boljše rešitve. Za zgodovino Gubčeve brigade je taka analiza zelo pomembna, zakaj brigada se je vse do italijanske okupacije sukala v novih razmerah, ki sta jih pogojevali moči partizanske in italijanske vojske, s tem v zvezi pa tudi zamisli o njuni uporabi.

Ko se je velika italijanska ofenziva 4. novembra 1942 končala, so Italijani, kar smo bili že ugotovili, ostali brez najmočnejše divizije »Granatieri di Sardegna«, ki je tedaj imela 20.000 mož. Ražen nje je XI. armadni korpus izgubil še nekaj bataljonov »M«, ki so tudi odšli iz korpusne sestave. General Gambara je poskušal nadomestiti izgubljene bataljone in je res dobil pod svoje poveljstvo divizijo »Lombardia«, s katero pa si ni mogel kdove kaj opomoči, ker je delovala večinoma na hrvaškem ozemlju. Njene čete so bile večinoma le v Žumberku in Beli krajini okoli Metlike in Vinice. Ražen te divizije je postopoma dobival še fašistične bataljone, ki so bili deloma pod poveljstvom fašistične 105. legije v Trebnjem in nam že dobro znane fašistične grupacije »XXI. Aprile«. Nekaj bataljonov je bilo v sestavi divizij. Po Jelenovem žlebu je general Gambara razpolagal s stirimi divizijami (»Cacciatori«, »Isonzo«, »Macerata« in »Lombardia«), fašistično grupacijo »XXI. Aprile«, z grupacijo obmejnih straž in s topniškimi ter z drugimi enotami. To je bilo kakih 55.000 mož. S to za tedanje razmere ogromno vojsko so sodelovale belogardistične čete MVAC.

Na prvi pogled je videti, da Italijani ne bi smeli imeti kdove kakšnih skrbi glede obvladanja partizanskih čet, saj so imeli nad njimi dvanajstkratno številčno premoč in še veliko prednost v bojni tehniki. In vendar se je general Gambara

zelo ubadal in mučil z mislijo, kako bi to veliko premoč dejansko uveljavil proti osvobodilnim močem slovenskega naroda. Italijanske enote je treba prebuditi iz mrtvila, iz neaktivnosti, iz pasivnega ždenja v garnizonih. To je bila njegova želja. In res se mu je to posrečilo. Aprila se je po Ljubljanski pokrajini gibalo že deset do enajst bataljonov!* Navsezadnje je razgibal tudi posadke v garnizonih. Postale so mnogo aktivnejše in so posegale v boje v svojih okoliših večinoma v spremstvu enot MVAC. Zlasti so bile pomembne njihove izvidniške akcije. Znano nam je, da je bilo januarja 1943 v Ljubljanski pokrajini 167 italijanskih in mešanih sovražnikovih posadk! Ščasoma so se na bojišču pojavile še nove, ki jih bomo sproti omenjali.

Glede okrepitev sovražnikovih manevrskih enot bi torej bilo bolje, če bi se bili odločili z združenimi enotami nadaljevati partizansko ofenzivo. Verjetno bi imelo veliko uspeha nekolikanj hitrejšo premikanje s sektorja na sektor. Vsekakor bi moral obči premik na novo bojišče slediti hitreje kot v Suhi krajini. Združene brigade bi tako morebiti lahko še večkrat odločilno potolkle posamezne bataljone iz sestava italijanske grupacije.

Marš na Gorjance

Gubčeva brigada se je po boju v Jelenovem žlebu naselila v Podpreski in Srednji vasi. Najprej je bilo treba oskrbeti ranjence in nabaviti hrano. To je bilo težavno delo, saj so bili kraji zelo revni. Brigade so zato hodile ponjo v notranjske vasi. Tedaj so ustanovili *četo težkega orožja*, saj je bri-

* Ker se je Gubčeva brigada srečevala z večino teh bataljonov, je prav, da si jih zapomnimo. Divizija »Isonzo« je aktivirala tretji bataljon 24. polka ter 117. in 98. bataljon iz 98. fašistične legije, ki je sodila pod njeno poveljstvo. Divizija »Cacciatori« je osposobila za manevrski boj prvi bataljon 51. polka in poseben bataljon številka 2. Verjetno je bil iz njene sestave novi četrti bataljon gorskih črnih srajc ter 71. bataljon čimih sraic. Fašistična grupacija »XXI. Aprile« je imela posebna bataljona štev. 1. in 3. Omeniti moramo še formacijski bataljon obmejnih straž. Največkrat se je boril v sestavi divizije »Cacciatori«. Divizija »Macerata« in »Lombardia« ništa imeli primernih bataljonov. Ti bataljoni so aprila 1943 prišli na bojišče. Ščasoma so prišli še novi, ki jih bomo sproti omenjali.

gada po boju v Jelenovem žlebu imela težki minomet in tri težke mitraljeze. Nato se je začel pohod.

Prvi sta na nove položaje odpotovali Tomšičeva in Šerčerjeva brigada. To je bilo 30. marca 1943. Popoldne sta Cankarjeva in Gubčeva brigada v štabu Dolenjske operativne cone izdelali načrt za pohod na Dolenjsko oziroma v Belo krajino. Gubčeva je prevzela vse ranjenec in se 31. marca zjutraj v rahlem dežju podala na naporno pot. Pohod naj bi zaradi varnosti in skrivnosti šel zahodno od Kočevja prav do Kolpe. Šele tu bi se brigada obrnila proti severovzhodu v smeri proti Semiču. Ta pot je izredno dolga. Vije se skozi kočevske gozdove, kjer ni veliko vasi in kjer ni hrane. Zato je treba pot čimprej prehoditi. Nekateri udeleženci tega marša zatrjujejo, da je bil to eden najtežjih maršev. Ker je rahlo rosilo, so si borci slekli suknjiče, s katerimi so pokrivali ranjence. Nosili so jih menjaje vsi borci in komandanti ter komisarji. Pot je bila naporna, ranjencev pa veliko.

Pot je peljala brigado iz Podpreske po cesti v Drago, nato je kolona zavila po gozdnih poteh, čez visoke gozdnate grebene zahodno od Gotenice čez visoki Medvedjek do Borovca. Zvečer je silno utrujena prispela v vasi Gor. in Dol. Briga, kjer je bil daljši počitek. Nato so se spet dvignili. Ponoči na 1. april so šli čez glavno cesto Kočevje—Brod na Kolpi pri vasi Ajbelj in se proti jutru naselili v vaseh Škrlj, Muha vas in Turkova draga. Te vasi so tam, kjer reka Kolpa napravi najsevernejše koleno. Tukaj so naposled počivali.

En dan in eno noč je imela brigada počitka, nakar je v noči na 3. april nadaljevala marš skozi Ferdreng—Pokštajn in Knežjo lipo. Do jutra je že bila v vaseh Sredgora, Topličice, Lahinja in Konjski hrib. Zasedla je položaje na pobočjih Kočevskega Roga, ki se tod dokaj strmo spuščajo v Belo krajino. Tretji bataljon je sam prevzel ranjence in jih odpeljal v roške bolnišnice. Ko se je vrnil, je brigada nadaljevala pot skozi Planino in Vrčice in se naselila v tehle vaseh: prvi bataljon v Osojniku, drugi v Brezovi rebri (nad Semičem), tretji pa v Malinah. Ti kraji leže nekako na jugovzhodnem robu Kočevskega Roga. Imajo dobre položaje, zaledje jim varujejo gozdovi. Od tukaj se ob vladu je Bela krajina med Semičem in Metliko. Oskrbovanje s hrano je možno iz Bele krajine, ki je bila zaradi svoje prisrčne pripadnosti osvobodil-

nemu gibanju obljubljeni deželni partizani. Prvi brigadni položaji so bili blizu železniške proge Novo mesto—Metlika.

Že 7. aprila so iz semiške smeri napadli belogardisti prvi bataljon nad vasjo Osojnik. Boj je bil oster, saj je bataljon imel dva mrtva, belogardisti pa neznane izgube. Padel je ko-
mandir 1. čete Milan Dimec-Miha.

Še istega dne se je brigada premaknila na nove položaje. Prvi bataljon je bil v Selih, drugi v Ravnacah, tretji pa v Vinji vasi. Brigadni razpored že sam pove, da se je brigada usedla na tišči del ceste' Novo mesto—Metlika, ki se vije čez grebene Gorjancev. Tako je preprečevala ves promet po cesti in onemogočala sovražniku manever z Dolenjske v Belo krajino. Na novih položajih so bili pogoji za oskrbo zadovoljivi.

Na znanih in preizkušenih mestih železniške proge Novo mesto—Metlika je *rušila* železniške proge in *napadala vlake*. Če je bil prekinjen promet na gorjanski cesti, je treba prekiniti tudi železniški promet. Tretji bataljon je ponoči na 9. april 1943 postavil mino na znanih ovinkih dva kilometra južno od Uršnih sei. Minerei so bili uspešni. Vlak je iztiril, partizani so ga zažgali in ujeli spremno osebje. Zaplenili so veliko predmetov in hrane, zlasti lešnikov in jaje. Tretji bataljon je v bližnjih vaseh mobiliziral vozove in plen odpeljal na varno. Poveljstvo divizije »Isonzo« poroča, da je oddelek za zaščito proge po živahnem spopadu pregnal upornike, »omejil ogenj na tri zadnje vagone in rešil ujeto slovensko železniško osebje. Na kraj napada so iz Novega mesta takoj poslali oklepni vlak. Pod zaščito naših oddelkov so odpeljali vozno gradivo in ob 18.30 uri obnovili promet«.²

Iz teh podatkov izhaja, da je bila akcija zelo uspešna. Verjetno je bila lokomotiva precej poškodovana, nekaj vagonov je bilo uničenih, kar pa je bilo najpomembneje: partizani so zaplenili veliko reči, ki so zvečine odpeljali v roške partizanske bolnišnice. To delo je opravil drugi bataljon, ki je pod Gorjanci prevzel blago od tretjega bataljona. Drugi bataljon se je odločil, da bo prepeljal tovor z vozovi po najbolj nevarni a tudi najkrajši poti čez semiški železniški predor in nato v kočevske gozdove. Bataljon se je z dvanajstimi vozovi podal na pot že zvečer. Imel je srečo. Predor ni bil zastražen, tako da so tovor zjutraj izročili zadovoljnemu in presenečenemu

osebju roških bolnišnic. Bataljon se je nato še istega dne vmil na svoje položaje.

Italijanom je bil tretji bataljon trn v peti. Niso imeli dovolj moči, da bi ga odločno napadli. V boj so poslali le del garnizona iz Stopič, nekaj belih in Italijanov, ki so se pri Cerovcu spopadli z bataljonom. Sovražnik se je po boju umaknil.

Zakaj niso imeli Italijani dovolj moči za napad na tretji bataljon oziroma Gubčevo brigado? To je bilo zato, ker so vse svoje moči uporabili za dve veliki akciji. Prva je bila proti Tomšičevi brigadi na Mokrcu. Zanimiva je po tem, da Italijani niso uporabili nič manj vojaštva kot proti vsej partizanski grupaciji pri Ribnici. Morda so imeli namen izkoristiti ugodno priložnost in najprej streti eno brigado, nato pa še druge, saj so sedaj bile brigade razdružene. Proti Tomšičevi brigadi so uporabili šest bataljonov pehote, divizion havbic 152 mm brez ene baterije in vod oklepnikov. Akcija je trajala od 7. do 3. aprila 1943. Tomšičeva brigada se je najprej krvavo potolkla z dvema italijanskima bataljonom iz sovražnikove grupacije, nato pa se umaknila in spet napadla na drugem odseku, v sovražnikovem zaledju. Taktično je Tomšičeva brigada sijajno ukrepala, kar je bilo sad nj enega dolgega sodelovanja v sestavi enot Dolenjske operativne cone.

Medtem ko je divizijo »Cacciatori«¹ vznemirila Tomšičeva brigada je divizijo »Isonzo«² razburila Cankarjeva, ki se je prikazala severno od Trebnjega. Proti njej so v skladu z zamisli jo generala Gambare o aktivizaciji italijanskih čet sprožili kolikor se da veliko akcijo. Spočetka pa niso mogli zbrati več kot grupacijo »Pelazzi«³ z dvema bataljonom, eno četo in vod topništva, zakaj vse drugo je bilo angažirano proti Tomšičevi brigadi in takoj zatem še proti Dolomitskemu odredu. Proti Cankarjevi brigadi se je začela akcija 10. aprila in je trajala do 13. aprila. Drugi dan bojev so Italijani dobili še en bataljon in tako z vso silo napadli. Toda kot Tomšičeva je tudi Cankarjeva brigada vzdržala dva dni, se krepko upirala Italijanom in se nato premestila v rajon Trebelnega. Takoj po boju se je spustila v protinapad na železniško progo Grosuplje—Novo mesto.

Tako je torej jasno, zakaj je Gubčeva brigada (in z njo še Šercerjeva) bila — prosta. Zal pa je bila spet dokaj nedejavna — kar je bila njena bolezen zadnjega časa — in ni dovolj

izkoristila ugodne priliko. Vendar lahko sedaj že sklepamo, da se bodo Italijani vsak čas z veliko močjo pognali v boj proti njej, kajti njihovi bataljoni se bodo po končanih bojih s Cankarjevo in Tomšičevo brigado ter Dolomitskim odredom prostili.

Udarec združenih brigad na belokranjsko progo

Preden se je to zgodilo, je Dolenjska operativna cona s pomočjo glavnega poveljstva prva pripravila udarec. S hrvaškim glavnim poveljstvom so se namreč dogovorili o sodelovanju Trinajste hrvaške proletarske brigade, prvega odreda V. operativne cone Hrvaške (vnaprej Primorsko-goranski odred) in slovenskih brigad. Hrvaški enoti sta že 9. aprila prispeli v Belo krajino. Italijani so budno in s skrbjo spremljali gibanje hrvaških enot. Zopet se je sestal operativni štab slovenskih in hrvaških enot pod poveljstvo Milovana Šaranovića in političnega komisarja Marka Belinića (to je bilo isto poveljstvo kot v operaciji v zaledju četrte ofenzive). Operativni štab je kot prvo skupno akcijo planiral napad na postojanko Sinji vrh pri Vinici, kjer je bilo v posadki 92 fašistov. Napadli so v noči na 11. april, ni pa bil posebno posrečen. Gubčeva brigada pri tej akciji ni sodelovala.³ Glavno pozornost je operativni štab posvetil napadu na železniško progo Črnomelj—Metlika, ki naj bi ga izvedli Trinajsta in Gubčeva brigada ter Primorsko-goranski odred (v noči na 17. april 1943).

Načrt je bil takle: vse tri ejnote bi nepričakovano napadle vse železniške obrambne naprave med železniškima postajama Gradac in Dobravice. Hrvaški enoti bi napadli na odseku med železniško postajo Dobravice in točko, kjer napravi južno od kote 186 železniška proga ovinek; od tu dalje pa do Gradaca je bil odsek Gubčeve brigade. Smer proti Metliki bi branili hrvaški enoti,* smeri proti Črnomlju in Semiču pa Gubčeva brigada. V načrtu je še bilo, da bo drugi bataljon Gubčeve brigade rušil progo na semiškem odseku in demonstrativno napadel železniško postajo Semič. Železniško progo na odseku, ki so ga nameravali napasti, so Italijani dobro utrdili. Na

* Iz opombe v beležnici Viktorja Avblja (arh. IZDG) lahko sklepamo, da je sodeloval tudi Vzhodnodolenjski odred.

progi so bili bunkerji iz lesa in obloženi z opeko ter zemljo.

V njih so bile posadke po okoli 20 mož. Bunkerji so bili obdani z enovrstno bodečo žico. Postoj anke je sovražnik imel v Metliki, Dobravicah, Gradacu, Črnomlju in Semiču.

Akcija se je začela po načrtu v noči na 17. april 1943. Partizanska poročila govore, da so partizanske enote uničile nekaj kilometrov železniške proge in uničile ter razbile šest velikih bunkerjev. Italijanska poročila povedo, da je progo napadlo 3000 partizanov slovenske brigade Matije Gubca in 12., 4. ali 8. hrvaška brigada. Partizani so imeli mnogo avtomatskega orožja, minorne te in dva topa 47 mm.⁴ Italijani se, kot vidimo, nikakor niso mogli sprijazniti z realnim ocenjevanjem položaja, njihovo obveščevalno službo pa je partizanska, vsaj kar zadeva določanje števila sovražnikove vojske, prekašala. Sovražnikova poročila nadalje pravijo, da so partizani napadli progo med postajama Gradac in Dobrovice ter da so bile vse čete za zaščito proge zapletene v hud boj. Partizanski topovi so porušili dva bunkerja. Močno je bila razdejana železniška postaja v Dobravicah in še dva bunkerja. Poleg tega so partizani poskusili minirati progo in prevrniti tirnice na dveh mestih, napad na postajo Semič pa je bil odbit. Italijani priznajo, da so imeli v teh bojih pet vojakov mrtvih, sedem vojakov in enega oficirja pa ranjenega.

Naslednji dan, tj. 17. aprila, so nekateri partizanski bataljoni varovali dostope do razrušene proge. V Dobravicah se je do večera uspešno tolkel bataljon Primorsko-goranskega odreda, v smeri Semiča zlasti pa Črnomlja, kjer je napadal en italijanski bataljon s topništvom, pa je odbijala napade enota Gubčeve brigade. Uspešna obramba je trajala do večera.

Italijani so kot represalije za uničeno progo požgali nekaj belokranjskih vasi.*

Verno, da je v Podpreski pre vlado vala še ideja o razdružitvi brigad, kar so tudi izpeljali. Vendar ta misel ni mogla dolgo vzdržati. Dinamično poveljstvo Dolenjske operativne cone je imelo veliko izkušenj iz bojov v partizanski protiofenzivi, zato je kar hitro poskrbelo za nekoliko več enot in začelo z novo ofenzivo. Pri tem jim je pomagalo tudi glavno poveljstvo, ki se je dogovorilo s Hrvati za sodelova-

* Viktor Avbelj ima v že omenjenem notesu zabeleženo, da so to bile Gorenje in Dolenje Dobrovice, Giršiče in Krivoglavice.

nje dveh dobrih enot, ki sta bili pri roki. Opisani napad je bil že začetek te ofenzive.

Krvavi boji na Gorjancih

Tedaj se je položaj na drugih bojiščih v Ljubljanski pokrajini izpremenil. Italijani so končali akcije proti Tomšičevi in Cankarjevi brigadi, zato so imeli bojne enote sproščene. Partizanska skupina v Beli krajini je bila nevarna, ker je ogrožala železniško progo po kateri je dotekala nafta iz Romunije in oskrba za afriško bojišče. Brž so pripravili protiakcijo. Poveljstvo je prevzela divizija »Isonzo«. General Gambarara ji je dodelil nekaj bataljonov, tako da jih je imela šest. Zanimivo je, da Italijani niso uporabili devet ali deset bataljonov, čeprav so vedeli, da je na partizanski strani za kake tri brigade enot. Verj etno so morali nekatere mobilne bataljone poslati za nekaj dni na počitek. Bataljoni, ki so jih zbrali, so bili iz divizij »Isonzo« in »Cacciatori« ter fašistične grupacije »XXI. Aprile«. Njihov načrt je bil: s koncentričnim gibanjem bataljonov, močno okrepljenim s topništvom in z minometnimi enotami, iz izhodišč v Novem mestu, Metliki, Črnomlju in Semiču obkoluti partizane na območju Jugorja in jih tam uničiti. Poglavitna smer napada je bila iz Novega mesta. Akcijo so začeli že 19. aprila 1943, čeprav še niso imeli skupaj vseh bataljonov. Postopoma pa so uvajali nove moči.

Gubčeva brigada je 17. aprila še z nekaterimi enotami preprečevala dostope k porušeni progi. Zvečer se je potegnila na Gorjance in zasedla dominantne položaje v Podgradu, Selih in Malinah. Bila pa je brez prvega bataljona, ki je ostal na zahodni strani železniške proge Novo mesto—Semič. Brigadni položaji so bili zelo dobri in borcem že od prej dobro znani.

Italijani so v noči na 18. april 1943 že blokirali železnico od Novega mesta do Črnomlja, zakaj od tod so vozili svoje bataljone v Semič, Črnomelj in Metliko. Devetnajstega aprila so se v spremstvu tankov začeli po cesti pomikati proti Gorjancem. Naleteli so na gubčevce in se hudo spopadli z njimi. Boj z dvema bataljonoma Gubčeve brigade je bil na položajih okoli Podgrada, Vinje vasi, Zajca in Cerovca. Bataljona sta

Dnevnik od 1-I-1943

Noću 3/4 smo se prebacili preko
pruge kod Lirne u selo Catež. Tu
su bile još tri brigade koje su se pri-
premalo da napadnu belogardističke
postojanke i to: Čaušareva napada
Primorsko, Gučeva Temenica i Tomićeva
Golubje vas.

Na Temenici je napadno 2 bataljona
a mi je bio na osiguranju prava sela
Kuvčanica i u dolu. Prije sam sa I. i etom
preko sela koja je imala vezu sa
Tomovićevom brigadom. Tada je trebalo
da nas se vesti o polascima ali, odma-
lo je i od polascima nema ni govora
kubire sam uputio za vezu ali mi
suo postojanki nisu mogli ništa
ti, mi su se bili već povukli.
Kad sam sam premo sa polaskom
i kad smo bili preko sela
Temenice i etom sretnemo se sa etom
sa kojim je išao i Vasić. Boljčan
put dobijemo nam vateru sa donja,
da postojanku Temenica sa koja
smo mislili da je likvidirano
Bregovane polski, atvornu vojsi
bez zaslona a mi bezno bježi.
Zadnja smo negali da se prebacimo
Bregovici pri tome Pungošara i
prvog zadržanog laka u man (zauz).

Vas sledeći polski je bio
goranji ml

se močno upirala, z juriši nekajkrat pognala sovražnika nazaj, vendar sta se proti večeru zaradi prehudega topniškega ognja umaknila nekoliko više na Gorjance na položaje okoli Strmeča in Ugljarice.

Dne 20. aprila je bil na Gorjancih tak položaj: drugi in tretji bataljon Gubčeve brigade sta se dobro utrdila na položajih Mišinega brda in severovzhodno od Ugljarice. O zgodbah in nezgodah prvega bataljona pripoveduje njegov namestnik komandanta Mile Čubrić.⁵ Pravi, da je bataljon že ponoči na 19. april hotel čez progo v sestavo brigade. Hoteli so kar po naj bolj enostavni poti čez predor med Rožnim dolom in Semičem, toda padli so v zasedo in se srečno izvlekli ter se vrnili. Naslednji dan, tj. ponoči na 20. april, so brez kakršnihkoli nevšečnosti šli čez progo pri Uršnih selih. Korakali so oprezno in nekolikanj zaskrbljeni, saj so vsepovsod po gozdovih videli ognje. Niso pa vedeli, da so te ognje kurili sovražnikovi vojaki za zavarovanje proge in tišči iz bojne skupine polkovnika Pelazzija. Bataljon je prišel v vas Sela, kjer so jim prebivalci povedali, da so Italijani vseokoli in naj bodo oprezni. Nato so odšli v Jugorje. Zopet nikjer partizanov. Domačini pa so vztrajno dokazovali, da je ofenziva in naj bodo previdni. Od tu se je bataljon pomaknil v vas Drage, ki so tudi bile prazne. Tu so zvedeli za pravo situacijo in se nemudoma podali na položaje.

Enote Primorsko-goranskega odreda so bile na položajih sevemo od Metlike okoli vasi Lokvice, Bušinja vas in Grabrovec. Trinajsta hrvaška brigada je bila v smeri proti Krašiću, a so jo še ta dan premestili na območje Popovičev in Radatovičev, da bi bila pri roki za obrambo skupaj z Gubčevo. Trinajsta je bila brez drugega bataljona.

Italijani pa so se takole razvrstili: nam že znana grupacija Pelazzi s tremi bataljoni se je kot jedro sovražnikovih enot v napadu pripravljala na juriš na položaje Gubčeve brigade; verjetno najmanj en bataljon je bil v Metliki pripravljen na pohod proti Jugorju; en bataljon je bil v Semiču in je nameraval prodreti po cesti proti Jugorju. Taka je bila zamisel italijanskega komandanta za napad proti partizanski skupini na Gorjancih.

Italijani so sprožili boj šele popoldne 20. aprila 1943. Najprej so napadli Gubčevo na položajih Mišinega brda, toda

bili so odbiti. Gubčevci so napravili silovite *protijuriše*, da so se sovražne strelske vrste umaknile daleč proti dolini. Nato so Italijani organizirali ponoven napad, ki pa so ga izdatno podprli s topništvom in z minometi. Granate in mine so se zelo na gosto in zelo natančno vsipale na položaje partizanskih bataljonov. Očitno je bilo, da so Italijani začeli uporabljati v boju proti partizanom več težkega orožja kot prej. Uporabljali so celo topove kal. 152 mm. Sovražnikovi topniški položaji so bili v Novem mestu, Metliki, Črnomlju in Semiču. S štirih strani so letele granate na položaje brigade. Gubčeva je imela od tega ognja precejšnje izgube. Po topniški pripravi so Italijani zvečer vnovič napadli in zavzeli Mišino brdo.

Popoldne je začel napadati tudi sovražnik iz Metlike. Primorsko-goranski odred se je dobro držal in ni dovolil, da bi Italijani napredovali. Prav tako se je začel pomikati sovražni bataljon iz Semiča. Posrečilo se mu je, da je skoraj neopaženo prišel do Drage, na koti 886 pa se mu je odločno postavil v bran prvi bataljon Gubčeve, ki se še vedno ni povezal z drugimi enotami. Tudi na teh položajih se je bil boj na nož. Italijani so vztrajno in predrzno rinili naprej, partizani pa so jih z ognjem in juriši odbijali.

•Pripomniti moramo, da je ta dan Gubčeva brigada prenesla *pretežen del pritiska* štirih italijanskih bataljonov. Dobro je vzdržala močno topovsko obstreljevanje. Iz vojnih dnevnikov udeležencev teh bojev veje velika bojevitost gubčevcev in volja, da bi pognali z juriši Italijane v dolino. Vendar je bil ponoči odpor branilcev Mišinega brda popustil in Italijani so zasedli nove, zelo ugodne položaje, brigada pa se je morala nekoliko umakniti.

Poglavitni napad na partizanske položaje so Italijani izvedli 21. aprila zjutraj, in sicer iz novomeške smeri. Za Gubčevo brigado so zdaj spet bili kritični trenutki, saj so bili na tem odseku še zmeraj sami v boju.* Toda to ni dolgo trajalo.

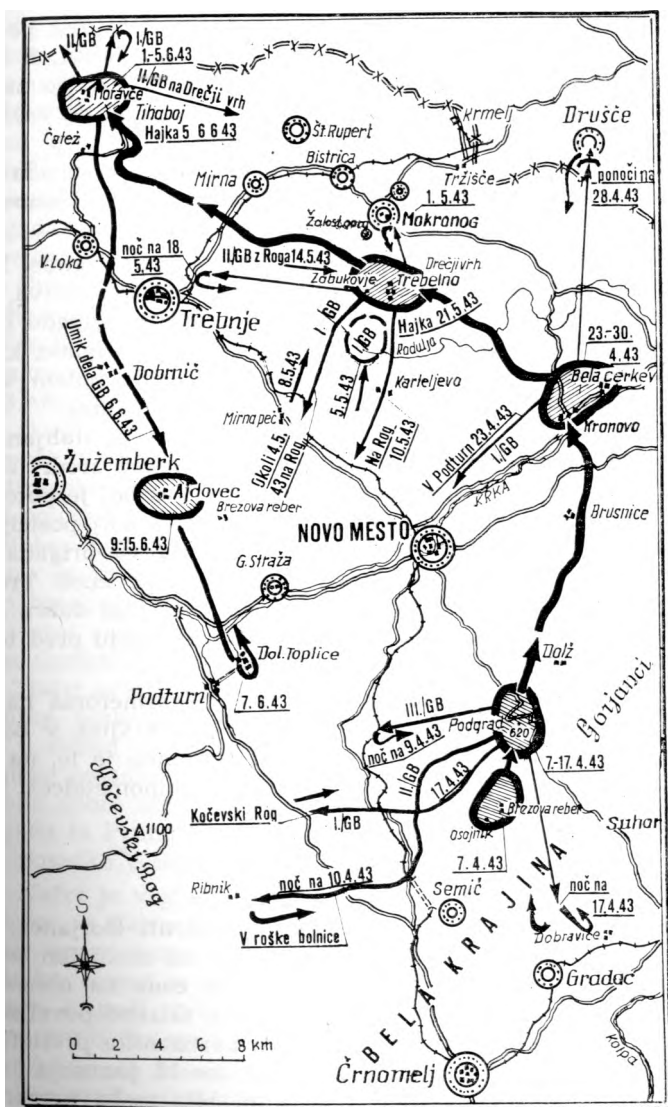
* »Vsi smo na položajih. Komanda je bila,« poroča v Vojnih spominih Janez Hribar, »spustiti sovražnika čim bliže. Borci komaj čakajo, da se sovražnik zgosti pred našimi položaji. Juriš! — odmeva po planjavah in grebenih... Italijane snuo zaustavili, vendar prehajajo položaji iz rok v roke... Ne odstopamo in borimo se lcot levi, čeprav smo že do skrajnosti izčrpani in onemogli, saj tri dni in noči nismo imeli drugega kakor vodo. Za sovražnikom

V boj sta okoli 11. ure šla dva bataljona Trinajste. Gubčeva je bila namreč napak obveščena, da se Italijani umikajo, in je v zadnjem trenutku zaprla pot sovražniku, ki se je že bližal hrvaški brigadi in je že resno ogrozil njeno bolnišnico in oba bataljona. Tedaj je Trinajsta prevzela glavno breme boja. Ker je zakasnila, ni zasedla najboljših položajev, zato je bil njen boj toliko težji. Hrvaška bataljona sta z juriši odbijala italijanske in belogardistične napade; sovražnik se je sedaj z veliko drznostjo in vztrajnostjo zaganjal na partizanske položaje. Posebej hude izgube je imela prva četa tretjega proletarskega bataljona, ki je v celoti morala zapustiti položaj, da je reševala številne mrtve in ranjene borce. Tretji bataljon je imel ta dan sedem mrtvih in trideset ranjenih! Te številke nazomo prikazujejo težavnost bojev. Operativni štab se je odločil, naj bi Gubčeva brigada tako olajšala težaven položaj Trinajste, da bi udarila v sovražnikovo zaledje. Brigadne enote pa so zaradi velikih daljav in težkega terena s precejšnjo zakasnitvijo prispele na odrejena mesta, tako da v najkritičnejših trenutkih niso mogle vplivati na boj hrvaških bataljonov. Šele kasneje so nekoliko vplivale s tem, da so vezale nase del sovražnikovih enot in da je proti večeru sovražnikov pritisk nekoliko popustil.

Primorsko-goranski odred je še naprej zadrževal italijansko napredovanje proti Jugorju.

Boj se je na Gorjancih 21. aprila 1943 bil do polnoči. Nastala je namreč taka situacija, da manever, najbolj učinkovito orožje partizanskih enot, ni prihajal več do izraza. Italijani so poizkušali napraviti ofrroč okoli partizanske operativne skupine, partizani pa so se branili. Nastal je *jalov pozicijski boj*, ki je mogel koristiti le tistemu, ki je imel težko orožje in interes, da nasprotnikovo stran čimdlje zadrži v stran od pomembnejših vojaških objektov. To pa so bili Italijani. Zato je bila odločitev operativnega štaba, da bodo 22. aprila 1943 zapustili Gorjance, popolnoma umestna. Milovan Šaranović je to odločitev v poročilu Dolenjske operativne cone takole opisal: «Tega dne smo se odločili zaradi novih operacij

hrbtom je nenadoma zagrmelo. Borci v hipu ostanimo. Med nas plane kot blisk vest, da je prišla na pomoč Trinajsta proletarska. Bratje Hrvatje so tu! — govori jo borci in se vesele. Tovariši, drži!¹ md se! Ne popuščajmo! Sedaj bodo pa že videli, hudiči!»

Bojna pot od 7. 4. do 15. G. 1943

nekatero enoto prevreči čez reko Krko, nekateri deli pa da bodo še nadalje ostali na Gorjancih in v Žumberku. S tem smo hoteli preprečiti sovražnikov nacrt, da bi nas po nekaj dni zapletel v frontalne boje in nas tako odrival od važnejših in občutljivejših ciljev.«⁶

Dne 22. aprila so torej Gubčeva in Trinajsta brigada ter Primorsko-goranski odred skupaj z bolnišnico pri Kronovem prešli Krko.

V bojih na Gorjancih je imel sovražnik tele izgube: Italijani pet mrtvih in petnajst ranjenih, MVAC dva mrtva, tri ranjene in enega pogrešanega. Izgube Gubčeve brigade niso znane. Če sodimo po izgubah Trinajste hrvaške brigade, ki je imela deset mrtvih in devetintrideset ranjenih, potem vsekakor tudi izgube Gubčeve brigade niso bile majhne.

Boje na Gorjancih bi mogli takole presoјati: italijanska akcija je ujela partizansko skupino tako rekoč sredi izvajanja akcije, zato so si pridobili iniciativo. Ves boj je potekal brez vpletanja manevrskih akcij, zato je imel bolj pozicijski značaj, ki za partizane ni bil ugoden. Gubčeva brigada je dva dni prenašala napade jedra sovražnikovih enot. Tretji dan je malo popustila zlasti zaradi tega, ker niso dobro delovale povezave med štabi in enotami. Zavarovanju pred topniškimi napadi so posvetili premalo skrbi.

O Italijanih je treba po vedati, da so razmeroma naglo reagirali na rušenje železniške proge v Beli krajini, v bojih pa niso pokazali nobene nove ideje. Pomembno je le, da so začeli uporabljati precej več topništva in minometalcev kot prej.

•

Neuspel vdor čez mejo

Ko se je operativni štab odločil zapustiti Gorjance, je imel v načrtu že novo akcijo. To naj bi bil množičen vdor partizanskih enot na nemško okupacijsko cono na območju Bučke. Ideja o taki akciji je bila že stara. Glavno poveljstvo jo je izrazilo že tedaj, ko se je začela partizanska protiofenziva. V navodilu glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 je v 11. točki bilo poudarjeno, da bi bilo treba preceniti možnosti glede delovanja enot Dolenjske operativne cone »na nemškem delu Slovenije, v Savski dolini. Mislimo, da bi te

akcije sledile kasneje,« pravi navodilo glavnega poveljstva, »potem, ko bi si ustvarili sigurno oporišče na italijanskem delu Slovenije«.7 Operativni štab je ocenil, da je sedaj prišel čas, da bi izpeljali akcijo, zakaj bila je že res potrebna, saj so partizani le redkokdaj vdiral na nemško okupacijsko ozemlje in še tedaj z majhnimi enotami. Operativni štab je bil že prej premaknil Cankarjevo brigado v izhodiščni rajon za napad. Brigada je bila namreč že od 17. aprila na območju Šmarjete, Škocjana in Zbur.

Gubčeva brigada je v noči na 23. april skupaj z drugimi partizanskimi enotami prebredla Krko pri Kronovem in se nastanila tako, da je bil prvi bataljon v Beli cerkvi, drugi v Kronovem, tretji pa v Družinski vasi. Tako se je 23. aprila 1943 zbrala v rajonu med Kronovim in Škocjanom partizanska skupina treh brigad in hrvaškega odreda. Koncentracija te moči spominja na operacijo Dolenjske operativne cone med partizansko protiofenzivo. Glavno poveljstvo je torej naposled opustilo misel o akcijah razdruženih brigad. Brigadam se je dobro godilo, dobro so se nahranile in zbrale še precej hrane za roške bolnišnice, kamor jo je z ranjenci odpeljal prvi bataljon. Dne 20. aprila 1943 je bil ob 22. uri kulturno-prosvetni večer, na katerem so sodelovali kulturniki iz Gubčeve, Cankarjeve in Trinajste brigade.

Načrt operativnega štaba za vdor čez mejo in napad na nemške postojanke je bil: Gubčeva in Cankarjeva brigada naj z delom svojih enot ponoči na 28. april 1943 napadeta nemško posadko v vasi *Drušče*, ki je imela kakih 100 mož in je bila dobro utrjena in zavarovana z žico. Trinajsta hrvaška brigada in Primorsko-goranski odred pa naj likvidirata nemško posadko v Bučki in Radovljah.

Načrt je v glavnem spodletel. Gubčeva (brez prvega bataljona) in Cankarjeva brigada sta po temni noči šele okoli tretje ure zjutraj prišli do svojih ciljev. Imeli sta zelo slabe vodnike. Nemci se niso dali iznenaditi. V tako kratkem času seveda brigadi ništa mogli ničesar napraviti in ste se proti jutru vrnili čez mejo.

Več sreče sta imeli hrvaški enoti. Trinajsta je zavzela bunker pred cerkvijo in tudi cerkev samo. Več pa ni mogla storiti. Dve glavni zgradbi sta vzdržali napad in Trinajsta je proti jutru tudi opustila obleganje Bučke. Najbolje se je

odrezal Primorsko-goranski odred, ki je pregnal sovražnika iz postojanke v Radovljah.

Zjutraj 28. aprila 1943 so bile enote spet v svojem izhodiščnem rajonu. Tu jih Italijani ves čas niso vznemirjali. Partizanske enote so uvedle v vaseh, kjer so bivale, poseben režim, da bi zavarovale tajnost svoje namestitve. Nihče od vaščanov ni smel zapuščati domov.

Akcije v mirenski dolini — Mokronog

V mirenski dolini se je od zadnjega bivanja brigad konec decembra 1942 in v začetku januarja 1943 marsikaj izpremenilo. Nove belogardistične postojanke so nastale v Šentrupertu in Rakovniku. Rakovniško postojanko so Italijani okrepili s svojimi enotami, ki so bile tam občasno. Mokronoški 117. bataljon čmih srajc, ki se ga spominjamo še iz napada na Dob, si je napravil še dve pomožni utrdbi na dominantnih položajih pri cerkvi na Zalostni gori in pri Sv. Florjanu. V Mokronogu so uporabili najmočnejše zgradbe in jih utrdili za obrambo. Številčna moč trebanjske postojanke se je medtem zelo povečala. Tu je bilo, kar že verno, poveljstvo 98. legije črnih srajc s konzulom (polkovnik) Pelazzijem na čelu. Pred meseci je bil v Trebnjem le en bataljon fašistov. Sedaj so postojanko okrepili še z enim do dvema bataljonoma. Tako je bila moč trebanjske postojanke en polk (98. fašistična legija je bila v rangi polka sestavni del divizije »Isonzo«) in se je po moči lahko kosala z novomeško »posadko, kjer je bil sedež divizije »Isonzo«. V mirenski dolini sta bili še postojanki v Tržišču in Krmelju. V postojankah je bilo več kot 2000 Italijanov in belogardistov.

Operativni štab (namesto dosedanjega komandanta Milovana Šaranovića je akcijo vodil Vlado Matetić, v. d. komandanta druge operativne cone Hrvaške, politični komisar pa je bil Viktor Avbelj) se je odločil, da bo izvedel dve akciji: ena bo usmerjena proti belogardistični posadki v Šentrupertu, da bi obrzdala to aktivno skupino belih, ki so terorizirali prebivalstvo svojega okoliša in ščitili oblast italijanskega okupatorja, druga pa bo naperjena proti Mokronogu, kjer naj bi zavzeli tvornico usnja in odpeljali blago, zraven pa naj

bi konfiscirali vso imovino tistih trgovcev, ki so bili sovražno razpoloženi proti osvobodilnemu gibanju. Napad na postojanko v Mokronogu in okoli njega bi bil le demonstrativen. Šentrupert bo napadla Cankarjeva brigada, okrepljena s prvim bataljonom 13. hrvaške brigade. Cankarjevi so dali ražen topa še nekaj minometov. Glavno smer proti Trebnjemu bo varovala 13. brigada, ki se ji bo po končani akciji v Mokronogu pridružil še Primorsko-goranski odred.

Za vdor v Mokronog je bil poleg Gubčeve brigade odrejen še Primorsko-goranski odred. Obe enoti sta si razdelili naloge. Gubčeva (brez prvega bataljona) bi morala demonstrativno napasti posadko v Mokronogu, na Zalostni gori, pri Sv. Florjanu in na železniški postaji Mokronog-Bistrica. Z nekaterimi enotami naj bi vpadla v Mokronog, odpeljala blago iz tvornice kož in konfiscirala. Nato naj bi Gubčeva brigada prevzela tudi vse zaplenjene reči od Primorsko-goranskega odreda in jih odpeljala na varno čez Mirno v Tihaboj. Tu bi ga varovala nekatere enote, medtem ko bi ostali del brigade bil v rajonu Migovca in Sajenic kot obča rezerva operativnega štaba.

Dne 30. aprila 1943 so se začeli premiki partizanskih enot z okoliša Šmarjete in Škocjana v mirensko dolino. Gubčeva brigada se je do večera razmestila v vaseh Drežji vrh, Poskočine, Gornji Mokronog, Trebelno, Gornje in Spodnje Zabukovje. Vse območje so zasedle partizanske enote, ki so imele kakih 2000 mož in so bile po številčni moči enakovredne okupatorjevi vojski.

Zvečer prvega maja se je napad začel. Drugi in tretji bataljon Gubčeve brigade in bataljon Primorsko-goranskega odreda so se skrivoma približali Mokronogu in nenadoma okoli 23. ure vdrli vanj. Spočetka presenečeni Italijani so se počasi le znašli in se začeli upirati. Boj je bil zlasti silovit v tvornici usnja, kamor je vdrl bataljon Primorsko-goranskega odreda, ki se mu je posrečilo odpeljati precej usnja. Po opravljeni akciji so tovarno zažgali.* Gubčeva brigada je to noč

* Janez Hribar se spominja, kako so bili Italijani v Mokronogu presenečeni. Nič hudega sluteč so se sprehajali po trgu in se niso hudo upirali, ko so začele posamezne skupine partizanov vdirati v postojanko. Zavzeli so vse mesto ražen gradu in sodišča. Brigada je imela dva mrtva in sedem ranjenih. Plen je bil obilen.

pregnala italijansko posadko iz železniški postaje Mokronog-Bistrica in uničila postajne naprave ter zažgala postajo. Napad na postojanko pri Sv. Florjanu ni imel kdove kakšnega uspeha.

Cankarjeva brigada v Šentrupertu ni mogla streti žilavega odpora belogardistov. Zato je postojanko 2. maja blokirala, da bi se ponoči na 3. maj naprej bila.

V noči na 3. maj* je Cankarjeva brigada ponovila napad na Šentrupert a tudi to pot brez uspeha. Tretjega maja so Italijani ražen Pelazzijevih treh bataljonov spravili na noge še skupino Sordi, sestavljeno iz treh bataljonov in okrepljeno z vodom topništva. Obe skupini sta popoldne prispeli do Mokronoga, ne da bi se bili spotoma resneje spopadli s partizani. Italijani so imeli v bojih od 1. do 3. maja 1943 pet mrtvih, dvanajst ranjenih in štiri pogrešane; izgube MVAC: štirje mrtvi in devet ranjenih.⁸ Podatkov o izgubah partizanskih enot nimamo.

ZLasti veliko so dobili hrane. Bataljon Primorsko-goranskega odreda je vdrl v usnjamo in posrečilo se mu je odnesti precej usnja. Popolnoma pa ni mogel izpolniti naloge, ker¹ sol se Italijani le premočno upirali. Gubčevci so polovili nekaj deklet, ki so se pajdašile z Italijani. Vzeli so jih s seboj na politično uro in jim povedali, kako se morajo obnašati z Italijani in belogardisti. Dekleta so izpuštili in ugoden vpliv političnega pouka 9e je kmalu pokazal.

Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 2. maja 1943 pravi o tej akciji, da so upomiki navalili na oporišče v Mokronogu, »se vmili mednje in prodrli v naselje. Foiskus, da bi zavzeli tovamo usnja, je odbila obratu prideljena posadka. Upornikom se je posrečilo- zajeti nekaj civilistov in opleniti nekaj stanovanj na periferiji. Davi ob zori so sile garnizije po živahnem boju normalizirale položaj.« (Zbornik VI-6-75.)

* Omeniti moramo še, da so Italijani reagirali na napade v mirenski dolini že 2. maja 1943 zjutraj. Polkovnik Pelazzi je že zjutraj krenil s tremi bataljoni in vodom topništva iz Trebnjega in je pri Gomili naletel na dva bataljona 13. brigade. Po štirih urah boja je Pelazzi zavzel, kot pravi sam, koto 320, ki je majhna vzpetina pred položaji Trinajste. Hrvaško brigado je na levem križlu dopoldne okrepil del Primorsko-goranskega odreda. Italijani poročajo, da se akcija ni »mogla nadaljevati zaradi zagrizenega nasprotnikovega odpora z bližnjega grebena (z neoznačeno koto) jugovzhodno od Gomile, ki je trajala do mraka. Intervenerala je artilerija garnizije v Trebnjem«. Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 2. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu brigad NOV na posadko v Mokronogu, Šentrupertu in na Rakovniku. Zbornik VI-6-75.

Akcija partizanskih enot v mirenski dolini ni imela takega uspeha kot pred stirimi meseci. Vzroki so bili v tem, da so bile italijanske in belogardistične postojanke mnogo bolje utrjene in so že tudi lahko kljubovale težkemu orožju. Postojanke so bile tudi bolje zasedene. Italijani so belogardistične postojanke trdno držali v svojih rokah, delo italijanskih strokovnih inženircev se je močno poznalo pri izvedbi obrambnih objektov belih postojank. Italijani so drugi dan partizanskih akcij v mirenski dolini že napadali s šestimi bataljoni, z letalstvom in s topništvom, ki pa ni bilo tako močno kot npr. na Gorjancih. Italijanskim obrambnim akcijam pa sta že manjkali prejšnja ostrina in smelost v idejah. Gotovo so porazi italijanske vojske na afriški fronti in izguba zaupanja v končno zmago osi Rim—Berlin negativno vplivali na moralo italijanskega vojaka.

Italijani se iz mirenske doline niso spustili v hribe v boj proti dvema skupinama partizanov, od katerih je ena bila na območju Čateža (Cankarjeva in 13. brigada), druga pa v okolici Trebelnega, pač pa so se vrnili v Trebnje, kjer so razpustili obe grupaciji. Izdatne moči pa so vendarle zadržali v Trebnjem.

Gubčeva brigada se je po boju v Mokronogu naselila okrog Trebelnega (Primorsko-goranski odred se je vrnil na Hrvaško), kjer je imela¹ veliko dela. Nenehni hudi boji v zadnjih mesecih so namreč napolnili partizanske bolnišnice, ki niso bile dovolj oskrbljene niti s sanitetnimi pripomočki, niti s hrano. Za sanitetne pripomočke je poskrbela Ljubljana, za hrano pa so se morale pobrigati brigade. Začela se je velika akcija za zbiranje hrane, ki so jo venomer vozili v roške bolnišnice. Hrano in blago, ki so ga bili zaplenili v Mokronogu, je tretji bataljon odpeljal proti Rogu. Vtem ko se je 5. maja 1943 vrnil v brigadno sestavo prvi bataljon in se nastanil v Česnjicah, je operativni štab slovenskih in hrvaških enot, ki je še zmeraj obstajal, pripravil obsežno akcijo: rušenje železniške proge od Velike Loke do Novega mesta. Hkrati so se za Cankarjevo in 13. brigado domenili za prehod čez dolensko železniško progo na območje Brezove rebri, za tretji bataljon Gubčeve brigade pa da bo vozil hrano v bolnišnico.

Skupina gubčevcev na Trebelnem maja 1943.

Akcijo so napravili v noči na 5. maj 1943. Ni prav dobro uspela, le prehodi na drugo stran železnice so potekali brez incidentov.

Tretji bataljon je prepeljal blago na območje Podturna in se takoj vrnil proti Ajdovcu. Pri prehodu čez železnisko progo ponoči na 8. maj 1943, ko je brigada rušila progo na odseku med Podborštom in Ponikyami, so partizani iz bataljona naleteli na progi na mino, pri čemer sta bila dva partizana ranjena. Ostala sta na zdravljenju kar v brigadi. Še istega dne se je brigada odpravila zbirat hrano v vasi zahodno od Krmelja: Jesenice, Roženberk, Mladetiče, Pijavice, Skrovnik, Moste, Gabrijele in Polje. Nabrali so dvanajst voz hrane. Del tega je prevzel drugi bataljon in se z ranjenci in bolniki 10. maja napotil proti Rogu. Ponoči na 11. maj je šel čez progo in prispel na Brezovo reber, kjer je našel Tomšičevo brigado. Kar hitro je nato šel čez Krko in izročil pošiljko na javki roških bolnišnic. Dvanajstega maja je spet bil na Velikem Lipovcu, kjer je padel naravnost v veliko hajko, ki so jo Italijani s šestimi bataljoni pripravili Tomšičevi brigadi.

Ker drugi bataljon ni mogel dobiti zveze s Tomšičevo brigado, se je sprva hotel spopasti z italijansko kolono, ki se mu je približevala iz Straže. Vtem pa so zvedeli, da se jim Italijani tudi od zadaj približujejo. Bataljon se je z manevrom izognil spopadu in se zvečer, ko je dobil stik s tomšičevci, pri Šentlovrencu skupaj s Tomšičevo brigado premaknil čez progo (ob 5. uri zjutraj) ter šel na Čatež počivat. Štirinajstega maja 1943 je bil tretji bataljon zopet v sestavi svoje brigade, zadovoljen, ker je dobro opravil nalogo.

Gubčeva brigada je medtem imela manjše in nepomembne boje z belogardisti in manjšimi italijanskimi enotami. V prostem času pa so se njene enote pridno vojaško urile (delovanje izvidniških oddelkov, izdajanje bojnih povelj, bojne vaje itd.) in imele politične ure. Z mnogimi novinci so imeli posebne vojaške in politične tečaj e.

Italijanski bataljoni so še 13. maja 1943 hajkali rajon Ajdovca in Dobmiča in zaman iskali Tomšičevo brigado, ki je že bila na Čatežu v bližini Cankarjeve brigade. Italijani so hitro menjali smer svojega gibanja in že 15. maja z zelo močnimi silami napadli obe slovenski brigadi v okolici Čateža. Kar osem bataljonov* so zbrali in tri vode topništva. Bataljoni Gubčeve brigade so bili 15. maja v strogi pripravljenosti. Ponoči na 16. maj so poslali drugi bataljon na mirensko progo, da bi varoval prehajanje Tomšičeve in Cankarjeve brigade na območje Trebelnega, zakaj brigadi sta 15. maja vzdržali pritisk štirikrat močnejšega sovražnika in se ponoči na 16. maj z manevrom izmuznili iz ogroženega ozemlja. Isto noč je bataljon Gubčeve brigade razstrelil železniško progo pri Hudem, okoli pet kilometrov severozahodno od Novega mesta. Cankarjeva brigada je odšla v okolico Šmarjete, Tomšičeva brigada pa je ostala blizu Gubčeve. Gubčevci so 17. maja imeli vsa zavarovanja, da si je Tomšičeva lahko po dveh hudih hajkah nekoliko odpočila. 2e 18. maja zvečer

* Napadali so: 98. in 105. bataljon črnih srajc, 1. bataljon 51. pehotnega polka divizije »Cacciatori«, 1. in 3. bataljon 23. pehotnega polka divizije »Isonzo«, 2. bataljon 24. pehotnega polka divizije »Isonzo«, bataljon XI. grupacije obmejne straže in posebni bataljon št. 1. Glej operacijsko poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 15. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akciji v coni Čatež, Tihoboj in Sv. Križ, Zbornik VI-6-90.

sta obe brigadi odšli rušit progo med Trebnjem in Mimo. Dva bataljona Gubčeve brigade sta rušila med Trebnjem in Gomilo, od tu dalje proti Mirni pa Tomšičeva brigada. Dve četi sta zavarovali trebanjsko smer, štiri pa so rušile progo tako, da so na mnogih mestih prežagale pragove.* Nekaj po polnoči so jih Italijani začeli obstreljevati s topništvom. Streljali so zelo natančno, da so se morali bataljoni umakniti s proge. Prvi bataljon je ostal ob progi, da bi preprečeval popravljanje, en bataljon pa se je vrnil na stare položaje.

Trinajsta hrvaška brigada je med tem že bila na Hrvaškem. Slovenijo je zapustila 12. maja 1943.

Hajka okoli Trebelnega

Gubčeva brigada je, poučena o hajkah na območju Cateža in Ajdovca, seveda pričakovala hajko tudi okrog Trebelnega. In res ni bilo treba dolgo čakati. Italijani so že 21. maja začeli napadati. Brigada je bila v okolišu Trebelnega in Češnjic, drugi bataljon pa je bil v Gornjem Zabukovju. Ta bataljon je imel eno četo na izpostavljenem položaju blizu Rihpovca, da bi varovala trebanjsko smer. Okrog Šmarjete je bila Cankarjeva brigada. Obe brigadi sta pravočasno zvedeli za sovražnikovo hajko in sta bili pripravljeni na obrambo. Gubčeva je zasedla položaje tam, kjer je bila, Cankarjeva pa je poslala proti Radulji prvi bataljon in prvo četo drugega bataljona.

Italijani so najprej poslali na »položaje severovzhodno od Mirne peči (koti 366 in 405) mirnopeško garnizijo, da je zasedla prehode čez železniško progo, iz Trebnjega in Novega mesta pa so poslali dve koloni. Prva, Pelazzijeva, je bila sestavljena iz 98. bataljona črnih srajc, prvega bataljona 51. polka divizije »Cacciatori«, 105. bataljona črnih srajc in topniškega voda 75 mm. Imela je torej kar tri bataljone in je po moči kar trikrat presegala Gubčevo brigado. Podala se je

* Divizija »Isonzo« je 19. maja 1943 poročala, da so partizani pretrgali progo v dolžini kakega kilometra in da so odvili tirnice. »Ob zaščiti naših oddelkov smo doslej obnovili 650 m proge. Dela še trajajo. Promet bo verjetno jutri znova vzpostavljen.« (Zbornik VI-6-95.)

Skupina partizanov Gubčeve brigade. Fotografija je iz leta 1943

proti Rihpovcu, kjer je naletela na spečo četo drugega bataljona v zasedi. Presenečena četa je izgubila dva partizana, med njima namestnika komandirja čete, in se umaknila. Pelazzi je napredoval proti Trebelnemu in se spotoma spopadal zlasti z enotami drugega bataljona. Mile Čubrić ocenjuje te

boje v vojnem dnevniku in pravi, da niso bili hudi, pač pa so Italijani kot nori tolkli s topovoma in z mnogimi minorne ti. Posluževali so se tudi topništva iz Trebnjega in Novega mesta, ki je po italijanskih poročilih »porušilo sovražnikove obrambne naprave«. Pelazzijeva kolona je do večera dosegla okoliš Trebelnega in se mimo vasi usmerila proti Mokronogu, od koder se je vrnila v Trebnje.

Druga kolona »Sordi« (imenovana po enem od poveljnikov polka divizije »Isonzo«) je bila sestavljena iz treh bataljonov in topniškega voda (drugi bataljon 24. polka in tretji bataljon 23. pehotnega polka divizije »Isonzo« ter bataljon XI. grupacije obmejne straže). Ob zori je odšla iz Novega mesta proti Radulji. Pri Novi gori in Jagodniku (koti 604, 507) se je udarila z drugo četo prvega bataljona Cankarjeve brigade pod vodstvom Andreja Cetinskega. Jože Borštinar, politični komisar Cankarjeve brigade, piše v dnevniku, da je četa ubila dva Italijana. Kolona Sordi se je po boju obrnila proti zahodu in udarila na Laze, očitno usmerjena proti Trebelnem, da bi sodelovala s Pelazzijem. Do tega pa ni prišlo, ker se je akcija kolone Sordi končala nekje okoli Laz.*

Hajka proti Gubčevi brigadi je bila načrtovana in izvajana z zelo močnimi silami. Šest italijanskih bataljonov okoli 3000 mož je napadalo oz. nameravalo napasti brigado približno s 600 partizani, kar da izredno napadalčevo premoč. Spopad bi vsekakor moral dati Italijanom zelo ugodne rezultate.

V najslabšem primeru bi morali partizane izriniti iz trebelskega rajona. Zakaj se to ni dogodilo? Predvsem lahko ugotovimo, da delovanje obeh sovražnikovih kolon ni bilo dobro usklajeno. Obe koloni sta bili zelo neboj eviti, kakor da bi se hoteli izogniti boju. Pehotni napadi so bili brezvoljni, le top-

* Divizija »Isonzo« je poročala o akciji te kolone, da je v coni Radulje »zlomila odpor znatnih upomiških skupin, ki so se trdovratno upirale... Upomiki so se razpršili po gosto obraščenem gozdu ih se tako umaknili iz boja«. Italijani nadalje poročajo, da so partizani imeli občutne izgube in da so na terenu našli tri mrtve borce, štiri druge ubite in deset ranjenih pa so opazili na vozovih. Italijani so zaplenili puško in municijo. Italijanske izgube so bile: en črnosrajčnik in en pripadnik MVAC mrtva in pet ranjenih, med njimi en oficir. Glej Mileta Cubrića Vojni dnevnik v arhivu IZDG in poročilo divizije »Isonzo« z dne 21. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akciji v coni Trebelno, Zbornik VI-6-97.

ništvo in minometi so deiovali. To bi dalo slutiti na demoralizacijo italijanskih čet. O demoralizaciji bi lahko govorili pri razčlenjevanju delo van ja Sordi je ve kolone, ki je bila sestavljena pretežno iz nefašističnih čet. Toda v Pelazzijevi koloni so bili zvečine fašistični bataljoni! Vsekakor je bila hajka proti Gubčevi brigadi izjemno neučinkovita in pasivna akcija. Če bi jo ocenili kot znanilko popuščanja bojevitosti italijanskih, zlasti fašističnih enot, bi se hudo zmotili, zakaj naslednji boji so bili zelo zagrizeni in vodili so jih s težnjo, da bi partizanskim enotam zadali hujše udarce. Zato moramo oceniti hajko proti Gubčevi brigadi kot enkratno slabo pripravljeno in neučinkovito vodeno bojno epizodo iz ciklusa mnogih množičnih očiščevalnih akcij italijanske vojske.

Za stvarno moč italijanskih čet v hajki brigada ni vedela. Bila je ponosna, da je nekako obvarovala svoje pozicije, in kar je bilo najbolj pomembno, da je, kot je mislila, *obvarovala Trebelno* pred italijansko invazijo. To je lepo razvidno iz dnevnika Mileta Čubrića, komandanta drugega bataljona Gubčeve brigade, ki nekako takole opisuje vpliv neuspešne hajke: ... Po tej borbi so civili zelo dobro razpoloženi in kar ne morejo verjeti, da Italijani in beli niso prišli v Trebelno. Trebelski okoliš imajo za nekako osvobojeno ozemlje a Trebelno kot njegovo prestolnico, kamor ne bodo spustili okupatorske in belogardistične vojske.

Gubčeva brigada je do konca maja ostala okoli Trebelnega. En mesec bivanja v enem rajonu je bila posebnost v zgodovini osvobodilne vojne. Italijani so sicer ves čas bili obveščani o prisotnosti brigade na tem odseku, vendar so se samo enkrat podali v hajko proti njej. Brigada je v tem času večkrat napadala in rušila železniško progo ter se spopadala z manjšimi sovražnikovimi enotami, proti brigadi so večkrat silile enote mirnopoške garnizije, v večjih ali pa pomembnejših operacijah pa ni bila angažirana.

Tedaj so bile razmere v brigadi še kar zadovoljive. S civilnim prebivalstvom je bila v dobrih stikih. Partizani so bili še kar zbrani, nalezljivih bolezni ni bilo. Prekuhávali in parili so perilo, kolikor so jim dopuščale razmere. Obutev in obleka pa sta bili že zelo slabi. Ker je brigadi primanjkovalo denarja, niso mogli nakupiti dovolj blaga, da bi nadomestili izrabljene obleke.

Z no vinci iz Slovenskega primorja so imeli veliko dela, ker Primorci niso znali pisati slovensko in ker večinoma niso služili pri vojaki. V začetku, ko so prihajali prvi prostovoljci, je bilo v brigadi precej nepravilnosti pri odnosih do primorskih partizanov, ki so zelo slabo vplivali na občutljive novince. Ko pa so šovinistične izpade posameznikov zatrli, so se razmere zelo izboljšale in odnosi so postali normalni. Politično in vojaško delo s Primorci je pokazalo dobre sadove. Zavest in disciplina sta bili v brigadi na razmeroma visoki stopnji. Kazili sta jo le stalno dezertiranje posameznih novincev — italijanska poročila so bila polna podatkov o dezertacijah pripadnikov Gubčeve brigade — in nevarno širjenje skrivnega vpliva Janeza Marna-Črtomira, kasnejšega vodje posebnega četniškega odreda, ki je imel v brigadi nekatere prijatelje in somišljenike.* Z Marnovim vplivom se je brigada ubadala že od časov, ko je bil drugi bataljon oktobra 1942 okrog Sv. Križa. Poveljstvo brigade je menilo, da je ta problem zelo kompliciran in globlji, kot so v začetku mislili.

Številčno stanje brigade je bilo 18. maja 1943:

Note	po moska	spisku		odsetni
		ženske	moški	
1. bataljon.....	206	4	34	—
2. bataljon.....	209	6	17	—
3. bataljon.....	192	11	18	1
štab	21	3	1	—
skupaj	628	24	69	1

* Stvarna vloga Janeza Marna-Črtomira med vojno ni še popolnoma raziskana. Sprva je bil Marn kot krščanski socialist politični aktivist OF v trebanjskem rajonu. Njegovi nazori se tedaj niso nazločevali od obče linije OF o vseljuskem odporu. Marn je imel spomladi 1942 precejšen vpliv na prebivalstvo trebanjskega oterožja OF. Takrat je postal komandant prvega bataljona Dolenjskega odreda. Ko se je bataljon preselil v Dobropolje, so se začele težave, ker se je Marn čedalje bolj povezoval z izrazitimi klerikalnima in belogardističnimi voditelji. Mamu pa tedaj še ni bilo mogoče dokazati sodelovanja z belogardizmom, ker se je znal spretno prikrivati. Kot se avtor spominja, je bil celo ob ustanovitvi Gubčeve brigade kandidat za komandanta bataljona. Marn je postal posebej aktiven spomladi 1943 in se je večkrat sestajal z belogardističnimi voditelji. Naposled je postal komandant četniškega odreda. Glej Franček Saje, Belogardizem, druga dopolnjena izdaja, str. 259, 570.

Brigada je imela razmeroma zelo veliko partizanov — 652 — in tudi veliko odsotnih. To so bili zvečine ranjenci in bolniki.

O političnem delu in partijski organizaciji brigade za to obdobje nimamo podatkov. Imamo le seznam članov KPS prvega bataljona, ki ga je maja sestavil Niko Šilih. Prvi bataljon je imel tedaj okoli 25 članov KPS. Na podlagi tega podatka je torej brigada imela blizu 80 članov KPS.

Dne 20. maja 1943 je bila takole oborožena (po izkazu z dne 20. maja 1943, arhiv GB v muzeju LRS):

enota	težkih mitraljezov	puško- mitraljezov	pušk	revol- verjev	težkih minometov	lahkih minometov
1. bataljon	2	6	119	13		
2. bataljon	1	6	139	10		i
3. bataljon	2	5	131	10	1	
štab . . .			12	11		
skupa j . .	5	17	401	44	1	i

Ce pomislimo, da je brigada imela pri napadu na Ajdovec le en težki mitraljez in devet puškomitraljezov in da je bila brez minometov, potem je v oborožitvi zelo napredovala. Za primerjavo navajamo oborožitev enega najmočnejših italijanskih formacijskih bataljonov, ki je sodeloval v bitki pri Ribnici. To je bil tretji bataljon 24. polka divizije »Isonzo«, ki je imel 22. marca 1943. leta 531 mož in je bil takole oborožen:

22 puškomitraljezov, 6 težkih mitraljezov in 2 težka minometa. Razlika v oborožitvi Gubčeve brigade in italijanskega bataljona ni kdove kolikšna. Glede na to, da je večina italijanskih bataljonov bila manjša kot ta iz divizije »Isonzo« in slabše oborožena, lahko rečemo, da je Gubčeva brigada — pa tudi druge slovenske brigade — bila oborožena približno tako, kot je bil povprečen italijanski bataljon. Približno enako je bilo tudi njuno številčno razmerje.

Poglejmo primerjalno tabelo o oborožitvi Gubčeve brigade in bataljona divizije »Isonzo«:

	Gubčeva brigada	Italijanski bataljon
štev. razmerje.....	625	531
puškomitraljezi	17	22
težki mitraljezi.....	5	6
lahki minometi 45 mm.....	1	—
težki minometi 81 mm.....	1	2

Gambarova »doktrina«

O vzrokih povečane aktivnosti italijanskih čet smo že govorili. Verno že, da je bil pobudnik komandant XI. armad-flega korpusa general Gambara, ki je dosledno poganjal ba-taljone v zasledovanje partizanov in ki se mu je posrečilo, da so se tudi italijansko-belogardistične garnizije sprostile in Se začele gibati v svojem okolju. Vidimo, da so Italijani pod Pritiskom Gambarove »doktrine« o neprestanem gibanju do-segli tudi velik uspeh. Saj so v obdobju, ki ga sedaj opisu-jemo, imeli pobudo v svojih rokah. Brigade so se precej ozno-jile, ko so se z manevri morale izogibati njihovim napadom, fej omenimo, da se je Cankarjeva brigada po italijanskem napadu na Gubčevo 21. maja 1943 podala pod Gorjance pa So jo tudi tam napadli. Zato se je kmalu vrnila na območje Šmarjete. Enako se je godilo Tomšičevi brigadi, ki je morala manevrirati med čateškim in ajdovškim sektorjem, ker so jo Italijani venomer napadali. Pomembno je še, da se je Italija-tiom popolnoma posrečilo podrediti belo gardo, formirano v MVAC. Skoraj nikjer niso bili belogardisti sami, pač pa so se pridno udeleževali italijanskih hajk. Ponovno moramo pouda-riti, da je bil obstanek Gubčeve brigade na Trebelnem le na-ključen, ker so druge brigade bodisi z večjo dejavnostjo bodisi Zaradi pomembnejših ozemelj, ki so jih imele, pogostejše ma-mile italijansko vojsko k sebi.

S posebnimi italijanskimi bataljoni so se brigade srečale v bitki za Suho krajino in v mnogih bojih, ki so sledili. Itali-janski general Gambara pa se ni zadovoljil samo z ustanovit-vijo teh bataljonov. Dosledno in vztrajno je razvijal njihovo bojno sposobnost. Ob njih so se učili tudi poveljniki drugih enot. Gambaro je, kaže, zanimala partizanska taktika. Sijajni Uspehi partizanskih brigad v bojih s premočnimi sovražniko-vimi enotami so navdihovali, če že ne navduševali Gambaro,

ki je imel neusahljivo ambicijo, s posebnimi taktičnimi prijemimi prekositi partizanske mojstre boja in doseči tako premoč, da bi partizane lahko vsaj nevtraliziral, če ne popolnoma premagal. Oglejmo si nekaj Gambarovih misli o taktiki in delovanju posebnih bataljonov, ki jih je v nekem posebnem navdihu imenoval nacionalni partizani. Za 1. maj 1943 je izdal poveljnikom vseh posebnih bataljonov in poveljnikom velikih enot navodila o značilnostih teh bataljonov.

»Sestavii sem posebne bataljone nacionalnih partizanov za boj proti komunističnim formacijam v Sloveniji«, pravi uvodoma njegovo navodilo. Sestavljeni so iz elementov, »prežetih s plamtečo borbena voljo in odločenih uničiti bandite. Sposobni so samostojno operirati in sami odločati o načinu in izidu boja.« Slikovito je opisal akcijsko vlogo takega bataljona, ki ga je imeti za enoto, ki je venomer v akciji (»ko je v vojašnici — ko je na polju — ko počiva — ko operira — ko je — ko spi — ko je na pohodu — ko se ustavi«). Ker je bataljon ustanovljen z namenom, da napada in uničuje, »velja zanj edini način akcije: manevrska ofenziva z epizodnimi spopadi«.

Vodilo teh bataljonov je torej gibanje. Oni ne osvajajo niti ne okupirajo, oni *le uničujejo človeka*, ki se jim upira. Bataljoni morajo doseči bistvene prednosti presenečenja — skrivnost in hitrost. To bodo dosegli, če se bodo premikali kolikor mogoče ponoči in tiho, daleč od cest in bivališč.⁹

Če prenesemo ta taktična načela v prakso italijanskega bojevanja, potem vidimo, da so sovražnikove enote zelo napredovale od boja pri Jelenovem žlebu in da bi se partizanom slabo godilo, če tudi sami ne bi bili dalje razvili lastne bojne sposobnosti in izboljšali oborožitve.

Nasproti italijanskim poveljnikom Ljubljanske pokrajine, bojnih grupacij in bataljonov so se postavila partizanska poveljstva. Glavni štab je dajal obče direktive o taktiki in ciljih boja ter poglobljene ocene o situaciji ter sovražnikovi bojni sposobnosti. Komandanti operativnih poveljstev, con in brigad pa so neprestano razvijali svoja gledanja na partizansko vojskovanje, to je na boj, katerega obča značilnost je številčna in oborožitevna slabost partizanskih enot nasproti dobro oboroženemu in številčno premočnemu sovražniku. Venomer razvij a joča se partizanska taktika, sloneča na prostosti izbire

cilja, izredni manevrski sposobnosti enot ter visokih moralnih kvalitetah partizanov, je zadajala sovražniku velike skrbi.

Ponesrečen pohod na Štajersko

Maja 1943 je zopet zaživela ideja o pomoči štajerskim partizanom. Pogoji za uspehe v boju in za mobilizacijo so bili na Štajerskem in Koroškem tako ugodni, da se je glavni štab naposled odločil uresničiti misel o tem, da bi v severno Slove-nijo poslal močne partizanske enote. Kot nam je znano, je drugi grupi odredov pod vodstvom Franca Rozmana-Staneta in Dušana Kvedra-Tomaža 1. 1942 spodletel poskus, da bi se pri Litiji prebili čez Savo. Potem so poleti odpotovali čez Go-renjsko, vendar ta pohod ni dosegel zaželenega uspeha. Sedaj so se odločili ponoviti preboj čez Savo na istem mestu kot pred letom dni druga grupa odredov. Za pohod na Štajersko so določili dve brigadi: Šercerjevo in Cankarjevo. Brigadi bis pomočjo Gubčeve in Tomšičeve po potrebi na silo prebrodili Savo pri Litiji.

Pred pohodom je bilo treba urediti veliko organizacijskih, še več pa moralno političnih zadev. Ali so bili borci prvih slovenskih brigad zadosti trdni, da bodo obstali na Štajer-skem? Ali ne bo po prehodu preveč pobegov nazaj na Dolenj-sko? Ali se je pri partizanih dovolj utrdila zavest, da se je proti sovražniku treba boriti na kateremkoli terenu, zemlji-šču, skratka povsod, kjer so najbolj ugodne priložnosti za uspešen boj in kjer se za osvobodilno gibanje pokažejo naj-boljše danosti? To je bilo prvo vprašanje. Drugo nič manj pomembno pa je bilo, ali bodo brigade, ki so se doslej skoraj izključno tolkle le proti Italijanom in belogardistom, sposobne boriti proti Nemcem, ki so znali v boju pokazati drugačno trdnost in taktiko kot okupatorjeva vojska v Ljubljanski po-krajini. V vseh brigadah so zato začeli z intenzivnim politič-nim delom, da bi s pojasnjevanji in dogovori onemogočili in že v naprej izključili vse težave, ki bi se bile lahko kazale. Glavni štab je v te namene izdal tudi posebno dnevno po-velje (27. maja 1943). V njem poziva vse partizane in parti-zanke, naj s svojo aktivnostjo, borbenostjo in udarnostjo pre-prečijo sovražniku vse nakane, da bi nadaljeval rušenje in

požiganje slovenskih domov ter mobiliziral slovenske fante in može ter jih pošiljal na vzhodno fronto. »Nihče ne srne več imeti pomislekov — iti in boriti se mora tam, kjer je to potrebno.« Iz lastnih vrst je treba pregnati vse tište, ki poskušajo nagovarjati posameznike, naj odidejo domov obdelovat polja ali pa naj gredo v druge enote, ki so bliže doma. »Tovariši, vsako samovoljno odhajanje posameznikov iz kakršnihkoli razlogov iz ene enote v drugo ali samovoljno odhajanje na kakršnekoli dopuste — je dezertiran je.« Iz partizanskih vrst moraj o izginiti »vse lokalpatriotske slabosti«. ¹⁰

Dnevno povelje je bila napoved *novega pohoda na Štajersko*. Poveljstvo Dolenjske operativne cone je postopoma zbiralo brigade. Cankarjeva se je ponoči na 28. maj prepeľjala z vozovi na gazljivem delu Krke pri Kronovem na levi breg in se nastanila med Zburami in Škocjanom. Serčerjeva je iz Bele krajine pripotovala na Gorjance, se iste noči kot Cankarjeva prepeľjala čez Krko in se nastanila v Družinski vasi, Beli cerkvi, Vinici in Šmarjeti. Gubčeva je bila okoli Trebelnega, Tomšičeva pa okrog Čateža. Dne 29. maja 1943 je bil sestanek poveljstev Gubčeve, Cankarjeve in Šerčerjeve brigade v Dolenjski operativni coni v Šmarjeti, kjer so se dogovorili o prehodu čez Savo.

Načrt za to zamotano operacijo je bil približno tak: Šerčerjeva in Cankarjeva brigada bosta potovali čez Trebelno do Čateža. Tarn sé jima bo pridružila Tomšičeva brigada, ki ju bo kot nj una predhodnica vodila do mesta prehoda čez mejo pri Planini severno od Stične. Tu bo zavarovala prehode čez mejo, napadla nekatere postojanke tik ob meji, da bi pritegnila nase nemške čete in olajšala prehod brigadam čez Savo med postajama Laze in Jevnica. Tomšičeva brigada bo tudi zavarovala dostope k Savi, kjer bi se brigadi z brodom prepeľjali čez reko. Po opravljeni nalogi se bo Tomšičeva brigada vrnila na čateško območje.

Poglavitno nalogo je torej prevzela Tomšičeva brigada, pomožne opravke pa so dodelili Gubčevi brigadi. Istega dne kot Tomšičeva bi Gubčeva vdrla severno od Moravč čez mejo, jo razrušila, pustila ob njej zadostne varovalne oddelke, nato pa bi ponoči napadla majhno nemško postojanko v Gobi. Napad bi bil demonstrativen. Njegov namen bi bil, otežiti Nemcem hitro in pravilno presojo, kaj nameravajo glavne parti-

zanske grupacije. Ražen tega naj bi Gubčeva brigada primamila italijanske enote k sebi, s čimer bi olajšala manevriranje glavni skupini okoli meje, če bi bilo treba dlje čakati na prehod ali pa če bi se bilo treba vračati čez mejo na Dolenjsko.

Obe brigadi, namenjeni za pohod na Štajersko, bi zamenjali z drugima dvema brigadama orožje, tako da bi obe nosili čez Savo na Štajerskem primernejše orožje (mavzerke) in da bi težke mitraljeze zamenjali za lahke.

Brigade so se do 2. junija zbrale okoli Čateža in Moravč, zamenjale orožje in se dokončno dogovorile s poveljstvom Dolenjske operativne cone o podrobnostih pohoda. Glavno skupino brigad je spet vodilo staro poveljstvo z Milovanom Šaranovićem in Viktorjem Avbljem. Tri brigade so zapustile Čatež in Moravče in v noči na 5. junij 1943 šle čez nemško mejo severno od Stične pri vasi Stanga. Pohod je potekal po načrtu, toda ko sta brigadi prispeli k Savi na mesto za prehajanje, sta ugotovili, da so Nemci že zasegli brod in da so postavili zavarovanja na levem bregu. Ugotovili so tudi, da dovažajo nove čete na nameravano mesto prehoda. Pohod na Štajersko se je tako spet ponesrečil. Tomšičeva je v bojih z Nemci dosegla izredne uspehe. Poveljstvo brigade je 7. junija poročalo glavnemu štabu, da so bili presenečeni nad sijajno zavestjo partizanov, ki so vse boje reševali z jurišem. Nemci niso imeli niti topništva niti minometov. Tomšičeva se je po opravljeni nalogi vračala proti Čatežu, drugi dve brigadi pa sta se vmili čez mejo in se podali v Št. Juriš pri Grosupljem.

Gubčeva brigada se je ponoči na 1. junij preselila čez mirensko progo in se nastanila v Pečicah in Moravčah. Ponoči na 5. junij je po načrtu vdrla s prvim in drugim bataljonom čez mejo. Prvi bataljon je demonstrativno napadel nemško obmejno postojanko Gobo, drugi bataljon pa je varoval prehod čez mejo. Tretji bataljon se je postavil na položaje okoli Čateža in Zaplaza, da bi varoval trebanjsko in šentviško smer. Prvi bataljon se je okoli Gobe tolkel z Nemci; boji niso bili ostri. Med tem pa seveda tudi Italijani niso mirovali. Velika koncentracija brigad okoli Čateža in Moravč na Dolenjskem je pritegnila njihovo pozornost, da so pripravili veliko akcijo.

Zbrali so tri bojne skupine in 5. junija ob 2. zjutraj začeli pohod. Pod poveljstvom polkovnika Sordija sta prodirala proti Moravčam dva bataljona (2. bataljon in formacijski bataljon 24. pehotnega polka divizije »Isonzo«), Eden je imel smer Trebnje—Iglenik—Okrog, drugi pa je bil na njegovi desni in je prodiral iz Trebnjega skozi Hudeje na Cirknik, potem proti Gornjim Ravnem, Tlaki in Turnu. Nobeden od bataljonov ni naletel na partizane. Druga bojna skupina je prodirala levo od Sordijeve in je bila sestavljena iz druge tankovske čete metalčev ognja in drugega voda oklopnih avtomobilov. Seveda so vozili po dobri cesti iz Velike Loke na Čatež od tu pa na Moravče ter Tihaboju. Po vsej priliki bi morala ta kolona naleteti na tretji bataljon Gubčeve, kar pa se ni dogodilo. Tretja bojna skupina je bila pod poveljstvom konzula Pelazzija in je imela tri bataljone. Drugi bataljon 23. pehotnega polka je bil iz divizije »Isonzo«, druga dva pa sta bila fašistična iz sestave 98. fašistične legije. To sta bila 98. bataljon črnih srajc in formacijski 117. bataljon črnih srajc. Krenili so iz Mirne in Rakovnika proti Tihaboju, Sv. Križu in Brezju. Ta skupina se je v coni Zaloške spopadla z deli drugega bataljona Gubčeve brigade. Italijani so te enote razpršili in jim prizadejali izgube. Na terenu so našli tri mrtve partizane, med njimi eno žensko. En partizan iz Gubčeve brigade pa se je vdal. Italijani so imeli enega podoficirja ranjenega.¹¹

Italijanski napad je *presenetil* Gubčevo brigado zaradi tega, ker se je začel¹ tako zgodaj zjutraj, da se brigadne enote še niso zbrale in pripravile za obrambo po nočni akciji. Posebno je bilo hudo zaradi tega, ker so Italijani na nesrečo najprej naleteli na četo drugega bataljona, ki je varovala zelo številno komoro. V njej so namreč bili poleg gubčevih še tomsičevi in šercerjevi bolniki in ranjeni ter kakih 35 konj. Ker se prvi bataljon še ni vrnil z nemške strani in ker so tudi Nemci hiteli na mejo, da bi jo zaprli s svoje strani, je za drugi bataljon nastala težavna situacija; Italijani so ga čedalje huje pritiskali ob nemško mejo. Bataljon se je umikal in se razbil po četah. Komandant drugega bataljona Čubrič pripoveduje o tem v dnevniku in pravi, da se je četa s komoro, z bolniki in 35 konji stisnila na neko vzpetinico nad Moravčami. Od tu so mirno opazovali Italijane, kako se v kolonah gibljejo okoli

njih, ne da bi jih bili napadli. »Kratko malo,« vzklika Mile Čubric, »ne moremo razumeti taktike teh naših Italijanov!« Čete drugega bataljona so se več dni umikale s položaja na položaj, dokler niso v noči na 10. junij šle čez mirensko progo in se nastanile na Drečjem vrhu.

Prvi bataljon se je nekako izvlekel izza nemške meje, ko se je bil prej bil z Nemci, se v hajki nekoliko razbil in se z. večino svojih enot priključil tretjemu bataljonu. Prvega dne hajke se te enote, ki jih borno glede na to, da je bil v njih zbran pretežni del brigadnih enot, imenovali kar Gubčeva brigada, nekako brez posebnih bojov preživele hajko. Drugega dne pa je bilo drugače. Italijani poročajo, da sta koloni Sordi in Pelazzi 6. junija ponovno začeli čistiti cono med nemško mejo in Trebnjem. V okolici Čateža in Ribnice (tedaj je spadala v občino Velika Loka) sta se spopadli z Gubčevo brigado in jo po živahnem boju razpršili. Na terenu so našli pet ubitih partizanov, zajeli pa so enega oboroženega partizana, ki je pripadal Gubčevi, in enega, ki je pripadal Tomšičevi brigadi, slednji je bil ranjen. Italijani so imeli enega mrtvega in deset ranjenih.¹²

Tedaj se je vračala z meje tudi Tomšičeva brigada. Noč na 8. junij je preživela v vasi Bukovica in se začela pomikati proti Čatežu, torej naravnost v hajko. Brigadno poveljstvo pravi, da so bili napačno obveščeni o razmerah v čateški coni, kjer da ni bilo nobenih sovražnih čet. Brigada se je gibala od zasede do zasede in se je komaj izogibala porazom, saj za boj ni bila niti pripravljena niti r[^]zvita. Italijani so jo tako pritislili, da se je zatekla k drznemu in tveganemu ukrepu. Sporočila je namreč italijanski posadki v Veliki Loki, da bo šla mimo njih čez progo. Če jih bodo Italijani napadali, jih bodo uničili. »Vsi prebivalci, moški in ženske so se nam stavili na razpolago,« pripoveduje o tem dogodku poročilo Tomšičeve brigade z dne 7. junija 1943. »in nam začeli prinašati kruh in vodo. Italijani so pristali na naš predlog, da ne bodo streljali. Le poleg naše kolone je pripeljal na kolesu neki Italijan, lei se ga nismo niti dotaknili. Šli smo k njim v postojanko in se porazgovorili z njimi. Oni so rekli, da ne bodo ovirali naših prehodov niti podnevi niti ponoči. Bili smo v zelo kritičnem položaju..«¹³

Tomšičeva je torej neovirana šla čez progo pri Veliki Loki.* Gubčeva pa jo je srečno prešla blizu Trebnjega. Obe brigadi sta se nato naselili v coni Dobrniča in Ajdovca. Delovali sta skupaj pod poveljstvom skupnega operativnega štaba.

V opisovanem obdobju so se pripetili dogodki, ki nakazujejo, da se je italijanska disciplina začela krhati. Preden borno analizirali zanimivo dogajanje pri Veliki Loki in še druge pripetljaje, moramo najprej opisati enega prvih *oficialnih sestankov* med zastopniki osvobodilnega gibanja in partizanske vojske ter zastopniki divizije »Isonzo«. Do njega je prišlo na pobudo političnih organizacij OF. Vse potrebne povezave in stike so opravili politični aktivisti iz Novega mesta. Devetega maja 1943 so se pri vasi Kamenje sestali sekretar okrožnega odbora OF za Novo mesto Bogdan Osolnik in politični komisar Cankarjeve brigade Jože Borštnar z adjutantom generala Ceruttija, ki je bil poveljnik pehote divizije »■Isonzo«. Na sestanku je italijanski zastopnik, ki seveda ni imel nobenih pooblastil za sklepanje kakih dogovorov prav tako kot tudi partizanska zastopnika ne, izrazil staro italijansko težnjo, naj bi partizani opustili napade na železniško progo Novo mesto—Ljubljana in naj bi se vzdržali napadov na italijanske enote. V zameno za to uslugo je ponujal zagotovilo, da Italijani partizanov ne bodo napadali, in ponujal celo hrano in še kak pripomoček. Predstavniki osvobodilnega gibanja pa so predlagali sporazum o zamenjavi ujetnikov in o postopku z ujetimi partizani, ki bi bili humani in v skladu z mednarodnimi dogovori. Sprejetje tega predloga bi pomenilo, da Italijani priznavajo partizane kot redno jugoslovansko vojsko, kar bi poleg humanizacije vojskovanja imelo tudi velik politični pomen. Ta pomen bomo razumeli iz dejstva,

* Glavni štab je hudo grojal namestnika komandanta Tomšičeve brigade Pera Popivoda, češ da je šel »na lasitno roko k Italijanom in se z njimi pogajal v imenu partizanov«. Glavni štab je zagrozil, **ža bo** v bodoče vsakdo za tako dejanje odgovarjal pred **vojaškim** sodiščem in bo kaznovan s smrtno. Odobrava pa iskanje stikov z demoraliziranimi pripadniki italijanske vojske, če prek njih vnašamo demoralizacijo v vrste italijanske vojske. Vsakršni **drugačni stiki** z italijansko vojsko so le rezultat »politične nezrelosti posameznikov, njihove demoralizacije in avanturizma«. Navodila politkomisarja glavnega štaba z dne 4. julja 1943, Zbornik VI-6-36.

da so Italijani spričo porazov na vseh frontah bili na kaj majavih nogah in je bilo za partizansko vojsko zelo pomembno, ali se bodo Italijani v primeru kapitulacije tudi na Slovenskem vdali in jim izročili svoje velikanske zaloge vojne opreme in orožja.

Vedeti moramo namreč, da je bila npr. divizija »Isonzo« vojaško zelo močna formacija, ki je partizani ne bi mogli zlahka prisiliti k vdaji, če bi se z vso bojno opremo in oborožitvijo odločila za odhod v Italijo. Če pa bi Italijani priznali mednarodno veljavo narodnoosvobodilne vojske, potem bi bilo vprašanje kapitulacije italijanske vojske na našem ozemlju lažja zadeva. Vodstvo osvobodilnega gibanja se je za vedalo vseh težav pri obravnavi odhoda sovražne vojske z našega ozemlja in je zato vnaprej pripravljalo teren. Preliminarni sestanek 9. maja 1943 je imel tak namen.

Če tor ej upoštevamo, da Italijani v hajki proti Gubčevi brigadi 5. in 6. junija 1943 niso bili preveč bojevit, da se je poveljnik lokalne italijanske skupine za obrambo železniške proge v Veliki Loki sam podal na pregovore s Tomšičevo brigado, se odpovedal napadu na brigado in celo omogočil stike civilnega prebivalstva s partizani, in če naposled upoštevamo, da so bile čedalje pogostneje dezertacije iz italijanske vojske, potem lahko sklepamo, da je črv demoralizacije hudo izpodjedel italijansko vojsko. Vsekakor se je dalo slutiti, da med redno vojsko in fašistično vojsko ni bilo sporazumnega delovanja. Poveljstvo divizije »Isonzo« je začelo samo zase ukrepati o razmerjih do osvobodilnega gibanja in je počasi pri njem prevladovala težnja, da se je glede na krivičnost okupacije slovenskega ozemlja treba sporazumevati s partizani. Komandant XI. armadnega korpusa general Gambaro pa je bil izrazito fašistično usmerjen, zato je do skrajnosti napenjal lok sovražnosti do partizanske vojske, pri čemer se je zlasti oslanjal na novoustanovljene bataljone fašistične legije in na belo gardo.

V ajdovškem okolišu

Ko so deli Gubčeve brigade 7. junija 1943 prišli v cono Ajdovec, je bila njihova pglavitna naloga, čimprej prepeljati ranjence čez Krko in jih oddati v bolnišnice. Zato so se že kar istega dne spustili v Toplice, oddali ranjence in se ponoči

na 9. junij vračali v ajdovski rajon.* Pri prehodu čez Krko so se pri mostu spopadli z italijansko zasedo, jo pregnali in se 9. junija vrnili na ajdovsko območje. V zasedi pri mostu v Gorenjem Polju so bile patrulje gamizije iz Straže.

Čeprav so Italijani v coni Čateža do 19. junija zadržali en do dva bataljona, ki sta vsak dan hajkala in pregledovala območje, so 9. junija kljub temu pripravili novo hajko proti Tomšičevi in Gubčevi brigadi. Najprej so s kakima dvema do tremi bataljoni in žužemberško posadko napadli Tomšičevo brigado v okolišu Dobmiča, Vrbovca in Dobrave. Tomšičevci so napade odbili in zelo zdelali žužemberško posadko na položajih južno od Dobrave. V tej posadki je bilo seveda največ belogardistov. Pred popolno obkolitvijo so se rešili na Lisec k enotam divizije »Cacciatori«.

Vzporedno s to akcijo so Italijani napadli tudi Gubčevo brigado v coni Ajdovec. Sovražnik je takole sestavil enote za napad: čete iz garnizije v Mirni peči je okrepil s četo iz 23. pehotnega polka divizije »Isonzo«, s pionirskim vodom in še s četo MVAC iz Novega mesta; posebej je s svoje smeri nastopala garnizija iz Straže, z Dvora pa se je spustil v boj 4. bataljon črnih srajc, ki je že sodil pod poveljstvo fašistične grupacije »XXI. Aprile«.** Skupno je napadalo nekaj več kot dva bataljona sovražnikov in se usmerilo z več smeri proti Ajdovcu. Operacijski bilten divizije »Isonzo« z dne 9. junija poroča, da so oddelki pozno popoldne dosegli cono Ajdovec in da so razpršili močne patrulje partizanov. Na terenu so našli dva partizana ubita. Zaplenili pa so dve puški.¹⁴

* **Prihod** Gubčeve brigade in drugih brigad v Toplice je glavni štab imel za kršitev ukazov, zato se je morala brigada nemudoma vrniti v cono, od koder je bila prišla. Poveljstva brigad so bila tedaj kaznovana z disciplinskimi in partijskimi kaznimi.

** V Suho krajino bo odslej čedalje pogostejše posegala fašistična grupacija »XXI. Aprile«, ki je bila že 7. maja po odhodu divizije »Macerata« v V. armadni korpus prevzela vse pristojnosti dotedanjega področja divizije »Macerata«. Tako so se torej ribniški fašisti preselili v Kočevje, njihovo področje pa je prevzela divizija »Cacciatori«, razen Hinj, ki so jih dodelili diviziji »Isonzo«. Enajsti korpus generala Gambare se je torej zmanjšal za dele divizije »Macerata«, ki že od Jelenovega žleba dalje niso pomembneje nastopali proti partizanom. To pa ni motilo generala Gambare, da ne bi nadaljeval svojega izrednega tempa napadov proti partizanom.

Naslednjega dne so Italijani in belogardisti nadaljevali začete akcije, vendar na partizane niso naleteli. Gubčeva brigada se je kakor tolikokrat doslej izognila srečanju s sovražnikom. Potuhnila se je v ajdovških gozdovih in naslednjega dne zopet zavladata v svojem rajonu, zakaj sovražne hajke je bilo že 10. junija konec.

Zabeležiti moramo zanimivosti in novosti iz italijanskih operativnih planov v tem obdobju. Desetega junija so ustanovili garnizijo v Beli cerkvi, kamor so vtaknili četrto četo 2. bataljona MVAC. Močno so zastražili prehode čez Krko pri Dvoru. To delo je prevzela garnizija iz Žužemberka. Pod Goričanci na slovenski strani so začeli uresničevati obljubo generala Gambare, da bo z izgradnjo močno zastražene in z žičnimi ovirami okrepljene meje onemogočil prehajanje hrvaških enot na slovensko ozemlje. Ker so partizani ta dela neprestano ovirali in motili, so morali Italijani za stražo imeti enega do dva bataljona večinoma iz divizije »Isonzo«. Zabeležiti moramo tudi, da so Italijani močno napadli na položajih med Turjakom in Grosupljem Cankarjevo in Šercerjevo brigado. General Gambaro je tu uporabil vse tri posebne bataljone, en bataljon fašistov in še en do dva bataljona iz divizije »Cacciatori«. Zaradi tega so bili boji izredno krvavi in morda najtežji, kar so jih doslej bile partizanske enote. Partizanski brigadi pod vodstvom Dolenjske operativne cone sta se krepko uprli Italijanom in jim v tridnevni boj prizadejali občutne izgube. V tej dobi so imeli Italijani na bojišču vse razpoložljive bataljone, deset do enajst, ter vse garnizije v okolišu bojev.

Manevrski premiki in umik v Kočevski Rog

Gubčeva je zopet bila skoraj v celoti zbrana 12. junija, ko je v njeno sestavo v Veliki Lipovec prišel drugi bataljon. Ponoči na 13. junij je bil namreč z ranjenci in bolniki odšel čez Krko v Toplice in se že 13. junija vrnil v Ajdovec. Tu je brigada ostala do 14. junija 1943, ne da bi jo bil kdo motil. Ponoči na 16. junij je odšla po poti skozi Dobrnič—Občine — čez železniško progo pri Kamnem potoku in se naselila v coni Sv. Križa, Moravč in Tihaboja. Prvi bataljon so poslali proti Metnaju. Pri vasi Sela je padel v zasedo in je imel dva mrtva.

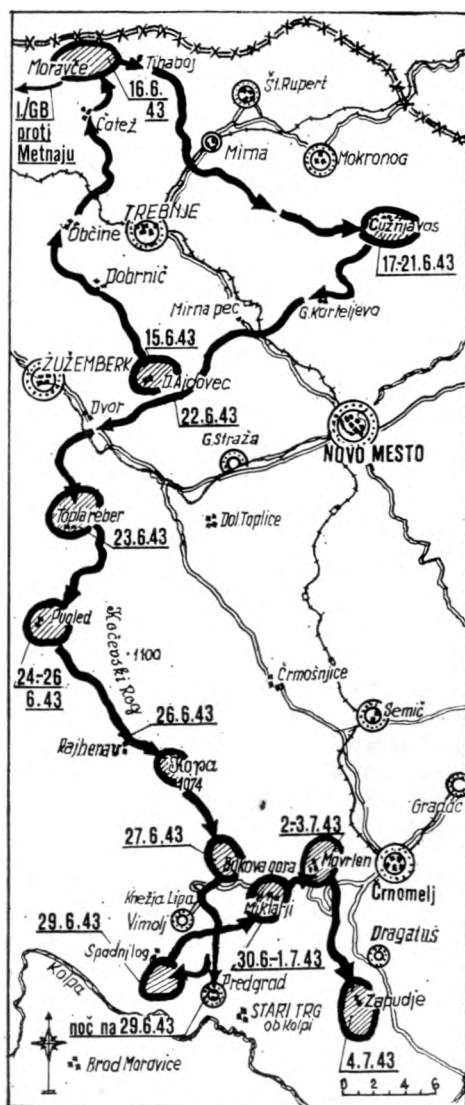
V novem bivališču je brigada ostala 13. junija 1943. Vse dni je padal gost dež in brigada je imela mir. Dne 17. junija je odšla čez mirensko progo prav tedaj, ko je pripeljal mimo vlak.*

Brigada se je še nadalje izogibala bojem. Naselila se je v Čužnji vasi. Tu je opazila, da so belogardisti in Italijani bili zelo aktivni. Premikali so se iz kraja v kraj, patroljirali po vaseh, zaprli so prehode na železniški progi in mejo. Gubčeva ni vedela, ali to pomeni začetek ali pripravo na novo ofenzivo, ali pa čete, ki so bile v hribovskih vaseh okoli Malkovea, Šmarjete, Škocjana in drugod, le varujejo žetev.

Tomšičeva brigada, ki je bila tedaj zahodno od mirenske proge, se je pred grožnjo, da bo nova hajka, umaknila čez železnico h Gubčevi brigadi, ko se je bila dan piej tolkla z belogardisti in Italijani. Ker je vse kazalo na začetek hajke, sta se brigadi ponoči na 22. junij premestili na ajdovško območje. Bili sta v zelo slabem stanju. Tomšičeva zaradi neprestanih bojev, Gubčeva pa ni izkoristila ugodnosti, ki jih je bila dosegla z uspešnimi izmikanji pred hajkami, da bi se oskrbela z opremo, oblekla, obula in prehranila.

Obe brigadi so Italijani iz divizije »Isonzo« in »Cacciatori« začeli zasledovati. Zato sta se odločili, da bosta še isto noč pri Dvoru šli čez Krko in se nato umaknili v Toplo reber. Gubčeva brigada je vedela, da je na Dvoru italijanska enota, ki straži most čez Krko. Ker je bila Krka tedaj zaradi deževja narasla, se je brigada odločila, da se bo s silo prebila čez dvorski most. Toda Italijani so se zabunkali v hiše, od koder jih brigada ni mogla pregnati. Danilo se je že in obe brigadi sta bili še v dolini. Zato sta se odločili prebresti Krko. Gubčevi bataljoni so se pognali v naraslo reko in jo začeli premagovati. Večji partizani so pomagali manjšim, fantje so pomagali dekletom. Bilo je mnogo resnih in smešnih prizorov, ko je deroča voda odnašala manj spretnih partizane ali pa slačila borce in borke. Mnogi so v vodi izgubili čevlje, kar je bilo žanje najbolj obupno, saj so že tako imeli slabo obutev. Čez Krko je prišlo veliko partizanov in partizank bosih in na pol golih. Orožje in strelivo pa so vsi srečno prenesli. Divizija »Isonzo« je v biltenu poročala o tem (24. junija

* Mile Čubrić, komandant drugega bataljona, pravi v vojnem dnevniku, da je »šel vlak svojo pot, mi pa svojo«.

Bojna pot od 15. 6. do 4. 7. 1943

1943). Italijani trdijo, da so imeli partizani v boju pri Dvoru 11 ranjenih in da so strelili prav gotovo zadeli še razne druge upornike, ko so poskušali preplavati močno deročo Krko, ki jih je odnašala in zagrinjala. Dva italijanska pesca sta bila ranjena.¹⁵

Gubčeva in Tomšičeva brigada sta se 23. junija 1943 namestili v Topli rebri, da bi se posušili, odpočili in nahranili. V tej coni je bila tudi Cankarjeva brigada, ki se je po hudem boju v okolici Turjaka in na Ilovi gori skupaj s Šercerjevo brigado prebila v Toplice, odkoder se je povzpela na Toplo reber.

Tri brigade so se nastanile v coni, ki je pripadala kontroli fašistične grupacije »XXI. Aprile«. Ta je nemudoma v skladu z Gambarovimi navodili zbrala svoje čete, ki jih ni bilo veliko. Na pomoč sta jim prihitela še dva bataljona divizije »-Cacciatori« in belogardistične čete, tako da so zbrali kake tri do štiri bataljone in še istega dne, ko so brigade) prispele na območje Tople rebri, napadli partizane. Boj se je k sreči začel šele pozno popoldne. Sovražnik je pogostno uporabljal minomete in ranil nekaj partizanov. Sovražnik ni odnehal in se je tolkel do pozne noči. Izgubil je kapetana 2. bataljona 52. pehotnega polka div. »Cacciatori« Siria Piangi-nija, šest vojakov in enega fašista. Ražen tega je imel še šest-najst ranjenih.¹⁶ Izgube partizanskih brigad niso znane.

Glavni štab je sklenil brigade za krajši čas poslati v Belo krajino, ker so bile spričo nenehnih bojov zares utrujene in zelo slabo oskrbovane. Tudi streliva je že primanjkovalo. V Gubčevi brigadi so imeli partizani povprečno po pet do deset nabojev za puške in po kakih trideset za puškomitraljeze. Namestnik komandanta Dolenjske operativne cone je 26. junija 1943 med pohodom pregledal Tomšičevo in Gubčevo brigado ter ugotovil tolikšno pomanjkanje opreme in streliva, da enote niso bile več sposobne voditi kakih večjih ofenzivnih operacij, dokler se razmere ne bodo izboljšale. V Beli krajini so upali, kot zmerom, naj ti sredstev za obnovitev izrabljene partizanske opreme.

Glavni štab je poslal k brigadam na Toplo reber namestnika komandanta Dolenjske operativne cone, da bi prevzel poveljstvo nad brigadami in da bi jih skozi kočevske gozdove popeljal v Belo krajino. Cankarjeva brigada naj bi se vmila

v Kočevski Rog, kjer bi bila pri roki glavnemu štabu, zakaj Italijani so venomer vdiral v roške gozdove in ogrožali bolnišnice in druge vojaške ter politične ustanove.

V Belo krajino

Gubčeva in Tomšičeva brigada sta 23. junija okoli polnoči zapustili bojišče na Topli rebri in izginili v gozdovih. To je bil manever za popolno opustitev stika s sovražnikom. Cankarjeva brigada je odšla svojo pot. Zjutraj sta bili brigadi že v coni *Pogleda* nad Starim Logom. Italijani so začasno izgubili vsako sled za njima. Na Pogledu sta se brigadi nahranili (meso in krompir) in odpočili. Orožje so uredili, razporedili enakomerno med borce strelivo in zakrpali, kolikor se je dalo, obl'eko. Kdor ni imel čevljev, si je nekako skrpal zasilno nadomestilo, nekateri pa so ostali kar bosí. Zanimivo je, da je v brigadi kljub temu vladala visoka zavest in smeha v četah ni zmanj kovalo. Po dvodnevnem počitku sta se brigadi dvignili, da bi nadaljevali pot proti Kolpi. Pri odhodu je bilo dogovorjeno, da bo poseben bojni pohodni razpored zagotovil varnost gibanja, zakaj celo tu v globokih kočevskih gozdovih je bilo pričakovati sovražnika. V koloni je bila spredaj Tomšičeva brigada, za njo pa Gubčeva. Tomšičevi je bilo ukazano, naj v primeru spopada s sovražnikom brez poprejšnjega povelja razvije bataljone levo in desno od čelnega bataljona, da bi tako trenutno ustvarila pogoje za obkoljevalni manever. Gubčeva je bila v rezervi poveljstva Dolenjske operativne cone. Poveljniška mesta so bila tako blizu skupaj, da je bil možen nagel stik med poveljniki obeh brigad in namestnikom komandanta Dolenjske operativne cone. Ta pohodni načrt je bil deloma podoben onemu, ko so tri slovenske brigade odhajale na Hrvaško na skupne akcije s hrvaškimi brigadami.

Ko se je čelo kolone 26. junija približalo zapuščeni kočevski vasi *Rajhenau*, je opazilo italijansko skupino, ki se je brezbrizno bližala partizanom. Načrt za napad je začel nemudoma delo vati in že so Tomšičevi bataljoni pod poveljstvom Stanka Semiča-Dakija začeli obkoljevalni manever. Štab XI. armadnega korpusa poroča, da je to bila patrolja garnizije v Oneku iz sestave italijanske vojske, 45 mož, ki

je sodila pod poveljstvo fašistične skupine »XXI. Aprile«. Trije tomšičevi bataljoni so jo hitro obkolili. V boju je padlo 12 italijanskih vojakov, 6 pa je bilo ranjenih. Trinajst vojakov so partizani ujeli. Zaplenili so vso opremo in zlasti precej streliva, ki so ga Italijani vozili s seboj na vozovih. Nekaj vojakov iz italijanske kolone se je resilo z begom. Gubčeva brigada je poslala manjšo enoto zasledovat pobegle, borci so zaplenili težko brezo in eno puško. Enota je ubila nekaj italijanskih vojakov, ujela pa enega podoficirja. Ujetnike so partizani slekli in jim ukazali, naj se napotijo v Kočevje, s seboj pa naj vzamejo ranjence. Italijani so bili zaradi te geste tako presenečeni, da niso hoteli nositi ranjencev misleč, da jih bodo partizani postrelili. Italijanske vojake je bilo treba prisiliti, da so odnesli ranjence. Italijani so v poročilih priznali, da so imeli v spopadu 12 mrtvih, 6 ranjenih in 4 pogrešane. Objavili so, da se je delu moštva z oficirjem posrečilo prebiti skozi obroč in se vrniti v postojanko.¹⁷

Boj pri Rajhenauu je bil uspešen. Brigadam je prinesel nekaj orožja in, kar je poglavitno, najbolj potrebni so dobili obleke in čevlje.* Partizanske zaloge streliva so se občutno povečale. Izpustitev italijanskih ujetnikov je bila v skladu z novimi postopki do italijanskih vojakov nefašistov, ki naj bi pomagali širiti demoralizacijo med sovražne vojake in prispevati k humanizaciji vojne. Postopek je prav gotovo imel poseben uspeh, saj so se doslej Italijani le neradi vdajali partizanom, boječ se, da jih ne bi kot ujetnike pobili.**

* Prigoda iz tega boja kaže veliko pomanjkanje opreme. Ko je namreč pred neko partizansko četo, razvito v strelce, prišel preplašen Italijan, ki se je bil odcepil od svoje enote, je najprej obstal pred prav tako presenečenimi partizani, potem pa jo je ubral, kolikor so ga nesle noge, proti gozdu, da bi se rešil. Toda Italijan je imel, tako je bilo videti, popolnoma novo obleko in čevlje. To je opazil skoraj popolnoma raztrgan partizan, se bliskovito pognal za Italijanom in ga začel loviti, ne da bi bil streljal: 2e je kazalo, da ga bo ujel, ko se je z druge strani pognal za Italijanom še en prav tako raztrgan borec. Ko je prvi spoznal, dia je njegov plen v nevarnosti, je odvrnil puško in se golorok pognal za oboroženim ubežnikom. Dohitel ga je in ga slekel, še preden se mu je približal drugi. Tako se je počasi vračal lepo oblečen in z dvema puškama v rokah, medtem ko mu je ujetnik pokorno sledil.

** Mile Čubrić pravi v vojnem dnevniku, da je bilo naravno, da smo jih slekli, »vsaj niso mogli govoriti, da niso bili ujeti«.

Proti večeru so nad brigado že prileteli bombniki, ki pa niso mogli najti ciljev in so zato v prazno zmetali bombe. Noč na 27. junij sta brigadi prespali v gozdu pri Golobinjeku, a 27. junija je Gubčeva že bila v vasi Bukova gora. Kočevske vasi so bile požgane in nikjer ni bilo mogoče dobiti hrane. Dež je neprestano močil borce, ki se niso imeli kam zateči. Poveljstvo brigade se je odločilo napasti *Predgrad*. Garnizija je bila sestavljena iz čet 2. legije črnih srajc, enot grupacije »XXI. Aprile« in pripadnikov bele garde. Ponoči na 29. junij je tretji bataljon napadel postojanko, uporabil težko orožje in minomet 81 mm, vendar ni imel uspeha. Italijani, pripadniki črnih srajc, so imeli štiri ranjene,¹⁸ izgube tretjega bataljona nam niso znane. Bataljoni, ki so bili na zavarovanjih, in posebne enote so ponoči nabrale le malo hrane. Italijani so sodili, da so jih to noč napadle kaki dve brigadi.

Podnevi 29. junija se je brigada zadrževala v vasi Kozice, kjer jo je proti večeru obstreljevalo topništvo iz Vimolja. Ena granata je tako nesrečno padla med prvo četo drugega bataljona, da je hudo ranila Maksa Lokarja, ki je kmalu nato umrl. Nekateri borci so bili tudi ranjeni. Zvečer se je brigada umaknila s tega neobljudenega območja v Miklarje, kamor je prišla 30. junija; razmestila je bataljone po hišah, ker je dež še zmeraj padal. Ponoči na 1. julij so poslali en bataljon in dve četi zbirat hrano. Vso noč je niso nabrali dovolj za vso brigado, tako so bili kraji izčrpani. Gubčeva se je kar hitro premaknila proti Beli krajini. Drugega julija je bila v Mavrlenu in se zavarovala proti Črnomlju, Vimolju, Koprivniku in Dragatušu. Na teh položajih je ostala do 3. julija in se

4. julija premestila med Zapudje in Staro Lipo. Tu v Beli krajini je bilo glede prehrane že mnogo bolje in tudi deževati je nehalo. Ker se je Tomšičeva brigada nastanila v Bojancih, sta obe brigadi ogrožali cesto med Črnomljem in Vinico, po kateri so Italijani oskrbovali svoje postojanke ob Kolpi in deloma na Kočevskem. Tako je moralo kaj kmalu priti do spopadov.

Vse slovenske brigade so se premaknile proti Beli krajini in na Gorjance. To so storile zato, da bi se nahranile, izmanevrirale italijanske napade in si za nekaj časa oddahnile. Bela krajina je bila še vedno dežela, ki je bila razmeroma najbolj varna. Bila je izhodiščno ozemlje za nove pohode.

Oglejmo si, kako je general Gambara presojal zadnje obdobje italijanske premoči nad partizanskimi brigadami. Izdelal je analizo operacijske dejavnosti XI. armadnega korpusa od 15. do 30. junija 1943.¹⁹ Za nas je zelo poučna. Uvodoma daje statistične podatke o izgubah in pravi, da so v teh štirinajstih dneh imele enote XI. korpusa 59 mrtvih, 150 ranjenih in 5 pogrešanih. Partizani pa naj bi bili izgubili 538 mrtvih, ujetih 24, prostovoljno pa naj bi se bili vdali 104. »Odličen računski sklep,« vzdikla general Gambara. In nato nadaljuje: »•Dne 15. junija so zloglasne štiri slovenske brigade težile proti nemški meji. .. Brž ko smo jih opazili, smo jih napadli in zasledovali — skoro brez prestanka — ter tako deloma razkosali, deloma pa v neredu pognali do Kolpe.« Brigade se niso mogle ustaviti nikjer za dlje kot za 24. ur. »In to je že nekaj.« To dokazuje dejstvo, da se je morala preostala največja formacija umakniti v Kočevski Rog, »kjer je — kakor verno — težko odkriti kake možnosti za vzdrževanje.« Nadalje pravi, da je to že nekaj, a še ne vse. »Moramo priznati, da so znali ti partizani imenitno manevrirati in se odtrgati od vseh naših bataljonov, kadarkoli so to želeli.« Res da Italijani niso bili nikdar presenečeni, »toda redkokdaj smo sovražnika presenetili«. Do tukaj je italijanski general, če izvzamemo visoko pretirane ocene o partizanskih izgubah, dajal ocene, ki so zadosti realne, ker ne podcenjujejo taktičnih sposobnosti partizanskih enot, ki so dobile iz ust sovražnega generala največjo pohvalo. Moramo priznati, da je Gambara mnogo razmišljal o partizanskem vojskovanju in se trudil, da bi proti gibčni partizanski taktiki našel učinkovito protisredstvo. Če ga v tem primerjamo z njegovim predhodnikom, potem moramo ugotoviti, da ga je Gambara kot razmišljujoči taktik daleč presegal. Iskal je bistvo partizanske taktike in iskal je jedro protipartizanske taktike. Našel jo je v gibanju, v premiku. Takole pravi v tej analizi. »V bistvu mora od treh . .. oblik pehotne akcije: ogenj, premik in sunek, v našem primeru druga oblika imeti vselej prednost. Zato so potrebne široke formacije, zelo gibčne, ki sovražnika pribijajo na mesto in ga obkoljujejo.« Nadalje se ponovno dotakne delovanja garnizij in pravi, da morata biti dejavnost in premikanje njihovo življenjsko načelo. Italijani se radi ponašajo s svojo zvitostjo. To sposobnost moramo praktično uporabiti, »saj bi morali sicer

pogosto objektivno priznati, da so pravzaprav zviti partizani... mi pa!!!« Nato kritizira delovanje gamizije iz Oneka, ki je doživela popoln poraz pri Rajhenauu, in na koncu obljublja, da bo sedaj nekaj odmora, nato pa spet boj. »Izpraznite garnizijo in dihajte zdravi gozdni zrak!« poziva general svojo vojsko.

Če na kratko povzamemo poglobitve misli iz analize italijanskega komandanta, potem moramo reči, da je ponovno pozival na še večjo gibljivost in aktivnost svojih čet. Ker je imel do sedaj uspehe, bi bilo treba pričakovati v bodoče po kratkem oddihu še večje okupatorjeve napore, da bi obdržali operativno pobudo.

Oceniti moramo še delovanje Gubčeve brigade v tej dobi. Medtem ko so se druge tri brigade imenitno tolkle na ozemlju, okupiranem po Nemcih, in proti skoraj samim fašističnim bataljonom v bojih med Turjakom in Grosupljem, se je Gubčeva brigada še vedno izmikala bojem in ves čas ni pripravila kake posebne akcije niti ni, izzvana od Italijanov, pokazala volje, da bi jim prizadejala kak pomemben poraz. Njeni *izmikalni manevri* so sicer bili vedno dobro in uspešno izvedeni, vendar njeno bojno delovanje ni pripomoglo, da bi sovražnikov pritisk na druge brigade nekoliko popustil. Brigada se ni dovolj potrudila, da bi bila v teh relativno ugodnih razmerah izboljšala oskrbovanje svojih enot.

OPOMBE

«

¹ Podatke o konferenci je dal Viktor Avbelj.

² Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 10. aprila 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akciji na ofomočju Cateža, Zbornik VI-5-211.

³ Gl. ej. povelje operativnega štaba slovenskih in hrvaških brigad z dne 9. aprila 1943 za napad na Sinji vrh, Zbornik VI-5-88.

⁴ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 8. aprila 1943 višjemu poveljstvu oboroženih sil »Slovenija-Dalmacija« o napadu na železniško progo Novo mesto—Metlika, Zbornik VI-5-218.

⁵ Mile Čubrić, Vojni dnevnik, arhiv IZDG.

⁶ Pregled bojev in akcij slovenskih udarnih brigad od 12. decembra 1942 do 3. maja 1943, Zbornik VI-5-102.

⁷ Navodilo glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 štabu Dolenjske operativne cone za uničenje sovražnih oporišč v dolinah Mime, Temenice in Krke, Zbornik VI-5-12.

⁸ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 3. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akciji v mirenški dolini, Zbornik VI-6-76.

⁹ Navodila štaba XI. armadnega korpusa z dne 1. maja 1943 poveljnikom posebnih bataljonov o njih nalogah in taktiki, Zbornik VI-6-73.

¹⁰ Dnevno povelje glavnega štaba z dne 27. maja 1943 o prehajanju enot NOV v napadalne akcije, Zbornik VI-6-16.

¹¹ O bojih okoli Čateža glej poročila poveljstva divizije »•Isonzo« z dne 5., 6. in 8. junija 1943, Zbornik VI-61-106, 108 in 110.

¹² Tudi tam.

¹³ Poročilo udarne brigade »Tone Tomšič« z dne 7. junija 1943 glavnemu štabu o spopadih in o akciji med prehodom čez italijansko-nemško mejo, Zbornik VI-6-21.

¹⁴ Operacijski bilten divizije »Isonzo« z dne 9. junija 1943, Zbornik VI-6-111.

¹⁵ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 24. junija 1943 višjemu poveljstvu oboroženih sil »Slovenija-Dalmacija« o boju pri Topli rebri, Zbornik VI-6-130.

¹¹¹ Tudi tam.

¹⁷ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 26. junija 1943 višjemu poveljstvu »Slovenija-Dalmacija« o čiščenju predela Smrečnik—Rampoha in o boju pri Oneku, Zbornik VI-6-131.

¹⁸ Poročilo poveljstva karabinjerske čete v Kočevju z dne 29. junija 1943 poveljstvu karabinjerske skupine v Ljubljani o napadu na posadko v Predgrađu, Zbornik VI-6-132.

¹⁹ Analiza in rezultati operacijske dejavnosti XI. armadnega korpusa od 15. do 30. junija 1943, Zbornik VI-6-137.

PRED ITALIJANSKO KAPITULACIJO

Od 5. julija do 8. septembra 1943

Glavni štab je dal oceno o povečanju sovražnikove aktivnosti v pismu, ki ga je 27. junija 1943 poslal E. Kardelju na Hrvaško.¹ Pravi, da so bile prve dni naše brigade zaradi ne- navadne sovražnikove dejavnosti nekoliko presenečene, da pa so, tako kaže boj pri Rajhenauu, že našle zdravil'o proti novi sovražnikovi taktiki. Italijani da so izredno dosledni pri uresničevanju poglobitnega cilja: preganjati brigade in jih utrujati. Glavni štab meni, da ima nova ofenzivnost Italija- nov »vse znake globoke demoralizacije v njeni vojski«.

Pred vodstvom osvobodilnega gibanja so se že ocrtavali obrisi bližnjega konca italijanske fašistične moči. Potrebno je o pravem času vse storiti, da bi bili v odločilnem trenutku pripravljeni. Predvsem bo treba zbrati vse moči, da bi bili kos situaciji, ki bi nastala s kapitulacijo Italije. Ali bo partizanska vojska dovolj močna, da bo razorožila italijansko voj- sko in spravila na kolena slovenski oboroženi belogardizem in plavogardizem? Kaj bo treba storiti, če bodo Nemci nemudo- ma zasedli nekdanje italijanske okupirane pokrajine?

Ustanovitev XIV. in XV. divizije

Ljubljanska pokrajina bo, to je bilo lahko presoditi, osrednja dežela, kjer se bodo reševala poglobitna vprašanja nadaljevanja osvobodilnega boja pod pogoji, ki jih bodo dik- tirale nove razmere. Zato je glavni štab pripravljaj okrepitev partizanskih brigad z novim, težkim orožjem, ustanovitev novih enot višjega operativnega ranga — divizij in koncen- tracijo vseh brigad v Ljubljanski pokrajini.

Komandant XI. armadnega korpusa je izpolnil dano ob- ljubo: italijanske in belogardistične čete so imele nekaj dni oddiha. Le divizija »Lombardia« je 5. julija 1943 začela oči-

ščevalno akcijo pretežno na hrvaškem ozemlju vzhodno od Cmomlja. Vse druge akcije so bile le nujna gibanja za oskrbo raznih enot in zavarovanje garnizonov. Gubčeva brigada se je ponoči na 4. julij premestila iz Mavrlena na položaje med *Zapudje* in *Staro Lipo*. V Bojancih je bila Tomšičeva brigada. Obe sta tako oklenili glavno prometno zvezo med Crnomljem in Dragatušem ter Vinico. Po tej cesti je divizija »Lombardia« oskrbovala svoje garnizone. Do prvih bojev je prišlo med Tomšičevo brigado in italijansko četo dragatuške garnizije, ki je bila poslana v Bojance na ogled. Tomšičevci so sovražnikovo četo, čeprav se niso nadejali njenega napada, potolkli in ujeli, tako poročajo Italijani, osem vojakov, nekaj pa so jih ranili. Ker so Italijani zdaj ugotovili, da je na o'bmočju Bojancev partizanska skupina, so poslali proti Tomšičevi še 54. bataljon črnih srajc. Posebno hudega napada ni bilo. Gubčeva brigada je bila poslala na pomoč Tomšičevi drugi in tretji bataljon. Do boja ni prišlo, ker so se Italijani umaknili. Sovražnik je imel v bojih pri Bojancih po lastnih poročilih šest ranjenih in osem pogrešanih. Od teh je po poročilu poveljstva divizije »Lombardia« komandant Tomšičeve brigade izpustil šest ujetnikov.* Italijani trdijo, da so se tega dne vdali Italijanom trije pripadniki Gubčeve brigade.²

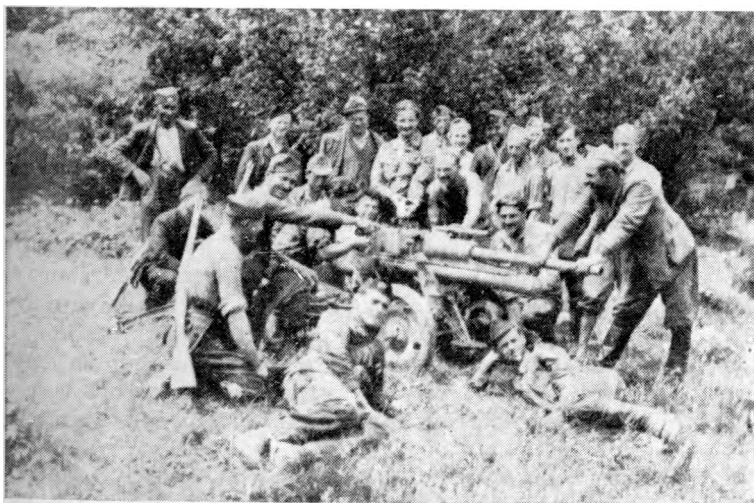
Obe brigadi sta bili zdaj odkriti. Italijanom ni preostalo nič drugega, kot da z močnimi enotami nadaljujejo oskrbovanje izpostavljenih garnizonov. Gubčeva se je pripravila na take možnosti in je svoje desno krilo okrepila in premaknila tako, da je varovalo tudi smer iz Vinice. Sedmega julija so se že začele premikati kolone iz Črnomlja v Dragatuš. Toda Italijani so imeli na cesti le transportne oddelke, medtem ko so skrbno in močno zavarovali boke. Jedro njihovih enot se je torej premikalo desno in levo od ceste. Po desni strani proti položajem Gubčeve brigade so čistile teren sovražnikove enote, ki so jih podpirali tanki, minometalski oddelki ter nekaj topov. Šest tankov je podpiralo jedro sovražnih enot na desnem boku proti Gubčevi brigadi, štirje tanki pa so bili v neposredni zaščiti transportnih enot na cesti. Najprej so Italijani

* Italijani iz dragatuškega garnizona so po vmitvi ujetnikov poslali Tomšičevi brigadi zagotovila, da se proti partizanom ne bodo borili, za darila pa so prinesli posredovalci tobaka, cigaret in razne cirurge reči. Avtorjevi spomini.

zasedli Sv. Ano in posta vili tja top. Z razglednih položajev je top imenitno pomagal napredovanju italijanskih čet. Gubčeva brigada se je ves dan bila. Italijani so se premikali počasi in sistematično. S premočjo se jim je posrečilo odriniti Gubčevo brigado, ker je bilo njeno sodelovanje s Tomšičevo slabo organizirano. Brigada v teh bojih ni imela žrtev.

Vse do naslednjega dne so se sovražni oddelki za zavarovanje zadrževali na položajih, dokler oskrbovalne kolone niso opravile svojega dela. Ko pa so zaščitni oddelki odšli za svojo kolono, je Gubčeva udarila po njih. Isto je storila tudi Tomšičeva. V bojih ta dan je imela brigada stiri ranjence. S teh položajev se je istega dne, da bi varoval prevoz dragocenih orožij, premaknil na Mavrlen in Tančo goro tudi tretji bataljon.

Okoli 7. julija se je vrnil iz glavnega štaba Hrvaške E. Kardelj in je poleg drugega pripeljal s seboj *dva protitan-kovska italijanska topa 47 mm*, kakih 200 do 300 granat in precej razstreliva. Vse to je vzela v varovanje Gubčeva brigada. Seveda je zavladalo v slovenskih brigadah veliko veselje, ko so zvedele, da so odslej v njihovi posesti prvi topovi.

Gubčevci prevzemajo prvi top v Zapuđu nad Dragatušem v Beli krajini okoli 7. julija 1943

E. Kardelj jih je bil dobil od hrvaškega glavnega štaba. Tam so namreč že bili predstavniki angleške armade, ki so organizirali dobavo orožja po zračni poti. Tako sta ta dva topa prispela na Hrvaško, od tam pa v Slovenijo.

Oborožitev slovenskih brigad s prvima topovima je bil vsekakor zgodovinski dogodek, tako ga je ocenil kronist Gubčeve brigade. Topovsko stvarno moč v boju pa so skoraj vsi zelo precenjevali. Mislili so, da se bodo sedaj rušile postojanke za postojanko in da se Italijani ne bodo mogli ubraniti rušilni moči protitankovskih granat. Pri tem so partizani pozabljali, da so bili tudi sami prečesto podvrženi topniškemu ognju italijanskih topov, vendar učinek ognja ni bil tako velik, da ga ne bi bilo mogoče prenašati.

Topove in druge reči so prenesli na varno v okoliš Mavrlena, kjer ga je 11. julija prevzel v zavarovanje namesto tretjega bataljona drugi bataljon Gubčeve. V okolici Mavrlena so pod vodstvom namestnika komandanta Dolenjske operativne cone tudi prvič preizkusili učinek topovskega ognja. Izbrali so požgane hiše in namerili cevi na debele iz kamna zidane stene poslopij. Izkazalo se je, da so granate z lahkoto prevrtale več kot pol metra debelo zidovje, toda niso ga porušile. Protitankovski topovi so pač bili izdelani za prebijanje oklepov tankov in drugih vozil, niso pa imeli fugasnih granat, ki rušijo.

Drugi bataljon je 12. julija imel krajši boj na Talčem vrhu, kjer je pregnal belogardistično skupino, ki je hotela odpeljati žito.

Dne 13. julija se je vračala italijanska kolona iz Vinice; pred dnevi je bila pripeljala italijanskim garnizonom oskrbo. Spopad z Gubčevo brigado ni bil kdovekako krvav in Italijani so se vrnili v Črnomelj. V teh bojih je imel verjetno sovražnik nekaj izgub, Drago Kumar iz mitralješkega voda 3. bataljona pa je bil ranjen.

Gubčeva brigada je še nadalje ostala v Beli krajini, se spopadala z manjšimi sovražnikovimi oddelki in se pripravljala na veliko akcijo, ki jo je zasnoval glavni štab.

Ko se je E. Kardelj vrnil na Kočevski Rog na sedež centralnega komiteja, je začel posvetovanje glede priprave NOV in PO Slovenije za končni udarec italijanskemu fašizmu, belo-

gardizmu in plavogardizmu. Ukrepe so narekovali zlasti dogodki na italijanskem bojišču. Zavezniki so namreč začeli invazijo na Sicilijo in pričakovati je bilo poraz italijanske vojske. V glavnem štabu so napravili velike osebne izpremembe. Namesto dosedanjega komandanta Ivana Mačka je bil imenovan Franc Rozman-Stane, ki je bil doslej komandant štajerskih partizanskih čet. Za političnega komisarja so namesto Borisa Kidriča imenovali Borisa Kraigherja, ki je bil doslej že vodil posle političnega komisariata glavnega štaba. Uvedli so funkcijo načelnika glavnega štaba in imenovali na to mesto dotedanjega komandanta Dolenjske operativne cone Milovana Šaranovića. Na čelo vojaškega vodstva NOV in PO Slovenije so tako prišli izkušeni operativci, ki so odslej vodili operacije partizanske vojske na Slovenskem.

Odločili so se, da bodo namesto operativnih skupin, ki so jih včasih sestavljali po potrebi, ustanovili divizije. Divizijska poveljstva bodo imela to prednost pred operativnimi štabi, da bodo stalna vodstva svojih enot, ki bodo posvečala vso pozornost operacijam in razvoju svojih enot. Divizijska poveljstva ne bodo imela nikakršnega teritorialnega obeležja, zato pa bodo izpolnjevala enake zahteve glede prostosti gibanja, kot so jih postavljali brigadam. Z odlokom glavnega štaba sta bili 13. julija ustanovljeni dve slovenski diviziji: prva, kasneje so jo preimenovali v štirinajsto, naj bi v začetku imela v svoji sestavi Tomšičevo in Šercerjevo brigado, druga, ki so jo kasneje preimenovali v petnajsto, pa naj bi sprejela Gubčevo in Cankarjevo brigado. V petnajsti diviziji je Gubčeva brigada ostala do konca vojne. Oblikovanje divizij pa ni potekalo hitro. Sestaviti je bilo treba nova poveljstva, kar ni bilo lahko delo. Za komandanta XIV. divizije so odredili Mirka Bračiča, za političnega komisarja pa Janeza Hribarja. Za komandanta XV. divizije je bil postavljen Predrag Jevtić, za političnega komisarja pa Jože Borštnar. Novi poveljniki pa še niso mogli prevzeti svojih mest, ker so nekateri bili odsotni in ker je bilo treba divizij am porazdeliti še težko orožje in sestaviti posebne divizijske enote (enote za zvezo itd.). Ustanovitev divizij je bil prvi uspeh glavnega štaba. Drugi se je nanašal na zbiranje jedra NOV in PO Slovenije v Ljubljanski pokrajini. Ze 14. julija 1943 je glavni štab poslal ukaz četrti operativni coni, naj brez odlašanja ustanovi Šta-

jersko brigado* in naj vse pripravi za njeno premestitev v Ljubljansko pokrajino. Vključena bo v petnajsto divizijo. Centralni komite KPS je istega dne poslal Pokrajinskemu komiteju za Slovensko primorje navodilo o organizaciji vojske na Primorskem ob odhodu Gradnikove brigade v Ljubljansko pokrajino. To brigado so sklenili priključiti XIV. diviziji. Posebno navodilo je CK KPS poslal tudi Pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko, v katerem zahteva, naj se »na hitro roko in ne počasi« ustanovi tudi Gorenjska brigada. To je bila Prešemova brigada, ki je o pravem času prispela v Ljubljansko pokrajino. Tako so se začele velike priprave za ustanovitev treh novih brigad in za osredotočenje sedmih slovenskih brigad v Ljubljanski pokrajini. To je bil mogočen načrt, ki je kasneje privedel do zgodovinskih dejanj.

Veliki napad na Zužemberk

Tretji ukrep je imel operativni pomen. Sedaj, ko so zavezniki že na Siciliji, je treba še s posebno vneto točjo Italijane. Spričo dejstva, da imajo brigade oziroma divizije na voljo topove in večje količine razstreliva, bi bilo treba izbrati primeren cilj za napad. Dolenjska operativna cona in poveljstva nekaterih brigad pa tudi sam Šaranović so menili, da ne bi bilo potrebno in koristno precenjevati učinkovitosti protitankovskih topov. Zatorej bi bilo treba izbrati za napad cilj, ki ga bo moči zanesljivo obvladati. Glavni štab pa je drugače mislil. Odločil se je za napad na veliki cilj: Zužemberk. Menil je, da so Italijani spričo poraza na Siciliji dovolj demoralizirani in da zato, zlasti pa zaradi topništva, ki ga bodo brigade prvikrat in nepričakovano uvedle v boj, ne bodo dali velikega odpora. Z osvoboditvijo Zužemberka bo padel ves belogardistični obrambni sistem v Suhi krajini in partizani si bodo zagotovili velik manevrski prostor. Tako se bo izpolnil stari načrt o osvobojenem ozemlju v Suhi krajini, od koder bodo pohodi na Notranjsko in proti Ljubljani lažji.

* Sesta brigada Slavka Šlandra je bila ustanovljena 6. avgusta 1943 na Sipku nad Blagovico. Dr. Miroslav Stiplovšek, Slan-drova brigada, str. 51—56. Knjižnica NOV IN POS.

Stane Potočar-Lazar, narodni heroj,
komandant brigade

To pa je najbolj pomembno sedaj, ko je pričakovati poraz Italije.

Glavni štab je napravil tudi zamenjave v nekaterih brigadnih poveljstvih. V Gubčevi brigadi so bile velike spremembe. Za novega komandanta so imenovali *Staneta Potočarja*, doslej namestnika komandanta brigade, za političnega komisarja je bil zopet postavljen *Zvonko Vrečko-Tinč*. Namestnik komandanta je postal dosedanji komandant tretjega bataljona Robert Borštnar-Rade, pomočnik političnega komisarja Ciril Keržič-Metod, načelnik štaba je še naprej ostal Petar Brajović. To je bilo dobro poveljstvo, ki je obetalo poživitev bojne vneme partizanov in izboljšanje oskrbovanja.

Preden bomo začeli opisovati napad na Žužemberk, moramo še nekolikanj pojasniti delovanje Cankarjeve in Šercerjeve brigade ter italijanskih čet. Med tem ko sta Gubčeva in Tomšičeva brigada blokirali cesto iz Črnomlja v Vinico, sta Cankarjeva in Šercerjeva silovito napadli italijanske čete, ki so varovale postavljanje žičnih ovir pod Gorjanci. Brigadi sta uničili precej sto metrov ovir, poleg tega pa sta se spuстили čez mejo in napadli nemško letališče v Cerkljah ob Krki.

Tu sta imeli velik uspeh. Po vrnitvi na Gorjance sta se spopadli z Italijani in belogardisti. Vendar ju Italijani za zdaj še niso napadli s kakimi večjimi enotami. Pač pa so bili Italijani obveščeni o prihodu »vrhovnega poveljstva in dveh partizanskih bataljonov« na območje Tople rebri. Hitro so zbrali šest bataljonov in nekaj topništva ter udarili proti Kočevskemu Rogu. Akcija je trajala od 15. julija do 19. julija 1943, torej kar pet dni. Ves čas se Italijani niso spopadli s partizani in je torej akcija bila udarec v prazno. Bila pa je ugodna za brigade, ki so tako za daljši čas imele mir pred haj kami.

Posadka v Žužemberku je sodila pod poveljstvo 98. legije črnih srajc v Trebnjem. Njena sestava pa je bila zelo pisana. V njej so bili fašisti, kraljevi vojaki, kraljevi karabinjerji, vojaki posebnih enot pri minometih in še nekateri. Došlej ni ugotovljena točna sestava žužemberške garnizije, niti ni znano, koliko moštva je imela. Verno le za belogardistično četo: ta je štela 110 mož, bila je oborožena s puškami in imela je tri lastne mitraljeze* Na temelju italijanskih podatkov o izgubah lahko sodimo o sestavi žužemberške garnizije in ocenimo njeno številčno moč. V Žužemberku je sovražnik imel najmanj 290 do največ 370 mož močno posadko ali približno en bataljon. Posadki je poveljeval kapetan Rafael Rosano.

Postojanko so imenitno utrdili. Seveda je bilo težišče obrambe pri cerkvi v Zafari. Tu so stale mogočna cerkev z dvema zvonikoma — sijajni mitraljeski gnezdi —, trdno zidano novo župnišče in starejša zgradba mežnarije. Vse je obdajal kameniti zid. Poslopja so bila sezidana na višinskem platoju nad trgom Žužemberk. Iz tega dela postojanke, — imenovali jo bomo *Župnišče* —, je bilo s pomočjo minometov mogoče obvladovati ves Žužemberk in okolico proti Ajdovcu, Dobravi in Selom pri Šumberku. Prav zaradi tega so bili postojanki dodeljeni posebni oddelki minometov kal. 81 mm in 45 mm. Poveljnik garnizije jih je največ držal pri Župnišču.

* V enem prejšnjih poglavij smo opisovali nastanek belogardistične postojanke v Žužemberku in prvi napad Gubčeve brigade na Žužemberk ponoči na 23. december 1942. Sedaj, pred drugim napadom, je belogardistična četa štela 110 mož in je imela 118 pušk in tri lastne puškomitraljeze. Verjetno so jih Italijani oskrbeli še s kakim avtamatskim orožjem.

Ob zidovju postojanke so zgradili trdne iz kamna zidane bunkerje. Njihovi položaji so branili zlasti smer proti Cviblju in proti vasi Zafara v smeri Ajdovca. Vsa postojanka je bila zavarovana z bodljikavo žico. Tu se je nastanila večja polovica posadke.

Drugi del pa si je zgradil utrdbe v trgu in so napravili tri postojanke. Prva, največja in najmočnejša, je bila na gubčevcem že znanem sodišču. Se posebej so jo zavarovali z zunanjimi bunkerji in močno utrdili izhode in okna. To utrdko bomo imenovali *Sodnija*. V njej je bilo največ vojaštva, sem so postavili tudi minomete. Stari romantični žužembski grad, ki je bil že v razvalinah, so uporabili za naslednjo utrdbo. Odstranili so vse stalne dohode na kakih osem metrov visoke stolpe in tu zgradili mitraljeska gnezda. Po lestvah, ki so jih potegovali za seboj, so vojaki splezali v utrdbo in z zelo ugodnega položaja obvladovali vso bližnjo krško dolino in trg Žužemberk. Ta utrdba, imenovali jo bomo *Grad*, je bila zaradi svoje lege najbolj nevarna. Tretjo postojanko so si napravili v novi zgradbi *zdravstvenega doma*. Postojanka je stala zunaj skupine hiš, na čistini, obdali so jo z bodljikavo žico in bunkerji, da je bila tako s pomočjo branilcev iz Sodnije dobro zavarovana. Vse tri utrdbe so se dobro dopolnjevale in so skupaj predstavljale močan obrambni sistem. Na vhode v Žužemberk, pred utrdbe v Gradu in pred Sodnijo, so postavili bunkerje. Stalne nočne obhodne patrulje so varovale postojanko pred presenečenjem. Za obveščevalce iz žužembskega okoliša se ni bilo treba posebno truditi. Za to so preskrbeli belogardisti.

Pred velikim napadom na Žužemberk sta novi načelnik glavnega štaba Milovan Šaranović in načelnik štaba Dolenjske operativne cone Rade Pehaček napravila poveljniški ogled žužemberških utrdb in položajev.* Določili so, da bo operacijo vodilo poveljstvo Dolenjske operativne cone, v kateri so zaradi odhoda Milovana Šaranovića na dolžnost načelnika glavnega štaba napravili nekatere osebne izpremembe. Dolž-

* Milovan Šaranović je po ogledu izjavil poveljniku Dolenjske operativne cone, da je Žužemberk glede na imenitne položaje in utrdbe trd oreh za brigade. Poveljstvo Gubčeve brigade je predlagalo napad na Vinico, kjer so imeli z Italijani že dogovor o prostovoljni vdaji nekaterih položajev.

nost komandanta je prevzel dotedanji namestnik Lado Ambrožič-Novljan, politični komisar je še nadalje ostal Viktor Avbelj, za namestnika komandanta so postavili Dragana Jevtića, za namestnika političnega komisarja Dušana Majcna-Nedeljka, za načelnika štaba pa Rada Pehačka.

V operaciji proti Žužemberku so torej vse štiri brigade delovale kot operativna skupina. Toda glede na razporeditev nalog (druga divizija — v sestavi Gubčeva in Cankarjeva brigada — napada neposredno Žužemberk, prva divizija — Tomšičeva in Šercerjeva brigada — pa je na zavarovanjih) in na organizacijo poveljevanja lahko potrdimo, da je bila žužemberška operacija krstna operacija prvih dveh slovenskih divizij.

Po zamisli za operacijo štirih slovenskih brigad naj bi se enote zbrale v okolici Toplic, od koder naj bi ponoči na

24. julij 1943 odšle v vasi Veliki in Mali Lipovec. Napad naj bi se začel istega večera. Direktni napad na Žužemberk bi izvedli Gubčeva in Cankarjeva brigada, območje napada pa bosta varovali Tomšičeva in Šercerjeva brigada. Postojanko Zupnišče so dodelili Cankarjevi brigadi, postojanke v trgu: Sodnijo, Grad in Zdravstveni dom pa so odredili za cilj Gubčevi brigadi. Vse topništvo so dodelili Cankarjevi in Gubčevi brigadi, vsaki po en protitankovski top kal. 47 mm. Glavni štab je dodelil brigadam kakih 100—200 protitankovskih granat in nekaj min. Posebne enote naj bi rušile železniško progo med Radohovo vasjo in Novim mestom.

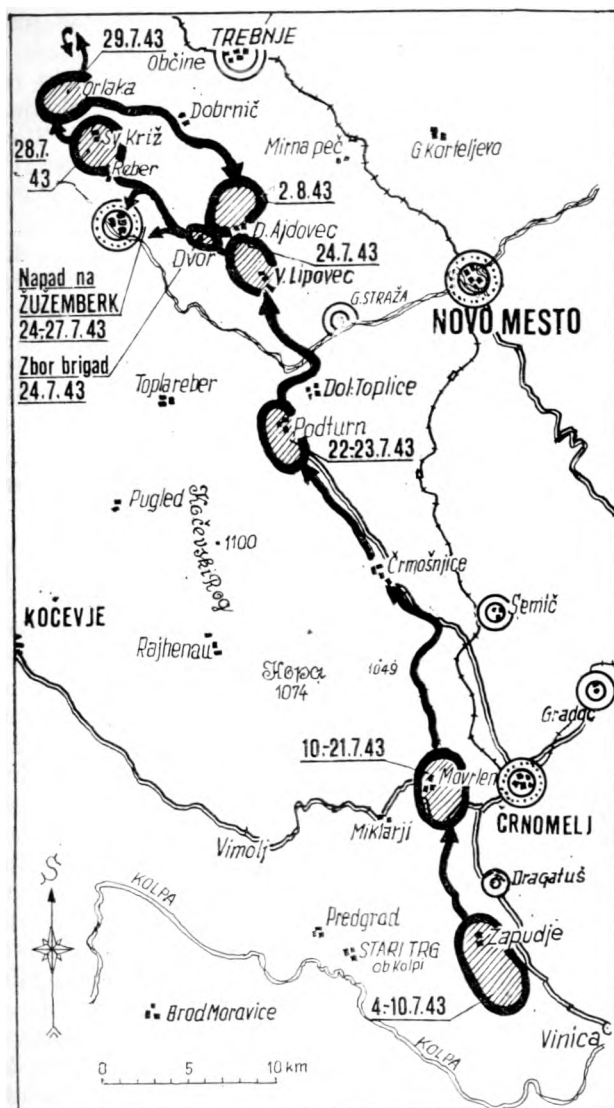
Spričo izkušenj brigad in težke oborožitve so si od te operacije veliko obetali. Nobeni drugi akciji niso dotlej posvetili toliko pozornosti kot prav tej. E. Kardelj se je sam osebno zavzel za zadostno oskrbo topov s strelivom in za to, da bi brigade imele dovolj razstreliva. Dne 23. julija 1943 zvečer se je na izhodiščnih položajih brigad zbral del vodstva osvobodilnega gibanja, da bi se udeležil akcije. V rajonu Toplic so se zbrali poleg E. Kardelja še Franc Rozman-Stane, Milovan Šaranović in drugi, s seboj so pripeljali šefa angleške vojne misije majorja Jonesa in še enega angleškega oficirja.

Gubčeva brigada je 21. julija zvečer iz Mavrlena odpotovala na zborna mesto. V Podturn je prispela skozi Vrčice, Crmošnjice in Poljane. Tu je izvedla zadnje priprave, ki pa

so potekale tako, da je bila tajnost smeri pohoda in izbire cilja zajamčena.* Ponoči na 24. julij je šla čez Krko tako, da jo je pregazila med vasjo Polje in Rumanja vas. S prenosom topov in težkega orožja je bilo precej težav. Borci so se v največji tišini slekli, obleke in čevlje so privezali na nahrbtnike in tako gazili reko. Nekateri pa so šli čez vodo kar oblečeni. Deroča voda in spolzko kamenje je povzročalo veliko teža ve. Vendar je brigada brez izgub prišla na drugo stran Krke in se začela vzpenjati proti Velikemu in Malemu Lipovcu. Tu se je nastanila in poveljniki so začeli izdajati podrejenim enotam bojna povelja. Dobro so še enkrat pregledali prideleni protitankovski top in strelivo, minerji so pripravili razstrelivo in vžigalne naprave, borci pa so očistili orožje in pripravili strelivo. Zdravniki in sanitetno osebje je bilo razdeljeno po bojnih enotah, določena so bila previjališča in dogovorili so se, kako evakuirati ranjence v roške bolnišnice.

Dne 24. julija ob sedmih zvečer so se *enote zbrale* na travniku blizu Malega Lipovca, kjer je imel komandant operativne skupine kratek nagovor. Za njim je govoril še E. Kardelj o političnem položaju v svetovnem merilu in o pomenu akcije, ki se bo ta dan začela. Razpoloženje med borci je bilo izvrstno in borbeno. Po zboru so se enote začele razvijati za pohod na borbene položaje. Cankarjeva se je, okrepljena z enim topom, usmerila proti Zafari, da bi napadla postojanko Zupnišče, deli Šercerjeve brigade so odšli na položaje za zavarovanje, Gubčeva pa se je pred Zafaro razdelila v dve koloni. V prvi so bile tele enote: celoten prvi bataljon, en vod drugega bataljona in dve četi ter vod tretjega bataljona. Tej koloni je bil pridelen top. Odšla je mimo vasi Zafara čez Cvibelj, da bi z zahodne strani napadla Zužemberk. Drugo kolono sta sestavljali dve četi drugega bataljona in vod tretjega bataljona. Odšli so na cesto Dvor—Zužemberk, da bi z

* Zbiranje brigad v topliškem rajonu so Italijani zaslutili. Z izvidniškimi in motilnimi akcijami posebnega bataljona št. 3 in garnizije v Straži so hoteli razbiti partizansko koncentracijo. Spopadli so se z deli Tomšičeve brigade na raznih položajih okoli Toplic, najhujši spopad pa je bil v Dolenjih Sušicah. Italijanske akcije niso vplivale na nemoteno razvijanje enot za napad na Žužembeirk. Glej poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 22. julija 1943, Zbornik VI-6-148.

Bojna pot od 4. 7. do 2. 8. 1943

vzhodne strani napadli trg. Z brigado je odšel tudi načelnik štaba Dolenjske operativne cone Rade Pehaček.

Opisovanje boja za Žužemberk ne bi bilo čisto razumljivo, če ne bi spremljali vzporedne sovražnikove akcije. Tudi Italijani so nekako v istem času kot glavni štab Slovenije sklenili ponovno aktivirati svoje bataljone. Prav tedaj se je namreč mudila v Zumberku (na Hrvaškem) in na Gorjancih 13. hrvaška brigada in še dva odreda. Ker je bil Zumberk operativno področje divizije »Lombardia« in ker je ta divizija pripadala XI. armadnemu korpusu, je general Gambara pripravil hajko na Gorjance in na Zumberk. Hrvaške brigade so, kot verno, bile trn v peti italijanskim enotam in Gambara jim je bil dolžan povrniti že mnogo hudih porazov, ki so jih doživele njegove enote. Tudi sam osebno ni bil neprizadet, saj je bil med Bukovico in Krašicem doživel pred meseci hud poraz. Sedaj se je pokazala ugodna priložnost, da bi navsezadnje dobil hrvaško brigado v klešče svojih bataljonov in pod ogenj svojega topništva. Zbral je neverjetno veliko vojsko: sedemnajst bataljonov, ki jih je podpiralo enajst topovskih baterij in pet tankovskih čet!³ Njegov načrt je bil zvit. Najprej bi enote pod poveljstvom divizije »Lombardia« začele prodirati z juga proti Zumberku in Gorjancem. Zapletle bi hrvaške enote v boje in bi ustvarile »vtis enotne enkratne akcije z juga proti severu«. Tedaj pa bi se drugi dan operacije dve močni koloni divizije »Cacciatori« in »Isonzo« s severne smeri nepričakovano vzpeli na Gorjance, zasedli glavni greben in začeli napadati s severa proti jugu. Hrvaške enote bi bile zajete, obkoljene. Operacija naj bi se začela 25. julija 1943 zjutraj.

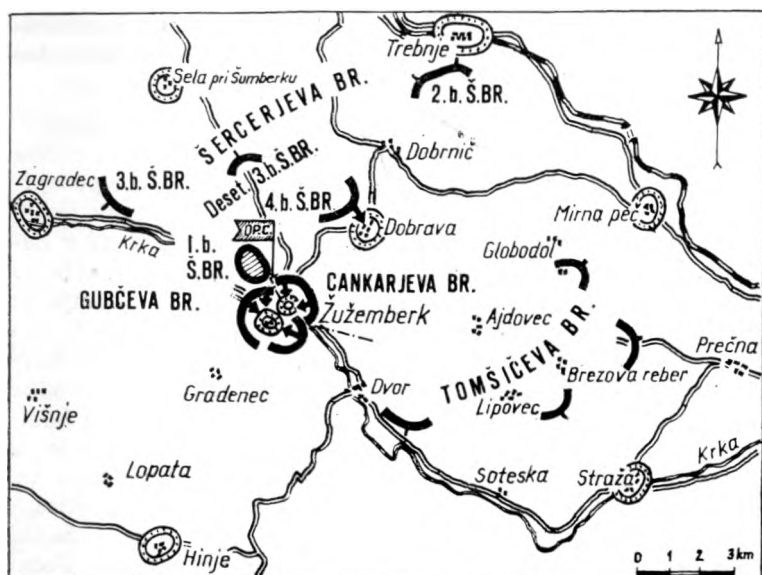
*

Naključno načrtovanje dveh velikih operacij, italijanske in partizanske, je vnašalo v bojna gibanja na Slovenskem izredno dinamiko, moč angažiranih enot pa silovitost akcije.

Prva kolona Gubčeve brigade je šla, kar smo bili že omenili, čez Cvibelj in se z zahoda usmerila proti Žužemberku. Pred trgom se je razdelila v dve skupini. Ena skupina, to je tretji bataljon je imel nalogo napasti postojanko Zdravstveni dom. Bataljon je imel le dve četi. Najprej je blokiral Zdravstveni dom, nato ga je začel napadati. Vendar uspeha ni bilo. Dom je bil preveč na čistini in borci izpostavljeni natančnemu ognju. Ko je sovražnik ponoči z mino zažgal kozolec, je bila

razsvetljava tako močna, da so bili cilji dobro vidni. Sovražniki minometi so zato želi uspehe. Bataljon je imel devet ranjenih, zato se je nekoliko odmaknil od utrdbe.

Tretja četa prvega bataljona je šla čez cesto Zagradec—Zužemberk in se po skritem terenu med Krko in cesto začela pomikati proti trgu. Tako se je neopažena približala posojilnici, kjer so bila oficirska stanovanja. Toda sovražnik je bil že prej dal z raketami signal, da se je treba zbrati na vnaprej odrejenih obrambnih položajih. Oficirska stanovanja so partizani našli prazna. Četa je zato blokirala le Sodnijo (z južne strani). Prva četa je z vodom druge čete napredovala po cesti proti Sodniji. Spotoma je zavzela bunker pred Mlakarjevo gostilno in potlej začela napadati Sodnijo z zahodne strani. Najprej so jo blokirali, nakar so se ji minerei in bombaši približali, da bi jo minirali. Protitankovski top je iz največje bližine z direktnim streljanjem pomagal napadalcem. Poveljnik italijanske garnizije je poročal, da je bil protitankovski top kal. 47 mm postavljen med hišami na zahodni strani Sodnije. S svojimi streli je prizadejal prve izgube. Točni zadetki lahkega puškomitraljeza so za nekaj časa nevtralizirali delovanje topa. Toda partizani so zamenjali moštvo pri topu in začeli znova streljati. Pri tem je posadka imela nove izgube. Partizani so nato pripravili napad, ki so ga podprli z neprekinjenim ognjem iz pušk in avtomatskih orožij, toda posadka je vse te napade odbila. Okrog četrte ure zjutraj so partizani vnovič napadli. Na steno poslopja se jim je posrečilo prisloniti močno mino in jo vžgati. Zahodna stran postojanke se je od eksplozije skoraj v celoti porušila. Ražen tega so se zrušile notranje stene, glavni zidovi pa so bili močno poškodovani. Oblaki prahu in smodnikovega dima so dušili branilce. Ruševine so zasule veliko vojakov. Čeprav je omotica zajela branilce, so se vendarle ugnezdili med ruševinami in z ročnimi bombami odbijali napadalce.⁴ Odpor branilcev je bil premočan in partizani to noč Sodnije niso mogli zavzeti, ker se je zdanil'o; zdaj je bilo nevarno, da bi branilci spričo velike vidljivosti prizadejali napadajoči četi preveč žrtev. Ponoči sta po en vod iz drugega in tretjega bataljona blokirala Sodnijo tudi z vzhodne strani, vendar sta bila povezana z zahodno skupino Gubčeve brigade.

Bitka pri Žužemberku, od 24. do 27. 7. 1943

Z vzhoda sta se Žužemberku približali dve četi drugega bataljona in vod tretjega bataljona. Ze spotoma je skupina naletela na sovražne patrulje. Poveljnik garnizije je bil namreč še popoldne poslal patrulje proti Sadinji vasi, ko je bil zvedel za partizansko skupino brigad na območju Velikega Lipovca. Slutil je, da se pripravlja napad na Žužemberk. S temi patruljami se je drugi bataljon spopadel še zunaj Žužemberka in jih nagnal v oporišča. Vzhodna skupina je zavzela dva bunkerja pri vhodu v Žužemberk, zasedla belogardistično kuhinjo ter Smoletovo in Vehovčevo hišo. Partizani so s strojničnim ognjem in z bombaši pregnali sovražnika: iz bunkerjev pri cerkvi. Tako je bila pot do pglavitnega oporišča v Gradu odprta. Toda sovražnik se je v Gradu tako spretno utrdil, da se mu ni bilo mogoče približati. Mitralske gneze so torej ostala nedotaknjena.

Gubčeva brigada to noč še ni mogla izpolniti svoje naloge, je pa hudo omajala sovražnikove obrambne položaje. Borci so se izredno spretno in vztrajno borili. Vedeti je nam-

reč treba, da so imeli borci, ki so napadali Sodnijo, ves čas sovražnikovo posadko v Gradu za hrbtom. Tega se je zavedal tudi sovražnik, saj je bil prav zato tako razpostavil utrdbe in to prednost spretno izkoriščal.

To noč so se s hrabrimi in požrtvovalnimi dejanji izkazali mnogi gubčevci.

Prav tako odločno kot Gubčeva je Cankarjeva brigada napadla utrjene položaje Zupnišča. Borci so se pod zaščito topniškega in minometnega ognja poskušali približati Zupnišču z vzhodne strani. Posadka jih je odbijala z gostim mitraljeskim in minomentim ognjem. Garnizonski poveljnik je poročal, da so partizani odprli silen ogenj na Zupnišče. Sodil je, da so streljali hkrati z gorskim topom kal. 66 mm jugoslovanskega tipa in s protitankovskim topom kal. 47 mm, ki sta posadki prizadejala izgube. Silovit partizanski napad ob dveh da so odbili z »intenzivnimi metanjem ročnih bomb«.⁵ Prvo noč se napad na Zupnišče ni posrečil. Bilo je premalo časa, saj se je napad začel šele okoli polnoči, sovražnik pa se je branil, ne da bi bil varčeval z municijo. Pogosto je uporabljal minomete.

Brigadi na zavarovanjih sta pravočasno zasedli položaje. Poglavitna smer, od koder je bilo pričakovati prvih napadov za deblokiranje Žužemberka, je bila Trebnje—Dobrava—Žužemberk. Tod so se ponavadi gibale sovražnikove kolone, ki so prihajale na pomoč Žužemberku ali pa so hitele napadat partizane v Suhi krajini na levem bregu Krke. Poveljstvo Dolenjske operativne cone je sem postavilo Šercerjevo brigado. Tedaj je imela štiri bataljone. Enega je postavila na zelo razgledne položaje na Trebnem vrhu, od koder je obvladovala postojanko Trebnje in vse izhode iz trga. Kdor je imel v rokah te pozicije, je bil gospodar nad dobrniško dolino. En bataljon je brigada postavila pri Valični vasi nad cesto iz Zagradca proti Žužemberku, z manjšimi deli je zavarovala dostope iz Sei pri Šumberku. Ta smer zdaj ni bila nevarna, ker je bila postojanka v Selih razmeroma šibka in tod zaradi velikih razdalj prvega dne ni bilo pričakovati večjih sovražnikovih enot. En bataljon je Šercerjeva postavila na vzhodna pobočja Lisca, od koder je ponoči demonstrativno napadal pred nedavnim ustanovljeno postojanko v Dobravi. En bataljon Šercerjeve je bil v rezervi Dolenjske operativne cone

na Cviblju. Tu, na tem dominantnem griču nad Zužemberkom, kjer dandanes stoji impozanten partizanski spomenik, je bilo poveljniško mesto celotne operacije. Od tu so si ogledovali potek akcij razni gostje in vodstvo osvobodilnega gibanja.

Tomšičeva brigada je varo vala novomeško smer in dohode iz Toplic ter Straže. Ponoči je imela le manjše spopade z ogledniškimi sovražnikovimi patruljami.

Ker se *prvo noč* napad na Žužemberk *ni posrečil*, kar je bilo tudi pričakovati, so se brigade podnevi 25. julija pripravljale na ponovitev. Sovražnikova posadka tudi ni mirovala. Popravljati je morala razdejanje, ki so ga povzročile granate in mine. Ponovno so morali mašiti vrzeli na Sodniji, kar pa jim ni šlo gladko izpod rok, saj je bila zgradba hudo razmajana. Najprej pa je posadka seveda morala sporočiti svojemu poveljniku v Trebnje, kaj se v Zužemberku dogaja, in oceniti moč napada.

Komandant konzul Pelazzi, ki je bil s svojo bojno skupino že pod Gorjanci, da bi se udeležil pohoda proti hrvaškim partizanom, je že ponoči na 25. julij prejel vznemirljivo sporočilo, da so mu partizani za hrbotom napadli najpomembnejšo postojanko v Zužemberku in ogrozili — zaradi silovitih napadov s težkim orožjem — njen obstoj. Hkrati s poročilom je tudi že dobil ukaz, naj se nemudoma vrne v Trebnje, da bi poskrbel za rešitev obkoljene garnizije. Na hitro so mu dodelili dva bataljona (117. bataljon črnih srajc in drugi bataljon 23. pehotnega polka divizije »Isonzo«) ter 7. baterijo 3. divizionu 6. topniškega polka divizije »Isonzo«. S seboj je vzel še vod oklepnih avtomobilov in vod tankov — metalčev plamenov.⁶ S to vojsko je nemudoma odhitel v Trebnje, da bi od tam — kot po navadi — začel pohod na Žužemberk. Lahko si zamislimo, da je s tem del ideje generala Gambare o uničujoči hajki na Zumberk in Gorjance propadel, saj je vznikla nova, nepredvidena skrb, ki se je bo mogoče verjetno znebiti le z močnimi silami.

Gubčeva brigada je čez dan 25. julija ostala v Zužemberku. Zakaj je poveljstvo sklenilo, naj brigada podnevi ostane v naselju? Ali niso s tem izpostavili enot velikemu riziku? Kako naj se brigada umakne iz trga po poteh, ki so vse bile pod ognjem sovražnikovega avtomatskega orožja, v primeru, da bi se sovražniku posrečilo od zunaj vdreti v Žužemberk

in deblokirati posadko? Poveljstvo operacije se je zavedalo tega rizika, vendar je sodilo, da bodo enote za zavarovanje sposobne vsaj prvi dan zadržati sovražnikove čete. Izkušnje iz minulih bojev so dokazovale, da je tako pričakovanje upravičeno. Če bi se bila Gubčeva brigada umaknila iz Žužemberka takoj po prvi noči, potem bi sovražnik nemoteno reorganiziral obrambo in jo okrepil glede na izkušnje pri prvem napadu.

Brigada je torej ostala v trgu in se razmestila po hišah čim bliže postojankam, da bi bila tembolj vama pred bombardiranjem. Zjutraj so res priletela letala in bombardirala Žužemberk. Prebivalstvo in partizani so se zatekli v kleti in .se nekako srečno prestali letalski napad. Nekaj hiš je bilo zažganih in ponekod je bila nevarnost, da bi se vnele tište stavbe, kjer so bili partizani. Po letalskem napadu se je začelo minometno bombardiranje partizanskih položajev. Kljub dobrim zakloniščem je bilo nekaj partizanov ranjenih, med njimi načelnik štaba Dolenjske operativne cone Rade Pehaček. Tretji bataljon izjemoma ni mogel ostati na položajih, ker so bili preveč izpostavljeni sovražnikovemu ognju. Čez dan se je umaknil na Cvibelj, od koder je še nadalje blokiral Zdravstveni dom, hkrati pa je bil' pri roki kot rezerva poveljstvu Dolenjske operativne cone, da bi ga uporabila za zaustavljanje morebitnih prodorov iz trebanjske smeri. Tudi Cankarjeva brigada v Zafari se je pripravljala na ponovitev napada na Zupnišče. Italijani so bili v postojanki V veliki stiski in so z velikimi nadami pričakovali kolone konzula Pelazzija.

Več dela kot Cankarjeva in Gubčeva brigada je imela podnevi 25. julija *Šercerjeva brigada*. Pelazzi je bil ob enajstih dopoldne nared za pohod proti Žužemberku. Kolona je potovala po cesti proti Občinam in od tam zavila proti jugu, da bi čimprej dosegla vamo zavetje v postojanki Dobrava. Da ne bi doživela kakega presenečenja, je Pelazzi poslal en bataljon kot pobočnico proti Vrhtrebnju. Tu se je silovito spopadel z bataljonom Šercerjeve brigade. Italijanski bataljon je imel velike izgube pa tudi Šercerjeva brigada ni bila brez njih. Sovražni bataljon je nato odšel za svojo kolono proti Dobravi.

Še preden pa je Pelazzijeva kolona prispela v Dobravo, se je spopadla s 4. bataljonom Šercerjeve brigade. Čeprav so

imeli Italijani tanke, jih Šercerjev bataljon ni pustil naprej. Borci so celo onesposobili en tank in Pelazzi je moral kljub ponovnim poizkusom prenočiti v Dobrniču.

Po tem uspehu Šercerjeve brigade je bil ponoči na 26. julij zagotovljen nadaljnji napad na Žužemberk.

Gubčeva brigada je začela napadati ob 21. uri. Njene enote so imele iste cilje kot prejšnji večer. Najbolj so pritisnili na Sodnijo. Posrečilo se jim je vnovič minirati postojankino notranjost. Vendar v Sodnijo niso mogli vdreti. Poveljnik žužemberške garnizije poroča, da je neki nacionalni vojak rešil posadko, ker je zgrabil v Sodnijo vrženo mino in jo vrgel ven, kjer je eksplodirala in izkopala približno dva metra široko jamo. Nadalje pripoveduje, da so že podnevi namerili minomete na cilje v bližini Sodnije, ker so računali, da bodo partizani zanesljivo tam. Ti položaji so bili od Sodnije le tri do deset metrov. Ko so jih partizani res zasedli, so se ujeli v past. Zgornjih prosto rov namreč niso mogli več zapustiti, »ker smo jim izhode zaprli z ognjem iz avtomatskega orožja in minometov. Bombe so z močnim učinkom zadele v polno določene cilje. Nekaj hiš se je zrušilo, druge so se vnele; komunistični banditi, ki so bili v njih, so bili skoro vsi mrtvi.«¹⁷

Borci so napadali do ranega jutra, potem pa se je bilo treba umakniti. Odločeno je bilo, da se bo Gubčeva čez dan umaknila čez Krko. Razlogi za to so bili naslednji: pričakovati je bilo, da bodo Italijani z vso silo hoteli prodreti iz Dobrniča v Žužemberk. Če bi uspeli, bi bili bataljoni podnevi izpostavljeni ognju novih sovražnikovih enot in brigada bi imela preveč izgub. Prav tako je bilo pričakovati ponovno bombardiranje, še hujše kot včeraj. Položaji Gubčevih enot med sovražnikovimi postojankami so bili podnevi glede varnosti in zaščite zelo nezanesljivi.

Pri umiku je prišlo do nekaterih nesoglasij. Povelje za umik je namreč prišlo prekasno, zato sta se prvi in tretji, bataljon umikala skoraj podnevi. Pri tem je imel prvi enega, tretji pa štiri mrtve.

Cankarjeva brigada je ponoči na 26. julij tudi močno napadla Župnišče. Posrečilo se ji je porušiti nekaj bunkerjev in utrdb. V silovitem občem napadu so prodrli do žičnih ovir, ki so jih na nekaterih mestih presekali, toda zopet so bili

odbiti. Minometni ogenj je bil posebno močan in je bil odločilen pri odbijanju napada.

Spet se je zdanilo in partizanom *se ni obetal uspeh*. Izkazalo pa se je, da so dvodnevni napadi napravili v utrdbah večjo škodo, kot pa bi je bilo pričakovati. Poveljnik žužemberškega garnizona je bil namreč zjutraj obveščen, da je položaj oporišča v Sodniji nevzdržen. Zaloge streliva so bile skoraj izčrpane, zveze z drugimi oporišči prekinjene, sama Sodnija pa je bila v nevarnosti, da se zaradi razdejanja sesuje. Zato je sklenil zapustiti vsa tri oporišča v trgu. Partizanov ni bilo nikjer opaziti pa so mislili, da so kje po gostilnah ali pa po hišah. To je bila ugodna priložnost, ki so jo nemudoma izkoristili. Karabinjerji so pripravili vozove, nanje naložili orožje, opremo, mrtve in ranjene. Nato so vojaki vdrli iz oporišč in se pognali proti Zafari, boječ se partizanskega zasledovanja. Skoraj vsi vozovi so srečno prigalopirali do Zupnišča, »samo moj voz z moj imi osebnimi stvarmi,« piše komandant Zužemberka, »in nekaj nahrbtnikov smo izgubili, ker so se konji splašili.« Medtem so partizani z vseh strani užgali po ubežnikih, gubčevci pa so se začeli naglo vračati v Zužemberk. Posadka iz trga je morala zato iztovoriti vozove pod ognjem. Pri tem sta bila dva vojaka ranjena, vendar »sta se privlekla do oporišča«. Italijanski komandant sodi, da je bil umik iz Zužemberka spričo kritičnega položaja in po zaslugi »hrabrega in požrtvovalnega zadržanja čet izveden popolnoma v redu in z najmanjšimi predvidenimi izgubami«.

Gubčeva brigada je torej zasedla Zužemberk in s tem skoraj popolnoma izpolnila dano nalogo.

Izreden uspeh je imela ta dan Šercerjeva brigada. Obdržala je vse ključne položaje in Italijani se nikakor niso mogli prebiti iz Dobrnica proti Žužemberku. Brigada je celo z mino uničila en sovražnikov tank ter zaplenila vso njegovo opremo in oborožitev. Spretni partizani so hitro demontirali tankovski top in dva mitraljeza.

Pelazzijeva bojna skupina torej *ni mogla na pomoč* svoji posadki v Žužemberku. S tem se je položaj v Zafari za Italijane belogardiste zelo poslabšal. Poveljstvo XI. armadnega korpusa se je tega zavedalo, zato je 26. julija zvečer sestavilo še eno kolono pod imenom »Cannata«. V njeni sestavi je bil bataljon črnih srajc »XXI. Aprile«, drugi bataljon 23. pehot-

nega polka divizije »Isonzo« in vod lahkih tankov.⁸ Sklenili so, da bodo 27. julija iz dveh smeri napadli partizanske brigade- Pelazzi bo nadaljeval napade iz smeri Dobrniča in Dobrave Cannatova bojna skupina pa bo prodirala iz Sei pri Šumberku. Cannata je pozno zvečer 26. julija prispel v Sela Šumberku in se pripravil na preboj pri vasi Reber. Seveda so z novo Cannatovo bojno skupino vnovič oslabili enote, ki so hajkale na Gorjancih in v Zumberku. Ker tudi sicer italijanske enote v boju proti 13. hrvaški brigadi niso imele nobenega uspeha, je italijansko poveljstvo končalo gorjansko operacijo in začelo preusmerjati veliko vojsko proti partizanski skupini okoli Zužemberka.

Med tem je poveljstvo Dolenjske operativne cone pripravilo tretji *napad* na sovražnikovo postojanko v Zafari. **Cankarjevi** brigadi je priskočil na pomoč prvi bataljon Gubčeve. **Z eno** četo je zasedel trg, z dvema četama je imel nalogo napadati cerkev in Zupnišče z zahoda. Okoli desete ure zvečer se je napad začel. Najprej so topovi obstreljevali **sovražnikove** cilje. En top so partizani postavili v cerkev na Cvit>lju kar na lesen oder, da je cev molela skozi okence, uperjena na sovražnikovo postojanko. Italijani poročajo, da so bili v polno zadeti bunkerji in nastanišče, ki da so jih bili že prej izpraznili. Hkrati s topovi so začeli deiovati minometi kal. 81 mm in 45 mm. Poveljnik garnizije v Zužemberku še poroča, da jih je gorski top kal. 66 m (takega topa partizani niso imeli, op. avt.) zasipal s šrapneli in z granatami. »Brž ko je sovražnik,« pripoveduje italijanski poveljnik »prenehal streljati misleč, da je omajal naše, objekte in onеспособil naše težko orožje, smo znova zavzeli vse točke in razporedili topniški ogenj na vse strani bojne črte.« Italijani so z minometi kal. 81 mm zlasti tolkli tišči del Zafare, od koder je potekal **glavni** napad Cankarjeve brigade. Obstreljevali so tudi topniške položaje na Cviblju in med hišami v Zafari. Ker sta bila topovska položaja dobro utrjena in zakamuflirana, jima minornetni ogenj ni škodoval. Najbolj učinkovito je bilo obstreljevanje minometi. Gost ogenj je onemogočil preboj Cankarjevega bataljona k Zupnišču, čeprav so bili minerei že presekali dokaj na široko žično oviro in očistili teren min. Ko so se vžgala nekatera poslopja, so partizani mogli še bolj natančno s težkim orožjem tolči najbolj trdovratne cilje. Požari pa

so koristili tudi sovražniku, ki je imel boljšo vidljivost in je zato z avtomatskim orožjem oviral napredovanje napadalcev. Tudi bataljon Gubčeve brigade je hudo pritisnil z zahoda. Najprej je bilo treba likvidirati sovražnikovo nastanišče na severni strani zunaj obzidja. Posrečilo se jim je z jurišem zavzeti bunker, ki je branil sovražnikovo nastanišče in tudi nastanišče samo. Partizani so pri tem zaplenili nekaj mul in konj ter nekaj goveje živine. Pri tem je začelo nastanišče goreti in borci se niso mogli približati cerkvi, zakaj iz sovražnikovih bunkerjev so bili cilji zaradi požara dobro vidni* Bataljon se je moral umakniti proti Cvilju.

Kaj so to noč delali drugi bataljoni Gubčeve brigade? Drugi bataljon je z eno četo evakuiral material iz Zužemberka in odpeljal ranjene v bolnišnico, z dvema četama pa je blokiral sovražno postojanko z vzhodne in zahodne oz. južne strani tako, da je imel položaje na odkritih strmih pobočjih proti Krki. Tretji bataljon je bil v rezervi. Eno četo je imel pripravljeno, da bi prepeljala nove ranjence v bolnišnico.

Spet se je zdanilo, a postojanka še ni bila zavzeta. Borci v vseh brigadah so bili zelo utrujeni. Malo so spali. Ražen tega pa je bilo 27. julija treba pričakovati nove odločilne napade italijanskih bataljonov. Poveljstvo Dolenjske operativne cone je že zvedelo za novo italijansko kolono v Selih pri Šumberku. Moralo se je odločiti, ali naj nadaljuje boj, da bi zavrnilo Pelazzijevo in Cannatovo skupino ter tako omogočilo četrto ponovitev napada na postojanko pri Zupnišču. Bili so zelo zgovorni razlogi, ki so nakazovali nadaljevanje boja. Prvi je bila radostna novica, da se je naposled *zlomil Mussolinijev režim* v Italiji. Vrhovno poveljstvo nad italijansko vojsko je

* O akciji prvega bataljona poročajo Italijani, da so morali zaradi izredne vročine evakuirati bunker na severni strani post čajanke. Požar na vojaškem nastanišču pa so morali gasiti pod zelo močnim ognjem, za kar so uporabili skupine rezervnih sii. Dohodek izpraznjenemu bunkerju pa so zaprli s koncentričnim ognjem iz težkega mitraljeza in drugih avtomatskih orožij. Ko so proti jutru nekoliko pogasili požar v nastanišču, so ponovno zavzeli zapuščene točke. Italijansko poročilo pravi, da »so se civilne osebe (verjetno mdslijo tu na tište belogardistične družine, ki so se bile 26. julija umaknile skupaj s posadkami postojanke v trgu v cerkev oz. župnišče na Zafairi) in komunistični banditi, ki so se vdali, oborožili s puškami in se začeli hrabro boriti na strani naših čet.« Poročilo poveljstva vojaške gamizije v Zužemberku.

vnovič prevzel italijanski kralj, predsednik vlade pa je postal general Badoglio. Ni bilo dvoma, da je Italija pred dokončno kapitulacijo in da je poglavitna naloga italijanskega režima končati vojno. Novica o Mussolinijevem padcu se je bliskovito razširila med partizane. To je bila velika nagrada vsem borcem za dosedanje napore in velike žrtve. Borci so bili pripravljeni nadaljevati boj do zmage, saj se sovražna postojanka ne bo mogla več dolgo držati.

Vodstvo osvobodilnega gibanja z Edvardom Kardelj em se je nemudoma podalo na Rog, da bi začelo ukrepati glede na novo nastalo politično situacijo. Poveljstvo Dolenjske operativne cone pa se je pripravljalo na boj za zavrnitev dveh italijanskih skupin. V ta namen je izvedlo majhno preureditev. Cankarjeva brigada je še naprej ostala v Zafari in v njeni okolici pripravljena, da bi se po potrebi vključila v boj. Težka orožja je umaknila s položajev. Šercerjeva brigada se je preuredila, da bi zadržala Pelazzijevo bojno skupino. Prvi bataljon Gubčeve se je umaknil na Cvibelj, da bi po potrebi posegel v akcijo na položajih okoli vasi Reber proti bojni skupini »■Cannata«. En bataljon Šercerjeve brigade je bil na Liscu. Od tukaj bi lahko učinkovito napadal levi bok italijanske skupine, če bi iz Sei pri Šumberku prodirala proti Žužemberku. Drugi bataljon Gubčeve je ostal še nadalje na položajih in blokiral italijansko postojanko.

Položaj branilcev v Zupnišču in cerkvi ni bil nič kaj rožnat. Začelo je že *primanjkovati streliva*, čeprav jim ga je metalo letalstvo. To pa ni bilo nič čudnega, saj so zelo razsipniško nabijali z avtomatskim orožjem, zlasti pa z minometi. Očitno so se zavedali, da je današnji dan odločilen za njihov obstoj. Če ne bo prišla pomoč, se bo treba prebijati iz postojanke ali pa biti popolnoma premagan. Poglejmo, kaj je o tem napisal poveljnik žužemberške garnizije: »Ni dvoma, da bi se kljub želji po boju, kljub navdušenju ter mirni in zavestni vdanosti v kakršnokoli usodo, brez pomoči Cannatove kolone tudi oporišče — Zupnišče — znašlo v obupnem položaju zaradi pomanjkanja municije, čeprav nam jo je letalstvo prizadevno dobavljalo.« In še v istem poročilu: »Porabili smo skoro že vso municijo in posadka se je mirno pripravljala na poslednjo možnost — boj z bajoneti.«⁹

Vse to je bilo znano tudi generalu Gambari, zato je zahteval popešeno akcijo za rešitev obkoljenih.

Skupina »Cannata« je zgodaj zjutraj uskladila svoje delovanje s Pelazzijevo skupino in začela prodirati proti Žužemberku. V predhodnici so prodirali tanki. Najprej se je med Hapljami in Kutno spopadla z enotami Šercerjeve brigade, nato pa še pri vasi Reber s prvim bataljonom Gubčeve. Ta je prekopal in miniral cesto Zagradec—Žužemberk, na smer prodiranja Cannatove bojne skupine je postavil protitankovski top. Okrog 13. ure je tankovska predhodnica prodrla do položajev prvega bataljona. Ker protitankovski top ni imel naprav za ciljanje na premične cilje, ni mogel zadeti tankov, ki so tako brez velikih težav prvi okoli 14. ure prišli v Žužemberk. Prvi bataljon se je po vdoru tankov v Zafaro še naprej tolkel z italijansko kolono, ki se je s podporo letalstva šele *do večera v celoti prebila do Žužemberka.*

Zaradi vdora italijanske kolone je postal položaj drugega bataljona nevzdržen. Na nesrečo komandant bataljona ni pravočasno dobil povelja za umik čez Krko, zato je imel sovražnik čas pripraviti težka avtomatska orožja. Ko se je začel drugi bataljon umikati proti Krki, je imel precej izgub. Italijani poročajo, da so ubili sedem partizanov, kar je najbrž točno. Navsezadnje se je bataljonu le posrečilo po skupinah pretolči čez reko, nekateri pa so se umikali proti Dvoru.

Zvečer in naslednji dan so Italijani z uskladeno akcijo Pelazzijeve in Cannatove bojne skupine zavarovali komunikacijo iz Žužemberka proti Trebnjemu, in sicer zaradi evakuacije ranjencev in da bi organizirali redno oskrbovanje svojih enot.

Napad na Žužemberk se je tako po tridnevnih bojih končal 27. julija 1943 zvečer.

Boj za Žužemberk vsekakor sodi med najtrše boje na Slovenskem. Uporaba težkega orožja je dala operaciji posebno obeležje. Se nikoli doslej niso partizani na Slovenskem napadali tako močno utrjeno in branjeno postojanko, kot je bil Žužemberk. Šele sedaj, ko imamo na voljo potrebno dokumentacijo, moremo pravilno presoditi boj pri Žužemberku ter pokazati na uspehe in neuspehe partizanskih bataljonov. Šele sedaj lahko potrdimo, da je bila akcija zelo uspešna. Predvsem moramo ugotoviti, da je Gubčeva brigada pregnala iz trga posadko in zavzela vse tri sovražnikove utrdbe. Pri tem

je sovražni posadki povzročila največje izgube. Dalje je pomembno, da je bila po tridnevni napadih tudi posadka v Zupnišču že na tem, da se vda ali pa se poizkuša prebiti. Brigadi, ki sta bili na zavarovanjih, zlasti pa Šerčerjeva brigada, sta uspešno zaustavljali kolone, dobro zavarovani pred tankovskimi enotami, topništvom in letalstvom. Operaciji moramo šteti v slabo, da ni mogla pravočasno in učinkovito zavarovati še smeri proti Selom pri Šumberku. Prav tako je prišlo pri umiku drugega bataljona Gubčeve brigade do nesporazumov, zaradi katerih je imela ta enota preveč izgub. Partizani so se borili zelo hrabro in, kar je najbolj pomembno, učinkovito so uporabljali novo orožje in razstrelivo.* Pokazali so, da so v bojih za utrjeno postojanko postali bolj vešči.

* Poveljstvo Gubčeve brigade je izreklo pohvalo in popolno zaupanje v naredbi z dne 5. avgusta 1943 partizanom in enotam, ki so se izkazale v bojih za Zužemberk. Iz prvega bataljona so bili pohvaljeni: tretja četa, ki je pod vodstvom komandanta bataljona Franca Roj ska-Jake in komandirja čete Bogomira Gaberca-Husota neustrašeno in hrabro jurišala pri napadu na cerkev pri Zafari; Ivan Okrajšek miner, ki je kljub hudemu ognju in toči bomb dvakrat uspešno zaminiral sodnijo; Alojz Pečnik-Pečenik, puškomitraljezec, ki je kljub močnemu ognju vztrajal na položaju; Jože Což in Anton Kramžar-Trkaj, mitraljezca, ki sta ves čas boja odlično in neustrašeno upravljala z orožjem; Mirko Jerič, puškomitraljezec, ki je bil na položaju dve noči in en dan, ter puškomitraljezec Alojz Zavržen-Cene, ki je bil hrabar spremljevalec bombašev. Iz drugega bataljona: Gustelj Tavčar, bombaš iz prve čete, ki se je hrabro drzal pri napadu na mitraljesko gnezdo v gradu; Stane Krištof-Gangster, vodnik v prvi četi, ki je pravilno vodil svoj vod pri napadu na grad in pokazal osebno hrabrost; Marjan Pirc-Branko, puškomitraljezec, je bil zelo hraber in discipliniran. Iz tretjega bataljona: vod, ki je pod poveljstvom komandirja Viktorja Omerze smelo šel v Zužemberk, zažgal in miniral sodnijo, čeprav so bili na nasprotnem koncu trga že Italijani s tanki; Jože Saje in Kore, ki sta se posebno izkazala pri zažiganju sodnije; Milan Kavčič-Tiger, bombaš iz tretje čete, ki se je kljub hudemu ognju priplazil tik do žice pri zdravstvenem domu.

Tudi poveljstvo XV. divizije (II. divizija) je v naredbi z dne 5. avgusta pohvalilo enote in posameznike pri napadu na Zužemberk. Iz prvega bataljona: Ivana Okrajška, vodjo minerskega oddelka, Bogomira Gaberca-Husota, komandirja tretje čete, in Franca Rojška-Jako, komandanta bataljona. Iz drugega bataljona: Gusteljna Tavčarja, borca iz prve čete, bombaša. Iz tretjega bataljona: Milana Kavčiča-Tigra, bombaša, Viktorja Omerzo, komandirja čete.¹⁴ (Besedilo pohvale Gubčeve brigade je skoraj dobesedno, medtem ko so imena in priimki pohvaljenih izpopolnjeni.)

Skupina brigad Dolenjske operativne cone je imela v bojih za Žužemberk precejšnje izgube. Največje je vsekakor imela Gubčeva brigada: 13 mrtvih, 20 ranjenih in 6 pogrešanih. To so največje izgube, ki jih je imela brigada od bojev na Hrvaškem februarja 1943 dalje. Italijani so s šunkom dveh kolon resili žužemberško posadko. Bili so zelo zadovoljni in niso varčevali s pohvalami o požrtvovalnosti vojakov.*

Žužemberška garnizija je imela 15 mrtvih in 34 ranjenih. Med mrtvimi so bili štirje kraljevi karabinjerji, trije vojaki, en vojak pri minometih, šest pripadnikov MVAC in en vaški stražar. Ranjenih pa je bilo pet kraljevih karabinjerjev, štirinajst vojakov, en vojak pri minometih, dva mitraljezca, dva pripadnika črnih srajc, devet pripadnikov MVAC in en slovenski orožnik.¹¹ Iz teh podatkov izhaja pestra sestava žužemberške garnizije.

Sovražnikove izgube v celotni žužemberški operaciji¹² pa prikazuje tale tabela:

* Omenili bomo nekaj podrobnosti iz poročila poveljnika žužemberške garnizije, ki govore o ravnanju italijanskega vojaštva in pripadnikov MVAC ter civilnega prebivalstva, ki je podpiralo okupatorja in belo gardo. Poveljnik garnizije pravi, da so izstrelili zadnje mine iz minometov, ko so opazili predhodnico polkovnika Cannate. Z rafali iz težkih strojnic so tedaj ubili pod cesto v Zafari sedem partizanov. Oficirji in moštvo so se zadržali zaupljiva in disciplinirano ter brez kolebanja. Trdno so bili prepričani, da jim bo kolona požrtvovalno prihitela na pomoč. MVAC je dala svoj »prispevek v krvi in vnemi ter čvrsto branila zaupane ji položaje.« Civilisti, ki so se zatekli v oporišče, so se branili ob četah. Neki Jože Straus, bivši partizan, je celo padel na bojišču. Ko se je pokazala rešilna kolona, so ranjeni civilisti »z navdušenim zaletom« začeli močno streljati. Ženske pa so sodelovale »skupno z duhovniki in zdravnikom« pri negi in pomoči ranjencem. Poveljnik garnizije sodi, da so pri napadu sodelovale brigade Gubec, Serčer, Tomšič ter verjetno tudi 13. hrvaška. Poleg njih je sodelovala še novoformirana brigada Gregorčič z dvema protitankovskima topoma kali 47 mm, jugoslovanskim gorskim topom kal. 66 mm ter minomati kal. 81 mm in 45 mm. Topništvo je po njegovem izstrelilo okrog 200 topovskih granat na ruševine sodnije, kamor je po boju neznan porogljivec napisal partizanom v opomin besede: »Hud pes« (pozor na psa... grize). Brigada Matija Gubec je bila v drugem napadu na sodnijo tako razbita, da ni bila taktično več uporabna. (Poročilo poveljstva garnizije v Žužemberku, Zbornik VI-6-164).

Skupina	mrtvih	ranjenih
Zužemberška garnizija	15	34
Pelazzi	9	22
Cannata.	5	7
Skupaj	29	63

Kratek pregled sovražnikovih izgub nam daje zanimivo podobo. Predvsem je posebnost, da je imel sovražnik v postoj ankah zelo velike izgube. To moramo pripisati uporabi težkega orožja in sijajnemu miniranju Sodnije. Mino-metni ogenj je imel, poročajo Italijani, izvrstne zadetke. Tudi Pelazzijeva bojna skupina je imela v boju s Šerčerjevo brigado velike izgube. Med obćimi izgubami je bilo veliko oficirjev.¹³ Zato moramo žužemberško operacijo prištevati med zelo uspešne boje.

Za zborna mesto so Gubčevi brigadi po končanem boju pri Zužemberku odredili vas Gornji Križ med Selami pri Šumberku in Zužemberkom. Najprej je v vas prišel prvi bataljon s položajev pri vasi Reber. Drugi bataljon je popoldne 27. julija proti večeru zasedel položaje pri Sv. Roku, Stranski vasi in Stavči vasi. Zavarovanja je postavil proti Gradencu.

V noći na 28. julij je odšel skozi Dvor, kjer se mu je priključila četa tretjega bataljona, ki se je vraćala iz roških bolnišnic. Pri Dvoru so šli po mostu čez Krko, se vzpeli na Mačji hrib (vzhodno od Žužemberka), s severne strani obšli ponoči Zužemberk in se proti jutru priključili prvemu bataljonu v Gornjem Križu. Tudi posamezne manjše enote brigade so se do jutra 28. julija zbrale v vasi. Bataljoni so se nato razporedili na zavarovanja. Prvi bataljon je bil okoli vasi Reber in Hrib, od koder je obvladoval zvezno pot med Zužemberkom in Selami pri Šumberku. Cesto je zaminiral, napravil zaseke in jo na primernih mestih porušil. Naloga drugega bataljona je bila, varovati smer iz Zagradca proti Selam pri Šumberku in onеспособiti cesti Zagradec—Zužemberk in Zagradec—Selam pri Šumberku. Tretji bataljon je ostal v vasi Gornji Križ.

Popoldne je vod tretjega bataljona napravil drzno akcijo. Pod vodstvom četnega komandirja Omerze je šel v Zužemberk in je Italijanom pred nosom zažgal in miniral sodnijo. Srećno in brez izgub se je izmuznil iz trga, čeprav so ga Italijani že ogrožali s tanki.

Ponoči na 29. julij sa je drugi bataljon preselil v Valično vas in Vrh, kjer je boljše zavaroval zagraško smer.

Neuspeh v Selih pri Šumberku

Iz gibanja in razporeditve Gubčeve brigade lahko spoznamo, kakšne so bile nadaljnje namere poveljstva Dolenjske operativne cone. Odločili so se, da bodo zavzeli belogardistično-italijansko postojanko v Selih pri Šumberku. Gubčevi je bila postojanka dobro znana. Italijani v postojanki so pripadali neki policijski enoti. Sovražnik se je v vasi dobro utrdil. Okoli postojanke je imel zgrajeno ograjo, zavarovano z žico in bunkerji. Posebnost njihove obrambe je vsekakor bila dobro organizirano sodelovanje z italijanskimi garnizoni v Radohovi vasi in Šentvidu pri Stični, ki so razpolagali s topništvom. Po potrebi so hitro po navodilih postojanke v Selih priskočili na pomoč bodisi z četami ali pa s topniškim ognjem. Posadka je imela tudi težke in lahke minomete ter velike zaloge streliva. Poveljstvo Dolenjske operativne cone se je odločilo za ta napad, ker je zavzetje Žužemberka spodletelo in ker bi likvidacija te postojanke zelo olajšala položaj v tem delu Suhe krajine.

Ker sta Gubčeva in Cankarjeva brigada zaradi bojov v Žužemberku bili zelo izmučeni in potrebni počitka, je poglavitna naloga direktnega napada na postojanko pripadla Šercerjevi brigadi. Gubčeva bo *zavarovala* zagraško in žužemberško smer, Cankarjeva smer iz Stične, Šentvida pri Stični in iz Radohove vasi, Tomšičeva pa najbolj nevarno smer iz Trebnjega. Napad naj bi se začel v noči na 30. julij 1943. Šercerjevi brigadi so dodelili težko orožje.

Vzporedno s poveljstvom Dolenjske operativne cone je delovalo tudi poveljstvo XI. armadnega korpusa. General Gambara je komandantu divizije »Isonzo« ukazal, naj napade partizanske formacije v coni Ajdovca in Brezove rebri, ker je sodil, da je tam jedro partizanskih enot, ki so napadale Žužemberk. Dal mu je dovolj bataljonov in topništva. General Maccario, komandant divizije »Isonzo«, je v coni Žužemberka in Dobrniča že imel dve grupaciji. To sta bili dve nam že znani skupini »Pelazzi« in »Cannata«. Vsaka je imela po

dva pehotna bataljona in po vod tankov. Njima je ukazal, naj se postavita na cesti Žužemberk—Trebnje tako, da se partizani ne bodo mogli umakniti proti zahodu in severozahodu. Sestavil je še dve skupini, »Morandi« in »De Pumpo«, ki sta imeli po dva pehotna bataljona in po vod topništva. Njuna naloga je bila očistiti območje Ajdovca in Brezove rebri. General Maccario je v tej hajki zaposlil osem pehotnih bataljonov, baterijo topništva in četo tankov. Sodelovala je še garnizija v Mirni peči, nekaj manj kot en bataljon, na voljo so skupine imele še topništvo iz Novega mesta in Trebnjega ter letalstvo. Predvideli so, da bo akcija trajala tri dni.¹⁴

Nova hajka je bila usmerjena le proti Tomšičevi in Šerčerjevi brigadi, ki sta po žužemberški operaciji delno ostali zahodno od ceste Trebnje—Žužemberk. Toda še preden so Italijani postavili zaporo na tej cesti, sta se obe brigadi nemoteno premestili čez cesto proti zahodu v okolico Sei pri Šumberku, da bi prevzeli nove bojne naloge. Italijani so torej spet udarili v prazno. Medtem ko so haj kali okrog Ajdovca, je partizanska skupina brigad napadala Sela pri Šumberku.

Napad na Sela pri Šumberku bi se moral, kot vemo, začeti 29. julija 1943 zvečer. Napad so odložili za en dan zaradi nepripravljenosti brigad. Gubčeva se je 29. julija zvečer premestila na Brezov vrh. Njena naloga je ostala ista kot prejšnjega dne.

Dne 30. julija so se brigade utrjevale in se pripravljale na nočno akcijo. Poveljniki so si vnovič ogledali sovražnikove položaje. Sovražnikova postojanka v Selih pri Šumberku je vedela, da se pripravlja napad nanjo, pa je zato opozorila nadrejena poveljstva na prisotnost velike partizanske grupacije v njeni coni. Poveljniško mesto Dolenjske operative cone je bilo v vasi Gornji Podšumberk. Tu so bili še načelnik glavnega štaba Milovan Šaranović in komandant Notranjske operative cone Ivan Kavčič-Nande. Ko so popoldne pred hišo, kjer je bil štab, ponovno z nekaterimi člani poveljstva Dolenjske operative cone preučevali položaj, so Italijani verjetno iz Radohove vasi *izstrelili* na vas *nekaj plotunov* iz topniške baterije. Cilje je bateriji nakazovala posadka iz Sei, ki je morda kako opazila oficirsko skupino, ali pa so plotun izstrelili samostojno kot nepričakovan topniški udar. Rezultat je bil strahoten. Nekaj granat je padlo namreč prav v bliži—

no poveljniške skupine. Ivan Kavčič-Nande je padel na mestu. Granatni drobec mu je razbil' lobanjo. Predragu Jevtiću je prebilo prsi pod vratom, da se je takoj zgrudil mrtev. Milovana Šaranovića so drobci zadeli v trebuh. Hudo ranjen je na poti v bolnišnico še istega dne umri. Močno je bil ranjen prejšnji komandant Tomšičeve brigade Ivan Lokovšek-Jan. Le Viktor Avbelj je ostal srečno nepoškodovan.* Toda s tem nesreča še ni počivala. Ko sta komandant Šerčerjeve brigade Jože Klanjšek-Vasja in namestnik komandanta Tone Vidmar-Luka z nekaterimi partizani v večernem mraku iskala položaj za postavitev topa, so jih iz postojanke opazili in spustili tri mine iz minometa. Oba poveljnika Šerčerjeve brigade sta bila ranjena, z njima pa še en partizan. Izguba tolikih sposobnih poveljnikov je bila najhujši udarec, ki ga je dotlej doživela narodnoosvobodilna vojska Slovenije. Primerjamo ga lahko le s podobno nesrečo, ko je 7. novembra 1944 padel komandant glavnega štaba Slovenije Franc Rozman-Stane in z njim še drugi pomembni poveljniki.

Z imenom Milovana Šaranovića so vezane vse akcije Gubčeve brigade od decembra 1942. leta dalje. Uspešno je vodil jedro slovenske narodnoosvobodilne vojske od akcije do akcije. Uspehi v tej dobi izpričujejo njegov izreden talent za partizansko taktiko. Izredno je razumel moč gibanja in manevra. Odlično je ocenjeval situacije in znal hitro in učinkovito ukrepati. Kadar je vodil brigade v bojih, ki so bili sicer ostri, so se končali z nepozabnimi zmagami. V njih je sodeloval'a z nemajhnim deležem tudi Gubčeva brigada.

Predrag Jevtić je bil dolgo namestnik komandanta Gubčeve brigade. Njegov sijajen tovariški odnos je ostal vsem partizanom v lepem spominu. V bojih je bil spreten, iznajdljiv in vztrajen. Zdelo se je, da nosi s seboj del bojne tradicije srbskega naroda, ki mu je pripadal.

Oba padla komandanta sta bila na predlog iz Slovenije razglašena za narodna heroja.

* Viktor Avbelj pripoveduje, da sta s Šaranovićem ravno ogledovala in analizirala položaj po karti, ko je nenadoma lo nekaj metrov od njiju udarila granata. Šaranovića je vrglo na Avblja. Bil je vea okrvavljen, ko je z naporom rekel Avblju: Sav sam iznakažen! Po naključju Avbelj ni bil ranjen, pač pa le opraskan od drobcev.

Med partizani je zavládala velika žalost, ko so zvedeli za nesrečo. Vtis trpkosti je bil še posebej tako velik, ker je bilo v enem dnevu izgubljenih toliko imenitnih ljudi.

Zvečer 30. julija se je začel napad na postojanko. Seveda je bila posadka spričo tega, da se okoli nje zbira mogočna italijanska vojska (več kot dvanajst bataljonov in veliko baterij topništva), varna v svoji utrdbi. Sovražnikova garnizija je s porogljivimi klici in peklenskim ognjem sprejela Šerčerjeve bataljone. Najhujši je bil minometni in topniški ogenj. Napad se to noč ni posrečil, zato so šerčerjevi partizani podnevi blokirali postojanko.

Italijani so, kot smo videli, z veliko hajko na območju Ajdovca udarili v prazno. Zato so začeli umikati čete. Tedaj so zvedeli za napad velikih partizanskih sii na Sela pri Šumberku. Ker je bila ta postojanka v pristojnosti divizije »Cacciatori« so se začeli pomikati proti Selam najprej bataljoni te divizije. Najprej sta 31. julija napadla Cankarjevo brigado dva bataljona, nato pa 1. avgusta še dva.¹⁵ V spopadih s Cankarjevo brigado so imeli sovražniki precejšnje izgube Itali-

Predrag Jevtić, narodni heroj, namestnik komandanta brigade. Padel v Selih pri Šumberku 30. julija 1943

jani niso mogli podreti v Sela, zato je general Gambara poslal na pomoč še Pelazzijevo bojno skupino s tremi bataljoni. Njihova naloga je bila napraviti vzdolž ceste Trebnje—Dobrič—Žužemberk zaporo, ob kateri naj bi izkrevale partizanske brigade. Akcija je tako dobila neko smiselno obliko, vendar se je ponesrečila kot vse druge. Cankarjeva in Tomšičeva brigada sta namreč na zavarovanjih zadržali sovražnika. Tomšičevi brigadi, ki se je tolkla pri vaseh Krušni vrh in Babna gora, je priskočil na pomoč drugi bataljon Gubčeve brigade. Bataljon je udaril na sovražnika bočno s položajem pri Babni gori. Italijani so se umaknili in se zabili v vas Selca, nakar se je drugi bataljon vmil na stare položaje. Zaplenil je eno puško in nekaj streliva. Letalsko bombardiranje in topniško obstreljevanje ni oviralo Gubčeve brigade, da ne bi bila sklicala poveljstva bataljonov k razpravi o vojaških in političnih nalogah ter o akciji na Žužemberk.

Ponoči na 2. avgust 1943 so brigade opustile blokado Sei pri Šumberku in odšle na ajdovski sektor. Zopet so bili Italijani opeharjeni. Medtem ko so nadalj evali planirano očiščevalno akcijo v coni Sei pri Šumberku, so brigade nemoteno počivale na ajdovškem območju.

Gubčeva brigada je zvečer 1. avgusta zapustila položaje okoli Orlake in odšla skozi Volčje jame in mimo Dobrave in Podlipe v rajon Malega Lipovca. Na nove položaje so prispeli šele 2. avgusta ob 5. uri, ker so imeli zelo slabe vodnike. Dopoldne je bil počitek. Med tem so na konferenci s poveljstvi bataljonov postavili na izpraznjena mesta nove četne funkcionarje. Popoldne pa so že imeli politične in vojaške ure. Ponoči so minirali vse ceste iz Žužemberka proti njihovim položajem. Nekateri civilisti se niso sprijaznili z obrambnimi ukrepi brigade in so 3. avgusta hoteli odstraniti cestne ovire. Pri tem so mine ubile tri ljudi, dva civila sta bila ranjena. Ta dan dopoldne so bile v enotah še vojaške vaje posebno z minerji in bombaši in tudi politične ure. Popoldne pa so v poveljstvu II. oziroma XV. divizije* že bila posvetovanja, na katerih so brigadama nakazali bodoče naloge.

Operacija partizanskih brigad Dolenjske operativne cone za likvidacijo sovražnih postojank Žužemberk in Sela pri Šum-

* Tedaj so namreč že začela delovati divizijska poveljstva.

berku je trajala od 24. julija do 1. avgusta 1943 ali natanko en teden. Poglavitni cilj je bil napad na dve zelo dobro utrjeni postojanki, od katerih je bil Žužemberk ena najmočnejših utrdb divizije »Isonzo«. Operacijo bi lahko primerjali z bitko za Suho krajino, ki so jo štiri slovenske brigade bile od 15. do 20. marca 1943. Medtem ko je bila bitka za Suho krajino del partizanske protiofenzive in se je po prvih neuspešnih napadih na utrjene postojanke hitro izpremenila v manevrski boj, je sedanja operacija bila izključno namenjena likvidaciji utrjenih postojank. Zatorej je bilo tu manj premikov. V kratkem: bitka za Suho krajino je bila sestavljena iz manevrskih bojov, kjer sta prihajali do izraza lahkotnost gibanja enot in popolnoma prosta izbira ciljev ter je bila zato izrazita partizanska operacija; boj za Žužemberk in za Sela pri Šumberku pa je bila težka statična operacija, kjer so obveljale do konca težnje, da bi dosegli vnaprej zastavljeni cilj. Operacija je zato imela manj taktičnih elementov partizanskega vojskovanja. Poglavitni vzrok za delni neuspeh so bila nezadostna napadalna tehniška sredstva. Kadar partizanske enote začasno opustijo utrjena in preizkušena pota partizanskega načina vojskovanja in se tako odpovedo prednostim, ki jim jih ponuja izredna svobodnost ukrepanja, ko lahko trenutno izpremenijo poglavitno smer nameravanega udarca, potem morajo nujno biti tehnično tako opremljene, da je upanje na uspeh pri izpolnjevanju naloge.

V žužemberško-šumberški operaciji sta se posebno izkazali Gubčeva in Šerčerjeva brigada. Gubčeva je likvidirala postojanke v trgu, Šerčerjeva brigada pa je uspešno zadrževala in tolkla Pelazzijevo bojno skupino.

V naslednjem objavljamo primerjalno tabelo o izgubah enot Dolenjske operativne cone in sovražnikovih enot žužemberško-šumberške operacije in bitke za Suho krajino.¹⁶

	Suha krajina Žužemberk-Sumberk sovražnik partizani sovražnik partizani			
mrtvih	114	33	44	39
ranjenih	163	44	88	58
skupaj	277	77	132	97

Iz teh podatkov lahko izvedemo zanimive sklepe:

Manevrski boj daje neprimerno boljše rezultate v razmerjih izgub; žužemberško-šumberška operacija je kljub te-

žavnosti naloge in glede na dejstvo, da postojanke niso bile zavzete, dala v primer javi izgub izredno pozitivne rezultate, kar potrjuje veliko spretnost partizanskih brigad pri napadih na utrjene postojanke in na zavarovanjih.

Prvi koraki XV. divizije

Glavni štab je po prihodu brigad na ajdovško območje že imel pripravljene nove smernice za nadaljni boj. Italijani še niso pokazali volje, da bi zaradi porazov na vseh frontah in krhanja fašizma zmanjšali svojo dejavnost. Iz razglasa XI. armadnega korpusa ob kraljevem prevzemu vrhovnega poveljstva nad oboroženimi silami povzemamo tele misli: Italijanski kralj je s ponovnim prevzemom poveljstva visoko počastil vojsko; vojaki se ne smejo prepustiti praznemu premišljevanju, ki bi jih odvracalo od velikih vojnih nalog; sovražniki niso samo Anglosaksonci, temveč tudi vsi tišti, ki bi hoteli v italijansko škodo izkoristiti kritični trenutek. »Na tej balkanski zemlji moramo braniti ne le neke interese, temveč tudi naš prestiž. Spomnimo se, da vsak od nas tukaj zastopa Italijo.«¹⁷ Ni čudno, da je komandant drugega bataljona Gubčeve brigade Mile Čubrić v vojnem dnevniku razočarano vzdiknil: »Ne vem, kaj mislijo ti Italijani! Mussolini jim je odstopil, vse diši po skorajšnjem koncu — a oni še nadaljujejo boj.«¹⁸

Vendar je bilo očitno, da so dnevi italijanski vojni moči že odšteti. Prihaja čas najbolj usodnega obdobja, ko bo treba urejati težka, morda najtežja vprašanja osvobodilne vojne: razorožitev italijanske vojske, uničenje belogardizma in plavogardizma ter boj proti nemškemu okupatorju, ki bo poskušal prevzeti dediščino svojega nekdanjega italijanskega zaveznika. Glavni štab je zato sklenil, dokončati končno formiranje obeh divizij in jih poslati vsaksebi. Štirinajsta naj bi rušila tržaško, Petnajsta* pa dolensko železniško proggo.

* V sestavo Petnajste je, kakor je znano, prišla tudi Gubčeva brigada, ki so ji ob tej priložnosti, kakor nekaterim drugim brigadam, izpremenili številko. Tomšičeva je ostala prva, Šercerjeva je odslej bila druga, a Gradnikova brigada je bila tretja v sestavi štirinajste divizije. Gubčevi brigadi so namenili številko štiri a

Rušenje komunikacij je imel za poglavitno nalogo divizij in odredov. Diviziji zlasti pa Petnajsta naj pomagata brigadara iz drugih pokrajin, da bi se čimprej vključile pod njihovo poveljstvo.

Tako sta po ustanovitvi naposled začeli delovati obe diviziji (3. avgusta 1943). Kmalu nato so v divizijah ustanovili še četi s težkim orožjem v katerih so zbrali težke minomete iz brigad in nekaj težkih mitraljezov ter jima dodelili topa. Z ustanovitvijo divizij je bila Dolenjska operativna cona odpravljena.

Tretjega avgusta 1943 sta diviziji odšli izpolnjevati nove naloge. Preden bomo sledili Gubčevi brigadi na njeni poti, pogledimo, kako močna je bila pri vključitvi v divizijo. Po številčnem stanju z dne 2. avgusta je imela 521 partizanov in 19 partizank ali skupaj 540 borcev in bork. Od tega jih je bilo odsotnih 84.¹⁹ Številčno se je torej gibala v okviru normalne moči tedanjih brigad.

Poveljstvo XV. divizije je kot svojo »nastopno« nalogo pripravilo pohod divizije čez železniško progo na trebelsko območje. V divizijski marševski koloni je bila spredaj Gubčeva brigada, ki je imela nalogo zavarovati prehajanje čez dolenjsko železnico in cesto. Brigada se je 3. avgusta ob 21. uri zbrala v Dolnjem Ajdovcu, od koder je vodila kolono čez Ostri vrh in Jordankal. Čez progo so šli pri Ponikvah. Zavarovanje ob progi je prispeval drugi bataljon, na cesto pa je postavil manjše zasede prvi bataljon. Divizija je srečno šla čez progo. Gubčeva brigada se je nastanila v okolišu Rihpovca in se je zavarovala prati Mirni peči, Trebnjemu in Mokronogu. Isto noč je tudi Štirinajsta zapustila ajdovško cono in odšla na Notranjsko.

Kako so se Italijani odzvali na gibanje slovenskih divizij?

Cankarjevi številko pet v sestavi Petnajste divizije. Novo oštevilčenje je vneslo nekaj negodovanja, ker so se tako pojmi o zaporednem redu ustanavljanja brigad nenadoma izpremenili. Novo oštevilčenje ni bilo potrebno. Za komandanta Petnajste divizije ja bil namesto padlega Predraga Jevtića imenovan Rajko Tanasković, za političnega komisarja pa Viktor Avbelj. Viktor Avbelj pa je bil le kratek čas politični komisar divizije, ker so ga kmalu postavili za namestnika političnega komisarja glavnega štaba. Namesto njega je prišel 14. avgusta 1943 v Petnajsto Jože Borštnar.

Že zlepa ni jalovo zasledovanje partizanov tako razjarilo kakega italijanskega komandanta, kot je to pot komandanta divizije »Isonzo«, divizijskega generala Alessandra Maccaria. Tretjega avgusta 1943, ko sta se partizanski diviziji ravno pripravljali na odhod iz ajdovškega območja, je izdal bojno povelje, ki preseneča po svoji odločnosti in presenetljivem namenu. »Z jutrišnjim dnem, 4. t. m.« sporoča general Macario, »nameravam začeti proti bandam koncentrično akcijo s stirimi kolonami, da jim onemogočim vsako možnost umika, jih zajamem in uničim.«⁰ Sestavljen je štiri kolone, ki naj bi se koncentrično pomikale proti ozemlju, na katereni so partizani bili gospodarji. Uporabil je devet do deset bataljonov pehote in dve bateriji topništva v sestavi bataljonov. Poleg tega je bilo po potrebi pri roki še topništvo v bližnjih garнизонih in letalstvo. Moč vseh enot je bila kar za *eno divizijo* s kakimi dvanajstimi do petnajstimi tisoči mož! Kakor tolikokrat doslej — posebno v zadnjih operacijah — so Italijani tudi tokrat udarili v prazno. Med tem ko so partizani počivali okrog Trebelnega in rušili železniške proge, so Italijani hajkali izpraznjeno Suho krajino med Žužemberkom in Novim mestom.

Petnajsto divizijo je na novem odseku vznemirila no vica o gibanju četniške skupine tako imenovane plave garde na Dolenjskem.* Neko četniško patroljo, ki je bila pod povelj-

* Ze junija je namreč četniška — plavogardistična skupina pri Sv. Treh kraljih v Polhograjskih Dolomitih (sedaj Vrh nad Rovtami) narasla na okoli 100 mož. Poveljevali so največini aktivni oficirji, ki so jih na prošnjo ljubljanskega škofa dr. Rožmana izpustili Italijani iz ujetništva ali pa iz raznih taborišč in konfinacije. četrtega julija zvečer se je četniška skupina podala na pot na Dolenjsko. Potovala je mimo Vrhniške proti Krimu, kjer se je okoli Iške vasi nekaj časa zadrževala. Plavogardistična skupina ali kakor jo imenuje domobranska emigracija: Jugoslovanska vojska v domovini (skrajšano: JVvD) je bila pod poveljstvom srbskega majorja Danila Koprivice-Boruta in je bila razdeljena na štiri odrede: dolenjski, štajerski, primorski in gorenjski. Ko je izpod Krima odšla na Dolenjsko, je štela že 130 mož. Italijani so ji skirivno, na zahtevo komandanta Mihailovičeve četniške vojske v Sloveniji majorja Novaka, dodelili poseben rajon — rezervat ob Krki med Novim mestom in nemško mejo. Njena naloga je bila, postati jedro četništva za Slovenijo in rekrutirati zlasti pripadnike vaških straž. Ko bi si tako številčno opomogla, bi očistila Slovenijo partizanov. Pri vaških stražah (MVAC) pa so prevladali kle-

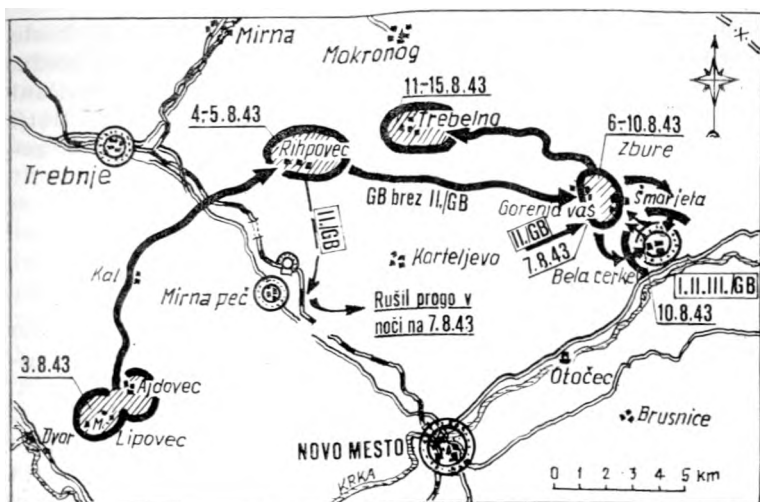
stvom podporočnika Zaplotnika, je ujela enota Dolenjskega odreda. Petnajsta divizija je dobila od Zapadnodolenjskega odreda in od ujetih četnikov dobra poročila o nadaljnjih name-rah četniškega odreda. Prisotnost plavogardističnega oddelka na Dolenjskem je sprožila vrsto ukrepov, ki naj bi pripeljali do popolnega uničenja dolenjskega jedra plave garde. Ker je bil Zapadnodolenjski odred preslaboten za tako opravilo, ga je na ukaz glavnega štaba prevzela XV. divizija.

Ko je dolenjski četniški odred zvedel za usodo svoje patrulje, si je bil na jasnem, da se v tem dolenjskem okolju ni varno gibati. Zato se je začel zelo konspirativno pod vodstvom belogardističnih poznavalcev terena pomikati proti Otočcu, kjer so jim Italijani dodelili svobodno cono. Tako je XV. divizija 6. avgusta zvedela, da se četniki gibljejo na prostoru planine Grac (gozdnat del na tedanji nemško-italijanski meji med Škocjanom in Tržiščem), okoli Škocjana in Vinjega vrha. Hitro je poslala Gubčevo brigado preiskat označeno cono in onemogočiti prehod belogardistov k četnikom; ražen tega naj bi polovili plavogardiste.

Še istega dne ob 17. uri je brigada brez drugega bataljona odšla in se nastanila okoli Šmarjete. Naslednji dan (7. avgusta) zjutraj se je iz vasi Strelac razvila po četah in se začela iz več smeri bližati Vinjemu vrhu. Manjše zasede je postavila nai cestah, da bi zajele četniške skupine, ki bi se hotele za-

rikialci, ki so zamišljeno prehajanje iz vaških straž v četniško skupino skoraj popolnoma onemogočili. Vaške straže so celo razglasili za slovensko narodno vojsko. Belogardistična emigracija se še danes pritožuje nad tem medsebojnim nesoglasjem, ker sta imeli obe reakcionarni formaciji vendar iste cilje in sta se borili v istih razmerah. Četniška skupina je imela v svoji sestavi le nekaj borcev vaških straž. Tako je prišlo, pravijo emigrantje v publikaciji »Svoboda v razvalinah«, do velike razdvojenosti v protikomunističnem taboru.²¹

Dolenjski četniški odred je 23. julija 1943 krenil na pot preko Zelimeľ^ Ilove gore in Metnaja. Imel je stik z vaškimi stražarji na Catežu in v Sentrupertu. Proti Otočcu je poslal posebno patroljo z devetimi možmi pod vodstvom podporočnika Bogdana Zaplotnika. V okolici Otočca se je četnikom pridružila še skupina vaških stražarjev z osmimi možmi. Skupaj so 31. julija 1943 odšli v Družinsko vas pri Beli cerkvi, kjer so naročili kosilo. Aktivisti OF so o tem nemudoma obvestili Zapadnodolenjski odred. Ena njegovih enot je četnike obkolila in pozvala, naj se vdajo. Vodja četniške patrolje Zaplotnik je prepovedal svojim vojakom, da bi

Bojna pot od 3. do 15. 8. 1943

streljali in se s silo prebili iz vasi. Bil je namreč prepričan, da partizani ne bodo napadli — jugoslovanske vojske. Tako so partizani razorožili vseh 17 belogardistov in plavogardistov in jih prepeljali na Trebelno. Tu je odredovo sodišče obsodilo na smrt najbolj zagrizene zločince, ki so se omadeževali s krvavimi dejanji proti partizanom in pripadnikom OF. To so bili Joško Jakoš, Jože Stanovnik in Alojz Širaj. Nekateri ujetniki so bili oproščeni, nekaj pa jih je ostalo v partizanih, med njimi podporočnik Bogdan Zaplotnik, ki je leta 1944 junaško padel kot topničar v boju z domobranci in Nemci.

Slovenski protikomunistični emigranti poročajo o tem dogodku v publikaciji »Svoboda v razvalinah« (Knjižnica sekretariata za notranje zadeve) takole: »Joško Jakoš, eden prvih protikomunističnih borcev, se je le s težavo pokoril takemu povelju (da se namreč ne smejo spuščati v boj s partizani, op. L. A.). Tako so bili vsi razoroženi in so postali partizanski ujetniki. Odvedli so jih na Trebelno, kjer je devet bilo obsojenih na smrt, med njimi poročnik Alojzij Širaj-Maček, Joško Jakoš in Jože Stanovnik-Vodišek... Sedem je bilo izpuščenih z nalogami, naj razkrajajo protikomunistično edinico...«

Podporočnik Bogdan Zaplotnik je bil iskren človek. Na zaslišanju je pripovedoval, da so četniški voditelji tako spretno prikrivali svoje namere glede protikomunističnega boja in svoje sodelovanje z okupatorjem, da je bil prepričan o sodelovanju četnikov in partizanov v boju proti okupatorju. Spomini L. A.

teči na Otočec. Bataljona sta pregledala vse kraje in hoste okoli Vinjega vrha, vendar o plavogardistih ni bilo več sledu, ker so se bili že prej zatekli v grad Otočec.²² Po končani akciji je prvi bataljon zasedel položaje okoli Šmarjete, tretji pa okoli Orešja. Vse enote Gubčeve brigade so se šele 8. avgusta 1943 zvečer zbrale okoli Šmarjete*

Bela cerkev

Po očiščevalni akciji okoli Vinjega vrha je bila še vedno poglavitna naloga Gubčeve brigade zasledovati četniško skupino in *preprečevati prehajanje belogardistov k četnikom*. Najbližja postojanka v četniški coni na Otočcu je bil sovražnik v Beli cerkvi. Vod četrte čete iz Kostanjevice, ki je pripadal drugemu bataljonu Legije smrti, je že 10. junija 1943 zasedel vas in se v njej utrdil. Divizija »Isonzo« je tej postojanki poslala manjšo enoto, da bi prevzela poveljstvo nad garnizonom in pomagala zgraditi sodobne utrdbe. Devetega avgusta je bilo v postojanki okoli 40 do 60 belogardistov in 20 do 30 Italijanov.

Gubčevi brigadi so ukazali, naj *postojanko v noči na*

10. avffust uniči. Imela je presenetljivo dobre podatke o sovrážnikovi razmestivi in utrjenih točkah ter o obrambnem sistemu. V Bevčevi hiši so bili — po navedbah bojnega povelja²³ brigade — karabinjerji, 20 po številu. Zraven drugega orožja so imeli težki mitraljez. V prvem nastropju šole je bilo kakih deset Italijanov z enim putskomitraljezom in enim težkim mitraljezom. V mlekarni se je utrdilo 15 belogardistov. Vhod v župnišče je varoval zaščitni zid s strelnimi linami. Pri farovski svinjski kuhinji so zgradili bunker. Mitral ješko

* Prejšnji večer, tj. 7. avgusta, sta imeli Gubčeva in Cankarjeva brigada zelo uspel miting v Šmarjeti. Posebno se je kot vedno izkazal s šaljivo točko komik, recitator, pesnik in slikar Aleksander Peče-Sašo. To je bil njegov zadnji nastop, zakaj popoldne pred odhodom brigade na akcijo so Italijani bombardirali Šmarjeto in okolico. V Šmarjeti sta bila prvi bataljon in štab brigade. Bomba je zadela Karlovško hišo, kjer je bil ubit Aleksander Peče-Sašo. En partizan je bil ranjen. Edini uspeh italijanskega topniškega obstreljevanja šmarješke okolice: nad vasjo Orešje je bil ubit desetar Blatnik iz tretjega bataljona.

gnezdo so opazili na podstrešju Lovšinove hiše. Od Lovšino-vega do Ajdnikovega hleva so zgradili 20 m dolg obrambni zid s puškarnicami. Bil je lesen in 1,80 m visok. Na vogalu Ajdnikovega hleva je bil lesen bunker. Prav tak je stai na koncu Zorkove hiše. Okoli Bele cerkve so razpeljali žične ovire, ob vhodih pa so bili španski jezdec. Cerkveni stolp je z zazidanimi linami in puškarnicami z vseh strani obvladoval okolico. Most pri vasici Draga je bil zavarovan z bunkerjem. Brigadno poveljstvo je takole razporedilo bojne naloge: prvi bataljon bo zavzel Bevčevo hišo, šolo in cerkev ter blokiral vas z jugozahodne in južne smeri; tretji bataljon bo osvojil mlekarno, župnišče in prosvetm dom ter s severozahodne, severne in z vzhodne smeri blokiral vas; drugi bataljon bo zavzel bunker pri mostu ter podrl most pri vasici Draga.

Akcijo so politično in vojaško temeljito pripravili. Dopoldne 9. avgusta je imel štab brigade poveljniški ogled postojanke, popoldne pa so odšli na ogledovanje vsi poveljniki enot. Ob 21. uri so krenili bataljoni iz vasi Strelac in se skozi Družinsko vas približali Beli cerkvi. Prvi bataljon se je približal utrdbam od jugozahodne, južne in jugovzhodne strani. Napadal je cerkev, šolo in Bevčevo hišo. Začeli so ob 23. uri. Bombaši in minerji so se približali cerkvi in Bevčevi hiši in že prišli do žičnih ovir. Tedaj pa so Italijani zažgali kozolec pod cerkvijo in začeli močno streljati. Požar je osvetlil okolico in partizani so se morali nekoliko umakniti. Najhujši ogenj je bil iz bunkerjev pred cerkvijo. Bataljon je hotel pregnati mitraljeza iz cerkvenega stolpa. Lahka mina pa je stolp zažgala in nato je cerkev pogorela. Velik požar v vasi in zunaj nje je zelo oteževal boj. Tudi branilci so imeli mnogo dela z gašenjem požarov, ker so se bali, da se ne bi razširil na druga poslopja. Iz goreče cerkve se je sovražnik umaknil za cerkveni zid. Bataljon je zato poskušal priti do cerkve in je zaminiral najbližjo stavbo. Toda namera se ni posrečila. Ko je tretji bataljon vtem uničil bunker pred Zorkovo hišo, je to bila nekaka olajšava za prvi bataljon, ki se mu je posrečilo prebiti čez žico. Toda bilo je premalo časa, da bi bili prišli do Bevčeve hiše in jo zaminirali.

Tretji bataljon je začel napadati na svojem odseku hkrati kot prvi bataljon. Pri župnišču zaradi osvetljenega prostora

ni mogel priti čez žico. Napredovanje je hotel bataljon olajšati tako, da je trikrat s topom ustrelil v župnišče, enkrat pa v zvonik. Vsi strelji so zadeli v polno, vendar uspeha ni bilo, ker z granatami niso mogli uničiti bunkerjev ob župnišču. Več uspeha je imel bataljon na vzhodni strani, kjer se mu je posrečilo prodreti čez žico in z bombaši uničiti bunker pred Zorkovo hišo in pa bunker pri kozolcu pri severnem lesenem obrambnem zidu. Več bataljon ni dosegel.*

Drugi bataljon je z dvema četama ostal za rezervo v Družinski vasi, eno četo pa je poslal v napad na most pri Dragi. Ta most je bil za postojanko v Beli cerkvi zelo pomemben, ker jo je povezoval z garnizijami v Šentjerneju in v Kostanjevici. Od tu bi najlažje prišla pomoč. Četa se je z zahodne smeri približala mostu ob Krki. Posadka je iz bunkerja takoj začela streljati na četo, ki pa ni odgovorila, pač pa je začela zasedati položaje okoli mostu. Še preden je četa napadla, so belogardisti zbežali čez most na desni breg reke, nakar so partizani začeli rušiti bunker in podirati most. Kar je od mostu ostalo, so zjutraj zažgali in pustili tam eno desetino, da bi preprečevala gašenje.

Italijani so s topniškim ognjem iz Novega mesta in Šentjerneja vso noč podpirali branilce v Beli cerkvi.

Zjutraj so se vse brigadne enote umaknile v okolico Orešja, Zbur in Gorenje vasi.²⁴

Po italijanskih podatkih so imeli belogardisti v Beli cerkvi štiri ranjene.⁴⁵ Gubčeva brigada je imela enega mrtvega, enega hudo in štiri lahko ranjene.

Posebnost napada na posadko v Beli cerkvi je bila, da je Gubčeva brigada lahko uporabila za neposreden napad vse svoje enote in da ji ni bilo treba skrbeti za zavarovanja. Za

* V »Vestniku«, glasilu domobrancev in drugih protikomunističnih borcev 1. IX. št. 3. poroča Fr. Gr., da so bili pri napadu na Belo cerkev najsilnejši napadi s kronovške smeri. Vodja tega obrambnega sektorja je bil Rodič. Ker tu niso usipeli, so partizani navalili čez travnike od Družinske vasi. Tu je poveljeval vodnik Jože Debeljak. Nato so partizani zažgali senik sredi vasi. Posadka je morala tedaj gasiti požar, ki se je širil na sosednja poslopja do župnišča. Tudi cerkveni zvonik se je vžgal. Na Kodričevem odseku je v okopu odpovedal težki mitraljez maksim. Partizani so z bombami porušil okop in ga zavzeli, vendar so jih s protinapadom zavrnili. Bela posadka je imela le dva ranjena. (Knjižnica za notranje zadeve L,RS.)

to je namreč poskrbela Cankarjeva brigada. Posadka je bila mnogo bolj utrjena kakor npr. v Ajdovcu in njen obrambni nacrt je bil mnogo bolj smotrno urejen kot pa v Ajdovcu ali pa tedanjih postojankah. Ena noč je bila premalo, da bi se stri tako trd oreh.

Italijani so zbrali za pomoč posadki v Beli cerkvi tri bataljone: prvi 24. pehotnega polka, drugi 23. pehotnega polka divizije »Isonzo« in 117. fašistični bataljon, ki so ga v ta namen prepeljali iz Trebnjega v Šentjernej.* Italijani so že 10. avgusta napadali z desnega brega Krke na široki fronti. Ko so severno od Bele cerkve prešli Krko, so se prikazali v vaseh Sela in Dolina. Drugi bataljon 23. pehotnega polka je hotel prodreti čez požgani most. Bil je oborožen z nekaj tanki, dvema brzostrelnima topoma in težkimi minometi. Vkrkali so se na čolne, toda gubčevci so jih pognali nazaj. Ko so vnovič poskušali čez reko, so jih borci zopet zavrnili. Gubčevci so vzdržali na položajih kljub močnemu minometnemu in topovskemu ognju. Ko pa so se zvečer na ukaz poveljstva brigade umaknili, so Italijani prebredli Krko pri Kronovem. V bojih tega dne so imeli Italijani pet ranjenih (eden je kasne je umri),²⁶ med tem ko o izgubah Gubčeve brigade ni poročil.

Gubčeva brigada se je ta večer premaknila v trebelski rajon, kamor je prispela, 11. avgusta ob 2. zjutraj.

Italijani so še dva dni, do 12. avgusta nadaljevali akcijo v okolici Bele cerkve. S poti so odstranjevali številna podrta drevesa in izravnavali globoke cestne prekope. Opozoriti je treba, da so delovali le s tremi bataljoni zato, ker so bili divizija »Cacciatori« in drugi italijanski odredi hudo zaposleni z boji proti XIV. diviziji na Kočevskem in Notranjskem.

Vse akcije Gubčeve in Cankarjeve brigade okoli Šmarjete in Bele cerkve so pravzaprav bile izjemne, kajti divizija je imela poglobitveno nalogo: rušiti železniške proge. Izjemnost teh akcij opravičujemo se veda z razmerami ob prihodu plavogardistične skupine in s potrebo, da se ta četniška formacija uniči. Prvi poskus likvidacije se ni posrečil — za to še niso bili dozoreli vsi pogoji.

* Čeprav je z Mussolinijevim padcem prevzela vojne vaje v roke kraljeva vojska, so vseeno zadržali fašistične vojaške formacije, ki so se nadalje borile proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije.

Ofenziva na železniške proge

S preselitvijo XV. divizije v trebelski rajon so se začele izvajati širokopotezne akcije na železniško progo. Že pred napadom na Belo cerkev je bil drugi bataljon Gubčeve brigade poslan na železniško progo, da bi ponoči na 7. avgust porušil železniški most pri Mirni peči. Bataljon je nalogo izpolnil in se nato vmil v brigado. To je bila ena prvih akcij iz velike serije, ki so sledile. Nova razmestitev enot XV. divizije je omogočila napade na dve železniški progi — na dolenjsko železnico med Trebnjem in Novim mestom ter na progo Trebnje—Krmelj. Glavni štab je dodelil XV. tudi nalogo, naj pomaga Šlandrovi brigadi pri prehodu čez Savo in čez mejo. Vzporedno s temi nalogami sta imeli brigadi Petnajste še polno drugih dolžnosti, zato ništa mogli z vso zmogljivostjo napadati prog. Ena teh nalog je bila vsekakor mobilizacija, saj so bile razmere zanjo ugodne.

Dne 11. avgusta je poveljstvo brigade izdalo bojno povelje²⁷ za akcije vseh treh bataljonov na železniške proge. Prvemu so dodelili odsek med Trebnjem in predorom pod Sv. Ano, drugemu odsek od predora do čuvajnice pri Malenski vasi, tretjemu pa odsek med vasjo Hudo in Novim mestom. Vsem bataljonom je bila dana enaka naloga: minirati progo in iztiriti vlak. Medtem ko je druga četa prvega bataljona nosila ranjence v bolnišnico, je vsak bataljon poslal po eno četo na progo. Srečo je imela pri tej širokopotezni akciji le četeta prvega bataljona. Iztirila je eno lokomotivo in en vagon ter uničila precej železniške proge, tako da je bil promet devet ur prekinjen. Četa prvega bataljona je progo slabo zaminirala, četa tretjega bataljona pa sploh ni prišla do proge, ker so jo odbili z ognjem iz nagosto postavljenih bunkerjev.

Isto noč so manjši deli in patrulje brigade mobilizirali v Pijavici, Kapli vasi, Tržišču in Malkovcu. Z novinci so začeli politično delo in jih seznanjali s političnimi in vojaškimi cilji osvobodilnega boja. Zvečer 12. avgusta se je izkazal drugi bataljon, ki je z eno četo in vodom vdrl mimo bunkerjev v Krmelj, kjer je mobiliziral in odkupoval hrano in druge reči.²⁸ Minerski oddelek prvega bataljona pa je blizu Krmelja razdrl progo, nakar sta dva vagona vlakovne kompozicije iztirila. Promet je bil tako za osem ur prekinjen.

Tudi Cankarjeva brigada ni ves ta čas mirovala. Dne 13. avgusta je opravila imenitno akcijo pri Mirni. Vlak je z minami ustavila, nato je s topom pregnala iz dveh oklepnih vagonov italijansko posadko in jo deloma pobila ali ujela. Ves vlak je uničila. Po italijanskih podatkih je imela spremna posadka 18 mrtvih, med njimi enega belogardista in pet ranjenih. Štiriindvajset so jih pogrešali, med njimi enega oficirja in dva belogardista.²⁹ Brigada je zaplenila Vse orožje.

Čez dan 13. avgusta je poleg običajnega političnega in vojaškega dela imelo poveljstvo Gubčeve brigade konferenco s poveljstvi bataljonov, in sicer o akciji na Belo cerkev in o drugih tekočih zadevah. Zvečer so poslali po eno četo iz vsakega bataljona odkupovat pšenico v okolico Trebnjega, Mirne peči in Šmarjete.³⁰ Zetev je namreč že bila pri kraju in treba si je bilo zagotoviti žita, da ga ne bi pobrali belogardisti in Italijani. Partizanskim bolnišnicam je bilo treba tudi zagotoviti zaloge hrane. Drugi bataljon je mobiliziral na Slančjem vrhu in priredil dobro pripravljen in uspel miting v Laknicah (pri Mokronogu). Tudi naslednjega dne so odhajale manjše enote in patrulje mobilizirat in odkupovat hrano.

Borci drugega bataljona.

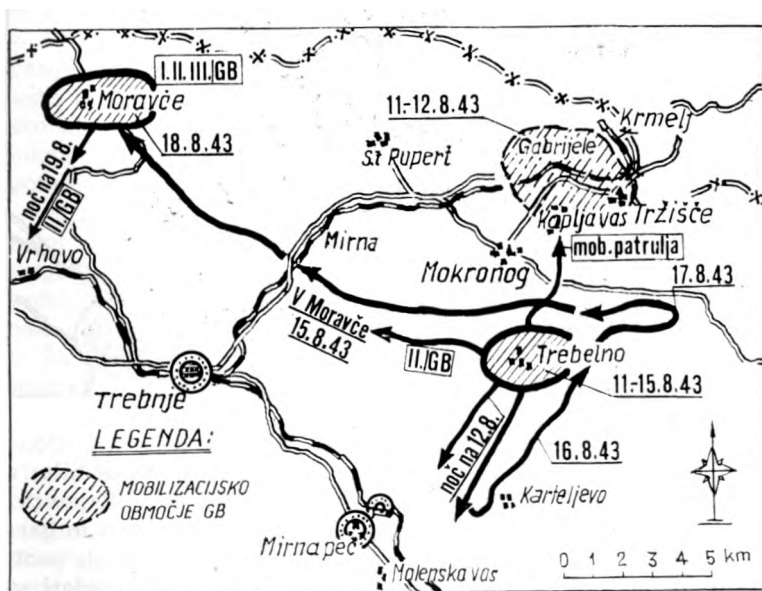
Skupini intendantov Gubčeve brigade daje navodila pred akcijo Mire Cubrić

Sledila je premestitev XV. divizije čez mirenko dolino v rajon Čateža in Moravč. V načrtu je namreč bilo, da bo Šlandrova brigada 16. avgusta 1943 prebrodila Savo. Petnajsta se ji je hotela približati, ji pomagati pri prehodu čez reko in mejo in jo sprejeti. Čez mirenko dolino pa sta odšla le Cankarjeva brigada in drugi bataljon Gubčeve. Prvi in tretji bataljon Gubčeve sta namreč morala odpeljati nabrano žito in hrano čez dolenjsko progo v roške bolnišnice.

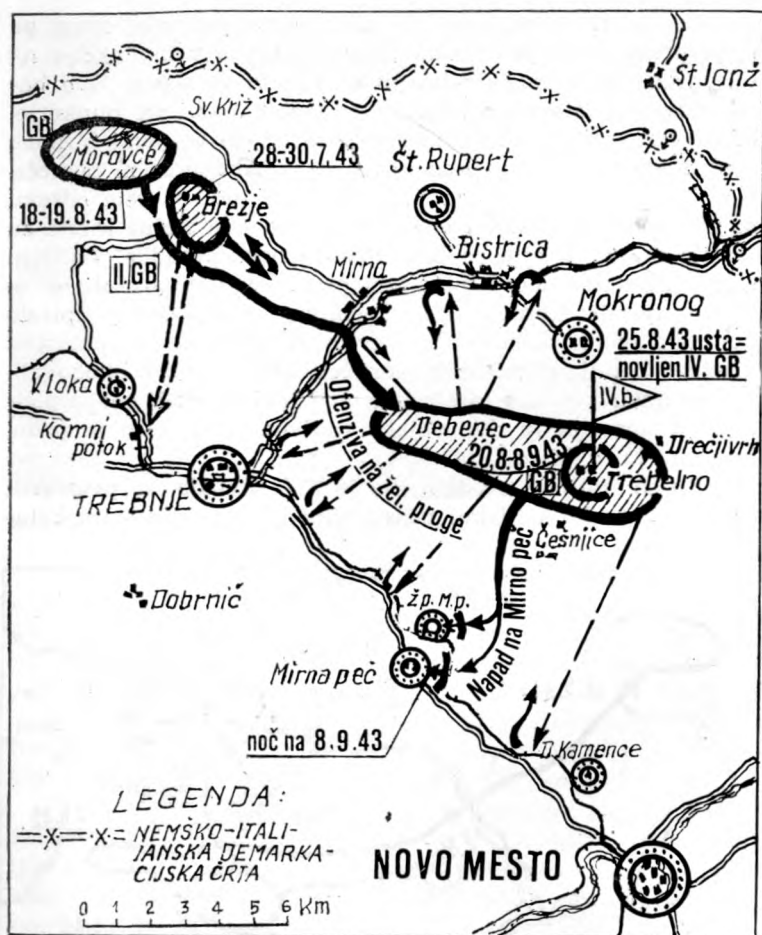
Pred odhodom je Gubčeva «15. avgusta po maši imela na Trebelnem miting pred cerkvijo. Zvečer je odšel drugi bataljon proti Moravčam na Dolenjskem, druga dva sta natovorila blago in ga hotela zvečer prepeljati čez progo. Italijani so verj etno zvedeli za te namere in šli v zasede na vseh prehodih čez progo. Bataljona sta se vrnila in predanila v Česnjicah. Ker pa so Italijani iz Trebnjega in Mirne peči zasedli položaja nad Kalom in Rihpovcem, sta se bataljona umaknila na Čr.etež, ponoči na 18. avgust pa sta odšla na moravsko območje, kjer je bila brigada, ražen ene čete, spet zbrana. Ta četa je spremljala italijanske vojake, ki jih je ujela Cankarjeva brigada pri napadu na vlak (13. avgusta). Ceta je prepeljala ujetnike na poveljstvo Zapadnodolenjskega odreda.

Prvi in tretji bataljon sta 18. avgusta počivala, drugi pa je pripravljaj skupaj s Cankarjevo brigado večjo akcijo na železniški progi med Trebnjem in Radohovo vasjo. Dve bataljonovi četi sta ponoči na 19. avgust napadli tri bunkerje, ki so varovali železniški mostiček in progo pri vasi Vrhovo med Šentlovrencem in Radohovo vasjo. Akcija se ni posrečila.³¹ Italijani so močno zavarovali progo tudi na tem odseku in prav nagosto posejali bunkerje. To so bila stalna mesta za zaščito proge. V njih so bile le italijanske posadke. Italijani so mislili, da se hočejo partizani prebiti čez progo, zato so se dobro upirali. Topništvo iz Trebnjega je močno podpiralo obrambo svojih posadk v bunkerjih. Kljub temu so minerji iz drugega bataljona minirali mostiček in ga samo poškodovali, ker so imeli premalo razstreliva. Italijani so imeli enega podoficirja mrtvega in dva vojaka ranjena. Pri akciji je padel brigadni kurir Miro Glinšek.³²

Ko so Italijani zvedeli, kje je XV. divizija, so pripravili proti njej *hajko* s Stirimi fašističnimi bataljoni in enim bata-

Bojna pot od 15. do 18. 8. 1943

Bojna pot od 19. 8. do 8. 9. 1943

Ijonom divizije »Isonzo«. Zamisel divizije »Isonzo« je bila: z dvema kolonama prodreti z juga in vzhoda proti Sv. Križu pri Litiji in tam obkoliti partizansko skupino. En bataljon in garniziji iz Rakovnika ter Šentruperta naj bi zaprli prehode proti vzhodu in jugu od nemške meje do reke Mirne. Napadati so začeli že zgodaj zjutraj 19. avgusta, ko so se bataljoni Gubče-

ve in Cankarjeve vračali z akcije na dolenski progi. Cankarjeva brigada se je močno upirala Italijanom, ki so šele naslednji dan prišli do Sv. Križa.*® Petnajsta divizija se je ponoči na 20. avgust umaknila čez mirensko progo v trebelski rajon. Čez progo je šla brez težav. Prvi bataljon Gubčeve brigade je ostal na Trebelnem, drugi se je ustal višje na Stari gori, tretji pa v Zgornjem Zabukovju. Podnevi je brigada počivala.

Italijani so v akciji proti XV. diviziji pri Sv. Križu imeli uspeh, čeprav je obe brigadi napadalo razmeroma malo vojakov (kakih tisoč). Vzrok za neuspeh je bil v tem, da so se enote Cankarjeve in Gubčeve vračale z akcije prav tedaj, ko so se Italijani že razvijali za napad. Dejansko je bilo le malo enot zapletenih v boje, zato se je Italijanom posrečilo prodreti do Sv. Križa in od tam izriniti partizane. Organizacija obrambe obeh brigad je bila zelo slaba. Ko je npr. komandant prvega bataljona Gubčeve brigade poročal diviziji, da je v Mirni velika italijanska vojska, ki je zasedla grad in hrib Bl'atnik (to je bil v resnici en fašistični bataljon), je divizija to poročilo imela za nasedanje provokatorskim novicam.

Na novih položajih so se brigade pripravile na *nadaljevanje napadov na šelezniške proge*. Obe diviziji sta doslej dosegli že velike uspehe. Petnajsta je držala dolensko in mirensko progo pod stalnim nadzorstvom in uničila nekaj vozil in lokomotiv. Najuspešnejše je bilo popolno uničenje vlaka in posadke pri Gomili.

Ražen da so brigade rušile proge so tudi mobilizirale in nakupovale hrano. Petnajsta divizija je zato ukazala Gubčevi brigadi, naj odredi kar cei bataljon, ki bo pod vodstvom brigadnega intendanta Ferda Šetrajčiča zvečer 22. avgusta odšel odkupovat živino v okolico Telč in Dol (na meji med Tržiščem in Škocjanom). Bataljon so poslali zato, da bi zavaroval transportirani e živine skozi nevarne kraje.

Zvečer 21. avgusta sta se spustili v dolino na progo dve enoti Gubčeve: prvi bataljon je z dvema četama odšel iztiriti vlak v blizino gubčevcem prilj ubij enega mesta pri Mirni peči, patrolja drugega bataljona pa je s posebno nalogo odšla v bližino Ponikev. Minerji iz prvega bataljona so se kmalu priplazili na odsek ne daleč od železniške postaje Mirna peč in zaminirali progo. Ze ob 23. uri je na mino nalete! oklopni vlak, ki je iz Mirne peči vozil proti Novemu mestu. Lokomo-

tiva in en oklopni voz sta se prevrnila po nasipu, štirje drugi vozovi pa so iztirili.³⁴ Promet so Italijani vzpostavili 22. avgusta ob 11. uri. To je bil uspeh Gubčeve brigade. Patrulji drugega bataljona, en vod, je bilo rečeno, naj uniči bunker na progi pri Ponikvah. Z italijanskim vojakom Alojzom Monfardinijem je bilo namreč dogovorjeno, da bo pomagal partizanom. In res so partizani razorožili še pet Italijanov in zaplenili vse njihovo orožje. Vojak, ki je akcijo podprl, je vstopil v partizane.³⁵ Partizani so bunker porušili in razstrelili železniško progo. Tudi ta akcija je torej bila uspešna. Njena posebnost je bila v tem, da je pokazala, kako se je treba posluževati sovražnikovih vojakov in v sodelovanju z njimi izvesti akcije. Pokazala je tudi, kako globoko je že demoralizacija razkrojila

Skupina partizanov
Gubčeve brigade

sovražnikovo vojsko. Iste noči so se udarile s sovražnikom tudi nekatere patrolje. Sovražnik je namreč postavil pri Mirni ob progi zasede. To so bile povečini enote rakovniške in šent-ruperške garnizije, ki so hotele preprečiti pobeg partizanom pred italijanskimi bataljoni, ki so še vedno hajkali cono Sv. Križa. Patroljam se zato ni posrečilo napraviti na mirenski progi kako večjo škodo, le ko so se vračali, so zaminirali nekaj tračnic..

Tudi noč na 23. avgust je našla brigade na progi. Gubčeva je imela odsek Mirna peč—Trebnje. Petnajsta divizija ji je ukazala, naj predvsem poskuša iztiriti in uničiti vlak. Če pa se to ne bo posrečilo, naj najmanj na štirih mestih razstreli šive (Italijani so v zadnjem času varili stike med tračnicami in tako zelo oteževali iztiranje vlakov). Drugi bataljon je to noč razstrelil 24 tračnic na dolenski progi.³⁶ Minerski oddelek prvega bataljona je razstrelil transformator pri Bruni vasi pri Mokronogu. Nekatere enote so podnevi 23. avgusta preprečevale popraviljanje mirenske proge s tem, da so napadale italijanske zavarovalne oddelke. Tište čete, ki niso bile na akcijah, so imele redne vojaške vaje in politične ure.

Poveljstvo XV. divizije je bilo zadovoljno z dosedanjimi akcijami na progah. Saj je bila dolenska proga vsak dan minirana, in kar so Italijani čez dan popravili, so jim partizani čez noč porušili. Prav tako je bilo na mirenski progi. Italijani so le s težavo vzdrževali nereden promet in uspeli prepeljati po progi le najnujnejše transporte. Mirenska proga je bila tako razrušena, da je kazalo opustiti promet po njej. Italijani so postajali vse bolj negotovi; skrbelo jih je, kako bodo v primeru kakšnih večjih premikov ali pa ob kapitulaciji prepeljali enote. Ali bo treba peš zapuščati Slovenijo?

Kljub uspehom pa je divizijsko poveljstvo zahtevalo, da morajo podrejene enote še bolj temeljito rušiti proge, ceste, objekte na komunikacijah in sovražnikove naprave za zvezo. Gubčevi brigadi so ukazali, naj ponoči na 25. avgust temeljito uniči mirensko železniško progo. Brigada se je ves dan 24. avgusta pripravljala, zvečer pa odšla v dolino. Enote in minerski oddelki so razbili 42 tračnic, popolnoma porušili železniški most med Mirno in Rakovnikom, deloma mostove pri Mirni, pri Sv. Roku in Pijavicah. Zažgali so železniško postajo v Bistrici in postajališče Pijavice. Vse telefonske naprave so

uničili. Razdejanje proge je bilo veliko in promet je bil za dlje popolnoma ustavljen.

Brigada je bila tište dni zelo zaposlena. Poleg akcij, političnega dela in vojaških vaj se je tudi notranje urejala. Pod vplivom poveljstva XV. divizije so že v začetku avgusta številčno izenačili vse bataljone. Nato so v vsakem bataljonu ustanovili pionirske vode, ki so imeli po deset do dvajset partizanov. Vanje so najprej vključevali tište partizane, ki so že v bivši jugoslovanski vojski služili v inženirskih enotah. Vodom so dodelili še neoborožene partizane, ki so jih oskrbeli z raznim orodjem. Pionirski vodi so bili zelo koristni pri rušenju komunikacij in so postali skupaj z minerskimi oddelki začetek kasneje formiranih inženirskih enot. Tedaj je brigada dobila tudi tovarne konje in mule za prenašanje težkih mitraljezov, kotličev za kuhanje in raznih intendantskih potrebščin. Pri poveljstvu brigade so okrepili vod za zvezo.

Številčna moč brigade je bila 15. avgusta 1943³⁷ naslednja:

enota	po spisku	odsotnih			prisotnih	
štab	23	1	1	—	22	1
1. bataljon . .	„ 168	7	25	1	143	6
2. bataljon . .	.. 189	6	24	—	165	6
3. bataljon . .	.. 173	9	21	3	152	6
skupaj . . .	.. 553	23	71	4	482	19

Brigada je torej obdržala svojo razmeroma dobro številčno stanje, ker je precej mobilizirala. Število odsotnih, ki so bili na potovanjih in v bolnišnicah, je v skladu z brigadno normo.

Oborožitvena moč brigade pa je bila 15. avgusta 1943³⁸ naslednja:

enota	težkih mitraljezov •	puško-mitraljezov	pušk	revolver] ev	bomb	lahkih minometov
1. bataljon . .	• 2	6	94	ii	72	i
2. bataljon . .	.. 2	7	118	7	102	i
3. bataljon. . .	2	7	106	6	55	
štab			16	5	8	
skupaj . . .		20	334	29	237	2

(73)⁰

ŠTEVILČNO STANJE

II. SLOV. N. O. U. BRIGADE "MATIJA GUBČEV" OD DNE 1. - 15. VII. 1943.

E D I N I C A	po spisku		ot- sotnih		na listu		izgube v tem času			
	moških	žensk	moških	žensk	moških	žensk	mrtvih		ranjenih	
							moških	žensk	moških	žensk
štab brigade	23	1	1	-	22	1	1	-	-	-
I. bat.	168	7	25	1	143	6	1	-	1	-
II. bat.	189	6	24	-	165	6	-	-	-	-
III. bat.	173	9	21	3	152	6	1	-	3	-
Skupaj	553	23	71	4	482	19	3	-	4	-

Enot fašizmu - svoboda narodu!

Politkomisar:

M. Gajec

Komandant:

M. Gubčev

(Obrazec 3. Tehnika Gubčeve brigade.)

Opaziti je, da brigada sedaj nima več toliko težkega orožja, kot ga je imela prej. Zato, ker je del oddala četi s težkim orožjem v diviziji. Brigada torej ni imela niti enega težkega minometa in le dva lahka. Opazimo pa tudi, da niso bili vsi partizani v brigadi oboroženi. Pionirski vodi v bataljonih so imeli precej, kot smo prej videli, neoboroženih partizanov.

Ustanovitev četrtega bataljona

Petnajsta divizija je nestrpno pričakovala, kdaj bo prišla s Štajerskega Šlandrova brigada, ki ji je glavni štab ukazal, naj se takoj po ustanovitvi poda na Dolenjsko in se vključi v XV. divizijo. Toda Šlandrova brigada ni mogla izpolniti povelja glavnega štaba. Takoj po ustanovitvi jo je namreč zajela vihra velike nemške ofenzive in ji prizadejala veliko izgub. Le postopoma so se njene enote prebijale na Dolenjsko.

Prvi se je po mnogih bojih in premikih 20. avgusta zjutraj pretolkel čez Savo polbataljon savinjskega bataljona. Imel je 72 borcev, med katerimi je bila popolna tretja četa s komandirjem Francem Avbljem-Lojkom. Skupino je že tedaj vodil namestnik komandanta XV. divizije Alojz Kolman-Marok. Na območje Trebelnega so prišli 22. avgusta 1943 in se povezali z Gubčevo brigado. Naslednja skupina, največ je bilo partizanov iz zasavskega bataljona, se je zglasila na poveljstvu XV. divizije in se 28. avgusta naselila v Češnjicah pri Trebelnem. Iz te skupine in iz partizanov, lji sta jih dali Gubčeva in Cankarjeva brigada so 30. avgusta pretfsnovali Šlandrovo brigado in ustanovili dva bataljona. Tedaj je Šlandrova brigada v sestavi XV. divizije prvikrat prejela bojne naloge od štaba XV. divizije. Dne 4. in 6. septembra sta se oglasili v štabu Šlandrove brigade na Štatenbergu še dve četi kamniškega bataljona, medtem ko je druga četa tega bataljona na dan italijanske kapitulacije — 8. septembra 1943 prišla v sestavo Šlandrove brigade.³⁹

Ker je prva skupina šlandrovcev izgubila povezavo z matično enoto, je poveljstvo XV. divizije sklenilo ustanoviti v Gubčevi brigadi četrti bataljon. Dne 25. in 26. avgusta so ga osnovali iz 28 oboroženih borcev savinjskega bataljona in

iz treh vodov, ki so jih vzeli vsakemu od treh bataljonov Gubčeve brigade. Vsakemu bataljonu so dodelili še po pet do šest neoboroženih šlandrovcev, avtomatska orožja pa so enakomerno porazdelili med štiri bataljone. Od šlandrovcev so dotedanjega komandirja tretje čete savinjskega bataljona Franca Avblja-Lojka imenovali za namestnika komandanta tretjega bataljona Gubčeve brigade.⁴¹ Kot rojstni dan četrtega bataljona velja 25. avgust 1943, ker je bilo tedaj temeljno oblikovalno delo opravljeno.

Po končanem formiranju je imel vsak bataljon približno po 135 partizanov, med njimi je bilo po pet do šest parti-

Del borcev četrtega bataljona ob ustanovitvi na Drečjem vrhu pri Trebelnem. Spredaj 7. leve sede: Ivan Strnad, politični komisar bataljona, Ivan Kamin, Jože Logar- Slovan, komandant bataljona in Odon Pakiž-Koki

zank. Prvo snidenje štajerskih partizanov z gubčevci je bilo zelo pristržno. Štajerci so se čudili zelo dobri oborožitvi dolenjskih brigad, posebej pa so občudovali težko orožje. Na novo okolje so se Štajerci kmalu privadili.

Z ustanovitvijo četrtega bataljona je prišlo v brigadi in njenih enotah do mnogih osebnih izprememb. Robert Borštnar, namestnik komandanta brigade, je odšel za predavatelja v oficirsko šolo glavnega štaba. Na njegovo mesto so imenovali Mileta Čubrića, ki je bil dotlej komandant drugega bataljona. Za novega komandanta drugega bataljona pa so imenovali Franceta Kreseta-Cobana. Komandant novega četrtega bataljona je postal Jože Logar, ki je bil prej namestnik komandanta prvega bataljona, politični komisar pa Ivan Strnad, politični komisar prvega bataljona. Njega je zarrrenjal na mestu političnega komisarja prvega bataljona Niko Šil'ih-Boris Nikič. Imenovani so bili še novi bataljonski in četni vojaški ter politični funkcionarji.⁴²

Nadaljnja ofenziva na železnice

Med ustanavljanjem četrtega bataljona brigada ni imela večjih akcij. Tudi Italijani se niso spuščali v boje, le general Gambara je pripravljaval velik napad proti XIV. diviziji. Na progah pa so bili Italijani dejavni, da bi popravili, kar so jim divizije porušile. Tako so enote divizije »Isonzo« vnovič poskušale vzpostaviti promet na obeh dolenjskih železnicah. Na proge so poslali močne enote, za manjšimi pa so patroljirali na obrobju trebelskega osvobojenega ozemlja. Zato je Gubčeva brigada postavljala zasede na primernih krajih, da bi napadala sovražnikove patrolje. Tako so ponoči na 27. avgust postavili tele zasede: dve četi prvega bataljona sta se postavili nad Kal pri Mirni peči, kamor so rade zahajale enote mirnopedške garnizije, ena četa četrtega bataljona pa je bila na preži pri Beli cerkvi; drugi bataljon je porušil železniški mostiček pri Mirni ter ostai tam, da bi skupaj s tretjim bataljonom napadel sovražnikove enote, ki bi prišle popravljat progo. Tako se je tudi zgodilo. Kak bataljon močnega sovražnika sta oba bataljona pregnala s proge, da se je umaknil v Trebnje. Ves dan 27. avgusta so zasede osta-

le na položajih, ker pa se sovražnik ni prikazal, so se zvečer vrnile na izhodišča.

Ofenziva NOV Slovenije v Ljubljanski pokrajini na železniške proge je imela še poseben pomen. Pričakovati je bilo, da bodo Nemci po kapitulaciji svojega zaveznika hiteli z okupacijo njegovih zasedbenih območij. In res so začeli prihajati na poveljstvo XV. divizije novice, da so v Ljubljano prišle močnejše enote nemške divizije. Petnajsta ni vedela, kakšne nacрте imajo sovražnikove čete, vendar ni izključevala možnosti, da nameravajo okupirati Ljubljansko pokrajino.

In res so Hitler in njegovi sodelavci že 26. julija razpravljali ali, da bi zasedli nekatera mesta na italijanskem okupiranem ozemlju in izrazili zaskrbljenost, da ne bi italijansko orožje prišlo v partizanske roke. Nemško vrhovno vojaško poveljstvo je že tretji dan po padcu fašizma izdelalo načrt za morebitno italijansko kapitulacijo, ki je predvideval ukrepe za ta primer. V noči na 8. avgust 1943 so se pripeljale na Gorenjsko prve enote 71. pehotne divizije pod poveljstvom generalmajorja Raapkeja. Do 12. avgusta je bila že vsa divizija razporejena na območju Podkloštra, Šentvida nad Ljubljano in Domžal. Iz Maribora so nekaj dni kasneje premestili v okolico Domžal še 138. rezervni polk in četo 148. bataljona tankovskih lovcev iz Celja ter korpusno podoficirsko šolo iz Admonta.⁴³

Petnajsta divizija je 28. avgusta 1943 opozorila brigade na možnosti vdora nemških čet v Ljubljansko pokrajino in zahtevala, naj še z večjo vnemo rušijo komunikacije, naj pospešijo mobilizacijo in naj začno pripravljati partizane in poveljniški kader na nove pogoje boja z Nemci. Pri tem pa morajo paziti, da ne bodo predstavljali Nemcev partizanom kot strašila, pač pa naj prikažejo vse pomanjkljivosti in neugoden položaj, v katerem so Nemci spričo strahu pred skorajšno invazijo zaveznikov v Evropo. Nemško vojsko je mogoče prav tako premagati kot italijansko.⁴⁴ Petnajsta divizija je glede rušenja komunikacij dala brigadam tudi določene naloge. Vtem ko je zaposlila Cankarjevo brigado na odseku dolenjske železnice med Trebnjem in Novim mestom, je Gubčevi dodelila v rušenje mirensko progo in odsek dolenjske železnice med Trebnjem in Radohovo vasjo.

V skladu s tem poveljem je Gubčeva brigada poslala zvečer 28. avgusta⁴⁵ drugi bataljon čez mirensko progo. Bataljon je imel nalogo porušiti že znani objekt — železniški most pri Kamnem potoku. Italijani pa so namesto že prej porušenih bunkerjev zgradili nove, dobro zavarovane z žičnimi ovirami, in bataljon ni mogel izpolniti dane naloge. Vendar je razbil nekaj tračnic med Trebnjem in Veliko Loko. Ena četa tega bataljona pa je nesla večjo količino razstreliva na mejo ter ga odposlala na Štajersko. Drugi bataljoni so se lotili mirenske proge in razbili 46 tračnic ter tri mostičke, ki jih pri prejšnji akciji niso mogli porušiti. Po nočni akciji se je prvi bataljon utaboril na Stari gori ter se zavaroval v smeri proti Trebnjem, četrti pa se je nastanil v gornjem delu Trebelnega in je varoval mokronoško smer. Drugi bataljon je bil podnevi okrog Brezja pri Sv. Križu. Ponoči je bil spet na progi. To pot je razbil dvanajst tračnic med Trebnjem in Radohovo vasjo. Tudi tretji bataljon je ponoči na 30. avgust na štirih mestih porušil progo pri Mirni peči. Nekatere čete so vso noč nabirale hrano za brigado.

Čim bliže je bil konec italijanske vojaške moči na Slovenskem, toliko bolj se je XV. divizija pod vplivom navodil glavnega štaba trudila naprej izpolnjevati pripravljene naloge za čas, ko bo italijanska vojska kapitulirala. Divizija je 29. avgusta z okrožnico⁴⁶ vnovič opozarjala svoje brigade na pomembno rušenje komunikacij. Naši napadi na komunikacije ne smejo biti le enostavni diverzantski napadi, pravi divizija v okrožnici, pač pa je treba stremeti za tem, da se popolnoma porušijo vsi objektivi bi lahko rabili okupatorju, in da se ražen proge uničijo tudi železniška vozila. Tako bomo prisilili okupatorjevo vojsko, da se bo zbrala predvsem na progah, kar bo podlaga za osvobajanje širših območij. Tako bomo preprečevali umik italijanski vojski in ji onemogočili, da bi odpeljala pratež in orožje. Nemcem pa bomo preprečili hitro prodiranje na naše ozemlje. Nadalje je divizija ponovno opozarjala, da je treba partizane pripraviti na boj z novim okupatorjem — Nemci. Predvsem ne smemo nasedati provokatorskim novicam o raznih SS divizijah. Partizane je treba zlasti na vojaških in političnih urah poučiti, da Nemci niso več tišči, kot so bili nekdaj. Prav tako se dajo tolči kot Italijani. PojasnjeVati je treba taktiko boja proti

Nemcem. Boji se bodo sedaj nekoliko razločevali od prejšnjih, ker so Nemci hitrejši in bolj drzni. Toda za nas so Nemci pravtako okupatorji kot Italijani. Če bodo začeli prodirati v notranjost osvobojenega ozemlja, bomo ofenzivno udarili proti njim. Uporabili bomo vse taktične prijeme — od manevriranja, frontalnih bojev in zased do obkoljevanja.

Brigadno poveljstvo je izkoristilo vse prilike, da je na raznih sestankih pojasnjevalo partizanom, kar je naročalo navodilo XV. divizije.

Dne 30. avgusta so se enote Gubčeve brigade nekoliko premaknile. Dve četi drugega bataljona sta se vrnili iz okolice Sv. Križa in se nastanili na Trebelnem. Ena četa tega bataljona je še ostala onkraj mirenske proge, da bi mobilizirala. Četrty bataljon se je premaknil na Drečji vrh in je varoval smer od nemške meje in Škocjana. Prvi bataljon je še nadalje ostal na Stari gori. Ze jutraj pa se je zaseda, ki je varovala mokronoško smer, udarila z belogardistično patruljo. Ponoči je minerski oddelek razstrelil transformator med Rakovnikom in Šentrupertom. Prvi in tretji bataljon sta ves dan o virala Itali jane, ki so prišli popravljat progo pri Mirni. Zvečer sta bataljona navsezadnje pregnala sovražnika v Trebnje. Ponoči na 1. September je brigada zopet porušila okoli 200 m mirenske proge in razbila 26 tračnic. Na več mestih je prekopala cesto iz Trebnjega proti Tržišču in napravila, kjer se je dalo, zaseke. Uničila je vso dosegljivo telefonsko napeljavo. Porušila je vse poljske utrdbe, ki so jih zgradili Italijani, ko so varovali popravljanje proge in ceste.

Petnajsta divizija ni pozabila, da se bliža obletnica ustanovitve njene najstarejše brigade — Gubčeve. Ze 1. septembra je ukazala⁴⁷ vsem trem brigadam, naj njihove kulturno-prosvetne komisije sestavijo skupen program za proslavo obletnice. Proslava naj bi po prvotni zamisli bila že 1. septembra. Dejansko pa se je to zelo slovesno zgodilo, tako poroča v dnevniku politični komisar divizije Jože Borštnar, 2. septembra.

Nadaljnjih nekaj dni je brigada budno varovala, da Italijani ne bi popravljali komunikacije v mirenski dolini, hkrati pa je pazila na sovražnikove postojanke v Mokronogu, Šentrupertu, Rakovniku in Škocjanu. Ukazali so ji, naj ne dovoli, da bi sovražnikove posadke zapustile postojanke ali pa da bi

Italijani prišli reševat belogardiste iz njihovih oporišč. V vsakem primeru je treba sovražnika napasti in razorožiti.

Vidimo, da je bilo območje Trebelnega in Sv. Križa osvojevano ozemlje, saj že dolgo ni bilo kekega sovražnega posega na to ozemlje. To se je zgodilo predvsem zaradi tega, ker je general Gambara pripravljaval veliko ofenzivo proti XIV. diviziji. Čeprav so bile italijanske enote v Ljubljani zaradi čedala je večje dejavnosti nemških čet za zavarovanje bivše južne železnice v nič kaj ugodnem položaju in je bilo le vprašanje časa, ko bodo Nemci začeli razoroževati italijansko vojsko, je general Gambara začel veliko ofenzivno akcijo proti XIV. diviziji na območju Krma in Mokrc (1. septembra 1943). Uporabil je štiri pehotne bataljone in razne tehnične čete, topništvo in letalstvo. Ta akcija tik pred kapitulacijo je imela poseben namen. Očitno je bilo, da si Gambara ni mogel obetati kakih odločilnih rezultatov. Toda napad na Štirinajsto je neposredno pomagal Nemcem, da so laže varovali železnico, hkrati pa je odprl najmočnejšo slovensko enoto od Ljubljane, s čimer je bila spet olajšana Nemcem razorožitev italijanske vojske v sami Ljubljani in v postojankah v bližini mesta ter proge.

Napad na postajo Mirna peč

Divizija »Isonzo« do kapitulacije Italije ni šla v nobeno ofenzivo več niti ni kdove kako napadala. Preveč je imela opravka in skrbi, kako se bo ob kapitulaciji rešila iz Ljubljanske pokrajine. Očitno je namreč bilo, da so bili partizani sklenili onemogočiti nemoten odhod. To se je pokazalo zlasti ponoči na 8. September 1943, ko je XV. divizija pripravljala *enega največjih napadov na progo* in zadnjega proti italijanskemu okupatorju.

Petnajsta divizija je v bojnem povelju⁴⁸ z dne 7. septembra sporočila svojim trem brigadam nacrt in zamisel za napad na dolensko železnico. Gubčeva brigada je bila na težišču napada in je imela nalogo ponoči na 8. September uničiti železniško postajo v Mirni peči. Postajo je branilo kakih 50 vojakov. Ražen postaje je morala brigada uničiti še bunkerje med Mirno pečjo in predorom ter med Mirno pečjo in Če-

šenjčami.* Cankarjevi brigadi so ukazali uničiti sovražno postojanko v Dolenjih Kamencah in rušiti progo med Novim mestom in Kamencami. Šlandrova brigada naj bi porušila progo med Trebnjem in Ponikvami. Gubčevi in Cankarjevi brigadi je divizija dodelila topovske in minometne oddelke iz svoje čete s težkim orožjem. Akcijo so začeli točno ob določenem času in je potekala po načrtu. Vendar ni imela popolnega uspeha, ker so Italijani pobegnili iz enega bunkerja in čakalnice v utrjeno zgradbo poleg železniške postaje, od koder jih partizani niso mogli pregnati. Iz čakalnice so pobegnili skozi okna, ki so jim bili že prej odstranili železne mreže.^{1*}

* Bojno povelje Gubčeve brigade za to akcijo je zato zanimivo, ker dokazuje že dokaj visoko strokovno usposobljenost poveljniškega kadra in štaba ter smisel za organizacijo boja. Poveljstvo brigade je pglavitno nalogo, napad na utrjeno postojanko na postaji v Mirni peči, naložilo tretjemu bataljonu, ki je dobro poznal okolico, saj je prav tukaj opravil že veliko uspešnih akcij. Bojno povelje natančno določa iz katerih smeri se bodo približevala postaji tri čete. Na postajo je treba vpasti odločno in z brzino, pravi bojno povelje, pri čemer imajo osrednjo vlogo bombaši, ki bodo z metenjem bomb in naglim naskokom odločili boj. Ko bo postaja zavzeta, bo treba pomagati enoti, ki bo napadala posadko v Sajetovi hiši. Vse postajne naprave, zlasti kretnice in srca, je treba brezpogojno uničiti. Če pa bo na postaji kaj železniških voz, jih je treba zažgati in spustiti proti Novemu mestu. Bataljonu so podelili protitankovski top. Za orientacijo je dobil popolno skico postaje in vseh naprav. Drugemu bataljonu so rekli, naj demonstrativno napade postojanko v Mirni peči — ta ni bila majhna — in iz mimopeške smeri varuje postajo. Četrtemu bataljonu so ukazali, naj ruši bunkerje in progo med predorom (pod Sv. Ano) in vasjo Češenjce. Prvi bataljon je ostal na Stari gori, da bi skupaj s Šlandrovo brigado varoval trebanjsko smer.

Štab brigade ukazuje V bojnem povelju, da se morajo enote na položajih brezpogojno ukopati, da bi se izognile nepotrebnim žrtvam topovskega in minometnega ognja. Vse telefonske in telegrafске vode je treba takoj, v začetku napada presekati. Brigadni štab je za svoje poveljniško mesto določil gostilno Globevnik. Brigadno previjališče so postavili v trgovino v Dolenji vasi. Plen in ujetnike je treba prepeljati v vas Brezje in jih izročiti divizijskemu intendantu. Bojno povelje je objavilo tudi razpoznavne znake in odredilo mesta za zbiranje enot pred napadom. (Bojno povelje Gubčeve brigade z dne 7. septembra 1943, arhiv Gubčeve brigade, muze; ljudske revolucije Slovenije, krajšam GB MLRS.)

** Kako je potekal napad na postajo, je opisal Janez Hribar, tedanji komandant tretjega bataljona, v spominih. Prav njegovemu bataljonu je bila zaupana pglavitna naloga v akciji. Janez Hribar

Bataljon je zaminiral postajno poslopje, zažgal skladišče in razbil kretnice. Tudi čete na progi so rušile objekte in dobra razdejale progo. Tretji bataljon je imel v tem boju tri mrtve, piše v poročilu komandanta bataljona, ranjenih pa je bilo sedem borcev. Med drugimi je padel komandir topniške baterije, ki je dobil strel v glavo, ko je pripeljal top na petdeset metrov od železniške postaje in še en bombaš. Med ranjenimi je bil' Janez Hribar, ki ga je drobec mine zadel v glavo, vendar je ostal v bataljonu. Celotne brigadne izgube tega dne so bile: sedem mrtvih in več kot sedem ranjenih. Italijani poročajo,⁴⁹ da so sami imeli enega mrtvega in dva ranjena ter da so partizani porušili čakalnico, signalnico, blagovno skladišče, razdejali pa so tirnice in kretnice. Podnevi so Italijani poslali na pomoč blindiran vlak in okrepitev, ki

pravi, da se je bataljon neopažen približal železniški postaji in jo obkolil. Posadko na postaji so hoteli iznenaditi in se pod varstvom teme čim bolj približati poslopjem. Toda Italijani so jih pravočasno opazili in začeli iz bunkerjev na slepo streljati vse naokrog. Pri tem je naključna krogla smrtno zadela brigadnega političnega komisarja Zvonka Vrečka-Tinča, ki je korakal v brigadni koloni še zelo daleč! od sovražnikove postojanke. »Ob novici, da je padel komisar brigade,« nadaljuje Janez Hribar, »sem bil žalosten in besen hkirati, ker sem tovariša Tinca osebno zelo ceni! in ljubil. Iz razmišljanja o komisarjevi smrti me zdrami klic malega in mladega borca — kurirja — Čobančka. Prinesel mi je spo ročilo Rada¹ Pehačka, takratnega namestnika komandanta XV. divizije, naj se potrudim in čimprej zavzamem postajo. Hkrati mi je tov. Pehaček poslal čutaiico žganja. Kurir ju Čobančku sem naročil, naj sporoči Pehačku, da se zahvaljujem za žganje in ga prosim, naj si sam pride ogledat položaj, ker ne gre tako lahko. Cutarico z žganjem sem ponudil tovarišem okoli sebe. Ko smo jo izpraznili, smo vdrliv skladišče, kjer smo vzeli železniške vozičke in naložili nanje velike zaboje s; peskom. Pod njihovim varstvom smo se počasi približevali postaji, ki je bila oddaljena kakih 50 metrov. Sovražnik je besno streljal, vendar nobena krogla ni prebila zabojev. Za vozički smo vlekli dva protitankovska topa in se počasi približevali postaji in bunkerjem. Iz neposredne bližine takoj zakličem Italijanom, naj se vdajo. Odgovor je bil odklonilen ... Tedaj ie komandir baterije nekajkrat s topovi ustrelil v bunkerje in postajo. Postajo smo v naskoku zavzeli. Prvi sem skočil v prometno pisarno. Prometnik je bil ves zbezan. Bil je bled in se je od sitrahu tresel. Zaplenil sem postajno blagajno, v kateri je bilo precej denarja. Tedaj iztakne kurirček Milanček Šircelj v kotu pod mizo petlitrsko pletenko, polno žganja. Ukazal sem mu, naj jo odnese tovarišu Pehačku in mu sporoči, da je postojanka zavzeta.«

so normalizirale položaj. Verjetno je blindirani vlak nai'tetel na porušeno progo, pri čemer je del kompozicije iztiril. Iztirjene vagone so Italijani odklopili pa se z blindiranim vlakom vrnili v Novo mesto. Promet so na razdejanem delu proge vzpostavili 8. septembra ob 15. uri.

Napad na postajo Mirna peč je bil zadnji boj Gubčeve brigade pred italijansko kapitulacijo.

Po akciji so se vsi bataljoni vrnili na svoja prejšnja nastanišča okoli Trebelnega.

Ena zadnjih žrtev bojev z italijanskim okupatorjem je bil sila priljubljeni brigadni politični komisar Zvonko Vrečko-Tinč. Novica o njegovi smrti je prizadela vse borce. Bil je eden najboljših političnih komisarjev, ki je znal splesti pri-srčne in prijateljske vezi z borci. V boju je bil neustrašen in premalo je pazil, da se ne bi po nepotrebnem izpostavljaj. To so borci cenili in ga še dolgo ohranili v dobrem spominu. Čeprav se je mnogokrat izpostavljaj v boju, ga ni doletela smrt na položaju, pač pa na pohodu, ko ga je zadela tavajoča krogla. Umri je dan pred italijansko kapitulacijo; tako ni mogel s svojimi borci dočakati slavlja zmagovalcev.

Na predvečer kapitulacije Italije sta bila bojna disciplina in bojno vzdušje v brigadi zadovoljiva. Brigadno poveljstvo se je v najbolj kritičnih trenutkih lahko zaneslo na borce, ni pa bilo zadovoljno z vodniškim kadrom, ki je bil premalo samoiniciativen in iznajdljiv, pač — pa dober izpolnjevalec ukazov, pravi brigadni štab v avgustovskem mesečnem poročilu.⁵⁰ Mnogo truda in pozornosti so posvetili mobilizaciji. V zadnjem času so mobilizirali okoli 50 vojnih obveznikov zlasti iz okolice Mokronoga in Krmelja. Vsi so bili zdravi in za vojsko sposobni. Brigada je pri tem naletela na velike težave. Mnogi so se namreč skrivali pred partizani pa tudi pred belogardisti in Italijani in jih je bilo težko naj ti*

* Brigadno poveljstvo je za nezadosten uspeh pri mobilizaciji obdolžilo politične aktiviste, češ da niso dovolj podpirali prizadevanj brigade. Namesto, da bi jim pomagali, je bilo izvečrne narobe[^] Brigadno poveljstvo se je pritoževalo, da aktivisti za vsakega mobiliziranca prihajajo od vseh strani in zahtevajo, naj bi jih izgu-stili iz vojske. Nekaterim fantom da celo dajejo potrdila, da jih brigada ne bi mogla mobilizirati. Poveljstvo je sodilo, da igrajo tu odločilno vlogo osebni razlogi. Iz mesečnega poročila Gubčeve brigade za avgust 1943, arhiv GB ML.IIS.

Vojni obvezniki so želeli, naj pridejo partizani ponje na dom, da bi se izognili belogardističnim represalijam. Brigada je vključila v enote tudi dva belogardista, ki sta bila ujeta v Družinski vasi. Eden je dezertiral, ko je šel s četo v akcijo na progo, drugi pa je bil ranjen pri letalskem napadu na Šmarjeto in so ga dali v bolnišnico. Ta dezertacija je bila edina v zadnjem času v brigadi.

Politično delo je bilo zelo razgibano. Težišče je bilo v pojasnjevanju možnosti, da bodo Nemci okupirali Ljubljansko pokrajino. S tem so hoteli pripraviti partizane in civilno prebivalstvo na nove razmere, ki bi nastale s tako okupacijo. To je bilo potrebno zato, ker so partizani v Ljubljanski pokrajini dotlej le malo prihajali v stik z Nemci in so bile metode nemških okupatorskih oblasti civilnemu prebivalstvu manj znane. Ker je prišlo v brigado nekaj Stajercev, so jih začeli na političnih urah seznanjati s položajem na terenu, lcjer se je gibala brigada. Pripovedovali so jim o sovražnikovi taiktiki pa taktiki, ki jo uporabljajo partizani. Štajerci pa so pripovedovali o svojih izkušnjah, ki so jih bili doživeli v bojih z Nemci. Taki pogovori so bili koristni, ker so zbliževali

Janko Sekirnik-Simon, narodni he-
roj, komandant bataljona

Alojz Rajer-Miško, pomočnik poli-
tičnega komisarja bataljona

štajerske borce z borci iz različnih slovenskih pokrajin. Pogovori so tudi nakazovali odlike in slabosti nemškega voja-ka, ki je sedaj doživljal poraze na frontah, kar se je poznalo na njegovi moralni borbeni vrednosti. Namen takega poli-tičnega dela ni bil, prikazovati nemško vojsko že kot manj vredno in poraženo, marveč je bila naloga političnega in vo-jaškega kadra, da se seznani z realno močjo in sposobnostjo bodoče okupatorske vojske v Ljubljanski pokrajini. Politični komisarji so še nadalje razkrinkavali belo in plavo gardo, govorili o nujnosti mobilizacije, popularizirali so sovjetsko armado in skupaj s civilnim prebivalstvom ter borci postav-ljali zahteve zaveznikom, naj odpro drugo fronto.

Tudi partijska organizacija je usmerjala delovanje istim ciljem nasproti. Dne 10. julija 1943 je bilo v brigadi 95 čla-nov in 34 kandidatov partije, 31. avgusta 1943 pa 105 članov, 30 kandidatov in 122 Skojevcev.⁵¹ Ražen političnega delova-nja, ki je bilo uskladen z obćim političnim delom v enotah in na terenu, je partijska organizacija urejala še druge zade-ve. Ker je bilo razmerje do Primorcev še vedno pereće, so v organizacijah o tem razpravljali in ukrepali, da bi se to iz-boljšalo. Tako so veliko dosegli. Većino mlajših Primorcev so pritegnili v SKOJ, nekatere pa v partijo. Nekateri Primorci so postali dobri vojaški in politični funkcionarji. Partijska organizacija se je potrudila, da bi preskrbela vsem partiza-nom obleko in obutev ter da bi zakrpali staro. Tudi to so ko-likor toliko uredili. Vsi partijci so dobili konkretne naloge za izboljšanje borbenosti. Naloge so bile v tem, da so mo-rali člani partije s primerom v bojih in na pohodih biti naj-bolj požrtvovalni in prvi v najbolj kočljivih situacijah. Konec avgusta 1943 so bile bataljonske partijske konference, ki jim je prisostvoval tudi namestnik političnega komisarja glavnega štaba Viktor Avbelj. Na sestankih so preučili politični polo-žaj, dogovarjali pa so se o izboljšanju samoiniciativnosti par-tijcev in nadzorovanju njihovega obnašanja ter delovanja.

Kulturnoprosvetno delo je v brigadi od pomladi zelo napredovalo. Do 20. junija 1943 so izdali še 7., 8., 9. in 10. številko brigadnega glasila »Tovariš«. Začeli so izdaj ati tudi nov list za mlade »Mladi tovariš«, ki ga je ure jal brigadni komite Ljudske mladine Slovenije. Aprila je brigadna teh-nika začela razmnoževati posamezna poglavja Kratke zgo-

stil in odšel na drugo mesto. Namesto njega je prevzel kulturniške posle učitelj Miro Valentinčič. Toda ob napadu na Žužemberk (od 24. do 27. julija 1943) je padel in je postal tako prva žrtev iz vrst kulturniške skupine. Tedaj je tudi vodja brigadne tehnike Rudi Hönn odšel za šefa kulturniške skupine XV. divizije. Namesto Valentinčiča so postavili v brigadi Aleksandra Pečeta-Sašo, ki pa je tudi kmalu padel (pri bombardiranju Šmarjete 9. avgusta). Ker so odhajali kulturni delavci iz brigade vse čedalje na druge dolžnosti, zlasti pa v XV. divizijo, kjer se je čedalje bolj združevalo kulturnoprosvetno delo, je začela dejavnost v Gubčevi brigadi upadati.

Osmega septembra so partizani po napornih bojih v prejšnji noči ves dan počivali. Čeprav so že prej pričakovali, jih je vest o italijanski kapitulaciji, ki so jo prejeli dne 9. septembra 1943 navsezgodaj, presenetila. Nepopisno veselje je zavladalo med njimi. Prvi sovražnik je položil orožje, zdaj so na vrsti še Nemci in belogardisti. Kdaj bo napočil čas, ko bo lahko od bojnih naporov izmučena partizanska vojska odšla na svoje domove? Bo vojna še dolgo trajala ali bodo partizani lahko v kratkem kot zmagovalci odhiteli v objem svojih družin? To je bila poglobitna misel, ki je ta dan zmagovite radosti prevevala slehernega borca.

OPOMBE

¹ Poročilo glavnega štaba z dne 27. junija 1943 članu vrhovnega štaba E. Kardelju o vojaškem in političnem položaju v Sloveniji, Zbornik VI-6-33.

² Poročilo poveljstva pehotne divizije »Lombardia« z dne 4. julija 1943 štabu XI. korpusa o spopadu pri Bojancih, Zbornik VI-6-135.

³ Ukaz za operacije na Gorjance poveljstva divizije »Isonzo« z dne 23. julija 1943, Zbornik VI-6-150.

⁴ Poročilo poveljstva vojaške garnizije v Žužemberku poveljstvu 98. udarne legije črnih srajc o bojih od 24. do 27. julija 1943, Zbornik VI-6-164.

⁵ Tudi tam.

⁶ Glej poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 26. julija 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu na Žužemberk in Dobmič, Zbornik VI-6-152,

⁷ Glej že omenjeno poročilo poveljstva garnizije v Žužemberku, Zbornik VI-6-164.

⁸ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 28. julija 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih na Gorjancih in pri Zužemberku, Zbornik VI-6-154.

⁹ Glej že omenjeno poročilo poveljstva gamizije v Zužemberku, Zbornik VI-6-164.

¹⁰ Pohvala poveljstva Gubčeve brigade z dne 5. avgusta 1943 enotam in borcem za hrabrost in požrtvovanje pri napadu na Zužemberk, arhiv Gubčeve brigade v Muzeju ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani (arhiv GB MLRS) in pohvala poveljstva II. divizije z dne 5. avgusta 1943 enotam in borcem Gubčeve brigade za hrabrost in požrtvovalnost pri napadu na Žužemberk, arhiv GB MLRS.

¹¹ Poročilo poveljsitva garnizije v Zužemberku, Zbornik VI-6-164.

¹² Tabela je izdelana na temelju poročila poveljstva divizije »Isonzo« z dne 28. julija 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih na Gorjancih in v Zužemberku, Zbornik VI-6-154 in na podlagi analize o izgubah iz italijanskih poročil o bojih pri Zužemberku.

¹³ Poleg že omenjene dokumentacije so bili za opis boja za Žužemberk uporabljeni še tile dokumenti: poročilo divizije »Isonzo« štabu XI. armadnega korpusa z dne 27. julija 1943 o bojih pri Zužemberku, Zbornik VI-6-153; Stane Skrlj, Vojni spomini v arhivu Gubčeve brigade; Janez Hribar, vojni spomini v arhivu IZDG; poročilo štaba udarne brigade Ljube Šercerja z dne 31. julija 1943 o akciji na Žužemberk in Sela pri Šumberku, Zbornik VI-6-50; poročilo štaba Gubčeve brigade o napadu na Žužemberk, arhiv GB MLRS.

¹⁴ Ukaz poveljstva divizije »Isonzo« z dne 28. julija 1943 za akcijo v coni Ajdovec, Zbornik VI-6-155.

¹⁵ Glej poročilo poveljstva divizije »Cacciatori« z dne 1. avgusta 1943 štabu XI. armadjiega korpusa o bojih v Selih pri Šumberku, Zbornik VI-6-157 ; poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 2. avgusta 1943 štabu druge armade o bojih v Selih pri Šumberku, Zbornik VI-6-158; poročilo karabinjerske postaje v Trebnjem z dne 2. avgusta 1943 poveljstvu divizije »Isonzo« o napadu na gamizijo v Selih pri Šumberku, Zbornik VI-6-160; poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 2. avgusta 1943 štabu XI. armadnegja korpusa o akciji v predelu Sei pri Šumberku, Zbornik VI-6-161; mesečno poročilo Gubčeve brigade za avgust 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁶ Podatki o izgubah partizanskih enot v Suhi krajini so iz knjige Partizanska protiofenziva Lada Ambrožiča-Novljana, založba Borec, str. 182.

¹⁷ Razglas štaba XI. armadnega korpusa o kralj evem prevzemu vrhovnega poveljstva nad italijanskimi oboroženimi silami. Zbornik VI-6-156.

¹⁸ Mile Cubrić, vojni dnevnik, arhiv IZDG.

¹⁹ Poročilo Gubčeve brigade z dne 12. avgusta 1943, arhiv GB MLRS.

²⁰ Ukaz poveljstva divizije »Isonzo« z dne 3. avgusta 1943 za akcijo na ajdovškem območju, Zbornik VI-6-163.

²¹ Svoboda v razvalinah; uredila Franc Grum in Stane Pleško, Cleveland 1961. Založba zgodovinskega odseka zveze slovenskih protikomunističnih borcev. Knjižnica sekretariata za notranje zadeve LRS.

²² Bojno povelje Gubčeve brigade z dne 6. avgusta 1943 za uničenje plavogardistične skupine in preprečevanje preha j ai vi a belogardistov k plavogardistom, arhiv Gubčeve brigade MLRS in poročilo Gubčeve brigade z dne 14. avgusta 1943, Zbornik VI-6-55.

²³ Bojno povelje Gubčeve brigade za napad na Belo cerkev z dne 9. avgusta 1943, arhiv GB MLRS.

²⁴ Poročilo Gubčeve brigade z dne 10. avgusta 1943 XV. diviziji o napadu na Belo cerkev, arhiv IZDG, fase. 189/II-3. O pripravah za napad in o napadu na Belo cerkev glej še poročilo Gubčeve brigade z dne 14. avgusta 1943, Zbornik VI-6-55. O gibanju brigade in njenih enot od 3. do 7. avgusta 1943 glej poročilo Gubčeve brigade za mesec avgust 1943 v arhivu GB MLRS.

²⁵ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 10. avgusta 1943 štabu XI armadnega korpusa o napadu na Belo cerkev, Zbornik VI-6-168.

²⁶ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 11. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa o očiščevalni akciji v okolici Bele cerkve, Zbornik VI-6-169 in poročilo Gubčeve brigade z dne 14. avgusta 1943, Zbornik VI-6-55.

²⁷ Bojno povelje Gubčeve brigade z dne 11. avgusta 1943 za rušenje prog, arhiv GB MLRS.

²⁸ Poročilo Gubčeve brigade z dne 14. avgusta 1943, Zbornik VI-6-55.

²⁸ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 14. avgusta 1943 štabu 2. armade o napadu na vlak pri Gomili, Zbornik VI-6-171.

⁵⁰ Poročilo Gubčeve brigade z dne 14. avgusta 1943, Zbornik VI-6-55.

³¹ O akcijah Gubčeve brigade v drugi polovici avgusta 1943 glej štirinajstdnevno poročilo brigade z dne 31. avgusta 1943, arhiv GB MLRS.

³² Glej poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 19. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu na enote za zaščito proge pri Veliki Laki, Zbornik VI-6-175.

³³ Tudi tarn in še poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 20. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa o čiščenju cone Svi Križ pri Litiji—Moravče, Zbornik VI-6-177 ter poročilo istega poveljstva z dne 21. avgusta 1943, Zbornik VI-6-178.

³⁴ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 22. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu na progno Trebnje—Novo mesto, Zbornik VI-6-181.

³⁵ Poročilo namestnika političnega komisarja glavnega štaba z dne 22. avgusta 1943, Zbornik VI-6-59 in poročilo Gubčeve brigade za avgust 1943 arhiv GB MLRS.

³⁶ Poročilo Gubčeve brigade z dne 24. avgusta 1943 štabu XV. divizije o diverzantskih akcijah, Zbornik VI-6-60.

³⁷ Poročilo Gubčeve brigade o številčnem stanju od 1. do 15. avgusta 1943, Zbornik! VI-6-56.

³⁸ Oborožitev Gubčeve brigade dne 15. avgusta 1943, arhiv IZDG fase. 189/11-2.

³⁹ Dr. Miroslav Stiplovšek, Šlandrova brigada, Knjižnica NOV in POS, str. 56 do 79.

⁴⁰ Poročilo glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943 vrhovnemu štabu o političnem in vojaškem položaju v Sloveniji, Zbornik VI-6-62.

⁴¹ Dr. Miroslav Stiplovšek, Šlandrova brigada str. 67.

⁴² O formiranju četrtega bataljona, novih imenovanjih in delovanju Gubčeve brigade glej poročilo Gubčeve brigade z dne 24. avgusta 1943 XV. diviziji, arhiv IZDG fase. 189/II-b; poročilo Gubčeve brigade z dne 26. avgusta 1943 štabu XV. divizije, Zbornik VI-6-61 in naredbo Gubčeve brigade z dne 26. avgusta 1943, arhiv GB MLRS.

⁴³ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, str. 53 do 57.

⁴⁴ Ukaz štaba XV. divizije z dne 28. avgusta 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁵ Glej bojno povelje Gubčeve brigadi z dne 28. avgusta 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁶ Okrožnica štaba XV. divizije z dne 29. avgusta 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁷ Ukaz štaba XV. divizije z dne 1. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁸ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 7. septembra 1943}, arhiv GB MLRS,

⁴⁹ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 9. septembra 1943 štabu 2. armade o napadu na železniško postajo Mirna peč Zbornik VI-6-200.

⁵⁰ O političnem delu glej mesečno poročilo Gubčeve brigade za avgust 1943, arhiv GB MLRS.

⁵¹ O delu partijske organizacije v Gubčevi brigadi glej poročili brigadnega partijskega biroja centralnemu komiteju KPS z dne 10. julija 1943 in 31. avgusta 1943, obe poročili v arhivu CK KPS; Dolenjska operativna cona.

VI

ITALIJANSKA KAPITULACIJA

Po Mussolinijevem padcu sta italijanski kralj in predsednik vlade maršal Badoglio začela pripravljati akcijo, s katero bi se Italija odtrgala od Nemčije in se izmotala iz neznosnega vojaškega in političnega položaja, v katerega je zagazila zaradi porazov na vseh bojiščih. Prva italijanska prizadevanja so bila usmerjena v to, da bi Italija začela vojno proti Nemčiji na strani zahodnih sii. Pogoj za to bi bil, da bi se zavezniki z zadostnimi silami izkrcali v Italiji na takem odseku, da bi prisilili Nemce v umik proti severu čez alpske prelaze. Italija bi se bila znebila nemške okupacije, italijanska vlada pa bi zaradi zaslug dosegla, da bi zavezniki postali do nje popustljivi in ji pustili njeno suverenost, monarhijo in stare meje. Upali so tudi, da zavezniki po brezpogojni vdaji ne bodo postavljali tako ostrih zahtev. Če bi bila ta italijanska akcija količjak uspešna, bi verjetno zašla prizadevanja osvobodilnega gibanja Jugoslavije in posebej Slovenije za osvoboditev slovenskih in hrvaških ozemelj, ki so po rapalski pogodbi pripadala Italiji, v velike težave.

Italijanske ponudbe so zavezniki odbili. Zahtevali so popolno in brezpogojno kapitulacijo, so pa bili pripravljeni omiliti pogoje za brezpogojno vdajo glede na pomoč, ki bi jo italijanska vlada, vojska in ljudstvo dajali zaveznikom. Tako je bila 3. septembra 1943 podpisana kapitulacija. Dogovorili so se, da bodo to objavili hkrati v Rimu in v zavezniškem glavnem stanu dne 8. septembra 1943, ko se bo začelo tudi zavezniško izkrcavanje v Salernskem zalivu južno od Neaplja.¹

Vrednost italijanskih načrtov za prestop na zavezniško stran so izničevale nemške akcije. Italijani so se sicer na vse

kriplje prizadevali, da bi onemogočili krepitev nemških sii na Apeninskem polotoku, toda Nemci so vztrajno pošiljali nove okrepitve v Italijo. Pripravili so tudi načrte za akcijo v primeru italijanske kapitulacije, ki so jo kaj kmalu naslutili. Načrti so obsegali akcije za razorožitev italijanske vojske v Italiji in na Balkanu, zavaravanje komunikacij in vzpostavljjanje fronte na Apeninskem polotoku, kamor je bilo pričakovati zavezniško izkrcavanje.

Italijani so vse do objave kapitulacije 8. septembra 1943 računali na nekako obrambo svoje dežele pred nemško invazijo. Žanje so bile zato zelo pomembne divizije na Balkanu, predvsem pa v Jugoslaviji. Že prej so bili pripravili načrte za premesti tev teh enot na položaje za obrambo starih me ja med Reko in Gorico in nemško-italijanske meje na Alpah. Divizija »Lombardia« bi se po teh načrtih premikala skupaj z divizijo »Isonzo« proti Postojni. Vse divizije druge italijanske armade bi se zbrale na jadranski obali in na nekdanji jugoslovansko-italijanski meji, kjer bi bile pripravljene na akcijo. Za poveljnika gibljivih enot druge armade so celo določili generala Gambaro, ki je tik pred objavo kapitulacije odpotoval v Rim po navodila. Zaradi pritiska raznih za Italijane neugodnih okolnosti pa se je akcija za obrambo starega italijanskega imperija spremenila v prizadevanje za rešitev italijanskih di vizi j iz Jugoslavije.

Razoroževanje italijanske vojske

S kapitulacijo Italije je nastopilo za slovensko narodno-osvobodilno gibanje najuspešnejše obdobje. Velike, na prvi pogled neostvarljive vojaške naloge so se zgmile pred narodnoosvobodilno vojsko. Predvsem bo treba razorožiti italijansko vojsko ali pa jo pripraviti do skupne akcije proti nemškemu okupator ju; likvidirati belogardistično vojsko, tako imenovane vaške straže; plavogardistične četniške odrede bo treba poloviti in v kali zatreti vsako možnost, da bi se ponovno organizirali; uresničiti bo treba ukrepe za boj proti Nemcem, ki bodo poskušali prevzeti dediščino italijanskega okupator ja in izvesti bo treba občo mobilizacijo.

Videli smo, da se je osvobodilno gibanje že dolgo prej pripravljalo na kapitulacijo. Ofenziva partizanske vojske proti železniškim progam je bila ena izmed pomembnih pripravljalnih nalog. Omogočila je, da je bila italijanska vojska glede možnosti za umik iz Ljubljanske pokrajine po železnici v negotovosti. Čedalje bolj se je nagibala k misli, da bo morala peš zapustiti okupirano ozemlje. To pa je obetalo mnoge nevarnosti. Na pohodu bodo italijanske čete na vsakem koraku napadali partizani in jih postopoma razoroževali. Italijanom se je poleg te nevarnosti oglasila še druga nevšečnost. Vedeli so, da bodo Nemci zasedli Ljubljano in progo proti Trstu. Pot skozi Ljubljano in po železniški progi proti Italiji bo vsekakor peljala v nemško ujetništvo ali internacijo. General Gambara je po nalogu 2. armade sicer pripravil nekaj načrt za umik svojih divizij proti Italiji, toda ta načrt ni bil uresničljiv, ker je bila dolenska proga zelo razdejana in za Transporte velike množice vojaštva nezanesljiva. Tudi hitra akcija nemške 71. divizije je prispevala, da so se odrekli temu načrtu. General Gambara je ob kapitulaciji Italije dal nova navodila za rešitev divizij. Izdal je namreč razglas — Vojakom Italije —, v katerem pravi, da se jim nikakor ne bo posrečilo vrniti domov, če bodo zapustili svoje oddelke in odvrgli orožje, ker jih bodo poslali v koncentracijska taborišča. V razglasu nadalje general Gambara apelira na italijanske vojake, naj se usmerijo proti Reki, »ki je edino mesto, v katerem vam je dana možnost obstoja. Tam boste prehranjeni, opremljeni in zaščiteni pred vsemi vašimi sovražniki, od tam se boste lahko v doglednem času vrnili skupno domov.«²

Kot smo že v prejšnjem poglavju omenili, je osvobodilno gibanje večkrat *navezalo stike* z zastopniki divizije »Isenzo«. Spomladi so bili na pobudo komandanta pehote te divizije generala Ceruttija trije sestanki. Prvega (9. maja) se je poleg drugih udeležil tudi politični komisar Cankarjeve brigade Jože Borštnar. Na drugem sestanku 30. maja 1943 pri Dolenjem Kamenju sta sodelovala politični komisar Gubčeve brigade Franc Pirkovič in namestnik komandanta Stane Potočar. Sestanek so pripravili Italijani. Med njimi sta bila dva oficirja, ki sta poznala Potočarja še iz prvih dni okupacije, ko sta bila v Mirni peči. Potočarjeva sestra je obvestila partizane, da se žele Italijani pogo var jati z njimi. Tako je prišlo do sestan-

ka. Partizani in Italijani so se dogovorili za premirje na področju sestanka, ki bo trajalo med pregovori. Partizanska delegacija je prihajala na sestanek na treh lepih konjih, Italijani pa so se pripeljali s tanketo. Nekoliko od odrejenega mesta za sestanek so izstopili iz vozila in prišli peš, medtem ko so partizani prihajali do mesta za sestanek, vzeli s konj odeje in jih pogrnili na zemljo. Z Italijani je prišla Potočarjeva sestra in še kot tolmač neka ženska iz Novega mesta. V delegaciji sta bila tudi oficir ja, ki sta poznala Potočarja. Italijani so poudarjali, da ni prav, da najboljši sinovi slovenskega naroda krvavijo v partizanih, medtem ko se slabši del skriva v beli gardi. Najbolje bi bilo internirati belogardiste, partizani pa naj gredo domov. Somišljeniki osvobodilnega gibanja pa bi se vmili iz taborišč in internacij domov. Partizanska delegacija je zavrnila take predloge, ker bi se potem partizani enačili z belogardisti. Zaveden del slovenskega naroda je šel v boj, da bi dosegel popolno svobodo, in je pripravljen v tem boju žrtvovati življenja. Partizanska delegacija je vprašala Italijane, kaj bi storili oni, če bi jih npr. okupirala Jugoslavija ali kdo drugi. Odgovorili so, da bi isto storili. Sestanek ni imel drugega pomena, kot da je ustvaril nekak stik med partizani in Italijani. Niti italijanski niti partizanski delegati niso imeli pooblastil za kakršnekoli dogovore, ki bi bili obvezni za obe strani.⁸ Tretji sestanek je bil 13. junija pri Srebrničah. Po izkrcanju zahodnih zaveznikov na Siciliji je dal pobudo za sestanek general Cerutti. Tokrat se je sestanka udeležil sam general Cerutti, medtem ko sta osvobodilno gibanje zastopala pooblaščenec glavnega štaba Dušan Kveder in Bogdan Osolnik. Kot predstavnik zavezniške vojske je bil prisoten šef angleške misije pri glavnem štabu major William Jones. Prevaljalec je bil Stane Krašovec. Kveder je zahteval od Ceruttija, da morajo Italijani izpustiti vse zaprte pripadnike osvobodilnega gibanja ter izročiti narodnoosvobodilni vojski Slovenije vse odvečno orožje. Predlagal je, naj se Italijani bore pod skupnim poveljstvom glavnega štaba Slovenije proti Nemcem. Ker Cerutti ni privolil v Kvedrove predloge in se zelo samozvestno obnašal, mu je William Jones dejal, da je komandant poražene vojske in naj se temu primerno ravna. S tem so se pogovori končali. Do italijanske kapitulacije potem ni bilo novih stikov.⁴

.Pogovori z Italijani sicer trenutno niso rodili sadov, vendar so imeli svoj vpliv na nadaljnji potek dogodkov, ki naj bi priVedli do razorožitve italijanske vojske. Kot priprava na kapitulacijo Italije so imeli velik pomen.

Na dan kapitulacije je bila že *dokončana koncentracija* vseh slovenskih brigad v Ljubljanski pokrajini. Zbranih je bilo sedem brigad (poleg štirih iz Ljubljanske pokrajine — Tomšičeve, Gubčeve, Cankarjeve in Šercerjeve — še primorska brigada Ivana Gradnika, gorenjska Franceta Prešema in štajerska Slavka Šlandra) v dveh divizijah, ražen njih je bilo še nekaj samostojnih bataljonov in odredov. Tudi ta pripravljahu ukrep se je pravočasno posrečil in jedro narodnoosvobodilne vojske Slovenije je bilo pripravljeno za akcijo.

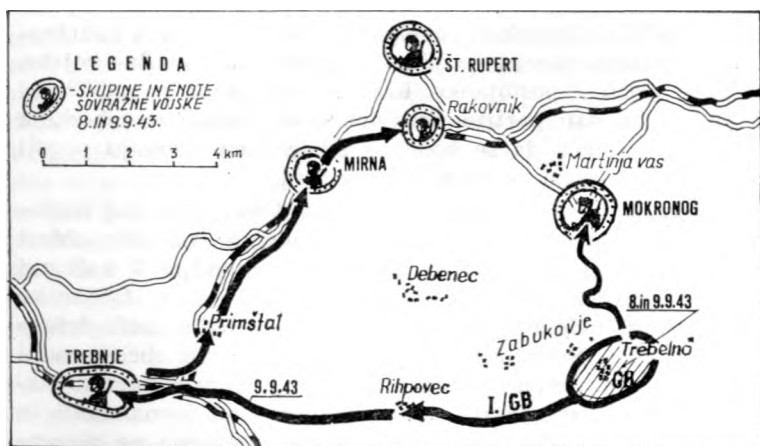
Posebno skrb je narodnoosvobodilno gibanje posvetilo stiku z italijanskimi vojaki. Bili so že zelo demoralizirani in težko jih je bilo pridobiti za sodelovanje v boju proti Nemcem. Le malo je bilo primerov, da so italijanski vojaki prostovoljno vstopali v partizane. Italijanski vojak je bil sit vojne. Njegova največja želja je bila, čimprej se dokopati do doma. Vendar so kljub takemu stanju stiki civilnega prebivalstva in obveščevalcev z italijanskim vojaštvom imeli uspehe predvsem v tem, da so omajali pri vojaštvu voljo, da bi se z orožjem prebijalo v Italijo.

Glavni štab je takoj, ko je zvedel za italijansko kapitulacijo, poslal italijanskim poveljstvom poziv, naj brez kakršne koli sovražnosti sprejmejo oddelke narodnoosvobodilne vojske, ki bodo prišli v postojanke. Ravnajo naj se po navodilih, ki jim jih bodo dali partizanski poveljniki. Narodnoosvobodilna vojska jim jamči, da se bodo na slovenskem ozemlju pogoji premirja upoštevali v celoti njim v prid.⁵

Štabom divizij in odredov pa je dal navodila, naj nastopajo brez slehernega odlašanja kot slovenska narodna oblast in izpolnjevalci premirja na slovenskem ozemlju. V kali naj zaduše poizkuse bele in plave garde, da bi se z italijansko naklonjenostjo dokopali do oblasti in da bi dalje netili državljansko vojno. Proti Nemcem je treba pripraviti obči narodni odpor. Zato naj enote partizanske vojske in predstavniki narodne oblasti vzpostavijo stik z italijanskimi komandanti in italijanskim vojaštvom kot izpolnjevalci premirja na slovenskem ozemlju. Vsekakor je treba od italijanskega vojaštva do-

biti orožje in preprečiti, da bi ga odpeljali iz postojank.⁶ Dne 9. septembra zjutraj so predstavniki glavnega štaba odšli k enotam.

Ko je poveljstvo XV. divizije 9. septembra ob 1. uri zjutraj po radiu zvedelo za italijansko kapitulacijo, je o tem obvestilo brigade in jim dalo prva navodila. Vse brigade in četa s težkim orožjem morajo biti v strogi pripravljenosti in vedno nared za pohod. Poveljstvo divizije se bo pogovarjalo z Italijani o vdaji garnizonov partizanski vojski, o razorožitvi bele garde in oddaji orožja. Divizija je za pogovore v Mokronogu pooblastila Gubčevo brigado, ki naj v ta namen pošlje v mokronoški italijanski garnizon političnega komisar ja prvega bataljona Nika Siliha. Zaradi sporazumevanja z italijanskim komandantom naj vzame s seboj italijanske partizane, za zavarovanje pa naj mu brigada dodeli en vod dobrih partizanov. Ražen pooblastil za pregovore o vdaji italijanskega garnizona je imel Šilih tudi nalogo, izvedeti o nadaljnjih namerah Italijanov in o smereh njihovega gibanja v primeru, da ne bi hoteli takoj položiti orožja. Niko Šilih je odšel v Mokronog in tam zvedel, da je posadka dobila povelje, naj odide v Trebnje in naj s seboj popelje tudi belogardiste.⁷ Medtem je prispel v poveljstvo XV. divizije pooblaščenec glavnega štaba Dušan Kveder. Imel je navodila za akcijo divizije ob italijanski ka-

Bojna pot 8. in 9. 9. 1943

pitulaciji. Navodila je kot pismo direktivo predložil diviziji.

V njem pravi, da bodo poslali v postojanke Novo mesto, Trebnje in Mokronog delegacije, ki se bodo v imenu XV. divizije pogovarjale z italijanskimi poveljstvi. Delegacije imajo le dolžnost, izvedeti od Italijanov njihove predloge, ki jih bodo dali glede na novo situacijo. Poglavitni sovražnik ostanejo Nemci. Italijane je treba pridobiti za aktiven odpor proti njim. Bela in plava garda pa sta poglavitna notranja sovražnika. Od njih zahtevamo popolno kapitulacijo. Njihove vojake je treba razorožiti in jih imeti za vojne ujetnike. Tudi od Italijanov je treba zahtevati, da razorože in aretirajo vse bele in plave.⁸ Medtem ko je bil Niko Šilih v Mokronogu, je odšel Dušan Kveder v Trebnje na pogovore. Poveljnik garnizona je Kvedru odgovoril, da se bo ravnal po navodilih poveljstva divizije »Isonzo«, obljubil pa je, da bo razorožil vse okoliške belogardistične posadke in jih izročil narodnoosvobodilni vojski.⁹ Kot vemo, je bila v Trebnjem 98. fašistična legija v rangi polka divizije »Isonzo« in je bilo pričakovati, da bodo še velike težave z njeno razorožitvijo. V Mokronogu pa je bil del 98. bataljona te legije. Z razorožitvijo teh italijanskih enot torej zazdaj ni bilo nič.

Vtem so se razvijali pogovori s poveljstvom divizije »Isonzo« v Novem mestu. Zanimivo je, da poveljnik divizije Alessandro Maccario ni prihajal na sestanke s pooblaščenecem osvobodilnega gibanja, pač pa dosledno poveljnik divizijske pehote general Guido Cerutti. Z njim so se v Novem mestu sestali Boris Kidrič, Jaka Avšič, Edo Mihevc in major Jones. Zahtevali so brezpogojno izročitev orožja in vse bojne opreme, obljubili pa so, da bo narodnoosvobodilna vojska zagotovila enotam divizije varno vrnitev v domovino. Cerutti ni hotel dati nobenega jasnega odgovora. Italijani so bržkone še vedno mislili na redno evakuacijo Ljubljanske pokrajine in upali, da partizanom ne bo treba izročiti orožja. Zato nam je jasno, da so Italijani na vseh prejšnjih pogovorih s pooblaščenecem osvobodilnega gibanja tako vztrajno predlagali, naj bi partizani opustili napade na železniške proge.

Tudi sestanek v Novem mestu še ni rodil popolnega uspeha, je pa vendar imel velik pomen kot ena mnogih akcij mehčanja italijanske trdnosti glede kapitulacije. K izpremembam italijanskih stališč pa so prispevala največ naslednja dej-

stva. Italijanski vojak je bil vojne sit, zato je na poziv partizanov ali pa civilnega prebivalstva rad oddajal orožje. Tako so zaloge italijanskega orožja kopnele in prehajale v partizanske roke. Pri tem se je zopet uveljavila pobuda partizanov in pripadnikov Osvobodilne fronte. Pregovarjali so sovražnikove vojake, jih ločevali od oficirjev, jim pripo vedo vali o razmerah v Italiji in jim zatrjevali, da je edina garancija njihove srečne vrnitve domov, da se opro na partizane. Povedali so jim, da jih bodo Nemci internirali, če jih bodo zajeli ali pa jih prisilili na nadaljevanje boja proti zaveznikom. Tako je val političnih aktivistov, civilnega prebivalstva in partizanskih enot obkolil italijanskega vojaka in mu jemal iz rok in magacinov orožje in opremo. Italijanska poveljstva so kmalu ugotovila, kako kopni njihova oborožena moč in kako se z njihovim orožjem krepi partizanska vojska.

Prvi dan po italijanski kapitulaciji sta med partizanskimi poveljniki kljub navodilom vladali nekaka neodločnost in nejasnost, kako razoroževati italijansko vojsko in belogardiste. Tako je npr. štab XV. divizije 9. septembra obvestil podrejene brigade, naj po nalogu tov. Kidriča ne razorožujejo Italijanov, temveč naj jih puste v miru na pohodu. »Če jim (Italijanom, op L. A.) niste vmili orožja«, nadaljuje divizija, »potem uredite to, kakor ste pač vešči, saj veste, kako se to rešuje v takih momentih. Bolje je, da ostane orožje pri nas, kakor pa da ga predajo Nemcem ali pa Angležem.«¹⁰ In enote XV. divizije so se dobro znašle.

Devetega septembra so bataljoni Gubčeve brigade iz okolice Trebelnega odšli v mirensko dolino razoroževat Italijane in belogardiste. Prvi bataljon je vkorakal v Trebnje, ko pa ga je zamenjal bataljon Cankarjeve brigade, se je usmeril proti Rakovniku. Drugi in tretji bataljon sta odšla proti Mokronogu. Kako je bilo v Mokronogu, opisuje komandant tretjega bataljona Janez Hribar v Spominih.

»Sam sem na čelu svojega bataljona jahal z obvezano glavo v Mokronog. Kake dva kilometra pred Mokronogom se bataljon ustavi. Nasproti nam pride italijanski podoficir, kateremu sem ukazal, naj se vrne v Mokronog in sporoči komandantu posadke, naj osebno pride na razgovore«.

»Čez kake pol' ure se pripelje komandant — major z dvema spremijevalcema na motornem kolesu. Bili so brez orožja.

Tretji bataljon je po kapitulaciji Italije vkorakal v Mokronog
9. septembra 1943

Ukazal sem mu, naj se takoj vrne in na trgu v Mokronogu zbere svojo vojsko z orožjem. Belo gardo naj zapre v sodnijsko poslopje in zastraži... Italijanski komandant se je na ukaz vrnil v postojanko.«

»Tako smo počasi odkorakali v Mokronog. Tam smo doživeli tako iskren in topel sprejem, da so se v očeh borcev zalesketale solze ganotja in veselja. Prebivalstvo je tokrat dokazalo, kako ljubi svojo vojsko — svoje osvoboditelje. Cvetje je krasilo prsa naših junakov. Zastave svobode so plapolale v rahl'em in prijetnem septemberskem vetru.«

»Celotna italijanska posadka je bila z orožjem zbrana na trgu. K meni pristopi njihov komandant — major ter mi raportira številčno stanje enote in orožja. Ukazal sem mu, naj gre v naš štab v gostilno Bule. Nato smo razorožili Italijane, postavili ožje zavarovanje in zastražili bele v sodnji. Italijanskemu komandantu sem predlagal, naj sporoči svoji razoroženi vojski, da lahko ostane pri nas vsakdo, ki se želi na naši strani boriti proti Nemcem, drugi pa naj se takoj umaknejo v svoje kraje v Italijo. Dvanajst navadnih italijanskih vojakov se je prijavilo za sodelovanje z nami, vsi ostali pa so se napotili proti Italiji.«¹¹

Italijanske posadke iz mirenške doline so se zbrale pri svoji legiji v Trebnjem. Nekateri so bile že razorožene, večina pa ne. Legija se je nato začela pomikati skozi Dobrnič proti Žužemberku. Smer njene pohoda je bila obča smer gibanja divizije »Isonzo«. Druge italijanske enote z operativnega področja Gubčeve brigade so se začele zbirati v Novem mestu, kjer so čakale na navodila divizijskega poveljstva.

Divizija »Isonzo«, ki je bila prej oddala partizanom nekaj orožja iz skladišč, je začela zapuščati Novo mesto ponoči na

11. Septembra. S seboj je vodila veliko skupino belogardistov. Italijanska dolga kolona se je začela valiti proti Straži. V rijej sta bila oba pehotna polka divizije, tj. 23. in 24., 6. divizijski topniški polk in druge enote. Ubrali so smer Novo mesto—Straža—Dvor pri Žužemberku—Kočevje. Druga kolona njene 98. legije se je s še nekaterimi enotami divizije pomikala proti Žužemberku in naprej proti Dvoru in Kočevju. S seboj sta koloni nosili ogromen zaklad orožja, streliva in vojne opreme. Z vseh strani so kolono spremljale partizanske enote in spotoma nadalje razoroževale. Toda Italijani se niso dali lagnati, čeprav je čedalje bolj postajalo očitno, da na dolgi poti do Trsta ali Reke ne bodo mogli zadržati moralnega razpadanja enot in partizanskega pritiska. Prej ali slej bodo razoroženi, če ne zlepa pa zgrda. Do novih pogajanj je prišlo 11. Septembra in general Guido Cerutti je naposled klonil v Kočevju, ko je na hitro napisal podrejenim enotam ukaz o odložitvi orožja, ki se glasi:

»Vsi vojaki z oficirji vred morajo odložiti orožje pri poveljstvu ... (sledi poškodovano besedilo) v smislu ukazov, ki 3. septembra je izdalo isto poveljstvo.«

»Živina, vozovi in motorna vozila se morajo prav tako oddati na isti način kot orožje ... (sledi poškodovano besedilo), italijanske družine lahko nadaljujejo pot proti Kočevju in naprej z motornimi vozili.«

»Opozarjamo, da je poveljujoči gospod general (Alessandro Maccario, op. L. A.) pridržan kot talee, naj se torej temu Vikazu nihče ne upira. Poveljniki naj vsakogar, ki bi se temu protivil, takoj drakonsko kaznujejo.«¹²

Divizija, s katero se je tudi Gubčeva krvavo tolkla ves čas svojega obstoja, je *položila orožje*. Od Straže pa do Kočevja je bilo tedaj ob cesti videti kupe pehotnega in težkega

orožja. Divizija »Isonzo« je bila edina italijanska operativna enota, ki je bila v celoti razorožena v Ljubljanski pokrajini. Vse zaloge opreme in streliva so postale plen narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

Kakšna usoda pa je doletela druge italijanske enote, ki jih je Gubčeva spoznala na bojišču?

Divizijo »Macerata«, katere en bataljon sta Gubčeva in Cankarjeva brigada skoraj popolnoma uničili v Jelenovem žlebu (26. marca 1943) in ki so jo bili že prej umaknili iz slovenskega ozemlja na Hrvaško, so razorožile v celoti hrvaške enote.

Z divizijo »Cacciatori« se je Gubčeva spopadala v bitki pri Ribnici, v Suhi krajini in na Dolenjskem. Njeno poveljstvo in nekaj enot v Ljubljani so razorožili Nemci. Posadke te divizije v Borovnici, Logatcu, na Vrhniki in v nekaterih postojankah vzdolž železniške proge Ljubljana—Trst so tudi razorožili Nemci. Del te divizije na Dolenjskem, v okolici Ljubljane in na poti proti Italiji pa so razorožili partizani.

Fašistična grupacija »XXI. Aprile« je bila po ostrem spopadu pri Ribnici popolnoma razorožena. To delo so opravile enote XIV. divizije.

Z divizijo »Lombardia« so se bataljoni Gubčeve brigade seznanili v bojih na Hrvaškem in v Beli krajini. Več kot njen polk so razorožile enote Vzhodnodolenjskega odreda in aktivisti v Beli krajini.

V Ljubljanski pokrajini so torej partizani od 8. do 12. septembra 1943 razorožili vso divizijo »Isonzo«, celotno fašistično grupacijo »XXI. Aprile«, del divizije »Lombardia« in »Cacciatori delle Alpi«, večino obmejnih straž, karabinjerje in še mnoge druge manjše posebne enote XI. armadnega korpusa. Vse njihovo orožje in oprema sta postala plen narodnoosvobodilne vojske. Sodim, da je bilo razoroženih okoli 30.000 italijanskih vojakov. Posebej je treba upoštevati, da so bila zaplenjena popolna skladišča divizije »Isonzo«, vsa njihova tehnična oprema in vse težko orožje. Dolgotrajne priprave za kapitulacijo Italije in posebno prizadevanje za spletanje matne mreže okoli divizije »Isonzo« so torej obrabile obilen sad.

Kapitulacijo Italije pa so izredno dobro izkoristile tudi partizanske čete in ljudstvo Slovenskega primorja in Istre, saj so v celoti razorožili 1. hitro divizijo »Eugenio di Savoia«, di-

vizijo »Macerata«, večje dele divizij »Re« in »Torino« ter manjše dele divizije »Sforcesca«.¹³

Tako je razorožena italijanska vojska zapuščala slovensko ozemlje. Nekateri vojaki so imeli na ramah le borne culice, oficirji so se z razpetimi bl'uzami mešali med moštvom, ki je z dolgimi koraki merilo gozdna pota kočevskih in notranjskih gozdov, da bi čimprej prišlo v varno zavetje svojih družin. Od nekdanj mogočne do zob oborožene Mussolini je ve armade so sedaj hiteli poraženi bataljoni brez zastav in zmagovalnih oznak, oficirji brez odlikovanj in častnih emblemov. Medtem ko je hitela italijanska vojska proti zahodu, so se iz Italije in krajev ob Jadranskem morju vračali Slovenci, ki so jih bili Italijani zaprli v taborišča, ječe in druge mučilnice. Čeprav zverinsko mučeni in poniževani borci za svobodo svojega naroda, ki jim je od pomanjkanja in mučenja zastajal korak, so vendar hiteli nazaj v svojo domovino na položaje kot aktivisti ali pa bojevniki v partizanskih enotah. Na izmučenih obrazih pa je bil povsod žar zmagooslavja.

Za italijansko vojsko so na Slovenskem ostajala pogorišča, grobovi nešteti rodoljubov in borcev za svobodo. Mnogi zločini italijanskega okupatorja so vpili po maščevanju. Toda niti enemu pripadniku italijanske vojske se ni skrivil las kot maščevanje za storjene zločine. *Velikodušje* slovenskega osvobodilnega gibanja jim je prizaneslo. Partizanska vojska je kot nosilka suverenosti slovenskega naroda vestno izpolnila vse določbe premirja, ki so ga bili sklenili zavezniki s poraženimi italijanskimi voditelji. Ali bo italijanski narod kdaj dosegel tako moralno moč, da »bo upošteval velikodušje slovenskega naroda ob njihovem porazu na Slovenskem in se odpovedal nasilju in kulturnemu poslanstvu z orožjem v rokah?

Razorožitev belogardistične vojske

Slovenska reakcija je pričakala italijansko kapitulacijo v nenehnih medsebojnih bojih za oblast nad oboroženimi oddelki MVAC in četniškimi odredi ter v trdni prepričanosti, da se bodo zahodni zavezniki slej ko prej izkrcali v Istri in Dalmaciji. Tedaj se bo pokazalo, kako upravičeno so organizirali svoje protikomunistične oddelke. Maj or ju Novaku, pred-

stavniku Mihailovičevega četniškega gibanja, se ni posrečilo pregovoriti reakcionarne voditelje, naj mu izroče poveljstvo nad vso njihovo vojsko. Njegovi četndški odredi so ostali zelo majhni, in ker so ga slovenski reakcionarni veljaki izigrali, je odpotoval na Sušak in v Gorski kotar, da bi se povezal s tamošnjimi četniki, ki so mu obljubili poslati v pomoč nekaj sto mož.¹⁴

Trdno prepričanje slovenske kontrarevolucije, da se bodo Angleži izkrkali na obalah Jadranskega morja, ni bilo brez realne podlage. Ta up je spodbujal predsednik angleške vlade Churchill s svojimi predlogi, ki jih je dolgo vztrajno zagovarjal, da bi bila namreč invazija na evropsko celino najbolj primerna na balkanskem območju, kjer bi prehiteli Ruse in podredili balkanske države potrebam svoje politike in strategije. Vendar Američani niso sprejeli te Churchillove sugestije. Prevezli so namreč ogromno obveznost za izkrcavanje velike zavezniške vojske skozi Normandijo v Evropo. To jim je najbolj ustrezalo in Churchillove ideje so padle v vodo. S tem so bile pokopane tudi nade slovenskih reacionarjev, ki pa se s tem niso hoteli sprijazniti. Živo vero v angleško neposredno pomoč so ohranili do konca vojne in tako padli pod usoden vpliv neke namišljene in nerealne ideje.

Ko so izigrali Novaka, je predvsem klerikalni del slovenske kontrarevolucije dobil popolno oblast nad belogardistično oboroženo močjo. Konec julija 1943 je bilo vseh belogardističnih postojank *107 s 6.134 belogardisti*. Od tega je bilo v dveh do tedaj formiranih bataljonih MVAC 953, v treh specialnih bataljonih pa 171 mož.¹⁵ Pričakujoč Angleže, so ustanovili svoj četniški odred, imenovan ljubljanski, da bi z njim dokazovali neomadeževanost glede stikov z okupatorjem. Hkrati so preimenovali vaše straže v nekake žandarmerijske čete za vzdrževanje javne varnosti. Vso svojo vojsko so preimenovali v slovensko narodno vojsko.

Kljub vsem tem političnim in organizacijskim ukrepom pa je italijanska kapitulacija presenetila belo vojsko in njene voditelje. Povzročila je brezglavo ukrepanje, kajti poglavitjii zaščitnik, to je angleška vojska se ni izkrcala. Njihova navodila belogardističnim četam o raznih kamuflažnih nazivih, o zbornih mestih in nalogah so povzročila veliko zmešnjavo,

tako da so belogardistični oddelki v najbolj kritičnih trenutkih ostali brez navodil.

Tedaj je nastopila partizanska vojska, ki je v najkrajšem času uredila pglavitne probleme glede nadaljnega obstoja belogardistične vojske.

V mirenski dolini, kjer je bila Gubčeva brigada, so bile ob kapitulaciji samostojne belogardistične postojanke v Šent-rupertu, skupaj z italijanskim garnizonom pa v Trebnjem, Mokronogu in Rakovniku. Najprej so gubčevci končali z belogardisti v *Mokronogu*. Pa vnovič odprimo spomine komandanta tretjega bataljona Gubčeve brigade Janeza Hribarja, kjer opisuje razorožitev sovražne postojanke v Mokronogu.

Ko so partizani vkorakali v Mokronog, so sami prevzeli varovanje belih. Ko so bili Italijani razoroženi, se je začelo zasliševanje belih. »Ciani štaba brigade,« pripoveduje Janez Hribar, »so prikazali v svojih govorih belim, kako so pogrešili, ker so se pajdašili in sodelovali z Italijani — okupatorji. Zato so izdajalci lastnega naroda. Napravili so nič koliko gorja slovenskemu ljudstvu, ker so se borili na strani fašistov, ki so hoteli zaslužniti naš narod itd. Povedali smo jim tudi, da pa kljub njihovim dosedanjim grehom lahko, če že ne v celoti vsaj deloma popravijo, kar so zagrešili s tem, da se prostovoljno priključijo našim enotam. Po dolgem prepričevanju in prikazovanju dejstev je bil naš napor, da bi bele prepričali, zaman. Niti eden se ni odločil za vstop v naše vrste.«* Ker je

* Slovenski domobranski emigranti opisujejo srečanje šentruperških belogardistov z bataljonom Gubčeve brigade v Mokronogu v knjigi *Svoboda v razvalinah*. Opis, ki bržkonke ni popolnoma resničen, je zanimiv zaradi tega, ker daje podatke o povezavi teh belogardistov z Nemici in označuje miselnost belih oficirjev. Šentruperška, rakovniška in mokronoška bela garda je štela po domobranskih podatkih nekaj nad 200 mož. Drugi dan po umiku italijanske vojske (10. septembra, op. L. A.) je odšla šentruperška bela garda proti Mokronogu. Tam so na veliko začudenje opazili, da imajo partizani mokronoškega poveljnika vaše straže zvezanega; Partizani so šentruperške beloigardiste obstopili in jim začeli govoriti, da je zdaj svoboda za vse, ter jih pozvali, naj se jim pridružijo. Poveljnik šentruperške bele garde Benedičič je vprašal partizane, zakaj imajo Strupeha zvezanega, če je zdaj res svoboda. Komunist, ki se je predstavil za komandanta, je odgovoril, da mora Strupeh najprej na zaslišanje, nakar ga bodo izpustili. Benedičič je nato vprašal komunističnega komandanta, če je oficir, če je že sploh služil vojae v Jugoslaviji in kdo mu je dal oficirski čin.

naletel na gluha ušesa, je hotel bataljon obračunati z belimi »po pravni poti«. Sklenil jih je postaviti pred »sodišče narodne časti«, ki naj vsakomur sodi po njegovih dejanjih. To nameroma pa je preprečil Dušan Kveder-Tomaž. Na podlagi napotil glavnega štaba, je ukazal, da je treba sprejeti v partizanske enote vse tište, ki se prostovoljno prijavijo, vse druge pa je treba izpustiti in naj gredo na svoje domove. »Tako se je tudi zgodilo, čeprav z nejevoljo.«¹⁶

Prvi bataljon Gubčeve brigade je razorožil tudi belogardiste iz *Šentruperta* in *Rakovnika*. Ker pa so beli obljubili, da se bodo skupaj s partizani borili proti Nemcem, so jim partizani vrnili orožje. Vendar so belogardisti izkoristili dobro voljo partizanov in pod vodstvom poveljnika šentrupeške posadke Benedičiča ušli čez mejo, kjer so jih zaščitili Nemci.¹⁷ Seveda vsi belogardisti niso ušli čez mejo. Večina se je vrnila na svoje domove in le redki so se pridružil partizanom.

Kakšna pa je bila pot in usoda drugih belogardističnih čet, s katerimi se je do kapitulacije Italije borila Gubčeva brigada?

Belogardisti iz *Skocjana*, *Bele cerkve* in *Otočca* so pribežali v Nov>o mesto. Tam se je zbralo kakih 850 belih iz *Šentjerneja*, *Rateža*, *Stopič*, *Mirne peči* in iz že omenjenih postojank. V Novem mestu so hoteli počakati na navodila svojega vodstva iz Ljubljane in prevzeti oblast od Italijanov. Bili so v težavnem položaju. Navodil iz Ljubljane ni bilo, general Cerrutti pa se je pogajal s predstavniki osvobodilnega gibanja in ni hotel izročiti oblasti belim gardi. Ze 10. septembra se je v Novem mestu prikazala partizanska vojska in začela razoroževati Italijane. Kot smo bili že omenili, se je divizija »Isonzo« začela pomikati iz Novega mesta proti Straži (11. septembra).

Ker ni dobil odgovora, je zaklical: »Fantje, vsi pod mojo komando!« Obkolili so partizane in osvobodili mokronoškega komandanta. Odšli so proti Rakovniku in niso vedeli, kam naj se obmejo, ker so bili brez navodil. Končno so odšli proti Sv. Križu. Naslednji dan sta poveljnika Kužnik in Benedičič odšla na mejo vprašat Nemce, če bi jih sprejeli pod zaščito. »Nemci so dovolili, da fantje lahko pridejo na mejo pri Dolu, toda najprej morajo položiti orožje. Tako se je tudi zgodilo.« Ko pa so jim Nemci ravno jemali orožje, so jih napadli partizani. Nemci so jim hitro vrnili orožje, s katerim so odbili napad. Po napadu so jih ob 4. uri popoldne s kamioni odpeljali v Radeče, od tam pa v Rajhenburg. Čez tri dni so odšli v Kostanjevico, kjer so se združili z oddelkom Vuka Rupnika, ki se je bil prebil tja iz okolice Novega mesta.¹⁸

Z njo so se umikali tudi belogradisti, ki se jim je postavil na čelo kapetan Vuk Rupnik, sin generala Rupnika, tedanjega ljubljanskega župana. Belogardistično kolono so novomeščani pošteno opljuvali in zasramovali, ko se je pomikala skozi Kandijo. Pri Jurki vasi blizu Straže so se beli nenadoma odcepili od Italijanov, ker so se zbal, da bi jih izročili partizanom, in zbežali na Gorjance. Nato so se prebili v Zameško, kjer so bili deležni nemške zaščite in gostoljubja.* Med pohodom po Gorjancih se je izgubilo mnogo belih vojakov, ki so odvrgli orožje in šli domov.

Belogardisti iz Čateža pa se niso zatekli čez mejo, marveč 30 odšli v Trebnje, kjer so se zbirale enote 98. fašistične legije. Del teh enot so partizani že razorožili. Čateški belogardisti so se pridružili trebanjskim belogardistom, nakar so Skupaj z Italijani odšli v Žužemberk. Od tu so Italijani sami nadaljevali pot proti Kočevju, belogardisti pa ostali. Zbralo se jih je kaikih 400. Poleg že omenjenih so bile tu še posadke iz *Zužemberka*, *Sei pri Šumberku*, *Dobrnica* in *Zagradca*. V Žužemberku so tedaj že bili partizani novoustanovljene Levsti-

* O nezgodah belogardističnih enot okoli Novega mesta poroča F. G. v Vestniku, glasilu domobrancev in drugih protikomunističnih borcev, pod naslovom »Zameško«. V neugodnem političnem ozračju ob kapitulaciji Italije so se drugi in prvi bataljon legije smrti skupaj z enotami vaških sitraž iz Mirne peči, Smihola in Smolenje vasi zbrali na periferiji Novega mesta. Kaj sedaj? Novomeško predstavništvo je razmišljalo. V tistih dneh se je na srečo mudil v Novem mestu Vuk Rupnik, poveljnik jurišnega bataljona. Novomeško predstavništvo ga je povabilo, naj prevzame poveljstvo nad vso zbrano protikomunistično vojsko, da bo uspešno vodil »to maso ca. 1000 mož«. Rupnik je ponudbo sprejel. Zastopstvo Novega mesta je nato skupaj z Rupnikom odšlo k poveljstvu divizije »Isonzo« z zahtevo, naj jim Italijani izročijo orožje. Toda Italijani so zahtevali, da morajo ostati lojalni in ne napadati nikogar in da se le pod tem pogojem ne bo nikomur nič zgodilo. Vso noč na 10. Septembra so bila pogajanja brez rezultata. Dne 11. septembra je »protikomunistična vojska v bojnem maršu šla mimo Novega mesta proti Straži, kjer so jo Lahi nameravali izročiti partizanskim brigadam, ki so tam čakale v zasedi«. Toda Vuk Rupnik se je odločil in belogardisti so se prebili iz laškega obroča proti Gorjancem »in kakor mravlje so se vsule enote protikomunistične vojske na levo v hrib in zapustile osuple Lahe«. Po prebitju obroča so se razdelili v šest skupin z različnimi smermi. Nato je bil vzpostavljen kontakt z obmejno stražo za Zameškim, kjer so se končno skoncentrirale tudi vse grupe pozno 11. septembra 1943.¹⁹

kove brigade, ki so bili preslabi, da bi s silo razorožili belogardiste. Zahtevali so od belogardistov, naj se vdajo in se jim pridružijo. Poveljnik vaše straže v Dobrniču Strukelj je partizanom baje odgovoril, da je združitev mogoča le, če so se partizani pripravljene boriti pod jugoslovansko zastavo.²⁰ Vsa ta zamotana vprašanja pa so resili borci Levstikove brigade, ki so z avtoblindami prihrumeli v Žužemberk. Belogardistična vojska se je kar hitro razpršila na vse strani. Večina se je vrnila domov, voditelji pa so po dolini Krke zbežali in se zatekli v Videm. Med belogardističnimi vojaki je bilo tudi nekaj civilov. Del žužemberške bele skupine se je z nekaterimi drugimi belogardisti umaknil na Osolnik in Osredok (nad Robom) kjer so jih partizani popolnoma razbili, del pa je odšel na Turjak, kjer je dočakal svoj konec.

Belogardisti iz postojank med dolensko železniško progo in nemško mejo so se po italijanski kapitulaciji večinoma zbrali v *Stični*. Tu so se 9. septembra združili v bataljon, toda že 10. septembra so jih do zadnjega ujeli in razorožili partizani Cankarjeve brigade, ki so se v Stično pripeljali kar z vlakom in presenetili bele voditelje.

Tako se je zgodilo tištim belim posadkam, s katerimi se je borila Gubčeva brigada. Toda tudi drugim belogardistom ni bila usoda bolj mila. Del belogardističnih posadk iz kočevske, ribniške in dobrepoljske doline ter okolice Velikih Lašč se je zabil v Turjaški grad, kjer so jih premagali in ujeli partizani Prešernove brigade. To je bilo 19. septembra 1943. Prešernova brigada je tedaj ujela blizu 700 belogardistov. Stirinajsta divizija je pospravila vse bele postojanke od Kočevja pa do Ljubljane in na Notranjskem.

Belogardizem je ob italijanski kapitulaciji doživel popolen zlom. Od 6.134 belogardistov, kolikor jih je tedaj bilo v raznih vojaških formacijah, se jih je največ 2000 zateklo v nemško varstvo, vse druge so polovili partizani ali pa so se razbili in razšli. »To je zelo žalosten zaključek,« tarnajo slovenski protikomunistični borci — emigrantje v publikaciji *Svoboda v razvalinah*, »čudno bi bilo, če bi se iz take zmede in neodgovornosti posameznikov izcimilo kaj drugega kot propad.«¹

Bele enote, ki so se vdale, in posamezniki, ki so se vmili domov, so bili deležni obče amnestije in nič se jim ni zgodilo. Celo njihovi voditelji in poveljniki, ki so padli v roke parti-

zanom, so se na račun amnestije izognili kaznovanju. Mnogi so to, kot smo videli v primeru šentrupeške, rakovniške in mokronoške bele garde, izkoristili in se zatekli v nemško varstvo. Razumljivo je torej negodovanje partizanov, ki so po ljudski modrosti upravičeno sklepali, da se jim bo belogardizem ponovno povzpel na vrat. Niso se strinjali s tako široko amnestijo.

Le tišči belogardistični in plavogardistični voditelji, ki so se do zadnjega upirali z orožjem, so bili postavljeni pred sodišče. To so bili zlasti beli vodje, ujeti na Turjaškem gradu, in plavogardistični voditelji, ujeti v Grčaricah. Na kočevskem sodnem procesu so prejeli kazen.

Uničenje plavogardističnega odreda v Grčaricah

Ostane nam še, da pogledamo, kaj se je zgodilo s plavogardističnim dolenjskim odredom, s katerim je imela delo Gubčeva brigada okoli Bele cerkve. Odred je ostal ves mesec v Otočcu, kjer se je poskušal okrepiti na račun vaških straž. Tu se mu je priključil poročnik Milan Kranjc, poveljnik drugega bataljona legije smrti. Čeprav je bil poveljnik tako močne belogardistične enote, se mu ni posrečilo pripeljati v četniški odred skoraj nič pajdašev, tako močan je bil vpliv klerofašistov v belih vrstah. Na Otočec so prihajali le nekateri posamezniki iz raznih krajev. Milan Kranjc je postal namestnik komandanta četniškega odreda, ki mu je sicer še naprej poveljeval Danilo Koprivica-Borut. Zadnjo nedeljo v avgustu so ustanovili na Otočcu še ljubljanski četniški odred — 50 mož s poveljnikom kapetanom Vojičem-Lipetom na čelu. Oba odreda sta odšla čez Hmeljnik in Dobje, prešla železniško progo nad predorom pri Sv. Ani in se pri Dobrniču razcepila. Ljubljanski je odšel proti Ljubljani, Dolenjski pa si je nadel naziv — centralni četniški odred in odkorakal čez Suho krajino v Ortnek, kjer se je utaboril. Dne 3. septembra ga je napadla Tomšičeva brigada. V Ortneku je odred obiskal delegat Draže Mihailovića podpolkovnik Kapetanović, ki je orisal politični položaj v ne preveč rožnatih barvah.²² Odred je nato odšel v Grčarice, kjer se je utaboril in utrdil, pričakujoč prihod 300 četnikov iz liškega četniškega korpusa, da bi se z njim združil.

V Grčaricah je centralni četniški odred premagala in v celo ti zajela Šercerjeva brigada (10. septembra 1943). Pot slovenskega plavogardizma se je tako končala s popolno katastrofo. Četništvo Draže Mihailovića si do konca vojne ni moglo na Slovenskem opomoči in kljub temu, da so se nekateri četniški odredi resili uničenja v nemškem varstvu ni imelo več kake pomembne vloge na Slovenskem.

Do 19. septembra 1943 je tako partizanska vojska resila tri pglavitne vojaške naloge, ki so imele velike politične posledice. Skoraj v celoti je razorožila italijansko vojsko in zasegla velikanski plen orožja in vojne opreme. Partizani so dobili v roke težko orožje in tako povečali bojno sposobnost. Zaloge orožja so zadostovale skoraj do konca vojne. Z zaplenjenim orožjem se niso oborožili le partizani iz Ljubljanske pokrajine, marveč deloma tudi enote na Štajerskem in Gorenjskem. Belogardistične vojaške formacije so bile popolnoma razbite. Bile so onesposobljene za kakršnokoli samostojno akcijo. Ostanki so mogli v naprej obstajati le kot nemška kvislinška pomožna vojska. Slovenska reakcija je morala, potem ko se je izkazalo, da izdajalsko sodelovanje z italijanskim okupatorjem ni prineslo uspeha, poiskati novega, še hujšega sovražnika slovenskega naroda — Nemce in se z njim povezati, da bi nadaljevala svojo kvislinško tradicijo. Plavogardizmu je partizanska vojska posekal'a korenine.

Razorožitev italijanske vojske in uničenje reakcionarnih vojaških formacij je bil največji uspeh osvobodilnega gibanja v vsej vojni. Omogočil je nadaljevanje vojne do popolne zmage nad okupatorji. Bil je pglaviten pogoj za zmago revolucije.

Delež Gubčeve brigade pri teh akcijah ni bil velik. Njeno operativno področje je namreč bilo ob nemški meji na smereh, od koder je bilo pričakovati osrednje nemške napade. Ražen tega so se italijanske in belo-plavogardistične enote gibale od nemške meje vstran proti jugu in zahodu, tako da so se postopoma odmikale iz operativnega področja brigade. Tako so padle v roke predvsem Levstikovi brigadi, dolenskim odredoma in enotam XIV. divizije, ki so pri razoroževanju in uničevanju sovražnikovih čet zasegle levji delež. Gubčeva brigada pa si je kljub temu nabrala dovolj orožja in vojaške opreme, da je mogla oskrbeti svoje bataljone, ki so v tem času zaradi pritoka novih borcev zelo narasli.

Prvi del osvobodilnega boja slovenskega naroda je bil z italijansko kapitulacijo *zmagovito končan*. Bilo je veliko upanje, da se bo prav tako končal tudi drugi del — vojna proti Nemčiji. Veliko veselje je zavladelo na Slovenskem. Povsod so prebivalci sprejemali partizansko vojsko z navdušenjem. Posebno so se veselili tišči kraji, ki so bili le redkokdaj ali pa nikoli osvobojeni. To je bila npr. Ljubljana. Velika radost pa ni porajala vrtoglavosti. Povsod so se pripravljali na nove napore, povsod so zbirali sredstva za nadaljevanje boja, novi borci so v množicah polnili stare partizanske enote in ustanavljali nove.

OPOMBE

¹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB, stran 66—71.

² Povelje komandanta XI. armadnega korpusa generala Gam-bare italijanskim vojakom ob kapitulaciji Italije, Zbornik VI-7-291.

³ Generalpolkovnik Stane Potočar, izjava.

⁴ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB, stran 112—113, in podatki Bogdana Osolnika.

⁵ Original poziva v arhivu IZDG.

⁶ Povelje glavnega štaba NOV in POS z dne 8. septembra 1943, Zbornik VI-7-1.

⁷ Poročilo štaba XV. di viza je z dne 9. septembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-7-8.

⁸ Politične direktive glavnega štaba Slovenije z dne 9. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 9. septembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-7-8.

¹⁰ »« Navodilo štaba XV. divizije z dne 9. septembra 1943 podrejemim enotam, arhiv GB MLRS.

¹¹ Vojni spomini Janeza Hribarja, arhiv IZDG.

¹² Povelje generala Ceruttija, poveljnika pehote divizije »Isonzo«, z dne 11. septembra 1943, Zbornik VI-7-294.

¹³ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB, stran 170.

¹⁴ Tudi tam, stran 180.

¹⁵ Prav tam, stran 182.

¹⁶ »Vojni spomini Janeza Hribarja, arhiv IZDG.

¹⁷ Franček Saje, Belogardizem, druga dopolnjena izdaja, stran 589—590.

¹⁸ Svoboda v razvalinah, Cleveland 1961.

¹⁹ Vestnik, glasilo domobrancev in drugih protikomunističnih borcev, letnik 1. IX., štev. 2.

²⁰ Glej Svoboda v razvalinah, str. 53.

²¹ Tudi tam, stran 64.

²² Prav tam, stran 68.

VII

PO ŽETVI V OFENZIVO

Od 9. septembra do 20. oktobra 1943

Prišel je čas, ko je bilo treba požeti obilne sadove krvave več kot dveletne vojne proti italijanskemu okupatorju in belogardizmu. Kakšne so bile politične in vojaške okoliščine, v katerih se je znašlo narodnoosvobodilno gibanje v Sloveniji po italijanski kapitulaciji?

Več kot polovica slovenskega ozemlja je bilo osvobojenega. V Ljubljanski pokrajini je bil uspeh popolen. Ražen Ljubljane in krajev ob železnici Ljubljana—Trst je bilo vse ozemlje italijanskega okupacijskega področja osvobojeno. Partizani so zasedli velika mesta in kraje, kot so Novo mesto, Kočevje, Cerknica, Grosuplje in druge in se poiastili velikih možnosti za mobilizacijo novih moči v materialu in ljudeh. Čeprav je bila Ljubljanska pokrajina zelo izropana in mnogo ljudi odgnanih v internacijo, taborišča in ječe, so ostale še izdatne rezerve, ki bi popolnile sicer izčrpane partizanske zaloge in številčno moč čet. Potrebno je bilo v najkrajšem času obvladati vse izvore materialnih in človeških moči, da ne bi padle sovražniku ob novi ofenzivi v roke in bile uničene. K sreči so bile partizanske enote zelo gibčne in izredno iniciativne, da so lahko s pomočjo političnih aktivistov, organizacij Osvobodilne fronte, Komunistične partije in prebivalstva resili velike organizacijske probleme, ki so nenadoma vzniknili. S porazom italijanskega okupatorja in belogardizma so sadovi slovenskega osvobodilnega upora dozoreli in bilo je treba opraviti žetev.

Nemci vzpostavljajo oblast

Poglavitna nevarnost, ki je pretila osvobodilnemu gibanju v teh odločilnih trenutkih, so bili Nemci: novi okupatorji, ki bodo prej ali kasneje vsekakor poskušali prevzeti dediščino svojega nekdanjega zaveznika. Ali so Nemci zmogli napasti osvobojeno ozemlje in tako onemogočiti politično in vojaško utrditev osvobodilnega gibanja in partizanske vojske?

Vse je kazalo na to, da Nemci niso sposobni napraviti take ofenzive proti osvobojenemu ozemlju Ljubljanske pokrajine, ki bi mogla razbiti partizansko vojsko in zatreti razvoj in utrditev oblasti Osvobodilne fronte. Predvsem je bila poglavitna naloga nemške armade razorožiti italijansko vojsko, preprečiti napredovanje zaveznikov v Italiji in ukreniti najnujnejše, da bi preprečili izkrcaje na jadranski obali. Nemci so sicer računali, da se bo italijanska vojaška moč pod pritiskom zavezniških armad zdrobila, vendar so bili nekoliko presenečeni spričo brezpogojne kapitulacije Badoglieve vlade. Glavne sile so torej usmerili proti Italiji.

Italijansko okupacijsko področje v Jugoslaviji je bil velik problem za nemško vojsko. Posebno skrb je povzročalo dejstvo, da so jugoslovanski partizani zasedli skoraj vso jadransko obalo in tako pripravili podlago za zavezniško izkrcaje. Jugoslovanski partizani so razorožili tudi velik del italijanske vojske in se z zaplenjenim orožjem dobro oborožili in založili. Partizanske enote so se z mobilizacijo zelo okrepile in nenehno so povečevale svojo bojno sposobnost. Toda za zdaj Nemci niso imeli na voljo zadostne moči, da bi se spustili v boj za okupacijo osvobojenega ozemlja v Jugoslaviji in za razbitje narodno-osvobodilne vojske. Zadovoljili so se s tem, da so zavarovali najvažnejše prometne zveze, med njimi zlasti železniško progo Ljubljana—Trst.

Nemci so po italijanski kapitulaciji razpolagali z naslednjimi enotami: za zavarovanje železnice Ljubljana—Trst in nekaterih drugih pomembnih objektov ter krajev 71. pehotno divizijo, na Gorenjskem in Štajerskem pa so imeli tri bataljone 19. SS-policijskega polka pod poveljstvom podpolkovnika Nagla s sedežem v Mariboru in dvanajst samostojnih policijskih ter orožniških motoriziranih čet. Takoj po kapitulaciji Italije je višji vodja SS in policije v XVIII. vojnem okrož-

ju SS-Gruppenführer in generallajtnant policije Erwin Rösener, ki je bival na Bledu, moral dati 2. in 3. bataljon 19. SS-policijskega polka z Gorenjske na razpolago 71. pehotni diviziji, ki ju je uporabila za zavarovanje žel'eznice in razoroževanje italijanske vojske. Generalu Rösenerju, ki je bil odgovoren za boj proti partizanom, so ostali le 1. bataljon 19. SS-policijskega polka in prej omenjene samostojne čete. Del prve čete 1. bataljona je kmalu po kapitulaciji Italije zasedel Kostanjevico. Ko so te enote hotele nadaljevati akcijo proti Šentjemeju, je Rösener 10. septembra to prepovedal. To je pojasnjeval s tem, da se mu ne zdi samo nemogoče, marveč tudi taktično zgrešeno, izvajati akcije proti partizanom onstran meje s silami iz Spodnje Štajerske in Gorenjske. Zato je prepovedal vsako zasedanje krajev, ražen Kostanjevice, ki je ključni položaj. Vendar je proti meji kmalu poslal še nekaj čet iz Štajerske in Gorenjske, uporabil je tudi drugo četo 98. bataljona črnih srajc, ki je pred Gubčevo brigado pribežala 9. septembra iz Krmelja v Šentjanž, ter belogardiste, ki so se umaknili pred Gubčevo brigado iz mirenške doline, in belo skupino iz okolice Novega mesta, ki je pri Straži ušla partizanom in se zatekla pod vodstvom Vuka Rupnika v Zameško.¹ Nemci torej niso imeli dovolj čet, da bi sprožili kako napadalno akcijo v smeri proti Novem mestu ali pa v Ljubljanski pokrajini sploh.

Na vseh nekdanjih italijanskih zasedenih področjih in tistih, ki so pripadali Italiji, so hoteli ustanavljati civilno oblast. Pokrajine Furlanijo, Gorico, Trst, Istro, Ljubljano, Kvarner in območja Sušak, Bakar, Čabar, Kastav ter Krk so združili v operacijsko cono »*Jadransko primorje*«. Hitler je za vrhovnega komisarja v tej coni imenoval gauleiterja in državnega namestnika Koroške dr. Friedricha Rainerja, ki je temeljna navodila za svoje delo dobival od Hitlerja. Ko je Rainer prevzel oblast, se je najprej podal v Ljubljansko pokrajino. Ze 15. septembra 1943 je prispel v Ljubljano, kjer je povabil ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana, naj ga obišče v vladni palači. Pri sprejemu je vprašal škofa, kdo bi bil najprimernejši človek, da bi ga postavil za načelnika pokrajinske uprave v Ljubljanski pokrajini. Škof je predlagal ljubljanskega župana generala Leva Rupnika. Ko je le-ta sprejel

to dolžnost*, je dr. Rainer izročil generalu Rupniku v Celovcu odločbo o imenovanju (21. septembra 1943). Naslednji dan je novega šefa pokrajinske uprave, ki je imel naslov predsednik, ustoličil v Ljubljani vladni predsednik Koroške dr. Ferdinand Wolsegger. Ceremonialu so prisostvovali med drugimi škof dr. Rožman, policijski general Karl Brenner, polkovnik Oertl in nemški konzul dr. Müller.² Za nemškega svetovalca šefa pokrajinske uprave v Ljubljanski pokrajini je dr. Rainer imenoval na Himmlerjevo posredovanje generala Rösenerja. Njemu je v policijskem pogledu bila podrejena vsa pokrajina. Vojaški poveljniki v operacijski coni, ki so bili imenovani pozneje, so bili le poveljniki vojaških enot in niso mogli vplivati na civilno upravo. Dne 30. septembra je general Rösener ustanovil v Ljubljani operativni štab za uničevanje tolpe (Führungstab für Bandenbekämpfung). Tako je bila ustanovljena nemška civilna uprava v Ljubljanski pokrajini. Opirala se je na reakcionarne politike. V osebi generala Rupnika je našla zelo poslušnega kvislinga. Sicer pa je dejansko politično moč predstavljal Rupnikov nemški svetovalec general Rösener, ki je kot šef policije uporabljal proti slovenskim zavednim in naprednim ljudem policijske metode, kot vodja operativega štaba za uničevanje tolpe pa je vodil boj proti partizanom in osvobodilnemu gibanju.

Povedali smo že, da je od nekaj nad 6000 belogardistov po italijanski kapitulaciji pobegnilo pod nemško varstvo okoli 2000 mož. Nastali so trije centri, kjer se je zbrala premagana bela vojska. Prvi, ki je za nas najbolj zanimiv, je bil v *Kostanjevici*, kjer so Nemci zbrali pobegle belogardiste iz mirenške doline in večjo skupino iz okolice Novega mesta, kateri se je

* Dr. Stanko Kociper, ki je dobro poznal generala Rupnika in razmere v njegovi hiši, opravičuje Rupnikov izdajalski postopek v članku pod naslovom Mnenja in dejstva, ki je bil objavljen v emigrantskem glasilu slovenskih domobrancev Tabor, 1. 1964, št. 9, kjer pravi:

»Ko je general Rupnik mesto slovenskega prezidenta prevzel in dal z domobranstvom osnove in možnost edinega resnega odpora proti komunizmu, se je popolnoma zavedal, da je to pomenilo njegovo osebno žrtev. Poznana in izpričana je njegova norma iz tistih dni, ko je delegaciji, ki ga je prišla prosit, da prevzame mesto prezidenta, brez vsakršne bombastične, patetične teatralnosti rekel: Če je s tem kaj pomagano, bom tudi drek žrl,... Kdo izmed pol i ti kov je bil to pripravljen?«

bil postavi! na čelo Vuk Rupnik. Tu je bilo kakih 800 ne prav dobro oboroženih mož. Drugi center je bil v Ljubljani, kamor so pribežal'i belogardisti iz okolice Tur jaka in Zapotoka.* Sprejem v Ljubljani ni bil ravno triumfalen. Nemci so del belih razorožirili in jih v sprevodu gnali skozi Ljubljano, med tem ko jih je ljubljansko prebivalstvo ves čas zasramovalo. Tretji center je bil v Logatcu, kamor so se zatekli belogardisti in četniki iz Notranjske.

■Po polomu belogardističnih enot se je belogardistično vodstvo v Ljubljani hitro znašlo in ponudilo svoje in svojih oboroženih enot sodelovanje nemškemu okupatorju. Nemcem take ponudbe niso bile nove, saj se je nekaj podobnega dogajalo že v Srbiji in drugih jugoslovanskih pokrajinah. Šef civilne uprave za Jadransko primorje dr. Rainer je že 9. septembra v neki spomenici, ki jo je bil poslal zunanjemu ministru Ribbentropu, nakazoval kot eno nalog bodočega šefa civilne uprave na območju, ki ga zasedajo Nemci, organizacijo samoobrambe civilnega prebivalstva pred boljše vizmom.³ Nemci so seveda sprejeli ponudbo belogardistov in dovolili, da so se reorganizirali. Belogardisti so se združili v tri bataljone in so bili podrejeni poveljstvu nemških vojaških ali policijskih enot. Dne 22. septembra je vodstvo klerikalne stranke ustanovilo v Ljubljani protikomunistični odbor za vodstvo boja proti narodnoosvobodilnemu gibanju. Na njihovo željo se je Rupnik prav tedaj, ko je bil general Rösener odsoten, postavil za komandanta slovenskega domobranstva, za glavnega inšpektorja pa je imenoval polkovnika Antona Kokalja. Nato je z vodjo koroškega NSDAP (nemška nacionalsocialistična delavska partija) sestavil razglas in ga 24. septembra objavil v vseh slovenskih časopisih. V njem je sporočil Slovincem, da je ustanovljena slovenska domobranska legija, in jih pozval, naj se ji prostovoljno pridružijo. Dne 25. septembra pa je Rupnik izdal povelje, v katerem je domobrancem sporočil, da prevzema poveljstvo nad slovenskim domobranstvom. To je bil začetek domobranstva. Slovensko domobranstvo je bilo gle-

* Medtem ko so se belogardisti v Turjaku branili pred partizani, so v Zapotoku iz množice bežečih belogardistov na hitro roko ustanovili »Planinsko brigado« (Triglav), kakih 850 mož, od katerih, po poročilu domobranskih emigrantov, niti polovica ni dosegla Ljubljane. Glej Svodoba v razvalinah, stran 97.

de na grenke izkušnje izpod italijanske vladavine bolj čvrsto povezano kot vojaška formacija in pod bolj krepkim vodstvom nemške policije. V notranji politični sestavi je vse bolj prevladovala klerikalna stranka, zato je bilo domobranstvo politično mnogo bolj enotno kot pa prejšnje belogardistične vojaške formacije.

Ko se je general Rösener vrnil s potovanja, se ni strinjal s tem, da se je Rupnik postavil za komandanta slovenskega domobranstva, ker so bili s tem principi podrejenosti nemškimi poveljnikom zrahljani. Zato je na Rupnikovo mesto 12. oktobra postavil za komandanta organizacijskega štaba polkovnika Franca Krenerja. Slovensko domobranstvo je bilo operativno in taktično podrejeno prek zveznega oficirja, policijskega kapetana Ericha Schumacherja operativnemu štabu za uničevanje tolpe. Slovenski domobranci so začeli dobivati od Nemcev *uso oskrbo in plačo*. Nemci so tudi odlikovali in napredovali njihove oficirje.³ Slovenska reakcija je privolila v to, da slovensko domobranstvo postane *pomožna policijska* nemška moč,* čeprav je zaradi lepega videza ohranilo zvoneči naslov slovenskega domobranstva. Sodelujoč z Nemci v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju in njeni vojski, so se slovenska reakcija in Nemci pregrešili zoper mednarodne predpise in sporazume, ki ne dovoljujejo uporabljati prebivalstva okupiranih dežel v vojaških operacijah. Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije pa je bila redna vojska, ki je uživala vsestransko priznanje zaveznikov. Ustanavljanje takega domobranstva je torej bila velika politična napaka slovenske kon-

* V publikaciji, ki nosi naslov *Pliberška žaloigra*, opisujejo emigranti nastanek domobranstva in takole opravičujejo njegovo priznanje po okupatorju: »Rupnik (nedvomno slovenski vojak največjega slovesa) je organiziral in formiral slovensko vojsko, imenovano Slovensko domobranstvo, ki je bilo postavljeno na vojaško osnove, popolnoma v skladu s predpisi meddržavnih vojnih zakonov in pravil, pa sestavljeno iz odločno zavednih prostovoljcev (čigar številčno stanje je doseglo nekako 15.000 mož). Ta slovenska vojska je bila rojena v nepozabni in zmagoviti bitki, bojevali v nedeljo dne 12. septembra 1943 na obali reke Krke pri kraju Mršiča vas in jo je na licu mesta nemška okupacijska oblast uradno priznala (de facto in de jure) dne 19. septembra 1943.« (Del Slاندrove brigade je namreč 12. septembra res napadel skupino belogardistov Vuka Rupnika, ki se je bila utrdila v Mršiči vasi. Hud boj je trajal ves dan. Belogardistom so pomagali prva četa prvega

trarevolucije, ki je slej ko prej morala pripeljati do tragičnega poloma.

Taka sta bila dva nova sovražnika narodnoosvobodilnega gibanja Slovenije. Z njima se je Gubčeva brigada spopadala do konca vojne.

Utrjevanje bojne sposobnosti Gubčeve brigade

Mnoge nujne naloge so sedaj čakale narodnoosvobodilno vojsko. Naštejmo nekaj poglavitnih:

- zavarovati osvobojeno ozemlje pred nemškimi vpadi;
- izpeljati občo mobilizacijo;
- organizirati enote, ki so spričo mobilizacije zelo številčno narasle;
- urediti kadrovska vprašanja, ker je mnogo vodilnih ljudi odhajalo iz brigad;
- organizirati politično vzgojno delo zlasti med novomobiliziranimi partizani in onimi, ki so prišli iz belogardističnih enot;
- poloviti belogardiste skrivače in onemogočiti delovanje tistih belogardističnih elementov, ki so se bodisi sami ali pa z mobilizacijo vrinili v brigade in druge partizanske enote;
- izboljšati bojno sposobnost brigad.

Glavni štab je že 10. septembra 1943 izdal direktivo o operativnem področju XV. divizije in njenih nalogah. Operativno področje divizije je postala Dolenjska med Savo, severnim območjem Gorjancev, Suho krajino na liniji Straža—Aj-

bataljona 19. SS policijskega polka, lovski odred graničarjev in trije strmoglavci z letališča v Cerkljah. Borci Šlandrove brigade so; zanašajoč se na dva tanka in težko orožje, napadah kar prek čistine in so seveda pri tem imeli velike izgube. Op. L. A.)⁴

Pod naslovom »Tragedija de Bleiburg« (Pliberška tragedija) je ob sodelovanju urednikov trimesečne revije »Studia Croatica« Hrvatsko-latinskoameriški inštitut v Buenos Airesu izdal 1. 1963 v v španščini knjigi, ki na 392 straneh velikega formata obravnava dogodke ob koncu druge svetovne vojne. Tabor, vestnik združenih slovenskih protikomunistov, je 1. 1964 v 1—2 in 3—4 številki objavil dobesedni prevod tistega poglavja, ki pod naslovom Zaloigrs slovenskega naroda opisuje dogodke, ki zadevajo Slovenijo. Navedek v besedilu je iz tega preveda.

dovec—Zagorica—Sela pri Šumberku—Muljava—Zalna—Grosuplje in Molnik. Na vzhodu pa je segalo do hrvaške meje.⁵

Po tej direktivi je poveljstvo XV. divizije razdelilo brigadam sektorje: Cankarjevi od Sv. Križa pri Litiji do Ljubljane, Šlandrovi od Škocjana do hrvaške meje, Gubčevi pa od Škocjana do Sv. Križa. Gubčeva brigada je tako imela na skrbi osrednji del divizijskega operativnega področja, ki pa tedaj ni bilo najpomembnejše. Brigada je dobila nalogo skrbno opazovati premike in delovanje nemških enot onkraj meje, toda Nemcev naj še ne napada. Če pa bi Nemci vdirali čez mejo, naj jih zavme in pri tem uporabi partizansko taktiko obkoljevanja in uničevanja. Zlasti pri Tržišču naj brigada poruši mostove in železnico.⁶

Gubčeva brigada je s Stirimi bataljoni zasedla svoj odsek, zavarovala osvobojeno ozemlje na nekdanji italijansko-nemški meji in budno pazila na premike nemških enot.

Posebno pozornost je posvetila *mobilizaciji*. Tako kot druge partizanske enote je tudi ona hitela mobilizirati, da jo ne bi presenetili sovražnikovi napadi ali pa celo večja ofenziva. Na njen em operati vnem odseku je bilo nekaj krajev, ki so bili dl je zasedeni po Itali janih. To je bil Mokronog, Tržišče, Krmelj, Šentrupert in Rakovnik, kjer je bilo še precej moških sposobnih za vojsko. Brigada je mobilizirala po navodilih, ki jih je prejel'a od poveljstva divizije.⁷ Mobilizirala je moške od 17. do 45. leta starosti. Najprej se je povezala s krajevnimi odbori OF, od katerih je dobila spiske obveznikov.* Nato je odposlala pozive. Mobiliziranci so se morali v 12 urah zgласiti v odrejeni enoti brigade. Kdor se na poziv ne bi bil odzval, so ga klicali pred vojaško sodišče. Po tovarnah — tu je mišljena zlasti tovarna usnja v Mokronogu — je tudi mobilizirala. Hkrati je pripravila rušenje vseh objektov in naprav za primer nemškega vdora. Seveda je bilo zelo veliko intervencij

* Brigada je dobila zelo podrobno izdelane mobilizacijske spiske vojnih obveznikov za različne rajone OF. Med temi spiski je najbolj popolen in zanimiv za rajon OF v Stični. (Brigade so namreč glede mobilizacije posegale tudi v sosednje rajone, ki so sodili v operativni odsek drugih brigad. Gubčeva je mobilizirala tudi v stiškem rajonu OF in uvrščala obveznike zlasti v kolesarsko četo.) Iz njega je razvidno, da je bilo v 25 vaseh tega rajona mobilizirano kar 519 vojnih obveznikov. Od teh jih je le 55 ušlo, medtem ko je bila večina Vključena v partizanske brigade.⁸

krajevnih odborov OF za odpust nekaterih posameznikov iz vojske. Mobilizirane vojne obveznike so v brigadi komisijsko pregledali. V komisiji so bili poleg sanitetnega referenta še politični komisar ali pa njegov namestnik. Brigada je pazila, da so vojni obvezniki prihajali v enote dobro opremljeni in da so prinesli s seboj vse nujne osebne potrebščine.

Nagla mobilizacijska akcija je zelo okrepila številčno stanje brigade. Kot poroča poveljstvo XV. divizije,⁹ je imela vsaka njenih brigad 15. septembra 1943 okoli 1500 mož. Brigade so težko obvladale tako plimo naraščanja moči. Med novinci je namreč poleg dobrih političnih kadrov bilo še več takih, ki so živeli na terenu, ki ni bil zajet v politično gibanje OF, in pa veliko belogardistov. Gubčeva brigada je premagovala te težave tako, da je enakomerno razporejale stare partizane po enotah ter organizirala intenzivno politično in vojaško delo. Nezanesljive je brigada pošiljala v posebne delavske bataljone, ki so jih razporejali v notranjosti osvobojenega ozemlja in jih uporabljali za razna dela.

Težave z novomobiliziranimi so se še bolj zaostri'le, ker so se začele dezertacije. Iz prvega bataljona je npr. že 10. septembra ušlo pet partizanov, od katerih se je eden skesal in se sam vmil, drugega pa je ujela patrulja.¹⁰ Iz tretje čete prvega bataljona sta že 11. septembra 1943 ušla dva novomobiliziranca.¹¹ Drugi bataljon je 19. septembra napravil seznam partizanov, ki jih je imel za dezertarje. Tako zvemo, da je iz bataljona do 16. septembra 1943 dezertiralo deset partizanov. Vsi so bili mobilizirani med 10. in 12. septembrom. Eden izmed njih je bil prej v beli gardi.¹² Iz navedenih podatkov bi lahko sklepali, da je iz brigade v prvih dneh mobilizacije ušlo kakih 30 do 40 mobil'izirancev. Vse do nemške ofenzive, ki se je začela 20. oktobra 1943, je imela brigada opraviti z dezerterstvom, ki je pač bil razumljiv pojav glede na dejstvo, da je bilo mnogo novih obveznikov iz vrst simpatizerjev belogardizma ali pa so prišli iz belogardističnih enot. Tako je brigada že v začetku po naravni selekciji izgubila najbolj nezanesljive ljudi, kar je bilo za brigado sicer dobro, ni pa ustrezalo obćim težnjam osvobodilnega gibanja, ki si je prizadevalo pridržati v partizanih čim več ljudi, da bi jih s političnim delom prevzgojili. Koliko je bilo dezertarjev iz Gubčeve brigade do 20. septembra 1943 ni mogoče ugotoviti. Verjetno njihovo število

ni presegalo 70, ker je brigada poleg vzgojnega dela ukrepala proti njim tudi na druge načine. Ujete dezertarje je postavljala pred sodišče, nekatere je obsodila na smrt, nekateri pa so bili pod stalnim nadzorstvom starejših partizanov. Zelo nezanesljive je pošiljala v delavske enote zunaj svoje sestave.

Gubčeva brigada je v mirenski dolini zaplenila toliko orožja, da ga je bilo dovolj za prve dni mobilizacije. Z njim je hitro oboroževala nove borce. Tudi XV. divizija se je pobrigala za oborožitev. 2e 10. septembra je zahtevala od Gubčeve brigade, naj ji sporoči, koliko orožja še potrebuje, da bi lahko oborožila vse borce. Vsak partizan naj bi bil oborožen s puško, a vsaka desetina naj ima puškomitraljez. Še istega dne je divizija sporočila svojim brigadam, da je dobila veliko orožja, s katerim bo mogoče oborožiti vse borce. Načrt za oborožitev brigade je bil takle: vsak bataljon bo imel težki minomet, ki ga bodo nosile tri mule; vsaka četa naj ima lahki minomet; težki mitraljez bo imel vsak vod in ga bosta s strelivom vred nosili dve muli; puškomitraljez pripada vsaki deseti; vsaka brigada pa bo dobila toliko pušk, kolikor jih ie naročila.¹³ Brigada se je tako z orožjem, ki ga je sama zaplenila in ki ga je dobila iz divizije, imenitno oborožila.

Velike možnosti za oborožitev brigad in boljši pogoji za bojno usposobitev enot so narekovali XV. diviziji ukrepe, da s priključitvijo odrednih enot še bolj poveča moč brigad. Gubčevi brigadi je divizija dodelila gorjanski bataljon Dolenjskega odreda. Gubčeva brigada je že poslala novemu bataljonu zahtevo, naj pošlje podatke o številčnem stanju in o oborožitvi. Tudi nove položaje mu je že dodelila.¹⁴ Vendar s tem ni bilo nič, zakaj glavni štab je imel druge načrte za ustanovitev novih brigad pa zato do priključitve gorjanskega bataljona h Gubčevi brigadi ni prišlo. Za zdaj je ostala brigada s stirimi bataljoni. Pač pa je osnovala *tehniške* čete v bataljonih in izboljšala sestavo ter opremljenost enot za zvezo.

Bojno moč je brigada zelo razvila z ustanovitvijo *topniške baterije*. Ukaz za njeno ustanovitev je XV. divizija izdala

12. septembra 1943. V ta namen je dodelila Gubčevi brigadi dva gorska topa kalibra 65 mm s potrebnim strelivom, opremo in mul'ami. Iz nekdanje čete s težkim orožjem iz svoje sestave pa ji je dodelila še protitankovska topa kal. 47 mm. Za ustanovitev brigadne baterije velja datum 12. September 1943.

Gorske topove je brigada prevzela na Zalostni gori pri Mokronogu.¹⁵ Baterija je bila v glavnem sestavljena 13. septembra 1943 dopoldne, popoldne pa je že bila deloma usposobljena za boj. Njena bojna sposobnost pa seveda še ni bila velika, ker ji je primanjkovalo sposobnega in izurjenega moštva. Petnajsta divizija je dodelila brigadni bateriji prvi poveljniški kader. Komandant je postal Anton Potočar, dotlej namestnik komandir ja čete s težkim orožjem XV. divizije, politični komisar Jože Jakomin-Crni, doslej politični komisar divizijske čete s težkim orožjem.* Ustanovitev baterije je bila velika pridobitev za Gubčevo brigado. Poveljstvo je naglo ukrepalo in zbralo vse tište, ki so kdajkoli imeli opravka s topništvom, in tako popolnili baterijo z moštvom, nakar so začeli sistematično uriti topniške ekipe. Če baterija ni dobila dovolj mul za prenašanje topov, si je kaj hitro nabavila na terenu primerne konje in vprego. Nagel strokovni napredek baterije pa je zavrnilo dejstvo, da je divizija zahtevala zelo veliko partizanov in topničarjev tudi za ustanovitev svoje divizijske artilerije. Baterija je bila v rang bataljona.

Ražen omenjenih enot je Gubčeva brigada okoli 20. septembra 1943 ustanovila tudi *kolesarsko četo*, ki ji je bil komandir in organizator Vokič.¹⁶ V to četo so vključevali pred-

* Jože Jakomin-Crni, prvi politični komisar baterije, je pripeljal tole kratko zgodovino razvoja artilerije XV. divizije oziroma Gubčeve brigade. Prva dva topa kal. 47 mm, ki so ju v začetku julija pripeljali iz hrvaškega glavnega štaba, sta bila dodeljena XIV. in XV. diviziji. Vsaka divizija je imela v četi težkega orožja (bateriji) po en protitankovski top in en minomet. To težko orožje so prvič uporabili pri napadu na Žužemberk, nato v akciji na Sela pri Šumberku. Tu so belogardisti točno vedeli za položaj topa in so ga obstreljevali pri čemer je bilo nekaj ranjenih. Petnajsta divizija je nadalje uporabila top pri napadu na vlak pri Goinili (Cankarjeva brigada). Top je z dvema streloma likvidiral dva oklopna vagona s posadkama. Težko orožje so uporabili še pri napadu na Belo cerkev in Mimo peč, kjer je pred železniško postajo neki železničar na slepo, ker je bila temna noč, označil bunkerjev položaj. Strel je zadel in gubčevci so zasedli postajo. Nato so streljali na Sajetovo hišo. Tu sta padla komandir baterije in merilec. Oba je skupaj z političnim komisarjem Gubčeve brigade Vrečkom Zvonkom-Tinčem pokopal partizanski duhovnik Metod Mikuž. Po kapitulaciji Italije je baterija XV. divizije sodelovala pri akciji okoli Boštajna. Od tukaj je del težkega orožja odšel v sesitavo' Gubčeve brigade.

vsem tište vojne obveznike, ki so imeli lastna kolesa. Mnogo koles pa je brigada mobilizirala ali pa zaplenila pri belogardistih. Njen politični komisar je bil Viktor Marolt-Čuk. Četa je štela 192 partizanov, med njimi je bilo več kot sto bivših belogardistov. Organiziranih članov partije je bilo sedem. Četi so namenili kurirske naloge, z relejnimi postajami je npr. povezovala brigado okoli Kostanjevice z Novim mestom, bila je hitri prednji odred in manevrska rezerva.¹⁷

Ko se je dokončno uredila, je imela štiri bataljone, baterijo, kolesarsko četo in štab z prištabnimi enotami.

Veliko orožja in priliv novomobiliziranih borcev sta omogočila ustanavljanje novih enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Tako so nastajale topniške enote, motorizirane in oklopne enote, nove brigade in divizije. Treba jih je bilo izpopolniti s povelj niskim kadrom, štabnimi oficirji ter s strokovnim moštvom, kot so šoferji, topničarji, tankisti itd. V XV. diviziji so ustanovili dva diviziona topništva. Prvi divizion je imel tri 100 milimetrске havbice in dva 20-milimetrska protiletalska topa. Drugi divizion pa je imel v svoji sestavi dve havbici kal. 100 mm, dva poljska topa 75 mm in dva protitankovska topa 47 mm.¹⁸ To je bila razmeroma zelo močna artilerijska enota. Gubčeva brigada je sicer za svojo baterijo dobila poveljniški kader iz divizije, toda sama je morala popolniti baterijo z moštvom in poslati še divizijski artileriji strokovnjake in kadre. Tako je dotedanji načelnik štaba Gubčeve brigade Petar Brajović že 12. septembra postal komandant prvega diviziona XV. divizije. Od brigad je divizija zahtevala, da morajo poslati v njeno artilerijo predvsem borce, ki so bili že v bivši jugoslovanski vojski topničarji. Če pa takih ni bilo dovolj, so poslali bistre in mlade partizane, ki so bili sposobni hitro se naučiti potrebnih veščin.* Divizija je ve-

* Prvo skupino borcev je Gubčeva brigada že pred 12. septembrom poslala v divizijsko artilerijo. Tega dne je divizija zahtevala ražen prejšnjih partizanov še dvajset topničarjev. Vsi so morali biti popolnoma opremljeni. Dne 15. septembra je zahtevala od Gubčeve brigade še 40 borcev, na čelu z vodnikom in političnim delegatom. V vodu morajo biti enakomerno zastopani stari in mladi partizani, kajti namenili so ga za zaščito topov. Dne 25. septembra je morala brigada poslati še 50 partizanov s puškomi-traljezom. Izbrati je morala fizično močne in zdrave partizane, predvsem tište, ki so služili v artileriji v jugoslovanski vojski.

nomer opominjala brigado, naj poleg mladih partizanov pošlje nekaj starih borcev.

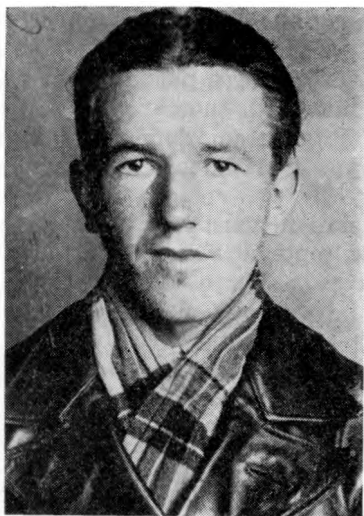
Brigada je nato poslala v divizijo še vse partizane, ki so v jugoslovanski vojski služili v tankovskih enotah, zakaj divizija je ustanovila oklopno četo. Brigada je izločila tudi vse šoferje in jih dala diviziji za oklopno enoto in za novoustanovljeno avto komando divizije.¹⁹

Gubčeva brigada je morala dati novoustanovljenim enotam veliko dobrih kadrov. Dne 24. septembra so v Mokronogu ustanovili dvanajsto štajersko brigado. Vanjo so vključili jedro Šlandrove brigade* in četrti bataljon Gubčeve brigade. Tako je Gubčeva ponovno imela le tri bataljone. Dvanajsta brigada je ostala v sestavi XV. divizije. Dolenjski železničarji so naslednjega dne ustanovili svojo 14. »železničarsko« brigado. Iz Gubčeve so poslali za nj enega komandanta Franca Kreseta-Čobana, ki je bil komandant drugega bataljona brigade. Iz vzhodnodolenjskega odreda so 28. septembra pri Metliki ustanovili petnajsto brigado, imenovano »belokranjsko«. Za njenega komandanta so postavili Toneta Zgonca-Vasjo, nekdanjega komandanta Gubčeve brigade, za političnega komisarja pa Nika Šiliha-Borisa Nikiča, političnega komisarja prvega bataljona Gubčeve brigade.

Sredi septembra je glavni štab ustanovil XVIII. divizijo, ki ji je dodelil tri novoustanovljene brigade: osmo, deveto in deseto. Komandant devete brigade je postal namestnik komandanta Gubčeve brigade Mile Čubrič, za komandanta desete brigade pa so postavili Franca Roj ška-Jako, komandanta četrtega bataljona Gubčeve brigade. Za komandanta drugega

S to skupino naj bi odšla tudi bolničarka. Vnovič je divizija 4. oktobra zahtevala vod biciklistov, dvajset partizanov z vodnikom in s političnim delegatom.²⁰

* Ze 21. septembra 19443 je bilo na pogovorih med komandantom glavnega štaba Francem Rozmanom-Stanetom, namestnikom komandanta XV. divizije Alojzom Kolmanom-Marokom in člani poveljstva Šlandrove brigade sklenjeno, da se bo na Štajersko vrnil en bataljon Šlandrove brigade ter štab brigade, skupaj okoli 150 mož, medtem ko naj jedro brigade začasno ostane še na Dolenjskem in se bo kasneje vimilo na Štajersko. (Glej dr. Miroslav Stiplovšek, Šlandrova brigada, str. 109, 110.) Zgodilo pa se je nekoliko drugače. Bataljon in brigadni štab sta sicer odšla na Štajersko, iz jedra pa so le nekaj dni po dogovoru zgoraj omenjenih poveljnikov ustanovili novo, 12. štajersko brigado.

Ciril Keržič-Metod, politični komisar
brigade

bataljona štirinajste brigade »železničarske« so 25. septembra imenovali Franca Zidarja-Jazbeca, namestnika komandanta drugega bataljona Gubčeve brigade.

Glede na odhod tolikih partizanskih poveljnikov v druge enote, so morali popolniti tudi sestavo poveljstev v Gubčevi brigadi. Za namestnika političnega komisarja brigade so postavili Bogomira Peršiča-Marka Dolinca (12. septembra 1943). Za političnega komisarja brigade je bil istega dne potrjen Ciril Keržič-Metod. Dne 16. septembra je bil postavljen za namestnika komandanta brigade Alojz Grčar-Miha Štajerc, komandant bataljona iz Cankarjeve brigade. Politični komisar prvega bataljona je postal 24. septembra 1943 Zvone Črnečali. Za komandanta drugega bataljona Gubčeve brigade so namesto dosedanjega postavili Franca Mazovca-Rista, ki je bil dotlej komandant kozjanskega bataljona.

Brigada je morala dati dobre in stare partizane še za varnostno obveščevalno službo, za štab divizije, v propagandni odsek divizije in instruktor je v vojaško šolo NOV in POS. Ker so enote na Primorskem zelo narasle, je brigada poslala tudi tja ljudi, ki so bili sposobni prevzeti poveljniška mesta v enotah, ki so se po kapitulaciji Italije tudi tam zelo povečale.

Vsa ta kadrovska gibanja so ustvaril'a v brigadi hude probleme. Kadrovska sestavai nekdanjih starih partizanov se je zelo razredčila in brigada si je morala sama poiskati nove sposobne ljudi. Mnogo partizanov je pošiljala v vojaške šole in tečaje ter jih tudi sama vzgajala.

Veliko na novo ustanovljenih taktičnih partizanskih enot je zahtevalo nov način poveljevanja. Glavni štab je zato na ukaz vrhovnega komandanta tovariša Tita 3. oktobra 1943 ustanovil VII. korpus NOV in PO Jugoslavije s komandantom Rajkom Tanaskovićem, dotedanjim komandantom divizije. V diviziji ga je zamenjal Pero Popivoda. V sestavi korpusa so bile XIV., XV. in XVIII. divizija. Operativno področje tega korpusa je bila Ljubljanska pokrajina ter del Istre. Glavni štab je z ustanovitvijo korpusa rešil mnoga vprašanja organizacije partizanskih enot in vodenja operacij. V zahodno Slovenijo je poslal posebno poveijstvo za zahodno Slovenijo, ki je v imenu glavnega štaba vodilo organizacijo partizanske vojske in vojne operacije v Slovenskem primorju, na Gorenjskem in v zahodni Koroški. Na Štajerskem je obnovil poveljstvo IV. operativne cone. Tako je bila vsa Slovenija smiselno razdeljena v velika operativna področja z dobrimi poveljstvi. Glavni štab se je zato odslej lahko posvetil vodenju osvobodilne vojne na Slovenskem na širokih zasnovah in je z enotami NOV in PO Jugoslavije lahko usklajeval operacije.

Za razbremenitev operativnih enot nekaterih nalog, ki so imele bolj organizacijsko-zaledni pomen (mobilizacija, prehrana, opremljanje vojske itd.), je glavni štab 13. septembra 1943 ustanovil organe vojaških oblasti v zaledju, to so komande področij in komande mest. Tako so nastale tri komande vojnih področij, in sicer: novomeško, ribniško in belokranjsko. Novomeško vojno področje je imelo komande mest v Novem mestu, Trebnjem, Stični, Grosupljem in Zužemberku, belokranjsko pa v Črnomlju, Metliki, Vinici in Starem trgu ob Kolpi. Ko so zal'edne ustanove začele deiovati, so zelo razbremenile operativne enote. Gubčeva brigada se je oslanjala nanje zlasti pri urejanju zadev z vojnimi dezerterji in oskrbovanja.

V Gubčevo brigado je prišlo nekaj oficirjev in podoficirjev jugoslovanske vojske. Večinoma so jih razporedili za operativne oficirje bataljonov, za namestnike komandantov bataljonov ali pa za komandirje čet. Oficirje in podoficirje

raznih strok so razporedili na ustrezna mesta. Bili so zelo koristni pri urjenju partizanov in pri urejanju topništva in inženirskih enot. V brigadi je zelo primanjkovalo oficirjev. Vendar so Sole in individualni napredek posameznikov prispevali, da je bilo vedno več partizanov, ki so se popolnoma usposobili za vodniška mesta v enotah in si zato tudi zaslužili podoficirske in oficirske čine. Glavni štab je zahteval čedalje več predlogov za napredovanja, kar pa je brigada v začetku le počasi izpolnjevala. Glavni štab je že 14. septembra 1943 zahteval predloge za imenovanja oficirjev, zakaj vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije je uvedel oficirske in podoficirske čine po nalogu vrhovnega komandanta tov. Tita. Z izpopolnjevanjem kadrovske službe v brigadi so predlagali vedno več partizanskih komandantov za oficirske čine.*

Vzporedno z organizacijskim in vojaškim delom je bilo tudi politično delo v brigadi zelo intenzivno. Posebne skrbi so bili deležni novi partizani, saj jih je bilo treba seznanjati s pogloblitimi političnimi osnovami osvobodilnega gibanja slovenskega naroda. Ražen tega pa je bilo treba skrbeti, da se vojska spričo uspehov na vseh zavezniških frontah in v Jugoslaviji ne bi uspavala. Politični komisarji so morali dopovedovati borcem, da stoje pred njimi Se zelo velike in težke naloge. Resno je treba računati na vdor Nemcev na osvobojeno ozemlje.²¹ V nekaterih enotah je bilo opaziti, da je ne-

* Prvo napredovanje oficirjev v Gubčevi brigadi je vsekakor bil slovesen in pomemben dogodek, zato bomo navedli imena tistih gubčevcev, ki so na povelje vrhovnega komandanta tovariša Tita postali prvi oficirji Gubčeve brigade. /

Čin majorja je dobil komandant brigade Stane Potočar. (Hkrati so prejeli ta čin tudi gubčevci, ki so bili imenovani za komandante drugih brigad, npr. Fraine Rojšek in Mile Čubrić.)

Čin kapetana so dobili komandanti Janez Hribar, Franc Krese-Čoban, Jože Logar-Slovan, Bogomir Gaberc. (Isti čin so dobili gubčevci, ki so odšli na druge dolžnosti, kot Robert Borštinar-Radej. bivši namestnik komandanta brigade, Petar Brajović, načelnik štaba brigade. V čin kapetana je napredoval tudi Miha Pucelj, namestnik! komandirja.)

Čin poročnika so dosegli komandirji čet, Karei Bokavšek) Stanko Mežnaršič, Stanko Krištof, Viktor Omerza, Daniel Rojšek, Vid Jerič ter Franc Kolar-Franček, obveščevalni oficir, Franc Zidar* namestnik komandirja, Ivan Kamin, namestnik komandanta bataljona.

koliko popustila disciplina in da so se nekateri partizani opijali. Politični komisarji so se morali boriti, da ni popustila disciplina v enotah, vzgajati so morali novince in jih zapriganiti, se pogovarjati z aktivnimi oficirji in podoficirji, ki so pravkar prišli v brigado, sodelovati pri izbiranju in postavljanju novih vodniških kadrov, sodelovati pri mobilizaciji in se povezovati s terenskimi organizacijami OF in KP, organizirati so morali boj proti petokolonaštvu, organizirati množične mitinge in govoriti na njih. Posebej so se morali potruditi pri volitvah za zbor odposlancev slovenskega naroda, ki jih je razpisal izvršni odbor OF (11. septembra 1943). Volitve so bile od 20. do 25. septembra. Po odredbi glavnega štaba NOV in PO Slovenije so bili za izvedbo volitev v partizanskih enotah določeni politični komisarji bataljonov in njihovi namestniki, medtem ko so vse to delo nadzirali politični komisarji brigad in divizij. V Gubčevi brigadi so izvolili osem odposlancev iz vrst večinoma starih partizanov, ki so se izkazali z junaštvom in s požrtvovalnostjo. Politični komisarji so morali po enotah pojasnjevati, da bo zbor odposlancev slovenskega naroda v slovenski narodni zgodovini prvi demokratično izvoljeni zbor, da bo pretresal temeljna vprašanja narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem in da se bo odločil za novo, na narodni enakopravnosti zgrajeno Jugoslavijo.

Partijska organizacija se je z odhodom mnogih partizanov — članov partije zelo razredčila. Treba je bilo vzgajati in pridobivati nove člane. To je bilo dolgotrajno vzgojno delo, ka-

Podporočniki so postali: Franc Potočar, intendant brigade, Franc Šimenc in Drago Poglajen, namestnika komandanta bataljona, Nace Golob, bataljonski intendant, Vinko Jurca, bataljonski obveščevalni oficir, Jože Kumar, bataljonski intendant, Jože Zajc, bataljonski intendant, Janez Kumar, bataljonski intendant, Jožef Svetič, namestnik intendanta bataljona; komandirji čet Vinko Drenjfa, Jože Može, Jože Pavlenič, Karlo šali, Karei Drnovšek, Mirko Černigoj, Karei Krautberger, Ludvik Kadunc, Anton Baloh, nadalje namestniki četnih komandirjev Lado Mole, Ciril Pungeršič, Franc Semeja, Mile Jurkovič-Džoli, Franc Kačar, Konrad Rogovšek, Srečko Grašič, Ivan Radman, Anton Poljanšek.

Zastavniki so postali Jože Janež-Januš, namestnik komandirja čete, Vladimir Cencelj, namestnik komandirja čete, ter Mirkčj Klopčič, obveščevalni oficir v brigadi. Glej povelje NOV in PO Jugoslavije o napredovanju oficirjev NOV in PO Slovenije, arhiv GB MLRS.

terega rezultati postanejo vidni čez daljši čas. Neprestani odhodi in prihodi članov partije v brigado ter intenzivno delo so onemogočili, da bi bili politični komisarji oziroma njihovi namestniki ter sekretarji celic napisali dokumente, ki bi nam lahko odkrili moč tedanje partijske organizacije v brigadi.

• Poseben polet kulturnega zlasti pa propagandnega dela v brigadi zaznamo po kapitulaciji Italije, ko je v partizane prišlo iz Ljubljane in večjih mest ter krajev veliko kulturnih delavcev, umetnikov ipd. Glavni štab je zahteval, naj se posebno dobro izvede informativna služba. Petnajsta divizija je začela izdajati informativni Vestnik, za katerega je potrebovala veliko novic in reportaž. V brigadi so v ta namen organizirali reporter je. Gubčevi brigadi je XV. divizija dodelila Nika Koširja za reporter ja brigade.

Glavni štab in XV. divizija sta že 14. septembra naročala brigadi, naj varu je sposobne kulturne delavce in naj, jih ne pošilja v boj, če tega ne zahtevajo izredne razmere.²²

Glavni štab je organiziral kongres aktivnih oficirjev bivše jugoslovanske vojske in dobrovoljcev iz prve svetovne vojne, ki je bil v Ribnici 27. septembra 1943. Udeležil'o se ga je 71 oficirjev in dobrovoljcev. Petnajsta divizija je poklicala iz Gubčeve brigade vse bivše aktivne oficir je in vojaške uradnike ter jih pozvala, naj se udeleže kongresa. Odpotovali so s kamioni divizijske avtokomande iz Trebnjega in prispeli pravočasno v Ribnico.²³ Kongres je imel velik politični pomen. Ker so aktivni oficirji odigrali veliko vlogo pri formiranju bojnih enot belo in plavQgardistov, je bilo važno, da pride čim več aktivnih oficirjev v NOV Slovenije.

Vojaška šola NOV in PO Slovenije, ki je bila ustanovljena že avgusta 1943, je dobro deiovaia in iz njenih tečajev so vsak mesec prihajali v brigade novi kadri. Pripadnike Gubčeve brigade so pošiljali na vse tečaje za nižji pehotni komandni kader. Prvi tečaj je bil od 3. do 24. avgusta, drugi pa od 28. avgusta do 25. septembra 1943. Izpričevala, ki so jih prejemale gojenci prvega tečaja, povedo, da so imeli tele predmete: vojevanje in taktiko, pehotni eksercir, pouk in teorijo streljanja, utrjevanje in miniranje, čitanje kart, zveze in politično vzgojo. Poleg ocen za vsak navedeni predmet, ki so se gibale med eno in pet (pet je bila najboljša, odlično, op. L. A.),

je gojenec dobil tudi splošno oceno * Septembra so bili v vojaški šoli tile tečaji: pehotni, topniški, za zvezo, za diverzijo in minerstvo.

Ker pa spričo naglega porasta vojaških enot in velikega pomanjkanja poveljniškega in vodniškega kadra vojaška šola ni mogla zadostiti vsem potrebam, je glavni štab že 17. septembra ukazal, da se morajo pri divizijah ali pa tudi pri brigadah osnovati tečaji za desetarje in vodnike. S temi tečaji naj bi usposobili dobre in hrabre borce za desetarje in vodnike. »Kakršne desetine, taka vojska!« pravi ukaz glavnega štaba. Desetarji in vodniki se morajo navaditi samostojno reševati bojne naloge. Vsak borec mora postati taktik v maleni.²⁴ V Gubčevi brigadi sicer niso takoj imeli takih tečajev, pač pa so z njimi začeli v XV. diviziji.

■Pri pošiljanju gojencev v vojaške šole so nastale velike težave. Brigade so sicer razumel'e pomen vojaškega šolanja, toda težko so pošiljale partizane v tečaje. Predvsem so najboljše potrebovali za popolnitev poveljniškega kadra v novih enotah. V posebne enote je bilo prav tako treba poslati dobre borce. Nekateri gojenci pa se iz šol sploh niso vrnili v brigade, ker so jih porabili na drugih mestih in v drugih enotah.

V sanitetni službi se je sedaj marsikaj spremenilo in bolje. Predvsem je prišlo v partizane precej novih zdravnikov, ki so jih razporejali po bolnišnicah in enotah. Gradili so nove bolnišnice. Za Gubčevo brigado je bilo pomembno, da je glavni štab v Novem mestu osnoval partizansko vojno bolnišnico, za katero so bili prostori in sanitetno osebje na voljo. V za-

* Gubčevac Marjan Zitnik iz druge čete prvega bataljona je dobil končno povprečno oceno iz predmetov 4,1. Ima pa npr. tako splošno oceno: resen, pokazal je mnogo volje, ima sposobnost za razvoj, sposoben za komandirja. Gojencem drugega tečaja je poveljstvo šole dajalo drugačne ocene. Za desetarja Antona Juršaka iz druge čete drugega bataljona je npr. bila ocena po končanem tečaju takole sestavljena: splošna ocena: dober; splošna opazovanja: zelo se je razvil; pogoji za nadaljnji razvoj: ima pogoje; sposoben za vodnika; pripombe: posvetiti mu je treba veliko pozornost, ker se da iz njega mnogo napraviti. V opombi pravi izkaz, da so ocene dali na podlagi teoretičnega znanja, kar pa ne dokazuje vseh njegovih sposobnosti. Ocene naj služi jo le kot splošen pripomoček pri ocenjevanju in razporejanju. Komanda vojaške šole NOV in POS, oceni za Marjana Zitnika in Antona Juršaka, arhiv GB MLRS.

četku je pošiljala bolnike in ranjence kar v to bolnišnico, vendar je glavni štab spričo nevarnosti nemškega vdor a odredil, da se moraj o ranjenci evakuirati preko komand področij v Toplice pri Novem mestu. Sanitetna služba je vedno bolj stremela po tem, da se ne zanaša na bolnišnice na osvobojenem ozemlju, marveč da jih vedno bolj prilagaja taki situaciji, ki lahko nastane po vdoru Nemcev na osvobojeno ozemlje.

Brigada je ražen težkega orožja zaplenila tudi mnogo tovornih živali. V bateriji so vozili ali pa nosili topove in streliške. V bataljonih so težke mitraljeze in minomete nosile živali. Samo v štabu brigade in v bataljonih je bilo kakih 26 mul in 12 konj. Mnogo tovornih in vozniških živali je imela brigadna baterija. Zaradi tega so nastali v brigadi novi problemi. Urediti je bilo treba veterinarsko službo. Brigada je imela svojega veterinarja in nekaj bolničarjev ter kovačev. Veterinarska služba v diviziji se je pobrigala, da so upeljali nekako kontrolo nad živalmi in nad njihovo oskrbo. Ko so septembra 1943 pregledali živali v treh bataljonih in v štabu, so ugotovili, da zdravstveno stanje ni popolnoma zadovoljivo. Partizani goje živino razmeroma dobro in čistoča je dobra. Več živali so našli nažuljenih. Ugotovili so, da so nekatere osamirane in osedlane, češ da so pripravljene za pohod. To pa jih po nepotrebnem utruja.²⁵

Petnajsta divizija je že 14. septembra pripravila kratek tečaj za veterinarske bolničarje. Za ta tečaj je brigada namenila Jožeta Beceleta, bolničarja iz drugega bataljona. To pa je bilo razmeroma malo, saj je iz brigadnih baterij npr. divizija zahtevala po štiri partizane, ki naj bi se udeležili tečaja.

Brigadni veterinarski referent je bil Friderik Kovše, ki pa se je moral kmalu preseliti v XIV. divizijo za referenta.²⁶ Petnajsta divizija je kmalu zbrala vse razpoložljive veterinarske kadre, jih zaposlila po enotah in tako spravila v tek veterinarsko službo.

Gubčeva brigada je imela 20. septembra 1943. leta 1330 partizanov. Bila je močna enota. Imela je topniško baterijo s stiri topovi in bila je dovolj oborožena s težkimi in z lahki minometi ter drugim pehotnim orožjem. Glede na orožje in zadostne količine razstreliva je bila sposobna uničiti vsako tedanjo utrjeno postojanko, ražen večjih utrjenih mest. Toda

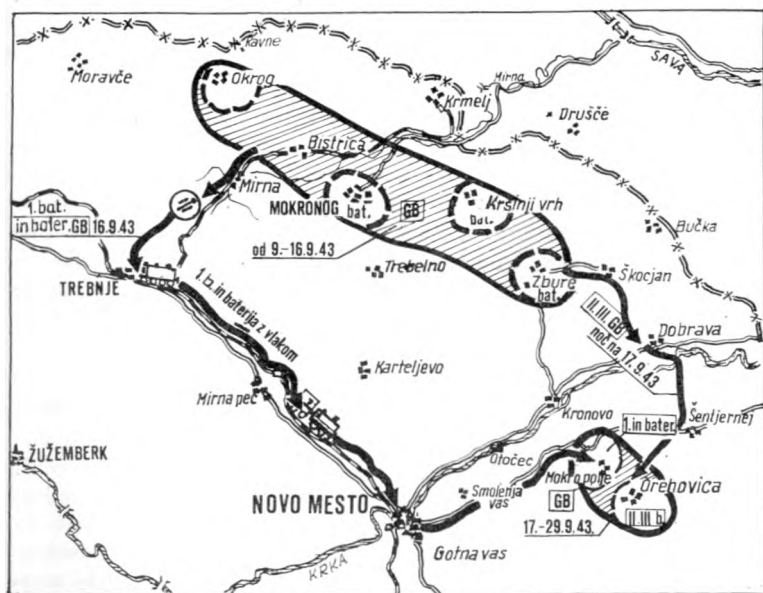
bile so mnoge ovire, ki so zadrževale razvoj njene bojne sposobnosti. To je bilo zlasti nenehno prehajanje poveljnikov iz enote v enoto, da se je povezava znotraj njenih enot venomer rahljala. *Stabilnosti v vodstveni povezavi*, ki je tako nujna v vsaki bojni enoti, ni bilo. Mnoga prehajanja celih enot v druge brigade in neprestano popolnjevanje na-stalih vrzeli je preprečevalo, da bi se bila brigada umirila in normalno razvijala svojo bojno moč. Druge težave so nastajale, ker je bil poveljniški kader še zelo mlad in neizkušen. Prej tako čvrsta skupnost starih partizanov se je razredčila. Ustvariti čvrsto vodstveno povezavo v enotah je bil velik problem. Z razredčenjem povezujočega elementa je padla na nižjo stopnjo tudi moralno politična moč. Vpliv starih borbenih partizanov je v množici novomobiliziranih borcev izgubil veliko svoje prejšnje veljave. Partijska organizacija je oslabela. V brigadi je narastel vpliv politično ne zadosti zrelega elementa, ki je potreboval še mnogo časa, da bi se prevzgojil. V brigadi je vladalo sicer spricho velikih uspehov po italijanski kapitulaciji borbeno razpoloženje, ki je ob določenih pogojih zmoglo doseči zavidljive zmage in uspehe, ni pa bila prava vztrajna in krepka moč, ki bi mogla kljubovati največjim bojnim naporom. Dne 16. septembra je brigada bila oborožena tako, da je vsak bataljon imel po en težki minomet, vsaka četa po en lahki minomet, vsak vod po en težki mitraljez. Topniška baterija je imela štiri topove: dva protitankovska in dva gorska.²⁷ Bojna sposobnost Gubčeve brigade je bila zato glede na oborožitev in številčno moč velika, vendar so jo slabile objektivne okoliščine, ki so lastne vsaki novi enoti: brigada in njeni borci se bodo morali v bojih šele prekaliti. Brigada se je zelo trudila, da bi čimprej uredila svoj notranji razvoj in okreplila bojne sposobnosti.

Posebnih bojev brigada ni imela, pač pa je posebno pozornost posvetila pripravi bataljonov za boj proti Nemcem. Tam, kjer so pričakovali vdor nemških čet, so pripravljali položaje za sprejem sovražnika. Ukrepali so v skladu z navodili glavnega štaba in njegovega političnega komisariata, po katerih je treba vojsko navajati k ofenzivnim akcijam in brez posebnih predsodkov postavljati na odgovorna mesta sposobne borce. Pazila je, da se vodilnega kadra ne bi poiastile vojvodske slabosti,²⁸ kot se je to dogajalo spomladi in poleti

1942 spričo velikih uspehov spomladanske partizanske ofenzive.

Brigada je bil'a, kar smo bili že povedali, na centralnem odseku divizijskega boj nega razporeda in je varovala mejo in s tem osvobojeno ozemlje. Dne 14. septembra je imela bataljone takole razmeščene: četrti je bil v Zburah in je kontroliral mejo vzhodno od Telč. Desno se je povezoval z bataljonom Šlandrove brigade. Dve četi enega bataljona sta hajkali skupino belogardistov, ki se je potikala okoli Okroga, ena četa tega bataljona pa je bila v Stični. En bataljon je bil na Malkovcu, drugi pa v Mokronogu. S patroljami in z manjšimi enotami je patroljirala ob meji in rušila komunikacije v mirninski dolini, zlasti v bližini Tržišča in Krmelja.²⁸

Medtem ko je brigada ostala na teh položajih do 17. septembra 1943, ne da bi jo bili napadali Nemci in ne da bi bila sama napravila kako pomembno akcijo, pa so Nemci večkrat vdirali na ozemlje, ki sta ga branili Cankarjeva in Šlandrova brigada.

Bojna pot od D. do 29. 9. 1943

Petnajstega septembra so Nemci presenetili Stajerce in prek Šentjemeja prodrli na Mokro polje. Čeprav je Šlandrova zavrnila nemške napadalce, je divizija ukazala Gubčevi brigadi, naj pomaga Šlandrovi. V ta namen je Gubčeva primaknila četrti bataljon iz Zbur proti vasi Dobrava na cesti, ki povezuje Šentjernej z Rako. Bataljon se je ponoči na 16. September povezal z enoto Šlandrove brigade in je bil pripravljen na skupno akcijo z njo, če bi prišlo do boja. Ražen tega je Gubčeva poslala Šlandrovi v pomoč protitankovski top s 50 granatami, za okrepitev protitankovske obrambe.³⁰ Do bojev ni prišlo, pač pa je XV. divizija sklenila zamenjati Gubčevo in Šlandrovo brigado na njunih položajih. Divizija je spoznala, da je odsek, kjer je bila Šlandrova brigada, pomembnejši in zaradi nemških vdorov bolj nevaren. Z zamenjavo je hotela doseči, da bi na pomembnejši odsek prišla Gubčeva brigada, ki je imela kot stara brigada večje bojne izkušnje, Šlandrova pa bi se približala izhodiščnim položajem za pohod na Štajersko, kamor bo slej ali prej morala oditi.

Prvi boji okrepljene brigade

Poveljstvu brigad sta se med seboj dogovorili, da bosta zamenjali položaje. Najprej bi Gubčeva brigada poslala en bataljon na desni breg Krke, da po odhodu Šlandrove ne bi ostal odsek prazen, nato pa bi vsi bataljoni hkrati zasedli nove sektorje.⁸¹ Gubčeva brigada je po tem dogovoru s tremi bataljoni zasedla desni breg Krke. Drugi in tretji bataljon sta se premestila prek Škocjana v Orehovico, prvi bataljon s topniško baterijo pa so prepeljali z vlakom iz Trebnjega v Novo mesto, od koder sta enoti peš odšli v Mokro polje. To je bil prvi prevoz dela Gubčeve brigade z vlakom. Četrti bataljon je ostal na starih položajih. Ker so zamenjavo položajev opravili ponoči na 17. September, je s tem datumom (17. September 1943) prenehala operativna povezava poveljstva Gubčeve brigade s četrtim bataljonom, ki je prišel¹ pod poveljstvo Šlandrove brigade. Bataljon pa ni bil dolgo v njeni sestavi, marveč so ga naposled vključili v 12. brigado. V zamenjavo za četrti bataljon je XV. divizija dodelila Gubčevi brigadi gorjanski³² bataljon iz Vzhodnodolenjskega odreda. Ta bataljon pa se

brigadi ni priključil, ker je glavni štab iz enot dolenskih odredov ustanovil nove brigade.

Naloga brigade na novem odseku je bila posvetiti največjo pozornost nemški meji, razviti dobro obveščevalno službo in se povezati z aktivisti v Krškem in Brežicah. Povezati se mora s poveljstvi Vzhodnodolenjskega odreda in 13. hrvaške proletarske brigade, ki je bila tedaj nekje okoli Gorenje vasi čez Gorjance.³³ Ker je glavni štab opozarjal na zbiranje nemških enot na Reki, v Karlovcu, Ogulinu, Ljubljani in Brežicah, je XV. divizija ukazala brigadi, naj zavaruje mejo od *Gorjancev do Bučke*. Posebej so opozorili brigado na nevarnost, da bi Nemci vdrli po dolini reke Krke v Novo mesto. Brigada naj zato uniči vse ceste, postavi topove na točke, ki obvladujejo pomembne smeri, zavaruje naj bataljone pred letalskimi napadi in na desnem krilu naj se poveže in nasloni na 13. hrvaško proletarsko brigado, ki je na območju Stojdrage in Novih Bel. Crta Gorjanci—Jugorje—Rožni dol je v primeru močnejšega sovražnikovega napada temeljno obrambno brigadno oporišče.³⁴

Brigade XV. divizije so nadalje rušile komunikacije. Ponoči na 17. September je bil porušen železniški most v Novem mestu in viadukt pri Zaini. Dolenjska železnica je bila tako temeljito razdejana, da so imeli Nemci okoli njene obnovitve dela do konca vojne.

Belogardistična gnezda niso bila še v celoti uničena. Na Gorjancih in ob nemški meji so se skrivali še mnogi belogardisti, ki so se bili po kapitulaciji Italije raztepli po gozdovih in niso hoteli ali pa niso ■»mogli pobegniti čez mejo k Nemcem. Med njimi so bili tudi tišti belogardistični simpatizerji, ki so se s pobegom od doma izognili mobilizaciji ali pa so dezertirali iz partizanskih vrst. Čedalje bolj so postajali predrzni. Napadali so aktiviste OF in manjše partizanske oddelke ali pa so terorizirali civilno prebivaistvo. Izvršni odbor OF je 17. septembra izdal navodilo oziroma tolmačenje

o pogojni amnestiji za belo in plavogardiste, ki ga je bil izdal še pred kapitulacijo. Te amnestije so deležni lahko samo še tišti člani belogardističnih in plavogardističnih skrivalniških tolup, ki se bodo sami priglasili oblastem.³⁵ Glavni štab pa je ukazal, da je odslej treba v boju z belogardisti pokazati večjo nepopustljivost in da jih je treba že v boju čim bolj uničiti.

Sedaj je treba — glede na boj s poglavitnim sovražnikom — Nemci — bele petokolonaše čimprej iztrebiti. Seveda bi vsako preostro ukrepanje lahko tudi škodovalo, zato je treba vse primere prej politično presoditi.³⁶

Ker se je po Gorjancih klatilo nekaj belogardističnih tolp, je divizija ukazal'a Gubčevi brigadi, naj ukaže dobremu bataljonu, naj očisti ves gorjanski prostor. Gubčeva brigada je od 21. do 23. septembra čistila Gorjance. Enote so ostale na terenu noč in dan. Preiskovale so vasi in pobirale belogardiste, dezertarje in skrivače pred mobilizacijo ter jih v bojih uničevale ali pa izročale sodišču. Brigadi se je sicer posrečilo, da se belogardisti niso več pokazali, vendar jih ni kdove koliko polovila.

Glede na svojo oslabiljenost Nemci spočetka niso napravili pomembnejših napadalnih akcij proti osvobojenemu ozemlju.

V drugi polovici septembra pa so začeli napadati in so napravili vrsto vznemir je valnih akcij. Za akcije so uporabljali manjše policijske oddelke in belogardistične skupine, ki so jim pomagali tankovski odredi. Pomembnejše akcije so bile: vdor v Mokro polje (15. septembra), vdor proti Krmelju (19. septembra) in velika ogledniška akcija s šestimi policijskimi četami, pionirsko skupino, z dvema tankoma in dvema avtomobiloma za prevoz moštva na območje Javorja (21. septembra). Nemci so vdrli čez mejo in prišli prav do Višnje gore. Na odseku, ki ga je branila Cankarjeva brigada, so še nekajkrat vdrli čez mejo. Tudi na operativnem področju XIV. divizije so Nemci nekajkrat podobno napadli; najpomembnejši je bil napad na Cerknico (19. septembra).

To nemško dejavnost je imel glavni štab za slabost. S temi pravzaprav defenzivnimi akcijami teroriziraj o civilno prebivalstvo in ga poskušajo demoralizirati. Tako pomagajo petokolonaškimi elementom. Glavni štab ni bil zadovoljen z organizacijo obrambe osvobojenega ozemlja. Menil je, da so mnogi pozabili, da so partizani. »Marsikomu se je zavrtilo v glavi« — pravi glavni štab v povelju z dne 23. septembra — »od naših zadnjih uspehov in misli, da pomeni formiranje regularne vojske, ki jo predstavljajo naše divizije, že tudi prehod na frontalen način bojevanja. Zato podcenjujejo sovražnika... in se gredo oblast — vozijo se z avtomobili, s tanki in z oklopnimi vozili za parado, se zbirajo v mestih in vaseh in

samo prisluškujejo, kdaj bo sovražnik objavil svojo kapitulacijo.« Glavni štab ukazuje vsem enotam, da morajo po partizansko preiti v ofenzivo proti Nemcem, sicer se bo sovražniku posrečilo demoralizirati vsaj en del prebivalstva. Divizije naj začno napadati manjše nemške posadke ob progah in cestah ter sovražnikove patrulje. Napadati je treba ostanke belogadišičnih toip v gozdovih.³⁷

Ta ukaz je sprožil *Partizansko ofenzivo*, ki je po moči vedno bolj naraščala. Petnajsta divizija je začela pošiljati čez mejo posamezne bataljone, ki naj bi prodirali proti Savi. Gubčevi brigadi je divizija še istega dne, ko je dobila ukaz glavnega štaba, zapovedala, naj ostane na starih položajih in naj od hrvaške meje do Bučke kontrolira nemško mejo. Brigada naj z vsemi enotami poruši cesto Kostanjevica—Novo mesto. Na Krki je treba porušiti vse mostove, tište pa, ki so l'eseni, požgati. Tudi stare ostanke italijanskih utrdb naj brigada na svojem področju uniči.³⁸ Brigada je začela ponovno rušiti cesto iz Kostanjevice proti Novemu mestu, vendar je bilo to delo težko, saj pel je cesta po ravnini, kjer je malo objektov primernih za rušenje. Minirala je vse mostove in na ustreznih mestih napravila prekope ali pa protitankovske ovire. Popoldne 25. septembra so se deli Gubčeve brigade približali Kostanjevici. Sovražna posadka je začela takoj streljati z mitraljezi in minometi. Gubčevci so tudi odgovorili z minometi in razsuli nekaj min po mestu.³⁹ Brigada ni imela namena ostreje napadati mesta, zato se je umaknila na izhodiščne položaje.

Osvoboditev Stojdrage

Vtem so se slovenski in hrvaški štabi dogovorili za sodelovanje v operacijah na Hrvaškem v okolici Karlovca, Ozlja in Zumberka. Hrvaške partizanske enote so hotele izkoristiti ugodne razmere po kapitulaciji Italije, zlasti pa pomanjkljivost nemških čet, ki niso mogle popolnoma obvladati okupiranega ozemlja. Sodelovanje med hrvaškimi in slovenskimi partizanskimi enotami med Žumberkom in Karlovcem je bilo tradicionalno. Hrvatje so razpolagali s 13. proletarsko brigado in Žumberačko-pokupskim odredom. Petnajsta divizija pa je imela 15. brigado v Beli krajini in deloma na Hrvaškem, za nameravane akcije pa je dala še Gubčevo brigado.

Najprej so se odločili napasti in likvidirati ustaško postojanko Stojdrago. V njej je bil' o okoli 200 ustašev, ki so se utrdili v trdnejših poslopih. Zgradili so bunker je in okope. Ražen pehotnega orožja so imeli tudi minomete. Postojanka je bila globoko zarezana v žumberško-gorjansko območje in je od nekdanj bila trn v peti partizanskim enotam, ki so se gibale na Gorjancih ter v zaledju Karlovca. Stojdraga je bila tudi velika ovira za prodiranje v dolino Save in Krke.

Za napad so določili Gubčevo in 13. hrvaško proletarsko brigado ter Zumberačko-pokupski odred. Akcijo naj bi podpiral prvi divizion artilerije XV. divizije. Za neposreden napad na postojanko so določili prvi bataljon Gubčeve brigade in en bataljon trinajste proletarske. Drugi bataljon Gubčeve bo varoval smer proti Samoboru in ga tudi demonstrativno napadel, tretji pa bo demonstrativno napadel nemško obmejno postojanko Kamence. Druge enote 13. proletarske in Zumberačko-pokupskega odreda so bile določene za zavarovanje območja, kjer bo akcija. Napad naj bi se začel 30. septembra 1943 ob 19.30 uri.*

Posebnost te akcije je bila v tem, da je prvikrat nastopila močnejša enota artilerije, to je prvi divizion XV. divizije. Topništvu je pripadala poglobitna nal'oga, da poruši utrdbe in tako podpre juriš pehote Gubčeve in 13. brigade. Artilerija XV. divizije je bila zelo mlada. Poleg partizanov, ki so bili v bivši jugoslovanski vojski artileristi — teh je bilo zelo malo — je bilo v enotah naj več mladincev, ki pa so se odlikovali po izrednem zanimanju in veliki boj evitosti. Tako je bilo mogoče, da so se topničarji teoretično in praktično pripravili za streljanje že po 17-dnevnem šolanju kar je vsekakor bila posebnost za partizanske enote. Napad na Stojdrago je bil nekaka preizkušnja uspehov šolanja divizijske artilerije. Ko je divizion okrog Dobrnica opravil poizkusno bojno strel'janje, se je podal na težavno pot marša. Bilo je slabo, deževno vreme, vse glavne ceste pa so bile prekopane, tako da so morali voziti topove po

* Razna poročila vnašajo zmedo glede datuma napada na Stojdrago in navajajo 29. September. V resnici se je napad začel 30. septembra zvečer. To dokazuje zlasti opis boja za' Stojdrago v posebnem prispevku Petra Brajovića, komandanta artilerije XV. divizije, vojni spomini Staneta Škrlja (arhiv GB) in Janeza Hribarja (arhiv IZDG) ter poročilo štaba XV. divizije z dne 1. oktobra 1943 v Zborniku VI-7-176.

Bojna pot od 29. 9. do 20. 10 1943

slabih stranskih poteh. Divizion je vendarle pravočasno prispele na položaje pred Stojdrago. Tedaj je imel dve haubični bateriji, eno protiletalsko baterijo in zaščitno četo.*

Do večera 30. septembra so bile vse enote pripravljene za akcijo, le nekatere hrvaške enote so zamudile in niso pravočasno zavarovale in blokirale vseh smeri. Tretji bataljon Gubčeve brigade je v temni noči, v dežju in v največji tišini obkolil Kamence. Janez Hribar, komandant tega bataljona, poroča v Spominih, da je bil'o v postojanki 35 Nemcev. Ko so komandirji čet obvestili komandanta bataljona, da je vas obkoljena, so še enkrat pregledali četne položaje. Komandant bataljona je slutil, da v postojanki ni veliko sovražnih vojakov, pa bi se bil zato naj raje odloči! za takojšen napad. Tega pa ni smel storiti zaradi napada na Stojdrago, kjer je bilo težišče cel'otne akcije. Zato je ukazal četam, naj bo blokada najbolj skrivna, sam pa je odšel v poveljstvo brigade na posvet. Tu so se dogovorili, da tretji bataljon glede na ugodno situacijo lahko napade tudi postojanko *Kamence*, vendar se mora napad začeti hkrati kot na Stojdrago. Brigadni komandant Stane Potočar je tako dal komandantu tretjega bataljona proste roke. Poglavitno pa je bilo: tretji bataljon ne sme dovoliti posadki v Kamencah, da bi prišla na pomoč Stoj dragi. Ko so padli prvi streli pri Stojdragi, je tretji bataljon na juriš vdrl v vas. Nemce so presenetili, saj so vsi, ražen straž, že spali. Partizani so

* Opis je napravljen na temelju posebnega prispevka Petra Brajovića, arhiv GB.

nametali v hiše bombe in popolnoma zbegali Nemce, ki so se le slabotno upirali. V pol ure je bila postojanka zavzeta. Od 35 Nemcev so jih partizani v boju ubili 27, osem pa so jih ujeli. Zaplenili so 35 pušk, 8 brzostrelk, 6 revolverjev, 2 puškomitraljeza-šarca in opremo ter vso hrano. V Kamencah so živeli priseljeni Kočevarji, ki so tudi bili oboroženi. Večina je pobegnila, preostale pa so partizani napodili iz vasi.*

Ves dan 30. septembra so se pehotne in topniške enote pripravljale za napad na Stoj drago. Naj več dela so posvetili sodelovanju med pehoto in topništvom. Ko so gubčevci odhajali mimo topniških položajev na svoja bojna mesta, so bili zel'o navdušeni, ker bodo pri akciji naposled deležni izdatne topniške pomoči. Prvi bataljon Gubčeve brigade je nato v mraku zasedel položaje pred Stojdrago, vendar so ga ustaši kmalu opazili in vsuli nanj mitralješki ogenj. Toda gubčevci so se zavarovali v zaklonih in kmalu je prišel čas za začetek topniške priprave. Na topniški opazovalnici so bili poleg artilerijskih poveljnikov tudi poveljniki Gubčeve in 13. proletarske brigade, s čimer je bilo sodelovanje najbolj zagotovljeno. Topniški divizion je deloval centralizirano, zato se je poveljstvo diviziona neposredno povezalo s štabi brigad, z Gubčevim bataljonom pa po telefonu. Tako je bataljon imel možnost hitro vplivati na ogenj artilerije, bodisi da je zahteval prekinitev ah pa prenos.

Ob 19. uri 30 minut je bilo izdano povelje za začetek. Topovi so najprej usmerili granate na cilje, ki so jih imeli ustaši najgostejše zasedene. Že prve korekturne granate so dobro zadele cilje, po korekturi pa je ves divizion izstrelil plotun. Ko so granate izletavale iz cevi, so jih topničarji pospremljali z vzklikom: Smrt fašizmu! Na opazovalnici je zavladalo veliko veselje, ko so opazili, da granate točno udarjajo v določene cilje. Učinek topniškega obstreljevanja je bil izreden. Spočetka so se ustaši še nekoliko upirali, uporabljajoč minomete, potem pa so utihnili in se pripravili za umik. Juriši bataljonov so našli v glavnem že izpraznjeno postojanko. Bežeči ustaši so se spotoma še sem ter tja spopadali s partizanskimi zasedami, vendar se jim je v glavnem posrečilo pobegniti, ker so

* Vojni spomini Janeza Hribairja, arhiv IZDG. Zgodovinski viri ne omenjajo napada tretjega bataljona Gubčeve brigade na Kamence.

nekatero enoto za blokado, kar smo bili že omenili, zamudile. Likvidacija Stojdrage je torej bilo v glavnem delo divizijske artilerije.

V zavzeti postojanki so bataljoni zaplenili osem do deset tisoč kosov municije, en težki minomet, en težki mitraljez »švarcloze«, en puškomitraljez, mnogo min, pušk in druge vojaške opreme. Brigade so porušile vse utrdbe. Ustaši so imeli blizu 10 mrtvih in verjetno 25 ranjenih. Ranjence so najbrž odpeljali s seboj.⁴⁰

Drugi batal'jon Gubčeve brigade je demonstrativno napadel Samobor in varo val odrejeno smer.

Stojdraga je padl'a, vendar rezultati *niso bili čisto zadovoljivi*. Topništvo je sicer s prav dobrim uspehom položilo izpit in delovanju artilerije moramo pripisati največji delež pri likvidaciji postojanke, toda posadka je pobegnila, to pa v tistih razmerah ni bilo dobro. Štab XV. divizije je o tem pisal poveljstvu 13. proletarske brigade: »Uspeh v Stojdragi je bil slab. Poglavitno je to, da niste pravočasno poslali enot v zasede in tako so vam pobegnili.«⁴¹

V času sodelovanja med Gubčevo in 13. proletarsko brigado je prišlo do nesoglasij med poveljnikoma obeh brigad. Štab XV. divizije je pozval obe poveljstvi, naj trenja odpravita kot komunisti in se pobrigata, da se bodo koristi sodelovanja pozitivno odsvitale pri slovenskem in hrvaškem prebivalstvu ter partizani. Ni vzrokov, ki naj bi pripeljali do nesporazumov. Nujno je, da 13. brigada preko narodnoosvobodilnih odborov na svojem odseku uredi prehrano vojske, ker se ne sme dogoditi, da bi vojska jedla santo enkrat na dan ali pa sploh ne. To je posebej pomembno za novince, ki se še niso privadili partizanskemu trpljenju in težavam.⁴²

Nesporazumi so nastali med poveljnikoma obeh brigad zaradi tega, ker je komandant 13. brigade zatrdil komandantu Gubčeve brigade, naj se po zavzetju Stojdrage pobriga za prehrano vojske tako, da bo rekviriral hrano pri prebivalstvu, češ da je tako vse ustaško. Ko je Gubčeva brigada to tudi storila, je prišlo do sporov, ker je rekvirirala tudi pri somišljenikih hrvaškega osvobodilnega gibanja.⁴³

Po uspešnem napadu na Stoj drago je prvi artilerijski divizion nameril topove na letališče v Cerkljah ob Krki, kjer so bile enote nemškega jurišnega letal'stva (štuke). Od tod so le-

tala poletala bombardirat mesta in večje kraje na Dolenjskem. Havbice prvega divizionu so 1. oktobra ob 2. uri in 50 minut začele streljati na letališče. Topniški napad je trajal pol ure in ni ime! kdove kakega uspeha, ker je megleno vreme onemogočalo opazovanje in korekturo streljanja.⁴⁴

Zjutraj so nemška letala s Cerkljanskega letališča napadla topniški divizion. Artilerija se je branila s protivzračno baterijo, toda imela je enega mrtvega in nekaj ranjenih, med njimi komandanta artilerije XV. divizije Petra Brajovića.

Partizani so nato nadaljevali akcijo na Gorjancih. Drugega oktobra so napadli ustaško postojanko v Plešivici. Direktno je napadala 13. proletarska, pomagal pa ji je prvi divizion artilerije XV. divizije. Ponoči na 3. oktober postojanke niso mogli zavzeti, ker so se ustaši krčevito branili. Nato pa so po posadko prišli Nemci z dvema tankoma in oklopnim avtomobilom ter jo odpeljali. To noč sta po en bataljon Gubčeve in

13. proletarske brigade demonstrativno napadla Samobor. To je bila pomoč napadalcem Plešivice.

Medtem so enote XV. divizije in hrvaški partizani nekajkrat napadli nemške in ustaške postojanke. Petnajsta brigada XV. divizije je od 30. septembra do 2. oktobra 1943 skupaj z Žumberačko-pokupskim odredom napadala Ozaljša, a ga ni mogla zavzeti. Enote 12. brigade XV. divizije so ponoči na 1. oktober obstreljevale Kostanjevico, kjer so se Nemci in domobranci krepko upirali. Isto noč so brez uspeha napadli graničarsko postojanko na Bučki, bataljon Cankarjeve brigade pa je demonstrativno napadel obmejno postajo Javorje. En bataljon iste brigade pa isto noč ni mogel zavzeti graničarske postojanke v Bogenšperku. Tudi 2. oktobra je Cankarjeva brigada poskušala srečo z napadom na graničarsko postojanko Javorje a tudi to pot brez uspeha. Ponoči na 3. oktober so imeli cankarjevci več uspeha. V graničarski postaji Preska pri Polšniku so ubili in ranili nekaj orožnikov, četrti bataljon 12. brigade pa je zažgal železniško postajo Jevnico in na dveh mestih razstrelil železniško progo, potem ko je bil prodrl prav do Save.⁴⁵

Ker so bile na Gorjancih, v Beli krajini in Žumberku zbrane kar tri brigade in en odred, so sklenili nadaljevati napade na nemške in ustaške postojanke med Gorjanci in Kolpo. Namestnik komandanta XV. divizije Alojz Kolman-Marok se

je dogovoril s poveljstvom prvega hrvaškega korpusa, da bodo partizanske enote na Gorjancih usmerile akcije proti železnici Karlovac—Zagreb ter proti Ozl'ju. Namestnik komandanta XV. divizije je v ta namen odredil enotam odseke. Gubčeva brigada je dobila odsek od Kamene do Gradišća zahodno od Samobora, med tem ko sta imeli desno od nje ob progi Zagreb—Karlovac in Karlovac—Ozalj svoja odseka 13. proletarska in 15. slovenska brigada. Ustanovil je tudi operativni štab slovenskih in hrvaških partizanskih enot s komandantom Milanom Zežljem in političnim komisarjem Janezom Vipotnikom. Namestnik komandanta je bil Ivan Jakič iz 15. brigade. Nameravali so z veliko močjo in s pomočjo prvega diviziona XV. divizije ponoči na 7. oktober napasti, toda tega napada ni bilo. V načrtu so namreč bile zelo pomembne ofenzivne akcije XV. divizije. Zato se je Gubčeva brigada 8. oktobra pomaknila proti krški dolini ter se razmestila v bližini Kostanjevice in Šentjemeja. Prvi bataljon je bil v Oštrcu in Črneči vasi, drugi je zasedel Velike in Male Vodenice, tretji bataljon pa se je naselil v Podbrežju in Prušnji vasi.

Vtem sta Cankarjeva in 12. brigada napadli nove sovražnikove postojanke na meji. Dne 5. oktobra zvečer sta napadli kar tri: graničarsko postojanko v Gobi, orožniško postajo Dole in graničarsko postajo Vrhek nad reko Mirno pri Tržišču. Postojanka Vrhek je bila porušena in požgana, posadki iz Dol in Gobe pa so prisilili, da sta se umaknili. Nato je padla še graničarska postojanka Javorski križ.

Akcije enot XV. divizije in hrvaških enot še niso bile prava ofenziva. To so bile nekake» pripravljalne operacije za poznejšo veliko ofenzivo. Po svojem značaju in pomenu so bile popolnoma podobne akcijam primorskih in gorenjskih brigad, ki so približno v istem času napadale in uničevale nemške obmejne postojanke na Gorenjskem in dosegle pomembne uspehe. Tedaj so zbrisale staro mejo med italijansko in nemško okupacijsko cono ter ustvarile bolj enotno in bolj obširno operativno področje. Pravtako je XV. divizija napadala obmejne nemške postojanke vzdolž nemške meje na Dolenjskem in izvedla močnejše akcije na nemškem okupiranem ozemlju.

S padcem mnogih obmejnih orožniških in graničarskih postojank je bila odprta pot v notranjost okupiranega ozemlja Dolenjske do Save, ki so ga naseljevali s Kočevarji, potem ko so

slovensko prebivalstvo preselili ali ga pregnali. Razumljivo je, da je napadalnost enot XV. divizije povzročala Nemcem velike skrbi, še posebej pa priseljenim nemškim prebivalcem, ki so se bali, da jih bodo partizani pogнали čez Savo, ne da bi jih mogla nemška vojska braniti.

Uspehi, ki so jih dosegli partizani v začetku oktobra, niso bili glede na njihovo materialno moč kdove kol'ikšni. To si razlagamo s tem, da si poveljniki še niso bili pridobili zadostne veščine pri vođenju enot in ustvarjanju dobrih zamisli za akcije. Sodelovanje med artilerijo in pehoto je bilo še primitivno, prav tako znanje o uporabi sicer imenitnega težkega orožja, kot so tanki, oklopni avtomobil'i, topništvo in minometi. Poveljevanje višjih štabov je bilo pomanjkljivo pa tudi prave povezave med enotami še ni bilo. Enotnih širokih zamisli za operacije štabi še niso mogli realizirati, ker so sami bili premalo organizirani, sredstva za poveljevanje pa pomanjkljiva. Vendar so predofenzivne akcije prizadejal'e nemškemu okupatorju mnogo skrbi. Na dlani je bilo, da bodo partizani po likvidaciji obmejnih postojank, ki so varovale dohode k Savi, kaj kmalu vdrli do savskih komunikacij in industrijsko-rudarskih revirjev.

Ofenziva XV. divizije

Nemce je skrbela usoda južnega dela »Spodnje Štajerske«.* Manjše obmejne postojanke so padale druga za drugo, Šlandrova brigada pa je na svoji poti na Štajersko celo prebila obmejni obrambni pas, kar je Nemce zelo prizadelo. Novih čet niso imeli, zato so vojaški poveljniki pri višjih poveljstvih prosili za okrepitve. Edina gibljiva in uporabljiva moč je bila letalska skupina v Cerkljah, ki je v začetku avgusta imela 28 letal, od teh 25 jurišnikov-štuk in tri lovška letala Messerschmidt. S temi letali so neprestano bombardirali Dolenjsko. Tretjega oktobra 1943 ob 16.30 je osem letal prvič bombardiralo Novo mesto. Petnajst hiš so porušili. Bilo je 11 mrtvih in okoli 20 ranjenih. Istega dne so letala napadla Crnomelj. Petega oktobra je sedem letal bombardiralo Mokronog. V šentjernejski dolini pa so istega dne napadli Ore-

* Nemci so imenovali slovensko Štajersko in dolenjsko območje med Savo in mejo Spodnja Štajerska.

hovico, Vrhpolje, Gorenjo Staro vas in Loko. Na vasi so metali tudi do 200 kg težke bombe. Vaščane so partizani že prej obvestili, tako da človeških žrtev ni bilo. Nemci pa so bombardirali tudi druge kraje na operativnem področju XV. divizije in drugih divizij. Ker pa so bili kraji že prej pripravljeni na obrambo, ni bilo posebno velike škode in ne preveč žrtev.

Glavni štab je VII. korpusu, ki ga je ustanovil 3. oktobra 1943, dal ofenzivne naloge. Čutil je nemško oslABLJENOST. Z napadalnimi operacijami je hotel Nemcem prizadejati čim več izgub in jim otežiti priprave na večjo ofenzivo, ki jo je glavni štab pričakoval. Sedmi korpus je hitro pripravil načrte in že 9. oktobra 1943 ukazal ofenzivo vseh treh divizij. Poglavitna naloga je pripadala Petnajsti. Začel se je uresničevati stari, že dolgo zamišljeni načrt o vdoru čez mejo v dolino Save, kjer je velika prometna žila, železniška proga Ljubljana—Maribor in Ljubljana—Zagreb, kjer so industrijsko rudarski revirji. Uničiti bo treba mostove v Zidanem mostu. Zamisel poveljstva VII. korpusa je bila, naj bi XV. divizija prodirala čez mejo v treh poglavitnih smereh. Na desnem krilu naj bi z naslonitvijo na Gorjance in hrvaške enote prodirali partizani po dolini reke Krke, uničili sovražno postojanko Kostanjevico, zavzeli graničarske postojanke vzdolž nekdanje nemško-italijanske meje, uničili mostova in brod na Krki pri Cerkljah, Dobravici in Malem Mraševu ter porušili most na Savi pri Brežicah. Osrednji del divizije bi do Save gonil sovražnika, uničil najpomembnejši komunikacijski vozal Zidani most in porušil most pri Radečah. Levokrilne enote divizije bi se povezale z XVIII. divizijo in čistile ozemlje proti Litiji.⁴⁶

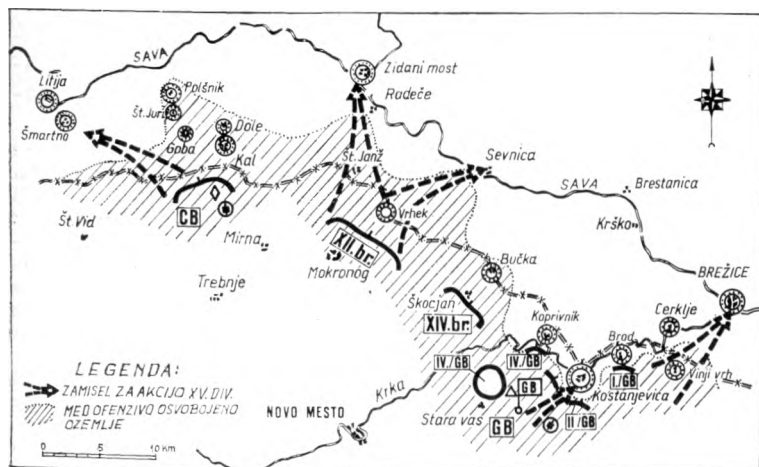
Hkrati z ofenzivo VII. korpusa je začela ofenzivo tudi Triglavsko (XXXI.) divizija na Gorenjskem in Šlandrova brigada na Štajerskem. To skladje operacij je bilo zelo ugodno za vse napadaj oče enote.

Petnajsta divizija je v skladu z dobljenimi navodili VII. korpusa izdelala svojo zamisel in *načrt za ofenzivo*. Na voljo je imela Gubčevo, Cankarjevo, 12. in 14. brigado, divizijsko artilerijo z dvema divizionoma in tankovsko četo. (Petnajsto belokranjsko brigado je imela divizija v Beli krajini in jo je poslala proti Ozlju.) Zamisel poveljstva XV. divizije je bila, da bi poglavitne sile nastopale na levem krilu proti Radečam in Zidanem mostu, pomožni udarec pa bi uperili proti Kosta-

nj eviri in drugim postoj ankam v dolini Krke. Težišče operacije je torej bilo na l'evem krilu. Ko bodo brigade dosegle Savo, se bo levo krilo z gibanjem ob reki navzgor povezalo z enotami XVIII. divizije, desno krilo pa se bo usmerilo proti Krškemu, da bi sodelovalo z brigado, ki bo napadala Kostanjevico.

Ofenziva XV. divizije se je začela 11. oktobra. Levokrillno, poglavitno grupacijo so sestavljale Cankarjeva, 12. in 14. brigada. Napad sta krepila drugi divizion artilerije in del tankovske čete. Cankarjeva brigada je ob 17. uri začela prodirati vzdolž ceste Sv. Križ—Dole in je zavzela graničarsko postojanko Sv. Jurij pod Kumom. En del brigade je zavzel postojanko na Kalu, en del pa je prodiral proti Polšniku. Desno od Cankarjeve je bila 12. brigada, ki je prodirala po dolini reke Mirne, zavzela postojanko v Šentjanžu in se utrdila na Brunški gori. Štirinajsta »železničarska« brigada se je iz okolice Škocjana usmerila proti Bučki in jo naslednjega dne, ko se je nemška posadka umaknila, zasedla.

Gubčeva brigada je napadala na pomožni smeri divizijske operacije vzdolž Krke. Pomagal ji je prvi divizion artilerije XV. divizije in nekaj tankov ter oklopnih avtomobilov tankovske čete. Brigada je razpolagala s Stirimi bataljoni, ker je bila

Ofenziva XV. divizije

okoli 9. oktobra 1943 formirala še *četrti bataljon*. Komandant tega bataljona je postal Franc Kolar-Franček. Bataljon so sestavili po prihodu brigade s Hrvaške tako, da so vzeli kompletne čete in vode iz bataljonov.* Brigada je seveda pripravila za akcijo tudi svojo baterijo.

Boji za Kostanjevico

Kostanjevica ima zelo dober obramben naravni položaj v zanki reke Krke. Od vseh strani jo brani primerno široka reka, le s severne strani je dostopna po mostu preko ožjega kanala. Poleg tega so v mestu močna, trdno zidana poslopja, kjer se je lahko utrditi in se ubraniti tudi pred močnejšim topniškim ognjem. Septembra je bilo v postojanki najprej 75 graničarjev iz 18. obmejnega pododseka. Pridružil se jim je še okoli 200 domobrancev iz bataljona dr. Mihe Benedičiča. Domobranci so se nastanili v šoli, poveljeval pa jim je Resman. Postojanko so konec septembra ali v začetku oktobra okrepili s 3. bataljonom SS tankovskega grenadirskega polka »Germania«, ki je pripadal tretjemu SS tankovskemu korpusu. Polk »Germania« je bil rekrutno dopolnilni polk SS tankovske grenadirske divizije »Wiking«. ⁴⁷

Kostanjevica pa ni bila osamljena postojanka. Ob nekdanji nemško-italijanski meji so bile še druge sicer manjše graničarske ali drugačne postojanke. Tako je bila ob Krki na-

* Podatkov o natančnem datumu ustanovitve četrtega bataljona in o njegovi sestavi ter poveljnikih ni. Vsekakor je bil sestavljen po prihodu brigade s Hrvaške med 7. in 10. oktobrom 1943. Najbolj verjeten datum je 9. Oktober 1943, ki ga bomo uporabljali v naši zgodovini. Glede sestave bataljona se bomo opirali na neko poročilo prvega bataljona, ki nima datuma. Podpisal ga je tedanji komandant prvega bataljona Bogomir Gaberc. Poročilo je v arhivu GB MLRS in pravi, da je po nalogu brigade poslal bataljon (iz dopisa ni razvidno kam) drugo četo in en vod tretje čete. »Četa in vod je poslana z vsem moštvom in orožjem... Četa je vzela s seboj štiri puškomitraljeze, dva težka mitraljeza, en težki in lahki minomet z mulami in vso pripadajočo komoro. Vod iz tretje čete© je oborožen s puškomitraljezom in lahkim mitraljezom«. To poročilo varjetno prikazuje način sestave obnovljenega četrtega bataljona. Tudi Stane Škrlič poroča v Vojnih spominih, da je bil četrtri bataljon ponovno ustanovljen pred napadom na Kostanjevico.

vzgor v Koprivniku manjša posadka, ki se je utrdila, ob Krki navzdol pa je bila najbližja v Brodu. Obe sta bili pomožni obrambni točki. Kostanjevico in njene bližnje postojanke je torej branilo več ko 500 nemških vojakov in graničarjev ter 200 domobrancev. Najlaže in edino mogoče bi jo bilo zavzeti z manevrom čez Zameško in Koprivnik po levem bregu Krke tako, da bi napadalci vdrlí v postojanko s severne, najlažje smeri. Ker je bilo v bližini Kostanjevice nemško letališče v Cerkljah ob Krki, je bilo očitno, da bodo Nemci odločno branili mesto.

• Poveljstvo brigade se ni odločilo za manevrski napad na Kostanjevico s severozahodne smeri, marveč za *direkten* napad. V juriš proti kakih 500 mož močni kostanjeviški posadki je poslalo en sam bataljon, ki ni imel več kot 200 mož. Tako so dosegli v živi sili razmerje 1 :2,5 ali z drugimi besedami: na enega gubčevca je prišlo 2,5 sovražnikovih vojakov. Pri napadu na utrjeno postojanko bi morala biti velika premoč na napadalčevi strani. Res je, da je imela brigada popolno premoč v topništvu in bržkone se je nanjo zanašala. Obiti za uspeh niso bili glede na razmerje v moči obeh strani nič kaj dobri za brigado.

Zamisel poveljstva Gubčeve brigade za napad na Kostanjevico je v prvi vrsti upoštevala premoč topništva. Z njim naj bi najprej razbili utrdbe, nakar bi pehota na juriš in s pomočjo tankov vdrla v mesto in ga osvojila. Na obeh krilih napada bi se zavarovala z aktivnim delovanjem bataljonov na zavarovanjih.

Poveljstvo Gubčeve brigade je sklicalo sestanek poveljujočih komandantov in političnih komisarjev na poveljniškem mestu brigade v Drči (10. oktobra zvečer). Tedaj je komandant brigade izdal bojno povelje, nakar so se štabi dogovorili o sodelovanju. Posebej so se posvetovali o sodelovanju artilerije in pehote. Direkten napad na Kostanjevico so zaupali drugemu bataljonu. Za krepitev so mu določili največ sodelujočega topništva. Prvi bataljon naj bi zavaroval enote pred Kostanjevico na desnem krilu pri Brodu in po možnosti likvidiral posadko, četrti bataljon pa so poslali na levo krilo pred postojanko Koprivnik v zavarovanje. Tretji bataljon je bil v rezervi v vaseh jugozahodno od Šentjerneja.

Topniški divizion XV. divizije je že 10. oktobra zvečer prispel pod Gorjance in se nastanil v Stari vasi. Havbice kal. 100 mm so postavili zunaj vasi. Za nastanitev topničarjev in konj se je pobrigal vaški odbor OF. V vasi je bilo veselo in harmonika je igrala. Sredi vasi pa so plesali. Poveljstvo divizionu so v štabu Gubčeve brigade sprejeli zelo ljubeznivo in gostoljubno. Najprej so ga pogostili z večerjo in s cvičkom, nato pa so se lotili dela. Dogovorili so se, da bodo topove postavili čim bližje mesta, da bodo lahko streljali v sovražnikove bunkerje ob Krki. Naslednji dan so začeli topničarji že navsezgodaj delati. Topniško opazovalnico so postavili k cerkvi na Malih Vodenicah, od koder je Kostanjevico dobro videti. Za havbice so zgradili ognjene položaje okoli Stare vasi in jih s telefoni povezali s topniško opazovalnico. Borci topničarji so nestrpnost pričakovali znak za začetek.⁴⁸

Napad se je začel 11. oktobra ob 17. uri. Najprej je bila topniška priprava. Spočetka so granate iz štirih havbic tolkle kakih 500—600 metrov v stran od ciljev, toda ogenj so z opazovalnice naglo preusmerili na cilje. Tako so granate padale v sredino Koštanjevice. Brigada je aktivirala tudi svoje topove in minomete. Kmalu so v mestu izbruhnili požari. Ko je bila topniška priprava končana, je napadel drugi bataljon. Med topniškim streljanjem je sovražnikova posadka mirovala v zakloniščih. Ko pa je bataljon naskočil, se je nanj vsul ogenj z vseh sovražnikovih položajev. Podoba je bila, da topniški ogenj ni kdove kaj škodoval sovražnikovim utrdbam in da so dobro prenesle bombardiranje. Sovražnik se je sicer med napadom umaknil iz zunajih bunkerjev in jarkov, toda vztrajno se je branil iz utrdb v mestu in šoli. Ker ni bilo uspeha, je topništvo vnovič bombardiralo mesto. Toda tudi po drugem artilerijskem napadu pehota ni imela uspeha. Ogenj iz šole ter drugih zgradb je bil prehud. Borci so sicer junaško vdrli v sovražnikove položaje, toda gost ogenj jih je zavrnil. V jurišu je tega dne padel operativni oficir bataljona Lado Legiša; v glavo ga je zadela dumdumka. Ko so namreč partizani udarili proti šoli, misleč, da so jo domobranci izpraznili, se je iz nje vsul močan ogenj in partizani so se morali umakniti. Tu je bil smrtno zadet Lado Legiša. Bataljon je ostal na položajih, ki jih je bil v naskoku dosegel, do zore, nakar so se najbolj izpostavljene enote umaknile nekoliko nazaj, kjer so si

zgradile nove položaje in jih zavarovale pred napadi iz zraka. Organizirale so tudi boljšo oskrbovanje s hrano in strelivom ter drugimi pripomočki. Brigadno poveljstvo je bilo vso noč na položajih ali pa na poveljniškem mestu.

Tudi prvi in četrti bataljon sta se hudo spopadla z nerazskimi enotami. Prvi bataljon je odbijal sovražnikove poskuse, da bi iz Krškega pripeljal Kostanjevici pomoč na kamionih v spremstvu tanka. S težkim pehotnim orožjem in topom je obstreljeval postojanko Brod, kjer je bilo 50 graničarjev. Ker pa se zaradi pomanjkanja čolnov ni mogel prepeljati čez Krko, ni postojanke zavzel, zato je ostal na starih položajih na desnem bregu Krke in iskal možnosti za ponovitev napada. Četrty bataljon je pred Koprivnikom zadel na sovražnika in se z njim spopadel.

Prvi napad ni prinesel zaželenih uspehov in Gubčeva brigada se je pripravljala na ponovitev.

Napadi enot XV. divizije in njena ofenziva so Nemce bolj *zbegali*, kot je bilo pričakovati. O začetku ofenzive je 11. oktobra 1943 poročal deželni svetnik iz Brežic šefu civilne uprave dr. Siegfridu Uiberreitherju v Gradec, da je že od 21. ure Kostanjevica pod močnim topovskim in minometnim ognjem. Partizani so se okoli 22. ure prikazali tostran krškega mostu v Kostanjevici. Nemška posadka je verjetno obkoljena. Partizani so obstreljevali Zameško, Bučko in Šentjanž. Major Maiwald pa je ponoči poslal poveljstvu 19. SS policijskega polka razburljivo poročilo, da partizani z zelo močnimi silami napadajo pri Mraševem, Kostanjevici, Bučki, v dolini Mirne in pri Šentjanžu. »Šentjanž in Bučka sta že obkoljena. Položaj pri Kostanjevici je zaskrbljiv«. Partizani so prodrli do postaje Radna, pri Šentjanžu pa do Brunške gore, ki je 4 km južno od Radeč. Baje so zasedli tudi Polšnik.⁴⁹

Toda problemi, ki so nastali z začetkom ofenzive XV. divizije, niso ostali le pri lokalnih vojaških in političnih oblasteh, marveč so potrkali na vrata tudi pri najvišjih voditeljih nemškega rajha. Dr. Uiberreither je poročal o ukrepih glede te ofenzive Himmler ju in prosil tudi šefa pisarne NSDAP Martina Bohrmanna, naj obvesti Hitlerja, da se je položaj na južni meji Spodnje Štajerske zelo poslabšal. Tako je vrhovno vojaško poveljstvo moralo ukrepati o varnosti južnega dela Spodnje Štajerske in je že 12. oktobra naročilo

generalfeldmaršaloma Rommlu* in Weichsu,** naj vse ukreneta, da partizani ne bodo več mogli priti na Spodnjo Štajersko. Ker je bila predvidena očiščevalna akcija Ljubljanske pokrajine, je prej treba očistiti tudi ozemlje Spodnje Štajerske med železnico Ljubljana—Zagreb in bivšo nemško-italijansko mejo. Dr. Uiberreither je pisal tudi Heinrichu Himmlerju in se mu pritoževal, da je že večkrat opozoril Rösenerja, naj zavaruje mejo in naselitveno ozemlje na jugu Spodnje Štajerske, zakaj Ljubljanska pokrajina je uporniško območje.***

Iz navedenih prizadevanj nemških oblasti izhaja kako nevarno so enote narodnoosvobodilne vojske Slovenije načele južno mejo Spodnje Štajerske, ki jo je tedaj nemški naeizem pripravil za priključitev k rajhu.

Majorju zaščitne policije Maiwaldu so že 12. oktobra 1943 začele prihajati okrepitve. Do 13. oktobra je razpolagal s tremi bataljoni, z dvema policijskima četama, eno tankovsko četo, s topniško baterijo kal. 150 mm, tremi protitankovskimi

* Erwin Rommel, nekdanji komandant nemškega afriškega ekspedicijskega korpusa, pred kapitulacijo Italije vodja posebnega štaba v Münchnu za akcijo v primaru italijanskega poraza Julija 1943 ga je Hitler določil za poveljnika armadne skupine B, ki je imela nalogo zavarovati alpske prelaze in voditi nemške enote v severni Italiji.

** Maksimilian von Weichs je bil vrhovni poveljnik nemških čet za jugovzhod (Jugoslavija, Grčija, Bolgarija).

*** Uiberreither je takole opisoval začetek ofenzive XV. divizije in njene posledice: »Sedaj se je zgodilo to, česar sem se bal. Banditske skupine so deloma po topniškem obstreljevanju na nekaterih krajih vdrle na Spodnje Štajersko in požgale kraje, v katerih so bili naseljenci. Te smo morali umakniti na sever, kolikor niso sami že prej zbežali v gozdove. Naša uspešna graditev v naselitvenem področju je s tem zelo ogrožena, ker so naseljenci ostali brez zaščite rajha, ki smo jim jo bili obljubili. V tem času si maloštevilne zavarovalne sile prizadevajo enotno zapreti vdoma mesta. Nevamost pa je od ure do ure večja, ker neprenehoma narašča bojna vrednost dobro oboroženih in vojaško izurjenih banditskih skupin. Upravičeno domnevam, da so na delu sovražni štabni oficirji.«

»Če ne bodo glede Ljubljanske pokrajine čimprej storjeni energični ukrepi in če se ne bodo okrepile zavarovalne sile na naši nevi, se bojimo, da se bodo morale zavarovalne sile umakniti na Savo, kar bo povzročilo izgubo naselitvenega področja. V tem trenutku so banditske skupine že 4—5 km južno od postaj Radeče in Sevnica na strateško pomembni železnici Ljubljana—Zagreb.«⁵⁰

topovi 37 mm, z jurišnimi letali s cerkljanskega letališča in lokalnimi enotami graničarjev, financarjev in žandarjev;⁵¹ na kostanjevskem odseku pa je imel en bataljon, 75 graničarjev in 200 domobrancev. To je bilo skupaj okoli 3400 mož, s katerimi je 12. oktobra začel akcijo, da bi zaustavil prodiranje enot XV. divizije.

Petnajsta je 12. oktobra popoldne nadaljevala ofenzivo. Čez dan je njen štab analiziral potek akcij prejšnje noči in pregledal uspehe prvega dne ofenzive. Z rezultati upravičeno ni bil zadovoljen. Poudaril je, da je bil poglavitni namen ofenzive nagel prodor do Save. Ni bilo pomembno, če bodo spotoma padle vse postojanke ali ne. Brigade pa so napravile veliko napako, ker so se usta vi j ale pred postojankami in se umikale pred tanki, namesto da bi bile prodirale dalje in puščale za likvidacijo garnizionov manjše enote v zaledju. Tako se je zgodilo, da so se levokrilne enote spet znašle na izhodiščnih položajih. Štab je kritiziral tudi delovanje Gubčeve brigade. Ustavila se je pred Kostanjevico, namesto da bi prodirala dalje in s tem onemogočila pomoč postojankam, ki bi ostale zadaj. Tudi z delovanjem topništva divizijski štab ni bil zadovoljen. Bilo je preveč oddaljeno od ciljev, namesto da bi jih obstreljevalo iz neposredne bližine.

Brigade XV. divizije so 12. oktobra proti večeru ponovno začele prodirati proti Savi, toda sovražnik je bil že bolje pripravljen in brigade niso dosegle pričakovanega uspeha.

Tudi Gubčeva brigada se je pripravila na ponovitev napada na Kostanjevico. To pot so nekoliko izpremenili načrt. Uvideli so, da frontalen napad na mesto ne bo imel koristi, zato so sklenili napasti postojanko v Brodu, jo zavzeti in s severne strani pritisniti na Kostanjevico. Mesto pa bodo tudi napadali frontalno in s topništvom skušali omajati obrambo. Hkrati so hoteli poslati na ugodnem mestu čez Krko en bataljon na severno stran reke, vendar so se premislili, ker so potrebovali vse moči za glavni napad z juga.

Čez dan 12. oktobra ni bilo na bojišču brigade nobenih posebnih dogodkov. Le letalstvo je bombardiralo nekatere položaje brigade in topništva a brez posebne škode. Čete četrtega bataljona so ves dan ostale brez hrane, ker so imele položaje na odprtem zemljišču. Vsako gibanje je povzročilo obstreljevanje, zato so se čete stisnile v zaklone. Brigadni

komandant je sicer zahteval od bataljona, naj umakne enote z eksponiranih mest, toda tega podnevi ni bilo mogoče storiti. Moštvo bataljona se je moralo tako hraniti samo zvečer in zjutraj. Ob 16. uri so nemška letala bombardirala položaje četrtega bataljona. Letalski napad pa ni prizadejal nobene škode. Nemci so bili okrog Koprivnika ves dan na položajih ter so tu in tam tolkli z mitraljezi čez Krko. Bataljon je ves dan pregledoval teren ter možnosti za prehod čez Krko. Ugotovili so, da bi bilo le na enem mestu moči prebresti Krko, če voda ne bi bila previsoka. Toda sedaj po deževju je tako narasla, da ni bil'o mogoče misliti na tak prehod. Bataljon je nadalje ugotovil, da je en most na cesti iz Šentjerneja čez Krko proti Dobravi. Bataljon bo poskušal naslednjo noč čez ta most prodreti preko Krke in z levega brega zavzeti Koprivnik.

Akcija Gubčeve brigade v noči na 13. oktober je takole potekala: najprej je začela artilerija streljati na cilje v Koštanjevici. Divizion XV. divizije je za ta dan drugače razporedil tri havbice. Prvo so postavili nad vasjo Kočarija, drugo v Dolšče, tretjo pa k cerkvi na Slinovcah. Topovi so bili imenitno postavljeni in so mogli obstreljevati vse cilje v mestu. Top v Slinovcah je imel še to prednost, da je lahko tolkel tudi Brod in pomagal prvemu bataljonu. Brigada je bliže razporedila tudi svoje topove in minomete. Topovi so se zvečer oglasili in začeli rušiti sovražne utrdbe. Toda z artilerijo ni bil'o sreče. Kmalu sta se pokvarili dve havbici in njune pomoči ni bilo več. Zato so topničarji sporazumno z brigadnim štabom in poveljstvom drugega bataljona premestili preostalo havbico tako blizu postojanke, da je bila l'e kakih 1000 metrov daleč od šole. Od tu je najprej petkrat ustrelila, toda granate niso zadele cilja. Nato je z večjim uspehom izstrelila še deset granat, ki so vse zadele cilj. Hkrati so streljali brigadni topovi in minometi. Brigadna baterija je ponoči izstrelila na šolo in druge objekte 21 granat in dobro zadela. Ko je bilo artilerijsko obdelovanje utrdb končano, je zopet jurišal bataljon. Toda odpor je bil še vedno prehud in obramba še ni bila omajana. Posebno trdovratna je bila sovražna posadka v šoli. Po neuspelem napadu so se partizani zjutraj umaknili izpred Koštanjevice na varno.

Prvi bataljon je hkrati kot drugi napadel postojanko Brod. Najprej so obstreljevali postojanko s topovi in z mino-

meti, nato pa so poskušali vdreti vanjo po edino možni poti — po mostu, ker je Krka narasla in je ni bilo mogoče bresti. Sovražnik — to je bila 10. četa tretjega bataljona tankovskega grenadirskega polka »Germania« — je branil most tako, da je imel na levem bregu Krke zgrajene bunkerje in okope, zavarovane z bodečo žico, s sredine mostu pa je potrgal deske. Ko so borci prišli do odprtin na mostu, so jih Nemci zasuli z ognjem iz bunkerjev in okopov. Broda prvi bataljon to noč ni mogel zavzeti.

Četrti bataljon je ponoči na 13. oktober ostal na položajih kot prejšnji dan. Patrulja prve čete je kontrolirala most in Zameško. Šla je čez most in ugotovila, da je vas prazna in da v njej ni bilo niti domobrancev niti Nemcev. Bataljon je ukazal prvi četi, naj zažge šolo in poslopja, v katerih so bili domobranci in Nemci. Ker je imel bataljon tudi dolžnost se levo povezovati z 12. brigado, se je trudil to zvezo vzpostaviti, vendar zaman. Bataljonsko poveljstvo je bilo iniciativno, pa je nakazalo štabu brigade, da bi bilo dobro, če bi se bataljon s privolitvijo brigadnega poveljstva potegnil čez Krko v Zameško, zakaj Koprivnik je poleg Kostanjevice edina postojanka tam okoli. Predlog je nakazoval manever po levem bregu Krke proti Kostanjevici. Poveljstvo te noči še ni reagiralo na to misel.

Glavni štab je odpoklical štirinajsto brigado »železničarsko«, iz sestave XV. divizije in jo poslal v smeri proti Brodu na Kolpi, kjer so Nemci začeli uvodne akcije velike ofenzive. Na fronti divizije so ostale le tri brigade. Praznino, ki je nastala na odseku 14. brigade, je izpopolnila divizija tako, da je pomaknila 12. brigado proti desni, hkrati pa naročila Gubčevi brigadi, naj pošlje en bataljon v okolico Bučke. Z odhodom 14. brigade iz XV. divizije je oslabil ofenzivna moč. Poveljstvo divizije je opozorilo svoje enote, naj pazijo, da jim pri prodiranju proti Savi sovražnik ne bi prišel za hrbet. Zato naj Cankarjeva in 12. brigada izbirata dobre položaje in naj se ne spuščata predaleč proti Savi. Divizijsko poveljstvo je naglašalo, da ti ukrepi ne pomenijo ustavitve operacij. Toda ofenzivni polet brigad se je na levem krilu nenadoma ustavil. Petnajsta divizija je dodelila brigadam območja za umik, če bi začel sovražnik močnejše napadati. V tem primeru bi se levokrilni brigadi umikali v smeri Radulje, Gubčeva pa na

Gorjance.⁵² Gubčeva brigada pa se je tudi 13. oktobra pripravljala za ponoven napad na Kostanjevico in postojanke, ki so jo posredno branile.

Ker so dosedanje izkušnje pokazale, kako težko bo s frontalnim napadom zavzeti Kostanjevico, je brigadno poveljstvo ponovno dopolnilo svojo prvotno zamisel za napad. Odločilo se je, da bo sicer brigada zopet frontalno napadla Kostanjevico, vendar bodo tokrat poskušali prodreti skozi Brod na desnem krilu in skozi Koprivnik na levem krilu v zaledju Kostanjevice ter jo tako zavzeti. K napadu na Kostanjevico so pritegnili en tank in oklopni avto.

Tretji napad na Kostanjevico je bil najmočnejši in najbolj srdit. Topništvo je 13. oktobra ob 18. uri začelo obstreljevati Solo in cilje v mestu. Največ granat so izstrelili v šolo, ki je najbolj oviral'a akcijo. Sklenili so najprej likvidirati njo, nato pa še mesto. Topništvo je imelo 15 sijajnih zadetkov v šolo. Streljalo je, ne da bi jo bila letala, ki so venomer krožila nad topovi, ovirala. Nato se je pognal v napad drugi bataljon, ki je tudi to pot prevzel' to težko nalogo, čeprav so bili borci že zelo izmučeni. Sola pa se je močno upirala. Partizani so nato v spremstvu tanka in oklopnega avtomobila uničili nekaj bunkerjev, ki so branili dostop h Kostanjevici. Ob 11.30 je tank, obdan s strelci, prodiral po cesti iz Novega mesta v notranjost Kostanjevice. Streljal je s tankovskim topom. Ko se je približal prekopu, ki obdaja Kostanjevico, je prišel do kritičnega položaja. Tank je tedaj privozil na mino, ki je bila postavljena na cesti. Ko se je ustavil, ga je zadela granata protitankovskega topa z nasprotne strani mostu. Protitankovska granata je verjetno zadela v tanku tišči del, kjer so bile granate, kajti učinek eksplozije je bil strahovit. Odnoslo je zgornjo kupolo tanka. Tank se je pri eksploziji tako razgrel, da je posadka v njem zогlenela. V tej akciji je bil smrtno ranjen komandir prve čete drugega bataljona Karei Bokavšek iz Štepanje vasi pri Ljubljani. V pouličnem boju ga je zadel v trebuh rafal iz brzostrelke in je umri v bolnišnici v Novem mestu. Sovražnik se je v mestu in šoli zopet zagrizeno branil in do jutra bataljon ni mogel zavzeti mesta. Zato se je umaknil na izhodiščne položaje.

Prvi bataljon se je pripravil za napad na Brod. Ker so se Nemci popoldne ukopavali pred vasjo in ob Krki, jih je

obstreljeval, da bi jih oviral pri utrjevanju. Pripravil si je splave, da bi se ponoči prepeljal čez reko. Topniške podpore pa ni mogel dobiti, ker so bili vsi topovi zaposleni pri Kostanjevici. Bataljon je napadel ponoči a zopet ni imel uspeha. Njegove napade je posadka odbila in bataljon se je proti jutru umaknil. Imel je enega ranjenega.

Četrty bataljon je z dveh smeri napadel Koprivnik. Najprej je del bataljona po mostu prešel Krko in z levega brega začel napadati postojanko. Drugi del bataljona pa se je postavil na položaje na desnem bregu. Posadka Broda, v kateri je sodelovala tudi skupina 200 belogardistov pod poveljstvom poročnika Bajca, je zapustila vas in zavzela ugodne položaje v pripravljenih strel'skih jarkih in okoli Krke. Bataljon sovražnika ni mogel pregnati iz okopov, zavarovanih z bodečo žico in minami, pač pa je preprečeval po vezo van je med posadko v Kostanjevici in Brodu. Ponoči je bataljon zažgal most pri Zameškem in šolo, v kateri so pred dnevi bili Nemci.⁵³

Tretji bataljon je bil še zmeraj v rezervi, vendar ni miroval. Bataljonov komandant je namreč že 12. oktobra predlagal, da bi napadel nemško obmejno postojanko Vinji vrh. V njej so bili graničarji in morda še nekateri nemški vojaški oddelki. Vinji vrh je bila ena izmed obmejnih postojank med Krko in Gorjanci ter je povezovala Cerklje z drugo mejno postojanko Kamnice. V postojanki je bilo po sodbi komandanta tretjega bataljona okoli 100 nemških vojakov oziroma graničarjev. Bataljonski komandant je menil, da bi za neposreden napad na Vinji vrh zadostoval ena četa, okrepljena z dvema težkima minometoma. Četa bi napadala z dveh strani. Druga četa bi na dveh položajih varovala cerkljansko smer. Tretjo četo bi razporedil tako, da bi bil en vod pri težkem orožju za zavarovanje, drugi vod pa v rezervi. Težki minometi bi s treh strani tolkli Vinji vrh in bi bili postavljeni v Brezovici. Če bi bili na voljo gorski topovi, bi s položajev v Brezovici tolkli cerkljansko letališče, da bi na letališču uničevali hangar je in letala.* Napad je namesto 12.

* Pred napadom je bil tretji bataljon tako razporejen, da je bila ena četa v Omeči vasi. Ta je vzdrževala zvezo s prvim bataljonom. Četa v Brezovici je kontrolirala Vinji vrh, bataljonsko poveljstvo s pratežem in eno četo pa je bilo v vasi Brezje. Zdravstveno stanje bataljona je bilo »približno dobro«, zavest pa dobra.

začel šele 13. zvečer. Nemci so se močno upirali, vendar so morali po štiriurnem boju zapustiti postojanko. Tretji bataljon je poročal poveljstvu brigade, da so »totalno« uničili Vinji vrh in ga zažgali. Zaplenili niso nobene reči, ker je vse zgorelo. Sovražnikove izgube bataljonu sprva niso bile znane. Kasneje so ugotovili, da je padlo oziroma zgorelo šest Nemcev in štirje oboroženi Kočevarji. Bataljon je imel enega mrtvega in enega ranjenega. Padel je kurir iz tretje čete Alojz Durn iz Ostrožnika. Zjutraj 14. oktobra so se Nemci hoteli vrniti na Vinji vrh, da bi bržkone pogledali, kaj je s postojanko. Bataljon jih je napadel in zavrnil. V tem boju je padla bolničarka v tretji četi Marica Jane s Trške gore. Po boju se je bataljon vmil na položaje, ki jih je bil zasedal prejšnji dan. Ena četa je bila v Brezovici, da bi bila pri roki, če bi se Nemci vnovič poskušali vrniti na Vinji vrh.

Za ta uspeh je brigadno poveljstvo pohvalilo tretji bataljon, hkrati pa ga opozorilo, naj v bodoče pazi na to, da bo uničil celotno posadko, da se ne bi spet prikazala kje drugod.⁵⁴

Po tretjem napadu na Kostanjevico in druge obmejne postojanke je Gubčeva brigada končala brezuspešno akcijo na Krki in je odslej le blokirala sovražnikove postojanke.

Njen četrti bataljon je odšel čez Krko in je prevzel nekdanje položaje 14. brigade.

Napad na Kostanjevico in druge obmejne postojanke je prinesel Gubčevi brigadi nekatere uspehe. Zavzeta je bila postojanka Vinji Vrh, uničeni so bili nekateri mostovi na Krki in bunkerji ter utrdbe ob reki pri Koštanjevi. Brigada je ponovno preizkusila sodelovanje « topništvo in se je prvič borila s pomočjo tankov in oklopnih vozil.

Zakaj so bili uspehi pri akciji v Kostanjevi vendarle tako pičli? Zlasti je treba pripomniti, da se je brigada lotila frontalnega napada na dobro utrjeno postojanko, ki jo je poleg umetnih fortifikacij branila naravna lega v pentlji reke Krke, tedaj zaradi narasle vode težko prehodni. Brigada se je preveč zanašala na topništvo. Uspehi prvega divizion pri Strojdragi, ko je sovražna posadka po topniški pripravi kar hitro pobegnila, so daj ali napačno predstavo o sposobnosti

Cete so se ta dan urile z orožjem in se učile graditi bunkerje. Le v eni četi so imeli ta dan politične ure. Novincem so razlagali cilje Osvobodilne fronte in prebirali radijska poročila.

topniškega ognja in o možnosti vztrajanja na položaj ih tudi pri najhujšem artilerijskem obstreljevanju. Brigada seveda ni imela še nobenih izkušenj v bojih ob sodelovanju oklopnih enot. Divizija je dala Gubčevi brigadi pretežno nalogo, saj nikakor ni mogla doseči premoči nad sovražnikom, ki je razpolagal z zadostnimi silami za obrambo.

Brigada si je kljub težkemu, skoraj neenakemu boju povsem zasluženno priborila priznanja za vztrajanje v trdih bojih pri Kostanjevici. Petnajsta divizija je sicer do 15. oktobra 1943 dosegla še nekatere uspehe, a je bila po odhodu 14. brigade in dveh bataljonov 12. brigade v Belo krajino zelo oslabiljena. Bila je razpotegnjena na široki fronti. Divizija ni našla poti, da bi zbrala na enem mestu veliko premoč in z njo udarila na najbolj občutljivo mesto sovražnikove obrambe. Za napad na utrjeno linijo nemške obrambe ob Krki in za likvidacijo Koštanjevice in še nekaterih postojank ob njej je odredila preslabotne moči. Pri Kostanjevici bi bilo čisto drugače, če bi bila divizija podprla akcijo Gubčeve brigade z manevrom novih moči prek Bučke in Rake v smeri proti Brežicam. Toda to tedaj ni bila poglobitna naloga divizije, ki se je usmerjala bolj proti Radečam in Zidanemu mostu. Zato bi bilo bolj smotno, če bi bil'a uporabila poglobitne sile Gubčeve brigade takoj v začetku ofenzive, in sicer v smeri svojega glavnega napada.

Gubčeva brigada je imela v boju za Kostanjevico šest mrtvih in devet ranjenih. Med njimi so bili trije hudo, šest pa je bilo lažje ranjenih. Drugi bataljon je imel najhujše boje, odtod tudi največ izgub: štirje mrtvi in šest ranjenih.⁶⁵

Nemci so 16. oktobra 1943 z okoli 5000 vojaki začeli akcijo proti XV. diviziji in jo do 18. oktobra odrinili do stare italijansko-nemške meje, <medtem ko je Gubčeva brigada ostala na starih položajih pri Kostanjevici.

Glavni štab je v dnevnem povelju 14. oktobra pohvalil vse tri divizije VII. korpusa za uspešne akcije v ofenzivi. Posebne pohvale so bile deležne enote, ki so 14. oktobra porušile Štampetov most pri Verdu in tako za dlje zavrl'e promet na glavni železniški magistrali Ljubljana—Trst. O uspehih

XV. divizije pravi dnevno povelje, da so njene enote »v žilavih bojih uničile mejo, ki sta jo postavila nemški in italijanski okupator na sektorju od Ljubljane do Kostanjevice. Pre-

gnal'e so sovražnika do Save in deloma čez Savo. Zavzete so bile posadke pri Pečarju, Javorskem križu, Dolah, Gobi, Šentjanžu, na Kalu, v Bučki, Boštanju, na Vrhju, v Polšniku in Preski. (Zavzetja Vinjega vrha glavni štab ne omenja ker verjetno do tedaj še ni dobil sporočila o tem, op. L. A.) Trenutno se naše edinice bore pri Brodu in Kostanjevici, kjer so že uničile celo vrsto sovražnih bunkerjev... V vseh borbah so imeli Nemci velike žrtve... Večina kočevskih Nemcev, ki so bili naseljeni na tem slovenskem ozemlju, je pobegnila preko Save... Naše edinice so dokazale, da se znajo boriti tudi proti Nemcem, da znajo pognati v beg tudi Hitlerjeve tolpe..⁵⁶

Povedali smo, da je bil tretji napad Gubčeve brigade na Kostanjevico ponoči na 14. oktober zadnji organizirani napad. Brigada oziroma njen drugi bataljon je še enkrat napadel Kostanjevico (zvečer 15. oktobra), vendar je akcijo kmalu po začetku prekinil. Popoldne je namreč začel obstreljevati Kostanjevico topniški divizion s havbico. Napadal je predvsem objekte okoli cerkve in šolo. Zadnjo granato je izstrelil okoli

18. ure. Potem se je divizion brez poprejšnjega obvestila in na presenečenje brigade umaknil na Gorjance. Brez pomoči težke artilerije, je izjavljalo poveljstvo brigade, ni mogoče zavzeti Kostanjevice. Petnajsto divizijo so obvestili, da sta dve havbici ponoči izginili »neznano kam, tretja pa leži pokrita z vejami ob poti Zadvor—Vodenice«.⁵⁷

Brigadno poveljstvo je 16. oktobra 1943 na novo razporedilo brigadne bataljone. Prvi bataljon so morali zaradi odhoda četrtega premakniti na levo krilo. Nastanil se je v vasi Prekopa. Ena četa je v vasi Št. Jakob kontrolirala obmejno področje ob Krki, dve četi pa sta bili v Gorenji in Dolenji Prekopi ter varovali smer proti Kostanjevici. Bataljonu so dodelili protitankovski top, ki so ga usmerili proti Kostanjevici, da bi bil pri roki, če bi tanki prodirali iz mesta. Drugi bataljon so premaknili bolj v zaledje, da bi se odpočil. Zasedel je Imenje, Staro vas in Ledečo vas. Napadi na Kostanjevico so ga zelo izčrpali. Tretji bataljon je namesto drugega bataljona zasedel položaje okoli Kostanjevice. Ena četa je bila v Zaborštu, druga v Oštrcu, drugi del bataljona pa v Vodenicah. Bataljon naj bi blokiral Kostanjevico. Iz sestave brigadne baterije je dobil oba gorska topa, da bi še naprej ob-

Tako prosto zabavo
je videi Helij Modic
po mitingu v Šent-
jerneju

streljeval objekte v mestu. Četrty bataljon s sedežem v Škocjanu je dobil v varovanje odsek od Bučke do Krke. Poveljstvo brigade je ostalo v Drči.⁵⁸

Do 20. oktobra v razporeditvi bataljonov in drugih brigadnih enot ni bilo bistvenih sprememb. Tudi posebnih bojev ni bilo pred Kostanjevico. Nekatere sovražnikove poskuse, da bi vdrl iz mesta proti položajem brigade, so bataljoni odbili. Nekoliko ostreje se je četrty bataljon spopadel z Nemci pri Bučki in Jerman vrhu.⁵⁹ Nemška letala so večkrat bombardirala položaje čet a niso imel'a uspehov, ker so se enote dobro za varovaie pred letalskimi napadi. Med relativnim mirom so imele čete vse vojaške vaje in politične ure. Drugi bataljon je imel 18. oktobra zadovoljiv miting v Stari vasi, a po uspelem mitingu v Šentjerneju je bila prosta zabava. Na političnih urah so enote imele predavanja o notranjepo-

litični situaciji, kritično so predelovali akcije od Stoj drage do Kostanjevice, govorili so o odnosih četnih komand do bataljonskih poveljstev, o politični vzgojenosti moštva in disciplini, o vojaški izurjenosti, o dezerterstvu, o odnosu bataljonskih poveljstev do štaba brigade, o odredbi vrhovnega komandanta Tita o odpravi posebnih bataljonskih kuhinj in o drugem.⁶⁰

Od 16. oktobra dalje, ko so Nemci vodili akcijo proti XV. diviziji, so se vedno česče pojavljale sovražnikove enote na meji. Okrepili so postojanko Koprivnik in napravili novo v Zameškem in Mršechi vasi. Njihove pozicije so bile čedalje krepkejše. V brigadno poveljstvo pa so začel'e prihajati vedno bolj vznemirljive novice o gibanju sovražnikovih enot vzdolž meje. Nato so se nenadoma nadnjo zgmile velike sile, ki so začele izvajati veliko nemško ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju nekdanje Ljubljanske pokrajine. Ali je štirideset dni ofenzivnih akcij in del'a za notranjo utrditev brigade zado-stovalo, da bo brigada kljubovala veliki sovražnikovi pre-moči. Kakšna bo in kako močna, ko se bo polegel tudi ta novi vihar — močnejši in srditejši od velike italijanske ofen-zive poleti in jeseni leta 1942?

OPOMBE

¹ Podatki o nemških enotah so povzeti iz razprave Toneta Terenca v knjigi *Kapitulacija Italije* in NOB, stran 251—255.

² Podrobnosti so v Ferenčevi knjigi *Kapitulacija Italije* in NOB, stran 352—360. *

³ Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije* in NOB, stran 354 in 368, 369.

⁴ Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije* ... sitr. 255.

⁵ Navodila glavnega štaba Slovenije z dne 10. septembra 1943 štabu XV. divizije o nalogah na njenem operativnem pod-ročju, Zbornik VI-7-16.

⁶ Odredba štaba XV. divizije z dne 11. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁷ Navodila za mobilizacijo štaba XV. divizije z dne 10. sep-tembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁸ Mobilizacijski spisek v arhivu IZDG fase. 173/II-8.

⁹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. septembra 1943 glav-nemu štabu Slovenije, Zbornik VI-7-56.

¹⁰ Poročilo štaba 1. bataljona Gubčeve brigade poveljstvu bri-gade z dne 14. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹ Poročilo 3. čete 1. bataljona Gubčeve brigade z dne 11. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹² Stab 2. bataljona Gubčeve brigade, spisek partizanov, ki so dezertirali, arhiv GB MLRS.

¹³ Ukaz štaba XV. divizije podrejenim brigadam z dne 10. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁴ Ukaz štaba Gubčeve brigade z dne 18. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁵ Ukaz poveljstva XV. divizije z dne 12. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁶ Glej dopis intendance XV. divizije z dne 24. septembra 1943 Gubčevi brigadi, poročilo kolesarske čete poveljstvu Gubčeve brigade z dne 9. oktobra 1943, poročilo kolesarske čete Gubčevi brigadi z dne 16. oktobra 1943 in seznam mobilizirancev kolesarske čete z dne 19. oktobra 1943; vse v arhivu GB MLRS.

¹⁷ Podatke je prispeval Anton Dekleva-Nino, namestnik političnega komisarja kolesarske čete.

is pregled akcij artilerijske brigade od ustanovitve do konca vojne, arhiv IZDG fase. 184/1-1.

¹⁹ Odldčbi štaba XV. divizije z dne 12. in 25. septembra 1943 v arhivu GB MLRS.

²⁰ O boricih in kadrih, ki jih je morala Gubčeva brigada izdajati iz svoje sestave na zahtevo štaba XV. divizije glej odločbe štaba XV. divizije z dne 12., 15., 16. in 25. septembra 1943 ter urgeneo štaba artilerije XV. divizije štabu Gubčeve brigade z dne 17. septembra 1943, vse v arhivu GB MLRS.

²¹ Okrožnica štaba XV. divizije z dne 12. septembra 1943 podrejenim enotam, arhiv GB MLRS.

²² Navodilo odseka za propagando pri štabu XV. divizije z dne 14. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

²³ Navodilo štaba XV. divizije z dne 25. septembra 1943, arhiv GBI MLRS.

²⁴ Odredba kadrovskega odseka glavnega štaba z dne 17. septembra 1943, Zbornik VI-7-74.

²⁵ Zapisnik o pregledu mul in konj, arhiv IZDG fase. 180)/II-3.'

²⁶ Navodilo štaba XV. divizije z dne 24. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁷ Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943 glavnemu štabu o razmerah na operacijskem področju in oborožitvi brigad, Zbornik VI-7-65.

²⁸ Okrožnica političnega komisariata glavnega štaba z dne 12. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁹ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 14. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁰ Povelje štaba XV. divizije Gubčevi brigadi z dne 15. septembra 1948, arhiv GB MLRS.

³¹ Povelje štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

³² Povelje štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943, arhiv GB MLRS in poročilo štaba* XV. divizije z dne 16. septembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-7-66.

³³ Povelje štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁴ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB, str. 257.

³⁵ Navodilo izvršnega odbora OF z dne 17. septembra 1943, Zbornik VI-7-70.

³⁶ Odredba glavnega štaba z dne 17. septembra 1943 podrejenim enotam o ravnanju z bivšimi belogardisti, Zbornik VI-7-71.

³⁷ Odločba glavnega štaba z dne 23. septembra 1943 o nalogah in taktiki podrejenih enot, Zbornik VI-7-111.

³⁸ Odločba štaba XV. divizije z dne 23. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁹ Poročilo obveščevalnega centra XV. divizije z dne 26. septembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁰ O boju za Stojdrago glej poročilo glavnega štaba Hrvatske z dne 29. septembra 1943 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-7-163, poročilo XV. brigade z dne 29. septembra 1943, Zbornik VI-7-165, sporočilo glavnega štaba Slovenije z dne 30. septembra 1943, Zbornik VI-7-168, poročilo štaba XV. divizije z dne 1. oktobra 1943, Zbornik VI-7-176, poročilo štaba 15. brigade z dne 1. oktobra 1943, Zbornik VI-7-177, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 2. oktobra 1943, Zbornik VI-7-180, vojni spomini Janeza Hribarja v arhivu IZDG, vojni spomini Staneta Škrlja v arhivu GB, posebni prispevek Petra Brajovića v arhivu GB.

⁴¹ Dopis štaba XV. divizije z dne 3. oktobra 1943 štabu 13. proletarske hrvaške brigade, Zbornik VI-7-197.

⁴² Tudi tam.

⁴³ Podatek generalpolkovnika Staneta Potočarja

⁴⁴ Posebni prispevek Petra Brajovića, arhiv GB.

⁴⁵ Tone Ferenc Kapitulacija Italije in NOB, str. 280—281.

⁴⁶ Povelje štaba VII. korpusa štabu XV. divizije z dne 9. oktobra 1943, Zbornik VI-7-232.

⁴⁷ Tone Ferenc Kapitulacija italije in NOB, str. 420.

⁴⁸ Lojze Colarić, Pred Kostanjevico, Borec 1. 1955.

⁴⁹ Poročilo deželnega svetnika za Brežice z dne 11. oktobra 1943, v NAW, T-175, navitek 10, glej Tone Ferenc Kapitulacija Ita¹lije in NOB, str. 421.

⁵⁰ Uiberreitherjevo pismo Himmlerju z dne 12. oktobra 1943 v NAW, T-175, navitek 82, Deutschland im Kampf, Berlin, september-oktober 1943, str. 109, glej Tone Ferenc Kapitulacija Italije in NOB, str. 424.

⁵¹ Tone Ferenc Kapitulacija Italije in NOB, str. 421—424.

⁵² Povelje štaba XV. divizije z dne 12. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

⁶³ O napadih Gubčeve brigade na Kostanjevico, Brod in Koprivnik glej tole dokumentacijo: poročilo Gubčeve brigade z dne 11. oktobra 1943 štabu XV. divizije, poročilo baterije Gubčeve brigade z dne 11. oktobra 1943 štabu brigade, operacijsko poročilo

štaba Gubčeve brigade z dne 11. oktobra 1943 ob 22. uri, poročilo Gubčeve brigade z dne 12. oktobra 1943 štabu XV. divizije, poročilo četrtega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 12. oktobra 1943, drugo jutranje poročilo četrtega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 12. oktobra 1943, poročilo prvega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 12. oktobra 1943, poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade z dne 12. oktobra 1943, operacijsko poročilo Gubčeve brigade z dne 12. oktobra 1943 ob 20. uri, operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943 ob 8. uri, operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943, poročili četrtega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943, poročilo artilerijske baterije štabu Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943, poročilo prvega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943, poročilo tretjega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943, popoldansko poročilo tretjega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943, popoldansko poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943, operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943 ob 6. uri, poročilo prvega bataljona z dne 14. oktobra 1943 štabu Gubčeve brigade, povelje štaba Gubčeve brigade četrtemu bataljonu z dne 14. oktobra 1943, opoldansko operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943, popoldansko operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943; poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943 štabu XV. divizije, pregled bojov za Kostanjevico. Vsi ti dokumenti v arhivu GB MLRS; vojni spomini Franca Avblja-Lojka v arhivu GB, kronika artilerijske brigade v arhivu IZDG, poročilo sanitetnega referenta Gubčeve brigade z dne 19. oktobra 1943 v arhivu GB MLRS.

⁵⁴ O napadu tretjega bataljona na Vinji vrh v noči na 14. oktober 1943 glej tele dokumente: predlog komandanta tretjega bataljona poveljstvu Gubčeve brigade z dne 12. oktobra 1943, dnevno poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade z dne 13. oktobra 1943; poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943v drugo poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943, opoldansko poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943, poročilo Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943 štabu XV. divizije, opoldansko poročilo Gubčeve brigade z dne 14. oktobra 1943 štabu XV. divizije, pohvala štaba Gubčeve brigade tretjemu bataljonu z dne 14. oktobra 1943. Vsi dokumenti v arhivu GB MLRS.

⁵⁵ Seznam padlih in ranjenih v bojih za Kostanjevico 19. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵⁶ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 14. oktobra 1943, Zbornik VI-7-261.

⁵⁷ Situacijsko poročilo Gubčeve brigade z dne 15. oktobra 1943 štabu XV. divizije, situacijsko poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 16. oktobra 1943, vse v arhivu GB MLRS.

⁵⁸ Poročilo Gubčeve brigade z dne 17. oktobra 1943 štabu XV. divizije, arhiv GB MLRS.

⁵⁹ Poročilo četrtega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 16. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

⁶⁰ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 18. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

VIII

VELIKA NEMŠKA OFENZIVA

Od 21. oktobra do 10. novembra 1943.

Nemška vojaška poveljstva je zelo skrbel nevaren položaj na jugoslovanskem ozemlju po italijanski kapitulaciji. Nevaren je bil zato, ker se Nemcem ni posrečilo razorožiti italijanske okupacijske vojske. To deio so opravile zelo temeljito enote narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Obširna osvobojena ozemlja so zagotavljala nemoteno mobilizacijo in širjenje političnega vpliva osvobodilnega gibanja.

Nemška zamisel in sredstva

Slovenija in Istra sta bili spoj ni pokrajini med dvema nemškima bojiščema. Eno je bilo v Italiji, kjer je bilo vrhovno poveljstvo tako imenovane armadne skupine B pod poveljstvom generalfeldmaršala Erwina Rommla, drugo pa je bilo na Balkanu, ki mu je poveljeval komandant za jugovzhod s sedežem v Beogradu generalfeldmaršal Maximilian von Weichs.

Zatorej se s partizanskimi bojišči v Sloveniji in Istri niso ukvarjali le lokalni vojaški poveljniki, marveč tudi najvišja vojaška poveljstva nemškega raj ha. Nemško vrhovno poveljstvo je 17. septembra razpravljalo o vojaških in političnih razmerah v Italiji in na Balkanu ter ugotovilo, da je najbolj nevarno področje Istra. Pod imenom Istra je nemško poveljstvo namreč označevalo Slovensko primorje, Istro in Ljubljansko pokrajino. »Usoda tamkajšnjih italijanskih sii je neznana, a se lahko vidi, da je Tito tja prenesel težišče svojega vojskovanja ... Za očiščenje tega prostora za zdaj manjkajo sile. Führer razmišlja, da bi 44. divizijo premestil na vzhodno krilo armadne skupine B in ji ukazal, naj tam skupaj s silami, ki bi jih dal na razpolago vrhovni poveljnik za jugovzhod, koncentrično prodira na nevarno področje.« Dne

19. septembra 1943, ko je zvedel nadaljnje podrobnosti o kritičnem položaju vojske v omenjenem prostoru, je Hitler sklenil, da bo ofenzivo izvedel drugi SS tankovski korpus, ki je sodil pod poveljstvo armadne skupine B. V ta namen je vrhovno poveljstvo izdalo povelje, v katerem je dalo navodila za ofenzivno operacijo. Povelje navaja, da v bližnji prihodnosti ni pričakovati izkrcevalnih operacij na območju armadne skupine B. Večja je nevarnost na egejski in jadranski obali zlasti na tistih mestih, ki jih imajo zasedene partizani. Zato je treba popolnoma uničiti močan upor v Istri in zasesti hrvaško obalo. V ta namen mora armadna skupina B zbrati tako močne sile pod poveljstvom drugega SS tankovskega korpusa, da bodo hitro in popolnoma zadušile upore. Upornikom je treba onemogočiti umik v severozahodni del Hrvaške, vse enote pa morajo proti upornikom brez usmiljenja ukrepati.

Zapisek v Goebbelsovem dnevniku z dne 22. septembra 1943 prča, da so zaskrbljeno spremljali dogodke na slovensko-istrskem območju tudi drugi visoki politični funkcionarji nacizma. »Slovenci so sedaj v velikem odporu,« beleži Goebels, »in so se skoraj vsi pridružili partizanom. Trenutno nimamo dovolj policijskih sii, da bi obvladali nevarno gibanje.« Ko so partizani 22. septembra 1943 napadli Gorico, je Hitler ponovno ukazal Rommlu, da mora »slovensko komunistično uporniško gibanje v Istri (Slovensko primorje, Ljubljanska pokrajina in Istra op. L. A.) uničiti z brezobzirno trdoto. Tište, ki bi se upirali, je treba — ne glede na to, ali so Slovenci ali Italijani — takoj postreliti. Osnova in moč sii mora biti tolikšna, da bo dosežen velik uspeh in da bo večji del angažiranih sii kmalu na voljo za druge naloge. Slovensko prebivalstvo potem ne sme več pomeniti nevarnosti.«

Generalfeldmaršal Rommel je napravil načrt za ofenzivo. Ofenzivni cikel bi obsegal štiri velike operacije. Najprej bi očistili Slovensko primorje, potem Istro, zatem Gorski Kotar, nato pa bi prišla na vrsto Ljubljanska pokrajina. Ofenzivo bo vodilo poveljstvo drugega SS tankovskega korpusa pod vodstvom komandanta SS-Obergruppenfiihrerja in generala oddelkov SS Paula Hausserja in načelnika štaba SS-Oberfiihrerja Wernerja Ostendorffa. Vsaka operacija bi trajala štiri do sedem dni.

Ofenziva se je začela 25. septembra 1943 v Slovenskem primorju. Rommel je v prvih dveh operacijah uporabil štabe in enote, ki so štejele več kot 50.000 vojakov in so imele več kot 150 tankov, več kot 25 jurišnih topov in več kot 90 protitankovskih topov.

Prva operacija se je končala 28. septembra in Hitlerjevo glavno poveljstvo je prejelo zvečer poročilo štaba armadne skupine B, da po dotedanjih poročilih pri čiščenju niso bili doseženi kakšni posebni uspehi. Čiščenje Istre in Brkinov so nemške enote začele 2. oktobra in ga končale 11. oktobra zjutraj. Nemška operacija je v Istri zelo prizadela partizanske enote, ki so bile večinoma šele komaj ustanovljene. Sedmega oktobra je prišel na vrsto Gorski Kotar. Nemci so dosegli nekatere uspehe. Del njihovih enot se je usmeril proti Brodu na Kolpi, da bi tam izbojeval mostobran čez reko, popravil most in pripravil nadaljevanje ofenzive proti Ljubljanski pokrajini. Zato so bili boji pri Brodu nekaj uvod v četrto operacijo, ki je zajela Ljubljansko pokrajino.

Temeljna zamisel poveljnika armadne skupine B za ofenzivo v Ljubljanski pokrajini je bila, da bi enote začele akcijo pri Ljubljani in se pomikale proti Hrvaški. To je bil podoben koncept, kot so ga bili Italijani uveljavili pred letom dni v veliki italijanski ofenzivi. Toda ko je Hitler zvedel za ta načrt, se ni strinjal z njim in ga je spremenil. Razlog za to spremembo je bil predvsem ta, da sile tretjega SS tankovskega korpusa na Hrvaškem, ki so pripadale jugovzhodni grupaciji pod poveljstvom generalfeldmaršala von Weichsa, zaradi svoje slabosti ne bodo mogle preprečiti partizanom, da bi se prebili na Hrvaško. Zato je ukazal, naj se operacija odvija v *nasprotni smeri*: od slovensko-hrvaške meje na zahod proti Ljubljani. Hitlerjeva intervencija je bila vsekakor pametna in umestna, kajti na zahodu je bilo mnogo lažje zapreti prehode na Gorenjsko, v Slovensko primorje in Istro ob že zavarovanih komunikacijah Ljubljana—Trst kot pa na hrvaški meji.

Na podlagi Hitlerjevih zahtev so spremenili načrt za ofenzivo. Novega je štab armadne skupine B takole formuliral: »Čiščenje prostora južno in jugovzhodno od Ljubljane se bo izvedlo z zaporo črte Reka—Ljubljana—Kostanjevica in z napadom od italijansko-hrvaške meje proti severozahodu, da bi tolпам onemogočili prebiti se na Hrvaško...«

Poveljstvo drugega SS tankovskega korpusa je za uresničevanje te zamisli imelo na voljo: štab drugega SS tankovskega korpusa, ki se je preselil v Ljubljano, od koder je vodil operacije; štab 44., 71. in 162. divizije; dvanajst okrepljenih polkov: 1. SS tankovski grenadirski, 901. tankovski grenadirski, 131., 132., 134., 194., 303. in 314. grenadirski polk, polk planinskih lovcev »Admont«, 112. topniški polk in 14. ter 19. SS policijski polk; samostojne bataljone in oddelke: bataljon planinskih lovcev »Heine«, 44. in 171. izvidniški oddelek, 1., 2., in 3. bataljon slovenskega domobranstva, Wehrmannschaftsbatallion »Süd« in druge.*

* Ena od sodelujočih divizij je bila 162. »Turkestanska«. Njen poveljnik je bil generallajtnant profesor dr. Oskar Ritter von Niedermeyer. Ustanovili so jo nekaj pred začetkom ofenzive na vojaškem vežbališču v Neuhammerju. Njeno moštvo so sestavljali nekdanji sovjetski ujetniki Turkestanci in Azerbejdžanci, poveljniški kader pa je bil nemški. Divizija je imela dva pehotna in en topniški polk. Hitler ji je 15. septembra namenil mesto v sestavi armadne skupine B, da bi se bojevala proti partizanom zlasti v Slovenskem primorju. Dne 19. septembra je Hitler divizijo dodelil operativni skupini drugega SS tankovskega korpusa za izvajanje ofenzive v Ljubljanski pokrajini. Divizija je imela dobro vodstvo, bila je dobro oborožena in posebej izurjena, le v moralno-političnem pogledu se ni mogla meriti s standardnimi nemškimi divizijami.

Naslednja divizija je bila 44. grenadirska »Hoch-und Deutschmeister«. Poveljeval ji je generallajtnant dr. Bayer. Njeni trije pehotni in en topniški polk ter izvidniški oddelek so imeli 18.482 mož. V začetku je bila sestavljena iz Avstrijcev, zlasti Dunajčanov, in se je bojevala na Poljskem, v Franciji in Sovjetski zvezi. Pri Stalingradu je bila uničena. Iz ostankov in novih moči so jo 1. junija 1943 na novo ustanovili in poslali v sevemo Italijo. Tudi ta je bila dobro oborožena, imela je dobro vodstvo. Njena bojna sposobnost je bila glede na avstrijsko in nemško sestavo moštva dobra.

Tudi tretja 71. pehotna divizija je doživela katastrofo pri Stalingradu pa so jo iz njenih ostankov in dopolnilnih enot ponovno oživeli. Imela je tri okrepljene pehotne polke in enega prav tako okrepljenega topniškega. Tudi bojna sposobnost te divizije je bila dobra.

Čeprav vse tri divizije niso bile stare in prekaljene enote, so bile močne in dobro borbene usposobljene. Prvovrstne bojne vrednosti so bili posamezni samostojni polki kot prvi SS tankovski grenadirski, okrepljeni devetnajsti SS policijski, štirinajsti SS policijski, devetstoprvi tankovski-grenadirski in drugi. Nekatere enote so iz zaplenjenih italijanskih zalog bogato opremili za bojevanje v planinskih predelih.

Na podlagi teh podatkov lahko sklepamo, da je sodelovalo blizu 50.000 vojakov, ki jim je pomagalo več kot 110 tankov, kakih 10 samohodk, nad 140 motoriziranih protitankovskih topov, okoli 36 topov v sestavi 112. topniškega polka ter mnogo več kot toliko topov iz sestave polkov in drugih enot. Nemške enote so tudi uživale podporo letalstva. Vse to je bila vojska z zastrašujočo močjo.

Seveda operativni plan drugega SS tankovskega korpusa ni predvidel enostavnega pohoda divizij s hrvaške me je proti Ljubljani, da bi enote kot nekaj valj rinile partizane na zapore ob komunikacijah med Ljubljano in Reko, pač pa so razdelili vso pokrajino v štiri dele, za katere so bili značilni visoki gozdni masivi, v katere bi se lahko zatekla partizanska vojska. V prvem so bili Gorjanci in Žumberk, v drugem Kočevski Rog, v tretjem Velika in Mala gora ter Snežnik, v četrtem in zadnjem pa Mokre, Krim in Rakitniška planota. Vse tri divizije bodo nastopale od dela do dela sicer po enotnem načrtu, vendar bodo vsaka zase ustvarjale obkolitvene obroče in v njih uničevala premaganega nasprotnika. Ta načrt se je razlikoval od italijanskega iz 1. 1942 po tem, da je omogočal mnogo manjši manevrski prostor za gibanje partizanskih enot, kot pa ga je omogočal italijanski operativni plan, po katerem so italijanske enote zajemale le eno območje.¹

Slovenski domobranci so imeli sedaj prvo priložnost izkazati se, ali so vredni zaupanja svojih gospodarjev. Dne 24. septembra so ustanovili slovensko domobransko legijo in z razglasom pozvali prebivalce Ljubljanske pokrajine, naj se ji prostovoljno priključijo za zaščito slovenske domovine. V razglasu pravi poveljstvo slovenskih domobrancev, da bi bila naša ljubljena slovenska domovina izročena s pomočjo anglo-ameriške plutokracije boljševizmu. To pa bi pahnilo naše pridno in pobožno ljudstvo v trpljenje, nasilstvo, lakoto, rop in umor »brezbožnih in brezsrčnih robotnikov kakor nečastnih pomagačev v korist židovske svetovne tiranije«. Da bi to preprečili, »je prišla k nam na povelje Führerja velikonemška vojna sila, ki nas bo ščitila. Nemški vojak in častnik se borita pogumno in hrabro. Hrabrost, čast in zvestoba so žanje sveti pojmi... Pod vodstvom Nemčije bodo mladi narodi Evrope premagali boljševizem in kapitalizem... Pod vodstvom naših slovenskih poveljnikov... bomo uničili bolj-

ševiške morilce in požigalce v naši deželi, kjerkoli jih bomo dosegli. Nemška vojska in policija nas bosta pri tem v zve- stem tovarištvu podpirali.«² Ta poziv je načrtoval program slo- venskega domobranstva, ki se razločuje od nekdanjega belo- gardističnega le v tem, da ta potrjuje sodelovanje z nemško vojsko in policijo, medtem ko je prejšnji poveljeval sodelo- vanje z italijanskim okupatorjem. Oba pa sta enotna glede brezkompromisnega boja proti osvobodilnemu gibanju slo- venskega naroda.

Domobranci so hoteli ustanavljati vojaške enote in poli- tično organizacijo. Pri tem so se oslanjali na pomoč nemških vojaških enot. Obdobje po italijanski kapitulaciji do velike nemške ofenzive so imeli za prvo etapo boja domobrantskih enot za lokaliziranje komunističnih vojnih žarišč, veliko nem- ško ofenzivo pa kot operacijo za ohranitev in utrditev znova zavzetih položajev.³ Domobranstvo se je povezovalo s tistimi belogardisti, ki so bili ujeti po kapitulaciji ali pa vključeni v narodnoosvobodilno vojsko. Preko njih so pa skušali vna- šati demoralizacijo v partizanske vrste in organizirati dezer- terstvo ali pa sabotaže. Te petokolonske akcije so bile ne- varne za osvobodilno gibanje. Glavni štab je opozoril vse enote na to nevarnost in zahteval, da se morajo vsi belogar- disti, ki se še doslej niso vdali ali pa zglasili partizanskim enotam, potem ko so bili prisiljeni vdati se po boju, zadr- žati v zaporih. Za take amnestija — razumljivo — ne more več veljati, pač pa velja še naprej za vse tište, ki se bodo v naprej prostovoljno priključili. Nadalje je glavni štab uka- zal, da so partizanski štabi odgovorni za pobeg ujetih belo- gardistov v primeru močnejšega sovražnikovega pritiska ali nevarnosti, da bi se sovražniku posrečilo resiti ujetnike. Po- veljstva partizanskih enot morajo v takih primerih ukrepati tako, da se belogardisti, zlasti pa voditelji in organizatorji belogardizma in plavogardizma ne bodo mogli več vključevati v sovražnikove vrste.⁴

Do začetka velike nemške ofenzive* je slovensko domo- branstvo ustanovilo tri bataljone: v Logatcu, Ljubljani in Kostanjevici. Kostanjeviški tretji bataljon pod poveljstvom Vuka Rupnika je branil Kostanjevico in njene pomožne po-

* Četrto operacijo nemške vojske, ki so jo izvedli v Ljub- ljanski pokrajini, bomo imenovali veliko nemško ofenzivo.

stojanke ter bil vključen v nemške enote za izvajanje prve etape ofenzive na območju Dolenjske in Bele krajine. Bolj kot vojaška pomoč je bilo za Nemce zanimivo vohunsko sodelovanje domobrancev. Kako naj se sicer znajdejo operativne enote med slovenskim prebivalstvom, če pa nimajo policijskih organov za uničevanje osvobodilnega gibanja? Kako naj nemški polki, ki nikoli niso bili v Ljubljanski pokrajini, doženejo, kdo je pripadnik Osvobodilne fronte, od koga pa lahko pričakujejo sodelovanje? Da bi jim bilo to delo olajšano, je nemškim operativnim enotam slovensko domobranstvo dodelilo nekaj desetih domobrancev kot vodnike. V štab 162. pehotne divizije »Turkestanske« v Rajhenburgu (sedaj Brestanica), je npr. prišlo iz Ljubljane v drugi polovici oktobra 48 domobrancev, da bi sodelovali pri zamišljenih operacijah vsak v svojem kraju, ki ga najbolje pozna. Divizija jih je od teh obdržala le 15, ker je verjetno našla dovolj vodnikov in poznavalcev ljudi v tretjem domobranskem bataljonu v Kostanjevju. Domobranske vodnike so poslali tudi v druge nemške enote.

Vsa velika nemška vojaška sila se je spustila v boj proti partizanskim enotam v Ljubljanski pokrajini, ki so bile pod poveljstvom VII. korpusa. To je bil štab tega korpusa z enotami za zaščito in zvezo, tri partizanske divizije — XIV., XV. in XVIII. z enajstimi brigadami in s tremi topniškimi divizionimi ter tankovsko četo, komande področij in mest, vojaška šola pri glavnem štabu in še druge enote. Vse partizanske enote so tišči čas imele okoli 12.000 do 15.000 mož. Nemci so torej ustvarili za ofenzivo zase ugodno številčno razmerje 3,8 proti 1, še bolj ugodno pa je bilo žanje razmerje v topništvu in oklopnih enotah.

Vodstvo osvobodilnega gibanja je vedelo, da bodo Nemci morali slej ko prej sprožiti ofenzivo. Imelo je veliko izkušnjo iz italijanske ofenzive. Prek glavnega štaba in drugih višjih poveljstev je stalno spominjalo enote pa tudi zaledne in politične organizacije, da se morajo pripravljati na tako možnost. Misel na sovražno ofenzivo je bila vedno prisotna v sleherni enoti, v zavesti slehernega partizana, političnega aktivista ali pripadnika in simpatizerja OF! Ves vojni plen, ki so ga bili partizani dobili od Italijanov, je bil skoraj popolnoma evakuiran na vama mesta. Poveljstvo XV. divizije je odredilo celo cone, kamor naj se njene brigade umaknejo

v primeru ofenzive. Gubčevi brigadi so odredili Gorjance. Glavni štab je izdal navodila, kako se je treba ravnati, kadar bo prišlo do resnejših sovražnikovih napadov.

Preboj pri Kostanjevici

Prva etapa nemške ofenzive pod šifro »*Wolkenbruch I.*« (prelom oblakov) se je začela 21. oktobra 1943 zgodaj zjutraj. *Zamisel* poveljstva 162. divizije »*Turkestanske*«, ki je vodilo ta del operacij, je bila: s 1. grenadirskim tankovskim polkom prodreti naglo iz izhodiščnih položajev pri Kostanjevici do Novega mesta in se v Črnomlju povezati z enotami 901. tankovskega grenadirskega polka, ki bo prav tako naglo pridrl iz hrvaške smeri. Tako bosta polka ustvarila zaporo na jugozahodni smeri z ofenzivo zajetega območja. Ko bo to doseženo, se bodo podali trije polki, in sicer 314. grenadirski polk, polk planinskih lovcev »*Admont*« in okrepljeni 303. grenadirski polk v napad proti Gorjancem in Žumberku tako, da bodo takoj v začetku ustvarili obkolitveni obroč in ga zoževali ter uničevali partizanske enote, ki bodo tako zajete. To pa so bile Gubčeva brigada, 1. artilerijski divizion XV. divizije, 13. proletarska brigada in Zumberačko-pokupski odred, hrvaška bolnišnica in nekatere druge manjše enote.

Dan pred ofenzivo je Gubčeva brigada prejela od divizije ukaz, naj pošlje tretji bataljon in ga da na voljo štabu XV. divizije. Tedaj je glavni štab nameraval poslati vrhovnemu štabu za formiranje novih proldtarskih enot nekaj najboljših bataljonov.⁶ Zato je XV. divizija ukazala brigadi, da mora tretji bataljon imeti 200 borcev s popolnim vodniškim kadrom. Oborožen mora biti tako, da bo vsak partizan imel puško, bataljon pa 10 puškomitraljezov in dve težki brebi s strelivom in en lahki minomet z mulo. Bataljon mora biti pripravljen za pohod ponoči na 22. oktober.⁷ Brigada je z veliko naglico začela pripravljati bataljon, ki ga je zahteval glavni štab.

Bržkone je poveljstvo XV. divizije naposled spoznalo, da direkten napad Gubčeve brigade na Kostanjevico ne more biti uspešen, zato je 20. oktobra odredilo nov razpored njenih bataljonov, s čimer bi zelo oslabili fronto na desnem krilu. Tako

naj bi se 4. bataljon premaknil iz okoliša Bučke v Malkovec pri Tržišču, drugi naj bi zasedel položaje med Bučko in Krko, prvi pa naj bi ostal pred Kostanjevico.⁸ Brigada je prejela ukaz XV. divizije 21. oktobra ob 4. uri zjutraj in je nemudoma pripravila prerazporeditev enot v skladu z zahtevo štaba XV. divizije. Prvi bataljon bo prevzel nadzorstvo nad kostanjeviškim odsekom fronte na položajih v Prekopi, Vodenicah in Oštrcu, drugi bataljon bo prevzel položaje četrtega bataljona najkasneje do 12. ure 21. oktobra, četrta se bo pomaknil v okolico Tržišča in na Malkovec, tretji bataljon pa se bo zbral v Brezju in Imenju, kjer bo 21. oktobra ob 16. na voljo XV. diviziji. Brigadna baterija bo ostala na starem položaju, kolesarska četa tudi, poveljstvo brigade pa se bo preselilo v Zhure.“ Premiki enot Gubčeve brigade so se začeli navsezgodaj 21. oktobra, ko se je začela nemška akcija.

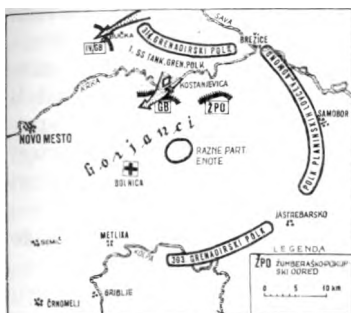
Brigadno poveljstvo so njeni bataljoni že 19. in 20. oktobra začeli obveščati o povečanem gibanju sovražnikovih čet na levem bregu Krke. Tako je namestnik komandanta tretjega bataljona Franc Avbelj-Lojko 20. oktobra sporočil brigadi, da je v noči na 20. oktober spet prišlo nekaj okrepitev s tanki, z avtomobili in s pehoto v Kostanjevico.¹⁰ Na znake bližajoče se ofenzive so opozarjali brigado tudi politični delavci s terena. V bataljonih so bili pozorni na možnost ofenzive in se nanjo pripravljali. V tretjem bataljonu so npr. 18. oktobra imeli na dnevnem redu politične ure navodila za primer nemškega vdora.¹¹ Kljub temu pa je začetek nemških operacij presenetil brigado.

Dne 21. oktobra ob 5. zjutraj so nemške čete nenadoma začele prodirati čez Krko. Pod zaščito umetne megle so napravili čez reko pontonski most in čezenj se je začela pomikati motorizirana in oklopna enota 1. SS tankovskega grenadirskega polka, ki je udarila na Gubčeve bataljone, ki so se zvečine že bili premikali. Zato so bile obrambne pozicije bataljona slabo organizirane in šibke. Razporejeni so bili na razmeroma široki fronti, saj je prvi bataljon moral prevzeti obrambna odseka dveh bataljonov. Brigadna obrambna linija je bila tenka. Tedanja partizanska poveljstva še niso znala urediti trdne obrambne linije z zasedbami po globini. Utrjevalna dela so bila glede na dosedanje napadalne akcije brigade slabotna. Minska polja so postavljali le na pota in ceste, protitankovskih obrambnih rajonov še niso poznali. Topništvo

ni bilo postavljeno na trdne in zanesljive položaje ter je pri izbiri pozicij pomembno vlogo odigrala potreba po hitri izmenjavi položajev v primeru močnejšega ofenzivnega napada. Slaba povezanost s soslednjimi enotami je povzročila, da so nastajali prazni medprostorji, ki jih je napadalec zlahka obvladal, ker so bili skorajda nebranjeni. To pa je bilo kot voda na mlin za obkoljevalne manevre, ki so skoraj trenutno postavili partizansko obrambo v težaven položaj. Partizanska vojska je bila pač po svojem poglavitnem značaju ofenzivna in manevrska, zato partizanska poveljstva niso posvečala toliko truda in napora obrambni taktiki. Posebej usodna za brigado je bila pravkar začeta prerazporeditev bataljonov.

Prvi SS tankovski grenadirski polk je torej zlahka prebil obrambo. Smer njegovega napada je šla vzdolž ceste Kostanjevica—Novo mesto. V *Prekopi* se mu je postavil v bran prvi bataljon, ki je imel v svoji sestavi tudi protitankovski top. Postavili so ga tako spretno, da je obvladoval okolico porušenega mostu v Prekopi. Ko so nemški tanki prodrli do tu, so se morali za trenutek ustaviti. Protitankovski top je namreč poškodoval enega od čelnih tankov, poleg tega pa je Nemce sprejel močan ogenj čet iz prvega bataljona. Toda Nemci so kaj hitro napravili prehod čez ovire in rečico v Prekopi ter začeli močno streljati iz tankov. Prebili so obrambo prvega bataljona in ga razcepili na dvoje. Med cesto in Krko sta ostali dve četi. Ena od teh se je nemudoma začela prebijati proti Gorjancem, kar se ji je tudi posrečilo, drugo pa so ob umiku presenetili Nemci, ki so se bili nenedoma prikazali na njenem boku. To je bila prva četa prvega bataljona pod poveljstvom komartdirja Alojza Cimpermana. Četa se je znašla na čistini in postala imeniten cilj za Nemce, ki so se nemudoma razvili v strelsko vrsto in začeli kositi partizane. Le s težavo in z velikimi žrtvami se je posrečilo majhnemu delu čete, da se je izvil iz obkolitve in se rešil v Gorjance, toda velik del je obležal na bojišču, veliko novomobiliziranih partizanov pa se je vdalo.¹² Janez Hribar je napisal v spominih, da je padlo 32 borcev. »Četa je častno izpolnila svojo nalogo. Dvaintrideset junakov je s svojimi življenji zaustavilo sovražnikov naval.« Janez Hribar navaja, da so ražen četnega komandir ja Cimpermana, ki ga je ubila mina, padli še namestnik četnega komandirja Jože Zavri, vodnik voda protitankovskih topov Jože Miklavčič, najboljši mi-

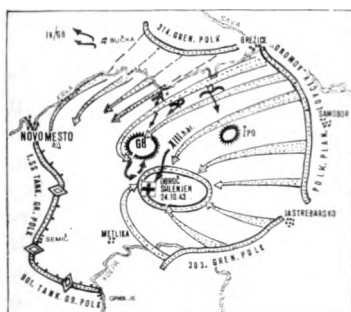
VELIKA NEMSKA OFENZIVA, RAZVOJ GORJANSKE FAZE

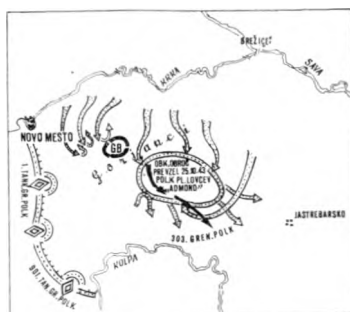
Preboj obrambe pri Kostanjevici in Buči, 21. 10. 1943

Obkolutitveni manever 21. 10. 1943

Očiščevalna akcija od 21. do 24. 10. 1943

Sklepna akcija 25. in 26. 10. 1943

traljezec v četi Andrej Pečnik in njegov pomočnik Peter Bahovec.*

Prvi SS tankovski grenadirski polk je po boju pri Prekopi naglo napredoval proti Novemu mestu. Spotoma se je ustavljal le toliko, da je obvladal ovire na cesti ter odbijal partizanske enote in manjše oddelke, ki jih je zalotil na cesti

* Stane Skrlj takole opisuje boj čete-zaščitnice: »...Premoč Nemcev je bila prevelika, da bi se lahko uspešno uprli. Zato se je bataljon začel umikati. Umik je ščitila prva četa, ki je zadržavala Nemce, dokler se ostale čete niso umaknile na prvi primeren položaj. Borci te čete so se junaško borili z nadmočnim sovražnikom... Zalosten je bil pogled na položaj, na katerem je

in ob njej. Brigadno poveljstvo je nemudoma poslalo političnega komisarja čete kot kurirja na kolesu, da bi v Novem mestu obvestil divizijo o nemškem vdoru. Toda nemška predhodnica ga je dohitela že v Mokrem polju in kurir se je moral reševati proti Gorjancem. Grozilo je, da bodo tanki vdrli v Novo mesto in napravili pravi pokol med mnogimi enotami, ki so tedaj bile tarn. K sreči so Novomeščane obvestili drugi kurirji in politični aktivisti, tako da so se partizani in politični delavci pravočasno umaknili iz mesta. Nemci so že dopoldne prihrumeli v Novo mesto. Nemudoma so zasedli vse važnejše urade, njihovi policijski oddelki pa so s pomočjo domobrancev začeli loviti pripadnike OF. Že prej so bili v Šentjerneju pobili 25 domačinov, v Orehovici 3, v Prekopi pa 13.* Ob cesti pri Ratežu so jih ubili 19, v Gabrju pod Gorjanci pa 20. V Novem mestu, Bršljinu, Žabji vasi, Ločni in v drugih krajih so pobili 26 civilnih oseb, šest pa so jih obesili na vrtno ograjo gostilne »Pod Trško goro«.¹³

Prvi SS tankovski polk je v Novem mestu pustil manjšo posadko in nadaljeval pohod proti Beli krajini. V Jugorju se je kolona cepila. Manjši del je odšel proti Suhorju, jedro pa proti Semiču. Tam je bila vojaška šola glavnega štaba, ki jo je nemška kolona presen etila. V tečaj ih je bilo 159 gojencev. Čeprav so bili presenečeni, so se vodstvo šole in partizani hitro znašli. Zasedli so položaje in se do večera bili z Nemci. Rešili so vse orožje in top. Šola je imela dva mrtva in štiri ranjene. Zvečer se je umaknila na Gorjance. (Tu je dočakala konec ofenzive in je nato nadaljevala pouk v Gaju in Sekuličih.) Pozno popoldne istega dne je predhodnica nemškega tankovskega polka, ki se*je odcepila od jedra v Ju-

obležalo 32 borcev.« Ožgani in skoraj nečitljivi dokument prvega bataljona o izgubah pri Prekopi omogoča domnevo, da je padlo več kot dvajset borcev, mrtvih in ranjenih skupaj pa je bilo 35. V tem seznamu so čitljiva imena treh ranjencev: 33. Lucio Erazmo, r. 13. 11. 1923 v Elice, Pescara, v partizane šel 9. 9. 1943; 34. Florjan Novak, r. 6. 5. 1915 v Dvoru pri Novem mestu, v partizane odšel 6. 6. 1943; 35. Alojz Prijatelj, r. 4. 8. 1908 v Ostrežu (Šentrupert), v partizane vstopil 10. 9. 1943.

* Kot je zapisano v kroniki osnovne šole Kostanjevica (prepis je v arhivu IZDG), je ob začetku ofenzive zjutraj partizanska granata sredi mesta ubila štiri višje nemške oficirje. Nemci so se maščevali tako, da so zaprli sedemdeset domačinov, od katerih so jih 25 še isti dan na Malencah ustrelili.

gorju, že dosegla Črnomelj, kamor je prihodnje jutro prispelo tudi jedro, ki je v Semiču mistilo manjšo posadko.

Z jugovzhoda iz HrvašRe je hkrati prodiral 901. tankovski grenadirski polk. Njegova bojna skupina je pri Gribljah prešla Kolpo in se naslednjega dne, to je 22. oktobra v Črnomlju združila s 1. SS tankovskim grenadirskim polkom. Tako sta ti dve tankovski enoti z združitvijo postavili na cesti Novo mesto—Črnomelj—Griblje zaporo, ki naj bi preprečevala preboj partizanov proti jugozahodu.

Hkrati kot 1. SS tankovski grenadirski polk je začel napadati na široki fronti tudi 314. grenadirski polk na kostanjeviškem odseku. Nemci so prodrli na mnogih krajih in zadeli na enote brigade. Najbolj nevaren je bil manever, ki so ga izvedli s prodorom pri Sv. Križu pri Kostanjevici (sedaj Podbočje). Smer njihovega gibanja prek Brezja in Črneče vasi je vodila brigadi in artileriji XV. divizije za hrbet. Položaj je poslabšal še umik Žumberačko-pokupskega odreda, ki je bil z eno četo v Brezju. Četa se je namreč umaknila, ne da bi bila obvestila o tem tretji bataljon. Tako je bila nevarnost, da bodo enote v krški dolini obkoljene. Zaradi tega manevra in hitrega prodiranja tudi ni bilo mogoče poslati pomoči prvemu bataljonu pri Prekopi. Tretji bataljon se je hrabro postavil v bran levemu krilu 314. grenadirskega polka zlasti pa ena njegova četa pri Zaborštu. Ponekod je prehajal boj v silovit jurišni spopad. Ko je poveljstvo brigade spoznalo, da je vsak odpor zaman in da se položaj enot v krški dolini slabša od ure do ure, je ukazalo obči umik proti Gorjancem.

Kolesarska četa je bila v okolici Šentjerneja. Pred tankovskim navalom se je skrila v bližnjem gozdu. Četni komandir je poročal po končani ofenzivi poveljstvu brigade, da so bili obkoljeni z vseh strani. Dobro so slišali streljanje iz mitraljezov in brzostrelk. Komandirju se je zato zdelo, da bodo četo poiskali in jo napadli. Zato so partizanski kolesarji poskrili kolesa, sami pa so splezali na smreke. Pri sebi so imeli orožje. Zvečer je šel komandir z intendantom v bližnjo vas poizvedovat in po hrano. Zvedeli so, da so Nemci šli tam mimo v kamionih in z mnogimi tanki. Prebivalci so jim preplašeni pripovedovali, da so Nemci postrelili veliko prebivalcev in partizanov ter da nameravajo obkoliti in prečisti vse gozdove. S hrano in kupom novic sta se komandir in intendant vrnila k četi. Komandir je nato ukazal, naj borci

ostanejo na smrekah, naj si uredijo na njih ležišča in naj se dobro prikrijejo.¹⁴

Prvi divizion artilerije XV. divizije je nemudoma poskril, kolikor ni bil tega storil že prej, topove kar ob cesti (ker so vedeli, da jih bo sovražnik iskal po gozdovih), deloma pa v grmovje sredi velikega travnika v Ravni gori. Domobranci so jih menda tri dni zamaževali po gorjanskih gozdovih.¹⁵ Odslej se je divizion skupaj z Gubčevo brigado boril kot pehotna enota.

Nemški tankovski odredi pa niso prodirali samo po desnem bregu Krke. Ponoči na 21. oktober so namreč enote XV. divizije ugotovile v okolišju Bučke zbiranje sovražnika. Nemci so res v istem času kot pri Kostanjevici z delom 1. SS tankovskega grenadirskega polka udarili pri Bučki čez mejo in se spopadli s četrtnim bataljonom Gubčeve brigade. Tako sta se fronti Gubčeve brigade in 1. SS tankovskega grenadirskega polka po naključju skladali. Četrtni bataljon se je nekaj časa upiral, potem pa se je začel v neredu umikati, kaj ti zveza med četami se je bila pretrgala. Nemci so hiteli proti Novemu mestu, ker je bila pot popolnoma prosta. Spotoma so morali popravljati cesto in mostove, da so lahko tanki in druga motorizacija nadaljevali pot. Kjer so naleteli na prekopano cesto, so enostavno privezali kamione za tanke in tako obvladovali vse ovire. Čeprav ni bilo na vsej poti nobenega partizanskega odpora, so Nemci zaradi ovir na cesti počasneje napredovali, tako da so v Novo mesto prej prispele enote iz kostanjeviške smeri.

Na fronti drugih enot XV. divizije na levem bregu Krke ni bilo drugih napadov, zato se je poveljstvu Petnajste zdelo, da je bil vdor v Novo mesto le naključna epizoda.

Boji na Gorjancih

Vzporedno z ustvarjanjem zapore na cesti Novo mesto—Črnomelj—Griblje in s prodorom 314. grenadirskega polka pri Kostanjevici sta začela obkoljevalno akcijo tudi dva druga nemška polka. Na severu Gorjancev in Zumberka je s črte Brežice—Samobor—Jastrebarsko razvijal bojno vrsto polk planinskih lovcev »Admont«, na vzhodu pa je navalil na gorski hrbet Gorjancev 303. grenadirski polk. Tristoštirinajsti

grenadirski polk je čistil Podgorje od Krke do grebena Gorjancev, druga dva polka pa sta se podala kar naravnost v hribe. Dne 24. oktobra so se vsi trije povezali na krilih in napravili obkolitveni obroč na crti Prekrižje—Kupčina—Vivodina—Radovica—Sošice—Zumberk—Petričko selo—Kostanjevac. Do večera so ta obroč še bolj zožili, da je bil na liniji Prekrižje—Vivodina—Sošice—Kupčina. Čiščenje tega obroča so prepustili le polku planinskih lovcev »Admont«, ki je delo opravil v dveh dneh. Druge enote so medtem že odšle na izhodiščne položaje za drugo etapo ofenzive v Ljubljanski pokrajini.

Kako je brigada preživljala te dneve ofenzive?

Prvi dan se je umikala na Gorjance nad vasi Vodenice, Veliki Ban in nad samostan Pleterje. Ko so sovražnikove čete zasedle Javorovico, se je morala brigada pomakniti proti vrhu samega grebena Gorjancev. Tako so se bataljoni izmaknili dosegu čet 314. grenadirskega polka, toda naleteli so na novega sovražnika. Ves dan 21. oktobra in ponoči na 22. oktober je imela brigada obilo dela. Med nenehnimi boji in pohodi je morala urejati mnoga vprašanja. Povezovati se je morala s svojimi enotami, s tremi bataljoni, z baterijo in s kolesarsko četo. Medtem ko je slednja utionila v hostah nekje okoli Šentjerneja, je bila povezava z drugimi enotami še kar zadovoljiva. Deloma na povelje brigadnega poveljstva, deloma pa po lastni uvidevnosti so se enote gibale smiselno in sprejemale boj, kjer je žanje bilo ugodno. Brigada se je poleg tega morala povezovati, kolikor se je mogla, z drugimi enotami, ki so še bile na Gorjancih v obkolitvenem obroču: divizion XV. divizije se je pri pohodih oslanjal na Gubčevo brigado, 13. proletarska brigada je bila v Žumberku, Zumberačko-pokupski odred pa se je postavil na sever v okolico Novega sela; hrvaško-slovenska bolnišnica je bila v Sošicah. Za njeno varnost so morale skrbeti vse enote. Brigadno poveljstvo je vzdrževalo zvezo prve tri dni ofenzive z operativnim štabom slovenskih in hrvaških enot in z namestnikom komandanta XV. divizije Alojzem Kolmanom-Marokom, ki je bil na Gorjancih. Brigada in bataljoni ter baterija so se že od prvega dne dalje borili proti težavam zaradi dezertiranja mnogih novomobiliziranih obveznikov. Med njimi so bivši belogardisti s širjenjem paničnih vesti poskušali demoralizirati tudi druge partizane. Politično še nepoučeni in nepovezani novinci

niso mogli vzdržati prvih ostrih spopadov z Nemci in prvega pomanjkanja hrane — in so dezertirali. Nekatere enote so bile po prvih spopadih odrezane od svojega jedra in to je zadostovalo, da so novinci pobegnili. Nekateri so komaj čakali, da bi se zrahljala disciplina, in že so izginili. Večina je pobegnila domov. Tam so se prek poznanstev povezali z belogardističnimi voditelji in si zagotovili varno bivanje na svojih domovih; mnoge so premamile obljube domobrancev, da bodo dobivali mesečne plače, njihove družine pa podporo, in so se vključevali v domobransko vojsko. Poveljstva partizanskih enot so se morala zelo potruditi, da se tako stanje ni razvilo v razkroj vojske in obče dezertiranje, kar se je pri nekaterih drugih enotah tudi dogajalo. K sreči so izkušeni poveljniki brigadnih enot obdržali partizane skupaj in pod kontrolo, tako da do hujšega občega uhajanja ni prišlo. Dobro so se obnašali tišči novinci, ki so kakorkoli politično delovali na terenu ali pa so bili odločni pripadniki OF. Tudi mnogi bivši belogardisti so se izkazali. Zelo je brigado prizadelo pomanjkanje hrane. Vse vasi je zasedel sovražnik, do prej pripravljenih magacinov hrane pa je bil v začetku težaven dostop.

Vse te težave so kalile borce: tište, ki so bili starejši, je lakota že drugič, tretjič pestila, novince pa je prvo pomanjkanje postavilo na veliko preizkušnjo: kdor je vzdržal, je prestal prvo in poglavitno kalitev.

Brigado so v tej ofenzivi prizadejale velike nevšečnosti, kakor se je v ofenzivah vedno dogajalo. Poveljstva so bila odgovorna za vodstvo in disciplinirano manevriranje čet, borci pa so prenašali bremena bojev, zavarovanj in dolgih pohodov. Kljub vsemu so se partizani vendarle hrabro postavili v bran dobro oboroženemu sovražniku in njegovi tehniki. Dne

22. oktobra, t. j. drugi dan ofenzive, je na bataljone brigade naletel polk planinskih lovcev »Admont«. Prodirai je po grebenu Gorjancev in čistil najnedostopnejše dele. Brigada je slutila, da je vse pogorje obkoljeno. Zato je zasedla najboljše položaje na Gorjancih na *vrhu* samega grebena. Prvi bataljon je zasedel Zago in se zavaroval proti Gabrju in Gaju, drugi se je povzpел k piramidi pri Sv. Miklavžu, tretji pa je zasedel vrhove Gorjancev na Krčih, kjer je kota 1002. Sedaj ji ni preostajalo nič drugega, kot sprejeti boj na življenje in smrt in se ne pustiti vreči s pozicij, ki so si jih bili izbrali. Brigada

Jože Kadunc-Ibar, narodni heroj, mitraljezec in četni komandir. Padel 22. marca 1944 na Cikavi pri Grosupljem. (Fotografijo je prispeval Stane Škrli.)

je imela po neštevilnih bojih tudi svojo bojno zavzetost. Ni dovolila, da bi jo bili gonili skozi gozdove in jo razbijali ob pripravljenih zaporah na komunikacijah. V teh kritičnih okoliščinah se je hotela obdržati skupaj kot bojevita celo ta. Tako bo močnejša in se bo lahko upirala najhujšim pritiskom. Če bo strnjena vzdržala do konca ofenzive, potem bo njen boj uspešen. Nekateri poveljniki so predlagali komandantu brigade umik. Ta pa je menil, da so položaji, ki jih drže, najboljši na Gorjancih, zato je zahteval, naj bataljoni sprejmejo odločilno bitko kar tu.¹⁶ Med nemškim polkom in Gubčevo brigado se je vnel boj. Posebno hudo sta se spopadla drugi in tretji bataljon. Partizani so si že v naprej izbrali dobre položaje, da so bili zavarovani tudi proti presenečenjem izza hrbta. Izkušeni komandanti bataljonov Janez Hribar, Bogomir Gaberc in Franc Mazovec-Risto so vodili svoje enote in jim daj ali z osebnim primerom spodbudo. Brigadno poveljstvo pa je skrbelo za vse premike in manevre, zavarovalo enote pred presenečenji in pripravljalo načrte za naslednje boje. Nemci so se zaganjali v partizanske čete, da bi jih v prvem naletu

vrgli s položajev. Toda ni šio. Bataljoni so uspešno odbijali vse napade. V drugem bataljonu se je posebej izkazal vodnik Jože Kadunc-Ibar. Bil je na najbolj izpostavljenem položaju in Nemci so hoteli prav na tem mestu streti partizanski odpor. Ibar pa je z mitraljezom ostal na položaju, čeprav ga je nekaj borcev zapustilo. Vod Jožeta Kadunca je odločil boj pri Sv. Miklavžu v korist drugega bataljona, zakaj Nemci so se pred njegovimi juriši umaknili. Tudi tretji bataljon je uspešno odbijal nemške napade in porabljal pri tem minomete. Borci so se zagrizeno tolkli in niso hoteli pred Nemci odstopiti niti za korak. Sovražnik je imel izgube, pa tudi partizani so jih imeli. Ranjence so skrbno zavarovali v zaledju bataljonov, da bi jih ob prvi priložnosti odpeljali v bolnišnice. Poleg 11 mrtvih in okoli 15 ranjenih v bojih na Gorjancih¹⁷ so bataljoni izgubili tudi nekaj ujetih.*

Brigada se je bila s polkom planinskih lovcev ponoči in še naslednji dan. Odbila je napade in obstala na položajih. Nemške enote so se nato umaknile in nadaljevale čiščenje na novem območju.**

* Partizan iz tretje čete drugega bataljona Ferdinand Prijatelj je bil poslan z Rudolfom Lamovškom in še enim partizanom v patroljo od Sv. Gere proti Sv. Miklavžu. Na poti se jih Nemci presenetili, ujeli in razorožili. Ražen teh so Nemci ujeli še 16 partizanov večinoma iz Gubčeve brigade. Kot je pripovedoval Prijatelj po vmitvi iz kratkega ujetništva, so Nemci njihove puške takoj polomili z udarci ob deblo, nato pa so jim ukazali, naj odvržejo opremo. Zatem so jih otovorili z radijskimi postajami. Nato se je razvnel boj z drugim bataljonom. Ujetniki so morali biti ves čas boja z Nemci v strelski vrsti. Po boju so šli spat v cerkev (verjetno Sv. Miklavž, op. L. A.), zjutraj pa so šli proti položajem tretjega bataljona, nakar so jih vodili s seboj na Hrvaško v Samobor. Od tu so potovali skozi Bregano, nato v Zagreb pa v Karlovac. Na poti proti Sušaku so se ustavili v kraju Stative, kjer so prenočili. Ker Prijatelj ni opazil nobene straže, je pobegnil. Z ujetniki so Nemci še dovolj dobro ravnali in jim dajali tudi hrano. Rekli so jim, da imajo srečo, da so padli prav njim v roke, ker so Avstrijci. (To je bil polk planinskih lovcev »Admont«, op. L. A.) Če bi jih bili ujeli pravi Nemci, so jim zatrjevali Avstrijci, potem bi bili vse takoj pobili. Ujetništvo partizana Prijatelja je bilo torej kaj kratkotrajno, kajti že 2. novembra ga je našla v Dragah blizu Suhorja na Gorjancih patrolja prvega bataljona in ga vrnila v njegovo enoto.¹⁸

** Polk planinskih lovcev »Admont« je namreč moral prevzeti sam v čiščenje območje, ki ga je bil 24. oktobra 1943 sklenil skupaj s 303. in 314. grenadirskim polkom. Območje je verjetno bilo

Poveljstvo XV. divizije je bilo na dan začetka ofenzive v trebanjskem gradu. Del njegovega štaba pa je bil v Novem mestu v neki hiši blizu železniške postaje. Ta del se je moral dobro potruditi, da je pravočasno ušel iz mesta. Poveljstvo divizije je tako iz prve roke dobilo no vico o nemškem vdoru, zakaj nobena od enot na desnem bregu Krke ni zmogla poročati svojemu višjemu štabu o dogodkih na bojišču. Divizijsko poveljstvo je nemudoma ocenilo pomen nemškega vdora v Novo mesto in o tem obvestilo (v obliki kritike in odločbe) svoje enote. Divizija je menila, da sovražnik nima namena resno pritisniti na osvobojeno ozemlje. Za vdor v Novo mesto so krivi štabi. Sovražnik je pritiskal na pomožnih smereh, da bi odvmil pozornost partizanskih poveljstev od pglavitne smeri, zato se mu je posrečilo nenadoma vdreti v Novo mesto. Gubčeva brigada ni kontrolirala svojega četrtega bataljona pri Bučki, zato je bil presenečen in deloma razbit. Niti od tega bataljona niti od Gubčeve brigade divizija ni prejela nobenega poročila o položaju. Brigada je vendar imela dovolj časa, da bi poslala bataljonu pri Bučki pomoč in tako preprečila zavzetje Novega mesta. Saj je bilo treba pričakovati, da bo sovražnik prek pete kolone in vohunov zvedel za partizanske položaje in izkoristil naše slabe točke za vdor. Zavedati se moramo sramote in odgovornosti, ki jo imamo za vse to vsi funkcionarji divizije. Pustiti Nemce, da po kratkem boju pri Bučki nemoteno vdoro v Novo mesto, je sramota za vse naše enote, a posebno za Gubčevo brigado na tej in na oni strani Krke. 2e ves dan poskušamo vzpostaviti zvezo s tem štabom, a zaman. Gubčeva brigada bi morala biti vsaj toliko iniciativna, da bi z enim bataljonom napadla Nemce v Novem mestu in da bi sama z nami vzpostavila zvezo. Še sinoči (20. oktobra, op. L. A.) smo ukazali, da mora štab brigade v Zbure, pa to ni bilo storjeno.¹⁹

Iz navedenega je očitno, da poveljstvo XV. *ni vedelo*, da se je začela velika nemška ofenziva. Prepričano je bilo, da je bila nemška akcija le drzen vdor v središče osvobojenega ozemlja—Novo mesto. Mislilo je, da je bila akcija opravljena le na smeri Bučka—Novo mesto, torej po levem bregu Krke.

preobšimo za en sam polk, pa so tako nastale vrzeli ali pa so se Avstrijci usmerili bolj v Žumberk, kjer so se tolkle hrvaške partizanske enote.

Divizijo je motilo, da sicer na njenem operativnem področju od levega brega Krke pa vzdolž meje proti Litiji Nemci niso šli v akcijo. Pomanjkanje zvez in skoraj popolna izolacija enot v nemškem obroču sta prispevala, da je divizija napak presodila razmere.

Kljub taki oceni pa je divizija dala navodila podrejenim enotam, kako naj se ravna v primeru močnejšega sovražnega napada. Brigade naj porušijo vse komunikacije od Save v notranjost osvobojenega ozemlja. Vse topove, ražen protitankovskih, naj skrijejo na vama mesta, uvedejo naj jekleno disciplino, enote naj pripravijo na daljše pohode in hujše boje ter na prebijanje iz obkolitvenih obročev.

Glavni štab je že 22. oktobra poslal enotam svojo presojo položaja. Menil je, da je sovražnik na nekaterih odsekih fronte okrepil svoje sile in da je tudi z manjšimi močmi začel vdirati na osvobojeno ozemlje. »Sovražnikovim silam je uspelo z manjšimi deli prodreti do Novega mesta in od tod s par tanki do Semiča.« Nadalje je mislil, da so se naše enote v dosedanjih bojih z Nemci dovolj utrdile, »da bodo lahko preprečile ev. sovražnikove poizkuse vdirati na naš osvobojeni teritorij, prav gotovo pa mu bodo onemogočile ogroziti našo živo silo ...« Za primer več je ofenzive je glavni štab dal navodilo, v katerem pravi, da bomo »branili osvobojeno ozemlje«; pri tem se bomo ravnali po tejle taktiki: »S sovražnikom se ne spuščati v frontalno borbo. Napadati je treba z boka ali izza hrbta... Enote se morajo v vseh ozirih držati partizanske taktike. Vse naše enote morajo biti proti sovražniku stalno v ofenzivi.. .«²⁰ Tudi glavni štab torej še ni ugotovil, da se je začela velika ofenziva. Jasno pa je izrazil svoj koncept obrambe osvobojenega ozemlja.

Po uspešnem obrambnem boju Gubčeve brigade na Gorjancih proti polku planinskih lovcev »Admont« (22. in 23. oktobra) so se nadaljevali manevri in boji brigade. Ker se je zdelo, da so se Nemci umaknili, se je hotela brigada približati šentjernejški dolini in po partizanski taktiki napasti Nemce in uničevati komunikacije.²¹ Tedaj pa je prejela povelje namestnika komandanta XV. divizije, naj se pomakne proti vzhodu, da bo varovala transport ranjencev iz Malencev pri Sošicah na Kordun. V nevarnosti je namreč bilo okoli 200 ranjencev, da bi jih zajela sovražna ofenziva. Brigada je hodila vso noč na 24. oktober, ko pa se je zjutraj neprespana,

lačna in izmučena znašla na določenem terenu, so borci spoznali, da so vso noč zaman hodili; znašli so se namreč na istem mestu, od koder so bili včeraj odšli. Tako je brigada izgubila zvezo z operativnim štabom in drugimi partizanskimi enotami.* Borci so bili utrujeni, enote je pestila lakota** in zavest ni bila več na vrhuncu.

Akcije v nemškem zaledju

Ko se je 26. oktobra 1943 končala prva etapa sovražne ofenzive na Gorjance in del Bele krajine, je Gubčeva brigada hotela takoj začeti akcije na *komunikacije*, da bi ovirala sovražnikovo gibanje in pohode. Spočetka se je hotela spustiti v krško dolino, ko pa so se začele čez Gorjance valiti nemške kolone, je sklenila, da bo ostala kar na Gorjancih, kjer je sedaj bilo dovolj priložnosti za akcije. Še vedno se je zadrževala na najvišjih točkah pogorja okoli Sv. Gere, pri Sv. Miklavžu, na Krčih in nad Sošicami.

Gubčeva brigada je torej prestala ofenzivo. Upoštevati je pri tem treba, da je prav njo zadel prvi naval močnega sovražnika, ko še ni bila dovolj pripravljena za obrambo. Prvi udarec jo je zaradi presenečenja tudi močno prizadejal. Toda brigada se je silovito uprla na Gorjancih, tako da je Nemci niso mogli razbiti niti ji ponovno prizadejati večjih udarcev. S hudimi izgubami pri Prekopi je pravzaprav že poplačala svojo neprevidnost pri presoji sovražnikovih priprav na ofenzivo, potem pa se je dobro držala, ostala združena, obdržala je ugodne položaje na Gorjancih in se kolikor je bilo mogoče povezala z drugimi partizanskimi enotami. Njen boj na Gor-

* Trinajsta proletarska hrvaška in 15. slovenska brigada ter Zumberačko-pokupski odred so sami srečno prepeljali ranjence na varno v Pokupje.

** V drugem bataljonu se je dobro znašel intendant Jaka Golob. Zvedel je namreč, da so politični aktivisti blizu Pleterij shranili precejšnjo zalogo hrane. Bataljon je dal intendantu za spremstvo vod partizanov in skupina se je z upi na uspeh podala v dolino. Imeli so srečo, ker Nemci skladišča niso odkrili, in intendant je s srečnimi borci pripeljal na Gorjance nekaj vreč riža, moke in vola. Kuhar ji so nemudoma pripravili rižoto. To je bil prvi izdaten obrok hrane, ki so ga partizani zaužili, odkar se je bila začela ofenziva. (Stane Škrli, Vojni spomini, arhiv GB.)

jancih je bil kljub celotnim izgubam v ofenzivi le velik uspeh, ki ga je enakega dosegla le malokatera partizanska enota. Odsev tega uspeha je vsekakor tudi odločitev brigadnega poveljstva, da mora brigada preiti v akcijo proti sovražniku in porušiti komunikacije. S tem je pokazala, da dobro razume položaj in da se vključuje v občo akcijo, ki jo je glavni štab skušal organizirati, ko je spoznal bistvene namene velike nemške operacije.

Vprašanje pa je bilo, ali je brigada glede na stanje v enotah in na položaj na terenu zmožna iti v protiofenzivo. Izkušnje iz prejšnjih ofenziv kažejo, da je partizansko enoto zaradi objektivnih pogojev po prestani ofenzivi zelo težko usmeriti v akcijo. Predvsem je treba upoštevati velike izgube, ki jih pretrpi vsaka enota, in vse posledice, ki izvirajo iz tega. Partizanske brigade so v tej ofenzivi imele izredno veliko dezertirjev in pogrešanih. Bojne vrste so se razredčile, bojna sposobnost se je zmanjšala, zavest je padla. Normalno je potrebnega po ofenzivah mnogo časa, da se rane zacelijo, da se organizacija prilagodi novim občin razmeram.

V takem vzdušju je bila tudi Gubčeva brigada, ko se je podala na nove položaje, da bi začela vračati sovražniku udarce za prejete udarce. O tem je poveljstvo brigade 28. novembra poročalo XV. diviziji. V poročilu pravi, da so te dni nahranili moštvo, kolikor je bilo zaradi velikih težav mogoče. Povezovali so se s terenskimi organizacijami in civili, da bi ugotovili, kakšna je notranjepolitična in vnanja svetovna situacija. Brigada tedaj ni imela radijskih vesti. Zvez s 13. hrvaško in 15. slovensko brigado ni bilo. Zveze z divizijo pa nikakor niso mogli vzpostaviti. »Po vseh cestah se s Hrvatske pomikajo proti Novemu mestu kolone. Z oziroma na nejasnost situacije si tega pojava nismo mogli razložiti... Morala našega ljudstva je dobra. Pripomniti moramo, da so se tudi novinci v zadnji krizi razmeroma dobro ponašali.«²²

Po preboju obrambe Gubčeve brigade pri Kostanjevici dne 21. oktobra 1943 so se znašle v nevarnosti tudi politične organizacije na terenu in politični delavci ter aktivisti. Vendar so se razmeroma dobro znašli. Podokrožni odbor OF za Šentjernej je bil ob 9. zjutraj obveščen o sovražnikovem napadu. Pravočasno so umaknili na vamo ves arhiv in inventar ter hrano. Tako kot oni so rešili prav vse tudi rajonski

odbori Sv. Križ, Kostanjevica, Brusnice in Orehovica. Šentjemej ni rešil nič, rajonski odbor Šmihel-Stopiče pa le pisalni stroj. Arhiv v Stopičah so požgali Nemci, ne da bi ga bili pregledovali. Obvarovana so bila vsa skladišča živii, ražen hrane rajonskega odbora Šentjernej, kateremu so Nemci vzeli okoli 1000 kg pšenice. Šentjernejsko podokrožje je kritiziralo delovanje Gubčeve brigade, češ da se Nemcem ni upirala. Rajonski odbor Kostanjevica je v noči na 21. oktober trikrat obvestil štab Gubčeve brigade o premikanju številnih avtomobilov na nemški strani, vendar brigada na to ni reagirala. Nemci so po vdoru na debelo ropali živino, prašiče, kokoši, vino, obleko in vse, kar je imelo vrednost. Kamor so prišli, so morili na požigali.²³

Nemško divjanje in krvavo obračunavanje s civilnim prebivalstvom ter u jetimi borci pa sta le imela svoj negativen vpliv. Ponekod je prišlo do panike med civilnim prebivalstvom, ki se je lotevala tudi nekaterih aktivistov. Razmere ilustrira poročilo nekega aktivista ali obveščevalca rajonskega odboru OF v Brusnicah, ki najprej govori o gibanju sovražnikovih enot med Kostanjevico in Novim mestom, nato pa o nemških grožnjah civilnemu prebivalstvu, ki da jih bodo vse pobili, če bodo opazili bandite. »Da je to možno, ste gotovo prepričani. Zato prosim v imenu celokupnega našega še živega prebivalstva, da to grožnjo, ako vam je kaj na tem, da ostane nas še kaj civilistov živih, da se za par dni še, kot nameravajo ostati pri nas, ne postavljate v bran, ker je premoč ... Cesto, ki je bila sinoči prekopana v Dragah, so naši ljudje zasuli, da se s tem rešijo naše vasi, ki so s tem prekopom v nevarnosti. Gotovo vam je znano, da jih (Nemce op. L. A.) prekopi cest in uničenje mostov niso popiolnoma nič motili...«²⁴

Brigada se je 28. oktobra premaknila z vrha Gorjancev nekoliko niže. Prvi bataljon je odšel v okolico Popovičev in je imel nalogo rušiti cesto od Metlike do gorjanskega sedla. Z manj šimi patruljami naj bi napadal sovražne kolone. Za prekopu van je ceste naj bi mobiliziral civilno prebivalstvo. Posebej naj bi se pobrigal, da bi s težkim minometom tolkel sovražne kolone na cesti. Drugi bataljon naj bi zasedel položaje okoli Gaberja in prekopaval cesto od Vahte do Novega mesta. Napadal naj bi nemške kolone. Izvidniško delovanje proti Novemu mestu bi bilo zelo важно, kajti ugotoviti bi

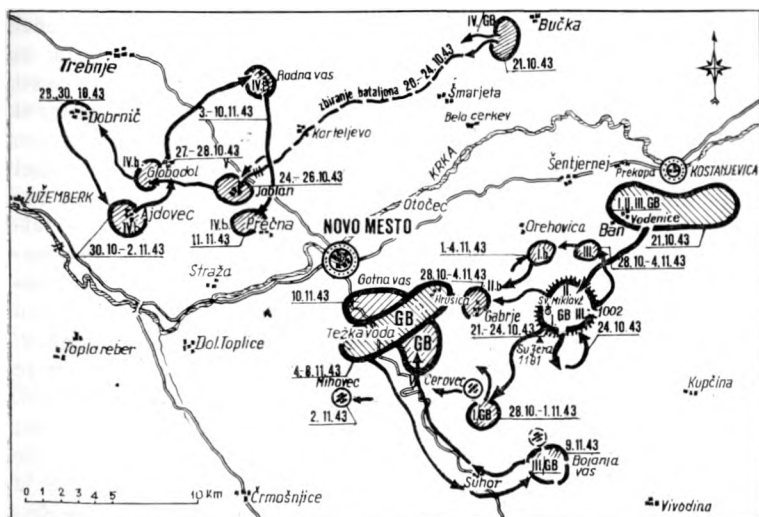
moral razmere v mestu in postojankah okoli njega. Eno desetino bi moral imeti pri Sv. Miklavžu, da bi ogledovala v smeri proti Orehovici in Tolstemu vrhu, hkrati pa bi rabila za povezavo s tretjim bataljonom. Tretji bataljon bi iz okolice Javorovice varoval kostanjeviško in šentjernejsko smer, napadal manjše postojanke in kolone na cesti Novo mesto—Kostanjevica ter s pomočjo civilnega prebivalstva rušil in miniral to cesto. Baterija naj bi se priključila prvemu bataljonu in bi na cesti Metlika—Novo mesto uporabljala protitankovski top. Za gorski top pa bo artilerija dobila posebna navodila. Poveljstvo brigade je naročilo enotam, da brez dovoljenja brigadnega štaba ne smejo rekvirirati hrane, in je za pravilnost ravnanja glede prehranjevanja zadolžilo politične komisarje bataljonov. V primeru lepega vremena naj bodo partizani v gozdu poleg vasi in pazijo, da bosta povsod tišina in red.

V prostem času je treba vaditi s partizani stražarsko in patrolno službo. Poveljniško mesto brigadnega štaba bo pri drugem bataljonu. Dne 29. oktobra tj. naslednji dan bodo v Gaju enotam delili strelivo. »Sovražnik se umika,« je opozarjalo poveljstvo brigade svoje enote, »zato je potrebno, da preidemo v ofenzivo. Bodimo okretni in iznajdljivi pri napadih na sovražnika in postopajmo popolnoma po partizanski taktiki.« Ker je bil začasno tudi prvi divizion v sestavi brigade, so mu dodelili nalogo, naj opravlja izvidniško službo s položajem okoli Sekuličev v smeri proti Sošicam in naj se poveže s tretjim bataljonom.²⁵

Iz tega bojnega povelja oziroma navodila zvemo, da je bila brigada zelo previdna pri razdeljevanju nalog. Sedaj je prvič po ofenzivi razpostavila* enote na take položaje, od koder so bile možne sicer napadalne a ne preveč odločne akcije. Brigada si še ni upala popolnoma zasesti gorjansko cesto ali pa se spustiti v krško dolino. Povedati moramo, da so imele nekatere partizanske enote na cestah v Gorjancih, v Beli krajini in v Zumberku precejšnje uspehe. Pod njihove zasede so se zapeljavale sovražnikove manjše kolone, zlasti veliko je bilo napadenih domobranskih enot. Partizani so uničevali kamione, zaplenili precej orožja in pobili marsikaterega sovražnikovega vojaka. Zavarovanje nemških in domobranskih enot na pohodu je bilo v začetku slabo, ker so mislili, da so dovolj dobro počistili rajone, ki so jih bili prečesali.

Na podlagi brigadnega razporeda se je I. divizion premaknil v Sekuliče in Gaj, kjer je ostal do 11. novembra ter opravljal naloge, ki mu jih je bila dodelila brigada. Tudi trije Gubčevi bataljoni so se po razporedu premaknili na odrejene položaje in začeli izpolnjevati ukaze. Kmalu pa se je priključila njenemu bojnemu razporedu še 15. »belokranjska« brigada, ki se je nastanila okoli Popovičev. Zato se je prvi bataljon Gubčeve brigade 1. novembra preselil v Mihovo, kamor je 2. novembra odšel tudi brigadni štab. Brigadna baterija pa se je naselila v vas Mihovec.

Brigadne patrolje so tedaj prinesle vesti, da sovražnik ražen v Novem mestu in Kostanjevici ni postavil novih postojank in da je v nekem gozdu ob cesti Kostanjevica—Novo mesto še vedno del kolesarske čete. O četrtem bataljonu ves čas ni bilo zanesljivih vesti. Sedaj pa so izvedeli, da je zanesljivo v okolici Brezja (trebelski rajon). Glede na te podatke je brigada tole ukrenila: ukazala je, naj se ostanek kolesarjev nemudoma priključi brigadi; poslali so kurirje za povezavo s četrtnim bataljonom, ki so ga hoteli čimprej dobiti v svojo sestavo; in bataljonom so dodelili cestne odseke, na katerih naj bi postavljali zasede, da bi ovirale prevažanje

Bojna pot od 21. 10. do 16. 11. 1843

sovražnih čet. Brigadni štab je 3. novembra ukazal bataljonu, naj postavljajo na cestah zasede s po eno četo; zasede naj se venomer menjavajo. Cestni odseki so bili med bataljone takole razporejeni: drugi bataljon je dobil odsek Novo mesto—Ratež, prvi Ratež—Šentjemej, tretji pa Šentjernej—Kostanjevica. Zasede naj napadajo kolone, osebne in tovrne avtomobile ter motocikle. Mesto zased je treba neprestano menjavati, iz uničenih vozil pa je treba pobirati orožje in opremo.⁸⁶ Brigada se je 4. novembra približala Novemu mestu, da bi bataljoni lažje opravili naloge. Prvi je šel v okoliš Hrušice, drugi v bližino Dolenje Težke vode, tretji se je naselil okoli Orehka.²⁷

Četrtega novembra so imele zasede že *prve uspehe*. Ob pol devetih se je sovražna enota na 11 kamionih pripeljala iz Novega mesta proti Pogancem. Spremljal jih je tank. Zaseda Gubčeve brigade je bila postavljena pri poganjski žagi. Nemudoma je udarila po koloni. Razvil se je oster boj in zaseda se je morala umakniti, ker so jo Nemci premočno obstreljevali z minami in trombloni, k Dolenji Težki vodi. Tudi druga zaseda blizu Črmošnjic (pri Stopičah) se je pripravila na boj. Tretja zaseda pa je šla v smeri Stranske vasi in Škrjanč. Toda sovražnikov vod jo je prehitel in jo z ugodnih položajev začel napadati. Tedaj je sovražniku udarila v bok druga četa in sovražnik se je moral umakniti proti Gotni vasi. Na cesti Novo mesto—Kostanjevica je prvi bataljon napadel tovorni avto, osebni avtomobil in motocikel. Padlo je pet Nemcev. Tretji bataljon se je boril s kakimi 100 Nemci in domobranci in je imel enega mrtvega, Nemci pa dva mrtva in enega ranjenega. Da bi se maščevali, so Nemci v Prekopi ubili tri talce. Šestega novembra se je v Gabrje pripeljala sovražna patrulja z okoli 30 možmi. Četa drugega bataljona jih je napadla in pognala v paničen beg. Patrulja tretjega bataljona pa je v Malih Vodenicah naletela na patruljo domobrancev. Pri spopadu sta dva partizana padla, partizan Starič pa se je obkoljen znašel, vrgel je v domobrance bombo in pobegnil. Naslednji dan okoli 9. ure so Nemci in domobranci na Banu in Ržišču napadli tretji bataljon. Boj je bil hud. Spočetka se je moral bataljon umakniti, da ne bi bil obkoljen. Kasneje je prešel v protinapad in je sovražnika gonil do Prekope in Kostanjevice. Bataljon ni imel izgub, sovražnik pa je imel 5 do

7 mrtvih in več ranjenih. Popoldne tega dne je obiskal brigado komandant VII. korpusa, da bi se s poveljstvom brigade dogovorili o nadaljnjih akcijah.²⁸

Gibanje četrtega bataljona med ofenzivo

Na drugi strani Krke se je štab XV. divizije 21. oktobra ubadal z mislijo, kako bi pregnal majhno nemško posadko — tako je menil — iz Novega mesta. Hitro je začel premeščati drugi topniški divizion proti mestu in pripravil je tudi premik 12. brigade ter četrtega bataljona Gubčeve brigade proti Novemu mestu. Divizion je 22. oktobra že zavzel položaje na Hmeljniku in Trški gori ter je napadel Mačkovec, kjer je bila sovražna postoj anka. Toda napad ni bil uspešen, pač pa so Nemci na Trški gori silovito napadli drugi divizion. Po hudem boju se je zvečer umaknil. Med tem se je četrti bataljon Gubčeve 24. oktobra zbral v Jablanu in se združil z divizionom, poveljstvo nad obema enotama je prevzel komandant artilerije divizije Petar Brajović. V noči na 25. oktober sta obe enoti demonstrativno napadli Novo mesto, Bršljin in Mačkovec. Gubčev bataljon je napadal z minometnim in mitraljejskim ognjem, Nemci pa so srdito odgovarjali. Ob 5. zjutraj so se enote umaknile, le druga četa Gubčevega bataljona je ostala pred Novim mestom in zadržala v sestavi protitankovski top. Medtem sta divizijo presenetila dva vdora delov vermanšaftskega bataljona »Jug« (pod poveljstvom zveznega vodje Franza Steindla) v Mokronog. To se je zgodilo 23. in 24. oktobra. Divizijsko poveljstvo je tedaj pravilno ocenilo, da je ta vdor le lokalna akcija. Vsi ti razmeroma manjši boji na območju, kjer je bilo poveljstvo XV. divizije in enote, ki jih je neposredno povezovala, so podpirali trdno prepričanje o tem, da ni kakšne večje ofenzive in da Nemci tudi nimajo tolikšne moči. Zato je bilo razpoloženje tega dela XV. divizije tako, da je vlivalo zaupanje v lastno moč in da je spodbujalo ofenzivnost.

Druga etapa velike nemške ofenzive je zajela ozemlje med Zameškim—Novim mestom—Žužemberkom—Trebnjem—Čatežem—Litijo—Šentjanžem—Boštanjem in Zameškim. Operacija je trajala od 26. do 29. oktobra 1943. Zamisel štaba 162. divizije (turkestantske), ki je ponovno poveljevala akci-

jam, je bila nekoliko drugačna kot za prvo etapo na Gorjan-
cih. Predvsem so hoteli zavarovati naseljitveno področje med
Savo in mejo ter se nekoliko oddolžiti nemškim naseljencem,
ki so jih bile pred dvema tednoma zajele nevšečnosti ofen-
zive enot XV. divizije. Na meji je 162. divizija postavila za-
poro od doline reke Mirne pa severno od Sv. Križa pri Litiji.
Ob Krki med Zameškim in Novim mestom je bila že 21. okto-
bra postavljena zapora, ki so jo sedaj okrepili. Osrednji val
čiščenja tega ozemlja naj bi se začel med Zameškim in reko
Mirno in se razširjal proti jugozahodu, da bi odprl parti-
zanske enote proti zahodni Dolenjski k zapori prvega SS gre-
nadirskega polka. Ta del operacije pa je bil le del druge etape
velike nemške ofenzive (šifra za operacijo je bila Wolken-
bruch II), ki je zajela tudi Kočevsko. Turkestanski diviziji
so dodelili za izpolnitev naloge štiri dobre polke: 1. SS gre-
nadirski, 314. grenadirski, 121. rezervni topniški in 19. SS
policijski polk, ki so ga okrepili z vermanšaftsbataljonom
»Jug«, ki je imel kakih 1225 vermanov.²⁹ Tej sovražni gru-
paciji se je postavila v bran Cankarjeva brigada, 12. brigada
brez dveh bataljonov, 2. topniški divizion XV. divizije in če-
trti bataljon Gubčeve brigade. Vse te enote so bile pod nepo-
srednim poveljstvom štaba XV. divizije.

Petnajsto divizijo je začetek ofenzive *presenetil*. V smeri
položajev četrtega bataljona Gubčeve brigade in 2. divizionu
so napadali Nemci s podporo tankov iz Novega mesta. Naj-
prej so naleteli na drugo četo četrtega bataljona, ki je bila
na cesti v zasedi, in jo po močnem odporu odrinili. Nato so
začeli pripravljati prehode čez minska polja in protitankov-
ske jarke na cesti Novo mesto—Mirna peč. To so napravili
tako, da so minska polja obstreljevali z minometi in s topovi
ter tako aktivirali večino min. Protitankovske jarke so pre-
mostili. Motorizacija je nato nadaljevala pot. Zato so se mo-
rale umakniti vse partizanske enote. Topniškemu divizionu in
četrtemu bataljonu Gubčeve brigade se je priključila še 12.
brigada, ki je bila že prejšnji dan sodelovala pri napadu na
Novo mesto in okolišne vasi. Vse tri enote so sodelovale pod
enotnim poveljstvom operativnega štaba* in tako sestavljale
posebno operativno skupino. Dne 27. oktobra se je premak-

* Le-ta se je najbrž sestavil kar sam, ker je bila povezava
s štabom divizije pretrgana.

nila čez dolensko progo h Globodolu. Dvanajsta brigada je od tod poskušala oditi na Kočevsko na pomoč ogroženim enotam v Rogu, a se je morala vmiti, divizion in četrti bataljon pa sta dobila ukaz, naj napadeta sovražnikovo motorizacijo v Kačji ridi. Ta dan je zaseda četrtega bataljona na Kačji ridi uničila en kamion in en motocikel, toda orožja ni mogla porabiti.

Zgodaj zjutraj 28. oktobra je druga četa četrtega bataljona nameravala zavzeti položaje med Ajdovcem in Golobinjemkom, a je naletela na sovražnika. Medtem je dobil bataljon podatke o gibanju sovražnika pa se je premaknil v smeri proti Globodolu, Malemu vrhu, Velikemu vrhu in Ostremu vrhu. Razpostavil se je skupaj z 2. divizionom v obliki polkroga okoli vasi Globodol, ki leži v globeli. Za napad na sovražnika, ki bi se gibal skozi vas in globel, so bili to ugodni položaji. Borci so res dočakali priložnost. »Ko so sovražne kolone zavzele veliko polje pred nami,« opisuje boj pri Globodolu posebno bataljonovo poročilo, »in ko se je sovražnikov napad najbolj razvil, smo ga skupaj z divizionom napadli s težkim in z lahkim orožjem. Presenečenemu sovražniku je bila obramba nemogoča, dokler ni prispela okrepitev. Borba je bila ostra in dolga, za sovražnika krvava. Nato so Nemci iz obrambe prešli v napad in so jurišali skozi točo krogel in bomb. Baje je imel sovražnik okoli 30 mrtvih in mnogo ranjenih, medtem ko bataljon ni imel izgub.«³⁰

Partizanska operativna skupina se je nato umaknila na Ostri vrh, kjer so jo Nemci najprej obstreljevali z minometi in s topovi, nato pa napadli s pehoto. Zvečer se je začel četrti bataljon umikati. V temni noči je kolona potovala mimo Dobrnič, kjer jo je napadla neznana enota. Bataljon se je izmaknil zasledovalcem in naslednji dan je imel mir. Ta dan je izkoristil, da je nekoliko uredil že razbite vrste. V bataljon so med ofenzivo prišli tudi nekateri politični aktivisti, moštvo iz mestnih komand in partizani, ki so se bili izgubili iz drugih enot. Drugi divizion in 12. brigada sta imela tega dne še hude boje pri Ajdovcu in Brezovi rebri. Ponoči na 30. oktober sta se 2. divizion in 12. brigada prebila čez dolensko progo na območje, s katerega ju je bil pregnal prvi val sovražne ofenzive. Topniški divizion je šel v Cerovec, 12. brigada pa severno od Mirne peči. Četrti bataljon se je nastanil v okolici Ajdovca. Tu se je začasno združil s tretjo četo 2.

bataljona Cankarjeve brigade, ki se je bila med ofenzivo odcepila od jedra brigade. V Karteljevo pa je prislo poveljstvo XV. divizije in začelo zbirati razpršene partizane; prevzelo je poveljevanje nad enotami, ki so bile pri roki.⁸¹

Ker je bil 314. grenadirski polk 29. oktobra zvečer dosegel cesto Čatež—Trebnje—Zužemberk—Dvor na Krki in s tem izpolnil operativno nalogo ter dosegel zamišljeni cilj, je končal ofenzivno operacijo. Tako se je 29. oktobra 1943 tudi za četrti bataljon Gubčeve brigade končala ofenziva. Značilno za njegova gibanja in boje je bilo, da je bil skoraj vedno v družbi z 2. topniškim divizionom XV. divizije in z 12. brigado ter pod poveljstvom operativnega štaba.

Od vseh enot XV. divizije z levega brega Krke se je najbolje izkazala Cankarjeva brigada. Še pred ofenzivo se je zmagovito bila na nemški meji, se hrabro in uspešno upirala nemškim četam na Dolenjskem in jim prizadejala precejšnje izgube. Po končanih bojih na Ilovi gori in Muljavi se je volila na Sela pri Šumberku, kamor je prispela 8. novembra. Njena bojna sposobnost je bila velika, zavest, da je uspešno kljubovala Nemcem v hudem in neenakem defenzivnem boju, pa je borcem vlivala pogum, ponos in visoko zavest. Tudi 2. topniški divizion se je dobro tolkel. Najslabše je bilo z 12. brigado. Pred ofenzivo je imela okrog 1200 partizanov, ki so bili organizirani v pet bataljonov in četo s težkim orožjem. V vsej ofenzivi je imela sicer malo izgub, le kakih osem mrtvih in dvajset ranjenih, toda imela je veliko dezertarjev.

V kritičnem trenutku so se namreč Štajerci včasih s kompaktnimi enotami in poveljniki vred odcepili in se prebili na Štajersko. Tam so se večinoma vključevali v štajerske partizanske enote, zlasti v Šlandrovo brigado. Takega prehajanja sicer ne moremo vrednotiti kot popolno dezertiranje, vendar je negativno vplivalo na mnoge posameznike in manjše skupine. Gubčev četrti bataljon je razmeroma dobro ravnal. Upoštevati je treba, da je bil ves čas proč od matične enote.

Četrti bataljon je skupaj s četo Cankarjeve brigade do 2. novembra ostal v okolici Ajdovca; ponoči se je premestil čez dolenjsko progo v Radno vas. Tu so mu ukazali, naj patroljira in postavlja zasede na mirenskih komunikacijah. Prvi uspeh je bataljonova zaseda dosegla na cesti med Mirno in Trebnjem, ko je 5. novembra stolkla luksuzni avtomobil. Ker je prihitela uničenemu vozilu na pomoč sovražnikova

kolona, ni bilo mogoče ugotoviti rezultata napada in pobrati plena. Ta dan je bataljon priredil v vasi miting za civilno prebivalstvo. Tudi 7. novembra so postavili zasedo na isti cesti. Najprej so v luksuznem avtomobilu ubili štiri Nemce, nato pa je z druge smeri privozila v zasedo nemška kolona. Partizani so z vso močjo udarili po njej in se nato umaknili. Popoldne je bataljon priredil dobro uspelo proslavo oktobrske revolucije. Zasede so se nato usmerile proti glavni cesti Novo mesto—Trebnje. Pri Kačji ridi so uničili nemški kamion. Sovražni vojak je bil ubit, dva sta bila ranjena, dva pa sta pobegnila. Zaplenili so puškomitraljez, puško in druge reči. Ves ta čas je bataljon uspešno sodeloval s četo Cankarjeve brigade.³²

Analiza o izgubah med ofenzivo in stanje brigade

Ko sta se končali prva in druga etapa nemške ofenzive — ti dve sta namreč za jeli Gubčevo brigado —, je bila ena prvih skrbi brigade in pa divizije prešteti svoje vrste, ugotoviti stanje in ugotoviti izgube med ofenzivo. Ovire za zbiranje podatkov so bile v tem, da XV. divizija ni imela popolne povezave z brigado niti ne osebnega stika z njenimi poveljniki. Tako ni bilo mogoče enotno tolmačiti pismenih zahtev divizije. Poleg tega je bila Gubčeva brigada dolgo oddaljena in nepovezana s četrtem bataljonom, da mu ni mogla pošiljati ukazov niti ni prejemale njegovih operativnih in drugih poročil. Spočetka zahteve o podatkih, ki se nanašajo na sovražno ofenzivo, tudi niso bile sistematično urejene. Brigada je 8. novembra zahtevala od podrejenih enot iz svoje sestave, naj ji nemudoma pošljejo podatke, iz katerih bi bilo razvidno: absolutno točno številčno stanje moštva in oborožitve, število izgubljenega orožja, po čigavi krivdi in na kakšen način se je orožje izgubilo, število dezerterjev novincev in starih partizanov in bivših plavo ter belogardistov, število tistih, ki so se vdali, število dezerterjev — bivših jugoslovanskih oficirjev, število mrtvih in ranjenih. Vprašalnik o izgubah med ofenzivo je bil zahtevno postavljen in je bil zadosten, da so na njegovem temelju brigade podale realne odgovore. Pri analizi izgub nam bo tudi pomagalo številčno stanje brigadnih enot z dne 11. novembra 1943.

Prvi bataljon je že 4. novembra poslal brigadnemu poveljstvu seznam dezertirjev in pogrešanih partizanov. Tretja četa tega bataljona je imela pet pogrešanih in 18 dezertirjev. Bataljon pa je imel ves čas ofenzive do dne, ko je poslal podatke, 49 dezertirjev, med temi 7 starih partizanov, drugi pa so bili večinoma novinci in nekaj belogardistov.* Prva četa tega bataljona je imela pri Prekopi mnogo mrtvih. Poročilo bataljona jih ne omenja, ker je verjetno sodilo, da te izgube sodijo še v obdobje boja za Kostanjevico. Sporno je, ali je pri Prekopi zares padlo 32 partizanov. Iz dokumentov izhaja, da je gotovo padlo več kot 20 partizanov. Spisek izgub res obsega več kot 30 borcev, toda med temi je moč razbrati tudi ranjence, ki so morda kasneje padli v sovražnikove roke. Za te pa ni znano, ali so jih pobili ali ne. Bataljonsko poročilo pravi, da je med ofenzivo padlo v bojih pet partizanov, ranjenih pa je bilo 12. Tako bi končna številka o mrtvih in ranjenih bila naslednja: mrtvih 25 do 37, ranjenih 12 do 20. Bataljon je izgubil težki minomet, lahki minomet, 11 puškomitraljezov in težkih mitraljezov. Izgubili so 44 min za težki minomet. Izgube so razmeroma velike, vendar moramo ponovno ugotoviti, da jih največ izvira iz nepričakovanega napada in obkolutve pri Prekopi.

Bataljon je imel 8. novembra še 205 borcev in bork. Obožitev je bila naslednja: težki minomet, lahki minomet, 2 težka mitraljeza, 11 puškomitraljezov, 171 pušk in 16 samokresov. Za težki minomet so imeli še 15, za lahki pa 155 min. Pri teh podatkih je nejasnost glede številčnega stanja bataljona. Poročilo ne omenja, ali β tako stanje po seznamih ali pa navedena številka velja le za borce in borce, ki so v bataljonu oziroma, ki jih vodijo kot borce — na mestu. Nekaj dni kasneje (17. novembra) namreč Gubčeva brigada objavlja svoje številčno stanje. V njem je navedeno za prvi bataljon, da ima po spisku 271 partizanov in 11 partizank ali skupaj 290 borcev. Od teh je tedaj bilo odsotnih 100³³ Verjetno enote brigade do tedaj še niso mogle natančno ugotoviti števila vseh dezertirjev in so upali, da se bo kdo še vrnil, kar se je tudi dogajalo. Zato podatki izražajo približno točnost, ki pa je vendarle za partizanske razmere zadovoljiva.³⁴

* Iz seznama ni bilo mogoče razbrati, koliko belogardistov je dezertiralo, ker je dokument slabo čitljiv.

Drugi bataljon je bil takrat, ko se je začela ofenziva, nekoliko oddaljen od bojišča. Trikrat se je spopadel na Goriščah. Že 30. oktobra je poslal brigadi seznam pogrešanih, v katerem je naštetih 52 borcev. Med temi ni niti ene partizanke. Med pogrešanimi najdemo samo enega partizana, ki je stopil v NOV pred kapitulacijo Italije, in sicer 14. julija 1943. Vsi drugi so bili novinci mobilizirani po 9. septembru 1943. Večinoma so bili pristojni v Mokronogu, Šentrupertu in Kostanjevici oziroma Šentjernej. Vsi so bili pogrešani med 21. in 28. oktobrom.³⁵ Prvega novembra je bataljon poslal dodatni seznam 12 pogrešanih.³⁶ Na zahtevo brigade je poslal poročilo o izgubah in stanju v bataljonu 11. novembra 1943. Iz njega povzemamo:

dezertirali so 104 borci, sami novinci; padli so štirje partizani in ena partizanka, ranjenih jih je bilo 10; dezertirali so odnesli 81 pušk, sicer drugega orožja bataljon ni izgubil. Številčno stanje bataljona 11. novembra je bilo naslednje: po spisku 216 borcev in 13 bork, na mestu 171 borcev in 12 bork, drugje pa 45 partizanov in ena partizanka. Bataljon je bil oborožen s 4 težkimi mitraljezi, z 12 puškomitraljezi, s težkim minometom, tremi lahкими minometi, 161 puškami, 13 samokresi in z 11 brzostrelkami.³⁷

Če primerjamo izgube in oborožitev prvega in drugega bataljona, potem nas preseneča veliko dezerterstvo iz drugega bataljona, čeprav ni bil v tako hudem boju kot prvi. Drugemu bataljonu se je posrečilo ohraniti vse pomembnejše orožje, zlasti vse minomete in težke mitraljeze ter puškomitraljeze. Izgubil je le puške, s katerimi so pobegnili dezertirali.

Omeniti moramo še, da se številčno stanje drugega bataljona 11. novembra popolnoma ujema s številnim stanjem brigade z dne 17. novembra 1943. Bataljon je tedaj imel 216 partizanov in 13 partizank, od teh odsotnih 45 borcev in ena borka. Tudi oborožitev se po obeh poročilih popolnoma ujema.³⁸

Tretji bataljon je 2. novembra poslal brigadi prvi seznam dezertirjev. Obsega 29 imen. Vsi so dezertirali med 21. oktobrom in 1. novembrom, in sicer z orožjem in opremo. Od teh so vstopili v partizane pred kapitulacijo trije, drugi pa po razorožitvi italijanske vojske. Med dezertirji jih je bilo kakih osem, ki so bili doma onkraj nemško-italijanske meje in celo iz Kamnika.

Poročilo z dne 10. novembra o stanju in izgubah, ki ga je zahtevalo brigadno poveljstvo, navaja, da je imel bataljon 50 dezertterjev. Med temi je bilo 48 novincev in 2 stara partizana. Med novinci je bilo osem bivših belogardistov. Bataljon je izgubil 52 pušk in nekaj delov težkih mitraljezov pa zaboj min za lahki minomet. Bataljon poroča, da so orožje in strelivo izgubili zaradi nepričakovanega napada Nemcev 21. oktobra, večji del pa so odnesli dezertterji. Od vdora Nemcev na osvobojeno ozemlje do 10. novembra je bilo v bataljonu 13 mrtvih in dva ranjena. Tretji bataljon je torej imel približno toliko dezertterjev kot prvi bataljon. Število mrtvih označuje ostrino bojev pred Kostanjevico in na Gorjancih. Sicer pa je tretji bataljon ohranil prav tako kot drugi skoraj vse orožje.

Oborožitev bataljona je bila 10. novembra taka: težki minomet, 5 lahkih minometov, 3 težki mitraljezi, 14 puškomitraljezov, 137 pušk, 22 samokresov.

Številčno stanje 10. novembra je bilo: po spisku 260, drugje 69, na mestu 191. To številčno stanje in oborožitev se popolnoma ujemata z brigadnim številčnim stanjem 17. novembra 1943.^{3#}

Za *četrti bataljon* ni na voljo posebnih podatkov o stanju in izgubah, zato uporabimo podatke iz brigadnega številčnega stanja z dne 17. novembra, ki pove, da je bataljon imel tedaj po spisku 137 partizanov in 13 partizank. Od teh je bilo odsotnih le deset. Bataljon je bil oborožen s tremi lahkimi minometi, z dvema težkima mitraljezoma, osmimi puškomitraljezi in 118 puškami. S podrobnimi analizami je ugotovljeno, da je imel bataljon 71 dezertterjev. Izgubil je težki minomet, lahki minomet in 65 pušk.

*

Te razmeroma visoke izgube so nastale zaradi tega, ker je bil bataljon ustanovljen le nekaj dni pred ofenzivo in ker je bil ves čas bojev odrezan od svoje brigade. Zlasti se je hudo bil 21. oktobra pri Bučki in kasneje, ko je bil na ofenzivnem področju pri Globodolu oziroma Ajdovcu.

Baterijsko poveljstvo v Gubčevi brigadi je 5. novembra poslalo brigadi seznam pogrešanih borcev in dezertterjev. Baterija navaja, da imajo 35 pogrešanih in 6 dezertterjev. *Baterija* je bržkone mnoge dezertterje prištela k pogrešanim. V začetku ofenzive baterija ni bila skupaj, marveč je en del pomagal prvemu bataljonu pri Prekopi, nekaj topov pa je bilo pri Kronovem in Škocjanu. Razbitost baterije je onemogočila

hitro in točno ugotavljanje izgub. Dne 27. oktobra je imela 52 partizanov, od teh je bilo začasno dodeljenih tretjemu bataljonu osem, eden pa je bil bolan. Tedaj je imela pri sebi le protitankovski top z vso pripadajočo municijo. Tudi moštvo je bilo oboroženo z ustreznim orožjem in strelivom. Baterija je imela 5 konj in 13 mul. Od 21. oktobra do 11. novembra ni imela nobenega mrtvega ali ranjenega. Pogrešala je 35 partizanov, dezertiralo pa je 6 novincev.

Oborožitev: gorski top z 52 naboji in protitankovski top s 24 naboji. Zraven so imeli še en puškomitraljez in 40 pušk. Izgubili so torej protitankovski top z 20 naboji in gorski top s 50 naboji.

Dne 11. novembra je bilo številčno stanje: 43 partizanov in 3 partizanke. Iz brigadnega številčnega stanja izhaja, da je bilo navedeno število partizanov na mestu v bateriji, med tem ko jih je bilo 41 odsotnih.⁴⁰ Med odsotne so torej prištevali vse dezerterje in pogrešane, zato te številke niso točne. Baterija je verjetno imela ob koncu ofenzive le okoli 50 partizanov in partizank in je torej med ofenzivo izgubila kar 43 % ljudi. Vzrok za tako velike izgube je presenetljiv začetek nemške ofenzive, ki je našel baterijo nezadostno pripravljeno, in pa raztresenost posameznih topov. Baterija ni mogla držati svoje enote krepko v rokah. Upoštevati moramo še, da je bilo moštvo baterije sestavljeno povečini iz novincev in mladih partizanov, ki se v nevarnih okoliščinah niso mogli znajti niti ni bilo starih partizanov dovolj, da bi potegnili za seboj mlajše.

Brigadna *kolesarska četa* je doživela v ofenzivi popolen polom. Ko jo je presenetil prvi val tankovskih enot, so se borci poskrili na drevesa, kjer so si napravili ležišča, kolesa pa so poskrili. Kolesarska četa je poročala komandi udarne brigade Matija Gubec, da so drugi dan ofenzive oboleli trije tovariši iz čete in jih je komandir poslal v vas, trije novinci pa so ponoči dezertirali. Ker je zbolel tudi četni intendant, je komandir sam prevzel oskrbovanje čete. Ko se je četni komandir 27. oktobra vrnil v četo, ni bilo več četnega komisarja. Z njim je odšlo tudi nekaj partizanov. Četnemu poročevalcu so povedali, da se bodo prebili čez Krko in tam poiskali komando. Komandir je nato pregledal ležišča na smrekah, kjer je našel dva mitraljeza in puško. Ko je pregledoval kolesa, je spoznal, da manjkata dve kolesi. Nato je vse še

enkrat prestavil in dobro zamaskiral. Vtem ko so čakali, da bi se prebili, je zbolel tudi četni poročevalec. Komandir ga je nesel v vas Mihovco in ga skril na kozolec. Tretji dan ga je prenesel nazaj, ker so bile nemške patrulje nevarne. »Dne 8. novembra sva dobila pismo in ukaz, naj gremo za brigado. Obvestil sem vse, naj se zbero na zbornem mestu. Vso noč sva iskala pobegle in druge, da bi nam prinesli orožje in opremo, a brez uspeha. V noči na 10. november sva se premaknila, kot je bilo ukazano.«⁴¹

Iz tega poročila lahko sklepamo, da je bila kolesarska četa zelo zapuščena in da se zaradi svoje sestave, saj so v nj ej pre vlado vali skoraj sami novinci in mnogi bivši belogardisti, ni mogla znajti v nevšečnosti ofenzive. Njeno delovanje je primer ukrepanja iz prvih še deviških časov partizanstva. V brigado se je vrnilo blizu 30 partizanov,⁴² ki jih je štab porazdelil po enotah. Tako je ta četa prenehala obstajati.*

Številčno stanje Gubčeve brigade z dne 11. novembra 1943 prikazuje naslednja tabela, napravljena na temelju študij in bataljonskih poročil ter poročila baterije:

enota	po spisku		odсотni v enoti			
	m	ž	m	ž	m	ž
štab	... 46	4	1	—	45	4
1. bataljon ...	... 235	9	35	4	200	5
2. bataljon ...	... 216	13	45	1	171	12
3. bataljon ...	... 250	10	67	2	183	8
4. bataljon ...	... 137	13	10	—	127	13
baterija	... 50'	3	7	—	43	3
skupaj	934	52	165	7	769	45

Brigada je torej imela 986 partizanov in partizank, od teh je bilo odsotnih 172. Za odsotne imamo tudi tište, ki so bili v bolnišnicah, na službeni poti ali pa začasno v drugih enotah.

Od 21. oktobra do 11. novembra je imela brigada toliko mrtvih in ranjenih:

* Dezerterji iz kolesarske čete so zajeti pri skupnem številu dezertier jev iz brigade, ker njihovega števila ni bilo mog oče ugotoviti.

enota	mrtvih	ranjenih
štab	—	—■
1. bataljon	30	16
2. bataljon	4	10
3. bataljon	13	2
4. bataljon	6?	3?
baterija	—	—
skupaj	4 . 54	31

Od 1395 borcev, kolikor jih je imela brigada pred začetkom ofenzive, jih je po ofenzivi ostalo še 986 ali 70,4 %. Polne izgube brez ranjencev so 29,6 odstotka. To so zelo velike izgube, ki bi zelo zmanjšale bojno sposobnost brigade, če ne bi v izgubah bili v veliki večini dezertjerji. Teh je namreč bilo 355 ali 25,3 odstotka. Mrtvih je bilo 3,9 odstotka. Naslednja tabela nam kaže oborožitev brigade 11. novembra 1943.

enota	topov	težkih minometov	lahkih minometov	težkih mitraljezov	puško- mitraljezov	pušk	samokresov
štab					3	4	u
1. bataljon . .	—	i	2	2	ii	171	16
2. bataljon . .	—	i	3	4	12	164	13
3. bataljon . .	—	i	5	3	14	137	22
4. bataljon . .	—	—	3	2	8	118	?
baterija . .	2	—	—	—	1	40	14
kolesarska četa						10	1
skupaj . . .	2	3	13	11	46	674	77

Brigada je imela med ofenzivo občutne izgube v orožju. Največ je izgubila težkega orožja, puške pa so odnesli dezertjerji. Gubčeva je izgubila dva topa, dva težka minometa, dva lahka minometa, štiri težke mitraljeze, sedem puškomitraljezov in 313 pušk. Kljub temu je ostalo toliko orožja, da je bila dobro oborožena. Lahko bi obnovila baterijo s težkimi minometri ali pa ustanovila četo s težkim orožjem.

Med boji je brigada zaplenila protiletalski mitraljez tipa St. Etienne, težki in lahki mitraljez ter sedem pušk. To je zaplenila po nemškem čiščenju Gorjancev. Poleg tega je uničila devet kamionov (od teh drugi bataljon tri, četrti pa šest)

in en tank. Kot poroča brigada, so imeli Nemci v bojih v šentjernejski dolini in na Gorjancih 96 mrtvih in ranjenih.⁴³

Velike sovražnikove ofenzive proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije in posebej Slovenije so vedno bile hud problem za politična in vojaška vodstva. Kako se upreti premoči, ki so jo razni okupatorji zmeraj imeli tolikšno, kakor je nikoli ni bilo na klasičnih bojiščih in frontah? Velika italijanska ofenziva od 16. julija do 4. novembra 1942 je postavila proti vsakemu partizanu 27 italijanskih vojakov. Nemci so v veliki jesenski ofenzivi od 21. oktobra do 12. novembra 1943 postavili v Ljubljanski pokrajini 380 nemških vojakov proti 100 borcem narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Nemško premoč v tej ofenzivi še posebej poudarja absolutna nadmočnost oklopnih enot, ki so jih to pot Nemci kar množično uporabili. Tipična nadpovprečna premoč je bila uveljavljena tudi v vseh drugih ofenzivah, zlasti v četrti in peti proti jedru narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Obči rezultati vseh takih ofenzivnih operacij so bili sicer za izvajalce neuspešni, ker nikoli niso mogli uničiti partizanskih enot in za dlje očistiti osvobojena ozemlja. Toda ofenzive so zahtevale ogromne žrtve v ljudeh in materialu. Vsak sovražnikov ofenzivni val je puščal za seboj razdejanje in krvave sledi ubitih in mučenih ljudi. Cele pokrajine so bile izpraznjene in ljudje, kolikor jih niso bili pobili, odpeljani v zapore in taborišča. Dejstvo je, da so osvobodilna gibanja za svoj obstanek morala žrtvovati mnogo ljudi in za življenje prepotrebnih reči. Svoboda je bila drago plačana.

Slovenska narodnoosvobodilna vojska je imela za seboj že dragoceno izkušnjo s prvo veliko italijansko ofenzivo. Zato je v vseh ukrepih vodstva narodnoosvobodilnega gibanja pred nemško ofenzivo bila prisotna težnja, okupatorju nikakor ne dovoliti nekaznovano divjati po osvobojenem ozemlju. Zato je bila razumljiva poglavitna misel vojaških in političnih vodstev: Branili bomo osvobojeno ozemlje. V tem geslu je bila navzoča volja oboroženega naroda, da se okupatorju postavi po robu, da brani čim več rezerv v pripomočkih in zagotovi obstoj pa bojno sposobnost partizanskih enot. Izkušnje iz osvobodilne vojne v Jugoslaviji so namreč pokazale, da se da braniti tudi proti veliko močnejšemu sovražniku. Sredstvo za uspehe v takem neenakem boju pa sta partizanska taktika in sodelovanje prebivalstva. Veliki revolucionarni in narodno-

osvobodilni cilj i sprostijo ogromne ljudske sile, ki se lahko spoprijemajo s še tako močnim sovražnikom.

Naša naloga je oceniti, kako je Gubčeva brigada vzdržala napore ofenzive in ali so njeni napori in boji prispevali k obči obrambi narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

Prvi udarci pri napadih, če se jih posreči nepričakovano izpeljati, so vedno najhujši in zmeraj zahtevajo največ žrtev. Cesto so tudi usodni za celotno operacijo. Zato mora partizanska vojska biti še posebej pozorna na sovražnikove priprave za veliki napad, da ne bi bila presenečena. Gubčeva brigada je sicer bila budna, vendar se ji ni posrečilo onemogočiti presenečenja. Nepazljivost je bila vzrok za žrtve v prvem bataljonu. K sreči se je brigada hitro znašla. Panike ni bilo in njene enote so se začele umikati na Gorjance, kjer je bil rajon za obrambo, ki ji ga je bila že prej dodelila XV. divizija.

Pravočasno spoznanje sovražnikovih namer je torej ena pglavitnih nalog partizanskih štabov in obveščevalne službe. Partizanska obveščevalna služba je pri tej ofeznivi zatajila. Partizanski štabi pa še dolgo niso mogli oceniti pomena nemške akcije. Višja poveljstva in štabni oficirji morajo biti aktivni tudi tedaj, ko je ofenziva že sprožila svoje klešče in začela delovati z vso močjo. Tedaj je treba spoznati, katero taktiko ubira sovražnik in na kakšen način in s katerimi sredstvi hoče svojo uničevalno nalogo doseči. V veliki italijanski ofenzivi so partizanska poveljstva po četrti ofenzivni fazi, torej po roški fazi ofenzive že spregledala sovražnikove namere in taktične metode. Protiukrepi so bili razumni in učinkoviti. Spomnimo se le, s kakšno gotovostjo je Beblerjev štab vodil partizanske enote v severni Dolenjski in v Beli krajini ter jih izmikal z ogroženih območij. Italijanska ofenziva je tako izgubila vse možnosti, da bi ujela v svoje obkoljevalne mreže partizanske skupine ali pa organizirane enote. Žal v veliki nemški ofenzivi poveljstva in štabi niso pravočasno *razvozlali* sistema sovražnikove akcije. Tako so divizije in brigade ter druge enote in skupine padale iz enega obkolitvenega obroča v drugega.

Sistem čiščenja območja za območjem, ki so ga sprejeli Nemci v operativni plan, je bil za partizane ugoden. Ko so bili napadeni, so imeli možnost prebiti se na območje, ki še ni bilo zajeto v ofenzivo, ali se umikati pred valjem napadalcev

ali pa ostati na svojem operativnem odseku. Zadnja možnost je bila zelo nevarna, kajti partizani bi bili obkoljeni in bi se tako prepustili najbolj neugodnim možnostim za obrambno akcijo. In vendar je Gubčeva brigada razen četrtega bataljona ubrala ravno to pot. Z odločilno obrambo na Gorjancih in s sijajnimi manevri je onemogočila vse sovražnikove poskuse, da bi jo uničili. Tako je po končani fazi ofenzive na Gorjance ostala na svojem terenu in pridobila ugodno priložnost, da začne s takojšnjo protiakcijo. To je bil velik uspeh. Skupaj s 15. brigado in 1. topniškim divizionom je ostala na Gorjancih. Sedaj lahko sklepamo, da so bili boji in manevri Gubčeve brigade vključno s četrtem bataljonom smiselni. Onemogočili so obkolitev in na koncu sovražnikove napadalne akcije so privedli enote brigade v položaj, da so mirno mogle začeti protiakcijo na komunikacije. Tako se je brigada oprijela bistvenega načela partizanske taktike in začela Nemcem za hrbtom delovati, prosto izbirajoč cilje. Akcija Gubčeve brigade sicer ni bila silovita in učinkovita, bila pa je grožnja za sovražnikovo zaledje, ki so jo morali Nemci upoštevati. Tako je brigada skupaj z drugimi enotami tudi drugim partizanskim enotam posredno pomagala premagovati napore v ofenzivi.

Jedro brigade je ostalo na Gorjancih ves čas *združena enota* pod vodstvom svojega brigadnega poveljstva, kar je bilo zadnje ugodno. Relativna šibkost njene akcije po končani ofenzivni etapi na Gorjancih je izvirala zlasti iz dejstva, da ni bila povezana s svojim divizijskim poveljstvom. To je bila naj več ja in obča pomanjkljivost partizanskih enot, ki se niso mogle medsebojno obveščati. Zato so bile ocene višjih štabov večkrat napačne in pogoji za združeno delovanje podrejenih enot neznatni.

Dezerterstvo v ofenzivi je bil nevaren pojav v vseh partizanskih enotah pa tudi v Gubčevi brigadi. Četrtna sestava je zapustila brigado. Kdo so bili borci, ki so dezertirali, in kateri so bili pglavitni vzroki za zapušanje enot?

V prvi vrsti so bile objektivne okoliščine tište, ki so povzročale psihozo dezerterstva. Novomobilizirani borci so bili le 40 dni v brigadi, kar je bilo premalo, da bi se bili politično prevzgojili. Vedeti je treba, da je bilo med novinci mnogo politično nezrelih in nezainteresiranih ljudi. Saj so največ

mobilizirali v krajih, ki so bili skoraj vso vojno okupirani in kamor je delovanje političnih aktivistov s težavo prodiralo. Mnogi so bili podvrženi vplivom belogardistične propagande. Veliko je bilo oportunistov, ki so hoteli tako ali drugače preživeti hude vojne čase, seveda s čim manjšim osebnim žrtvovanjem. Opirali so se na osebne ali pa sorodniške zveze z okupatorskimi oblastmi in belogardističnimi veljaki in se poskušati izmuzniti nacionalni dolžnosti v partizanski vojski, pa tudi pred domobransko mobilizacijo se jim je večkrat posrečilo izmuzniti. Znano je, da so v kolesarski četi bili sinovi bogatejših kmečkih slojev ali pa celo sami kmečki gospodarji. Izkoristili so prvo priložnost, ko je slabotna vez v kolesarski četi popustila, da so odšli domov, češ da je poveljstvo popustilo. Doma so se priglasili okupatorskim oblastem in dosegli, da so ostali na domovih do konca vojne. Držali so v ognju dvojne želez. V enotah je bilo veliko bivših belogardistov. Mnogi so ostali v partizanih do konca vojne ter s požrtvovalnimi deli odplačali svojo nekdanjo zablodo. Toda še večji del je ostal zvest reakcionarnim voditeljem, ki so sedaj, ko so v Nemcih dobili novega pokrovitelja, z vso močjo poskušali obnoviti vojaško belogardistično moč. Razveseljivo je dejstvo, da je dezertiralo iz vrst Gubčeve brigade le kakih deset starih partizanov, medtem ko so vsi drugi bili novinci. Belogardistično petokolonsko delo torej v brigadi ni uspelo. Ne moremo pa mimo dejstva, da je vstopilo v brigado veliko novincev, ki so se v ofenzivi odlično vedli in bili celo enakovredni svojim starejšim soborcem. Ko namreč govorimo o dezertirjih, ne smemo misliti, da so vsi novinci ali pa večina bila taka. Okoli 1. septembra 1943 je brigada štela 650 partizanov. Po italijanski kapitulaciji je odšlo v druge enote, zlasti pa s četrtem bataljonom v 12. brigado kakih 150 do 200 borcev in bork, tako da je bilo jedro brigade po mobilizaciji močno, imelo je 450 do 500 starih partizanov.* Ker je brigada imela pred začetkom ofenzive 1395 borcev in bork, potem jih je med njimi bilo novomobiliziranih kar okoli 800. Če odštejemo dezertirje, potem je v brigadi po nemški ofenzivi ostalo kakih 450 novincev ali 56 odstotkov. Potemtakem je dezer-

* V Gubčevi brigadi je ostalo kakih 450 novincev, iz česar bi lahko sklepali, da se je vsakemu staremu partizanu posrečilo zadržati po enega novinca tudi v najkočljivejših trenutkih velike sovražnikove ofenzive.

terstvo za jelo manj kot polovico novincev. Verjeto je povpreček dezertterjev v vseh enotah NOV Slovenije v sedmem korpusu bil temu enak. Glavni štab in tudi druga partizanska poveljsva so bila spričo takega rezultata glede gibanja dezertterstva zadovoljna. Obče je vladala miselnost, da se je sedaj partizanska vojska očistila nezaleženih elementov. Janez Hribar je takole ocenil to dejstvo: »Iz svoje sredine so (brigade, op. L. A.) odmetale vse, kar je bilo slabega, nestabilnega in omahujočega.« Petinštirideset odstotkov izgubljenih novincev v ofenzivi pa je vendarle bila velika izguba za narodnoosvobodilno vojsko Slovenije. Vsak človek je bil tedaj dragocen. Z intenzivnim delom in moralnim vplivom starejših partizanov bi se dalo še mnoge rešiti. Res je, da so se partizanske vrste z odhodom omahljivcev moralno okrepile, toda dezertterji so postali zaloga za popolnjevanje domobranskih enot, čeprav niso vsi dezertterji, kar je treba vnovič poudariti, odšli v oborožene domobranske enote. Nekateri so se skrivali doma, nekateri so se zatekli v druge partizanske enote, nekateri pa so se nekaj mesecev kasneje celo vrnili v svoje čete. Mobilizacija je zato v narodnoosvobodilni vojni velikega pomena, ker omogoča prevzgojo prebivalstva in zmanjšuje rezerve žive sile za vojaške formacije, ki sodelujejo z okupatorjem.

V Ljubljanski pokrajini nikoli več ni bilo take priložnosti, da bi izvedli množično mobilizacijo. Do konca vojne pa je bilo še daleč in problemi popolnjevanja partizanskih enot bodo postajali vse bolj pereči. Obča ocena glede vođenja novincev v partizanih in njihove jyevezgoje bi bila, da to nalogo osvobodilno gibanje ni izpolnilo v celoti in da je preveč novincev odšlo iz partizanskih vrst.

Obramba civilnega prebivalstva pred terorjem nemških čet je imela tudi le delen uspeh, zakaj okupator je kljub silovitosti obrambi osvobojenega ozemlja uprizoril še velik pokol aktivistov OF in privržencev osvobodilnega gibanja. Pri tem so mu pomagali domači izdajalci. Nemci nikoli sami ne bi mogli opraviti tega dela, ker so bile nemške enote bolj opremljene za vojaško kot pa za policijsko akcijo. Posebej velike usluge je domobranstvo dajalo Nemcem proti koncu ofenzive, ko so prihajale v Ljubljano številne kolone internirancev, med katerimi so pomagali izbirati partizanom naklonjene ljudi.

Nemška ofenziva je torej prizadejala narodnoosvobodilni vojski precejšnjo škodo. Poglavitne pomanjkljivosti so bile nepazljivost pri presoji o gibanjih nemškega vojaštva glede na možnosti ofenzive, slaba povezanost med poveljstvi, ki je povzročala napačno ocenjevanje položaja, in neuskladenost obrambne akcije ter podcenjevanje sovražnika. V Gubčevi brigadi so se izražale vse te slabosti, vendar moramo ugotoviti, da je brigada glede na osamljenost in samostojnost v ukrepanju vendarle v bistvu uspešno prestala veliko preizkušnjo.

OPOMBE

¹ Vsi podatki o nemških enotah in navedki v uvodnem delu tega poglavja so iz knjige Toneta Ferenc, *Kapitulacija Italije* in NOB, str. 375—395 in 438—465.

* Poziv poveljstva slovenskih domobrancev z dne 24. septembra 1943 prebivalstvu Ljubljanske pokrajine, Zbornik VI-7-302.

³ Tabor, vestnik združenih slovenskih protikomunistov, št. X—4, 1. 1964, prevod odlomka iz knjige *La tragedia de Bleiburg* (Buenos Aires, 1963) pod naslovom: *Zaloigra slovenskega naroda*.

⁴ Ukaz glavnega štaba z dne 15. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵ Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije* in NOB, str. 462—463.

• Podatek generalpolkovnika Staneta Potočarja.

⁷ Ukaz štaba XV. divizije podrejenim enotam z dne 20. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

⁸ Tudi tam.

⁹ Obvestilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 20. ali 21. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰ Poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 20. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹ Poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 18. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

¹² Boj prvega bataljona pri Prekopi opisujejo tile dokumenti in publikacije: Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije* in NOB, str. 466 do 467, vojni spomini Janeza Hribarja (arhiv IZGD), vojni spomini Staneta Škrlja (arhiv GB), spisek mrtvih ter pogrešanih in ranjenih pri Prekopi v arhivu GB MLRS.

¹³ Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije* in NOB, str. 467—468.

¹⁴ Poročilo kolesarske čete komandi udarne brigade »Matije Gubca« z dne 21. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁵ Lojze Colarič, *Pred Kostanjevico*, Borec 1955.

¹⁶ Podatki generalpolkovnika Staneta Potočarja.

¹⁷ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 26. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁸ Poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 2. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁹ Ukaz štaba XV. divizije z dne 21. oktobra 1943 podrejenim brigadam, arhiv GB MLRS.

²⁰ Obvestilo štaba XV. divizije štabom brigad in artilerije z dne 22. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

²¹ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 26. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

²² Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 28. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

²³ Poročilo podokrožnega odbora OF za Šentjemej 5. novembra 1943, arhiv IZGD fase. 435.

²⁴ Poročilo rajonskemu odboru OF v Brusnicah 30. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁵ Povelje za novo razmestitev Gubčeve brigade ter 1. diviziona artilerije XV. divizije z dne 28. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁶ Povelje štaba Gubčeve brigade bataljonom z dne 11. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁷ Poročilo štaba XV. divizije z dne 5. novembra 1943, Zbornik VI-8-73.

²⁸ Akcije in razporeditev Gubčeve brigade od 1. do 8. novembra 1943 po štirinajstdnevnom poročilu štaba Gubčeve brigade glavnemu štabu z dne 22. novembra 1943, arhiv IZGD fase. 189/II-6 ter po poročilu XV. divizije glavnemu štabu z dne 5. novembra 1943 in ukazu štaba artilerije XV. divizije z dne 4. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁹ Glej Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB, str. 503.

³⁰ Poročilo četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade o akcijah in gibanju od 21. oktobra do 18. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-4.

³¹ O akcijah in gibanju četrtega bataljona Gubčeve brigade med ofenzivo glej Toneta Ferenca Kapitulacijo Italije in NOB, str. 479—509, poročilo o akcijah in gibanju četrtega bataljona Gubčeve brigade od 21. oktobra do 18. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-4, poročilo propagandnega odseka štaba artilerije XV. divizije z dne 10. novembra 1943, arhiv GB MLRS, kronika Gubčeve brigade v IZDG, fase. 184/r-l, poročilo XV. divizije glavnemu štabu z dne 24. oktobra 1943 ob 10.55, arhiv GB MLRS, ukaz štaba XV. divizije z dne 25. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

³² Podatki o akcijah in gibanju četrtega bataljona Gubčeve brigade po ofenzivi so vzeti iz poročila o akcijah in gibanju četrtega bataljona od 21. oktobra do 18. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-4.

³³ Številčno stanje Gubčeve brigade z dne 17. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁴ Podatki o izgubah in številčnem stanju prvega bataljona Gubčeve brigade so po poročilu prvega bataljona z dne 8. novembra 1943 o številu pogrešanega materiala in moštva, arhiv GB MLRS, ter po spisku pogrešanih in po seznamu dezertterjev in pogrešanih z dne 4. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁵ Seznam pogrešanih drugega bataljona Gubčeve brigade z dne 30. oktobra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁶ Seznam pogrešanih drugega bataljona Gubčeve brigade z dne 1. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁷ Podatki o izgubah in stanju drugega bataljona Gubčeve brigade so po poročilu tega bataljona štabu brigade z dne 11. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁸ Podatki o izgubah in stanju drugega bataljona Gubčeve brigade z dne 11. novembra 1943 so povzeti po poročilu drugega bataljona te brigade z dne 11. novembra 1943, po seznamu pogrešanih drugega bataljona z dne 30. oktobra 1943, po dodatnem seznamu pogrešanih z dne 1. novembra 1943 in po številčnem stanju Gubčeve brigade z dne 17. novembra 1943, vse v arhivu GB MLRS.

³⁹ Podatki o izgubah in stanju tretjega bataljona Gubčeve brigade so povzeti po seznamu dezerterjev iz tretjega bataljona z dne 2. novembra 1943, po poročilu tretjega bataljona štabu Gubčeve brigade z dne 10. novembra 1943 ter po številčnem stanju Gubčeve brigade z dne 17. novembra 1943, vse v arhivu GB MLRS.

⁴⁰ Podatki o izgubah in stanju v bateriji Gubčeve brigade so povzeti po seznamu dezerterjev z dne 7. novembra 1943, po poročilu baterije štabu Gubčeve brigade o pogrešanih in dezerter jih z dne 30. oktobra 1943, po poročilu baterije štabu Gubčeve brigade o številčnem stanju moštva in živine z dne 27. oktobra 1943, po seznamu pogrešanih in dezerterjih v bateriji z dne 5. novembra 1943, po poročilu baterije štabu Gubčeve brigade o stanju in izgubah z dne 11. novembra 1943 in po brigadnem številčnem stanju z dne 17. novembra 1943, vse arhiv GB MLRS.

⁴¹ Poročilo kolesarske čete komandi udarne brigade Matije Gubca z dne 21. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴² Podatek Antona Dekleve-Nina.

⁴³ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 20. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

IX

NAPAD NA NOVO MESTO

Od 10. do 16. novembra 1943.

Velike sovražne ofenzive zmeraj ustvarjajo težavne probleme zlasti glede moralno političnega odziva med civilnim prebivalstvom. Ko se vsujejo močne sovražnikove čete skozi osvobojena ozemlja, vzbujajo med ljudmi preplah in obup, saj je njih ravnanje izvečine uničevalno in brutalno. Civilno prebivalstvo se znaj de goloroko pred do zob oboroženim sovražnikom. Njegova ljudska vojska pa se bije na življenje in smrt na komunikacijah in v gozdovih ter si prizadeva, da ne bi bila obkoljena in uničena, da bi ohranila najdragocenejše, to je živo moč in zavest, da bi tako zmogla v ugodnejših razmerah nadaljevati osvobodilni boj. V takih trenutkih grede na delo reakcionarne sile, ki hočejo izkoristiti ugodnost, ki jo ponujajo okupatorske vojske, da bi pod njihovim pokroviteljstvom in zaščito izsilile naklonjenost prebivalstva.

Ocena vedenja med ofenzivo

Osvobodilno gibanje je v dveh letih vojne posvetilo veliko pozornost in ogromno dela, da bi svojemu narodu prikazalo usodo, ki ga čaka, če bi se okupator ju posrečilo uvelj aviti njegovo oblast in s pomočjo domačih izdajalcev iztisniti iz okupiranega območja vse materialne izvore za nadaljevanje osvajalne vojne. Zato je bila po končani veliki nemški ofenzivi poglobitna skrb vodstva osvobodilnega gibanja: nepravilni odnosi vojske do civilnega prebivalstva naj ne poslabšajo moralnopolitičnega vzdušja med ljudstvom. Glavni štab Slovenije je ugotovil, da je v dneh po nemški ofenzivi disciplina v vojski zelo popustila. To se je pokazalo zlasti v vrsti primerov nedostojnega, nevojaškega in nepartizanskega razmerja do civilnega prebivalstva celih vojaških enot ali pa celo posameznih poveljnikov. Ponekod so se nekateri nasilno in teroristično obnašali nasproti prebivalstvu. Nekaterim vo-

diteljem in posameznim partizanom je »zašla v glavo vojna oblast«, zlasti v trenutku, ko so morali nekateri politični aktivisti zapustiti teren in se zateči k operativnim enotam, da bi od tam nadaljevali politično delovanje. Med partizanskimi enotami na Dolenjskem in v Beli krajini se je zelo razširilo pijančevanje. Glavni štab zahteva, da se morajo vse te napake izkoreniniti s sistematično politično vzgojo in kaznovanjem vseh krivcev. Disciplino v vojski je treba izpopolniti, odpraviti vse posebne bataljonske kuhinje, tako da bodo jedli isto hrano najvišji poveljniki, ki so pri vojski, kot partizani. Izjeme so le bolniki. Vojsko je treba navajati na skromnost. Mnoga partizanska poveljstva so izkoristila izjemno stanje med ofenzivo, da so rekvirirala, karkoli jim je prišlo pod roko. Niso pa pomislila, kako bo živela vojska jutri. Seveda na terenu ne bi bilo treba popuščati oportunizmu, ko gre za patriotske dolžnosti ljudstva do vojske. Prebivalstvo mora čutiti, da je Osvobodilna fronta oblast, vojska pa borbeni organ slovenskega naroda, ki mu je ljudstvo dolžno dajati vse, kar borci potrebujejo za izpolnjevanje dolžnosti. Če pa hočemo doseči tak odnos prebivalstva do vojske, morajo ljudje globoko čutiti, da je to zares disciplinirana ljudska vojska, ki ima svoje zahteve, ki pa ne prosjači in ne dovoli, da bi jo kdo žalil. Glede mobilizacije je treba tako ravnati, da je sodelovanje v vojski dolžnost slehernega Slovenca. Ni potrebno prositi niti sprejemati le pr osto vol jce.¹

Ko je CK KPS analiziral ravnanje članov partije med ofenzivo, je ugotovil, da so se nekateri posamezniki slabo vedli, da pa je bila večina borcev in poveljnikov hrabra in da so za seboj povedli enote, ki so še med ofenzivo zadale sovražniku mnoge izgube. Moč partije se bo izkazala v tem, da se razkrinkajo in odstranijo iz vrst vsi škodljivi elementi in da se sprejme v partijo vsak partizan, ki se je v hudi situaciji izkazal s svojimi dejanji. Izkazalo se je, da je med ofenzivo in pred njo obveščevalna služba opešala, zato mora partijska organizacija posvetiti usposabljanju obveščevalcev kar največ pozornosti. Birokratizacija poveljstev in štabov in s tem v zvezi odtujevanje našega kadra od ljudstva je največ ja nevarnost. Štabi so premalo prispevali, da bi po ofenzivi zbrali borce, ki so se kakorkoli izgubili iz enot. Ti ljudje so sedaj največ v bližini svojih domov, le manjši del se je vdal okupatorju. Zato je treba izgubljene zbrati, dezertarje pa iz-

ročiti vojnim sodiščem. Velika nemška ofenziva se je sicer končala, toda Nemci še niso tako slabi, da je ne bi mogli ponoviti. Zato je treba našo vojsko ojekleniti in jo pripraviti za zadnje hude preizkušnje.²

Se preden je bilo poveljstvo Gubčeve brigade seznanjeno z analizami glavnega štaba NOV in PO Slovenije in centralnega komiteja KPS, je samo na temelju navodil sedmega korpusa *pregledalo zadržanje* svojih enot in posameznikov med ofenzivo in izdalo podrejenim enotam napotke za nadaljnje delo. Navodilo, ki je bilo poslano bataljonom že 6. novembra, torej še pred koncem velike nemške ofenzive, nam prikazuje stališča poveljstva brigade do nekaterih nepravilnosti, na katere so opozarjale analize glavnega štaba in partijskega vodstva. Nekatera stališča brigadnega štaba so se ujemala z oficialnimi stališči vodstva osvobodilnega gibanja, nekatera — zlasti oster nastop proti civilnemu prebivalstvu — pa niso bila skladna. Brigadno navodilo pravi, da so se nekateri posamezniki med ofenzivo zelo slabo vedli. O teh je treba govoriti na skupnih sestankih in ugotoviti, koga je treba zamenjati. Med boji se je dogajalo, da so nekateri belogardisti namerno raznašali brezglave novice. Take je treba postaviti pred sodišče, »ki bo že vedelo, kaj je njegova dolžnost«. Pri pohodu naše vojske skozi vasi se dogaja, da začno civili, zlasti moški bežati, čeprav za to ni vzrokov. »Na vse take je treba brez pardona streljati.« Naši komandanti morajo biti bolj vojaški. Vzpostaviti je treba tako stanje, da ne bo odgovora za povelje ni mogoče ali se ne da ali kaj podobnega. »Naj velja izrek: nema mrdanja!... Nekateri babe v okoliških vaseh so postale precej nesramne. Naše partizane pozivajo kar javno, naj se preoblečejo in javijo Nemcem. To, da nam že ženske hočejo diktirati, kaj naj napravimo, je sramota za našo vojsko. Take je treba na mestu streljati, da ne bodo nikogar več nagovarjale k dezertstvu. Prekopavanje cest se nadaljuje. Pokažimo v tem poslu našo partizansko zagrizenost in dokažimo Nemcem, da ne odnehamo. Naj bo cesta Novo mesto—Kostanjevica en sam graben, da jo Švabe sedaj, ko je zemlja zmrznila in zapadel sneg, ne bodo mogle popraviti. Komandanti in politkomisarji! Tale povelja je treba vzeti precej resno. Prestrogi ne bomo nikoli, prej bomo klicani na odgovornost, ker smo premehki. Pri vseh teh ukrepih pa je

treba paziti na to, da se komu ne zgodi krivica, zlasti pa civilnemu prebivalstvu.«³

Stike s prebivalstvom je kalil oportunistem mnogih ljudi, ki so sodili, da jih bo vojnih težav obvarovala popustljivost proti okupatorski vojski. Delovanje dezertterjev, beguncev in panikarjev ter oholo ponašanje nekaterih partizanov je razmere na terenu še poslabšalo. Zgodilo se je, da je prebivalstvo ponovno zasipalo prekope na cestah in protitankovske jarke, ki so jih partizani izkopali v zamrznjeno zemljo. Tako so še prvega novembra 1943 civilisti zasuli prekope na cesti pri Brusnicah, boječ se okupatorjevih represalij.⁴ Ponoči na

11. november je prvi bataljon mobiliziral za prekopavanje ceste med Novim mestom in Mokrim poljem civiliste, vendar je mogel dobiti le tri. Pred mobilizacijo za delo so se mnogi poskrili.⁵

Gubčeva brigada je neposredno po koncu prve etape velike nemške ofenzive začela odločno ukrepati, da bi zaustavila naraščajoči tok dezertacij. Že 3. novembra je izdala drugemu bataljonu ukaz, naj poskuša zbrati in privedi v bataljon čim več dezertterjev. »Vodje patrol naj bodo skrajno sigurni starešine. Kdorkoli od dezertterjev bi se upiral, naj ga streljajo na licu mesta, ostale naj privedejo v bataljon, kjer ugotovite vodje dezertterjev in jih predajte brigadnemu sodišču.« O streljanih dezertterjih bo brigada izdala razglas.⁶ Tako so brigadne patrolje lovile ne samo lastne, marveč tudi dezertterje iz drugih enot. Komandir druge čete četrtega bataljona je bil zelo odločen pri zatiranju dezertterstva. Tovarišu »Prokuratorju«* je napisal tale ultimatum za vrnitev dezertterjev: »Ako se spodaj navedeni tovariši ne javijo do osme ure zjutraj na štab bataljona na Javorovioi, boš ti prokurator odgovarjal zanje, njih pa se bo streljalo, čim se katerega dobi. Sicer se jih bo smatralo za Izdaj alce Slovenskega naroda. Deset tovarišev!«⁷ Drugi bataljon je petega novembra obkolil Brusnice, ker je zvedel, da se v vasi skriva precej dezertterjev. In res so aretirali nekaj dezertterjev in nekaj sumljivih tipov. Bataljon je rekviriral v dveh hišah. V eni sta bila dva pri beli gardi, iz druge pa trije.⁸

* Prokurator je bil verjetno ilegalno ime kakega aktivista ali hudomušen vzdevek, ki si ga je izmislil komandir.

Drugi bataljon je za zatiranje dezterstva tole storil: odredili so zanesljivo patroljo in jo pod vodstvom komandir ja tehničnega voda poslali proti Šentrupertu, da bi zbrala dezterterje in jih privedla v bataljon. Komandir je imel navodilo, da mora streljati vsakogar, »ki bi se ne hotel javiti ali kakorkoli kazal upor«. Bataljon je poročal brigadnemu štabu, da je pobegnilo tudi nekaj partijcev, vodnikov in deseterjev. Zahteval je od brigade navodilo, kaj je treba z njimi storiti. V tem poročilu je navedel bataljon tudi značilnost, »da se je masovno dezterstvo pojavilo vedno po političnih urah, na katerih se je obravnavalo v največji meri ravno ta vprašanja«. ⁹ Ta podatek je izredno zanimiv. Množičnega dezterstva po političnih urah si ne moremo drugače razlagati (če je podatek iz bataljonskega poročila resničen), kot da je bilo vprašanje o dezterstvu napačno obdelano in prikazano ali pa je bil postopek čisto nepravilen.

Brigada je posvetila v prvi polovici novembra največ političnega dela boju proti dezterstvu.* Skoraj vsi partizani so zahtevali za dezterterje smrtno kazen. ¹⁰ Brigada je prirejala za prebivalstvo mitinge, na katerih so govorniki pojasnjevali poleg političnega položaja tudi brigadne ukrepe proti dezterstvu. Opozorili so prebivalstvo, da bodo kaznovali vsako nagovarjanje k dezterstvu. Mitingi so bili razmeroma dobro obiskani.

Brigada je s temi ukrepi kar naglo zatrla množične po-bege iz enot. Največ uspeha pri tem naporu je imelo vojno-politično delo, ukazi o smrtnih kaznih in njihova javna objava. Dne 9. novembra so npr. v brigadi obsodili na smrt in ustrelili šest vojnih obveznikov. Trije so bili obsojeni zaradi

* Kakšen obseg je zavzelo dezterstvo v rajonu Smihel—Sto-piće, nam prikazuje poročilo rajonskega odbora z dne 22. novem-bra 1943. Iz vasi Pristava so pobegnili v Novo mesto trije moški, medtem ko jih je ostalo doma še osem. Iz vasi Mihovec so se skrivali nekje v bližini doma trije. Iz Koroške vasi so pobegnili v Novo mesto štirje, dva sta se skrivala doma, za dva pa se ne ve, kje sta. Doma jih je ostalo še deset. V Jurni vasi je ostalo doma deset mož. Iz Podgrada je pobegnil v Novo mesto eden, pet jih je ostalo doma (od teh je bil eden le pri vaški straži), eden pa je odšel neznanokam. Iz Vinje vasi jih je ušlo v Novo mesto šest-najst. V vasi Konec jih je bilo doma pet. Iz vasi Veliki Cerovec je ušlo v Novo mesto dvanajst dezterterjev, iz vasi Vrh pa eden. Pač pa ni bilo pri beli gardi nikogar iz vasi Igljenik, niti ni nihče zbe-žal v Novo mesto. Stirje vaščani so bili v partizanih. ¹¹

dezerterstva iz raznih partizanskih enot, trije pa zato, ker se niso odzvali pozivu za mobilizacijo.¹² Do 22. novembra so v brigadi obsodili na smrt in ustrelili pred razvrščenimi bataljoni še stiri dezertarje. Ostri ukrepi so imeli uspeh, če so bili oprti na stvarne dokaze o dezerterstvu, če jih je obravnavalo sodišče in če so bile sodbe objavljene. Dogajalo pa se je tudi, da so nekateri komandanti v veri, da delajo prav in ker so podlegali obči zahtevi partizanov po drastičnem kaznovanju, na svojo roko obsojali in streljali dezertarje. Brigadno poveljstvo je kar hitro zatrlo take samovoljne postopke in kaznovalo samozvane sodnike.¹³

Disciplina se je zboljšala, bojevitost pa se je okrepila. Kraje so ponehale. Prirejali so veliko mitingov za partizane, ki so bili dobro obiskani. Na njih je sodeloval brigadni kulturnoprosvetni odsek.

Odnosi z organi oblasti na terenu so bili urejeni. Do sporov ni prišlo, kajti vsa nesoglasja so sporazumno urejevali. Zastopniki brigade so se skoraj vsak dan sestaj ali s krajevnimi oblastmi.

Brigadno poveljstvo je sredi novembra z zadovoljstvom ugotavljalo, da je stanje v brigadi dobro. Tudi poveljstvo sedmega korpusa je bilo zadovoljno. »Obe brigadi (Gubčeva in petnajsta, op. L. A.) sta se dobro držali in dosegali relativno dobre rezultate, čeprav ništa napadali postojank,« pravi poročilo štaba sedmega korpusa glavnemu štabu NOV in POS.¹⁴ V drugem poročilu istega štaba glavnemu štabu pa je ugotovljeno, da je morala pri vseh enotah XV. divizije odlična. O stanju v Gubčevi brigadi, ki je dobro, se je štab sedmega korpusa osebno prepričal. Nič več ni pojavov dezertiranja. »Narod je občutil moč naše vojske in našega gibanja. To so celo občutili belogardistični kraji. Ko so naši v Stopičah napravili rekvizicijo pri neki belogardistični družini, je ta izjavila: »Vemo, da smo pogrešili in mirne duše dajemo prase.«¹⁵

Poveljstvo XV. divizije spčetka ni dobro poznalo razmer na bojišču niti v tistih partizanskih enotah, ki so sodelovale na desnem bregu Krke. Kljub dobremu stanju v Gubčevi brigadi je kaznovalo štab brigade z opominom, zaradi »nepošiljanja in nerednega pošiljanja vojaških kakor političnih poročil.«¹⁶

Uvod v napad

Do osmega novembra, ko je korpusov štab pripravil večje akcije, so se bataljoni Gubčeve brigade vsak dan spopadali s sovražnimi enotami in patroljami. Ražen tega so se urili in imeli politično-vzgojne ure.* Razmeroma dolgo je trajalo, da so se enote XV. divizije tesno povezale. Pravzaprav je to storil komandant sedmega korpusa Rajko Tanasković, ki je obiskal štab Gubčeve brigade (7. novembra zvečer). Na Gorjancih je našel tri bataljone Gubčeve brigade, 15. brigado in štab topniškega diviziona XV. divizije, ki je imel štiri polne havbice z moštvom.

Najbolj občutljive točke, kjer se je po ofenzivi vgnezdil sovražnik, so bile Novo mesto, Metlika in Črnomelj. Sedmi korpus je imel podatke, da je v Metliki posadka z dvajsetimi Nemci in sedemdesetimi domobranci, utrjenimi v šoli. Obo-roženi da so s tridesetimi avtomati, z dvema do tremi težkimi mitraljezi in kdove kolikimi puškomitraljezi. Težkega orožja da nimajo. Morala posadke je zelo slaba. Stalno zahtevajo okrepitev iz Novega mesta. V Črnomlju je bilo kakih 90 obo-roženih domobrancev, kakor v Metliki. Njih zavest je bila šibka.

Novega mesta enote XV. divizije niso mogle napasti, ker še niso bile med seboj dovolj trdno povezane. Korpusov komandant je ugotovil, da poveljstvo XV. divizije nima pojma, kaj naj počne in da sploh nima pregleda nad svojimi enotami. Tako je npr. komandant XV. divizije ukazal Gubčevi brigadi, naj se preseli na območje Sei pri Sumberku in naj tam samostojno deluje. To povelje ni bilo v skladu s korpusovimi povelji, zato je Gubčeva brigada ostala na svojih položajih na Gorjancih. Ker torej povezava vseh enot XV. divizije še ni bila končana in poveljevanje zato nemogoče, se je koman-

* Delo prvega bataljona se je npr. 7. novembra takole odvijalo: prva četa je dopoldne imela dve uri vaj z orožjem in praktične vaje v stražarski službi; popoldne je bila v zasedi in v bojnih patroljah, urejevali so tudi razne četne spiske; druga četa je imela dopoldne dve uri vaj v vojaških spretnostih, borci so bili na straži za zavaravanje taborišča, popoldne pa je četa odšla na položaje na pomoč tretjemu bataljonu; tretja četa je imela tudi dve dopoldanski uri vaj z orožjem, ena zaseda je varovala četnim položajem hrbet, v več smeri pa so bile poslane bojne patrolje.¹⁷

dant korpusa odločil, da bosta Gubčeva in Petnajsta brigada najprej napadli Metliko (ponoči na 10. november).¹⁸ V ta namen je Gubčeva brigada ponoči na 9. november premestila bataljone in baterijo na nove položaje, ki so ustrezali name-ravani akciji. Tretji bataljon je odšel z baterijo v Spodnje Lešče pri Suhorju, ker je bil odrejen za neposreden napad na mesto. Naloga prvega bataljona je bila zasesti položaje na Javorovici in Banu ter rušiti cesto in mostove na cesti Ko-stanjevica—Novo mesto, drugi bataljon pa naj bi zasedel Vahto in s prekopavanjem onеспosobil za promet cesto Novo mesto—Metlika.¹⁹ Obči načrt napada na Metliko je bil tako zamišljen, da bi neposredno napadala Metliko po en bataljon Gubčeve in 15. brigade, druge enote pa bi ju zavarovale in rušile komunikacije. Brigadi sta že 9. novembra zasedli nove položaje in začeli rušiti ceste, ko je 15. brigada zvedela, da sta obe sovražni posadki iz Črnomlja in Metlike že zgodaj zjutraj 9. novembra *zapustili* mesti in se umaknili proti Ko-čevju. Že dan prej je namreč nemški del posadke zapustil domobrance in odšel k svojim enotam. V obeh mestih so tako ostali le domobranci, ki jih je zaradi osamljenosti zajel pre-plah. Od novomeške posadke so zahtevali nujno pomoč. Res so jim poslali dva kamiona vojske, ki pa jo je 15. brigada na Gorjancih po kratkem boju uničila. Novo mesto ni moglo poslati novih okrepitev, ker je že samo bilo zelo slabo.²⁰ Do-mobranci so zato zapustili Belo krajino, ki je zopet postala osvobojeno ozemlje.

Ker je spričo umika dveh posadk iz Bele krajine nastal okoli Novega mesta in v Beli krajini nov položaj, je Gubčeva brigada na novo razmestila svoje bataljone. Drugi bataljon je odšel v okolico Cerovca, da bi postavil zasede na cesti Novo mesto—Metlika, tretji bataljon pa je prvo četo pre-maknil bliže Novemu mestu. Brigadni štab se je preselil v Jugorje in Dolž. Premaknili so se 10. novembra. Tega dne na položajih brigade ni bilo nič novega. Na istih mestih je ostala brigada tudi 11. novembra. Imela je zasede in pre-kopavala je ceste. Manjši spopad je imela četa tretjega ba-taljona pri Gotni vasi. Četa ni imela izgub. Prvi bataljon je varoval premik topništva.²¹

Zamisel za napad na Novo mesto se je rodila pri višjih štabih že tedaj, ko so Nemci 21. oktobra, tj. prvi dan velike ofenzive prodrli v mesto. Med ofenzivo sta zlasti štab XV.

divizije in sedmega korpusa zahtevala, naj se preženo Nemci iz Novega mesta. Komandant sedmega korpusa je že ponoči na 10. november hotel izvesti napad na dolensko metropolo. Pri tem ga je vodila misel, da je sovražna posadka v mestu še zelo šibka. Nepovezanost enot XV. divizije je bila poglavitni vzrok, da so se rajši odločili za akcijo proti metliški sovražni postojanki. Ko pa je postalo očitno, da je sovražnik sam izpraznil Belo krajino, je popolnoma dozorela odločitev za napad na novomeško postojanko.

Položaj nemško-domobranske posadke v Novem mestu ni bil nič kaj dober. Nemci so uporabili svoje poglavitne sile za zadnjo fazo ofenzive na Notranjskem. Očitno so bili prepričani, da so v prejšnjih fazah ofenzive na Dolenjskem in v Beli krajini za dlje onesposobili partizane za večje napade. Od tod razmeroma slabotni garnizoni, ki so ostajali za ofenzivnim valom. Nemci so se zelo oslanjali na domobranske čete in jim prepuščali v obrambo kar cele rajone. Domobranci so med ofenzivo upali, da bodo obvladali tudi tišče pokrajine, kjer so bili doslej partizani v popolni premoči. Toda sami so bili še preslabotni. Njih vojaška organizacija je šepala, čeprav so jih Nemci podpirali z izdatno organizacijsko pomočjo. Tako je general Rösener že 6. novembra razporedil v operativni štab za boj proti partizanom osem oficirjev in petdeset podoficirjev. Njih naloga je bila formirati in izuriti slovenske domobrance. Med oficirji so bili trije policijski stotniki (Schumacher, Kasper, Köhl), štirje poročniki in en podporočnik varnostne policije.²² Bilo pa je premalo časa, da bi bili mogli nemški instruktorji odločilno preokreniti razvoj domobranske vojaške organizacije na bolje. V Novem mestu se domobranci še niso počutili vame. Saj je bilo po poročilih obveščevalne službe sedmega korpusa v mestu zraven kakih 500 domobrancev (en bataljon) le malo Nemcev.²³ Nemci in domobranci so se trudili, da bi z utrjevanjem povečali obrambno sposobnost mesta, kajti poraz in osvoboditev mesta bi pomenila popoln polom ofenzive v tem delu Ljubljanske pokrajine. Po poročilu štaba sedmega korpusa z dne 11. novembra je bilo stanje sovražne posadke v mestu tako, da ponovna osvoboditev mesta ne bi bila nikakršen problem. »Sovražnik je v Novem mestu strahovito slab,« poroča sedmi korpus glavnemu štabu. »Tam je okoli 200 belogardistov — pri njih je slaba morala in sama likvidacija ni noben pro-

blem.. „²⁴ Poveljstvo XV. divizije navaja v bojnem povelju z dne 12. novembra, da je v mestu 300 belogardistov, Nemcev, gestapovcev ter 50 novomobiliziranih in prostovoljnih belogardistov.²⁵

Partizanska obveščevalna služba sicer ni bila enotna pri presojanju, koliko sovražnikov je v Novem mestu, vendar dani podatki potrjujejo, da je v mestu poleg okrepljenega 1. bataljona 19. SS policijskega polka bil še razmeroma slab

3. bataljon slovenskih domobrancev pod poveljstvom Vuka Rupnika. Domobranci so se bili deloma še organizirali, zato je bila njihova bojna zmogljivost majhna. Za boj na odprtem terenu so bili še slabo izurjeni, medtem ko so bili v bojih v utrdbah bolj trdni. Tretji bataljon so sestavljale 1., 2., 3.,

4. in 5. četa ter komandna četa. V bataljonu je bilo verjetno 300 do 400 mož. Torej je bil optimizem poveljstva sedmega korpusa glede uspeha v takojšnjem napadu opravičen.

Pomembnost trenutka za napad na mesto označuje izredno zamotana in za partizane ugodna situacija. Ko so namreč nemške čete 10. novembra končale ofenzivo, so se začele zbirati za odhod iz Ljubljanske pokrajine. Saj so to bile večinoma operativne enote, ki niso bile porabne za posadke v garnizonih. Nemci pa trenutno niso imeli drugih čet, da bi jih posadili v zasedena mesta. Med 10. in 12. novembrom je bila priložnost za napad na Novo mesto najbolj ugodna. Saj se je val nemških ofenzivnih enot umikal iz vse Ljubljanske pokrajine. Zapustile so Trebnje, Zužemberk, Škocjan, Šentvid pri Stični, Stično in se umaknili proti Ljubljani. Izpraznili so Semič, Čmotelj in Metliko, na Hrvaškem pa Ozalj in Jastrebarsko. Iz teh gibanj je poveljstvo XV. divizije napak sklepal, da se namerava sovražnik umakniti tudi iz Novega mesta. Kot na dlani je bilo, da sovražnik ne bo prepustil dolenske metropole enotam narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

Poveljstvi sedmega korpusa in XV. divizije sta zaslutili krizo v sovražnikovih garnizonih. Po ugodni spremembi položaja v Beli krajini je komandant sedmega korpusa poslal političnega komisarja XV. divizije Leka Marjanovića na levi breg Krke v štab XV. divizije, da bi nemudoma pripravil napad na Novo mesto (že ponoči na 11. november). K temu je korpusov štab sililo tudi navodilo glavnega štaba z dne 10. novembra. Glavni štab je mislil, da bi moral sedmi korpus

sedaj z vsemi razpoložljivimi močmi napasti kako sovražnikovo oporišče v dolini reke Krke. Oporišče je treba hitro zavzeti in uničiti sovražnika v njem. Potrebne so zmage, ki bi omogočile, da bi tudi druge enote krenile v napad. Glavni štab priporoča, naj korpus zbere dovolj močne enote, naj zadosti in pravilno uporabi težko orožje, naj preseneti sovražnika, naj se dobro zavaruje pred sovražnikovimi okrepitvami in njegovimi tankovskimi enotami in naj se ne loti nalog, ki jih borci ne bi mogli izpolniti.²⁶

Toda napada na Novo mesto niso mogli začeti v prvotno odločenem roku, tj. v noči na 11. november, ker se je zataknilo pri povezavi enot XV. divizije in pri težkem topništvu, ki ga je bilo zelo težavno prepeljati z Gorjancev na položaje za akcijo. Veliko nevšečnosti je povzročalo prepeljevanje topništva tudi zaradi tega, ker so domobranske čete neprestano iskale zakamuflirane havbice in so se enote Gubčeve in 15. brigade morale tolči z domobranci, namesto da bi bile pomagale artilerijskemu poveljstvu pri prevažanju topov.²⁷ Zato je bil drugi rok za začetek napada noč na 13. november oziroma najkasneje noč na 14. november 1943.²⁸

Do začetka napada je Gubčeva brigada vztrajno rušila ceste na desnem bregu Krke. Prvi bataljon je miniral in prekopaval med Šentjernejem in Novim mestom. Mostove je dobro porušil, medtem ko je bilo za prekopavanje cest premalo ljudi. Tretji bataljon je uničeval komunikacije blizu Novega mesta. Ena njegovih čet je prekopala cesto nad Ratežem. Požagala je telefonske drogoe, jih povezala z žico in postavila kot oviro na primerno mesto na cesti. Uničili so most čez prekop, hlode so razžagali in jih zažgali.²⁹ Bataljoni so se vmes spopadli z domobranskimi patruljami in enotami. Tako je 12. novembra četa tretjega bataljona udarila na oddelek domobrancev, ki je odhajal v Zabjo vas, da bi zasedel bunkerje. Domobranci so odgovorili na napad z ognjem težkih mitraljezov.³⁰

Brigadno poveljstvo je poskrbelo, da bi se 4. bataljon čimprej vrnil v njeno sestavo. To so že 8. novembra zahtevali od korpusovega komandanta, kar je bilo tudi odobreno. Bataljon je bil tedaj še vedno v Radni vasi in postavljал zasede na cestah. Desetega novembra se je premestil proti Prečni. Tu je v skladu s pripravami za napad na Novo mesto imel nalogo rušiti pot Bršljin—Luknja in Bršljin—Zalog. Gubčevci

so skupaj z drugim divizionom topništva to opravili tako, da so v pomoč mobilizirali prebivalstvo. Dne 13. novembra je bataljon šel pri Straži čez Krko in se naslednji dan priključil pri Novem mestu matični enoti.³¹

Petnajsta divizija je 11. novembra ukazala, da se morajo njej podrejene enote premakniti na izhodiščne položaje za novomeško akcijo. Gubčevi brigadi so ukazali, naj se s poglavitnimi silami premakne na položaje okoli Gotne vasi, z delom enot pa naj se zavaruje proti Kostanjevici. Na tej smeri mora biti najmanj en bataljon, ki mora poleg zavarovalnih nalog dan in noč prekopavati ceste. Na ugodnih mestih mora postavljati minska polja in zasede. Za pomoč pri rušenju cest naj mobilizira civilno prebivalstvo. Cankarjeva brigada bo zasedla Mirno peč in varovala trebanjsko smer, 12. brigada se bo postavila na cesto Novo mesto—Kronovo, 15. pa na Vahto na Gorjancih skupaj s prvim divizionom divizijskega topništva, ki je imel pri sebi dve havbici kal. 100 mm. Naloge vseh enot na novih položajih so bile: temeljito in neprestano prekopavanje vseh cest, ki so sposobne za kakršenkoli promet; mobilizacija vseh za vojsko in delo sposobnih moških, vojaško in politično deio ter priprava za bližnjo nalogo.³²

V skladu s tem poveljem je drugi bataljon Gubčeve brigade zasedel položaje okrog ceste Novo mesto—Kostanjevica od Mokrega polja do Rateža, prvi bataljon je ostal pri Kostanjevici, tretji se je pomaknil v okolico Gotne in Zabje vasi.

Napad na mesto

Zamisel o uničenju novomeške posadke je temeljila na dejstvu, da je bila postojanka slaba in njena zavest na nizki stopnji. *Napasti* jo je torej treba *takoj*, ne glede na možnosti, ali bi mogli pravočasno postaviti na položaje težko orožje in ga pripraviti za akcijo. Zato so datum začetka akcije, ki so ga bili prej že prestavili za noč na 14. november, spremenili in se naposled odločili za 12. november zvečer. Za neposreden napad na desnem bregu Krke je bila odrejena Gubčeva brigada, na levem bregu pa Cankarjeva brigada ter četa 12. brigade. Zavarovanja so bila tako razporejena, kot jih je bil določil divizijski štab že v predhodnem povelju za napad. Ker ni bilo mogoče postaviti na položaje vsega težkega orožja, je

komandant XV. divizije odredil, da bo štab artilerije postavil havbice od Gotne do Žabje vasi, ognjene položaje pa bo odredil namestnik divizijskega komandanta Alojz Kolman-Marok, sporazumno s poveljstvom Gubčeve brigade. Četrty bataljon Gubčeve brigade in drugi divizion artilerije naj bi varovala soteško smer tako, da bi del enot postavili na položaje nad Stražo, druge dele pa bi imeli v rezervi v Prečni. Glede boja je dalo poveljstvo divizije tale navodila:

ne dovolite enotam, da bi se ustavljale pred bunkerji, kjer bi se sovražnik krčevito branil; v tem primeru naj napadalci z manjšimi silami drže sovražnika v utrdbah, z drugimi pa naj bunkerje obidejo in vdvo v mesto; prizadevati si je treba, da bi ponoči zavzeli zgradbe in mesto, a utrjene točke, ki jih bo sovražnik še branil, naj se blokiraj o;

v boj ih po mestu naj se napadalci gibljejo skozi dvorišča in skozi hišne bloke, kaj ti ulice bodo pod ognjem sovražnega orožja;

v prvi vrsti se je treba truditi, da bi se na mostu spojile enote z desnega in levega brega Krke; straže na železniškem mostu naj partizanski oddelki preženo z levega brega reke;

enote na zavarovanjih se morajo dobro utrditi.³³

Iz teh podatkov bojnega povelja izhaja, da ni bilo odrejeno izrazito *težišče* napada, kjer naj bi se bile zbrale poglavitne sile XV. divizije. Po enakomerni razporejenosti brigad lahko sodimo, da je divizija ocenjevala vse smeri, od koder bi lahko interveniral sovražnik v pomoč napadeni postojanki, za enakovredne. Te smeri pa so bile: ljubljanska prek Trebnjega, krško-škocjanska preko Kronovega in Mačkovca, kostanjeviška preko Mokrega polja, kočevska preko Mavrlena in Uršnih sei ali skozi Sotesko.

Načrt novomeške sovražne garnizije spričo kritičnega stanja čet in okrepitev ni mogel biti drugačen, kot da je treba zdržati partizanske napade, oslanjajoč se na utrdbe poljskega tipa, dokler se ne bo položaj tako izpremenil, da bodo nemška poveljstva zmogla poslati odločilno pomoč oblegancem. Za oskrbovanje oblegane posadke naj poskrbi letalstvo ali pa posebne oskrbovalne kolone, ki imajo preko Mačkovca in Škocjana naj laž jo zvezo s Krškim.

Čeprav je komandant XV. divizije odredil 20. uro kot začetek napada, je tretji bataljon Gubčeve brigade napadel prvo utrjeno linijo na desnem bregu Novega mesta šele okoli

23. ure. Sovražnikove položaje v bunkerjih so branili domobranci. Boj se je začel pri Zabji vasi, kjer je bila prva četa, druga je napadla Gotno vas, tretja pa je bila ob Krki. Posebno se je izkazala prva četa. Do zore je prodrla do križišča cest Žabja vas—Gotna vas. Borci so se ostro bili za Žibertov hrib, ki je bil nekaj ključni položaj domobranske obrambe. Tu je bil hudo ranjen četni komandir. Zjutraj je gorelo nekaj hiš v Zabji vasi. Druga četa je prodrla do bunkerjev na Grmu. Bataljon spričo improviziranih priprav za napad in brez pomoči topništva ni mogel doseči večjih in odločilnih uspehov. Kmalu se je začelo daniti in bataljon je moral napad prekiniti. Zaplenil je mitraljez francoskega tipa in nekaj pušk, več zabojev streliva in nekaj bomb. Brigada je imela to noč enega mrtvega in sedem ranjenih.³⁴

Nekoliko prej kot pri Gubčevi brigadi se je začel napad dveh bataljonov Cankarjeve in čete 12. brigade. Enote so najprej prodrle v Bršljin, nato pa še do železniške postaje, kjer so borci kar v vagonih zalotili domobrance. Ključni položaj sovražnikove obrambe na tem odseku je bil na Marofu, ki ga borci to noč brez pomoči topništva niso mogli zavzeti. Ko so iz mesta prišli na pomoč ogroženim branilcem na postaji še štirje tanki, so se morali napadalci umakniti, ko so bili prej požgali sovražnikove utrdbe in barake. Cankarjeva brigada je imela enega mrtvega in šest ranjenih.³⁵

To noč se napad ni posrečil, saj so šle partizanske enote v akcijo slabo pripravljene, tako rekoč s pohoda in brez topniške pomoči. Sovražna posadka se je prepričala, da so se začele odločilne akcije za osvoboditev mesta. Vsekakor je bilo poglavitno prizadevanje branilcev Novega mesta usmerjeno k akciji, da bi čimprej pripeljali v blokirano mesto okrepitve, dokler ne bo nemško poveljstvo zbralo odločilne premoči, razbilo partizansko blokado in tolikanj okrepilo moč mestne posadke, da bo sposobna kljubovati vsem napadom enot narodnoosvobodilne vojske. Tudi oskrbovanje posadke z municijo in s hrano je bilo velik problem. Najbolj ugodno povezavo so imeli ob levi obali Krke skozi Mačkovec, Kronovo preko Skocjana proti Krškemu. Tu so se vsak dan kazali njihovi tanki in avtoblinde, ki so poskušali prebiti blokado 12. brigade. Smer proti Ljubljani preko Trebnjega je bila tudi ugodna. Iz tega izhaja, da je bilo težišče nemške obrambne organizacije Novega mesta na levem bregu Krke z usmeritvijo

proti Krškemu in Ljubljani. Smer iz Brežic skozi Kostanjevico proti Novemu mestu je bila manj ugodna, kajti partizani so imeli z naslonitvijo na Gorjance ugodne položaje za odbijanje vseh kolon. Iz Bele krajine čez Gorjance so vse komunikacije peljale skozi osvobojeno ozemlje, Gorjanci sami pa so bili s težavo prehodna in dobro branjena ovira za prodirajoče kolone. Nekoliko bolj ugodne možnosti je Nemcem ponujala cesta iz Kočevja čez Dvor in Žužemberk.

Ponovitev

Komandant XV. divizije se je odločil za isto koncepcijo ponovnega napada, kot jo je bil uporabil pri prvem. Pri ponovnem napadu na Novo mesto so uporabili skoraj vse topništvo, ki so ga razdelili v dva dela. Havbice so pomagale pri napadu bataljonov Gubčeve brigade, drugo topništvo pa je podprlo napad Cankarjeve brigade. Načrt za zavarovanje je obsegal v glavnem enake položaje in sile kot pri prvem napadu.

Komandant XV. divizije je ukazal, naj se Novo mesto ponovno napade ponoči na 15. november. Bojno povelje je bilo izdano že 13. novembra ob zori. Zaradi težav s prevozom artilerije je bila glede datuma za začetek ponovnega napada na mesto zopet velika negotovost. Spočetka so mislili začeti že 13. novembra zvečer pa so se premislili in presta vili datum na 14. november, ki je naposled le obveljal.

Bojno povelje XV. divizije je odredilo 18. uro za začetek napada, topniška priprava pa bi se začela ob 15. uri. Artilerijski štab naj bi postavil dve havbici na desni strani Krke, da bi tolkle samo Novo mesto, ena pa naj bi bila nameščena tako, da bi lahko obstrelj evala cesto Novo mesto—Kostanjevica. Na levo stran reke je treba postaviti štiri poljske tope kal. 75 mm na položaje od Kamene do Trške gore. Topniška priprava bo trajala od 15. do 18. ure s prekinitvami, nakar Tao nastopila pehota. S tem bojnim poveljem je XV. divizija končno odredila, naj se četrti bataljon Gubčeve brigade premesti na desno stran Krke in naj preide v sestavo svoje brigade.³⁶ Bojno povelje je enotam v glavnem odredilo enake naloge kot pri prvem napadu, pa tudi navodila za boj v mestu so bila ista.

Poveljstvo Gubčeve brigade je 14. novembra izdalo svoje bojno povelje in takole razdelilo; posameznim bataljonom naloge:

prvi bataljon bo pri Kostanjevici držal sovražno posadko v postojanki, hkrati bo zapiral smer Brežice—Novo mesto;

drugi bataljon ostane na starih položajih od Mokrega polja do Rateža in bo neposredno varoval kostanjeviško smer;

tretji bataljon bo zopet napadel Novo mesto v smeri Žabja vas—Grm;

četrti bataljon je prispel na bojišče v sestavo brigade ponoči na 14. november in dobil ukaz, naj neposredno napade Novo mesto v smeri Brod—Drska—Kandija do novomeskega mostu;

baterija se bo priključila tretjemu bataljonu s protitankovskim topom.

Brigadno poveljstvo je izdalo bataljonom ista navodila glede boja v mestu in obrambe smeri kot divizijsko bojno povelje.³⁷

Točno ob petnajsti uri 14. novembra 1943 je topniška priprava začela veliki napad, od katerega so si mnogo obetali.* Štab 15. divizije je poročal, da je v napadu sodelovalo pet topov: tri havbice kal. 100 mm in dva poljska topa kal. 75 mm. Havbice so zelo dobro zadevale. Petnajstkrat so bili zadeti objekti na Grmu, desetkrat pa položaji v Bršljinu. Petkrat so bili zadeti sovražnikovi položaji v Žabji vasi. Tudi poljski top se je izkazal. Prve granate so sicer preletele cilje, potem pa so začele padati na bunkerje na Kapiteljskem hribu. En bunker je bil zadet v polno. Kapiteljski hrib so hkrati obstreljevali težki in lahki minometi ter protitankovska topova.³⁸

Po končani topniški pripravi, ki je bila doslej *edinstvena* v narodnoosvobodilni vojni Slovenije, je šla v napad pehota. Tretji bataljon se je srdito bil od hiše do hiše in se prebijal

* Vendar je na odseku Gubčeve brigade bilo nekoliko drugače. Tretja baterija prvega diviziona je namreč že popolne 13. novembra začela streljati z enim topom proti domobranskim in nemškim položajem na Grmu. Štab artilerije je poročal, da je bilo obstreljevanje odlično izvedeno proti šoli, kjer je bil nameščen težki mitraljez. Zadeti je bil v polno. Nekateri bunkerji so bili zadeti. Okoli pol sedemnajste ure pa sta prileti letali, ki sta skoraj pol ure krožili nad topom. Baterija je morala zato ustaviti ogenj, letali pa so obstreljevali. Štab artilerije se je pritoževal, da je bila baterija v prvi liniji zopet brez zaščite peh ote.³⁹

proti Kandiji. Tu pa je naletel na ogenj iz bunkerjev in strelskih jarkov. Topništvo očitno ni uničilo vseh ognjenih vozlišč. Verj etno so borci tudi precenj evali možnosti artilerije, misleč, da bo zbrisalo vse ovire, ki so jim bile na poti. Toda med topniškim obstreljevanjem se je mnogo mitraljeških gnezd in izvorov ognja potuhnilo in topovi jih tako niso mogli najti. Proti jutru se je moral bataljon umakniti na izhodiščne položaje, ne da bi bil izpolnil nalogo. Tudi četrti bataljon je spočetka uspešno napredoval do Drske, kjer je naletel na odpor, ki ga brez topniške pomoči ni mogel streti. Temna noč je onemogočila uporabo težkega orožja, baterije topništva XV. divizije, ki so sodelovale pri topniški pripravi, pa so se že zvečer umaknile na varno. Tudi četrti bataljon ni izpolnil naloge.

Prvi bataljon je ponoči demonstrativno napadel Kostanjevico, drugi bataljon pa je prekopaval cesto.⁴⁰

Cankarjeva brigada je na juriš zavzela železniško postajo, pred zoro pa likvidirala dva sovražnikova bunkerja. Toda juriš na položaje Kapiteljskega hriba ni rodil sadov. Tudi na tem odseku topniška priprava ni dosegla pričakovanega učinka. Proti jutru se je Cankarjeva brigada začela pripravljati na ponoven juriš na Kapiteljski hrib.

Štab XV. divizije je 15. novembra zjutraj menil, da je sovražnikova obramba nična. 2e 14. novembra jo je letalstvo moralo oskrbovati s strelivom. Divizijski obveščevalci so poročali, da so prejeli pozive oblegancev, v katerih jim obupanci zatrjujejo, da bodo sami zapustili Novo mesto. Poveljstvo divizije je sklepalo, da je to znak njihove skrajne slabosti in dokaz, da je treba še bolj enefgično napasti in ne dovoliti, da bi ušel en sam vojak.

Zjutraj je bojevitost partizanskih enot nekolikanj popustila. Med tem je divizijsko poveljstvo sklenilo podnevi nadaljevati napad. 2e 15. novembra pred jutranjo zoro je odredilo enotam naslednje naloge:

Gubčeva brigada naj nadaljuje prodiranje proti mestu,

Cankarjeva brigada naj nujno likvidira Marof in Kapiteljski hrib,

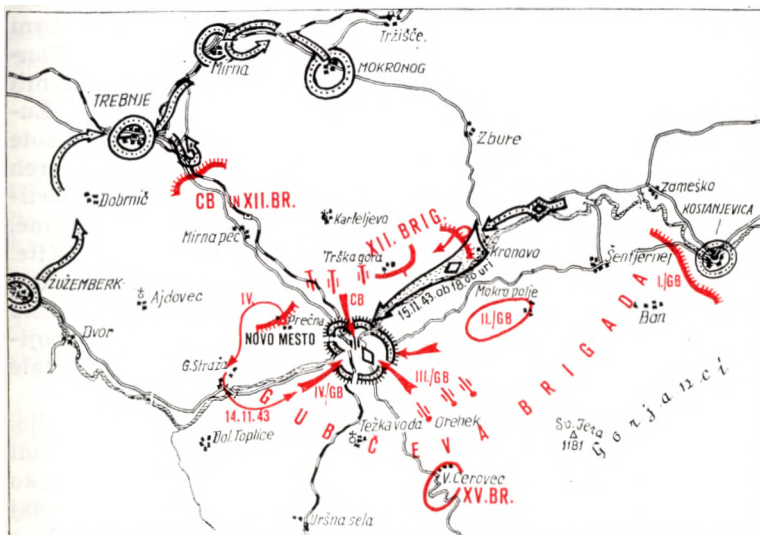
dvanajsta brigada naj okrepi obrambne položaje Cankarjeve pri Ponikvah, da bi obramba trebanjske smeri postala močnejša, zasede naj Trebelno in ruši zlasti cesto Kronovo—Novo mesto.

Petnajsta brigada v divizijski rezervi naj ima vse svoje enote pripravljene za premik, ki lahko sledi v vsakem trenutku.

Vsa divizijska artilerija naj pomaga pri napadu Cankarjeve na Kapiteljski hrib.⁴¹

Naloge jasno naznačujejo novo zamisel komandanta XV. divizije. Težišče napada se končno preseli na levi breg Krke in se usmerja na Kapiteljski hrib, sovražnikov ključni obrambni položaj, Gubčeva brigada prevzema pomožno nalogo pri občem napadu na mesto, okrepi se obramba trebanjske in kronovške smeri, 15. brigada pa mora nujno biti pripravljena na pohod. Kateri dogodki na bojišču so povzročili tako spremembo v taktiki napada na mesto?

Ze 14. novembra je sovražnik s kakimi 30 kamioni vojaštva prodrli v Trebnje. Ko je zaslutil partizansko obrambo pri Trebnjem, je začel premeščati tudi vojaštvo, ki ga je že imel v Mokronogu, proti Mirni. Namen je bil bržkone, z dveh smeri udariti proti Mirni peči in nato v Novo mesto. Ceste pa so bile tako razkopane in obramba ob njih tako utrjena, da s prodorom 14. novembra ni bilo nič in sovražnik se je

Napad na Novo mesto

umaknil v Mokronog, nekaj moštva pa je ostalo v Trebnjem. Toda ponoči je prodrlo do Kronovega okoli trideset kamionov sovražnega vojaštva, ki pa jih je bataljon 12. brigade napadel in zavmil. Tudi iz Novega mesta so še 14. novembra tipali proti Kronovem, vendar je njihove izvidniške odrede zavrnila 12. brigada.⁴² Vse to gibanje sovražnega vojaštva je pomenilo, da se je začela odločilna akcija za rešitev obkoljene in ogrožene posadke v mestu. Zato je poveljstvo XV. divizije pohitelo, da bi že 15. novembra zavzelo Novo mesto in tako prehitelo sovražnika. Z vsemi akcijami je postala desna obala Krke drugotnega pomena.

Cankarjeva brigada je ves dan 15. novembra nadalje napadala. Bilo je zelo slabo vreme, celo snežno neurje, ki je oviralo topniško obstreljevanje postojanke. Za zvečer 15. novembra so pripravili nov obči nočni napad na mesto. V tem pa so Nemci začeli s treh strani prodirati proti mestu. Prva in najbolj nevarna kolona je prišla podnevi 15. novembra iz Krškega in najprej udarila do Kronovega. Ko je popravila cesto, je pod tankovsko zaščito prodrla na Trško goro. Dvanajsta brigada jo je hrabro napadala in jo celo začasno prepodila s Trške gore. Druga kolona kakih 600 mož s tankovsko podporo je iz Trebnjega začela prodirati proti Mirni peči. Pri Ponikvah se je spopadla z zaščitnimi enotami Cankarjeve in 12. brigade. Sovražnika so ustavili in ga zavmili v Trebnje. Tretja kolona je napredovala iz Kočevja skozi Žužemberk in Dobmič v Trebnje. Tako so bile partizanske enote na zavarovanjih postavljene v položaj, da so morale na treh smereh odbijati sovražnika. Obrambni boji so bili za partizane sicer podnevi uspešni. Ceste so bile temeljito prekopane, zato so morale sovražne čete nastopati brez tankovske zaščite. Zvečer pa je nemško-domobranska kolona v smeri Kronovo—Novo mesto toliko popravila cesto, da je ob 18. uri *ukorakala* v Novo mesto in s tem *razbila blokado* na tem odseku bojišča. Možnosti za osvoboditev Novega mesta so tako postale minimalne.

Kljub temu je XV. divizija ponoči nadaljevala akcijo. Cankarjeva brigada je silovito napadala, da bi zajela tudi tište enote, ki so uspele prodreti v mesto. Sovražnik je tako izboljšal obrambo pri Kapiteljskem hribu, da je imel sedaj na voljo tri obrambne linije. Spredej so bili strelski jarki s strelci, drugo linijo so sestavljali lahki bunkerji z mitraljezci,

v tretji liniji pa so bili težji bunkerji s težkimi mitraljezi in z minometi. Partizani so zavzeli prvo linijo in bombašem se je posrečilo vreči nekaj bomb v bunkerje v drugi liniji, toda zavzeti jih le niso mogli. Akcijo Cankarjeve brigade so podpirali trije topovi in vsi lahki in težki minometi. Podobno kot na levem bregu je imel sovražnik organizirano obrambo na desnem bregu. 2e popoldne je začela druga baterija prvega diviziona divizijskega topništva streljati na utrdbe, to pot le z eno havbico. Izstrelili so 20 granat. Bila je gosta megla in zato opazovanje zadetkov ni bilo mogoče. Ob 17.50 je havbica nehala streljati, napadati je začela pehota.⁴³ Napad Gubčeve brigade je bil kljub slabi vidljivosti in neugodnemu vremenu silovit. Vendar bataljona dlje kot do bunkerjev v Kandiji ništa prišla, čeprav sta zavzela dve utrjeni hiši. Komandant tretjega bataljona je ob treh zjutraj 16. novembra poročal poveljstvu brigade, da ne pridejo nikjer naprej od bunkerjev, »ker je močan odpor na vse strani. Poskušali smo na vse načine in se sploh ne da. Protitankovski top smo tudi peljali V Zabjo vas, da bi z njim streljali na bunkerje, pa ga nismo mogli od nobene strani postaviti v smeri proti bunkerju«. ⁴⁴ Prodore posameznih skupin brigade je zaustavljala sovražnik tako, da je z vnetljivimi granatami zažigal poslopja. Tako je osvetljeval cilje. Proti jutru je uvedel v boj tanke, ki so zaustavili nadaljnje prodiranje brigade.⁴⁶

Napad na Novo mesto je bil tako *dokončno odbit*.

Poveljstvo XV. divizije je zjutraj 16. novembra izdalo povelje o razporedu enot čez dan. Gubčeva brigada naj še naprej ostane na doseženih položajih in naj drži ozko blokado Novega mesta z desnega brega Krke. Še naprej naj vpada v mesto in naj likvidira izpostavljene bunkerje. Sovražnikovim motoriziranim kolonam mora onemogočiti prodiranje proti mestu. Zato naj še naprej ruši ceste in naj postavlja na prekopanih mestih protitankovsko orožje.

Cankarjeva brigada naj se umakne iz mesta na vame položaje, kjer naj se utrdi in napada sovražnikove kolone, če bi poskušale iz Trebnjega prodirati proti mestu.

Dvanajsti brigadi so ukazali, naj neprestano napada sovražnika na cesti Novo mesto—Bela cerkev;

petnajsta brigada naj ima še vedno en bataljon na Vahti na Gorjancih;

artilerija naj nekoliko umakne topove na levem bregu Krke, vendar naj bodo spravljene tako, da jih bo mogoče vsak čas uporabiti. Topove na desnem bregu pa naj umaknejo na zanesljiva mesta glede na položaj; prvi divizion naj ostane z Gubčevo brigado. Ker je bila zveza med enotami na obeh straneh Krke slaba, so Gubčevi brigadi ukazali, naj jo vzpostavi s kolesarsko četo.*

To povelje je bilo nekako predhodno povelje za prekinitve napada na Novo mesto.⁴⁶

Gubčeva brigada se je že 16. novembra umaknila nekoliko nazaj na položaje, od koder je imela boljši pregled nad sovražnikovimi gibanji v mestu. To velja posebej za tretji in četrti bataljon, ki sta bila ves čas akcije v neposredni bližini sovražnika.

Prvi divizion se je vrnil v Gabrje in začel s politično vzgojnim delom in vojaškimi vajami.

Posledice neuspeha

Napad na Novo mesto od 10. do 16. novembra je bila poleg napada na Kočevje od 9. do 12. decembra 1943 največja operacija partizanskih enot na utrjeno mesto. Partizanske brigade so se znašle pred novimi, doslej neznanimi taktičnimi nalogami. Pogled na zemljevid nas bo hitro prepričal, da ima malokatero mesto na Slovenskem tako ugodno lego za obrambo kakor prav Novo mesto. Osrednji del mesta oklepa s skoraj sklenjeno vijugo široka in globoka Krka, čez katero sta možna le dva prehoda: čez glavni in železniški most. Leta pa je bil tedaj porušen, da je prehod bil mogoč le za pehoto. Vhod v mesto brani na levem bregu odličen obrambni položaj Marofa. Nemci so utrdili Žabjo vas in Kandijo le kot mostobran, da bi bil prehod čez reko, ko bo za to potreba, pri roki. V primeru, da bi bila Gubčeva brigada zavzela ves mostobran, to se pravi vse vasi in naselja na desnem bregu, ki sicer sodijo pod mesto, bi sovražniku ostala odlična obramba ob Krki, ki bi jo bilo s preprostimi sredstvi, s katerimi so tedaj razpolagale brigade in divizije, skoraj nemogoče obvla-

* To je bila verjetno le skupina partizanov iz voda za zvezo pri štabu brigade, ki je po potrebi uporabljala kolesa.

dati. Tako je bilo mesto za brigade zelo trd oreh. Edine možnosti so se ponujale v tem, da je bila sovražnikova obramba spočetka šibka in slabo organizirana in da je XV. divizija razpolagala s topništvom, ki bi v sodelovanju s težkim orožjem brigad morda spravilo novomeško obrambo na kolena.

Kje so bili vzroki, da se napad na Novo mesto ni posrečil?

Štab XV. divizije je 16. novembra ocenjeval akcije vseh podrejenih enot in prišel do sklepa, da »naše enote niso pokazale večšine pri zavzemanju večjih mest, kar je krivda samih štabov. Več je bilo neiznajdljivosti kot pa odločnosti. Poleg tega se lahko zaključuje, da so se preveč zanašali na topništvo in zahtevali od njega, naj jim najprej razbije vsak zaklon s topniškim ognjem. Odlično so se držale enote dvanajste brigade, ki so jurišale s pesmijo — Naprej v borbo... — ter prisilile sovražnika v beg.« Nadalje je poveljstvo divizije menilo, da je topništvo točno streljalo. Pokazalo pa je manj sposobnosti za hitro prepeljavo topov na položaje in ni imelo dobre koordinacije s pehoto. Z izpostavljenimi enotami pa sploh ni imelo zveze.⁴⁷

Ocenjevanje in analiza posameznih elementov taktičnih prijemov v tej nadvse zanimivi in poučni bitki za utrjeno mesto nam bo odkrilo vzroke za neuspeh, ki jih poveljstvo XV. kaj lahkomišelnost pripisuje drugim štabom. Predvsem je pomembno, kako je poveljstvo presoјalo sovražnikove moči in sposobnosti za obrambo Novega mesta. Petnajsta je menila, da je sovražnik v mestu slab, in je zato vnašala med enote brezskrbnost in popolno zaverovanost v pozitiven konec operacije. Likvidacija Novega mesta sploh ni problem, tako slabotna in demoralizirana je posadka, je zatrjevalo divizijsko poveljstvo. Seveda tako *napačno sklepanje* demobilizira nižje štabe, da si ne prizadevajo dovolj resno pripraviti enot na trd boj. Petnajsta divizija ni upoštevala imenitnega prirodnega obrambnega položaja Novega mesta. Saj je mesto skoraj na rečnem otoku. Imelo je trdne zgradbe z globokimi kletmi, kar je povečevalo odpornost celo proti težkemu topništvu. Sovražnik verjetno ni bil demoraliziran, kot je zatrjevala divizija, marveč je bil v trenutni krizi. Predvsem ni pričakoval, da si bodo partizani po veliki nemški ofenzivi tako naglo opomogli in prešli v napad.

Petnajsta divizija tudi ni poznala razmer in bojne sposobnosti v lastnih enotah, saj je bila dolgo odrezana od svo-

jih enot na Gorjancih in se tudi dolgo ni mogla povezati z njimi. Petnajsta divizija ni mogla doumeti, kako hude boje je bila Gubčeva brigada okoli Kostanjevice in kako velike žrtve je morala dati, da bi sprejela nase prvi in najmočnejši nalet sovražnikovih motoriziranih tankovskih in pehotnih enot. Poveljstvo XV. divizije je zakasnilo v učinkoviti organizaciji napada na Novo mesto. Odločilno je bilo, da ni posredovalo, da bi njeno topništvo zbralo topove in jih prepeljalo na bolj komunikativna mesta, od koder bi jih bilo lažje pravočasno prepeljati na položaje. To je bil vzrok za odložitev drugega napada na Novo mesto za cela dva dni in pa, da so brigade morale izvesti prvi napad brez podpore topništva. Štab XV. divizije je bil tako odmaknjen od stvarnih dogajanj na bojišču, da sploh ni bil pobudnik napada na mesto. To je bilo poveljstvo sedmega korpusa. Pomanjkanje pobude pa je tudi pomanjkanje idej. Zamisli pa so tista sila, ki razgibljejo duhove v enotah in poženo v akcijo. Divizija je svoje napadalne enote enakomerno razporedila okoli Novega mesta. Iz tega izhaja, da so vsi cilji v obrambi mesta bili zanj enakovredni. Vendar je pri vseh vojaških in bojnih akcijah prvo, kje so ključne pozicije, ki odpirajo pot k zmagi. Na ta težišča, na te ključne položaje je treba usmeriti vso moč udarca. V novomeški operaciji pa tega ni bilo. Šele proti koncu akcije, ko si je posadka že opomogla od prvega šoka in ko so Nemci zmogli organizirati zadostno moč za deblokiranje novomeške posadke, je poveljstvo divizije začutilo, da je težišče na levem bregu Krke, na Kapiteljskem hribu. Toda tja ni bilo več mogoče pripeljati večino topništva in drugega težkega orožja, niti organizirati smotrnega topniškega ognja s položajev, kjer so bili topovi.

Kot smo videli, je divizija enakomerno razporedila brigade za zavaravanje območja napada. To pomeni, da je imela za enako pomembne vse smeri. Zato so postavili enote tudi na taka mesta, kjer ni bilo potrebno. Uporaba čet je bila zato neekonomična. Glede zavaravanja smeri v obrambi rajona, kjer je napad na utrjeno postojanko, so se komandanti sčasoma navadili na kompromise, saj se določenemu riziku v vojaških operacijah ni mogoče odreči. Tako so določali najpomembnejše smeri, ki so jih zavaravali z večjimi enotami, med tem ko so na nepomembne postavljali le slaba zavarovanja ali pa nobena. Kot primer bi lahko navedli belokranj-

sko smer, kjer je bil zaposlen del 15. brigade. Ni bilo verjetno, da bi bil sovražnik izbral dolgo tvegano pot iz Karlovca ali pa iz kateregakoli mesta na Hrvaškem in šel skozi osvobojeno in tradicionalno dobro branjeno Belo krajino reševat novomeško posadko. Če bi bil štab XV. divizije to pravočasno uvidel, bi ostala prosta dobra 15. brigada, ki bi jo lahko uporabili na levem bregu Krke na težišču novomeške operacije in uspeh bi bil verjetno drugačen. Tako pa je poveljstvo XV. divizije v skladu s svojo zamisljivo upoštevalo v načrtu za napad *enakomernost*, namesto da bi uveljavljalo koncept *težiščnosti* oziroma pglavitnosti pomena smeri.

Gubčevi brigadi je tudi bila dodeljena pomembna naloga. Vendar je očitno, da napad in popoln uspeh na odseku Gubčeve brigade ne bi prinesla odločilne zmage, saj bi se z zasedbo vsega Novega mesta na desnem bregu Krke akcija ustavila na reki, čez katero ne bi bil mogoč nasilen prehod (forsiranje reke), ker za to niti brigada niti divizija ništa imeli pripomočkov. Obramba Novega mesta bi ostala neokrnjena, branilci bi izgubili le mostobran. Gubčeva brigada je torej dejansko bila le na pomožni smeri napada, na kateri so zopet bile uporabljene premočne enote.

Topništvo je bilo v novomeški operaciji organizirano in množično uporabljeno. Seveda poveljniki niso imeli pravega pojma o taktiki pri uporabi topništva. Topniškim enotam so sicer poveljevali odlični komandirji in komandanti, toda pravil za uporabo topništva niso še mogli poznati. Šele sčasoma je krvavo plačana izkušnja nakazala smemice za pravilno uporabo artilerije v partizanskih pogojih vojskovanja. Zato je bilo tudi topništvo skoraj enakomerno razporejeno po bojišču. Njegovo silovito učinkovitost niso izkoristili na odločilni točki, to je proti Kapiteljskemu hribu, da bi poskusili streti obrambo in si odpreti pot v mesto. Koncentracija ognja težkega orožja je manever, ki lahko odločilno poseže v boj. Sicer pa so se topničarji pri streljanju presenetljivo dobro izkazali. Zadetki so bili točni in učinek dober.

Vzroki za neuspeh pri Novem mestu so torej izvirali bolj iz koncepta poveljstva XV. divizije za napad kot pa iz kakih drugih ozirov. Glavni štab je npr. takole presojal vzroke neuspeha pri Novem mestu: »Trenutno smo morali odnehati od napada na Novo mesto, ker je bil sam začetek napada izveden skrajno nevojaško, na vrat — na nos, brez kakršnekoli pred-

hodne priprave in brez kakršnegakoli plana.«⁴⁸ Boj brigad moramo ocenjevati zelo pozitivno. Gubčeva brigada je popolnoma zavaravala kostanjeviško smer, tretji in četrti bataljon pa sta vztrajno grizla sovražnikove utrdbe in se prebijala proti mostu. Četrti bataljon je nalogo z veliko vztrajnostjo uresničeval, čeprav je bil dolgo odsoten in ni bil deležen pomoči poveljstva matične enote. Obča hrabrost in požrtvovanje gubčevcev sta tudi v tej operaciji prišla do veljave. Štab Gubčeve brigade se je pohvalno izrekel o prizadevnosti borcev, ko je v poročilu štabu XV. divizije napisal: »V zvezi z akcijo na Novo mesto je treba poudariti, da so se borci naše brigade dobro izkazali, posebno borci tretjega bataljona.«⁴⁹ Gubčeva brigada je imela v akciji na Novo mesto tri mrtve in petnajst ranjenih,⁵⁰ kar ni veliko, pravi štab Gubčeve brigade, če računamo, da je sovražnik imel okoli 60 mrtvih.⁵¹ Tudi druge brigade so se v bojih izredno izkazale. To velja posebej za dvanajsto brigado, ki je v napornih bojih varovala škocjansko smer. Škoda, da tako velika požrtvovalnost ni bila kronana s popolnim uspehom.

Sovražnik se je v Novem mestu obdržal in ostal do konca vojne. Iz mesta se je povezoval prek Škocjana proti Krškemu, prek Trebnjega z Ljubljano, prek Zužemberka pa s Kočevjem. Z utrditvijo Novega mesta si je zagotovil izhodišča za vdore na osvobojeno ozemlje Dolenjske okoli Gorjancev in v Belo krajino. Tudi ob drugi dolenski komunikaciji si je z utrditvijo Kočevja pripravil podobne možnosti. Dve veji komunikacij, ki peljeta iz Grosupljega proti Novemu mestu in Kočevju, sta postali prizorišči neprestanih bojov. Odtegovali sta jedro VII. korpusa od strateških komunikacij na relaciji Brežice—Zidani most—Ljubljana—Trst, kar je bila temeljna naloga prizadevnosti nemških čet.

Glavni štab je dobro ocenil položaj, ki je nastal z neuspehom pri Novem mestu. »Zato so Nemci uspeli«, piše glavni štab generallajtnantu Avšiču »dobro utrditi to točko (Novo mesto op. L. A.), s čimer se je naš položaj zelo poslabšal. Nemci imajo iz te točke lepe možnosti za prodore na osvobojeno ozemlje, kadarkoli bi jim uspelo zbrati na tem odseku nekoliko večje sile.«⁵²

Vendar bi bilo napak, če bi trdili, da je bil neuspeh XV. divizije pri Novem mestu usodnega pomena. Saj pri koncu leta 1943 Nemci v Jugoslaviji še niso bili tako slabi, da ob

ugodni priložnosti ne bi zmogli zbrati dovolj moči, da bi vnovič zavzeli Novo mesto in vzpostavili podobno operativno situacijo, kot se je bila izoblikovala pri opustitvi naporov XV. divizije, da likvidira mestno posadko.

OPOMBE

¹ Okrožnica glavnega štaba z dne 23. novembra 1943, Zbornik VI-8-127.

² Direktiva CK KPS z dne 20. novembra 1943, Zbornik VI-8-115.

³ Navodilo Gubčeve brigade bataljonu z dne 6. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴ Ukaz Gubčeve brigade drugemu bataljonu z dne 1. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵ Poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 10. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁶ Povelje Gubčeve brigade drugemu bataljonu z dne 3. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁷ Pismo komandir ja druge čete četrtega bataljona Gubčeve brigade (brez datuma), arhiv GB MLRS.

⁸ Poročilo drugega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade 6. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹ Poročilo drugega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 3. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰ Poročilo štaba Gubčeve brigade glavnemu štabu 22. novembra 1943, Zbornik VI-8-124.

¹¹ Poročilo rajonskega odbora OF za Šmihel-Stopiče z dne 22. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹² Poročilo brigadnega sodišča Gubčeve brigade z dne 9. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹³ Podatek Janeza Vipotnika.

¹⁴ Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-81.

¹⁵ Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu z dne 11. novembra 1943, Zbornik VI-8-89.

¹⁶ Povelje štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁷ Poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 7. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁸ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 7. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁹ Poročilo Gubčeve brigade glavnemu štabu z dne 22. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6.

²⁰ Poročilo štaba sedmega korpusa glavnemu štabu 9. novembra 1943, Zbornik VI-8-84.

²¹ Poročilo Gubčeve brigade glavnemu štabu z dne 22. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6.

²² Dnevno povelje višjega vodje SS in policije XVIII. vojnega okrožja z dne 6. novembra 1943, Zbornik VI-8-170.

²³ Glej poročilo sedmega korpusa glavnemu štabu z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-81.

²⁴ Glej poročilo sedmega korpusa glavnemu štabu z dne 11. novembra 1943, Zbornik VI-8-89.

²⁵ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 12. novembra 1943 za napad na Novo mesto, Zbornik VI-8-91.

²⁶ Odločba glavnega štaba z dne 10. novembra 1943 štabu sedmega korpusa za začetek akcij proti sovražniku v dolini Krke, Zbornik VI-8-87.

²⁷ Glej poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 11. novembra 1943 in poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 12. novembra 1943, oba dokumenta sta v arhivu GB MLRS.

²⁸ Poročilo sedmega korpusa glavnemu štabu z dne 11. novembra 1943 o pripravah za napad na Novo mesto, Zbornik VI-8-89.

²⁹ Poročili prvega in tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 9. in 11. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁰ Dnevno poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 12. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³¹ Poročilo četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 22. novembra 1943 o akcijah bataljona med 21. oktobrom in 18. novembrom 1943, Zbornik VI-8-125 in poročilo štaba artilerije XV. divizije o aktivnostih podrejenih enot za čas med 21. oktobrom in 10. novembrom 1943, Zbornik VI-8-88.

³² Povelje štaba XV. divizije podrejenim enotam z dne 11. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³³ Glej bojno povelje štaba XV. divizije z dne 12. novembra 1943 za napad na Novo mesto, Zbornik VI-8-91.

³⁴ Glej informacijo Gubčeve brigade prvemu bataljonu z dne 13. novembra 1943, arhiv GB MLRS, poročilo štaba Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 13. novembra 1943, Zbornik VI-8-112, štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 22. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6.

³⁵ Poročilo štaba dvanajste brigade z dne 13. novembra 1943, Zbornik VI-8-93, in poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943, Zbornik VI-8-96.

³⁶ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 13. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁷ Bojno povelje štaba Gubčeve brigade z dne 14. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁸ Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu o napadu na Novo mesto, Zbornik VI-8-100.

³⁹ Poročilo propagandnega odseka štaba artilerije z dne 18. novembra 1943, arhiv CK KPS.

⁴⁰ Poročilo Gubčeve brigade z dne 22. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/B'.

⁴¹ Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu z dne 15. novembra 1943 o napadu na Novo mesto, Zbornik VI-8-101.

⁴² Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu o napadu na Novo mesto, Zbornik VI-8-100.

⁴⁸ Poročilo propagandnega odseka štaba artilerije XV. divizije z dne 18. novembra 1943, arhiv CK KPS.

⁴⁴ Poročilo komandanta tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 16. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁵ Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943 o boj ih za Novo mesto, Zbornik VI-8-104.

⁴⁸ Tudi tam.

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ Direktiva glavnega štaba generallajtnantu Jaku Avšiču z dne 26. novembra 1943 o dogovoru z glavnim štabom Hrvatske, Zbornik VI-8-133.

⁴⁸ Poročilo štaba Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 18. novembra 1943, Zbornik VI-8-112.

⁵⁰ Poročilo Gubčeve brigade glavnemu štabu z dne 22. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/IIb.

⁵¹ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 18. novembra 1943, Zbornik VI-8-112.

⁵² Direktiva glavnega štaba generallajtnantu Jaku Avšiču z dne 18. novembra 1943, Zbornik VI-8-133.

X

BLOKADA NOVEGA MESTA

Od 17. novembra 1943 do 2. februarja 1944

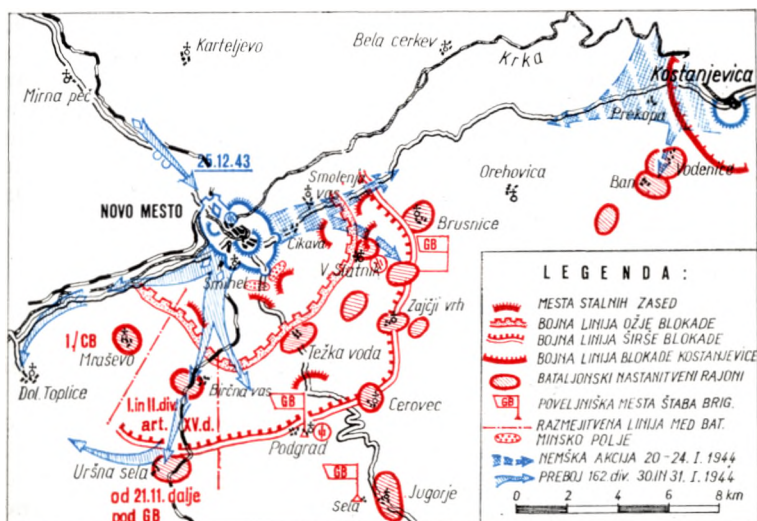
Po odbitem napadu na Novo mesto so Nemci uvideli, da se bo treba dobro pripraviti, da bi dolensko metropolo obdržali v svojih rokah. Partizanska vojska se je namreč po ofenzivi neverjetno hitro znašla. In kar je bilo najbolj pomembno — ohranila je težko orožje in dovolj streliva zanj, zato so bile slabo utrjene postojanke vedno v nevarnosti, da bodo podlegle partizanskim napadom.

Nemški načrt za mestno obrambo je predvideval naslednje ukrepe: utrditi mesto, zagotoviti povezavo z zaledjem zaradi oskrbovanja, organizirati Novo mesto kot *izhodišče* za vdore na Dolenjsko in v Belo krajino.

Dne 17. novembra 1943 je bilo v mestu okoli 1200 sovražnih vojakov. To število pa se je s prihodom novih enot hitro povzpelo na blizu 3000. Med temi vojaki je bilo 1000 neoboroženih. Njihova naloga je bila izvesti utrjevalna dela, ki jih je načrtoval in vodil poseben inženirski štab. Novomeška posadka je bila zelo pisana. Poleg nemških enot, ki jih je bilo najmanj, je bilo največ domobrancev in še enote, sestavljene iz različnih narodnosti.*

* Obveščevalni center XV. divizije je v rednem situacijskem poročilu za 19. november 1943 poročal, da je v Novem mestu trenutno 900—1000 Nemcev, 1100 domobrancev, okoli 400 nedičevcev in 1100 mož delavcev organizacije Todt. V postojanki je nemški štab za utrjevalna dela. Nemci imajo v mestu dva tanka, štiri avtoblinde, 80 kamionov, 60 osebnih avtomobilov, 22 motociklov, sedem vlačilcev za topove in dva posebna avtomobila s sredstvi za požiganje. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra štaba XV. divizije za 19. november 1943, arhiv IZDG, fase. 158/1-2. Dne 20. novembra pa je bilo po poročilu obveščevalnega centra XV. divizije v mestu 750 domobrancev, 900 do 1000 Nemcev, 80 nedičev-

Delavstvo, ki je prispelo v mesto 16. novembra 1943, je začelo nemudoma kopati strelske järke in graditi utrdbe. Sovražna mestna posadka je torej štela okoli 2000 vojakov in kakih 1000 delavcev, kar je bilo dovolj za obrambo mesta, za zavarovanje dovoza oskrbovalnih potrebščin in še za manjše izpade na osvobojeno ozemlje. Pripomniti je treba, da sta bila sestava in število sovražnih čet v Novem mestu le začasna. Ko so bila namreč utrjevalna dela toliko napredovala, da so bile utrdbe uporabne za obrambo, so se enote v mestu menjale. Le tretji bataljon domobrancev je ostal. Ker so z okrepitevami prispele tudi nekatere domobranske čete, se je v mestu sestavila tretja bojna skupina. Poleg tretjega bataljona se je skupini priključilo tudi nekaj čet Rupnikove skupine, to so bile 1., 4., 8. in 10. posadna četa. Skupno je to bilo okoli 800 do 1000 domobrancev, ki pa jih niso uporabili le v mestu, marveč so jih počasi vtikali v utrdbe, ki so jih bili začeli graditi za povezavo Novega mesta s Krškim oziroma Breži-

Blokada Novega mesta in Kostanjevice novembra in decembra 1943 ter januarja 1944

cev in okoli 1000 delavcev organizacije Todt. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra štaba XV. divizije za 20. november 1943, arhiv IZDG, faze. 158/1-2.

carni ob cesti skozi Kronovo. Od nemških enot je bila tu enota 19. SS policijskega polka.

Nemci so kar hitro organizirali oskrbovalne kolone, da bi prevažali posadki v mesto potrebščine in municijo. Zato so uporabljali škocjansko in trebanjsko komunikacijo. Takole so bile sestavljene njihove oskrbovalne kolone: spredaj je bil odred za boj proti partizanom, za njimi so šle enote za usposobitev komunikacij, nato pa transportne kolone z neposrednim zavarovanjem. Kolone so močno zavarovali tudi s pomočnimi odredi. Iz Novega mesta je prihajala oskrbovalni koloni nasproti enota, ki je olajšala zadnji del pohoda. Čankarjeva in dvanajsta brigada ništa mogli preprečiti oskrbovanja Novega mesta na svojih sektorjih, čeprav sta se krepko postavljali v bran prodirajočim kolonom. Vendar oskrbovanje ni bilo redno, temveč občasno in vedno povezano z bojno akcijo, saj so se oskrbovalne kolone včasih gibale po osvobodnem ozemlju od Grosupljega do Novega mesta.

Dokler Novo mesto ne bo dodobra utrjeno, ne more biti odskočna deska za napade na osvobodeno ozemlje. Zato so bile sploščene vse sovražnikove akcije, ki so bile sprožene na desnem bregu Krke, namenjene izvidniškemu delu van ju in vznemirjanju Gubčeve brigade. Dne 24. novembra je sicer sovražnikova večja enota na 27 kamionih poskušala prodreti iz Kostanjevice proti Novemu mestu, vendar je dosegla le Šentjernej in Orehovico, nakar se je vrnila, kajti cesta je bila preveč uničena, da bi jo bili mogli popraviti.

Blokadni položaji brigade

Sila napadalen položaj Novega mesta je skrbel glavni štab Slovenije. Vdori na osvobodeno ozemlje bi bili zelo nevarni. Zato je glavni štab ukazal, naj se mesto blokira. Tako se je iz poskusa likvidacije *razvila blokada* Novega mesta, ki je bila po obsegu in trajanju nenavadna in edinstvena med vojno. Poveljstvo XV. divizije jo je ukazalo s poveljem dne 17. novembra 1943: »Novo mesto naj se še nadalje blokira s tem, da se enote umaknejo na ugodnejše položaje za izvedbo širše blokade... Kot glavna direktiva ostane do nadaljnjega rušenje vseh komunikacij, ki vodijo proti Novemu mestu ...« Gubčevi brigadi je divizija dodelila odsek Težka voda—Ve-

liki Slatnik—Brusnice—Vodenice, prvi divizion artilerije v sestavi gubčeve brigade pa bo branil odsek pri Gabrju.¹ Gubčeva brigada mora po tem povelju totalno uničiti cesto Novo mesto—Kostanjevica.

Glede na ukaz o blokadi mesta so se enote brigade 17. novembra postavile na nove položaje. Prvi bataljon je ostal na Vodenicah s poveljitno nalogo, da varuje smer iz Kostanjevice proti Novemu mestu. Bataljon ne sme dovoliti, da bi belci prehajali čez Krko. Še naprej mora prekopavati ceste. Drugi bataljon se je preselil na položaje okoli Brusnic. Pod kontrolo je dobil cesto Šentjernej—Novo mesto in jo še nadalje rušil. Tretji bataljon je s položajem pri Velikem Slatniku neposredno kontroliral mesto. Četrty bataljon se je premaknil k Težki vodi, varoval smer proti Novemu mestu in prekopaval gorjansko cesto. Vzdrževal je zvezo s petnajsto brigado na Vahti. Baterija se je priključila tretjemu bataljonu, protitankovski top pa so dodelili drugemu bataljonu pri Račeju. Štab brigade je bil v Dolžu, od koder se je 18. novembra premaknil na Hrušico.²

Petnajsta brigada je varovala dohode k mestu iz Bele krajine. Cankarjeva in dvanajsta brigada pa sta blokirali mesto z levega brega Krke.

Tako je bila organizirana blokada Novega mesta.

Za uvrstitev in kontrolo blokade je poveljstvo XV. divizije 18. novembra zvečer sklicalo konferenco vseh štabov brigad in artilerije. Tu so posvetili posebno pozornost uničevanju cest, ker za tako veliko delo enote še niso imele opremljenih inženirskih enot.

Gubčeva brigada je z blokado Novega mesta začela serijo manjših a tudi večjih spopadov s sovražnikom. Dne 18. novembra je ob 9. uri začela prodirati manjša nemško-domobranska patrulja iz mesta proti Smolenji vasi, kjer jo je tretji bataljon v kratkem spopadu zavrnil. Bataljon je imel enega lahko ranjenega. Pri Cikavi je druga patrulja, skrita v dobro postavljeni zasedi, pričakala Gubčevo patruljo in jo napadla. En partizan je bil ranjen in ga je sovražnik ujel. Ta dan so se spopadale s sovražnikom tudi enote Cankarjeve ter dvanajste brigade. Naslednji dan (19. novembra) je Gubčeva brigada dobila nalogo, naj skupaj s prvim divizionom zakonspirira havbice. Navodila za to delo je dobila na konferenci štabov enot XV. divizije. Dvajsetega novembra se je

prvi bataljon pri vasi Dobe (pri Kostanjevici) spopadel s skupino domobrancev. Drugi bataljoni in baterija so prekopavali ceste. Tudi naslednji dan ni minil brez bojov. Pri Malem Slatniku in pri Cikavi so se enote tretjega bataljona spopadle z domobranci, ki so imeli dva mrtva, bataljon pa je bil brez žrtev.³ Dan kasneje sta se spopadala s sovražnimi manjšimi enotami prvi in tretji bataljon. Prvi je napadel izvidniške patrulje iz Kostanjevice, tretji pa pri Žabji vasi.

Med tem so vznemirile glavni štab sporočila, da sovražnik pripravlja novo ofenzivo na slovenskem ozemlju. Zato so prejele vse enote navodila, kako je treba ukrepati v takem primeru. Glavni štab je pri nacrtu za ukrepanje v primeru ofenzive vodila poglobitna misel, da je potrebno ohraniti živo silo partizanske vojske in bi zato bilo primerno začasno premestiti jedro narodnoosvobodilne vojske Slovenije na Hrvaško. »Zaradi predvidene možnosti nove, resnejše nemške ofenzive proti naši vojski,« je pisal glavni štab namestniku komandanta glavnega štaba Jaku Avšiču (26. novembra 1943), »smo stopili v kontakt z glavnim štabom Hrvaške, da bi ukrenili vse potrebno v primeru evakuacije poglobitnih sii naše vojske in naših bolnic na Hrvaško.« Glavni štab je naročil Jaku Avšiču, naj odide v glavni štab Hrvaške in naj se tam dogovori o vsem, kar je potrebno v tem primeru. Treba je nakazati osnovno smer gibanja k Hrvaški, mesta prehoda, urediti prehrano, namestitev močno ranjenih (več ko 400 ne-gibljivih) in se dogovoriti o osnovnih principih aktivnega sodelovanja v ofenzivnem smislu slovenskih enot na hrvaškem ozemlju.⁴

V skladu s pripravami za tcf preselitev je XV. divizija izdala navodila podrejenim enotam in že 21. novembra ukazala novo razmestitev. Pri tem je bila prva naloga zaupana 15. belokranjski brigadi, ki naj bi zapustila svoje mesto na Gorjancih in odšla proti Vinici, kjer naj bi začela s pripravami za prehod slovenskih partizanskih enot na Hrvaško. Njene naloge na Gorjancih je morala prevzeti Gubčeva brigada tako, da je zadržala vse prejšnje naloge. Ena izmed pomembnih nalog je odslej bila vzdrževati zvezo s 15. brigado. Obe brigadi na levem bregu Krke sta tudi dobili nove položaje na odseku Brezove rebri in Ajdovca. Le del 12. brigade je še ostal na odseku Trebelno. Petnajsta divizija je ukazala, naj topništvo bolj konspirativno poskrije topove. Prvi divi-

ziona divizijskega topništva so z vsemi ljudmi dodelili Gubčevi brigadi. Odslej se bo bojeval kot bataljon pehote.⁵

Petnajsta belokranjska brigada se je ponoči na 23. novembra preselila na nove položaje; njen sektor je istega dne prevzela Gubčeva brigada. V ta namen se je prvi bataljon premaknil v okoliš Jugorja in Vahte, da bi varoval brigado iz belokranjske in hrvaške smeri. V rušenje je dobil cesto Novo mesto—Semič. Na položajih okrog Kostanjevice ga je zamenjal drugi bataljon. Tretji se je postavil okoli Hrušice, četrti pa je ostal okoli Gorenje Težke vode. Prvi divizion artilerije XV. divizije se je naselil v bližini Uršnih sei.⁶ Brigada je s tem prevzela pod operativno kontrolo tudi komunikacije iz Bele krajine, vendar je imela svoje poglavitne sile usmerjene še vedno na blokado Novega mesta, ki se je z novo razmestitvijo enot in z razširjenjem nalog brigadam nekoliko razrahljala.

Izkazalo se je, da Nemci na slovensko ozemlje niso nameravali napraviti nove ofenzive. Ukrepi za evakuacijo glavnih partizanskih sili na Hrvaško, ki bi jih storili v primeru, če bi bila ogrožena z izredno močno ofenzivno akcijo živa sila osvobodilnega gibanja, pa je ostala neprestana skrb glavnega štaba Slovenije. Do konca vojne pa do tega ni prišlo, torej ukrepov o preselitvi na Hrvaško ni bilo treba izvesti.

Če bi se operativne enote morale umakniti iz Slovenije, bi ostala Dolenjska in Bela krajina brez partizanov. To bi zelo olajšalo delovanje belogardizma. To je bil poglavitni razlog, da je glavni štab Slovenije po hitrem postopku formiral dva odreda, belokranjskega in dolenskega, ki jima je dodelil obče odredne naloge. Belokranjski odred bi deloval v Beli krajini, dolenski pa od Gorjancev do Ljubljane. Odreda je glavni štab sestavil kar iz dveh bataljonov brigad. Petnajsta brigada je dala bataljon za belokranjski odred, 12. pa bataljon za dolenski odred. Odreda sta kar hitro zaživela in začela izvajati svoje odredne naloge kot povsod odredi na Slovenskem. Bila sta aktivna in sta odigrala pomembno vlogo v boju proti belogardizmu ter Nemcem. Kot poglavitna organizatorja mobilizacije sta neprestano popolnjevala enote brigad, med njimi tudi Gubčeve brigade; v hudih bojih sta se izkazala kot dobri bojni enoti. Odreda sta bila ob ustanovitvi podrejena neposredno slovenskemu glavnemu štabu.⁷

Sovražnik je iz Novega mesta vedno bolj iztezal izvidniške tipalke. Posebno ga je zanimala Trska gora, ki je bila najbolj ši položaj za tište partizanske enote, ki so branile trebanjsko in škocjansko smer. Na blokadnem odseku Gubčeve brigade pa so ga zanimale smeri proti Beli krajini in Dolenjskim Toplicam. Zato so se enote gubčevih bataljonov neprestano spopadale zlasti z domobranci, ki so v glavnem imeli zasedene obrambne položaje na desnem bregu Krke v Novem mestu. Poleg obrambnih nalog so domobranci imeli še druge račune. Politično so hoteli obvladati gorjansko območje in pripravljali so vdore v Belo krajino. Dopoldne 23. novembra se je četrti bataljon spopadel s skupino domobrancev (kakih 150 mož) pri Težki vodi. Po kratkem boju so se domobranci umaknili. V boju je bil tudi drugi bataljon, in sicer 24. novembra pri Velikih Vodenicah z domobranci 6. čete Rupnikove skupine, ki so se pod varstvom megle pritihotapili iz Kostanjevice. Bataljon jih je pognal nazaj. Tedaj je padel namestnik komandir ja druge čete. Sovražnikove izgube niso bile znane. Istega dne se je tudi tretji bataljon udaril z domobranci in Nemci, ki so se poskušali približati bataljonskim položajem na Velikem Slatniku. Bataljon je imel uspeh in je sovražnika pregnal. Četrti bataljon je imel tega dne najhujše boje s sovražnikom, ki je prodiral v treh smereh proti Težki vodi. Boj je trajal od jutra do 14. ure, ko so partizani zavrnil sovražnika, večinoma domobrance, v mesto. Sovražnik je imel veliko mrtvih in ranjenih, bataljon je imel štiri ranjene, med njimi tri hudo.⁸

Dne 25. novembra so bili položaji gubčevih bataljonov naslednji: prvi je bil na starih položajih, drugi na Velikem Banu in Ržišču, tretji na Zajčjem vrhu pri Dolžu, četrti pa v Vrhu pri Dolžu.⁹ Iz razporeditve bataljonov lahko sklepamo, da so se enote brigade pomaknile više proti Gorjancem.

Vsakodnevni boji

Ponovno so se bataljoni Gubčeve spopadli 27. novembra s sovražnikom, ki se je na štirih kamionih in dveh motociklih pripeljal iz Novega mesta. Okoli 180 mož močan odred je skušal prodreti skozi Smolenjo vas proti Zajčjemu vrhu. Pri Potovem vrhu so ga zaustavile enote Gubčeve brigade in ga

po dvehurnem boju pognale v dolino. Poročilo štaba XV. divizije pravi, da so se domobranci panično umikali. Gubčevci niso imeli izgub, sovražnikove pa niso bile znane. Prav tega dne je domobranska patrulja (kakih 40 mož) napadla vod Gubčeve brigade, ki je prekopaval cesto. Domobranci so gubčevci odbili in zavmili v mesto.¹⁰

Z aktivnostjo Gubčeve brigade pa tudi drugih brigad ni šta bila zadovoljna niti štab XV. divizije niti glavni štab. Divizija je v dopisu, v katerem graja podrejene enote, navedla, da so domobranci 26. novembra izpadli iz Novega mesta proti Stranski vasi in zažgali eno hišo. Taki izpadi se dogajajo vsak dan tudi na drugih odsekih. To je zaradi tega, ker enote ne postavljajo zased tako blizu mesta, da bi lahko že pri izhodišču tolkle sovražnika. Petnajsta divizija zahteva, naj enote postavljajo dobro zamišljene zasede, da sovražnik ne bo mogel pobegniti. Vsekakor pa je treba preprečiti ropanje in požiganje vasi.¹¹ Glavni štab Slovenije pa pravi v navodilu VII. korpusu, da ima poročila, iz katerih izhaja, da domobranci pošiljajo patrulje 10 do 15 mož v Kamence, maloštevilne domobranske patrulje pa prihajajo v Male Vodenice. Na omenjenih odsekih so partizanske enote, ki pa ne izpolnjujejo svojih nalog in ne uničujejo sovražnika, kjerkoli se pokaže na terenu. Zato glavni štab zahteva, naj sedmi korpus in XV. divizija ukažeta Gubčevi brigadi, naj okrepi aktivnost in budnost v smeri proti Novemu mestu in v vseh smereh, kjer bi se pokazal sovražnik.¹²

Dne 28. novembra so bataljoni Gubčeve brigade prekopavali ceste. Prvi bataljon med Stransko vasjo in Gradcem v Beli krajini, drugi bataljon, ki je bil okoli Zajčjega vrha, je rušil cesto pri Slatniku, Hrušici in pri Stopičah, četrti bataljon je bil še vedno okrog Vrha, prvi divizion pa je tudi rušil cesto na svojem odseku.¹³ Tretji bataljon je že bil na poti s posebno nalogo.

Spominjamo se, da so Gubčevi brigadi dan pred začetkom velike nemške ofenzive ukazali, naj pošlje svoj dobro opremljeni tretji bataljon, da bi ga poslali vrhovnemu štabu za ustanovitev novih proletarskih enot. Nemška ofenziva je bila vzrok, da je bila ideja o izločitvi bataljona opuščena. Sedaj so to zamisel ponovno oživel. 2e 19. novembra je XV. divizija zahtevala, naj Gubčeva brigada pošlje tretji bataljon na Suhor, kamor mora prispeti najkasneje do 27. novembra.

Bataljon mora imeti 200 borcev in bork, pri čemer iznemogli in politično popolnoma nezanesljivi ne pridejo v poštev. Bataljon mora imeti stiri puškomitraljeze, težki mitraljez in lahki minomet. Ureditev bataljona mora konspirativno potekati in moštvo nikakor ne sme zvedeti za smoter pohoda. To jim bodo pojasnili na skupnem sestanku na zbornem mestu. (Mišljen je bil zbor bataljonov iz raznih brigad, op. L. A.) Vsi partizani in partizanke morajo biti kar najbolje obuti in oblečeni.¹⁴ Bataljon sicer ni zapustil Slovenije, marveč je začasno odšel iz sestave brigade (26. novembra).

Bateriji Gubčeve brigade sta po ofenzivi ostala dva topa. Eden je bil brdski (65 mm, model 17), drugi pa protitankovski. Slednjega so začasno dodelili petnajsti brigadi, brdskega pa so zakamufilirali, kot so to storile vse topniške enote.* S topom, ki je bil sposoben za akcijo, so skrili tudi 35 granat.¹⁵

Tudi 29. novembra se je brigada bila med Podgradom in Težko vodo. Drugi in četrti bataljon sta ta dan bila okoli Podgrada in Cerovca.¹⁶

Četrti bataljon je 30. novembra nagnal v Novo mesto sovražnika, ki je imel namen ropati v Dolenji in Gorenji Težki vodi. Tudi zaseda pri Koroški vasi je pognala sovražnikovo patruljo v beg. Popoldne je četrti bataljon z minometom pomagal četrtemu bataljonu dvanajste brigade, ki se je spopadel onstran Krke. Minomet je obstreljeval sovražni-

* Poveljstvo baterije je poslalo štabu brigade nekatera vprašanja glede popravila topov in njihove varnosti. Brigadno poveljstvo ni bilo zadovoljno z vprašanji, ker je menilo, da mora baterija samoiniciativno reševati vsa vprašanja varnosti in sposobnosti topov za akcijo. Poslalo je bateriji odgovor, v katerem pravi: »Ker nas že vprašujete, kaj naj napravite s protitankovskim topom, pa se pomenimo. Mislimo, da bi bilo najbolje, da brdski in protitankovski top zakopljemo z municijo vred, moštvo baterije pa spravimo nekam v sredo med bataljone, da bo varno, ga oskrbujemo s hrano, obleko (usnje imate sami). Štab baterije, ki je silno dragocen, pa pošljemo nekam na Gaj.« Ko je tako poveljstvo brigade izprašilo štab baterije, nadaljuje z ukazi: »Glejte, da bo protitankovski top v najkrajšem času popravljen, da si pravočasno preskrbite municijo za oba topa in da bo brdski top uporaben za streljanje! Za protitankovski top odgovarjate Vi, torej glejte, da ga ne izgubite, če mislite, da se ga da s polomljeno osjo lažje premikati sem in tja pa mu pustite os polomljeno. V primeru hajke naj si ga pa štab baterije naloži na svoja rame-na.«¹⁷ Pismo štaba brigade poveljstvu baterije z dne 17. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

kovo baterijo, ki je krepila napad svojih enot. Poročilo štaba Gubčeve brigade pravi, da je bilo nekaj direktnih zadetkov.¹⁷ Prvi divizion je bil 30. novembra v Birčni vasi. Od tara je poslal zasedo na Ruperč vrh. V gosti megli se mu je približal sovražnik in vnel se je oster boj iz neposredne bližine. Divizion se je uro in pol upiral premoči, nakar se je začel umikati proti položajem drugega divizona. Sovražnikova skupina okoli 500 mož si je tako odprla pot in naprej prodirala v treh kolonah. Imela je tri tanke in dva protitankovska topa pa še lahke in težke minomete. Prvi in drugi divizion sta nato skupaj napadla sovražnika med Ušivcem in Podljubnom, vendar tankov ništa mogla zadržati, ker so spretno premagovali, tako je bilo videti, preplitko izkopane protitankovske jarke. Tako je sovražna skupina prodrla prav v Uršna sela. Pri presenetljivem napadu na Ruperč vrhu je imel divizion sedem mrtvih in osem ranjenih.¹⁸

Dne 27. novembra sta obiskala brigado komandant in politični komisar divizije. Glavnemu štabu sta poročala, da so se v brigadi razmere močno izboljšale. Enote so se odpočile od zadnjih maršev in bojev, tako da so sedaj sposobne za velike akcije. Politično in vojaško delo je bilo v brigadi zelo dobro. Ceste so porušene na mnogih mestih, vendar delo ni dobro opravljeno. Na mnogih mestih, kjer je cesta prekopana, sovražne enote jame lahko obidejo. Ponekod so naleteli na kamnita tla, ki jih brez eksploziva ni mogoče prekopati. Brigada je zaradi vsakodnevnih bojev svojevoljno zapustila položaje in opustila blokado Novega mesta ter Kostanjevice.

V smeri teh mest je pošiljala le izvidniške patrulje in kontrolirala sovražnika le z obveščevalno službo. Štab brigade je bil v Selih pri Jugorju. Poveljstvo XV. divizije je ukazalo brigadi, naj se njene enote vnovič vrnejo na stare položaje v bližino Novega mesta in Kostanjevice.¹⁹

Brigada se je zato zasedami in s patruljami *približala* mestu. Prvega decembra je bila takole razporejena: prvi bataljon se je ta dan premaknil v bližino Zajčjega vrha, da bi varoval smer proti Vodenicam in nadaljeval prekopavanje ceste Novo mesto—Kostanjevica. Drugi bataljon je ostal okoli Cerovca in je pošiljal patrulje in zasede proti Smolenji vasi, Zabji vasi in Gotni vasi. Prekopaval je cesto Novo mesto—Metlika. Tretji bataljon je bil okrog Jugorja in je prekopaval ceste. Še vedno je opravljal posebno nalogo. Četrty bataljon

je bil v okolici Podgrada in je pošiljal patrolje in zasede proti Črmošnjicam (pri Stopičah), Gorenji in Dolenji Težki vodi. Prvi divizion je nadalje prekopaval cesto.²⁰

Medtem je poveljstvo XV. divizije izvedlo nekatere pre-mestitve svojih enot. Cankarjevo brigado so namreč izločili iz blokade Novega mesta in jo poslali bliže Ljubljani, kjer so domobranci vse pogostejše vdiralni na osvobojeno ozemlje.* Brigada se je nastanila na odseku Grosupljega in Žalne, od koder naj bi zavzela sovražno postoj anko v Grosupljem. S tem bi onemogočila nadaljnje domobranske akcije proti Stični in Trebnjemu ter si odprla pot bliže Ljubljani. Njene naloge pri Novem mestu je prevzela dvanajsta brigada. Gubčevi brigadi je divizija odredila položaje na liniji Podgrad—V. Cerovec—Dolž—Zajčji vrh—Brusnice—Ratež. Brigadi so dodelili prejš-nje naloge im ji ukazali, naj dobro pazi na blokado in kontro-lo Novega mesta. Nujno mora porušiti vse bunkerje na Ru-perč vrhu. Tudi šolo in vsa poslopja okoli nje je treba one-sposobiti za vselitev, zakaj nevarnost je, da bi sovražnik postavil v tem kraju postoj anko kot predstražo Novemu mestu.²¹

Boji pri Novem mestu so se vlekli iz dneva v dan. Bata-ljoni so se popolnoma približali novomeškim utrdbam in pred samimi mestatimi vrati napadali sovražnika, če je poizkušal prodirati proti Gorjancem. Prvega decembra je zaseda prvega bataljona pregnala sovražno skupino, ki je v strelcih prodirala proti magacinu v Zabji vasi. Sovražnikove izvidniške patru-lje, ki so preiskovale zemljišče v smeri proti Škrjančam, je pregnala zaseda drugega bataljon^ . Istega dne je skupina do-mobrancev (20 mož) z vozi poskušala prodreti proti Gotni vasi. Zaseda tretjega bataljona je udarila po njih, da so zbe-žali. Četrty bataljon se je spopadel s skupino okoli 100 do-mobrancev, ki so prišli čez Krko in se usmerili proti Stari vasi. Patrolja četrtega bataljona je udarila po njih, pomagal jim je minomet. Domobranci so se vrnili čez Krko.²² Iz bojev prvega decembra je razvidno, da je Gubčeva brigada močno pritisnila proti Novemu mestu in napadala sovražnika takoj, ko se je prikazal izza mestnih obrambnih položajev. Drugega

* Brigada je proti Grosupljemu odšla brez enega bataljona, ki so ga poslali na desni breg Krke za okrepitev enot pri blo-kadi Novega mesta.

decembra brigada ni imela kdove kakih bojov. Le drugi bataljon je nagnal domobransko skupino, ki je z vozmi poskušala prodreti proti Stranski vasi.²³

Štirinajsta divizija je na pohodu skozi Notranjsko požela velike uspehe. V noči na 23. november 1943 je napadla belogardistično postojanko v Grahovem in jo zavzela. Padlo je 64 domobrancev. Ta poraz je imel hude posledice za notranjske domobrance, saj so iz strahu pred enako usodo izpraznili Begunje in Cerknico. Divizija je v zmagovitem pohodu v noči na 4. december napadla nemško-belogardistično postojanko v Velikih Laščah. V pomoč tej akciji je sedmi korpus ukazal XV. diviziji tako postaviti in zaposliti enote, da bodo neposredno varovale XIV. pri Velikih Laščah. Štab XV. divizije je sodil, da bi najbolj pomagali XIV., če bi še bolj kot doslej stisnil obroč okoli Novega mesta. Obroč mora biti ožji tudi zaradi tega, ker je Cankarjeva brigada odšla proti Grosupljemu. Komandant XV. divizije je takole razporedil svoje enote:

Gubčeva brigada se razvrsti v nekakem polkrogu od Stranske vasi—Dolenje Težke vode na Orehek, nato pa čez Veliki Slatnik na Smolenjo vas. S teh položajev naj blokira Novo mesto tako tesno ob blokkih, da sovražne enote ne bodo mogle ven. Brigadi so dodelili precej eksploziva, s katerim naj postavi minska polja na vseh glavnih in stranskih cestah iz mesta. Minirati je treba ponoči, in sicer zelo skrivno, da ne bo ostalo nikakršnih sledi miniranja. Z večjimi enotami je treba napadati sovražnika na bloku. Na več mestih naj brigada zaminira tudi cesto Novo mesto—Kostanjevica. Tudi to miniranje naj poteka konspirativno in ponoči. En bataljon brigade naj blokira Kostanjevico in preprečuje vdore iz mesta. Bataljon naj minira vse dohode do mesta. Z bojnim poveljem, ki je odredjalo omenjeni razpored enot in njihove naloge, je bilo ukazano, naj se vrne v sestavo brigade tudi tretji bataljon, ki je bil nekaj dni v Beli krajini.

Levo od Gubčeve brigade sta bila *oba divizion*a XV. divizije, da sta s položajev pri Birčni vasi blokirala Novo mesto na cesti, ki pel je iz Uršnih sei v mesto. Levo od topniških enot je bil prvi bataljon Cankarjeve brigade. Ta je začasno ostal pod neposrednim poveljstvom XV. divizije in glavnega štaba. Tako je bila postavljena blokada Novega mesta z desne strani Krke. Na levem bregu je bila dvanajsta brigada v

popolni sestavi. Petnajsto brigado so odpoklicali iz Hrvaškega in ji dali stare položaje od Semiča do Jugorja.²⁴

Gubčeva brigada se je hitro postavila na odrejene odseke. Prvi bataljon se je naselil okoli Velikega Slatnika. Blokiral je mesto pri bloku v Žabji vasi in miniral cesto Novo mesto—Kostanjevica. Drugi je bil okoli Dolenje Težke vode in je posta vii minska polja na cesti Novo mesto—Birčna vas ter Novo mesto—Težka voda do samih mestnih blokov. Postavil je stalno zasedo na Pogancah, napadal sovražnika na blokih in se povezal z drugim divizionom pri Lakovnicah. Drugi bataljon je bil torej levokrilna enota blokadnega sistema Gubčeve brigade. Tretji bataljon se je postavil okrog Orehka. Imel je stalno zasedo nad Gotno vasjo. Minska polja je postavljajal na cesti iz mesta do svojih položajev. Napadal je sovražnika na blokih pri Gotni vasi. Četrty bataljon je blokirajal Kostanjevico na položajih v Javorovici, Banu in Ržišču. Most pri Mršeči vasi je pripadajal njegovi skrbi. Bataljon je moral skrbeti za miniranje dela ceste Novo mesto—Kostanjevica. Baterija in štab brigade sta se naselila v Podgradu. Brigadni štab je naročil bataljonom, naj razglase prebivalstvu, da je vsak premik po cestah smrtno nevaren.²⁵

Prvi divizion artilerije ni bil več pod poveljstvom brigade.

Brigadne enote so naglo opravile bolj ali manj zadovoljivo odrejene naloge. Nastale pa so nekatere težave. Domboranci so namreč prav tedaj prodrli do Velikega Slatnika in tam v skladu s svojimi težnjami, da bi sistematično osvajali teren za pohod v Belo krajino, postavili postojanko. Prvi bataljon je zato zavzel položaje v Hrušici. Ti položaji so bili nekoliko bolj oddajleni od Novega mesta, zato pa so obvladovali Veliki Slatnik, kar je bilo pomembno za napad na novo domobransko postojanko. Druga težava je vznikla na levem krilu. Ko je štab XV. divizije kontroliral razmestitev enot, je ugotovil, da se Gubčeva brigada ni postavila, kakor je bilo ukazano, in da je zato smer proti Uršnim selom ostala nezasedena. Štab XV. divizije je opozoril Gubčevo brigado, da ima štab artilerije XV. divizije posebne naloge in ne more obvladati teh položajev.²⁶ Brigada se mora povezati s prvim bataljonom Cankarjeve brigade v Mraševem. Do tega nespo- razuma je namreč prišlo zato, ker je del divizijskega topništva odšel na pomoč XIV. diviziji.

Bataljoni Gubčeve brigade so izdali opozorila civilnemu prebivalstvu o nevarnosti gibanja po cestah.*

Blokada Novega mesta je bila s tem *izpopolnjena*. Posadka pa ni bila pasivna. Vsekakor je morala vzdrževati odprte možnosti za oskrbovanje, kar se je dogajalo na levem bregu Krke. Na desnem bregu pa so imeli prvo besedo domobranci. Videli smo, kako so se pripeljali v Vel. Slatnik in osnovali postojanko. Četrtega decembra je iz Novega mesta odšla sovražna kolona (na enajstih tovarnjakih) proti Težki vodi. Pri Pogancah jo je napadla zaseda drugega bataljona. Kmalu se je vpletel v boj ves drugi bataljon. Čete so z manevrom udarile sovražniku v bok in ga pognale v mesto. V noči na 5. december je prvi bataljon demonstrativno napadel postojanko v Malem Slatniku, drugi pa se je lotil miniranja mostu pri Gotni vasi. To se mu ni posrečilo, ker je sovražnik pri mostu postavil zavarovanje. Zaseda tretjega bataljona nad Gotno vasjo je napadla domobransko patroljo in jo prisilila, da se je umaknila. Nesporazum pri stiku med Gubčevo brigado in divizionoma na cesti proti Črmošnjicam je povzročil, da je sovražnik 5. decembra prodrl do Črmošnjic, nakar je sledila preureditev enot pri blokadi mesta na odseku Birčna vas—Mraševo, o kateri smo že govorili.

V noči na 4. december je XIV. divizija dosegla veliko zmago: popolnoma je likvidirala sovražnikovo postojanko v Velikih Laščah. Padlo je blizu 200 domobrancev in Nemcev, divizija pa je zaplenila velike količine materiala. Tako je bila vnovič prekinjena zveza med sovražnimi postojankami na liniji Ljubljana—Kočevje in XIV. se je začela pripravljati za napad na Kočevje^

Tudi na odseku XV. divizije so pripravili veliki napad na domobransko postojanko v *Velikem Slatniku*. Niso mogli dopustiti, da bi ostala na tako pomembni točki, zadrta kakor

* Opozorilo četrtega bataljona je bilo takole se&tavljeno: »Opozarjamo vse civilno prebivalstvo, da ne hodi po cestah in važnejših kolovoznih poteh, ker smo jih minirali. Za vse nesreče, ki se bodo v teh ozdrih zgodile, nismo odgovorni... Poleg tega prepovedujemo hoditi v Kostanjevico ali druge nemške oziroma belogardistične postojanke, ker bodo v nasprotnem slučaju naše patrolje prisiljene... streljati. Upoštevati je treba to, da se je končalo naše oproščanje ter da bomo vse prestopke kaznovali po vojnem sodišču.« Opozorilo štaba četrtega bataljona z dne 5. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-5.

želo v osvobojeno ozemlje pod Gorjanci. Divizijsko poveljstvo je 4. decembra ukazalo Gubčevi brigadi, naj jo brez odlašanja napade. Veliki Slatnik mora pasti, pravi ukaz, nato pa stisnite obroč okoli Novega mesta do samega bloka.²⁷ Divizija je hkrati ukazala, da se mora brigadni štab ponoči na 5. december preseliti v Težko vodo, da bo bliže svojim enotam.

Brigadno poveljstvo je sklenilo napasti 5. decembra popoldne. Prvi bataljon je dobil ukaz, direktno napasti, tretji pa je bil za zavarovanje. Sovražnik se je najbolj utrdil v šoli, ki jo je obdal z rovi, okopi in bunkerji. Utrditev je bila izvedena na hitro roko, zato ni bila kdove kaj trdna. Prvi bataljon, pod poveljstvom Bogomira Gaberca, je pri napadu podpirala brigadna baterija pod poveljstvom Antona Potočarja. Našla je dobre položaje, kamor je postavila topove. Prvi bataljon se je razporedil tako, da je bil vod ene čete na blokadi Malega Slatnika v smeri Smolenje vasi, drugi vod pa je bil v zasedi pri Sv. Ani blizu Novega mesta. Drugi dve četi sta se razporedili ob cesti na Veliki Slatnik. Ob 15. uri se je oglasilo težko orožje. Brdski top je izstrelil 25 granat in večkrat zadel šolsko poslopje, kjer je bila večina posadke. Zvečer so se domobranci po neuspelem protinapadu umaknili deloma v klet deloma pa v bunkerje in jarke okoli postojanke. Okoli 19. ure je začela delovati akcija za osvoboditev ogrožene posadke. Najprej se je pretolkel v bližino postojanke blindirani izvidniški avtomobil, da bi ugotovil, kakšen je položaj na bojišču. Po kratkem obstreljevanju se je umaknil v Novo mesto. Ob 21. uri so se pretolkli v postojanko tanki in oklopni avtomobili, ki so posadko odpeljali. Postojanko so nato partizani zasedli in pobrali še dokaj obilen plen.²⁸

Ta uspeh je sicer navdušil partizane, toda poveljstvo petnajste ni bilo zadovoljno s poročilom štaba brigade o tej akciji. »Tako lahko opazimo,« pravi pismo petnajste Gubčevi brigadi, »da sta poročilo pisala politični komisar in namestnik komandanta, to je tišti, ki niso bili na položaju, in zato se pojavlja tišti kontrast v poročilu, da so tanki odbiti, da so se naši dobro držali, a konec koncev je sovražniku uspelo pobegniti in odnesti vse mrtve, ranjene, vso opremo in orožje. Postojanko Mali Slatnik bi lahko vaša brigada likvidirala, ne da bi se bil en sam bandit rešil.* Sile ste imeli na razpolago,

* Poleg te graje je doživela akcija pri Malem Slatniku tudi tragičen epilog. Odlični komandir prve čete prvega bataljona Vili

topništvo tudi in vendar ste napravili tako pogreško odnosno niste izpolnili naloge.«²⁹

Šestega decembra so se prvi, drugi in tretji bataljon spopadli z domobranci. Bataljoni so dobro zaminirali ceste. Sedmega decembra je na odseku prvega bataljona naletel na mino oklopni avtomobil, ki mu je pri tem odneslo zadnji del. Tanki so onemogočili, da bi bili oklopnik zaplenili. Tretji bataljon je ta dan po sr di tem boju pregnal sovražnika v Novo mesto. Poročilo Gubčeve brigade³² pravi, da je imel sovražnik pet mrtvih in štiri ranjene. Osmega decembra je tretji bataljon dosegel velik uspeh, ko je odbil sovražnikov izpad iz Gotne vasi. Ko so domobranci ponoči izpraznili postoj anko, je bataljon razstrelil hišo, v kateri so se bili domobranci utrdili, in razrušil bunker, nato pa podrl še most. Domobranci so izgubili pomembno izpostavljeno utrdbo. Četrty bataljon se je venomer spopadal z domobranci, ki so vdirali iz mesta v okolico. Njihova bojevi tost pa je bila kaj slaba — tako pravi vojaško poročilo Gubčeve brigade³³ — »ker že po prvih rafalnih naših mitraljezov bežijo nazaj v postojanko.« Sedmega decembra se je drugi bataljon premaknil v Stransko vas, kjer so bili boljši pogoji za zavarovanje odrejenega sektorja in za povezavo s prvim bataljonom Cankarjeve brigade.

V XV. diviziji je vtem dozorevala misel na *ponoven napad* na Novo mesto. Divizijsko poveljstvo je mislilo, da bo moči vdreti v postojanko in s pouličnimi boji izgnati posadko. Že vnaprej je hotel pripraviti enote na to akcijo. Sedmega decembra je brigadam ukazal, naj se začno pripravljati za

Kump-Džili je namreč med napadom pomotoma umaknil svojo četo s položaja, misleč, da se je umaknila tudi njegova levokrilna četa. Po mnogih razpravah v bataljonu in v brigadi je komandirja najprej kaznovalo poveljstvo njegovega bataljona z opominom, na zahtevo brigadnega štaba pa je bila ta kazen spremenjena v ukor. Štab prvega bataljona je v ukazu o kaznovanju navedel, da je bil komandir kaznovan z ukorom zato, ker je dosedaj vršil službo zelo dobro in ker njegov umik ni imel nobenih posledic pri sami akciji.«³⁰ Komandir je čez nekaj dni tragično umri. Okoli 11. decembra je namreč dobil nalogo, naj zažge barake v Zabji vasi. Opozorili so ga, da je cesta na bloku minirana. Bil je ves dan v zasedi, zvečer pa je šel z eno desetino zažigat barake. Zanimalo ga je, zakaj ni eksplodirala mina, čeprav je bil prej zavozdl nanjo tank. Komandir je z nogo brskal po tleh toliko časa, da je izkopal do vžigalnika. Tedaj je mina eksplodirala in ga raztrgala, več partizanov iz desetine pa ranila.³¹

napad. Brigade si morajo preskrbeti škarje za rezanje bodeče žice, vsaj po deset jih mora imeti vsaka brigada. Pripraviti je treba tudi butarice iz protja, ki bodo rabile bombašem za zaklon. Vsaka brigada mora preiskati trdnost bunkerjev in drugih objektov na svojem odseku. Gubčeva brigada mora raziskati vse možnosti za prehod čez Krko (na splavih) nasproti sodišča in glavarstva. Brigada naj se na to posebej pripravi, ker bodo prav njene najmočnejše enote pod ognjem morale iti čez reko. Rok je kratek in ko bo prispelo bojno povelje, bodo morale enote v naj krajšem času v napad. Osrednji cilj za Gubčevo brigado bo most iz mesta v Kandijo. Diskretno in konspirativno naj brigade z bataljoni premislijo in zasnujejo nameravano akcijo. Govore naj o tem, kako obiti manjše objekte, kako napredovati pod topniškim ognjem, kako zasedati zgradbe, kako voditi ulične boje in kako je zavzeti poglobitve cilje.³⁴

Gubčeva brigada se je resno začela pripravljati za akcijo. Sestavljali so splave in jih izboljševali, pripravili škarje za rezanje žičnih ovir. Do akcije pa ni prišlo. Napad XIV. divizije na Kočevje je namreč pokazal, kako težko je zavzeti močno utrjena in branjena mesta in koliko žrtev to velja.

Brigada je ražen teh priprav pospravljala ostanke prejšnjih žičnih ovir, ki so jih postavljali še Italijani in uničevala bunker je in druge objekte pod Gorjanci, da ne bi mogli rabiti sovražniku. Deio so opravljali bataljoni s pomočjo civilnega prebivalstva. Četrti bataljon pa je kar s posebno odločbo prepusil to delo prebivalstvu. Takole se glasi njegov ukaz:

»Naročamo vsem civilom, naj si bodo moški, ženske ali otroci, ki stanuj o po vaseh v bližini žične ovire, ki pelje pod Gorjanci, da morajo najkasneje do 8. decembra 1943 pobrati ves drat in količke ter to izročiti našim terenskim delavcem... Poleg tega narejamo, da vsi bunkerji, ki še stojijo v vaših vaseh ali v vaši bližini, zginejo! In to v naj krajšem času.«³⁵

Velika akcija za prekopavanje vseh cest je imela velik pomen za obrambo osvobojenega ozemlja in za blokado mesta. V veliki nemški ofenzivi se je izkazalo, kako velikega pomena so za sovražnikove enote komunikacije, kaj ti vedno več je uporabljal motorizirane in oklopne enote, ker mu je primanjkovalo žive sile. Zamisel slovenskega glavnega štaba za obrambo osvobojenega ozemlja je bila taka, da je treba

izločiti sovražnikove tehnične enote iz boja, ker jim partizanske vojska ni mogla postaviti nasproti enakovrednega orožja. Spočetka je šlo prekopavanje cest slabo od rok. Delovnih moči ni bilo zadosti, saj so bile partizanske operativne enote zaposlene z bojnimi akcijami, civilnega prebivalstva, sposobnega za delo, pa tudi ni bilo dovolj. Ponekod poveljniki niso razumeli pomena rušenja cest in cestnih objektov. Delo je bilo opravljeno površno, nezadovoljivo. Vsakodnevne akcije okoli Novega mesta so kaj hitro pokazale, kako zmotno je mišljenje, da bodo že mitraljezi zaustavili sovražno kolono. Kjer niso bile ceste dovolj dobro prekopane in objekti na njih porušeni, so Nemci kar hitro premagali ovire in se s tanki popeljali v boj, ki se je navadno končal z umikom partizanskih enot. Tako so bile blokadne zapore na več mestih naglo odprte.

Vsa višja poveljstva so si zelo prizadevala, da bi ceste čimbolj temeljito onesposobili. Tu ni bila v ospredju le blokada Novega mesta, marveč daljnosežnejša težnja, da bi že vnaprej onemogočili križariti s hitrim in težkim orožjem po Sloveniji. Sovražnikovo motorizacijo in mehanizacijo je treba torej izločiti iz boja in ustvariti znosnejše razmerje med močjo in možnostmi partizanske vojske in sovražnikom. Glavni štab je venomer pošiljal enotam navodila, kako morajo prekopavati ceste. Tudi korpus in divizije so prispevale svoje deleže z navodili in s pomočjo. Ražen da so rušili, so čedalje pogostejše *postavljali mine* na taka mesta, ki jih ni bilo mogoče prekopati, in pa na obhodna mesta. Tudi to delo je bilo še začetniško in trudili so se, da bi ga izboljšali. Štab XV. divizije je že 4. decembra poslal Gubčevi brigadi izvedenca za miniranje. To je bil komandir minerskega voda prvega bataljona Cankarjeve brigade — Lavriša. Imel je nalogo, strokovno pojasnjevati minercem v brigadi miniranje komunikacij. Zraven so mu še rekli, naj prekontrolira minska polja. Brigadi so ukazali, da mora izdelati skico vseh minskih polj in jo dostaviti diviziji.³⁶ Spočetka so delali mine kar iz topovskih granat, večinoma havbičnih kal. 100 mm. Kmalu pa so uvideli, da bodo tako porabili dragoceno municijo. Hitro so prepovedali uporabo topovskega streliva za te namene. Glavni štab je preskrbel dovolj razstreliva.

Ker so bile tudi ceste spočetka nestrokovno razkopane, je glavni štab pošiljal posebne strokovnjake, ki so dela na ce-

stah kontrolirali in dajali strokovna navodila. Gubčevo brigado je na željo glavnega štaba večkrat obiskal arhitekt Edo Mihevc. Po pregledu prekopov na cestah je npr. 11. decembra napisal brigadnemu štabu pismeni poročili, v katerih pravi, da niti en prekop na področju brigade nima pravilnih dimenzij in da so nekateri prekopi na napačnih mestih. Za posamezne bataljone je določil tehnične nadzornike, ki bodo kontrolirali vsa dela. Edo Mihevc priporoča brigadi, naj podpira delo teh nadzornikov. V drugem bataljonu je bil določen za to delo Drago Blažič, v tretjem bataljonu in v bateriji pa tovariš Cene. Nato so bila v poročilu dana podrobna navodila, kje in kako je treba prekopavati. O prekopu na Dolenji Težki vodi, kjer se odcepi stara cesta od nove, pravi navodilo, naj ga razširijo na 7 m in poglobijo na 2,50 m. Prekopati je treba tudi brežino do strmine in zemljo razmetati. Prekopati morajo tudi stransko pot pri luži tako, da tank ne bo mogel obiti prekopa na cesti. V občih navodilih je Edo Mihevc napisal, naj pri prekopavanju pazijo na pravilen razpored pri delu. Ponavadi je v enem prekopu toliko ljudi, da drug drugega suva. Kopati je treba več prekopov hkrati. Kjer ni moči po dnevi, je treba ponoči prekopavati cesto.« V navodilih z dne 17. decembra je Edo Mihevc opozoril štab brigade, da je bilo na cesti Hrušica—Stopiče pri nalaganju kamenja na enem kraju zaposlenih 35 žensk, ki zaradi velike gneče sploh niso mogle delati... Naravnost zločin je neekonomsko izrabljanje delovne sile, ko je tako veliko pomanjkanje. Podrobna navodila za rušenje je 22. decembra dal Gubčevi brigadi tudi Jože Slapničar, gradbeni tehnik, ki navaja 65 mest, na katerih je treba napraviti prekope ozirdma jih izboljšati.³⁷

Seveda je taka skrb rodila tudi sadove. Cest na odseku Gubčeve brigade sicer niso mogli popolnoma porušiti, ker na njih ni bilo velikih objektov in ker potekajo komunikacije delno po ravninskem terenu, vendar sovražnik nikoli ni mogel v enem samem šunku prodreti na osvobojeno ozemlje, razen tedaj, kadar ga je spremljala močna inženirska enota. Zato so bila partizanska inženirska dela v tem obdobju zelo pomembna.

Ko so enote XV. divizije *stisnile* novomeško posadko v ozek blokadni obroč, so se morali sovražniki močno prizadevati, kako ga bodo strli. Začeli so srdito napadati položaje brigad. Odslej so se dan za dnem vrstili boji pred vrati No-

vega mesta in le redko so bili prekinjeni. Večinoma so še naprej napadali domobranci, večkrat so jim pomagali Nemci s tankovskimi in motoriziranimi enotami ter topništvom. Na odseku Gubčeve brigade je bilo do Novega leta mnogo akcij in bojev.

Devetega decembra je imel prvi bataljon hude boje. Domobranci so namreč vdrli čez blok pri Žabji vasi. Močno so jih podprli Nemci s tanki in z oklopnimi avtomobili. Prva četa na položaju pri Žabji vasi se je brez strela umaknila nad Cikavo. Pred oklopniki sta hodila nemška inženirca, ki sta iskala nastavljene mine in jih aktivirala. To sta napravila tako, da sta z mitraljezom streljala na vsako sumljivo mesto, dokler ništa mine rastrelila. Tako so tanki lahko nadaljevali pot. Sovražnik je prodrl v Mali Slatnik, kjer je ropal. Pri tem ga je varovala pri Smolenji vasi zaseda iz dveh tankov in dveh avtomobilov. Bataljon zato ni mogel preprečiti ropanja. Tudi drugi bataljon se je bil, ker so do njegovih položajev prišli domobranci in Nemci. Naslednja dva dneva, to je 10. in 11. decembra so se skoraj vsi bataljoni brigade spopadali s sovražnikom. Prvi in drugi sta uskladila svoje ognjene možnosti in družno pognala sovražnika nazaj v mesto. To je bilo 10. decembra. Ta dan je imel četrti bataljon manjše spopade pri Kostanjevici. Enajstega decembra so se udarili vsi bataljoni, ražen četrtega, s sovražnikom, ki je začel prodirati v smeri Gotna vas—Regrča vas—Slatnik. Po precej ostrih bojih se je sovražnik vrnil v mesto.³⁸

Navajamo podrobnejše podatke o delu in akcijah bataljonov za 11. december 1943.

Prvi bataljon je, ražen da se je boril, ves dan prekopaval cesto Novo mesto—Ratež. Drugi bataljon je ves dan obstreljeval sovražnika na bloku. Poleg tega je rušil in prekopaval cesto proti Škrjančam. Prekopavali so ponoči s pomočjo prebivalstva. Okoli dveh po polnoči so bile v bližini cestnega prekopa vržene bombe. Patrulja je ugotovila, da to ni storil sovražnik, pač pa je bombe vrgel neki civilist. Povzročile so preplah, da ne bi bilo treba delati na cesti. Tretji bataljon je bil na starih položajih in imel zasede nad Gotno vasjo. Tu je obstreljeval sovražne skupine, ki so hotele vdreti čez blok. Sovražnik je odgovarjal. Proti večeru so poskušale sovražni-kove enote vdreti v Gotno vas, da bi prevzele živino, ki so jo prignali nekateri prebivalci, čeprav jim brigada ni dovolila.

Bataljon je to preprečil. Manjša skupina — kakih 50 domobrancev — se je iz Grma podala na pot proti Regrči vasi. Partizani so jih spustili v bližino svojih zased in nato z vsem ognjem udarili po njih. Domobranci so se razpršili in vrnili v mesto. Na bojišču so pustili tri mrtve. Četrty bataljon je porušil most pri Mršeči vasi in razstrelil bunker, ki ga je varoval. Okoli 11. ure je 60 domobrancev prodrlo do bataljona nad Ržiščem in Banom. Sprva se jim je posrečilo zavzeti položaj ene čete. V tem pa je domobrancem udarila v bok druga četa in domobranci so se hitro umaknili v Kostanjevico.³⁹

V noči na 10. december je XIV. divizija napadla Kočevje. Sedmi korpus je divizijo zavaroval z vseh strani. Računal je z možnostjo, da bo tudi novomeška posadka poskušala priskočiti kočevski na pomoč, zato so bile enote XV. divizije opozorjene na to morebitnost. Štab XV. divizije je 11. decembra izdal v ta namen posebne naloge enotam, zaposlenim pri novomeški blokadi. Štabu artilerije, dvanajste in Gubčeva brigade je bil izdan ukaz, da je njihova poglavitna naloga, za vsako ceno preprečiti izpad novomeške posadke v smeri proti Kočevju. Štabi naj pregledajo, če so njihove enote dobro razpostavljene in če so dobro prekopane in minirane vse ceste, poudarja divizijski ukaz. V primeru, da bi sovražnik poizkušal iti Kočevju na pomoč, mu morajo brigade to vsekakor preprečiti.⁴⁰ Štab XV. divizije je nekoliko spremenil razpored enot. Cankarjevo brigado je primaknil bliže Novemu mestu na položaje okoli Trebnjega, Rihpovca in Mirne, 15. brigado pa je poslal proti Ozlju in Jastrebarskemu, ker je zvedel, da se je začela ofenziva proti Kordujiu. Gubčeva brigada je zato ražen starih nalog namesto petnajste brigade spet dobila v varstvo belokranjsko smer s tem, da jo zavaruje z manjšo enoto. V sestavo brigadne baterije je divizija vrnila tudi protitankovski top, ki je bil doslej pri petnajsti brigadi.⁴¹ Vtem ko je XIV. bila hud boj pri Kočevju, sovražnik iz Novega mesta ni poizkušal prodreti na pomoč. Je pa neprestano vdiral iz mesta in izzival partizane.

Pred mestom so se 13. decembra zopet vneli spopadi. Prvi bataljon je bil na starih položajih okrog Slatnika in Hrušice. Najprej so ga iz Novega mesta okoli 11. ure obstreljevali s težkim minometom. Deli bataljona so se med obstreljevanjem umaknili iz bunkerjev med Zabjo in Gotno vasjo. Ob 15. uri so začeli napadati domobranci. Prihajali so s treh

strani. Tretja četa jih je ustavila pod vodstvom svojega komandirja kapetana Mihe Puclja. Boj je trajal uro in četrť. Potem so se domobranci, kakih 70 jih je bilo, umaknili. Plena ni bilo. Drugi bataljon je bil na starih položajih okrog Stranske vasi. Dopoldne ob 9. uri je prodrła kolona domobrancev do položajev drugega diviziona artilerije. Divizion se je umaknil in domobranci so tako prišli četi drugega bataljona za hrbet. Četa je sprejela boj a se je morala po četrtturnem spopadu umakniti za kakih 150 metrov. Tedaj sta prispeli na pomoć še drugi dve četi in težki minomet. Domobranci so se morali umakniti po kratkem boju in bataljon je zopet obvladal stare položaje. Od domačinov je zvedel, da so napadali sami pijani domobranci. Na Pogancih so zažgali hišo. Domobranci so imeli enega mrtvega in več ranjenih. Bataljon ni imel izgub. Boj na položajih drugega bataljona je imel posledice tudi za enote tretjega bataljona okrog Težke vode. Najprej je prodirala sovražnikova patrulja s kakimi 20 možmi iz Grma proti porušenemu mostu v Gotni vasi. Zaseda nad vasjo pa jo je kaj hitro prepodila. Medtem so domobranci* začeli akcijo proti drugemu bataljonu. Ker se je ena četa tega bataljona morala umakniti, se je umaknila tudi zaseda tretjega bataljona na Borončevem hribu. S protinapadom je zopet zavzela izgubljene položaje. Četrti bataljon ni imel posebnih bojov. Baterija je med bojem drugega in tretjega bataljona z brdskim topom posegla v akcijo.⁴²

Štirinajsta divizija je do 12. decembra napadala Kočevje; posadka je bila pred kapitulacijo. Rešila jo je močna sovražnikova kolona, ki se ji je posrečilo v zadnjem trenutku vdreti v mesto.** Enote štirinajste so se nekoliko odmaknile od mesta in ga blokirale, da bi čimprej vnovič poskusile zavzeti mesto. Konec napada na Kočevje je spremenil položaj na bojiščih. Gubčeva in dvanajsta brigada ter artilerija XV. divizije so držale blokado Novega mesta, da med napadom na Kočevje ni bilo več jih izpadov. Štirinajsta divizija se je začela ponovno pripravljati za napad na Kočevje. Petnajsta divizija ji je priskočila na pomoć s tem, da ji je pridelila Cankarjevo brigado. Pred Novim mestom pa je položaj ostal slej ko prej neizpremenjen. Poglavitna naloga brigad in artilerije

* Vse domobranske skupine so bile iz tretje bojne skupine.

** To je bil 314. grenadirski polk 162. turkeštanske divizije.

je po ukazu štaba XV. divizije še vedno bila blokada mesta. »Naloga enot naše divizije,« pravi 15. decembra navodilo štaba XV. divizije, »ostane ista in poglavitno je blokirati Novo mesto in ne dovoliti sovražniku, da bi vdrl iz mesta. V primeru, da bi skušal prodreti v smeri obkoljenega Kočevja, morajo enote to z vso silo prepreciti... Štab Gubčeve in dvanajste brigade naj še bolje stisneta in blokirata mesto in naj še bolje zaminirata cesto.«⁴³

Tako je Gubčeva brigada še nadalje vztrajala okoli Novega mesta. Vendar v naslednjih dneh ni bilo posebnih bojov. Bataljoni so še naprej rušili ceste in popravljali napake, ki so jih bili storili pri prejšnjem prekopavanju. Brigada se je dobro povezala s štabom artilerije XV. divizije, ki je bil v Podgradu. Tu je bil tudi prvi divizion. Gubčevci so se samoiniciativno povezali s topništvom in se dogovorili, da bo prvi divizion varoval belokranjsko smer. Brigadi je ostalo tako več enot za blokado Novega mesta. Dne 16. decembra je imel boje le četrti bataljon blizu Bana in Ržišča, kamor so napadli domobranci s kakimi 200 možmi. Po daljšem boju so sovražnika odbili. Tudi 17. in 18. decembra je bilo pri Novem mestu zatišje. Medtem je štab XV. divizije zvedel, da namerava sovražnik iz Kostanjevice močno napasti četrti bataljon brigade. Za ta primer je izdal navodilo, naj četrti bataljon dobro pazi na smer proti Dolžu in proti Sv. Geri, da ga od te strani ne bi presenetili. Ker je bilo verjetno, da namerava sovražnik očistiti cesto Kostanjevica—Novo mesto ter tudi s te strani organizirati povezavo z zaledjem, je divizija priporočila, naj brigada v tem primeru ^pregrupira enote in napada prodirajoče kolone.⁴⁴ V tem smislu je tudi brigada izdala navodila četrtemu bataljonu.

Na odseku XIV. divizije je prišlo do sprememb. Nemci so po vdoru v Kočevje zavarovali komunikacije iz Notranjske do mesta. Postavili so nove postojanke. V Kočevju je ostal del 314. polka kot nova posadka. Ni bilo kakršnihkoli možnosti, da bi ponoven napad na mesto mogel uspeti. Cankarjeva brigada se je vnovič vmila v svojo divizijo in ostala v grosupeljskem rajonu. Tudi XV. divizija se je odločila, da bo začasno prekinila priprave za ponoven napad na Novo mesto, in je zato podrejenim enotam dala ustrezno direktivo.⁴⁵ Glavni štab Slovenije je bil že 2. decembra izdal navodilo, da je treba popolnoma porušiti vse železniške proge z napra-

vami, vsemi objekti in s tračnicami vred. Štab XV. divizije je 18. decembra posebej opozoril brigade na to nalogo.⁴⁶ Gubčeva brigada je začela intenzivno rušiti železniško progo Novo mesto—Semič.

Dne 19. decembra so zopet *oživeli boji* na odseku Gubčeve brigade. Nemci in domobranci so v dveh smereh izpadli iz mesta. Najprej so začeli ob 8. uri napadati štirje tanki in dva oklopna avtomobila v smeri Šmihel—Birčna vas. Prišli so do prekopov in minskega polja, ki je bilo postavljeno v ovinku med Škrjančami in Ruperč vrhom. Tu so se ustavili. Nato sta dva tanka zavila po njivah in travnikih proti položajem drugega bataljona nad Regrčo vasjo. Prišla sta do bataljonskih bunkerjev in jih porušila tako, da sta zavozila vanje. Bataljon se je umaknil za 150 metrov in z ognjem iz težkega minometa pregnal oklopnjake. Nato se je pokazala sovražnikova pehota, ki jo je bataljon z višjih položajev zadržal. Poročilo štaba Gubčeve brigade o tem boju 19. decembra se pritožuje, da se je zaseda drugega diviziona, ki je bila s tremi puškomitraljezi ob levem krilu bataljona, umaknila brez strela, ne da bi bila o tem obvestila bataljon. Tudi prvi bataljon Cankarjeve brigade je bil obveščen o položaju, a ni udaril v bok sovražnim napadalcem, kakor je pričakoval drugi bataljon, češ da zaradi tankov ni mogel čez cesto. Ob 17. uri je sovražnik še bil v vasi Velike Škrjanče. Drugemu bataljonu so ukazali, naj ga s pomočjo drugega diviziona napade in vrže iz vasi. Pri napadu je padel komandir prve čete drugega bataljona, ki je s puškomitraljezom naskakoval tank. Med prodorom tankov je brigadna baterija streljala z brdskim topom na oklopnjake ter desetkrat ustrelila s položajev pri Dolenji Težki vodi. Granate so padale blizu tankov. Druga kolona se je pomikala iz Zabje vasi proti Cikavi (tudi ob 8. uri). En tank je prodrl do porušenega mostu na Cikavi in s topom obstreljeval prvi bataljon na položajih med Zabjo in Gotno vasjo. Granata tankovskega topa je pri tem skozi puškamico prodrla v bunker in ubila partizana, dva pa ranila. Sovražnikova pehota se je pomikala iz Zabje vasi proti Smolenji vasi in na Mali Slatnik, da bi prišla zasedi pri Žabji vasi za hrbet. Tedaj je napadel prvi bataljon, nakar se je sovražnik umaknil v mesto. Brigadni štab je sodil, da sta bila oba sovražnikova pohoda namenjena ropanju in zbiranju hrane, vendar brigada ni imela podatkov, koliko blaga je sovra-

nik odnesel. Brigadni štab se je zelo čudil, da sovražni tanki niso naleteli na mine, čeprav so vozili čez minska polja.⁴⁷ Boji tega dne so poučili Gubčevo brigado, da minska polja niso zadosti dobro postavljena in da tudi drugi utrdbeni objekti niso dovolj močni, da bi vzdržali tankovski napad.

Brigadni štab se je nenadoma odločil, da bo 20. decembra s težkim orožjem obstreljeval Novo mesto. Ni znano, ali je bila to zahteva XV. divizije ali samostojna pobuda brigade. Štab je namreč ukazal poveljstvu prvega in tretjega bataljona ter bateriji, naj 20. decembra do 15. ure spravijo vse težko orožje na položaje in naj obstreljujejo sovražnika v mestu in okolici. Baterija naj pripravi oba topa, bataljoni pa težke minomete. Vsa orožja naj enote dobro vkopljejo, borci pa morajo biti med obstreljevanjem v zaklonih. Začetek obstreljevanja bo ob 15. uri. Minometi naj se ravna po brdskem topu, ki bo prvi začel. Štab je odredil, naj bo brdski top pri tretji četi tretjega bataljona nad Gotno vasjo, protitankovski top pa naj postavi k Pogancam. Brdskemu topu so dodelili 20 granat, ki naj jih vse izstrelijo, pa tudi protitankovskemu topu so dali precej granat.⁴⁸ Ni znano, s kakšnim namenom je bil določen ta ognjeni napad na mesto, niti ne, če so ga enote tudi zares izpeljale.

Od 20. decembra pa do božiča so se vrstili boji pred novomeškimi utrdbami. Začetniki bojev so bili večinoma domobranci, ki so izpadali v novomeško okolico. Ozka blokada pa je skoraj vselej že v kali zatrla vse možnosti, da bi taki izpadi imeli kak večji uspeh. V vsakodnevnih bojih so se izkazali mnogi borci z junaštvom in iznajdljivostjo.*

* Tako je npr. 21. decembra doživel neprijetno presenečenje Rajko Müller, namestnik političnega komisarja tretje čete prvega bataljona. Pri nekem izpadu domobrancev iz mesta ni opazil, da se je njegova četa umaknila s položaja, na katerem je tako ostal sam. Ko je to neprijetnost spoznal, se je hotel umakniti, a je bilo že prepozno, kajti domobranci so ga že obkolili. Pripravil je puško za strel, toda neki domobranec mu jo je izbil iz rok in ga poskušal ujeti. Toda Müller-Zeko je bil urnejši, potegnil je revolver in domobranca ustrelil. Ko je priskočil drugi na pomoč, je ubil še tega in se nato priključil četi, ki je prišla na pomoč. Poveljstvo XV. divizije ga je za to junaško dejanje pohvalilo.⁴⁹

Nemški vdor do Dolenjskih Toplic

V noči na 21. december so pripravili Nemci XV. diviziji nemajhno presenečenje. Z močno skupino so namreč vdrli iz Kočevja proti Dvoru. Ker pa je bil tu most porušen, so začeli prodirati skozi Zužemberk proti Trebnjemu in Novemu mestu. Z njimi so se najprej spopadale enote XIV. divizije, nato pa med Trebnjem in Zužemberkom še Cankarjeva brigada. Štab XV. divizije je obvestil svoje enote, da je sovražnikov namen, pretolči se iz Kočevja skozi Novo mesto proti Celju.* Morala v vojski je zelo slaba. Vojska se izogiblje spopadom s partizani. V sovražni enoti so večinoma vojaki sovjetskih narodnosti, ki iščejo zvezo s partizani in izjavljajo, da ne mislijo terorizirati prebivalstva. Prednje motorizirane kolone so sestavljene iz nemških enot. Petnajsta divizija je ukazala Cankarjevi brigadi, naj kolono napada, kjerkoli more.⁵⁰ Cankarjeva brigada se je res spopadala s sovražnikom med Žumberkom in Mirno pečjo. Poročala je, da je sovražnik malodušen; opazili so, da nekatere enote sabotirajo povelja svojih poveljnikov. Dne 25. decembra je kolona p rispela skozi Mirno peč v Novo mesto. Štabu XV. divizije niso bile znane namere te sovražnikove skupine, ki je štela 2000 mož in imela s seboj okoli 200 motornih vozil in kakih 600 voz. Petnajsta je vztrajala pri oceni, da mislijo nadaljevati pot proti meji v smeri Kostanjevice ali pa Škocjana, in ni doumela, čemu toliko zaprežnih vozil. Misel o sovražnikovem ropanju se ni utrnila. Zato je v bojnem povelju ukazala take ukrepe, ki naj bi bili v skladu z njeno presojo sovražnikovih bojnih nakan. Gubčevi brigadi je torej ukazala, naj posebej pazi na smer Novo mesto—Kostanjevica in naj vse ukrene, da sovražnik na svojem pohodu ne bo mogel izkoristiti cest v to smer. Tudi druge brigade so dobile naloge, ki so ustrezale taki zamisli.⁶¹

Poveljstvo Gubčeve brigade je že 19. decembra, ko v Novem mestu še ni bilo 314. polka, opozorilo enote, da bo sovražnik zlasti med božičnimi prazniki *poizkušal napasti* brigade. Zato naj imajo bataljoni ražen čet, ki so na blokadnih položajih, po eno četo v rezervi. Če bodo tanki porušili

* To je bilo napačno obvestilo. Sovražna enota je bil 314. grenadirski polk 162. turkestarske divizije, ki je bil namenjen v Novo mesto. Le v Trebnjem se je del polka usmeril proti Ljubljani. Celoten polk je štel blizu 4000 mož.

bunkerje, jih je treba vnovič zgraditi iz močnih debel in zemlje ter zakamufilirati. Ker so na terenu pa tudi v enotah vznikli razširjevalci vznemirljivih novic, je brigadni štab opozoril enote, naj proti takim odločno ukrepajo, jih izsledijo in kaznujejo.⁵² Poveljstvo brigade je imelo 27. decembra še vedno v mislih oceno štaba XV. divizije, ko je opozorilo četrti bataljon pri Kostanjevici, naj bodo zasede oprezne in naj zlasti kontroliraj o cesto Novo mesto—Kostanjevica. Upoštevati je treba možnost, da bo 314. grenadirski polk 162. divizije sedaj, ko se je spopadel z drugimi bataljoni, poskušal prodirati proti Kostanjevici in od tam naprej proti meji. Pa vendar je kljub temu treba paziti tudi na levo krilo bataljona, če bi se tam prikazal sovražnik. V primeru močnejšega sovražnikovega napredovanja naj bataljon manevrira na takih položajih, ki so primerni za napade.⁵³ Brigadno poveljstvo še ni moglo razvozlati sovražnih namer tega dne zjutraj, čeprav so se sovražnikove enote že razvile za napad in z napredovanjem naznačile smeri svojega gibanja.

To pot se Nemci niso usmerili proti Kostanjevici, da bi po tej poti odšli čez mejo na Štajersko, pač pa so razvili odločno akcijo, da bi razbili brigadne enote, ki so neposredno blokirale mesto. Napade je začel 314. polk, ki je bil prodril iz Kočevja v Novo mesto. Stab brigade je pravilno ocenil, da je v Novem mestu del sovražne divizije, ki je sestavljena iz 60 % vojakov sovjetskih narodnosti (Kavkazijcev, Mongolov in drugih), štirideset odstotkov pa je Nemcev. Tudi to pot so brigadni obveščevalci zatrjevali, da je zavest v enotah zelo slaba in da bi se skoraj vsi radi vdali našim enotam.⁵⁴

Nemški namen je bil, s pomočjo polka turkeštanske divizije razbiti blokado mesta, saj došlej z razpoložljivimi enotami tega ni bilo mogoče storiti. Dne 27. decembra ob 8. uri zjutraj so začeli Nemci iz mesta obstreljevati položaje Gubčeve brigade, nakar se je okoli 9. ure vnel obči *napad*. Sovražnik je odrinil prednje in izpostavljene zasede ter začel prodirati v globino proti Uršnim selom in Težki vodi. Dve poveljni komunikaciji proti Semiču in Beli krajini sta tako bili ogroženi.

Na položajih drugega bataljona, ki je branil cesto Novo mesto—Uršna sela—Semič, so se dopoldne razvili ostri boji. Sovražnik je zasedel ugodne položaje med Šmihelom in Skrančami ter uspešno tolkel prvi divizion artilerije XV. divizije

na levem krilu drugega bataljona brigade. V zasedo razporejene enote drugega bataljona so z vsem orožjem udarile po sovražnikovi koloni, ki je hitela iz Šmihela proti Regrči vasi.

V sovražni koloni je bilo 40 do 50 mul. Bataljonski mitraljezi so jo ujeli na čistini. Ko so začeli delovati še minometi, se je kolona razcepila v dva dela. Eden se je vrnil v Šmihel, drugi pa se je zatekel v Regrčo vas. Pri tem napadu je imel sovražnik tri mrtve in nekaj ranjenih. Med bojem ga je podpiral ogenj iz težkega orožja iz mesta. Druga sovražnikova skupina je prodirala proti Ruperč vrhu levo in desno ob cesti Škrjanče—Birčna vas. Dve bataljonski zasedi, ugodno postavljene nad Ruperč vrhom, sta udarili nanjo. Partizani so streljali z mitraljezi in minometi. Med bojem je sovražnik ujel enega borca. Vzeli so mu puško, ga pretepli in postavili pod stražo. Ko je v gozdu čakal na usodo, so pripeljali v bližino nekaj ranjencev. Opazil je tudi nekaj mrtvih. Ko se je začel sovražnik panično umikati pred napadom zased nad Ruperč vrhom, je ujeti partizan izkoristil nered in pobegnil. Hitro se je vrnil k svoji enoti in povedal, kaj je videi. Pri tem je dal koristne podatke o sovražnikovih izgubah. Po njegovem so imeli na tem odseku štiri mrtve in osem ranjenih. Sovražnik se je na umiku usta vii na Škrjančah, kjer je naropal za voz blaga. Toda drugi bataljon jih je tu s tremi vodi obkolil; ko je s krila udarila nanj še patrolja Cankarjevega bataljona, je sovražnik pustil plen in se umaknil proti mestu. Drugi bataljon je sodil, da je imel sovražnik devet mrtvih in osem ranjenih. Bataljon ni imel izgub.

Hkrati je sovražnik napadel položaje tretjega bataljona. Zaseda nad Gotno vasjo se je premoči morala umakniti. Sovražnikova skupina je nato v raztegnjeni koloni napredovala proti Pogancam in Težki vodi. Prva četa tretjega bataljona je ni odločno napadla, marveč jo le spremljala z mitralješkim ognjem in se umikala. Sprva se je hotela postaviti v bran pri Črmošnjicah, ker pa je spoznala, da tu niso ugodni pogoji za boj, se je premaknila na Verdun (pri Stopičah). V Dolenji Težki vodi je bil sovražnik od 9. do 15. ure. Druga četa tretjega bataljona je bila nad Pogancami in pri gostilni Malenšek. Četo so močno obstreljevali s topom, z minometom in mitraljezi. Nato sta jo napadli sovražni pehotni koloni po kakih 150 mož. Četa se je branila, vendar je sovražnik prodiral dalje. Ko so četi odpovedali mitraljezi, se je umaknila za kakih

500 metrov. Tu je s samimi puškami pričakala sovražnika. Ker pa je četa opazila novi koloni, ki sta se bližali iz Stranske vasi in od gostilne Malenšek, se je zopet umaknila nad Gornjo Težko vodo.

En vod tretje čete je bil zjutraj v bunkerjih nad Gotno vasjo. Ob devetih so ga obstreljevali s topom in z minometom. Vod se je premestil v niže ležeče bunkerje. Vtem sta se začeli pomikati iz Šmihela proti vodu dve koloni. Prvo — kakih 50 mož — je sestavljala konjenica, v drugi je bilo kakih 100 vojakov. Vod je udaril po kolonah in ju zadržal. V akcijo so šli tudi drugi vodi in se do 13. ure držali na položajih; potem so se morali umakniti, ker je zveza z drugim bataljonom na levem krilu bila pretrgana in je grozila obkolitev. Četa je našla zvezo z drugim bataljonom v Birčni vasi, se mu priključila in skupno z njim nadaljevala boj. Ob 16. uri pa se je vrnila v svoj bataljon. Imela je tri lahko ranjene. Plena in ujetnikov ni bilo. V boju so se odlikovali komandir čete Jože Može in dva mitraljezca.⁵⁵ Proti večeru se je sovražnik tudi na odseku tretjega bataljona umaknil v Novo mesto. Prvi bataljon ta dan ni imel posebnih bojev, le ena četa in pol je napadla sovražno zasedo pri Št. Joštu (pri Stopičah) in jo pregnala v mesto.

Na levem krilu drugega bataljona se je boril tudi drugi divizion topništva kot pehotna enota. Popoldne mu je prihitel na pomoč še del prvega diviziona in skupaj sta sodelovala pri preganjanju sovražnika v izhodiščne položaje.

Protitankovski top brigadne baterije je bil v boju pri drugem bataljonu in izstrelil tri granate. Zlasti se je izkazal v boju mitraljezec oddelka protitankovskih topov Ivo Ponikvar. Z mitraljezom je podrl nekaj Nemcev, pravi poročilo baterijskega štaba o tem boju.⁵⁶

Sovražnikov prvi večji izpad iz Novega mesta se je končal z njegovim *porazom* predvsem po zaslugi drugega bataljona Gubčeve brigade in sodelovanja med prvim bataljonom Cankarjeve brigade ter topništvom XV. divizije. Na odseku tretjega bataljona je sovražnik sicer dokaj daleč prodril, vendar je moral uskladiti akcijo z bojem na desnem krilu in se najprej ustaviti, nato pa vrniti v mesto. Petnajsta divizija je kritizirala tretji bataljon (poročilo glavnemu štabu Slovenije), češ da se v teh bojih ni kdove kako dobro držal, štirje mitraljezi da so mu odpovedali zaradi slabega olja in komandni

kader ni dovolj kontroliral svojih puškomitraljezcev. Izkazalo se je, da so bile ocene o malodušnosti sovražne enote dokaj točne. Prvemu bataljonu se je 27. decembra vdal sovražni vojak Agadžan Azirov iz Bakuja, ki je izjavil, da je bil z njim še en vojak a so ga Nemci na begu ustrelili. Povedal je, da bi mnogi radi pobegnili k partizanom.⁵⁷ Glavni štab se je zavedal pomena dezerterstva pri nemški vojski in dal enotam navodila, kako naj organizirajo pobege k partizanom. Predvsem je priporočal, naj s propagandnimi sredstvi obveste sovražne vojake o stanju na bojiščih in o ciljih narodnoosvobodilne vojne v Jugoslaviji. Vendar z množičnim dezerterstvom ni bilo nič, čeprav je brigada sprožila veliko propagandno akcijo. Nemci so preveč pazili na vojake sovjetske narodnosti.

Za 28. december je sovražnik prenesel aktivnost na odsek četrtega bataljona pri Kostanjevici. Ob 7. uri so se najprej pri Kočariji spopadle partizanske patrulje z domobranskimi. Nato so opazili sovražni koloni, skupaj kakih 200 mož, ki sta prodirali proti Velikim in Malim Vodenicam. Bataljon je zasedel položaje nad temi vasmu in pustil sovražnika v neposredno bližino. Nato ga je po kratkem boju prisilil, da se je umaknil. Ob 11. uri je sovražna enota vnovič šla v boj. Bataljon je ponovil uspeh in pognal domobrance v Kostanjevico. Okoli 17. ure je četrti bataljon demonstrativno napadel mesto in ga dlje obstreljeval tudi s težkim minometom. Prepričan je bil, da morajo biti sovražne izgube precejšnje, saj so ga bili napadli prav od blizu.⁵⁸

Dne 29. decembra so Nemci in domobranci zopet zaposlili brigado z napadom, ki pa je imel bolj *izvidniški* pomen. Okoli pol devete ure je začelo težko orožje obstreljevati prvi in tretji bataljon. Proti njima sta nato začeli prodirati dve koloni. Ena proti Malemu Slatniku, druga proti Gotni vasi in Težki vodi. Prvi bataljon je z zasedami zaustavil napadalce, nato pa jih vrgel nazaj v mesto. Proti tretjemu bataljonu sta se spustili dve koloni: ena s kakimi 150 možmi iz Grma proti Gotni vasi, druga z okoli 200 možmi pa iz Šmihela proti Regrči vasi. Njun pohod je bil usmerjen proti Borončevemu hribu in Gotni vasi. Na teh položajih so bile zasede, ki so napadalce po ostrem boju pognale v izhodišče. Pri neposrednem napadu na položaje tretjega bataljona je imel sovražnik — po poročilu štaba tega bataljona — sedem mrtvih in deset ranjenih. Tudi na odseku drugega bataljona napadalci niso

imeli sreče. Najprej so obsipavali bataljon z minami in granatami ter pri tem poškodovali cerkev Sv. Roka, toda pehota je prišla samo do čuvajnice na progi proti Škrjančam. Od tu jo je bataljon zavrnil z mitralješkim ognjem in minami. Sodil je, da so imeli napadalci enega mrtvega in več ranjenih, medtem ko bataljon ni imel izgub. Baterija je sodelovala v boju drugega in tretjega bataljona. Uporabila je brdski top.⁵⁹

Gubčeva brigada je ostala tudi ta dan zmagovita in ni dovolila, da bi si sovražnik s prodorom ustvaril kako ugodno pozicijo za napredovanje proti osvobojenemu ozemlju.

Naslednji dan (30. decembra) je bil za Gubčevo brigado zelo naporen. Bil je vlažen, hladen dan in megla je ležala po dolinah, ko so Nemci začeli *veliko in resno akcijo* za prebijanje blokade mesta. To pot jih ni zanimala smer proti Beli krajini, marveč proti Dolenjskim Toplicam in Vavti vasi. Tu je bilo zaledje blokadnega sistema XV. divizije, ki so ga hoteli očistiti in za dlje onesposobiti za učinkovito akcijo. To pot je šel v boj skoraj celoten 314. polk 162. turkestanske divizije. Domobranci v boju niso sodelovali pa tudi policijske nemške enote, ki so bile v mestni posadki, ne. Divizija si je izbrala za akcijo tri smeri. Prva, verjetno najbolj pomembna, je bila po cesti Novo mesto—Vavta vas—Toplice, druga Šmihel—Birčna vas—Uršna sela—Poljane, tretja pomožna smer je bila namenjena le bočnemu zavarovanju in je peljala proti prvemu in tretjemu bataljonu. Nasproti nemškim napadalcem na obeh glavnih smereh je bil en bataljon Cankarjeve brigade, ki je imel zasedo nad Škrjančami in je branil cesto Novo mesto—Vavta vas, ter drugi bataljon Gubčeve brigade, ki je na položajih pri Stranski vasi branil cesto Šmihel—Birčna vas—Uršna sela. Njegove položaje je okrepil še prvi divizion artilerije XV. divizije, ki se je postavil levo od bataljonske bojne razporeditve, pri Ruperč vrhu. Prvi in tretji bataljon sta bila na starih položajih. Prvi je branil smer proti Kostanjevici, tretji pa se je bil postavil na cesto Gotna vas—Gorjanci.

Sovražni polk je na odseku drugega bataljona začel napadati ob 6.30 uri. Šmihel je bil izhodiščni rajon za (verjetno) bataljon, ki se je razporedil v dve koloni. Prva se je gibala po progi proti predoru pri Stranski vasi, druga pa po gozdu in ob cesti proti Birčni vasi. Sovražna enota je bila

Janez Hribar, narodni heroj, komandant brigade

oborožena tudi s tremi težkimi minometi. Ko je izvidniška patrolja drugega bataljona obvestila svoj štab o sovražniku, so poslali dve četi na položaje. Ena se je postavila na Ruperč vrh, kjer je bil na njenem levem krilu prvi divizion kakih 50 mož, druga pa je šla nad tunel ter zasedla gozdiček. Ena četa je bila v zasedi med Stransko vasjo in Lakovnicami. Sovražnik je napadel tudi s težkim orožjem, kljub temu je drugi bataljon vztrajal na položajih in se vztrajno bori proti premočnemu napadalcu. Tedaj so čete ubile šest sovražnikovih vojakov. Nato je začel napadalec obkoljevati obe četi in prvi divizion na Ruperč vrhu ter nad predorom. Bila je gosta megla, ki je omogočala, da so sovražne enote skoraj nevidno zalezle četne obrambne položaje in napadle iz neposredne bližine. Videti je bilo do trideset metrov daleč. V tem resnem položaju se je poveljstvo bataljona odločilo in premestilo obe četi v okolico Lakovnic. Tudi prvi divizion se je umaknil. Ko je komandant brigade,* ki je bil na bojišču pri tretjem

* Boje je vodil novi komandant brigade Janez Hribar.

in drugem bataljonu, spoznal, v kako kočljivem položaju je drugi bataljon, je ukazal, naj ena četa tretjega bataljona udari Nemcem pri Stranski vasi v bok. Toda sovražnik je napredoval, saj je bilo njegovo desno krilo zavarovano s prodorom druge enote na cesti proti Vavti vasi. Turkeščanci so se zaradi megle skoraj neopaženi približali Stranski vasi in napadli četo med Stransko vasjo in Lakovnicami. Tu se je vnel boj iz neposredne bližine, na nož. Kmalu so Turkeščanci zasedli Gorenje Lakovnice, ne da bi bil to bataljon pravočasno opazil. Zaseda se je morala zato umikati skozi vas, v kateri je že bil sovražnik. Ker pa je še vedno bila megla, se je četa dokaj srečno pretolkla, brez večjih izgub. Le dva partizana so u jeli Turkeščanci, sami pa so imeli tri mrtve. Več ja nesreča je doletela bataljon, ko se je začel umikati proti Jurni vasi. Nenadoma se je namreč dvignila megla in sovražnik je lahko obstreljeval bataljon, ko se je umikal. Tu je padlo šest partizanov, trinajst pa je bilo ranjenih. Bataljon je rešil vse ranjence in še dva iz diviziona ter se povzpел v okolico Pristave in Podgrada. Na Mihovec pa se je postavil prvi divizion.

Ko je tako sovražnik *odrinil* gubčevce v Gorjance, je imel prosto pot proti Uršnim selom in jih kmalu zasedel.

Na desnem krilu ob Krki so Turkeščanci pregnali zasedo Cankarjevega bataljona, ki se je skupaj z bataljonom umaknila na Veliki Podljuben. Tako je bila tudi ta pot odprta in sovražnikova kolona je, podprta z vodom tankov, naglo prodrla do Vavte vasi, vtem ko so bili prej njeni inženirji usposobili cesto za gibanje oklopnikov. Od Vavte vasi se je del kolone, ki je imela spočetka kakih 500 mož, kar je tudi bila moč enega bataljona, spustil proti Toplicam, tankovski vod pa je celo prodrl do Uršnih sei, kjer se je povezal s kolono, ki se je prebijala skozi Gubčevo obrambo. Tako je bil okoliš, ki ga omejujejo ceste Novo mesto—Uršna sela—Toplice—Vavta vas—Novo mesto, obdan s sovražnimi enotami, ki so začele svojo teroristično misijo.

Proti večeru se je del enot iz Uršnih sei podal čez Pleš proti Poljanam, da je bila še ta dolina zasedena po sovražniku, ki se je tako nevarno približal občutljivim centrom za poveljevanje in oskrbovanje glavnega štaba Slovenije. Sovražne enote so *prodrle na osvobojeno ozemlje*, tega pa ni bilo mogoče spregledati. Glavni štab je bil nezadovoljen z enotami XV. divizije, ki so dopustile tak prodor. Glavni štab

je hitro pripravil protiakcijo, da bi nemške enote pregnal z osvobojenega ozemlja. V glavnem je uporabil XIV. divizijo in ji dal navodila za protiudar. Tudi XV. divizija je zahtevala od svojih enot, naj nemudoma krenejo v protinapad. Načrt je bil, da je treba sovražnika v Toplicah odrezati od zaledja, to se pravi od Novega mesta, in ga uničiti. Toda Gubčeva brigada in Cankarjev bataljon ter oba diviziona so bili preslabotni za tako nalogo. Zadnji dan v letu so se partizani pripravljali. Toda kaj malo moči je bilo na voljo v tistih enotah, ki so se bile prejšnji dan spopadle z Nemci. Prva četa drugega bataljona Gubčeve brigade je imela 12 ranjenih in šest mrtvih. Četa je bila začasno nesposobna za kako večjo akcijo, tako da je bataljon deioval le z dvema. Eno so bili ponoči na 31. december spet poslali v zasedo med Novim mestom in Birčno vasjo, skoraj na iste položaje, kot je bila dan prej. Bataljon je imel torej za napad na Toplice le eno četo. Brigada se je zato povezala s prvim bataljonom Cankarjeve brigade na Velikem Podljubnu in mu predlagala sodelovanje. Svoj predlog je utemeljevala s tem, da ima za napad na skupino sovražnika v Toplicah zelo malo moči na voljo. Vendar je naloga, ki so jo bili prejeli od glavnega štaba, pomembna. Poleg napada na Toplice morajo blokirati Novo mesto, od koder jih sovražnik vsak dan napada. Za napad na sovražnika v Toplicah imajo torej le eno četo. Ker je vsekakor prvo, sovražniku zapreti pot do Novega mesta, za kar pa je ena četa premalo, predlagajo, naj tudi Cankarjev bataljon vsaj z eno četo sodeluje pri tej akciji. »Sovražnik je za vašim hrbtom,« pravi Gubčeva brigada prvemu bataljonu Cankarjeve, »in je tudi za držanje vaših položajev in blokado Novega mesta z vaše strani dobro, da se sovražnika v Toplicah čim bolj vznemirja. Četa, ki jo pošiljamo na akcijo, je dobra, siguren je tudi komandir te čete.⁶⁰

Med pripravami za napad je sovražnik najprej divjal v zavzetih krajih. Precej natančno najdemo to zapisano v domobranskem glasilu Vesti z dne 1. januarja 1944. Poročilo pravi, da je bilo med Božičem in Novim letom v okolici Novega mesta v rajonu Birčna vas—Sušice—Toplice—Vavta vas izvršeno čiščenje, ki ga je izpeljala nemška vojska, kjer pa so sodelovali večinoma Rusi. Sektor so očistili. Padlo je okoli 70 partizanov, 40 pa so jih ujeli. V Toplicah so obesili devet partizanov. Pri teh akcijah ni sodelovala nemška policija, ki

je v Novem mestu, in tudi domobranci le v toliko, v kolikor so Nemci pritegnili v vsako svojo četo tri do stiri domobranci, da ne bi pri teh akcijah preveč trpelo civilno prebivalstvo in padali nedolžni. »Nemci so vsakogar, ki so ga zajeli, dali prej na zaslišanje dodeljenemu domobrancu, da je ugotovil, ali je partizan ali pa nedolžen.«⁶¹

Do velikega napada na 314. polk turkeštanske divizije v rajonu Toplic ni prišlo, kajti Nemci so hitro *končali* akcijo in se vrnili v Novo mesto, od koder so kmalu odšli. En del se je vračal prek Trebnjega, drugi pa čez Kronovo.⁶²

Sovražnikov vdor na osvobojeno ozemlje se je posrečil. Kje so bili vzroki, da ga brigade niso mogle zadržati in da so bile prisiljene, za nekaj časa razrahljati blokado mesta?

Nasproti nemški enoti z več kot dva tisoč možmi, opremljenimi z nekaj tanki, avtoblindami, težkim orožjem in inženirskimi enotami, je bil pravzaprav en sam bataljon Gubčeve brigade, ki ni imel več kot 150 partizanov, en topniški divizion s kakimi 50 možmi in en bataljon Cankarjeve brigade, tudi kakih 150 mož. K temu moramo prišteti še eno četo tretjega bataljona s približno 50 partizani. To je skupaj 400 partizanov, ki jih je podpiral en top in nekaj težkih minorne tov. Očitao je, da so bili Nemci premočni na vsakem odseku in da bataljoni niso mogli vzdržati prodora. Druga težava je bila v tem, da Gubčev štab ni mogel uporabiti vseh treh bataljonov, ker so Nemci še vedno izpadali iz mesta in s tem vezali vse brigadne rezerve. Partizanska poveljstva torej niso imela ne sredstev in ne znanja za hitro premeščanje enot na bojišču. Na najbolj ogroženem odseku brigade je ostai vse do konca nemškega napada le en bataljon in le enkrat mu je mogla priskočiti na pomoč četa tretjega bataljona. Sodelovanje med topniškima divizionoma in Cankarjevim bataljonom je bilo slabo, ker poveljevanje ni bilo pravilno organizirano. Divizona sta bila pod poveljstvom XV. divizije, Cankarjev bataljon pa pod poveljstvom glavnega štaba. Na odseku nemškega napada torej ni bilo mogoče ustvariti enotnega, učinkovitega poveljevanja, ki ga tudi divizijsko poveljstvo zaradi oddaljenosti štaba ni moglo učinkovito poenotiti. Protitankovske ovire, ki so bile sicer vedno dobre, niso niti en sam dan mogle zadržati sovražnikovih oklopnikov. Preden je višji štab zaradi pomanjkanja sredstev za zvezo zmozel organizirati napad, so Nemci že izpremenili položaj in gibajoč se

onemogočili učinkovito akcijo. To so bile zunanje pomanjkljivosti, ki so spremljale partizane pri obrambi osvobojenega ozemlja. So pa bile tudi notranje slabosti v enotah. Ko je brigadno poveljstvo pokaralo štab drugega bataljona in zagrozilo, da bo krivce za neuspeh pri Novem mestu kaznovalo, je bataljonski štab takole odgovoril brigadi: »Čudite se, kako smo mogli pustiti sovražnika, da je prodril tako visoko. Pišete celo, da boste krivce kaznovali, toda ne verno, zakaj. Kakšno je danes številčno stanje bataljona in koliko borcev smo sposobni poslati na položaj, sami dobro veste. Poleg tega so morale čete same nositi še 20 ranjencev... Absolutno nismo mogli sovražnika zadržati.«⁶³

Ob prehodu v Novo leto 1944

Za božič in Novo leto je brigada vse pripravila za praznovanje. Preskrbela je skupaj s terenskimi organizacijami za boljšo hrano. Praznovanje pa je pokvaril vdor polka turkестanske divizije proti Toplicam. Brigada je imela vse dni hude boje. *Praznovali* so torej *na bojišču*. Ranjencem v bolnišnicah so podarili darila, med drugim tudi zavoj knjig. Praznike so izkoristili nekateri partizani, ki so imeli doma probleme z družinami, in prosili za dopuste. Večinoma so hoteli videti, kako je s svojci, ki so jih Nemci večinoma pregnali iz svoje okupirane cone (Krmelj). Nekateri bi bili radi poskrbeli za družine, ki so živele v slabih razmerah. Politični komisarji so nekatere primere prošenj priporočili štabu brigade, zlasti pa brigadnemu političnemu komisarju.⁶⁴ Za praznike so si enote in razne organizacije voščile. Tako sta drugi bataljon in baterija voščila štabu brigade vesele božične praznike. Tretji bataljon je brigadi poslal za Novo leto želje, da bi se vojna kmalu ugodno končala. Rajonski odbor OF iz Suhorja je želel brigadi veselo in srečno a predvsem svobodno Novo leto. Baterija je želela srečno Novo leto in mnogo sreče ter napredka v njihovem »delu za skupnost«. Borci prvega bataljona, zbrani na božičnem večeru, so želeli štabu brigade srečne in vesele praznike in »da bi nas še nadalje vodil po poti težke in pravične borbe v lepšo, srečnejšo in združeno Slovenijo«. Štab artilerije XV. divizije je poslal brigadi voščilo za božične praznike v prepričanju, »da bomo

bodoči božič praznovali že v sreči in veselju v veliki, federativni in demokratični Jugoslaviji«. Uprava bolnišnice in ranjeni borci so voščili božič in Novo leto v prepričanju, »da bo v tem letu naša sveta borba privedla do zmagovitega konca«. ⁶⁵

Brigadni štab je pripravil za novo leto predloge za pohvale. Štab baterije je poslal predlog za pohvalo osmih topničarjev, tretji bataljon je poslal 12 imen, drugi bataljon pa je predlagal kar 17 partizanov in partizank za pohvalo. To so bili tišči borci, ki so se odlikovali v boju pri Lakovnicah (30. decembra 1943). Tudi brigadni politični komisar je pripravil svoj predlog dnevnega povelja za 31. december 1943. Kar 42 imen je napisal, pri čemer ni pozabil konjevodcev, kurirjev, sanitetnega osebja, članov brigadne tehnike, intendantov in drugih. Žal dnevno povelje, ki je bilo prebrano pred borci, ni ohranjeno; torej ne verno, kateri je bil končni spisak pohvaljenih. Vsekakor je bilo dnevno povelje prebrano po novoletnem govoru političnega komisarja. Ohranjen je koncept tega govora, ki odseva težnje in želje vseh partizanov in partizank Gubčeve brigade. »Po dveipolletnem trdovratnem boju s sovražnikom,« govori koncept, »gledamo v novo leto z upravičenimi nadami v zmago ... Ves kulturni svet se bori proti zlaganemu in zločinskemu fašizmu. Naša narodnoosvobodilna vojska častno zastopa jugoslovanske narode v tej gigantski borbi in ves svet se divi herojstvu njenih borcev.

S ponosom se lahko ozremo na preteklo leto. Minilo je v borbah, naporih, prečutih nočeh, dolgih marših, ob dejanjih, polnih požrtvovanja in vere v bolj šobodočnost slovenskega naroda ... Toda naša domovina ni še svobodna in treba bo še mnogo požrtvovanja, mnogo neomajne vere v svobodo naše domovine in volje do dela. Radi tega pozivamo vse naše borce, da vzdrže do kraja naše borbe, da ne odnehajo prej, predno ne bo prosta poslednja ped naše domovine in predno ne bo z naše svete zemlje izginil poslednji okupatorjev vojak in izdajalec.« ⁶⁶

Na prehodu iz leta 1943 v 1944 se je vojaški položaj v Ljubljanski pokrajini spremenil. Novembra je odšla v Gorski kotar XVIII. divizija. Operativno težišče se je vedno bolj pomikalo v Slovensko primorje, kjer so po septembrski občiljudski vstaji zrasle nove partizanske enote in so se z novimi borci izpopolnile stare. Operativna pomembnost te pokrajine

je glede na razvoj italijanske fronte vedno bolj naraščala. Velika naloga osvoboditve Slovenskega primorja in likvidacija določb rapalske pogodbe, ki je to pomembno slovensko ozemlje po prvi svetovni vojni prisodila Italiji, je bilo treba s politično in vojaško akcijo izničiti. Še vedno je bilo nevarno, da bi zahodni zavezniki, zlasti Anglija, storili vse, da nova socialistična Jugoslavija ne bi mogla povrniti tega tako nesrečno in sramotno ugrabljenega ozemlja. To so bili pglavitni motivi, ki so narekovali, da se je operativno težišče pomaknilo proti morju.

Nekoliko drugačne so bile razmere na Štajerskem. Tam se je osvobodilno gibanje zelo okrepilo proti koncu leta 1943. Šlandrova brigada je bila pglavitna moč četrte operative cone. Vtem, ko je bila Ljubljanska pokrajina materialno in glede možnosti za mobilizacijo skoraj povsem izčrpana, je bila Štajerska še polna za vojsko sposobnih ljudi in materialni izvori še zadosti močni. To je povzročilo, da je glavni štab začel razmišljati, da bi poslal tja močno taktično enoto, ki bi s štajerskim! partizani bila sposobna zajeti vse ugodnosti, ki so se ponujale, in da bi bila opora Štajerski in Koroški za nadaljevanje boja proti okupatorju. Odločili so se poslati na Štajersko najboljšo in najboljše opremljeno XIV. divizijo. Divizija je 6. januarja 1944 odkorakala na dolgo pot iz Suhorja skozi Moslavino in Hrvaško Zagorje. Sedmi korpus je tako januarja 1944 ostal le s XV. divizijo v Ljubljanski pokrajini. Petnajsta divizija je imela še vedno štiri brigade: Gubčevo, Cankarjevo, dvanajsto in petnajsto. V Ljubljanski pokrajinski so bili še štirje odredi, ki so bili pod poveljstvom sedmega korpusa: Dolenjski, Belokranjski, Notranjski* in Istrski. Korpus je bil tesno povezan z XVIII. divizijo v Gorškem kotaru, ki je sem ter tja zadrževala po eno brigado okoli Kočevja.

Konec leta 1943 so imeli Nemci dobro zasedeno in zavarovano progo med Ljubljano in Trstom; na Rakeku je bila močna postojanka. V Ljubljani in njeni okolici, zlasti okoli Iga pri Ljubljani, so imeli najmočnejše enote. Tu so zadrževali del ali pa celotno 162. divizijo. V oblasti so imeli že železniško progo do Grosupljega. Novo mesto je bilo osamljen

* Notranjski odred so decembra 1943 že tretjič ustanovili pri Sodražici.

otok sredi osvobojene Dolenjske, Kočevje pa sredi širne Kočevske. Nemci so si močno prizadevali, da bi vzpostavili varno povezavo vsaj s Kočevjem, kaj ti železniška proga ni bila tako porušena, da je ne bi mogli popraviti. Dolenjska proga pa je imela porušene pomembne objekte, ki jih ni bilo mogoče popraviti v razmerah, kakršne so bile tedaj tam. Zato so Nemci silili bolj proti Kočevju in začeli popravljati progo.

Tudi za Nemce ni bilo v Ljubljanski pokrajini operativno težišče, ki se je spričo pomembnosti italijanske fronte pomikalo proti Primorski in obalnim območjem Hrvaške ter Istre. Zato so v Ljubljanski pokrajini zadržali razmeroma manjše enote, pač pa so se še naprej zelo oslanjali na domobrance. Nastalo je nekako ravnotežje sili v Ljubljanski pokrajini. Nemci so poskušali z aktivnostjo izpostavljenih garnizionov v Novem mestu in Kočevju vezati partizanske enote daleč v stran od pglavitne železniške proge med Zidanim mostom, Ljubljano in Trstom. Obe postojanki pa so hoteli povezati z zaledjem s tem, da so poskušali popraviti komunikacije. Ob njih so nameravali postavljati manjše vezne garnizone: Velike Lašče, Turjak, Rašica itd.

Sedmi korpus si je prizadeval, da bi slej ko prej uničil kočevsko in pozneje novomeško postojanko, da bi svoje slabotne sile čimprej lahko razporedil na taktično najvažnejšem odseku ob tržaški progi. Do tedaj pa je bila blokada obeh mest nujna naloga. Take so bile taktične okoliščine, ki so pogojevale razvoj bojov v Ljubljanski pokrajini.

Nadaljevanje bojov pred novomeškimi utrdбами

Gubčeva in dvanajsta brigada sta torej morali še nadalje blokirati novomeško posadko, ki sedaj ni bila tako številna kot prej, je pa bila mnogo bolje utrjena in oborožena. Številčno najmočnejši del posadke so bili še naprej domobranci.* Enote 19. SS policijskega polka so januarja 1944 zamenjali policisti iz okrepljenega prvega bataljona 14. SS policijskega

* Najprej je, kar smo že omenili, bil v Novem mestu tretji bataljon domobrancev. S prihodom nekaterih čet je nastala Rupnikova skupina, ki se je tako imenovala nekako do sredine decembra. Nato so ustanovili tretjo bojno skupino, ki je bila do 25. februarja 1944, skupno kakih 10 domobrantskih čet.

polka. Posadka je bila na desnem bregu Krke tako tesno in uspešno blokirana, da se tako rekoč ni mogla z lastnimi močmi ganiti iz mesta.

Ko se je 162. divizija umaknila iz topliškega rajona, je bila *ponovno* in hitro *vzpostavljena* *blokada* Novega mesta. Gubčeva brigada je po starem načrtu razporedila bataljone. Drugi je bil na smeri Novo mesto—Uršna sela—Semič, tretji je zasedel glavno cesto proti Beli krajini čez Gorjance in blokiral mesto pri Gotni vasi, prvi bataljon se je usedel na cesto Novo mesto—Kostanjevica, četrti pa je ostal pred Kostanjevico. Prvi bataljon Cankarjeve brigade je blokiral mesto na cesti Novo mesto—Vavta vas in je imel sedež v vasi Vrh. Prvi divizion artilerije XV. divizije je branil odsek med prvim bataljonom Cankarjeve brigade in drugim bataljonom Gubčeve brigade ter se nastanil v Mraševem. Drugi divizion je bil v drugi liniji med Birčno vasjo in Toplicami ter se nastanil v Drganjih selih. Blokada Novega mesta je tako imela ponekod dve obrambni liniji, sicer pa so se bataljoni in divizioni postavili približno enako kot pred prodorom Turkestancev v Toplice. Prvem bataljonu Cankarjeve brigade so naložili še posebno nalogo, da varuje izurjene topničarje iz obeh divizionov, ker se je pokazalo, da je med zadnjimi boji padlo precej merilcev, ki so bili dragoceni specialisti. Poveljstvo XV. divizije je tudi resilo vprašanje enotnega poveljevanja enotam pri blokadi mesta. Vse topniške enote in prvi bataljon Cankarjeve brigade so podredili poveljstvu Gubčeve brigade. Posvetovali so se tudi o zamenjavi tistih bataljonov Gubčeve brigade, ki so v bojih najbolj trpeli. Dogovorili so se, da bodo v kratkem spremenili njihov bojni razpored.

Medtem so se nadaljevali vsakodnevni boji na blokadi mesta in v okolici Kostanjevice. Prvega januarja okrog 10. ure se je prvi bataljon spopadel s sovražnikom, ki je v strelski liniji prodiral proti skladiščem pri Zabji vasi. Zaseda je sovražnika pregnala v mesto. Drugi bataljon je premaknil svojo stalno zasedo od Sv. Roka na prostor ob predoru pri Stranski vasi. Sovražnik je s patroljami vznemirjal tretji bataljon. Popoldne je sovražnikova skupina (kakih 20 belogardistov) iz Grma poskusila prodreti proti Gotni vasi, vendar jo je zaseda tretjega bataljona pregnala. Domobranska skupina, kakih 100 mož, je zaposlila četrti bataljon brigade, ko

je prodrla čez Krko in se usmerila proti Stari vasi. Zado-
stovala je močnejša patrolja, da se je domobranska skupina
vrnila čez reko. Ob umiku jo je bataljon obstreljeval še z
minometom.

Drugega januarja ni bilo posebnih bojov.

Naslednjega dne se je skupina domobrancev podala proti
Smolenji vasi, da bi nabrala živeža. Prvi bataljon jih je na-
padel in zavrnil proti mestu. Domobranci so imeli enega mrt-
vega. Bataljon je obstreljeval še postojanko v Št. Petru
pri Novem mestu (zdaj Otočec).^{*} Drugi bataljoni so naprej
prekopavali ceste in rušili objekte na njih. Četrty januar je
bil živahen. Vsi trije bataljoni pred Novim mestom so se
spopadli s sovražnimi patroljami ali z večjimi enotami. K
magacinom na bloku pri Žabji vasi je prišlo popoldne okoli
150 domobrancev. Oboroženi so bili z enim težkim in tremi
lahkimi minometi. Imeli so še en težki in šest lahkih mitra-
ljezov. Najprej so močno obstreljevali položaje prvega ba-
taljona, nakar so začeli jurišati. Bataljon je vzdržal na po-
ložajih in jih nato s protinapadom pregnal. Hkrati je prodi-
rala skupina kakih 50 domobrancev proti Cikavi, da bi po-
pravljali most. Zaseda prvega bataljona jim je to preprečila
in jih pregnala. Bataljon v teh bojih ni imel izgub. Drugi
bataljon je imel popoldne okoli 15. ure boj s skupino domo-
brancev, kakih 50 mož, ki so prišli v Regrčo vas po krompir.
Zaseda nad vasjo je domobrance napadla in jim vzela na-
ropano blago. Petega januarja se je tretji bataljon ostro spo-
padel na Borončevem hribu. Sovražnik se je iz Novega mesta
po gosti megli prikradel v neposredno bližino bataljonske
zasede. Zaseda se je nekaj časa tčpirala, nato pa se je morala
umakniti za kakih 200 metrov. Tu se je branila, s čimer je
preprečila nadaljnje sovražnikovo napredovanje. Bataljon je
v tem boju uporabil težki minomet in top, ki sta dobro pod-
pirala boj. Bataljon je imel enega mrtvega in enega ranje-
nega. Na odseku prvega bataljona je prodrla močnejša domo-
branska patrolja čez Krko in se usmerila proti Ratežu in
Brusnicam. Domobrance je napadla četa in jim odrezala umik
proti Ratežu. Domobranci so se morali umikati proti Poto-
vem vrhu, kjer pa so padli v zasedo voda iste čete in se re-
ševali z begom. Imeli so nekaj ranjenih. Tudi četrty bataljon

^{*} Tu je bil verjetno vod iz tretje bojne skupine domobrancev.

se je ta dan spopadel s skupino 120 domobrancev in Nemcev, ki so prodirali proti Malim Vodenicam. Boj je trajal eno uro, nakar se je sovražnik umaknil v Kostanjevico. Bataljon je imel dva lahko ranjena.⁶⁷

Zamisel o *zamenjavi bataljonov* so izpeljali v noči na

7. januar. Precej utrujeni drugi bataljon je šel na položaje tretjega, prvi in četrti pa sta se zamenjala. Bojni razpored brigade je torej 7. januarja bil naslednji: na levem krilu je bil tretji, desno od njega drugi, na desnem krilu blokadnega razporeda brigade pa četrti bataljon. Prvi bataljon je bil pred Kostanjevico. Tudi štab artilerije XV. divizije je zamenjal diviziona. Drugi se je preselil iz Uršnih sei v Birčno vas, prvi pa se je naselil v Uršnih selih,⁶⁸ kjer je bil v drugi liniji blokadnega razporeda enot XV. divizije, ki je v celoti bil takle: na levem krilu je bil prvi bataljon Cankarjeve brigade, poleg njega drugi di vizi on artilerije XV. divizije, nato tretji bataljon Gubčeve brigade pa drugi bataljon in na skrajnem desnem krilu pri Žabji vasi četrti bataljon Gubčeve brigade.* Vse te enote so bile še nadalje pod operativnim poveljstvom štaba Gubčeve brigade.

Dne 7. januarja se brigada ni več bila, temveč so njene enote pridno prekopavale ceste. Po bataljonih in četah so imeli vojaške ure, kjer so se učili in utrjevali znanje iz strazarske službe, o konspiraciji na položajih, o patroljah in zavarovanju taborišča. Tudi na odsekih divizionov in prvega bataljona Cankarjeve brigade ta dan ni bilo posebnih dogodkov. Tudi naslednji dan je bil miren, le prvi bataljon je pregнал sovražno patroljo, ki je okrog desete ure prišla v Šentjernej.

Za 9. januar pa je novomeški garnizon pripravil široko zasnovano akcijo na vsej črti blokadnih položajev enot XV. divizije. Namen teh napadov je bil rahi jati blokadne polo-

* Podroben razpored dveh bataljonov Gubčeve brigade je bil po zamenjavi takle: prvi bataljon pred Kostanjevico se je razmestil tako, da je imel eno četo na Ržišču, eno na Velikem Banu ter eno s pra težem na Javorovici. Stalno zasedo je imel nad Ržiščem in na Spilerjevi špici. Z bojnimi patroljami je kontroliral teren proti Kostanjevici in Šentjerneju ter Mirčevem griču na Gorjancih. Patrolje so bile noč in dan na terenu. Četrti bataljon je razmestil čete tako, da je bila ena v Hrušici, druga v Velikem Slatniku, tretja pa pri Cikavi. S patroljami je venomer kontroliral prehode čez Krko.

žaje partizanov, ogledovati njihove položaje in jih ocenjevati glede trdnosti in vztrajnosti pri obrambi, pobirati po vaseh hrano, da bi tako oslabili oskrbovalne možnosti partizanov, in nazadnje v bojih preizkusiti napredek domobranskih enot.

Nemci in domobranci so zjutraj 9. januarja napadli s Stiriimi kolonami. Ena je udarila po zasedi prvega bataljona Cankarjeve brigade in jo, ko je dodobra izkoristila učinek obstreljevanja s topiči in z minometi, potisnila za kakih sto metrov nazaj. Vendar se je bataljonska zaseda kmalu vrnila, ko je odgnala sovražnika. Bataljon ni imel izgub; za sovražnikove izgube ni zvedel. Zavzeti položaje tretjega bataljona Gubčeve brigade se je namenila druga sovražna kolona, ki se je hkrati lotila drugega divizionar artillerije. Bataljonska zaseda pri Škrjančah je vzdržala sovražnikov napad in skupaj z drugim divizionom prizadejala sovražniku precejšnje izgube. Bataljon ni imel ne mrtvih ne ranjenih. Najbolj silovito so napadli drugi bataljon. Sprva se je bataljonska zaseda morala umakniti, nato pa sta priskočili na pomoč četa drugega in četa tretjega bataljona. Protinapad je bil uspešen. Sovražnik se je moral umakniti na izhodiščne položaje. Njegove izgube niso bile znane. Drugi bataljon je imel enega mrtvega in dva ranjena. Četrta kolona kakih 80 mož je udarila na zasedo četrtega bataljona nad Žabjo vasjo. Zaseda se je sprva umaknila, nato pa je organizirala protinapad in zasedla stare položaje. Bataljon je imel enega hudo in enega laže ranjenega.⁶⁹ Na vseh odsekih je sovražnik uporabil 400 do 500 mož, ki jim je močno pomagalo topništvo in drugo težko orožje. V ta napad so poslali skoraj vse razpoložljive moči, partizanskih blokadnih pozicij vendar niso mogli omajati. Iz tega izhaja, da je bila blokada Novega mesta in obramba pomembnih smeri proti Beli krajini in važnim centralnim rajonom pod Kočevskim Rogom popolnoma uspešna. Enote XV. divizije so pod operativnim vodstvom štaba Gubčeve brigade bile sposobne odbiti napade novomeškega garnizona, v kolikor se je sam brez pomoči lotil prebijanja obrambnih položajev. V tem boju je Gubčeva brigada uporabila taktične novosti, ki so pomenile napredek pri organizaciji obrambe na določenem zemljišču. Organizirano je namreč bilo tesnejše sodelovanje med bataljoni brigade in med topniškima divizionoma ter med brigado in Cankarjevim bataljonom. Tako so se borili skupaj Cankarjev bataljon in

oba diviziona ter deli tretjega bataljona brigade, prav tako pa je prišlo do veljave sodelovanje med tretjim in drugim bataljonom Gubčeve brigade. Druga novost je bila, da so šli bataljoni v protinapade. Sprema j v zasedah so namreč imeli manjše dele, medtem ko so v rezervi imeli jedro svojih sii. Ko se je položaj na bojišču razbistril, so uporabili rezervne čete in s protinapadom pognali sovražnika v mesto. Obramba na blokadnih položajih je torej imela vse bolj značaj *monverske obrambe*.

Po tem boju je nastalo pri Novem mestu na desnem bregu Krke *zatišje*. Enote XV. divizije na blokadi mesta so pod poveljstvom Gubčeve brigade imele le manjše patroljne spopade. Tako se je prvi bataljon 10. januarja pri Kostanjevici in 13. januarja pri Kočariji spopadel s sovražno patroljo, Cankarjev bataljon se je ta dan resneje bil, ko je odbil napad sovražnikove skupine. Tudi 14. januarja se je prvi bataljon spopadel s patroljo, ki je hotela v Kočarijo in proti Malim Vodenicam. Sovražna patrolja se je po kratkem spopadu umaknila v Kostanjevico. Naslednji dan se je četrti bataljon pri Cikavi spoprijel z domobransko patroljo.

Vtem je poveljstvo sedmega korpusa pripravljalo večjo akcijo, da bi zaustavilo močno prodiranje sovražnikovih enot iz Ljubljane proti Kočevju. Onemogočiti je bilo treba tudi trdovratna prizadevanja, da bi osposobili železniško progo Grosuplje—Kočevje. Moč sovražnikovih postoj ank ob tej progi je neprestano naraščala. Sprva je poveljstvo sedmega korpusa sklenilo, naj bi napadli Kočevje. Napad naj bi se bil začel 12. januarja. Priprave so bile že opravljene, ko je moral korpus nameravano akcijo opustiti, kaj ti prav tišči čas so Nemci dovažali nove okrepitve garnizonom na liniji Grosuplje—Kočevje in zaposlili v vsakodnevnih bojih enote XV. divizije. Potem so se odrekli kočevske akcije in se odločili za likvidacijo velikolaške postojanke ter sovražnega garnizona na Rašici. Akcijo so začeli 17. januarja pod operativnim vodstvom štaba XV. divizije. Tudi Gubčeva brigada je bila posredno vpletena v te operacije. Ze pri nameravanem napadu na Kočevje je imela dolžnost preprečiti, da bi se pomoč ogroženi postojanki v Kočevju prebijala iz Novega mesta. Isto nalogo je imela brigada pri akciji na Velike Lašče in Rašico. Ražen tega je poveljstvo XV. divizije zaradi obeh akcij oslabilo fronto pred Novim mestom. Oba artilerijska

diviziona sta odšla na pomoč proti Kočevju in pozneje proti Velikim Laščam. Morala sta dekonspirirati topove in pripeljati strelivo. Ker se je drugi divizion umaknil izpred Novega mesta, je njegovo nalogo prevzel tretji bataljon Gubčeve brigade in jo tako izpolnil, da je na divizionov odsek postavil vod. Drugih premestitev na brigadnem odseku ni bilo. Spremembo pri blokadi Novega mesta je vsem bataljonskim komandantom, vštevši komandanta Cankarjevega bataljona, na posebnem sestanku razložil brigadni komandant.

Šestnajstega januarja so se *boji zopet razvneli*. To pot je bil napaden četrti bataljon. Sovražnik se je z dvema kolonama premikal tik ob Krki. Prva kolona je obšla zasedo četrtega bataljona, ki je neposredno blokirala Novo mesto z zahodne smeri, in se pri Cikavi spopadla z drugo zasedo. Zaseda se je morala umakniti pred 200 mož močno sovražnikovo skupino. Kolona je prišla do Velikega Slatnika. Tedaj sta organizirali napad dve četi, ki sta sicer bili pri samem bloku v Zabji vasi. Postavili sta se na izhodišone položaje med Šentjoštom in Hribom, odkoder sta napadli sovražnika in ga pregnali v mesto. Druga kolona je prodirala do Potovega vrha in od tu proti Hrušici. Namenjena je bila v Gabrje. V boj z njo se je spustila tretja četa četrtega bataljona, ki je preprečila nadaljnje napredovanje sovražnikove skupine in jo prepodila proti Krki. Boj s kolonama je trajal do 13. ure. V teh bojih je bataljon izgubil Marijo Majeršič (Dunja) in Staneta Kočevarja. Drugi bataljoni se ta dan niso bili. Le Cankarjev bataljon se je pri čuvajnici blizu Šmihela spopadel z močno sovražnikovo patroljo.

Naslednjega dne je imel krajšo akcijo le prvi bataljon, ki je iz Šentjerneja pregnal sovražno patroljo, baterija pa je s tremi zadetki protitankovskega topa iz neposredne bližine razrušila bunker nad Šmihelom. Posadka je pobegnila iz utrdbe in pustila tam orožje. Baterija je s tremi polnimi zadetki razrušila opazovalnico na cerkvenem stolpu v Šmihelu. Cankarjev bataljon je na bloku pri Novem mestu uničil avtomobil.

Osemnajstega januarja sta prvi in četrti bataljon demonstrativno napadla Kostanjevico in Novo mesto. Sodelovala je baterija brigade, ki je z gorskim topom obstreljevala cilje v mestu. Cankarjev bataljon se je na položajih zased nad Brodom in pri čuvajnici ves dan tolkel z močnejšo sovražno

skupino. Naslednji dan so bila v prvem in drugem bataljonu manjša in brezpomembna obstreljevanja.⁷⁰

Dvajsetega januarja so šli Nemci v *večjo akcijo*; sprožili so jo iz Kostanjevice in Novega mesta. Po smereh napredovanja iz Kostanjevice bi sodili, da so hoteli dobiti v oblast cesto iz Novega mesta do Kostanjevice. Kljub začetnem zaletu pa se je akcija na kostanjeviški fronti hitro umirila, tako da moramo poiskati vzroke za izvedbo akcije v drugačnih zasnovah. Verjetno so jo izpeljali kot zavarovanje zamenjavi enot 19. SS policijskega polka v Novem mestu z okrepljenim prvim bataljonom 14. SS policijskega polka.

Najprej so močnejše skupine prodrle čez Krko na območju Kostanjevice in 20. januarja zasedle položaje pri Sv. Jakobu, Ostrogu in Prekopi. Tu so napadli prvi bataljon in se ustavili v Šentjerneju. Bataljon ni vedel za sovražnikove namere in se je pripravljaj naslednji dan napasti nemške skupine, če se ne bi same umaknile.

Tega dne je brigada koristno prerazdelila bataljone pred Novim mestom. Uvidela je namreč, da ima vse enote razmeščene na blokadnih položajih in da nima močnejše rezerve, vsaj enega bataljona, ki bi ga lahko s pridom uporabila. Dolej se ji namreč ni posrečilo, da bi prav zaradi pomanjkanja take rezerve uničila kako pomembnejšo sovražnikovo kolono. Kakor smo videli, se je sovražnikovim skupinam, ki so napadle iz Novega mesta, vedno posrečilo vrniti se v izhodišče, ne da bi bile doživele kak hujši poraz. Brigada je odredila v rezervo četrti bataljon in ga postavila v Po tov vrh ter Tolsti vrh. Bataljon je bil dobro postavljen nad cesto Novo mesto—Kostanjevica med obema brigadnima skupinama, ki sta blokirali Kostanjevico in Novo mesto. Tako je bil vsak čas pri roki, da bi vskočil v akcijo bodisi pred Novim mestom ali pa pri Kostanjevici. Njegov odsek pred mestom je prevzel drugi bataljon, tretji pa je zasedl del položajev drugega bataljona od Borončevega hriba do blokadnega odseka Cankarjevega bataljona.

Akcijo pri Kostanjevici je 20. januarja okrepil izpad sovrážne skupine iz Novega mesta v smeri vseh treh cest, ki peljejo proti Vavti vasi, Uršnim selom in na Gorjance. Tretji bataljon se je skupaj s Cankarjevim bataljonom spopadel z napadalci. Zaseda tretjega bataljona pri Sv. Roku se je morala umakniti. Popoldne so se napadalci vrnili v mesto.

Naslednji dan — 21. januarja — so Nemci nadaljevali akcijo. Ta dan so vrgli v boj jedro svojih sii. Na odseku pri Kostanjevici so z dvema kolonama napadli prvi bataljon. Ena je napredovala iz Orehovice, druga pa iz Prekope. Združili sta se pri Malem Banu in tako potisnili četo pri Vodenicah v neugoden položaj. Z manevriranjem se je izmaknila obkolitvi in se pomaknila proti Gorjancem. Obe sovražni koloni sta nato odšli v Pleterje. Druge nemške kolone po 100 do 200 mož so se usmerile v šentjernejsko dolino in zasedle Brezje, Smarje, Dolenje Vrhpolje, Staro vas in Šentjemej. Ko so zasedli te kraje, so začeli popravljati cesto; na deio so nagnali civilno prebivalstvo. Ze ob 8. uri 21. januarja je zasedo drugega bataljona napadla skupina 200 mož dn jo odrinila proti Črmošnjicam pri Stopičah. Vendar se je bataljonu posrečilo sovražnika popoldne zavrni v mesto. Sovražna skupina je imela — po bataljonovi presoji — dva mrtva in tri ranjene, bataljon pa ni imel izgub. Tretji bataljon se je ves dan tolkel proti skupini 150 mož, ki se je poskušala prebiti proti Velikim Škrjančam. Bataljon je popoldne sovražno skupino pregnal v mesto. Po presoji tretjega bataljona je imel sovražnik osem mrtvih in več ranjenih. Bataljon ni imel izgub.

V tem boju so se posebej odlikovali puškomitraljezci Rudi Erjavec in Jože Cvelbar ter vodnik Grivec pri težkem mitraljezu. Baterija je sodelovala v bojih drugega in tretjega bataljona in obstreljevala s topovi sovražnikove položaje. Četrty bataljon je bil ta dan na Tolstem vrhu in se ni spopadel. Tudi Cankarjev bataljon so ta dan napadli s tremi kolonami. Cankarjevci so se nekoliko umaknili, nato pa zaustavili prodiranje sovražnih kolon, ki so sč popoldne umaknile.

Nemci načrta o zasedbi ceste Novo mesto—Koštanjevica niso dosledno izpeljali. Prvi bataljon je namreč ponoči na 22. januar napadel sovražnika v Šentjerneju. Najprej ga je zasul z minami, nato pa ga je obstreljeval z vsem pehotnim orožjem. Nemci so se po krajšem boju umaknili v Kostanjevico. Imeli so tri mrtve in več ranjenih, tako je poročala brigada glavnemu štabu. Bataljon je razbil tudi en kamion. Tako je prenehal pritisk na bataljon na kostanjeviškem odseku, saj ves dan ni bilo bojev. Drugi bataljon je bil ta dan na odseku Borončev hrib—Hrušica. Sovražnik pa se je zadrževal v Malem in Velikem Slatniku, Potovem vrhu in v Brusnicah. Četrty bataljon se je okoli Hrušice bil s kakimi 100 mož močno

sovražnikovo skupino. Sovražnik se je moral spričo močnega minometnega in mitralj eškega ognja umakniti izpred položaja bataljona k Velikem Slatniku, Brusnicam in proti Tolstemu vrhu. Bataljon ga je napadel in prisilil, da se je umaknil v Ratež in Brusnice. Baterija je pomagala bataljonu. Enote tretjega bataljona so se spopadle s skupino 50 mož, ki so ji pomagali trije tanki. Ena četa se je z manevriranjem izmikala tankom in napadala pehoto, ki je imela dva mrtva in nekaj ranjenih. Sovražnik se je vmil v Šmihel. Bataljon ni utrpel izgub. Tudi Cankarjev bataljon se je tolkel s sovražno skupino, okrepljeno s tremi tanki. S tanki je prodril do Boričevega in se nato vrnil v Smihel. Drugi divizion, ki se je medtem že vrnil z akcije na kočevski progi, je bil v pripravljenosti, da priskoči na pomoč Gubčevemu ali Cankarjevemu bataljonu. En vod zaščitne čete z dvema puškomitraljezoma je bil pripravljen v Birčni vasi. En zaščitni vod pa je bil med bojem skupaj s tretjim bataljonom Gubčeve v zasedi.

Tudi naslednjega dne je bilo na odseku pri Novem mestu zelo živahno. Medtem ko prvi bataljon pri Kostanjevici ni imel bojev in je rušil vse, kar so bili Nemci prej na cesti popravili, so se drugi, tretji in četrti bataljon spopadali. Drugi in četrti sta se udarila s sovražno skupino, ki je hotela doseči Črmošnjice pri Stopičah. Pognala sta jo v beg. Tretji bataljon pa se je ves dan tolkel s tremi kolonami, od katerih je vsaka štela 100 do 150 mož. Sovražne kolone so napredovale proti Sv. Roku in Regrči vasi. Boj je trajal devet ur. Bataljon je bil brez izgub, sovražnik pa je imel menda dva mrtva in več ranjenih. Najbolj zamotano je bilo na odseku četrtega bataljona pri Hrušici in Slatniku. Že zjutraj se je približala domobranska kolona iz Potovega vrha. Zaseda četrtega bataljona jo je pognala nazaj. Popoldne pa je sovražnik, ki je imel začasno zasedene nekatere vasi na bataljonovem področju, obnovil napade s pomočjo tankov in prišel v Veliki Slatnik a se kmalu brez boja umaknil. Ena partizanska četa je demonstrativno napadla začasno postojanko v Brusnicah. Ponoči na 24. januar je bataljon nameraval napasti Nemce in domobrance v Velikem Slatniku, ki pa so ga že prej zapustili, ne da bi se zanj borili. Ker se je sovražnik tudi ponoči zadrževal na blokadnem odseku brigade, so bili boji zelo naporni. Brigadni štab je razmišljal, da bi dobil na pomoč dva bataljona hrvaške mladinske brigade, ki sta baje bila v Zum-

berku brez dela. Tako okrepljena je hotela brigada obkoliti sovražnikove enote in jim zadati pošten udarec. Sama tega ni bila zmožna storiti, saj je bila prešibka in moštvo preutrljeno. To so izkoristile čete iz Novega mesta, prevzele pobudo in venomer napadale brigado. Naposled se je 24. in 25. januarja bojišče pred Novim mestom umirilo. Sovražnik se je vrnil v garnizon. Dne 25. januarja so bili samo manjši spopadi z zasedo tretjega bataljona in Cankarjevega bataljona. Sovražnik je prodril v Boričevo in pobral nekaj živine, živil in obleke. Ker so zasede nenehno napadale, se je moral umakniti in je imel po presoji brigade tri mrtve in nekaj ranjenih, vtem ko je imel tretji bataljon dva mrtva.⁷¹

Naslednje dni so Nemci poskušali izkoristiti šibkost in utrujenost brigade. Zlasti so se trudili razminirati nekatere dele cest blizu mesta in popraviti nekaj mostov. Dne 25. januarja so Nemci zamenjali svoje policijske enote v mestu. Enote 19. SS policijskega polka so namreč odšle, zamenjal pa jih je prvi bataljon 14. SS policijskega polka.⁷² Ze 28. januarja so se vnovič razvneli že običajni boji pred mestom. Drugi bataljon se je s pomočjo zased branil pred napadalci sprva pri Sv. Roku, nato se je umaknil do Malenška, od koder je s protinapadom potisnil sovražnika v mesto. Le-ta se je ob 9. uri zapletel v boj s tretjim bataljonom a so ga odbili. Ob 11. uri pa je s 150 možmi m težkim orožjem obnovil napad. Boj je trajal do 17. ure; sovražnik je imel, pravi poročilo štaba XV. divizije, tri mrtve in nekaj ranjenih. Cankarjev bataljon se je nad čuvajnico spopadel s kombinirano skupino Nemcev in domobrancev, ki se je popoldne vmila v mesto.⁷³

Sovražnik sicer pred Novim mestom ni imel kdove kakih uspehov, pač pa se mu je večkrat med Zabjo vasjo in Mokrim poljem posrečilo prodreti pod Gorjance. Tu na stiku drugega in prvega (pri Kostanjevici) bataljona je bila šibka točka brigadnega bojnega razporeda. Da bi odpravili to pomanjkljivost, so skrčili blokadne odseke tretjega in drugega bataljona. V Lakovnice, kjer so doslej bile enote tretjega bataljona, so poslali drugi divizion, ki je prevzel obrambo glavne smeri iz Novega mesta proti Uršnim selom. Ker je bil drugi topniški divizion preslab, so mu dodelili še dnevno pomoč 20 borcev iz prvega diviziona, ki je sicer bil v rezervi v Podgradu in v vasi Konec. Od 3. februarja dalje pa je tudi prvi divizion prevzel del blokadnega odseka drugega diviziona.⁷⁴ Tretji bataljon Gub-

čeve brigade je imel tako ožji blokadni odsek in je zato lahko imel v rezervi več čet. Tretji in drugi bataljon sta imela torej tele odseke: drugi od Cikave do Gotne vasi, tretji od Gotne do Regrče vasi. Blokadni odsek drugega bataljona je bil dolg okoli tri, tretji pa je obvladoval okoli dva kilometra.

Dne 29. januarja sta se bojevala le drugi in tretji bataljon. Drugi je odbil več manjših skupin in imel enega ranjenca, tretji pa se je udaril s tremi kolonami. Bataljon jih je ustavil na položajih med Gotno in Regrčo vasjo. Boj je trajal do 17. ure. Sovražnik je imel izgube.⁷⁵ Naslednji dan sta se spopadala s patruljami le prvi in četrti bataljon. Prvi je kar z minometom obstreljeval patruljo nad Sentjernejem in Kostanjevico, četrti pa je med Ratežem in Brusnicami napadel 50 domobrancev in jih pognal proti Ratežu. Tudi drugi divizion je imel manjši spopad.⁷⁶ Do drugega februarja brigada ni bila v kakih pomembnejših bojih, le posamezne zasede so se spopadale z domobranskimi patruljami.

Ponoči na tretji februar je prenehala naloga Gubčeve brigade, da z južne strani blokira Novo mesto. Njene položaje je zasedla Cankarjeva brigada.

Gubčeva in dvanajsta brigada sta že dolgo blokirali Novo mesto. Akcija je zahtevala obvladovanje taistih položajev, boji so bili utrujajoči ne samo po svoji moči, marveč tudi po enakomernem ponavljanju. Tak boj ne zahteva samo izrednih fizičnih in notranjih naporov le od obkoljenega, temveč trpi tudi tišči, ki oblega. Gubčevci so si želeli spremembe, dolgotrajna vsakdanjost blokade jih je utrujala. Dne 21. januarja je bila v štabu sedmega korpusa konferenca. Na njej so razpravljali o teh zadevah. Korpusov štab je menil, da je nujno zamenjati enote pred Novim mestom. Na mesto Gubčeve brigade in topniških divizionov XV. divizije naj bi po korpusovi zamisli prišla Cankarjeva brigada, Gubčeva pa bi zasedla severni blokadni odsek Novega mesta, kjer je bila do tedaj 12. brigada. Ta naj bi odšla na odsek Kočevje—Ribnica, z njo pa tudi prvi bataljon Cankarjeve brigade, ki bi brigado okrepil, saj je bila po številu borcev razmeroma zelo slabotna. »Taka razmestitev«, pravi poročilo štaba sedmega korpusa glavnemu štabu »bi bila nujno potrebna, da se ognemo za borbeno moralo edinic škodljivim posledicam dejstva, da so posamezne edinice kot na primer IV. UB Matije Gubca in XII. brigada kar cele štiri mesece na enem in istem mestu.

To so ugotovitve našega štaba, štaba divizije in tudi samih štabov brigad. Kolikor bi ne bilo za tako pregrupacijo kakih posebnih ovir od sovražnikove strani, bi jo lahko izvršili tako, da bi najprej V. UB prišla na sektor Gubčeve brigade, nato Gubčeva brigada na sektor XII. in XII. na sektor Levstikove.. „⁷⁷ Glavni štab je korpusov načrt in predlog z manjšimi spremembami potrdil in vse štabe enot so seznanili s pregrupacijo. Najprej se je začela premikati Cankarjeva brigada, in sicer z ribniškega območja proti Gorjancem. Dne 30. januarja je že korakala skozi Hinje in Podturen v Sušice, naslednji dan pa je bila že na položajih Gubčeve brigade in jih jela prevzemati. Zamenjavo so končali ponoči na 3. februar. Gubčeva brigada se je tedaj zbrala v rajonu Podgrad—Zajčji vrh in se pripravila na premik.

Rezultati blokade

Blokada Novega mesta se je začela postopoma z mnogimi akcijami in bojnimi epizodami. Že med veliko nemško ofenzivo se je Gubčeva brigada samostojno odločila, da bo prekinila vse zveze z Novim mestom in zaledjem. Brigada se je postavila na Gorjancih na cesto Novo mesto—Bela krajina in začela napadati skupaj z drugimi partizanskimi enotami (petnajsta brigada, oba divizionarja artilerije XV. divizije) vse kolone, ki so hitele v mesto ali pa iz njega. Del brigadnih enot se je postavil tako, da je oviral in onemogočal zvezo med Kostanjevico in Novim mestom. Samoiniciativna blokada Novega mesta je trajala do 12. novembra 1943, ko se je začel napad na mesto. Prvi del blokade mesta bi lahko imenovali uvodni del. Napad na mesto je trajal od 12. do 16. novembra 1943. Divizijsko poveljstvo je 17. novembra ukazalo blokirati mesto in od tedaj se začel načrtovana akcija za blokado mesta. Ta del je za Gubčevo brigado trajal do vključno drugega februarja 1944. Brigada je torej bila v akciji za blokado mesta:

na uvodni akciji od 28. oktobra do 12. novembra, tj. 16 dni;

pri napadu na mesto od 12. do 16. novembra, tj. 5 dni;

na blokadi mesta od 17. novembra 1943 do 2. februarja 1944, 87 dni, kar znaša *skupaj 99 dni* ali dobre tri mesece.

Brigada je na desnem bregu Krke uspešno opravila naloge. Samemu sovražnemu garnizonu se v tem času ni posrečilo vdreti na osvobojeno ozemlje. Le dvakrat je bila blokada na odseku Gubčeve brigade, obeh divizionov artilerije XV. divizije in prvega Cankarjevega bataljona prebita. Prvič predzadnji dan leta 1943, drugič pa med 20. in 24. januarjem 1944. V obeh primerih so blokirani posadki priskočile na pomoč nove izdatne nemške sile. Toda tudi v tem primeru so bili vdori plitki in zadrževanje sovražnika na osvobojenem ozemlju kratkotrajno.

Gubčeva brigada je torej v sodelovanju s prvim bataljonom Cankarjeve brigade in obeh divizionov artilerije XV. divizije *uhranila* Belo krajino, podgorjanske vasi, topliški rajon in tište dele Kočevskega Roga, kjer so bile pomembne ustanove centralnega vodstva osvobodilnega gibanja Slovenije, pred invazijo in omogočila nemoteno politično in vojaško delovanje organov osvobodilnega gibanja na osvobojenem ozemlju. To je bil pomemben uspeh brigade.

Ali so bili uspehi v obrambi osvobojenega ozemlja plod izredne bojevitosti in bojne sposobnosti brigade?

Ce izmerimo razmerje v moči, potem je taka podoba: nasproti 800 do 1000 mož močnemu sovražnemu garnizonu* je stalo v blokadnih položajih na desnem bregu Krke kakih 1200 partizanov. Stevilčna premoč je torej bila na strani oblegovalcev. Pehotna oborožitev je bila približno enaka, le topništvo je imela novomeška posadka nekoliko močnejše, ker so bili topovi XV. divizije večinoma zakonspirirani, v akciji pa le baterija Gubčeve brigade. Nemci so imeli še kak tankovski vod, ki je okrepil njihovo bojno sposobnost. Iz tega izhaja, da so partizani pred mestom bili v rahli premoči. Taka premoč je pri blokadnih operacijah nujna, posebno na tako raztegnjeni in redko zasedeni fronti. Tudi koštanjeviška pobadka je bila tako rekoč del obrambnega sistema Novega me-

* Novomeška posadka je konec januarja 1944 pravzaprav bila takole sestavljena: okrepljeni prvi bataljon 14. SS policijskega polka je štel kakih 500 mož, domobranci, organizirani v tretjo bojno skupino, pa blizu 1000. Del posadke je bil postavljen v utrdbe na cesti Novo mesto—škocjan, če odštejemo le-te in če upoštevamo, da je 12. brigada na blokadi tudi vezala nase precej sovražnikov, potem je partizanski skupim pod poveljstvom Gubčeve brigade na desnem bregu Krke pripadala naloga, spopadati se s temi četami z 800 do 1000 možmi.

sta, saj so imeli branitelji Kostanjevice po levem bregu Krke dnevno zvezo z Novim mestom. Glede na široko fronto ni bilo mogoče uporabiti blokadnega sistema, ki bi se opiral na dobro izgrajene fortifikacije in težko orožje, pač pa je obramba morala biti gibčna, manevrska. Brigada je imela pred novomeškimi utrdбами le zasede, sestavljene iz vodov največ iz čet, medtem ko je jedro bataljonov bilo na primernih položajih, po nekaj kilometrov oddaljenih od linij zased. Iz tega se da razložiti dejstvo, da so sovražne patrulje in manjše enote tako često prodirale pod Gorjance in da so se boji razvijali šele na položajih jedra bataljonskih enot*. Velika razprostranjenost ozemlja od Novega mesta do Kostanjevice je tudi sovražnikovim enotam omogočala manevriranje. Zato se jim je skoraj vedno posrečilo izmakniti se iz zank Gubčevih bataljonov, ki nikoli niso mogli ujeti v klešče kake večje ali celo manjše sovražne enote in ji zadati hujši udarec. Gubčeva brigada ni popustila, ko so jo s položajev odrinile večje sovražnikove enote in prodrle globlje v osvobojeno ozemlje topliškega območja ali Podgorjancev. V teh primerih so bataljoni ostali tako rekoč na svojih mestih in so iz zaledja ogrožali napadalce. Sposobnost Gubčeve brigade za manevriranje se je torej pri blokadi dobro obnesla in je bila poglaviten taktični prijem, ki je zagotavljal uspeh blokade. Uspehi v obrambi osvobojenega ozemlja in na blokadi Novega mesta ter Kostanjevice so torej bili plod bojne sposobnosti Gubčeve brigade in podrejenih enot ter iznajdljivosti brigadnega štaba, da vodi enote v skladu s taktičnimi prijemi, ki zagotavljajo najboljši uspeh. Ne smemo pa zanikati, da je bil eden izmed objektivnih pogojev za uspešnost blokade Novega mesta in Kostanjevice številčna premoč nad mestno posadko.

Blokada Novega mesta je zaradi dolgotrajnosti akcije pritegovala pozornost visokih partizanskih štabov. Vprašanje, ki se je postavljalo pred odgovorne poveljnike, je bilo: ali ni dolgotrajna blokada Novega mesta glede na dosedanje izpričano taktiko, da moraj o biti partizanske enote nenehno v gibanju, da bi si tako ustvarile pogoje za napade tam, kjer je žanje ugodno, neprimerna in celo škodljiva? Vrhovni štab je

* To lahko imamo za drugo obrambno linijo v blokadnem sistemu, ki je tako dobil primerno globino, s čimer se je približal zahtevam sodobne taktike o organizaciji obrambnih sistemov.

opozoril glavni štab na *škodljivost* blokadne akcije pri Novem mestu. »Blokada posameznih mest kot npr. Novega mesta,« pravi v pismu vrhovni štab, »je nekoristna stvar in škodljiva za našo taktiko in naše trupe...« Nadalje: »Taktika tega trenutka (pismo je bilo napisano 5. februarja 1944): intenzivno ofenzivno delovanje vseh enot na čim bolj širnih operativnih področjih, ogrožati predvsem sovražne komunikacije ..«⁷⁸

Mišljenje vrhovnega štaba o škodljivosti blokad mest je v splošnem popolnoma razumno. Partizani se ne smejo ukopavati pred velikimi mesti, ki jih sicer ne morejo zavzeti, in trošiti energijo in čas z boji proti sovražnikom izpadom in patroljam. Vrhovni štab nakazuje potrebo po uporabi partizanske taktike in zahteva napadanje sovražnika na širokem območju, posebno pa rušenje komunikacij. Toda če bi partizani opustili blokado Novega mesta, bi se bila posadka spustila na osvobojeno ozemlje Dolenjske in Bele krajine ter začela pleniti prebivalstvo in iztrebljati somišljenike osvobodilnega gibanja. To se je pokazalo pri izpadu proti Toplicam, ko so domobranci v sestavi nemških enot hitro pokazali na pripadnike OF in jih izročali Nemcem v likvidacijo. Slovensko domobranstvo je pripravljalo in izpopolnjevalo spiske tistih ljudi po vseh dolenjskih krajih in Beli krajini, ki bi jih bilo treba iztrebiti. Lahko si zamislimo, kako bi ravnale vojaške ekspedicije iz Novega mesta, ki bi se pognale v Belo krajino v krvavi ples. Za obrambo osrednjega osvobojenega ozemlja Dolenjske in Bele krajine za zdaj ni bilo drugega zdravila, kot krotiti nemške in na novo se porajajoče maščevanja in krvi željne bele čete v Novem mestu ter jih za ceno dveh brigad držati za mestnim obzidjem.

Glavni štab se je nevarnosti dobro zavedal. Ko so Nemci z vso naglico hiteli popravljat železniško progo proti Kočevju, je bilo veliko vprašanje, od kod dobiti enote, da bi ponovno uničili postoj anke na kočevski progi. Če bi uporabili obe ali pa samo eno brigado iz blokadnih položajev pri Novem mestu, potem bi tvegali, da bi se sovražna posadka iz mesta razlila po osvobojenem ozemlju. Tega tedaj še ni bilo mogoče storiti. Bolje se je bilo pregrešiti proti načelom partizanskega vojskovanja, saj je blokada Novega mesta bila le *izjemen prijem*, v uporabi partizanske taktike, ki je tedaj zadovoljivo reševal poglobitna vprašanja varnosti osvobojenega ozemlja, prebivalstva in ustanov vodstva osvobodilnega gibanja.

Kulturno in politično življenje

Politično delo⁷⁹ v brigadi je bilo med blokado Novega mesta izredno razgibano. Politični kader je bil občutljiv glede zavesti in bojevitosti v enotah. Najbolj so se borili proti izgredom proti civilnemu prebivalstvu. V drugem bataljonu sta bili v prvi polovici decembra dve tatvini. Mobilizirali so partijo in obveščevalno službo, da bi krivce čimprej razkrili in jih kaznovali. Brigada je pojasnjevala partizanom, da tatvine mečejo slabo luč na vso partizansko vojsko, in so zato vse ukrenili, da bi take nepravilnosti v bodoče onemogočili.

Politični komisar brigade je imel sestanke s štabi bataljonov, na katerih je podajal pregled vojaškega in političnega položaja. Nato so poročali komandanti in politični komisarji bataljonov in baterije o razmerah v enotah. Podana je bila kritika vojaških akcij. Na sestankih so imeli politična predavanja in vojaške referate. Govorili so o kadru v kulturno-prosvetni skupini in odnosih do nje, o ravnanju s civilnim prebivalstvom in o stikih s terenskimi delavci. Posebno so se zadržali pri prehrani čet in oskrbi bataljonov z obleko in obutvijo, kar je bilo eno najbolj kritičnih vprašanj v brigadi. Intendantskemu poslovanju so se precej posvetili.

Četni politični komisarji so bili še zelo mladi in v političnem delu neizkušeni. Zato je brigada pripravila šestdnevni tečaj, ki se ga je udeleželo 15 četnih komisarjev. Predavali so brigadni politični komisar, predavatelji iz drugih enot in nekateri tečajniki. Ražen političnih zadev so kajpada obravnavali tudi vojaške veščine. Te so predavali vojaški poveljniki. Med predavatelji za politične teme so bili Heli Modic, ki je govoril o potrebi političnega in kulturnega dela v vojski, o zgodovini socialnih bojev, o sovjetski ustavi in o zgodovini socializma; Stane* je pojasnjeval vzroke razpada Jugoslavije in obdobje od začetka vojne do AVNOJ; Janez Vipotnik je predaval o zunanjem in notranjem političnem položaju, o verskih in nacionalnih zadevah ter nalogah političnih komisarjev v naši revolucionarni vojski, Živko Bernot je razglabljal kadrovske probleme; Savo je govoril o temeljnih točkah OF; Bogomir Peršič je razlagal bodočo demokratično ureditev v naši državi. Govoril je o Komunistični partiji Slovenije

* Priimek ni znan.

Janez Vipotnik, politični komisar
brigade

ter Osvobodilni fronti slovenskega naroda. Od tečajnikov je govoril Mirjan Horvat o kmečkem vprašanju, Gvardjančič pa o beli in plavi gardi, Ludvik Pegan-Lujo se je dotaknil razmerij partizanov do civilnega prebivalstva, medtem ko je Saje pripovedoval o doživljanjih v Nemčiji. Miha Mišič in Alojz Grčar-Mitja sta se lotila vojaških tém. Miha Mišič je govoril o organizaciji višjih enot vojske, taktiki, rodovih vojske, Mitja Grčar pa je predaval o odnosih med vojaškimi in političnimi funkcionarji.⁸⁰ Tečaj je bil od 30. novembra do 5. decembra 1943, torej šest dni, vendar so bila predavanja le pet dni, ker je bil tečaj en dan med pohodom. Tečajniki so bili s tečajem zelo zadovoljni in so izrazili željo, da bi še večkrat bil.

Z bataljonskimi političnimi komisarji i in njihovimi namestniki je imel brigadni politični komisar več sestankov. Razprave so bile namenjene svetovnemu položaju. Govorili so o tatvinah v bataljonih in boju proti preklinjanju ter odnosih do civilnega prebivalstva, ustanovitvi nacionalnega komiteja narodne osvoboditve s Titom na čelu, o njegovi popularizaciji, dobili so informacije o teheranski konferenci in se dogovorili, kako jo bodo obravnavali na političnih sestankih pred borci. Dogovorili so se, da bodo na teh sestankih o teh

zadevah tako govorili, da bodo popularizirali delo političnih aktivistov in civilne uprave. Izboljšanju higiene v enotah so posvetili precej časa. Nato so imeli bataljonski politični komisarji sestanke s četami, jim prenašali gradivo z bataljonskih konferenc, nakar so četni politični komisarji imeli sestanke s partizani.* Vse sestanke so kontrolirali brigadni in bataljonski politični komisarji.

Vsaj enkrat na teden so pregledali vojaške in politične dogodke. Obravnavane teme so bile zanimive. Posebno moramo biti pozorni na temo o političnem poslanstvu Gubčeve brigade v podgorjanskih vaseh, ki odseva prizadevanje brigade, da bi ohranila pristen političen stik s prebivalstvom in da bi ugodno vplivala tudi na tište ljudi, ki so imeli sorodnike v Novem mestu.

Drugi bataljon je v svojih enotah vpeljal studijske sestanke političnih funkcionarjev. Bataljonski politični komisarji so imeli sestanke s četnimi intendanti, da bi izboljšali oskrbo in utrjevali smisel za pravilno razmerje do terenskih organizacij in političnih delavcev na terenu. Politični komisar brigade je imel sestanek z brigadnim intendantom, brigadnim obveščevalcem, zdravnikom in s šefom kultumoprosvetnega odseka. Šio je za strokovno sodelovanje in za politično skladnost delovanja ter članov brigadnega štaba.

* Na sestankih z borci so obravnavali tele teme: odnos do civilnega prebivalstva, narodnoosvobodilna vojna in njen pomen za jugoslovanski in svetovni boj proti fašizmu, dve leti Osvobodilne fronte, prvi kongres slovenske mladine, o nujnosti partizanske borbe, o rekvizicijah in konfiskacijah, o prvem decembru nekdanj in sedaj, o potrebi političnega dela v vojski, o konspiraciji, o četrti in peti ofenzivi proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije, o zgodovini OF, o razvoju partizanskih čet in sploh partizanstva, o bodoči ureditvi naše države, o življenju ZSSR in njeni gospodarski ureditvi, o uspehih štirinajste divizije na Notranjskem in Dolenjskem, o potrebi kulturnega, prosvetnega in političnega dela v vojski, o nujnosti prekopavanja cest, o dezertertvu, o teheranski konferenci, o nacionalnem komiteju narodne osvoboditve, o imenovanju tovariša Tita za maršala, o temeljnih točkah OF, o nacionalnem vprašanju, o pomenu 25-letnice oktobrske revolucije, o Stalinu ob njegovi štiriinšestdesetletnici, o političnem poslanstvu Gubčeve brigade za podgorjanske vasi, o položaju žene v ZSSR, o novi jugoslovanski vladi v Jajcu, o begunski vladi v Londonu in o konspiraciji v enotah. Obravnavali so članke iz Slovenskega partizana, Ljudske pravice, Slovenskega poročevalca in Kmečkega glasa.

Mladince in mladinke je v brigadi zelo razgibal razpis PK SKOJ za Slovenijo o medbrigadnem tekmovanju mladine. Trajalo je od 15. oktobra 1943 do 15. januarja 1944. Kot nagrada najboljšim mladincem in mladinkam je bila določena posebna slovenska zastava, ki jo bo prejela mladina tište partizanske brigade, ki bo dosegla največje uspehe v boju proti okupatorju in domačim izdajalcem ter na idejno političnem, organizacijskem in kulturnoprosvetnem področju. To nagrado si je *priborila* mladina Gubčeve brigade. Delegacijo, ki je šla po zastavo, je vodil sekretar brigadnega biroja SKOJ Marjan Lenarčič. Zastava je bila izročena delegaciji na slovesnosti 19. januarja 1944 v črnomaljski dvorani.* Ta uspeh je zelo dvignil bojevitost mladine v Gubčevi brigadi.

V drugi polovici decembra so se moralno politične razmere v brigadi zboljšale in ni bilo kakih moralnih deliktov. Tatvine so popolnoma prenehale. Poročilo Gubčeve brigade za drugo polovico decembra navaja, da pri partizanih ni bilo disciplinskih prestopkov, pač pa so bili pri tistih funkcionarjih-starih partizanih, ki »jim je funkcija stopila v glavo«. Le-te so kaznovali z ukori, enega četnega komisarja pa so zamenjali. Bojno vzdušje je v obče bilo dobro, še posebej pa v četrtem bataljonu, za katerega je štab brigade menil, da je najboljši brigadni bataljon. Tudi drugi bataljon je bil zelo dober. Politični komisar XV. divizije** je pomagal političnim

* Podatke je prispeval Marjan Lenarčič-Tomo, ki je poslal tudi prepis posebne brošure, ki so jo izdali v spomin na ta dogodek.

** Kakšno je bilo politično delo enega dne v brigadnih enotah, nam podaja poročilo štaba XV. divizije z dne 20. decembra 1943. Tega dne je imel prvi bataljon politično uro s predavanjem o četrti in peti ofenzivi, zvečer pa je bataljon na Potovem vrhu priredil miting za prebivalstvo in partizane. Drugi bataljon je imel interni miting za partizane. Tretji bataljon je imel konferenco desetarjev in vodnikov ter s komandami čet. Na njej so pregledali kader. Zvečer je imel bataljon politično uro; poslušali so radijske vesti in brali Slovenskega partizana. Četrti bataljon je imel politično uro z branjem Slovenskega partizana in poslušanjem radijskih novic. Baterija je na politični uri poslušala predavanje o pomenu petindvajsetletnice velike oktobrske revolucije, nato pa so imeli Studijsko uro o nacionalnem vprašanju v Jugoslaviji. Brigadni politični komisar je imel sestanek z vsemi bataljonskimi in baterijskimi političnimi komisarji ter njih namestniki. Bataljonski politični komisarji so poročali o političnem delu v bataljonih in

komisarjem v brigadi z navodili, iz katerih povzemamo nekatere misli in podatke, ki so bili važni za tedanjo vzgojo partizanov. Poglavitno je, da morajo partizani vedeti, kdo je bela garda. Da bi mogli politični komisarji dobro razložiti politični izvor belogardizma, so navodila podajala vrsto tém za obravnavo. Nekatere so bile: narodno zatiranje, hegemonija beograjske čaršije, postavljanje Srbov v ospredje in zatiranje drugih narodov, med njimi slovenskega, hrvaškega, črnogorskega in makedonskega. V Jugoslaviji je vladala velika gospoda, ljudstvo pa je bilo brezpravno. Delavec in kmet sta bila izpostavljena najhujšemu izkoriščanju. Bivša jugoslovanska vojska je bila namenjena za zaščito interesov velike gospode proti delovnemu ljudstvu. Politika prijateljstva z Italijo in sporazumevanja z Nemčijo je bila izdajalska. Ničesar niso storili za osvoboditev Primorske in Koroške. Reakcija je ob razpadu Jugoslavije 1941. leta šla služiti okupatorju, vlada pa je pobegnila v London. Bela garda se je na okupatorjevi strani začela z orožjem boriti proti osvobodilni vojski Slovenije. Plava garda je prebarvana bela garda. Po italijanski kapitulaciji se je bela garda podala v zaščito Nemcev in se začela boriti proti partizanom. Divizijsko navodilo zahteva, da se morajo belogardisti še naprej imenovati s tem imenom, čeprav se poskušajo skriti za naziv domobranci. Domobranstvo je najnovejša oblika združene belo-plave garde. Belogardizem pomaga okupatorju uvrstiti Slovenijo v vojni sistem Nemčije. Belogardizem so obsodili tudi v inozemstvu. Belogardizem se oslanja in služi nemškemu okupatorju ter poskuša v primeru nemške propasti postaviti na oblast staro protiljudsko reakcijo. Naša OF na čelu s KP in svojo narodno-osvobodilno vojsko pa gradi demokratično, na enakopravnosti narodov zgrajeno domovino delovnega ljudstva. Navodila so bila enostavna, misli pa so bile partizanom dojemljive. Mnogo so pomagale političnim komisarjem, da so lažje izpolnjevali poslanstvo.⁸²

V organizaciji *kulturnoprosvetnega dela* so bile nekatere novosti in izpremembe. Namesto obolelega vodje kulturnoprosvetnega odseka v brigadi — Sergeja Vošnjaka — so 6. oktobra 1943 postavili Nika Koširja. V brigadnih enotah so

bateriji, nato pa prebrali bilten političnega komisarja glavnega štaba. Razpravljali so tudi o novih kadrih in jih odkrivali, nakar so še govorili o političnem delu med civilnim prebivalstvom.⁸¹

začeli med blokado Novega mesta intenzivno akcijo, da bi razvili poročevalsko službo. Bile pa so težave, ker v brigadi ni bilo primernih partizanov, ki bi bili sposobni opravljati to delo in pisati reportaže, ki jih je glavni štab čedalje več zahteval. Sčasoma so le postavili gosto mrežo vojnih dopisnikov. V tretjem bataljonu so npr. za to delo uporabili kar četne obveščevalce. V prvi četi je to bil Rudi Strgar, v drugi Lado Jurančič, v tretji pa Henrik Lukek. Sprva je glavni štab zahteval od vojnih dopisnikov reportaže, kasneje pa se je omejil na to, da so dopisniki pošiljali dnevna informativna poročila o dejanskih dogodkih. Dopisnike so torej začeli učiti, naj pri opisih bojev in razmerah v enotah pišejo na podlagi dejstev. Osnovali so fotoreportersko službo, za kar je štab XV. divizije poslal v brigado strokovnjaka. Ko je reportersko delo steklo, so romali na višje štabe dragoceni opisi bojev, ki so bili čedalje boljši. Nekatere reportaže o pomembnejših dogodkih pa so objavljali v posebnih publikacijah. Taka reportaža je bila npr. »Gubčeva brigada oblega Novo mesto«, ki jo je napisal San. Publikacijo je ilustriral Heli Modic, opremil pa Dev.

Brigada oziroma njeni bataljoni so med blokado priredili veliko mitingov. V prvi polovici decembra 1943 jih je npr. bilo trinajst: v Uršnih selih, Zajčjem vrhu, Cerovcu, dva v Podgradu, dva v Hrušici, Stranski vasi, Velikem Slatniku, Birčni vasi, Orehku, Dolžu in Težki vodi. Devet od teh so pripravili bataljoni, štiri pa brigadna kulturniška skupina s pomočjo Borove skupine. Udeležba je bila precejšnja in prebivalstvo je z zanimanjem sledilo pestremu sporedu. »Opazili smo,« pravi brigadno poročilo o teh prireditvah, »da so ljudje pričeli premišljevali.«* Nekatere mitinge so izvedli skupaj s političnimi terenskimi delavci.⁸³

Brigada je v drugi polovici decembra pripravila deset mitingov za prebivalstvo, in sicer v Stopičah, Potovem vrhu, Stranski vasi, Črmošnjicah, Velikem Slatniku, Birčni vasi, Težki vodi, na Velikem Banu in dva na Javorovci. Programi na mitingih so bili čedalje boljši in napredek je bil sad pri-

* Opazka o premišljevanju s nanaša na tišči del prebivalstva, ki je bil solidaren z belogardizmom in ga je podpiral z osvobodjenega ozemlja.

zadevanj brigadne ter Borove kulturniške skupine.* Prebivalstvo je bilo z mitingi zelo zadovoljno. Hvaležno je bilo za vse, kar so mu partizani dajali. Saj dolga leta niso imeli priložnosti prisostvovati kaki kulturni prireditvi. Tudi pred vojno ljudje v zaostalih krajih pod Gorjanci niso slišali ne dobrega govornika, ne dobrega petja in muzike. Čeprav so bili nekateri skeči nekvalitetni, v njih so namreč največ smešili Italijane in jih prikazovali kot ljubimce, je bila odmevnost na mitingih pomembna, vsaka prireditev pa za mnoge enkratno doživetje. Lepe stike s civilnim prebivalstvom je okoli Kostanjevice imel četrti bataljon. Terenske organizacije so se lahko izražale o tem bataljonu. Nekdo iz šentjernejske doline je bataljonu ponudil za božič 200 litrov vina in bele moke za potiče. Za božič so organizacije AFŽ pod Gorjanci obdarile partizane. Vse vasi pod kontrolo brigade so poslale kruha in potic, tako da je bilo dovolj za štiri dni. Vas Potov vrh, ki je bila do tedaj nekoliko nenaklonjena partizanom, je pismeno voščila prvemu bataljonu vesele božične praznike z željo, da bi čimprej zopet priredil pri njih miting. Sestindvajset vaščanov je podpisalo to pismo. Hkrati so prinesli sestindvajset hlebcev kruha. Prvi bataljon je organiziral mašo v Hrušici in Velikem Slatniku, ki se je je udeležilo zelo veliko prebivalcev. Politični komisar je po maši govoril pred cerkvijo.

Med 1. januarjem in 15. januarjem 1944 so priredili za civilno prebivalstvo 17 mitingov: v Hrušici dva, v Stranski vasi dva, v Šmarju pri Sentjerneju, v Gabrju, na Ržišču, Banu, Javorovici, v Crmošnjicah pri Stopičah, na Zajčjem vrhu dva, v Težki vodi, Jurni vasi, Podgradu, na Vrhpolju,

* O vsebini programov na mitingih nas bo npr. poučil program večjega mitinga četrtega bataljona, ki je bil na Silvestrovo 31. decembra 1943 v Šmarju pri Sentjerneju. Najprej je govoril bataljonski politični komisar v spomin na padle borce, potem je bataljonski pevski zbor zapel žalostinko žrtvam. Sledile so še tele točke: nagovor bataljskega kultumika, pevski zbor, Hej Slovenci, Tatjana iz druge čete je recitirala čustveno pesem Moja domovina, govor namestnice političnega komisarja druge čete Dunje o izdajalcih, zbor je zapel Kovači smo, skeč gospodin Purić, pevski zbor Čmolaska, Zorž recitira Kovaško, Vasja pa Požigalčevo suknjo, Stoji v gori partizan, zbor, recitacija zabavne pesmi Četrti bataljon, recitacija Kettejevega Pijanca in Luna blede, konec oficialnega dela mitinga s pesmijo Hej brigade. Prosta zabava.

v Lakovnicah in Stopičah. Prebivalstvo se je rado udeleževalo mitingov in bilo zadovoljno z njimi.

Brigada se je morala med blokado v soglasju s terenskimi organizacijami lotiti tudi skrajnega ukrepa, da je iz Stopič in šentjemejske doline pognala v nemško domobransko postojanko tri družine, ki so imele svoje člane v Novem mestu in Kostanjevici. Kljub brigadnim opozorilom so člani teh družin nosili svojcem v sovražnikovih postojankah hrano in tihotapili pošto. Ker je bila nevarnost, da se iz tega razvije nevarno obveščanje, zaradi katerega bi kaj lahko prišlo do napadov s katastrofalnimi posledicami, se je brigada odločila za tak ukrep. Izkazalo se je, da so bile tajne obveščevalne organizacije in posamezniki največja nevarnost za varnost brigade in njenih enot pod Gorjanci. Le nekaj mesecev kasneje je namreč bataljon Cankarjeve brigade doživel na Javorovici popolno uničenje, in to prav na istem terenu, kjer je sedaj bila Gubčeva brigada. Izgon sovražno razpoloženih in aktivnih belogardističnih družin je brigada pojasnila civilnemu prebivalstvu v Dolžu, Podgradu, Crmošnjicah, Hrušici, Orehku in na Težki vodi. Tu so priredili posebne sestanke, kjer so ljudem pojasnili, zakaj so izgnali družine, in zagrozili, da bodo isto storili z vsemi, ki imajo svoje v postojankah in jih kakorkoli podpirajo. Politični delavci so brigadni ukrep enako pojasnili ljudem v vaseh okrog Sentjerneja in Brusnic.

Stiki med brigado in političnimi organizacijami so bili čedalje boljši — to je bila posledica političnega dela in zlasti razumevanja poveljniškega kadra. Tudi kritika višjih poveljstev glede razmerij do prebivalstva in političnih terenskih organizacij je ugodno vplivala.

Prestopke, ki so jih storili partizani ali pa člani poveljstev in štabov, je brigada ostro kaznovala. Zlasti je reagirala na navado v bataljonih, da imajo posebno kuhinjo. Menila je, da se tako poveljstva odtujujejo od borcev, kar kvarno vpliva na zavest v enotah. 2e 11. septembra 1943 je vrhovni štab ukazal, da morajo odpraviti posebne kuhinje štabov bataljonov, ki se morajo hraniti pri bataljonih. »To zopet ne pomeni, da bi morali člani štaba hoditi s porcijo h kotlu, marveč, da odrejena oseba žanje prinaša hrano v posodi, seveda iz istega kotla,« pravi ukaz vrhovnega štaba. Tako bodo odpadle upravičene kritike borcev. Tudi za kuhinje višjih štabov je dal vrhovni štab navodilo: hrano v štabih brigad, divizijah in

korpusih kuhati v posebnem kotlu, toda kvaliteta naj se na razločuje preveč od one za borce.⁸⁴ Drugi bataljon je prekršil napotilo vrhovnega štaba in višjih poveljstev ter je še naprej imel posebno kuhinjo. Zato je brigadno poveljstvo odstavilo komandanta bataljona, ves štab z intendantom pa kaznovala z ukori. Brigadni štab je kaznoval tudi ves štab prvega bataljona zaradi tega, ker ni disciplinirano izpolnil naloge. Bataljonov komandant pa se ni strinjal s kaznijo in je protestiral, češ da je kazen umestna le za krivce, on pa da pri vsej stvari ni ničesar zakrivil.*

Ravnanje komandanta prvega bataljona je zanimivo zaradi tega, ker je po tej pritožbi, ki je verjetno niso upoštevali, odstopil. »Ker se čutim nesposobnega voditi borbeno edinico, kot je bataljon,« pravi v pismenem odstopu, »prosim, da se odstavim z dolžnosti komandanta bataljona in postanem navaden partizan, ker bi kot tak lahko več koristil.«⁸⁸ Bržkone je bil to eden redkih odstopov vojaškega poveljnika med narodnoosvobodilno vojno, ki pa kajpak zaradi kvalitet bataljonskega komandanta ni bila sprejeta.

Vzporedno s političnim delom je rasel tudi vpliv partijske organizacije. Tako kot so imeli politični komisarji tedenske sestanke, so imeli tudi namestniki političnih komisarjev sestanke, na katerih so razpravljali o istih vprašanjih, ponekod pa so govorili o izboljšanju partijske organizacije.

Konec leta 1943 je brigadna *partijska organizacija* imela 428 članov od 944 partizanov, kolikor jih je bilo konec leta 1943 (po poročilu partijske organizacije z dne 2. januarja 1944). Navajamo tabelo partijsko organiziranih partizanov in število organizacijskih ter Studijskih sestankov od 15. do 31. decembra 1943.⁸⁷

* »Ze dvanajsto leto sem vojak,« je zapisal v pritožbi na brigadni štab, »in od leta 1935 nisem imel nobene kazni. Vedno gledam, da služim domovini tako, kot mora služiti vsak zaveden vojak, pripravljen da žrtvuje vse. Ker v prednji kami ne vidim, da bi bila tudi moja krivica, ker pri vsaki stvari ne morem biti zraven, prosim, da mi se to pojasni. — Prosim, da se ne smatra to kot drznost in narčevanje, ker mi to kot vojaku partizanu niti malo ne pristaja.«⁸⁵

enota	člani KF	kandidati	SKOJ	org. sestanki	štud. sestanki
1. bataljon	30	u	31	17	7
2. bataljon	41	9	35	20	4
3. bataljon	36	14	52	21	6
4. bataljon	31	16	65	21	8
baterija	11	1	12	4	2
štab	7	—	—	1	2
štabno spremstvo	10	—	16	4	2
SKUPAJ	166	51	211	88	31

Kar 45 %> partizanov je bilo torej organiziranih v partiji, SKOJ ali pa so bili kandidati KP.

Dne 31. januarja 1944 pa je bila partijska organizacija v brigadi takale:⁸⁸

enota	člani KP	kandidati	SKOJ	org. sestanki	štud. sestanki
1. bataljon	43	12	46	16	6
2. bataljon	41	11	43	17	5
3. bataljon	43	9	56	24	5
4. bataljon	33	19	65	19	4
baterija	12		13	6	1
štab	7	1		2	1
štabne enote	17	6	15	6	4
SKUPAJ	196	58	238	90	26

V enem mesecu se je partijska organizacija okrepila za 58 članov oziroma kandidatov in skojevcev. V tem je prednjačil prvi bataljon.

Partijska organizacija je strogo kaznovala tište člane, ki so se pregrešili pri uresničevanju partijskih ali pa vojaških nalog. Tako je npr. četni komandir dobil partijski opomin, ker je po nesreči ustrelil tovariša, nato pa je iz bojazni pred kaznijo ušel domov, se premislil in se vrnil v enoto. Namestnik komandirja je dobil opomin, ker ni izpolnil partijskega sklepa. Cetnega intendanta so kaznovali s strogim ukorom, »radi skrajne malomarnosti in samopašnosti svojega dela, kljub temu, da je bil večkrat radi tega opominjan«. Četni komandir je bil izključen iz partije, ker se je uprl koman-

dantu, pijančeval in se neprimerno vedel do partizanov in civilnega prebivalstva.

Na sestankih partijske organizacije so razčlenjevali razmere v enotah in o tem poročali diviziji. Ta poročila so bila navadno zelo dragocena, ker so bila odkrita in so s primeri dokazovala, kaj se dogaja v enotah. Po mnenju partijske organizacije so bili partijski funkcionarji v splošnem še neizgrajeni, zato so uvedli dvakrat na teden studijske sestanke. Na njih so obravnavali zanimiva vprašanja s področja marksizma in delavskega gibanja.*

V bojih konec decembra so se partiji dobro izkazali, zlasti pa skojevci, ki so bili velika opora poveljnikom. Veliko partizanov so sprejeli v partijo zato, ker so bili borbeni in disciplinirani. Nekateri partijski funkcionarji niso pokazali pravega razumevanja za delo. Take so zamenjavali. Med njimi je bilo nekaj namestnikov političnih komisarjev čet. Zamenjali so jih s kurzisti, ki so konec januarja 1944 končali tečaj. Nekateri partijski funkcionarji so bili neodločni in so se bali opozarjati na napake, ker se niso hoteli nikomur zameriti. To je partiji škodovalo. Ciani so vobče bili borbeni in disciplinirani. Manjkalo jim je le teoretično znanje. Dobri

* Ohranjeni so zapiski o pripravah na sestanke, ki jih je zapisala četna partijska funkcionarka, verjetno Marija Majeršič-Dunja, namestnica političnega komisarja 2. čete četrtega bataljona. Zanimivi so, ker pričajo, na kakšni stopnji teoretične pripravljenosti so bili tedaj partijski kadri. Na partijskem sestanku četne celice so npr. govorili o buržoaziji in proletariatu. Proletarec da je samo delovna moč, ki jo izkorišča kapitalist. Buržuj ima proizvodna sredstva, s katerimi pridobiva dobrine. Polproletarci obdelujejo majhen kos zemlje, ki jih ne more preživljati. To so dninarji, mali kmetje in bajtarji. Leninsko-stalinska partija temelji na šestih načelih: partija je avantgarda delavskega razreda, je najvišja oblika delavske organizacije, je utelešena zveza z množicami, je hegemon ali voditelj delavskega razreda itd. Vse druge partije imajo primes buržoazne ideologije. Izstopa iz partije ni. Izključitev je mogoča, če nisi vesten pri svojem delu. Časten partijski pokoj lahko dobiš v starosti. Partija gre povsod na čelu, ne sme prehitevati, ne sme tudi zaostajati. Posebno važno zanjo je, da razume množico. Pojavljajo se ultralevičarji, prirepniki in oportunisti. Kritika mora biti zaradi vzgoje. Frakcija noče podati kritike, molči, to je partija v partiji. Trocki je bil frakcionaš, slab politik, stremel je po višjih mestih. Trdil je, da v Rusiji ne more biti revolucije, če je ni na Zahodu. Boj proti frakcionaštvu. V partiji mora vladati železna disciplina, ki sioni na zaupanju in prostovoljnosti.^{8*}

so bili partijci, ki so obiskovali divizijski partijski tečaj. V bataljonih so imeli člani partije, kandidati in boljši skojevci skupne studijske ure. V brigadi niso opazili nobenih protirevolucionarnih namer. Na mitingih so sodelovali največ člani partije in skojevci. Po četah so prirejali zabavne večere. Po boju pri Lakovnicah 31. decembra 1943 je borbena morala drugega bataljona precej upadla. Partijci so bili tišči, ki so bojno sposobnost bataljona zopet dvignili na visino, kot jo je imel bataljon pred bojem. Ker so nekateri partizani bili še boječi in negotovi glede obstanka v enotah, so jim bili v pomoč partijci, da ne bi prišlo do dezertiranja.⁹⁰

Kadrovska gibanja

Občo mobilizacijo je Gubčeva brigada po nemški ofenzivi z vso naglico nadaljevala. Samo decembra je privedla v enote 47 novincev, iz Belokranjskega odreda in vojnega področja pa jih je dobila še 33, kar je skupaj 80 novomobilizirancev. Na terenu je kaj hitro zmanjkalo ljudi, ki bi bili sposobni za vojsko. Najbolj zdravi in najmlajši so bili že davno pobrani. Vasi v šentjemejski dolini sredi decembra niso imele več moških. V Beli krajini so se sadovi popolne mobilizacije naglo pokazali. Četrty bataljon je okoli 20. decembra dobil iz Belokranjskega odreda petnajst novincev.* Desetega decembra je sanitetni referent XV. divizije dr. Niko Južnič pregledal 30 novincev. Od teh jih je odpustil 22, v brigadi pa zadržal le

14. Komandanta brigade je obvestil o rezultatu pregleda in mu pojasnil, naj se ne čudijo toliko odpuščenim. To so bili namreč ljudje, stari od 45 do 50 let, ki jih sploh ne bi bili smeli mobilizirati.⁹¹ Ker enote, ki so mobilizirale, niso natančno pazile na starost novincev in ker nekatere tudi niso vedele za predpise glavnega štaba o mobilizaciji, je glavni

* Bataljonski štab je po prejemu novomobilizirancev poslal pismo odredu, v katerem pravi: »Izgleda, da so poslani tovariši najslabši v vašem bataljonu. Ali imate direktivo, da nam pošljete najslabše? Če jo imate, nam sporočite, od koga ste jo dobili.« Odred je odgovoril, da so poslali tovariše, kakršne so pač dobili ob mobilizaciji in pri raznih letelih patroljah. Sami da jih niso zadržali, ker imajo le dodeljene ljudi in številčnega stanja ne smejo preseci.

štab konec leta ponovno izdal navodila za mobilizacijo. Mobilizirati se smejo le obvezniki med 17. in 45. letom, odpuščati pa jih sme iz enot le divizijski zdravnik. Glavni štab je dodal še navodila, naj novince ne zadržujejo v domačem okolišu in enotah, ki so večinoma blizu njihovih domov, ker ponoči kaj radi uhajajo. Tako nastanejo medsebojni obiski in svojci večkrat celo v taborišča nosijo hrano. Pri tem trpi varnost enote in njena bojna sposobnost. Tako je nastalo manjše preseljevanje novincev iz enote v enoto, pri čemer je nastalo tekmovanje, kdo bo zadržal mlajše in bolj sposobne borce. Dolenjska in Bela krajina sta se z mobilizacijo čedalje bolj praznili. Veliko vprašanje je bilo, od kod bodo brigade in druge enote popolnjevale svoje razredčene vrste.

Težave s popolnjevanjem brigade so bile še toliko večje, ker niso mogli popolnoma zaustaviti dezertiranja. Decembra je iz bataljonov ušlo petnajst partizanov, nekaj več pa novembra. Med njimi je bilo največ Belokranjcev, dva sta bila iz Primorske. Nenehno sta prosila, da bi odšla v primorske brigade. Ko so jima pojasnili, da to zdaj ni mogoče, sta odšla. V petnajsti brigadi so ju ujeli in privedli nazaj, nakar sta bila zopet vključena v svojo enoto. Oba sta bila člana SKOJ in zelo dobra mitraljezca. V brigadi je bilo nekaj primerov, da so partizani dezertirali že spomladi 1943 in se potem vrnili. Partizani so zavzemali zelo ostra in nepopustljiva stališča do beguncev in tistih, ki so se pozneje vrnili ali pa so jih partizani polovili in vrnili v enote. Ugled v enoti so izgubili tudi tišti, ki so pobegnili zato, da bi se bliže domačemu kraju vključili v partizane. Mnogi dezertirerji so se po pobegu skrivali. Nekateri so bili celo dboroženi in imeli avtomatsko orožje. Četrty bataljon je npr. poslal posebno patroljo v okolic Mirne peči, da bi polovala štirinajst takih oboroženih skrivačev. Partizani so jih nekaj polovili, a so jim zopet ušli.⁹⁸

Po nemški ofenzivi se je začelo pravo *preseljevanje kadrov* v druge enote, na tečaje, v šole in znotraj brigade. Vzrok zato je iskati v tem, da so se v četah, baterijah ter štabih zbrali ljudje različnih poklicev, razni strokovnjaki in partizani, ki so se izkazali, da so sposobni sprejeti odgovorna poveljniška mesta. Poleg tega so se višji štabi bolje organizirali in potrebovali vedno več novih ljudi. Novoustanovljeni sedmi korpus je potreboval zanesljive in sposobne ljudi. Glavni štab je razširil svoje odseke. Nove bolnišnice in ambulate

so klicale po sanitetnem osebju. V brigado so neprestano prihajale zahteve po novih ljudeh, ki bi jih bilo treba poslati v višje štabe in njihove ustanove. Vsi so zlasti zahtevali starejše partizane in politično izgrajene borce. Ze 19. novembra 1943 je brigada poslala glavnemu štabu na njegovo zahtevo deset borcev.⁹⁴ Med njimi je bil partizan iz leta 1941, šest jih je bilo vstopilo v NOV leta 1942, dva pa leta 1943 še pred italijansko kapitulacijo. Dne 25. novembra so morale brigade poslati glavnemu štabu vse momarje in letalce. V začetku decembra so poslali bataljoni nekaj čevljarjev v brigadni štab, kmalu zatem pa tudi pet tesarjev.⁹⁵ Ko so hoteli ponoviti napad na Novo mesto, je brigadni štab zahteval od prvega, drugega in tretjega bataljona po enega kovača in po štiri tesarje oziroma mizarje, da bodo delali splave. Tretji bataljon je poslal brigadi (8. decembra) tri zanesljive, stare partizane, ki so jih prek glavnega štaba poslali angleški misiji.⁹⁶ Po odločbi brigadnega štaba je četrti bataljon poslal dva partizana, da jih bodo dali terenskim organizacijam za politično deio. V divizijski štab pa je bataljon poslal tri skojevce. Razni terenski odbori OF so prosili, naj bi brigada odpustila nekatere partizane, ki so že prej delali na terenu. Sredi decembra je brigadni štab od prvega, drugega in tretjega bataljona zopet zahteval dva tesarja ali enega gozdna delavca, enega mizarja in enega zidarja ali tesarskega mojstra ali gradbenega polirja. »Izberite od njih,« piše brigadni štab, »zelo zanesljive partizane, lahko tudi starejše oziroma slabše borce, po možnosti člane ali kandidate KPS... Za zanesljivost odgovarjajo politkomisarji, ker gre za konspirativno gradnjo.«⁹⁷ Brigadne enote so poslale Itali jane. Baterija je odpustila dva Italijana konjevodca in jih odposlala brigadi. Včasih je glavni štab kar poimensko zahteval določene delavce, ki jih je potreboval. Tako je 14. decembra poklical v Obrh enega krojača iz prvega bataljona, enega pa iz drugega bataljona. Štab brigade je 13. decembra napotil v XV. divizijo kar deset mizarjev in tesarjev. Ker brigada ni imela starih, absolutno zanesljivih mizarjev in tesarjev, so poslali tudi nekaj mlajših, ki pa so se pokazali zanesljivi.⁹⁸ Za obveščevalni vod novoustanovljenega Belokranjskega odreda je glavni štab poimensko določil dvanajst partizanov iz prvega bataljona.⁹⁹ Petnajsta divizija je 24. novembra zahtevala od Gubčeve brigade, naj v treh dneh pošlje v divizijo dva zanesljiva partizana konje-

vodca z vso opremo. Brigada je nato 28. decembra poslala XV. diviziji še štiri dobre zanesljive borce za TV postaje. Trije so bili skojevci, eden pa kandidat KPS.¹⁰⁰ To je le nekaj primerov odhoda dobrih partizanov v druge enote. Štabi enot so bili zaradi tega zaskrbljeni, zlasti pa zategadelj, ker so morali oddajati le najboljše in najbolj zanesljive borce. Stab četrtega bataljona je izrazil to skrb poveljstvu brigade kar v jedko napisanem pismu, kjer sprašuje, kaj je z Vinkom Uhanom, ki je odšel v brigado po usnje, a se ni vrnil. Kaj je s Karlom Novakom, ki je bil bataljonski kurir in ga tudi ni nazaj. »Če bo šio tako naprej, vam ne bomo upali več pošiljati ljudi v brigado. Zato vas prosimo, da ako rabite ljudi, nam sporočite pa vam jih bomo poslali, pa najsi bodo intendantje, krojači, brivci, čevljarji, kurir ji, najboljši skojevci. Veseli nas, da imate tako zaupanje v naše partizane, zato se bomo potrudili, da bomo tudi ostale zgradili tako, da bodo sposobni za v brigado.«¹⁰¹ (Mišljeno je v štab brigade, op. L. A.)

Brigadi so tu in tam pomagali s tem, da so ji poslali nekaj šolanih ljudi za izpopolnitev vrzeli v štabih. Vrzeli v borčevski sestavi pa so v brigadi zapolnili z mobiliziranimi novinci. Včasih je prišlo v zamenjavi partizanov tudi do tega, da so ene enote ponujale drugim ali pa jim kar pošiljale take ljudi, ki so se jih zaradi nezanesljivosti ali kake osebne napake hoteli iznebiti. Tako je npr. prvi bataljon Belokranjskega odreda 18. decembra poslal Gubčevi brigadi kar deset partizanov »v prekomando. Sledeči tovariši,« pravi spremno pismo tega bataljona, »so nezadovoljneži in godrnjači.«¹⁰²

Sole in tečaji, ki jih je pripravljala glavni štab, so delovali s čedalje večjimi zmogljivostmi. V pehotni tečaj za vodnike in komandirje, ki se je začel 28. novembra in je sprejel 40 gojencev, naj bi Gubčeva brigada poslala tri gojence. Topniški tečaj se je začel istega dne. Brigada naj bi poslala dva gojenca. Brigada je po navodilih XV. divizije izbrala za oba tečaja predvsem prostovoljce in take kandidate, ki so imeli veselje in sposobnosti, da postanejo po pridobljenem znanju dobri vodniki in komandirji. Brigada se je zanimala za oba tečaja in je imela več kandidatov, kot pa jih ji je divizija odredila. Naposled je med mnogimi izbrala za pehotni tečaj Ivana Jelnikarja, komandirja štabne čete, Jožefa Martina in Franca Kosovca, oba partizana. V topniški

tečaj pa sta šla Ferdinand Grahek in Ignac Grandlič, oba partizana.¹⁰³ Vojaška šola je 28. novembra začela tudi višji tečaj za komandante bataljonov in brigad ter njihove namestnike. Gubčeva brigada je mogla poslati le enega kandidata. To je bil Albin Majeršič, namestnik bataljonovega komandanta. Minerski tečaj i pri vojaški šoli so bili vedno bolj potrebni, saj je XV. divizija pri blokadi Novega mesta potrebovala čedalje več izurjenih minercev za rušenje komunikacij, za postavljanje min in za bojno miniranje v akcijah. V tečaj, ki se je končal 24. decembra, je brigada poslala dva kandidata.

Vsak gojenec je dobil spričevalo, da ga je brigada lahko razporedila na pravo mesto. Za zvezo sta bila dva tečaja. Brigada je poslala v radiotelegrafski tečaj zanesljive borce, ki so imeli vse pogoje, da bodo obvladali težko snov. Tudi Studente in dijake so pošiljali. Za kandidate tečaja za zvezo so izbirali bistre borce. Tudi politični tečaji so bili prirejeni. Ze konec novembra je npr. četrti bataljon poslal na tak tečaj tri kandidate, ki so bili politični delegati ali pa politični komisarji čet. V pehotni in topniški tečaj, ki ga je komanda vojaške šole pri glavnem štabu organizirala v začetku januarja 1944, je brigada poslala nove partizane. V tečaj za zvezo sta prav tedaj odšla dva, v tečaj za minerce pa tudi dva partizana. Ze za naslednje tečaje je brigada zbirala predloge za kandidate. Vsi tečaji so bili sicer kratki, saj so trajali le en mesec, vendar so kandidati z marljivostjo dosegli uspehe in tako znanje, ki jim je v brigadi zelo koristilo.

Konec decembra je slovenski glavni štab zahteval predlog za *podelitev činov podoficirja*. V bataljonih in v bateriji so na široko razpravljali o kandidatih. Najprej so ugotovili, koliko imajo v enotah podoficirjev bivše jugoslovanske vojske. Ugotovili so, da sta v četrtem bataljonu dva, še v enem bataljonu tudi dva, v bateriji pa trije* Za druge enote ni podatkov. Nato so sestavili predloge za podoficirje in jih 22. decembra dostavili brigadi. Več kot 70 kandidatov so predlagali. Ker so bili večinoma sprejeti, je Gubčeva brigada s prvim imenovanjem dobila več kot 70 podoficirjev, kar je bilo pomembno za učvrstitev vojaških razmerij v enotah. To je bila prva podelitev podoficirskih činov. Imenovanja za pod-

* V arhivu GB v muzeju LRS so podatki za četrti bataljon, za neugotovljeni bataljon in za baterijo.

oficirje so se potem nadaljevala redno do konca vojne. Vso akcijo o imenovanju podoficirjev so opravili v skladu z ukazom vrhovnega štaba o uvedbi oficirskih in podoficirskih činov v narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije z dne 1. maja 1943.

Brigada je tudi pripravljala *predloge za nova imenovanja oficirjev*. Do konca decembra je imela te oficirje:

Janez Hribar, kapetan, komandant brigade;

Lojze Grčar, kapetan, namestnik komandanta brigade;

Bogomir Gaberc, kapetan, komandant prvega bataljona;

Miha Pucelj, kapetan, komandir tretje čete prvega bataljona;

Vinko Jurca, podporočnik, obveščevalec prvega bataljona;

Anton Zajc, zastavnik, vodnik 1. voda 3. čete prvega bataljona;

Jože Kranjc, zastavnik, vodnik 2. voda 2. čete prvega bataljona;

Karei Bokavšek, poročnik, padel pri Kostanjevici;

Stanko Mežnaršič-Dušan, poročnik, namestnik komandanta drugega bataljona;

Ciril Pangeršič, podporočnik, namestnik komandirja 2. čete drugega bataljona;

Franc Semeja, podporočnik, komandir 2. čete drugega bataljona;

Karlo Šali, podporočnik, komandant tretjega bataljona;

Jože Može, podporočnik, komandir 3. čete tretjega bataljona;

Viktor Omerza, poročnik, komandant četrtega bataljona;

Jože Janež, zastavnik, komandir 1. čete četrtega bataljona;

Marija Majeršič, zastavnik, namestnica političnega komisarja;

Anton Potočar, poročnik, komandant baterije, in

Anton Kožemelj, zastavnik, intendant baterije.¹⁰⁴

Poveljniška sestava brigade se je proti koncu leta 1943 precej spremenila. Že novembra je bil postavljen za divizijskega sanitetnega referenta dr. Niko Južnič, ki je dolgo opravljal posle sanitetnega referenta Gubčeve brigade.* V za-

* Dr. Niko Južnič se je zelo težko ločil od borcev in partizanov Gubčeve brigade. V začetku se je upiral premestitvi, toda v

četku je bil namenjen za njegovega naslednika v brigadi dr. Kolar, vendar ni prišel, temveč je XV. divizija navsezadnje 28. novembra imenovala Pavla Vrankarja. Dne 27. novembra je glavni štab postavil za obveščevalca XV. divizije Franca Kolarja-Frančka, komandanta četrtega bataljona. Na njegovo mesto so na predlog štaba brigade postavili Viktorja Omerzo, namestnika komandanta tega bataljona. Za namestnika komandanta četrtega bataljona pa so nato imenovali Gustlja Tavčarja, vodnika iz drugega bataljona. Namesto Franca Mazovca so imenovali za komandanta drugega bataljona Ivana Pezdirca-Slavca, ki je bil dotlej namestnik komandanta baterije. S tem je v bateriji postalo prazno mesto, ki so ga izpopolnili s Francem Avbljem-Lojkom, ki je bil dotlej namestnik komandanta tretjega bataljona. Nato so v tretji bataljon postavili za namestnika komandanta Karla Šalija, ki je bil komandir tretje čete. Komandanta drugega bataljona Franca Mazovca so premestili v petnajsto brigado. Vse te premestitve in imenovanja je predlagal štab Gubčeve brigade (16. decembra), ki jih je petnajsta divizija sprejela še iste dne.¹⁰⁸

Tudi na samem brigadnem vrhu je prišlo do sprememb. Komandant brigade Stane Potočar je bil poslan na Primorsko, kjer naj bi prevzel poveljstvo nad XXXI. divizijo, »triglavsko«. Stane Potočar je dolgo uspešno vodil brigado, zato mu je bilo zaupano tako odgovorno mesto. Zamenjal ga je komandant tretjega bataljona brigade *Janez Hribar*. Obe postavitvi sta bili na ukaz glavnega štaba Slovenije z dne 17. decembra 1943.

Dne 18. in 19. decembra so sledile nove spremembe oziroma dopolnitve v poveljniškem kadru brigade. Za namestnika komandanta drugega bataljona je bil imenovan Stanko Mežnaršič-Dušan, komandir druge čete. Za političnega komisarja prvega bataljona so postavili Jožeta Jakomina-Crnega, ki je bil dotlej politični komisar baterije, kjer ga je zamenjal politični komisar prvega bataljona Jože Cerne. Za komandan-

diviziji so bili energični, pa so zagrozili, da ga bodo s patroljo prišli iskat, če sam ne bo prišel. »Čaka me ogromno dela,« je 26. novembra pisal dr. Niko Južnič štabu brigade, »moral sem jih mnogo preslišati, vendar sem se dobro postavil po robu, ker se zavedam, da je moja krivda samo formalna. Moram priznati, da me muči domotožje po Gubčevi brigadi.«¹⁰⁵

ta tretjega bataljona so po odhodu Janeza Hribarja imenovali Karla Dimnika, ki je bil politični komisar tega bataljona. Za političnega komisarja tretjega bataljona so nato imenovali Radka Močivnika.¹⁰⁷ Namestnik komandanta tretjega bataljona je postal na predlog štaba tega bataljona Jože Može, komandir 3. čete.

Z odredbo glavnega štaba z dne 2. februarja 1944 so bili brigadni in bataljonski štabi takole sestavljeni: poleg poveljstva brigade, ki so ga sestavljali komandant in njegov namestnik ter politični komisar in njegov namestnik, so imeli še operativnega oficirja, obveščevalni center, referenta za kadre, referenta za zveze, intendanta, sanitetnega in propagandnega referenta. V štabu brigade torej ni bilo odsekov. Brigada je imela tudi brigadno sodišče. V bataljonih so bili poleg bataljonskega poveljstva (komandant z namestnikom, politični komisar z namestnikom) še obveščevalec, intendant, bataljonski bolničar in propagandist. Delo operacijskega odseka in odseka za kadre je moral opravljati štab oziroma poveljstvo bataljona samo.¹⁰⁸ S to odredbo glavnega štaba so bili poenostavljeni poveljniški organizmi v brigadah.

Kadar so bili zlasti hudi boji ali pa ob posebnih priložnostih so štabi v dnevnikih poveljih pohvalili tište borce in borke, ki so se najbolj obnašali.*

* Četrty bataljon je npr. 25. novembra predlagal štabu brigade za pohvalo tri borce. Takole so utemeljili svoj predlog. Jože Gole, komandir prve čete, je med ofenzivo na cesti v zasedi počakal kamion, ki ga je spremljal tank. Gole je napadel in streljal na Nemce, ki so izstopali iz tanka. Tank je močno vžgal po komandirju Golcu, ki se je nekaj časa upiral, potem pa je rešil mitraljez in se umaknil. Binče Kos, mitraljezec prve čete, se je izkazal pri napadu na Novo mesto. »Čeravno je bil sneg, on pa bos, pa ni odnehal, se smejal, dajal pogum ostalim tovarišem: le dajmo jih te preplete pse! (Takoj smo mu preskrbeli nove čevlje.) Tomaž Ante, partizan iz prvega bataljona, se je pri napadu na Novo mesto priključil našemu bataljonu. Prispel je iz bolnice, ker je bil ranjen pri Kostonjehovici. Dodelili smo ga h komori pa ni hotel ostati, hotel je, da gre na položaj v boj na Nemce in domače izdajalce. Dodelili smo ga za vodnika v 3. četo. Posebno se je izkazal v boju pri Dolnji Težki vodi... Ko je zapazil patruljo Nemcev, je iztrgal mitraljez svojemu tovarišu in podrl tri Nemce. Jurišal je v vas Stopiče... Tu je bil težje ranjen od minometa v ramo in nogo.«¹⁰⁸

Oprema, organizacija, oborožitev

V začetku decembra je bila brigada še *slabo opremljena*.

V poročilu glavnemu štabu je brigadno poveljstvo takole opisalo opremljenost v enotah: »Z obleko in opremo smo zelo slabi, zlasti pa še z obutvijo. Takrat, ko je naša divizija začela ofenzivo proti Savi, so se vse druge brigade opremile s plenom, ki so ga dobile v izpraznjenih nemških postojankah. Naša brigada je napadla Kostanjevico in ni dobila ničesar. Če bo na razpolago kaj opreme, obleke in obutve, mora naša brigada dobiti največji procent.« Po nalogu intendature XV. divizije je brigada poslala spisek opreme, ki jo nujno potrebuje. Iz njega zvemo, da je bila konec novembra v velikih škripcih. Kar 400 parov čevljev je zahtevala pa 450 plaščev, 300 bluz in hlač in 500 kosov perila, 300 šotorskih kril in 250 odej.¹¹⁰

Kljub temu je bilo glede obutve in obleke v brigadi zelo kritično. V prvi polovici decembra je bilo v bataljoni tako težavno, da je vsaka četa dala na položaje le po kakih dvajset partizanov. »Vse drugo je boso in raztrgano tako, da ne morejo v sneg in blato,« pravi poročilo brigadnega štaba (15. decembra). Tudi proti koncu meseca težave niso bile nič manjše. Četrty bataljon je npr. imel dvajset borcev popolnoma bosih.¹¹¹

Bataljonski in brigadni štab so se trudili, da bi dobili najbolj nujno. Bataljoni so navajali celo imena tistih borcev, ki so bili potrebni obutve, in take spiske z zahtevami pošiljali nadrejenim štabom in intendanturam. Četrty bataljon je npr. pisal brigadnemu štabu, naj jim pošljejo pet parov čevljev, »ki jih nujno rabijo: Anton Kreše, bataljonski kurir, Franc Murgelj, desetar v drugi četi, Zmago, bataljonski bolničar, Ivan Žic, pomočnik nišandžije bacača, Borštnar, politdelegat tretje čete, Viktor Primožič, politdelegat tretje čete, Janez Joh, partizan, Žan, mitraljezec v tretji četi. Nujno rabimo nekaj usnja za krpanje čevljev, ker so tovariši skoraj vsi boski.«¹¹² Brigadni štab je v posebnem dopisu XV. diviziji ponovno zahteval pomoč pri oskrbovanju. »Kljub vsemu našemu prizadevanju, da bi naše edinice oskrbeli z vsem potrebnim, nam to ni uspelo,« pravijo štabovci v pismu in prosijo, naj jim XV. pomaga. Zlasti je težko zaradi soli. »Vse naše edinice že skoraj tri tedne jedo neslano. Partizani, ki so stal-

no na položaj ih in skoraj stalno v borbi, vedno in povsod želijo samo sol in so sicer dobre volje in borbeni.« Nato se štab pritožuje, češ da je divizija imela precej raznega blaga: usnja, oblek, perila, vendar Gubčeva brigada od tega ni ničesar dobila.¹¹³ Drugi bataljon je imel velike težave s partizanom, ki je imel tako velika stopala, da tolikšnih čevljev (št. 46) v spiskih vseh intendantur ni bilo najti in tovariš je bil bos. Sicer pa so bili v brigadi novembra kar zadovoljni s hrano, saj so bataljoni jedli dvakrat na dan. Partizanske enote so se oskrbovale organizirano in sproti odpravljale vse spore s terenskimi aktivisti in odbori. Preskrba prek okrožnih gospodarskih komisij je vedno bolje potekala. Strogo so kontrolirali vse rekvizicije in pazili, da so bile opravljene z vednostjo in s privolitvijo terenskih odborov in da se z zaplenjenimi stvarmi ni nihče okoriščal. Petnajsta divizija je 4. decembra poslala brigadi 15.000 lir za nabavo hrane in drugih potrebščin. To seveda ni bil edini denar, ki ga je dobila brigada. Tu pa tam so prihajale še nove pošiljke* Ni bilo veliko, toda večino hrane je dobivala brezplačno od gospodarskih komisij oziroma krajevnih političnih oblasti. Mitraljezcem so partizanke pletle rokavice iz domače volne, ki so jo odkupili od prebivalcev ali pa so jo kako drugače nabavili intendant. Četrty bataljon je bil zelo vesel, ker so začeli pod Gorjanci ljudje proti božiču sami ponujati hrano. »Tovariš Cimperman Jože iz Dolenje Stare vasi nam je ponudil 200 litrov vina za praznike in bele moke, da bomo lahko spekli potiče za praznike.«¹¹⁴ Za preskrbo s soljo so intendant glavne štaba poskrbeli tako, da so sestavili stalne karavane z mulami, ki so prek Hrvaške nosile sol od morja v brigade. Gubčeva brigada je za solno karavano okoli 10. decembra 1943 poslala v Semič k XV. diviziji kar deset dobro opremljenih mul, ki so potlej venomer tovorile sol. Tako so deloma uredili prehrano in nabavljanje soli.

* Kaj je brigada mogla tedaj kupiti za petnajst tisoč lir, nam pove cenik za poglavitna živila, ki ga je izdala osrednja gospodarska komisija pri izvršnem odboru OF. Živino so plačevali po 8 do 12, meso pa po 20 do 24 lir. Teletina je bila ipo 28 lir, kože po 20 lir, mleko so plačevali po dve liri za liter a krompir po dve liri za kilogram. Brigada bi bila za dobljeni denar dobila okoli 680 kg mesa ali 7500 litrov mleka ali pa 7500 kg krompirja.

V organizacijskem pogledu se v brigadi ni mnogo spremenilo. Še vedno je imela štiri bataljone in baterijo.

V vsakem bataljonu so imeli *tehnični vod*, ki so ga sestavljali pionirji in minerei. Bataljoni so se zelo potrudili, da bi razvili inženirsko službo, saj so jo potrebovali pri blokadi mesta. V vsakem tehničnem vodu je bil najmanj po en izurjen minerec, ki je bil obiskoval minerske tečaje v šolah glavnega štaba. Ti minerei so bili odgovorni zlasti za polaganje min. To delo se je pri blokadi zelo razvilo. Novembra je brigada organizirala minerski tečaj, ki ga je obiskovalo 20 partizanov. Po končanem šolanju so bili razporejeni v tehnične vode. Tečaj sta vodila Mežnaršič in Kroneger. Vsa miniranja je v brigadi nadziral minerec Rifelj. Imenovali so ga za komandirja vseh brigadnih minercev.

Osnovali so tudi *vod za zvezo* pri brigadi. Imel je 12 partizanov. Zlasti je skrbel za zanesljivo zvezo med divizijo in brigado; ta povezava je namreč zelo šepala. Med štabom brigade in štabom divizije so vzpostavili relejni postaji, ki sta bili po uro in pol oddaljeni druga od druge. Relejne postaje je najmanj vsak drugi dan nadziral komandir Medved, sem ter tja pa tudi člani brigadnega štaba. Za prehrano članov relejnih postaj je skrbel najbližji bataljon tako, da je trojкам daj al vsak dan meso, ki so ga nato zamenjavali za drugo hrano. Za zvezo med brigadnim štabom in bataljonskimi štabi so skrbeli brigadni in bataljonski kurirji. Brigada jih je imela

11 s komandirjem in političnim komisarjem na čelu. Ta dva sta imela pod poveljstvom tudi tehniko, ambulanto in druge manjše brigadne ustanove. Vsak bataljonski štab je imel po tri kurirje, ki so skrbeli za zvezo s štabom brigade. Če pa so bile čete na samostojnih položajih, so bataljoni skrbeli za povezavo z njimi. Poveljstva čet niso imela svojih kurirjev, marveč so uporabljala za kurirsko službo vedno iste partizane. Kurirski službi so posvečali veliko pozornost. Večkrat so kurirjem zamenjali mesta. V brigadi še ni bila organizirana radio zveza, ker niso imeli niti aparatov niti strokovnjakov. Na tečaju za radiotehniko in radiotelegrafiste so imeli tedaj štiri partizane.

Velika nemška ofenziva je razkrila pomanjkljivost partizanske obveščevalne službe. Zato so se morali štabi tposebej potruditi, da bi jo izboljšali. Razviti obveščevalno službo na ustrezno višino in *odpraviti* vse njene pomanjkljivosti, je

bila ena poglavitnih nalog pri odstranjevanju posledic ofenzive. Proti koncu leta je imela brigada obveščevalni vod z dvanajstimi partizani. Med njimi sta bili dve partizanki. Obveščevalni službi v brigadi je načeloval Milan Podobnik, njegov namestnik je bil Stane Krištof. Kontrolirali so ves teren okrog Novega mesta, območje ob Krki do Kronovega, Kostanjevico, Sv. Križ pri Kostanjevici, Krško, Brežice in Krško polje. Obveščevalno službo pa so tako uredili, da so okolico Novega mesta kontrolirali s patruljami treh obveščevalcev iz obveščevalnega voda. Krško polje je kontrolirala stalna patrulja obveščevalcev, ki ji je načeloval Stane Krištof-Gangster. Ta patrulja je kontrolirala mejo in je imela s pomočjo tihotapcev razpredeno obveščevalno mrežo do Save. Za rajon Sv. Križa (sedaj Podbočje) je dobivala Gangsterjeva patrulja podatke od terenskih obveščevalcev, za kostanjeviški rajon pa tudi od VOS. Obveščevalni vod je zbiral podatke o nemško-domobraskih postojankah, o položajih bunkerjev, o sovražnikovi oborožitvi. Brigada jih je redno pošiljala diviziji. Brigadni obveščevalni vod je kontroliral tudi vasi, v katerih so bili partizani. Zbirali so podatke o ponašanju partizanom sovražnih ljudi in o družinah, ki so imele svoje v Novem mestu, bodisi pri domobrancih ali pa pod nemško zaščito. Obveščevalci so pobirali ljudi, za katere so dobili od terenskih odborov podatke, da so nevarni osvobodilnemu gibanju. Skupaj s terenskimi organizacijami so nato sestavljali obtožnice in jih izročali brigadnemu sodišču. Brigadnemu obveščevalcu so bili podrejeni bataljonski, tem pa četni obveščevalci. Z obveščevalno službo v brigadi je bilo zaposlenih kar veliko partizanov. Kot smo viSeli, je brigadna obveščevalna služba še vedno imela tudi policijske naloge.¹¹⁰

Brigadni štab je nenehno bedel nad *higieno* v enotah. Vsi bataljoni in baterije so imeli bolničarje. Brigada je decembra organizirala kontrolo nad higieno v enotah. Odredili so (v četah) dežurno službo bolničarjev, ki so morali vsak dan pregledovati, če so stranišča čista, in ukrepati, če stvari niso bile v redu; paziti so morali, da so se borci v četah vsak dan umivali, če so bile za to dane možnosti ali pa če je četa počivala; med delitvijo hrane so morali četni bolničarji stati pri kotlih in paziti, da so imeli vsi borci čist jedilni pribor; nemarnost so pri tem kaznovali z odtegnitvijo hrane. Kuharji so si morali umivati roke, kotli so morali biti pomiti in čisti,

odpadke pa so znosli v izkopane jame. Obleko so si morali partizani krpati; na dan, ko je bilo v četi pranje, so se borci preoblekli. Bolničarji so skrbeli, da so si v četah vsak dan trebili uši; za to deo so določili četrto ure. Za redno razkuževanje so izdali posebna navodila.¹¹⁷

Divizija je skrbela za higieno v enotah. Zahtevala je, da se mora zlasti v bataljonih izboljšati, za kar morajo skrbeti politični komisarji. Partizanom morajo na posebnih političnih urah pojasniti, da je nujno izpolnjevati navodila zdravnikov in sanitetnega osebja. V brigadi so se pokazali nekateri primeri, ki so saniteto in higieno spravljali v kaj slabo luč. Štab prvega bataljona je npr. na svojo roko premestil bolničarko v štab za tipkarico. »Če štab bataljona prestavi brez soglasnosti zdravnika bolničarko za tipkarico, je to narobe,« pravi štab brigade v navodilih bataljonom, »če pa postavi zdravnik za bolničarja sekretarja SKOJ, je to tudi narobe. Torej naše delo je povezano med seboj, urejati ga moramo vsi.«¹¹⁸ Higienске razmere v enotah so bile zadovoljive, le kadar so bili daljši boji, so se nekoliko poslabšale.

Posebej je brigadna *sanitetna služba* poskrbela, da ne bi ranjenci ostali na položajih in da ne bi padli sovražniku v roke. Pri tem je treba upoštevati veliko tovarištvo med borci in poveljniki. Za četo in bataljon je bilo nečastno, če niso mogli rešiti ranjenega tovariša. Večkrat so se borci pri reševanju ranjencev žrtvovali. Ražen sanitetne organizacije so pri reševanju ranjencev mnogo pripomogli medsebojni dogovori borcev za pomoč v primeru, če bo kdo ranjen. Brigada je tudi poskrbela za varnost ranjencev. V začetku decembra so po vodih uvedli posebne nosače ranjencev, ki so morali prenesti ranjence do prvega previjališča.¹¹⁹

Čeprav je bila na Gorjancih slovensko-hrvaška partizanska bolnišnica, kamor je brigada pošiljala tudi svoje ranjence, so skupaj z rajonskim odborom OF ustanovili še posebno divizijsko bolnišnico s šifro G. 15. A. Bila je pod Gorjanci v Ponderjevki.* Za njeno oskrbovanje so se pobrigali terenski od-

* Po podatkih partizanskega zdravnika dr. Medveščka-Šumskega je pobuda za ustanovitev bolnišnice v Ponderjevki izhajala od Antona Sušteršiča-Tineta Zeleznika. Bolnišnico je najprej uporabljal gorjanski bataljon, nato Krški odred, ražen Gubčeve brigade pa tudi druge partizanske enote. Bila je dobro oskrbovana.

bori OF in pa seveda tudi brigada. Glede dovažanja je bilo tako urejeno, da je prevoz do javke v Gornjem Suhadolu poskrbela brigada, naprej pa so prenos do bolnišnice oskrbela rajonska odbora OF za Šentjernej in Orehovico. Ranjence so nosili zanesljivi ljudje. Brigada je največkrat tako oskrbovala bolnišnico, da je zahtevala od bataljonov, naj pošljejo določene količine hrane. Tako je brigadni štab 18. novembra ukazal tretjemu bataljonu, da mu mora poslati en voz krompirja, 20 kg masti in po možnosti nekaj svežega in suhega sadja. Bolnišnica G. 15. A. pa je sama večkrat pošiljala zahteve (»trebovanja«) štabu brigade. V eni taki zahtevi je npr. 29. novembra 1943 zahtevala, naj ji pošljejo eno vrečo soli in primerno količino tobaka. Bolnišnica G. 15. A. je bila zelo na roko za brigado, ki se je na blokadi Novega mesta dolgo zadrževala na enem mestu.¹²⁰

Brigada je po vdoru Turkestanske divizije v Toplice imela še vedno 944 borcev in bork, toda odsotnih je bilo 144, od tega 78 v bolnišnici. Ker je bila sestavljena iz šestih enot, so bili bataljoni šibki. Drugi bataljon je imel po boju pri Birčni vasi le 159 borcev in bork. Pač pa je bila brigadna oborožitev nenavadno dobra. V bateriji sta bila še vedno dva topa, v bataljonih pa trije težki minometi. To je bila težka oborožitev, ki je zelo dvignila ognjeno moč. Če bi znali z njo manevrirati, na odločilnih mestih zgostiti ogenj najvažnejšega orožja, da bi podpiralo akcijo bataljonov, bi to gotovo prispevalo k boljšim bojnim uspehom.¹²¹

Poglejmo tabelo številčnega stanja brigade z dne 31. januarja 1944:

enota	po spisku		* odsotnih		na mestu	
	mož	žensk	mož	žensk	mož	žensk
štab	71	6	—		71	6
1. bataljon	188	10	29	i	159	9
2. bataljon	183	12	34	3	149	9
3. bataljon	166	10	23	1	143	9
4. bataljon	172	9	13		159	9
baterija	60	3	11		49	3
skupaj	840	50	110	5	730	45

Zanjo sta zlasti skrbeli novomeška organizacija OF in gospodarska komisija. V bolnišnici je bil po italijanski kapitulaciji najprej zdravnik dr. Čik, za njim pa dr. Lovšin.

Brigadno oborožitev 31. januarja 1944 pa ponazoruje tale tabela:¹²²

enota	top	t. mm	l. mm	t. mit.	p. mit.	brzo streik	pušk navz.	pušk ital.	samokresov
štab						2	10	51	12
1. bataljon		i	2	2	10		18	124	16
2. bataljon		i	3	2	10	1	28	92	13
3. bataljon			4	2	9		20	107	17
4. bataljon		i	2	1	9		30	122	9
baterija	2				1		6	43	4
skupaj	2	3	11	7	39	3	112	539	71

Ko je Gubčeva brigada odhajala na nove položaje na levi breg Krke, je bila sorazmeroma dobro oborožena in disciplinirana. Njena moralno politična vrednost in bojevitost sta bili na visoki ravni, saj je za vsestransko utrditev enot dobro izkoristila bivanje pod Gorjanci.

OPOMBE

¹ Povelje štaba XV. divizije z dne 17. novembra 1943, arhiv CK KPS.

² Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 17. novembra 1943, arhiv GB MLRS in štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 2. decembra 1943 štabu XV. divizije za čas od 16. do 30. novembra 1943, Zbornik VI-9-8.

³ Dnevno poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 20. novembra 1943, arhiv GB MLRS in štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 2. decembra 1943, Zbornik VI-9-8.

⁴ Direktive glavnega štaba Slovenije namestniku komandanta Jaku Avšiču z dne 26. novembra 1943, Zbornik VI-8-133.

⁵ Ukaza štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943 ob zori in z dne 21. novembra 1943 ob 20. uri, arhiv GB MLRS.

⁶ Štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 2. decembra 1943 za čas od 16. do 30. novembra, Zbornik VI-9-8.

⁷ Ukaz glavnega štaba Slovenije z dne 23. novembra 1943 sedmemu korpusu o formiranju Belokranjskega in Dolenjskega odreda, Zbornik VI-8-126.

⁸ O bojih bataljona Gubčeve brigade 24. novembra 1943 glej poročilo štabu XV. divizije z dne 15. novembra 1943, arhiv CK KPS.

⁸ Obvestilo Gubčeve brigade prvemu bataljonu 25. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰ Ni znano, kateremu bataljonu je pripadal vod, niti poročilo ne navaja, na kateri cesti je bil ta spopad. Glej poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 28. novembra 1943 o stanju sovražnika na odseku divizije, Zbornik VI-8-139.

¹¹ Navodilo štaba XV. divizije z dne 27. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹² Navodilo glavnega štaba Slovenije štabu sedmega korpusa z dne 29. novembra 1943, Zbornik VI-8-143.

¹³ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 28. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁴ Povelje štaba XV. divizije Gubčevi brigadi z dne 19. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁵ Poročilo baterije Gubčeve brigade štabu brigade z dne 28. novembra 1943, GB MLRS.

^{1a} Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 30. novembra 1943, Zbornik VI-8-154.

¹⁷ Štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije 2. decembra 1943 za čas od 16. do 30. novembra 1943, Zbornik VI-9-8.

¹⁸ Poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 2. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-4.

¹⁹ Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 1. decembra 1943, Zbornik VI-9-3.

²⁰ Glej poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 12. decembra 1943, Zbornik VI-9-6, in štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6.

²¹ Povelje štaba XV. divizije podrejenim enotam z dne 1. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

²² Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 12. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-4.

²³ Štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189^11-6.

²⁴ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 3. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁵ Bojno povelje štaba Gubčeve brigade z dne 3. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

^{2#} Opozorilo štaba XV. divizije Gubčevi brigadi z dne 5. decembra 1943, arhiv IZDG.

²⁷ Povelje štaba XV. divizije Gubčevi brigadi z dne 4. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

²⁸ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 6. decembra 1943, arhiv GB MLRS in reportaža v brošuri Gubčeva brigada oblega Novo mesto (San) v arhivu IZDG.

²⁹ Pismo štaba XV. divizije Gubčevi brigadi dne 6. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁰ Glej poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade^ z dne 7. decembra 1943, ukaz št. 7 štaba prvega bataljona Gubčeve brigade z dne 7. decembra 1943, povelje Gubčeve brigade

prvem bataljonu z dne 8. decembra 1943 in odgovor prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 8. decembra 1943, vse v arhivu GB MLRS.

³¹ Poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 12. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵² Stirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943 v arhivu IZDG, fase. 189/II-6.

⁵³ Vojaško poročilo Gubčeve brigade za čas od 4. do 7. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/IV-D1.

⁸⁴ Navodilo XV. divizije štabu Gubčeve brigade z dne 7. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵³ Ukaz četrtega bataljona Gubčeve brigade civilnemu prebivalstvu 6. decembra 1943, v arhivu GB MLRS.

³⁹ Obvestilo štaba XV. divizije Gubčevi brigadi z dne 4. decembra 1943, arhiv GM MLRS.

⁵⁷ Poročili pooblaščenca glavnega štaba Slovenije Eda Mihevcia štabu Gubčeve brigade z dne 11. decembra 1943, arhiv GB MLRS, in navodila Jožeta Slapničarja štabu Gubčeve brigade z dne 22. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

³⁸ Poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade z dne 10. decembra 1943, arhiv GB MLRS, in štirinajstdnevno poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6.

³⁰ Dnevno poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 13. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-4.

⁴⁰ Ukaz štaba XV. divizije Gubčevi in 12. brigadi ter štabu artilerije XV. divizije z dne 11. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴¹ Bojno povelje XV. divizije podrejenim enotam z dne 11. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁸ Vse o bojih 13. decembra 1943 glej v dnevnem poročilu Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 14. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴³ Navodilo štaba XV. divizije štabom brigad in divizijski artileriji 15. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁴ Navodilo štaba XV. divizije Gubčevi brigadi 17. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁵ Navodilo štaba XV. divizije vsem štabom brigad in artilerije 18. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 188/1-4.

⁴⁶ Opozorilo štaba XV. divizije vsem štabom brigad in artilerije 18. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁷ Poročilo Gubčeve brigade glavnemu štabu 19. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6.

⁴⁹ Ukaz štaba Gubčeve brigade prvemu in tretjemu bataljonu ter bateriji 20. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁴⁰ Dnevno povelje XV. divizije vsem brigadam in štabu artilerije 4. januarja 1944, arhiv IZDG fase. 188/III-1.

⁶⁰ Bojno povelje XV. divizije vsem brigadam in štabu artilerije 22. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 188/1-4.

⁶¹ Glej bojno povelje štaba XV. divizije štabom brigad in artilerije 26. decembra 1943, arhiv IZDG fase. 188/1-4.

⁵² Navodila Gubčeve brigade prvemu, drugemu in tretjemu bataljonu 19. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵³ Navodila Gubčeve brigade četrtemu bataljonu 27. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵⁴ Poročilo štaba Gubčeve brigade 28. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-1.

⁵⁵ Poročilo tretjega bataljona štabu Gubčeve brigade 28. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁵⁶ Poročilo baterije Gubčeve brigade štabu brigade 28. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁶⁷ O bojih pri Novem mestu 27. decembra 1943 glej poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 28. decembra 1943[^] arhiv IZDG, fase. 150/1-4, poročilo XV. divizije glavnemu štabu[^] Slovenije z dne 29. decembra 1943, IZDG, fase. 150/1-4, poročilo štaba baterije Gubčeve brigade štabu brigade z dne 28. decembra 1943, arhiv GB MLRS, poročilo drugega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 28. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-4, poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 28. decembra 1943, arhiv GB MLRS, poročilo štaba artilerije XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 1. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 184/1-4, in petnajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 1. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1.

⁵⁸ Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 30. decembra 1943, arhiv IZDG fase. 150/1-4.

⁶⁹ O bojih Gubčeve brigade 29. decembra 1943 glej poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 31. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-4, poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 29. decembra 1943, arhiv GB MLRS, poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 29. decembra 1943, arhiv GB MLRS, poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 4. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 150/VI-1.

⁶⁰ Predlog drugega bataljona Gubčeve brigade prvemu bataljonu Cankarjeve brigade 31. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁶¹ Glej Vesti z dne 1. januarja 1944, arhiv RSNZ.

⁶² O nemški akciji glej poročilo štaba artilerije glavnemu štabu Slovenije z dne 1. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 184/1-4, petnajstdnevno poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 1. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1, poročilo štaba Gubčeve brigade glavnemu štabu Slovenije z dne 31. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/11—1, poročili drugega bataljona Gubčeve brigade štabu četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 30. decembra 1943, poročilo brigade z dne 30. decembra 1943, poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 30. decembra 1943, poročili tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 30. decembra 1943, poročilo prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 30. decembra 1943, pismo Gubčeve brigade prvemu bataljonu Cankarjeve brigade z dne 31. decembra 1943, poročilo tretjega bataljona Gubčeve brigade z dne 30. decembra 1943, poročilo drugega bataljona Gubčeve

brigade štabu brigade z dne 31. decembra 1943, poročili baterije Gubčeve brigade štabu brigade z dne 30. decembra 1943, poročilo drugega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 31. decembra 1943; vsi dokumenti so v arhivu GB MLRS, poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 4. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 150/VI-1.

⁶⁵ Poročilo drugega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 30. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁶⁴ Pisma političnih komisarjev bataljonov Gubčeve brigade komandantu brigade, arhiv GB MLRS.

^{*5} Čestitke in voščila so v arhivu GB MLRS.

⁶⁸ Koncept novoletnega govora političnega komisar ja Gubčeve brigade je v arhivu GB MLRS.

⁸⁷ O bojih Gubčeve brigade od 1. do 5. januarja 1944 glej poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 2. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 150/VI-1, poročilo Gubčeve brigade z dne 5. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/IV A-1, poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 5. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 150/VI-1, poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 6. januarja 1944, tudi tam, poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 8. januarja 1944, prav tako tam, štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1.

⁶⁸ Glej ukaz štaba artilerije XV. divizije z dne 7. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 184/III A-1.

⁶⁹ O bojih 9. januarja 1944 glej dnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1, in poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 10. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 150/VI-1.

⁷⁰ O bojih Gubčeve brigade od 16. do 20. januarja 1944 glej poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 17. januarja 1944, Zbornik VI-10-99, poročilo štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 19. januarja 1944, Zbornik VI-10-107, in poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 19. januarja 1944, Zbornik VI-10-111.

⁷¹ O bojih Gubčeve brigade od 20. do 25. januarja 1944 glej poročila XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 22., 23., 24., 27. januarja 1944, Zbornik VI-10-127, 135, 140, 141, 163 in 166, poročila sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 22., 23., in 27. januarja 1944, Zbornik VI-10-131, 132 in 160, poročilo štaba Gubčeve brigade glavnemu štabu Slovenije z dne 23. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1, poročilo artilerije XV. divizije z dne 26. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 184/1-4.

⁷² Glej dnevnik prvega voda 1. bataljona 14. SS policijskega polka o bojih od 25. do 31. januarja 1944, Zbornik VI-10-233.

⁷³ Poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 29. januarja 1944 o bojih pri Novem mestu, Zbornik VI-10-178.

⁷⁴ Poročilo XV. divizije z dne 30. januarja 1944 glavnemu štabu Slovenije o bojih pri Novem mestu, Zbornik VI-10-187, poročilo štaba artilerije XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 16. februarja 1944, arhiv IZDG, fase. 184/1-4, in ukaz štaba arti-

lerije XV. divizije z dne 27. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 184/III A-l.

⁷⁵ Poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 30. januarja 1944, Zbornik VI-10-187.

⁷⁶ Poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 31. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 154/II-1.

⁷⁷ Poročilo sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 23. januarja 1944, Zbornik VI-10-131.

⁷⁸ Pismo vrhovnega štaba glavnemu štabu Slovenije z dne 5. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 12/II-1.

⁷⁸ Podatki o političnem delu in razmerah v brigadi ter na terenu so povzeti iz tehle dokumentov: politično poročilo Gubčeve brigade z dne 5. januarja 1943, arhiv IZDG, fase. 189/III-1, prepis povelja vrhovnega štaba z dne 11. septembra 1943 o bataljonskih kuhinjah, arhiv GB MLRS, poročilo štaba tretjega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 13. decembra 1943, tudi tam, poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 1. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-4, pismo štaba Gubčeve brigade šentjemejskemu podokrožju OF z dne 7. decembra 1943, arhiv GB MLRS, poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 15. decembra 1943, tudi tam, poročilo štaba Gubčeve brigade XV. diviziji z dne 6. decembra 1943, prav tam, poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 18. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-4, pismo Gubčeve brigade četrtemu bataljonu z dne 13. decembra 1943, arhiv GB MLRS, pismo rajonskega odbora OF Brusnice prvemu bataljonu Gubčeve brigade z dne 13. decembra 1943, prav tam, pismo rajonskega odbora OF Sv. Križ štabu Gubčeve brigade z dne 12. decembra 1943, tudi tam, seznam predavanj na političnem tečaju Gubčeve brigade od 30. novembra do 5. decembra 1943, prav tam, štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6 in politično poročilo Gubčeve brigade z dne 5. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1.

⁸⁰ Glej seznam predavanj na političnem tečaju četrtega bataljona Gubčeve brigade od 30. novembra do 5. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁸¹ Poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 20. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-4.

⁸¹ Glej navodila štaba XV. divizije z dne 13. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 188 a/III-5.

⁸⁵ Štirinajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6.

⁸⁴ Glej prepis ukaza vrhovnega štaba z dne 11. septembra 1943 o bataljonskih kuhinjah, arhiv GB MLRS.

⁸⁵ Pritožba komandanta prvega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 8. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁸⁹ Odstop komandanta prvega bataljona Gubčeve brigade 8. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁸⁷ Glej poročilo partijske organizacije v Gubčevi brigadi z dne 2. januarja 1944, arhiv CK KPS.

⁸⁸ Glej poročilo partijske organizacije v Gubčevi brigadi z dne 1. januarja 1944, arhiv CK KPS.

⁸⁹ Sezname in zapiski v arhivu IZDG, fase. 189/V-c in 189/II-5.

⁹⁰ Glej poročilo namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade centralnemu komiteju KPS z dne 1. februarja 1944, arhiv CK KPS.

⁹¹ Pismo sanitetnega referenta XV. divizije dr. Nika Južniča komandantu Gubčeve brigade z dne 10. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹² Glej pismo četrtega bataljona Gubčeve brigade Belokranjskemu odredu z dne 20. decembra 1943 in odgovor Belokranjskega odreda četrtemu bataljonu Gubčeve brigade z dne 20. decembra 1943, oboje v arhivu GB MLRS.

⁹³ Obvestilo četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 22. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹⁴ Obvestilo štaba Gubčeve brigade glavnemu štabu Slovenije z dne 19. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹⁵ Sporočilo drugega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 7. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹⁶ Sporočilo drugega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 8. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹⁷ Ukaz štaba Gubčeve brigade prvemu, drugemu in tretjemu bataljonu z dne 12. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹⁸ Spremno pismo štaba Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 13. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

⁹⁹ Ukaz glavnega štaba Slovenije Gubčevi brigadi z dne 14. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 150/1-1.

¹⁰⁰ Sporočilo štaba Gubčeve brigade XV. diviziji z dne 28. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰¹ Pismo četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 19. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰² Spremno pismo prvega bataljona Belokranjskega odreda štabu Gubčeve brigade z dne 18. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰³ Dopis Gubčeve brigade komandi vojaške šole glavnega štaba Slovenije z dne 27. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰⁴ Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 26. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁴⁵ Pismo sanitetnega referenta XV. divizije dr. Nika Južniča Gubčevi brigadi z dne 26. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹⁰⁶ Predlog štaba Gubčeve brigade z dne 16. decembra 1943 štabu XV. divizije in pismo štaba XV. divizije štabu Gubčeve brigade z dne 16. decembra 1943, oboje v arhivu GB MLRS.

* ¹⁰⁷ Predlog Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 19. decembra 1943 in predlog drugega bataljona Gubčeve brigade z dne 18. decembra 1943, oba dokumenta v arhivu GB MLRS.

¹⁹⁸ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 2. februarja 1944, Zbornik VI-11-8.

¹⁰⁹ Predlog četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 25. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

no Poročilo Gubčeve brigade glavnemu štabu Slovenije z dne 22. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6, in seznam opreme

za Gubčevo brigado intendanturi XV. divizije z dne 19. novembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹¹ Petnajstdnevno poročilo Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-6, in politično poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 5. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1.

¹¹¹ Pismo četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹³ Pismo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 17. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹⁴ Poročilo četrtega bataljona Gubčeve brigade štabu brigade z dne 20. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹⁵ Prepis cenika osrednje gospodarske komisije pri IOOF, arhiv IZDG, fase. 188/1-9.

¹¹⁶ O obveščevalni službi, zvezi in inženirski službi glej poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 26. decembra 1943, arhiv GB MLRS. Podatke o obveščevalni službi je prispeval tudi Milan Podobnik.

¹¹⁷ Navodila Gubčeve brigade podrejenim enotam z dne 7. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹⁸ Navodila štaba Gubčeve brigade bataljonom in bateriji konec leta 1943, arhiv GB MLRS.

¹¹⁸ Navodila štaba Gubčeve brigade podrejenim enotam 7. decembra 1943, arhiv GB MLRS.

¹²⁰ Ukaz štaba Gubčeve brigade tretjemu bataljonu z dne 18. novembra 1943, arhiv GB MLRS, zahteva bolnišnice G. 15. A. štabu Gubčeve brigade z dne 29. novembra 1943, arhiv GB MLRS, pismo rajonskega odbora OF za Šentjemej štabu Gubčeve brigade z dne 6. decembra 1943, arhiv GB MLRS, in pismo štaba XV. divizije štabu Gubčeve brigade z dne 7. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 188/1-10.

¹²¹ Glej številčno stanje in oborožitev Gubčeve brigade z dne 15. decembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189/II-5, in z dne 1. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-4.

¹²² Tabeli številčnega stanja in oborožitve Gubčeve brigade sta sestavljeni po poročilu štaba Gubčeve brigade z dne 31. januarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-4.

XI

ŠTIRIKRAT TRSKA GORA IN SODELOVANJE V KORPUSNIH OPERACIJAH

Od. 3. februarja do 15. aprila 1944

Pohod na nove blokadne položaje

Premestitev na nove položaje tako velike partizanske enote, kot je bila Gubčeva brigada, ni bila lahka naloga. Brigada je imela štiri bataljone s tremi težkimi minometi, topniško baterijo z dvema topoma ter poveljstvo in štab brigade z raznimi enotami. Brigada je imela skoraj 800 partizanov, ki so bili obremenjeni s težkim pehotnim orožjem, imeli so mnogo voz za pratež in mule ter konje za prenašanje tovora.

Najlažji prehod čez Krko bi bil pri Kronovem in pot, ki pelje tod, najkrajša na položaje, ki so jih bili odredili brigadi. V okolico Smarjete in Trebelnega bi se bila brigada premaknila v enem samem nočnem maršu. Toda to smer ni bilo mogoče uporabiti. Nemci so imeli od Novega mesta ob levem bregu Krke neprekinjen sistem utr db in postoj ank. Skozi nje bi se težko pretolkli. Brigadno poveljstvo je moralo zato izbrati daljšo pot, ki se je v velikem ovinku skozi Dolenjske Toplice, Sotesko, Dvor in Žužemberk vila proti Trebelnemu. Na tej poti so bile tri ovire. Prva je bila Krka, na kateri sta bila le dva delno porušena mosta pri Dvoru in Žužemberku (žužemberški je bil boljši), druga je bila razmeroma visoka pianota Ajdovca in Brezove rebri, tretja pa železniška proga inasta iz Novega mesta proti Trebnjemu.

Načrt komandanta brigade za pohod je bil: brigado zbrati v rajonu Podgrada, Vinje in Koroške vasi ter od tu začeti pohod v smeri proti Dolenjskim Toplicam, preiti Krko pri Soteski, Dvoru in Žužemberku in prvo noč doseči Ajdovec ter vse tri Lipovce. Čez dan počivati, nato pa v enem nočnem maršu doseči območja vasi Kamenje, Veliki Kal in

Češnjice. Obe dolenski komunikaciji bi prešli pri Mirni peči. Pohod bi opravila brigada združeno, le prvi bataljon, ki je bil na blokadi Kostanjevice, bi se dan kasneje premestil skozi Dolenjske Toplice, Sotesko in Gorenjo Stražo na Kuzarjev kal.

Začetek pohoda je bil 3. februarja 1944 zvečer.* Dne 3. februarja se je drugi bataljon zbral v Vinji vasi in skupaj s topniško baterijo krenil v Podgrad. Na čelu kolone so korakali pevci s harmoniko in violino ter peli narodne in partizanske koračnice. Vsi so bili dobre volje. Pesem se je vrstila za pesmijo, včasih je zadonel vrisk iz mladega grla. Izvidnico je dala druga četa, zaščitnico pa tretja. Okoli šeste ure zvečer so dospeli v Podgrad.

Tretji bataljon se je zbral v Koroški vasi in odkorakal proti Toplicam za drugim bataljonom.

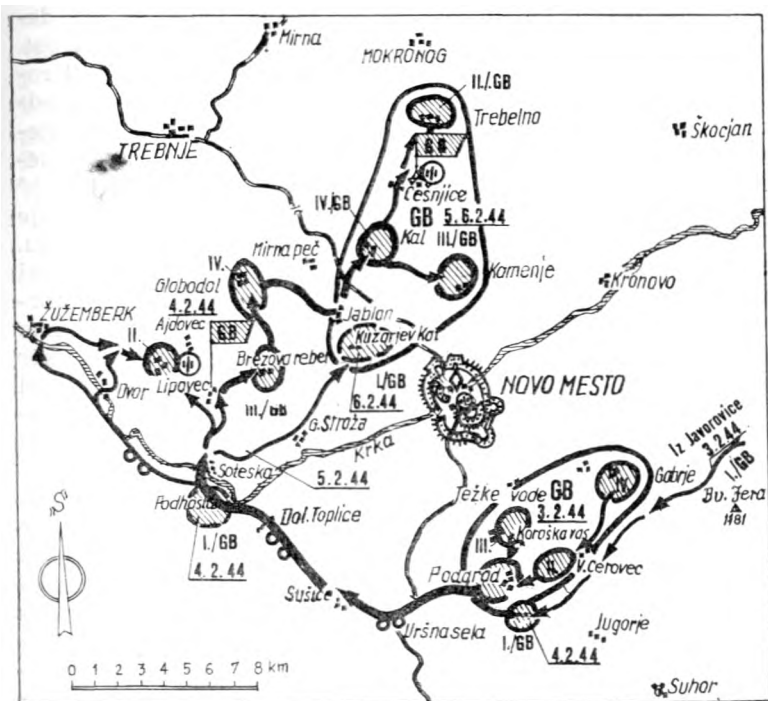
Četrty bataljon se je zbral na Zajčjem vrhu in se tretjega februarja zvečer usmeril proti Toplicam in Soteski. Pohod je potekal izredno hitro in brez zastojev. Težave pri prehodu so zahtevale popolno disciplino, zakaj čez reko je bilo treba prepeljati veliko enot, živine in gradiva. V Soteski so se kolone razdelile. Pehota se je prepeljala čez reko na čolnih, pratežni vozovi in tovarne živali pa so odšle proti Dvoru in Žužemberku, kjer sta bila mostova deloma sposobna za prehod. Brigadni štab je s svojimi enotami porabil v Soteski tri ure, da se je prepeljal čez vodo. Ko so pa bili na drugi strani,

* Kronisti vseh enot v brigaci so začeli opravljati pomembno delo — pisanja kronik — prav na ta dan. Kronika štaba brigade takole opisuje začetek marša: »Nad tri mesece smo z uspehom blokirali Novo mesto in v podgorjanskih vaseh opravljali kulturno in politično delo. Prišlo pa je povelje: Gubčeva brigada naj se premakne na nove položaje. Priljubile so se nam vasice onstran Krke, podgorjanci so vzljubili nas, tako da smo pri našem slovesu opazili marsikatero solzo v očeh. V Podgradu, kjer se je štab naše brigade nastanil, je okoli šeste ure zvečer šumelo kakor v panju. Sonce se je že skrilo za gore, le konček lune je neprestano pogledoval postrojeno štabno četo Gubčeve brigade. Komandant kapetan Janez Hribar je napravil štabni četi nagovor, naj bo pri pohodu vzor drugim bataljonom. Tovariši so mu navdušeno pritrdjevali. Nekaj časa smo še čakali drugi bataljon, ki je dobil nalogo, da ščiti in spremlja štab brigade. S harmoniko, violino in pesmijo smo se poslovili od Podgrada in v mesečini krenili proti Soteski.«¹

se je stemnilo. Bataljoni so srečno prišli na levo stran Krke in se začeli vzpenjati po bregu navzgor. Ko se je začelo dani, so že srečali prve ženske, ki so šle v cerkev in vljudno pozdravljale partizane. »A, to je Gubčeva brigada!« so se čudile.

Tudi pratež in tovarne živali so prišle srečno čez reko in se v nastaniščih priključevali svojim enotam. Brigadni štab se je naselil v Velikem, drugi bataljon v Malem, baterija pa v Srednjem Lipovcu. Baterija je srečno prišla čez lesení most pri Dvoru. Tretji bataljon se je razmestil v Brezovi rebri, četrti pa v rajonu Globodola.

Dolgi marš je borce utrudil. V hišah pa so si odpočili. Domačini so skuhali zajtrk, nakar so partizani odšli na varovanja, v patrulje in počivat.

Bojna pot od 3. do 6. 2. 1944

Proti večeru se je pohod nadaljeval. Pogoji za marš so bili slabi. Temna noč je bila in deževati je začelo. Vse brigadne enote so se usmerile proti železniški postaji v Mirni peči. Nekateri so se okrepčali v Goriški vasi.

Petega februarja so končali pohod: brigadni štab v Češnjicah, kamor so prispeli partizani vsi premočeni ob treh zjutraj, drugi bataljon v Trebelnem, tretji v Dolenjem Kamenju, baterija pa v Češnjicah. Enote so poskrbele za varnost, se posušile in nahranile. Prvi dan na novih položajih je bil namenjen počitku.²

Prvi bataljon je bil preveč daleč od rajona za koncentracijo brigade, da bi bil mogel pravočasno priti na zborna mesto. Iz Javorovice je odšel 3. februarja in naslednji dan počival v Podgradu. Ob enajstih so slovesno razvili zastavo, ki jo je bila brigada dobila od zveze slovenske mladine kot najboljša. Ob tej priložnosti so bile manifestacije, govori, deklamacije in petje. Bataljon je ob petnajsti uri krenil na pot. Hodil je čez Uršna sela, Toplice in prenočil v Podhosti. (Kronika pravi, da so prenočili v Podborštu — op. L. A.) Naslednji dan zvečer so se pri Soteski prepeljali čez Krko, nadaljevali pot po levem bregu Krke do Gorenje Straže in se naselili na Kuzarjevem kalu, kamor so prišli 6. februarja zjutraj.³

Tako se je Gubčeva brigada premaknila na nove položaje severno od Novega mesta. Pohod je potekal v velikem redu. Le četrti bataljon je dopustil, da se je njegov pratež premikal od Zajčjega vrha do Soteske sam, brez spremstva in nadzorstva. Ker je zaradi tega zakasnil, je bataljon ta dan samo enkrat jedel. Bataljonsko poveljstvo je brigada ukorila, ker je politični komisar pustil moštvo v restavraciji, sam pa šel domov, drugi trije člani bataljonskega poveljstva pa so ostali v Drganjih selih.⁴ Bataljon se je nato naselil na Velikem Kalu.

Z naselitvijo na novih položajih je brigada prevzela naloge dvanajste brigade, ki je bila že prej zapustila obrambne rajone severno od Novega mesta. Od Gubčeve brigade so si mnogo obetali. Temeljna naloga je bila, *prekiniti* obrambni sistem povezave novomeške posadke prek Kronovega s Krškimi in Brežicami. To bi bilo potrebno, da bi blokada mesta bila popolnoma uspešna. V ta namen bi treba sistematično uničevati sovražnikova odporna gnezda in utrjene garnizone ota cesti Novo mesto—Bela cerkev. Druga naloga bi bila,

preprečevati sovražnikove izpade iz mesta proti Trebnjemu in onemogočiti uporabo ceste proti Ljubljani.

V začetku je brigada zavzela take položaje, ki so zagotavljali njeno varnost, obenem pa so bili izhodišča za napade na postojanke vzdolž ceste proti Beli cerkvi. Prvi bataljon na Kuzarjevem kalu je postavil zasede nad Luknjo in nad Bršljinom. Tako je imel v oblasti južno stran ceste proti Ljubljani. Tretji bataljon na Dolenjem Kamenju je imel nalogo za varo vati smer iz Novega mesta in kontrolirati cesto Novo mesto—Bela cerkev. V ta namen je postavil zasede nad Bučno vasjo, nad Mačkovcem in pod Trško goro. Četrty bataljon na Velikem Kalu je imel nalogo rušiti cesto in progo Novo mesto—Trebnje, varovati z zasedami pri Dalnjem vrhu brigadne položaje in onemogočati promet ter gibanje ob cesti in progi Novo mesto—Trebnje. Varovati je moral še smeri od Zal'ovič in Herinje vasi. Drugi bataljon na Trebelnem je ogled oval nemško mejo na odseku severno od Šentruperta proti Kr̕j^lju in Bučki. Zaseda nad Šmarjeto je varovala bataljon s te smeri. Topniška baterija, inženirska četa in brigadni štab so se razporedili v rajonu Česnjic pri Trebelnem. Brigadna razporeditev je bila široka in je zajemala zavarovanja in ogledovanje velikega prostora.

Prvi in drugi napad na Trško goro

Novomeška posadka tudi ni držala križem rok. Imela je svoj načrt, ki ga je dosledno in zagrizeno izpolnjevala. Kakšen je bil nemški načrt za nadaljevanje boja v blokiranem mestu? V prvi vrsti je bilo treba obdržati prosto pot za oskrbovanje, ki so si jo bili že iz vojevali in utrdili. Ob cesti Novo mesto—Bela cerkev je bila vrsta utrdb, bunkerjev in postojank. V postoj ankah so bile večinoma mešane nemško-domobranske posadke, obrambe v bunkerjih pa so si razdelili. Nekatere so prevzeli nemški vojaki, druge pa domobranci. Ves novomeški obrambni sistem je poleg prvega okrepljenega bataljona 14. SS policijskega polka branila tretja bojna skupina domobrancev, ki se je 26. februarja reorganizirala v skupino za zaščito okraja Novo mesto. Čete je imela razporejene v Novem mestu in po levem bregu Krke od Novega mesta v smeri proti Krškemu in je bila tudi tesno povezana s Kosta-

njevico.* Še bolj utrditi oskrbovalno pot ob levem bregu Krke in jo obdržati, je bila pglavitna naloga novomeske posadke. Druga naloga je bila s prodori proti Trebnjemu dobiti v oblast tudi dve najpomembnejši komunikaciji: cesto in progo Novo mesto—Ljubljana. Tretja naloga pa je bila, z neprestanimi napadi na položaje severno od mesta razrahljati severno blokado in odriniti partizane.

Na sevemem odseku blokade Novega mesta so se vneli hudi in dolgotrajni boji med Gubčevo brigado in sovražnikovimi enotami obrambnega sistema Novega mesta. Šestega februarja se je namreč sovražnik začel vzpenjati proti Trški gori, in sicer iz postojank v Št. Petru (sedaj Otočec), Kronovem in Šmarjeti. Tretji bataljon se je umaknil na Trško goro in se tam do 11. ure upiral premoči. Nato je kakih 300 sovražnih mož naskočilo cerkev in bataljon se je umaknil. Popoldne je pripravil protinapad in pregnal napadalce. Tretji bataljon je imel dva mrtva in enega ranjenega. Sovražnikove izgube je bataljon ocenil na 14 mrtvih in več ranjenih. Padel je partizan Remic, ki so ga prepeljali v Mirno peč in tam pokopali in še en borec. Naslednji dan so Nemci in domobranci obnovili boje za Trško goro. Njihovi izhodiščni položaji so bili isti kot prejšnji dan. Kakih 300 mož se je v več kolonah usmerilo proti Trški gori. Ena je prodirala proti Karlovcu, da bi odzad napadla partizanske položaje pri Trški gori. Boji so bili krvavi na vsem odseku od vasi Vrh nad Šmarješkimi Toplicami do Bučne vasi. Bataljon se je razbremenjeval pritiska s tem, da je s težkim minometom obstreljeval Št. Peter, Mačkovec in Lešnico. Vendar so se sovražni vojaki ponovno polastili Trške gore in se začeli na njej utrjevati. V bojih ta dan sta bila ranjena partizana Štrumbelj in Repše, ki so ju sovražni vojaki ranjena ujeli in ubili. Ranjena sta bila

* Belo cerkev so npr. tedaj branile tele domobranske enote: dva posadna voda (posebna voda za obrambo utrjenih mest) in ena desetina iz tretje bojne skupine. V Bršljinu pri Novem mestu so bili posadka 31. čete in dva posadna voda. V Dobra vi pri Kostanjevici je bil en posadni vod. V Kronovem sta bila 5. posadni vod in poveljstvo posadnih vodov. Lešnico so branili tretji posadni vod, en vod 37. čete in še dve posadki na mostu pri Lešnici. V Ločno pri Novem mestu so postavili Nemci en posadni vod 40. domobranske čete. Mačkovec je imel 6. posadni vod in detaširani vod 37. čete. Tu so našteje le enote, ki so bile neposredno na položajih, ki so jih napadale enote Gubčeve brigade.

Franc Vovk in Franc Sajovic. Oba so odpeljali v brigadno ambulanto. Bataljon je ta dan izgubil lahki minomet. Tudi napadalci so imeli izgube. Zaradi neuspeha v bojih pri Trški gori se je tretji bataljon 8. februarja premaknil iz Dolenjega v Gorenje Kamenje, kjer so bili nekoliko boljši položaji. Devedega februarja ob pol tretji uri zjutraj je patrulja tretjega bataljona ugotovila, da so na Trški gori Nemci. Ko se je vrnila in obvestila enoto, se je ves bataljon podal v napad. *Nevarno* je bilo puščati sovražnika na tako pomembni točki, ki bi jo utegnil utrditi, postaviti na njej postojanko in obvladovati položaje, ki so rabili brigadi za izhodišče za napade na cesto in postojanke ob njej. Bataljon je proti Trški gori najprej poslal bojne patrulje, da bi ugotovile, kje se je sovražnik vgnedil in da bi ga izzvale na boj. Toda bila je gosta megla in bojne patrulje so slabo opravile posel. Nato so začeli postojanko obstreljevati z lahkim minometom in mitraljezi. Sovražnik se je potuhnil in ni odgovarjal. Šele ko se je bojna patrulja na dvajset metrov približala cerkvi, so začeli sovražni vojaki odgovarjati. Zatem se je začel obči napad bataljona. Trikrat je jurišal, sovražnik pa je bataljon s tremi protinapadi odbil. V boj se je vpletel tudi četrti bataljon. Spočetka je poslal na pomoč le eno četo. Prodirala je, razporejena v bojno vrsto, iz Hmeljnika. Patrulja predhodnica pa je zašla v gost ogenj in četa jo je le stežka resila. Po boju se je četa umaknila na Karlovec. Boji so trajali do večera. Sovražnik se je obdržal v postojanki. Četa četrtega bataljona ni imela žrtev, temveč je tretji imel enega mrtvega. Partizanska poročila govore o mnogih žrtvah na sovražni strani. Verjetno je bilo to res, kaj ti nemški in domobranski vojaki so se bili v neugodnih okoliščinah, saj so morali odbijati napade partizanov in zagotavljati graditev poljskih utrdb za postojanko. Ta dan se je popolnoma odkrila sovražnikova namera, da bi se dokončno utrdil na Trški gori.

Drugih bojev ražen okoli Trške gore brigada od prihoda na nove položaje ni imela. Le drugi bataljon se je 9. februarja pri Velikem Cirkniku srečal s skupino 32 Nemcev in jih po kratkem spopadu pognal čez mejo. Pač pa so bataljoni pripravili veliko mitingov. Skoraj vsak dan so kulturniške skupine nastopale po vaseh. Poglavitna snov političnih govorov je bila pozivanje skrivačem, naj se vrnejo v partizane in naj

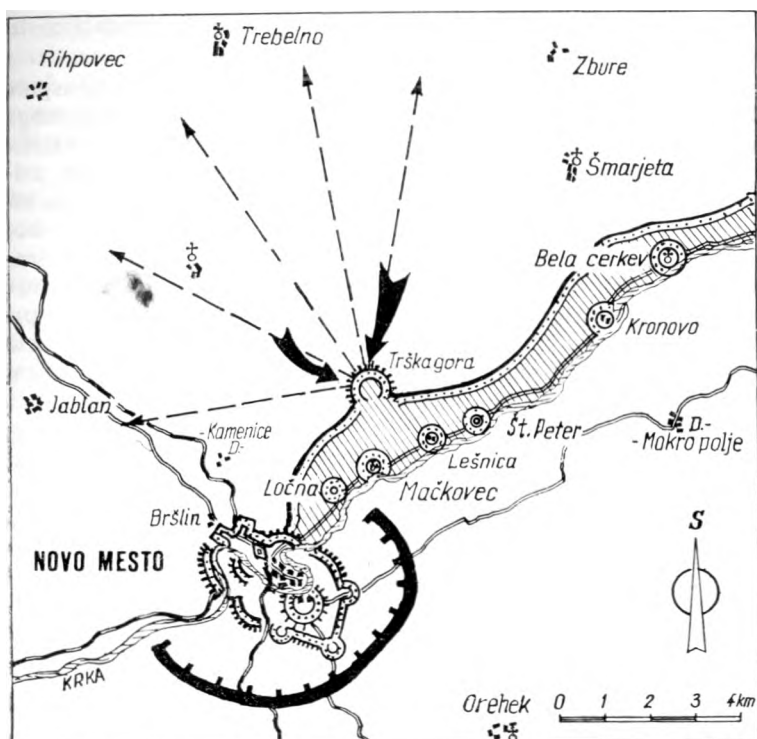
nadaljujejo boj za osvoboditev domovine. Precej uspeha je imela brigada z mobilizacijo.

Zasedba Trske gore je štab brigade zaskrbel. Namesto da bi se spustili v boj za likvidacijo kake postojanke ob cesti v Kronovo, so se morali pobrigati za uničenje nove postojanke, ki se je na Trški gori zadržala v brigadno razporeditev — kot trn v peto. Trska gora se mora hitro uničiti, dokler so utrdbe še slabotne in obramba še slabše organizirana.* Brigadno poveljstvo se je odločilo, da jo bodo ponoči na 13. februar napadle po ena četa drugega, tretjega in četrtega bataljona. Prvi bo demonstrativno napadal Novo mesto, druge enote bodo varovale okolje napada. Baterija bo sodelovala z obema topoma. Tak je bil brigadni načrt. Dne 11. februarja zvečer sta drugi in tretji bataljon zamenjala položaje. Drugi si je izbral izhodiščne položaje za napad na Gorenjem Karteljevem, tretji pa je ves dan obstreljeval Trško goro, da bi motil sovražnika pri utrjevalnih delih, nakar se je zvečer nastanil v Trebelnem.

Dvanajstega februarja zvečer je *brigada začela napadati*. Čete drugega, tretjega in četrtega bataljona je vodil načelnik štaba Franc Krese-Čoban, ki je dobro poznal okoliš, saj je bil tu doma. Drugi bataljon je zvečer z eno četo zasedel položaje med Sevnim in Bajnofom, po en vod so postavili nad Mačkovec, Lešnico in Št. Peter. Posadkam teh postojank so prepričali, da bi priskočile na pomoč napadenim na Trški gori.

Četa drugega bataljona je s položajev med Sevnim in Bajnofom najprej napadla neko pomožno zgradbo blizu Trške gore in jo zavzela. Sovražnik jo je v naglici izpraznil in pustil v njej mrtvega Nemca. Četa je zasegla precejšen plen. Zgradbo so zažgali in nato usmerili napad na poglobitve utrdbe okoli cerkve in na samo cerkev. Sovražnikov obrambni ogenj je bil silovit, in ker je pred cerkvijo bila čistina, se napad čete drugega bataljona ni posrečil. Morala se je pomakniti za petdeset metrov nazaj. Tam se je zadržala do jutra in se nato vrnila v Karlovec. Bataljon je imel enega ranjenega. Tretji bataljon je poslal proti nemški meji močne patrulje za zavarovanje, z manjšimi enotami je demonstrativ-

* Februarja 1944 sta sestavljala posadko na Trški gori detaširani vod 37. čete (od 9. februarja dalje) s kakimi 40 domobranci in verjetno kak vod Nemcev iz prvega bataljona 14. SS policijskega polka. Skupaj je posadka štela okoli 70 do 80 mož.

Napadalen položaj postojanke na Trški gori

no napadel postojanki Belo cerkev in Kronovo in ju tako držal v šahu, da ništa mogli iz postojanke. Četa za neposreden napad se je na 30 metrov približala Trški gori. Močno je obstreljevala cerkev, vendar ni imela uspeha. Odpor je bil prehud. Četa je imela dva ranjena in se je zjutraj umaknila. Ena četa četrtega bataljona je napadala iz karlovške smeri. V bližini cerkve je razbila dva bunkerja, sicer pa ni bila uspešna. Bataljon je imel dva ranjena. Baterija je z obema topoma podpirala napad. Gorski top je imela na Runčecu in izstrelila 14 granat. Protitankovski top so postavili 200 metrov od cerkve in v cerkev izstrelili 6 prebojnih granat. Tudi baterijski ogenj gubčevcem ni prinesel zmage. Prvi bataljon je za podporo napada na Trško goro demonstrativno napadel

Novo mesto. Posadka je krepko odgovarjala. Bataljon ni imel žrtev.

Tako je propadel *prvi* napad na Trško goro. Za neuspeh, ki je imel hude posledice za brigado in za usodo severnega odseka blokade Novega mesta, se je imela brigada »zahvaliti« zelo slabemu vremenu, dežju, megli in snegu ter slabo pripravljeni akciji. Uporaba treh čet iz raznih bataljonov je bila napak, ker se v takih primerih vedno težko koordinira boj in ker ni tedaj, kadar začasno sodelujejo neorgansko povezane enote, odgovornost zagotovljena. Možnosti za poveljevanje so v takih primerih omejene, kajti poveljnik akcije nima pri roki ustreznega štaba, ki bi dobro povezoval enote. Pokazalo se je, kako težko je pregnati sovražnika, če je imel le nekaj dni časa za utrditev postojanke.

Ker je prvi napad spodletel, se je brigada pripravila na *drugega*. To pot so morali le nekoliko spremeniti nacrt, čeprav je zamisel za akcijo bila podobna prvi. Namesto četrtega bataljona, ki je 14. februarja odšel v petnajsto brigado, da bi pomagal rušiti progo med Grosupljem in Velikimi Laščami, so k akciji pritegnili četo prvega bataljona. Tudi pomoči baterije se je morala brigada odpovedati. Odpotovala je namreč s četrnim bataljonom.

Napad na Trško goro ponoči na 16. februar je sicer dosegel nekoliko več uspeha, vendar odločilnega rezultata ni bilo. Sovražnik se je zabarikadiral za debele cerkvene zidove, kjer mu brigadna pehotna oborožitev ni mogla do živega. Okoli tretje ure zjutraj (16. februarja) so Nemci prebili blokado Novega mesta in poslali Trški gori pomoč. Ta je bila odločilna za prekinitev napada 16. februarja zjutraj. Brigada je imela enega mrtvega in tri ranjene.⁵

Položaje četrtega bataljona je že 14. februarja prevzel prvi bataljon, z dvema četama. Ko so si Nemci zagotovili obstoj postojanke na Trški gori, so začeli močnejše napadati prvi bataljon. V precej globokem snegu so domobranci in Nemci v dveh kolonah začeli napadati v smeri proti Prečni. Jedro je sestavljalo okoli 100 mož, težko orožje je nosilo 6 mul, kolono sta spremljali dve avtoblindi. V bočnem zavarovanju so imeli 50 mož. Sovražnik je bil v belih ogrinjalih. Partizansko četo, ki je bila na smeri napada, so hitro okrepili, razbili sovražno kolono in jo pregnali. Bataljon ni imel izgub. Na-

slednje jutro je sovražnikova skupina vdrla v Češčo vas. Vod partizanov jih je napadel, sovražniku pa je hitro prispela pomoč. Vod se je moral umakniti. Čeprav so partizani s ponovnim napadom pregnali sovražnika iz Češče vasi, niso mogli rešiti štirih voz naropanega blaga.

Do 24. februarja bataljoni niso imeli posebnih spopadov. Pridno so mobilizirali, prekopavali ceste, nastavljali mine, zlasti na cesti Novo mesto—Kronovo in Novo mesto—Mirna peč, lovili skrivne, se vojaško urili in seznanjali z domačimi ter drugimi dogajanji.

Desetega februarja je prišlo v brigadi do pomembnih sprememb. Brigadni politični komisar Janez Vipotnik je postal politični komisar XV. divizije, namestnik komandanta brigade Lojze Grčar-Mitja pa je bil imenovan za operativnega oficirja sedmega korpusa. Zvečer so v štabu priredili slovo od premeščenih poveljnikov. Bili so govori in napitnice, s katerimi so jima želeli vso srečo in uspeh na novih mestih.* Janez Vipotnik in Lojze Grčar sta odšla iz brigade 12. februarja in še istega dne se je predstavil novi politični komisar brigade *Branko Radulović*, dotlej politični komisar tretjega bataljona. Čez dva dni je prišel tudi novi namestnik komandanta brigade Sava Konvalinka. Kmalu je odšel za divizijskega intendanta intendant Gubčeve brigade Franc Potočar-Čampa, ki ga je v brigadi zamenjal Lojze Pleskovič. Namesto Branka Radulovića so za političnega komisarja v tretjem bataljonu postavili Ludvika Pegana-Luja. Tako so bila osrednja poveljniška mesta v brigadi kar hitro popolnjena.

V brigadi so imeli 21. februarja prvo poroko od njenega obstoja. Ob pol 16. uri je brigadni politični komisar poročil sekretarja SKOJ v tretjem bataljonu Mirana Vrančiča in tipkarico v brigadni tehniki Božo Tešarjevo. Priči sta bila Heli Modic, namestnik šefa za propagando, in brigadni sanitetni referent dr. Pavle Vrankar. Navzoči so bili skoraj vsi člani

* V brigadni kroniki so te dogodke takole opisali: »Kamor pridem, takole govorijo tovariši: ta dan je čm za nas! Prišel je nalog: Tovariš brigadni komisar Janez Vipotnik naj postane divizijski komisar! Potem: naš priljubljeni namestnik komandanta kapetan Lojze Grčar-Mitja odide za operativnega oficirja v korpus! Dva delčka našega telesa sta se izgubila istočasno. Solza ne pomaga, človek je postal v tej vojni jeklen.« Kronika štaba Gubčeve brigade, arhiv IZDG, 189/1-3.

ožjega štaba. Novoporočenca pa je presenetila že pri poroki novica, da je nevesta Boža premeščena v glavni štab. »Čas zaceli vse rane!« je sklenil kronist brigade novico o tem dogodku.⁶

Brigadni *propagandisti* so bili ves čas bivanja v tem rajonu aktivni. Bataljoni in brigada so prirejali skoraj vsak dan mitinge. Včasih so zbrali vse moči iz brigadnih enot in priredili reprezentativen miting. Tak je bil 20. februar ja na Mirni. Iz vseh bataljonov so izbrali najboljše točke. Pevski zbor je bil povečini sestavljen iz pevcev drugega bataljona. Kratek nagovor na prebivalstvo je imel za uvod Anton Ocvirk-Vasja. Nato so sledile razne točke: recitacije, petje, skeči. Skeč »Gospodin Purić« je imel največ uspeha. Požel je pravo zmagoslavje, saj so bili igralci zaradi burnih aplavzov večkrat prekinjeni sredi igre. Purića je igral sam pisec skeča Vasja. Miting je izredno uspel, navdušenje je bilo veliko.⁷

Pogrebom padlih partizanov so v bataljonih posvetili veliko pozornosti. Drugi bataljon je npr. 17. februarja pokopal v Gorenjem Karteljevem Franceta Lokarja iz tretjega bataljona, ki je padel v bojih za Trško goro. »Fant je bil edini sin, zato so bili svojci še tem huje prizadeti.« Tako začjenja kronika drugega bataljona opis partizanskega pogreba. »Pred vojno je bil član tukajšnjega pevskega zbora, kjer se je odlikoval z lepim tenorjem. Pogrebci so bili poleg domačih tudi partizani, ki so pokojnika položili v grob. Bataljonski pevski zbor mu je zapel v slovo pesem Žrtvam ter Gozdič je že zelen ... Tovariš Borči Jelenič pa se je z ganljivimi besedami poslovil od njega. Prva četa mu je V počastitev izstrelila salvo strelav. Ves pogreb je bil za vas flekaj izrednega, veličastnega in ga bodo po izjavi ljudi še dolgo pomnili.«⁸

Odhod četrtega bataljona in baterije na kočevsko progo

Boji okoli Novega mesta so se nadaljevali, vendar niso bili v ospredju načrtov nemških komandantov. Mesto je sicer bilo z južne strani dobro zaprto in še vedno ni bilo pogojev za vdore globije v osvobojeno ozemlje, toda s severne strani so imeli dobro zavarovano povezavo s Krškim, ki jo je utrjena Trška gora še posebej okrepila. Sedaj so se Nemci vrgli na kočevsko progo in jo začeli popravljati. Po vsej sili so ho-

teli ponovno vzpostaviti zvezo z blokiranim Kočevjem. Aktivnost na kočevski progi je še vedno vezala partizanske čete, da niso mogle z večjo močjo napadati tržaške proge. Politični komisar glavnega štaba Boris Kraigher je z nadzomega potovanj* po enotah sedmega korpusa poslal centralnemu komiteju KPS pismo, v katerem pojasnjuje položaj na kočevski progi in pravi, da Nemci z vsemi silami popravljajo progo na odseku med Grosupljem in Velikimi Laščami. Uporabljajo celo več tankov in posebne enote iz Ljubljane. Z večjimi enotami vdirajo s proge na osvobojeno ozemlje in vežejo partizanske moči zunaj železniške proge. »Smatramo, da bi morali za temeljito uničenje kočevske proge angažirati na tem sektorju večje sile. To je trenutno mogoče na dva načina: ali da se odpovemo blokadi Novega mesta in riskiramo nemški vdor proti Beli krajini in našim osnovnim bazam ali da začasno odtegnemo XVIII. divizijo iz Gorskega Kotara. Divizija bi lahko prišla za krajši čas na to progo, toliko, da omogoči njeno temeljito rušenje, potem bi se pa vmila, dočim bi po uničenju te proge lahko z enotami XV. divizije Nemce močnejše angažirali na progi Ljubljana—Rakek.«⁹ Boris Kraigher je menil, da je XVIII. divizija v Gorskem Kotaru zelo slabo izkoriščena. Na temelju tega sporočila je glavni štab poslal vrhovnemu štabu predlog, naj dovoli, da začasno pritegnejo XVIII. divizijo na Slovensko, po akciji na progi pa bi jo ponovno vrnili. Edvard Kardelj je to zamisel tudi priporočal vrhovnemu štabu. Če bi se Nemcem posrečilo ponovno vzpostaviti progo Ljubljana—Kočevje, je pisal Edvard Kardelj, potem bi bil to hud udarec za osvobojeno ozemlje.¹⁰ Vrhovni štab je kmalu izdal ukaz in XVIII. divizija se je začela pomikati proti Kočevski.* V smeri kočevske proge se je začela koncentracija velikih partizanskih enot. Poleg XVIII. je bila tam tudi XV. divizija z 12. in 15. brigado. Sedmi korpus pa je še sklenil uporabiti en bataljon Gubčeve brigade, ki naj bi okrepil petnajsto brigado, in baterijo Gubčeve brigade,

* Dne 30. januarja 1944 so iz XIII. in na novo formirane XXXV. divizije ter iz enot operativnoga štaba za hrvaško Istro ustanovili enajsti hrvaški korpus. Njegovo operativno področje je obsegalo Liko, Gorski Kotar, Hrvaško primorje in Istro. S tem je bila zagotovljena obramba osvobojenega ozemlja, kjer se je udeleževala bojev tudi XVIII. divizija, ki je tako dobila možnost, da se vrne v Slovenijo.

kasneje pa bi se priključila veliki akciji še vsa Gubčeva brigada brez enega bataljona. Ta bi ostal pri Novem mestu. Iz teh ukrepov izhajajo obrisi uporabe nove taktike VII. korpusa. Ko bo imel pri rokah dve diviziji, bo začel korpusne akcije. Te naj bi presenetile Nemce in dosegle korenito spremembo položaja na kočevski progi.

Za pomoč 15. brigadi za akcije na kočevski progi je bil odrejen četrti bataljon Gubčeve brigade. Bataljon se je 14. februarja zbral na Hmeljčiču in odtod v strogi prikritosti odpotoval na nove položaje pri vasi Mali Vrh. Spotoma so iz bataljona dezertirali štirje partizani. Dne 15. februarja ob 12. uri je bil bataljon že na mestu. Komandant bataljona se je nemudoma oglasil na poveljstvu 15. brigade, kjer je prejel dve povelji. Prvo se je nanašalo na začasno dodelitev bataljona 15. brigadi, drugo povelje pa mu je že dodelilo bojno nalogo.

Glavni štab ni bil zadovoljen z akcijami partizanskih enot, ki so rušile kočevsko progo. Od sedmega korpusa je zahteval, naj tako organizira rušenje, da bo proga na odseku Predole—Zdenska vas popolnoma uničena. Poudarjal je, da je le tako rušenje popolno, kadar se tračnice ločijo od pragov, pragovi zlože na kupe in zažgo, čežnje pa navzkriž položijo tračnice, ki se potem zaradi vročine ukrivijo. Partizanske enote pa niso mogle izpeljati dane naloge, ker so jih ovirali neprestani izpadi sovražnih čet na ozemlje poleg proge in ker so branili komunikacijo z oklopnimi vlaki. Večkrat so Nemci na važnejših mestih postavljaličasne postojanke. Tako so postavili v Mali in Veliki Račni ter pri cerkvi na Kopanju. Bila je na takem mestu, da je dobro branila pristope k progi. Treba je bilo torej najprej pregnati to sovražno posadko, ki je imela 180—200 domobrancev in 15—20 Nemcev. Nalogo so zaupali 15. brigadi, ki je dobila za okrepitev poleg četrtega bataljona Gubčeve brigade še baterijo Gubčeve brigade in eno havbico iz topniškega diviziona XV. divizije. Četrti bataljon naj bi pri gradu Boštanj z grosupeljske smeri zavaroval brigadno akcijo. Minirati mora cesto in progo v smeri proti Grosupljemu, kontrolirati pa mora tudi rajon Plešivice, da ne bi sovražnik s ceste Grosuplje—Višnja gora napadel 15. brigade pri Račni. Bataljon je moral še pred začetkom akcije razdreti progo med Spodnjo Slivnico in Grosupljem. Na levem krilu se je bataljon povezoval z bataljonom Dolenjskega

odreda ^ Šentjurju. Kot podpora tej akciji so ukazali Gubčevi bri^fdi, naj demonstrativno napade Novo mesto in zavzame Trško goro.

Topniška baterija Gubčeve brigade se je 14. februarja — isti dan kot 4. bataljon — podala na pot. Bilo je okrog 1. ure zjutraj. Odšla je mimo Trebelnega, kjer so hoteli dobiti koline in vozove za prevoz topov. Dobili pa so le sani. Nanje so naložili cev in zibelko gorskega topa; tako je bil prenos orožja nekoliko lažji. Nato so odkorakali skozi Mokronog. V Mimi so bili že ob 4. uri zjutraj. Nato so šli skozi Račje selo, Veliko Loko, Radohovo vas in Bojanji vrh na Muljavo. Zaradi velikih klancev, snega in gozdnih poti je bilo potovanje naporno in počasno. V Krški vasi jih je počakal vod iz tretjega bataljona 15. brigade, ki jim je bil določen za varstvo. Baterija je prenočila v Krški vasi, nato pa se je podala v Velike Vrhe, kjer se je priključila 15. brigadi. Od tu so krenili v napad.

Do velikega napada na postojanke v Račni in Kopanju pa ni prišlo, ker se je sovražna posadka že sama nepričakovano umaknila. Četrty bataljon je kljub temu začel izpolnjevati ukaz. Druga četa je razrušila del proge. Pri Slivnici je iztiril oklopni vlak, ki so ga gubčevci napadli z ognjem iz težkega minometa. Tudi drugi bataljon 15. brigade ga je napadel. Vendar so se sovražni vojaki izkrcali (vlak je imel 18—20 vagonov) in jurišali iz Spodnje Slivnice na drugi bataljon 15. brigade. Ker je bataljon izgubil zvezo s četrtim bataljonom Gubčeve brigade, se je nekoliko umaknil in se postavil v bran na položajih bliže Predolam. Umik tega bataljona je bil usoden za dva gubčevca. Za vzpostavitev ponovne zveze z drugim bataljonom 15. brigade so poslali kurirja Gašperja, ki je zašel v zagato. Tedaj sta se prostovoljno priglasila Franc Tratnik, kurir druge čete in Edi Nečimer, politični delegat minerskega voda, da gresta reševat kurirja. Pri tem pa sta sama padla v zasedo in bila ubita. Oba sta bila zelo priljubljena.¹¹

Ker z akcijo proti Račni ni bilo nič, je poveljstvo XV. divizije sklenilo, naj bi naprej rušili progo. Petnajsta brigada je dobila ukaz, naj skupaj s četrtim bataljonom Gubčeve brigade poruši progo med Račno in koto 422 v smeri proti Zdenški vasi. Akcijo naj bi izvedli ponoči na 18. februar.

Četrty bataljon je v akciji skupaj s prvim bataljonom

15. brigade porušil 220 metrov proge in se ob 4. uri zjutraj naselil v Kriški vasi. Do 20. februarja ni imel večjih akcij. Čete so imele vojaške in politične ure. Kljub naporom so bile čete še kar dobro razporejene. Bataljonski kronist poroča, da so si partizani zelo želeli vrnitev k Novemu mestu, ker so pogrešali sladko kapljico vinskih goric s Trške gore.¹²

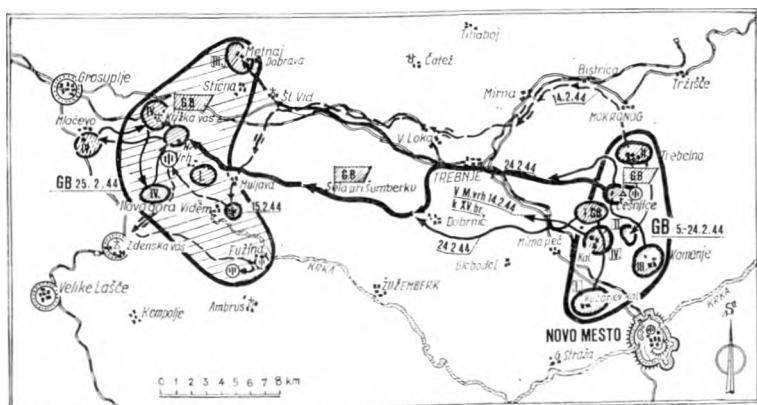
Dne 20. februarja se je bataljon premaknil na Malo Ilovo goro, kjer je bil v rezervi 15. brigade. Zvečer so vse tri čete šle rušit progo. Pri tem so opravili precej dela in bi ga bili še več, če bi bili imeli dovolj pripomočkov. Naslednji dan je bil bataljon na Velikih Vrheh. Pripravljen je bil priskočiti na pomoč bataljonu 15. brigade na položajih na Mali Ilovi gori. Bojev pa ni imel. Dne 21. februarja je prišel bataljon na Vrh pri Višnji gori. Ko je iz Grosupljega ob 10.30 privozil vlak in se usta vii pri Boštanju, so s težkim minometom udarili po okoli 100 domobrancih in jih pregnali. Čez dva dni, tj. 24. februarja je bil bataljon na Ilovi gori. Dopoldne je iz Grosupljega pripeljal vlak in zavozil na mino. Lokomotiva je iztirila, v zrak pa je zietei le en vagon. Hkrati so se iz Grosupljega bataljonskim položajem začele bližati sovražne kolone. Bataljon jih je napadel z minometnim ognjem, prav tako pa tudi vojaštvo, ki se je začelo izkrcevati iz iztirjenega vlaka. Po medsebojnem obstreljevanju iz daljave, se je sovražnik umaknil. Iztirjeno lokomotivo je nato bataljon razstrelil. Borci so bili po vsakodnevnih akcijah zelo utrujeni. Tedaj pa so jim intendanti, ki so prispeli z brigado, prinesli nekaj vina iz Karteljeva in razpoloženje je bilo boljše. Bataljon se je zopet vključil v brigado.

Baterija se je po prekinjeni akciji na Račno priključila 12. brigadi, da bi ji pomagala napadati Zdensko vas. Dne 17. februarja zjutraj je odšla proti cilju, a se je morala zaradi močnega sovražnikovega ognja in ker ni imela zveze z brigado, ustaviti pred postojanko. Bili so brez zaščitnega voda, zato so se umaknili na Ilovo goro, od tod pa v vas Globoko. Tukaj so ostali nekaj dni in priredili miting v vasi. Imeli so vojaške vaje in politične ure. Dne 24. februarja ob 1. uri zjutraj je protitankovski vod pri Račni čakal v zasedi na vlak. Kmalu sta pripeljala dva. Prvi je zavozil na mino, se deloma razbil in prevrnil. Komaj so vse pripravili, da bi začeli streljati, je prispel kurir iz 15. brigade in jim naročil,

naj se tiho umaknejo, ker jim prodira za hrbet sovražnikova skupina. Vod ni imel nobene zaščite, pa se je umaknil na Velike Vrhe. Proti večeru se je baterija umaknila iz Globokega v Laze.¹³

Brigada na zavarovanju velikega korpusnega napada na Zdensko vas in Velike Lašče

Odločno rušenje kočevske železnice in velike izgube, ki so jih utrpeli Nemci z iztirjenimi vlaki in oklopniki, je imelo uspeh. Začasno so prenehali popravljati progo. Sedmi korpus je z zadovoljstvom obvestil glavni štab (24. februarja), da je v zadnjih treh dneh sovražnik prenehal popravljati progo na liniji Grosuplje—Zdenska vas in da jo partizanske enote neovirano rušijo.¹⁴ Pred korpusom se je tedaj postavila naloga, da progo tako temeljito po rušijo, da je sovražnik dolgo ne bo mogel popraviti. Za to pa so bile napoti močne postojanke. Velike Lašče in Zdenska vas, ki so ju branile enote nemške policije in domobranske čete, bi bilo treba najprej likvidirati. Tako je bilo mnenje poveljstva sedmega korpusa. Zamisel za to veliko *korpusno operacijo* je bila, da je treba z vsemi enotami korpusa hkrati napasti obe oporišči. Korpus je tedaj imel pri roki naslednje enote: XVIII. divizijo, ki se je 15. februarja podala na pot iz Gorskega Kotara in 23. fe-

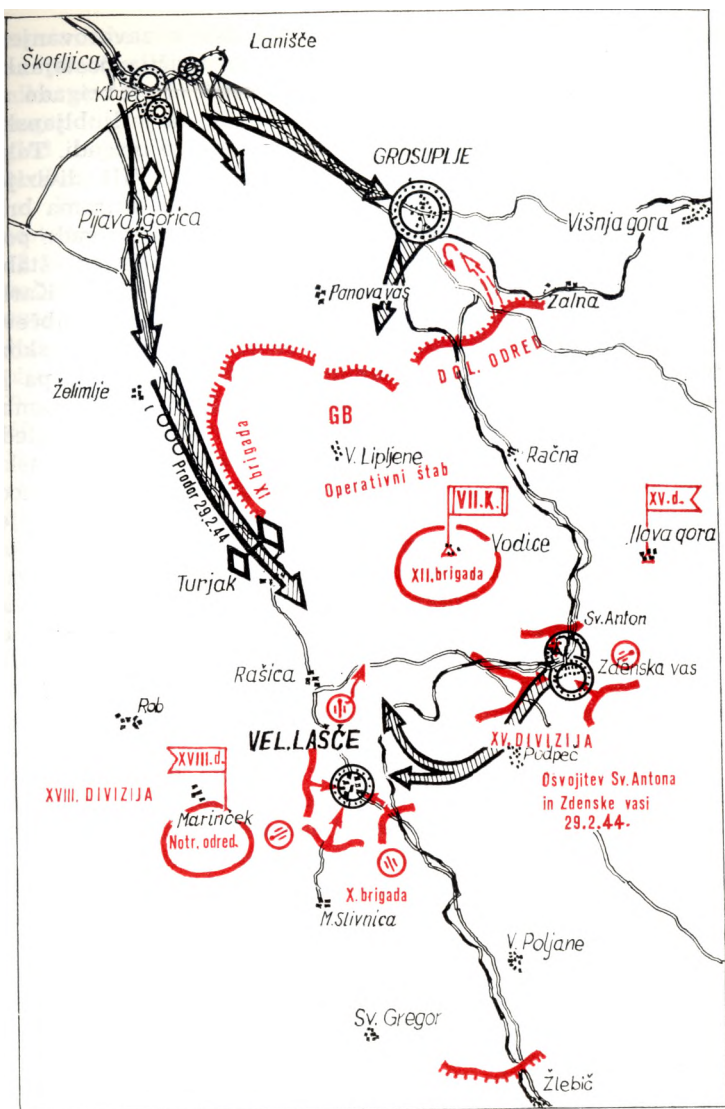

Bojna pot od 6. do 26. 2. 1944

bruarja že bila na izhodlščnih položajih za napad na Velike Lašče, 12. in 15. brigado, Gubčevo brigado brez enega bataljona, Dolenjski in Notranjski partizanski odred ter topništvo.

Korpus se je odločil, da bo začasno oslabil blokado Novega mesta s seveme strani, kjer je bila na položajih Gubčeva brigada. Cankarjeva brigada bo ostala na svojem mestu. Gubčevo brigado so odpoklicali izpred Novega mesta in se 24. februarja z dvema bataljonoma (prvi in tretji) podala na pot. Z bataljonoma je odpotoval ves štab z vsemi enotami, le načelnik štaba Franc Krese-Čoban je ostal pri drugem bataljonu. Brigada se je premikala v treh kolonah. Štab in njene enote so se podale na pot okoli 7. ure zjutraj (24. februarja). Pot je šla skozi Trebnje, Dobrnič na Sela pri Šumberku. Tu je bilo skromno kosilo, nato so nadaljevali pot po mrazu in globokem snegu ter prispeli 25. februarja zjutraj v vas Zavrtače nad Višnjo goro. Tu je forigadno poveljstvo spet sprejelo v svojo sestavo četrti bataljon in baterijo. Prvi bataljon se je zbral na dan odhoda ob pol deveti uri na Hmelj čiču in potoval skozi Mirno peč in Dobrnič proti Selom pri Šumberku. Tu je bila večerja, po njej pa je bataljon ponoči in v snegu šel skozi Muljavo v Velike Vrhe in Mevce. Tu so se 25. februarja ob peti uri zjutraj ustavili. Ker je bila na tem odseku tudi 15. brigada, bataljon ni imel zavarovanj in je zato lahko počival. Tretji bataljon je zjutraj odšel iz Trebelnega in s harmoniko v ospredju korakal do Trebnjega. Le tri ure so porabili za to pot. Borci so zato bili veseli, čeprav jih je pestil hud mraz in jih oviral pri hoji globok sneg. Dne 25. februarja so bili že v vasi Dobrava nad Stično, kjer so jih prebivalci prisrčno sprejeli. Čeprav je vas majhna, so jih vaščani dobro pogostili. Tako se je brigada zbrala na izhodiščih za akcijo in se pripravljala nanjo.

Napad na *Velike Lašče in Zdensko vas* 27. februarja je poučen in zanimiv zaradi tega, ker jo je izvedel ves sedmi korpus skoraj z vsemi enotami. V Velikih Laščah je tedaj bila precej močna posadka, ki se je posebno dobro utrdila pri Sv. Roku. V posadki sta bili dve četi slovenskih domobrancev (24. in 25. četa) in deveta četa 3. bataljona 14. SS policijskega polka. V Zdenski vasi je bila 26. četa slovenskih domobrancev in 11. četa 3. ibataljona 14. SS policijskega polka. Dve diviziji sedmega korpusa sta dobili ukaz naj likvidirata po eno postojanko in zavarujeta ustrezne najbolj pomembne

Osvojitev Zdanske vasi. Zavarovalne akcije brigade

smeri. Osemnajsti so dodelili Velike Lašče z zavaravanjem od kočevske strani, XV. divizija pa naj bi uničila postojanko Zdenska vas in zavarovala ljubljansko smer. Eno brigado so izdvojili iz XVIII. divizije. Korpus je menil, da je ljubljanska smer tako pomembna, da jo morata braniti dve brigadi. Tako so to nalogo dodelili Gubčevi in 9. brigadi iz XVIII. divizije. Da bi laže *usklajevali* delovanje teh dveh enot oziroma brigad, so ustanovili operativni štab Gubčeve in 9. brigade pod poveljstvom Petra Brajovića, kapetana, načelnika štaba XVIII. divizije,* za političnega komisarja pa so določili Karla Tauferja-Šarlija, namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade. Linija za obrambo smeri 9. brigade je šla skozi Brezje in Pijavo gorico na Gumnišče, Gubčeva brigada pa je imela položaje na odseku Lanišče—Tlake—Škofljica. Obrambne pozicije obeh brigad so bile dobre, saj sta bili na preglednih abronkih dolenskega gričevja, tam, kjer se Ljubljansko barje končuje. Brigadi sta dobili nalogo napasti Skofljico. Osemnajsta divizija naj bi demonstrativno napadala Kočevje, Cankarjeva brigada in drugi bataljon Gubčeve brigade pa Novo mesto. Obe enoti pred Novim mestom sta bili zadolženi, da tako tesno skleneta obroč okoli mesta, da posadka nikakor ne bo mogla na pomoč obema napadenima postojankama. Notranjski odred je rušil tržaško železnico, enote XV. divizije pa kočevsko progo in progo Ljubljana—Grosuplje. Korpusov štab je naročil enotam na zavarovanjih, naj postavijo na najvažnejših smereh glabinske zasede, imeti pa morajo jedro svojih sili zbrano, da bi bili sposobni udariti na najvažnejše sovražne kolone. V celotni razporeditvi enot na obrambi ljubljanske smeri je bila slaba točka. To je bila postojanka Grosuplje. Dolenjski odred je dobil nalogo, da to sovražno gnezdo drži v šahu, da ga napade in po možnosti zavzame.¹⁵

Operativni štab Gubčeve in 9. brigade (nadalje operativni štab) je po izdanem bojnem povelju sedmega korpusa prevzel vaje za vođenje obeh brigad v svoje roke in se izpolnil s tem, da je iz štabov dodeljenih enot vzel potrebne strokovnjake ter oficirje. Med drugimi je odšel v operativni štab za načelnika obveščevalnega centra Rado Brezovar, na-

* Generalmajor Petar Brajović je prispeval obširen opis bojov za obrambo ljubljanske smeri. Njegova prizadevnost je prispevala k boljšemu razumevanju korpusove akcije.

mestnik brigadnega obveševalca v Gubčevi brigadi. Kot vojna poročevalca in kronista so v štab pritegnili Dušana Savnika in Milana Brezovarja, ki sta bila v brigadi člana propagandnega odseka. Po končani operaciji naj bi orisala pregled bojov in pomembnih dogodkov ter o tem napisala brošuro.

Dne 27. februarja je imelo poveljstvo operativnega štaba sestanek z obema poveljstvima dodeljenih brigad, kjer so ob 12. uri napravili načrt za akcijo. Ob 13. uri sta brigadni poveljstvi že izdali bojni povelji podrejenim enotam. Vod za zvezo Gubčeve brigade je vzpostavil telefonsko zvezo med štabom korpusa in operativnim štabom. V dinamičnih operacijah je ta zveza bila velika opora štabom in poveljnikom. Po prevzemu bojnega povelja je Gubčeva brigada razporedila naloge med enote. Tretji bataljon naj bi napadel Škofljico. Četrti bataljon naj bi prodrli najdlje proti Ljubljani in razdrli progo med Škofljico in Dalnjo vasjo pri Lavrici. Prvi bataljon naj bi napadel postojanko v Malem Vrhju pri Šmarškem predonu, nato pa še onesposobil za promet progo in cesto med Škofljico in Šmarjem-Sapom. Deveta brigada je bila na levem krilu bojne razporeditve Gubčeve brigade in branila poglavitno smer skozi Turjak proti Velikim Laščam. Izkušnje so pokazale, da je sovražnik najraje uporabljal prav to smer za prodore proti Kočevju, ker je bila cesta ugodna za motorizacijo in oklopne enote. Zato je v obrambnem sistemu ljubljanske smeri bila upoštevana turjaška komunikacija kot poglavitna. Operativno naj bi se to izrazilo s tem, da bi Gubčeva brigada deloma že na škofljiškem odseku branila tudi to smer, medtem ko bi kasneje glede na položaj pomagala 9. brigadi v bojih okoli Turjaka, če bi se sovražniku posrečilo prebiti obrambo pri Pi javi gorici. Za napad na Škofljico je bil poleg Gubčevega tretjega bataljona določen tudi bataljon 9. brigade. Toda že na začetku so nepredvidene okoliščine spremenile načrt. Pokazalo se je namreč, da so Nemci verjetno zaslutili namero partizanskih enot, zato so okrepili obrambo Škofljice tako, da so postavili dve odporni točki v Zalogu pri Škofljici in v gradu Lisičje. V Škofljici je bila poleg nemške skupine še 23. četa slovenskih domobrancev — detaširani vod in verjetno tudi 22. četa. V Zalogu je bil verjetno vod 23. čete slovenskega domobranstva in nekaj Nemcev. Obveševalni center operativnega štaba je poročal,

da je v Škofljici okoli 200, v Zalogu kakih 120—150, v Lisičjem pa verjetno 180 sovražnih vojakov. Operativni štab je moral nemudoma spremeniti načrt. Bataljonu 9. brigade so naročili, naj namesto Škofljice napade Zalog, tretji bataljon Gubčeve brigade pa je napadel Škofljico sam, Lisičje pa blokiral.

Brigada je poslala v *boj tri bataljone* s kakimi 450 možmi, oboroženimi s 24 puškomitraljezi, s štiri težkimi mitraljezi, z enim protitankovskim topom, tremi težkimi in šestimi lahkimi minometi.

Popoldne 27. februarja so se začeli bataljoni pomikati proti ciljem. Ker je bil sneg, so se morali gibati prikrito, da jih sovražnik ne bi opazil. Zvečer so napadli. Od Kočevja do Ljubljane so začele doneti eksplozije izstrelkov težkega orožja in min. Tudi Novo mesto so napadli. Notranjski odred je poskrbel za rušenje tržaške železnice.

Četrty bataljon je ponoči na 27. februar odšel iz Male Illove gore in ob 5. uri zjutraj prispel v vas Udje. Tu je bilo izhodišče za napad na progo. Do večera je bataljon počival, potem je odšel na akcijo. Med Lavrico in Škofljico je zaminiral cesto in progo. Ker prog a ni bila v dosegu sovražnikovega mitralješkega ognja, so jo porušili. Patrulje so se ponoči večkrat spopadle s sovražnikovimi skupinami. Patrulja druge čete se je udarila z domobranci pri Škofljici, patrolja tretje čete pa je na *Lavrici* v neki gostilni obkolila štiri domobrance in enega ubila, drugega pa ranila. Pri spopadu je bil ranjen tudi mitraljezec Zan. Deli bataljona so se pri Lavrici udarili tudi z domobransko zasedo. S protitankovsko puško so obstreljevali tank, ki se je pomikal proti Škofljici. Proti jutru se je bataljon umaknil v vasi Pleše in Repče, da bi varoval dostope s severne strani proge.

Tretji bataljon je 26. februarja ob 20. uri odšel iz Dobrave. Hodili so vso noč. Blizu Grosupljega so šli čez progo in podnevi prispeli v vas Smrjene. Tu so ves dan počivali in se pripravljali na akcijo. Opoldne so bataljonu pripravili zajtrk, kosilo in večerjo hkrati — okoli 18. ure pa odšli proti *Škofljici*. Napadli so jo, Lisičje pa blokirali. Položaji za napad niso bili ugodni, ker je bila okoli postojank čistina. Bataljon 9. brigade je napadel Zalog. Vse tri postojanke so bile med seboj povezane in si pomagale z minometnim in mitralješkim ognjem. Kljub temu je četa tretjega bataljona vdrla

Branko Radulović, politični komisar
brigade

v Škofljico, presenetila posadki v dveh bunkerjih in ju pregnala iz utrdbe. Nato sta prišla dva oklopnjaka in pregnala četo. Zjutraj se je bataljon nekoliko odmaknil od postojank proti Šmarju.

Prvi bataljon je po kosilu 26. februarja odšel iz Mevc v Kriško vas, kjer so imeli večerjo in počivali. Zvečer so nadaljevali pot čez progo, šli mimo Mlačeva in Grosuplja ter prispeli mimo Šentjurja v Vrbičje. Zvečer so se čete razporedile ob progi pri postaji Šmarje-Sap in začele *rušiti progo*. Spopadle so se s sovražnimi patruljami in se trudile, da bi progo in cesto čimbolj onespobile za promet. Del enot je bil v zasedah.

Enote XV. in XVIII. divizije so vso noč napadale Velike Lašče in Zdensko vas, vendar uspehov to noč ni bilo. Pripravljali so se na ponovitev napada, zato so morale enote, ki so varovale ljubljansko smer, še nadalje braniti položaje.

Nemško poveljstvo je kmalu spoznalo namere partizanske operacije. Bali so se, da ne bi Velike Lašče ponovno doživele katastrofo iz decembra 1943. Zato je bila njihova skrb posvečena predvsem nalogi, da bi deblokirali Velike Lašče in poslali pomoč posadki v Zdensko vas. Dobro so poznali

turjaško smer. Njihovi poizkusi, da bi se po njej prebili proti Kočevju, so večinoma želi uspehe. Toda akcije so vedno zahtevale prevelike žrtve. Iz tega se je porodila misel, da bi napade na turjaški smeri močno *podprli* z akcijo iz Grosupljega. To je bila njihova obča zamisel, ki so jo začeli nacrtno uresničevati.

Ponoči na 28. februar niso mogli zbrati dovolj moči, da bi odbili obe partizanski brigadi izpred Škofljice. Zato so zbrali le tisto, kar je bilo trenutno pri roki, da bi po možnosti prodrli do Grosupljega, kjer bi se spojili s posadko, na turjaški smeri pa bi odbili 9. brigado proti Pijavi gorici. Zlasti je bilo pomembno, da bi dobili v roke cestni most pri Šmarju, da ga ne bi partizani še bolj poškodovali. Potem bi popravilo predolgo trajalo in akcija iz Grosupljega proti Turjaku bi padla v vodo. Dne 28. februarja zjutraj so se vneli hudi boji na vsej obrambni črti enot operativnega štaba.

Bataljoni Gubčeve brigade so se po končani nočni akciji postavili na vnaprej določene položaje, da bi po *nacrtu branili dostop* h Grosupljemu. Tretji bataljon je zasedel Šmarski predor od Tlak do Malega Vrha, četrti je bil na odseku Pleše—Repče (na v začetku predvideni odsek pri Lanišču bataljon ni mogel iti zaradi nemške postojanke v Lisičjem), del prvega bataljona se je kot brigadna rezerva zbral severno od Hude police, del pa je zasedel položaje od Malega Vrha do Šmarja in obvladoval dodeljeni odsek proge in ceste. Borci so naprej rušili progo in cesto, dokler je bilo mogoče, nato pa so se vneli boji s sovražnikovimi skupinami, ki so hotele bataljon odriniti v hribe. Bataljoni se je dobro upiral in ostal na položajih. Zvečer je rušil in miniral progo in most pri Šmarju ter z minometom obstreljeval vlak, ki je prišel na pomoč četam pri Šmarju.

Tretji bataljon je imel v teh bojih mrtvega partizana Korošca iz 3. čete in ranjenega obveščevalca 3. čete Viktorja Zevnika.

Sprva je poveljstvo operativnega štaba ponoči na 29. februar nameravalo ponoviti napad na Škofljico, Zalog in Lisičje, a se je premislilo. Menilo je, da na okrepljene postojanke napad ne bi bil uspešen. Saj Gubčeva brigada lahko kljub temu izpolni pglavitno nalogo: preprečiti sovražniku prodor v Grosuplje.

Četrti bataljon je podnevi kontroliral sovražnikove premike, napadal patrulje in enote na progi in sodeloval pri napadu na vlak, ki je pripeljal iz Grosupljega proti Šmarju.

S severne strani pa je bataljon varoval smer Dobrunje in Sostro. Ponoči je pri Lavrici ponovno zaminiral progo. Uspeh je bil dober, saj je proti jutru na 29. februar oklopni vlak zavozil na mino in se poškodoval. Bataljun se je ponoči na 29. februar premesti! na južno stran železniške proge.

Nemci so do 29. februarja zjutraj zbrali potrebne enote. Predvsem so sestavili kolone, ki bi se hitro premikale, kajti posadki v Velikih Laščah je že trda predla. Dne 28. februarja zvečer so namreč enote XV. divizije *zavzele* utrjeni Sv. Anton, Zdenska vas pa je padla ponoči na 29. februar. Sovražna posadka je verjetno sporazumno z nadrejenim poveljstvom skrivoma zapustila vas, s čemer so Nemci resili vsaj živo silo. Sedaj je bila ogrožena posadka v Velikih Laščah, proti kateri bi partizani zbrali vse težko orožje. Enote operativnega štaba so torej s tem, da niso dovolile prodreti sovražnim enotam na svojih odsekih, pripomogle k uspehu pri Zdenski vasi. Ker je VII. korpus res začel hitro zbirati čete za odločilen napad na Velike Lašče, so morali Nemci na vsak način s hitro intervencijo resiti velikolaško posadko. Njih začetno dejanje 29. februarja zjutraj je že razjasnilo idejo njihove akcije: z dvema skoraj enako močnima kolonama, ki so ju sestavili iz tankovskih enot in motorizirane pehote, napredovati v dveh smereh; najprej prodreti v Grosuplje, se tam preurediti in nadaljevati pot po cesti proti Turjaku. Tu bi se združili s kolono, ki se bo hkrati gibala po turjaški cesti. Zatem bi skupaj vdrli v Velike Lašče. Glavna smer akcije glede na uporabljene enote sicer ni bila posebej izražena, vendar je bila v začetku vsa pozornost usmerjena na smer proti Grosupljemu. Tu so bili spočetka ogorčeni boji.

Položaji partizanskih enot pod poveljstvom operativnega štaba so bili: na skrajnem desnem krilu od Lobčka in Boštanj proti Ponovi vasi je bil Dolenjski odred. Nato so se razvrstili trije bataljoni Gubčeve brigade. Prvi in tretji sta bila na položajih, ki sta jih zasedla že 28. februarja zjutraj. Četrti bataljon je bil deloma na levem krilu tretjega; v okoliš Hude police je postavil zasedo. Bil je nekaka brigadna rezerva in se je povezoval z enotami 9. brigade, razporejenimi za obrambo vzdolž turjaške ceste.

Prva sovražnikova kolona se je usmerila proti obrambnim položajem 9. brigade in imela okoli osem tankov ter 40 avtomobilov, med njimi je bilo nekaj avtoblind. Proti Gubčevi brigadi je šla sovražna skupina kakih 11 tankov in 50 kamionov ter avtoblind. Ta skupina je napadala z več kolonami. Njen cilj je bilo Grosuplje.

Ko sta poveljstvu Gubčeve brigade in operativnega štaba spoznali, kako močno *motorizacijo* uporablja sovražnik na odseku Gubčeve brigade, sta se zavzeli, da bi zlasti sovražnikovi pehoti in kamionom preprečili preboj v Grosuplje.

Tretji bataljon je zjutraj ob petih hudo napadla sovražnikova pobočnica, sestavljena iz motorizirane pehote. Razdelila se je v tri skupine in iz Malega Vrha, Tlak in prostora med Tlakami in Gajničami napadla bataljon. Ta se je moral umakniti s šmarskega predora, ki ga je obvladoval več kot dva dni a ga zaradi pomanjkanja eksploziva ni mogel porušiti. Premik na nevamem zemljišču je bataljon opravil tako, da sta se umikali dve četi pod ognjenim varstvom ene čete. Bataljon se je na grebenu z dvema četama zopet postavil v bran. Boji so bili zelo srditi. Borci so spuščali sovražne vojake v bližino in jih nato napadali. Ko sta se morali četi umakniti, je sovražnikova skupina nadaljevala pot proti Šmarju. Naletela je na prvi bataljon. Tudi ta se je tolkel odločno in zagrizeno držal položaje. Oviral je sovražne inženirce pri popravilu šmarskega mostu, hkrati pa je odbijal napade grosupeljske bojne skupine. Sovražnik je namreč hotel z obkoljevalnim manevrom prisiliti bataljon, da bi se umaⁿil. Boj je trajal tri ure. Partizani so se tako zagrizeno tolkli, da bi bili zaradi tega skoraj zašli v nevaren položaj. Šele na ponovno zahtevo brigadnega poveljstva so se nekoliko umaknili. Partizani so v boju vzklikali Titu in Stalinu. Bataljon je imel enega mrtvega, to je bil politični delegat tretje čete Franc Rupnik, in šest ranjenih. Sovražnikove izgube niso znane. V bojih se je odlikoval — tako poroča kronist prvega bataljona — vodnik iz prve čete Blaž Pinto, Italijan po narodnosti. Čeprav je bil ranjen, je podžigal in navduševal partizane za boj. Odlikovala sta se še politični komisar Leo Kosmač in mitraljezec Janez Kenda. Po urniku bataljona so minerji nastavljali mine. Na eno je zavozil sovražnikov municijski voz, na drugo pa top. Tu so bili ubiti štirje vojaki.

Po umiku tretjega bataljona je sovražnikova skupina nadaljevala napad tudi proti Hudi polici. Zaseda četrtega bataljona jo je zaustavila. Boj s tremi bataljoni Gubčeve brigade je trajal do 13. ure, ko se je naposled Nemcem posrečilo, da so *frontalno potisnili* tretji in četrty bataljon južno od Hude police.

Medtem je popustil odpor bataljona 9. brigade na levem krilu Gubčeve brigade pri Gorenjem Bl[^]tu. Prvotna obrambna linija enot operativnega štaba je bila obvladana. Vsa dolina med Drenikom in Hudo polico je bila pod nadzorstvom sovražnika, ki ga ni bilo mogoče več zavmiti. Operativni štab je zato ukazal Gubčevi brigadi, naj postavi prvi bataljon tako, da bi branil smer proti Grosupljemu, od koder se je prikazala nova sovražnikova skupina. Poslali so ga v okolico vasi Bičje. Četrty je zavzel položaje od vasi Vno proti Hudi polici, tretjemu bataljonu pa so naložili nalogo, naj prežene sovražnika iz Hude police. Tam so se namreč že začele združevati vse sovražnikove motorizirane kolone, da bi vkorakale v Grosuplje. Ker so medtem sovražni inženirci popravili tudi most pri Šmarju, se je motorizaciji in sovražnim tankom le posrečilo pri peljati se v Grosuplje, vtem, ko se je pehota še borila pri Hudi polici. Pehoti se torej do večera ni posrečilo priti na cilj. Tako je Gubčeva brigada tudi ta dan izpolnila nalogo v obrambi grosupeljske smeri.

Na obrambnem odseku devete brigade je bilo manj sreče. Potem ko je sovražna kolona padla popoldne v zasedo 9. brigade in imela velike izgube, se je ponovno zbrala na Pijavi gorici in proti večeru prodrla skozi Turjak v Velike Lašče, ko so spotoma s tanki odrinili tudi 15. brigado s ceste. Na tej smeri so imeli Nemci nepričakovano nagel uspeh. S tem se je položaj glede nadaljevanja začete akcije na Velike Lašče spremenil. Kazalo je, da bi bilo bolje opustiti ponovni napad in se rajši posvetiti boju s sovražnimi kolonami. Obetali so se boljši uspehi.

Zvečer 29. februarja je zaradi premikov bila izgubljena zveza med poveljstvom Gubčeve brigade in operativnim štabom. Toda kmalu je bila zopet vzpostavljena v Vrbičju in Petar Brajović ter brigadno poveljstvo sta spet krepko držala vajeti v rokah. Sedaj je veljalo preprečiti sovražniku, da ne bi *tudi iz grosupeljske smeri* prišel na pomoč Velikim Laščam.

V ta namen so pregrupirali enote. Ponoči na 1. marec je Gub-

čeva brigada v sporazumu z operativnim štabom odšla v okoliš Velikih in Malih Lipljen in postavila globinske zasede od Šentjurja do Turjaka. Položaji so bili odlični. Brigada je nadaljevala začeto nalogo in sedaj tu preprečevala gibanje sovražniku, čeprav se je bil z nekaterimi četami že vsidral v Šentjurju. Brigada je takole razpostavila enote: prvi bataljon je bil v vasi Velike Lipi jene in okolici. Ena četa je bila v vasi, dve pa v zasedi nad cesto. Ponoči so borci kopali jarke na cesti in postavljali protitankovske ovire. Deloma so po narnih dnevih tudi počivali. Del tretjega bataljona je odkorakal proti vasi Male Lipljene. Postavili so zasedo proti Turjaku in rušili cesto ter gradili, kot prvi bataljon, protitankovske ovire.* Četrty bataljon je zasedel vas Cerovo in postavil zasedo iz dveh čet na hrib Tabor, ki obvladuje Šentjur. Tako je bila postavljena dolga globinska brigadna zaseda od Šentjurja do Turjaka. Težko bi jo bilo z enim samim naskokom premagati.

Ponoči na 1. maree 1944 je bil pri Turjaku takle položaj: Gubčeva, 9. in 15. brigada so bile na grebenu, ki se vleče od Pijave gorice proti Rasici. Imeli so v rokah imenitne točke za obrambo ali za napade na kolone, ki bi se s katerekoli strani upale v turjaške hribe. Sovražnik je s severa uspel prodreti le do Šentjurja, kjer je ostal in se za silo utrdil. Velika sovražnikova kolona, ki je *prebila obrambo* 9. brigade, je bila v Velikih Laščah. Partizani so torej obdržali najboljše pozicije in zmogli kjerkoli sprejeti boj, saj s prodorom sovražnikovih enot v Velike Lašče obrambna organizacija brigad pod poveljstvom operativnega štaba niljakor ni bila razbita.

Nemško poveljstvo si je za naslednje dni izbralo nov načrt. Z napadom iz Velikih Lašč je hotelo obvladati turjaški greben in s tem dobiti *v roke cesto*, po kateri bi lahko vzpostavili promet proti Ljubljani in obratno. Nato bi se vmili v Zdensko vas, da bi morebiti resili kaj stvari, ki jih je pustila posadka. Operativni štab pa si je na podlagi ocene položaja

* »Bilo je krasno jutro,« piše kronist tretjega bataljona, »ko smo korakali proti novim položajem. S hribov so se jasno videle Kamniške planine, opazovali smo celo Triglav, ki se je dvigal nad ostalimi vrhovi... Danes si bomo po dolgem naporu vsaj malo odpočili. Vse leži na soncu, ker je nenavadno toplo. Od vseh strani čujemo ropotanje strojnic.« Kronika tretjega bataljona, arhiv IZDG, fase. 189/I-3d.

in v soglasnosti s korpusnim poveljstvom postavil tele naloge: držati turjaški greben in cesto in sovražnim eno tarn ne dopustiti, da bi se po njej gibale. Izpolnitev te naloge bi bila koristna za vse primere nadaljevanja akcije proti Velikim Laščam ali pa, da bi napad na postojanko opustili in se lotili sovražnikovih kolon na pohodu. Ker so hoteli popolnoma razčistiti položaj na turjaškem grebenu, je operativni štab najprej hotel pregnati sovražnikovo skupino, ki se je vgnedila v Sentjurju. Nalogo so naložili tretjemu bataljonu Gubčeve brigade. Med pripravami pa je bataljon zyedel, da se je sovražnikova skupina 1. marca ob 9. uri umaknila iz vasi. Zato je ta akcija odpadla.

Nemci so 2. marca začeli uresničevati načrt. Močna kolona se je začela valiti iz Velikih Lašč proti Turjaku. Tretji bataljon je imel po eno četo na Sloki gori in Straži, en vod pa je poslal za okrepitev 9. brigadi pri Sv. Ahacu in Brezju. Tretji bataljon se je spopadel s sovražno pobočnico, ki je proti bataljonovim položajem varovala jedro na cesti. En bataljon 15. brigade se je boril skupaj s tretjim bataljonom. Sovražnikova motorizirana skupina se je gibala po cesti proti Turjaku in Pijavi gorici. Razdalja med avtomobili v koloni je bila okoli 40 metrov. Bataljon je potisnil sovražno pobočnico proti cesti. En vod prve čete je jurišal na poškodovani kamion, da bi zaplenil gradivo. Tedaj sta prileteli sovražnikovi lahki izvidniški letali-štorclji in preprečili namero. Potem so prišli še tanki iz Velikih Lašč in resili kamione, ki so jih bili med bojem poškodovali Gubčevci. Vod, ki je sodeloval z bataljonom 9. brigade, je tudi imel uspeh. Skupaj z deveto je onеспособil tri sovražnikove kamione. Tudi le-te so rešili tanki. V bojih je imel bataljon štiri ranjene: Maksa Završnika, četrtega političnega komisarja, Jožeta Glušiča, Jožeta Mejčarja in Antona Sajeta. Vsi so bili iz prve čete.

Po tem boju je dejavnost enot sedmega korpusa na odseku pri Velikih Laščah ponehaval. Do 4. marca so se čete še nekajkrat spopadle. Prvi bataljon je 4. marca izgubil partizana, ki sta zašla v nemško zasedo. Tretji bataljon se je 3. marca preselil v Vrbiče, naslednjega dne pa je imela ena njegova četa od 11. do 16. ure boj pri Gradišču. Ves dan je snežilo. Zaseda 1. čete četrtega bataljona se je 3. marca nad Ponovo vasjo udarila s kakimi 100 možmi. Zaseda iz 3. čete pa je to sovražno skupino napadla pri Mali vasi in jo zavr-

nila proti Grosupljemu. S tem so se končali boji Gubčeve brigade pri Turjaku.

Baterija je le s protitankovskim topom sodelovala v sestavi svoje brigade, medtem ko so brdski top uporabili na drugih mestih operacije — proti Velikim Laščam in Zdenski vasi. Dne 25. februarja se je v Velikih Lesah baterija priključila brigadi, naslednjega dne pa so jo razdelili. Protitankovski vod je odšel v Velike Vrhe, kjer se je priključil četrtemu bataljonu brigade, medtem pa je gorski vod s topom odšel v Podbukovje, kjer se je priključil prvemu divizionu artilerije XV. divizije. V Hočevju so sestavili topniško skupino, ki bo podpirala boj brigade pri Zdenski vasi. Tu sta bili dve havbici iz prvega divizona, gorski top baterije Gubčeve brigade in gorski top 12. brigade. Dne 27. februarja je topništvo krenilo na akcijo proti Zdenski vasi. Položaj gorskega topa Gubčeve brigade je bil na hribu v gozdu, kakih 900 metrov od vasi. Ob pol 7. zvečer so odprli ogenj. Najprej sta se oglasili havbici, nato gorska topa. Po tretji izstreljeni granati se je topu utrčila vrstica za vžig in se snela zapiračeva ročica. Ker je bila temna noč, okvare niso mogli takoj popraviti. Nehali so streljati, umaknili so top in čakali na nadaljnja navodila. Ko so popravili top, so se okoli 23. ure primaknili bliže postojanki. Izstrelili so kar okoli 40 granat, ki so padale v vas. Položaj topa je bil v Mali vasi. Proti jutru je topu zmanjkalo municije, zato se je pomaknil v gozd. Nato so topničarje poslali v Malo vas, kjer so dobili pri 15. brigadi mule za transport in več granat. Top so razstavili, ga naložili na mule in odšli na nov položaj, da bi rušili sovražnikove utrdbe pri Sv. Antonu. Med potjo so jih sovražnikovi strelci obstreljevali z vsemi orožji. Blizu odrejenega položaja so top sestavili in ga na rokah prepeljali na ognjeni položaj v neposredno bližino bunkerja in cerkve. Havbičinemu ognjenemu napadu se je priključil tudi top. Kmalu je pehota začela jurišati in zavzela Sv. Anton. Top so premestili k cerkvi in nadaljevali napad na Zdensko vas. Vžgali so o polnoči skupaj z drugimi topovi. Top je izstrelil 31 granat* Potem je pehota

* Kronist baterije Gubčeve brigade pravi, da se je pri teh bojih odlikoval podporočnik Miroslav Rozman, ki je vodil operacije, doma iz Ljubljane, zvesto mu je stail ob strani Aleksander Span-Bine, namestnik političnega komisarja. Pogumno so se obnašali pri akcijah baterijska bolničarka Barica Čemič, vodnika Raj-

vas zavzela. Gorski vod je 29. februarja s topom odšel v Hočevje, nato pa zopet v Velike Lese. D drugega marca je baterija šla čez Krko v Male Lese. Ker je grozila nevarnost, da bi jo letalstvo bombardiralo, so top skrili zunaj vasi. Zvečer je baterija ob stoletnici Jurčičevega rojstva priredila miting na Muljavi.¹⁶

Brigada in bataljoni so skoraj vsak dan prirejali mitinge, čeprav so bili ves čas na položajih in v bojih. Partizani so pazili, da so imeli pravilen odnos do prebivalstva, ki jih je prijazno sprejemalo, dasiravno so ponekod imeli fante in može v »ljubljski bolnišnici«, kakor so se izgovarjali, kadar so hoteli zatajiti njihovo udeležbo v domobranstvu. Gubčeva brigada sicer ni bila novinec v teh krajih, vendar se je potrudila, da bi tudi pri prebivalstvu/odnesla dober vtis in prispevala k politični utrditvi organizacij osvobodilnega gibanja.

O akciji brigade v veliki korpusni operaciji je dalo poveljstvo brigade samo *kritično oceno* pa tudi štab sedmega korpusa je dodal svoje mnenje. Samokritična ocena štaba brigade je bila skromna. »Vse naše akcije so imele delen uspeh,« pravijo v poročilu člani brigadnega poveljstva in to dokazujejo z naslednjimi navedbami: Sovražnikovi motorizaciji se je posrečilo prodreti v Grosuplje, medtem ko pehota ne. V bojih 2. marca s sovražnimi motoriziranimi oddelki je sicer uspelo uničiti nekaj kamionov, toda popolnega uspeha ni bilo, ker ni bilo mogoče odnesti plena. Borci se še vedno boje tankov, čeravno se ne morejo gibati po hribovitem terenu. Občo oceno o izpolnitvi naloge je brigada takole formulirala: »Glede likvidacije Velikih Lašč, sovražnik na odseku, ki ga je branila ta brigada, ni prodr l do Velikih Lašč.«¹⁷ Poveljstvo sedmega korpusa je dalo tole oceno o delovanju Gubčeve, 9. brigade in operativnega štaba: »Enote IV. in IX. brigade so stoodstotno izpolnile svoje naloge in zadale sovražniku težke izgube tako v moštvu kakor tudi v vojnem materialu. Borci in komandni kader so se držali odlično in zaslužijo vso pohvalo posebno komandant operativnega štaba kapetan Brajović, ki se je v teh bojih izkazal z upornostjo, odločnostjo in večim manevriranjem.«¹⁸

ko Pipenič in Stanko Husu ter merilčev pomočnik Anton Fink. Kronika baterije Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/I-3b.

Obča ocena o delovanju Gubčeve brigade v korpusni operaciji od 27. februarja do 2. marca 1944 se mora opirati na ugotovitev, ali je brigada izpolnila poglavitno nalogo, ki jo ji je naložilo poveljstvo sedmega korpusa oziroma operativni štab. Gubčevi brigadi je bila zaupana naloga, braniti smer Ljubljana—Grosuplje—Turjak in ne dovoliti, da bi sovražnikove enote z akcijo v tej smeri onemogočile napad na Velike Lašče in Zdensko vas. Brigada je uspešno zapirala to smer do 29. februarja zvečer, ko se je posrečilo sovražni pehoti pretolči v Grosuplje. Tega dne je padla odločitev na obrambnih položajih 9. brigade. Sovražne motorizirane enote so prodrle in deblokirale Velike Lašče, s čimer je bila končana akcija za uničenje tudi te postojanke. Sovražnik z akcijo proti Grosupljemu ni mogel bistveno vplivati na poslabšanje položaja pri 9. brigadi in do 29. februarja zvečer ni zagotavljal nemški koloni na turjaški cesti nobene odločilne, neposredne ali posredne podpore. Gubčeva brigada je torej v odločilnem trenutku izpolnila nalogo. Naslednji dnevi niso bili odločilni za uspeh akcije na Velike Lašče, ker so partizanske enote začele boj na komunikacijah proti sovražniku v gibanju in tedaj je bila ponovitev napada na velikolaško postojanko še

Ranjenci Gubčeve brigade

veliko vprašanje. Brigada se je dobro izkazala tudi v bojih na turjaški cesti. Iz tega izhaja, da je bila laskava ocena štaba sedmega korpusa o bojih Gubčeve brigade upravičena. V obrambi grosupeljske smeri so prišle do veljave še druge odlike brigade. V prvi vrsti je bila njena obramba manevrska. Taka obramba je zagotavljala neprekinjeno zadrževanje in oviranje sovražnikovega gibanja. Brigada je pridobila na času, sovražnik pa, ki se je moral boriti za vsak kilometer poti, je zamudil odločilne trenutke in bil v tekmi s časom premagan. V teh bojih je brigada s pridom uporabila izkušnje, ki si jih je bila pridobila na blokadi Novega mesta. Brigadne enote, vštevši baterijo, so bile izredno žilave in vztrajne. Čeprav so se tako rekoč nenehno bile, so vztrajale v bojih, ne da bi bila popustila bojevitost. Partizani so bili politično dobro pripravljeni na akcijo, zato pa tudi nepopustljivi v boju. Brigada je zopet pokazala svojstven odnos do civilnega prebivalstva ter izpolnj evala z delom po vaseh, zlasti z mi tingi, politično-vzgojno poslanstvo. Zato je tudi v tej veliki korpusni operaciji požela velik uspeh.

Gubčeva brigada je v bojih od 27. februarja do 4. marca uničila sovražnikov kamion s topom, tri vagone oklopnega vlaka, del sovražnega oklopnega vlaka, voz streliva in dva kamiona. Ubila in ranila je nekaj sovražnih vojakov. Brigadne izgube so bile: trije mrtvi, 17 ranjenih in 6 pogrešanih.¹⁹

Obči uspeh korpusne operacije se kaže v naslednjih podatkih: zavzeta in uničena je bila postojanka Zdenska vas, zaplenjeni so bili en tank, trije kamioni, dva težka in dva lahka minometa, sedem težkih mitraljezov in pet puškomitraljezov, okoli 300 pušk, mnogo streliva in drugih vojnih pripomočkov; uničeni so bili trije oklopni vlaki, ki so deloma bili razstreljeni ali zažgani, tri kilometre železniške proge so razdrli, uničili so še tank, dve avtoblindi, 12 kamionov, motorizirani top, municijski voz, pošk odo vali so dva tanka, tri kamione in luksuzni avtomobil; porušeni so bili dva mosta in mnogi cestai odseki ter objekti na njih. Korpusne izgube so bile: 21 mrtvih in 70 ranjenih, od teh 10 hudo.²⁰ Korpusov štab navaja kot pglavitno slabost v operaciji neenotno pove-ljevanje s topništvo in slabo sodelovanje enot z njim.

Vrnitev k Novemu mestu

Ze 2. marca je bila korpusna operacija prekinjena. Nemci so z zelo okrepljenimi enotami povezovali Kočevje in Ljubljano in sedmi korpus je moral poiskati nove načine za boj proti okupatorju. Začasno sta obe diviziji začeli samostojno deiovati. Petnajsta si je izbrala cilje okoli Novega mesta in na komunikacij ah med Ljubljano in Novim mestom. Ze vnaprej bi bilo treba preprečevati, da bi Nemci poskušali na tej smeri vzpostaviti trdnejši stik med obema mestoma in začeli postavljati nove postojanke ter popravljati progo.

Gubčevi brigadi so ukazali, naj se zopet premesti *na stare položaje* okoli Novega mesta. Tam je med vso njeno odsotnostjo bil njen drugi bataljon. Kaj je počel od 24. februarja pa do 5. marca?

Ko se je jedro brigade 24. februarja premaknilo proti Ljubljani, je drugi bataljon sam ostai na širnem odseku severno od mesta. Seveda mu ni bilo mogoče postavljati tako velikih nalog kot vsej brigadi. Moral je pa le kontrolirati ves rajon od Šmarjete do Mirne peči in še nadalje rušiti ceste v svojem okolišu. Do 25. februarja je bil na Karteljevem, nato pa se je umaknil nekoliko nazaj in se naselil v Cerovcu. Od tu je druga četa 27. februarja zvečer šla demonstrativno napadat Novo mesto. To je bila akcija za podporo operaciji sedmega korpusa, ki se je začela ta večer. Dne 29. februarja se je bataljon premaknil v Bitnjo vas. Eno četo je imel stalno na Kalu, ta je kontrolirala prehode iz mesta proti Trebnjemu, dve četi pa sta rušili cesto pri Sv. Ani.* Šestega marca je bil večji spopad na Novi gori. Ob pol sedmih se je namreč blizu vasi Karlovec prikazala sovražnikova skupina kakih 200 mož, ki so imeli v oborožitvi tudi težki minomet. Pri Novi gori so naleteli na patroljo prve čete in ubili dva partizana, enega pa ujeli.** Drugi bataljon je do 9. marca ostai na položajih v Cerovcu.²¹

* Bojna patrolja je na cesti opazila nekaj žensk, ki so šle proti Novemu mestu. Ker so se na poziv, naj se ustavijo, spustile v beg, je patrolja začela streljati. To je zaslišala bataljonska zaseda in, misleč, da se približuje sovražnik, začela streljati na lastno patroljo. Tedaj je bil lahko ranjen partizan Bezek iz prve čete.

** Padla sta četni kurir Jakob Ivanetič, star 18 let, in Jože Sever, pomočnik puškomitraljezca. Slednji je bil najprej ranjen

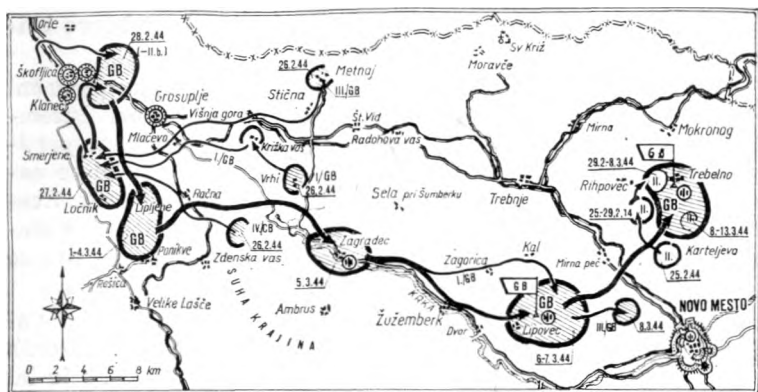
Ponoči na 5. marec 1944 se je začel premik Gubčeve brigade proti Novemu mestu.

Brigadni štab je iz vasi Rožnik odpotoval na celonočni marš po globokem snegu, mimo izvira Krke in skozi Zužemberk v Ajdovec. Trudni, lačni, prezebli in premočeni partizani so v vasi le s težavo dobili dovolj prostora, da bi se nastanili. Šestega marca je bil za vse štabne enote počitek. Zvečer so nadalj evali pot mimo Mirne peči in se ustavili v starem, že znanem okolju vasi Češnjice. Skoraj štirinajst dni so bili odsotni iz teh krajev in potrebni temeljitega počitka.

Prvi bataljon se je 4. marca ob 19. uri poslovil od vaščanov v Velikih Lipljenih. Po globokem snegu na gozdnih po teh je šel skozi vasi Rožnik in Vodice v Cušperk. Tu je bil krajši počitek, nakar so nadaljevali marš čez Ilovo goro v vas Tolčane pri Zagradcu. Sem so prispeli ob zori in potlej ves dan počivah. Zvečer so korakali skozi vasi Križ, Reber, Dobrava, Korita, Rdeči kal in naslednje jutro prispeli v Srednji Globodol. Vso noč je naletaval sneg. Bataljon je v vasi počival do 7. marca zvečer. Borci so si dobro odpočili. Zvečer so se premaknili čez Mirno peč in St. Jurij v Brezje. Tu so ostali in se zavarovali.

Tretji bataljon se je zvečer 4. marca iz Vrbičja podal na pot. »Dolga vrsta temnih postav se je odražala od svetlih tal in se kot kača vila po dolini,« opisuje pohod bataljona kronist. »Clovek bi mislil, da bodo borci godmjali nad prepogostimi in predolgimi pohodi. Nasprotno! Oni vedo, da je to potrebno in zato mirno prenašajo vse trpljenje teh maršev. Stroga tišina! Smeh utihne. Bližamo se progi pri Grosupljemu. Ostanki požganih pragov in ogenj se odražajo kot kresovi. Sad našega dela! Na Krki smo imeli odmor. Vse je odšlo v hiše, da si ogreje premrzle ude. Potem naprej. Preko Zagradca v Gabrovko, kjer je naš cilj. Postavite straže in odpošljite patrolje! Drugi ukaz: Takoj skuhajte zajtrk in ga dobro zabelite! Potem povsod zavladata mir ražen v kuhinji.« Po večerji je bataljon nadalj eval poto van je proti Zužemberku. Pot je šla čez prekopane ceste. Na takih mestih je bilo treba prenašati vozove s pratežem in ranjenci. Okrog 7. ure zjutraj 6. marca

v nogo, nakar so ga Nemci ustrelili. Ujeli so Martina Viranta, ki je bil vosovec in šele malo časa v brigadi. Tudi Alojz Klemenčič je bil ranjen.

Bojna poti od 27. 2. do 13. 3. 1.944

je utrujena in premražena kolona tretjega bataljona prispela v Brezovo reber. Neprestano je snežilo. Doslej je bila velika sreča z vremenom, saj so zimo prestali in snega skoraj ni bilo. Sedaj na pragu pomladi pa jih je začel pestiti. Sedmega marca zvečer se je bataljon premestil skozi Goriško vas v Suhor nad Prečno in se tu nastanil.

Četrty bataljon se je 4. marca zvečer poslovil od Malih Lipljen in prvo noč prispel do Zagradca pri Žužemberku. Sestega marca ob enih zjutraj pa so že bili v Ajdovcu, kjer je bil počitek. Osmega marca so se premestili v Štatenberg pri Trebelnem, kamor so prispeli ob pol dveh ponoči. Bataljon se je nemudoma zavaroval.

Baterija je 5. marca ob pol enajstih odšla iz Malih Les. Najprej je šla v Češnjice pri Zagradcu, kjer je ostala čez dan, nato pa zvečer nadaljevala pot in ob 3. zjutraj prišla v Ajdovec. Tu je ves dan počivala. Proti večeru so borci pripravili majhno proslavo Titovega rojstva,* na kateri je imel politični komisar govor, partizani so zapeli nekaj pesmi, nekdo pa je recital Natorjevo pesem *Tovariš Tito*. Zvečer po proslavi so odpotovali skozi Globodol, Mirno peč in 8. marca ob dveh zjutraj prispeli v Češnjice pri Trebelnem.** Skupaj s štabno

* Vse enote Gubčeve brigade so ta dan praznovala Titov rojstni dan, ker so bile bržkone napačno obveščene o pravem rojstnem datumu.

** Fremiki brigadnih enot so opisani po kronikah.

in inženirsko četo so priredili zvečer proslavo dneva borbenih žena. Govorniki so poudarjali velike žrtve naših žen, govorili o sovjetskih ženah v vojni in revoluciji. Politični komisar Jurij Gliha-Rajko je opozoril prisotne na nečloveško ravnanje belogardistov s slovenskimi materami in ženami. Prisotni so se spomnili padlih partizank.

Brigada je bila 8. marca vsa na položajih severno od Novega mesta in takole razporejena: štab brigade in baterija v Češnjicah pri Trebelnem, prvi bataljon v Brezjah, drugi v Bitnji vasi, tretji v Suhorju nad Prečno, četrti v Štatenbergu.

Ponovno Trška gora

Brigada se je vmila na novomeški odsek z nalogo, da napade in zavzame neko večjo sovražnikovo postojanko na cesti proti Beli cerkvi. Trn v peti je bila XV. diviziji še vedno postojanka na Trški gori, ki je prevladovala na višinah severne obrambe Novega mesta. Postojanka ni imela le obrambnih nalog, saj je bila postavljena tako ugodno, da je bilo iz nje lahko vznemirjati vse območje proti Trebnjemu in Mokronogu. Divizija je sklenila, da mora Gubčeva brigada, ki so ji bile utrdbe in položaj Trške gore po dveh neuspešnih napadih že znani, ponoviti napad in v tretje poskusiti srečo. To pot pa ni bila osamljena, saj so ji pomagale vse enote XV. divizije; dodelili so ji havbice, da bi pomagale brigadni bateriji rušiti debelo zidovje trškogorske cerkve. To je bila tedaj divizijska akcija, pri kateri so druge enote XV. divizije posredno pomagale brigadi.

Načrt XV. divizije je bil takle: Trško goro bo neposredno napadala Gubčeva brigada z enim bataljonom, z dvema bataljonom pa bo demonstrativno napadala Kapiteljski hrib v Novem mestu in Mačkovec. Bataljon, ki se bo lotil najtršega oreha, to je cerkve na Trški gori, bo s po eno četo napadal iz treh smeri. Dolenjski odred bo varoval akcijo od Lešnice pa prek Št. Petra in Bele cerkve do Šmarjete s tem, da bo blokiral postojanke v Št. Petru pri Novem mestu (sedaj Otočec), v Kronovem na Griču in v Beli cerkvi ter jih demonstrativno napadel; Cankarjevi brigadi so naložili, naj vso noč na 11. marec tako energično napada Novo mesto, da bo vezala po-

sadko, ki tako ne bo mogla na pomoč Trški gori. Petnajsti brigadi so naročili, da mora ponoči na 11. maree, ko bo akcija Gubčeve brigade v polnem teku, napasti Grosuplje, porušiti progo med Grosupljem in Šmarjem in postaviti zasede, da iz Grosupljega ne bodo mogli kreniti v katerokoli smer; Dvanajsta brigada pa bo z zasedami odrezala Grosuplje od Ljubljane. Divizijska akcija se bo začela zvečer 10. marca. Topniška priprava bo ab 17. uri in bo trajala do mraka. Karakteristično za ta načrt je, da je divizija vpletla v boj vse enote, ki pa so ražen Gubčeve brigade imele le demonstrativne naloge. Za poglobitno nalogo pa so odredili le en Gubčev bataljon in ga okrepili z eno samo havbico. Z nezadostno dodelitvijo težkih bojnih sredstev brigadi niso poudarili pomembnosti temeljnega udara.

Poveljstvo Gubčeve brigade je 9. marca izdalo bojno povelje in odredilo za napad na postojanko drugi bataljon. Napadal naj bi s treh smeri: ena četa iz Karlovca, druga z Bajnafa, tretja pa iz Češnjic pri Št. Petru. Prvemu bataljonu so ukazali naj blokira postoj anki Lešnico in Mačkovec ter zavaruje cesto iz Bučne vasi proti Zdinji vasi. Tretji bataljon so poslali v Hmeljčič, da bi postavil zavarovanja in zasede na cesti Novo mesto—Mirna peč in blokiral pripadaj oči odsek Novega mesta. Četrty bataljon je bil v brigadni rezervi, hkrati pa je moral zavarovati prevoz obeh topov na ognjene položaje. Odgovoren je bil za vamost tega orožja. Topništvo je dobilo tele naloge: havbica kal. 100 mm se bo premaknila pod varstvom in s pomočjo četrtega bataljona od Bitnje vasi (od tukaj naprej je bila havbica pod poveljstvom brigade) na položaj, ki je bil kakih 800 metrov od cerkve na Trški gori in blizu zaselka Golušnik. Desno od havbice je bil gorski top. Oba topa sta imela skupno opazovalnico. Njuna naloga je bila, s točnimi zadetki razbiti cerkev in utrdbe poleg nje. Bojno povelje je predvidevalo, da morajo vse enote biti na izhodiščih za napad ob 14. uri, drugi bataljon pa uro kasneje. Poveljniško mesto brigade je bilo blizu Golušnika. Poveljstvo brigade je natančno določilo, kako mora potekati napad. Pod zaščito topniške priprave se morajo čete približati cerkvi in utrdbam na jurišno razdaljo. Tedaj bo dan znak za prekinitve topniškega ognja, nakar bodo čete jurišale. Vsaka četa mora imeti najmanj štiri bombaše, ki se bodo privlekli do zgradb in jih z bombami zasuli.

Bojno povelje je poučilo bombaše in četna poveljstva, da moraj o nametati bombe skozi okna in vrata v bunker je in utrdbe. Če pa so vrata zabarikadirana, jih je treba prej minirati. Če se bo po jurišu sovražnik še upiral, bo dan znak z raketno pištolo za ponovitev topniškega ognja. Po njegovi prekinitvi morajo čete spet jurišati.²²

Akcijo je brigadno poveljstvo dobro pripravilo — tehnično, taktično in politično. Obetali so si uspeh, čeprav je bila postojanka na dobrem položaju in tako utrjena, da ji ni mogel škodovati minometni ogenj. Bunkerji so bili pokriti in s pokritimi jarki povezani s poglavitno postojanko v cerkvi. Cerkev je imela debel zid. Bilo je malo verjetno, da bi havbičine granate predrle skozenj ali pa ga razbile. V postojanki je bilo, tako so sodili obveščevalci, kakih 80—100 mož — domobrancev in Nemcev. Dejansko je bil na Trški gori tedaj oddeljeni vod 37. domobranske čete s 30 do 40 možmi in kot okrepitev še 30 mož iz 34. domobranske čete. Verjetno je bilo v postojanki tudi nekaj Nemcev, morebiti kak vod ali desentina. Skupno je torej postojanko branilo 60 do 70 domobrancev in 10 do 20 Nemcev ali skupaj 70 do 90 mož. Posadka je imela težki in dva lahka minometa, dva težka mitraljeza in pet puškomitraljezov; pomagalo ji je topništvo iz Novega mesta. Brigada pa je imela za napad na voljo drugi bataljon s kakimi 100 možmi, z eno havbico in gorski top, tri težke minomete in bataljonsko oborožitev. Brigada torej nasproti utrjenemu sovražniku ni postavila kaj prida premoči, ki je bila le v obeh topovih.

Pred sovražnikove postojanke so se bataljoni postavili že 10. marca ob 14. uri in izvedli blokado. Tretji bataljon je blokiral z dvema četama Kapiteljski hrib, z eno četo pa Bršljin. Drugi bataljon je že bil ob 16. uri na Golušniku in se razporedil za približevanje utrdbam. Četrty bataljon je bil zaposlen s prevažanjem topov. Havbico so postavili na greben v Karlovcu, od koder je lahko direktno tolkla trškogorsko cerkev. Ze takoj v začetku se je zataknilo. Topov namreč niso mogli pravočasno privleči na položaje, ker so bili, nepredvideni globoki zameti. Topniška priprava se je začela z eno in polurno zamudo. S topovoma so se oglašali tudi trije težki minometi; pod varstvom ognja težkega orožja so se utrdbam približevale čete. Topniški in minometni ogenj je trajal do mraka. Gorski top iz baterije je ob 18. uri začel streljati proti cerkvi in

bunkerjem. Izstrelil je 40 granat, ki so skoraj vse zadele v polno. Toda utrdbe so zlahka prenesle njegov ogenj. Imel je tudi direktne zadetke v cerkev, toda debelega zidu ni prebil. Havbica je samo štirikrat zadela cerkev. Tudi njene granate so bile preslabotne, da bi predrle zid.

Cerkev je torej ostala sposobna za obrambo. Ob pol devetih zvečer so čete naskočile Trško goro. Četa, ki je napadala iz Karlovca, se je priplazila 30 metrov do zgradbe, pred katero je bil pokrit bunker. Bombaše je zavmilo avtomatsko orožje. Isto se je dogodilo bombašem v četi, ki je prodirala iz Bajnofa. Sovražna posadka je tako na gosto metala bombe, da so bili borci vsi ožgani od eksplozij. Četa je morala napadati po strmini in veliki čistini. Tudi četa, ki se je pomikala iz vasi Češnjice, je bila odbita od navzkrižnega ognja avtomatskega orožja. Postalo je jasno, da postojanke ne bo mogoče zavzeti, če topništvo ne bo porušilo vsaj nekaterih utrdb in napravilo prehod skozi cerkveni zid. Havbico so okoli ene ure ponoči privlekli v Golušnik, da je bila le 500 metrov od cerkve. Izstrelila je 12 granat, minometi pa so nenehno streljali. Po prekinitvi ognja so čete ponovile juriš, ki je tudi to pot bil brezuspešen. Topništvo ni bilo dovolj učinkovito. Bataljon je imel enega mrtvega in štiri ranjene. Padel je partizan Jože Škrajnar.

Prvi bataljon je po kosilu 10. marca odkorakal na odrejene položaje. Sneg je bil globok in južen, ker je sijalo sonce. Druga četa se je postavila nad Bučno vas, od koder je kontrolirala sovražnikovo gibanje po cesti iz mesta proti severu. Prva četa je blokirala Mačkovec in imela pod ognjem ustrezni del ceste, tretja pa je obkolila Lešnico in se na levem krilu povezala z enoto Dolenjskega odreda. Čete so zamini-rale ceste in se naglo utrdile. Demonstrativno so napadle Lešnico, Mačkovec, Ločno in del Kapiteljskega hriba. Sovražnik je močno odgovarjal.

Tretji bataljon je napadel dele Novega mesta. Ponekod so borci jurišali. Sovražnik se je branil in do jutra obstal v utrdbah.

To noč torej Trška gora *ni bila zavzeta*. Bataljoni so se umaknili na take položaje, s katerih bi lahko vodili obrambne boje.

Brigadne enote so imele to noč poleg izgub drugega bataljona še nekaj mrtvih in ranjenih. Baterija je imela prvo

žrtev od kapitulacije Italije. Padel je zadet od drobca mine politični delegat gorskega voda sedemnajsetletni Ivo Ponikvar.* Pri transportu gorskega topa je mina ubila tudi konja in voznika-civilista.

Komaj so se premražene in utrujene enote Gubčeve brigade začele umikati izpred utrdb, že so nanje z vseh strani udarile sovražnikove skupine. Zlasti jih je mamilo težko orožje. Bil je visok sneg pa je sovražnikovo poveljstvo pravilno sklepalo, da bo sedaj priložnost, z energičnim posegom zapleniti partizanske topove ali pa ujeti v objem kako partizansko enoto in jo uničiti. Nemci so ponoči dobili iz Krškega okrepitev in ob pol šestih začeli akcijo iz vseh oporišč vzdolž ceste Novo mesto—Krško. Napad je bil namenjen Gubčevi brigadi in Dolenjskemu odredu. Na odseku Gubčeve brigade so se spustili v boj s petimi kolonami. Dve glavni sta se usmerili proti Karlovcu, kjer so bila brigadna težka orožja. Koloni sta se v obliki klešč vzhodno in zahodno od Trške gore pognali za brigadnimi enotami, ki so se že odmikale proti severozahodu. Skupina iz Trške gore je podprla akcijo glavnih kolon. Dve levokrilni koloni sta začeli akcijo iz Novega mesta vzdolž ceste in železniške proge v smeri proti Trebnjemu. Izhodišča za sovražnikove skupine so bili Novo mesto, Mačkovec, Lešnica, Št. Peter (Otočec) in Trška gora. Najhujšo preizkušnjo je doživel prvi bataljon, ki se je umikal proti Novi gori. Medtem ko je bil umik jedra bataljona uspešen, je tretja četa zašla v nemško zasedo, ker so jo bili prekasno odpoklicali s položaja. Umikala se je namreč proti Herinji vasi pa je pri Starem gradu padla v zasedo. Tu se je začel strahovit boj na življenje in smrt, zakaj ko so zapletli četo v boj, so prihitele druge sovražnikove enote in jo obko-

* »Vsa baterija je bila pod vtisom smrti mladega tovariša,« je pisal kronist o tem dogodku v kroniki baterije, »ki smo ga imeli vsi radi. Naročili smo krsto, ga umili, obvezali razbito glavo in ga okoli ene popoldne prenesli v štab baterije. Okrasili smo sobo z zelenjem in rožami, obesili na glavo venec, ki so ga tovariši spletli, prižgali luč in postavili častno stražo... Okoli 10. ure smo se razvrstili pred štabom baterije, kamor so prinesli krsto tovariša Ivota. Po vojaškem pozdravu so pevci zapeli žalostinko — Kot žrtve ste padli... — nato so zemske ostanke ljubega tovariša odpeljali v njegov rojstni kraj Mimo. Krsto je spremljal tovariš politkomisar Rajko na konju in štirje baterijci kot častna straža pri pogrebu.«

lile. Četni komandir zastavnik Anton Zajc je kmalu padel, za njima pa še njegov namestnik podporočnik Vinko Jurca-Amforož in vodnik Rudolf Mihalčič pa še partizani Franc Martinčič, Franc Sladič, Frane Jerman ter drugi. Skupaj je padlo iz 3. čete 18 partizanov.²³ V tem boju je bil ranjen tudi namestnik političnega komisarja prvega bataljona Vinko Lukanc-Emil, četni politični komisar Ivan Kosirnik-Marko, vodnik Friderik Štojs in vodnik Bregant. Četo so razbili in partizani so se posamez ali v skupinah prebijali skozi zasedo.

Druga sovražna kolona se je pomikala iz postojanke Mačkovec po dolini proti Ždinji vasi in potiskala pred seboj prvo četo prvega bataljona. Četa se je priključila tretji četi drugega bataljona in nadaljevala z njo premik proti Hmeljniku in Karteljevemu. Četi je zmanjkalo streliva. Padel je partizan Karei Abunar. Tudi ta četa je imela nekaj pogrešanih. Dvema sovražnikovima kolonama se je pridružil del trškogorske posadke, tako je skupina proti Hmeljniku prodirala v treh kolonah.

Četrta sovražna kolona je odšla iz Novega mesta v Ločno in potlej naprej proti zaselku Dobrava. Druga četa prvega bataljona se je pred to skupino umikala skozi ta zaselek, kjer je bila v zasedi druga četa tretjega bataljona. Tukaj je bilo tudi previjališče prvega bataljona. Sovražnik jih je presenetil in jim prišel za hrbet. Prvi bataljon je imel dve žrtvi: padla sta sekretarka SKOJ Darinka Čistar in bataljonski vojni poročevalec Franc Verbič-Musa. Verbič se je dolgo branil. S streli iz brzostrelke je pokosil in ranil nekaj sovražnikov in se na koncu sam ustrelil, ker ni mogel uiti iz goreče hiše. Ranjenih je bilo tudi nekaj cfrugih partizanov. Sovražni vojaki so ustrelili hčerko lastnika hiše, kjer je bilo previjališče. Druga četa je izgubila še tri partizane: Franca Grilca, Martina Panj ana in Antona Mikca. Obe četi sta se umaknili na Kal. Pri vasi Dobje sta se dve četi tretjega bataljona ves dan bili s sovražnikovo skupino, ki ni mogla prodreti dalje.

Peto kolono je na položajih okoli Kuzarjevega kala zavmila četa tretjega bataljona.

Opoldne je imel sovražnik v svojih rokah že poglavitne višine nad postojankami vzdolž ceste Novo mesto—Bela cerkev. Njegove skupine so bile po 100 do 150 mož. V nekaterih skupinah so bili le Nemci. Na doseženih pozicijah se je sovražnik zapletal v boje z Gubčevimi bataljoni. Na srednjem odseku,

Franc Krese-Čoban, narodni heroj,
načelnik štaba brigade

kjer je bil drugi bataljon, pa je bolj odločno nadaljeval akcijo, da bi v debelem snegu zajel težko oborožitev. Drugi bataljon se je po nočni akciji umaknil z dvema četama v Št. Jurij pri Mirni peči ena četa pa je ostala v Karlovcu. V Št. Jurij je prodrla ena od osrednjih sovražnih kolon in se zapletla v boje s prvo in drugo četo, ki sta se spričo premoči umaknili na Jagodnik. Tretja četa se je spopadla v Karlovcu (imela je enega mrtvega: Ignaca Kovača) z Nemci in se umaknila v Karteljevo. Za njo se je spustila skupina 60 do 120 Nemcev in prišla v Dolenje Karteljevo. Misleč, da je partizane razbila, je bila v vasi brez skrbi in se ni dobro zavarovala. Tretja četa jih je opazila in močno udarila po njih. Nemci so bili tako presenečeni, da so se *brezglavo razkropili* po vasi in se skrivali za hišami. Zdaj je bila izredno ugodna priložnost, da bi se drugi bataljon maščeval za poraz tretje čete prvega bataljona.

Toda Nemci so imeli srečo. Mitraljezi tretje čete so v odločilnem trenutku utihnili, ker jim je zmanjkalo streliva. Nemci so to izkoristili in se po kolovozih začeli umikati iz vasi. Tedaj se je spustil po strmini z druge strani v juriš Franc Krese-Coban, načelnik štaba brigade, z vodom prvega bataljona in drugimi borci. Nemci so se umikali kar mimo

položajev prvega bataljona, ki je miroval, misleč, da ima pred seboj partizane. To je bila druga sreča za Nemce. Tretja pa je bila v tem, da je bil četrti bataljon prezaposlen s prevozom topov in ni mogel zapreti Nemcem umika. V boju so imeli Nemci pet mrtvih. Stiri so pustili na bojišču, med njimi enega oficirja, enega so odvedli s seboj. Ranjenih je bilo štiri najst. V boju se je zopet izkazal Jože Kadunc-Ibar. Poraz te sovražnikove skupine je bilo delno maščevanje za izgube prvega bataljona. Proti večeru so se sovražne skupine umaknile v izhodišča.

Dolenjski odred se je ves dan ostro spopadal. Domobranci so ga hoteli preslepiti, tako da so nosili titovke. Posrečilo se jim je ukaniti partizane in približali so se jim na majhne razdalje, nakar so odprli ogenj. Odred so odrinili s položajev. Najprej se je umaknil v Štravberk, odtod pa v Čužnjo vas in Drečji vrh. V krvavih bojih tega dne je imel odred 7 mrtvih, 14 ranjenih in 4 pogrešane.*

Petnajsta divizija se ni strinjala z neuspehom v napadu na Trško goro. Zahtevala je ponovitev akcije in na sestanku s štabom Gubčeve brigade in Dolenjskega odreda predložila svoj načrt. Enoti naj bi napadali v glavnem z istimi sredstvi in na istih položajih. Razložek je bil le v tem, da bi bataljoni blokirali postojanke, zlasti pa Novo mesto, bolj od blizu in z bojnimi patruljami zavarovali vse prehode iz sovražnih postojank na brigadine in odred ove položaje. Divizija brigadi ni preskrbela dodatnih bojnih pomagal, čeprav je bilo očitno, da samo z dvema topovima ne bo mogoče razrušiti postojanke na Trški gori. To pomanjkljivost so nameravali tako odpraviti, da bi primaknili topa zelo blizu postojanke, kar na kakih 400 metrov. Poglavitna naloga neposrednega napada je zopet pripadla drugemu bataljonu.

Četrti napad na Trško goro se je začel 12. marca. To pomeni, da so morale enote že naslednji dan na izhodiščne položaje, ko si še dodobra odpočile niso. To je bilo deloma dobro, ker ni bilo pričakovati kdove kako močnih intervencij.

* Vzrok za take sovražnikove uspehe je bil, tako zatrjuje Jože Peskar v zgodovini Dolenjskega odreda, v tem, da je sovražnik zaplenil bojni povelji prvega bataljona Gubčeve brigade in Dolenjskega odreda, s čimer je bil razkrit bojni načrt štaba XV. divizije za napad na Trško goro. Glej Jože Peskar, Dolenjski odred, rokopolis.

Toda borci so bili utrujeni in velike izgube so vplivale na partizane.

Drugi bataljon je imel na voljo eno havbico kal. 100 mm in gorski top. kal. 65 mm, nadalje tri težke minomete, dva lahka minometa, en težki mitraljez in osem puškomitraljezov.

V boj je poslal okoli 100 borcev.

Premoč nad sovražno postojanko 1 :1,2 v korist drugega bataljona je tudi to pot bila prešibka za akcijo na utrjene postojanke. Tudi na zavarovanih partizani niso imeli premoči, zakaj v Novo mesto je prispela okrepitev: kakih dvanajst kamionov vojaštva. Napad se je začel ob 16.30 s topniško pripravo. Tudi to pot havbica ni imela zaželenih zadetkov, gorski top pa je zrušil nekaj več kot cerkveni omet. Po prekinitvi topniškega ognja so čete jurišale. Iz prve čete sta padla Bojan Kalin in Vinko Podgornik. Dvanajst ranjenih je zahteval srditi naskok te čete na utrdbe. Vse tri čete, ki so spet napadale iz treh smeri, so bile odbite. Sovražnik je to pot uporabil drugo taktiko. Iz krške smeri je namreč prišla okrepitev skozi Kronovo in Lešnico ter začela ponoči napadati zavarovanja. Četa, ki je napadala Trško goro od Bajnofa, se je morala nemudoma pregrupirati in se med bojem umikati. Zasedla je položaje okoli Karlovca. S tem se je zamajal ves načrt drugega bataljona, ki je ob 22. uri opustil napad na Trško goro in se umaknil. Hkrati je šel v napad sovražnik iz Novega mesta; s tremi kolonami se je spopadel s tretjim bataljonom. Nemci so imeli v pomoč en tank. Čete tretjega bataljona so se močno upirale. Pri Bučni vasi je sovražnik s hrbta napadel drugo in tretjo četo. Toda partizani so z jurišem izsilili prosto pot in se ustavili pri Dobravi. Na Kuzarjevem kalu je držala položaje prva četa tega bataljona. Prvi bataljon je bil zaradi izkušenj v prejšnjem napadu previden. Imel je enako nalogo, ki pa je zaradi nesporazuma z Dolenjskim odredom ni mogel izpolniti. Četa, ki je bila zadolžena za blokado Št. Petra, tega ni storila, pač pa je zato zasedla Stari grad in se ogorčeno tolkla s prodirajočim sovražnikom. Zrtev to pot ni imela. Proti jutru se je bataljon umaknil. Četrti bataljon je spet zavaroval prevoz havbice na ognjene položaje pri Trški gori in njen umik, to pot čez progo Novo mesto—Trebnje.

Trinajstega marca so bile brigadne enote takole razporejene: prvi bataljon je bil okoli vasi Brezje, drugi na Novi

gori, tretji v Hmeljčiču, ena njegova četa pa na Kuzarjevem kalu; četrti bataljon je bil v Bitnji vasi. Zavarovali so se proti Novemu mestu, Mačkovcu in Trški gori. Trinajstega marca je imel le tretji bataljon manjši spopad s skupino, ki se je približala iz Novega mesta.

Tako se je končal tudi četrti napad na Trško goro.²⁴

Malokatero postojanko so partizani tako vztrajno napadali kot Trško goro. To je razumljivo, saj je bila postavljena tako globoko v tisto ozemlje med Novim mestom in Mokronogom, ki so ga partizani vedno imeli za najbolj varno osvobojeno ozemlje. Tu je bil tako rekoč rojstni kraj Gubčeve brigade, ki so jo s prebivalstvom vezali skupni interesi. Težko bi bilo dopustiti, da bi sedaj domobranci terorizirali civilno prebivalstvo in preganjali politične aktiviste. Neugodno je bilo tudi to, da bi bilo treba kar močne sile, da bi posadko zapirale v postojanko in ji onemogočili krvave pohode po okolišu.

Toda velika in širokopotezna akcija se ni posrečila. Trška gora je ostala v nemški in domobranski posesti in vsa velika prizadevanja mnogih partizanskih enot so bila zaman. Gubčeva brigada je pod Trško goro *krvavela*. Imela je več ko 30 mrtvih in 66 ranjenih. Samo prvi bataljon je imel več kot 23 mrtvih, drugi pa je pod zidovi Trške gore izgubil tri partizane in imel 16 ranjenih. Od velike nemške ofenzive ni brigada tako *krvavela* kakor sedaj. Kje so bili vzroki za tako neuspešno izvedeno akcijo?

Predvsem je treba ugotoviti, da so minili časi samostojnih brigadnih akcij. Partizanska vojska se je močno povečala in višji štabi, tj. štabi divizij in sedmega korpusa so prijemali vajeti vse močnejše v roke. Povedali smo, da je izbrala cilje za to akcijo XV. divizija. Njena ocena pomena Trške gore je bila preiščljena in v skladu z grožnjami, ki jih je ta postojanka izžarevala iz dneva v dan. Toda ocena možnosti, zmogljivosti za tako akcijo ni bila realna. Petnajsta divizija se je že v akciji v Zdenski vasi naučila kako trdožive so postojanke, če so utrjene strokovno in v skladu z orožjem, s katerim razpolaga nasprotnik. Zdenska vas je bil trd oreh, a ne trši od Trške gore, pa vendar je bilo treba precej časa za njeno likvidacijo. Vprašanje uporabe topništva je že tedaj belilo glave poveljnikom divizij in korpusa. Porajala se je

ideja o *množični* uporabi topništva in *strnjenem* poveljevanju z njim. Gubčevi brigadi pa so dodeli le eno samo havbico.

V tem tičijo vzroki za neuspeh pri Trški gori. Ponovitev napada na zahtevo poveljstva XV. divizije je bilo nepotrebno dajanje energij in dragocene krvi. Vse enote XV. divizije, ki so sicer med napadom na Trško goro mogočno pritiskale na sovražnika, so iztržile minimalno korist, ki je bila nesorazmerna s porabljeno močjo in krvnim davkom partizanov.

Gubčeva brigada se je pokazala v tej akciji kot izredno bojovita enota. Preseneča moralna trdnost njenih borcev, ki so v globokem snegu, neprespani in utrujeni požrtovalno izpolnjevali nalogo; bili so se z velikim žarom in vero v uspeh. Celo prvi bataljon, ki je izgubil malone celo četo, je imel

Dve gubčevki Mimi
Stare (na levi) in
Ančka Kaliman. (Foto
Milijan Zupančič
marca 1944.)

tolikšno moralno moč, da je naslednjo noč ponovil bojno nalogo.

Po dveh napadih na Trško goro je bil sovražnikov položaj v Novem mestu in okolišu še bolj trden. Ubrani je svojo izpostavljeno postojanko, ki je postajala vse bolj orodje za ofenzivne šunke proti osvobojenemu ozemlju.

Po napadu na Trško goro ništa imela niti štab XV. divizije niti poveljstvo sedmega korpusa izdelane ideje za nadaljevanje boja. Sicer pa je bila Gubčeva brigada potrebna daljšega počitka. Zato je počivala in se zavarovala na vse strani. Intendanti so poskrbeli, da so se čete dobro najedle. Ponekod, na primer v tretjem bataljonu, so dobili borci po večerji nekaj pijače. Dne 15. marca 1944 ni bilo bojev, le tretji bataljon se je malo spopadel s sovražno bojno skupino iz Novega mesta.

Medtem je prišla novica, da nameravajo Nemci obnoviti postojanko v Tržišču. Kraj so že zasedli, prebivalstvo pa zaposlili pri utrjevalnih delih. Gubčeva brigada je dobila nalogo, naj nemudoma udari na Tržišče in prežene sovražnika, dokler se še ni dobro utrdil. Vse enote Gubčeve brigade, razen drugega bataljona, ki je ostal na Novi gori in njeni okoličini, so 15. marca ob 15. uri odšle na pot. Prvi bataljon je potoval skozi Bognič vas in v mraku prispel v Sv. Vrh. Tu so postavili zavarovalne zasede in poslali patrulje k nemški meji. Prenočili so v vasi. Okrog 19. ure je prispel v vas tudi tretji bataljon. Četrty bataljon so okrepili z baterijo in mu določili poglobitno nalogo: napasti Tržišče. Bataljon je potoval skozi Sv. Vrh in se ponoči jribližal Tržišču. Baterija je poslala v boj le protitankovski vod, ki se je priključil četrtemu bataljonu v Sv. Vrh. Gorski top je baterija zakamuflirala. Dolenjski odred je bil na zavaravanju v smeri proti Sevnici in Krmelju.

Vendar z nočnim napadom na Tržišče ni bilo nič, ker so se Nemci vsako noč umikali v Sevnico.²⁵ Četrty bataljon in protitankovski vod baterije sta še istega dne zvečer nemoteno vkorakala v Tržišče. Zjutraj so se zaradi vamosti umaknili na Sv. Vrh. Ves dan 16. marca so enote brigade rušile vse utrjevalne naprave, ki so jih bili s pomočjo civilnega prebivalstva napravili Nemci. Cerkev pri Sv. Juriju so Nemci nameravali spremeniti v najmočnejše oporišče nekako tako, kot so napravili pri Sv. Antonu pri Zdenski vasi in na

Trški gori. Zato je brigadni komandant ukazal cerkev zažgati. Vse bunker je so partizani temeljito porušili. Za nekaj časa je bila odstranjena nevarnost, da bi ob meji postavili novo postojanko.

Neuspeh v napadu na Pijavo gorico

Vzdolž ceste in železniške proge Ljubljana—Kočevje so imeli Nemci sedaj postojanke v Kočevju, Ribnici, Velikih Laščah in Pijavi gorici. Povezava med posameznimi kraji je bila boljša, pogoji za oskrbo dobri in položaji za napadalne vdore na osvobojeno ozemlje vedno bolj prikladni. Ko so se poskusi za likvidacijo Velikih Lašč izjalovili, je glavni štab Slovenije poskusil poiskati šibkejšo točko, da bi razdvojil povezanost utrjenih mest. Izbral je Ribnico. Sedmi korpus pa je kot izvajalec zamisli glavnega štaba pripravil akcije. V naglici ni pripravil korpusne akcije kot proti Zdenski vasi in Velikim Laščam, pač pa je ukazal XVIII. diviziji, naj sama uniči ribniško posadko. Pri tem jo bo varovala XV. divizija. Poveljstvo XV. divizije je pustilo pred Novim mestom celo Cankarjevo brigado in prvi bataljon Gubčeve brigade, vse druge enote pa je premestilo na take položaje, od koder bodo lahko pomagale XVIII. pri Ribnici. Gubčeva, 12. in 15. brigada ter Dolenjski odred so bile tedaj enote, ki jih je divizija uporabi jala kot nekako manevrsko skupino, ki jo je zlahka premeščala iz kraja v kraj kakor so zahtevale operacije. Med akcijo proti Tržišču sta bili dve brigadi XV. divizije še vedno na položajih med Grosupljem in Višnjo goro. Dvanajsta brigada je bila med turjaško cesto in dolenjsko progo, 15. pa na severni strani ceste in železnice Grosuplje—Višnja gora. K njima se je 16. marca začela premikati tudi Gubčeva brigada.

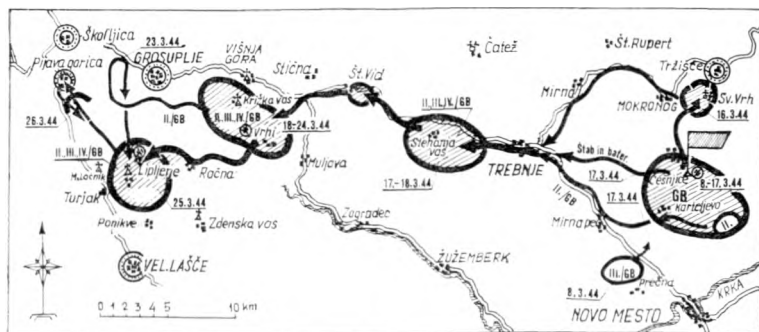
Drugi bataljon je 17. marca zapustil vasi Podturn in Laze in ob 20. uri začel pohod mimo Trebnjega v Stehanjo vas, kamor je prišel naslednjega dne ob petih zjutraj. Še istega dne so nadaljevali pot in 19. marca ob eni uri zjutraj prispeli v Novo vas pri Višnji gori. Brigadni komandant Janez Hribar in politični komisar Vanja Groznik sta 20. marca obiskala bataljon in imela sestanke s štabom. Poveljstvo brigade je namreč često obiskovalo bataljone in baterijo. Oba poveljnika sta bataljonu prinesla direktive glede nadaljnjih

Vane Groznik-Vanja, politični komisar brigade. Padel 15. julija 1944

akcij in političnega dela. Ker je XVIII. divizija ponoči na 22. maree prvič napadla postojanko Ribnico in ponoči na 23. maree ponovila napad, je bilo treba napad zavarovati. Bataljon je dobil nalogo, naj ponoči na 23. maree napade vlak na odseku železniške proge Grosuplje—Ljubljana pri Cikavi. Bataljon se je pripravil, da bo napadel tam, kjer cesta prečka železniško progo. Preden pa se je ves bataljon razvrstil za napad, je vlak že pripeljal. Napadla ga je le manjša skupina borcev, vtem ko je jedro bataljona bilo še pri hišah in na cesti. V vlaku so bili Nemci in domobranci. Ko so spoznali, da jih napada le malo partizanov, so nekateri poskakali iz vagonov, da bi napadalce obkolili. Tedaj se je vmešalo v boj tudi jedro bataljona in preprečilo obkoljevanje. Noč je bila temna in partizani ter sovražnikovi vojaki so se na mah znašli pomešani med seboj. Vse vprek so streljali in niso vedeli, kdo je sovražnik, kdo prijatelj. Boj je trajal le nekaj minut, nakar se je bataljon umaknil. Ker so bili partizani obveščeni, kje bo bataljon po akciji, so prišli na določeno mesto. Namestnik komandanta, bataljona Dušan Mežnaršič je kmalu ugotovil, da se ni vrnil komandir tretje čete *Jože Kadunc-lbar*, eden najboljših mitraljezcev in najbolj hrabrih borcev brigade. Zaskrbljeno so poizvedovali o njegovi usodi.

Nekateri borci so povedali, da so ga pri umiku klicali, toda on jih verjetno ni slišal, ker je bil v boju na Dobu konec leta 1942 nekoliko oglušel. Ta hiba ga je pozneje večkrat potisnila v neugodne situacije, toda vedno se je nekako znašel. Ibar se tudi naslednjeg * dne ni vrnil. Tedaj je bilo vsem jasno, da je brigada *za vselej izgubila* velike borca. Jože Kadunc se je bil nekaj dni pred akcijo vrnil iz bolnišnice. Rana na nogi se mu še ni zacelila, zato je zelo težko hodil. Na svojo zahtevo in odgovornost je prej zapustil bolnišnico. Preden je bataljon odšel na akcijo, sta mu prav zaradi rane namestnik komandanta bataljona in politični komisar prepovedala sodelovanje v akciji. Zahtevala sta, naj ostane pri komori v Novi vasi. Tudi na pohodu proti Cikavi so ga opozarjali, naj se vrne. Toda Ibar je ostal gluha za vsa opozorila. Nekoliko je zaostal za kolono, potem pa se ji je zopet priključil. Tako je trmoglavno rinil svoji usodi naproti.²⁶ Ibar je bil neugnan borec. Kadar so odhajali drugi bataljoni v napad na utrjeno postojanko, je bil Ibar vedno med prostovoljci. Zbrojevke ni zaupal nikomur. Sam jo je nosil, sam je streljal z njo in jo čistil. Nerač se je v boju umaknil, zato ni čudno, da je bil devetkrat ranjen. Nikoli se v bolnišnici ni popolnoma pozdravil, vedno je prej odšel iz nje. Od priljubljenega puškomitraljeza se ni mogel ločiti, zato dolgo ni hotel prevzeti poveljniškega mesta v vodu ali četi. Sele na zahtevo partijske enote, ki ji je pripadal, se je vdal in postal vodnik, nato pa četni komandir. Mitraljez ga je privlačeval tudi kot komandirja. Mnogokrat ga je v boju vzel iz rok najbližjega

Bojna pot od 13. do 26. 3. 1944

mitraljezca in začel sekati po sovražniku. Tako je mnogokrat reševal borce iz obupnih položajev. Ibar ni bil med borci priljubljen le zavljo svoje hrabrosti, marveč tudi zaradi toplega odnosa do partizanov, veselega značaja, požrtvovalnosti in skromnosti. Postal je legendarni borec Gubčeve brigade in bil po vojni odlikovan z redom narodnega heroja.

Tretji bataljon je s položajev pri Tržišču 16. marca zvečer odpotoval skozi Mokronog in 17. marca prispel v vas Občine pri Trebnjem. Čez dan so počivali, zvečer pa so se preselili v Male Vrhe. Ponoči na 20. maree je bataljon odhitel na pomoč 15. brigadi, ki se je tolkla pri Polici, toda do boja ni prišlo. Nato se je popoldne 21. marca pomaknil v vas Spodnje Brezovo pri Višnji gori. Ves čas je bilo zelo lepo vreme. Iz Spodnjega Brezovega se je 24. marca vrnil v Male Vrhe. Ponoči na 25. maree je odšel v Velike Lipljene, kamor je prišel 25. marca zjutraj; tu je bilo izhodišče za predvideno akcijo.

Četrty bataljon je imel 16. marca pri Tržišču manjši spopad z nemško skupino, ki je hotela priti do bataljonskih položajev. Bataljon je napad odbil. Na pot je odšel 17. marca zvečer. Borci so se kar neradi ločili od teh krajev, kjer so bili mnogi doma. Korakali so mimo Mokronoga, Mirne, Trebnjega do Krušnega vrha. Sem so prispeli 18. marca zjutraj, zvečer pa nadaljevali pot, da so bili naslednji dan že v Kriški vasi in ostali tam do 24. marca. Nič posebnega se ni zgodilo na bojišču, zato je bataljon počival in se pripravi jal na mitinge. Imeli so politične ure in vojaške va je. Del enot je bil na zavarovanjih in v patroljah. Bataljon se je 24. marca premaknil v Male Lipljene, kjer je bilo izhodišče bataljona za akcijo.

Baterija je bila ta čas skupaj s štabno četo brigade in inženirsko četo. Vsi skupaj so se 17. marca zvečer napotili skozi Radno vas v Trebnje in od tam v vas Male Dole pri Radohovi vasi. Ves dan so tu počivali in ob 19. uri nadalj evali pot. Baterija je bila zopet kompletna, ker so pripeljali oba topa. Baterija se je zvečer priključila drugemu bataljonu in z njim ter s štabno četo odšla skozi Radohovo vas do Hudega in nato v Velike Vrhe. Dne 19. marca ob treh zjutraj je baterija počivala. Ze isti večer so neumorni kulturniki priredili v vasi miting, ki se ga je udeležilo 25 civilnih oseb in 35 partizanov. Dne 21. marca je baterija nadaljevala topničar-

Skupina kulturnikov in propagandistov brigade. Z leve proti desni: Milan Brezovar, Dušan Savnik-San, Janez Vipotnik, politični komisar XV. divizije, Lojze Nečimer, dr. Pavle Vrankar, sanitetni referent in Svajcer-Don

ski tečaj, ki so ga bili začeli prejšnj dan. Zvečer se je pre-mestila v Male Vrhe, a se je 23. marca zopet vrnila v Velike Vrhe. Popoldne 24. marca je vadila z obema topovoma. To je bila priprava na akcijo. Protitankovski in gorski top je na vaji streljal neposredno na sovražne bunkerje in posredno v vas, kjer naj bi se bil sovražnik utrdil. Manevri — vaje so dobro uspele. Baterija je še istega dne v spremstvu tretjega bataljona odšla skozi Račno po strmi in skaloviti gozdni poti na Rožnik. Tja so prišli naslednji dan ob štirih zjutraj. V tej vasi in okoliških krajih so se že gnetle enote Gubčeve brigade ter divizion XV. divizije. Baterija je le stežka našla prazno hišo za štab. Partizani so se naselili po skednjih in hlevih.

Brigada je pravočasno zasedla izhodiščne položaje in ime-la dovolj časa za počitek. Med potovanjem je v Ivančni go-rici priredila imeniten miting. Ze 21. marca so imeli sesta-nek vseh bataljonskih propagandistov, na katerem so govo-rili o izboljšanju dela in o bodočem delovanju. Navzoč je bil politični komisar XV. divizije Janez Vipotnik. Dogovorili so se, da morajo vsi nastopi na mitingih biti vsebinsko usmer-

jeni na eno temo, ki bo tedaj aktualna. Zvečer je bil sokolski dom poln partizanov in civilnega prebivalstva, ki so bili navdušeni nad programom.

Oba samostojna napada XVIII. divizije na Ribnico ponoči na 22. in 23. maree ništa uspela. Do 25. marca je poveljstvo VII. korpusa pripravilo *ponovitev v obliki korpusne akcije*. Osemnajsta divizija je zopet napadala postojanko Ribnica, medtem ko je XV. divizija bila na zavarovanjih, obenem pa je morala zavzeti novo postojanko *Pijava gorica*. To naloge so zaupali Gubčevi brigadi. Začetek korpusne operacije je bil napovedan za 25. maree zvečer. Toda XVIII. divizija je napadala šele dan kasneje, tako da se je ta akcija razbila v več samostojnih, slabo ali pa sploh nepovezanih akcij.

Postojanko v Pijavi gorici je v glavnem branila 22. četa operativne skupine slovenskega domobranstva, ki je bila številčno kar močna. Iz zemlje je napravila okoli postojanke bunkerje, na najbolj ogroženih mestih so še postavili žično oviro. Domobranci so se utrdili v močno grajenih hišah. Računali so na pomoč bližnje postojanke v Škofljici in iz Ljubljane.

Poveljstvo brigade je napravilo načrt za napad, po katerem bi topništvo napravilo vrzeli v domobranski obrambi, skozi katero bi vdrli borci in zavzemali utrdbo za utrdbo. Brigada je imela na voljo dva topa iz svoje baterije in še eno havbico.* Neposreden napad bi napravili vsi trije bataljoni. Četrty bataljon pa bi zavaroval akcijo na položajih pri vasi Gorenje Blato.

Bataljoni so zasedli linijo Smfjene—Brezje—Drenik. Dne 25. marca ob 21.45 se je začel splošen napad. Že v začetku se je zataknilo. Havbici niso mogli najti primernega položaja za streljanje in tako je njena pomoč odpadla. Gorskemu topu brigadne baterije se je pokvarila naprava za elevacijo (dviganje in spuščanje) cevi, in ne da bi bil izstrelil eno samo granato, se je moral umakniti iz boja. Tako sta bila izločena iz sodelovanja dva topa, ki sta imela edina granate za rušenje. Protitankovski top je izstrelil dvajset granat. Oba brigadna topa so ob pol treh zjutraj umaknili v Smrjene. Po-

* To je bila brdska havbica kal. 75 mm drugega divizionu, ki je le nekajkrat ustrelila, nakar se je zaradi neugodnega ognjenega položaja umaknila iz boja.

manjkljiva topniška priprava je seveda vnesla v borce nemir in negotovost. Ko so se bataljoni plazili v bližino postojanke, jih je sovražnik opazil in sprejel z mitraljeskim ognjem iz bunkerjev. Drugi bataljon je napadal vso noč, vendar brez uspeha. Proti tretjemu bataljonu so napravili domobranci tri izpade, a jih je bataljon pognal v postojanko. Videlo se je, da je sovražnik dobro pripravljen in da se nekako ofenzivno brani. Z izpadi je poskušal zajeti kako partizansko skupino in ji zadati izgube. Ponoči je bil ranjen bataljonski komandant Mirko Črnigoj. Dobil je rafal skozi obe nogi. Tako so morali odpeljati v bolnišnico komandanta, ki je bil šele pred kratkim prevzel poveljstvo nad bataljonom. Iz prve čete je bil ranjen tudi Anton Jonke. Zjutraj se je bataljon umaknil s položaja.

Četrty bataljon je napadel ob istem času kot drugi in tretji ter zasedel v vasi dva bunkerja. Bataljonski kronist poroča, da je to bilo po zaslugi komandanta bataljona Franca Avblja-Lojka, ki je bil prvi pri teh utrdbah. Drugega uspeha ni bilo in bataljon se je zjutraj umaknil v vas Drenik.

Ker je bilo pričakovati, da bo zjutraj sovražnik napadel, so čete zavzele položaje za obrambo in postavile zasede. Drugi bataljon je bil v vasi Brez je in postavil nad vasjo dve zasedi. V vsaki je bila po ena četa. Tretji je zasedel Smrjene, četrti pa je bil v Dreniku. Položaji so bili ugodni za obrambo in za kontrolo gibanja sovražnika v Pijavi gorici. Baterija je bila tudi v Smrjenah.

Dopoldne je bil mir in čete so se pripravljale na ponovitev akcije. Popoldne je sovražnik napadel. Neka skupina, kakih 50 mož, je prodirala po gozdu iz Zaloga proti Podblatu, kjer je naletela na zasedo čete četrtega bataljona. Tu se je vnel spopad. Medtem je druga sovražnikova kolona prodrla v Drenik in presenetila bataljon, ki se je moral umakniti nad vas. Ko je pripravil protinapad, se je sovražnik že umaknil. V bojih je imel bataljon tri ranjene: to so bili komandir druge čete Špolar ter Saje in Kren.

Oster boj je imel tudi drugi bataljon. Neka manjša domobranska skupina se je prikradla mimo bataljonske zasede in vdrla v vas Brezje. Bataljon je doživel presenečenje. Nato sta drugi in tretji bataljon pregnala sovražnika in drugi bataljon ga je gonil do Pijave gorice. Ves boj je trajal le pol

ure. Brigada je imela enega mrtvega in štiri ranjene. Med njimi je bil ranjen tudi bivši brigadni krojač in sedaj obveščevalec bataljona Svobodin. Zvečer brigada na povelje štaba XV. divizije ni ponovila napada.²⁷

Vzroke za *neuspeh* pri Pijavi gorici so analizirali razni štabi. Enote Gubčeve brigade so kot vzrok navajale, da se topniška priprava ni posrečila in da niso dobro poznali zemljišča. Poveljstvo VII. korpusa je bilo z Gubčevo brigado nezadovoljno. »Kljub prizadevanju štaba divizije in komandanta korpusa, ki je bil na samih položajih, se edinicam ni posrečilo postojanke likvidirati v tej noči.« Tako pravi vojno poročilo štaba VII. korpusa (26. marca): »Vzrok leži predvsem v neodločnosti nižjega komandnega kadra, kar dokazuje primer, da se je ena in ista edinica po trikrat vračala s položajev, čeprav je dajal sovražnik razmeroma slab odpor, vsaj v začetku.²⁸ Komandant korpusa polkovnik Rajko Tanasković je poslal političnemu komisarju korpusa posebno poročilo, v katerem pravi, da je bil skupaj s štabom divizije, topništva in Gubčeve brigade na izhodiščnih položajih za napad. Gubčeva brigada je o pravem času začela napadati. Sovražnik je bil v Pijavi gorici slabo utrjen in ni pričakoval napada. »Bili so torej vsi pogoji, da se postojanka popolnoma uniči.« Toda brigada kljub temu ni uspela, in kar je bilo najslabše, ni ustvarila pogojev za nadaljevanje akcije naslednje noči. »V akcijah se ponavljajo stare stvari: poveljniški kader je popolnoma odpovedal, posebno štab brigade, bataljoni in nižji komandni kader pa v obče. Bili so primeri, da so se čete vmile le zaradi enega samega strela iz sovražnikove puške. Ko smo jih vprašali, zakaj se vračajo, so odgovorili, da je ogenj hud in brisani prostor. Ciani štaba divizije so bili vso noč pri borbah na položajih in so popravljali napake. Bili so tudi taki primeri, da pošlješ četo trikrat v napad pa da se je trikrat vrnila. V tem momentu ni bilo mogoče streljati komandirja, ker se je to skoraj pri vseh dogajalo. Nekega bataljonskega komisarja smo našli na peči, ko je pisal poročilo, a bataljon je pustil na izhodiščnih položajih za napad ... Glede na moč odpora je moje mišljenje, da sploh ni bil nikakršen, če ga primerjamo s tistimi ob prejšnjih napadih na druge postojanke. Za neuspeh v akciji je po mojem mišljenju največja krivda pri komandnem kadru od štaba divizije do desetarja... Po tej akciji bomo morali drugače delati in

postavljati drugačne plane, ker tako kot sedaj edinice delajo, ne gre ... »^{2B}

Neuspeh pri Pijavi gorici si moremo glede na poročilo komandanta VII. korpusa in na potek boja takole razložiti: v prvi vrsti je treba upoštevati, da je imela brigada pri Trški gori dva neuspešna boja predvsem zaradi tega, ker ni imela zadostne topniške podpore. Tu so čete zelo krvavele. Za napad na Pijavo gorico so bili pripravljeni trije topovi. Borci so bili obveščeni, da jih bo pri napadu izdatno podpirala artilerija. Bili so torej pripravljeni na takò organiziran boj. Toda ko sta dva topa nenadoma odpovedala, se je podrla vsa organizacija napada in psihološka pripravljenost za boj je nenadoma splahnela. Verjetno ni bilo več volje za boj, čeprav so se bataljonski komandanti zelo trudili, da bi povedli čete z osebnih zgledom. Štab brigade najbrže tudi ni razmislil o varianti napada brez topniške priprave, saj so to borci znali tudi opraviti. Višji štabi so včasih imeli napako, da so rajši priganjali čete v boje pod nepotrebno neugodnimi pogoji, kot pa da bi akcije vsestransko dobro pripravili in pokazali borcem, kako naj v konkretnih primerih ravnaj o. Od tod trenutna bolj psihična kot moralna kriza čet Gubčeve brigade pri napadu na Pijavo gorico.

Akcije prvega bataljona na blokadi Novega mesta

Oslabljeni prvi bataljon je ostal v rajonu Trebelnega, skupaj z Dolenjskim odredom, ki mu je bil začasno dodeljen. Njegova naloga je bila zavračati sovražne izpade iz Novega mesta in s Trške gore. Posebno velike bojne zmogljivosti bataljon ni imel, saj so čete lahko postavile v boj le po kakih 20 partizanov. Tak bataljon je bil sposoben spuščati se uspešno le v manjše spopade in zavračati sovražne bojne skupine, ki bi prodirale na osvobojeno ozemlje, da bi izpolnjevale ogledniške naloge. Bataljon se je kar spočetka hudo spopadel z Nemci in domobranci. Razporejen je bil tako, da sta bila četa in štab bataljona v vasi Podturn, ena v Štatenbergu, ena pa v stalni zasedi v smeri proti Trški gori. Bataljon so po porazu pri Starem gradu reorganizirali, izenačili številčna stanja čet in postavili poveljniški kader, kjer ga ni bilo. Bataljon je presenetljivo obdržal visoko moralo in bojno

sposobnost v skladu v oborožitvijo in številčno močjo. Dne 19. marca sta Dolenjski odred in prvi bataljon rešila tri člane posadke ameriškega bombnika »Liberator«, ki so po sestrelitvi izskočili s padali in padli v rajon, ki so ga partizani kontrolirali. Pri razbitem letalu je prvi bataljon Gubčeve brigade pustil zasedo. Ta je 20. marca pregnala skupino domobrancev, ki so hoteli priti do letala. Tega dne je v Karteljevo prišla tudi skupina domobrancev iz Novega mesta, ne da bi jo bile odredove patrolje pravočasno odkrile in napadle. Verjetno so domobranci iskali padalce. V vasi je bil tedaj intendant prvega bataljona Gubčeve brigade Jože Kačun-Čuček; nabavljal je hrano. Domobranci so ga presenetili in na begu ubili.³⁰

Bataljon je tako organiziral zavarovanje, da je bila ena četa dva dni v akciji, nakar jo je zamenjala druga. Velik napad je pripravil sovražnik 23. marca. Njegov namen je bil prodreti v Trebnje. Po cesti je krenila glavna kolona z dvema tankoma in s stirimi avtoblindami v ospredju. Vojaštvo se je vozilo na 40 kamionih. Pot proti Mirni peči je bila prosta in sovražna skupina je nemoteno vozila proti cilju. Jedro skupine so Nemci zavarovali s pobočnico, ki se je spopadla s četo prvega bataljona na Novi gori. Po ostrem spopadu se je četa morala umakniti proti Brezju, čeprav ji je priskočila na pomoč še ena četa. Sovražna skupina je nato zasedla Novo goro in Jagodnik ter držala poglavitne visinske točke v svojih rokah. Sledil je napad iz Jagodnika proti Štatenbergu in Podturnu. Sam bataljon ni mogel preprečiti prodora in se je umikal. Popoldne pa se je povezai s prvim bataljonom Dolenjskega odreda in skupno sta pregnala sovražno skupino iz obeh zasedenih vasi. Partizani so zasledovali napadalca do St. Jurija in mu zadali nekaj izgub. Zvečer se je bataljon preselil v Trebelno.

Jedro sovražnikove motorizirane skupine je imelo več sreče kot njegova pobočnica. Ob pol enajstih je namreč kakih 300 sovražnih vojakov ob podpori tankov nenadoma vdrlo v Trebnje. Tu so presenetili prvi bataljon VDV (Vojska državne varnosti) pri kosilu. Bataljon se je brez odpora razletel na vse strani in pustil sovražniku vse orožje in opremo. Napad na VDV v Trebnjem je bil — kaže — poglavitna naloga sovražnika ta dan.

Bojna pot prvega bataljona od 13. do 31. 3. 1944

Prvi bataljon je do 31. marca ostal na Trebelnem, potem pa se preselil v Čužnjo vas.* Med tem časom je prirejal mitinge, izvedel demonstrativni napad na postojanko Krmelj, sicer pa so borci počivali in imeli več vojaških in političnih ur.

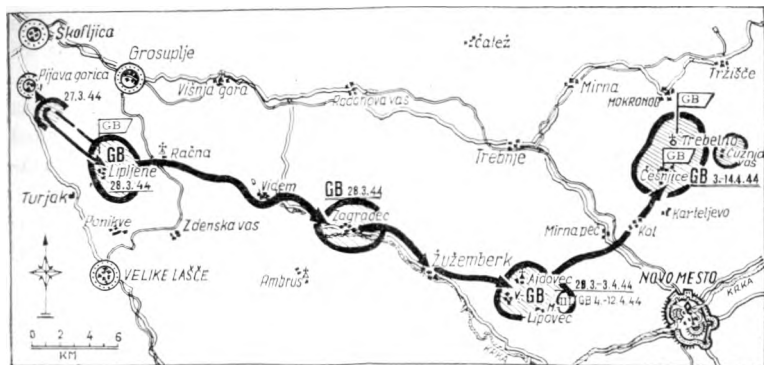
Med 29. marcem in 3. aprilom sta Dolenjski odred in prvi bataljon Gubčeve uprizorila več preplahov za utrditev budnosti in vamosti.

Nova sovražna taktika in zagotovitev vamosti brigade

Ker je poveljstvo korpusa uvidelo, da ponoven napad na Pijavo gorico ne more prinesiti uspeha, je *vrnilo* Gubčevo brigado na staro mesto severno od Novega mesta. Medtem pa je pripravljalo nove načrte.

Gubčeva brigada je pohod izvedla po enotah kot običajno, vendar tako, da so bile enote razmeroma blizu skupaj, če bi bilo treba z združenimi močmi poseči v boj. Ze 27. marca zvečer, ko se je končal boj na zasedah pri Pijavi gorici, se je brigada premaknila v okolico Malih in Velikih Lipljen ter Rožnika. Drugi bataljon je bil v Rožniku, tretji v Velikih Lipljenih, četrti v Malih Lipljenih, baterija v Rožniku. V teh vaseh je ostala brigada en dan. Ob 19. uri se je brigada podala na pot. Njen cilj je bil v vaseh Gabrovka, Tolčane, Češnjice. Vse vasi so pri Zagradcu. Drugi bataljon se je nastanil v Gabrovki, tretji v Tolčanah, kjer je bil tudi štab brigade, četrti v Češnjicah, baterija pa v Gfabrovki. Bilo je lepo vreme

* V Karteljevo je 29. marca prišla iz Novega mesta skupina kakih 30 domobrancev. Prvi bataljon Gubčeve je poslal močnejšo bojno patroljo z dvema puškomitraljezoma, da bi jih napadla. Za njo je odšel prvi bataljon Dolenjskega odreda, ki sovražnika ni našel več tam. Pregnala ga je že bojna patrolja Gubčeve brigade. Tedaj se je na cesti Novo mesto—Mirna peč prikazala skupina 80 domobrancev. Bataljon Dolenjskega odreda je odšel proti njim, da bi jih napadel. Na pomoč je prišla četa prvega bataljona Gubčeve brigade. Ze med potjo se je pridružila Dolenjskemu odredu. Toda z napadom ni bilo nič, ker se je bil sovražnik že umaknil. Močnejša bojna patrolja Dolenjskega odreda ga je pri Malenski vasi dohitela in napadla z boka. Sovražnik se ni močno upiral, ter se je nemudoma umaknil v Novo mesto. Podatki so iz Zgodovine Dolenjskega odreda Jožeta Peskarja (rokopis).

Bojna pot od 27. 3. do 14. 4. 1944

in borei so podnevi počivali. Zvečer 28. marca je bila brigada zopet na pohodu. To pot so se usmerili proti Ajdovcu, Brezovi rebri in Velikem Lipovcu. Tudi ta pohod so opravili v redu in brez stika s sovražnikom. Drugi bataljon se je nastanil v Ajdovcu. Brigada se je zavarovala na vseh smereh, okoli vasi so izkopali bunker je in rove za obrambo pred nenadnim napadom. Tu niso imeli bojev.

Tište dni sta dva dogodka prijetno razburila partizane Gubčeve brigade. Dne 29. marca je bil v Žužemberku brigadni miting, ki so ga posebej prav dobro pripravili. Prisostvoval mu je namreč komandant glavnega štaba *Franc Rozman-Stane* s spremstvom. Prisotni so bili še komandant in politični komisar VII. korpusa Rajko Tanasković in Jože Brič, komandant XV. divizije Pero Popivoda, namestnik komandanta XV. divizije, Stane Semič-Daki in drugi. Komandanta Staneta so spremljali član sovjetske vojne misije pri glavnem štabu Slovenije polkovnik Bogomolov in drugi. Na mitingu je sodeloval pevski zbor iz drugega bataljona, mnogi recitatorji in komiki ter igralci. Govoril je politični komisar tretjega bataljona Ludvik Pegan-Lujo. Miting je dobro uspel. Naslednji dan so imele vse brigadne enote vojaške vaje. Na njih so prikazali zavzemanje položajev, bunkerjev, jurišanje, odstopni in nastopni marš, jurišanje v vas. Vojaške vaje drugega bataljona so si ogledali vsi poveljniki, ki so prejšnji dan prisostvovali mitingu v Žužemberku (s Francem Rozmanom-Stanetom in drugimi gosti), nakar je bila konferenca v štabu

brigade. Poveljniki so si ogledali tudi del brigadnega taborišča in se posebno zanimali za zavarovanje in ukrepe, ki naj bi preprečili presenečenje.

Kot opazimo, sta glavni štab ter poveljstvi VII. korpusa in XV. divizije posvetili veliko pozornost *zavarovanju enot* v taboriščih in na pohodih. Vzrok za tako skrb je bila katastrofa četrtega bataljona Cankarjeve brigade na Javorovici. Dne 16. marca 1944 so namreč zaradi nepazljivosti in uspanosti poveljstva bataljona Nemci in domobranci skoraj v celoti uničili bataljon. Padlo je 107 borcev, ranjenih jih je bilo osem. Le malokateremu se je posrečilo, da se je rešil iz obkolitve. Padel je ves bataljonski štab, ražen namestnika komandanta bataljona. Sovražnik je zaplenil celotno oborožitev bataljona. Med drugim en težki minomet, dva lahka minometa, tri težke brede, šest puškomitraljezov itd. Udarec je bil boleč ne samo za Cankarjevo brigado, ampak tudi za celotno narodnoosvobodilno vojsko Slovenije. Glavni štab Slovenije je nemudoma reagiral in poslal vsem podrejenim enotam odredbo glede varnosti in zavarovanja enot. V njej pravi, da se je Nemcem zaradi nekaterih naših izoliranih enot posrečilo zadati hude izgube. Kot primere navaja poleg Javorovice tudi bataljon Serčerjeve brigade v Brkinih, bataljon Prešemove brigade na Pokljuki in druge. Tudi poraz prvega bataljona pri Starem gradu ob napadu Gubčeve brigade na Trško goro je bil primer nepazljivega ravnanja v boju. Glavni štab poudarja, da je čuvanje žive sile eden osnovnih principov naše vojske, kar naglašata tudi vrhovni komandant maršal Tito. Odredba glavnega štaba navaja ukrepe za utrditev varnosti enot. Med nje prišteva stalno medsebojno zamenjavo čet in bataljonov in spreminjanje njihovih položajev, pravilno razmestitev zavarovanj, kontrolo položajev in drugo.³¹ Štab VII. korpusa je še bolj podrobno izdelal navodila, v katerih daje analizo sovražnikove in partizanske taktike, nato pa navodila, ki naj privedejo enote do boljših rezultatov, hkrati pa jim zagotove večjo varnost. Navodilo je zelo obširno in dobro sesta vijena ocena sovražnikove in partizanske taktike.³² Na temelju obeh dokumentov se je razvila v Gubčevi brigadi kampanja, ki naj bi seznanila slehernega poveljnika in partizana z nevarnostmi, ki vznikajo z novim načinom sovražnikovega napadanja naših enot. Med kampanjo v Gubčevi brigadi so o novem načinu dela in boja govo-

čili na sestankih enot in prenašali kampanjo po vojaški, politični in partijski liniji. V brigadi so prilagodili vojaško, politično in kulturno delo novim zahtevam bojevanja, da bi dvignili ofenzivni duh borcev in okrepili borbeno moralno. »Funkcionarji in tudi borci so z novim načinom bojevanja sporazumni ter skuša jo izvršiti tozadevne direktive.« Tako poroča namestnik političnega komisarja brigade centralnemu komiteju KPS (12. aprila): »Vse enote v redu izvršujejo navodila o zavarovanju: postavljene so pokretne zasede, gradijo se bunkerji okoli kantonmaja, povečala se je vestnost in pazljivost stražarske službe.« Disciplina se je poostrila, kontrolo so zelo okrepili. Strah pred Nemci je skoraj pri večini partizanov že odpravljen. Sovraštva do belogardistov in Nemcev skoraj ni bilo treba vcepljati, ker je bilo že dovolj veliko. »Uspehi kampanje,« nadaljuje namestnik političnega komisarja, »se še niso pokazali v dovoljni meri, zato bo šla naša kampanja toliko časa naprej, da se bodo začeli kazati njeni uspehi tudi na zunaj in da jih bo sovražnik občutil na lastni koži.«³³

V enotah narodnoosvobodilne vojske Slovenije so zelo poostrili ukrepe za varnost enot proti presenečenjem. Poostrili so tudi odgovornost poveljujočih štabov. Štab Gubčeve brigade se je na primer moral zagovarjati zaradi presenečenja, ki so ga doživeli 26. marca v vasi Brezje. Namestnik političnega komisarja je moral o tem posebej poročati CK KP Slovenije³⁴ in povedati, kaj so ukrenili, da se v bodoče kaj takega ne bo dogajalo. Akcijo za varnost brigade proti presenečenjem in za večjo disciplino so v brigadi res temeljito izpeljali, da so se posledice kmalu pokazale.

Prizadevanja vseh poveljstev glede uspanosti štabov in varnosti enot pa se niso končala, ko je bilo kampanje konec, temveč so ostala nenehna skrb vojaških poveljstev in političnih organov v enotah.

Tretjega aprila 1944 so bili vsi bataljoni, baterija in štab brigade na starih položajih, ne da bi se resneje spopadali. Inženirska četa je izkoristila zatišje in prekopavala, s pomočjo civilov, cesto v Kačji ridi in pri Sv. Ani.

Tega dne se je brigada premestila. Njen novi razpored je bil naslednji: štab brigade z enotami in baterijo je bil v Čušnjicah pri Trebelnem, prvi bataljon v Čužnji vasi, drugi v Podturnu, četrti v Brezjah, tretji pa v Brezovi rebri. Jedro

je branilo trebelanski rajon, en bataljon pa je po običaju varoval območje Ajdovca in Brezove rebri. Bataljonska taborišča so bila na varnih mestih za najvišjimi grebeni Trške gore, zasede in druge enote za zavarovanje pa so pollitele na dominantne položaje in jih zasedle. Brigada je bila pripravljena na obrambo pa tudi za napad na sovražne postojanke ali skupine v gibanju, lahko pa se je usmerila tudi proti obmejnim območjem.

Četrtega aprila je bil miren dan. Brigada ga je izkoristila za to, da je preverila sposobnost enot za ukrepanje ob nepričakovanem sovražnem napadu. Ob 21.30 uri je bil dan znak za preplah v štabu brigade, bateriji in v drugem bataljonu. Poizkusni preplah je pokazal, da so čete sposobne, v najkrajšem času zavzeti v naprej odrejene položaje. Le komora, ambulanta in tehnika so pokazale, da v primeru sovražnega napada še niso sposobne zavzemati odrejenih mest. Tudi prvi bataljon je samoiniciativno napravil poizkusni preplah. Isto je storil Dolenjski odred, ki je bil severno od Gubčeve brigade.

Do teh vaj je prišlo o pravem času, zakaj naslednji dan se je začela *hajka* proti brigadi in Dolenjskemu odredu. Vse enote so bile pripravljene in zato jih ni bilo mogoče presenetiti. Ko je sovražnik zvedel za prisotnost brigade v rajonu Češnjic, je pripravil akcijo s kakima dvema bataljonoma.* Jedro je napadalo v smeri Češnjic, manjši del pa je napadel tretji bataljon. Sovražnikovo pehoto je podpiralo šest tankov, tri avtoblinde, pet letal za bombardiranje, dva topa lažjega kalibra in nekaj težkih minometov. Sestava sovražnikovih enot in njihova opremljenost ter oborožitev kažejo na to, da je imel namen, s hitrim prodorom napasti dele brigade in jih popolnoma uničiti. Uspeh na Javorovici je spodbujal nemško poveljstvo. To pot presenečenja ni bilo. Prvi bataljon je bil buden in že ponoči zasledil sovražnika ter se spopadel z njim. Prvi bataljon se je krvavo tolkel na položajih nad vasjo Brezje, zadrževal sovražnika, tako da se je četrti bataljon, ki je bil v nevarnosti, da bo obkoljen, premaknil na položaje pri Radni vasi.

*** To so bili verjetno deli posadnih čet slovenskega domobranstva iz Novega mesta in deli prvega bataljona 14. SS policijskega polka.**

Med tem je neka druga sovražnikova skupina na kamionih in v spremstvu tankov prodrla do Št. Jurija. Pehota se je izkrcala in nadaljevala pot proti Poljanam, nekako za hrbet brigadi in Dolenjskemu odredu. Toda Dolenjski odred je to smer že zaprl z enim bataljonom. Do boja ni prišlo, ker sovražnik ni silil čez cesto Poljane—Cerovec. Ob sedmih so letala bombardirala Češnjice in mitraljirala položaje okoli nje. Tretji bataljon se je spopadel s sovražnikom, ki je prodiral iz Mirne peči proti Dobrniču. Tam je bil prav tedaj sestanek SKOJ. Najprej je poskušal zadržati sovražnikov vod, ki mu je pozneje priskočila na pomoč okrepitev, toda sovražnikove skupine niso mogli zadržati. Zasede so se umaknile. Ko se je sovražnik vračal, so ga iste enote ob vrnitvi napadle. Okoli 50 Nemcev in domobrancev je tedaj jurišalo na položaje zasede, toda bili so odbiti. Boji so povsod prenehali okoli 15. ure, ko se je sovražnik vrnil v izhodišča. Brigada je imela tri ranjene. Sovražniku so p risodili dvajset mrtvih in veliko ranjenih.³⁵

V teh bojih je sodeloval tudi del čet Dolenjskega odreda. Odred je bil namreč ponoči na 4. april s prostovoljci iz bataljonov napadel sovražno postojanko Dole pri Tržišču. Bori so popolnoma uničili postojanko in vso posadko, ki se ni hotela vdati. Bilo je kakih 40 orožnikov. Ta uspeh je dosegla partizanska skupina tako, da so se bombaši prikradli do postojanke, presenetili posadko in jo z bombami ter s požigom uničili. Odred je imel le enega mrtvega in dva ranjena.

Sovražnik napade brigado na Trebelnem

Po boju 5. aprila so naloge Gubčevi brigadi kar deževale: treba je bilo izvesti akcijo, da bi ujeli sovražno skupino Janeza Mama-Črtomira,* nekdanjega partizana, poloviti bi bilo

* Četniški odred Janeza Marna-Crtomira je deloval s tiho naklonjenostjo Nemcev, čeprav njegov status ni bil enak kot pri domobrancih. Zadrževal se je večinoma ob nekdanji nemško-italijanski obmejni črti od Lipoglava do Krke. Napadal je manjše partizanske enote, zlasti pa je lovil politične aktiviste in jih pobijal. Odred je bil po nastanku in delovanju posebna vojaško politična tvorba, brez izrazite globlje ideološke vsebine. Z Nemci in domobranci ga je družilo skupno sovraštvo do partizanov. Sča-

treba oborožene skrivače, ki so se prikazovali vsepovsod in so bili nevarni za manjše partizanske skupine, napasti bi bilo treba kako nemško postojanko, da bi ponovili uspeh Dolenjskega odreda v Dolu, in tako dalje. Bataljoni so vsak na svojem odseku izpolnjevali te naloge in imeli različne uspehe. Polovili so nekaj skrivačev, napad na *Telce* pa se je prvemu bataljonu iz jalo vii, ker so Nemci zelo okrepili postojanke vzdolž meje. Osmega aprila je sovražnik prišel v Tržišče in napravil v njem postojanko. Posadka je bila 35. posadna četa iz sestave zaščite okraja Novo mesto. Ze v začetku je hotela brigada posadko pregnati, toda postojanka je bila močno utrjena in posadka odločena ostati v njej. Prve napade Gubčevih bataljonov je odbila, nato pa je sama začela prodirati na osvobojeno ozemlje in vznemirjati brigado. Dvanajstega aprila je napravila večji izpad iz Tržišča v smeri proti Malkovcu. Po spopadih z bojnimi patruljami brigade so se sovražne skupine umaknile v Tržišče. Tudi 13. aprila so napadli v smeri proti Malkovcu in Spodnjim Laknicam. Po spopadih z zasedami so se Nemci vrnili v Tržišče. Na drugih odsekih so imeli bataljoni večje in manjše večinoma nepomembne praske s sovražnimi patruljami ali manjšimi skupinami. Naloge sovražnih skupin so bile večinoma ogledniške.

Vse manjše sovražnikove akcije so se naposled zlele v *veliko hajko*, ki je imela nalogo potolči brigado nekje okoli Trebelnega. Sovražnik je bil dobro poučen o položajih brigade in je začel 14. aprila akcijo. Uporabil je kaka dva bataljona nemških in domobranskih čet, v podporo pa mu je bilo šest tankov, avtoblinda in petnjyst kamionov.*

Brigadne enote so tedaj bile takole razporejene: v Trebelnem je bilo poveljstvo brigade s štabom, baterijo, inžen-

soma se je odred razvil v masčevalno likvidatorsko skupino protirevolucionarnih teženj in je v zgodovini narodnoosvobodilne vojne odigral kaj neslavno vlogo. Enote Gubčeve brigade so se večkrat spopadale s Črtomirovim odredom, vendar ga niso mogle dobiti v objem, da bi ga zbrisale iz spiska protipartizanskih okupatorjev sodelavcev. Boj proti odredu je bil dolgo velika skrb brigade in vojaških poveljnikov. Črtomirov odred je aprila 1944 štel nekaj manj kot 200 mož in bil oborožen z dvema minometoma, s puškomitraljezi in puškami.

* Tudi tokrat so brigado napadale verj etno čete iz sestave domobranskih posadnih čet iz Novega mesta ter prvega bataljona 14. SS policijskega polka.

nirsko četo, vodom za zveze ter prvi bataljon. Imel je nalogo varovati smer od Mokronoga in nemške meje. Drugi bataljon je bil v Podtumu in postavljajl zasede v smeri Trške gore, Mačkovca in Št. Petra. Tretji bataljon je bil na Drečjem vrhu in varoval smeri proti Kronovem in Beli cerkvi. Četrty je bil v Ornuški vasi in je uredil zavaravanje proti Novemu mestu.

Nemški načrt je bil, napasti brigado v rajonu Trebelnega iz Novega mesta, Šmarjete in Mokronoga.

Napad se je začel navsezgodaj 14. aprila. Iz Karteljevega je prodirala najmočnejša skupina proti Poljanam. Ker so bili motorizirani in so imeli v podporo tanke, so sovražniki kaj hitro prodrli proti Ornuški vasi. Ena kolona se je od jedra ločila in nadaljevala pohod proti Poljanam, kjer se je spopadla s četo četrtega bataljona. Pri Ornuški vasi pa se je postavila v bran ena četa istega bataljona. Obe sta bili pre-slabi, da bi zaustavili sovražnika, in sta se začeli umikati proti Trebelnem. Ena četa četrtega bataljona, ki je bila blizu Karteljevega, se je z umikom proti Bogniči vasi izognila obkolitvi. Četrty bataljon je organiziral obrambo na liniji Vrh—Češnjice—Bogniča vas, vendar ni mogel zadržati sovraž-nika, ki je hitro prodiral proti Trebelnem. Tanki se niso dosti zmenili za protitankovske ovire. Vozili so nemoteno čez za-preke. Drugi bataljon se je postavil v bran severovzhodno od Češnjic. Tu se je spopadel s pehoto. Tanki pa so ga prisilili, da se je pomaknil na položaje pri Bogniči vasi, kjer je bila tudi četa četrtega bataljona. Ko je prvi bataljon spoznal, da je Trebelno v nevarnosti, je postavil eno četo v vasi za nepo-sredno obrambo Trebelnega, ena četa pa je s protitankovskim topom odhitela proti Češnjicam, da bi zaustavila prodor. Proti-tankovski top so prvič postavili na greben med Trebelnim in Češnjicami. Od tukaj je streljal na tanke. Ker pa so kljub temu prodirali dalje, se je umaknil in so ga ponovno postavili pri kapelici v spodnjem Trebelnem. Vendar težkega tanka ni mogel zaustaviti. Ker pa je med tem prišla v bližino polo-žaja te čete in topa nova kolona iz Drečjega vrha in ker ni bilo možnosti, da bi top privlekli čez cesto, ki pelje v Mokro-nog, so ga skrili v gozdu v smeri proti Poskočinu. Iz bojnih vrst brigade je izpadel protitankovski top in protitankovske obrambne možnosti brigade so oslabele.

Preostali del prvega bataljona se je postavil na položaje nekoliko nad gorenjim Trebelnim nad župniščem, deloma je bil v vasi sami. Težki mitraljezi so postavili v cerkveni stolp in od tu streljali na pehoto, ki se je v spremstvu tankov pomikala naprej. Šele ko so tanki prišli do cerkve, se je bataljon umaknil mimo župnišča do piramide pri vasi Vrh. Tu so bili zapeti dobri položaji za obrambo in napad. Gubčeva brigada je vodila zelo spretno *maneversko* obrambo in prizadejala sovražniku nekaj izgub. Med tem se je tolkel tudi tretji bataljon, ki je imel obrambne položaje pri Jerengi nad lakniško dolino. Toda kar hitro je bil obkoljen. Bataljon se je prebijal proti Trebelnemu in sproti napadal sovražnikovo kolono iz Šmarjete, ki ga je bila obkolila. Njena pot je šla po grebenu skozi Jerengo in Drečji vrh. Bataljon se je brez velikih izgub pretolkel mimo Trebelnega v Zabukovje. Njegov boj je mnogo prispeval k obči obrambi Gubčeve brigade, ker je vsilil sovražniku nejasno predstavo o položaju partizanskih čet.

Medtem je gorski top baterije tudi zašel v zagato, ker so sovražne skupine z vseh strani prodirale proti Trebelnemu. Tudi ta top je baterija skrila, a s tem storila veliko napako. Oba topa so namreč sovražni vojaki našli, ker so njuna mesta bila izdana ali pa so jih bili topničarji slabo skrili. Odpeljali so ju v Šmarjeto, vendar brez zapirav, ker so jih bili partizanski topničarji vzeli s seboj.

Po vdoru v Trebelno je imelo brigadno poveljstvo kratek posvet o nadaljevanju akcije. Nekateri so predlagali, naj bi se brigada umaknila na območje Brezove rebri. Toda brigadni komandant je bil drugih misli. Brigada nikakor ni bila prizadeta. Bojevitost partizanov je bila očitna. Res je *izgubila topova*, toda tudi sovražnik je bil v nezavidljivem položaju. Brez tankov bi mu bila slaba predla. Doslej je imel že precejšnje izgube. Ukazal je nadaljevati boj in napasti sovražnika v Trebelnem. Četrty bataljon naj vodi bolj frontalni boj nekako na sredini bojnega razporeda brigade, medtem ko naj drugi in tretji udarita po obeh sovražnikovih krilih. Brigadni komandant Janez Hribar je odšel v tretji bataljon, Franc Krese-Čoban v drugega. Ko so vse pripravili, se je začel napad.

Izhodišča so bila v Zabukovju, Vrhu in Bogniči vasi. Trije bataljoni brigade so v nekakem *polkrogu* obdali Trebelno

in začeli napadati s poudarkom na krilih. Prvi bataljon je varoval ranjence, z njim so bile baterija in še nekatere enote. Minerski vod. inženirske čete je vtem položil zadnji dve mini na cesto med Trebelnim in Češnjicami. Na juriš so partizani zavzeli cerkev na gorenjem Trebelnem, nakar so z bombami pregnali sovražnika proti spodnjemu delu vasi. Tedaj se je prikazal težki tank in pregnal partizane iz osvojenih položajev. Nato je z metalcem plamena začel zažigati hiše in gospodarska poslopja. To je pomenilo, da se bo začel sovražnik umikati. Vse hiše, razen dveh gospodarskih poslopij in cerkve, so pogorele. Po požigu so se motorizirane enote začele umikati iz Trebelnega. Za njimi so pritisnile partizanske čete. Boj je bil trd in zagrizen. Sovražnikova pehota je v divjem begu hitela proti Češnjicam. Partizani so bili v spodnjem Trebelnem le kakih 50 metrov za sovražnikovo zaščitnico, s strani pa so napadale še druge čete in začele goniti sovražnika. Le tanki so ga reševali pred popolnim porazom. Pri umiku je tank naletel na polkilogramsko mino in se poškodoval. Še dva tanka sta obstala na grebenu pred Češnjicami. Tankovsko zavarovanje pehote je zelo oslabelo. Tedaj so partizani tako silovito napadli, da sovražna pehota ni mogla odvrči mrtvih in ranjenih. Brigadne enote se jim niso mogle približati, ker sta jih dva tanka z bočnim ognjem branila.³⁶ Ko se je stemnilo, so bombaši z bombami, minami in molotovkami zaman poskušali uničiti tri poškodovane tanke. Nemške posadke so namreč morale ostati v tankih in jih braniti. Ena molotovka je sicer padla na tank, toda pričakovanega učinka ni bilo.

Medtem ko so bila vsa prizadevanja brigade usmerjena v to, da bi uničili tanke, poglavitno oviro na poti do velike zmage, so se Nemci trudili, da bi jih resili. Ponoči je iz Novega mesta prispela sovražniku pomoč. Okoli 200 Nemcev je prišlo iz Novega mesta peš, iz smeri Poljane pa motorizirana kolona. Priklonili so poškodovane tanke na vlačilce, naložili mrtve in ranjene in se odpeljali proti mestu. Brigadne enote so jih vso pot do Poljan in Rihpovca gonile. Tako se je končal veliki boj za prestolnico osvobojenega ozemlja — Trebelno.³⁷

Sovražnik v tem boju ni dosegel zaželenega uspeha. Sicer je vdrl v Trebelno in ga požgal ter oropai, toda brigade ni mogel niti premagati in ji prizadejati občutnih izgub, niti je ni pregnal z osvobojenega ozemlja. V njegovo dobro mo-

ramo šteti le zaplembo obeh topov. To je na mah spremenilo dobro izurjeno baterijo v pehoto. Brigada pa je imela velik *uspeh* v boju. Pregnala je veliko močnejšo sovražnikovo skupino in ji prizadejala precejšnje izgube. Brigada je imela le tri ranjene, med njimi dva hudo. Ujeta je bila ena partizanka. Veliko napako pa je brigada storila s tem, da je dovolila, da je bila ujeta skupina sedemnajstih neoboroženih partizanov, ki so bili pravkar prišli kot novinci v njene čete. Na prebivalstvo je napravil boj dvojen vtis. Prvič negativen, ker je bilo Trebelno in nekaj drugih vasi požganih in oropanih, drugi pa je bil pozitiven, ker je brigada v srditem spopadu obdržala pozicije in prepodila sovražnika z osvobojenega ozemlja.* Brigada je izredno dobro manevrirala, čeprav je bilo to zelo težko, ker so sovražne skupine s treh smeri vdirale proti njenim položajem in jim je že njihova razporeditev zagotavljala vse elemente obkoljevanja. Toda le tretji bataljon so obkolili. Odločitev komandanta brigade, da bo brigada po vdoru sovražnika v Trebelno nadaljevala boj, je bila odsev bojevitosti partizanov. Odločitev je zato prinesla velik uspeh brigadi v manevrskem boju pri obrambi osvobojenega ozemlja.

V bojih 14. in 15. aprila je Gubčeva brigada zaplenila tri puške, nekaj streliva, obleke, ponovno osvojila izgubljeni pratež, popolnoma uničila tank in dva motocikla, močno zdelala dva tanka in pobila več sovražnih vojakov. Sama je imela malo ranjenih, izgubila pa je topa brez zapiračev.

Politično delo je bilo v brigadi posvečeno predvsem odpravi nebudnosti in izvedbi vojaških ukrepov za varnost enot. V brigadi so bili prepričani, da se jim je to posrečilo. Namestnik političnega komisarja brigade je poročal korpusovemu političnemu komisarju, da se jim je posrečilo zboljšati

* Namestnik političnega komisarja Gubčeve brigade je 18. aprila poročal političnemu komisarju sedmega korpusa, da v brigadi skrbijo, da »so tovariši do prebivalstva prijazni in da jim razlagajo radijska poročila in grozodejstva švabobrancev. Ljudstvo rado posluša in nam kaže prijazno lice, a mislim, da se samo pretvarja. (Npr. ko so bili švabobranci v Česnjicah, jim je prebivalstvo v košarah nosilo hrano. Na Trebelnem je neka ženska izjavila: No, sedaj so pa prinesli svobodo.) Ko smo Trebelanom pojasnjevali barbarsko upepeljevanje vasi in ko smo gasili cerkev, so dejali, da smo temu krivi mi. Nikakor se jim ni dalo dopovedati, da so temu krivi belogardisti.« Poročilo je v arhivu IZDG, fase. 152/1-B3.

disciplino v taborišču in na položaju. »Borbena morala je pravtako zadovoljiva, posebno po akciji na Trebelnem. Tu so videli, da zna tudi sovražnik panično bežati, če se na njega juriša in udari z vso silo. Pravtako je opaziti tudi borbenost pri patrolah, ker same udarijo na sovražnika, kar dosedaj ni bilo opaziti«,³⁸

Brigadni politični komisarji so še nadalje posvečali izredno pozornost mitingom, ki so jih prirejali, kadarkoli je bilo mogoče. Sredi aprila so imeli miting v Ornuški vasi, ki pa zaradi slabe udeležbe civilnega prebivalstva ni dobro uspel. Politični oddelek XV. divizije ni bil zadovoljen s političnim delom v brigadi. Menil je, da vlada v brigadi tako v borbenem kakor tudi političnem delu mrtvilo. Tudi odnosi do civilnega prebivalstva niso bili vedno pravilni. Večkrat se slišijo glede tega pritožbe. Tako so nekoč partizani iz Gubčeve brigade po nesreči ranili nekega terenskega delavca. Ko je prišla pritožba, je baje komandant odgovornega bataljona vzkliknil: Zakaj pa ga niste raje ubili, saj je terenec!³⁹

Partijska organizacija je še nadalje ostala močna po številu organiziranih borcev in po moralnem učinku komunistov. Vzdrževala je disciplino s primeri partijskih voditeljev, z vzgojo in učenjem ter z disciplinskimi kaznimi. Kaznovali so, če se je kdo neprimerno vedel ali je preklinjal, če se je tepel, če je simuliral in se izogibal boju, če se je samovoljno oddaljil od enote, kaznovali so zaradi malomarnosti in nevestnosti pri delu.

Številčno stanje partijske organizacije oziroma organiziranih borcev je bilo 1. marca in 1. aprila 1944 naslednje:

Članov KPS.....	205	190
Kandidatov	61	59
SKOJ.....	223	201
Skupaj:	489	450

Za določitev odstotka organiziranih borcev navajamo številčno stanje brigade za iste termine.

Brigada je imela 1. marca 1944. leta 943 partizanov, partijsko organiziranih jih je bilo torej 52 %. Prvega aprila 1944 je bilo v brigadi okoli 760 borcev in bork, organiziranih pa je bilo 59 %.⁴⁰ Manjše številčno stanje brigade v začetku aprila je izviralo od tod, ker je brigada v bojih za Trško goro

in drugod imela precej velike izgube. Stanje pa se je sredi aprila popravilo, ker so dobili 97 novih borcev iz korpusa. Za številne novo mobilizirane je korpusov štab aprila ustanovil poseben korpusni garnizon, ki je imel nalogo zagotoviti novo mobiliziranim temeljno vojaško izurjenost in politično izgraditev. Odslej so morale vse operativne enote sedmega korpusa in komande mest ter področij pošiljati mobilizirane ljudi in vse polovljene skrivače v ta garnizon. S tem je bilo vzgojno in vojaško delo v brigadi olajšano, čeprav je trajalo urjenje v garnizonu le dva do štiri tedne, kar je bilo premalo za popolno usposobitev novincev.

Z bojem pri Trebelnem je brigada sklenila venec trdih manevrskih bojov in napadov na postojanke.

OPOMBE

¹ Kronika štaba Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/I-3.

* Tudi tam.

* Kronika prvega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/I-3C.

⁴ Poročilo štaba XV. divizije 7. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije o bojih pri Novem mestu, Zbornik VI-11-30.

⁵ O bojih Gubčeve brigade okoli Trške gore ter o prvem in drugem napadu na to postojanko glej naslednje dokumente: kroniko štaba Gubčeve brigade, kroniko prvega bataljona Gubčeve brigade, kroniko drugega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/I-3Č, kroniko tretjega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/I-3d, kroniko četrtega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/I-3e, kroniko baterije Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/I-3b, petnajstdnevno poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 15. februarja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-1, štirinajstdnevno poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 1. marca 1944, arhiv IZDG, fase. 189TV-B2, vojni dnevnik Staneta Skrlja, poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 12. februarja 1944, arhiv IZDG, fase. 154/II-1, poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 4., 5., 7., 8., 9., 10., 11. in 14. februarja 1944, Zbornik VI-11-18, 22, 30, 33, 37, 43, 47 in 58, poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 12. februarja 1944, arhiv IZDG, fase. 188/II-3.

⁶ Kronika štaba Gubčeve brigade.

⁷ Prav tam.

⁸ Kronika drugega bataljona Gubčeve brigade.

* Poročilo političnega komisarja glavnega štaba Slovenije z dne 3. februarja 1944 centralnemu komiteju KPS o položaju na Dolenjskem, Zbornik VI-11-14.

¹⁰ Radijsko sporočilo glavnega štaba Slovenije z dne 3. februarja 1944 vrhovnemu štabu o nujnosti umika XVIII. divizije iz Gorskega Kotara, Zbornik VI-11-15, op. 3.

¹¹ Podatki iz kronike četrtega bataljona Gubčeve brigade in iz pisma, ki ga je avtorju poslal Anton Tratnik kot prispevek k zgodovini Gubčeve brigade.

¹² Kronika četrtega bataljona in baterije Gubčeve brigade.

¹³ O akcijah četrtega bataljona in baterije Gubčeve brigade glej kroniko četrtega bataljona Gubčeve brigade, kroniko baterije Gubčeve brigade, povelje štaba XV. divizije z dne 14. februarja 1944 štabom podrejenih enot, Zbornik VI-11-57, poročilo štaba VII. korpusa z dne 16. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-11-62, odredbo štaba XV. divizije z dne 17. februarja 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-11-65, poročilo štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 18., 19., 20. in 21. februarja 1944, Zbornik VI-11-67, 69, 70 in 74.

¹⁴ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije o pripravi za napad na Velike Lašče in Zdensko vas, Zbornik VI-11-82.

¹⁵ Bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 25. februarja 1944 štaboma XV. in XVIII. divizije za napad na Zdensko vas, Velike Lašče in Grosuplje, Zbornik VI-11-88.

¹⁶ Za opis velike korpusne akcije od 27. februarja do 4. marca 1944 so bili uporabljeni: kronike štaba Gubčeve brigade, baterije, prvega, tretjega in četrtega bataljona Gubčeve brigade, štirinajstdnevno poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 18. marca 1944, arhiv IZDG, fase. 189/IV-B2, petnajstdnevno poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 17. marca 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III—1, poročila štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 24. in 25. februarja ter 3. marca 1944, Zbornik VI-11-82 in 89 ter Zbornik VI-12-5, radijski sporočili štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 28. februarja 1944, Zbornik VI-11-97 in 101, bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 25. februarja 1944 štaboma XV. in XVIII. divizije, Zbornik VI-11-88, poročilo operativnega štaba Gubčeve in 9. brigade z dne 28. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-11-100, poročili operativnega štaba Gubčeve in 9. brigade z dne 29. februarja in 1. marca 1944 štabu VII. korpusa, arhiv IZDG, fase. 189/IV-B2, poročilo štaba XV. divizije z dne 29. februarja 1944 štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-11-105, poročilo štaba XV. divizije z dne 8. marca 1944 štabu sedmega korpusa o aktivnosti Gubčeve brigade, Zbornik VI-12-15, poročilo političnega komisarja glavnega štaba Slovenije z dne 2. marca 1944, Zbornik VI-12-1.

¹⁷ Poročila štaba XV. divizije z dne 8. marca 1944 štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-12-15.

¹⁸ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 3. marca 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-12-5.

¹⁸ Poročilo štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 8. marca 1944, Zbornik VI-12-15.

²⁰ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 3. marca 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-12-5.

²¹ Vojni dnevnik Staneta Škrlja in kronika drugega bataljona Gubčeve brigade.

²⁸ Bojno povelje štaba Gubčeve brigade za napad na Trško goro z dne 9. marca 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-3.

²³ Podatek je iz poročila štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 15. marca 1944 o ponovnem napadu na postojanko Trška gora, Zbornik VI-12-35.

²⁴ Podatki za tretji in četrti napad na Trško goro so zbrani iz tele dokumentacije: kronika štaba brigade, vseh štirih bataljonov in baterije Gubčeve brigade, petnajstdnevno vojaško poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 17. marca 1944, Zbornik VI-12-42, bojno povelje štaba Gubčeve brigade štabu prvega bataljona z dne 10. marca 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-3, poročili štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 12. marca 1944, arhiv IZDG, fase. 189/IV-A2 in fase. 154/II-1, poročili štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 11. in 12. marca 1944, Zbornik VI-12-21 in 22, bojno povelje štaba XV. divizije za napad na Trško goro z dne 7. marca 1944, Zbornik VI-12-12, poročilo štaba Dolenjskega odreda glavnemu štabu Slovenije z dne 15. marca 1944, Zbornik VI-12-36, in vojni dnevnik Staneta Škrlja.

²⁵ Podatek Jožeta Peskarja.

²⁶ Opis smrti Jožeta Kadunca-Ibra je po vojnem dnevniku Staneta Škrlja, političnega komisarja drugega bataljona Gubčeve brigade.

¹⁷ Podatki o pohodu Gubčeve brigade na položaje pri Pijavi gorici in napadu na to postojanko so povzeti iz naslednjih dokumentov: vojni dnevnik Staneta Škrlja, štabna, bataljonske in baterijska kronika, petnajstdnevno vojaško poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 1. aprila 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III—1, in poročilo štaba sedmega korpusa z dne 26. marca 1944 glavnemu štabu Slovenije o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-12-67.

²⁸ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 26. marca 1944 glavnemu štabu Slovenije o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-12-67.

^{2*} Pismo komandanta sedmega korpusa z dne 26. marea 1944 štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 152/1-8.

³⁰ Podatki iz zgodovine Dolenjskega odreda Jožeta Peskarja.

⁵¹ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 26. marca 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-12-66.

³² Navodila štaba sedmega korpusa z dne 29. marca 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-12-74.

³³ Poročilo namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 12. aprila centralnemu komiteju KPS, arhiv CK KPS.

³⁴ Poročilo namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 2. aprila 1944 centralnemu komiteju KPS, arhiv CK KPS.

³⁵ Petnajstdnevno vojaško poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 17. aprila 1944 glavnemu štabu Slovenije, arhiv IZDG, fase. 189/11—1, in poročilo štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 10. aprila 1944 o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-12-109.

³⁶ Petnajstdnevno vojaško poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 17. aprila 1944, Zbornik VI-13-7.

⁵⁷ Gradivo za opis boja pri Trebelnem je povzeto iz petnajstdnevnega vojnega poročila Gubčeve brigade z dne 17. aprila 1944, Zbornik VI-13-7, in po vojnih spominih Franca Avblja-Lojka ter Janeza Hribarja.

³⁸ Poročilo namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 18. aprila 1944 političnemu komisarju sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 152/I-B3.

* Poročilo političnega oddelka XV. divizije političnemu komisariatu glavnega štaba Slovenije z dne 28. aprila 1944, arhiv CK KPS.

⁴⁰ Glej štiri poročila namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade za obdobje od 15. februarja do 15. aprila 1944, v arhivu CK KPS.

XII

OFENZIVA SEDMEGA KORPUSA

Od 16. aprila do 3. junija 1944

Komandant sedmega korpusa je že po napadu na Pijavo gorico nakazal v pismu političnemu komisarju, da bo odslej treba drugače delati in sestavljati drugačne nacрте, ker tako »kot sedaj edinice delajo, ne gre...« Sedmi korpus je namreč razpolagal z močnimi bojnimi sredstvi in s številnimi enotami. Pri rokah je imel dve diviziji, štiri odrede, močno topništvo. Bil je na ozemlju, kjer so bila pglavitna skladišča opreme in bojnih pomagal. Tankov že od nemške ofenzive nišo privlekli iz skrivališč. Če bi osredotočili vsa bojna sredstva in jih organizirano povedli v boj, bi se morali pokazati ugodni rezultati. Ideja o velikih korpusnih akcijah ni bila nova, saj sta jih bila sedmi in deveti korpus že izvajala. Toda te operacije so bile še začetniške, ker poveljniki in štabi še niso imeli dovolj izkušenj. Korpusove akcije so šepale zlasti pri organizaciji sodelovanja artilerije s pehoto ter pehote z inženirskimi odredi. Tankov še niso bili resno uporabili v boju in še niso vedeli, kje bi jih bilo najbolje poslati v boj. Zlasti pereča je bila množična uporaba artilerije pod enotnim vodstvom. S tem v zvezi je bilo vprašanje, naučiti se odrediti pglavitne smeri splošnega napada in ga podpirati s koncentracijo bojnih sredstev.

Neuspeh pri Ribnici

Zveza še ni bila tolikanj razvi ta, da bi mogla zadovoljiti potrebe tako široko zasnovanih operacij. Vendar začeti je bilo treba in si iz akcije do akcije nabirati izkušnje. Zato so se na pobudo glavnega štaba Slovenije odločili začeti veliko ofenzivo sedmega korpusa. Vodilna ideja za operacije v Ljubljanski pokrajini je še vedno bila težnja, da bi pretrgali niz utrjenih postoj ank na kočevski progi in s tem osamili kočevsko posadko, da bi jo sčasoma pripravili za popolno likvi-

dacijo. Za prvi cilj so izbrali Ribnico, za začetek operacije pa so odločili datum okoli 20. aprila 1944.

Sedmi korpus se je kar dobro pripravljaj na operacije. Med poglavitna opravila je sodilo pripravljanje orožja in streliva ter minerskih pripomočkov in ureditev nekaterih zadev v zaledju. Ustanovili so korpusno vojno oblast, ki je odslej povezovala vse zaledne ustanove in postala tako bolj gibčna in ekspeditivna. Uredili so korpusni garnizon za politično vzgojo in vojaško urjenje novih partizanov. To je bila velika pridobitev za vojsko, ker so se tako operativne enote mnogo lažje posvetile operativnim nalogam. Korpusov garnizon seveda ni mogel pošiljati v brigade in odrede popolnoma izurjenih novincev, toda temeljno znanje so dobili v garnizonu in enote so jih lažje vključevale v akcije. Sredi aprila je bil korpus zadovoljen s splošno kampanjo o zavarovanju enot in je menil, da je sedaj mnogo bolje, kajti sovražniku se ni posrečilo obkoluti kake partizanske enote, čeprav je to poskušal.

Nemcem je v Ljubljanski pokrajini še naprej primanjkovalo lastnih sili, zato so pospeševali razvoj in rast domobranstva ter ga začeli močno podpirati. Ze 1. januarja 1944 je general Rösener izdal odredbo o plačah domobrancem. Odslej so jo prejemale po določbah, ki so veljale za prostovoljce pri nemški policiji. Poleg plače so prejemale še vojni dodatki.¹ Seveda je ta ukrep ugodno vplival na domobrance in tišči del prebivalstva, ki je videi rešitev vojnih problemov le v kolikor toliko zagotovljenem obstoju. Mobilizacija je potlej hitreje potekala in domobranske čete so se množile. General Rösener je kmalu spoznal koristi domobranske vojske. Hotel jo je prikleniti nase in na nemške interese tudi s prisego, ki so jo 20. aprila 1944* z velikim ceremonialom izvedli na mest-

* Besedilo te sramotne prisega, ki je posegla z negativnim vplivom celo prek meja Jugoslavije ter prišla na ušesa zavezniškimi voditeljem, je bila takale: »Prisegam pri vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje Velike Nemčije, SS-četami in policijo vestno izpolnjeval svojo dolžnost za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope proti komunističnim banditom in njihovim zaveznikom. V tem boju sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj!« Besedilo domobranske prisega je vzeto iz uvodnika v Vestniku slovenskih protikomunističnih borcev, 1. 1960,

nem stadionu v Ljubljani. Prisegle so vse čete slovenskega domobranstva v ljubljanskem garnizonu. Čete zunaj Ljubljane pa so poslale delegacije s po enim oficirjem, podoficirjem in dvema vojakoma. Vsi domobranci so prisego potrdili s podpisi.² Slovesnosti so prisostovali poleg nemških uradnih oseb, policijskih veljakov in poveljnikov še predstavniki Cerkve z ljubljanskim nadškofom dr. Rožmanom, voditelji slovenske reakcije ter general Rupnik kot predsednik slovenske pokrajinske vlade.

V domobranstvu so se uveli tri poglavitne oblike vojaške organizacije: šolski bataljoni in centri so vadili mobilizirane novince, posadne enote so se izurile za boj v utrjenih postojankah in za obvladovanja ožjega rajona postojank, imeli pa so tudi udarne bataljone, sestavljene iz čet, ki so se najbolje izkazale v bojih s partizani. Ti bataljoni so postali manevrske enote, nekako protiutež partizanskim brdgradam.*

V aprilu in dalje so postali domobranci pomembna vojaška moč nemškega okupatorja, saj se je njih število kmalu povzpelo na okoli osem do devet tisoč mož, do konca vojne pa jih je bilo v Ljubljanski pokrajini še več.

Vse od napada na Pi javo gorico dalje so potekale intenzivne priprave za napad na Ribnico. Bojno povelje je bilo pripravljeno že 13. aprila in poslano vsem enotam. Poveljstva brigad in divizij so se seznanjala z zamislijo štaba sedmega korpusa tudi v osebnem stiku s korpusovim komandantom ali pa člani poveljstva. Bilo je torej dovolj časa za pripravo.

št. 10, ki ga je napisal B. F. Naslov uvodnika je: Domobranska prisega etnično in pravno. Arhiv RSNZ.

Kakšno moralno moč ima v primeru javi z domobransko partizansko prisego, ki se glasi: Jaz, partizan osvobodilne vojske slovenskega naroda, ki se ob boku slavne delavsko-kmečke Rdeče armade Sovjetske zveze bori za osvoboditev in združitev slovenskega naroda, za bratstvo in mir med narodi in ljudmi ter za srečno bodočnost delovnega ljudstva, prisegam, pred svojim narodom in svojimi sobojevniki, da bom posvetil vse svoje sile in svoje sposobnosti v boju proti fašističnim tlačiteljem in barbarom ter da ne bom odložil orožja, dokler ne bodo uresničeni vsi veliki osvobodilni cilji slovenskega naroda in delovnega ljudstva. Prisegam, da se v tem boju ne bom ustrašil žrtev in težav ter da bom, če bo treba, žrtvoval za svoj narod tudi svoje življenje! Smrt fašizmu — svoboda narodu!

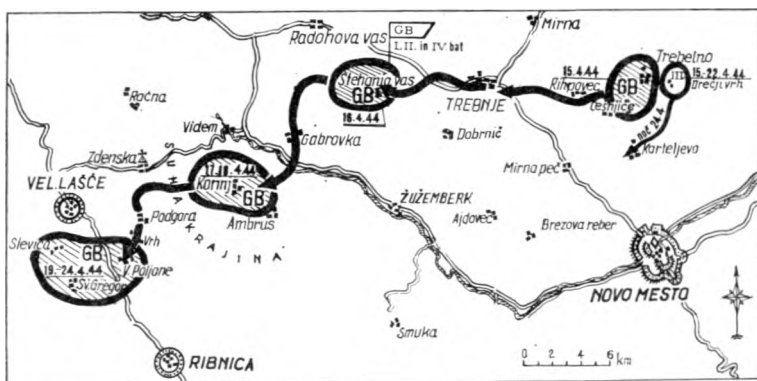
Besedilo je iz arhiva Gubčeve brigade v MLRS.

* Udarne bataljoni so bili ustanovljeni maja 1944.

Končen korpusov načrt za ofenzivo je bil naslednji: po zavzetju Ribnice se bodo korpusove enote usmerile proti Ljubljani, kjer bodo na progi poskušale obvladati še kako oporišče, z manevrskimi boji pa bodo tolkle nemško-domobranske čete. Zamisel sedmega korpusa za napad na Ribnico pa je bila tale: poglobitna naloga, tj. neposreden napad na postojanko in varovanje kočevske smeri je bila zaupana XVIII. diviziji; Notranjski odred varuje smer od Postojne in Rakeka; petnajsta divizija bo s tremi brigadami varovala smer iz Ljubljane, Grosupljega in Velikih Lašč. Gubčevi brigadi so naložili, naj *neposredno varuje* prizorišča poglobitnih bojev pri Ribnici na liniji Velike Poljane—Sv. Gregor. Pred Novim mestom so namesto Cankarjeve brigade pustili na desnem bregu Krke 15. brigado, na levem bregu Krke severno od Novega mesta pa tretji bataljon Gubčeve brigade. Aktivirali so tankovski oddelek in XVIII. diviziji so dodali topništvo., kolikor so ga mogli. Se nikoli doslej partizanski štabi niso zbrali toliko moči na enem mestu in še nikoli ni bilo toliko upov na veliko in popolno zmago.

Začetek napada je bil določen na 19. april.

Po boju na Trebelnem je brigada dobila povelje za premik. Ze 16. aprila je bila v Stehanjd vasi. Zvečer je šla naprej čez Krko pri Zagradcu in se 17. aprila zjutraj naselila v Lazah, Velikem Korinju in Kalu. Tu je ostala do naslednjega dne in se pripravljala na akcijo. Osemnajstega zvečer je od-

Bojna pot od 15. do 24. 4. 1944

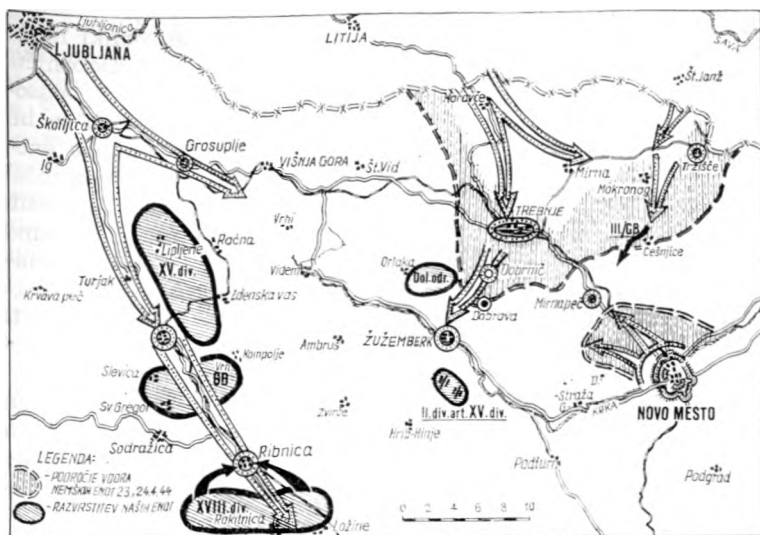
šla na odrejene položaje, kamor je prispela 19. aprila, tako da je bila o pravem času na mestu. Enote so se takole razporedile: drugi bataljon je bil na odseku Mala Slevica — Dvorska vas — Sv. Gregor. Prvi bataljon je bil na Zukovem, četrti pa na Vrhju. Tu so bili tudi brigadno poveljstvo, baterija in inženirska četa. Bataljoni na zavarovanju ribniške akcije so nemudoma začeli onesposabljeni cesto iz Velikih Lašč proti Ribnici, postavljali so mine in pro ti tanko vske ovire. Minerska dela je opravila minerska četa. Brigada je postavila zasede in se pripravila na boj. Zvečer so postavili zasede tudi okoli Velikih Lašč in jih blokirali.

Ribnico so enote XVIII. divizije napadale dve noči, toda uspeha ni bilo. Pokazalo se je, da poveljstva še niso vedela, kako naj pehota uspešno sodeluje s tanki in topništvom. Ribniška operacija je zato bila velika a draga šola.

Gubčeva brigada ni imela kdove kako hudih bojov. Sovražnik je le nekajkrat izpadel iz Velikih Lašč, da bi si ogledal brigadno razporeditev in moč zased. Tako se je 20. aprila četrti bataljon spopadel z izvidniško sovražnikovo skupino in je imel pri tem enega mrtvega. Enaindvajsetega aprila pa se je pri Skrljovici udaril z močnejšo izvidniško skupino prvi bataljon. Sovražnika je pognal v Velike Lašče. Brigada je bila na zavarovanju do 24. aprila, ne da bi se bila resneje spopadala s sovražnimi enotami.

Sovražnik vdre na osvobojeno ozemlje

Ko so Nemci začutili, da se* je jedro sedmega korpusa zbralo okoli Ribnice in da je severni del Dolenjske s Suho krajino skoraj prost, so pripravili veliko akcijo, da bi izkoristili odsotnost brigad in ponovno osvojili Dolenjsko severovzhodno od Krke. Ze sredi aprila, nekaj dni pred bojem Gubčeve brigade na Trebelnem, so napravili postojanko v Tržišču; 23. in 24. aprila so začeli vdirati čez nekdanjo italijansko-nemško mejo, predvsem iz smeri Radeč in Litije v Mokronog, Trebelno, Mirno in Trebnje. Del novomeških čet se je vsul iz Straže proti Brezovi rebri in Ajdovcu. Nekatere manjše skupine so prišle iz Ljubljane in se usmerile proti Suhi krajini. Kolone so nato zavzele Dobrnič in naposled *vdrele v Žužemberk*. Sem je tedaj prispel Dolenjski odred, ki se je

Položaj ob sovražnem vdoru proti Žužemberku konec aprila 1944

odločno uprl. Dva dni se je tolkel in predrzno oviral sovražnikovo napredovanje. Spočetka so mislili, da sovražnik nima namena ostati v Žužemberku. Toda ko je dobil okrepitve in s pomočjo civilnega prebivalstva začel graditi utrdbe, bunker je, žične ovire ter utrjevati razne zgradbe, je postalo očitno, da misli vzpostaviti postojanko, ki je tu že dolgo ni bilo.

Z zasedbo tega dela Dolenjske so Nemci opravili dvojno nalogo: olajšali so napadenim postojankam na kočevski progi obstanek in ustvarili podlago za nemoteno ropanje in uničevanje nekdanjega osvobojenega ozemlja in vojaških ter političnih ustanov. Zasedba je grozila, da bo sovražnik obvladal dolenjsko progo in cesto, vzpostavil povezavo med Ljubljano in Novim mestom, olajšal obrambo Novega mesta in izrinil partizane na območje Dolenjskih Toplic ter Suhe krajine.

V Žužemberku so kot vedno doslej najbolj utrdili dve točki: Zafaro in Cvibelj, kamor se je naselilo sovražno vojaštvo — kakih 300 do 400 mož, med njimi 31. četa domobrancev. Obe cerkvi sta se kar hitro spremenili v utrdbi. Sovražnik je imel nekaj topov. Ražen Žužemberka so začeli utrjevati tudi Trebnje in Mimo peč. Za povezavo med Trebnjem

in Zužemberkom so začasno, dokler se novi postojanki ne bi d od obra utrdili, postavili postojanki v Dobra vi in Dobmiču.

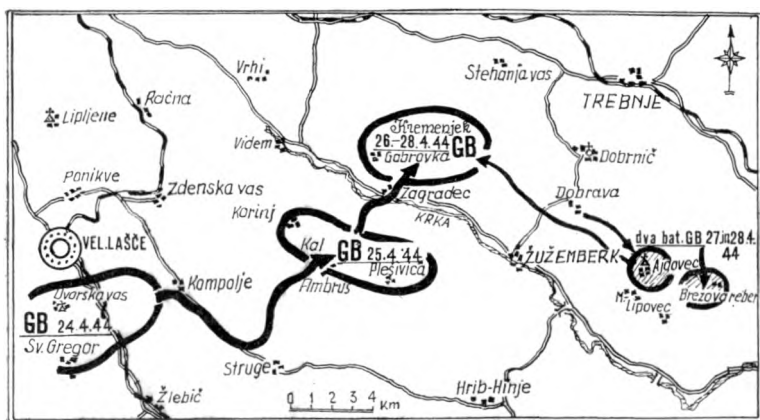
Sovražnikov vdor na osvobojeno ozemlje je v korpusovem štabu sprožil *ogorčeno reakcijo*. Tudi glavni štab je bil vznemirjen. Položaj je analiziral korpusov štab v ukazu enotam in izrazil mnenje, češ da sovražnik nirna moči, da bi začel partizane resno ogrožati, zato se »poslužuje zvijačnosti in naših slabosti ter vdira na ozemlje prav tedaj, ko mi potegnemo enote na drugi odsek. Zaradi slalbe manevrske sposobnosti naših enot mu to uspeva«. Štab korpusa je še ocenil, da sovražnik namerava kontrolirati zasedeni odsek in se širiti zlasti proti Ljubljani. Če ne bi nemudoma reagirali, bi mu prav poceni prepustili osvobojeno ozemlje, mu olajšali pogoje za postavljanje in utrditev oporišč, sebi pa omejili možnosti za operacije in politično delo. Sklep korpusovega štaba je bil, da je treba na take vpade reagirati hitro in odločno, prizadejati sovražniku izgube predvsem v živi sili, da bi ga to spamevalo.³

Štab sedmega korpusa je začel pripravljati operacijo za *ponovno osvoboditev* Zužemberka. Imela je tri etape. V prvi bi partizanske enote, ki so na voljo, podnevi in ponoči napadle Zužemberk, da bi ga ovirale più utrjevalnih delih in slabile njegovo bojno sposobnost. Zlasti naj bi onemogočile ali zelo ovirale preskrbovanje. V drugi etapi bi brigade napadle povezovalni postojanki v Dobrniču in Döbravi, v tretji pa bi sledil zadnji obračun z žužemberško posadko. Zaradi nemškega vdora v Suho krajino in na Dolenjsko se je moral sedmi korpus odpovedati prvotnemu načrtu za nadaljevanje operacij proti Ljubljani in se preorientirati. Začela se je ena največjih operacij v zgodovini osvobodilne vojne na Slovenskem, ki je privedla do velikega poraza sovražnih čet, partizanom pa prinesla slavo. Poglavitne naloge so bile zaupane Gubčevi in Cankarjevi brigadi XV. divizije.

Najprej sta začela žužemberško posadko napadati Dolenjski odred in drugi divizion korpusovega topništva z zaščitnim bataljonom. Topništvo je v presledkih tolklo Zužemberk, da je bila postojanka noč in dan vznemirjana. Medtem je korpusovo poveljstvo premeščalo čete iz rihniške doline, okolice Velikih Lašč in Turjaka v Suho krajino. Gubčeva brigada je že 24. aprila dobila povelje za premik in še isto noč odšla čez kompolsko dolino ter se 25. aprila ustavila na desnem bregu

Krke v Kuželjencu in Plešivici. Ponoči na 26. april se je premaknila čez Krko v vasi Zavrh — Sela pri Šumberku — Kitni vrh — Tmovica. Zasedli so položaje med Zužemberkom in Šentvidom pri Stični ter se vsedh na komunikacijo Zužemberk—Trebneje. Začela se je blokada Zužemberka kot del operacij prve etape. Tretji bataljon je tudi bil v tem delu Suhe krajine in se priključil brigadi. Bataljon se je namreč med sovražnikovim vdorom v rajon Trebelno z manevriranjem umikal premočnim enotam in se nemudoma podal v brigado.

Pri taki razporeditvi brigad je ostal ajdovski sektor prazen in nekontroliran. Zato sta ponoči na 27. april odšla dva bataljona brigade čez cesto Zužemberk—Dobmič. Eden se je ustavil na odseku Ajdovca in kontroliral teren od Soteske do Straže in Prečne, drugi pa je bil v Brezovi rebri in kontroliral okolico Mirne peči do Novega mesta. Tega dne ni bilo bojov. Bataljona sta se ponoči na 28. april zopet vrnila v okolico Sei pri Šumberku. Brigada je bila 28. aprila takole razporejena: prvi bataljon je bil na Orlaki, drugi v Tolčanah, tretji na koti 352 pri Zaliscu, kjer je bila tudi baterija, četrty pa v zasedi nad vasjo Reber in nad Vrhom. V Orlaki je bila tudi inženirska četa. Brigadne enote so se za blokado Zužemberka postavile na ugodnejše položaje, vendar je do 29. aprila niso mogle izvesti, ker brigada še ni dobila dovolj razstreliva, da bi dobro zaminirala cesto. Okrog 3. ure popoldne je pripe-

Bojna pot od 24. do 28. 4. 1944

ljalo iz Žužemberka več blindiranih avtomobilov in dva tanka. Pehota, kakih 50 mož, je spremljala oklopnike. Skupina je pod vasjo Replje prišla do protitankovskega prekopa in postavila zasedo. Baterija je izstrelila na tanke štiri protitankovske granate. Uspeha ni bilo, ker granate niso prebile oklepov. Granata, ki je zadela tankovsko kupolo, se je od nje odbila. Vsa oklopna skupina je nato odšla nazaj v Žužemberk.

Dobrava

Vse tri brigade pod poveljstvom XV. divizije so že za 29. april planirale napade na Dobravo in Dobmič. Zaradi pomanjkanja razstreliva pa so akcijo preložili na 30. april. Le tretji bataljon Gubčeve brigade je z delom čet ponoči na 28. april napadel posadko v Dobrniču, a ni imel uspeha, ker so ga prej opazili. Bataljon se je zato umaknil v vas Zelezno in tam postavil zasedo. Ko je iz Dobmiča proti Občinam šla sovražna patrolja, kakih 30 mož, jo je del bataljo...¹ napadel, ubil štiri vojake, dva pa ranil. Opreme in orožja partizani niso zaplenili, ker je pripeljala avtoblinda in pospravila mrtve in ranjene. Dne 29. aprila Gubčeva brigada ni imela posebnih bojov, pač pa so se okoli Stehanje vasi in Medvedjeka spopadale čete Cankarjeve in 12. brigade.

Dne 30. aprila zvečer se je začela druga faza operacij za osvoboditev Žužemberka. Petnajsta divizija je bila zadolžena za to akcijo. Na voljo je imela tri brigade in jim takole razdelila naloge: Gubčeva bo napadla postojanko Dobrava, 12. Dobrnič, Cankarjevi brigadi pa so ukazali, naj zavaruje Trebanjsko smer. Zvečer je bila v«a cesta od Žužemberka do Trebnjega in vse postojanke ob njej pod ognjem.

Poveljnik Gubčeve brigade je napravil tak načrt za *napad na Dobravo*, da je postavil zavarovanje proti Žužemberku in Dobmiču, ki naj bi obkoljeni Dobra vi onemogočilo sleherno pomoč in da med napadom sovražne skupine ne bi prišle bataljonom v napadu za hrbet; direktno naj bi napadla postojanko predvsem prvi in drugi bataljon. Najprej bi z bombaškimi oddelki vdrla v vas, napravila zmedo in preplah, nakar bi jurišalo jedro bataljonov s podporo orožja topniške baterije in minometov. Toda presenečenje se ni posrečilo. Sovražnikovi stražarji so pravočasno opazili bombaše in dali znak za preplah, nakar so vojaki zasedli pripravljene

obrambne položaje in se začeli braniti. Sele ko je v vasi izbruhnil požar, ki so ga povzročili minometi, in ko je prvi bataljon jurišal v vas, je sovražnik spoznal, da se ne bo mogel obdržati v Dobravi. V neredu se je umaknil v Dobrnič* Tedaj je nastala kratka zmeda v dvanajsti brigadi, ki je napadala posadko v tej vasi. Brigada se je morala umakniti in je nameravala 1. maja ponoviti akcijo, toda sovražnik je vas zapustil in se podal v varno zavetje postojanke v Trebnjem. Tako so bile naloge druge etape izpolnjene. Cesta med Žužemberkom in Trebnjem je bila v partizanskih rokah. Nemci so sicer poskušali vmiti izgubljeno cesto z napadom prvega maja, toda Cankarjeva in deli 12. brigade so mu to preprečili in v boju na cesti med Dobrničem in Trebnjem uničili tank ter avto-blindo.

* Komandant Gubčeve brigade Janez Hribar je v vojnih spominih opisal boj za Dobravo. »Dne 30 aprila zvečer so se bližali Dobravi bataljoni in baterija topništva v dolgih kolonah iz vseh strani. Čete so odhajale na odrejene položaje, baterija pa je čakala na cesti, da bi jo poklicali v boj. Ko je v stolpu vaške cerkve udarila ura deset, je prvi bataljon prečkal glavno cesto pri Dobravi in v velikem loku obšel vas. Nato so se začeli bombaši prvega bataljona neslišno plaziti proti postoj anki. Ču ječe uho nemškega stražarja je zaslišalo sumljiv šum in že je presekalo tišino stražarjev vzklik — Halt! Bombaši so plegli, sovražnik pa je dal znak za preplah in vojaki so nemudoma zasedli obrambne položaje ter se zatekli v bunkerje. Komandant brigade je tedaj dal znak z rdečo raketo in bataljon se je spustil v juriš. Toda mitralješki ogenj je bil prehud in osvetlitev okoliša Dobrave premočna, da bi se moglo kaj napraviti. Bataljon se je moral umakniti.

Na nasprotnem koncu vasi se je približevala postojanki druga bombaška skupina. Ze jo je ustavil domobranski stražar. Tedaj so se oglasila težka orožja. Baterija je začela z akcijo, minometi so usmerili ogenj v vas. Minomet je zažgal hišo in kozolec v vasi. V svitu plamena je druga četa prvega bataljona na čelu s komandantom bataljona Karlom Dimnikom-čalijem jurišala v vas. Vnela se je srdita borba za vsako hišo in vsak posamezen bunker. V središče vasi, v hiše, kjer se je sovražnik branil, so padale mine. Vnel se je še en kozolec, nato je začelo goreti še nekaj sosednjih hiš. Tedaj se je pognal prek ceste drugi bataljon v direktno borbo. Nemci in domobranci so opazili, kako množica partizanov juriša proti središču osvetljene vasi. Upadel jim je ves pogum. Z največjo naglico so se umaknili in pustili v vasi precej opreme, municije in nekaj hrane. Partizani so ujeli devet Nemcev in štirinajst belih,⁴ ki niso utegnili pobegniti.«

Zužemberk

Petnajsta divizija se je nemudoma začela pripravljati za napad na Zužemberk. Poveljstva so imela že dovolj izkušenj glede bojov za to mesto. Sovražnik se je spet utrdil v obeh cerkvah: v Zafari in na Cviblju ter v župnišču. Skupina poslopij v središču mesta je bila obrambni sistem zase. Ker Zužemberk varuje z južne strani še Krka, je bil zares močna utrdba, kot jih je bilo malo na Slovenskem. Njegova centralna lega je omogočala prihod pomoči z vseh strani. Najkrajša in najlažja je bila pot iz Straže čez Brezovo reber, druge smeri pa so vodile iz Novega mesta skozi Mimo peč, iz Trebnjega skozi Dobrnič, iz Straže Skozi Sotesko in Dvor.

Korpusovo poveljstvo ni smelo zanemariti tudi ljubljanske smeri in poti iz Kočevja ter Ribnice proti Zužemberku. Dostopom iz Sevnice in Litije čez mejo je bilo treba posvetiti

vso pozornost. Ni bilo lahko zapreti vseh teh poti in zagotoviti čas za uničenje postojanke, saj so izkušnje govorile, da bi bili za likvidacijo take postojanke potrebni vsaj trije dnevi. Posadka je bila razmeroma najmočnejša, kar jih je doslej branilo Zužemberk. Sestavljena je bila iz 31. čete slovenskih domobrancev in nemških ter drugih čet neznanega porekla.⁵ Tu so bili tanki, ki jim pro ti tanko vski topovi niso mogli do živega, zato jih je sovražnik uporabljal za nenadne protinade.

Dade. Za te namene so bili odlično bojno' sredstvo in le dobro Dostavljene mine so jih mogle krotiti. Kot neprestana grožnja, da se bodo kot gibljiva rezerva s smrtonosno oborožitvijo prikazali prav tedaj, ko bodo borci za obrambo proti njim najmanj pripravljeni, so že sami po sebi zahtevali veliko previdnost pri juriših in zasedanju zavzetih položajev.

Kako so poveljstva reševala vse te taktične težave?

Sedmi korpus je podelil naloge enotam tako, da je XV.

divizija s stirimi brigadami in Dolenjskim odredom morala napadati Zužemberk in zavarovati enote na ozemlju severovzhodno od Krke. Divizija je morala pri vsem tem še nadalje blokirati Novo mesto. Osemnajsti diviziji so namenili zavarovanje vseh smeri jugozahodno od Krke, torej iz Velikih Lašč, Ribarnice in Kočevja. Akcije Notranjskega odreda so podredili Poglavitni nalogi napada na Zužemberk. Pritegnili so tudi bataljon VDV in ga postavili v okoliš Soteske, da bi skupaj z enotami XVIII. divizije branil to smer.

Zavarovainje akcijskega področja je bilo takole organizirano: Cankarjeva brigada je branila smeri iz Trebnjega in Mirne peči, 12. brigada je bila v divizijski rezervi na cesti med Žužemberkom in Dobrničem in je neposredno branila območje Žužemberka s severa. Varovaia je tudi pomembno smer iz Ajdovca in Dvora. Severno mejo je branil Dolenjski odred, petnajsta brigada pa z desnega brega Krke blokirala Novo mesto. Na teh zavarovanjih so nastale velike praznine in taktične slabosti, ki jih je povzročilo pomanjkanje čet. Ajdovška smer, najvažnejša in najbolj nevama, je bila zavaravana le z delom enega bataljona. Pred Novim mestom na levem bregu Krke ni bilo partizanskih čet, na ljubljanski smeri je bilo le nekaj manjših enot Dolenjskega odreda. Osemnajsta divizija je močno zavaravala soteško smer, kjer je imela 10. brigado in bataljon VDV, v Suhi krajini pa je 9. brigada varovala poti iz Ribnice in Velikih Lašč. Osmo brigado XVIII. divizije je bila na Notranjskem, kjer je skupaj z Notranjskim odredom ogrožala Ribnico in Velike Lašče. Osemnajsta divizija je bila razporejena na širokem območju in podoba je, da je bila njenim obrambnim smerem posvečena prevelika pozornost. Na njenih varovalnih smereh so bile preštevilne enote (osma brigada je bila zelo odmaknjena od pravega bojišča), ki bi jih bliže Žužemberku minogo bolj potrebovali.

Za napad na Žužemberk je bila odredjena Gubčeva brigada. To veliko in častno nalogo so zaupali tej partizanski enoti zato, ker je bila v bojih prekaljena in ker je že dvakrat napadala Žužemberk. Dobro je torej poznala možnosti sovražnikov obrambe in njeni borci ter poveljniki so bili seznanjeni s položajem utrjenih rajonov in njihovih obrambnih vrednosti. Toda kako naj brigada izpolni najtežjo nalogo: rušenje utrd, ki sicer niso bile betonske, marveč na hitra zgrajene fortifikacije poljskega tipa? Kako naj na hitra stre obrambo odpornih točk v trdnih cerkvah in trških zgradbah? V ta namen je sedmi korpus za pod poro brigadnim akcijam dodelil tako številno in močno artilerijo s tako velikimi zalogami streliva, kot je doslej še ni bila deležna nobena partizanska enota. Kar dve stotilimetrski havbici, eno 75 mm havbico, štiri 75 mm poljske tope in dva 75 mm gorska topa so zbrali na ognjenih položajih okoli Budganje vasi in Stare gore.* Pred nedavnim

* To so podatki iz poročila sedmega korpusa glavnemu štabu

vznikla ideja o koncentraciji težkega orožja pod enotnim poveljstvom je bila sedaj realizirana. Devet topov artilerije XV. in XVIII. divizije na ognjenih položajih za podporo Gubčevi brigadi pri napadu na sovražnika v Žužemberku je bil zamelek za ustanovitev prve slovenske artilerijske brigade, ki je v tej operaciji prestajala preizkušnjo.

Poveljstvo XV. divizije v Žužemberku ni moglo postaviti nasproti sovražnim enotam zadostne številčne premoči. Gubčeva brigada je namreč tedaj imela po spisku 755 partizanov, od tega jih je bilo v bolnišnicah in na tečajih 81.⁶ Komandant brigade je mogel poslati v boj le dobrih 600 borcev in je tako dosegel majhno številčno premoč nad sovražnikom. Sovražnik je imel prednost v tankih in drugih oklopnih enotah, Gubčeva brigada pa v močni podpori topništva, ki je daleč prekašalo sovražnikovega.

Brigadni komandant je za napad napravil zelo preprost načrt: po topniški pripravi v jurišu z vsemi Stirimi bataljoni vdreti z vseh strani v postojanko in jo nato postopoma likvidirati. Ker na desnem bregu Krke sovražnik ni postavljajl utrdbe niti ni imel obrambnih položajev, je brigada napadala le na levem bregu Krke.

Prvega maja 1944 je bilo pred Žužemberkom vse nared za napad in topništvo je začelo *topniško pripravo*. Ko se je zmrabilo, so začeli bataljoni jurišati. Prvi bataljon je napadal iz Prapreč proti trgu, tretji je iz Rebri napadal cerkev na Cvibljju, četrti je naskakoval iz Zafare cerkev in položaje okoli vasi in župnišče, drugi pa je jurišal iz Trebče vasi proti trgu, kjer je bilo okoli gasilskega doma največ utrdbe. Do jutra je brigada dosegla velik uspeh, saj je zasedla ves trg, le Cvibelj, Zafara in utrjena skupina hiš okoli gasilnega doma so se krepko upirali. Ko se je 2. maja zdanilo, pa se je položaj v Žužemberku nenadoma spremenil. Brigada ni utegnila zavarovati osvojenoga in Nemci ter domobranci so izpadli. Na čelu jurišnih enot so bili tanki, za njimi je naskakovala pehota. Sunek je bil tako močan, da je vrgel bataljone na izhodiščne položaje. Zlasti se je poslabšal položaj zaradi tega,

Slovenije z dne 9. maja 1944, Zbornik VI — 14—83. Kratka kronika prve slovenske artilerijske brigade (arhiv IZDG, fase. 184/1-1) navaja nekoliko drugačne podatke: v žužemberški operaciji od 29. aprila do 4. maja 1944 so bile uporabljene tri havbice 100 mm, havbica 75 mm, brzostrelni protitankovec in štirje poljski topovi.

ker je imel sovražnik zadosti velik manevrski prostor, da je s tanki ogrožal čete, ki so se bile zagozdile globlje v naselje. Nevarnost je bila, da jih bodo odrezali in jim posekali povezavo z brigadnim jedrom. Zato se je brigada umaknila iz trga in ga prepustila sovražniku. Tega jutra je sovražnik pripravil še eno presenečenje napadalcem. S skupino 9 do 11 letal je namreč začel bombardirati vasi in položaje brigade ter topništva. Tako so skoraj popolnoma uničili vas Reber, ki je bila razrušena ali pa je pogorela, ter del oma vasi Budganja vas in Drašča vas. Sovražnik je bil dobro obveščen, kje sta parti-zansko topništvo in brigadni štab.*

Toda brigada je kmalu vmila udarec, ki ga je bilo prizadejalo letalstvo. Ko so se dobro povezali z artilerijo in se dogovorili o znakih za označevanje ciljev, ki jih je treba obstreljevati, in ko so vzpostavili telefonsko zvezo med poveljniki mesti topništva in pehote ter opazovalnicami, se je začel napad na cerkev v Cvibljju. To je bila najbolj nevarna sovražnikova obrambna točka, ker je z višine obvladovala okolico. Artilerija je osredotočila ogenj nanjo in jo začela obdelovati skoraj z vsem orožjem. Minometalski oddelek brigade je sodeloval. Topništvo je imenitno streljalo. Cerkev se je začela rušiti in obramba je imela čedalje manj možnosti, da bi se v njej obdržala. Ena havbičina granata je zadela celo cerkveni zvonik in napravila veliko odprtino, da je mitraljesko

* Brigadni komandant se spominja, kako so letala bombardirala vas Reber. Komaj se je iz megle in mraka 2. maja prikazala pokrajina, že so se prikazala sovražna letala. Toda glušeče brnenje letalskih motorjev in mitraljeski ogenj iz letal niso zbegali borcev. Letala so zaokrožila nad Rebrijo in odvrгла nekaj stokilogramskih bomb. V neki hiši v vasi je bil tedaj tudi brigadni štab. Pravkar so imeli krajši posvet s komandantom glavnega štaba Francem Rozmanom-Stanetom. Brigadni komandant je zahteval, da je treba hišo nemudoma zapustiti, kar se je tudi zgodilo. Brigadni komandant in tovariš Stane sta se napotila proti položajem brigade. Ništa še bila daleč, ko je padla bomba na hišo, kjer sta bila maloprej. Razvaline so tedaj zasule oba kurirja komandanta brigade Čobančka in Milančka. Oba sta se bila zadržala v hiši, ker sta pospravljala arhiv. Po končanem bombardiranju so ju potegnili izpod ruševin na srečo popolnoma nepoškodovana. Ko so letala odletela, je požar uničil še tište hiše, ki so ob bombardiranju ostale cele. Brigada pri bombardiranju ni bila prizadeta, pač pa je bilo ubitih nekaj vaščanov in otrok. Vojni spomini Janeza Hribarja.

gnezdo v njem postalo neuporabno. Topovi so streljali čedalje bolj natančno. Posadka je bila postavljena pred dejstvo: ali doživeti popolno undčenje ali pa zapustiti Cvibelj. Popoldne je juriš tretjega bataljona pomagal sovražniku k odločitvi. Zapustil je Cvibelj in pustil v njem vse težko orožje in veliko opreme. Velik plen je mamil tretji bataljon, toda borci do njega niso mogli, ker so Nemci poslali tank, ki je onemogočal, da bi se približali cerkvi. Borci so zato čakali noči, da bi pobrali plen. Toda namesto njih je na Cvibelj vdrla sovražna skupina in pobrala ter odnesla skoraj vse, tako da je Gubčevcem, ki so potem zasedli Cvibelj, le malo ostalo. Zavezetje Cviblja je bil velik uspeh akcije Gubčeve brigade in artilerije, ki je bil dosežen zaradi izredno dobrega sodelovanja med topništvom in pehoto. Levji delež pri tem je opravila artilerija.

Ko je nemško poveljstvo uvidelo, da je napad na Žužemberk zelo resna zadeva in da je zaradi uporabe topništva *obstane* v postojanki *zelo tvegan*, so začeli ukrepati. Odločiti so se morali, ali bodo naprej branili Žužemberk ali pa ga bodo zapustili, da bi obvarovali posadko pred popolnim uničenjem. Odločili so se za nadaljnji boj in sklenili poslati Žužemberku okrepitve iz Novega mesta ali pa iz Trebnjega. Trebanjski garnizon je bil trenutno preslaboten. Zato so se odločili za Novo mesto. Sestavili so dve koloni. Ena bi se iz Prečne vzpela proti Brezovi rebri in prodrla v Žužemberk. To je bila naj krajša in najbolj vama pot. Druga s tanki bi prodirala skozi Stražo, se preibila pri Soteski skozi partizanske zasede in odkorākala v Žužemberk.

Prva kolona je 2. maja šla na pot iz Novega mesta, za njo se je gibala druga.* Prva je bila hitro v Prečni, od koder se je skozi gozdove neopažena vzpela na Brezovo reber in nadaljevala pohod. Pred Zafaro je najprej naletela na bataljon 12. brigade, ki je varoval čete Gubčeve brigade iz ajdovške smeri. Bataljon je bil presenečen, se razdelil na dva dela in odprl pot sovražnikovi koloni. V tem kratkem spopadu, v katerem je sodeloval tudi del žužemberške posadke, ki je bil pri Zafari v zasedi, je imel 14 mrtvih in štiri ranjene. Tudi dru-

* Iz Novega mesta so bile odšle vse čete, ki niso bile nujno potrebne pri obrambi mesta, skoraj vsi domobranci in del prvega bataljona 14. SS policijskega polka.

gemu bataljonu Gubčeve brigade se ni bolje godilo. Predhodnica sovražne kolone ga je presenetila in že so padli trije borci pri težki bredi. Komandant četrtega bataljona je hitro uvidel, kaj se dogaja na bojišču. Spoznal je, da v tej situaciji ne bo mogel braniti doseženih položajev pri Zafari, zato se je umaknil brez povelja komandanta brigade in z dvema četama napadel prodir a jočo sovražno kolono v hrbet. S tem se je izboljšal položaj drugega bataljona, ki je tudi udaril po sovražnikovi skupini. Napadeni z dveh strani, so se sovražnikovi vojaki zmedli in se začeli umikati. Imeli so izgube. Tedaj je p rispelo na bojišče jedro sovražnikove skupine, ki so jo sestavljali skoraj sami Nemci. Oba Gubčeva bataljona sta se morala umakniti, vendar ništa imela občutnih izgub. Prva sovražnikova kolona je torej izpolnila nalogo in okrepila žužemberško posadko. Odslej je bilo v postojanki 600 do 700 mož in možnosti za zavzetje Žužemberka so se poslabšale.

Druga kolona je iz Novega mesta krenila skozi Prečno proti Soteski. Imela je kake tri tanke. Pri Soteski se ji je postavil v bran drugi bataljon 10. brigade in bataljon VDV. Partizanski strelci so s protitankovskimi puškami kmalu onesposobili tanke; ker je bil odpor partizanskih bataljonov prehud, se je sovražnik umaknil, ko je prej preskrbel, da so odvlekli poškodovane oklopnjake. Intervencija po dolini Krke se je izjalovila.⁷

Sovražnik je tudi na drugih odsekih vpadal na osvobojeno ozemlje. Iz Ribnice se je vzel na Malo goro in prek Seljana in Strug prodril proti Zvirčam, kjer se je spopadel s četami prvega bataljona 9. brigade. Ena kolona se je gibala iz Velikih Lašč skozi Zdensko vas proti Hočevju. Napadle so jo čete drugega in tretjega bataljona 9. brigade. Tudi po glavni cesti iz Grosupljega proti Višnji gori so poskušali vdreti sovražni vojaki. Z njimi so se spopadle patrolje Dolenskega odreda, minerei pa so imeli uspehe s postavljenimi minami. Vsi ti izpadi niso imeli kakega posebnega pomena in niso bili namenjeni za pomoč obleganemu Zužemberku, marveč so imeli vznemirjevalne in ogledniške naloge.

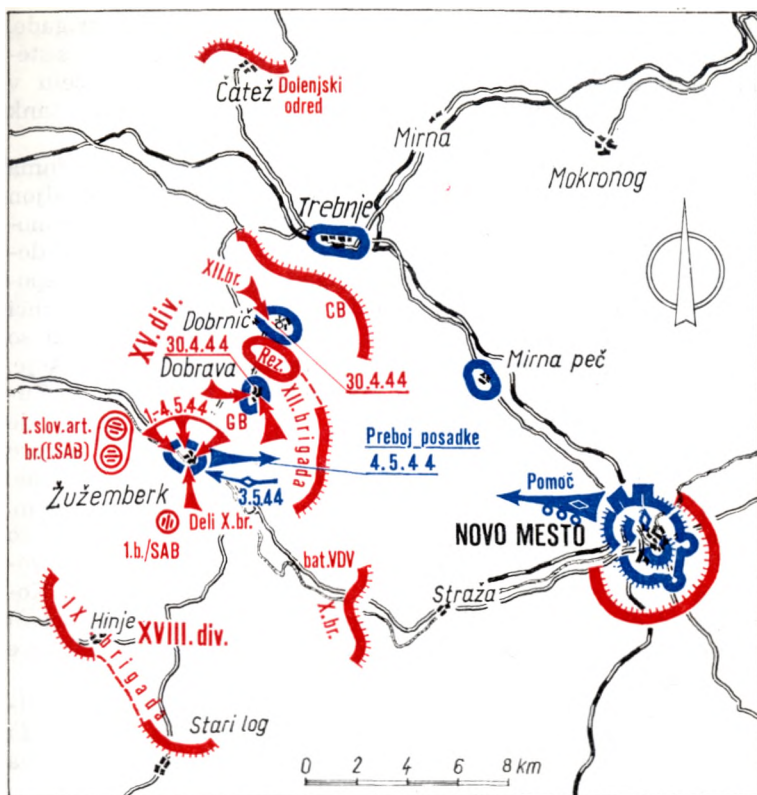
Ponoči na tretji maj je Gubčeva brigada uredila svoje vrste in *nadaljevala* napad. Čeprav so bili borci utrujeni in neprespani, so hoteli dokončati začeto akcijo. Z južnega brega Krke pri Zužemberku so ji poslali v pomoč tretji bataljon 10. brigade. Ta naj bi bil nekaka protiutež pomoči,

ki jo je bila dobila žužemberška posadka prejšnji večer. Po temeljiti topniški pripravi so bataljoni zgodaj zjutraj 3. maja zopet vdrli v Žužemberk. Sedaj so imeli to prednost, da je bil Cvibelj v njihovih rokah in se od te strani ni bilo treba bati kakega presenečenja. Čete so se spustile med žužemberške in zafarske hiše ter se bile za vsako poslopje. Toda sovražnik je imel sedaj dovolj čet, da je lahko branil utrdbe in imel rezerve za protinapad. Borci se med poslopji in v zavzetih ulicah še niso utegnili utrditi, ko jih je sovražnik napadel s stirimi bojnimi skupinami. Njegova zamisel je bila, da bi med hišami nepričakovano priklenil oddelke partizanskih napadalcev in jih uničili. Res se jim je posrečilo, da so nekatere partizanske skupine obkolili, toda borci so si z vztrajnim bojem in minimalnimi izgubami izsilili umik. Le skupina tovariša Tomaža Anteja, v kateri je bilo dvanajst partizanov, je bila stisnjena med zgradbe, od koder ni bilo več izhoda. Skupina se je junaško tolkla, dokler ni do zadnjega popadala.

Poveljstvo sedmega korpusa je neprestano kritiziralo Gubčevo brigado, da je bila počasna in preveč oprezna v napredovanju ter da ni znala izkoristiti začetnih uspehov. Toda vsak predrzen poseg čet je navadno zahteval prevelike žrtve, ki niso bile v skladu z doseženimi uspehi.

Po tem sovražnem protinapadu je topništvo nadaljevalo *rušilni boj*. Vse hiše okoli gasilnega doma in sam dom so bile delno ali pa popolnoma porušene. Zafara je bila požgana. Cerkev v Zafari, osrednji steber sovražnikove obrambe, je bila tako hudo razdejana, da ni več mogla zagotoviti obrambe. Sovražnikova posadka je bila zvečer tretjega maja že v kritičnem stanju. Očitno je bilo, da je partizansko topništvo tako dobro opremljeno in oskrbljeno s strelivom, da bo tudi četrtega maja nadaljevalo rušilno delo in posadka ne bo mogla več zdržati. Imela je slabo podporo artilerije in ni mogla onemogočiti partizanske topove. Utrdbe so bile pre-slabo sezidane, da bi vzdržale kanonado. Zopet je bilo sovražno žužemberško poveljstvo postavljeno pred vprašanje, ali se naprej tolči ali resiti, kar se rešiti da. Za popolno deblokado Žužemberka niso imeli čet.

Ponoči na 4. maj je Gubčeva brigada vnovič napadala v Žužemberku. To noč je sodeloval *tudi četrti bataljon* desete brigade, ki je pod poveljstvom namestnika komandanta XVIII. divizije Petra Stanteta prešel Krko pri Stranski vasi in začel

Osvoboditev Žužemberka od 1. do 4. 5. 1944

prodirati na levi breg. Povezal se je z bataljonom Gubčeve brigade in pregnala sta sovražnika iz usnjame in se približala gasilskemu domu. Pet bataljonov je to noč stiskalo obroč okoli postojanke.

Posadka se je že ponoči pripravila za odhod. Pobrala je vse mrtve in ranjene, naložila strelivo in opremo na vozove in kamione ter organizirala preboj. Tanki so sem ter tja vdirali iz pomembnih rajonov ter poskušali napraviti videz, da ima posadka pobudo v svojih rokah in nadaljuje obrambo. V jutranjih urah je preboj iz Žužemberka podprla sovražni-kova skupina, ki se je, dobro zavarovana s tanki, podala iz

Trebnjega proti Dobrniču. Tu je odrinila enote 12. brigade. Medtem je žužemberska posadka našla v obkolitvenem sistemu nezaseden odsek in neovirana odšla s tanki na čelu v smeri proti Sadinji vasi in Ajdovcu. Pri Ajdovcu je en tank naletel na mino in bil uničen.

Partizanski bataljoni so po odhodu posadke nemudoma z vseh strani vdrl v Zužemberk. Na trgu je tretji bataljon Gubčeve brigade zaplenil nemško zastavo in ujel tri domobrance. Tudi borci četrtega bataljona so ujeli Nemca in domobrancia. Komandant Gubčeve brigade poroča v Vojnih spominih, da so ujetniki izjavili, da so Nemci in domobranci imeli osemdeset mrtvih in okoli dvesto ranjenih. Podatki so pretirani, toda sovražne izgube so vsekakor bile precejšnje. Čeprav se je pobegla posadka potrudila, da bi odnesla iz Zužemberka čim več opreme in rešila vse ranjene in mrtve, je po cerkvah in bunkerjih ostalo le še precej reči. Iz goreče cerkve v Zafari so partizani znosili mnogo streliva in opreme.

Četrty napad na Zužemberk se je končal z zmagoslavjem. Posadka sicer ni bila ujeta ali popolnoma uničena, kot so pričakovali nekateri poveljniki, toda Zužemberk je bil osvojen in sovražnik je dobil lekcijo kot še nikoli doslej. Komandant glavnega štaba Franc Rozman-Stane je realno ocenil pomen te operacije in za uspeh česti tal komandantu Gubčeve brigade in vsem borcem.

Izgube sovražnika v Zužemberku niso znane. Petnajst-dnevno poročilo štaba sedmega korpusa 24. maja navaja, da je imel 85 mrtvih in 110 ranjenih kar je pretirano. Gubčeva brigada je imela 23 mrtvih in 51 ranjenih.⁸

Gubčeva brigada je začela rrapad na Zužemberk istega dne, ko je pregnala sovražno posadko v novoustanovljeni postojanki Dobrava. Borila se je torej štiri dni in štiri noči, ne da bi bila imela možnosti za počitek, saj je uporabila za napad na Zužemberk vse štiri bataljone hkrati. Le enota visoke moralne kvalitete more vzdržati tak napor. Brigadni komandant je zato takole ocenil uspeh pri Zužemberku: »Odličen in polen uspeh v borbah za Dobravo in Zužemberk moramo pripisati spretnosti in sposobnosti vodilnega kadra brigade od četnih komandirjev navzgor, zlasti pa požrtvovalnosti, vztrajnosti in sijajni morali naših borcev, pred vsem komunistov in skojevcev.«⁹ Štab sedmega korpusa je bil bolj skop v pohvali Gubčevi brigadi. Vpletel jo je v občo pohvalo enot XV. divi-

zije. »V bojih za Žužemberk so se izkazale v zdržljivosti in naporih v desetdnevni bojih vse enote XV. divizije skupaj s štabom.«¹⁰ Namestnik političnega komisarja brigade je poročal CK KPS (19. maja), da so se partijci, kandidati in skojevci v boju za Žužemberk dobro izkazali. Največ je padlo organiziranih tovarišev. Precej partijcev je bilo ranjenih.

Objektivna analiza pove, da so bili pogoji za boj zelo težavni. Žužemberka ni bilo mogoče zavzeti na juriš. Poglavitno nalogo: rušenje utrdb je imela artilerija. Gubčeva brigada je morala glede na nevarnost, da bi bili njeni prednji deli v Žužemberku obkoljeni, nastopati previdno in promišljeno izkoriščati topniški ogenj. Boj brigade je zato bil dober, njene izgube pa so bile primerne spričo učinka, ki ga je bila dosegla.¹¹

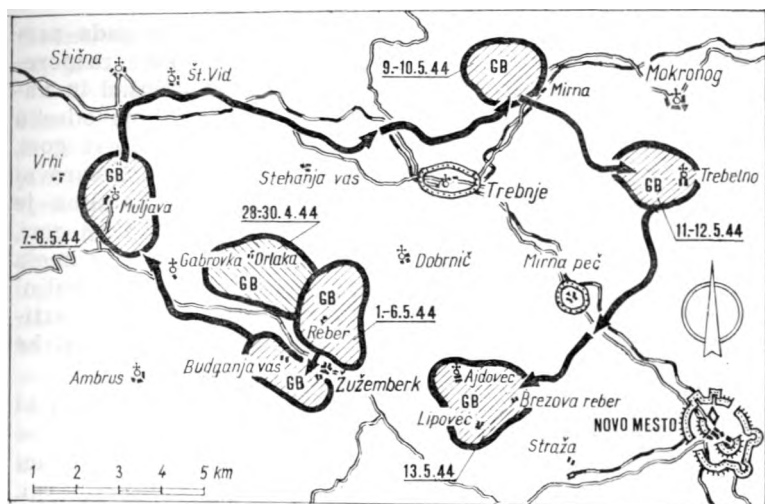
Topništvu obeh divizij je bila pri napadu na Žužemberk zaupana poglavitna naloga. Topništvo je hitro popravilo začetne slabosti glede povezave s pehoto, saj je tretjega dne že imelo speljano telefonsko zvezo z napadajočimi četami. Odločilo se je za posredno streljanje iz razmeroma več je razdalje. Kljub temu so bili njeni zadetki presenetljivo točni. Topovi so porušili cerkev na Cviblju, skoraj popolnoma uničili utrdbe in utrjene položaje na Zafari, zelo onespособili cerkev in porušili skoraj vse obrambne naprave na trgu okoli gasilnega doma. Havbice in top 75 mm so po poročilu štaba sedmega korpusa porabile 967 granat.¹² Prva slovenska artilerijska brigada jih je (po podatkih iz kronike) izstrelila 540.¹³ Največja zasluga za uspeh žužemberske operacije pripada torej artileriji. Brez njenega uspešnega ognja ne bi bil onemogočen obstoj posadke v postojanki. Topništvo je zelo precizno streljalo, se naglo postavljalo na položaje in jih tudi naglo menjavalo; moštvo in poveljniški kader so bili zelo požrtvovalni. Artilerija je v tej operaciji postavila pred sovražnika *novo bojno kvaliteto*, ki ga je presenetila in mu prizadejala nemajhne nevšečnosti. Deseta brigada se je izkazala na zavarovanjih in v sodelovanju z Gubčevo brigado. Njena zasluga in zasluga bataljona VDV je bila, da so pri Soteski zadržali še drugo kolono in ji onemogočili, da bi z vdorom proti Žužemberku dezorganizirala bojne vrste Gubčeve brigade. Poveljstvo sedmega korpusa je v poročilu glavnemu štabu z dne 9. maja ražen 10. brigade posebej pohvalilo njen četrti bataljon, ki se je izkazal pod poveljstvom namestnika koman-

danta XVIII. divizije Petra Stanteta.¹⁴ Na zavarovanjih sta se izkazala drugi bataljon 10. brigade in bataljon VDV. Cankarjeva brigada ni imela večjih bojov. Dvanajsta brigada je branila najvažnejše smeri. Pri tem pa ni imela sreče. Popustila je pri vdoru kolone, ki je bila prodrla iz Prečne skozi Brezovo reber v Žužemberk in proti Trebnjemu podlegala premočnemu pritisku. Druge enote niso imele pomembnih bojov.¹⁵

Neuspela obramba Trebelnega

Po porazu pri Zužemberku je sovražnik zapustil tudi druge postojanke, npr. Trebnje in Mirno peč. Toda brigade si še niso dodobra oddahnile, ko je nemško poveljstvo začelo novo akcijo. Z vseh strani so začeli prodirati na ozemlje, ki so ga bili pravkar zasedli partizani. Nemci so verjetno zbrali nekaj enot 14. in 19. SS policijskega polka, 14. čete tankovskih lovcev iz Štajerske, tri posebne skupine in dve domobranski četi.¹⁶ Z vseh strani so vdrli proti Zužemberku. Uporabi j ali so novo taktiko, ki so jo bili preizkusili v prejšnjih bojih. Gibali so se skrivoma in ponoči po gozdovih ter napadali partizanske čete na zasedah in v vaseh. Partizanski obveščevalci so našli pri nemških ujetnikih bojna povelja, iz katerih je bilo razvidno, da je bilo nemško poveljstvo zelo zaskrbljeno zaradi poraza pri Zužemberku. Z manjšo ofenzivo so hoteli dobiti nazaj izgubljeni teritorij in zaupanje v vojsko. V tej hajki pa se v začetku niso upali zasedati večjih mest in krajev, pač pa so se držali v gozdovih in na taktično ugodnih položajih. Najrajši so napadali manjše partizanske enote, posamezne štabe in iskali terenske organizacije. Partizanske enote se niso najbolje znašle, ker se je sovražnik vrinil v njihove položaje in povzročil zmedo. Poveljstvo XV. divizije se je zato odločilo, da bo začasno potegnilo jedro enot na desni breg Krke, kjer bi počivale in se preuredile.

Gubčeva brigada je bila 6. maja še v Zužemberku. Prvi bataljon je bil na Cviblju, drugi v Liscu, tretji v vasi Hrib nad Rebrijo, četrti pa v Zafari. Bataljoni so se spopadali s sovražnikom, ki je silil proti Rebri in Cviblju, ne da bi utrpeli kake izgube. V Zužemberku so skupaj z 10. brigado rušili utrdbe, ki so še ostale po boju. Na temelju povelja štaba

Bojna pot od 28. 4. do 13. 5. 1944

sedmega korpusa so porušili obe cerkvi. Trdnjavi nista nikoli več zrasli.*

Šestega maja se je Gubčeva brigada premestila čez Krko v okolico Stranske vasi. Le četrti bataljon je bil v Budganji vasi in zavaroval smer proti Vidmu.

Nato se je začelo zanimivo gibanje. Medtem ko so sovražne čete ponovno vdirale iz ljubljanske smeri ali iz Novega mesta proti Zužemberku in Trebnjem, so partizanske brigade začele nekako krožno gibati naprej proti izviru Krke, nato proti Ivančni gorici pa zopet proti vzhodu. Cilj teh gibanj je bil zapirati ljubljansko smer, onemogočiti dotok okrepitev in pregnati sovražnika.

* Korpusovo povelje je to opravičevalo a tem, da je cerkve »belogardistično-švabobranska drhal pod gestapovsko komando ob vsakem vdoru na osvobojeno ozemlje, nazadnje v borbah od 1. do 5. maja 1944 onečastila in spremenila v trdnjavo, iz katere sta tujec in domaci izdajalec streljala z minometi in s topovi v slovenske vasi ter se skrivala pred maščevalno pestjo naše narodno-osvobodilne vojske. Dosledna načelom borbe za svobodo slovenskega naroda bo slovenska narodna vojska še nadalje štela vse, kar je narodu sveto, in rušila vse, kar služi fašističnim razbojnikom in njihovim švabobranskim pomočnikom pri njihovem zločinskem uničevanju slovenskega naroda«. ¹⁷

V skladu s takimi idejami se je Gubčeva brigada premaknila proti severozahodu in bila 7. maja takole razporejena: prvi bataljon je bil v okolici Trebeža pri Sušici in varoval smer proti Lučarjevemu kalu, drugi je bil na odseku pri Sušici in nadziral smer proti Krški vasi in Ilovi gori, tretji je iz rajona okoli vasi Kopolje in Gorenja vas varoval smer Višnja gora—Stična—Radohova vas, četrti bataljon je iz Muljave kontroliral cesto iz Grosupljega proti Višnji gori, baterija pa je bila blizu prvega bataljona v Trebežu in imela iste naloge kot prvi bataljon. Podnevi so bili manjši patroljni spopadi. Brigada, ki je tedaj imela 695 partizanov in partizank,¹⁸ je tudi 8. maja ostala na odseku med izvirom Krke in Ivančno gorico.

Toda v noči na 9. maj je odšla v mirensko dolino, da bi zavarovala prehode čez nemško mejo. Na njeno mesto so se premikale druge brigade. Devetega maja sta bila prvi in drugi bataljon v Trbincu, tretji in četrti pa v Gorenji vasi pri Mirni. Druge enote sedmega korpusa so že začele vdirati na ozemlje med Krko in dolenjsko progo in se z večjimi ali manjšimi uspehi spopadati s sovražnikom. Izrazite ideje ali načrta za nadaljevanje akcije ništa imela ne sovražnik ne poveljstvo sedmega korpusa. Zamisel sedmega korpusa za nadaljevanje operacij, ki so bile začete z napadom na Žužemberk, so se jele šele oblikovati. Njihova vsebina je bila naslednja: očistiti Dolenjsko sovražnikovih enot in uničiti sovražnika v Trebnjem in Mirni peči, kjer je bil pravkar ponovno vzpostavil postojanki. Vsi manevri partizanskih enot so se odslej podrejali tem ciljem.*

Enajstega maja zjutraj je Gubčeva brigada prišla na Trebelno. Bataljoni so se razporedili bolj skupaj: v Trebelnem,

* Med tem se je pripetil omembe vreden dogodek. Sedmega maja 1944 je namreč bila iz artilerije XV. in XVIII. divizije ustanovljena prva slovenska artilerijska brigada (v vasi Lašče pri Dvoru). Kot taka — a ne še formalno ustanovljena — se je izkazala v žužemberški operaciji. Ob ustanovitvi je imela šest havbic 100 mm, štiri poljske topove kalibra 75 mm, eno gorsko havbico 75 mm in protitankovski top kal. 50 mm. Imela je tudi rezervne topove, med njimi tri havbice 100 mm in poljski top 75 mm. Brigada je imela več ko 500 topničarjev, 94 glav vprežne in tovarne živine ter 52 voz.¹⁹ Brigada je postala pomembna enota narodnoosvobodilne vojske Slovenije in odločilno posegala ob napadih na utrjene postojanke.

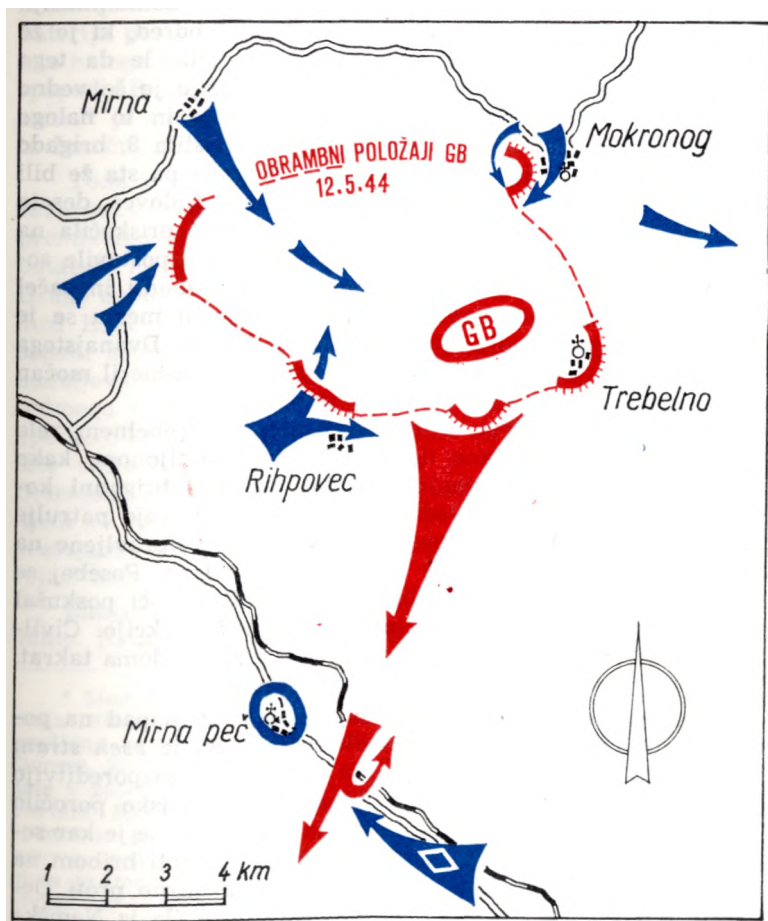
Gorenjem Zabukovju in Vrhju. Na vse smeri so poslali zasede, saj je bil sovražnik še zelo aktiven.

Dvanajstega maja je bil položaj na bojišču že bolj razčiščen. Sedmi korpus je poslal čete čez Krko proti Trebnjem in Novem mestu in potiskal sovražnika vedno bolj v postojanke. Korpus je posebej pozorno zasedel cesto in progo med Grosupljem in Trebnjem. Ob njej sta bili Cankarjeva in 12. brigada, da bi preprečili premikanje po tej komunikaciji. Proti Grosupljemu je bil na straži Dolenjski odred, ki je že dolgo opravljal naloge kot samostojna brigada, le da tega naslova ni imel. Petnajsta brigada XV. divizije je še vedno blokirala Novo mesto na desnem bregu Krke in to nalogo uspešno opravljala. Osemnajsta divizija je pustila 8. brigado okoli Ribnice in Velikih Lašč, 9. in 10. brigada pa sta že bili blizu Novega mesta. Deveta je bila v rajonu Ajdovca, deseta pa okoli Toplic pripravljena, da bi po potrebi priskočila na pomoč 15. brigadi. Ze je bil videz, da so enote postavile sovražnika pred mat, ko se je ta nenadoma prebudil in začel dve nepričakovani in nevarni akciji. V Novem mestu se je številčno stanje posadke povečalo na 2000 mož. Dvanajstega maja je sprožil hajko proti Gubčevi brigadi in usmeril močan napad proti Dolenjskim Toplicam in Gorjancem.

Poveljstvo Gubčeve brigade je bilo na Trebelnem zelo oprezno in je neprestano dajalo navodila bataljonom, kako naj ravnaajo na zavarovanjih. Ze 11. maja je brigadni komandant v pismenem navodilu opozarjal, da morajo patrolje za zavarovanje biti zelo oprezne in vsak čas pripravljene na boj, ker se sovražnik giblje večinoma po hostah. Posebej se je treba varovati zato, ker bo sovražnik že ponoči poskušal zasesti izhodišča za napad, zjutraj pa sprožiti akcijo. Civilnemu prebivalstvu naj se prepove gibanje zunaj doma takrat, ko bodo brigadne enote na sedanjem mestu.²⁰

Dvanajstega maja navsezgodaj se je začel napad na položaje Gubčeve brigade. Sovražnik se je začel *iz vseh strani* pomikati proti Trebelnemu, da bi že s samo razporeditvijo kolon izvedel obkolitev. Petnajstdnevno operacijsko poročilo štaba sedmega korpusa z dne 24. maja²¹ pravi, da se je kar sedem kolon s po 250 do 300 možmi vzpenjalo proti hribom na trebelskem območju. Ena je napredovala iz Mirne proti Debencu, dve sta se približali Stari gori, ena je šla iz Nemške vasi prek Lukovka proti Radni vasi, iz Mokronoga sta odšli

dve; prva je napredovala mimo Žalostne gore proti Trebelnemu, druga pa se je spustila v lakniško dolino. Ena kolona je zapustila Šentrupert in se prek Sv. Križa pomikala proti Zabukovju. Na Debencu in Stari gori sta se brigadni zasedi udarili s sovražnikom, ki ju je nameraval obkoliti. Ceti sta manevrirali, se tolkli in se postopoma umikali proti Rihpovcu. Tu sta bila dva bataljona. Vtem ko se je en bataljon tolkel

Boj pri Trebelnem 12. 5. 1944

pri Mokronogu, je drugi varoval hrbet brigadni bojni razporeditvi iz Šmarjete in s Trške gore. Bataljona pri Rihpovcu ništa mogla zaustaviti sovražnikovega prodiranja. Njegove kolone so vdrle v Blatni klanec in pri vasi Vrh napadje četrti bataljon. Tretji bataljon je nato prihitel četrtemu na pomoč in je iz Zabukovja bočno udaril po sovražniku ter ga z ognjem in jurišem pregnal. Na Žalostni gori je bila v zasedi četa, ki je imela protiletalski mitraljez. Ta je kmalu poškodoval avtoblindo. Nato je sovražnik obkolil četo v zasedi, da se je komaj pretolkla v bataljon. Popoldne je brigada spoznala, da se ne bo mogla držati na Trebelnem, saj je bila že popolnoma obkoljena. Zato se je začela prebijati proti cesti in železniški progi, da bi se umakla na Ajdovec. Ko pa je drugi bataljon prečkal cesto Novo mesto—Trebnje, so jo sovražne avtoblinde zaprle. Izbruhnil je silovit boj. Bataljoni so se pretolkli skozi sovražno motorizirano zaporo, le precej štabnih enot in posameznih partizanov je ostalo na oni strani ceste. Brigada je imela tri mrtve in pet ranjenih ter deset pogrešanih. Med ranjenimi sta bila dva komandanta bataljonov. Brigada se je po preboju razmestila po vaseh. Prvi bataljon je bil na odseku Brezove rebri in se je zavaroval proti Novemu mestu ter Mirni peči, drugi je bil v Velikem Lipovcu in je varoval smer proti Straži, tretji je iz Ajdovca varoval dobrniško smer, četrty je bil v vasi Plano.

V boju okoli Trebelnega je brigada imela precejšnje izgube. Štab in tretji bataljon sta izgubila komori. Nekateri borci so se pri prebijanju ustrašili in so ostali na trebelski strani ceste. To je sovražnik 13. maja prehajkal in jih nekaj polovil, nekaj pa se jih je vdalo.

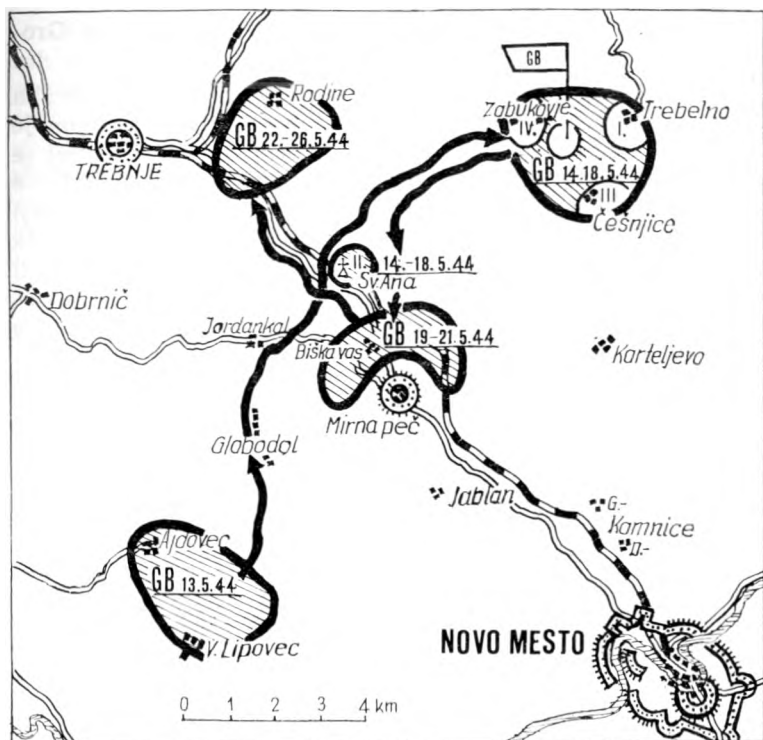
Trebnje

Kakor hitro je postalo očitno, da Nemci poskušajo v Trebnjem in Mirni peči vzpostaviti novi postoj anki, se je ves korpus podal v napad, da bi preprečil sovražnikove načrte. V nemških zamislih je bilo opaziti sistematičnost glede obvladovanja osvobojenega ozemlja. Spoznali so namreč, da partizani hitro reagiraj o na postavitve novih postoj ank in da so se navadili uporabi jati topništvo. Za obrambo proti artilerijskemu ognju je treba graditi trdne utrdbe, za kar je primanj-

kovalo časa. Novi garnizoni so zato bili slabše branjeni, zlasti če niso imeli varnih oskrbovalnih poti. Trebnje in Mirna peč pa sta imeli drugačen položaj. Nemci so v zadnjih akcijah začeli uporabljati novo smer: iz Sevnice ali pa Litije skozi Gabrovko ali Mokronog. Doslej se jim je posrečilo, da so skoraj brez težav prihajali čez mejo. Obe novi smeri pa sta bili naravno usmerjeni proti Trebnjemu. Trebanjska postojanka bi bila torej oskrbovana in branjena iz Litije in Sevnice ter iz Novega mesta. Mirna peč je postala vezna postojanka med Novim mestom in Trebnjem. Imela je to prednost, da je bila skoraj dosegljiva dometu topov iz Novega mesta in Trebnjega, kar je povečalo varnost. Bila je tudi lahko dostopna tankovskim enotam.

Sovražnik je 13. maja prišel v Trebnje iz Novega mesta, da bi se tam utrdil in ustanovil novo postojanko. Skupino so sestavljali deli 52. domobranske čete, nekatere enote domobrancev iz Novega mesta in skupina 83 mož pod Einspielerjevim poveljstvom. Prva posadka Trebnjega je štela 205 mož. Nemudoma so se začeli utrjevati. Nemški zvezni oficir je bil stotnik Lindner, ki je imel v pomoč še dva podoficirja. V dveh dneh je posadka zgradila 22 utrdbic, vas pa so obdali z bodočo žico. Dne 15. maja je prišlo v Trebnjem do pomembne izpremembe. Iz Novega mesta je prispela celotna 33. četa domobrancev pod poveljstvom nadporočnika Oskarja Frankiča, poročnik Teodor Bajec pa je z deli 52. domobranske čete zapustil Trebnje in odšel v Novo mesto. V Mirno peč je odšla iz Trebnjega tudi Einspielerjeva skupina 83 mož, iz Mirne peči pa se je podala v Trebnje domobranska skupina pod poveljstvom poročnika Ivana Kralja. To skupino so sestavljali deli 38. in 40. domobranske čete, ki so se združili v tako imenovano novo sestavljeno 55. četo. Imela je dva voda. Od 15. maja dalje sta torej bili v Trebnjem kot posadka dve domobranski četi ter zvezni nemški oficir stotnik Lindner, skupaj 207 mož.²² Posadka je bila razmeroma slabo utrjena in ni imela niti težkega orožja niti radijske povezave z Novim mestom.

Načrt sedmega korpusa je predvideval, da bi XV. divizija zopet neposredno napadala postojanke, XVIII. divizija brez ene brigade pa bi bila v zavarovanjih. Posebno pozornost so sedaj posvetili dolini reke Mirne in prehodom čez mejo pri Gabrovki. Sem so postavili kar celo brigado. Sedmi kor-

Bojna pot od 13. do 26. 5. 1944

pus se je odločil nemudoma napasti Trebnje, dokler se so-
vražna posadka ne bi tako utrdila, da jo tudi s topništvom
ne bi bilo mogoče pregnati. Zavedal se je, da je glede na
bližino Novega mesta intervencija lahko hitrejša in učinko-
vitejša kot pa v Žužemberku. Zaradi te naglice je bilo v za-
četku precej neuspehov. Neposredni napad na trebanjsko po-
stojanko je bil zaupan Cankarjevi brigadi. Gubčevi so na-
ložili, naj s trebelskega sektorja *zavaruje bojišče* iz mirenške
smeri. Dvanajsta brigada XV. divizije se je postavila na po-
ložaje v mirenški dolini, 9. brigada XVIII. divizije pa je bra-
nila novomeško smer in pazila, da bi sovražne čete ne pro-
drle proti Brezovi rebri in odondod s hrbtni strani napadle

brigade. Dolenjski odred je bil v rajonu Višnje gore in Grospljega.

Do 13. maja je bila Gubčeva brigada pri Brezovi rebri in Ajdovcu, zvečer se je premestila čez progo. Prvi bataljon je bil v Trebelnem in je pazil na Tržišče in Šmarjeto; drugi je imel najvažnejšo nalogo: zavarovati poglavitno smer iz Mirne peči proti Trebnjemu, zato se je postavil pri Sv. Ani; tretji je bil pri Češnjicah, da bi varoval vse poti iz Novega mesta proti Mirni peči in Trebnjemu po hribovitih predelih okoli Hmeljnika, Karteljevega in St. Jurija; četrti bataljon se je postavil okoli Gorenjega Zabukovja in poslal zasedo na Staro goro, da bi branil z jugovzhodne strani mirensko dolino. Inženirska četa in brigadni štab sta bila v vasi Vrh.²³

Cankarjeva in bataljon 12. brigade sta od 13. do 17. maja napadala posadko v Trebnjem. Sprva so partizani napadali samo ponoči. To je bilo ugodno za posadko, ki je ponoči odbijala napade, podnevi pa gradila utrdbe. Partizani spočetka niso imeli uspehov, ker se v boj še ni vpletla artilerija. Dne 15. maja je prišlo, kot smo bili videli, do zamenjave in izprememb v sovražni posadki. Partizani pa so oklenili Trebnje z vseh strani in začeli uporabljati čedalje več topništva. Sovražna posadka je bila prisiljena prenehati z utrjevanjem. Partizanski artilerijski ogenj je postajal vedno hujši, napadi pehote pa čedalje ostrejši. Posadki je postalo jasno, da se brez pomoči iz Novega mesta ne bo mogla več držati. Poslala je 30 mož močno patroljo, da bi obvestila Novo mesto o obupnem stanju. Patrolja se je 17. maja zjutraj skoraj neopažena izmuznila iz Trebnjega. Z zamudo je prispela v Mirno peč in poslala v Novo mesto s sporočilom le enega vojaka. Trebanjska posadka je zaman pričakovala pomoč iz Novega mesta. Do večera so partizani postavili posadko pred dilemo: ali rešiti golo življenje in zapustiti Trebnje ali pa se biti do popolnega uničenja. Odločitev stotnika Lindnerja ob 20. uri zvečer je bila, da se morajo nemudoma prebiti. V dvajsetih minutah so obvestili vse domobrance, ki so jih še mogli doseči, o odločitvi, nakar je sledil izpad iz postojanke proti Grmadi. Akcija se je posrečila. Posadka je brez opreme in obožena le z najnujnejšim lahkim orožjem odšla skozi Globodol in zarana skozi Prečno prispela v Novo mesto. V Trebnjem je pustila skoraj vso opremo in mnogo orožja.

Partizani so zaplenili več kot 150 pušk, 15 lahkih in 7 težkih mitralj ezov, 6 lahkih minometov, en avtomobil in mnogo opreme. Dnevno povelje glavnega štaba o pohvali enotam sedmega korpusa je izražalo veliko zadovoljstvo, ker je bilo sijajno izvedeno sodelovanje odlične artilerije s pehoto.²⁴ Prva slovenska artilerijska brigada je pri napadu na Trebnje uporabila dva poljska topa kal. 75 mm, havbico kal. 100 mm, gorsko havbico kal. 75 mm in protitankovski top. Izstrelili so 149 granat za havbico kal. 100 mm in 454 granat za topove kal. 75 mm.²⁵

Iz domobranskoga poročila objavljamo nekaj zanimivosti iz teh bojov. Prva dva dni so domobranci zlahka odbijali partizanske napade. »Dne 16. maja pa zaradi minometnega ognja ni bilo več mogoče zdržati pri utrjevanju bunkerjev. Od 10. ure dopoldne so namreč partizani začeli obmetavati Trebnje z minami iz več minometov ter obstreljevati z dvema topovima, protitankovskimi topovi in protitankovskimi puškami. Morala pa je pri domobrancih kljub temu bila prvovrstna. Zdelo se je, da vojaki lakote sploh ne občutijo. Topovski ogenj je rušil utrdnico za utrdnico. Ponoči na 17. maj je bilo ranjenih osem domobrancev.« Dne 17. maja se je partizanski ogenj stopnjeval. Obroč je bil strnjen, premikanje po postojanki pa izredno oteženo. Položaj se je zelo poslabšal, ko so partizani po vrsti s protitankovskim orožjem uničili štiri težke in dve lahki strojnici. V razbitih utrdbah so bili domobranci zasuti. Tedaj je bilo ubitih pet vojakov, trije pa so bili močno omamljeni. Ob 19. uri so partizani razbili tri bunkerje in jih takoj zasedli. To je bil vdor v postojanko. Le s težavo so domobranci še obdržali nekaj pozicij. Tik pred 20. uro so topovi uničili še tri bunkerje. Tedaj so opazili, kako se jim bližajo partizanske kolone, ki so štele okoli 250 do 300 mož. Tedaj so spoznali, da je edina rešitev izpad, ki so ga nemudoma izvedli. Domobranci so izgubili vso opremo in celó blagajno. »Danes je zlasti 33. četa,« omenja poročilo, »dobesedno gola. Fantje imajo le še po eno perilo, a še to često krvavo oz. raztrgano.« Domobranci so menili, da bi bilo vse drugače, če bi imeli težko orožje in radijsko zvezo z Novim mestom. Eden od vzrokov za poraz je napačna odločitev, da so poslali v Novo mesto patruljo tridesetih mož, ko bi za to zadostovala desetina. Bilo je več kot 15 mrtvih in 20 ranjenih.

Velika zmaga pri Mirni peči

Poveljstvo sedmega korpusa se je odločilo za nadaljevanje ofenzivnih operacij, saj so bile partizanske enote doslej dosegle imenitne uspehe in ugoden položaj je kazalo izkoristiti. Na vrsti je bila postojanka v Mirni peči. Posadka se še ni bila dobro utrdila; kaj to pomeni, je pokazal napad na Trebnje.

Do 14. maja je bila v Mirni peči *posadka* iz skupine poročnika Ivana Kralja. Posadka se je mrzlično utrjevala, ker je imela na voljo več časa kot trebanjska, je uspela zgraditi veliko solidnejše utrdbe, kot so jih imeli v Trebnjem. Gradili so mitraljeska gnezda in bunkerje. Cerkvni stolp so kot ponavadi izpremenili v ognjeno gnezdo. Žične ovire so postavljali na poglavitne dohode v postojanko. Močnejše zgradbe v Mirni peči so izpremenili v utrdbe in bivališča. Moralna vrednost teh čet ni bila kdove kakšna. Pričakovali so napad. Njihova zamisel za obrambo se je opirala na pomoč topništva iz Novega mesta, ki je imelo dovolj velik domet, da je lahko obstreljevalo položaje okoli Mirne peči. Hrabrila jih je bližina novomeške posadke, ki bi jim v hudi stiski lahko priskočila na pomoč. Posadka je bila razmeroma maloštevilna.

Do izprememb pri posadki Mirne peči je prišlo 15. maja. Skupina poročnika Ivana Kralja je odšla v Trebnje, kjer je okrepila tamošnjo posadko. V zameno je iz Trebnjega prišla 83 mož močna skupina pod Einspielerjevim poveljstvom. Številčno stanje in moč posadke se s tem ništa veliko izpremenila. V Mirni peči je bilo še nadalje le 150 do 200 mož. Bila je zelo ugodna priložnost za njihovo likvidacijo. To pa ni bilo mogoče, ker je prav tedaj divjal boj v Trebnjem. Dne 16. maja zvečer je prispela v Mirno peč okrepitev. Pod poveljstvo nadporočnika Draga Furlana je namreč prispela 31. četa slovenskega domobranstva. Naslednji dan — 18. maja so Nemci v Novem mestu sestavili bojno skupino, ki je bila po moči in sestavi enaka bataljonu. V njej so bile tretja četa 14. SS policijskega polka 70 do 80 Nemcev, 38., 40., 52. ter 32. četa slovenskih domobrancev. Naloga bojne skupine je bila, prebiti se do Trebnjega in okrepi ti posadko mirnopoške postojanke. Razlogi, ki so privedli do odločitve za preboj do Trebnjega, niso znani. Verjetno so hoteli resiti opremo, ki so jo bili prejšnji večer zaradi naglega bega domobranci pu-

stili v Trebnjem. Sovražna skupina se je prebijala skozi zapore enot XVIII. divizije, prispela do Mirne peči in nadaljevala pohod proti zahodu. Tu je naletela na drugi bataljon Gubčeve brigade in se huda potolka z njim. Gubčev bataljon se je moral zaradi premoči umakniti. Sovražnik je imel velike izgube, zlasti so ga ovirala minska polja na cesti, da je imel že precejšnje izgube v oklopnjakih (bataljon so spremljali štirje tanki, 4 oklopni avtomobili, 14 kamionov in 10 osebnih avtomobilov). Prodrli je le do Sv. Ane, nato pa je pohod prekinil in se začel vračati. V Mirni peči je pustil za okrepitve 32. četo slovenskih domobrancev, z drugimi enotami pa se je vrnil v Novo mesto. V Mirni peči so tedaj ostale tele enote: 31. in 32. domobranska četa, nekaj posadnih domobranskih vodov, patrolja 30 domobrancev pod poveljstvom poročnika Kralja, skupina poročnika Einspielerja, 83 mož, verjetno še nekaj topništva in kak vod tankov. Posadka v Mirni peči je tedaj imela nekaj več kot 400 mož.²⁶

Po oborožitvi in številčni moči je bila mirnopaška posadka dovolj močna, da bi se upirala tudi zelo dobro organiziranim napadom številčno močnejših partizanskih enot.*

Postojankino poveljstvo je na podlagi podatkov njihove obveščevalne službe sodilo, da jih napadajo Gubčeva, Ljubljanska, Cankarjeva in Štajerska brigada (tu je bila verjetno mišljena 12. brigada, op. L. A.) in Belokranjski odred.

Dne 16. in 17. maja sta 9. in 10. brigada XVIII. divizije že z vso silo napadali Mirno peč, da posadka ne bi imela miru in se ne bi mogla preveč utrditi. Toda osrednji napad niso

* **Eno od epizod te akcije opisuje domobransko poročilo, ki pravi, da je posadko Mirne peči zelo motilo, da so partizani začeli na višinah okoli Mirne peči postavljati težko orožje in graditi bunkerje. Zato je bilo nujno potrebno pregnati partizane z grebenov in razrušiti utrdbe. Dne 18. maja je poveljnik postojanke sklenil izvesti zvižajno akcijo. V Mirni peči je pustil posadko, sam pa z 31. četo odšel proti Novemu mestu, pri čemer je hlinil beg. Ko so se domobranci toliko odmaknili od postojanke, da jih ne bi bilo mogoče opaziti s partizanskih položajev, se je četa obmila proti severu proti Velikem Kalu in prišla partizanom, ki so bili nad postajo Mirna peč, za hrbet. Četa je razbila partizanske bunkerje, zaplenila nekaj municije in ubila dva partizana. Nato je prodirala po sevemem grebenu mimapeške kotline do Sv. Ane in se nato vrnila v postojanko. (Domobransko poročilo o poteku bojev v Mirni peči in okolici.)**

Osvoboditev Mirne peči, 19. in 20. 5. 1944

zaupali XVIII. diviziji, marveč Gubčevi brigadi, ki se je 19. maja že začela zbirati okoli postojanke.

Poveljstvo sedmega korpusa se je spočetka odločilo, da bodo enotam kar brez posebnih priprav ukazali jurišati v Mirno peč. Prvotno so določili za obči napad 18. maj, toda Gubčeva brigada do tedaj še ni bila pripravljena. Napad so odložili za en dan. Odločili so se, da bodo začeli kar zjutraj ob belem dnevu, ker je topništvo bilo bolj navdušeno za dnevno akcijo. Toda ko je prva slovenska artilerijska brigada 19. maja zjutraj peljala topove na položaje, je ugotovila, da pehotnih enot še ni na odrejenih mestih, zato je topove ponovno umaknila v okolico vasi Korita. Obči napad so ponovno odložili in ga naposled začeli pred mrakom. Petnajsta divizija je Gubčevi brigadi vnovič zaupala odločilno nalogo: neposreden napad na postojanko v Mirni peči. Obrambo pred napadi iz Novega mesta čez Kačjo rido so zaupali 9. brigadi XVIII. divizije in na te položaje poslali še dva bataljona 10. brigade iste divizije. Pobočno smer za intervencije iz Novega mesta je branila 12. brigada XV. divizije na položajih okoli Radne vasi, Brezja in Karteljevega. Cankarjevo brigado so postavili za obrambo smeri proti Sevnici in Litiji, v Mirno in Trebnje, en bataljon pa so na zahtevo štaba XV. divizije imeli na Medvedjeku. Dolenjski odred je pri Višnji gori in Grosupljem branil ljubljansko smer. Osmo brigada je skrbela za ribniško in velikolaško območje. Ker pa je poveljstvo sedmega korpusa izvedelo, da se iz Ribnice in Kočevja proti Dvoru in Zužemberku pripravlja velika akcija proti partizanom, je ukazalo XV. diviziji, naj pošlje Cankarjevo brigado v naznačene smeri, da bi skupaj z 8. brigado XVIII. divizije branila Suho krajino. Zaradi odhoda Cankarjeve brigade so nekoliko spremenili obrambo ljubljanske smeri in po dolini Mirne. Zato se je tudi začetek akcije malo zakasnil.

Sedmi korpus je opozarjal XV. divizijo, naj vse ukrene, da bi se akcija posrečila. Predvsem naj brigade uporabljajo težke minomete, zbrane v enotno vodeni skupini, ker bodo le tako učinkoviti. To so spoznali že pri prejšnjih akcijah, v katerih se niso ravnali po teh načelih. Korpus je opozoril, naj se divizijsko poveljstvo dobro telefonsko poveže z brigadami. Pomembno mesto so namenili artilerijski opazovalnici, kjer so bila tudi poveljniška mesta korpusa in divizije. Korpus je posebej ukazal, da se mora bataljon Gubčeve brigade, ki

bo napadal z zahodnih pobočij Golobinjeka, dobro utrditi in vkopati mitraljeze. S kratkimi besedami je ponovilo poglavitne taktične zahteve za napad: koncentracija težkih minometov, zveza z vsemi enotami, udarnost in smelo vodenje enot, poraba artilerijskega streliva, prehrana borcev in živali, miniranje poti in gradnja barikad.²⁷ Glede boja na zavarovanjih je korpus opozarjal, naj bodo čete odločnejše in naj trdneje drže položaje ter naj ne odstopajo pred majhnimi sovražnikovimi skupinami, češ da so bile motorizirane.

Ker je sovražnik na miniranih poteh izgubil precej tankov in motorizacije, se je zatekel k novi taktiki. Namesto da bi prodiral po cestah, se je spuščal v majhnih kolonah po gozdnih poteh in iskal priložnost, da bi partizanom na zasedah vskočil v hrbet. Imel je zanesljive domobranske vodnike. Zato je skrb za vamost na zasedah zahtevala veliko budnost. Stabi so opozarjali enote, naj poskrbijo za prehrano borcev in naj jo nosijo na položaje, zakaj dogajalo se je, da je bilo hrane dovolj, vendar je na bojišču niso razdeljevali.

Napad na Mirno peč se je začel 19. maja ob 18. uri. Prva artilerijska brigada je pravočasno postavila topove na ognjene položaje ob cesti iz Jordankala proti Mirni peči. Le 1800 metrov daleč so bili od postojanke. Brigada je napravila pokrite položaje za topove, ker so se bali, da jim sovražnikovo topništvo ne bi prizadejalo preveč izgub. Za opazovalnico so izbrali primerno mesto nad Ivanjo vasjo. Topništvo se ni moglo v miru postaviti na položaje, ker ga je motil artilerijski ogenj sovražnikovega topništva in manjši izpad iz postojanke v popoldanskih urah. Kljub temu je topništvo pravočasno opravilo vsa dela pri postavljanju topov.

Tudi bataljoni Gubčeve brigade niso mogli nemoteno zasedati položajev. Tako so na primer s topovi in minometi močno obstreljevali drugi bataljon, ki je bil nad mirnopeško postajo.*

* Komandant bataljona Ivan Pezdirc-Slavo je sklical štab na kratek posvet. Posedli so v krogu in se začeli pogovarjati o pripravah na boj. Nemci so sistematično obstreljevali s topovi greben, na katerem je bil bataljon, in granate so padale čedalje bliže. Namestnik komandanta in politični komisar bataljona Dušan Mežnaršič in Stane Škrli sta svetovala, naj se štab premakne na rob gozda proti Mirni peči, ki je bil sicer pod mitralješkim ognjem, vendar vsekakor bolj varen kot sedanji položaj. Četa, ki je bila

Ozko blokado so bataljoni brigade vendarle uspešno izvedli že ponoči na 19. maj. Prvi in četrti sta bila na liniji Biška vas—Ivanja vas—Golobinjek, drugi je bil v gozdu nad postajo Mirna peč, tretji pa levo od njega nad vasjo Češenjce.

Še preden se je začela artilerijska priprava za napad, je drugi bataljon z jurišem pregnal domobrance iz Ivanje vasi v Mirno peč. Medtem pa so se jim približali domobranci iz 31. čete. To je bila izvidnica, ki je z nenadnim napadom nekoliko zmedla bataljon. Domobranci so, tako sami trdijo v poročilu o teh bojih, ubili šest partizanov in partizanko. Med padlimi je bil komandir prve čete drugega bataljona s partizanskim imenom Gid. Partizani so se po napadu znašli in z jurišem naskočili domobransko izvidnico, ki je naglo izginila v Mirno peč.

Topništvo je že ves dan 19. maja sem ter tja obstreljevalo razne cilje v vasi. Nameravali so onemogočiti utrjevanje in uničevati posamezne točke v obrambi postojanke, ki so bile pomembne za sovražnika. Topniško obstreljevanje je bilo zelo neugodno za sovražno posadko. Ze dopoldne sta bila v župnišću od topovske granate ubita dva vojaka iz 31. domobranske čete, eden pa je bil ranjen. Podnevi so granate ubile in ranile še več vojakov iz drugih domobranskih enot ter Nemcev. Smrtno je bil zadet nemški stotnik Genet. Zavest je pri vojaki posadke Mirna peč, to je iz skupine poročnika Einspielerja in poročnika Kralja, tako opešala, da so zvečine zapustili bunkerje in zbežali. V 31. in 32. domobranski četi pa je bilo vzdušje nekoliko boljše.

Ob 18. uri je topništvo udarilo korekturni ogenj. Najprej so usmerili topovske cevi na sovražnikovo topništvo. Streljali so samo s poljskim topom in izstrelili dvanajst granat, nakar so sovražnikovi topovi obmolknili. Zadetki so bili izredno točni. Ko so se sovražni topovi po enournem molku vnovič oglasili, jih je za to odrejeni top kar hitro ukrotil. Poveljstvo artilerijske brigade je sodilo, da so bili sovražnikovi topovi

blizu štaba, se je že premaknila v tisito smer, za njo pa štab. Tedaj so začele padati granate kot toča, pripoveduje Stane Škrlj v vojnem dnevniku. Mesto, na katerem je bil malo prej bataljonski štab, se je povsem spremenilo. Na tleh so ležale veje in zemlja je bila vsa razrita od granat. Nekaj metrov od tega mesta je ležala z odprto lobanjo bataljonska bolničarka Francka, ki se z drugimi ni bila umaknila. (Vojni dnevnik Staneta Škrlja.)

gotovo pokvarjeni, zakaj nekaj granat je imelo polne zadetke. Ponoči je sovražnik odvelkel topove v samo vas. Drugi pomembni cilji so bili bunkerji na hribu ob topovih in vasi, cerkev, ki jo je sovražnik izpremenil v veliko utrdbo, pokopališče in trdnejše zgradbe v vasi. Topništvo je točno zadevalo. Po sodbi poveljstva artilerijske brigade je bil s topniško pripravo uničen celoten sistem sovražnikove obrambe. Tako je delovalo topništvo.

Poveljnik mirnopoške postojanke je dobro vedel, da se bo po topniški pripravi začel obči pehotni napad na njegovo obrambo. Najbolj ga je skrbel zahodni del vasi, kjer je levo in desno ob cesti Mirna peč—Trebnje nekaj hiš. K temu izpostavljenemu delu pelje več v zemljišče vsekanih poti in grap, koder se je mogoče prikrito približati Mirni peči. Ta del je bil tako zavarovan, da je bila spredaj postavljena žična ovira, za njo pa v precejšnji oddaljenosti bunkerji. Postojanski komandant je ukazal 31. domobranski četi, naj zasede prav ta del vasi in naj se postavi med bunkerje in žično oviro. Domobranci niso imeli nobenega dobrega kritja, zato so si iz hlodov in kamenja napravili zasilne zaklone. Ko se je začel pehotni napad na Mirno peč, so se partizani po skritih in globokih grapah res približali zahodnemu delu vasi, ne da bi bili vedeli za zasilno obrambno linijo, ki so jo bili domobranci pravkar postavili. Domobranci so užgali po njih z vsem orožjem in šli v protinapad. Toda partizani se niso umaknili. Izbruhnil je oster boj z bombami in brzostrelkami. Na desnem krilu domobranske bojne vrste sta kmalu padla dva domobranca, nekaj pa je bilo ranjenih. Ko so šli partizani drugič na juriš, je bil ranjen domobranski minometalec, ki se je ranjen umaknil in je minomet prešel v partizanske roke. S skrajnimi napori in z velikimi žrtvami so domobranci rešili desno krilo pred popolnim uničenjem. Domobranci so sodili, da bi bila postojanka zavzeta, če ne bi bili odbili na desnem krilu uničujočega vala partizanskih napadov. V tem boju je bil ranjen komandir 31. čete nadporočnik Drago Furlan in je moral zapustiti bojišče. Ražen njega so bili ranjeni še štirje domobranci, dva pa sta padla.

Tukaj se je boril z domobranci prvi bataljon. Partizanska poročila povedo, da je že prodril do bunkerjev in jih nekaj tudi že zavzel, potem pa so prišli tanki in ga zavzeli iz vasi. Izkazali so se namestnik komandanta bataljona Miha Pucelj,

namestnik političnega komisarja bataljona Vincenc Lukanc-Emil, četni komandir Tone Kovačič, namestnik komandir ja Pinto Biaggio-Blaž in novomobilizirani borec iz Primorske Kocjančič.²⁸

Desno od prvega bataljona je bil na pobočju Golobinjeka četrti bataljon. Ker je bil določen za neposredno zavarovanje artilerije, je zasedel tudi cesto iz Mirne peči v Jordankal. Vzdrževal je zvezo s prvim bataljonom in pazil na desno krilo, da se iz novomeške smeri ne bi nepričakovano pokazale kake sovražnikove čete. Ko se je začela topniška priprava, je odgovarjalo nekaj topov iz Novega mesta. Ker je padlo nekaj granat na bataljonske položaje, je bilo ranjenih nekaj borcev. Bataljon je zato nekoliko spremenil položaje. Nato je bataljon obiskal komandant brigade Janez Hribar in dal komandantu navodila. Bataljon se je ob določenem času razvrstil v strelce in krenil v napad. Spredej so šli bombaši, iz ozadja so jih varovali mitraljezci. Ko je na dano znamenje prenehala kanonada, se je ves bataljon pognal v juriš. V trušču rafalov iz brzostrelk, puškomitraljezov in težkih mitraljezov ni bilo mogoče več slišati povelj. Bombaši so že metali prvo serijo bomb v bunker je. Naskakovali so tudi barikade pred cerkvijo. Pavle Opara, doma na Primorskem, je s skupino bombašev že zavzel tri bunkerje. Na bojišču je bilo svetlo, čeprav je bila že noč, ker se je vnel neki kozolec. Tedaj je pred cerkev zapeljal tank in oviral napredovanje bombašev. Tukaj je padel Pavle, hudo sta bila ranjena dva četna politična komisarja in komandirja. Bataljon ni dosegel popolnega uspeha in se je zjutraj umaknil na nove položaje.²⁹

Na svojem odseku je napadal tudi tretji bataljon. Ko je utihnil topniški ogenj, se je kot pri vseh bataljonih najprej vnel besedni dvoboj med partizani in domobranci. Nato je vse utihnilo in že so se vsuli borci v dolino z vzkliki Živel Tito! Živel Stalin! Tretja četa tretjega bataljona je bila kmalu pri bunker jih blizu cerkve. Anton Grivec, Franc Planinšek in drugi so vdrli vanj in zaplenili lahki minomet, dva zaboja min, tri puške in ujeli domobranca. Nato so naskočili veliki bunker nad cerkvijo, kjer so bili dva topa, dva minometa in štirje težki mitraljezi. Nekaj sovražnih vojakov so ubili. V tem jurišu je padel eden najbolj hrabrih borcev brigade podporočnik Anton Grivec-Gubec. Kmalu za njim je doletela smrt podporočnika Franca Planinška-Frenka. Četa se je mo-

Ranjenci iz borbe pri
Mirni peči in iz dru-
gih akcij na poti v
roške bolnišnice ma-
ja 1944. (Fotografijo
je prispeval Anton
Dekleva-Nino.)

rala nekoliko umakniti, ker sta jo* obstreljevala tank in blinda. Mrtva oficirja sta ostala pod bunkerjem. Nato so se še enkrat splazili pod utrdbo nekateri borci, da bi rešili Grivčevo truplo. To se jim je posrečilo. Proti jutru se je tretji bataljon umaknil v gozd nad Češenjce.

Veliki bunker nad cerkvijo je naskakoval tudi drugi bataljon.³⁰ Bombaši iz tretje čete, med njimi četni politični komisar Šest in mitraljezec Slak, so napadali z bombami, a so se morali umakniti, ko so imeli nekaj ranjenih.

Tako je četa za četo uničevala bunker je in mitraljeska gnezda. Sele ko so se borci približali središču vasi, jih je sovražnik odbil, ker se še niso utegnili zavarovati proti tankovskemu ognju. Ta je bila največja ovira na poti k popolni

zmagi. Brigada je začela nato z minometi in s topovi sistematično uničevati in slabiti posamezne točke v obrambi. Pritisk na posadko je bil izredno hud, obramba pa zelo omajana. Ko je opolnoči komandant glavnega štaba Slovenije Franc Rozman-Stane vprašal Janeza Hribarja, kako je v postojanki, mu je le-ta odvil, da je postojanka precej trda, vendar je prepričan, da nihče iz nje ne bo ušel, če bodo le zasede na zavarovanjih onemogočile kakršnokoli intervencijo iz Novega mesta ali pa iz katerekoli druge smeri.

Brigadni komandant je nato obiskal položaje bataljonov na bojišču, pregledal čete in ukazal, naj brigadne topove pri- maknejo zelo blizu ciljem.

2e ponoči je bilo očitno, da se postojanka brez pomoči ne bo mogla držati. Padla bi bila že pred jutrom, če je ne bi bil rešil tank. Stabi so se dobro zavedali, v kakšnem položaju je postojanka, in so si prizadevali, da bi ji prizadejali popoln poraz. Poveljstvo prve slovenske artilerijske brigade je slutilo padec postojanke.*

Iz Novega mesta je že zgodaj zjutraj 20. maja začela prodirati sovražnikova skupina, močno zavarovana s tanki in pobočnimi kolonami. Najprej je 9. brigada zavmila tisto skupino, ki je napredovala po cesti proti Mirni peči. Toda sovražnik se je pregrupiral in se vrgel na bataljona 10. brigade, ki sta varovala desno krilo 9. brigade. Boj je bil silovit. Sovražna kolona je morala prodreti v ogroženo postojanko, sicer bi bilo še ta dan po njej. In res se ji je to *posrečilo*.

Pri Mirni peči se je zjutraj 20. maja ponovno razplamtel boj. Artilerijska brigada je s havbico 100 mm, dvema poljskima topoma 75 mm in gorsko havbico 75 mm streljala z vso močjo. Cilji so bili objekti, v katerih se je sovražnik še zadrževal ali pa jih poskušal vnovič zasesti. Sovražnikova artilerija je bila v veliko oporo obleganim. Streljala je na položaje topov prve slovenske artilerijske brigade in na opazovalnico. Že zjutraj so sovražnikovi plotuni kar na devetih mestih pretrgali telefonsko zvezo med opazovalnico, topovskimi položaji in pehoto. V najbolj kritičnem trenutku, ko so v Mirno peč začeli vdirati sovražnikovi tanki in motorizacija, je

* V relacijah o akcijah na Trebnje in Mimo peč je 23. maja 1944 napisalo: »Po raznih znakih smo sodili, da sovražnik name-rava zapustiti Mimo peč.«³¹

Ranjenci iz boja pri Mirni peči pri kosilu, maj 1944. (Fotografijo je prispeval Anton Dekleva-Nino.)

topništvu zmanjkalo streliva. Ko se je sovražnik v Mirni peči pripravil za odhod, je uvodoma sprožil silovito topniško obstreljevanje položajev artilerijske brigade. Ta je seveda molčala, ker ni imela streliva. Le protitankovski top je imel še šest granat in jih izstrelil na prvi tank, ki je privozil do pokopališča, da bi varoval odhod enot iz postojanke. Tank se je ustavil, ker pa ga niso več obstreljevali, je privozil še drugi. Kazalo je, da bo vdrl na topniške*položaje. Zato se je brigada s topovi umaknila do Jordankala.

Sovražnik je začel zapuščati Mirno peč. To so izkoristili bataljoni Gubčeve brigade, ki so se vsuli po čistini proti sovražniku in se zajedli v njegove vrste. Tukaj je imel sovražnik precejšnje izgube, ker se tudi tanki niso znašli, da bi varovali odhajajoče.*

* Brigadni komandant Janez Hribar pripoveduje v spominih, da se je tedaj razvil strahovit boj moža na moža. Partizani so se borili z noži, »kundaki« in vsem orožjem, ki ga je treba uporabiti v boju od blizu. Med borci so bili tudi taki, ki so jurišali brez enega samega naboja, saj je streliva že primanjkovalo. Partizani so lovili domobrance na čistini pod vasjo in spobujali drug dru-

Mirno peč so po sovražnikovem odhodu zasedle enote Gubčeve brigade, 9. brigade in čete zaščitnega bataljona artilerijske brigade. Zmagoslavje je bilo veliko.³²

Točnih podatkov o izgubah Gubčeve brigade in sovražne posadke Mirne peči ni. Na voljo so nam le podaki o izgubah 31. čete slovenskih domobrancev, ki je imela med 19. in 20. majem štiri mrtve, enega pogrešanega in 13 ranjenih. Glede na te podatke iz domobranskih virov in še iz raznih zapisov, ki govore o posameznih epizodah velikega boja za Mirno peč, lahko cenimo sovražne izgube na približno 15 mrtvih in 35 ranjenih. Nadalje bi menili, da so bile približno enake izgube v vrstah Gubčeve brigade. Zelo veliko je zopet padlo vodstvenega kadra.*

S padcem Mirne peči so partizani ponovno vzpostavili tako stanje na osvobojenem ozemlju Dolenjske, kot je bilo pred vdorom sovražnika konec aprila. Nemška pobuda konec aprila 1944 je torej sprožila velik bojni polet enot sedmega korpusa in Gubčeva brigada je dosegla v maju že tretjo pomembno zmago. Glavni štab je izrekel v posebnem dnevnem povelju 23. maja 1944 priznanje in pohvalo enotam, ki so se posebej izkazale v majski ofenzivi. Pohvaljena je bila Cankarjeva brigada za izreden uspeh pri zavzetju Trebnjega, Gubčeva brigada pa je bila *deležna pohvale in priznanja* za osvoboditev Mirne peči. »Po topovski pripravi so borci IV. SNOUB — Matija Gubec,« pravi dnevno povelje, »podnevi izvedli juriš na bunkerje in v postojanko samo. Vsi poskusi sovražnika, da odbije napad, so se razbili pod krepkimi udarci naših borcev. Sovražnik je pustil na bojišču nad 60 mrtvih, več je število pa je bilo ranjenih. S tanki in ostalo motorizacijo je sovražniku uspelo izvleči del posadke v Novo mesto. Prizadevanje naših borcev je bilo poplačano z velikim plenom v orožju in ostalem materialu.« Glavni štab je izrekel še posebno pohvalo borcem, podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem četrte SNOUB Matija Gubec za izkazano drznost, iznajdljivost in vztrajnost pri zavzetju Mirne peči.³³

gega, da bi jih polovili čim več živih. V tem boju so tudi tanki zapustili svoje vojake na cedilu. (Vojni spomini Janeza Hribarja.)

* Namestnik brigadnega političnega komisarja je 4. junija 1944 poročal CK KPS, da so bili vsi namestniki političnih komisarjev čet četrtega bataljona ranjeni. Med njimi eden tako hudo, da je kasneje umri. Poročilo je v arhivu CK KPS.

Vrednost zmage Gubčeve brigade pri Mirni peči je bila med vojno napak ocenjena. Če upoštevamo merila, ki so pomembna pri presojanju uspehov v napadu na utrjeno postojanko, potem pridemo do sklepa, da je bila pri Mirni peči izbojevana velika zmaga, *nič manjša*, kot prve dni maja pri Žužemberku. Mimopeška posadka je bila razmeroma močna, okoli 400 mož, za utrjevalna dela je uporabila nekoliko manj časa kot pred mesecem žužemberška posadka, bila je oborožena s tanki, topovi in z minometi, bila je v dosegu dometa artilerije novomeške posadke, od katere je bila oddaljena le kakih deset kilometrov. Vsi ti pokazatelji izenačujejo mirnopenško z žužemberško postojanko. Res je naravna lega Zužemberka močno vplivala na njeno trdnost v obrambi, toda možnost za intervencijo v Mirni peči je bila za sovražnika idealna.

Sovražnik ni zapustil Mirne peči, ker so to narekovale posebne vojaško-politične okoliščine. Bil je v Mirni peči premagan in prisiljen reševati življenja z umikom v Novo mesto, kakor se je to dogodilo s trebanjsko posadko.

Učinkovitost juriša Gubčeve brigade spoznamo iz dejstev, da je bila postojanka v najkrajšem času zavzeta — če vzamemo za primerjavo Zužemberk in Trebnje — in da je za njeno likvidacijo bilo porabljen najmanj topniške municije.*

Borce Gubčeve brigade je pri napadu na Mirno peč prežela izredna bojevitost kot posledica velike moralne moči, ki se je kazala v silovitosti napada, v nepopustljivosti in v učinkovitosti.** Zmaga pri Mirni peči je zato za brigado bila glede na bojni uspeh vsaj toliko pomembna kot zmaga pri Zužemberku.

Po končani akciji v Mirni peči je zbranim gubčevcem govoril komandant glavnega štaba Franc Rozman-Stane in jim izrekel priznanje in pohvalo.³⁴

* V akciji na Zužemberk je prva slovenska artilerijska brigada uporabila 540 granat, v Trebnjem 549, o porabi municije v Mirni peči pa navaja Kiauta v knjigi *Na bojni črti osemnajste* na strani 446, da so izstrelili 445 granat.

** Komandant Gubčeve brigade pravi v *Vojnih spominih*, da je zavest »s to sijajno zmago čudovito porasla. Junaštvo naših borcev je prišlo ponovno do izraza in je dokazalo, da ni odločilna niti motorizacija, niti boljša vrsta orožja, niti premoč, pač pa zavest, morala in junaštvo borcev, ki se bore za svobodo svoje domovine. Justin Novak, Jože Plevnik, Anton Boltez, Ignac Oblak, Debevc (Anton, dop. L. A.), Anton Grivec, Ivo Križanič in mnogi

Tržišče

Petnajsta divizija je po napadu na Mirno peč potrebovala počitek, toda zavzeto postojanko je bilo treba razbiti, stvari pa odpeljati. Dne 22. maja so sovražnikove enote prodrle čez mejo in po dolini Temenice napredovale v Trebnje, kjer so se ustavile. Nato so nadalj evale pot proti Mirni peči in Novemu mestu. V Trebnjem in Mirni peči so pustile nekaj vojaštva. Tudi napadi iz grosupeljske smeri so kazali, da namerava sovražnik poskusiti s te strani, ko mu je na novomeško-trebanjski smeri spodletelo. Petnajsti diviziji torej ni ostalo časa za počitek. Najprej je nameravala napasti Trebnje, da bi si sovražnik v bodoče premislil predrzno vzpostavljati postojanke na tistih mestih, ki so bila pred kratkim likvidirana. Ukazal je Gubčevi brigadi, naj v noči na 23. maj s pomočjo artilerije napade postojanko in prežene sovražnika. Gubčeva brigada je napadla v določenem roku, potisnila vse sovražnikove skupine z izpostavljenih položajev okoli Trebnjega, mesta samega pa isto noč ni mogla zavzeti, ker je posadka dobila okrepitev. Toda sovražne enote se niso zadrževale v Trebnjem in Mirni peči ter so se kmalu umaknile. Večje težave je XV. diviziji povzročala aktivnost sovražnih čet pri Grosupljem, od koder so vdirali proti Stični, Muljavi in Zužemberku. Zato je divizijsko poveljstvo 23. maja ukazalo, naj se enote na novo porazdelijo. V poštev sta prišli le dve brigadi, tj. Gubčeva in 12., zakaj 15. je blokirala Novo mesto na desnem bregu Krke, Cankarjeva pa je bila še vedno v Suhi krajini, kjer je zapirala smeri iz Kočevja in Ribnice.

Gubčeva brigada se je 23. maja začela pomikati na položaje Leskovec—Višnja gora—Luče, da bi zaprla smer od Grosupljega, zaminirala in popolnoma onespособila za promet cesto na Peščeniku in v dolini Temenice. Kot vidimo, so postala aktualna pota, ki so peljala iz Litije čez nekdanjo nemško-italijansko demarkacijsko linijo v dolino Temenice. Petnajsta divizija jo je začela sedaj varovati. Dolenjski odred je tedaj bil okoli Predol in Lipljen. Dvanajsta brigada je ostala severno od Trebnjega in varovala dolino reke Mirne ter pota čez mejo proti Trebnjemu. Deveta brigada je ostala na cesti iz Mirne peči proti Novemu mestu.

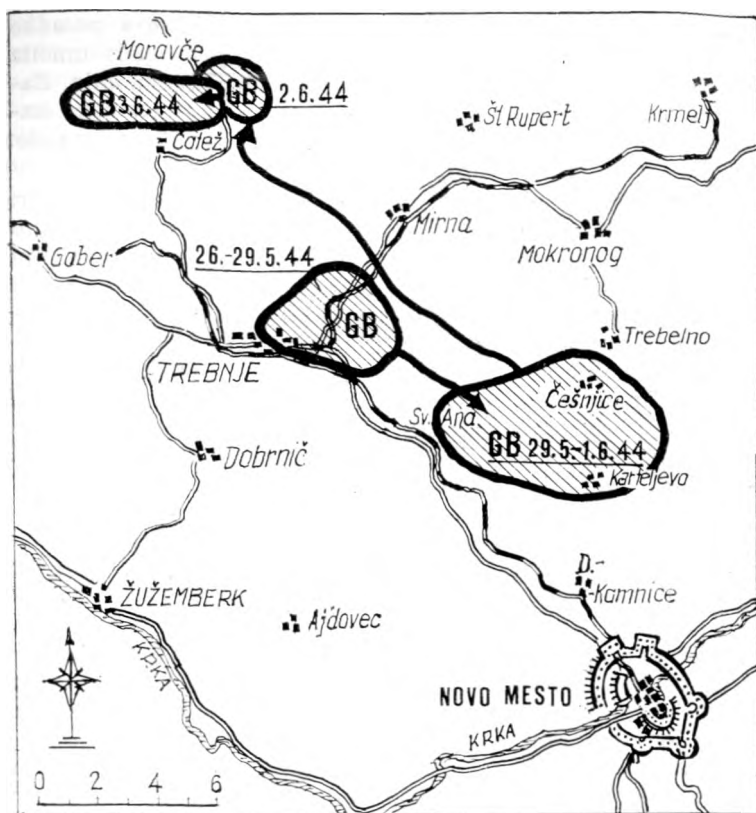
drugi so bili junaki, ki so neustrašeno z bombo v roki drveli pred žrelo sovražnikovih tankov, med kolono belih in jih pognali v beg.«

Dne 24. maja so v Trebnje in Mirno peč vnovič prišli sovražni vojaki in podoba je bila, da nameravajo tam ostati. Začeli so se utrjevati. Poveljstvo sedmega korpusa je pripravilo napad na obe postojanki. Korpus je porazdelil naloge enotam tako kot v prejšnjem napadu, a akcije ni bilo, ker so se sovražne čete 25. maja umaknile. To je bilo gibanje, ki naj bi dokazovalo, da so Nemci še vedno gospodarji položaja. Sedmi korpus je uvidel, da je treba kaki koloni zadati hud udarec, da bi naposled dobil pod kontrolo ozemlje, ki ga je bil vnovič osvobodil, ali pa ponovno stolči kako postojanko.

Poveljstvo sedmega korpusa se je odločilo za likvidacijo postojanke v Tržišču. Posadko je sestavljala manjša skupina Nemcev in 35. posadna četa slovenskih domobrancev. Ustanovljena je bila 8. aprila 1944. Obvladovala je ves teritorij okoli Tržišča, Mokronoga; njene patrulje pa so prihajale celo do Trebelnega in Mirne. Neposreden napad na postojanko so zaupali XVIII. diviziji, XV. pa je bila na zavarovanjih. Zamišljal za akcijo je bila podobna kot pri drugih napadih. Napadajočo 10. brigado pod poveljstvom nekdanjega gubčevca Franca Rojška-Jake je s tremi topovi podpirala prva artilerijska brigada, medtem ko je brigada imela v svoji sestavi brdski top 75 mm in baterijo štiri težkih minometov, s čimer je izpolnila taktični načrt o množični uporabi minometov pri napadu na utrjeno postojanko.*

Gubčeva brigada je 27. maja prišla v okolico Trebnjega, Mirne peči in Čateža. Se isti dan je dobila novo razporeditev, ki je bila v povezavi z *zavarovanjem akcije* na Tržišče. Dvanajsta je odšla na mejo, da bi zavarovala prehode. Gubčevi pa so ukazali, naj se 29. maja ob 18. uri tako premakne, da bosta dva bataljona na odseku Sv. Ana—St. Jurij. Naloga je bila, preprečevati gibanje sovražnih čet po cesti iz Novega mesta proti Trebnjemu ali iz Mirne peči proti Poljanam. Bataljonoma so naročili, da morata cesto dobro zaminirati, zarušiti in napraviti barikade. En bataljon so poslali v okolico Karteljeva. Ta je moral bdeti nad ozemljem proti Novemu mestu, Trški gori in Šmarješkemu Toplicam. Priporočili so mu, naj postavlja zasede kar na izhodih iz postojank. En bata-

* Artilerijska brigada je aktivirala za napad na Tržišče dva poljska topa 75 mm in havbioo 75 mm. Kronika 1. slovenske artilerijske brigade, arhiv IZDG, fase. 184.1-1.

Bojna pot od 26. 5. do 3. 6. 1944

ljon naj bi brigada imela v rezervi okrog Cerovca. Odgovornost za temeniško dolino so tudi zaupali Gubčevi brigadi, ki pa bi imela tam le stalno patroljo, ki bi bila sposobna nemudoma obvestiti štab brigade o prihodu sovražnih čet. Dolenjski odred je imel pri Temenici zasedo, sicer pa je bila njegova poglavitna naloga, demonstrativno napasti Grosuplje, ko se bo začel napad na Trzin.

Napad na Trzin se je začel 30. maja 1944 ob 4.30 zjutraj. Deseta brigada je imela velik uspeh. Najprej je z jurišem pregnala sovražno posadko v cerkvi pri Sv. Juriju, nato pa

je v naskoku likvidirala posadko v Tržišču. Jedro posadke se je sicer iz postojanke umaknilo, vendar je brigada uničila dva tanka, oklopni avtomobil in dva osebna avtomobila. Zaplenila pa je tank, oklopni avtomobil in dva šesttonska kamiona. To je bila izredna zmaga razmeroma mlade brigade. Zal se čete na zavarovanjih niso izkazale.

Gubčeva brigada je bila za obrambo prizorišča bojev pri Tržišču takole razporejena: prvi bataljon je bil na Jagodniku na grebenu nad Gorenjim Karteljem, drugi pri Sv. Ani vzdolž železniške proge do železniške postaje Mirna peč, tretji na grebenu nad Št. Jurijem, četrti je bil v rezervi nad Češnjicami. Štab brigade, inženirska četa in ambulanta so bili v Cerovcu. Vsi bataljoni, razen četrtega, so imeli nalogo, varovati smeri s Trške gore, iz Novega mesta in Mirne peči. Četrti bataljon je kot rezerva moral zavarovati smer Trebelno—Laknice proti Bogniški vasi. Kmalu po napadu na Tržišče je odšel iz Novega mesta domobranski bataljon »O« (Ost-vzhod, sestava: 31., 32. in 55. četa) na pomoč napadeni postojanki.* Z njegovo 31. četo se je pri vasi Hmeljnik najprej spopadla četa prvega bataljona. Četa se je morala spočetka umakniti, nato pa je prisilila sovražnika, da je odšel proti Novi gori. Druga četa istega bataljona je šla napadat sovražnika, ki se je gibal po dolini Štatenberga. Imela je neugoden položaj, sovražnikov ogenj pa je bil tako močan, da se je umaknila. Prvi bataljon je tako dovolil, da je sovražnik nadaljeval pot proti Trebelnemu. Prvi bataljon je imel v boju enega mrtvega, enega ranjenega in enega pogrešanega. Četrti bataljon je sprva pri Čretežu zadrževal domobrance, nato pa je odšel proti Trebelnemu, da bi tam pregnal sovražnika. Toda le-ta je bil že odšel proti Tržišču. Tudi dve četi tretjega bataljona so zaman poslali proti Trebelnemu. Gubčevi brigadi se je torej sovražni bataljon izmuznil in se nepričakovan prikazal v Tržišču, kjer je 10. brigadi povzročil velike nevšečnosti. Na umiku je morala uničiti del plena, zlasti težkega orožja.³⁵

Gubčeva brigada v boju z domobranskim bataljonom »O« ni izpolnila pričakovanj. Spopadla se je prav s tistima dvema

* Bataljon »O« so nameravali domobranci ustanoviti že v Mirni peči (okoli 19. maja 1944). V ta namen je 18. maja zvečer prispel iz Ljubljane v Mirno peč že določeni komandant novega bataljona. Z ustanovitvijo pa ni bilo nič, ker je to preprečil napad na postojanko. Bataljon so ustanovili nekaj dni kasneje.

četama (31. in 32.), ki ju je bila premagala v Mirni peči. Domobranci so v tej akciji ubrali pametno pot. Niso se spuščali v boje na zemljišču, zakaj njih poveljstva naloge je bila reševati posadko iz Tržišča. Zato so se okoli Trebelnega izmaknili bojem in neprijetno presenetili 10. brigado, ki je morala na umiku uničevati s težavo priborjeni plen.

Akcija Piatnik

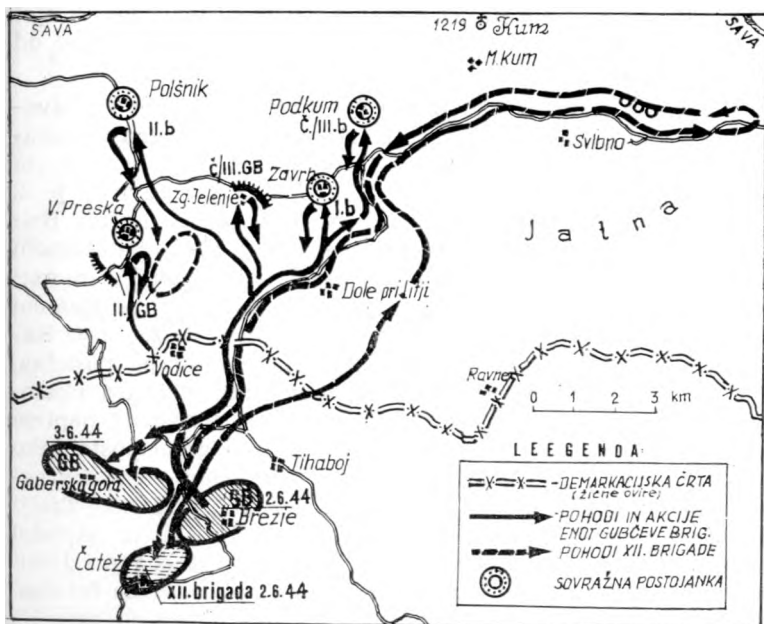
Petnajsta divizija je nato dobila povelje, naj iz tovarne papirja Piatnik odpelje čim več papirja, saj ga je v propagandnih oddelkih partizanskih enot že začelo primanjkovati.

V tovarni je tedaj bilo 188.000 kg raznovrstnega papirja in filca, ki bi ga bili lahko uporabili v bolnišnicah. Tovarna Piatnik je bila v bližini Radeč pri Zidanem mostu. Potrebno bi torej bilo prodreti čez tedanjo italijansko-nemško mejo, odkorakati po cesti proti Radečam in zavzeti tovarno. V njej tedaj ni bilo vojaštva, ker je bila razmeroma zelo daleč od partizanskega ozemlja.

Divizija je imela pri roki le dve brigadi, Gubčevo in dvanajsto. Napravila je načrt, po katerem bi 12. brigada evakuirala papir, Gubčeva pa bi akcijo varovala. Obe brigadi sta se že 1. junija premaknili v okolico Cateža. Gubčeva se je 2. junija zbrala pri zapuščenem gradu Turn pri Moravčah. Brigadni zbor je imel nalogo olajšati razdelitev nalog bataljonom in četam. Brigadni komandant je izdal bojno povelje in razdelil naloge: prvi bataljon naj uniči sovražno postojanko Zavrh nedaleč od ceste, ki je peljala od Sv. Križa proti Radečam. V vasi je bila obmejna karavla, v njej pa posadka, verjetno deli 1. čete 937. bataljona deželnih strelcev. Postojanko bi bilo treba uničiti, ker je ogrožala transport papirja po cesti. Drugemu bataljonu so ukazali, naj uniči postojanko Polšnik. Posadko so ražen nemških žandarjev pravtako sestavljali deli 1. čete 937. bataljona deželnih strelcev. Tretji bataljon naj bi se podal proti postojanki Preski, jo napadel ali blokiral in s tem zavaroval smer iz Šmartnega pri Litiji proti Sv. Križu. Tretji bataljon bo to opravil z dvema četama, medtem ko bi ena četa prodrla globi je v zasedeno ozemlje in napadla postojanko Sv. Jurij pod Kumom.

Ta postojanka ni bila nevarna zaradi majhne posadke, le 12 žandarjev,³⁶ marveč zaradi lege. Lahko bi bila oporišče za napade večjih nemških enot na transport papirja. Četrty bataljon je ostal na meji, da bi zagotavljal nemoteno vrnitev transportne kolone in enot 12. brigade ter Gubčeve brigade. Bojno povelje je izdal komandant brigade, nakar so isto napravili komandanti bataljonov in komandirji čet.

Brigada je v temni noči tiho odšla proti meji. Borci so bili dobro oboroženi, nosili so bombe za napade na bunker je in dolge kole, na katerih je bila na koncu navezana slama ali kaka druga gorljiva snov, da bi zažigali postojanke. Pri vasi Brezje je prešla mejo in se razdelila v skupine, ki so odšle proti cilju. Tudi 12. brigada je šla čez mejo. Toda namesto da bi odkorakala kar po cesti v taki razvrstitvi, ki bi omogočala nagel pohod, je zaradi napačnih obveščevalnih podatkov zavila na stranska pota in porabila kar štiri ure, da je pri Zagozdu zopet prišla na cesto. Tudi po njej se je pohod

Zavarovanje akcije Piatnik

počasi odvijal. Dvanajsta je šele zjutraj 3. junija prišla na cilj. Tu se je zavarovala proti Radečam in začela nakladati papir. Toda organizacija transporta je slabo delovala. Ker niso našli dovolj kamionov, so do 6. ure naložili le 8000 kg papir ja in ga začeli voziti proti Sv. Križu. Pohod se je zavlekel, vendar je brigada naposled srečno pripeljala plen do Čateža.

Vtem so bataljoni Gubčeve brigade naskakovali nemške utrdbe. Prvi je 3. junija ob 1. uri po polnoči prispel na izhodiščne položaje. Postojanka *Zavrh* je bila ograjena z bodečo žico, okoli nje pa so bili izkopani rovi. Pod poveljstvom komandanta bataljona kapetana Mihe Krištofa so borci trikrat jurišali, a so bili vselej odbiti. Pred zoro je prispela v postojanko okrepitev, 40 do 50 mož, ki je nemudoma napadla bataljon. Bataljon se je upiral z močnim mitraljeskim in minometnim ognjem, a se je moral vseeno umakniti. Tedaj je prispel na bojišče komendant brigade in bataljon vnovič pogнал v boj. Borci so nato pregnali napadalce, ki so se zatekli v postojanko. Ob 14. uri so bataljonu ukazali, naj se umakne izpred postojanke ter razmesti na Gabrsko goro.

Drugi bataljon se je okoli 2. ure zjutraj ustavil. Izvidnica je sporočila, da so pred Polšnikom in da niso opazili sovražnikovih patrulj. V tišini so se nato razmestile čete na izhodišča za napad. Kmalu so padli prvi streli. Nemška zaseda je bila postavljena nad vasjo in je zaslutila, da nekaj ni v redu. Začela je streljati in se nato hitro umaknila v postojanko. Čete so to izkoristile in se v teku približale prvim hišam. Nihče ni natanko vedel, kje se zadržuje sovražnik, zato so se borci zelo previdno gibali med hišami. Ko je minilo nekaj minut, so Nemci začeli streljati, s tem pa so izdali svoje položaje. Bombaši so bili že pripravljeni. S kriki na juriš so stekli proti najmočnejši in najvišji stavbi — šoli. Prvi so prišli do glavnih vrat, a jih niso mogli razbiti. Zato so skozi strelske line nametali bombe. Ker pa ni bilo uspeha in so se Nemci močno branili, so se bombaši pod varstvom mitralješkega ognja umaknili na varno za hiše. Čeprav so jih obsipali z ognjem, ni bil pri umiku nihče ranjen. Začeli so se že pripravljati za nov maskok, ko pride komandir čete Janez in sporoči, da je njegova četa že zavzela sosednjo utrjeno hišo, pobila več Nemcev in zaplenila nekaj orožja, streliva in opreme, Nemci pa so se zatekli v najbolj utrjeno — v šolo. Dva

borca sta s pobočja nad šolo že razbila strešno opeko in začela metati bombe na podstrešje. Kmalu se je pokazal ogenj in že je kazalo, da bo mogoče uničiti tudi to utrdbo. Toda Nemci so pogasili ogenj. Bombaši so v drugič napadli. Med prvimi so bili Lado Kalčič, Vera Skušek in Oblak in še nekateri. Prodor v notranjost zgradbe se ni posrečil.

Med jurišem na postojanko sta padla namestnik komandanta bataljona Stanko Mežnaršič in Vera Skušekova, brigadna bolničarka. Bataljon je še večkrat z jurišem poskušal zavzeti šolo, toda ni šio. Imel je preveč žrtev. Zato je prekinil napad. V boju za postojanko Polšnik je zaplenil brzostrelko, mnogo stvari pa so intendanti že med bojem naložili na voze. Največ hrane so dobili v trgovini, ki je bila dobro založena z mastjo, moko, oljem, s sladkorjem, cigaretami in z drugim blagom.³⁷

Drugi bataljon je na ukaz komandanta brigade ob 5. uri poslal dve četi na položaje pri Mali in Veliki Gobi, kjer sta varovali transportno kolono 12. brigade, ena pa je ostala v zasedi na odseku ceste nad Presko. Do 17. ure ni bilo sovražnikove intervencije, le manjše patrolje so vohljale za partizani. Ob 17. uri pa sta prišli dve sovražni skupini. Ena, kakih 100 mož, je prišla po cesti Čeplje—Preska, druga, enako močna, pa ob meji. Bataljon je skupini tako dolgo zadrževal, dokler ni bil transport na varnem, nakar so ga poklicali na Gabrsko goro.

Tretji bataljon je v treh skupinah šel na akcijo. Ena četa je morala napasti in blokirati postojanko *Preska*, druga je varovala pot proti Sv. Juriju pod Kumom, tretja pa je napadala Sv. Jurij. Slednja je zaradi slabih «vodnikov prekasno prišla do postojanke. Šele ob 3. uri se je približala. Nenadoma je jurišala, presenetila sovražnika, ki se je takoj umaknil iz postojanke. Četa je zaplenila tri voze stvari in hrane. Dve četi pri Preski sta vzdržali sovražnikove napade, nato sta se umaknili in neposredno varovali zaledje kolone transporta.

Četrty bataljon je med akcijo ostal na meji in s sovražnikom ni prišel v stik. Ob 18. uri je bila transportna kolona 12. brigade čez mejo, nakar so se umaknile tudi vse enote Gubčeve brigade v zavetje Gabrske in Čateške gore.

Brigada je imela v bojih štiri mrtve in dva ranjena. Celoten plen obeh brigad pa je bil naslednji: 17 pušk, dve brzostrelki, tri pištole, 8000 kg papirja, trije kamioni, dva avto-

mobila in razno drugo gradivo. Bataljoni so poročali, da je bila sovražnikova bojna sposobnost slaba in njegova zavest na zelo nizki stopnji. Sovražnik je — tako je bilo videti — pričakoval partizanski napad in bil na to pripravljen. Zato se je precej dobro upiral. Štab sedmega korpusa je poročal glavnemu štabu, da so se v bojih izkazale vse enote Gubčeve brigade. Kritiziral pa je 12. brigado, ki je evakuacijo plena tako slabo pripravila.³⁸

Kulturno-prosvetno delo

Kultumo-prosvetno delo je imelo glede na velike uspehe Gubčeve brigade na bojiščih veliko gradiva za obdelavo. V lično opremljenih brošurah so izdali opise najbolj pomembnih bojev. Poglavitne brošure so bile: Gubčeva nad tanke (opis

Skeč je bil objavljen
v »Tovarišu«

boja na Trebelnem), Od zmage do zmage, Dve zmagi (boj pri Dobravi in Žužemberku).

Še vnaprej so ciklostirali brigadne časopise. V institutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani je ohranjenih 15 številk brigadnega glasila *Tovariš*. Zadnja je bila maj-ska 1944, ki je imela št. 19. V *Tovarišu* so bili politično informativni članki, borbene pesmi in tište, ki so bile posvečene padlim gubčevcem, božične pesmi, prevodi ruskih pesmi in druge. Poučni članki so imeli tele teme: praznik svetih bratov Cirila in Metoda, o mladini, o ZSSR, žene v partizanih, o Titu, o Gubčevi brigadi in njenih borcih, o kadrih itd. Nekateri članki so bili posvečeni kritičnemu pregledu akcij, raznim doživljanjem iz bojev in rekvizicijam. Objavljena so bila dnevna povelja raznih štabov. Med kvalitetne prispevke moramo prištevati pesmi Maj de Peterlinove-Vide Brestove.

Nova mladina je še nadalje izhajala.

Humoristični list *Hrup* ni imel velike sreče in je le stežka izhajal, ker ni bilo do volj sodelavcev.

Prvi bataljon Gubčeve brigade je izdajal stenčas, drugi pa ražen stenčasa še mesečnik *Junak*. Stenčase so izdaj ali tudi vsi drugi bataljoni in baterija, četrti bataljon pa še posebej list *Naprej v borbo!* Operativni štab Gubčeve in 9. brigade je izdal eno številko *Vojaškega vestnika*.

Prispevki so imeli pristržno domoljubno vsebino, veliko je bilo humoristično obarvanih.* Nekateri so slavili borbeno moč Gubčeve brigade in smelost njenih borcev. Nekatere pesmi pa so živo opisovale tovarištvo med borci.

* Objavljamo pesem s podpisom Mimi partizanska, ki je bila objavljena v *Mladem tovarišu*, št. 2, 31. maja 1943. Pesem opisuje v ljudskem pesniškem slogu tri komandirje.

Tretji bataljon ima
tri močne, dobre čete.
Vsaka četa komandirja
boljše kvalitete.

Prve čete komandir —
saj ga vsi poznate,
kličejo ga kar Kamin,
vrle ima soldate.

Kadarkoli ga pogledaš,
vedno se smeji,
Čudno ni, ker mu ob pasu
večkrat čutara visi.

Druge čete komandir
je tovariš Nace.
Vpije včasih kot hudir,
še večkrat je za špase.

Velikega pomena za ohranitev zgodovinskih podatkov iz vojne so bile Kronike. Z odlokom glavnega štaba Slovenije so začeli pisati kronike v začetku februarja 1944 a so žal s pisanjem kmalu prenehali. V brigadi so organizirali zapisovanje kronike tako, da so imeli v vseh enotah brigade (v bataljonih, baterijah in štabu brigade) posebne zapisovalce. Glavno brigadno kroniko je vodil Milan Brezovar. Zadolžen je bil za to, da so bili vsi dogodki zabeleženi tudi za štabno četo in štab brigade. V prvem bataljonu je bil kronist Ciril Ster-Čiro, v drugem Lojze Neöimer, v tretjem sta zapisovala dogodke Mirni Stare in Kodrmac, v četrtem bataljonu je vodil kroniko Zan Videvič, po njegovem odhodu pa Milan Rijavec, v bateriji je bil kronist Niko Košir.³⁹ Kronisti so poskušali obraniti spomine na vse najpomembnejše dogodke, predvsem na boje. Zelo veliko so posvetili truda opisom kulturno-prosvetnega dela, saj so bili tudi vsi propagandisti v svoji enoti. Kronisti so bili premalo časa zaposleni s kronikami, da bi nam v njih mogli ohraniti popolno sliko življenja enot in posameznikov. Kljub temu 90 kronike pomemben dokument iz zgodovine Gubčeve brigade.

V brigadnem kulturnem življenju zasluži posebno pozornost pesnica Majda Peterlinova-Vida Brest, ki je v brigadnih glasilih objavljala svoje prve partizanske pesmi. Zbirko šestnajstih njenih pesmi je izdala tehnika Gubčeve brigade (21. aprila 1944).

Značilne za boj v Ljubljanski pokrajini aprila in maja 1944 so ofenzivne operacije sedmega korpusa. Medtem ko so

Rad podari kar ima,
kruh al' cigarete,
poleg tega se smehlja,
da se brada trese.

Tretje čete komandir
Ilija se zove.
Kadar zbor je za menažo,
prvi se odzove.

Ko tovariši jedo,
on stoji ob kotlu
in zavpije prav glasno:
»Kdo še ni na poslu?«

In pogleda milo v kotel,
če bo kaj ostalo;
zdi se mi, da zanjga večkrat
vsega je premalo.

To so naši komandirji,
res so nam za zgled;
srednji se mi zdi najboljši,
on je dika vseh treh čet.

Mladi tovariš, št. 2, 31. maja 1943.

prejšnje napadalne operacije partizanskih enot bile vodene z manjšimi enotami, je sedaj zbral korpus skoraj vse brigade in odrede, ter jih uporabil na enem samem operativnem področju. Vtem ko so prej partizani na juriš, z bombo in eksplozivom napadali utrjene postojanke, so sedaj poveljstva zbrala artilerijo na enem mestu pod enotno komando in odločilno prispevala k velikim uspehom. Partizani so se naučili uporabljati topništvo, se povezovati z njim, mu dajati primerne naloge in skupaj z njim izvajati zmage. V tem sta bila napredek partizanske taktike in novost v izvajanju operacij. To se je razširilo še na druga operativna poveljstva in področja, zlasti pa na deveti korpus.

Sovražnik je moral odslej računati na povečanje moči partizanskih enot.

OPOMBE

¹ Vesti z dne 1. januarja 1944, biblioteka RSNZ.

¹ Poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 26. junija 1944 vrhovnemu štabu, op. 6, Zbornik VI-14-80.

³ Ukaz štaba sedmega korpusa z dne 28. aprila 1944 podrejenim enotam za pripravo napada na Žužemberk, Zbornik VI-13-43.

⁴ Po poročilu sedmega korpusa z dne 9. maja 1944 (Zbornik VI-13-83) glavnemu štabu Slovenije so našli v Dobravi 8 mrtvih sovražnih vojakov, enega pa so ujeli.

⁶ Glej poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 24. junija 1944 vrhovnemu štabu o bojih in stanju podrejenih enot. Zbornik VI-14-80.

« Poročilo štaba XV. divizije z dne 28. aprila 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-13-47.

⁷ Relacija štaba 10. brigade. »Ljubljanske«, z dne 11. maja 1944 štabu XVIII. divizije o napadu na Žužemberk, Zbornik VI-13-86.

⁸ Po poročilu namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 19. maja 1944 centralnemu komiteju KPS je imela brigada 23 mrtvih in 51 ranjenih, arhiv CK KPS.

¹ Janez Hribar, Vojni spomini, arhiv IZDG.

¹⁰ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 9. maja 1944 glavnemu štabu Slovenije o bojih pri Žužemberku, Dobmiču in Trebnjem, Zbornik VI-13-83.

¹¹ Glej že cit. poročilo namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 19. maja 1944 centralnemu komiteju KPS, arhiv CK KPS.

¹¹ Poročilo sedmega korpusa z dne 9. maja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-13-83.

¹³ Kronika prve slovenske artilerijske brigade, arhiv IZDG, fase. 184/1-1.

¹⁴ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 9. maja 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-13-83.

¹⁵ Za opis bojev Gubčeve brigade pri Dobravi in Zužemberku je bila razen že označene uporabljena še tale dokumentacija: poročila sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 25. in 29. aprila ter 9. maja 1944, Zbornik VI-13-29, 52 in 83, petnajstdnevni poročili štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 12. in 24. maja 1944, Zbornik VI-13-87 in 131, ukaza štaba sedmega korpusa štabom podrejenih enot z dne 25. in 28. aprila 1944, Zbornik VI-13-30 in 43, poročila štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa in glavnemu štabu Slovenije z dne 27., 28., 29. in 30. aprila 1944, Zbornik VI-13-41, 42, 47, 48, 49, 53 in 60, poročilo štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 29. aprila 1944, Zbornik VI-13-54, Janez Hribar, Vojni spomini, arhiv IZDG, poročilo Gubčeve brigade z dne 8. maja 1944 štabu XV. divizije o bojih brigade v drugi polovici meseca aprila 1944, Zbornik VI-13-82, pripombe operativnega odseka XVIII. divizije z dne 15. maja 1944 k poročilu štaba 10. brigade o napadu na Žužemberk, Zbornik VI-13-103.

¹⁹ Poročilo štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 6. maja 1944, Zbornik VI-13-74.

¹⁷ Povelje štaba sedmega korpusa z dne 6. maja 1944, arhiv IZDG, fase. 154/1-5.

¹⁸ Podatek je iz poročila štaba sedmega korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu Slovenije o petnajstdnevni aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-13-131.

¹⁸ Poročilo prve slovenske artilerijske brigade z dne 7. maja 1944 štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 185/1-5.

²⁰ Povelje štaba Gubčeve brigade vsem štabom bataljonov z dne 11. maja 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-3.

¹¹ Petnajstdnevno poročilo štaba sedmega korpusa z dne 24. maja 1944, Zbornik VI-13-131.

²¹ Glej poročilo o dogodkih in bojih pri posadki Trebnje, arhiv IZDG, AFK, fase. 283/II-zaupno, št. 210.

¹³ Petnajstdnevno poročilo štaba sedmega korpusa z dne 24. maja 1944, Zbornik VI-13-131.

²⁴ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 23. maja 1944 o pohvali enotam sedmega korpusa za zavzetje sovražnih postojank v Trebnjem in Mirni peči, Zbornik VI-13-126.

²⁵ Poročilo prve slovenske artilerijske brigade z dne 23. maja 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-13-129.

²⁸ Vse o sestavi enot mimopeške postojanke, njihovih nalogah in poteku boja glej domobransko poročilo o poteku bojev V Mirni peči in okolici od 16. do 20. maja 1944, arhiv IZDG, AFK, fase. 283/II-zaupno, št. 228 in knjigo Ladislava Kiaute Na bojni črti osemnajste, str. 440.

²⁷ Bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 18. maja 1944, Zbornik VI-13-109.

²⁸ Podatki o bojih prvega bataljona so iz brošure Od zmage do zmage (iz leta 1944), ki jo je izdal propagandni odsek Gubčeve brigade, spisal pa Niko Košir, arhiv IZDG.

²⁹ Vojni spomini Franca Avblja-Lojka.

⁵⁰ Podatki o bojih drugega in tretjega bataljona so iz publikacije Od zmage do zmage (iz leta 1944), ki jo je izdal propagandni odsek Gubčeve brigade, spisal pa Niko Košir, arhiv IZDG.

⁵¹ Relacija prve slovenske artilerijske brigade z dne 23. maja 1944 o akciji na Trebnje in Mimo peč, Zbornik VI-13-129.

³² Za opis akcije pri Mirni peči je bilo uporabljeno ražen označenega še tole gradivo: vojaško poročilo prve slovenske artilerijske brigade za 19. maj 1944 z dne 20. maja 1944, arhiv IZDG, fase. 185/III-B4, bojno povelje štaba sedmega korpusa za napad na sovražno postojanko v Mirni peči z dne 18. maja 1944, Zbornik VI-13-109, dopolnilno povelje štaba XVIII. divizije z dne 18. maja 1944 za zavarovanje napada na Mimo peč, Zbornik VI-13-112, dopolnilno povelje štaba sedmega korpusa z dne 18. maja 1944, Zbornik VI-13-110, poročilo XVIII. divizije z dne 21. maja 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-13-122, poročili XVIII. divizije štabu sedmega korpusa z dne 28. maja in 2. junija 1944, Zbornik VI-13-133 in VI-14-11, poročilo štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 24. maja 1944, Zbornik VI-13-130, poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 26. junija 1944 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-14-80 in Kiauta Na bojni črti osemnajste.

³³ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 23. maja 1944, Zbornik VI-13-126.

³⁴ Vojni spomini Janeza Hribarja, arhiv IZDG.

³⁵ Dokumentacija, uporabljena za opis boja za Tržišče in na zavarovanjih: povelji sedmega korpusa štabom podrejenih enot z dne 26. in 27. maja 1944, Zbornik VI-13-137 in 141, ukaz štaba XVIII. divizije z dne 26. maja 1944 štabom podrejenih enot za zavarovanje in pripravo napada na Tržišče, Zbornik VI-13-138, povelje štaba XVIII. divizije z dne 28. maja 1944 štabu 9. brigade za napad na postojanko Kronovo, Zbornik VI-13-144, povelje štaba XVIII. divizije z dne 29. maja 1944 štabom podrejenih enot za napad na Tržišče in Kronovo, Zbornik VI-13-147, relacija štaba XVIII. divizije z dne 3. junija 1944 glavnemu štabu Slovenije o bojih za Tržišče, Zbornik VI-14-14, povelje štaba XV. divizije z dne 27. maja 1944 štabom podrejenih enot za zavarovanje napada na Tržišče, Zbornik VI-13-142, poročilo štaba XV. divizije z dne 1. junija 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa o akcijah podrejenih enot, Zbornik VI-14-5, in vojni dnevnik Staneta Skrlja, arhiv GB ter Kiauta Na bojni črti osemnajste.

³⁶ Podatki o sovražnikovih posadkah so iz kronološkega pregleda bojev enot sedmega korpusa za čas od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VI-14-71, str. 330, op. 13.

³⁷ Opis akcije drugega bataljona je povzet po vojnem dnevniku Staneta Skrlja, arhiv GB.

³⁸ Temeljni dokument za opis akcije v tovarni papirja Piatnik je kronološki pregled bojnih akcij enot sedmega korpusa od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VI-14-71.

³⁹ Glej uvod h kroniki IV. SNOUB Matija Gubec, arhiv IZDG, fase. 189/1-3.

XIII

NA NOTRANJSKEM IN OBRAMBA BELE KRAJINE

Od 4. junija do 13. avgusta 1944

Z akcijo enot XV. divizije čez mejo je bil končan ofenzivni cikel sedmega korpusa. Na Dolenjskem in v Suhi krajini med Krko in mejo je bilo sedaj tako kot pred nemškim ofenzivnim vdorom. Zelo pa se je izpremenil položaj na ljubljanski smeri. Dne 30. maja 1944 je namreč iz Ljubljane šel na akcijo prvi udarni bataljon slovenskih domobrancev z eno nemško četo. S kamioni so se pripeljali do Litije, se na meji razdelili v tri kolone ter prvi dan prodrli do Velikega Gabra. Naslednji dan so prišli v Stično in tu postavili postojanko. Prvi domobranski bataljon je imel v sestavi 16., 28. in 71. četo.¹ Kmalu za tem je začasno prišel v Šentvid pri Stični 2. bataljon 14. SS policijskega polka. Tudi Višnja gora je dobila goste. To je bil bataljon »M« slovenskih domobrancev. Sovražne enote so si v omenjenih krajih napravile postojanke, začele vdirati v Suho krajino ter omogočale popravilo železniške proge Ljubljana—Novo mesto.² Težišče za vzpostavljane železniškega prometa se je torej s kočevske proge premaknilo na dolenjsko železnico. Izhodišče za te akcije so postale postojanke v Šentvidu, Stični in Višnji gori. Še tretji bataljon slovenskih domobrancev je postal aktiven. To je bil bataljon »O«, ki si je izbral za smer svojih akcij Novo mesto—Trebnje—Stična.

Nov položaj na zahodu Dolenjske je razgibal sedmi korpus. Situacija je bila podobna oni, ko so sovražne čete začele nenadoma postavljati postojanke v Zužemberku, Trebnjem, Dobravi in Mirni peči. Sedmi korpus je temu primerno tudi ukrepal. Njegov cilj je bil z vso silo in s pomočjo topništva napasti nove postojanke, še preden se bo sovražnik utrdil. Obe diviziji sta se z jedrom enot preselili na ogroženo ob-

močje in se začeli spopadati s sovražnikom. Le-ta je sedaj uporabil taktiko, ki jo je že preizkusil. Skrivno se je z manjšimi enotami gibal skozi gozdove in nepričakovano napadal štabe in partizanske enote.

Štampetov most

Poveljstvo XV. divizije je že pripravljalo bojna povelja za napad na nove postojanke, ko je povelje glavnega štaba usmerilo gibanje partizanskih kolon drugim ciljem naproti. Četrtega junija 1944 je namreč izdal ukaz za *obči napad* vseh slovenskih partizanskih enot *na komunikacije*. Sedmi korpus naj bi porušil Štampetov most, da bi bila pomembna železniška proga med Ljubljano in Trstom za nekaj časa onespособljena za uporabo. Akcije devetega korpusa in četrte operativne cone pa bi imele cilj, rušiti železnice na njunem operativnem področju. Promet so hoteli za nekaj časa paralizirati. Ofenziva proti prometnim zvezam na Slovenskem je bila v skladu z zahtevo vrhovnega štaba, ki je na vsem jugoslovanskem ozemlju sprožil podobne operacije. Bližal se je namreč

6. junij 1944, ko bodo zavezniške armade končno začele težko pričakovano invazijo v Evropo. Jugoslovanska narodnoosvobodilna vojska je s svojo ofenzivo prispevala svoj delež k tej zgodovinski operaciji. Sedmi korpus se je moral odreči temeljiti akciji na nove postojanke. Petnajsto divizijo je poslal na Notranjsko proti Štampetovemu mostu, osemnajsta divizija in Dolenjski odred pa naj bi po svojih močeh napadala Šentvid pri Stični, Stično in Višnjo goro ter postojanke, ki so nastale okoli Višnje gore (Kriška vas).

Petnajsta divizija je zbrala tri brigade: Gubčevo, Cankarjevo in petnajsto. Petnajsto je na blokadi Novega mesta zamenjala 10. brigada XVIII. divizije. Načrt za napad XV. divizije na Štampetov most je bil, da bi po pohodu na Notranjsko nenadoma napadli posadko, ki je branila most. Po njeni likvidaciji bi most minirali. Računali so, da bodo komore, ki so bile že prej napravljene za morebitno miniranje, še uporabne. Poglavitna naloga pri rušenju mostu je pripadla Cankarjevi brigadi, Gubčeva bi branila smer proti Logatcu, 15. pa smer proti Vrhniki. Cankarjevo brigado so okrepili

s tremi topovi prve slovenske artilerijske brigade: havbico 100 mm, brdsko havbico 75 mm in poljskim topom 75 mm.

Ker je bila akcija na Štampetov most *osrednja akcija* sedmega korpusa, so jo podpirale vse enote v Ljubljanski pokrajini. Osemnajsti diviziji je korpusov štab ukazal, da mora v istem času kot XV. divizija napasti Šentvid pri Stični, od koder se je bil 2. bataljon 14. SS policijskega polka že umaknil.* Sem je 11. junija 1944 prispel bataljon »O« slovenskega domobranstva, 'ki se je kasneje tam utrdil.³

Med pripravami na akcijo se je Gubčeva brigada zadrževala med Trebnjem in nemško mejo v okolici Sv. Križa. Tedaj je prišel ukaz, da mora *izdvojiti* iz sestave *četrti bataljon*, ki se bo kompleten vključil v 20. zaščitno brigado glavnega štaba kot njen drugi bataljon. Ta bataljon se je okoli 5. junija, še pred odhodom brigade na Notranjsko, ločil od matične enote. Pred tem je brigada imela 726 borcev in bork. Po odhodu četrtega bataljona je imela še 612 partizanov, od tega sposobnih za pohod nekaj več kot 500 ljudi. Oborožena pa je bila takole: protitankovski top, (eden je bil zamaskiran), dva težka minometa, šest lahkih minometov, osem težkih mitraljezov, 28 lahkih mitraljezov, pet brzostrelk, štiri protitankovske puške, devetindvajset pištol in puške.⁴ Bojna sposobnost brigade je bila z odhodom četrtega bataljona seveda nekoliko manjša, ni pa se zmanjšala moralna kvaliteta brigade.

Petega junija je brigada dobila 82 novincev, večinoma Štajercev in Gorenjcev, ki so se kmalu izkazali kot dobri borci. Pred odhodom na Notranjsko so bili po bataljonih kot po navadi politični sestanki vseh borcev in posebej organiziranih partizanov, na katerih so politični komisarji govorili o pomenu bojnega pohoda. Partizane so politično pripravljali na težave maršev in bojev. Poudarili so jim, da prihaja Gubčeva brigada na Notranjsko, kjer kot celota še ni bila, in da se mora zato v bojih in do civilnega prebivalstva izkazati, kot se je vedno doslej. Posebej so na bataljonskih sestankih govorili še o velikem dogodku na svetovnih bojiščih — o veliki invazijski operaciji v Normandiji. Novica o tem je zelo ugodno učinkovala na borce. Prevladovalo je mišljenje, da bo

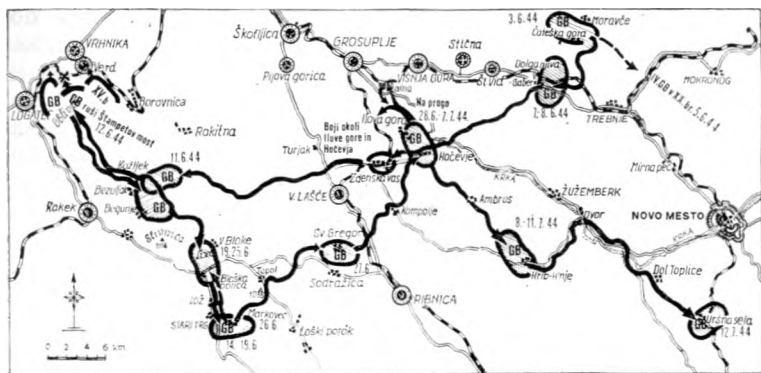
* Datum odhoda tega bataljona ni znan. Verjetno se je umaknil iz Šentvida tik pred prihodom domobranskega bataljona »O«.

kmalu konec vojne, in to je vplivalo na borce in jim viivaio veliko poguma in upanja na osvoboditev domovine.*

Drugi bataljon je bil 4. junija na Gabrski gori. Zjutraj se je premaknil v Trnje pri Veliki Loki. Po prihodu v vas je bil sklican sestanek s četnimi komisarji. Mnogi so si namreč na Polšniku napolnili nahrbtnike z raznimi rečmi, zlasti pa s cigaretami. Političnim komisarjem čet so naročili, naj skličejo vse borce v četah in naj zahtevajo, da morajo stvari, ki so jih zaplenili, oddati za ranjence v bolnišnicah. Vsakdo sme obdržati le nekaj zavitkov cigaret. Vsi partizani so izpolnili ukaze in že naslednji dan so stvari odposlali. V bolnišnicah so bili pošiljke zelo veseli in so bataljonu poslali zahvalno pismo.

Brigada se je nato začela pomikati proti zahodu. Sedmega junija je bil prvi bataljon v Medvedjeku, drugi je prišel iz Trnja in se nastanil v Gorenjih Praprečah, vtem ko je tretji prišel iz Račjega sela v Mačji dol. Ko se je drugi bataljon 7. junija nastanil v Praprečah, je postavil zasedo k vasi Breg. Četa, ki je bila v zasedi, je opazila sovražno kolono, ki je iz Radohove vasi napredovala proti položajem čete. Sovražnikova skupina je verjetno bila iz sestave 2. bataljona 14. SS policijskega polka, ki je bil tedaj v Šentvidu pri Stični. Štela je okoli 100 mož. Četa je močno napadla kolono, ki se je umaknila, nato pa se je v bližnjem gozdu izredno hitro preuredila in iz več smeri napadla zasedo. Četa se je morala umakniti. Prišla je na pomoč še četa drugega bataljona, ki je poslala proti Nemcem patrulje. Te so poskušale z več strani okleniti nemško skupino, at uspeha ni bilo, ker se je umaknila proti Radohovi vasi. Bataljon je imel enega mrtvega in štiri ranjene. Partizanska poročila trdijo, da so Nemci imeli tri mrtve in pet ranjenih.⁵ Tudi naslednji dan je imela brigada krajši spopad s skupino kâkih 50 sovražnih vojakov, ki so se po boju umaknili proti Šentvidu pri Stični.

* Tretji bataljon je z navdušenjem sprejel novico o začetku zavezniške invazije. »Popoldan je bil meglen in dolgočasen, zato so tovariši tudi ves čas spali. Proti večeru,« tako opisuje kronika tretjega bataljona 6. junij 1944, »so fantje prepevali narodne pesmi in navdušeno govorili o invaziji, ki se je danes zjutraj začela. Tovariš Rado se je v duhu že videi v Ljubljani na promenadi, obdan od naših slovenskih deklet. V upanju, da se bo sedaj kmalu odločila usoda sveta, so fantje plegli.«

Bojna pot od 3. 6. do 12. 7. 1944

Brigada je še vedno bila okoli Medvedjeka. Prvi bataljon je bil v Medvedjeku, drugi v Dolgi njivi, tretji pa v Gorenjem Vrhu. Ta dan je prišlo povelje sedmega korpusa za pohod na Notranjsko. Petnajsti diviziji so odredili maršrute za vse tri brigade. Gubčevi so določili tole pot: Veliki Gaber—Zdenska vas—Zavrhnje—Košljek. Rok za doseg cilja je bil 11. junij ob 12. uri. Brigadi so še naročili, naj spremlja topništvo prve artilerijske brigade po Notranjskem. Topništvo naj bi 9. junija ob 20. uri v Kompoljah prevzela v varstvo.

Gubčeva brigada se je 8. junija podala na pot. »Pokret cele brigade. Brezikončna kolona,« opisuje kronika tretjega bataljona začetek pohoda, »človek občuti v prsih poseben ponos, ko se ozre nazaj in vidi toliko oboroženih ljudi, vse težko natovorjene, a vendar vesele.« Kolona je srečno prispela v Zdensko vas, prevzela v Kompoljah topove za Cankarjevo brigado in nadaljevala pot skozi Zavrhnje, nato skozi Košljake in v določenem roku 11. junija prispela na cilj v Bezuljak. Vse doslej se je pohod odvijal v največji konspiraciji. Nihče, razen poveljstva brigade, ni vedel, kam gredo. Ko pa so se znašli v Bezuljaku, ki je kaj blizu proge Ljubljana—Trst, so partizani uganili, da se pripravlja akcija na prog.

Po bojnem povelju štaba XV. divizije so bile naloge za uničenje Štampetovega mosta takole razdeljene: Cankarjeva brigada napada s pomočjo treh topov neposredno bunkerje na mostu in jih uniči, nakar z miniranjem razdere most. Pet-

xiajsta brigada zasede položaje od Štampetovega mosta do postaje Verd in demonstrativno napade posadko na Vrhniki. Gubčeva brigada *zavaruje* z dvema bataljonoma *smer* proti Xogatcu, ki ga tudi demonstrativno napada, en bataljon pa postavi v rajon Bezuljak—Begunje za zavarovanje zaledja riapadajočim enotam. Njegova posebna naloga je kontrolirati Cerknico. Brigadi so še naročili, naj minira odsek proge med Xogatcem in Kotlom ter cestne odseke med Logatcem in Tolstim vrhom ter Lazami in Tolstim vrhom. Po končani akciji so pri vaseh Begunje, Selšček in Topol odredili Gubčevi brigadi mesto za zbor. Akcija naj bi se začela 12. junija ob 19. uri.

Brigadni štab je sklenil izpolniti dano nalogo s tem, da *je* ukazal, naj prvi bataljon zasede greben nad Bezuljakom, »drugi naj se postavi pod Suhim gričem na staro cesto med Stampetovim mostom in Logatcem, tretji pa naj gre nad Logatec.

Drugi bataljon je že dopoldne ob 11. uri prišel na Tolsti •vrh, na progo pa je sei ob 17. uri. Še podnevi se je postavil pri Logatcu tako blizu proge, da so imeli dober pregled. Le 100 metrov so bili oddaljeni od nje. Opazili so bunker in pred njim domobranskega stražarja. Nič hudega ni slutil, zakaj bataljon se je bil potuhnil na skrita mesta, da bi počakal na ugoden trenutek za napad. Tedaj pa je neki borec zaropotal z mitraljezom, nakar je domobranec planil v bunker in zakričal: »So že tu!« Boj se je začel. Bataljon je zavzel nekaj bunkerjev in na osmih mestih miniral progo. Svojo nalogo je izpolnil in popolnoma zavaroval to smer, da je Cankarjeva brigada lahko nemoteno opravljali bojno nalogo. Prvi bataljon je bil okoli Bezuljaka in Begunj, kjer je kot nekaka rezerva varoval napadajočim bataljonom hrbet.

Tretji bataljon je na poti proti položajem najprej pregnal sovražno zasedo pri Tolstem vrhu. Ena četa je ostala na Tolstem vrhu, kjer je bil tudi brigadni štab. V Dolenjem Logatcu so med napadom opazili veliko paniko in sovražni odpor ni bil odločen. Najprej so s protitankovsko puško razbili dva bunkerja. Sovražnik je zapustil zunanje utrdbe in se zbral v notranjosti mesta, da bi organiziral odpor. Bataljon je udaril po njem z minometom in povzročil še večjo zmešnjavo. Ob progi so ranili nekaj sovražnih vojakov, enega pa ubili. Sami niso imeli izgub.

Ko se je znočilo, so borci nestrpno pričakovali, kdaj bodo zaslišali detonacijo, ki bo oznanila, da je poglavitna naloga — miniranje Štampetovega mosta izpolnjena.

Prizorišče boja Cankarjeve brigade je bilo zavarovano in čete so zasedle položaje pri Štampetovem mostu. Zanimivo je, da so se odločili za neposredno streljanje uporabiti tri topove iz sestave prve slovenske artilerijske brigade. Postavili so jih na 200 do 400 metrov pred utrdbe. Topovi so sicer bili v nevarnosti, da bi bili zaplenjeni, če bi se nenadoma prebila k mostu na pomoč branilec kaka sovražna enota. Veliko prednost pa so imeli v tem, da so imeli cilje neposredno pred seboj in so lahko od blizu zadevali. Tak ogenj je ponavadi uničujoč.

Artilerija je ob 19,45 odprla ogenj. Po polurnem obstreljevanju so bili s polnimi zadetki uničeni vsi bunkerji in pehota je bila odprta pot za juriš. Cankarjevci so zavzeli vse utrdbe in pregnali branilce od mosta. Tedaj so začeli delo inženirji, da bi pripravili most za miniranje. Tu se je začelo taknilo. Pričakovali so, da bodo minske komore v stebrih zlahka odprli in jih napolnili z eksplozivom. Toda te komore so bile zaprte z betonskimi ploščami. Ko so jih z minami od-

Minerci odpirajo minske komore na -Štampetovem mostu«

prli, se je izkazalo, da so potrebna dopolnilna čiščenja, kar pa bi vzelo preveč časa. Zato so se spričo časovne stiske odločili, da bodo uporabili sistem prislonjenih min, ki zahteva velike količine eksploziva. Tako so namesto treh z 990 kilogrami eksploziva zaminirali le en steber. Mina ga je porušila, porušila pa je še dva loka. Zazijala je odprtina okoli 20 metrov. K sreči sta bila tudi oba sosedna stebra narušena, da sta postala statično neuporabna. Mino so vžgali 12. junija ob 20.15, torej prej kot eno uro po začetku napada. Akcija je bila *bliskovita* in izredno uspešna. Ob mogočni detonaciji so se razveselili partizani Cankarjeve brigade in enot na zavarovanjih.

Porušitev Štampetovega mosta je bila zgodovinska akcija in taktična mojstrovina XV. divizije ter enot, ki so pri njej sodelovale. Navdala je s ponosom vse sodelujoče borce. Artileristi in minerei so se pri njej še posebej izkazali.

Pri miniranju mostu so uporabili minerske oddelke iz vseh treh brigad ter strokovnjake iz glavnega štaba. Iz Gubčeve brigade sta se izkazala komandir inženirske čete Stanko Rifel in Rudi Papež.

Izredna je bila tudi naglica, s katero so se enote XV. divizije premestile na nove položaje, da bi pričakale sovražne čete, če bi hotele vdreti na Notranjsko.

Posebnost akcije XV. divizije na Štampetov most je bilo izredno učinkovito sodelovanje med pehoto, topništvom in inženirci. Temu se je treba zahvaliti, da je bila akcija končana v tako kratkem času.

Obramba Notranjske

Drugi in tretji bataljon Gubčeve brigade sta zgodaj zjutraj 13. junija zapustila položaje in se napotila na nove. Tretji se je ustavil v vasi Topol, zakuril kotle in utrujena vojska je dobila opoldne izdatno kosilo. Dopoldne so borci spali, popoldne pa je bilo v bataljonu že redno delo. Bile so politične ure; na njih so raspravljali o končani akciji in vsi **£O** bili zadovoljni ter ponosni, da so se lahko udeležili rušenja Štampetovega mosta. Bataljon je šel zgodaj spat, da bi bil pripravljen na premik, ki so ga pričakovali naslednji dan, ko se je brigada naselila v vasi *Markovec*. Cete so za-

sedie robove gozda okoli vasi im partizani so se sončili. Ta dan so se bataljoni okopali v potoku. Partizani so se kakor prerojeni vračali iz vode, saj je minilo že več tednov, odkar so se zadnjič okopali.

Vse enote XV. divizije so bile že zapustile Notranjsko, le Gubčeva brigada je ostala. Prepustili so ji nalogo, da varuje Notranjsko pred sovražnimi vdori, ki jih je bilo treba pričakovati po uničenju Štampetovega mosta. To je bila častna naloga za Gubčevo brigado. Gubčevci so se hoteli izkazati tudi pred Notranjci kot nepremagljivi branilci osvobojenega ozemlja ter osvobodilnemu gibanju zvestega prebivalstva. Ker je bil na Notranjskem še Notranjski odred in ker je položaj zahteval enotno poveljevanje, so Notranjski odred operativno postavili pod poveljstvo brigade.

Petnajstega junija je bil živahen dan. Sovražnikove enote so se prebudile in se začele pomikati proti Gubčevi brigadi in Notranjskemu odredu. Brigada je počivala okoli Markovca, Notranjski odred pa okoli Cerknice. Najprej so Nemci in domobranci prodirali iz Rakeka skozi Cerknico proti Grahovem. Po cesti se je gibala motorizacija, po slivniškem grebenu pa pehota. Notranjski odred se je že zjutraj ogorčeno bil z njimi. Brigada *mu je priskočila na pomoč*. Odkorakala je po cesti skozi Lož proti Bloški polici. Prvi bataljon se je priključil odredovim enotam, ki so se na cesti tolkle proti motorizirani koloni. Združeni enoti sta zaustavili sovražnikove avtomobile in tanke. En tank je bil kmalu uničen, nakar so borci začeli potiskati sovražno skupino proti Cerknici. Tretji bataljon se je vzel na greben Slivnice, kjer so domobranci za obrambo uporabljali stare jugoslovanske bunkerje. Bataljon jih je z močnim jurišem pregnal in gonil do Cerknice. Padlo je nekaj Nemcev in domobrancev. Nekaj domobrancev so partizani ujeli. V bojih je sodeloval tudi namestnik komandanta glavnega štaba *general Jaka Avšič*. Zvečer je bil v Cerknici miting, kjer je zbranemu prebivalstvu govoril general Avšič o političnem in vojaškem položaju v svetu in o izdaj alski vlogi slovenskih domobrancev.

Sovražnikov izpad iz Rakeka je oznanjal *začetek hajke* proti Gubčevi brigadi in Notranjskemu odredu.

V boju pri Cerknici ni sodeloval prvi bataljon Gubčeve brigade, ker so mu naložili pomembno nalogo, naj vnovič minira Štampetov most, da bi porušil še dva opornika. Podoba

Del prvega bataljona poleti 1944

je namreč bila, da bodo sovražnikovi inženirci s pomočjo že pripravljenih železnih konstrukcij kmalu osposobili most za promet. Domobranci 5. čete pa so se že postavili na najugodnejše položaje okoli mosta in postavili zasede. Most so dan in noč popravljali. Ponoči so delovišče razsvetljevali z reflektorji. Prvi bataljon je šel iz Kožljeka čez Tolsti vrh in se približal mostu na 80 metrov. Vse avtomatsko orožje je razporedil na rob gozda vzdolž ceste Dolenji Logatec—Štampetov most—Vrhnika. Z ognjem je pregnal delavce, uničil reflektorje in z dvema četama juriša! na domobranske zasede. Napad se ni posrečil, ker sta bili četi odbiti in se zato minerska skupina ni mogla približati mostu. Bataljon ni imel izgub.

Zvečer je brigadno poveljstvo prejelo poročila obveščevalcev, da sovražnik pripravlja večje hajke na prostor, kjer se brigada zadržuje. Sklicali so štabno konferenco, na kateri so postavili vprašanje, kaj naj store. Nekateri so predlagali, naj se začasno umaknejo čez Mašun na Primorsko, da bi izmanevrirali hajko. Komandant in politični komisar pa sta prav tedaj dobila prek radijske postaje Notranjskega odreda sporočilo glavnega štaba, ki jim naroča, naj se čimdlje zadržujejo na Notranjskem, da bi pritegnili nase sovražnikove sile. Tedaj se je namreč sedmi korpus ogorčeno bil v zahodni

Dolenjski ter napadal na novo postavljene postojanke.⁶ Brigada je zato ostala na Notranjskem.

Ze naslednji dan, tj. 16. junija se je zbrala v Velikih Laščah bojna skupina, sestavljena iz delov posadnih čet iz Velikih Lašč in Kočevja. Bila je pod nemškim poveljstvom in se začela bližati položajem Gubčeve brigade. Hodila je le po gozdovih in prikritih krajih ter se ni hotela spuščati v spopade s patruljami brigade ali odreda. Hotela se je skrivoma pritihotapiti v bližino Markovca. Brigadne patrulje so sovražnikovo bojno skupino pravočasno zasledile in to sporočile poveljstvu brigade. Brigada je z enim bataljonom na grebenu nad Knežjo njivo udarila sovražniku v bok. Bataljon je v četrtumem boju pognal sovražnika v beg. Po partizanskih poročilih je imel sovražnik 12 mrtvih in več ranjenih, bataljon pa ni imel izgub.

Naslednji dan so Nemci zbrali dve koloni. Prva se je pomikala iz Velikih Lašč proti Novi vasi. To je bila kombinirana enota, ki so jo sestavljali po en vod iz 29. in 114. čete slovenskih domobrancev in en vod 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka. To je torej bila četa s kakimi 120 možmi. Druga kolona je tudi šla iz Velikih Lašč in se je skozi Loški potok usmerila proti Loški dolini. To je bila tudi kombinirana enota iz posameznih čet slovenskih domobrancev iz Ribnice in Kočevja. Bili so pod nemškim poveljstvom. Obe koloni sta se spojili blizu vasi Ravne in Topol in nadaljevali pot proti Novi vasi, nato proti Metljam in Knežji njivi. Drugemu bataljonu brigade so ukazali, naj se vzpne na Zupanšček (1022 m) in Stražnice (836 m) ter naj z dveh strani napade sovražnika. Napad je bil zvito pripravljen, kajti bataljon bi dobil z dveh odličnih položajev sovražnika podse. Toda že na pohodu je predhodniška četa drugega bataljona zadela na kolono, ki se je bila približala Knežji njivi. Četa se je razvila v strelce in jurišala. Druga četa je z največjo naglico stekla na greben Knežjega vrha, se spojila s četo drugega bataljona, ki je tu bila v zasedi, in udarila sovražniku v bok. Medtem je bil tudi tretji bataljon (brez ene čete) na bojišču. Tudi ta je udaril v bok sovražnikovi bojni skupini. To je bil imeniten manever, ki je pognal sovražnika v paničen beg proti Metljam. Gonil ga je drugi bataljon. Mimogrede je razbil še sovražno zasedo, ki so jo bili pustili med Metljami in Novo vasjo. Sovražnikova bojna skupina je bila tako potolčena, da

Tretji bataljon na Notranjskem. (Foto Bavec junija 1944.)

so posamezne skupine ali pa vojaki tavalili po gozdovih, kjer so jih gubčevci lovili. Sovražnik je imel 20 mrtvih in 25 ranjenih, tako so sodili partizanski štabi. Brigada je zaplenila dva lahka minometa, deset pušk, mulo in še marsikaj.* Ujeli so dva Nemca. Ko se je tretji bataljon vrnil v Markovec, so ga prebivalci navdušeno sprejeli in se *razveselili zmage* Gubčeve brigade.

Ta dan je tudi Notranjski odred imel hude boje pri Cerknici. Zvečer se je sovražnik umaknil na Rakek. Drugi dan, tj. 18. junija so Notranjski odred napadle močnejše sile. Ena bojna skupina je udarila iz Rakeka v Cerknico, druga pa iz Velikih Lašč v smeri Runarskega in Studenca. Po ostrih na Slivnici in v Cerknici. To je pomenilo, da bodo naslednji bojih se je moral odred umakniti, sovražnik pa se je utrdil dan hudi spopadi.

* Br. M. poroča v Ljudski pravici leta 1950, v članku pod naslovom Gubčeva na Notranjskem, da je tedaj padel najboljši mitraljezec Albin Miklič, ki mu je dumdumka raztrgala nogo. Pred smrtjo je naročil sovaščanu Francu Kresetu-Cobanu: »Francelj, povej jim doma, naj se dobro držijo! Jaz jih ne bom več videi...«

Brigada je bila 19. junija okoli Markovca in Knežje njive. Tedaj so odkrili sovražno kolono iz enot slovenskih domobrancev iz Kočevja in Riibnice, ki je iz Velikih Lašč prodirala proti Velikim Blokam. Komandant brigade je pripravil manever, s katerim bi prišel sovražni bojni skupini za hrbet. Drugi bataljon je poslal skozi gozd na Stražnice, od tu pa v Velike Bloke domobrancem v hrbet. Tretji bataljon pa je odkorakal kar po cesti skozi Lož in Bloško polico čelno nasproti sovražnikovi bojni skupini. Komandant brigade je poklical na bojišče tudi bataljon Notranjskega odreda. Ker je bil meglen in deževen dan, so se partizanske čete neopažene približale ciljem. Najprej je drugi bataljon prišel v Velike Bloke prav tedaj, ko jih je zapuščala sovražna zaščitnica. Tako je dosegel zaželeno pozicijo na repu sovražne kolone. Predhodnica tretjega bataljona je okoli 17. ure prispela na podnožje Lisca severno od vasi Studeno. Oba bataljona sta bila v zaledju in na boku sovražne skupine. Tedaj je sovražnik zavil, ne da bi bil opazil partizane, v vas *Radijek*, kjer so se vojaki začeli slačiti. Bili so premočeni in jeli so si kuhati večerjo. Bili so precej brezskrbni, zakaj v Cerknici, Podslivnici, Begunjah, Topolu in Selščeku so bile čete, ki so bile že prejšnji dan prodrle iz Rakeka. Deli drugega in tretjega bataljona Gubčeve brigade ter nekaj borcev iz Notranjskega odreda, skupaj okoli 60 borcev,* so z *nenadnim jurišem* pre-

* Komandant brigade Janez Hribar takole opisuje boj v Radljeju: »Deževje in gosta megla sta se valila po dolinah. Ukazal sem, da Notranjski odred zasede položaje okoli Slivnice, a tretji bataljon položaje nad vasjo Radljek. Tudi sam sem odšel proti Radlju, spremi jal pa me je komandant Notranjskega odreda tov. Drago (Ivan Furlan, op. L. A.), ki je poznal te kraje. Tretji bataljon je zasedel odrejene položaje. Tedaj se je začela dvigati megla. Še bolj se približam Radlju eku ter vidim, da se od dežja do kože premočeni sovražnik razpravlja in da je začel kuhati večerjo. Tedaj ukažem napad. Samo petinštirideset gubčevcev iz tretjega bataljona in nekaj odredovcev je jurišalo prek osemsto metrov dolge čistine pod zaščito strojnic in minometov. V Radljeju se je pripravljalo na počitek okoli tristo belih in Nemcev. Naši jurišači, med katerimi sem bil tudi sam, kakor tudi komandant Notranjskega odreda Drago (Ivan Furlan, op. L. A.), smo v šibki uri borbe nagnali sovražnika. V tem naskoku je padel tov. Drago, zadet od brzostrelke. Tudi sam sem bil laž je ranjen v nogo. Sovražnik je imel precej mrtvih. Zajeli smo precej vojnega plena, našim juriščem pa je bila za nagrado obilna večerja, skuhana in pripravljena Nemcem.«

senetili sovražnika in ga temeljito porazili. V naskoku je imel sovražnik — po poročilu štaba sedmega korpusa glavnemu štabu — 25 mrtvih (v vasi so jih našeli petnajst) in 30 ranjenih. Zaplenili so 9 pušk, avtomat, 5 cevi za mitraljez in drugo opremo. Brigada je imela tri ranjene.⁸

Brigada je po zmagi ostala kar blizu bojišča in se naselila na območju Bloške police—Studenega in Lisca. Drugi bataljon je bil v Studenem in imel četo na Liscu. Tretji bataljon je bil na Bloški polici. Naslednji dan, 20. junija, je brigado napadla sovražnikova bojna skupina, kakih 250 mož, ki je prišla s Slivnice. Na Slivnici je še vedno bil bataljon »W« slovenskega domobranstva. Njemu se je pridružila v Radij eku razbita kombinirana Skupina iz Velikih Lašč. Brigada je uporabila minomete in četo tretjega bataljona, ki je z jurišem pognala domobrance na Slivnico. Tudi naslednji dan so domobranci in Nemci poskusili srečo z napadom na brigado. To pot se je zopet tolkel tretji bataljon, ki je pri Radljeju po daljšem boju pregnal napadalce na Slivnico. Bataljon je imel tri ranjene.

Gora Slivnica obvladuje vse območje od Cerknice do Grahovega in Radljeja. Na njej je bilo še nekaj bunkerjev, ki so pripadali obmejni obrambni liniji, zgrajeni še v stari Jugoslaviji. Kdor je imel v rokah Slivnico, je bil gospodar obširnega okoliša. To sta sedaj bila bataljon »W« slovenskega domobranstva in verjetno kombinirana domobransko-nemška skupina iz Velikih Lašč. Te sovražne enote so se na Slivnici utrdile. Poveljstvu Gubčeve brigade in Notranjskega odreda sta dobro razumeli to grožnjo, zato sta sklenili neprijetnega nasprotnika vreči s Slivnice. Dogovorili so se, da bodo to opravili 22. junija zvečer. Napravili so načrt, po katerem bi dva bataljona brigade napadla položaje na Slivnici, en bataljon brigade in oba bataljona Notranjskega odreda pa bi bila na zavarovanjih oziroma bi sovražniku preprečevala umik v Cerknico. Za neposreden napad na Slivnico so določili drugi in tretji bataljon, prvi pa je bil postavljen okoli Velikih Blok, da bi tu varoval zaledje napadajočim. Protitankovski top in protitankovske puške je brigada postavila nad Martinjakom in Grahovim, da bi tolkle sovražnikovo motorizacijo, če bi poskušala prodreti iz Cerknice proti Loški dolini. Notranjski odred je bil podnevi okoli Grahovega in Bločic. Ob 23. uri pa je premaknil bataljon na podnožje Slivnice, da bi pri

Martinjaku zapiral prehod s Slivnici proti Cerknici, z drugim pa je južno od ceste Grahovo—Cerknica prodiral proti Cerknici. Zamisel je torej bila, da bi Gubčeva brigada z jurišem pregnala domobrance s Slivnice, nato bi jih bataljona Notranjskega odreda prestregla na podnožju Slivnice in jih uničevala ter gonila skozi Cerknico proti Rakeku.

Brigadni položaji pred napadom na Slivnico so še vedno bili v rajonu Bloške police in Studenega. Zvečer ob 20. uri sta se drugi in tretji bataljon brigade začela vzpenjati po grebenu *na Slivnico*. Napredovala sta vzdolž nove vojaške ceste. Drugi bataljon je napadal z desne, tretji pa z leve strani ceste. Ob 20.30 so se že začeli boji. Ko so izvidniki opazili na vrhu grebena ogenj, ki ga je zakuril sovražnik, so usmerili na to mesto ogenj iz treh minometov. To je bila minometalska priprava napada. Po znaku z raketo so ogenj prekinili in oba bataljona sta jurišala na sovražnikove bunkerje pod vrhom Slivnice. Bataljona sta domobrance pregnala. Tretji bataljon je nadaljeval juriš in prodril prav na vrh gore, 20 metrov blizu starih jugoslovanskih betonskih in pokritih bunkerjev, ki jim ni mogel do živega. Sovražnikovi vojaki so se vztrajno branili. Boj je trajal do treh zjutraj (23. junija), ko sta bataljona prekinila napad. Brigada je zaplenila štiri puške in nekaj streliva in imela dva mrtva in 8 ranjenih. Sovražnikove izgube je brigada ocenila na 30 mrtvih in 30 ranjenih. Po akciji so se bataljoni vrnili. V bojih za Slivnico je bil v vrat in blizu ušesa ranjen komandant tretjega bataljona Mirko Čmigoj; četni politični komisar Maks Završnik je bil zadet v glavo, Miran, sekretar SKOJ, pa v trebuh in nogo. To so bili hudo ranjeni, drugi so bili laže. Vsi močno ranjeni so bili iz tretjega bataljona.⁹

S Slivnice in iz Cerknice je sovražnik napadal tudi naslednji dan. Brigada je 23. junija razpostavila bataljone na Bloško polico, Studeno, Lisec in nad Velike Bloke na koto 789. Vsak bataljon je imel na položaju po eno četo, jedro bataljonov pa je bilo na Bloški polici in v Studenem. Notranjski odred je obvladoval cesto iz Cerknice proti Grahovem in v Loško dolino. Odredova bataljona sta zasedala položaje nad Grahovim in Bločicami, manjša enota pa je pri vasi Zerovnica branila dostop v Loško dolino. Brigadna protitankovska orožja, top in protitankovske puške, so bila dodeljena odredu in postavljena nad Grahovo, da bi branila njegov sektor, kajti

le na tej smeri je bilo pričakovati tankovske in motorizirane enote.

Ob 13. uri so opazili bojno skupino, ki je prodirala iz prostora okoli Sv. Miklavža proti Radijeku in Ulaki. Posrečilo se ji je z minometnim ognjem z Lisca pregnati drugi bataljon. Bataljoni so se nato nekoliko umaknili, ob 18. uri pa so s protinapadom pregnali sovražnika z Lisca in ga gonili do Sv. Miklavža in nato proti Slivnici. Brigada je imela tri mrtve in 11 ranjenih. Domobrancem je prisodila pretirane izgube: 30 mrtvih in 40 ranjenih. Tudi odred se je spopadel s sovražnikovo skupino, ki je imela dva tanka in okoli 70 vojakov. Začela je napad iz Martinjaka v smeri proti Grahom, toda odred jo je s pomočjo protitankovskega orožja Gubčeve brigade nagnal proti Martinjaku.

Dosedanji napadi sovražnih enot so, tako je videti, imeli za cilj, odriniti Gubčevo brigado in Notranjski odred od železnice, kaj ti Nemci so mrzlično hiteli popravljat Štampetov most. Zato so se utrdili na Slivnici in v Cerknici, od koder so napadali partizane na Blokah. S tem so dosegli zaželeni cilj, čeprav Gubčeva brigada in Notranjski odred tedaj ništa imela namena vnovič rušiti tržaško železnico, saj zato ništa imela zadosti moči in sredstev. Njuna naloga je vsakakor bila še nadalje varovati osvobojeno ozemlje Loške doline in vezati sovražnikove sile nase, da bi druge enote sedmega korpusa na Dolenjskem laže izpolnjevale ofenzivne naloge. Vse dosedanje sovražnikove akcije niso bile hajka ali celo ofenziva, marveč akcija z omejeno nalogo. *Večjo hajko* so kot sklepno operacijo pripravili za 25. junij. Šele tedaj so imeli toliko moči, da bi lahko ogrozili 'partizanski enoti. Hajko so začeli s kakimi 1500 možmi. Enote so okrepili s tanki, kamione pa so uporabljali za hitrejšo manevriranje, ki so si ga bili zamislili.* Takole so menili premagati Gubčevo brigado in Notranjski odred: akcijo bi začeli iz Cerknice, s Slivnice, iz Ulake in Velikih Lašč. Razporedili bi se v loku in z vseh strani s pomočjo tankov udarili po odredu in brigadi. Ko bi zrinili partizane v Loško dolino, bi jo z napadom v hrbet

* Sovražnikovo skupino so verjetno sestavljali bataljon »W« slovenskih domobrancev, deli 139. polka 188. rezervne gorske divizije in 45. četa slovenskih domobrancev iz Logatca. Glej poročilo štaba VII. korpusa z dne 30. junija 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-14-93, str. 494, op. 39.

obkolili. Zahrbtni napad so nameravali izvesti iz Javornika, od koder bi se pritihotali v Loško dolino. Napad se je začel 25. junija.

Gubčeva brigada je še vedno bila okoli Bloške police, Studenega in Velikih Blok. Notranjski odred pa je bil na Bločicah in okoli Zerovnice. Zgodaj zjutraj so partizani Gubčeve brigade opazili številne skupine, ki so se gibale proti njihovim položajem. Iz Cerknice se je proti Grahovem vila kolona, v kateri so bili trije tanki in štirje kamioni. S Slivnice se je več skupin spuščalo proti Radljeku, Ulaki in Velikim Blokam. Ena kolona je prodirala iz Velikih Lašč, prišla v Topol in od tod korakala proti Velikim Blokam brigadi naravnost za hrbet. Motorizirano kolono, ki se je gibala iz Ulake proti Velikim Blokam, so podpirali trije tanki. Osredotočeni napad, katerega cilj je bila brigada na položajih okoli Velikih Blok, je bil zelo nevaren.

Bataljoni brigade so se silovito postavili v bran. Vnel se je boj z minometalci in mitraljezi. Pritisk sovražnih kolon je bil prehud, zato se je brigada začela *umikati* s položaja na položaj. Gibajoč se po gozdnatem terenu je večkrat prišlo do srečanja s sovražnikom in boj se je bil od blizu. Najteže je bilo prvemu bataljonu, ki se je moral prebijati čez greben pri Velikih Blokah skozi Gline proti Metljam. Z vseh strani so nanj pri tiskale sovražne skupine. Opoldne so sovražni vojaki zasedli Bloško polico, kjer so ostali ponoči na 26. junij. Komandant brigade je ukazal zasesti najvišje točke Bloške planote, da bi se branili, ker Notranjske ni nameraval zapustiti. Bataljoni so se razporedili v polkrogu od Bloškega do Loža. Na desnem krilu je bil prvi bataljon na Bloškem in Kolačniku, tretji je bil v sredini na Zupanščeku in Knežjem vrhu, drugi je zasedel na levem krilu Goli vrh in položaje nad Ložem. Tu so bili dobri položaji in brigada se je odločila, da jih bo z vso močjo branila. Notranjski odred se je zjutraj postavil v bran pri Bločicah in okoli Zerovnice.

Zjutraj so ga začele z vseh strani napadati sovražnikove skupine. Ena kolona je prodirala iz Cerknice proti Grahovem. Bila je motorizirana in podpiralo jo je šest tankov. Druga kolona se je pomikala iz Dolenjega jezera po pobočju Javornika proti vasi Otok in Jurešče. Tretja kolona se je z Javornika spustila na Laze in Gorenje Jezero. Bilo je očitno, da sovražnik obkoljuje. Odred se je umikal od položaja do

položaja in vzdrževal stalno zvezo z brigado. Potem je zvedel, da se je še ena sovražnikova kolona prikazala na Javorniku in se začela spuščati proti Danam. Del bataljona VDV je sklenil, da se bo umaknil in tako zaledje odreda in brigade ni imelo obrambe. Tedaj se je prvi odredov bataljon tako zasukal, da je bil z licem obrnjen proti Javorniku in je zasedel položaje od vasi Podcerkev do Devina, da bi zaustavil nevaren prodor proti Danam. Sovražnik je nato zasedel Lipsenj in Goričice. Boji so bili zelo ostri. Proti večeru je imel sovražnik zaseden *velik lok* od Velikih Blok preko Grahovega, Goričice skoraj do Dan. Vendar v Loško dolino ni mogel. Položaji brigade in odreda so bili tako dobri, da za zdaj še ni bilo nevarnosti za popolno obkolitev. Obe partizanski enoti sta krepko držali pozicije in se ništa hoteli umakniti.*

V noči na 26. junij so se vse sovražnikove enote nenadoma umaknile v Cerknico in druga izhodišča. Edino v Grahovem in na Bloški polici so ostale še čez noč motorizirane enote, ki pa so se zjutraj tudi umaknile. To je bil konec sovražnikove hajke. Odred se je nato pomaknil na stare položaje, brigada pa je odšla v zaselke okoli Markovca. Zmagovita brigada je 26. junija priredila v Starem trgu miting s parado vseh brigadnih enot. Mimohoda se je notranjsko ljudstvo zelo razveselilo.

Brigada je med bivanjem na Notranjskem opravila dve nalogi. Prva je bila zavaravanje akcije XV. divizije na Štampetov most, ki jo je uspešno opravila, druga je bila, z boji na Notranjskem vezati kolikor mogoče velike sovražne sile in varovati Notranjsko pred sovražnimi vdori in ropanjem. Tudi ta naloga je bila izpolnjena. Borci Gubčeve brigade so se izredno dobro borili. Zaradi hrabrosti in prijateljskega raz-

* Janez Hribar je opisal nekaj podrobnosti o teh bojih. Dejal je, da so Nemci uporabljali letala in zažigali vasi. Rupnikova štoklja je trošila letake, na katerih je pisalo, naj se partizani vdajo in nič se jim ne bo zgodilo. Tudi komandant brigade Matija Gubec — Janez Hribar se je vdal in poziva k vdaji. Letaki so imeli podpis prezidenta Ljubljanske pokrajine Rupnika. Te letake so borci brali in se smejali, ker so imeli komandanta nenehno med seboj. Komandant tretjega bataljona Viktor Omerza je skoncentriral mitralješki ogenj in udaril po štoklji, da se je zadeta od rafalov zrušila na tla nedaleč od Cerkniskega jezera. Janez Hribar, Vojni spornim, arhiv IZDG.

merja do prebivalstva so jih Notranjci vzljubili. Bivanja Gubčeve brigade na Notranjskem ljudstvo ni pozabilo.

Brigadno poveljstvo je dobro vodilo svoje enote. Pri tem je značilno, da so bili boji manevrski, da je bila brigada izredno gibčna, da je težila k obkoljevanju in da je znala z jurišem odločati boj v svojo korist. Druga značilnost je bila, da so bili borci izredno boj eviti. Oboje, brigadina manevrska večšina in njena bojevitost, sta bili stalni obči značilnosti brigade.

V boj ih je u jela sedem sovražnih vojakov — Nemcev, večinoma doma iz Berlina, in enega domobranskega nadporočnika. Poškodovala je tank, zaplenila težki minomet, ki ga je prepustila bataljonu VDV, dva lahka minometa, 44 pušk, brzostrelko, lahki mitraljez, dve pištoli, dve muli in precej razne opreme ter municije. Brigadne izgube so bile: devet padlih in 34 ranjenih, od teh sedem hudo.* Iz brigade je v tem času pobegnilo sedem borcev, ki so bili večinoma Primorci in so želeli iti v domače kraje. Brigada je imela ves čas bivanja na Notranjskem dva mitinga. Prvega v Cerknici, drugega pa v Starem trgu, kjer so bili trije govorniki: generala jtnant Jaka Avšič, član SNOS Stanovnik in brigadni politični komisar. Na sporedu je bilo petje partizanskih in narodnih pesmi, solopetje, zborna recitacija, skeč in godba je igrala. Mitingu je prisostvovalo okoli 250 gledalcev, večinoma civilistov. V odmorih so vzklikali maršalu Titu in partizanski vojski, med programom pa so na lastno pobudo zapeli kako partizansko.¹⁰ Povsod je bilo ljudstvo navdušeno in je nosilo partizanom hrano in cigarete. Oba mitinga sta imela ugoden odmev.

Pred odhodom z Notranjskega je odšel iz brigade načelnik štaba Franc Krese-Coban. Imenovan je bil za komandanta 12. brigade. Brigada je izgubila hrabrega borca in izkušenega partizana, dvanajsta brigada pa je dobila dobrega komandanta. Na njegovo mesto je bil imenovan dosedanji komandant 12. brigade Bogomir Gaberc-Huso, nekdanji komandant prvega bataljona. Gubčeva brigada je ob odhodu iz

* Sanitetni odsek štaba XV. divizije je 28. junija poslal štabu sedmega korpusa le nekoliko drugačno poročilo o izgubah. Pravi, da je imela brigada na Notranjskem štiri mrtve in 33 ranjenih, od teh pet hudo. Trije so poškodbam podlegli. Arhiv IZDG, fase. 180/1-6.

Notranjske imela 577 partizanov, od teh jih je bilo v bojnih vrstah 404, 173 pa je bilo večinoma v bolnišnicah in na tečajih.^u Odsotnih je bilo izredno veliko. Nakazovalo je utrujenost in izčrpanost brigade.

Dne 30. junija je bilo število partijsko organiziranih partizanov naslednje:

	KP	Kandidati	Skojevci
prvi bataljon.....	31	8	35
drugi bataljon.....	36	4	27
tretji bataljon.....	36	7	27
brigadni odseki.....	42	4	39
štab brigade.....	8		
skupaj.....	153	23	128

Brigada je bila 30. junija takole oborožena: protitankovski top, protitankovski top zamaskiran, dva težka minometa, 6 protitankovskih pušk, 8 lahkih minometov, 8 težkih mitraljezov, 29 lahkih mitraljezov, 367 italijanskih pušk, 46 pušk mavzerk.¹²

Boji okoli Ilove gore

Ko je štab sedmega korpusa 24. junija poslal brigadi ukaz, naj zapusti Notranjsko in čimprej pride na odsek *Hočevje—Ilova gora*, se je zelo hudoval na štab brigade in mu je očital, češ da se ves čas bivanja na Notranjskem ni povezal s svojima predpostavljenima štaboma XV. divizije in sedmega korpusa, niti ni poslal nobenega poročila, čeprav je imel na voljo radiopostaji Notranjskega odreda in Notranjskega vojnega področja.* Ukaz sedmega korpusa je zahteval, naj brigada takoj, brez odlašanja zapusti Notranjsko, ne glede na situacijo.¹³ Brigada se je hitro pripravila na pohod. Miting v Starem trgu 26. junija je bilo nekako slovo od Notranjske in Notranjcev.**

* Brigada je bila prek radijske postaje Notranjskega odreda povezana z glavnim štabom Slovenije.

** Odhod je kronist tretjega bataljona takole opisal: »— Sedaj nas boste zapustili — so z žalostnimi obrazi in prosečimi očmi govorili ljudje v Markovcu, ko smo se danes zjutraj (27. junija, op. L. A.) okrog devete ure pripravljali na odhod. Vsem se je videlo na obrazih, da so imeli v nas veliko zaupanje in so se čutili popolnoma varne, dokler so Gubčevi borci bili na položajih

Sedmi korpus je napravil nov razpored enot, ki ga je ukazal izpeljati v povelju z dne 24. junija.¹⁴ Petnajsto divizijo je z dvema brigadama poslal na Hrvaško, kjer je sovražnik postal aktivnejši. Na Hrvaško sta odšli Cankarjeva in 12. brigada.

Dne 21. junija je 15. brigada s pomočjo enot obeh. divizij napadla in uničila postojanko v Kriški vasi pri Višnji gori. Večji del posadke je sicer pobegnil, toda partizani so dosegli veliko zmago in zasegli precejšen plen. Sovražnik je kmalu reagiral. Z nenadnimi napadi, uporabljajoč partizansko taktiko, je hotel zadati štabom in slabo zavarovanim enotam čim hujše poraze. To se mu je večkrat tudi posrečilo. Gubčevo brigado so pravočasno obvestili o tem, da bi se znala varovati.

Po odhodu iz Markovca in Loške doline je brigada potovala proti Sv. Gregorju pri Sodražici. Tja so skozi Kračale (tretji bataljon je imel tu kosilo) prišli 27. junija opoldne. Ponoči so šli čez progo in se čez Grmado spustili v dobre-poljsko dolino. V Hočevje so prispeli 28. junija ob 7. zjutraj. Vse enote so ostale v vasi, le prvi bataljon je šel naprej v vas Mala Ilova gora. Vas je pičlo uro oddaljena od Hočevja. To je bilo pomembno zaradi povezave z drugimi brigadnimi enotami, če bi prišlo do nepričakovanega napada.

Bataljon je v vasi poiskal prostore za razmestitev in že začel razporejati partizane na stražarska mesta okoli vasi, ko so prvi stražarji opazili, da se bliža vasi sumljiva skupina vojakov. To je bila skupina bataljona »M« slovenskega domobranstva iz Višnje gore, ki je začela *Ilovo goro* obkoljevati. Bilo je kakih 180 domobrancev. Partizani so bili zaradi dolgega marša in dežja utrujeni in premočeni. Toda bataljonski komandant jih je nemudoma zbral, jih razporedil v bojno vrsto, dal smer komori za evakuacijo iz vasi in že so borci silovito jurišali na domobrance. Sovražna skupina se ni mogla upirati in se je umikala proti Veliki Ilovi gori. Druga četa je gonila domobrance v jurišu po čistini, dolgi okoli 500 m s

daleč severno od Markovca. Trepetali so ob misli, da bi utegnili sedaj prihrumeti v vas beli požigalci... Ko smo odhajali, so nam vaščani prijazno stiskali roke in zaželeli vse najboljše v bodočih borbah. Ko je sonce v poznem predpoldnevu začelo prodirati skozi oblake, se je dolga kolona počasi vzpenjala po strmini za vasjo proti severu...« Kronika tretjega bataljona.

tako silo, da so začeli odmetavati opremo. Četa je zaplenila dve puški. Vtem se je komora v redu skozi gozd umaknila iz vasi proti Hočevju. Toda domobranci se niso dali zlahka ugnati v kozji rog. Ko je partizanski juriš ponehal, so se zbrali, preuredili in vnovič napadli. Uporabili so težki minomet. Bataljon se je moral umakniti iz vasi.

Tretji bataljon se je v Hočevju razmestil zunaj vasi na primernih mestih na robu gozda. Bali so se kakega presenečenja, zato so se utaborili na dobrih in razglednih položajih. Ko so vse uredili za zavarovanje, so se borci slekli in dali obleke sušit, ker so bili do kože premočeni. Tudi umili so se. Tedaj so zaslišali streljanje v smeri, kjer bi moral biti prvi bataljon. Kakor bi trenil so se oblekli in se pripravili na pohod. Komandant brigade je ocenil položaj in spoznal, da je napaden prvi bataljon. Ukazal je tretjemu bataljonu, naj krene na pomoč; odredil mu je smer proti desnemu krilu prvega bataljona, kjer je bila vas Hrib. Drugemu bataljonu je ukazal, naj pošlje težki minomet. Tretji bataljon je bil prej kot v eni uri na odrejenem položaju. Ko je prispel na cilj, se je z vso silo zagnal v napad, saj je bil prvi bataljon

V škripcih. Minomet drugega bataljona je iz Hriba začel pravočasno tolči domobrance v vasi Mala Ilova gora. V boj se je vpletla tudi četa prvega bataljona 15. brigade, ki je bila v Hribu. Začel se je obkoljevalni manever. Ko je sovražnik začutil, da bo obkoljen, se je naglo umaknil v Višnjo goro. Nepričakovan domobranski napad je poučil brigado, naj bo budna in naj se dobro zavaruje. V tem boju je padel komandir prve čete tretjega bataljona, ki je dobil strel v glavo in je poškodbi podlegel na prevozu v bolnišnico. Ražen te žrtve je imela brigada še štiri ranjene.

Naslednji dan so intendantni oskrbeli brigado z obleko in obutvijo. Seveda za vse ni bilo dovolj. Dobili so jo le tišči, ki so bili najbolj potrebni. Od tretjega bataljona se je ta dan poslovil ranjeni komandant Mirko Črnigoj, ki so ga borci zelo čislali. Mesto komandanta je že nekaj dni prej prevzel Viktor Omerza.

Na dolenski železnici je nastal tak položaj, kot je bil spomladi na kočevski progi. Nemci so dali upanjo, da bi popravili kočevsko železniško progo in jo usposobili za promet, slovo, toda vneto so se lo tili popravljanja dolenske proge od Grosupljega dalje. Ker so dela na progi nekoliko na-

predovala, je operativni štab XV. divizije* sklenil v noči na 2. julij *razrušiti*, kar so bili Nemci zgradili. V akcijo sta šli obe brigadi XV. divizije, ki sta bili na tem odseku. Gubčeva naj bi porušila progo s pomočjo inženirske čete, ki so jo okrepili in jo oskrbeli z zadostnimi količinami eksploziva, 15. brigada pa naj bi zavarovala Gubčevo iz smeri Višnja gora, Stična in Šentvid pri Stični, kjer so bile zbrane poglavitne sovražnikove moči. Kljub zavarovanju 15. brigade je bilo še vedno veliko odprtih vrat, koder bi se mogel pritihotapiti sovražnik. To je bilo zlasti proti Grosupljemu in Zdenski vasi. Brigada je napravila načrt, po katerem bi tretji in prvi bataljon neposredno varovala inženirce na progi, drugi bataljon pa bi poskrbel za varstvo iz smeri Zdenska vas in Račna.

Prvega julija zvečer je Gubčeva brigada odšla na akcijo. Tretji bataljon je šel čez progo med Zaino in Grosupljem ter postavil zavarovanja na severni strani proge od Gatine do Zalne. Zasede je postavil proti Grosupljemu in Višnji gori. Na položaje je postavil protitankovske puške, če bi se prikazal kak oklopnjak. Prvi bataljon je zavaroval južno stran proge in postavil zavarovanja proti vzhodu in zahodu. Inženirska četa je odlično opravila nalogo. Ko je bilo miniranje v glavnem opravljeno, je ponoči ob 2.30 prispel iz Grosuplje ga oklopni vlak. Ko so ga napadle protitankovske puške in ker je proga bila minirana, se je oklopnjak vrnil v Grosuplje.

Zgodaj zjutraj so se bataljoni začeli vračati proti Ilovi gori in Hočevju. Ko je tretji bataljon prišel na križišče *Na Soli*,** je predhodnica opazila kolono, ki je bila kakih 200 metrov oddaljena od bataljona. Sprva so partizani mislili, da je to enota 15. brigade in niso dvignili orožja. Ko pa so se na 50 metrov približali koloni, so domobranci nenadoma zavpili — juriš! in začeli streljati z avtomati. Takoj je bil zadet bataljonski komandant Viktor Omerza, junaški borec, ki ga je na prevozu v bolnišnico dohitela smrt.

Ta dan zjutraj je namreč nemško poveljstvo pripravilo večjo akcijo proti Gubčevi in 15. brigadi. Proti Ilovi gori so usmerili kolone, ki so že 2. julija ob 3. uri krenile iz postojank. Prva je bila iz Višnje gore. Bila je iz bataljona »M«

* Ker je poveljstvo XV. divizije odšlo s Cankarjevo in 12. brigado na Hrvaško, so za vođenje Gubčeve in 15. brigade ustanovili operativni štab.

** Na cesti Grosuplje—Krka se Na Šoli odcepi cesta v Žalno.

slovenskih domobrancev in je imela okoli 200 mož. Po partizanskih poročilih je imela s seboj brzostrelni top in težka minometa. Smer njenega gibanja je bila: Višnja gora—Mala in Velika Loka. Druga je šla iz Stične in so jo sestavljali deli prvega bataljona slovenskih domobrancev, tretja pa se je podala na akcijo iz Šentvida pri Stični. To so sestavljali deli bataljona »O« slovenskih domobrancev. Obe koloni sta se na Muljavi združili in nato skupaj napadli 15. brigado. Četrta kolona je bila sestavljena iz delov 26. in 27. posadne čete slovenskih domobrancev iz Grosupljega in je štela kakih 100 mož. Njena naloga je bila prodreti skozi Račno proti Malemu Gabrju pri Ilovi gori, kjer bi se spojila s kolono iz Višnje gore. V okolici Zdenske vasi so se še pokazale izvidniške patrulje iz Velikih Lašč. Domobranske čete so bile dobro oborožene in v njih je bilo nekaj več ko 700 mož.¹⁵

Tretji bataljon se ob srečanju z domobranci ni zmedel. Hitro se je razvil v strelce. Najprej je jurišala prva četa. Pritisnila je tako močno, da se domobranci niso mogli razviti za boj. Nato se je bataljon lotil manevra. Tretjo četo je poslal desno proti Kriški vasi, da je domobrancem udarila v bok. To je bilo dovolj, da so se domobranci spustili v beg proti Peščeniku in Višnji gori. Na umiku sta jih v bok napadli še ena ali dve četi prvega bataljona, in sicer iz Plešivice v smeri proti Veliki Loki. V eni uri je bil boj končan. Sovražnik je imel, po poročilih Gubčeve brigade, v boju 15 mrtvih in

16 ranjenih, ujet pa je bil ranjeni domobranski zdravnik — podporočnik.* Bataljon je imel enega mrtvega in tri ranjene. Zaplenili so tri puške, pištolo in strelivo.^{1*}

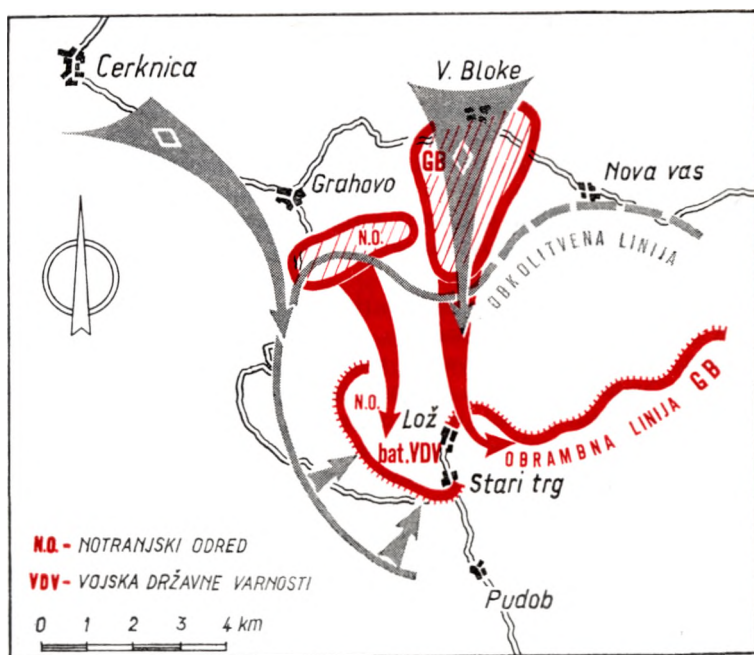
Kolona domobrancev iz Grosupljega, ki bi se morala sestati s to premagano domobranksko kolono, ni mogla izpolniti naloge. Odšla je v Čušperk, da bi tam zaprla pot partizanom, ki naj bi se po predvidenem porazu pri Ilovi gori umikali v to smer. Tako s to zamislijo ni bilo nič. Koloni, ki sta se iz Stične in Šentvida podali v boj, sta bili zavrtnjeni.** Skupino

* Nemški operativni štab za boj proti partizanom poroča 2. julija, da se je udarna skupina iz Višnje gore morala zaradi sovražnikove premoči umakniti in je imela osem ranjenih domobrancev. Zbornik VI-14-145.

** Operativni štab za boj proti partizanom poroča 2. julija, da je bila Ilova gora zavzeta na juriš v boju z Gubčevo in 15. brigado ter da so prešteli 64 mrtvih partizanov, tri so ujeli, sami pa so imeli 14 ranjenih, Zbornik VI-14-146.

iz Stične je namreč pri vasi Mevce opazil četrti bataljon 15. brigade in jo v napadu razpolovil. Oba dela pa sta kljub temu nadaljevala pohod in četrti bataljon ju je nekaj časa zasledoval. Ko je izgubil stik z domobranci, so ti nadaljevali pohod proti Ilovi gori, kamor sta zjutraj prispeli komori Gubčeve in 15. brigade. Domobranci so se zbrali v Ravnem dolu in nemudoma napadli komori, ki jima je hitel na pomoč drugi bataljon Gubčeve brigade.¹⁷ Slabo branjeno partizansko skupino so kmalu razpršili, pobili in ranili nekaj partizanov in zaplenili pratež. Drugi bataljon je prepozno prispel na bojišče. Njegova druga četa je zbrala razpršene partizane in jih vodila proti Hočevju in naprej čez cesto Hočevje—Krka na varno.

Domobranci so se ustavili na Mali in Veliki Ilovi gori in se pripravili na ponoven spopad, ker so imeli v rokah položaje, ki so zagotavljali prednost v boju. Prvi in tretji bata-

Napad na brigado na Notranjskem 25. 6. 1944

ljon Gubčeve brigade sta šla v napad. Tretji je napredoval po grebenu z južne strani ceste Grosuplje—Krka, drugi pa je najprej odkorakal proti Račni, nato pa naravnost na Ilovo goro. Tretji bataljon je napadni domobranci v Veliki Ilovi gori in jih prisilil, da so se umakli na Malo Ilovo goro. Tu je domobranci z boka zgrabil prvi bataljon in že so se umikali proti čušperku, kjer je domobranska zaseda iz Grosupljega namesto bežečih partizanov reševala svoje bojne tovariše. Tudi napadi na Ilovi gori so bih na juriš in tako siloviti, da so domobranci metali opremo; tako so partizani dobili nazaj precej opreme, ki sta jo bili izgubili obe komori. Včasih se je boj bil tako blizu, da so se partizani pomešali z domobranci. Sovražnik je imel v tem boju 35 mrtvih in 50 ranjenih, pravijo pretirana poročila štaba sedmega korpusa,¹⁸ partizani pa so imeli enega mrtvega, tri ranjene in tri pogrešane. Brigada je zaplenila puškomitraljez in 12 pušk. Ni podatkov o izgubah drugega bataljona in obeh pratežih na Ilovi gori. Vsekakor so bile precejšnje, saj so bile enote presenečene. Partizanska poročila so deloma prikrila podatke o teh izgubah.* Drugi bataljon je imel boje le na Ilovi gori, medtem ko se njegova četa v zasedi proti Račni ni spopadla z domobranci in tudi vod, ki je bil v zasedi proti Zdenski vasi, se ni bil.

Tudi ta boj je primer manevrske sposobnosti brigade. Posebnost je v tem, da so bataljoni prihiteli drug drugemu na pomoč in s tem ustvarili bojno povezavo, ki je v bojih tako potrebna. Ta povezanost se je v brigadi čedalje bolj utrj evala.

Po boju 2. julija so se bataljoni razmestili še bolj skupaj. Bili so v ožji okolici *Hočevja*. Četrtega julija so se spustili v vas, ker so imeli zvečer napovedano proslavo obletnice bratov Cirila in Metoda. Govoril je brigadni politični komisar Vanja Groznik. Orisal je delo bratov kot zgodovinsko delo, ki ima pomen v politični zgodovini Slovanov. »Označil je njuno delo za prvi poskus ustvarjanja slovanske skupnostne zavesti in osvetlil sovražno nemško reakcijo, ki jo je izzvala prva slovanska težnja po združitvi.¹⁹ Po govoru so imeli zborne deklamacije in zapeli so nekaj pesmi. Na koncu je bil ples.

*_Petnajsta brigada je imela dva mrtva, tri ranjene in štiri pogrešane. Izgubila je puškomitraljez, težki minomet in še nekaj drugega orožja ter municije. Glej Mileta Pavlina Petnajsto brigado, str. 236.

Naslednji dan zjutraj je 'bilo v taborišču brigade ukazano pripravno stanje. Patrulje so namreč opazile sumljiva gibanja v bližini vasi. Bataljoni so se pripravili na boj. Ko so kot prve odšle prateži, je sovražnik že vžgal po vasi, da bi ustvaril zmedo. Toda bataljoni se niso dali in so se postavili v bran. Za 5. julij je namreč sovražnik pripravil tale načrt za napad na Gubčevo brigado v rajonu Hočevja in Ilove gore: iz Velikih Lašč je prišla v smeri Zdenska vas—Hočevje mešana nemško-domobranska skupina, ki so jo verjetno sestavljali deli 29. in 114. posadne čete slovenskih domobrancev in deli 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka. To je bilo približno 200 sovražnih vojakov. Iz Grosupljega se je skozi Račno proti Ilovi gori podala v boj skupina, ki so jo sestavljale 26. četa slovenskih domobrancev in skupina Schumacher, v kateri so bili kar trije bataljoni slovenskega domobranstva: bataljon »M« iz Višnje gore, bataljon »O« iz Sentvida pri Stični in prvi bataljon slovenskih domobrancev iz Stične.²⁰ Vsi trije bataljoni so bili torej iz enot slovenskega domobranstva pod nemškim, kakor kaže ime skupine, poveljstvom. Schumacherjeva skupina je imela več kot tisoč mož. Verjetno je napredovala v dveh kolonah. Ena je šla skozi Račno proti položajem brigade, druga pa čez Luče na Veliko Ilovo goro. Vsi trije bataljoni brigade so se med napadom umaknili nad vas Hočevje in nadaljevali boj.

Drugi bataljon se je udaril s skupino iz Zdenske vasi. Tedaj je prispel sovražnik iz Ilove gore v Hrib prav blizu Hočevja. Drugi bataljon se je umaknil nekoliko proti Krški vasi. Njegov umik je varoval tretji bataljon. Drugi bataljon je imel uspeh v tem, da je preprečil sovražniku zasesti vas Hočevje. Po umiku drugega bataljona so napravili načrt za napad na domobrance in Nemce. Tretji bataljon bi ostal nad Hočevjem in branil vas. Drugi bataljon bi z novih položajev bočno napadal sovražnika, prvi pa bi z manevrom prodrli med Malo Ilovo goro in Hribom sovražniku za hrbet. Boj se je zavlekel; preden je prvi bataljon prispel do Hriba, so se sovražnikove čete začele vračati v izhodišča. Boj je trajal do 16. ure. Brigada je imela enega mrtvega in dva ranjena, vtem ko so partizanska poročila naprtila sovražniku osem mrtvih in deset ranjenih.²¹

Osemnajsta divizija je medtem nadalje rušila progo od Grosupljega proti Ivančni gorici. Na tem odseku dolenske

proge je bil tudi predor pod Peščenikom blizu Višnje gore, ki še ni bil zadosti razdejan. Divizija se ga je lotila v noči na 7. julij. Deveta brigada imela nalogo zaminirati predor in sama neposredno zavarovati okolje Peščenika, 8. brigada naj bi demonstrativno napadla domobranski postoj anki v Stični in Šentvidu pri Stični, Gubčeva brigada pa naj bi zavarovala grosupeljsko smer in porušila progo med Peščenikom in Grosupljem. Drugi bataljon je ostal na Hočevskem odseku in je varoval zlasti smer proti Zdenski vasi. Prvi bataljon se je postavil na glavno cesto iz Grosupljega proti Dolenjski in je zasedel položaje od Peščenika in Stehana do Gatine. Tretji bataljon pa je naložil prvi četi varovanje ceste proti Grosupljemu, tretjo je poslal na položaje k Lobčku, »druga pa je šla z minerei na progo, da tam zopet nekoliko preuredi sovržnikov promet,« kot piše kronika tretjega bataljona. Inženirska četa je pod varstvom čete tretjega bataljona minirala progo na odseku Grosuplje—Mlačevo. Brigada je izpolnila nalogo, ne da bi jo bil oviral sovražnik. Le tretji bataljon je na poti k progi pri boštanjskem gradu naletel na sovražno zasedo in jo pregnal. Inženirska četa je uničila 80 metrov tračnic in dva vagona, ki sta bila že prej na progi. Po uspešni akciji 9. brigade XVIII. divizije, ki je porušila predor pod Peščenikom, je šel prvi bataljon Gubčeve brigade na Plešivico in h križišču Na Šoli, da bi varoval vračanje tretjega bataljona in inženirske čete na izhodiščne položaje; tretji se je vrnil v Hočevje, drugi pa je bil pri Korinju. Popoldne je prišla iz Grosupljega do Sv. Antona pri Zdenski vasi domobranska skupina 120 mož, da bi napadla partizane, če bi tam naletela nanje. Ena četa tretjega bataljona je bila popoldne poslana proti Zdenski vasi. Tarn je opazila domobrance in jih obstreljevala s težkimi mitraljezi.*

S tem se je za Gubčevo brigado končalo bivanje v okolici Hočevja in Ilove gore.²²

* V večdnevni bojih tod okrog in na železniški progi so se izkazali mnogi borci; bili so izredno drzni in hrabri. V tretjem bataljonu so bili najbolj junaški in iznajdljivi vodnik Metod, desetar Jankovič, komandir tretje čete Frane Amf ter najbolj drzen borec, komandir druge čete starejši vodnik Adolf Krašovec. Odlikoval se je tudi mitraljezec Rolih. Na voljo so bila le imena hrabrih borcev tretjega bataljona, ki smo jih povzeli po poročilu o tekmovanju tretjega bataljona od 1. do 8. julija 1944, arhiv IZDG, fase. 189/V-C1.

Še isti dan zvečer se je brigada premaknila v Suho krajino. Prispelo je povelje štaba XV. divizije za premik, ker so bili v ospredju novi načrti. Brigada je hodila ponoči na 8. julij in se zjutraj ustavila v okolici *Hinj in Ratij*. Tu se je zavarovala in počakala na bojno povelje štaba XV. divizije. Premestitev Gubčeve brigade so izvedli zato, ker sta dve sovražni skupini iz Kočevja in Ribnice prodrli v Stari log in Polom. Bali so se, da ne bi napadli raznih štabnih ustanov in enot v dolini Krke.²³

Sovražna ofenziva v Beli krajini

Glavni štab Slovenije je že proti koncu meseca junija dal pobudo, da bi izvedli nekatere akcije na območju Žumberka in desnega brega Kolpe v smeri proti Karlovcu in Ogulinu, v katerih bi sodelovale hrvaške in slovenske partizanske enote. Glavni štab Slovenije je menil, da bi se z likvidacijo nekaterih postojank med Zagrebom, Karlovcem in Ogulinom razširilo osvobojeno ozemlje na mejnem območju med Hrvaško in Belo krajino, kar bi omogočilo poglobitev bratskih stikov med Slovenci in Hrvati. Glavni štab Slovenije je sprva v soglasju s hrvaškim glavnim štabom hotel napasti Ozalj. Napad naj bi bil 28. junija, vendar ni prišlo do sodelovanja s hrvaškimi enotami, ker je bila tedaj v Žumberku velika sovražna hajka. Partizanski štabi so računali, da so zaradi tega sovražne postojanke v Ogulinu in Generalškem stolu slabo zasedene. Zato so se odločili, da bodo izkoristili razmere in napadli posadko v Bosiljevem, ki je bila od Vinice v Beli krajini le k'akih osem kilometrov daleč. S tem so hkrati hoteli tudi razbremeniti partizanske enote v bojih v Zužemberku. Izkazalo se je, da so bile ocene partizanskih poveljstev glede možnosti intervencije iz Generalskega stola in Ogulina pravilne. Bosiljevo je napadla Cankarjeva brigada, dvanajsta brigada je bila na zavarovanjih, brigade XIII. hrvaške divizije četrtega hrvaškega korpusa pa so tudi bile na zavarovanjih. Prvega julija je bila postojanka s posadko vred uničena. Cankarjeva je dosegla velik uspeh, z njo pa tudi 12. brigada in hrvaške enote na zavarovanjih. V počastitev te zmage je bila 9. julija v Metliki parada vseh so-

delujočih enot, ki so se je poleg slovenskih udeležili tudi hrvaški vojaški in politični voditelji.

Ker so sovražne čete hkrati kot v Bosiljevem doživele poraz tudi na Zumberku, zlasti okoli Krašića, so se nenadoma razmere za sovražnika tako poslabšale, da je moral nekaj ukreniti za zavarovanje železniških prog, ki so sedaj prišle pod udar partizanskih brigad.

Posrečilo se mu je skrivno zbrati veliko vojsko in z njo je šel *v ofenzivo proti Zumberku in Beli krajini*. V dveh velikih kolonah je prodril skozi Krašić in se usmeril proti Zumberku, na levem krilu pa so dan po paradi iz Ozlja že zelo blizu Metlike prodrli sovražnikovi odredi. Razumljiva je bila izredna reakcija glavnega štaba Slovenije. Prodor sovražnika v Belo krajino je bilo treba za vsako ceno preprečiti. Bela krajina je bilo najpomembnejše osvobojeno ozemlje na Slovenskem. Tu je bilo politično in vojaško vodstvo osvobodilnega gibanja ter njene ustanove. Sovražnik bi v Beli krajini gotovo požigal in ropal. V Zumberku so bile tedaj bolnišnice sedmega slovenskega in četrtega hrvaškega korpusa.

Hrvaške enote so se pod poveljstvom četrtega hrvaškega korpusa okoli Vivodine in Sv. Jane srdito bile s sovražnikom. Sovražnik je nameraval prodreti na dominantne položaje Zumberka. Boji so bili srditi in enote četrtega hrvaškega korpusa so imele precejšnje izgube. Desetega in ponoči na 11. julij je sovražnik nenadoma prodril skozi Vivodino in zavzel Drašiče. To je bila velilka grožnja za Metliko in nevarnost za Belo krajino. Tedaj sta bila v Beli krajini južno od Metlike Cankarjeva brigada in en bataljon Belokranjskega odreda, okoli Črnomlja pa divizion prve slovenske artilerijske brigade. Glavni štab jih je nemudoma poslal proti Drašičem, da bi zaustavili sovražnikov prodor. Slovenske in hrvaške enote so ustanovile, kakor je bilo že prej v navadi, skupen operativni štab. Spočetka je bil komandant tega štaba polkovnik Rajko Tanasković, kasneje pa so postavili na njegovo mesto komandanta VII. korpusa Pera Popivodo. Spoznali so, da slovenske enote v Beli krajini ne bodo zadostne za obrambo, zato so poklicali še Gubčevo brigado. Proti sovražniku je operativni štab slovenskih in hrvaških enot postavil ražen omenjenih slovenskih enot še tri hrvaške brigade, ki so bile iz Vili, in XXXIV. hrvaške divizije, in en odred. Hrvaškim

enotam so povelj evali člani štaba Četrtega hrvaškega korpusa. S prihodom Gubčeve brigade je torej bilo na fronti v Beli krajini in Zumberku šest brigad, dva odreda, tečajniki ofircske in podofircske šole glavnega štaba Slovenije in del artilerije prve slovenske artilerijske brigade.

Nemško-ustaške čete so bile spočetka sestavljene iz prvega donskega in tretjega kubanskoga polka prve kozaške divizije, kakih 2500 mož, dveh satnij 10. ustaške bojne, kakih 250 mož, in bataljona prvega lovskega nemškega polka, okoli 500 mož. Dne 14. julija se je tej skupini pridružila še preostala satnija (četa) 10. ustaške bojne, iz Samobora pa še 13. ustaška bojna (bataljon), tako da je sovražnik od tedaj imel na fronti proti četrtemu hrvaškemu korpusu in proti slovenskim četam približno 4000 mož.²⁴ Sovražnim enotam so bili dodeljeni posamezni domobranci, ki so bili doma iz Bele krajine in so poznali domače razmere. Njihova naloga je bila taka kot v hajki proti Guibčevi brigadi pred Novim mestom 31. decembra 1943: na podlagi spiskov ugotavljati pripadnike osvobodilnega gibanja in jih izročati sovražniku.

Nasproti 4000 sovražnim vojakom je operativni štab slovenskih in hrvaških enot postavil kakih 3000 partizanov, ki so bili razmeroma dobro oboroženi in ki jih je podpiral divizion prve slovenske artilerijske brigade. Operativni štab je poslal iz Bele krajine proti Vivodini vse razpoložljive partizanske čete, da bi zaustavile sovražnikov prodor. Tu sta se spustili v boj Cankarjeva brigada (11. julija), Belokranjski odred pa že dan prej. Divizion prve slovenske artilerijske brigade je bil že 10. julija blizu Črnomlja in se je gibal, kakor je narekovala situacija, da bi lahko uspešno posegel v boj.

Enajstega julija so poklicali Gubčevo brigado v Belo krajino. Še vedno je bila v Suhi krajini, v Ratju in Hinjah. Brigada ves čas bivanja v Suhi krajini ni imela bojev. Novico o odhodu iz Suhe krajine so partizani sprejeli s *hrupnim veseljem*, ker so upali, da bodo prišli v kraje, kjer jim bo prebivalstvo bolj naklonjeno in kjer je boljša oskrba s hrano. Na pot so se podali zvečer 11. julija. Iz Hinj so odšli po cesti proti Dvoru in skozi Toplice pri Novem mestu v Uršna sela. Sem so prispeli naslednji dan (12. julija) in počivali. Tukaj se je brigadno poveljstvo povezalo s štabom XV. divizije in dobilo prve naloge. Odit je bilo treba do Suhorja, zasesti položaje in varovati gorjanske prehode. Popoldne 12. julija

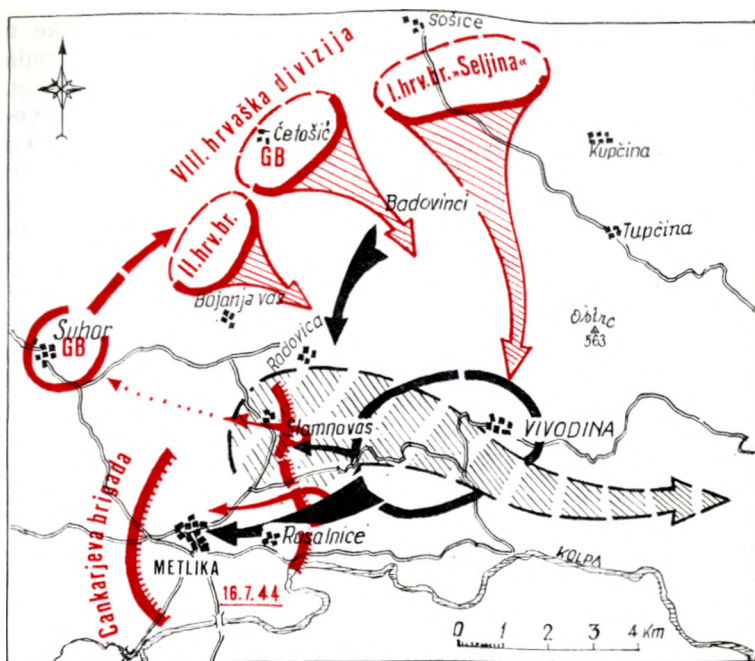
je brigada v bojnem marševskem razporedu odšla iz Uršnih sei in prispela pozno v noč v Suhor. Prebivalstvo jo je sprejelo* z znano gostoljubnostjo. Okrog 18. ure 13. julija se je brigada zbrala in odkorakala na bojišče.

Na fronti pred Metliko

Ves dan 13. julija so trajali boji okoli Drašičev. Cankarjeva brigada in Belokranjski odred sta s podporo topništva ob 13. uri jurišala na posadko v Drašičih. Toda odpor v vasi je bil žilav in sovražnikova moč v postojanki prevelika, da bi jo bila zmogla Cankarjeva brigada in odred. Ob 23. uri ponoči je Gubčeva brigada *zavzela položaje* na levem krilu Cankarjeve brigade, kjer je zamenjala drugo brigado osme hrvaške divizije. Na levo se je povezovala s prvo brigado VIII. hrvaške divizije. Dve odlični in izkušeni brigadi ter izvrsten odred so se z veliko močjo in hrabrostjo vrgli v boj. Ponovili so napad na *Drašiče*. Topniška priprava je trajala eno uro. Sovražnik je bil zaradi prodora partizanov na desnem krilu v smeri proti Vivodini (ki so ga bili opravili že pred prihodom Gubčeve brigade) in tesnega objetja z levega krila, ki ga je dosegla Gubčeva brigada, prisiljen krepko se braniti, sicer bi vsak predor katerekoli izmed brigad imel za posledico umik iz Drašičev in konec operacije. Nemški operacijski cilji pa še zdaleč niso bili doseženi.

Bataljoni Gubčeve brigade so se v kolonah začeli približevati Drašičem. Ko so se borci tretjega bataljona prevrgli s ceste v dolino pod vasjo, jih je sovražnik začutil in začel obsipavati s peklenskim ognjem iz šarcev in minometov iz bunkerjev, ki jih je bil napravil kar po vinogradih v zidanicah. Druga in tretja četa tretjega bataljona sta tedaj planili v juriš. Boj je bil kratek a zelo ogorčen. Uporabljali so bombe. Tretjemu bataljonu se je posrečilo vreči sovražne skupine iz dveh utrjenih zidanic in enega bunkerja. Borci so se znašli

* Kronist tretjega bataljona ga takole opisuje: »Sprejem, ki ga je naša vojska doživela ob prihodu v prvo belokranjsko vas, je bil edinstven in lap. Prebivalstvo je z navdušenjem in pesmijo pozdravljalo naše borce, ki so sedaj z vsem ognjem začutili smisel svojega trpljenja polne borbe. Marsikateremu borcu bo ostalo to doživetje za vedno v spominu.«

Obramba Bele krajine 16. 7. 1944

na strmini, ki je bila na gosto porasla z grmovjem. To jih je oviralo, da se niso mogli z vso hitrostjo spustiti navzdol in nadalje jurišati. To je izkoristil sovražnik in mine so začele kar deževati. Sovražnik je bil številčno in v oborožitvi močnejši. Kratek zastoj je izkoristil in začel protijuriš, da bi vrgel bataljon z doseženih pozicij. »Razvila se je peklenska borba, ki je trajala pet minut. Tedaj so skoraj vse vpitje preglasili sarei in bombe.« Druga in tretja četa tretjega bataljona sta vzdržali in odbili sovražnika, ki je nato zopet začel obdelovati bataljon z minami.²⁵

Napad je trajal do petih zjutraj (14. julija), ko sta ga brigadi zaradi dne morali prekiniti. Gubčeva brigada se je čez dan le malo odmaknila od Drašičev. Prvi bataljon je bil nad vasjo v smeri Radovice, drugi je bil na grebenu nad samo vasjo v smeri Vidašiča, tretji pa se je postavil nad Drašiče. Sicer je za ta dan operativni štab zapovedal odmor

vseh enot, da bi obveščevalci lahko zbrali nove podatke o sovražnikovih namerah, ki niso bile znane. Gubčeva brigada je zato zasedla nove položaje na odseku *Radovice in Boldraža*. S severne strani je še vedno blokirala Drašiče in se povezovala z enotami VIII. hrvaške divizije na levem krilu. Tedaj je sovražnik usmeril napad proti Gubčevi brigadi na odseku med Drašiči in Kaštom. Prodreti je hotel v Radovico. Vneli so se siloviti boji. Brigado so obstreljevali z minometi, s topovi in težkimi mitraljezi. Brigada pa se ni umaknila in je na napade odgovarjala s protinapadi in juriši. Vinogradi, kjer je imela položaje, so bili v ognju in dimu. Več zidanic je pogorelo, ker so jih zažgale sovražnikove granate.*

Naslednji dan (15. julija) je imel sovražnik pobudo. Dva boja sta bila tega dne pomembna. Prvi je bil zjutraj, ko so sovražne enote udarile na desno krilo Cankarjeve brigade. Nato so *prenesli težišče* proti Gubčevi brigadi. Ob enajstih so začeli topniško pripravo, nato je sledil pehotni napad proti Radovici. Napadli so iz Drašičev. Boj je bil srdit. Drugi in tretji bataljon sta z dvema jurišema zavrnila sovražnika, ki se je bil že nekolikanj vrinil v brigadne položaje. To je bil najhujši boj. Brigadni komandant pravi v vojnih spominih, da so jurišali vsi poveljniki v brigadi — od četrtega komandirja do komandanta brigade. Tukaj je doletela smrt hrabrega brigadnega političnega komisarja *Vanjo Groznica*. Med bojem je prišel k drugemu bataljonu in se ne oziraje na nevarnost znašel na tistem mestu, kjer je bil sovražnik najbližje. Borci so ga opozorili na nevarnost in mu svetovali, naj ne hodi predaleč. Na izpostavljeno mesto so se sicer borci mogli le priplaziti. Groznik se je nekàj časa plazil med kamenjem in grmovjem, ko pa je prišel na cilj, se je vzravnal in nekaj zakričal proti kozakom, ki so bili kakih 60 metrov daleč. Borci so zakričali, naj se prikrije, toda bilo je že prepozno.

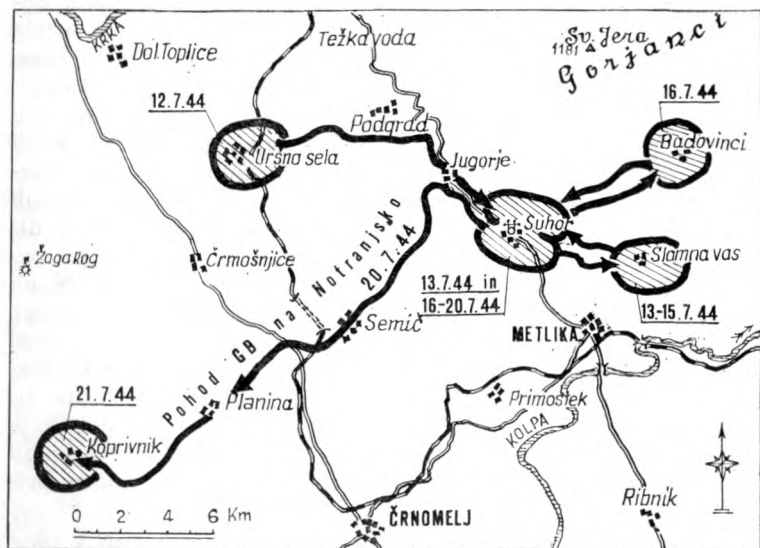
* V bojih 14. julija so se odlikovali merilec pri težki brezi Maks Dragan, tovariš z Vipavske Andrej Suša, ki je kot pomočnik mitraljezca zgrabil ranjenega merilca in mitraljez ter ju od vlekkel na varno. Hrabri in požrtvovalni so bili Strupnik iz prve čete tretjega bataljona, Hrastar, Jože Škedelj, Ignac Pencá-Viktor ter Ivo iz tretje čete tretjega bataljona, ki je s svojo hladnokrvnostjo in discipliniranostjo zelo bodrilno vplival na svoje tovariše, ter Franc Planine. Vsi navedeni so iz tretjega bataljona, za druge bataljone ni poročil. Glej arhiv IZDG, fase. 188b/II-5.

Groznik se je hudo ranjen zgrudil. Mračiti se je začelo in rahlo je deževalo. Politični komisar je še kazal znake življenja. Ponoči so ga borci odnesli v zaledje, kjer je kmalu umri. Partizane je novica o pogubi brigadnega političnega komisarja zelo prizadela. Vzklikali so: »Maščujmo komisarja Vanjo!« Groznik je bil skromen borec in zelo priljubljen med partizani. Poznali so ga dobro s položajev, kjer jih je rad — kot sedaj — obiskoval v kritičnih trenutkih. Rad je zahajal v čete in imel zanimiva predavanja. Bil je dober govornik in politično zelo razgledan. Z borci je vzdrževal osebne zveze in je imel smisel za težave partizanov.²⁶ Smrt političnega komisarja je bila za brigado velika izguba.

Nemške enote so se *srdito zaganjale* v Gubčevo brigado. Podpora minometnega in topniškega ognja je bila tako močna, da so npr. Nemci izstrelili po 60 artilerijskih granat in do 50 min iz težkih minometov tja, od koder se je oglasil en sam rafal puškomitraljeza drugega bataljona Gubčeve brigade.²⁷ Popoldne je sovražna skupina prebila položaje hrvaških enot in se iz smeri Badovinci spustila v bok prvemu bataljonu na grebenu Radovice. Hkrati je močna bojna skupina pritisnila iz Drašičev. Bila je nevarnost, da bo brigada obkoljena. Prvi bataljon se je umaknil, nato pa sta se še ostala dva. Med nenehnim bojem se je brigada umaknila zahodno od Slamne vasi. Sovražnik je Slamno vas zavzel in jo deloma zažgal. Toda Gubčeva brigada ga je po enournem boju zopet vrgla iz nje. Utrdil se je v Radovici. Ob 18. uri je bil močan napad sovražnih strmoglavcev na Gubčevo in Cankarjevo brigado. Tri »štuke« so odvrgle šest 250-kilogramskih bomb in nato mitraljirale brigadne položaje. Artilerijski divizion prve slovenske artilerijske brigade je dobro krepil pehotne akcije obeh brigad. Dopoldne je obstreljeval Drašiče, ob 15. uri pa so prenesli ogenj na nemške položaje pri Radovici. Pri obeh brigadah je bil po en artilerijski oficir, ki je imel nalogo, prenašati zahteve komendantov brigad glede obstreljevanja ciljev. Opazovati je moral zadetke in poročati divizionu o uspehu artilerijskega ognja. Sovražna artilerija je tudi ta dan iskala položaje divizona, toda njen ogenj je bil kaj malo učinkovit. Topovi in minometi so bili dobro prikriti, da jih letala niso našla.

Ponoči na 16. julij so Gubčevo brigado *premestili* v okoličico Suhorja, kjer se je nekoliko uredila in počakala na po-

membna povelja o nadaljevanju boja. Cankarjeva brigada je zavzela položaje za neposredno obrambo Metlike, le dva, tri kilometre daleč od mesta. V bojih 15. julija je sovražnik s pomočjo okrepitev torej odrinil obe slovenski brigadi in odredove bataljone ter si že napol odprl vrata v Metliko. Postalo je očitno, da ni več daleč čas, ko bodo sovražne enote vdrle v mesto. S frontalnim bojem jih ne bo mogoče ustaviti. Najti je bilo treba drugačno rešitev. Ker frontalni boj ni obetal uspeha, se je bilo treba poslužiti manevra. Ta taktična poteza je še vedno peljala k dobremu in partizanske čete so ga znale z uspehom uporabljati. Z manevrom velikih partizanskih sili in udarcem v oslabljeni desni bok bodo prisilili sovražnika, da se bo umaknil. Operativni štab je hotel ta manever še prej izpeljati, preden bi se čelo sovražnih čet, usmerjeno proti Metliki, premaknilo dalje. Načrt operativnega štaba je bil, s hrvaškimi enotami in Gubčevo brigado udariti s pobočij žumberških gor proti Vivodini in Draščem. Gubčeva brigada je prejela povelje za premik v duhu zamisli operativnega štaba takoj po prihodu v Gornji Suhor. Ob 8. uri 16. julija so ji ukazali, naj se nemudoma pomakne

Bojna pot od 12. do 21. 7. 1944

v Cetošić, vas, ki leži severno od Radovice. Od tu naj začenja napad v smeri proti Svetemu Iliji in Svetemu Nikoli. Označene točke so na grebenu, ki se spušča proti Radovici in Kastu, naravnost v desni bok sovražnikovega bojnega razporeda. Brigadi so dodelili gorsko havbico iz prve slovenske artilerijske brigade, in ju podredili poveljstvu VIII. hrvaške divizije. Desno od nje je prodirala proti Radovici druga hrvaška brigada VIII. divizije, levo od gubčevcev pa proti Vivodini prva hrvaška brigada »Seljina« VIII. divizije. Gubčeva brigada je prispela v Cetošić ob 17. uri in začela nemudoma napadati na odseku Sv. Nikole.

Treba je pojasniti, da je organizacija *manevra na sovražnikov bok* potekala zelo počasi in neodločno. Pri štabu četrtega hrvaškega korpusa je bilo, tako je poročal glavni štab Slovenije vrhovnemu štabu, malo volje. Enote četrtega korpusa so se namreč borile že skoraj mesec dni. Bile so utrujene, brez streliva in zelo slabo oskrbovane s hrano in z obleko ter obutvijo. To je bil poglaviten vzrok, da je glavni štab Hrvatske zahteval, naj se enote četrtega korpusa umaknejo s tega območja. No, naposled je hrvaški glavni štab na prigovarjanje slovenskega glavnega štaba le privolil v izvedbo manevra in hrvaške enote so ostale na bojišču. Omeniti je tudi treba, da je glavni štab oskrbel hrvaške enote, kolikor je mogel, s strelivom in z opremo.

Medtem so se na glavni smeri sovražnikovega napada odigrali pomembni dogodki. Kot smo povedali, je bila pot v Metliko napol odprta, saj so se vse tri slovenske enote umaknile na položaje pred samo mesto, Gubčeva brigada pa je celo zapustila sektor za neposredno obrambo. Na videz dober položaj sovražnih čet pred Metliko ni bil kdove kako rožnat. Že skoraj sedem dni so se iste enote bojevale v Zumberku in Beli krajini, pa vendar niso dosegle odločilnih uspehov. Partizanov niso premagali, čeprav se je številčno razmerje po odhodu dveh hrvaških brigad, ki sta evakuirali ranjence, nekoliko poboljšalo v njihovo korist. Sovražnik ni imel več moči, niti rezerv, da bi privedel operacijo do učinkovite zmage. Kmalu je registriral premike jedra partizanskih enot na svoj desni bok; to je pomenilo, da bo pobuda prešla na partizansko stran, sam pa bo zaradi partizanskega manevra lahko odločilno ogrožen. Preostali sta mu torej dve možnosti: ali končati operacijo in se umakniti v izhodišča ali

pa nadaljevati boj in pri tem tvegati poraz. Nemci so se odločili izkoristiti s težavo priborjeni uspeh pred Metliko in se nato umakniti ter končati operacijo.

Dne 16. julija so njegove enote začele z močno artilerij-sko pripravo napad na Cankarjevo brigado, jo potisnile nazaj in okoli 11. ure dopoldne *vdrla v Metliko*. Cankarjeva brigada se je v redu umaknila na položaj blizu Metlike, od koder je v sovražne skupine v mestu neprestano tolkla z vsem orožjem. Sovražni vojaki so se uro in pol do dve uri zadržali v mestu. Poveljstvo je bilo v gostilni Mežnaršič. Prebivalstvo so spraševali, kakšno vodstvo imajo partizani in ktere brigade so okoli Metlike. Pred odhodom so požgali blizu

30 poslopij, odpeljali osem civilistov in dva med njimi ustrelili. S prebivalstvom so v Metliki in v vseh drugih krajih ravnali nasilno ne glede na spol in starost. Ko so opravili svoj razdiralen in klavern posel, so se začeli naglo umikati. Odšli so iz Bele krajine in Zumberka. Do 19. ure, ko se je začel zakasneli manevrski napad hrvaških enot in Gubčeve brigade, so že izpraznili vse kraje, ki so bili cilji partizanske akcije. Tako so zapustili Božakovo, Drašiče, Radovico, Magovec in Badovince. V mraku so odšli iz Vivodine in partizani so izgubili z njimi stik. Slovenski partizani so zasedli še isti večer vse kraje v Beli krajini, hrvaški pa Žumberk.

Nemško-ustaška hajka proti Zumberku in Beli krajini je trajala od 10. do 16. julija 1944. To je natančno en teden. Sovražni vojaki *so se umaknili* v Krašić in Karlovac. Gubčeva brigada je 16. julija zvečer zasedla kraje Badovinci, Magovac in okolico Suhorja.

Združene slovensko-hrvaške* partizanske enote so torej ubranile večji del Bele krajine pred ropanjem in strahovanjem sovražnih vojakov. To je imelo izreden politični pomen. Kolikšnega pomena je bil obrambni boj za Metliko, nam najbolje izpričuje dejstvo, da so se po umiku sovražnih čet iz Bele krajine začela zborovanja navdušenega prebivalstva, s katerih so pošiljali pozdrave in izražali zahvalo glavnemu štabu Slovenije. Osvobojeno ozemlje so partizani *uhranili* pred invazijo, to pa je bil pomemben uspeh.

V taktičnem pogledu so se izrazile v tem boju novosti, ki so bile pomembne za nadaljnji boj. V prvi vrsti so partizanske enote vzdržale na položajih, čeprav so bile silovito obstreljevane s težkim orožjem. Sedem dni so se tolkle in bile

po končanem boju zopet sposobne iti v boj. Druga posebnost je bila uporaba in sodelovanje artilerije pri podpiranju pehotnih manevrskih bojev. Če je združena artilenja dosegla sijajne in odločilne uspehe pri osvobajanju Žužemberka 1. do

4. maja 1944, potem se je tukaj izkazala v drugi vlogi. Sodelovanje med njo in partizanskimi brigadami je bilo dobro izvedeno. Artilerija si je z manevri zagotovila varnost in se uspešno gibalala s položaja na položaj ter s prenašanjem ognja s cilja na cilj zagotavljala podporo pehoti. Pomanjkljivost operacije je bila v tem, da so se slovenske enote spčetka frontalno upirale sovražniku. Pravočasna izvedba manevra bi verjetno ubranila Metliko pred požigom in ropanjem.

Gubčeva brigada je prestala enega *najhujših bojev*, kar jih je imela od ustanovitve. Misel, da mora osvobodilno gibanje na Slovenskem imeti nekje svoje središče, ki ga je treba braniti, in da je to Bela krajina, se je globoko zakoreninila v zavest borcev. Bela krajina je bila zato in pa zaradi gostoljubnosti prebivalstva nekaka obljubljen dežela. Partizani so jo branili z vsem žarom, požrtvovanjem in s hrabrostjo. Pred bojem je bila priprava, na kateri so politični komisarji pojasnjevali borcem pomen Bele krajine za partizane. Sicer o tem borcev ni bilo treba prepričevati, saj so sami vedeli, kaj jim je storiti. Med vsemi partizani se je razvila velika odgovornost za svobodo Bele krajine.²⁸ Od tod tolikšna požrtvovalnost in pripravljenost na žrtve.* Spomnimo se političnega komisarja Groznika, ki se je izpostavil najhujši nevarnosti in največjemu žrtvovanju, da bi borcem z zgledom pokazal prezir do sovražnika in da bi s hrabrostjo opravičil svoje poslanstvo kot politični komisar brigade. Štab sedmega korpusa je v poročilu glavnemu štabu pohvalil zadržanje vseh enot, za Gubčevo brigado pa je napisal: »Posebno dobro sta se izkazala drugi in tretji bataljon IV. brigade (Gubčeve, op. L. A.), ki sta zadržala položaje kljub stalnemu sovražnemu

* Štab drugega bataljona je poslal poročilo štabu brigade o bojih pri Slamni vasi, kjer je opisoval vso zapletenost bojev in težave, ki so jih morali premagati. Poročilo omenja nekatere najboljše borce. Jože Pelko, desetar in mitraljezec iz prve čete, je do zadnjega vztrajal in je sam največ pripomogel k temu, da sovražnik ni mogel naprej. Med tem časom so lahko odnesli ranjene z bojišča. Lojze Livk-Rudi in Jože Stopar, oba mitraljezeja, sta zadrževala sovražnika in reševala ranjene partizane.²⁹

ognju težke oborožitve ter so po prekinitvi ognja odbili močne sovražnikove juriše.³⁰

Podatkov o izgubah Gubčeve brigade ni. Izgube so bile velike zlasti 15. julija pri umiku s položajev pri Radovici oziroma Slamni vasi.³¹

Vnovič na Notranjsko

Gubčeva brigada je do 20. julija ostala okoli Suhorja in ta dan popoldne šla na dolg marš novim nalogam naproti. Ker je v bojih za Metliko padlo nekaj poveljnikov in političnih komisarjev, so med 23. in 30. julijem postavili nove. Za novega političnega komisarja brigade je bil 21. julija imenovan *Stane Škrlič*, dotedanji politični komisar drugega bataljona. Postavitev je s poveljem opravil štab sedmega korpusa.³² Brigado je zapustil v istem času tudi namestnik političnega komisarja Karei Taufer-Šarli, ki je bil imenovan za člana političnega oddelka XV. divizije. Na njegovo mesto je XV. divizija predlagala Viktorja Umeka, političnega komisarja prvega bataljona.*

Dne 21. julija je imela Gubčeva brigada 592 partizanov in partizank, od njih odsotnih 124 (97 v bolnišnici, 15 na tečajih, 12 pa drugod). V bojih je torej bilo 468 borcev in bork.³³

Kakšna je bila nova naloga, ki so jo namenili Gubčevi brigadi? Na osvobojenem ozemlju Slovenije sta bili pripravljene dve letališči. Eno je bilo Loški dolini pri vasi Nadlesk, drugo pa v Beli krajini. Za letalski promet je bilo najprej usposobljeno letališče v Nadlesku. Imelo je strokovno osebje, člani angloameriške vojaške misije pri glavnem štabu Slovenije pa so oskrbeli tehnična sredstva, da so se letala lahko nemoteno spuščala in zopet vzletala. Letalski promet je bil namenjen za transport ranjencev v Italijo in za potrebe zavezniških misij. Tu naj bi se vkrcevali mnogi letalci, ki so bili sestreljeni nad slovenskim ozemljem in so jih parti-

* Na izpraznjeno mesto političnega komisarja drugega bataljona je štab brigade predlagal Ludvika Šesta, ki je bil četni politični komisar. Za političnega komisarja prvega bataljona so predlagali Franca Mavrina.

Miting pod kozolcem v Beli krajini

zani rešili. Ker je bilo predvideno, da bo letalski promet v Nadlesku odprt 21. julija ob 23. uri,³⁴ je nastalo vprašanje, kdo bo vojaško zavaroval letališčno področje, da ne bi prišlo do presenečenj, zakaj na Rakeku je domobranska posadka budno pazila, kaj se dogaja na Notranjskem, Tedaj je na Notranjskem bil le Notranjski odred. Menili so, da je sam preslaboten, da bi mogel poleg mnogih drugih nalog še uspešno *varovati letališče*. Zato so se na hitro odločili, da bodo tja poslali Gubčevo brigado, ki se je nedavno dobro izkazala v bojih na Notranjskem, spoznala ozemlje in vzpostavila pri-srčne stike s prebivalstvom.

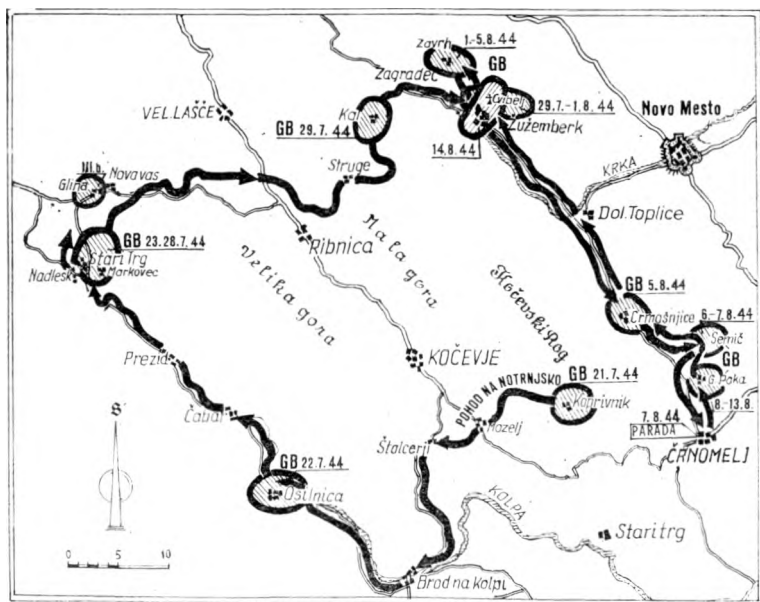
Glavni štab Slovenije je izdal ukaz o premiku Gubčeve brigade (19. julija). V njem je pojasnil, da bodo v noči na 22. julij z letali prepeljali ranjence v zavezniške bolnišnice. Brigadi so naročili, naj nemudoma krene na pot in zavzame položaje. Jedro sii brigade naj bo v bližini letališča, da jih bo brigada sposobna uporabiti v smereh, kjer bo potrebno. Glavni štab Slovenije je dal brigadi še maršruto za pohod: Semič—Koprivnik—Mozelj—Štalcerji—Stari trg. Ker se je mudilo, je zahteval, naj potuje v naglem tempu.³⁵

Po označeni maršruti je razdalja od Suha[^]ja do Starega trga od 150 do 200 km. Ker je bila brigada pripravljena na marš šele 20. julija popoldne, je bilo očitno, da bo zamudila otvoritev letalskega prometa. Vendar je bila odgovornost za varnost transporta ranjencev tako velika in želja, da bi prisostvovali tej akciji, tako globoka, da se je brigada podala na pot z odločitvijo, da bo v rekordnem času premerila veliko razdaljo. Spočetka je za smer pohoda vedel le štab brigade, da bi obdržali akcijo v tajnosti. Ko pa so kasneje povedali vsem borcem, kam gredo in kakšna je njih naloga, je zavladalo v brigadi veselje, da bodo videli letala in da bodo zopet v gostoljubni Notranjski. Pohod so pospešili. Pot jih je peljala iz Suhorja čez Jugorje pa po označeni poti, ki jo je dal glavni štab Slovenije do Broda na Kolpi, nato pa skozi Osilnico in Čabar ter Prezid proti Staremu trgu. Pred odhodom iz Suhorja je vsak borec dobil kos kuhanega govejega mesa. To seveda za vso pot ni bilo zadosti. Na poti so le trikrat jedli. V Osilnici so se ustavili le toliko, da so skuhali močnik. Borci so bili težko otovorjeni z orožjem in s streli vom. Brigada je v treh dneh in dveh nočnih marših dosegla cilj, ne da bi bila imela večji počitek. *Marševska zmogljivost* brigade je bila izredna. Na pohodu so povprečno vsako uro odmerili okoli tri kilometre. To je bil maratonski marš, ki ga lahko štejemo kot merilo moralne kvalitete brigade. Pohod so skoraj vsi gubčevci zelo disciplinirano vzdržali, le nekateri posamezniki so zaradi ožuljenih nog nekoliko godrnjali; le malokateri so zaostali in se pozneje priključili enotam. Namestnik političnega komisarja brigade je zapisal v poročilu CK o tem pohodu, da* so referenti nekolikanj zanemarili službo, »kar potrjuje tudi to, da so pri pohodu na Notranjsko zaostali, za kar smo jih tudi kaznovali, obenem pa smo jih prijeli po partijski liniji in izgleda, da je to koristilo.³⁶

Po prihodu v Loško dolino 23. julija se je brigada razmestila na že znanih položajih. Prvi bataljon je bil v Markovcu, drugi v Knežji njivi, tretji je v vasi Glina pri Novi vasi obvladoval bloško območje. Brigada se je povezala z Notranjskim odredom in organizirala zavarovanje letališča. Do 1. avgusta je bilo iz Nadleska prepeljanih v Bari 140 ranjencev in bolnikov ter 16 drugih oseb. Gubčevci so bili prisotni samo pri nekaterih poletih, ker so že 28. julija zapustili No-

trajnsko. Gubčevci pa ne bi bili gubčevci, če ne bi bili s parado vseh enot priredili v Starem trgu miting, ki je izredno dobro uspel. O njem je poročal politični komisar brigade: »Mitinga se je udeležilo okoli 400 ljudi. Mitinga so se udeležili tudi anglo-ameriški zastopniki (to je bilo strokovno osebje letališča in nekateri člani zavezniških misij pri glavnem štabu Slovenije, op. L. A.), ki so bili zelo navdušeni. Pred mitingom je brigada priredila parado, na katero je prišlo veliko število civilnega prebivalstva, katero je naše borce obmetavalo s cvetjem in vzklikalo naši vojski.«³⁷

Brigada in odred sta imela manjše boje za zavarovaje letališča. Do večjih bojev je prišlo po odhodu Gubčeve brigade, ko so domobranci na Rakek'u ponoči opazili svetlobne signale in slišali hrumenje letalskih motorjev. Brigada je bila v Loški dolini *samo štiri dni*, nakar so jo odpoklicali na Dolenjsko. Razlogi so bili naslednji: brigada je bila zelo izmučena in številčno stanje se je osulo. Potrebna je bila popolnitve z novimi borci in počitka. Na Notranjskem pa je bilo

Bojna pot od 21. 7. do 14. 8. 1944

treba glede na letalski promet in letališče pustiti poleg Notranjskega odreda močnejšo manevrsko enoto, ki bo dlje izpolnjevala bojne naloge. Notranjske ni bilo mogoče stalno prepuščati le enemu samemu odredu. Sedmi korpus se je odločil, da bo Gubčevo brigado zamenjala deseta brigada. Na pot je odšla 26. julija iz Dvora.

Kolektivni dopust v Beli krajini

Gubčeva brigada je 28. julija ob 14.30 zapustila Notranjsko in odšla proti Suhi krajini.³⁸ V enem maršu je prepotovala Blok'e, prešla Ribniško dolino in se vzpela na Kal pri Ambrusu, kamor je prišla ob 6. uri. Dne 29. julija je že bila v Zužemberku. Spotoma je z jurišem pregnala zasedo pri Dolnjih Lazah blizu Ribnice. Drugih ovir na poti ni imela. Bataljoni so se razmestili na levem bregu Krke v vasi Mačji hrib in okoli Cviblja. Na tem mestu je ostala brigada do 1. avgusta, nakar se je preselila v Zavrh pri Zagradcu.

Medtem so začeli brigado preurejati. Iz dopolnilnega bataljona sedmega korpusa so ji že 26. julija 1944 dodelili 102 nova borca, ki jih je bila že nekaj časa urila artilerijska brigada. Bilo jih je za četrtino brigade. V brigadnem štabu je prišlo v zadnjem času do sprememb. Padel je politični komisar brigade in novi politični komisar je bil šele štirinajst dni na tem mestu. Iz brigade je odšel namestnik komandanta in pričakovali so novega. Brigadni komandant Janez Hribar je bil imenovan za namestnika komandanta XV. divizije. Poveljstvo je bilo oslajeno z odhodi vodilnega kadra in zaradi tega, ker se je novi šele uvajal v deio in brigadine razmere.

Pod poveljstvom komandanta Janeza Hribarja je brigada dosegla lepe uspehe. Postala je bojevitejša in izredno gibčna ter si kot malokatera brigada pridobila sposobnost manevriranja. Bila je trdna v obrambnih bojih. Med borci je vladalo tovarištvo. Morala je bila visoka. To je bila ljudska vojska, ki si je znala pridobiti zaupanje prebivalstva, kamorkoli je prišla. Kakor so vsi komandanti brigad neradi odhajali iz enote, ki so ji dolgo poveljevali, tako je s težkim srcem odhajal tudi Janez Hribar, kakor bi zapuščal svoj dom.

Drugega avgusta 1944 je štab brigade pripravil poslovilni večer komandantu Janezu Hribarju. Prisoten je bil štab bri-

gade, nekateri referenti, med njimi sanitetni ter komandant XV. divizije Franc Hočevnar-Ciril ter politični komisar divizije Janez Vipotnik. Vipotnik je imel krajši govor, v katerem je orisal delovanje komandanta Hribarja. Po prijetnem a kratkem sestanku se je družba razšla.*

Naslednji dan so v brigadi sestavili neobičajno bojno skupino. Sestavljala sta jo prvi in drugi bataljon. Prisoten je bil ves štab brigade, le eden je ostal pri tretjem bataljonu. Bojno skupino je osebno vodil komandant divizije Franc Hočevnar-Ciril. Brigada je namreč zvedela, da se nekje okoli Sei pri Šumberku in Lučarjevega kala zadržuje četrti bataljon slovenskega domobranstva iz Šentvida pri Stični, da bi skrivoma napadel kako partizansko enoto ali štab. Napadi tega bataljona so bili zadnje čase zelo nevarni, ker je uporabljal partizansko taktiko in se nepričakovano vrgel na izbrano žrtev. Brigada je hotela presenetiti domobranski bataljon, vendar na pohodu ni naletela nanj, niti ne na katerokoli sovražno enoto. Popoldne se je vrnila v Zavrh.

Četrtega avgusta so tudi bataljonska poveljstva pripravila slovo od brigadnega komandanta. Udeležili so se ga vsi štabi bataljonov. Čez dan sta bila prvi in drugi bataljon na položajih nad vasjo Zavrh, tretji pa je bil v zasedi nad cesto Žužemberk—Zagradec. V brigado je prispel novi komandant *Vinko Mojškerc-Jesen*. To je bil prvi poveljnik, ki ni bil iz vrst Gubčeve brigade. Brigada je izčrpala zakladnico svojih najbolj sposobnih poveljnikov, ki jih je ves čas vojne razdajala drugim enotam. Sedaj je bila na vrsti, da tudi sama prejme pomoč v kadrih.

Prva naloga novega komandanta je bila, da popelje brigado *na daljši odmor* v Belo krajino. Petega avgusta je dolga in vesela kolona odkorakala do Črmošnjic, kjer je bil počitek

* Slovesen vtis tega večera je pokvaril tragičen dogodek. Ko so se udeleženci večera poslavljali, je sanitetni referent brigade dr. Pavle Vrankar snel z obešalnika svojo brzostrelko nemške znamke. Pri tem mu je orožje ušlo iz rok in avtomat je udaril s kopitom ob stol. Rafal, ki je presenetil prisotne, je prestrelil dr. Pavletu trebuh. Ko so priskočili prisotni na pomoč, jih je Pavle zavmil, češ da je vsak trud zaman in da mu ni rešitve. Nekaj sto metrov po prevozu iz Zagradca je ranjenec izdihnil. Brigada je izgubila zdravnika, ki je požrtvovalno dolge mesece skrbel za ranjence in za zdravje bolnikov ter marsikateremu pomagal v nesreči.

Vinko Mojskerc-Jesen, komandant
brigade

Stane Škrli, politični komisar
brigade

in razdelitev obroka hrane. Naslednje jutro ob 10. uri so že bili v Sadinji vasi pri Semiču. Po skoraj dveletnih bojih se je prvikrat zgodilo, da je brigada dobila kolektivni dopust na osvobojenem ozemlju. To je na borce izredno ugodno vplivalo. Vsi so bili dobre volje, ker so se resili gozda nad Zavrhom in ker so sedaj na osvobojenem ozemlju. Ves dan 7. avgusta so pregledovali in čistili orožje in se pripravljali na parado v Crnomlju. Ob 6. uri zvečer je* bil odhod proti Črnomlju z godbo v ospredju. V mestu so doživeli sprejem, kakršnega Gubčeva brigada še ni imela. 2e na poti v Črnomelj jih je ljudstvo z navdušenjem pozdravljalo in vzklikalo komandantom in vojski. Črnomaljci so borcem pripravili dobro večerjo in poskrbeli tudi za vinsko kapljico. Brigada je šla v kino, igralska skupina pa ji je prikazala nekaj dobrih iger. Brigada se je nato premestila v vas Gorenja Paka med Semičem in Crnomljem, kjer je ostala do 13. avgusta. Brigado sta obiskala in jo razvrščeno pregledala komandant glavnega štaba generallajtnant Franc Rozman-Stane in pomočnik političnega komisarja glavnega štaba Viktor Avbelj-Rudi. Oba so gubčevci navdušeno sprejeli.

Tudi ko je počivala, je brigada delala. Treba je bilo dokončno preurediti brigado po novi formaciji, posebna skrb pa so bili novinci. Ze prvi dan po prihodu v Gorenjo Pako je bil sestanek brigadnega štaba, na katerem so se dogovorili o vsem. Začelo se je intenzivno politično in vojaško delo, ki je trajalo od jutra do večera. Toda kljub temu so se borci zelo odpočili, saj ni bilo bojev niti treba postavljati zavarovanj, odhajati v patrulje ali na dolge pohode. Desetega avgusta so brigado popeljali v Črnomelj kopat.³⁹ Ko je minil dopust, je bila brigada kot pomlajena in prenovljena. Zavest, da je bilo žanje tako ugodno preskrbljeno, je borcem vlivala novih moči za nadaljnje boje.

Kako je potekala *reorganizacija* brigade in katere cilje je hotela doseči?

Predvsem je bilo treba popolniti štab in doseči, da bi se njegovi člani dobro seznanili z enotami in s taktiko. S prihodom novega komandanta štab še ni bil popoln. Manjkal je

Komandant glavnega štaba Slovenije Franc Rozman-Stane na obisku pri Gubčevi brigadi v Gorenji Paki v Beli krajini 9. avgusta 1944. V ozadju z leve: Bogomir Gaberc-Huso, Viktor Avbelj, pomočnik političnega komisarja glavnega štaba Slovenije, Stane Skrlj, Franc Rozman-Stane in skrajno desno Vinko Mojskerc-Jesen. (Fotografijo je prispeval Stane Skrlj.)

še komandantov namestnik, ki je prišel v brigado kmalu po njenem odhodu iz Bele krajine. Tedaj je bilo brigadno poveljstvo popolno in takole sestavljeno: komandant je bil Vinko Mojškerc-Jesen, politični komisar Stane Skrlj, namestnik komandanta Miran Subic-Janez, namestnik političnega komisarja Viktor Umek in načelnik štaba Bogomir Gaberc-Huso. Poveljstvo je bilo iz izkušenih partizanov, od katerih le dva ništa poznala vsega sestava in sta prišla iz drugih enot, vendar sta se hitro seznanila s posebnostmi, ki so bile značilne za Gubčevo brigado.

Zelo temeljito reorganizacijo brigadnih enot so na povelje glavnega štaba Slovenije opravili konec julija, ko je bila brigada še okoli Zavrha, in jo dopolnjevali ter izpopolnjevali v Beli krajini. Glavni štab Slovenije jo je zapovedal zato, ker je menil, da se mora ustroj narodnoosvobodilne vojske glede na njen razvoj in številčno stanje prilagoditi sodobnim bojnim zahtevam in oborožitvi. Temeljna ideja je bila, da se mora formacija enot prilagoditi stvarnemu številčnemu stanju in oborožitvi, s katero enota razpolaga. Druga zamisel je bila, da je treba v specializirani enoti zbrati orožje iste vrste, zlasti težke mitraljeze in minomete. Glavni štab je zato ukazal, naj se v bataljonih formirata le dve četi strelcev, dokler številčno stanje ne bo dopuščalo ustanovitve tretje čete.⁴⁰ To je tudi mnogo bolj ekonomično glede na razpolaganje z vodilnimi ljudmi, ki jih nikoli ni bilo dovolj. Potemtakem so v bataljonih ustanovil strelske čete, izvečine po dve, in četo težkega orožja. Tej četi so zdaj dali težke mitraljeze. V brigadi je razen potrebnih bataljonov, večinoma so bili trije, bila baterija minometov. Brigadni sanitetni vod so na novo ustanovili. Posebno pozornost vzbuja baterija minometov, kar je bila že davna želja poveljnikov, ki so se v bojih prepričali, kako velik učinek imajo lahko združeni minometi bodisi pri napadih na utrjene postojanke bodisi v manevrskih bojih. Žal pa takrat še ni bilo mogoče po želji izvesti te zamisli; težkih minometov in streliva je začelo zmanjkovati. Glavni štab si je na pobudo nižjih štabov zelo prizadeval, da bi to pomanjkljivost odstranil s pošiljkami, ki so jih zavezniki začeli pošiljati z letali. Brigadne inženirske čete so dali na voljo za sestavo divizijskega inženirskega bataljona.

Kako so novo formacijo izpeljali v brigadi, vzemo iz kronike drugega bataljona. Preuredil se je že 31. julija 1944, ko

Gubčevci z novinci

je bil še na Zavrhju. Od precej novincev, ki jih je brigada prav tedaj dobila, jih je drugi bataljon dobil 70. To so bili večinoma Štajerci. Iz prejšnjih treh čet in z novinci so sestavili strelski četi in eno mitraljesko. Prva četa je imela pet puškomitraljezov in lahki minomet. Druga je imela prav toliko puškomitraljezov in dva lahka minometa. Bataljon je poslal težki minomet z moštvom vred v brigadno minometalsko baterijo. Bataljonska mitralješka četa je imela težka mitraljeza. Vse avtomatsko orožje je bilo zelo dobro. S temi spremembami se je razdelitev ognjene moči v bataljonu nekoliko spremenila, pravtako pa tudi bataljonova manevrska sposobnost. Z reorganizacijo so postale čete primerno močne, vendar je bila pomanjkljivost v tem, da so morali četni komandirji sedaj obvladovati veliko večjo enoto in imeli so večjo odgovornost. Glede na nezadostno izurjenost komandirjev so nastale težave, ki so jih sčasoma prebrodili. Združitev vseh težkih mitraljezov v eni četi je bila dobra. Bataljonov komandant je razpolagal z ognjeno močjo, ki jo je lahko postavljaj na odločilne točke na položaju. S tem se je komandantova pomembnost — kot razporejevalca bataljonskih izvirov ognja — povečala. V bataljonu pa ni bilo v

redu, da so imeli le dve strelski četi. Bataljonova manevrska sposobnost je bila zato okrnjena, saj je moral komandant poslati v boj bodisi pol bataljona bodisi ves bataljon. Delitev na tretjine ali četrtine, kar je prvo pri sestavljanju rezerve, je bila zelo težavna, ker je bilo za to treba deliti čete.

Ker je tedaj imela brigada dva težka minometa in osem težkih mitraljezov, so v brigadno baterijo težkih minometov poleg dveh težkih minometov dodelili še dva težka mitraljeza, po dva pa je zadržal vsak bataljon v mitralješki četi. Po zamisli je bila torej nova formacija velik korak naprej. Šibkost je bila le v tem, da so mitralješke čete v bataljonih imele le dva težka mitraljeza namesto štirih in ker v brigadni bateriji ni bilo šest težkih minometov, kakor je bilo predvideno. Vsak bataljon bi moral sestaviti še tretjo strelsko četo, vendar je bilo to le želja na papirju, zakaj osip v bataljonih je bil zaradi stalnih izgub v bojih velik, novega priliva pa ni bilo zadosti. Dežela je bila izčrpana.

Z zmanjšanjem števila čet v bataljonih se je izboljšalo kadrovsko stanje v brigadi. Glede ljudi brigada sicer ni bila v veliki stiski. Poveljstvo je vodilo pravilno politiko in smelo postavljalo na izpraznjena mesta kar novince, če ni bilo do-

Gubčeva brigada na pohodu mimo Srednje vasi pri Crmošnjicah. (Foto Božidar Jakac 11. avgusta 1944.)

volj starih in prekaljenih partizanov. Ta praksa je imela velik uspeh. Saj je bilo med novinci veliko odličnih in sposobnih borcev, ki so odslužili vojsko bodisi v italijanski bodisi v nemški vojsci. Mnogi prostovoljci iz Štajerske so si priborili bojne izkušnje, ko so bili nemški vojaki. Vsa poročila političnih komisarjev in njihovih namestnikov zelo laskavo govore o novincih. Pravijo, da so se hitro znašli v partizanski sredini, da so zelo disciplinirani in bojeviti. Njihova morala je na visoki stopnji. Tako lahko razumemo, odkod tolikšni bojni uspehi brigade, ko je imela skoraj več kot polovico popolnoma novih borcev. Politični komisarji in njihovi namestniki daj ej o tudi primer jave o sposobnosti in vrednosti novincev iz Primorske in Štajerske. Pravijo, da so spčetka Štajerci boljši, da pa sčasoma postanejo Primorci odlični borci in zanesljivi partizani. Njih šibkost je le v tem, da jih vleče na Primorsko. Kadar je brigada na Notranjskem, jih nekaj uide in se vključujejo v partizane na Primorskem. Podobno se sicer dogaja, ko Belokranjci pobegnejo iz brigade, če so blizu Bele krajine ali pa se Štajerci pomaknejo čez Savo, če so brigade blizu nekdanje italijansko-nemške demarkacijske linije. Težave niso bile pomembne niti zaskrbljive. Bistveno je bilo, da je bilo moralno stanje v brigadi na visokem nivoju in borbenost enot velika.

Brigada je še vedno pošiljala na tečaje najboljše borce in je imela od tega velike koristi. Sedaj so bili že mnogi komandir j i in komandanti, ki so končali ustrezen tečaj v oficirski šoli glavnega štaba Slovenije in vodstvena sposobnost poveljniškega kadra se je močno razvila. Skrb za to, da bi zaslužne borce odlikovali, še ni bila dosti razvita. Ko je komandant glavnega štaba Franc Rozman-Stane osebno obiskoval enote, je tudi odlikoval najboljše borce. To je bilo izrednega pomena za brigade in odrede. V Gubčevi brigadi se je zavest, da je treba venomer nagrajevati tište, ki so se izkazali v boju, le počasi razvijala. Poveljniki so to mnogokrat prepuščali propagandistom, da so po svoji presoji sestavljali sezname najbolj zaslužnih borcev in jih z vednostjo poveljnikov pošiljali v višje štabe.

Številčno stanje se je v brigadi gibalo, kot prikazujejo tile podatki:

stanje	po spisku	v brigadi
1. maja 1944		794
1. junija 1944	759	589
1. julija 1944	577	404
1. avgusta 1944 . . .	541	441

Številčno stanje za 1. maj in 1. junij 1944 velja še za štiri bataljone, od tedaj dalje pa zaradi odhoda četrtega bataljona v 20. brigado le za tri bataljone.⁴¹

Partijsko organiziranih je bilo:⁴²

stanje	članov KP	kandidatov KP	SKOJ	skupaj	odstotek
1. maja 1944	210	58	190	458	48
1. junija 1944 . . .	170	31	165	366	47,5
1. julija 1944 . . .	153	23	128	304	54,9
1. avgusta 1944 . .	150	21	126	306	55

Tekmovanje med enotami se je izredno dobro odvijalo. Imelo je namen razviti bojne sposobnosti enot, dvigniti kulturni nivo partizanov in popularizirati partizanske enote ter posamezne borce. Propagandni odseki so imeli dolžnost skrbeti za redno odvijanje tekmovanja in poročanje divizijske-mu štabu.*

Tekmovanje je dalo zelo dobre rezultate in pobudilo urjenje z orožjem in vzdrževanje reda v enotah. Iz poročila za tekmovanje intendanta Gubčeve brigade izvemo tudi marsikaj zanimivega o oskrbovanju enot, čeprav so včasih zamolčali nekatere nepravilnosti, ki so jih storili. Bataljoni so imeli krojaške in čevljarске popravljavnice. Čeprav krojači in čevljarji niso imeli zadosti orodja in materiala, so se z vso vnemo poprijeli dela, da bi tekmovali drug z drugim. Prvi bataljon je imel po enega krojača in čevljarja, drugi enega krojača in dva čevljarja, tretji pa enega čevljarja in enega krojača. Pri intendanturi brigade so imeli krojaško in čevljarско delavnico. Čeprav so bili venomer na pohodih in orodja niso nosili s seboj, so junija 1944 popravili 63 parov čevljev, dva para

* Poročilo propagandnega odseka Gubčeve brigade XV. diviziji o tekmovanju pravi, da je bil od 27. maja do 3. junija 1944 najbolj discipliniran obveščevalec Tone Kolenc-Gustelj. Najbolj

pa napravili novih. Zakrpali so 36 sede in torb. V krojaški delavnici so na novo sešili 5 bluz, 22 hlač, 30 titovk, 5 jahalnih vložkov, 4 srajce, 10 spodnjih hlač, 6 rut, 4 robce, predpasnik in 3 brisače. Zakrpali so veliko oblek' in perila. V vseh bataljonih je bila hrana okusna, kotli pa čisti. Večkrat na teden so kuharji^ripravili tudi solato ali kako drugo zelenjavo. V drugem bataljonu so imeli solato trikrat, v tretjem pa dvakrat na teden. Kuhar Karei Pinoža iz tretjega bataljona je bil zelo čist, vesten in natančen. Čeprav so bile težave z nabavo hrane za tovarne živali, so se konjevodci in mulovodci potrudili, da živali niso trpele pomanjkanja. Nikjer niso prebivalstvu s silo vzeli krme. V tretjem bataljonu sta se najbolj izkazala pri negi živine Ivan Knez in Markovič.

V prvem bataljonu so plen z dovoljenjem nadrejene intendance razdelili ali pa skrili za določen čas, da ga ne bi našel sovražnik. Bataljonski in brigadni intendanti so izkoristili vsako priložnost, da so s pošilkami olajševali trpljenje ranjencev. Prvi bataljon je sodeloval pri osvojitvi plena v postojanki Polšnik; preko brigadne intendance so poslali v slovensko-hrvatsko partizansko bolnišnico 576 kg sladkorja, 45 kg sladkorja v kockah, 397 kg bele moke, 400 kg enotne moke, 66 kg riža, 24 kg soli, in dva vola. Med bivanjem na Notranjskem je brigada nabavljala hrano le pri komisijah notranjskega vojnega področja. Količina hrane je bila od-

zanesljive podatke je prinašal Anton Zalokar, najzanesljivejši obveščevalec je Franc Zupančič-Bašelj, najboljši odnos do prebivalstva ima Rudolf Strgar, ki se tudi na terenu najhitreje znajde. Prostovoljne obveščevalne naloge prevzema Božo Stojš. »Naši obveščevalci so v splošnem zelo marljivi,« pravi omenjeno poročilo, »prinašajo točne podatke v najkrajšem času in se znajdejo ob vsaki priliki.« Med telefonisti je najbolj discipliniran Alojz Hrovat, najbolj vesten Lojze Bartelj, napake na liniji najde najhitreje in jih popravi Alojz Hrovat, prostovoljna dela prevzema Boje, najbolj skrbi za gradivo in najbolj sprejema poročila in ukaze Vinko Završnik. Med minerei so najbolj disciplinirani tovariši Pečar, Trlep, Arčun, naloge najhitreje in najbolj vestno izpolnijo Kodrič, Kranjc, Novak in Nino, mine najboljše maskirajo Jager, Stepec in Košar, najboljše pa jih veže Franc Ludoviko. Najboljša teoretika sta Trlep in Nino, največ uspeha ima Frenk. Naši minerei pod vodstvom komandirja Rifeljna so odlični. Pognali so marsikatero sovražnikovo motorno vozilo v zrak. Najboljše kuharje ima prvi bataljon. Najboljši praktik med bolničarkami, najbolj borbeni je brigadna bolničarka Vera Skušek, ki ima tudi najbolj urejene sanitetne pripomočke. Kot bolničarke so se v akcijah vse tovarišice

merjena. Intendanti pa so ražen tega pripravili še vina, kruha in jaje. Intendant v brigadni intendanturi Anton Mahen je še posebej veliko priskrbel riža, makaronov in moke. Kuharji so tudi med akcijami dostavljali borcem hrano.⁴³

Gornje poročilo je ocenilo tudi veterinarsko službo. Ta ocena je veljala za junij 1944. Veterinarski referent XV. divizije se je maja 1944 zelo pritoževal nad skrbjo za živino v Gubčevi brigadi. Na mesto Alojza Kupljenika, ki je bil do prve polovice maja brigadni veterinarski referent, so postavili Franca Knausa iz Komna. V brigadi — tako so se pritoževali veterinarski referenti — »štab nima razumevanja za veterinarsko osebje in niti za veterinarske stvari in se vsi nasveti, opomini in odredbe ne upoštevajo v tej brigadi«. Vsaka žival v brigadi ni imela svojega konjevodca; nekateri konjevodci so namreč morali hoditi na stražo, v patrolje in opravljati še druga opravila. Krme za živali ni dovolj in konjevodci, ki so sicer vestni, morajo sami skrbeti za krmo, ker intendant za to ne skrbi. Primanjkovalo je kreolina, lizola, špirta, žganja, joda in jodoforma.

Glede na poročila posameznih enot XV. divizije, ki pa niso bila povsem realna, je komisija za tekmovanje pri štabu XV. divizije poslala štabu sedmega korpusa sklepno poročilo o tekmovanju od 27. aprila do 27. julija 1944. Gubčeva brigada je dosegla tele rezultate:

odlično izkazale. Perilo v brigadi perejo vsak teden. Najbolj disciplinirani kurirji so bili Jamšek, Jože Brus in Janez Jeler. Najhitrejši sei je bil Mirko Zvonec. Najbolj vesten in najhitrejši pri izpolnjevanju naloge ter najbolj točen je bil Anton Kreše, ki se je odlikoval tudi kot prostovoljec. Ivan Cvek je bil zelo samoiniciativen, najbolj zanesljiv in najbolj bojevit. V brigadi je bil samo en veterinar, ki je bil strokovno dovolj podkovan. Najbolje so bili oskrbovani in negovani konji v drugem bataljonu, najslabše pa v četrtem. (V tem delu poročila so podatki do konca maja 1944, ko so bili v brigadi še štirje bataljoni.)

V tretjem bataljonu Jože Skedelj v 40 sekundah razstavi in sestavi lahko bredu, težko bredu pa Jože Grivec (v 35 sekundah). Šarca Ivan Kresnik razdere in sestavi v 23 sekundah, lahki minomet pa Lado Križmančič v 56 sekundah. V tretjem bataljonu zna z avtomatskim orožjem ravnati 75 % partizanov. (Glej poročilo propagandnega odseka Gubčeve brigade z dne 31. maja 1944, arhiv IZDG, fase. 188/II-5, in poročilo tretjega bataljona o tekmovanju od 9. do 17. julija 1944, arhiv IZDG, fase. 188b/II-5.) Glede na uporabljeno dokumentacijo podatki seveda ne zajemajo ves čas tekmovanja in tudi ne vseh enot.

Delavno sodelovanje gubčevcev in civilnega prebivalstva. (Foto Milijan Zupančič marca 1944.)

Na vojaškem področju, kjer so ocenjevali bojni efekt, disciplino, čistost orožja in vojaške sestanke, je drugemu bataljonu Gubčeve brigade pripadlo prvo mesto glede vzdrževanja discipline in glede vojaških sestankov.

Na političnem področju so tekmovali, kdo bo imel največ političnih ur, najbolj aktualne teme, kje bo največje zanimanje za politične ure in kje bo največ političnega uspeha. Tretji bataljon je dosegel prvo mesto za najbolj aktualne teme na političnih urah.

Na področju oskrbovanja so tekmovali, kje je bila najboljša oskrba in kje najboljši odnosi do civilnega prebivalstva. Intendant drugega bataljona je odnesel najboljšo oceno glede prehrane enote, četrti bataljon pa glede odnosov do civilnega prebivalstva.

Kuhinje so se kosale, katera bo imela najboljšo hrano pri enakih živilih in katera enota bo imela najčistejše kotle.

V prvi disciplini je zmagala štabna četa, prvi bataljon pa v drugi.

Za naj bolj še ocene v sanitetni službi so se borili glede organiziranosti, požrtvovalnosti in pripomočkov, ki so jih po-

šiljali v bolnišnice. V disciplini in požrtvovalnosti je med vsemi enotami XV. divizije zasedel prvo mesto tretji bataljon, brigada pa je poslala v bolnišnico naj več živine.

Drugi bataljon je dosegel prvo mesto na področju veterine, ker je imel najbolj zdravo živino.

Tekmovalna komisija XV. divizije je prisodila enotam Gubčeve brigade precej prvih mest, kar pomeni, da je bilo v brigadi veliko zanimanje za tekmovanje.⁴⁴

Brigadno vojaško sodišče je od 15. maja do 30. junija obravnavalo več kazenskih primerov. Nekemu partizanu so zaradi samovoljne odstranitve iz enote prisodili ukor, v nekaterih primerih je sodišče samo izvedlo preiskavo in izročalo obtoženca področnemu sodišču Novo mesto. Zaradi sodelovanja z belo gardo in dezerterstva ter skrivaštva so obsodili na smrt dva obtoženca, ki sta bila zaradi varnosti enot in neprestanih akcij takoj ustreljena. Na pritrditev sodbe višjega vojaškega sodišča zato niso mogli počakati. Sodišče je obsodilo partizana zaradi kraje na prisilno delo po osvoboditvi.⁴⁵ Sodišče je redno prejelo navodila od sodnega odseka pri glavnem štabu Slovenije.

Partijska organizacija v brigadi je nadaljevala delo za napredek politične vzgoje partizanov. Tudi tokrat, ko je bila

Prvi bataljon v Srednji vasi pri Crmošnjicah. (Foto Božidar Jakac.)

na Notranjskem, Ilovi gori in v Beli krajini, je brigada organizirala vse svoje moči, da bi podprla vojaške akcije. To so opravili v nekakšni kampanji, v kateri so poudarili tište posebnosti, ki so bile značilne za ozemlje, na katerega so se namenili iti. Ko je brigada odhajala na Notranjsko, je partijska organizacija posvetila posebno pozornost odnosu do civilnega prebivalstva. Intendante so trdo prijeli, da morajo sodelovati le z gospodarskimi komisijami na terenu in edino od njih prevzemati hrano. Ostro je partija obsodila tista poveljstva bataljonov^f^d so zahtevala od intendantov stvari, ki jih sicer komisije niso nakazovale brigadi. Intendanti so hoteli ugoditi štabom bataljonov in so kratko malo jemali tam, kjer so zahtevane stvari bile, tj. pri prebivalstvu. Bataljonske štabe so posvarili, naj v bodoče intendantom ne postavljajo takih zahtev. Ko je brigada odhajala proti Ilovi gori, so prej v partijskih organizacijah na sestankih opozorili organizirane partizane in preko njih vse borce, da prihajajo na ozemlje, kjer je slovensko domobranstvo zlasti dejavno. Pojasnili so jim novo nemško in domobransko taktiko o prikritih pohodih in nepričakovanih napadih. Zato morajo biti vsi borci zelo budni, enote pa se morajo primerno in izredno zavarovati. O pohodu v Belo krajino in o bojih, ki jih čakajo, so bili partizani posebej obveščeni. Na partijskih sestankih so govorili o pomenu vztrajanja na položajih, ker so predvideli frontalni obrambni boj. Govorili so, kako se je treba boriti proti tankom in se na položajih vkopavati, kajti Nemci in njihove podrejene enote bodo napadale z močno podporo artilerije. Poudarjali so, da je treba opustiti staro in škodljivo navado, ko enote že z velike oddaljenosti streljajo na sovražnika. Narodnoosvobodilna vojska nima neizčrpnih virov municije, zato jo je treba varčevati in streljati na kratke razdalje in le tedaj, kadar je potrebno. Ko je brigada odhajala na izredno dolge pohode, so prej borcev pojasnjali evali, zakaj je dolgi in hitri pohod potreben. Vse kampanje v brigadi so mnogo prispevale, da je brigada izpolnjevala težke naloge s tako veliko zavzetostjo. Partijsko delo je torej tudi v zadnjih operacijah prinašalo brigadi velike uspehe.

Partijska disciplina je rabila utrjevanju discipline v brigadnih enotah. Organizirani člani niso bili nedisciplinirani. Le tu pa tam so partijske organizacije kaznovale posamezne člane za prestopke, ki pa niso bili kdove kako hudi. Tako

je partijska organizacija od 1. junija do 1. avgusta 1944 kaznovala nekatere člane zaradi pijanosti, nepravilnega obnašanja do poveljnikov in političnih komisarjev, nekdo je bil kazno van, ker se je napil in je pri tem izgubil puško, sekretarke SKOJ so kaznovali, ker ni redno sklicevala sestankov, zaradi samovoljne začasne oddaljitve iz enote so kaznovali dva poveljnika v ukorom. Večinoma so bile te kazni opomini ali ukori. Partizana, ki je zagrozil, da bo četrtega komandirja ob prvi priložnosti »položil«, so kaznovali z ukorom, vendar je CK KPS to kazen zamenjal: izključitev iz partije.⁴⁶

Po kolektivnem dopustu v Beli krajini, po popolnitvi z novimi borci, po izpopolnitvi izpraznjenih mest v poveljstvu ter po reorganizaciji je bila Gubčeva brigada spočita in prenovljena ter zopet sposobna prevzeti težke bojne naloge. To je bilo tudi nujno, kaj ti sovražnik je postal vedno bolj napadalen.

OPOMBE

¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. junija 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa o akcijah podrejenih enot, Zbornik VI-14-5.

² Glej bojno povelje štaba XVIII. divizije štabu 9. in 10. brigade z dne 3. junija 1944, Zbornik VI-14-15.

³ Glej bojno povelje štaba sedmega korpusa podrejenim enotam z dne 8. junija 1944, Zbornik VI-14-29.

⁴ Podatki o oborožitvi in številčnem stanju Gubčeve brigade so iz poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 1. junija 1944, Zbornik VI-14-5, in iz poročila namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade divizijskemu partijskemu komiteju z dne 15. junija 1944, arhiv CK KPS.

⁵ Kronološki pregled akcij sedmega korpusa od 1. do 14. junija 1944 z dne 20. junija 1944, Zbornik VI-14-71.

® Vojni spomini Janeza Hribarja.

⁷ Glej članek Br. M. v Ljudski pravici, letnik 1950.

⁸ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 30. junija 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-14-93.

⁹ Kronika tretjega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/1-7.

¹⁰ Poročilo Gubčeve brigade o tekmovanju od 13. do 20. junija 1944, arhiv IZDG, fase. 188/II-5.

¹¹ Poročilo namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 30. junija 1944 centralnemu komiteju KPS, arhiv CK KPS.

¹² Podatki o partijsko organiziranih borcih in oborožitvi so tudi tam.

¹³ Opisi bojev Gubčeve brigade na Notranjskem so povzeti iz gradiva in dokumentov, ki so bili že označeni, in iz naslednjih:

Vojni dnevnik Staneta Škrlja, ukaz glavnega štaba Slovenije z dne 4. junija 1944 za rušenje komunikacij, Zbornik VI-14-20, bojno povelje štaba XVIII. divizije z dne 9. junija 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-14-32, povelje glavnega štaba Slovenije z dne 16. junija 1944 za formiranje 20. brigade, Zbornik VI-14-57, kronološki pregled akcij enot sedmega korpusa od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VI-14-71, kronološki pregled akcij enot sedmega korpusa z dne 30. junija 1944, Zbornik VI-14-93, poročilo okrajne žandarmerije Trbovlje z dne 6. in 7. junija 1944 okrožni žandarmeriji Celje o napadu na Polšnik in Podkum, Zbornik VI-14-131 in 134, poročilo sanitetnega odseka XV. divizije z dne 28. junija 1944 štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 180/1-6, ukaz štaba sedmega korpusa štabu Gubčeve brigade z dne 26. junija 1944, arhiv IZDG, fase. loO VI^ä, poročili političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 19. in 29. junija 1944 političnemu komisarju XV. divizije, arhiv IZDG, fase. 188a/III-6, poročilo Gubčeve brigade z dne 14. junija 1944 štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 178/1-11, relacija o akciji na Štampetov most prve slovenske artilerijske brigade z dne 16. junija 1944, arhiv IZDG, fase. 185/III-B6, operacijsko poročilo prve slovenske artilerijske brigade z dne 16. junija 1944, arhiv IZDG, fase. 185/III-B4, poročili namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 15. in 30. junija 1944 partijskemu komiteju XV. divizije, arhiv CK KPS.

¹⁴ Ukaz sedmega korpusa z dne 24. junija 1944 štabu XV. divizije, Zbornik VI-14-82.

¹⁵ Podatki o sovražnikovih kolonah so vzeti iz poročila sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 28. julija 1944, Zbornik VI-15-33.

¹⁹ Glej poročilo štaba sedmega korpusa z dne 28. julija 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-15-33.

¹⁷ Glej Mileta Pavlina Petnajsto brigado, str. 236, založba Partizanska knjiga, Ljubljana, 1. 1969.

¹⁸ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 28. julija 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-15-33.

¹⁹ Kronika tretjega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/1-7.

²⁰ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 28. julija 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-15-33, op. 39.

²¹ Tudi tam.

²² Za opis bojov v okolici Hočevja, na Ilovi gori in progi so bili uporabljeni poleg označenih še tile dokumenti: bojno povelje štaba XV. divizije z dne 19. junija 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-14-70, ukaz sedmega korpusa z dne 24. junija 1944 štabu XV. divizije, Zbornik VI-14-82, bojni povelji XVIII. divizije z dne 5. in 7. julija 1944 štaboma 9. in 10. brigade, Zbornik VI-14-108 in 113, poročila operativnega štaba za boj proti partizanom z dne 2., 3. in 6. julija 1944, Zbornik VI-14-145, 146 in 149.

²³ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 7. julija 1944, arhiv IZDG, fase. 154/1-5.

²⁴ Podatki o sovražnih enotah so iz poročila obveščevalnega oddelka glavnega štaba Slovenije z dne 22. julija 1944, ki je bilo

objavljeno v poročilu glavnega štaba Slovenije z dne 24. julija 1944 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-15-24, op. 4.

²⁵ Po poročilu tretjega bataljona Gubčeve brigade o tekmo-
vanju od 9. do 17. julija 1944, arhiv IZDG, fase. 188b/II-5.

²⁶ Vojni dnevnik Staneta Škrlja.

²⁷ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 28. julija 1944 glav-
nemu štabu Slovenije, Zbornik VI-15-33.

²⁸ Kronika tretjega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG,
fase. 189/1-7.

²⁸ Poročilo drugega bataljona Gubčeve brigade z dne 18. ju-
lija 1944 štabu brigade, arhiv IZDG, fase. 188b/II-5.

³⁴ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 28. julija 1944 glav-
nemu štabu Slovenije o delovanju in stanju v podrejenih enotah,
Zbornik VI-15-33.

³¹ Za opis bojev v Beli krajini in za nova imenovanja v bri-
gadi je bila poleg že označene uporabljena še tale dokumentacija:
predlog štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 30. ju-
lija 1944, arhiv IZDG, fase. 188/II-4, predloga štaba Gubčeve bri-
gade štabu XV. divizije z dne 21. in 23. julija 1944, arhiv IZDG,
fase. 188/III-2, bojno povelje štaba XV. divizije z dne 16. julija
1944, arhiv IZDG, fase. 189/1-7, situacijsko poročilo obveščevalne-
ga centra Gubčeve brigade z dne 21. julija 1944 obveščevalnemu
centru sedmega korpusa, poročilo diviziona prve slovenske arti-
lerijske brigade z dne 16. julija 1944 štabu prve slovenske artile-
rijske brigade, arhiv IZDG, fase. 185/1-8, poročilo glavnega štaba
Slovenije z dne 24. julija 1944 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-15-24,
poročilo načelnika operativnega oddelka glavnega štaba z dne 28.
julija 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-15-24, in Steva
Šunajka Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih
enot 1941—1945, str. 252—361.

³² Povelje štaba sedmega korpusa z dne 21. julija 1944, arhiv
IZDG, fase. 151/1-1.

³³ Poročilo XV. divizije z dne 18. julija 1944 glavnemu štabu
Slovenije o bojih in akcijah podrejenih enot, Zbornik VI-15-7.

³⁴ Glej poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 1. avgusta
1944 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-15-45.

³⁵ Odredba glavnega štaba Slovenije štabu XV. divizije z dne
19. julija 1944, arhiv IZDG, fase. 150/II-2.

³⁰ Poročilo namestnika političnega komisarja Gubčeve briga-
de z dne 31. julija 1944 eentralnemu komiteju KPS, arhiv CK KPS.

³⁷ Poročilo političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 31.
julija 1944, arhiv IZDG, fase. 152/II-2.

³⁸ Glej poročilo komandanta Gubčeve brigade z dne 29. ju-
lija 1944 štabu XV. divizije, arhiv IZDG, fase. 188/III-2.

³⁹ Opis bivanja Gubčeve brigade na kolektivnem dopustu v
Beli krajini je prirejen po Vojnem dnevniku Staneta Škrlja in
IX» kroniki drugega bataljona Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase.
189/1-8.

⁴⁰ Glej ukaz glavnega štaba Slovenije z dne 13. julija 1944
štabu sedmega korpusa o reorganizaciji štabov in novi formaciji
enot, Zbornik VI-14-119.

⁴¹ Po poročilu namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 7. maja, 4. in 30. junija ter 31. julija 1944 centralnemu komiteju KPS, arhiv CK KPS.

⁴² Tudi tarn.

⁴³ Poročilo intendanta Gubčeve brigade z dne 3. julija 1944 štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 181/1-8.

⁴⁴ Glej poročilo ocenjevalne komisije XV. divizije o tekmovanju od 27. aprila do 27. julija 1944 štabu sedmega korpusa z dne 6. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 188b/II-DI.

⁴⁵ Poročila brigadnega vojaškega sodišča sodnemu odseku sedmega korpusa z dne 30. maja, 14. in 29. junija 1944, arhiv IZDG, fase. 183/IV-7.

⁴⁶ O partijskem delu v brigadi glej poročila namestnika političnega komisarja Gubčeve brigade z dne 7. in 29. maja, 4., 15. in 30. junija, 1., 19. in 31. julija 1944, vse v arhivu CK KPS. Podatki iz maja 1944 so zaradi enotno obravnavanih tem priključeni temu poglavju.

XIV

KRVAVI BOJI Z DOMOBRANCI

Od 13. avgusta do 22. oktobra 1944

V začetku druge polovice julija 1944 so Nemci utrdili povezavo med posadkami ob kočevski železniški progi. Vso pozornost so nato usmerili na komunikaciji med Grosupljem in Novim mestom. Zato je postalo ozemlje med Krko in nemško mejo oziroma Savo glede akcij zelo razgibano.* Težišče vseh operacij se je premaknilo ob dolenski prometni žili, medtem ko so vpadi sovražnih enot na Notranjsko imeli pomen možnih bojov na pomožni smeri. Kot verno, so Nemci že maja poslali nove čete na ugodne točke ob dolenski cesti. Ob dolenskih prometnih žilah je sovražnik razvil dva centra, ki ju je močno okreпил. To je bilo Novo mesto in vozni domobranskih postojank v Šentvidu pri Stični, v Stični in v Višnji gori. Za boje, ki so sledili po k'ončanem odmoru Gubčeve brigade v Beli krajini, so bile najvažnejše prav te postojanke s posadkami, ki so skupaj imele okoli pet bataljonov.

Organizacijski štab slovenskega domobranstva je na podlagi ukaza nemškega poveljstva 5. julija 1944 preimenoval manevrske bataljone. Bataljon, ki je bil pod poveljstvom majorja Ladislava Križa, so preimenovali v prvi bataljon. Razmeščen je bil v postojanki Stična. Bataljon »M« so preimenovali v tretji bataljon. Njegova postojanka je bila v Višnji gori. Bataljonu je poveljeval Miroljub Stamenković. Bataljon »O« pod poveljstvom stotnika Dušana P. Meničanina so preimenovali v četrti bataljon. Njegova postojanka je bila v Šentvidu pri Stični. To so torej bili trije bataljoni, ki so

* To je bilo ozemlje Dolenjske in Suhe krajine od Grosupljega do Novega mesta ter med Krko in Savo. Pogosto je postalo prizorišče bojov tudi območje Suhe krajine med Krko in kočevsko železnico.

uastopali samostojno ali pa v skupini, ki ji je poveljeval nemški oficir Schumacher. Bataljon »W« so preimenovali v drugi bataljon (pod poveljstvom Vuka Rupnika in s sedežem v postojanki na Rakeku).

General Rösener je s posebnim odlokom potrdil pomen domobranskega vozlišča okoli Stične, ko je 30. avgusta 1944 ukazal, naj se v Stični ustanovi šola za boj proti partizanom. Zahteval je, da se mora poveljniški kader seznaniti s taktiko boja proti partizanom. V ukazu je dejal, da je glede na povezanost partizanskih teritorijev na Gorenjskem, Štajerskem Koroškem in v Ljubljanski pokrajini potrebno ustanoviti tako šolo, ki mora ustrezati zahtevam boja proti partizanom. V njej se morajo izkoristiti in pojasnjevati izkušnje vsem enotam, ki se vpletajo v boje. Šolanje je trajalo štiri tedne. Komandantu šole kapetanu Schumacherju so dodelili izkušene strokovnjake, ki so vodili enote v akcije in tako praktično pokazali najboljše bojne prijeme.¹ V teh šolskih akcijah so sodelovale tudi nekatere nemške policijske ali druge enote. Sola je začela delati 20. septembra 1944.

Sovražno vozlišče postojank okoli Stične je bilo zelo pomembno za razvoj bojne sposobnosti domobranskih čet. Nemcem se je posrečilo v kratkem času usposobiti domobrance za protipartizanski boj. Temeljni nosilci domobranske taktike so bili poveljniki domobranskih enot, ki so sicer bili večinoma bivši aktivni oficirji jugoslovanske vojske. Prežeti so bili z določbami pravil stare jugoslovanske vojske, ki niso bile nič kaj napredne in v vojni učinkovite. Toda nemški oficirji in pa nujnost, ki jo je vsak dan zahtevala bojna praksa v soočenju s partizansko taktiko, so kaj hitro vnesli v domobranske vrste spoznanje, da se je treba drugače boriti. Bojne navade in zasidranost načel stare jugoslovanske vojske o vojskovanju seveda niso bili v skladu z nemško, mnogo bolj napredno doktrino vojskovanja. Njihov način protipartizanskega boja bi lahko na kratko izrazili s temile taktičnimi načeli: z obveščevalno organizacijo najti sovražnika in ga napasti z manevrskim gibanjem enot, ga presenetiti in v agresivnem boju poraziti.

Domobranci so hitro prevzeli taktična načela svojih profesorjev in jih začeli z *uspehom* uporabljati. Pri tem so imeli prednost pred Nemci v tem, da so bolje poznali zemljišče in

razmere, ki so vladale na kakem območju, in da so imeli bolj-šo povezavo s sebi naklonjenim prebivalstvom, ki jih je oskrbovalo z natančnimi podatki.*

Zaradi hitrega napredka bojne sposobnosti domobranskih enot se je pritisk na partizane med Krko in Savo stopnjeval in boj je postal zelo zapleten in krvav.

Glavni štab in sedmi korpus sta se zavedala nevarnosti, ki je izhajala iz nove nemško-domobranske taktike. To ni bilo težavno ugotoviti. Mnoge partizanske enote so zaradi nepazljivosti plačale spoznanje s krvjo. Zato je glavni štab opozoril vse enote z okrožnico, kako se je treba ravnati v prihodnje, da bi se sovražna taktika obrzdala. Ražen okrožnice je glavni štab izdal tudi navodila »za borbo naših edinic proti najnovejši sovražni taktiki«. Kampanjo je podprl tudi centralni komite KPS.² Glavni štab in CK KPS pojasnjujeta, da ni nova sovražnikova taktika nič drugega kot posnemanje partizanske taktike, ki so jo enote narodnoosvobodilne vojske razvile v treh letih vojskovanja. Glavni štab misli, da je nova taktika odsev slabosti sovražnika, ki nima dovolj moči in pomagaj, da bi jih poslal na bojišče.

Glavni štab je svetoval, da je *zdravilo* proti novi taktiki povečanje lastne manevrske sposobnosti. V kratkem povedano: partizani morajo še bolj razviti partizansko taktiko, v kateri so bili doslej mojstri, pa so jo zanemarili, ker so se nekaj časa čutili vame in ker so imeli zaradi velikega priliva novincev premalo izkušenih ljudi. Brigade bi se morale iznebiti vse napote, zlasti administracije. Referente za propagando so npr. v brigadah in odcedih odpravili in to delo so morali odslej opravljati sami politični komisarji. V vseh par-

* Nemci so domobrancem dovoljevali čedalje več samostojnih akcij. Kadar pa so šli skupaj v boj, je bilo poveljevanje takole organizirano:

Nemški glavni štab za protipartizanski boj je bil tako imenovan vodstveni štab za boj proti bandam (Führungsstab für Bandenbekämpfung) pod poveljstvom generala Rösenerja. Stotnik Schumacher je bil oficir tega štaba in pooblaščen za vodenje operacij na področju, ki mu je pripadalo. On je poveljeval vsem enotam, v številni domobranskim, ki so mu bile dodeljene, in z enotami za zvezo, artilerijo in s tankovskimi oddelki. Komandanti domobranskih enot so nato v skladu z zamislimi in načrti nemškega poveljnika izpolnjevali dane naloge, ne da bi bili včasih vedeli za nemške bojne cilje.

tizanskih enotah so na sestankih dobro obdelali navodila in skupaj poskušali odpraviti pomanjkljivosti glede budnosti, zavarovanja in bojne ter manevrske sposobnosti.

Na Trebelnem

Gubčeva brigada je že v Beli krajini odpravljala te napake. Skrbelo jo je, kako se bodo znašli novinci, zlasti pa nižji poveljniki, ki niso imeli globljih izkušenj. Na borce je bivanje v Beli krajini dobro vplivalo. Zavest v brigadi je bila zelo dobra. Izredno prijateljski sprejem v Beli krajini je zlasti ugodno vplival na novince iz Štajerske, Koroške in Primorske, ki so dobili o partizanstvuⁿ skrb za borce najboljše vtise. Zato so bili disciplinirani, delavni in požrtvovalni ter so v tem presenetili svoje poveljnike. Z novo formacijo so prišli komandirji čet in vodov pa tudi politični vodilni ljudje do večje veljave, kar je bilo zelo spodbudno.

Nekako prerोजना je brigada 13. avgusta 1944 odkorakala v Zužemberk, naslednjega dne pa je že zasedla položaje na Golobinjeku blizu Mirne peči. Dne 15. avgusta je odšla na Trebelno. Ker ni bilo stalne partizanske enote, so domobranci iz Tržišča zahajali v te kraje.* Tu so se včasih prikazale tudi domobranske čete iz Novega mesta. Brigada jih je imela nalogo pregnati, da bi za nekaj časa imelo prebivalstvo mir. Brigadne enote so se 16. avgusta razmestile okoli Trebelna. Bataljoni so bili blizu skupaj, da bi lahko, če bi bilo treba, prihiteli drug drugemu na pomoč. Prvi je bil v gorenjem Trebelnem in se je s patruljami in zasedami zavaroval proti Mokronogu, Čužnji vasi in Bogneči vasi. Drugi je bil v Dolenjem Zabukovju in je postavil zavarovanja proti Sv. Križu pri Mokronogu, proti Mirni in Lipniku. Jedro bataljona se je razmestilo v gozdu okoli vasi. Tretji bataljon je bil v vasi Vrh, kjer je imel v gozdu nad vasjo dve četi, eno pa je postavil v zasedo nad vas Češnjice. Patrulje so opazovale pota v smeri Bogneče vasi in Mirne peči. Štab brigade in vse pripadaj oče čete so bile v vasi Dolenje Zabukovje.³ Razporeditev

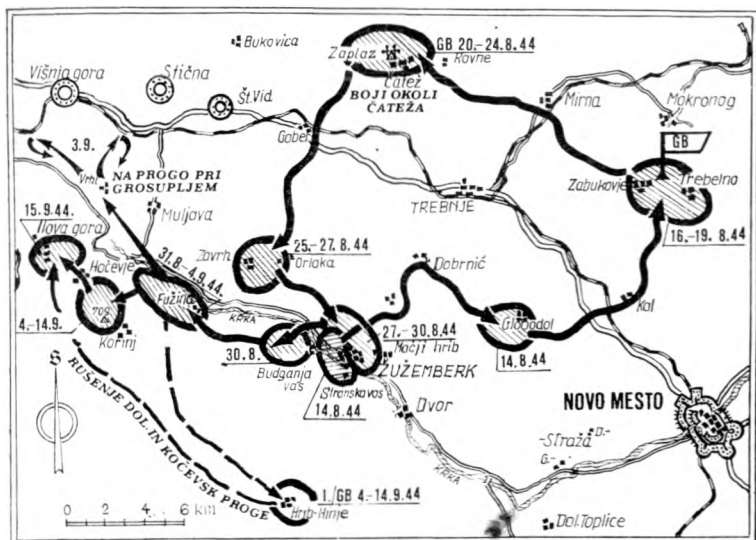
* V Tržišču na Dolenjskem je vzpostavila postojanko 35. četa slovenskih domobrancev. Ko jo je 30. maja 1944 zavzela 10. brigada, jo je ponovno vzpostavil bataljon »O« slovenskega domobranstva, nakar je 35. četa do konca vojne ostala v postojanki.

brigade je zagotavljala varnost in izključevala presenečenja. Enote so bile največ dobre pol ure hoda oddaljene ena od druge. Številčno stanje: 641 na mestu, 645 po spisku.*

Obveščevalci so zvedeli, da prihajajo iz Tržišča v Mokronog in njegovo okolico dan za dnem močne domobranske skupine. Zato sta se jedri drugega in tretjega bataljona postavili pri Bruni vasi na cesto iz Tržišča v Mokronog in prežali na sovražnika. Ni bilo dolgo čakati. Domobranci so prišli 18. avgusta zjutraj, naleteli na drugi bataljon in se spopadli z njim. Boj je bil kratek. Drugi bataljon se je pognal v juriš in domobranci so se morali v neredu umakniti domov. Boj, ki je bil prvi, odkar je brigada zapustila Belo krajino, je pokazal, da je moralno stanje bataljona na visoki ravni. V jurišu so se dobro izkazali novinci, zlasti Štajerci, kar je bilo zelo spodbudno. Politični komisarji v brigadi in enotah novincev niso mogli dovolj pohvaliti. Upali so, da je podobno razpoloženje za boj tudi v drugih bataljonih.

Med tem so opravili na Trebelnem akcijo, ki bi bila sicer v drugačnih razmerah negativno odjeknila med prebivalstvom. Iz trebelnske okolice so namreč preselili v Novo mesto belogardistični družini. Družini sta postali nevarni zaradi obveščanja, ki sta ga verjetno opravljali. Ni bilo prvikrat, da je brigada tako ukrepala, saj nam je znano, da je preselila nekaj družin tudi iz vasi pod Gorjanci. Tedaj je ukrepala bolj ali manj samostojno in je šele kasneje dobila pritrditev višjih vojaških poveljstev. Sedaj pa je ukrepala na podlagi odloka slovenskega narodnoosvobodilnega sveta z dne 20. avgusta 1944, ki odreja izgon iz domačega kraja vseh javno znanih nasprotnikov osvobodilnega gibanja, zlasti pa rojakov in sorodnikov domobrancev. Izgon velja tudi za njihove družine. Organi ljudske oblasti, ki odreja izgon, lahko tudi odrede in opravijo konfiskacijo imovine izgnanih. Predvidene so bile tudi kazni za tište, ki bi se brez dovoljenja vračali domov: prisilno delo in v hujših primerih tudi smrt. To je bil eden od učinkovitih ukrepov, ki je prispeval k zavarovanju naših enot in političnih aktivistov, članov ljudske oblasti in prebivalstva.⁴

* Tu nas preseneča izredno malo odsotnih, le štirje, ki so pobegnili. To je zaradi tega, ker se je brigada v Beli krajini popolnila in uredila zadeve s številnimi odsotnimi.

Bojna pot od 14. 8. do 15. 9. 1944

Drugo politično akcijo je brigada izvedla dan po boju pri Bruni vasi. V Šentrupert je namreč poslala skupino partizanov. Njih naloga je bila zavarovati govornike, ki so po maši pred cerkvijo govorili o našem boju in izdajalski vlogi domobranstva. V okolici Šentruperta je namreč Gubčeva brigada po italijanski kapitulaciji mobilizirala vse za vojaško službo sposobne moške. Nekateri so pobegnili in so se še sedaj skrivali po domovih, če se še niso priglasili domobrancem. Nekateri vasi okoli Šentruperta so bile zelo pod vplivom belogardizma, mnoge pa so bile popolnoma partizanske. Akcija skupine partizanov Gubčeve brigade je imela torej namen ublažiti vpliv belogardistične propagande.

Trije napadi domobrancev

Dvajsetega avgusta je bila brigada že na Catežu in v okolici. Na Zaplaz so postavili stalno četno zasedo. Še istega dne so imeli brigadni politični komisarji sestanek s sekretarji OF in partijskih organizacij iz rajonov Šmarjeta, Mokronog,

Trebnje, Trebelno, Šentrupert in iz Mirne.⁵ Brigadno poveljstvo se je seznanilo s položajem na terenu in potrebami političnih organizacij.

Preden je prišlo do novih bojev, je bila brigada takole razporejena: prvi bataljon je bil v Čatežu in je varoval smer proti Mirni in Veliki Loki, drugi je zasedel položaje na Zaplazu in je na teh dominantnih položajih bil steber zavarovanja in o'brambe Gubčeve brigade. Ražen tega je pošiljal patrolje za zavarovanje proti presenečenjem z nemške strani. Tretji bataljon je bil na položajih okoli vasi Razbore in se zavaroval proti temeniški dolini in nemški meji. Brigada je bila spet strnjena. Ključni položaji so bili na Zaplazu.

Domobranci so bili kmalu obveščeni o prisotnosti večje partizanske enote na Čatežu pa so se pripravili za napad. Najprej, okoli 14. ure 21. avgusta, so poslali nepopolno 32. in 39. četo ter četo s težkim orožjem, vse iz četrtega domobranskega bataljona v Šentvidu pri Stični, skupaj kakih 200 mož, proti Čatežu. Potovali so skozi Zaboršt, Pungert proti Zaplazu. Toda Zaplazu se niso približali z zahoda ali jugozahoda, kot je bilo pričakovati, pač pa so ga obšli in udarili proti zasedam drugega in tretjega bataljona s severozahodne smeri s položajem pri vaseh *Lačni vrh* in *Kršič*. Zasedam sta prillitela na pomoč drugi in tretji bataljon in vnel se je zelo oster dveurni boj. Bataljona sta jurišala in pregnala domobrance. Zaplenila sta težko brečo, sedem pušk, dve muli in mnogo streliva ter opreme. Na bojišču so domobranci pustili tri mrtve. Domobranci so imeli verjetno 23 mrtvih in več ranjenih. Drugi bataljon je imel v jurišu dva mrtva in dva ranjena. Padel je komandir drtfge čete. Tretji bataljon je imel večje izgube: pet mrtvih in deset ranjenih. Med padlimi je bil komandir druge čete in en komandirjev namestnik. Število žrtev na obeh straneh priča o oštrini boja. To pot so bili zmagovalci borci Gubčeve brigade. Domobranski četrti bataljon se je po boju umaknil in se čez Šentjur in Radohovo vas vrnil v Šentvid pri Stični.

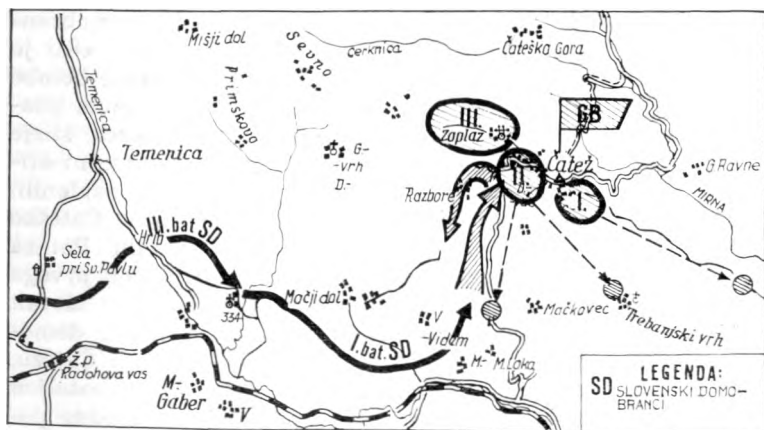
Domobranksko in nemško poveljstvo sta se hotela maščevati in sta pripravila novo, to pot bolje zamišljeno akcijo. V noči na 22. avgust je iz Šentvida pri Stični krenila bojna skupina, v kateri so bili četrti bataljon, 15. in 22. četa tretjega bataljona, iz prvega bataljona pa 28. in 71. četa. Zbrali so se torej, ražen dveh čet, vsi trije domobranski bataljoni. Jedro

bojne skupine se je premikalo skozi Radohovo vas, Veliki Gaber, Medvedjek v Malo Loko, od koder so udarili na Čatež. Njihov načrt je bil z obkoljevalnim manevrom pognati brigado s Čateža in z Zaplaza ter ji prizadejati čim hujši poraz. V domobranski bojni skupini je bilo blizu 1000 mož, Gubčeva brigada pa je tedaj imela na mestu 696 borcev (po spisku 721). Povedati je treba, da je bil na istem območju tudi Dolenjski odred, ki se je udeležil bitke pri Čatežu. Tako so bile moči glede ljudi izenačene.

Gubčeva brigada je sodila, da je treba na temeljne položaje njenega obrambnega sistema, tj. na Zaplaz postaviti vsaj dve četi. Bataljone je razporedila tako, da se je prvi razvil za boj okoli Cateža. Ena četa je bila nad Gorenjo vasjo, druga od Gorenje vasi do Cateža, tretja pa se je postavila okoli vasi Goljek. Drugi bataljon je trdno držal Zaplaz, tretji pa je varoval brigadni desni bok in se zato postavil od Zaplaza proti Lačnemu vrhu. Obramba je bila strnjena in polkrožna. Gubčevci so držali najvišje točke in grebene. Dolenjski odred je bil na levem krilu brigadnega razporeda okoli vasi Ravne.

Najprej se je razvil kijav boj na položajih okoli Goljeka, kjer je bila prva četa prvega bataljona. Domobranci so jo napadali z več kolonami, da bi vdrli proti Catežu z vzhoda, kar bi jim olajšalo zavzetje dominantnih položajev na Zaplazu. Toda prva četa se ni dala pognati z grebenov in je vztrajala na svojih mestih, odločena, da ne bo popustila. Tri domobranske skupine so se četi približale na 30 metrov, spričo česar je bil boj zelo krvav. Partizani so metali na domobrance bombe in jih zadrževali. Medtem je nova sovražnikova skupina udarila četi izza hrbta. Pri tem sta padla dva mitraljezca, štirje borci pa so bili ranjeni, med njimi bataljonov operativni oficir Mile Strajner. Oba mitraljeza so domobranci zaplenili. Četa se je bila prisiljena umakniti. Jedro je odšlo na Cateško goro, en vod se je umaknil k Dolenjskemu odredu. Pot za napad na Čatež je bila domobrancem odprta. Dve četi prvega bataljona, ki sta ga še nekaj časa branili, sta se tudi morali umakniti na Cateško goro. Drugi bataljon je tolkel domobrance, ki so se s težkim minometom vzpenjali proti Čatežu, potem pa se je tudi umaknil na Cateško goro. Tretji bataljon ni imel bojev. Hitro se je premestil, da bi zavzel ugodne položaje za napad na domobrance, ki so v tej fazi boja uspeli.

Gubčeva brigada se je sicer deloma umaknila, toda *pravila je manever*. Položaj za njegovo izvedbo in obeti za uspeh so bili naslednji: brigada je bila tako razporejena, da sta bila prvi in drugi bataljon na Čateški gori, tretji pa okoli Zaplaza. Ideja za manever je bila: prvi bataljon naj bi udaril domobrancem v bok s položajev vasi Gorenje in Dolenje Ravne, od koder bi napadel tudi Dolenjski odred. Drugi bataljon bi napadal kar proti Čatežu, tretji pa bi udaril v levi bok domobranskega bojnega razporeda. Prvi bataljon in Dolenjski odred sta začela napadati. Domobranci so bili presenečeni in so začeli zapuščati že zavzete pozicije okoli Raven, Gorenje in Dolenje vasi. Prvem bataljonu so poslali v pomoč še eno četo drugega bataljona s Čateške gore. Obe enoti sta prodrli v Gorenjo vas, nato pa do Kriške rebri. Tedaj so opazili domobrance tudi na Goljeku. Prvi in drugi bataljon, ki se je bil med tem tudi približal položajem prvega bataljona, sta jurila v Goljek in nagnala domobrance najprej proti Gorenji vasi, odtod pa proti Zagorici. Tedaj je nastopil še tretji bataljon, ki je udarjal na desni bok domobrancev in jih gonil proti Trebanjskemu vrhu. Del tretjega bataljona je ostal na Zaplazu, od koder je z ognjem iz težkih mitraljezov in minometov obstreljeval sovražne bataljone. Domobranci so se v neredu umikali in puščali na bojišču mrtve in opremo. Gubčevci so jih gonili do Trebanjskega vrha. Na bojišču so za-

Domobranski napad 24. 8. 1944

plenili štiri puške, mulo in opremo. Brigada je pretirano sodila, da so imeli domobranci 35 mrtvih in 50 ranjenih. Poročali so, da je bil med ranjenimi oziroma mrtvimi tudi neki belogardistični bataljonski komandant. Gubčeva brigada je imela dva mrtva in dvanajst lahko ranjenih.⁶

Tudi to pot domobranci niso imeli sreče in so se *tepeni* morali vmiti v izhodišča. Boj pri Čatežu se odlikuje po veliki bojevitosti partizanov in manevrskih akcijah bataljonov. Zavest je bila v brigadi še vedno zadovoljiva, vendar se je v boju pokazalo, da so poveljniki — novinci nekolikanj popuščali, ker še niso imeli dovolj izkušenj.

Brigada je ostala na Čatežu in se 23. avgusta razporedila približno tako kot prej. Okoli Gorenje vasi pri Čatežu je bil prvi bataljon z zavarovanji proti Mirni in Trebanjskemu vrhu. Na grebenu pod Čatežem je bil drugi bataljon in je postavil zasede proti Mali in Veliki Loki. Tretji bataljon je zasedel Zaplaz in greben proti Lačnemu vrhu. Štab brigade je bil z brigadnimi enotami na Čatežu. Vse je kazalo, da domobranci brigadi ne morejo do živega in zato je v bataljonih budnost nekoliko popustila.

Ko so se domobranci prepričali? da z odprtim napadom na brigado ne bo nič, so se odločili za tak napad, ki jim je že tolikokrat prinesel uspehe. Napadli naj bi po partizansko. Ponoči na 24. avgust sta skrivoma odšla na akcijo prvi in tretji bataljon iz Stične in Višnje gore. Potovala sta do Velike in Male Loke in se po skrivnih stezah in gozdovih začela vzpenjati proti Čatežu. Imela sta srečo, da ju ni nihče opazil, čeprav je drugi bataljon brigade, ki je bil še vedno na grebenu pred Čatežem in Dolenjo vasjo, pošiljal patrolje tja, od koder se je bližala nevarnost. Prvi domobranski bataljon iz Stične je bil spredaj in se prav do stražarjev približal drugemu bataljonu Gubčeve brigade, nakar je počakal, da so začeli v bataljonu deliti kosilo. Tedaj — ob 12.30 je z večih smeri silovito jurišal. *Presenečeni borci* so se začeli *brez reda umikati*, nekateri pa so se uprli. Napad je trajal pol ure. Domobranci so pobili mitraljezce in posadke minometov, ki so jih mogli doseči. Del drugega bataljona se je umikal k prvemu bataljonu, kjer so nemudoma pripravili protiakcijo, ki pa ni prišla do veljave, ker so se domobranci zadovoljili z doseženim in se vrnili v Stično in Višnjo goro. Drugi bataljon je imel 13 mrtvih in štiri ranjene. Med ranjenimi sta bila

namestnik komandir ja čete in vodnik. Dva borca sta bila ujeta. Bataljon je prepustil domobrancem italijanski puško-mitraljez, dva lahka minometa in še precej orožja.⁷ To pot so se domobranci oddolžili Gubčevi brigadi za poraze na istih položajih in dolžnik je ostala Gubčeva. Nepričakovan napad je bila preizkušnja, ki je potrjevala, da je v sedanjih razmerah budnost najbolj potrebna in da se površnost maščuje. Zavest v brigadi ni kdove kako pojenjala, čeprav so nekateri borci izgubili živce.

Poraz četrtega bataljona slovenskih domobrancev pri Sadinji vasi

Zvečer se je začela brigada premikati h Krki, kamor jo je poklical štab sedmega korpusa, da bi okrepila obrambo žužemberškega območja. Žužemberk je bil še vedno prvi cilj domobranskih in nemških napadov v Suhi krajini; postajal je osrednja točka manevrskega bojišča Suhe krajine in zahodne Dolenjske. Brigada je nekje pri Medvedjeku prešla dolensko železnico in šla mimo zaselka Kozjek ter se nastanila v Zavrhu. Vas ima dober položaj za kontrolo vseh poti iz Šentvida pri Stični, Stične in Višnje gore proti Žužemberku. Nekoliko so bili neugodni zato, ker so gubčevci imeli za hrbtom Krko. Sem je brigada prispela 25. avgusta.

Ni ji bilo treba dolgo čakati na boj. Ze 26. avgusta je eo vražno poveljstvo načrtovalo, da bi prenesli akcije na južno stran dolenske železnice in s tem morda presenetili kako partizansko enoto ali vojaško us'tanovo. V Žužemberku je bila tedaj komanda mesta in še nekatere druge manjše enote, na Jami in na Dvoru pa so bile enote štaba sedmega korpusa in prve slovenske artilerijske brigade. Če bi se presenečenje posrečilo, bi bilo dovolj uničevalnega dela. Sovražnik je nameraval s tremi kolonami prodreti v okolico Žužemberka in Dvora ter nepričakovano napasti. Odločili so se, da bodo akcijo izvedli po partizansko. Ponoči se bodo skrivoma pretihotapili v bližino ciljev, v jutranjem svitu pa bi sledil osredotočen napad. Rekli smo že, da so sovražnikovi štabi tokrat načrtovali tri kolone za napad. Prva, ki je imela poglavitno nalogo in je rabila kot udarna enota celotne akcije, naj bi se usmerila čez Sela pri Šumberku proti Žužemberku, od tam pa

dalje v okolico Dvora. Za to nalogo so določili nam že znani četrti bataljon slovenskega domobranstva iz Šentvida pri Stični. Druga kolona naj bi prodrla iz Novega mesta naravnost čez Ajdovec proti Dvoru. Združeni enoti bi nato z dveh smeri napadli partizane v Dvoru, Jami ali pa na položajih na levem bregu Krke, če bi tam naleteli nanje. Tretja kolona bi bila pomožna skupina, ki bi se z območja Muljave pretihotapila v Zagradec in tam napadla štab XV. divizije ter enote, ki so bile pri njem. Njena nadaljnja naloga bi še bila, zavarovati glavno kolono iz Šentvida pri Stični pred napadom z desnega boka. Ta skupina bi morda lahko tudi sodelovala pri napadu na Žužemberk, če se iz kakršnihkoli razlogov ne bi zadržala v Zagradcu.

Razporeditev partizanskih enot poznamo. Omeniti je treba, da je prva slovenska artilerijska brigada postavila svoj zaščitni bataljon na pravo mesto na Ostrem vrhu, severno od Ajdovca, od koder Å imel pregled na prehode iz Trebnjega in Novega mesta. Ta bataljon je imel zasedo nad Prečno.

Sovražnikovi skupini iz Šentvida pri Stični in verjetno skupina iz Stične ali Višnje gore sta začeli pohod že 26. avgusta zvečer. *Četrti bataljon* je zapustil postojanko ob 21.30. Vendar ni bil v celotni sestavi. Na akcijo sta odšli le dve četi, oba topa kal. 65 mm (topa sta bila na gumijastih kolesih in tako prirejena, da sta vsak top lahko vlekla po en konj ali mula) in radijska postaja. S to postajo so ravnali le Nemci — šest jih je bilo.* Ze prej se je bataljonu priključila 16. četa prvega bataljona slovenskega domobranstva pod poveljstvom komandir ja nadporočnika Berlota ter še četa s težkim orožjem iz istega bataljona, ki je imela šest težkih mitraljezov. Komandant te skupine kapetan Meničanin je razporedil čete v pohodno kolono brez pobočnih zavarovanj (kar je imel navado vselej storiti) in odpotoval proti Selom pri Šumberku. Sem so prispeli okoli polnoči in počivali do ene zjutraj. Njihove predhodnice so se nekje udarile s partizani. Skupina se je nato hitro napotila po cesti skozi vas Reber proti Žužemberku. V njegovo bližino so prispeli približno ob petih zjutraj, vendar so kaj kmalu ugotovili, da v mestu ni nikogar. Komanda je namreč bila pravočasno obveščena o sovražniku in

* Domobranske enote niso imele lastnih pomagala za zvezo. Radijske postaje so jim dajali Nemci, ki so tako imeli kontrolo nad gibanjem in boji domobrancev.

se je umaknila. Ker v Zužemberku ni bilo kruha za domobrance, so nadaljevali pot proti Trebči vasi in Sadinji vasi. Šestnajsta četa prvega bataljona in četa četrtega bataljona sta odšli v Sadinjo vas, druga četa, četa s težkim orožjem ter radijski aparat četrtega bataljona pa so ostali v Trebči vasi.

Sovražnikova skupina iz Novega mesta je krenila v akcijo 27. avgusta zgodaj zjutraj. To je bila mešana nemško-domobranska enota, močna kot četa, in je imela okoli 180 mož. Smer: Novo mesto—Brezova reber—Veliki Lipovec—Vinkov vrh. S to skupino se je nad Prečno udarila zaseda zaščitnega bataljona prve artilerijske brigade. Ker je bil sovražnik premočan, se je zaseda umaknila na položaje okoli Brezove rebri. Pot je bila sovražniku sicer odprta, toda partizani so bili obveščeni o smeri sovražnikovega pohoda in so zasedli bojne položaje. Sovražnik je potem, ko je sovražna skupina odrinila zasedo nad Prečno, nadaljevala pot, kot je bilo domenjeno.

Tretja skupina (neznana sestava) se je okoli sedmih zjutraj približala Zagradcu. Prišli so čez Gabrovko pri Zagradcu. Ena skupina, 60 mož, je vdrla v Zagradec, jedro pa je ostalo v Tolčanah. Zaščitni bataljon XV. divizije se je zapletel s to skupino v boj, ki je trajal dlje časa, tako da se skupina še zarana ni mogla približati Zužemberku.

Okoli šeste ure zjutraj (27. avgusta) je bila Gubčeva brigada že obveščena o sovražnikovih premikih. Toda celotna situacija ji ni bila znana. Brigada je zapustila Zavrh in položaje nad vasjo ter nekoliko pred sedmo uro odšla proti vasi Reber. Ker je vedela, da je tam okoli tudi sovražnik, ga je hotela napasti. Zato se je razporedila za boj. Spredaj sta bila prvi in tretji bataljon, za njima pratež, zadaj pa je bil drugi bataljon. Temu so ukazali, naj se udari s sovražnikom, ki je začel prodirati iz Zagradca in Tolčan, in naj zavaruje pratež. Ko so bili na pohodu, se je položaj nekolikanj izpremenil. Zvedeli so, da se je velika sovražnikova kolona iz Zužemberka usmerila proti Trebči vasi in Sadinji vasi in da se je tam udarila z enotami prve artilerijske brigade. Brigada je hitro ocenila, da so sovražnikove pozicije okoli Sadinje vasi nestabilne, in ker se je *odprla priložnost* za uspešen napad, se je začela pomikati za četrtim domobranskim bataljonom. Nekako pri vasi Reber se je drugi bataljon najprej spopadel s sovražno skupino, ki je prodirala iz Zagradca. Po ostrem

boju se je sovražnik začel umikati. Tako je bil zavarovan hrbet jedru Gubčeve brigade. Med tem se je položaj malo razjasnil. Brigada je spoznala, da se je sovražnikovo prodiranje proti Vinkovemu vrhu zataknilo ob obrambi zaščitnega bataljona prve artilerijske brigade. Zato se je nemudoma usmerila na grebene nad Trebčo vasjo. Sovražnik se je znašel v neugodni situaciji. Proti jugu je bila Krka in partizanske enote, ki so branile prehode čez reko, na drugi strani pa je bila smer vrnitve proti Zužemberku zaprta z dvema bataljonom Gubčeve brigade. Le smer proti Ajdovcu je bila še odprta. Sem je brigadni komandant poslal drugi bataljon, ki se je v teku podal na označene položaje.

Ker se je bližal večer, sta se sovražni skupini okoli Sadinje vasi začeli vračati, da bi končali neuspešno akcijo. Četrty bataljon domobrancev se je usmeril proti Zužemberku a je padel v silovit ogenj dveh bataljonov Gubčeve brigade. V neredu so se začeli vojaki umikati proti Trebči vasi in Sadinji vasi. Napad jih je »resen^etil. Partizani so *jurišali v Trebčo vas* in prizadejali sovražniku velike izgube. Domobranci so se v neredu umikali in puščali mrtve na bojišču. Drugemu bataljonu Gubčeve brigade se ni posrečilo pravočasno zapreti smeri proti Ajdovcu. Del sovražnih enot, bodisi da so bili iz četrtega domobranskega bataljona bodisi iz novomeške skupine, je to izkoristil, se prebil in nenadoma udaril prvemu in tretjemu bataljonu Gubčeve v hrbet. Sovražnik je z izrednim manevrom *spremenil poraz*, ki je bil že blizu, v možnost za protiakcijo. Tako se je prebil na varno. Četrty domobranski bataljon je odšel proti Zužemberku in odondod proti Dobrniču, novomeška skupina pa se je verjetno podala proti Ajdovcu. Prva artilerijska brigada je z eno havbico ves čas samoiniciativno tolkla sovražne kolone in imela pri tem precejšnje uspehe. Drugi bataljon Gubčeve brigade so proti večeru poslali v gozd proti Zafari, da bi pregnal sovražnikovo skupino, ki se je bila skozi Zagradec pretolkla proti Zafari. Do boja ni prišlo, ker se je sovražnik proti večeru že vrnil v izhodišča.

Gubčeva brigada je imela precejšnje materialne izgube. Na grebenu nad Mačjim hribom, kjer je sovražnik izpeljal zahrbtni protinapad, je bil izgubljen težki minomet, kar je bil za brigado hud udarec. Imela je dva mrtva, med njima je bil pomočnik obveščevalnega centra brigade, ranjenih so imeli

pet, med njimi je bil pomočnik političnega komisarja prvega bataljona. Izgubili so protitankovski minomet in dve muli. Zaplenili so: puškomitraljez, 14 pušk, strelivo in opremo. Ujeli so dva Nemca in domobranca.* Na bojišču je brigada našla 19 mrtvih sovražnih vojakov.⁸ Gubčeva brigada se je oddolžila domobrancem za nedavni poraz drugega bataljona pri Čatežu. Boj pri Trebči vasi je bil izrazito manevrski boj. Gubčeva brigada je bila iniciativna, le razmer na bojišču ni dobro poznala. Prav ta pomanjkljiva obveščenost je bila vzrok, da ni opravila popolnega manevra za obkolitev in da se je dala presenetiti.

Po boju se je pomaknila k Žužemberku. Prvi bataljon se je postavil v Cvibelj in pazil na smer proti Selam pri Šumberku, drugi je zasedel Mačji hrib in kontroliral okolico Ajdovca ter Dobrniča, tretji je zasedel Zafaro in je varoval smer proti Volčjim jamam in Zalisu. Ta bataljon je postavil izvidnico na Zalisec. Štab brigade je ostal na Cvibljju.⁹

Udarec, ki ga je Gubčeva brigada zadala četrtemu bataljonu domobrancev, ni omarjal njegove bojevitosti. Zopet se je nameraval vrniti v Žužemberk. To pot so se hoteli pripekljati s kamioni. Nekaj jih je priskrbelo domobransko vojaško vodstvo, nekaj so jih vzeli zasebnikom, nekaj pa jih je dalo nemško poveljstvo. Nemci so dodelili domobrancem še tri avtoblinde. V Šentvidu pri Stični so kot ponavadi vse pri-

* Ujeti domobranec Anton Hren, ki je bil prej partizan, je dal pri zaslišanju v štabu sedmega korpusa koristne podatke o domobranskih bataljonih v Stični, Šentvidu pri Stični in v Višnji gori. Povedal je, da so vsi trije (1., 3. in 4. bataljon domobranstva) približno enako sestavljeni in da imajo po tri pehotne čete in eno četo s težkim orožjem. Le četrti bataljon ima še vod topništva. Topove vzamejo s seboj le tedaj, kadar gre na akcijo ves četrti bataljon, imenovan novomeški, ali pa del tega in prvega bataljona, imenovanega tudi ljubljanski bataljon. Bataljoni se čisto po partizansko gibljejo po terenu: v koloni po eden skozi gozdove ali cela po terenu brez poti. Kadar so imeli s seboj topova, so se gibali po poteh. Komandant 4. bataljona Meničanin je imel navado, da se je kolona gibala brez pobočnih zavarovanj, medtem ko je komandant prvega bataljona major Ladislav Križ s patroljami ali z manjšimi enotami zavaroval boke. Marševska razporeditev je bila: spredaj sta bili običajno dve četi, za njima komora, nato topa in radijska postaja, vod minometov, četa s težkim orožjem in zadaj, kot zaščitnica, pehotna četa. Glej zaslišanje domobranca Antona Hrena, štab sedmega korpusa, obveščevalni center, 5. sept. 1944, arhiv IZDG, fase. 160/1-6.

pravili za akcijo. V boj je spet krenil četrti bataljon, ki so mu prideli 22. četo tretjega bataljona iz Višnje gore. Skupina se je 29. avgusta odpeljala iz Šentvida. Domobranski bataljon se je vozil na 15 kamionih in v treh avtoblindah ter na dveh motociklih. Verjetno so imeli s seboj še en tank. Sovražnikovih vojakov je bilo okoli 400. Pot jih je peljala skozi Radohovo vas, Veliki Gaber na Občine, od koder so zavili v Dobrnič in skozi Dobravo proti Žužemberku. Gubčeva brigada je bila pravočasno obveščena o napadu in se je z vsemi bataljoni postavila v bran. Ko pa je poveljstvo brigade uvidelo, da je sovražnikova skupina močna, je enotam ukazalo, naj se pri Žužemberku *umaknejo čez Krko*. V boj je posegla s topom in strelsko enoto tudi prva artilerijska brigada, ki je imela v boju enega mrtvega in enega ranjenega. Gubčeva brigada se je na desnem bregu Krke uredila in začela protinapad z manevrom, v katerem je poslala dele enot nazaj čez Krko, da bi z udarcem v hrbet pregnala napadalce. Toda ko so bataljoni prispeli na bojišče, v Žužemberku ni bilo več sovražnika. Tu se je namreč ^adrževal le do 11. ure, nakar se je umaknil proti Dobrniču *fn dalje proti izhodišču. Ko so proti Liscu in Dobrniču poslali bataljon, da bi pregledal položaj in napadel domobrance, so bili ti že daleč od dosega tega bataljona. Brigada je imela v boju pri Žužemberku dva mrtva in pet ranjenih (od min).¹⁰ Vrnila se je na stare položaje okoli Žužemberka, kjer je ostala do naslednjega dne.

Pohodi in boji

Od 13. do konca avgusta je brigada imela velike pohode in mnogo bojev. Saj se je tolkla pri Mokronogu, imela je tri ostre spopade pri Čatežu in dva pri Žužemberku. Boji so bili naporni, zlasti pa je izčrpalo borce neprestano delo na zavarovanjih, zakaj brigada se je morala obvarovati pred presečenji, ki so bila vsak dan mogoča. Politični komisar brigade Stane Škrli je zabeležil v vojnem dnevniku, da so bili borci zaradi nenehnih pohodov, bojev in neredne prehrane močno izčrpani. »Nekaterih se je prijela že prava panika, čim je kje zapokalo.« Obveščevalna služba je bila čedalje slabša. Pomočnik političnega komisarja brigade je poročal CK KPS, da je v zadnjem napadu domobrancev na Žužemberk

Skupina borcev. (Foto Božidar Jakac 6. septembra 1944.)

obveščevalna patrolja dopustila, da je sovražnik nemoteno pripeljal svoje avtoblinde naravnost pred brigadni štab.¹¹ Zato so začeli zamenjavati člane obveščevalnega centra in obveščevalce nasploh. Na ta odgovorna mesta so postavljali odsej najboljše partizane iz bataljonov, preizkušene, dobre in vdane borce. Tudi kulturno delo je v zadnjem času zaostalo. Ker so odpravili propagandne referente, se politični komisarji spočetka niso mogli znajti in kulturno delo je zaostalo. »Nič več se ne čuje pravega petja po četah!« je v prej omenjenem poročilu resignirano vzkliknil pomočnik brigadnega političnega komisarja. V brigadi je še vedno primanjkovalo obutve in oblek. Partizani so se zaradi tega pritoževali. Ker se je bližala jesen, se je med borci že *kazala skrb*, kako bo, če se bo vojna zavlekla čez zimo. Novinci so političnemu kadru v bataljonih še vedno povzročali veliko dela. Premalo časa so bili v brigadi, da bi se mogli popolnoma živjeti v njeno okolje. Za vcepitev zavesti je bilo treba več časa. Poveljniški kader je bil sicer še vedno poln hvale za ravnanje v bojih in za disciplino, ki so jo pokazali novinci, toda težave so vendarle še bile. Primorci so se počasi vživljali v novo okolje. Bili so zelo občutljivi. Mnogokrat so voditelji pozabili nanje in jih pustili same, da so se začeli združevati v oddvojene

skupine. Tam so novinci tuhtali, vodilni ljudje pa niso dovolj delali z njimi. Od tod so izvirale dezertacije. Od odhoda iz Bele krajine do konca avgusta je dezertiralo blizu 50 Primorcev, kar je prisililo voditelje brigade, da so začeli razmišljati o svojih stikih z novinci. Pospešeno delo z njimi in skrb žanje sta prispevala, da je misel na zapostavljenost v brigadi plahnela, razmere pa so se izboljšale.

Konec avgusta je prišlo v poveljstvu brigad zopet do izpremembe. Namesto dotedanjega namestnika političnega komisarja brigade Viktorja Umeka so postavili Hinka Bratožak-Okija. Brigada je imela konec avgusta 588 borcev in bork, od teh le štiri odsotne. Oborožitev je ostala v glavnem ista, le da so imeli en težki minomet rnanj. Brigada je torej imela težki minomet, pet lahkih minometov, šest težkih mitraljezov, 30 puškomitraljezov in drugo orožje.¹² V primerjavi z domobranskim bataljonom je bila slabše oborožena. Domobranci so imeli več težkih mitraljezov in minometov.

V skladu s č¹i XV. divizije in da bi nekoliko razbremenili utrujeno brigado, je bila 30. avgusta Gubčeva premeščena na desni breg Krke, v Budganjo vas, od koder se je 31. avgusta preselila v vas Grintovec blizu Zagradca. Tu je brigada prevzela dve nalogi. Prva je bila, zavarovati prehode čez Krko, druga pa zavarovanje transporta orožja in streliva za XVIII. divizijo, ki je bila nekje proti Ljubljani in Notranjski. Za zavarovanje streliva so določili dve četi prvega bataljona. Drugi del tega bataljona je ostal v vasi Grintovec, od koder je pazil na Tolčane in okolico, da se ne bi pritihotapila kaka sovražna enota. Druga dva bataljona sta zasedali in s patruljami zaprla dohode čez Krko. Drugi bataljon je bil tudi v Grintovcu in je pri Zagradcu varoval prehod čez reko. Njegov odsek za zavarovanje smeri je bil med Krko, njenim izvirom in Kitnim vrhom. Tretji bataljon je zasedel vas Fužine ter zavaroval prehode čez Krko pri Marinči vasi in Lesah ter smeri proti Ambrusu in Zužemberku. Brigada se je torej umaknila za varno strugo Krke, na vseh prehodih postavila zasede, čez vodo pa je pošiljala močnejše in gibčne patrulje ali manjše zasede. Tako je postavila frontno linijo, ki je bila vama, je pa okrnila njeno gibčnost. Naslednji dan, tj. 2. septembra so to fronto še bolj izpopolnili, ko sta se vrnili obe četi prvega bataljona. Ostali sta v Dečji vasi blizu Šmihela in imeli pod ognjem prehod čez vodo. Obrambna linija

Gubčeve brigade se je tako še bolj raztegnila. Tudi tretji bataljon so porinili bolj na levo, v vas Malo Globoko.

Politične razmere glede priznanja osvobodilnega gibanja Jugoslavije so se avgusta ugodno razvijale. V prvi polovici avgusta 1944 se je maršal Tito v Italiji sestal z zavezniškimi vojaškimi poveljniki na Sredozemlju in v Italiji ter s predsednikom Velike Britanije Winstonom Churchillom. Dogovarjali so se o raznih oblikah pomoči NOV Jugoslavije ter o političnih vprašanjih glede sporazuma Tito-Šubašić. Vrhovni komandant je v povezavi z občim načrtom zaveznikov o nadaljevanju boja v Italiji ukazal enotam NOV in PO Jugosla-

Partizana z angleško protitankovsko puško. (Foto Božidar Jakac 6. septembra 1944.)

vije, naj zlasti med 1. in 7. septembrom 1944 rušijo komunikacije na vsem jugoslovanskem ozemlju, da bi zavrlji manevrsko sposobnost okupatorjevih čet. Sedmi korpus je v okviru tega načrta dobil ukaz, naj ruši proge med Rakekom in Št. Petrom na Krasu ter med Št. Petrom in Ilirsko Bistrico. Zavezniki so obljubili, da bodo za potrebe teh akcij oskrbeli dovolj eksploziva, nekaj minometov piat, protitan'kovskega orožja, raznega drugega orožja, streliva in opreme. Zavezniško letalstvo se je obvezalo, da bo pri napadih na železniške proge sodelovalo samostojno ali pa skupaj z našimi enotami.¹³

Zato je brigada začela z akcijami na železniško progo. Najprej so hoteli porušiti most blizu Grosupljega v smeri proti Višnji gori in del železniške proge. Gubčevi so dodelili skupino minercev iz XV. divizije, nato je odšla na pot, da bi ponoči na 3. September opravila nalogo. Tretjemu bataljonu so naložili, naj demonstrativno napade Grosuplje, drugi bataljon pa bi varoval mdnerce. Toda vse ni šio po načrtu. Drugi bataljon je namreč v vasi Blato ponoči naletel na skupino domobrancev in se zapletel z njimi v boj. Iz Grosupljega pa so domobrancem poslali pomoč. Tudi oklopni vlak so spustili po progi proti Mlačevem. Vse je kazalo, da se bo akcija končala z nočnim spopadom z domobranci in oklopnjakom.

V tem, ko so se borci zapletali v spopade, s čimer so vezali oklopni vlak in domobranske skupine za zavaravanje proge nase, so minerei na šestih mestih zaminirali progo. Potem sta se oba bataljona vrnila v Grintovec. Akcija ni kdove kako uspela, brigada pa ni imela žrtev in ne izgub.

Brigada se ob Krki ni dolgo zadrževala. Ze 3. septembra je odhajala v Suho krajino. Četrtega septembra je bil prvi bataljon v Hinjah. Zavaroval se je proti Kočevju in Ribnici, se povezoval s prvo artilerijsko brigado, ki je bila tedaj v Smuki in kontrolirala Kompoljsko dolino. Drugi bataljon je zasedel vas Laze ter prevzel zavarovanje proti Zagradcu in Kitnem vrhu ter stražil prehode čez Krko. Tretji bataljon se je postavil okoli Malega Korinja. Zavaroval se je proti kompoljski dolini in Zdenski vasi ter Ambrusu. Štab brigade je bil v Lazah. Brigada je tu ostala do 14. septembra in je sem ter tja premeščala bataljone.* Venomer je hodila rušit

* Sedmega septembra se je prvi bataljon Gubčeve brigade preselil v Kuželjevec, drugi pa ga je zamenjal v Hinjah. Tretji se je nastanil v okolici Vel. Korinja. Štab brigade je bil v Kuželjev-

dolenjsko in kočevsko železniško progo. Največkrat je z manjšimi oddelki spremljala minerce in jim omogočala, da so delo opravili. Nemci so namreč vztrajno popravljali kočevsko progo. Iz Kočevja so pririnjili že do Ribnice in vzpostavljali promet, iz Grosupljega pa so se še vedno s težavo prebijali naprej. Partizani so jim sproti porušili, kar so mukoma popravili. Na delu so imeli okoli 350 delavcev. Tudi na dolenjski progi niso imeli počitka. Gubčeva se je zajedla v progo med Grosupljem in Višnjo goro in jo neprestano uničevala. Tako je ponoči na 4. September poskušal vod prvega bataljona pripeljati minerce na most pri Grosupljem. Uspeha ni bilo, ker je bil most premočno zastražen. Poskus so ponovili v noči na 5. September. Tedaj je odšla na akcijo četa drugega bataljona z minerei XV. divizije. Zopet je bil cilj isti most. Toda tudi to pot je bil pri mostu sovražnik v zasedi (pod varstvom oklopnega vlaka). Zato so minerei postavili proti Višnji gori, kakih 400 m od mostu, protipehotne mine na pritisk, progo pa so štirikrat minirali. Na postavljeno mino je zapeljal vlak. Mina je eksplodirala; rezultat miniranja pa ni bil znan. Osmega septembra je bil kratek in malopomemben spopad med zasedo tretjega bataljona in sovražnikovo skupino pri Zdenski vasi. Trinajstega septembra sta dve skupini šli iz bataljonov varovat minerce na progo. Vod iz drugega bataljona je odšel na odsek med Ribnico in Kočevjem, četa tretjega bataljona pa je zavarovala rušenje proge med Zdensko vasio in Cesto. Minirali so minerei XV. divizije.

Brigada v tem času ni imela pomembnejših spopadov. Domobranski bataljoni niso prihajali čez Krko in so se zadovoljili s patroljnimi akcijami med Krko in dolenjsko železnico. Delo obveščevalcev, ki so jih zelo kritizirali v brigadi, zlasti pa v XV. diviziji, se je le počasi izboljševalo.*

cu. Desetega septembra sta prvi in tretji bataljon zamenjala položaje. Dvanajstega septembra je šel prvi bataljon spet v Mali Korinj, kamor se je z vsemi enotami preselil tudi štab brigade.

* Politični komisar XV. divizije in nekdanji brigadni politični komisar Janez Vipotnik je npr. poročal političnemu komisarju glavnega štaba, da ga obveščevalna v Gubčevi brigadi »precej lomi«. Posamezne patrolje o isti zadevi včasih povsem nasprotujoče poročajo. To pomeni, da si patrolje sploh niso ogledale objektov in položajev, kamor so bile poslane. Obveščevalci so npr. poročali, »da gre sovražna kolona iz Zagradca proti **Zužemberku**, v resnici so bile pa ženske, ki so šle od maše. Iz Velikih

Poročila s svetovnih in z domačih bojišč so imela velik vpliv na počutje borcev. Politični komisariji so imeli veliko dela, da so vsa poročila spravili v red in jih pravilno pojasnili partizanom. Mnoge novice so bile neresnične, nepravilne ali pa tendenciozne. Nekje je npr. kurir štaba brigade zvedel, da so v Italiji Angleži razoroževali partizane in da bodo to storili tudi z našimi partizani, če bodo prišli sem. To je raznašal med borci. Politični komisariji so mu povedali, da bi bil dovolj slab partizan, če bi se dal komurkoli razorožiti. Mnogih funkcionarjev v brigadah se je spričo zavezniških uspehov na bojiščih pollaščala prava vrtoglavica. Borci so se zlasti razveselili novic z vzhodne fronte. Zvedeli so, da je kapitulirala Finska, nato pa je Bolgarija zaprosila za premirje. O tem so po četah partizani veselo raspravljali. Štab brigade je v takih primerih skliceval sestanke vseh političnih komisarjev in njihovih pomočnikov v brigadi. V brigadi so tudi zvedeli, da se nameravajo v Dalmaciji izkrcati zavezniki. V brigadni štab sta tedaj prišla člana divizijskega partijskega komiteja Picel-Jon in Ljudmila Saje-Maruša, ki sta imela nalogo, razložiti pomen najnovejših dogodkov. Brigadin politični komisar Stane Škrlič poroča v vojnem dnevniku, da sta delegata divizijskega partijskega komiteja po vedala, da se vrhovni štab ne strinja z odločitvijo zaveznikov o omenjenem izkrcanju in da je zato protestiral pri zaveznikih. Če pa bi do izkrcanja le

Lašč je pisal belogardističen obveščevalec štabu IV. brigade, da bodo izvajali konsekvence radi preseljevanja bega družin iz kompoljska doline. (Glej spodaj!) Šef OC pa mu je za odgovor poslal radio poročila, Titovo izjavo (izjava se nanaša na amnestijo domobrancev op. L. A.) in pismo, naj se preda. Pri Zagradcu je obveščevalna patrola srečala ženske in jim je povedala, da so Rusi prekoračili jugoslovansko mejo. Babe so se začele jokati, ker imajo sinove pri belih.« Poročilo političnega komisarja XV. divizije z dne 24. septembra- 1944 političnemu komisarju glavnega štaba Slovenije za čas od 5. do 24. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 188a/III-1.

Obveščevalni center sedmega korpusa navaja v situacijskem poročilu z dne 9. septembra 1944, da je »šef OC iz Velikih Lašč, domobranski narednik Vinko Levstik pisal komandantu IV. SNOUB pismo sledeče vsebine: Tovarišu komandantu! Podpisani... se zgražam nad dejanjem, ki ste ga napravili v Kompoljah in Strugah. Do sedaj nisem imel opravka s civili, ker pa vi tako delate, bomo začeli tudi mi. Za te družine, ki ste jih pobrali, bom jaz pobral 10 vaših družin. Zahtevam, da jih takoj spustite.« Arhiv IZDG, fase. 157a/I-1.

prišlo, sta dala navodila o ravnanju naših borcev in o ukrepih z zaplenjenim nemškim orožjem. Na zasežene nemške tanke in vozila bodo nemudoma narisali rdeče peterokrake zvezde in gesla OF. Pomembno je, sta govorila, da se bodo partizani zadržali kot se spodobi borcem spričo dejstva, da bodo zavezniki imeli hrane, cigaret in drugih dobrot na pretek. Čiani štaba brigade so nato vsa ta navodila prenesli v bataljone in ti dalje po četah do slehernega borca. Ko so terenski politični delavci zvedeli, da je bil okoli 8. septembra osvobojen Beograd,* so od veselja prinesli v brigadni štab petlitrsko steklenico žganja. Nekaj dni kasneje je brigado obiskal namestnik komandanta divizije Janez Hribar, ki je prinesel žalostno novico, da je osvoboditev Beograda partizanska raca. Vsi so bili žalostni, najbolj pa Janez Hribar, ki so mu v štabu lahko postregli le s prazno petlitrsko steklenico. Za nekdanjega komandanta niso ničesar prihranili.¹⁴

Neuspešni napadi na Višnjo goro, Stično in Šentvid

Brigada se je v Suhi krajini dobro odpočila. Štab sedmega korpusa je medtem pripravil načrt za novo operacijo. Sovražnikove postojanke v Višnji gori, Stični in Šentvidu pri Stični so bile čedalje bolj nadležne. Partizani so jih večkrat a zaman napadali. Povedati je treba, da take vneme, kot jo je sedmi korpus dosegel v majski ofenzivi, ni bilo več. Vzrok je predvsem v tem, da ni bilo na voljo dovolj streliva za topništvo in minomete in da položaji okoli Stične niso bili pripravljeni za uporabo težkega orožja. Tudi sedaj je sedmi korpus poskušal napasti *vse tri postojanke* bataljonov slovenskega domobranstva, in sicer *brez uporabe težkega orožja*, misleč, da bodo protitankovske puške in novi angleški protitankovski minometi mogli nadomestiti artilerijo. Zamisel poveljstva sedmega korpusa je bila, da bi XV. divizija s tremi brigadami, z Dolejskim odredom in s prvo artilerijsko brigado, kot pehotno enoto, izvedla najprej napad na Višnjo goro, nato na Stično in zatem na Šentvid. Osemnajsta divizija naj bi hkrati porušila šmarski predor, ki so ga bili Nemci

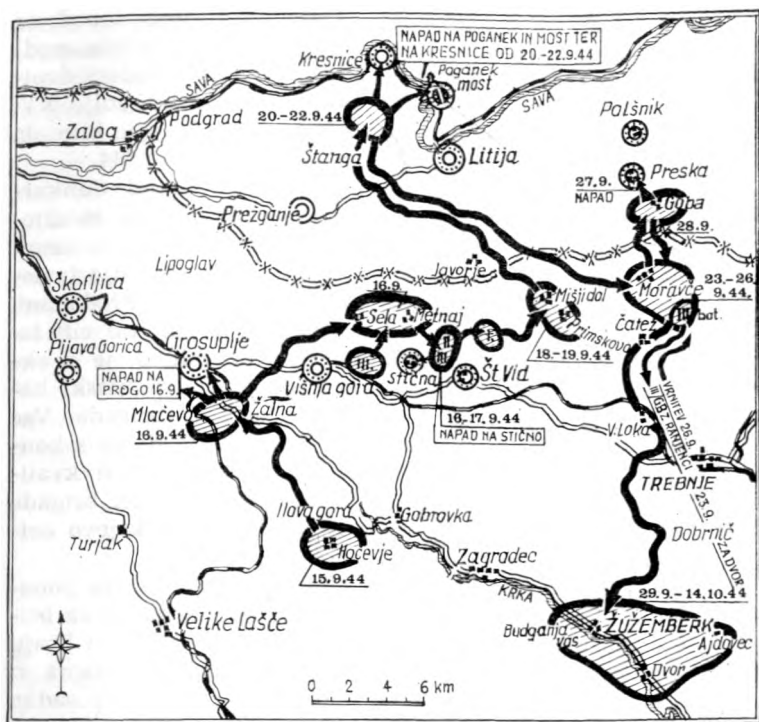
* Beograd je bil osvobojen 20. oktobra 1944.

že popravili. Petnajsta divizija je za neposreden napad na Višnjo goro odredila Cankarjevo brigado, ki jo je bila medtem pred Novim mestom zamenjala 12. brigada. Tandem dvojčic, Gubčeve in Cankarjeve brigade je bil spet na voljo XV. diviziji, da bi opravil pomembno nalogo. Določeno je bilo, da se bo velika korpusna akcija začela 15. septembra 1944.

Gubčeva brigada bi morala *zavarovati napad* Cankarjeve brigade na Višnjo goro. V ta namen bi z dvema bataljonoma demonstrativno napadla Grosuplje in varovala to smer, hkrati bi skupaj z inženirskim bataljonom XV. divizije temeljito porušila železniško progo med Grosupljem in Predolami. To je odsek kočevske proge, kjer so si za poglavitni cilj izbrali železniški most čez potok Buče. Kot vidimo, je v akcijah na progah nastopal kot minerska enota inženirski bataljon XV. divizije in ne več inženirska četa brigade. Vse inženirce in minerje so namreč zbrali v diviziji, da bi s koncentracijo kadra in minerskih pripomočkov izboljšali kvaliteto rušenja in drugih inženirskih del. En bataljon brigade pa je imel nalogo s stiške smeri zavarovati Cankarjevo brigado. Demonstrativno naj bi napadel Stično.

Dne 14. in 15. septembra je bila v brigadi — kot ponavadi — politična in vojaška priprava na akcijo. Gubčeva brigada je odšla na akcijo iz Hočevja (15. septembra). Pri kraju Na Soli so se bataljoni razdelili. Prvi je z dvema četama in minerei odšel proti mostu pri Spodnji Slivnici. Ko je posadka v Grosupljem zaslutila, da so partizani na progi, jih je začela obstreljevati s težkim orožjem. Tudi oklopni vlak je privozil pred položaje prvega bataljona a se je po kratkem spopadu vrnil. Pri mostu je bil bunker, ki so ga borci prvega bataljona porušili, ko so posadko pregnali, tako da je bil nato most prost in pripravljen za miniranje. Inženirski bataljon je ražen mostu razdejal še kakih 200 metrov proge. Naloga prvega bataljona je bila zadovoljivo opravljena.

Drugi bataljon je na Lobčku pustil četo, ki mu je krila hrbet kot rezerva, z dvema četama pa je šel demonstrativno napadat Grosuplje. Gibal se je proti vasema Blato in Gatina. Tu je naletel na sovražnikovo patroljo, jo pregnal in nato začel akcijo. Sovražna posadka je ves čas s topovi in težkimi minometi obstreljevala oba bataljona. Ob dveh zjutraj (16. septembra) sta se bataljona sestala v Lobčku. Pridružila se jima je tudi komora in druge enote brigade. Nato so se usme-

Bojna pot od 15. 9. do 14. 10. 1944

rili skozi Spodnje Brezovo v vas gela nad Stično. Med akcijo je bil pri obeh bataljonih štab brigade in namestnik komandanta XV. divizije. Bataljona sta torej izpolnila nalogo.

Tretji bataljon je zasedel položaje med Stično in Višnjo goro: okoli Štorovja. Ponoči je demonstrativno napadal Stično, proti jutru pa ga je napadel odred »črne roke«, da se je moral umakniti v okolico Metnaja. Ko sta še ostala dva bataljona prispela k Selom, sta pomagala pregnati manjšo domobransko skupino v Stično. Brigada je imela v bojih na zavarovanjih enega mrtvega in tri ranjene.

Vsa korpusova akcija se je sicer končala brez uspeha. Cankarjeva brigada pri Višnji gori ni mogla ničesar storiti in se je proti jutru umaknila. Tudi enota XVIII. divizije ni porušila šmarskega predora. Artilerijska brigada, ki je odšla

rušit kočevsko progo, se je v Mali gori izgubila in ni minirala proge. Petnajsta brigada je brez uspeha napadala Lešnico pri Novem mestu in tudi Dolenjski odred ni uskladił svoje akcije z napadom na Višnjo goro. Vsa korpusova akcija je bila slabo organizirana in je izpadla kot polovičarsko delo.

Naslednji dan je bila poglaviten napadalec Gubčeva brigada. Cilj je bila *Stična*, druge enote pa so jo podpirale. Napadla je iz dveh smeri z dvema bataljonom. Drugi se je spustil iz Mekinj proti samostanu in na Nograd. Povsod so bili bunkerji. Tretji je iz Pristavlje vasi in Vira usmeril napad proti bunkerjem, ki so z vzhoda varovali postojanko. Domobranci so zlahka odbili napad. Njihov ogenj je preprečeval približevanje k bunkerjem. Prvi bataljon je med akcijo bil na Farškem kalu, kjer je varoval brigadni pratež in druge enote. Brigada ni imela izgub, marveč le devet pogrešanih.¹⁵ Tudi ta akcija je bila media slika nekdanjih napadov brigade. Tudi tukaj ni sodelovala artilerija. Položaj postojanke je preprečeval daljše zadrževanje, ki je bilo potrebno, da bi se napad popolnoma razvil. To je bilo čutiti tudi pri borbah in vseh poveljnikih. Kadar so bile priprave slabe in pomagala nezadostna, je upadel elan in akcije so postale blede, slabotne, volja za zmago pa nezadostna.

Sedemnajstega septembra je kot nadaljevanje napadov na utrjene postojanke napadla Cankarjeva brigada postojanko Sentvid pri Stični, od koder je bil, še pred akcijo, odšel četrty bataljon slovenskega domobranstva v Dolomite. V postojanki so ostali le tišty domobranci četrtega bataljona, ki niso bili sposobni za pohod, v pomoč pa je bila dodeljena še 21. četa 3. bataljona iz Višnje gore in en vod 27. posadne čete iz Grosupljega. Pa vendar se tudi ta akcija ni posrečila.¹⁶

Miniranje železniškega mosta pri Poganku

S korpusovo operacijo torej tudi to pot ni bilo nič. Vendar je načrtoval novo, ki pa je bila drugače pripravljena in nje cilji kaj nenavadni. Šio je za uničenje železniške proge med Zidanim mostom in Ljubljano. Pri gradu Poganeč pri Litiji je bil dolg železniški most, ki so ga varovali bunkerji, v samem gradu pa je bila nemška postojanka. Če bi porušili

most, bi bil promet na tej progi prekinjen in prevoz čet in stvari proti italijanski fronti bi bil zelo prizadet. To pot je glavni štab vzel v roke pripravo za operacijo.

Dogovorjeno je bilo, da bodo *zavezniška letala prej bombardirala* utrdbe ob mostu. To ne bi bilo prvo bombardiranje, saj so zavezniška letala vedno bolj pogosto napadala zlasti prometne cilje. Tu je bilo delovanje letalstva zamišljeno kot neposredna podpora partizanski enoti. Mnogo upov v moč zavezniškega letalstva je dajalo akciji še poseben mik.

Sedmi korpus je v tej operaciji namenil uporabiti enote XV. divizije in dve štajerski brigadi, Šlandrovo in Zidanškovo, ki sta bili malo prej združeni v operativnem štabu, pričakujoč, da bodo z ustanovitvijo še ene brigade dosegli pogoje za ustanovitev nove divizije na Štajerskem. Operativnemu štabu Šlandrove in Zidanškove brigade so pridělili še Kamniško-zasavski odred. Petnajsta divizija pa bi uporabila Gubčevo, Cankarjevo in petnajsto brigado ter Dolenjski odred. Štajerski partizani so imeli nalogo, s štajerske strani napadati most pri Poganeku, ga porušiti in poskrbeti za zavarovanje na levem bregu Save. Petnajsta divizija pa bi z desnega brega napadala grad, ki je neposredno branil most ter utrdbe ob njem. Kot zavarovanje bi napadli tudi nemško postojanko v Kresnicah. Iz tega izhaja, da sta obe operativni skupini pravzaprav dobili isto nalogo — rušiti železniški most, čeprav je bila ta naloga spočetka izrecno zaupana štajerskim enotam. Štab sedmega korpusa je 17. septembra izdal bojno povelje. Operacija bi se morala začeti 18. septembra, kakor je bilo dogovorjeno z zavezniškimi zveznimi oficirji. Vendar je korpusov štab, ki je neposredno vodil operacijo, predvidel tudi možnost, da letalstvo ne bi moglo zadeti in uničiti obrambnih naprav pri mostu. Predvidelo je tudi, da ne bo mogoče natanko uskladiti čas prileta zavezniških letal in začetka pehotnega napada, pa je zato odredil, da se mora napad na most v vsakem primeru začeti 18. septembra zvečer, naj kasneje do 21. ure. In še nekaj je predvidel korpusov štab: če bi bilo zavezniško bombardiranje odloženo za en dan, potem je datum začetka napada 19. September. Sodelovanje z zavezniškim letalstvom je tako že v samem začetku vneslo nejasnost in neodločnost glede začetka operacije, kar je imelo neugodne posledice za akcijo štajerskih enot. Začetek operacije je bil namreč naposled določen: 20. September. Vzrokov je bilo več.

Gubčeva brigada je namreč med pripravo za akcijo na Primskovem zasledila sovražno radijsko postajo. Uporabila je mnogo truda in časa, da jo je odkrila na nekem podstrešju*. Drugi razlog za odložitev operacije je bil, ker se je Cankarjeva brigada zaposlila z napadom na šentviško domobransko postojanko in zato ni mogla biti tako hitro nared. Tretji razlog so bila odlaganja zavezniškega letalstva.

Operativni štab štajerskih partizanskih enot je že 18. septembra začel akcijo. Verjetno je prekasno dobil povelje o odložitvi. Ko so se Štajerci približali Savi, so ugotovili, da tam še ni XV. divizije. Opazili so, tako so pozneje poročali glavnemu štabu, zavezniška letala, ki so cilje nadletela a jih ne bombardirala. V takem položaju so se Štajerci vrnili na izhodišča, so pa zatrjevali, da bi bili zlahka sami, brez podpore letalstva, opravili z mostom, če bi ga bili napadli. Naslednjega dne pa so Nemci že začeli zbirati čete na ogroženem območju.

Nemci so obrambo litijskega mosta tako organizirali, da so izkoristili grad Poganek, ki je imel imenitno lego za obrambo mostu. V njem je bila posadka nemške vojske. Ni bila velika — vseh Nemcev je bilo kakih 54 —, toda imela je dober pregled in je lahko z avtomatskim orožjem obvladovala vso okolico mosta in most sam. Most je bil zavarovan z bunkerji in okopi, na levem bregu pa so imeli Nemci tudi devet protiletalskih topov. Ti so bili velika opora za obrambo objekta.

Petnajsta divizija je bojne naloge razdelila med tri brigade in Dolenjski odred. Poglavitno: napad in miniranje mosta so tokrat *dodelili Gubčevi brigadi* (Cankarjeva se je bila že izkazala pri rušenju Štampetovega mosta). Pridelili so ji gorsko havbico kal. 75 mm in skupino minercev iz inženirskega bataljona XV. divizije. Vse vodnike je dal Dolenjski odred, ki je bil kot rezerva na voljo XV. diviziji. Cankarjevi brigadi pa so naložili, naj zavaruje bojišče iz litijske in ljub-

* V tej hiši je živela rdečelasa deklica,« pripoveduje Stane Skrlj v vojnem dnevniku. »V začetku ni vedela, kako je oddajnik prišel na podstrešje, kmalu pa je klonila in priznala, da so postajo prinesli Nemci in domobranci, da jih bo obveščala o gibanju partizanskih edinic. Po krajšem posvetovanju je bila obsojena na smrt.« Glej tudi Dnevnik partizana II. del Hinka Bratoža-Okija stran 260.

ljanske smeri. Petnajsta brigada je varovala zaledje okoli Primskovega in Poljan. Prehodi čez mejo so bili pod njeno zaščito.

Štabu Gubčeve brigade sta se na Primskovem priključila tudi James M. Goodwin, kapetan ameriške vojske in tedaj šef angloameriške vojne misije pri glavnem štabu Slovenije, ter vojni dopisnik Phillips. Oba sta ves čas spremljala potek akcije na Pogane in železniški most.

Gubčeva brigada je 19. septembra prejela divizijsko bojno povelje za napad na most. Ta dan je bila v brigadi priprava na akcijo. Potekala je skrivoma. Vedeli so le, da bodo napadali utrjeno postojanko. Brigadno poveljstvo je pismeno prejelo ukaz, borce pa so šele nekaj ur pred začetkom razložili cilje napada. Ob 19. uri je brigada že korakala proti cilju. Nekoliko pred njo je iz Vrha pri Primskovem odšla Cankarjeva brigada, da bi pripravljala varno pot Gubčevi brigadi, topu ter minercem. Najtežja naloga je bila očistiti mejo dn jo razminirati. Za njo je varno potovala Gubčeva. Iz Primskovega se je brigadna kolona, ki se ji je priključil tudi divizijski štab, mimo vasi Mišji dol spustila po strmem pobočju v temeniško dolino. Potovala je skozi Sobrače po cesti v Šmartno pri Litiji. Izbrana je bila torej dobra pot, po

Pratež na hitrem pohodu. (Foto Božidar Jakac 6. septembra 1944.)

kateri so se bataljoni kar naglo premikali. Prišli so na Pusti Javor in nato v Leskovico. Pri Črnem potoku so zapustili cesto, zavili proti zahodu in po slabših poteh nadaljevali pohod skozi Jazbine. Pri Volčjih jamah so prekoračili cesto iz Ljubljane v Litijo. Tu so nekatere enote Cankarjeve brigade že odšle zavarovat to cesto. Kolona je nato nadaljevala pot skozi Veliko in Malo Stango in nemoteno prispela v Golišče, kjer je bil izhodiščni položaj za napad. Pohod je bil hiter; v eni noči so enote prehodile kar dolgo pot, ne da bi bile naletele na sovražnika. Golišče so dosegli že 20. septembra pred sedmo zjutraj, se nekoliko odpočili in se nato začeli razmeščati za akcijo.

Tretji in prvi bataljon sta se ob 13. uri spustila z Golišča po desnem grebenu, ki se usmerja naravnost proti Poganku, navzdol, ter se pri zaselku Bajde tako razporedila, da je bil tretji na levem, prvi pa na desnem krilu. To je pomenilo, da bo tretji napadel Poganek, prvi pa utrdbe ob mostu. Top so postavili pri Bajdetu. Bataljona sta se skrivoma razporedila dober kilometer od ciljev, ne da bi ju bil kdo opazil, in pričakovala nalet zavezniških letal. Cas naleta ni bil natančno določen. Treba je bilo čakati. Zavezniško letalstvo je s tem postavilo partizane v negotovost, kar sicer na borce ne vpliva spodbudno. Toda to pot je bilo drugače. Ko so gubčevci zvedeli, da bo sodelovalo letalstvo, so se zelo razveselili. Občutili so pomembnost svojega boja in radovednost jih je gnala, da bodo lahko prvikrat zbliza opazovali napad letalstva. Mnogo so si obetali od te podpore. *Drugi bataljon* se je spuščal po pobočju levega grebena z Golišča proti Kresnicam. Torej bo drugi bataljon z napadom na utrjeno postojanko Kresnice zavaroval jedro brigade pri Poganku. Tudi ta bataljon se je postavil na skrito mesto pred postojanko in čakal. V Kresnicah so bili Nemci utrjeni v šoli, v žandarmeriji in na železniški postaji.

Tudi štajerske partizanske enote so bile pravočasno na mestu. Takole jih je razporedil operativni štab: Šlandrovo brigado je usmeril na most in cesto med Gradcom in Hotičem. Naloga je bila napasti most in ga minirati, razgnati sovražnika, ki je bil na cesti in v postojankah ob njej. En bataljon Šlandrove brigade je neposredno zavaroval rajon napada. Zidanski brigada in Kamniško-zasavski odred sta imela širše

Napad na most in grad Pogantk 20. do 22. 9. 1944

zavarovanje litijskega okoliša. En bataljon Zidanske brigade se pri neposrednem napadu na most priključi Šlandrovi.

Gubčeva je postavila na bojišče približno 300 borcev, sodelovalo je kakih 20 topničarjev in 30 minercev. Oborožena je bila z gorsko havbico kal. 75 mm, s težkim minometom 82 mm, šestimi težkimi mitraljezi (bredami), 34 puškomitraljezi, z desetimi brzostrelkami, s šestimi sovjetskimi protitankovskimi puškami, tremi angleškimi ročnimi protitankovskimi minometi, ki so jih pred kratkim bili dobili od zaveznikov, s petimi lahкими minometi in puškami. Oborožitev je bila kar dobra, le topov je bilo malo.

Popoldne ob 16.30 se je na veliko veselje partizanov prikazalo devet zavezniških lovcev bombarderjev. Komaj so preleteli cilj, se je nanje vsul močan ogenj protiletalskega topništva. Le eno letalo se je spustilo nizko nad ciljem, medtem ko so druga z visine začela odmetavati bombe. Zavezniški letalci niso hoteli ničesar tvegati. Zato je bilo bombardiranje ničevno. Partizani so presenečeni opazovali, kako bombe padaj o okoli ciljev, večinoma v Savo, in niti ena ni zadela.* Po desetih minutah so letala odletela. Čeprav bombardiranje ni imelo materialnega učinka, pa je imelo moralnega. Posadke so se namreč pred bombardiranjem poskrile v zaklonišča, v Poganku pa je med bombardiranjem zavladal nered. Komandant brigade je to imenitno izkoristil in ukazal nemudoma jurišati, kar so borci izpolnili in vriskali od navdušenja, čeprav so bili razočarani nad uspehom bombardiranja. Najprej je napadel tretji bataljon. Prva četa se je pognala proti gradu, druga četa na bunkerje na mostu. Tretja četa je zasedla greben nad gradom, od koder je z dvema težkima mitraljezoma, dvema protitankovskima puškama in enim protitankovskim ročnim minometom podpirala bataljonov juriš. Prva četa je s pomočjo tretje čete *vdrla v grad* in kmalu ujela 30 Nemcev, ki so se presenečeni vdali, nekaj pa jih je padlo. V gradu je bilo 54 graničarjev. Nemški vojaki avstrijske narodnosti so bili starejši in bore malo boj eviti. Tiste pa, ki so se borili, so borci ukrotili. Tako so gubčevci spravili s poti eno najtežjih utrdb in jo na ukaz štaba XV. divizije zažgali. Plen so poprej odpeljali.

Likvidacija Poganka pa še ni pomenila zmage. Posadke bunkerjev na mostu so se namreč vztrajno branile. Zlasti so bili nevarni protiletalski topovi manj šega kalibra na drugi strani Save, ki so venomer tolkli po drugi četi, da se bunkerjem ni mogla približati. Že je kazalo, da na tem odseku ne bo uspeha. Tedaj so pripeljali haubico 500 metrov pred bunkerje. Zbrali so vse ročne protitankovske minomete in začeli obstreljevati utrdbe. Topovske granate so kar v redu

* Glede števila letal in bomb, ki so bile odvržene, so razna poročila navajala različne podatke. Stab XV. divizije npr. pravi, da je devet letal odvrгло deset lahkih bomb. Dne 21. septembra 1944 pa je isti štab poročal, da je osem letal odvrгло pet bomb po 100 kg. Stiplovšek navaja v zgodovini Šlandrove brigade, na str. 484, da je nad most priletelo šest bombnikov v spremstvu lovcev.

Padale in protitankovski ročni minometi so imeli dober učinek. Ustrahovali so posadke na tej strani mostu in jih likvidirali. Toda na drugi strani mostu so se vsi bunkerji še držali in onemogočili pristop. Štajerski partizani so se ostro spopadli z Nemci. Srečen zadetek gorske havbice je naposled likvidiral tudi enega izmed bunkerjev onstran Save, kjer sta bila uničena dva protiletalska topiča. Borci so tedaj nekoliko lažje zadihali. Toda zopet je vznikla nepričakovana ovira. Od Litije sèm so se namreč na cesti prikazali štirje tanki, ki jih je spremljalo kakih 50 vojakov. Pehoto je razbil in zadržal bataljon Cankarjeve brigade, ki je bil blizu Litije in je stre-gai čez vodo. Tanki pa so prišli k mostu in okrepili ogenj

Skupina z rusko
protitankovsko pu-
ško. (Foto Božidar
Jakac 6. septembra
1944.)

drugega orožja. To je bila druga kritična epizoda v napadu. Tedaj je nastopila tretja četa, ki je bila, kakor smo že povedali, zasedla vzpetino nad Pogankom. Pred seboj je imela tanke in jih začela z vsem protitankovskim orožjem obstreljevati. Takoj sta bila dva poškodovana* Pri tej akciji so sodelovali tudi bataljoni štajerskih brigad z druge strani Save. Ko sta bila tanka poškodovana, težave ob mostu še niso bile odpravljene, zakaj tankovska posadka je še naprej streljala na bataljon, ki so ga med tem okrepile nekatere enote prvega bataljona. Sele pred mrakom so s topniškim ognjem in z minometi toliko nevtralizirali ogenj z druge strani, da se je bilo možno lotiti miniranja mostu.

Ker na drugi strani Save Šlandrova in Zidanškova brigada ništa dosegli odločilnih uspehov, so se v štabu brigade odločili, da bodo kar pod ognjem začeli minirati most. Večemi mrak in vod tretjega bataljona naj bi zavarovali minerce, medtem ko bi top in druga orožja nadaljevala boj s preostalimi še aktivnimi bunkerj i onstran Save. Minerska skupina se je v prvem mraku podala proti Poganku. Na dveh vozovih so vozili minerske pripomočke, mule pa so bile dobro otovorjene. Ko so jih Nemci opazili, so jih začeli silovito obstreljevati. Minerska skupina je za trenutek zastala, potem pa je dobila povelje, da mora za vsako ceno minirati most. Voz in mule s predmeti so minerei pustili pri gradu. Trije minerji, minerski referent XV. divizije, politični komisar inženirskega bataljona XV. divizije in komandir druge čete inženirskega bataljona so odšli na most in začeli z delom. Najprej so ugotovili, da niso imeli dobrih podatkov o konstrukciji mosta. Bil je večji, kot so mislili, zlasti pa jih je presenetila visina nosilcev: kar kakih 7 metrov! S seboj so imeli le tri metre visoko lestev, zato so morali plezati po gradbi, da so dosegli zgornje nosilce. Med delom so jim iz Poganka prinašali razstrelivo. Ko so opravili miniranje obeh mostnih konstrukcij in mine dvakrat povezali med seboj, so

* Hinko Bratož-Oki, namestnik političnega komisarja brigade je tedaj ležal skupaj s komandantom brigade na položaju. Izmenoma sta obstreljevala tanka s protitankovsko puško. Pri tem je komandant brigade Vinko Mojškerc-Jesen zadel oba tanka in ju onesposobil za boj. Glej Hinka Bratoža Dnevnik partizana II. del str. 265 in članak istega avtorja v Delu z dne 2. decembra 1967 z naslovom Bitka za Poganeč.

ge nekaj razstreliva, ki jim je ostalo, položili pod prednje mostne ležaje. Za miniranje železniškega mosta so uporabili 460 kg razstreliva (Nobel 808) in 15 kg plastika. Po opravljenem delu so se minerei umaknili. Po eksploziji so ugotovili, da so vse mine pravilno eksplodirale in da se je moral *most porušiti*. O tem se minerei niso mogli prepričati, ker so začeli Nemci z one strani mostu tako nabijati, da je bil pristop k mostu skoraj nemogoč. Uspeh miniranja je bil: porušen je bil odsek železnega mosta med dvema stebroma. Najprej je padel v vodo del mosta enega tira, medtem ko se je drugi spočetka le nagnil, pozneje pa se zrušil v Savo.

Drugi bataljon je po bombardiranju napadel postojanko v *Kresnicah*, kjer je bilo 30 graničarjev in 15 orožnikov. V dveh skupinah s po eno četo je z dveh smeri jurišal na orožniško postajo. Sovražnik je presenečen zapustil postojanko in *zbežal* po podzemnem hodniku na drugo stran proge ter se utrdil v tovami in na železniški postaji. Ena četa je napadala Nemce, ki so se utrdili v šoli. Poleg nje sta bila železobetonska bunker ja, ki jih četa tudi s pomočjo drugih čet ni mogla zavzeti. V mraku je bataljon vnovič jurišal na šolo. Bunkerja so poskušali razbiti s protitankovskimi puškami in protitankovskimi minometi, a ni bilo uspeha. Bataljon je imel slabo povezavo z brigado in ni poslal poročila o težavah, na katere je naletel. Štab brigade bi bil lahko, če bi bil obveščen, poslal v pomoč havbico, ki je tedaj bila prosta, pa bi bilo verjetno moči zavzeti Kresnice. Ker bataljon tudi z močnimi juriši ni ničesar mogel, je postojanko blokiral do polnoči, potem pa se je umaknil v brigado. Čankafjeva brigada je pred Litijo in na ljubljanski smeri okoli Prežganja in Janč varovala Gubčevo. Bila se je pred Litijo, kjer je, kar smo videli, napadala nemško skupino, ki je iz Litije s tanki šla na pomoč posadki pri mostu. Štajerske enote so se ves dan tolkle na drugi strani Save. Zadrževale so sovražnika, da ni mogel z večjo močjo priskočiti na pomoč posadki mosta. Tako so tudi Štajerci pripomogli k uspehu akcije.

Operacija proti železniškemu mostu pri Poganku je torej uspela. Promet je bil do februarja 1945 prekinjen. Ker so enote XVIII. divizije prav tedaj vnovič porušile Štampetov most, je bila tržaška železniška proga nekaj časa mrtva za promet.

Gubčeva brigada je ujela 45 sovražnikovih vojakov, starejših, slabe bojne sposobnosti, naveličanih vojne. Zvečine so bili Avstrijci. Zanimivo je, kako so minerei na mostu ujeli šest vojakov. Komandir druge čete inženirskega bataljona je namreč ravno pritrjeval mino, ko je opazil šest Nemcev, ki so se mu neslišno približevali. Zavarovalni oddelek jih ni bil opazil. Komandir je zgrabil najbližjega za vrat, toda Nemci so izjavili, da gredo prostovoljno v ujetništvo. Prišli so z druge strani mosta. Bili so bosi, obuvala so nosili v rokah. Posadke v utrdbah pri mostu in Poganku so imele tudi nekaj žrtev. V Poganku so borci zaplenili dva puškomi trač jeza, 52 pušk in precej streliva ter opreme. Od okoli 100 mož posadke v Poganku in ob mostu je torej bila polovica ujeta ali pa je padla. Ni znano, koliko žrtev so imeli Nemci v Kresnicah.

Brigada je imela tele žrtve: pri napadu na Poganek in most je imela skupaj z minerei tri mrtve in 16 ranjenih; ranjen je bil takoj v začetku napada na Poganek kapetan Goodwin. Ranjen je bil tudi namestnik političnega komisarja Gubčeve brigade Hinko Bratož-Oki. Pri napadu na Kresnice je imel drugi bataljon tri mrtve in dvanajst ranjenih. Med padlimi je bil namestnik komandanta drugega bataljona Andrej Jakopič-Hari. Skupne izgube brigade, všteti z minerei, so torej bile v tej akciji: šest mrtvih in 27 ranjenih.*

Gubčeva brigada je zopet dosegla velik uspeh. Odlikovala se je z visoko moralo in prodornostjo pri napadih. Zlasti je bil pomemben prvi napad tretjega bataljona na Poganek, ki so ga opravili brez zavlačevanja. Tu so dosegli odločilen uspeh, ki je bil pogoj za nadaljnjo uspešno izpolnitev akcije. Verjetno bi se bila operacija končala s popolnim triumfom na obeh straneh Save, če začetka operacije ne bi bili odlagali. S tem bi bilo presenečenje pri Litiji popolno in štajerske brigade bi verjetno tudi s svoje strani prišle do mostu in ga minirale. Poveljstvo XV. divizije je v analizi pohvalilo tretji

***** O plenu in izgubah ima Hinko Bratož-Oki podatke, ki se v glavnem ujemajo z navedenimi. Plen: en švarcloze (težki mitraljez), 72 pušk, dva puškomitraljeza, dve brzostrelki, radijska postaja ter 50 plaščev in oblek. Pri Poganku je bilo ujetih 42 Nemcev, padlo pa jih je več kot 40. V celotni akciji je padlo šest partizanov, ranjenih pa je bilo 22 borcev in bork. Glavni štab je posebej pohvalil komandanta prvega bataljona Milana Škrbca in vodnika Franca Papeža, ki sta se odlikovala pri miniranju mosta. Dnevnik partizana II. del str. 267.

in drugi bataljon Gubčeve brigade. Nekatere enote in štabe pa je kritiziralo. Tako je npr. menilo, da je bil štab Gubčeve brigade premalo odločen. Ukorilo je službo za zvezo, ki ni dobro opravila naloge. Posebej so zamerili drugemu bataljonu, ki ni pošiljal poročil, ker bi mu sicer poslali havbico. Tudi s poveljniki minercev niso bili zadovoljni, ker niso imeli ljudi dobro v rokah, saj so zato dvakrat pobegnili z mosta. Glavni štab je bil zadovoljen z akcijo in ni varčeval s pohvalami.*

Kot posebnost moramo omeniti, da se akcija zavezniškega letalstva sicer ni obnesla, imela pa je moralni pomen.¹⁸

Poveljstvo sedmega korpusa, ki ga je v tej operaciji predstavljal načelnik štaba Franc Poglajen-Kranjc, ni bilo zadovoljno z rušenjem mostu. Ker se je zdelo, da je sovražnik zapustil obrambne položaje okoli Litije, je ukazal ponoviti akcijo, ki naj bi jo opravile iste enote Kot prej. Cilj je bil popolnoma porušiti most in še predor pri Poganku. Toda pred samim začetkom akcije so zvedeli, da je prispelo v okolico Litije veliko sovražne vojske na 40 kamionih in v osmih tankih. Načelnik korpusovega štaba je menil, da ponovitev akcije zato ni mogoča in jo je odpovedal. Kljub temu je ponoči odšla k Poganku še ena četa prvega bataljona Gubčeve brigade, da bi pobrala nekaj živine in živil, ki so jih bili pustili prejšnji dan. Četa je v temi na grebenu ob gradu zadela na sovražnikovo zasedo. Komandir čete se je bal razviti četo za napad, da bi se borci ne porazgubili, zato se je vrnil. Pri tej

* V posebnem dnevnem povelju z dne 21. septembra 1944 je ugotovil, da so enote podpolkovnika Cirila Hočevarja (XV. divizija, op. L. A.) in enote majorja Jožeta Lepina (štajerske enote, op. L. A.) pod poveljstvom podpolkovnika Franceta Poglajena (sedmi korpus, op. L. A.) »izvršile široko zasnovan napad na izredno važen železniški most pri Poganku...« Glavni štab je izrekel za uspeh pri operaciji priznanje in pohvalo vsem borcem, podoficirjem, oficirjem in političnim komisarjem, ki so sodelovali pri tem napadu, in sicer za njihovo iznajdljivost, požrtvovalnost in spretnost v bojih. Posebno priznanje in pohvalo je glavni štab izrekel borcem, podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem četrte SNOUB Matija Gubec pod vodstvom komandanta kapetana Vinka Mojškerca-Jesena in politkomisarja Staneta Skrija, ki so z izrednim junaštvom strli sovražnikov odpor na bunkerjih okoli mostu in sovražno postojanko na gradu Poganek, ter minerskim enotam XV. divizije, ki so v hudem sovražnem ognju v najtežjih okoliščinah minirale in porušile most.¹³

akciji je imela četa enega lahko ranjenega borca, namestnik komandirja pa je padel.¹⁹

Načelnik štaba sedmega korpusa je imel v rezervi drug načrt. Napadati je nameraval postojanke med mejo in Savo in jih drugo za drugo zavzeti. Sodil je, da so za to možnosti. Za nadaljevanje operacij na tem odseku predlagam, je pisal glavnemu štabu Slovenije, naj se uporabijo vse tri brigade XV. divizije (Gubčeva, Cankarjeva in XV. op. L. A.), okrepjene z še eno havbico kal. 100 mm. S temi silami bi bilo mogoče napasti in uničiti vse druge posadke, ražen Litije, na vsem območju med Savo in mejo.²⁰ Predlog je spominjal na prvo veliko ofenzivo XV. divizije po italijanski kapitulaciji. Pogoji so bili, tak je bil videz, res dobri, le postojanke so bile boljše utrjene kot po italijanski kapitulaciji. Burila je skupina domobranskih bataljonov okoli Stične, iki so bili zelo dejavni in bi na meji, ko bi se partizanske čete varčale, lahko pripravili neprijetna presenečenja.

Praktična izpeljava tega načrta je začela potekati takoj in se je takole razvijala: najprej so Gubčevo brigado poslali čez mejo na Dolenjsko, da bi evakuirala ranjence. Do 15. ure 22. septembra je bila še na Golišču, kjer je prevzemala tudi ranjence iz drugih enot in se pripravljala na pohod. Ob 18. uri je odšla približno po isti poti, kot je bila prišla. V Veliki Stangi je nekoliko počivala. Tu so jo Nemci obstreljevali s težkimi minometi, in ker so mine padale zelo točno, je imela enega mrtvega in dva ranjena. Zato se je izogibala naseljenih krajev. Hodila je po slabih gozdnih poteh in je naslednji dan ob 8. uri prišla v okolico Sv. Križa. Prvi bataljon se je ustavil nad vasjo Klanec, drugi nad Moravčami, tretji pa je z ranjenici bil v vasi Tlaka. Tudi brigadni štab je bil v Klancu. Ob 20. uri je odšel tretji bataljon z ranjenci, bilo jih je od 20 do 30, na pot, spremljal pa jih je politični komisar brigade, da bi zagotovil vso resnost in odgovornost za pohod skozi Suho krajino v Jamo pri Dvoru. Dva bataljona brigade sta se naslednjega dne utaborila okoli Tlake, kjer je bil prvi bataljon, in na Moravški gori, kjer je bil drugi bataljon. Štab brigade je bil v Klancu.

Organizacija sanitete in evakuacija ranjencev

Tedaj se je sanitetna služba v vojski zelo razvila. Posebnost obdobja, ki ga opisujemo, je bila v tem, da so divizije imele akcije daleč od krajev, kjer je bilo mogoče organizirati sanitetne baze. Zato so v tem primeru brigade odhajale na akcije le z lastno sanitetno organizacijo, medtem ko so kirurške ekipe divizij ostajale daleč v zaledju na kraju, ki je bil varen pred sovražnikovim vdorom. Tedaj je to bila Jama pri Dvoru, zavarovana z artilerijskimi divizionimi kot pehoto in še z drugimi partizanskimi zalednimi četami. Šefi sanitetnih odsekov divizij so za akcijo na most pri Litiji izdali svoje bojno povelje. V njem je bilo določeno mesto divizijskega previjališča s kirurško ekipo in s tem je bila hkrati naznačena smer za evakuacijo ranjencev. Mesta brigadnih previjališč so določali brigadni sanitetni referenti, sporazumno s svojimi štabi. O tem je bil obveščen šef sanitetnega odseka divizije, ki je med akcijo kontroliral delo brigadnih previjališč in usmerjal Transporte ranjencev. Odnajanje ranjencev iz četnih v bataljonska previjališča so opravljali četni nosači ranjencev. Vsaka četa je imela ponavadi dva taka nosača, le za akcijo, za katero so predvidevali več ranjencev, so določili po štiri nosače na četo. V septembru je imela vsaka četa po dva nosača oziroma dve nosili, ki sta bili improvizirani, nekatera pa so bila že prej izdelana v delavnicah. Ta nosila pa se niso dobro obnesla, ker so jih na marših in v bojih veliko zgubili. Zategadelj so napravili le mreže, ki so jih partizani kaj hitro opremili z drogovi za prenašanje, kadar je bilo treba. Iz bataljonskega previjališča, kjer so dobili prvo pomoč, so prenašali ranjence v brigadna previjališča brigadni sanitetni vodi, ki so bili med akcijo po četah. Ranjence so po večini z vozovi evakuirali iz bataljonskih previjališč. Iz brigadnih previjališč so ranjence z vozovi prepeljali v divizijska in jih dobro zavarovali. Tak transport je bila zelo odgovorna naloga enote, zato so mu večinoma prisostvovali odgovorni člani višjih štabov, najčesče politični komisarji. V operaciji na most pri Poganku je npr. spremljala vse ranjence vseh sodelujočih enot kar vsa Gubčeva brigada. Evakuacijo iz divizijskega previjališča pa je opravila divizijska sanitetna četa v bolnišnico, kamor so smeli prihajati, zaradi konspiracije, le stalni člani sanitetnih čet in vedno isti zanesljivi partizani.

V četrtem previjališču so dobili ranjenci prvi zavoje. Do imobilizacije zlasti pri hujših in bolj zamotanih prelomih pa je zvečinoma prišlo šele v brigadnih previjališčih, s čemer zdravniki sami niso bili zadovoljni. Imobilizacija je bila ponekod zadovoljivo opravljena, ker v brigadah tedaj ni bilo zdravnikov, marveč so bili skoraj sami medicinci, ki niso mogli imeti toliko znanja in izkušenj kot starejši zdravniki. Vse zdravniško osebje so bili torej zbrali v divizijskih previjališčih in kirurških ekipah ter v bolnišnicah. Težave pri transportu so bile tudi zaradi tega, ker je bila slaba morfinizacija pri hudih poškodbah, na primer strel v pljuča, trebušni strel in podobno. Divizije so se trudile, da bi zlasti kirurške ekipe primaknili bojni črti, toda to v septembru zaradi so"vražnikove dejavnosti ni bilo mogoče. Ekipe tudi v gozdovih brez posebnih težkih šotorov niso mogle opravljati dela.

Pri akciji na most pri Poganku je sanitetna služba takole delovala: v skladu z divizijskim bojnim poveljem je bilo izdano brigadno sanitetno bojno povelje. Brigade so si oskrbele dovolj nosil in sanitetnih pripomočkov. Brigadna previjališča so bila uro hoda od bojišča. Petnajsta divizija je imela v akciji 30 ranjenih, 15 med njimi se jih ni moglo gibati. Evakuacija ranjencev do brigadnih previjališč je potekala v redu in naglo, nato pa so morali čakati, da so bili zbrani vsi za transport namenjeni ranjenci. Počakati je bilo treba tudi na zaščitno enoto, ki je bila v tem primeru Gubčeva brigada. Le enkrat je bil transport med potjo napaden z minometnim ognjem. Transport je potreboval 26 ur, da je prispel do divizijske kirurške ekipe na desnem bregu Krke. Tu so opravili nujne intervencije in triažo. Tedaj je bil brigadni sanitetni referent medicinec Metod Rus, njegov pomočnik pa medicinec Miloš Siligoj. Brigadni sanitetni vod v brigadi je tedaj imel sedem članov.²¹

Napad na Presko

Okoli Moravske gore je brigada ostala, ne da bi jo bil kdorkoli motil, do 26. septembra, ko se ji je spet priključil tretji bataljon, ki je dobro opravil nalogo. Bataljon se je razmestil okoli Sv. Križa. Cankarjeva brigada in 15. brigada sta ostali čez mejo. Cankarjeva je 22. septembra neuspešno napadla Prežganje, petnajsta pa prav tako brez haška isti dan

Svibno. Sovražnik se je trdovratno branil. Dne 27. septembra so začeli veliko akcijo XV. divizije na postojanke onkraj meje. Ze dan prej je prišel v štab Gubčeve brigade komandant XV. divizije Franc Hočevvar-Ciril. Za njim so topničarji pripeljali 100 mm havbico in vse je kazalo, da se pripravlja nekaj večjega. Komandant divizije je pojasnil štabu brigade cilje akcije in okoliščine v katerih jo bo treba izpeljati. Brigadi so namenili utrjeno postojanko Presko, Cankarjevi pa so dodelili Polšnik. Presko so nekaj dni prej napadle čete Dolenjskega odreda, toda partizani niso imeli sreče. Gubčevi so dodelili dva topa: gorsko havbico kal. 75 mm, ki je bila uporabljena pri Poganku in 100 mm havbico, kar je pomenilo, da je bila akcija brigade poglobljena. Po navodilih komandanta divizije je brigada napravila načrt in dodelila bataljonom sredstva in naloge. Po večerji je pregledal razvrščeno brigado komandant divizije in je bil z njo zadovoljen.* Potem je brigada šla čez mejo. Korakala je po cesti proti Kalu. Pri Čepljah je tretji bataljon zapustil kolono in odšel k Jelenju, da bi z vzhodne smeri branil prihode v Presko. Tu je bila temeljna obrambna pozicija Gubčeve brigade.

Prvi bataljon je odšel pred Presko, kamor je prispel 27. septembra zgodaj zjutraj, in se razvil za napad. Drugi bataljon je odšel čez mejo 26. septembra ob 23. uri in se usmeril čez Pusti Malin v Alič blizu Preske, kjer je bil v divizijski rezervi. Pratež prvega in tretjega bataljona je bil ves dan v Veliki Gobi. Štab Gubčeve brigade in divizijsko poveljstvo sta pri Preski imela poveljniški mesti.

Prvi bataljon je po blokadi Preške začel z napadom; bilo je 27. septembra ob 6. uri. Najprej se je začela topniška priprava, v kateri je spočetka sodelovala le 100 mm havbica. Postavili so jo le kakšnih 200 metrov od postojanke. Ob osmih so pripeljali še gorsko havbico (75 mm) in jo postavili na greben Zglavnice, od koder je bil mogoč odličen pregled nad

* Srečanje s komandantom divizije je apisal Hinko Bratož-Oki takole: »Kar oči so mu žarele od zadovoljstva, ko je hodil mimo pogumnih in strumnih borcev, pred katerimi se je na tleh svetilo nešteto očiščenih stroj nie, lahkih in težkih bred ter nemških šarcev, lahkih minometov in angleških ter ruskih protitankovskih pušk. Komandant divizije svojega zadovoljstva ni mogel skrivati.« Dnevnik partizana II. del stran 270.

sovražnikovimi položaji v Preski in utrdbami. Po hitrem artilerijskem obstreljevanju je bil dan znak za juriš. Dve četi sta se spustili v napad. Tretja četa je s težkim pehotnim orožjem zavarovala juriš. Že med samim naskokom na utrdbe je sovražnik močno obstreljeval četi s pehotnim orožjem in z minometom. Četi sta sicer prišli do žice, naprej pa ništa mogli. Ko je bataljonovo poveljstvo uvidelo, da ne bo uspeha, je umaknilo obe četi na izhodišča in se odločilo za ponovno obstreljevanje s topovi. Havbico so nekoliko potegnili nazaj, borci pa so se tudi zaklonili za greben. Zanimivo je bilo, da granate iz havbic niso omaj ale sovražnikove obrambe. Municija je bila zelo slaba, zlasti vžigala, saj marsikatera granata ni eksplodirala. Druga težava je bila, ker ni bilo pravega sporazume van ja med topničarji in pehotnimi poveljniki. Le-ti se niso posvetovali z artileristi. Obveščevalna služba tudi še ni imela dovolj tehniških in strokovnih izkušenj, da bi zbrala podatke, ki so za topničarje nujno potrebni.

V Preski ,so namreč bili bunkerji zgrajeni iz betona. Zato bi bilo treba granatam namestiti vžigala s počasnejšim delovanjem, da bi se naj prej zavrtale v beton in ga nato z eksplozijo razgnale. Sicer pa takih vžigal artilerija tudi ni imela pri roki. Tretja težava je bila, ker so bili bunkerji globoko vkopani v zemljo, pa je bil učinek topov, ki so bili preblizu ciljev še slabši. Topničarji so se nad temi težavami pritoževali in valili krivdo na pehotne komandante.

Ko se je bataljon umaknil, se je začelo medsebojno obstreljevanje. Medtem se je brigadno poveljstvo zbralo na posvet, kaj storiti. Udeležili so se ga brigadni komandant, njegov namestnik in politični komisar. Tedaj je med nje priletela tromblonska granata in ranila v glavo komandanta Vinka Mojškerca-Jesena. Poveljstvo je izročil svojemu namestniku in odšel v ambulanto. Tedaj so v brigadi prej eli sporočilo, da je pri drugem bataljonu močno ranjen v roko divizijski komandant Franc Hočevlar-Ciril. Okoli 16. ure je zmanjkalo artilerijskih granat in topništvo je prenehalo z akcijo. Zato so se odločili, da bodo počakali večera in pod zaščito teme poskusili srečo. Toda tudi ta napad se je izjalovil. Ko je ob 21. uri prodrla v Presko sovražna kolona, je bil napad končan.

Tretji bataljon je imel v Jelenju do 12. ure mir. Tedaj pa se je najprej prikazal sovražni motociklist, ki je oznanjal prihod sovražnikove kolone. Motocikel so mitraljezci zbili in

voznika ubili. Za njim je kamion pripeljal skupino nemškega vojaštva, ki je krenilo v napad. Partizani so ta napad zlahka odbili. Nemci so še nekajkrat poskusili srečo. Ob 15. uri pa so pod tankovim varstvom močnejše pritisnili. Po dveurnem boju so prodrli. Bataljon se je umaknil v Preženske njive, Nemci pa so ob 22. uri prišli v Presko.

Po boju je brigada vse ranjence prenesla na varno mesto, mrtve pa je pokopala v Gobi. V bojih je bilo dvanajst borcev ranjenih, štirje so bili mrtvi.* Komandant je bil lahko ranjen in ga niso odpeljali v bolnišnico, marveč je ostal v ambulanti. Topova so v spremstvu drugega bataljona poslali v Moravče. Prvi bataljon se je ob 22. uri umaknil izpred Preske in odšel v okolico Vodič, tretji bataljon pa se mu je pridružil.

Tudi Cankarjeva brigada pri Prežganju ni imela uspeha. Tako je obetajoča akcija propadla.²²

Umik z območja med mejo in Savo se je nesrečno končal. Prehod čez mejo je bil pri Sv. Križu in tod je najprej prišla na ozemlje Ljubljanske pokrajine Gubčeva brigada z ranjenci. Na meji so bile odstranjene žične ovire in razminiran je bil dovolj širok odsek za prehod partizanskih enot in prateža. Po neuspešnem napadu na Presko in Polšnik se komandantje bržkone niso natančno dogovorili, kako bodo zavarovali prehode in kdo bo za to odgovoren. To se je verjetno zgodilo zato, ker sta dva komandanta bila ranjena in sta morala zapustiti poveljniška mesta, tretji poveljnik celotne operacije, načelnik korpusovega štaba pa je bil s Cankarjevo brigado v akciji in je bil zelo daleč od drugih enot.

Gubčeva brigada se je začela, premikati iz Vodič onkraj meje kmalu potem, ko sta se zbrala prvi in tretji bataljon. Iz Vodič so odšli 28. septembra ob šestih zjutraj. Četrty bataljon slovenskega domobranstva iz Šentvida pri Stični je vedel, da so partizani v njegovem »revirju«. Zato je pohitel, da bi ujel kako ugodno priložnost. V skrivnem pohodu je šel ponoči na 28. September iz Šentvida skozi Temenico na Staro goro pri Velikem Gabru, nato na Novo goro in vzdolž demar-

* Mnogi partizani so padli iz neprevidnosti, objestnosti ali prevelike hrabrosti. Pri Preski je padel član obveščevalnega centra brigade Franc Zupančič. Vsekakor je hotel dobiti brzostrelko in se zato podal na položaj, da bi bil prisoten pri jurišu. Bil je hraber in preziral nevarnost. Pred bataljonovo strelsko linijo je bil zadet v glavo.

kacijske linije proti Moravčam. Njegova sestava: četrti bataljon brez 31. in 39. čete, 28. četa prvega bataljona in 21. četa tretjega bataljona. Skupaj so bile v domobranski skupini tri čete in četa s težkim orožjem. Okoli 8. zjutraj se je okoli Moravč prikazala še nemška motorizirana kolona 2. bataljona

13. SS policijskega polka.²³ Domobranski bataljon se je postavil na mejo točno ob cesti iz Moravč v Šmartno pri Litiji. Gubčeva brigada je bila medtem že na tej strani meje. Ob 8. uri je bil prvi bataljon nad Moravčami in se zavaroval proti nemški meji, patrulje pa je nemudoma poslal proti Primskovem. Tretji je zasedel že znane položaje na grebenu nad vasjo Klanec in se je zavaroval proti Catežu. Drugi bataljon je tedaj spremljal ranjence in se še ni bil priključil brigadi.

V istem času se je vračala tudi Cankarjeva brigada. Mejo naj bi prešla pri Javorskem križu; ker je bila prepričana, da je Gubčeva pred njo vsekakor zavarovala prehod, je brezskrbno korakala po cesti proti mejnemu prehodu.²⁴ Tedaj so jo iz zasede napadli domobranci. Cankarjeva brigada se je s silovitimi juriši po skupinah pretolkla čez mejo in je imela zelo velike izgube. Po poročilu sedmega korpusa je imela 21 mrtvih, 29 ranjenih in 24 pogrešanih.²⁵

Četrti domobranski bataljon je v zasedi opazila patrulja Gubčeve brigade, ki se je zjutraj vračala z zveze s Cankarjevo brigado. Patrulja je obvestila brigado, vendar je med tem že 10 minut divjal boj na meji.²⁶

Ko je brigada zaslišala streljanje, ji je bilo takoj jasno, da je napadena Cankarjeva brigada. Poveljstvo je poslalo v pomoč prvi bataljon, s katerim je šel tudi namestnik komandanta brigade Miran Subic-Janez. Bataljon je imel namero napasti sovražnika v hrbet. Poslali so še eno četo tretjega bataljona prek Gabrske gore domobrancem v hrbet. Ko je bataljon prispel na mejo, je bilo boja že konec. Domobranci so se tudi to pot zadovoljili z obilnim uspehom prvega napada in so že razpeli jadra. Bataljon jih je dosegel le še z minometi.

Proti večeru je prispel v brigado politični komisar XV. divizije, ki je obdolžil brigadno poveljstvo, da je po njegovi krivdi imela Cankarjeva brigada tako velike izgube, ker je bila njih dolžnost, zavarovati mejo. Poveljstvo brigade se je temu upiralo, češ da nikoli niso prejeli podobne naloge, ki

pa jo bi izpolnili, če bi jim bila zaupana. Nadalje so pojasnjevali, da je imela vsaka brigada posebej dolžnost zavarovati mejo pri prehajanju čeznjo. Poveljstvo sedmega korpusa je tedaj v posebnem ukazu kaznovalo štab brigade, ražen komandanta, z ukorom. Obdolžili so ga, da je samovoljno odločil, da bo prenehal z napadom in ko so Nemci prodrli v Presko, brigado umaknil s položajev čez mejo na moravski sektor. S tem je poveljstvo brigade povzročilo neuspeh začete akcije, omogočilo sovražniku, da je zasedel položaje pred Presko in tako popolnoma odrezal Cankarjevo brigado od drugih enot, s čimer je bil onemogočen nadaljnji napad na Polšnik, ki je bil že skoraj pred padcem. Umik Gubčeve brigade je omogočil sovražniku, da je zasedel položaje na meji, kjer je pričakal Cankarjevo brigado ter ji v hudem boju povzročil velike izgube. »S tem dejanjem je štab četrte brigade napravil prestopok sodnega značaja ter bi moral ves štab, ki je bil soglasno omenjeno krivico izvršil, staviti pred vojaško sodišče.« Tega pa korpusovo poveljstvo ni storilo, ker je bil brigadni štab vse doslej dober, je dobro opravljal svoje dolžnosti in bo tudi disciplinska kazen dovolj vplivala.²⁷

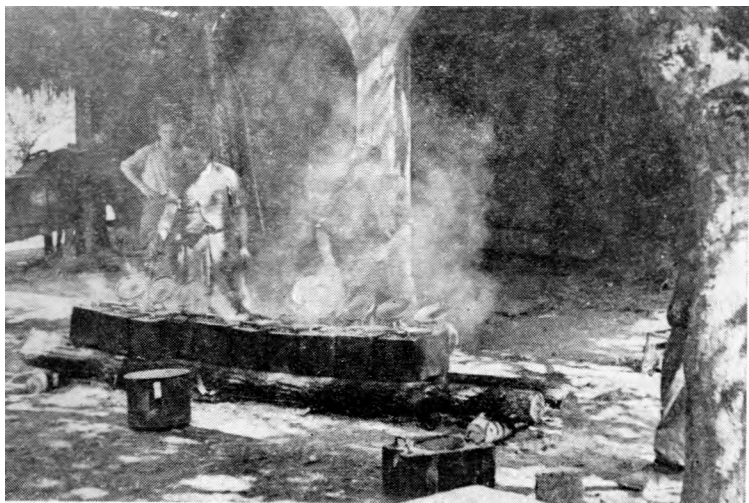
Ker je bilo sedaj toliko ranjencev po brigadah, so jih poslali v spremstvu prvega in drugega bataljona Gubčeve brigade v Dvor. Bataljona sta odšla na pot 28. septembra zvečer. Z njima je šel namestnik političnega komisarja brigade Hinko Bratož-Okni. Tretji bataljon in štab brigade sta ostala še nadalje na starih položajih in se razmestila okoli vasi Tlaka in na Gabrski gori ter se telefonsko povezala s Cankarjevo brigado in Dolenjskim odredom. Zvečer pa sta že odšla na žužemberški odsek. Spotoma sta na Čatežu srečala prvi in drugi bataljon, ki sta imela na poti proti Jami velike nepravilnosti. Na Čatežu in v okolici sta namreč bila mobilizirala kmete z vozovi in vprego ter pohitela proti cilju, kajti na poti so neprestano krožile domobranske patrulje. Pospešili so pohod na ta način, da so posebne patrulje že vnaprej pripravljale nove vprege, ker se je vprežna živina na poti zelo upehala. Na Ajdovcu so jih napadli domobranci, toda kolona je srečno v teku dosegla Jamo in spravila na varno ranjence. Kuharji artilerijske brigade so jim skuhali večerjo, nakar so borci zaspali. Naslednji dan popoldne sta se bataljona začela vračati proti Čatežu. Tu sta srečala tretji bataljon s štabom brigade. Brigada je bila zopet v popolni se-

stavi in se je začela nemudoma pomikati proti Žužemberku. Prvi bataljon se je ustavil na Jami pri Dvoru in imel v skrbi smeri po dolini Krke in iz Ajdovca. Na Vinkovem vrhu je zato postavil v zasedo četo s petimi puškomitraljezci. Drugi bataljon so poslali v Budganjo vas, tretji bataljon in štab brigade pa sta se naselila v Stranski vasi pri Žužemberku. Brigadna razporeditev je bila obrambna.

Vojaško in politično-prosvetno deio

Septembra sicer ni bilo globljih sprememb glede načina oskrbe s surovinami za prehrano, vendar je bilo treba sproti reševati vsakodnevne prehranjevalne težave. Petega septembra so imeli brigadni intendant v divizijskem štabu sestanek z divizijskim intendantom in političnim komisarjem. Brigadni intendant so se pritoževali, da imajo večje težave z nabavo hrane v novomeškem kot pa v drugih okrožjih. Zato so sklicali poseben sestanek sekretarja divizijskega partijskega komiteja in člana divizijskega političnega oddelka s predstavniki novomeškega okrožja; na njem so ugotovili, da je poglavitni vzrok za nesporazume izčrpanost terena, kjer se partizanske brigade zelo dolgo in često zadržujejo. Intendanti so na sestanku v štabu XV. divizije tudi poročali, da plačevanje hrane in drugih reči zelo ugodno vpliva na prebivalstvo. Partizani da radi poibirajo hrano v najbližjih vaseh, kjer so trenutno, v oddaljenejši vasi pa ne posegajo. Intendanti so opravičevali to s tem, da je potrebno za tako oddaljeno oskrbovalno akcijo dodeliti intendantom zavarovanje, ki se pa ne izplača spričo dejstva, da včasih dva brigadna bataljona pripeljeta le po nekaj glav živine. Te težave so bile posledica čedalje večje izčrpanosti terena. Zato so bile zahteve po organizirani oskrbi s hrano čedalje bolj utemeljene.

Štirinajstega septembra so imeli brigadni politični komisarji sestanek s političnim komisarjem divizije. Na dnevnem redu so imeli vojaški in politični pregled, poročila posameznih brigadnih političnih komisarjev, pogovor o civilni ljudski oblasti, pregledali so kadre, se dogovorili o novih nalogah. Na tem sestanku so analizirali sposobnosti brigadnih političnih komisarjev, ki so jih kritizirali pa tudi pohvalili njih dobre lastnosti. Pohvalili so političnega komisarja Gubčeve brigade,

Kuhinja v akciji. (Foto Kos avgusta 1944 v Paki.)

ker je med vsemi še najbolj delaven in ima razvit čut za odgovornost. Nekaterim komisarjem so očitali, da so malomeščani in da se ne znajo približati borcem.

Politični komisar XV. divizije je našel v brigadah veliko zanimivosti, ki so govorile o bojni sposobnosti in moralni moči posameznih brigad. Za Gubčevo brigado je dejal v poročilu glavnemu štabu Slovenije, da se ni posebno izkazala niti pri Grosupljem, niti pri Stični, pač pa je gubčevcem zrasel pogum na oni strani meje, kjer so se dobro bili. Bojevitost so jim zelo dvignili zavezniški letalci, čeprav niso z bombami zadeli mosta in se jim je preveč mudilo. »Partizani so bili po teh akcijah zelo živahni, veseli, šli bi, kamor bi bilo treba.« Prvi bataljon Gubčeve brigade se ni udeleževal zadnjih bojev a je to zelo želel. Partizani so se v Poganku precej oblekli in obuli, »imajo pa tile nemški soldati slabo robo na sebi in nobenih magacinov hrane. Pri razdeljevanju in sezuvanju obutve komisarji niso skrbeli, zato se je zgodilo, da je partizan, ki je imel še za silo čevlje, te vrgel proč in sezul Švaba ter mu vzel boljše čevlje.« Nadalje je divizijski politični komisar poročal, da so na Primskovem odkrili civilno domobransko obveščevalno mrežo. Nekatere ženske, ki so bile za-

pletene v obveščanje, so se proti partizanom držale zelo oholo, ljudje pa se jih sploh niso bali in so zasliševalce nesramno vodili za nos. V bojih na progi je bilo nekaj nepravilnih nastopov proti civilnemu prebivalstvu. Pri Kresnicah je npr. neki vodnik s puško na strel zahteval od neke ženske, naj mu da pet litrov žganja in dva hlebca kruha. Prisilil jo je, da je vse dobila pri sosedih, nakar se je partizan strahovito napil in se skoraj nezavesten vrnil v enoto. Ker je ta partizan že večkrat napravil take prestopke, ga je sodišče obsodilo na smrt in je bil pred svojo enoto ustreljen. Divizijski politični komisar opravičuje to eksekucijo s tem, da je bila brigada na odseku, kjer je prebivalstvo bilo na naši strani in da so partizane poznali bolj iz pogovorov kot pa iz srečanj z njimi. Omenjeni partizan pa jim je pripravil veliko razočaranje. V brigadi je spet bilo nekaj težavnih primerov, ki so se pokazali v odnosih do novomobiliziranih partizanov, ko jim poveljniki niso posvečali dovolj pozornosti. To se je zlasti odsvitalo pri Primorcih, ki so se čutili zapostavljene. Tako so na primer hoteli postaviti nekega partizana s Primorske za vodnika, pa je to odklonil, češ mi Primorci nismo za funkcionarje, ker smo zapostavljeni. Med borci se širi prislovica, da Dolenjci pripravljajo vojno, Primorci pa se morajo boriti. Med vzroki za te težave moramo omeniti tudi poskuse sovražnih ljudi, ki so hoteli vnesti v partizanske vrste demoralizacijo.²⁸

Moramo omeniti, da je bilo moralno politično vzdušje v brigadi, zlasti po uspešnem napadu na savski most pri Poganku, zadovoljivo. Tudi disciplina kljub maršem in bojem ni popustila.

V enotah so kot ponavadi nadaljevali politično delo. V bataljonih in četah je bilo več političnih ur, na katerih so obveščali partizane o izredno ugodnem svetovnem položaju na bojiščih, mnogo so govorili o odnosih do ranjencev na marših in na transportih, kar je bilo namenjeno pripravi za brigadno akcijo v savski dolini. Govorili so o amnestiji in pomenu ponovnega poziva Tita domobrancem, naj zapuste vrste izdajalcev. Razpravljali so o primeru partizana, ki je v Zasavju nasilno zahteval pijačo. Politični komisar drugega bataljona se je šel napadeni ženski osebno opravičiti zaradi tega dejanja. V bojih pri Litiji so problem tako imenovanega zapostavljanja novincev in Primorcev reševali z udeležbo v boju. Neka-

teri novinci so se zelo dobro izkazali. Vsem je brigadno poveljstvo izreklo javno pohvalo. Spodbudno je bilo, da so si vsi novinci zelo prizadevali, da bi se akcija na most posrečila. Bili so čedalje bolj dejavni in disciplinirani. Toda kljub temu je med bivanjem brigade ob Savi pobegnilo iz nje osem Štajercev, čeprav je politična priprava litijske akcije predvidela tudi te možnosti in je o tem govoril skoraj vsak politični komisar. Borci so v brigadi zaradi tega godmjali in zahtevali, naj te dezerterje s silo privedejo nazaj v brigado ter jih strogo kaznujejo. V brigadi so še vedno zvečine z novinci izpopolnj evali izpraznjena mesta v četnih komandah in v vodih; ti novinci so se sicer dobro izkazali, vendar so pokazali premalo pobude. To je izviralo iz njihove mladosti in neizkušnosti. Vsa mesta v brigadi so bila sicer izpolnjena. To je bilo toliko lažje, ker so že začeli uveljavljati ukaz glavnega štaba, po katerem se v četah in bataljonih opuščajo mesta namestnikov vojaških poveljnikov (nam. komandirja čete, nam. komandanta bataljona).²⁹

Seveda je kulturno-prosvetno delo med marši in boji nekoliko zaostalo.³⁰ Partijsko delo se je uspešno in po že utrjih poteh nadaljevalo v enotah partijske organizacije. V splošnem so bili člani KP dobri in dejavni. Če pa kdo od partijskih funkcionarjev ali članov partije ni pōkazal zadosti delavnosti, so naglo ukrepali. Take so kaznovali ali pa odstavljali z odgovornih mest. Sekretar divizijskega partijskega komiteja v svoji redni štirinajstdnevni analizi za prvo polovico septembra ugotavlja, da je bilo v enotah premalo Studijskih sestankov, ki bi utrjevali posamezne partije in s tem izboljšali temelje za večjo vdanost in bojevitost. Na partijskih sestankih v enotah divizije so preveč kritizirali, sestanki so bili suhoparni, na njih niso obravnavali ukrepov za konkretno nadaljnje delo. Slabost je bila tudi v tem, da je bila partija preveč natančna glede sprejemanja novih članov. Tako se je zgodilo, da posamezni stari partizani sploh niso bili pritegnjeni v organizacijo. Da bi odpravili vse nepravilnosti pri delu, je bil sklican divizijski partijski svet, ki je izdal okrožnici za okrepitev nadaljnjega dela v partijskih organizacijah brigad.

V brigadi so posvetili v prvi polovici septembra mnogo pozornosti vojaškemu delu. Na sestankih štabov bataljonov so analizirali po tek akcij. Poveljniki so dobili navodila za vojaško graditev vojske. Največ so govorili o čuječnosti in pre-

senečenjih, ki se lahko pripete ali pa so jih posamezne enote prav v zadnjih časih že doživele. Mnogo so razpravljali o manevriranju z ognjem iz vseh vrst orožja. Posamezne enote so izpeljale nekaj maršev v več kolonah in so se pri tem varovali s pobočnicami ter se povezovali s pomočjo signalov, raket, kurirjev itd. Učili so se ravnanju z vsemi vrstami orožja, govorili so o patroljni in stražarski službi, o napadanju v strelcih, o zavzemanju položajev, najbolj pa so poudarjali disciplino, izpolnjevanje ukazov, pozdravljanje, raportiranje itd. Borce so poučili, da je to posebej potrebno sedaj, ko narodnoosvobodilna vojska stopa v obdobje redne vojske, ki bo sodelovala z zavezniki armadami. Utrjevali so avtoriteto nižjih poveljnikov. Z njimi so imeli posebne sestanke, na katerih so jih učili, kako se morajo obnašati kot poveljniki, kako morajo vedeti in skrbeti za borce ter kako jih morajo razporejati na položajih. Vedeti morajo, koliko imajo borcev in orožja. Petnajsta divizija je menila, da sta bili Gubčeva in Cankarjeva brigada glede vojaške pripravljenosti in graditve ljudi najboljši v diviziji.

Politične funkcionarje so seznanjali s politično-vzgojnim delom, in sicer najprej na sestankih v diviziji, nato pa so navodila prenašali do voda. Vse politične teme so nato s predavanja in pogovori na političnih sestankih prenesli na borce. Čedalje pomembnejšo vlogo so opravljali politični delegati vodov, na katere je prehajalo zmeraj več dolžnosti in dela. Tako so v očeh borcev postajali samostojnejši in uglednejši. Najčesče so v tem obdobju, v prvi polovici septembra, na političnih sestankih obravnavali deklaracijo Tito—Šubašić, stike s civilnim prebivalstvom, razmerje do političnih aktivistov itd. Ponavljanje nekaterih tém pojasnjujemo s tem, da so bila nekatera razmerja in akcije v vojni izrednega pomena in da so se zato razprave o le-teh venomer ponavljale.

Kulturno-prosvetno delo v brigadi ni bilo tako živo kot prejšnje čase. Če brigada ni bila na pohodu, so skoraj vsak teden pisali stenčase. Pevski zbori so bili še najbolj živahni in so prispevali k razvedrilu. Tudi med prebivalstvo brigada ni prihajala tako pogosto kot prej, pač pa so se posamezni borci pogovarjali z vaščani, da bi jim pojasnjevali politični položaj. Tako so govorili o sporazumu med Titom in Šubašićem, prihodu Rdeče armade na jugoslovansko ozemlje, našem sodelovanju z zavezniki, nesmiselnosti belogardističnega bojeva-

nja. Organizirano so pošiljali v bele postojanke pozive na vdajo in vstop v NOV. Civilno prebivalstvo je bilo dobro seznanjeno s političnimi in vojaškimi razmerami po svetu in je pričakovalo zmage narodnoosvobodilnega gibanja. Pri domobrancoih pa s propagando niso imeli kdove kakšnega velikega uspeha. Le malo domobrancev se je izmuznilo iz postojank in se skrivalo doma, v partizane pa niso šli.³¹

Sredi septembra 1944 je imela Gubčeva brigada 587 borcev,³² od tega 143 članov partije, 53 kandidatov in 122 skojevcev.³³ Skupaj je bilo partijsko organiziranih 318. To pa je bilo še vedno kakih 50 % vseh ljudi, kar pomeni, da je brigada glede partijske organiziranosti obdržala staro stanje.

Boji pri Zužemberku

Brigada je bila 30. septembra v okolišu Zužemberka na desnem bregu Krke, posamezne zasede in patrulje pa je pošiljala na levo stran reke. Prvega oktobra je bil prvi bataljon v vasi Jama, eno četo je imel v zasedi na Vinkovem vrhu, eno pa na grebenu nad Sadinjo vasjo. Zavaroval se je proti Lipovcu in Ajdovcu. Drugi bataljon je še vedno bil v Budganji vasi in se je zavaroval proti Zagradcu in Ambrusu. Vod s težko bredo je imel v zasedi pri Sv. Roku nad Stransko vasjo. Tretji bataljon se je že postavil čez Krko na položaje v Zafari in Cviblju, le da je imel pratež na varnem v Stranski vasi. Vse štabne enote in brigadjia ambulanta ter brigadni štab so bili v Stranski vasi. Ker je bila naloga brigade onemogočiti sovražnikove ofenzivne pohode na teritorij med Krko in dolensko železnico, je bila seveda taka razporeditev preveč obrambna.

Kmalu so jo izpremenili tako, da se je vsa brigada pomaknila čez Krko in 3. oktobra zasedla: prvi bataljon je bil v Sadinji vasi in Vinkovem vrhu ter je branil ajdovško smer, drugi je bil na Cviblju, en vod je postavil na najbolj nevarno smer na greben nad križišče ceste Žužemberk—Sela pri Šumberku in Žužemberk—Dobrava. Zavarovanje je bilo torej usmerjeno proti Selom pri Šumberku, odkoder je največkrat privihrala zahrbtna nevarnost. Tretji bataljon je zasedel Za-

faro in razporedil enote okoli cerkve ter na greben *pri* Zafari. Zavarovanja so bila usmerjena proti Dobrniču. Štab brigade se je z vsemi eno tami nastanil v Žužemberku. Razporeditev brigade in postavitve zavarovanj, kot si jo je zamislil štab brigade na podlagi sugestij poveljstva XV. divizije, ni bila najbolj posrečena. Pasivno je varovala le Žužemberk, kar ni imelo nobenega pomena, saj to ni bila njena poveljavna naloga. S Krko za hrbtom si je odrezala manevrski prostor. V smeri morebitnega umika je imela globoko strugo Krke, ki je bila le na dveh mestih prehodna. En prehod za prvi bataljon je bil pri Dvoru. Nekoliko je opravičevala tako razporeditev tudi razmestitev Cankarjeve brigade, ki je bila okoli Krušnega vrha, Babne gore in Kozjaka, torej severno od Sei pri Šumberku. Njen razpored je bil bolj napadalen in je pomenil zasedbo in kontrolo poveljavne smeri za otiramb'ò varovanega dela Suhe krajine. Petnajsta divizija je postavila 15. brigado okoli Cateža, Dolenjski odred pa se je spretno sukal med Čatežem in Primskovim ter Savo in je skoraj nemoteno prepeljeval novomobilizirane Štajerce in Korošce čez mejo na Dolenjsko ter jih usmerjal v garnizon sedmega korpusa.

Gubčeva brigada je z manjšimi spremembami do 7. oktobra ostala na omenjenih položajih.* V tem času se na bojišču ni dogodilo ničesar pomembnega. V Žužemberku je 3. oktobra pripravila slovesno podelitev spomenic 1941 tištim borcem, ki so bili v partizanih že leta 1941. Slovesnost so opravili na temelju zahteve glavnega štaba, da je treba posvetiti vso pozornost starim borcem, ki so bili v partizanih že pred itali—jansko kapitulacijo. Mnoge enote se niso zanimale za te borce in so jih puščale na malo važnih položajih, ne da bi poskrbele za njihovo vojaško in politično šolanje ter da bi s pravilno razporeditvijo na odgovorna mesta izkoristili njihovo vdanost osvobodilnemu boju in dolge bojne izkušnje. Podelitev Spomenice je bil eden med mnogimi ukrepi, da bi se razmerje do starih partizanov izboljšalo. Spomenico sta v brigadi prejela načelnik štaba brigade *Miha Krištof* in intendant drugega bataljona *Jaka Golob*. Slavnostni govor je imel politični ko-

* Tretji bataljon se je 4. oktobra nekoliko razširil in je imel četo na Vinkovem vrhu, eno četo na Mačjem hribu, eno pa v Trebči vasi. Naslednji dan je bataljon združil dve četi na Mačjem hribu, ena pa je ostala na Vinkovem vrhu.

Franc Avbelj-Lojko, narodni heroj,
komandant brigade

misar XV. divizije Janez Vipotnik, ki je odlikovanji tudi osebno izročil.

Prvega oktobra je prišlo v poveljstvu brigade tudi do osebnih sprememb. Dotedanji komandant brigade Vinko Mojšker-Jesen je bil imenovan za šefa operativnega odseka v XV. diviziji, za novega komandanta brigade pa so postavili *Franca Avblja-Lojka*, ki je v brigadi že opravljal dolžnost komandanta bataljona in namestnika komandanta brigade. Novi komandant je 7. oktobra 1944 prispel v brigado iz Notranjskega, kjer je bil komandant Notranjskega odreda. Takoj po prihodu je prevzel poveljstvo nad brigado. V brigadi s premostitvijo komandanta Mojškerca na drugo dolžnost niso bili zadovoljni.³⁴

Osmega oktobra so domobranci pripravili napad na Gubčevo in Cankarjevo brigado. Po njihovi zamisli naj bi se v jutranjem mraku pritihotapili v bližino Zužemberka in nenadoma naskočili brigadi. Zužemberk je spet postal cilj njihovega gibanja, ki so ga izvedli po starem receptu. Na pohod so se podali v dveh kolonah. Prvo, glavno so sestavljale 16. in 28. četa prvega bataljona iz Stične ter 32. četa z delom čete s težkim orožjem iz četrtega bataljona. Na marš so šli

že 7. oktobra zvečer. Potovali so torej ponoči in se le bežno ustavili na Selih pri Šumberku. Druga kolona je bila iz 15. in 22. čete tretjega bataljona iz Višnje gore in je prav tako že 7. oktobra odšla proti Krki-Zagradcu, da bi vdrla čez Krko na njen desni breg in prodirala proti Zužemberku. Obe koloni sta se gibali tako skrivoma, da jih brigadne patrulje niso opazile.

2e 7. oktobra je drugi bataljon Gubčeve brigade z dvema četama odšel proti Kuzarjevem kalu, kjer so bile neke sovražne enote, toda 8. oktobra je že zopet bil v sestavi brigade. Poveljstvo XV. divizije je vsekakor imelo svojo idejo o namerah in bodočem boju, ko je pritegnilo bliže Zužemberku tudi Cankarjevo brigado. Ker je bila obča naloga obeh brigad, uničiti vsako sovražno enoto, ki bi prodrla v okolico Zužemberka oziroma v širši rajon Suhe krajine med Krko in dolensko železniško progo, je poveljstvo XV. divizije izdelalo neki načrt, s katerim bi izpeljalo svojo zamisel. Očitno je imel komandant divizije v mislih nekega od treh domobranskih bataljonov, verjetno četrtega, ko je tako razporedil obe brigadi, da sta sestavljali nekake klešče z zelo nazaj pomaknjenimi čeljustmi. V oši tega bojnega mehanizma je bila Zafara oziroma Cvibelj pri Zužemberku. Saj so prav v to smer običajno rinili sovražni bataljoni. Če bi se res tako zgodilo, bi po napadu na središče bojnega razporeda obeh brigad le-te porinile svoja krila naprej in ujele sovražnika v objem, v katerem se mu ne bi dobro godilo. Nimamo podatkov o zamisli poveljstva XV. divizije o nameravanem manevru, vendar o tem lahko sklepamo na podlagi razporeditev brigad in dogodkov, ki so kmalu prišli. Zamisel je bila dobra, toda vprašanje je bilo, če se bo zviti sovražnik v nastavljeno past v resnici tudi ujel. Razporeditev obeh brigad je imela veliko pomanjkljivost v tem, da je bila kot nekako mostišče na levem bregu Krke. Komu naj rabi, saj v njegovem zaledju ražen štaba XV. divizije v Stavči vasi in dela artilerijske brigade ni bilo nobenih drugih enot. Mostišče je bilo torej zaradi sebe samoga.

Gubčeva brigada je bila pred napadom 8. oktobra takole razporejena: prvi bataljon je bil na desnem krilu v Vinkovem vrhu. En vod s težko bredo je imel v zasedi na Gornjem Ajdovcu. Bataljon je imel nalogo, zavarovati se proti Novemu mestu in Soteski. Drugi bataljon je bil v Mačkovcu

pri Dvoru. Njegova zavarovalna smer je bila proti Dobravi, imel pa je zasedo (ena desetina) na grebenu nad Dvorom na levem bregu Krke. Tretji je bil na Mačjem hribu. Bataljon je bil na levem krilu brigadne razporeditve in se je povezoval z enotami Cankarjeve brigade. Varovanja je postavil kot drugi bataljon: proti Dobravi in Dobrniču. Štab brigade je bil z vsemi enotami v Mačkovcu. Brigada se je torej razpostavila med Žužemberkom in Dvorom in ni direktno branila niti enega prehoda čez Krko. Levo od Gubčeve brigade je bila Cankarjeva brigada s štabom v vasi Vrh in bataljoni, ki so bili tako razpostavljeni, da so iz Sei pri Šumberku in pri Zagradcu lahko branili dohode v Zužemberk. En bataljon je branil brigadno zaledje na desnem bregu Krke. Zužemberk sam je neposredno branil le en vod tretjega bataljona Gubčeve brigade z dvema puškomitraljezoma.

Ze 8. oktobra okoli petih zjutraj je obveščevalna patrulja Gubčeve brigade sporočila, da se iz Dobrave približuje sovražnikova kolona. Tretji bataljon, ki je bil na tej smeri, se je nemudoma pripravil na spopad. Ker pa je bilo megleno in še razmeroma temno, se je domobrancem posrečilo skoraj neopaženo se približati zasedi pri Zafari (na deset metrov). Zaseda je sicer bila pripravljena, toda naskok je bil tako silovit, da se je morala, čeprav se je upirala z bombami, umakniti. Bila je trenutno odbita in pognana skozi Zužemberk, kjer se je rešila, kolikor je še ostalo, na desni breg Krke v Stransko vas. Napadeni sta bili tudi četi tretjega bataljona in bili prav tako potisnjeni proti Krki. Čez vodo sta srečno prišli, ker se je tedaj vnel boj tudi med enotami Cankarjeve brigade pri Cvibljju in pri vasi Reber. Nato se je razvnel silno zamotan manevrski boj. Domobranci so hoteli izsiliti prehod čez Krko v samem Zužemberku, ki so ga bili že delno obvladali. To se jim ni posrečilo, ker je prehod branil tretji bataljon. Štab Gubčeve brigade in poveljstvo XV. divizije ništa poznala resničnega položaja na bojišču. Na prvi pogled je bilo videti, da je sovražnik v prav taki situaciji, kot so jo bili pričakovali. Oba štaba sta mislila, da je bil osrednji napad iz smeri Dobrnič—Dobrava. Zato sta začela ukrepati tudi v tem smislu. Desno krilo naj bi se zapognilo proti Dobravi in zajelo domobrance. Toda Gubčeva brigada je imela že zunaj bojišča ves tretji bataljon, del prvega bataljona pa je bil na Ajdovcu. Manever je torej bil mogoč le

z bataljonom in pol. Ko so domobranci sprevideli, da so nalleteli na močni partizanski enoti in ker jim je presenečenje v glavnem spodletelo, Cankarjeva brigada pa se jim je prilepila za vsako kolono, so se začeli *v redu umikati* po isti poti, po kateri so prišli. Cankarjeva brigada je bila tako zapletena v zamotane manevrske boje, in v tem trenutku ni mogla izvesti obkoljevanja z levim krilom. Gubčeva brigada je nemudoma poslala drugi bataljon proti Dobravi, da bi napadla domobrance v hrbet. Bataljon pa je naprej poslal le eno samo četo pod poveljstvom komandanta drugega bataljona in v prisotnosti načelnika štaba brigade Mihe Kristofa. Četo so domobranci *zabili med zasedi* nekje med Žužemberkom in Dobravo in jurišali. Četa je imela velike izgube. Padel je tudi načelnik štaba brigade Miha Kristof, ki je bil pred nekaj dnevi dobil Spomenico 1941. Četa se je morala umakniti. Medtem se je tretji bataljon že vrnil čez Krko in se presetnetljivo naglo spustil v napad. Toda domobrancev ni bilo več. Tudi prvi bataljon so poslali sovražniku za hrbet (v smeri Dobrave). Seveda bataljon ni mogel ničesar opraviti, ker tam sovražnika ni bilo, umikal se je proti Selom pri Šumberku. Domobranci so se tudi to pot ravnali po preizkušenem pravilu: hitro in nepričakovano napasti, prizadejati izgube in izginiti. Gubčeva brigada je imela v boju enajst mrtvih in pet ranjenih ter pet pogrešanih. Dva ranjenca sta morala v bolnišnico.³⁵ Izgubila je tudi italijanska puškomitraljeza in štiri puške. Boj pri Žužemberku je bil poraz za Gubčevo brigado.

Štab sedmega korpusa je analiziral boj pri Žužemberku in vzroke za neuspeh, ki so po njegovem bili: brigadni štabi se niso znašli in niso dobro poveljevali enotam, brigadi ništa koordinirano gonili domobrancev, nedosledno izpolnjevanje ukazov XV. divizije. V resnici je bila poglavitni razlog za neuspeh pasivna postavitev brigad, ki so na neprimernih položajih pričakovale sovražnika, pri čemer je bila dana domobrancem prednost, da so bili začetniki akcije, ki so jo izpeljevali po svoji zamisli in po svoji pobudi.

Po boju je brigada zopet zasedla prejšnje položaje, kot da pričakuje ponoven napad v istih pogojih in na istem mestu. In res so domobranci med kratko zasedbo Žužemberka sporočali prebivalcem, da se bodo vrnili in prihodnjic bolj opravili posel. Očitno niso bili zadovoljni z doseženimi rezultati. Ko so 11. oktobra izpolnjevali obljubo, je bila Gubčeva ne-

koliko drugače razporejena. Ves prvi bataljon je bil v Gornjem Ajdovcu, drugi je zasedel položaje na Mačjem hribu, tretji pa je bil na Vinkovem vrhu. Cankarjeva je bila še vedno okoli Valične vasi in Vrha ter na najbolj izpostavljenem položaju na smereh, ki so peljale iz domobranskih postojank proti Zužemberku.

Dne 11. oktobra so se gibale skoraj vse enote domobranskih bataljonov iz Višnje gore, Stične in Šentvida pri Stični. Najprej se je podal 4. bataljon iz Šentvida na pot proti Novenni mestu. Odšla je njegova 32. četa, varovali pa sta jo verjetno s posameznimi enotami 39. četa in četa s težkim orožjem tega bataljona. Iz Novega mesta se je istega dne vračala v Šentvid 31. četa četrtega bataljona. Nekje pri Trebnjem so se čete srečale in nato nadaljevale pot vsaka v svojo smer. Četrty bataljon ta dan ni imel spopadov z Gubčevo ali Cankarjevo brigado. Pač pa sta se prvi in tretji bataljon pripravila na večjo akcijo. Iz Višnje gore je odšel tretji bataljon domobrancev s 15. in 22. pehotno četo ter 3. četo s težkim orožjem proti Zužemberku. Kot ponavadi se je gibal ob levem bregu Krke skozi Zagradec. Prvi bataljon pa se je v nepopolni sestavi podal čez Sela pri Šumberku proti Zužemberku. Oba bataljona sta na poti naletela na Cankarjevo brigado, ki se je odločno spopadla z njima. Ker so bili domobranci v premoči, je brigada manevrirala in napadala z vseh strani. Kmalu so bile vse brigadne enote zapletene v zagrizen in krvav boj. Na kak poseben manever za obkoljevanje domobrancev ni bilo misliti. Tedaj je nastopila v skladu z zamislijo divizijskega štaba Gubčeva brigada. Najprej so ob 9. poslali na pomoč Cankarjevi brigadi *drugi* bataljon. Ta se je pri Zalisu povezal z delom Cankarjeve brigade, da bi se seznanil s situacijo. Nato je prodiral proti Vrh, kjer se je tolkla Cankarjeva brigada. Z bataljonom je bil novi komandant brigade Franc Avbelj-Lojko. Ko se je bataljon približal Vrh, so ga domobranci napadli in se je moral umakniti. Ko so cankarjevci opazili Gubčev bataljon, so se nekoliko zmedli, ker o priходу te brigade oziroma enote na bojišče niso bili obveščeni. Gubčev bataljon se je postavil na položaje na robu gozda nad vasjo Reber, kjer se je tolkel nekaj manj kot uro. Potem se je moral umakniti in je zasedel greben pod vasjo Reber, kjer je ostal do 16. ure. Boj je bil oster in krvav. Bataljon je večkrat jurišal na domobrance. Tedaj je bil lahko

ranjen komandant drugega bataljona kapetan Miha Pucelj. Tudi tretji bataljon se je udeležil boja. Skupaj z bataljonom Cankarjeve brigade je bil na položajih pri Cviblju in pri Zafari ter odbijal sovražne napade. Domobranci nišo mogli zavzeti Cviblja, niti niso vdrli v Žužemberk. Gubčeva brigada je imela dva ranjena in štiri pogrešane, ker se še niso vmili s patrolje. Cankarjeva brigada je prenesla vso težo boja na svojih ramenih. Proti njej so bile usmerjene vse sovražnikove sile. Dobro se je borila. V boju je imela 8 mrtvih, 14 ranjenih in 8 pogrešanih.

Novi boj pri Žužemberku se je končal, ne da bi bila katera od obeh strani dosegla odločilne uspehe. Gubčeva in Cankarjeva brigada ništa mogli obkoliti domobrancev in jih odločilno poraziti, sovražniku pa se ni posrečilo iznenaditi partizanov in jim zadati poraz. Zvečer so se domobranci umaknili v izhodišča, obe brigadi pa sta ostali na starih mestih.³⁶

Številčno stanje Gubčeve brigade se je bilo po boju pri Žužemberku (8. Oktobra) močno zmanjšalo: le 538 borcev izkazuje brigadno poročilo za ta dan. Sedaj pa se je s prihodom novincev brigada zopet opomogla, saj so 10. oktobra spet našli 656 borcev. Tako je brigada obdržala razmeroma visoko številčno moč svojih enot.

Boj na cesti med Veliko Loko in Trebnjem

Zaradi neuspehov XV. divizije pri Žužemberku je bilo očitno, da bodo partizanska višja poveljstva poskušala z novo pregrupacijo enot doseči na bojišču odločilno premoč, nakar bodo lahko pričakovali boljših uspehov. Gubčeva brigada je še dva dni ostala pred Žužemberkom, vendar je nekoliko menjala položaje. Dne 12. oktobra 1944 zvečer se je prvi bataljon iz Gornjega Ajdovca premestil na Mačji hrib, drugi je bil čez dan v Trebči vasi, zvečer se je nastanil v okolici vasi Reber, tretji se je zvečer iz Vinkovega vrha postavil v Zafaro. Brigadni štab je zvečer odšel iz Mačkovca v Žužemberk. Nova razporeditev je pomenila razbremenitev Cankarjeve brigade. Gubčeva je postavila v Stransko vas baterijo in težki minomet. V teh dnevih je izkopala (dekonspirirala) dva protitankovska topa 47 mm. Z enim je poizkusno streljala,

drugega pa je poslala v orožarsko delavnico, da so ga očistili. Položaje prvega bataljona na Ajdovcu je prevzela 15. brigada.

Ze 13. oktobra je Gubčeva dobila nova navodila za pre-mestitev. Dolenjski odred je namreč uspešno prepeljeval no-vince iz Štajerske v korpusni garnizon. Ko so se spremlje-valne enote vračale, so nosile na Štajersko orožje in strelivo. Da bi popolnoma zavaroval te Transporte, je štab sedmega korpusa ukazal XV. diviziji, naj zavaruje cesto Čatež—Mala Loka—Občine—Zužemberk. Gubčevo brigado so poslali v bli-žino Občin in Male Loke, to je na najnevamejši odsek ceste, ki jo je bilo treba zavarovati. Tod so namreč zelo pogosto korakale domobranske kolone iz Šentvida pri Stični proti Novemu mestu in nazaj. Brigada je odšla na pot 14. oktobra ob dveh zjutraj: prvi bataljon je prispel v okoliš Občin in se zavaroval proti Selom pri Šumberku, drugi je bil ob 7. uri že na Vrhtrebnjem. Ker so ga takoj odpoklicali, se je že ob 13. uri premaknil na Občine in zavaroval smer proti Trebnje-mu. Tretji bataljon je bil pri Mali Loki.

S postavitvijo Gubčeve brigade na položaje pri Občinah in Mali Loki je bila cesta iz Sv. Križa do Zužemberka zase-dena in zavarovana. Pri Žužemberku sta bili dve brigadi, Can-karjeva in petnajsta. Tudi okoli Čateža sta bili dve brigadi. To sta bili štajerski brigadi: Šlandrova in Zidanškova, ki sta se prebili čez Savo in prišli v okolico Čateža 13. oktobra ob 14. uri.*

Glavni štab Slovenije je nenadoma odpoklical obe *štajer-ski brigadi* na Dolenjsko, ko sta se uspešno bili z domobranci na Gorenjskem. Jesenski načrt glavnega štaba je bil namreč zelo ambiciozen. Nadalje so hoteli rušiti železniške proge, zlasti progo Trst—Ljubljana—Zidani most; zavarovati osvo-bojeno ozemlje na Dolenjskem in pripraviti likvidacijo po-stojank v Višnji gori, Stični, Šentvidu pri Stični, Velikih La-ščah, Ribnici in Kočevju; odločilno so nameravali napasti in uničiti domobranske postojanke v Dolomitih; z Dolenjske med Savo in mejo odstraniti sovražne postojanke, s čimer bi vzpo-stavili povezavo z Dolenjsko in Štajersko ter Gorenjsko; in

* Glej Stiplovšek: Šlandrova brigada, str. 522, 523 in poročilo operativnega štaba Šlandrove in Zidanškove brigade z dne 14. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije, štabu sedmega korpusa in štabu četrte operativne cone, arhiv IZDG, fase. 150/IV-7.

nadaljevati so hoteli z mobilizacijo. Ta obširen načrt naj bi ustvaril podlago za pohod proti zahodu, proti Slovenskemu primorju in Trstu. Ker so pa bile enote sedmega korpusa za izvedbo tega načrta prešibke, so poklicali obe štajerski brigadi in ju podredil štabu sedmega korpusa, ki je tako poleg odredov imel v sestavi dve diviziji in operativni štab štajerskih brigad, skupaj osem brigad. Ta velika koncentracija je pomenila veliko upanje na bojni uspeh.³⁷

Zvečer 14. oktobra so bili odlikovani mnogi partizani iz obeh brigad. Odlikovanja jim je osebno izročil komandant glavnega štaba Franc Rozman-Stane v spremstvu načelnika glavnega štaba.³⁸ Tudi borci in vodilni ljudje v Gubčevi brigadi so bili tišče dni odlikovani. Verjetno jim je odlikovanja tudi izročil Franc Rozman-Stane

Boj, ki se je 15. oktobra vnel *med Gubčevo brigado in domobranskimi četami*, je bil zapleten. Tri domobranske skupine so namreč tega dne odšle na pohod. Devetintrideseta četa četrtega bataljona je iz Sentvida pri Stični šla po glavni cesti skozi Veliki Gaber, Malo Loko, Trebnje in Mimo peč v Novo mesto; 32. četa istega bataljona pa je potovala iz Novega mesta v obratni smeri. Šio je torej za začasno zamenjavo čet četrtega bataljona, kar se je večkrat dogajalo. Domobranske čete četrtega bataljona (novomeškega) so največkrat v Novem mestu dobile novince in jih vključevale v čete. Vojaki so izkoristili bivanje v Novem mestu, da so se okopali in očistili, nekateri pa so obiskali tudi svoje. Ko so vse to opravili, so se vrnili v bazo.

Tretja domobranska skupina, ki je že 14. oktobra ob 23. uri odšla iz Sentvida, je imela nalogo napasti Šlandrovo brigado. Že dolgo so namreč domobranci vedeli, da partizani nemoteno vodijo čez mejo s Štajerske novince, ki jih nato vključujejo v razne partizanske enote. Da bi to preprečili, so začeli dobro paziti na vse prehode čez mejo in napadati partizane, kjerkoli so jih zasledili. V domobranski skupini so bile čete iz prvega in tretjega bataljona ter 26. posadna četa iz Grosupljega. Skupaj je krenilo na pohod pet domobranskih čet pod poveljstvom stotnika Schumacherja.

Ko je 39. četa četrtega bataljona prispela do Velikega Gabra, se je razdelila v dve skupini, da bi z manevrom lažje obvladali partizane. Pri domobrancih, zlasti pa pri četrtem bataljonu, lahko opazamo sposobnost, da se podele v več sku-

pin, ki se gibljejo v raznih smereh in izvajajo obkoljevalni manever.

Ob 5.30 je domobranska severna skupina naletela na tretji bataljon Gubčeve brigade in se z njim spopadla. Bataljon se je tolkel skoraj uro in poi, toda ni imel rezerv, da bi poživil obrambo oziroma, da bi prešel v napad. Domobran-ci pa so imeli še eno skupino, ki je udarila z druge strani, da se je moral umakniti.

Na Čatežu je bila Šlandrova brigada. Gubčevemu bataljonu je poslala bojno patruljo, da bi poizvedela, če bataljon potrebuje pomoč. Zidanškova brigada pa je bila na območju Račjega sela. Ko je zaslišala boj tretjega bataljona Gubčeve brigade, je z dvema bataljonoma odšla proti Mali Loki gubčevcem na pomoč. Kmalu je prišlo do boja. Ko sta Zidanškova bataljona že začela streljati, je prisopihal do njih neki civil in jim vpil, naj ne streljajo, ker je tu tretji bataljon Gubčeve brigade, ki se umika s položajev. Zidanškova brigada je nasledla laži in se domobrancem približala na pet metrov. Tedaj so borci Zidanškove brigade spoznali prevaro in krvavi boj se je vnel. Verjetno je prav v tem času prispela na bojišče tudi 32. četa četrtega bataljona domobrancev, ki se je vračala iz Novega mesta. Tudi ta je udarila po Zidanškovi brigadi. Med tem sta se tudi drugi in prvi bataljon Gubčeve brigade pripravila za boj. Toda v akcijo sta poslala le slabotne moči. Ko so opazili sovražnikovo kolono, ki se je po boju s tretjim bataljonom pomikala proti Trebnjemu, so poslali po eno četo iz prvega in drugega bataljona ter vod prvega bataljona proti cesti iz Male Loke proti Trebnjemu. Četa s težkim orožjem je v Občinah postavila minomet in začela streljati na domobrance. Ker je iz Račjega sela z dvema bataljonoma proti 39. četi domobrancev prodirala Zidanškova brigada, so bili pogoji, da bi jih dodobra zdelali. Toda partizansko poveljstvo ni moglo razbrati ugodnega položaja, ker jih je motilo, da se je vpletla v boj 32. domobranska četa. Prevara, ki so jo domobranci pripravili Zidanškovi brigadi, ter nepričakovan napad še ene domobranske čete, sta spremenila zmago v umik brigade, ki je dotedaj imela že velike izgube. Ker sta četi Gubčeve brigade hudo pritisnili domobrance, sta se obe njihovi četi začeli umikati vsaka v svojo smer. Sčasoma se je umik spremenil v beg, kaj ti Gubčeva in Cankarjeva brigada, ki je bila poslala bataljon, da bi jih pogнал, sta bili domo-

brancem za petami. Naposled se je sled za njimi izgubila in partizanske enote so se vrnile v sestavo brigad, Zidanškova brigada pa se je primaknila bliže Šlandrovi brigadi na Čatežu. Tako je pote'kal boj med Malo Loko in Trebnjem. Vzpo-redno z njim pa se je razvnel še bolj krvav boj med domo-bransko enoto in Slandrovo brigado na Čatežu in Zaplazu. Domobranci so deloma presenetili Šlandrovo, vdrli celo v Ča-tež, nakar jih je Šlandrova v krvavem boju na nož pognala v dolino.

Rezultati boja so bili naslednji: obe četi četrtega domo-branskega bataljona sta izsilili prehod skozi partizanske vrste in se jima je posrečilo izvesti predvidene marše. Pri tem sta imeli nekaj izgub, vtem ko je imela Zidanškova brigada hude izgube. Gubčeva brigada je imela kot poroča Hinko Bratož-Oki 16 mrtvih in enega ranjenega. Obe štajerski brigadi sta imeli 21 mrtvih, 22 ranjenih in 24 pogrešanih.* To je bil krvni davek štajerskih brigad za prvi spopad z domobranci.³⁹

V tem boju se je pokazalo pomanjkljivo poveljevanje partizanskim enotam. Partizanski komandanti niso mogli obvladati položaja, ki se je naglo spreminjal, ker so imeli nezanesljive pripomočke za zveze. Partizanski poveljniki niso znali poenostaviti položaja s tem, da bi jedro svojih enot poslali na odločilno mesto proti eni sami sovražnikovi skupini. Namesto tega so drobili enote in še bolj zamotali že tako nejasno situacijo. To se je pokazalo zlasti pri Gubčevi brigadi, ki je že v samem začetku boja porabila svoje čete na mnogih točkah bojišča, da jih več ni bilo mogoče držati v rokah. Očitno tudi korpusovo poveljstvo ni zmoglo koordinirati boja Gubčeve in Zidanškove brigade. Zato je bila zmaga izpuščena iz rdk. Distvena slabost bojev partizanskih brigad je bila v tem, da so bili pasivni na položajih, da se niso gibali in da niso imeli pobude. Ko se potem v takih okoliščinah vname boj, s primitivnimi sredstvi za zvezo ni mogoče improvizirati zmagovitega manevra. Nasprotno pa so domobranci imeli po-budo v svojih rokah, gibali so se po vnaprej pripravljenem

* Stiplovškovi podatki o izgubah Slandrove in Zidanškove brigade so naslednji: Šlandrova je imela 11 mrtvih in 16 ranjenih, med njimi tri hudo, Zidanškova pa je izgubila 26 mrtvih in imela 6 ranjenih. Ponoči na 16. oktober sta Gubčeva brigada in komanda mesta Trebnje pokopali 47 borcev Slandrove in Zidanškove bri-gade. Stiplovšek, Šlandrova brigada, str. 553, 554.

nacrtu in poželi uspehe. Štajerske brigade po prihodu čez mejo niso imele dobrih poznavalcev terena, kakor ga je na primer imel Dolenjski odred, ki mu prav zaradi tega ni mogel nihče do živega. Štajerci so bili presenečeni nad ostromostjo bojev, ki so jih bili doživeli prve dni bivanja na Dolenjskem. Toda bili so dovolj žilavi in boj eviti, da so znali izplačevati dolgove, ki so si jih bili naprtili v prvih bojih.

Velika sovražna operacija v Suhi krajini

Sedmi korpus se je z vso naglico pripravljaj na ofenzivo, s katero bi prevzel pobudo in končal obdobje sovražnikove aktivnosti. Najprej je nameraval pokončati najbolj nevarno in najbolj agresivno sovražnikovo žarišče v Stični, Šentvidu pri Stični in Višnji gori. Prvi cilj je bila domobranska postojanka v Višnji gori. Korpus je že 15. oktobra izdal bojno povelje za napad (na ukaz glavnega štaba Slovenije). Petnajsta divizija naj bi direktno napadala z dvema brigadama, ki bi jima dodelili protitankovski top in tri partope. Gubčevi pa je bilo naloženo, naj demonstrativno napade Stično in tako nevtralizira posadko v njej, da ne bo mogla na pomoč Višnji gori. Osemnajsta divizija bi bila na zavarovanjih. Artilerija sedmega korpusa bi s tremi topovi sodelovala pri napadu na Višnjo goro. Obe štajerski brigadi bi bili v korpusovi rezervi. Dolenjski odred bi s tremi bataljoni varoval bivšo nemško-italijansko mejo. Še nobena operacija ni bila zamišljena tako impozantno in s tolikšnjimi močmi. Zamisel je bila podobna majski.

Korpus je sedaj uvedel novo orožje. To so bili *partopi*, nekaki metalci razstreliva; nastali so na Primorskem, nadalje pa so jih razvile delavnice glavnega štaba Slovenije. Orožje je imelo to dobro lastnost, da je bilo praktično za transport, saj je bilo lahko, imelo je izreden učinek, saj je na cilje metalo do pet kilogramov razstreliva. Njegova pomanjkljivost je bila v tem, da je imelo le kratek doomet, okoli 80 metrov, da so bili zadetki nego to vi in da je kot novo orožje vzbujalo pri borcih nezaupanje.

V skladu z nemško-domobransko idejo, da bi bilo treba ozemlje med Krko in mejo popolnoma očistiti partizanov in iztrebiti vse osvobodilnemu gibanju naklonjeno prebivalstvo,

so načrtovali *veliko operacijo*, ki bi bila usmerjena proti ciljem v okoliših Čateža, Dobmiča, Trebnjega, Zužemberka, Hinj, Ambrusa, Velikega in Malega Korinja. Partizanske čete na območju Zužemberka so hoteli napasti z dveh smeri: s trebanjske in z linije Velike Lašče—Ribnica—Kočevje. Z velikim zamahom so hoteli zriniti partizane v dolino Krke in jih tam potolči. Imeli so razmeroma dobre podatke o razmestitvi partizanskih enot, saj so jih bili zbrali z letalskimi izvidniškimi akcijami, obveščevalno službo ter izvidniškimi enotami.

Sovražnik je sestavil štiri bojne skupine. Prva, najmočnejša, pod vodstvom nemškega poveljnika Schumacherja je bila iz 16. in 28. čete prvega bataljona slovenskih domobrancev, dalje iz 21., 22. in 3. čete s težkim orožjem iz tretjega bataljona, iz 31. in dela 4. čete s težkim orožjem iz četrtega bataljona ter iz kombinirane bojne skupine, kakih 130 mož, ki so jo sestavljali vojaki posadnih čet iz Grosupljega. To je bilo 7 do 8 čet po približno 150 mož ali skupaj kakih 1200 mož. Obča smer njihovega napada je bila: Šentvid pri Stični—Dobrníč. Torej je bila v celoti uperjena proti Gubčevi brigadi na položajih okoli Občin. Drugo bojno skupino, verjetno več kot 400 mož, so sestavili Nemci v Novem mestu, in sicer iz svojih in domobranskih enot. Okrepili so jo s tanki, motorizacijo in topništvo. Obča smer njihovega gibanja je bila Novo mesto—Trebnje ter je bila večinoma zoper štajerske brigade na položajih severno od Trebnjega. Tretjo bojno skupino je sestavljal drugi bataljon slovenskih domobrancev z Rakeka, ki so ga za to operacijo pripeljali v Grosuplje, od koder je začel napadati proti Malern Korinju in Ambrusu. Njegova ost je bila uperjena proti osmi brigadi XVIII. divizije. Četrta je bila bojna skupina Schmitz iz delov posadnih nemških in domobranskih čet iz Velikih Lašč, Ribnice in Kočevja. To je bil bataljon, ki so mu dodelili akcijske naloge v obči smeri Kočevje—Mala gora—Smuka. Naperjena je bila proti enotam XVIII. divizije in artileriji sedmega korpusa.⁴⁰

Sovražnik je imel torej na voljo *šest bataljonov* s 16 do 17 četami, precej močne artilerijske enote in nekaj tankov; skupaj okoli 2500 mož.

Sedmi korpus je tedaj razpolagal z dvema divizijama, XV. in XVIII., s sedmimi brigadami in z dvema štajerskima brigadama ali skupno z devetimi brigadami in tremi odredi ter

artilerijo sedmega korpusa.* Glede številčne moči in pehotne oborožitve je bil korpus dvakrat močnejši od sovražnika. To je pomenilo, da ofenzivna operacija nemško-domobranskih čet ne bi smela biti poseben problem za partizanske enote v Ljubljanski pokrajini. Sovražnik pa je imel veliko prednost v pobudi, ker je bil napadalec in je zato lahko manevriral in zlasti v začetku poljuhno zbiral poglavitne sile na tistih smereh, ki so bile zanj ugodne. Dobro je poznal razmestitev partizanskih čet in imel je dobro radijsko in telefonsko zvezo.

Poraz pri Občinah

Gubčevo brigado so postavili na glavno komunikacijo, ki je povezovala domobranski center v okolici Stične z Novim mestom. Bila je kot *nekaka vaba*, po kateri naj bi hlastnile sovražnikove čete, nakar bi jih stisnili z dveh strani in jih temeljito oklestili. Gubčeva brigada je ostala na Občinah nekako osamljena, brez direktiv, ki naj bi osvetljevale neko določeno bojno idejo o njeni vlogi na tem položaju. Ničesar ni bilo, kar bi brigadine skrbi glede možnosti za obrambo razpršilo.

Bojna skupina Schumacher je 16. oktobra po že preizkušeni taktiki začela operacijo. Skoraj neopaženo so se skozi gozdove začele čete gibati proti Občinam in Dobmiču. Ze 16. oktobra so hotele zasesti izhodiščne položaje, da bi kolikor mogoče presenetile brigado, ko bi jo 17. oktobra navsezgodaj napadle. Nekoliko bolj odprto se je gibala bojna skupina iz Novega mesta, ki je imela nekaj tankov, kamionov in kar močno topništvo. Ta bojna skupina je že okoli 11. ure zjutraj prišla v Trebnje. Brigadni obveščevalci so poročali, da je v njej kakih 300 Nemcev in prav toliko domobrancev. Ker je bilo nevamo, da bi brigado napadli z dveh smeri, to je iz Šentvida pri Stični proti Občinam in iz Trebnjega čez Grmado proti Občinam, je brigada postavila na ključne položaje Grmade in Vrhtrebnjega en bataljon.

* Glavni štab Slovenije je 5. oktobra ukazal preimenovati prvo slovensko artilerijsko brigado v artilerijo sedmega korpusa. V načrtu je bila ustanovitev divizijske artilerije. Ukaz glavnega štaba Slovenije z dne 5. oktobra 1944 o preformiranju prve slovenske artilerijske brigade v artilerijo sedmega korpusa. Zbornik VI-16-90.

Bila je upravičeno *vznemirjena*, ko so patrolje poročale, da so opazile sumljiva gibanja domobrancev okoli Občin. Nekatere patrolje so bile že dopoldne opazile večje kolone, vendar niso mogle po vedati, kje so se ustavile in kakšen je njih namen. Zato je napetost v brigadnem štabu pa tudi med borci vedno bolj naraščala, kar je vplivalo na bojno moralo. Brigada je bila s telefonom povezana s štabom XV. divizije v Stranski vasi pri Zužemberku. To je sicer bilo dobro, toda s prihodom domobranskih skupin na območje med štabom divizije in brigado je ta prednost postala dvorezna. Dopoldne je bila namreč telefonska zveza med brigado in divizijo prekinjena. Komandant brigade je poslal telefoniste in v eni uri je bila zveza ponovno vzpostavljena. Iz divizijskega štaba se je oglasil namestnik komandanta divizije Janez Hribar, ki je spraševal za razmere na odseku Gubčeve brigade. Ko mu je neki član poveljstva pojasnil, da so domobranci v gozdu okoli Občin, tega ni verjel, češ da patrolje prinašajo panične novice. Kmalu se je izkazalo, da telefonske zveze med divizijo in brigado niso vzpostavili partizani, marveč nekdo drug. Od odposlanih partizanov se je namreč vrnil samo eden, ki je povedal, da so jih ob telefonski liniji blizu vasi Gorenje Kamenje nenadoma napadli domobranci, ki so vse telefoniste, ražen njega, ujeli. Povedal je še, da linije sami niso utegnili popraviti. Torej imajo domobranci telefonsko linijo v svojih rokah in prisluškujejo pogovorom. Vse do opoldne domobranci na patrolje niso streljali. Prvi strelji so se šele popoldne oglašali. Ko so poslali del prateža, ki ga je varovala ena četa tretjega bataljona, iz Luže proti Železnem, so jo domobranci napadli in ubili pet partizanov. Brigada je zvečer okrepila zasede okoli Občin in začela pošiljati še močnejše patrolje v okolico, da bi se zavarovala proti nočnemu presenečenju. Vse enote so bile v strogi pripravljenosti.

Zvečer je bil sklican posvet brigadnega štaba, da bi presodili položaj in našli elemente za nadaljnje ukrepe. Sklenili so, da bo drugi bataljon, ki je bil tedaj na Grmadi, napadel sovražnika okrog Gorenjega Kamenja. Njegovo mesto bo zavzel prvi bataljon, medtem ko bo tretji zasedel Občine. Ker so slutili, da bo boj hud, so izdali bataljonskim komandantom navodila, naj se v primeru umika vse enote zberejo na Vrh-trebnjem. Najprej je 17. oktobra ob enih odšel v akcijo drugi bataljon proti Gorenjemu Kamenju. Za njim je odkorakal

prvi bataljon s pratežem. Brigadni komandant pa je po telefonu sporočil divizijskemu štabu načrt brigadnega štaba. Nekateri člani brigadnega poveljstva so bili že prej nasprotovali, da bi karkoli sporočali po telefonu, ker so bili prepričani, da domobranci prisluškujejo. Ker pa je bilo sporočilo že oddano, so se v štabu nekoliko sprli, kar je sicer bilo v brigadnem poveljstvu neobičajno. Toda nevaren položaj je zahteval enotnost, zato so se hitro pomirili. Drugi bataljon je nedaleč od Občin naletel na sovražnika in ga napadel. Domobranci so se potuhnili, obšli drugi bataljon in nadaljevali pot proti Občinam. Prav na čistini med Grmado in Gbčinami so se srečali s prvim bataljonom. S tem bataljonom je bil tudi namestnik političnega komisarja brigade Hinko Bratož-Okni. Domobranci so izkoriščali brigadne znake za spoznavanje in se čedalje bolj približevali bataljonu. Borci niso bili prepričani, da imajo pred seboj drugi bataljon, ker jim je bilo sovražnikovo gibanje sumljivo. Zato je Hinko Bratož-Okni zahteval, naj pride bliže komandir, ki je v ospredju nasprotne kolone, da se bo prepričal, kdo so. Neki domobranec se je res približal in ustrelil Bratoža v trebuh. Tedaj se je

Partizanski puškomitraljezec. (Foto Božidar Jakac decembra 1944.)

sovražnik v trenutku razvil v strelno vrsto, prižgal rakete, da je bilo svetlo kot podnevi, in iz neposredne blizine začel streljati na partizane. Veliko partizanov je padlo ali bilo ranjenih s prvimi strelji. Prvi bataljon *se je zmedel* in se začel v neredu umikati. Le malokdo je streljal. Tedaj se je znašel tretji bataljon, ki je bil le kakih 200 metrov od bojišča. Odprl je ogenj na domobrance in jih toliko zadržal, da se beg prvega bataljona ni spremenil v popolno katastrofo. Prvi bataljon je našel čas, da se je *izmotal* iz bojnega meteža in odšel proti Grmadi. Domobranci so se nato spustili v boj s tretjim bataljonom. Imeli so veliko premoč in tudi tretji bataljon se je moral umakniti z velikimi izgubami. Borci so se kar po skupinah prebijali na dogovorjeno mesto na Vrhtrebnjem. Tudi drugi bataljon se je po skupinah prebijal na Grmado. Veliko skupin se je gibalo po bojišču in okoli njega ter padalo v roke domobranskim bataljonom, ki so jih lovili in pobijali. Nekateri so se prebili čez dolensko cesto k štajerskima brigadama. Z njimi so borci srečno prenesli hudo ranjenega Hinka Bratoža in ga tako resili. Nočni spopad Gubčeve brigade z domobranci se je končal z *največjim porazom*, kar jih je bila brigada doživela od svoje ustanovitve.

Dopoldne so se brigadne enote zbrale na Vrhtrebnjem, vendar je borcev še veliko manjkalo. Nekaj čet so postavili na položaje okoli Grmade, da bi zavarovali ranjence. Manjša izvidniška domobranska skupina je prišla do Grmade in se po krajšem streljanju vmila proti Občinam.⁴¹ Brigada je bila tako slaba, da za resnejši boj ni bila sposobna. Veliko ranjencev je vozila s seboj. Zato se je začela umikati proti Krki na območje Srednjega Lipovca. Najprej je šel pratež v spremstvu prvega bataljona proti Rdečemu kalu. Takoj za njim sta odšli četi tretjega bataljona in del drugega. Tretji bataljon je nekaj časa ostal na Rdečem kalu kot zaščitnica in se po enournem postanku tudi začel pomikati za brigado. Ko se je brigada namestila v Srednjem Lipovcu, je ugotovila, da manjka pol drugega bataljona, ki je bil pri Občinah odrezan. Manjkal je tudi protioklopni vod tretjega bataljona.

Štabu brigade situacija ni bila popolnoma jasna. Nikoli ni objavil točnih podatkov o izgubah v boju pri Občinah. V operacijskem poročilu za 17. oktober je povedal, da mu ni še točno znano, koliko mrtvih in ranjenih je brigada imela. Tudi obseg poraza mu ni bil znan. Štabu XV. divizije je 17.

oktobra zvečer, to je na dan boja pri Občinah, poročal, da mislijo, da ni bilo dosti žrtev, da pa pogrešajo 168 tovarišev iz vseh bataljonov, med njimi namestnika komandanta brigade Janeza Šubica; da so se izgubile štiri mule z opremo ter da ni orožja pogrešanih. Brigadni politični komisar je bil glede izgub optimist. V dnevniku je zapisal, da ima brigada verjetno okoli 30 mrtvih in ranjenih. Dejansko pa je imela brigada okoli 120 mrtvih, ranjenih in pogrešanih. V operacijskih dnevnikih poročilih je brigada za vsak dan navajala med pogrešanimi okoli 120 do 185 borcev, ne da bi to pojasnjevala. Šele v operacijskem poročilu za 25. oktober je brigadni štab navedel, da je zbrisal iz seznama 139 borcev, ki so bili pogrešani. Vseh ne moremo prištevati med mrtve ali ujete, ker je bilo med njimi nekaj Štajercev, ki so po preboju verjetno ostali pri štajerskih brigadah. Zaradi izgub se je številčno stanje brigade občutno zmanjšalo. Dne 16. oktobra, torej dan pred bojem pri Občinah, je imela po spisku 627 borcev in bork, na mestu pa 611. Naslednji dan izkazuje še 608 borcev po spisku, 418 na mestu in 185 pogrešanih. Številčno stanje 25. oktobra pa je bilo 443 po spisku in 420 na mestu. Brigada je torej izgubila skoraj tretjino ljudi. Stanje v partijski organizaciji pa je bilo naslednje: pred bojem okoli Občin je bilo v brigadi 130 članov KP po spiskih, na mestu pa 118, kandidatov je bilo po seznamih in na mestu 54, skojevcev so imeli po spiskih 165, v brigadi pa 149. Dne 31. oktobra pa je bilo v brigadi 142 članov KP, od teh na mestu 124, kandidatov je bilo po seznamih 38, od teh jih je bilo 35 v brigadi, skojevcev so našeli 121 po seznamih, na mestu pa jih je bilo le 96.⁴² Iz podatkov je razvidno, da se jfe število skojevcev občutno zmanjšalo.

Še eno brigado so domobranci presenetili. To je bila osma brigada XVIII. divizije. En njen bataljon je drugi bataljon slovenskih domobrancev presenetil v Malem Korinju, pri čemer je imel bataljon nekaj manj kot 100 mrtvih, ranjenih in pogrešanih.

Nadaljevanje obrambnih bojev

Na drugih bojiščih tega dne sovražnik ni imel take sreče. Ko je Cankarjeva brigada na položajih okoli Žužemberka in Rebri 17. oktobra zvedela, da so domobranci okoli Kamenja,

je poslala nad nje dva bataljona, ki sta jih dobro izdelala in jih pognala proti Šentvidu pri Stični. Tudi en bataljon 15. brigade so poslali Cankarjevi na pomoč, vendar so Cankarjevci v enournem boju že opravili z domobranci. Sovražnik je napadel tudi obe štajerski brigadi. Toda Štajerci so odbili vse napade sovražne bojne skupine.

Ker je prvotni načrt štaba sedmega korpusa za napad na Višnjo goro propadel, se je odločil za novo operacijo, za katero si je obetal veliko uspeha. Glavni štab mu je namreč ukazal, naj korpusove enote začno z ofenzivnimi operacijami proti sovražnim kolonom, ki prodirajo na osvobojeno ozemlje. S tem dosedanje ofenzive niso opustili, temveč le spremenili cilje.⁴³ Glavni štab je dal tudi taktična navodila, da je treba za cilj operacij izbrati kolono na liniji Novo mesto—Šentvid pri Stični, ker je na tej komunikaciji bilo zbranih največ partizanskih sil. Kolono je treba napasti z velikimi zbranimi močmi. Povelje glavnega štaba Slovenije nadalje pravi, da bodo partizanske enote nemudoma prešle v likvidacijo domobrantskih postojank v Šentvidu pri Stični, v Stični ali Višnji gori po izboru, kakor ga bo pač narekovala situacija, potem ko bodo razbile sovražnikovo ofenzivnost na osvobojenem ozemlju in pognale njegove kolone v oporišča.

S poveljem za operacije je glavni štab dal temeljne zamisli za nadaljnje akcije sedmega korpusa, ki so postale vodilo boja. Na podlagi tega je sedmi korpus še istega dne, tj. 18. oktobra, izdelal svoje povelje, katerega zamisel je bila, da bo XV. divizija oklenila sovražnikovo skupino v okolici Trebnjega z juga in napravila obroč na liniji Trebnje—Občine. S severne strani bo sklenil širši obkolitveni obroč operativni štab štajerskih brigad 2 obema enotama na liniji Mrzla luža—Hudenje—Meglenik. Osemnajsta divizija bo varovala zaledje operativnega področja v Suhi krajini in proti Grosupljemu, Dolenjski odred bo na nemški meji med Tržiščem in Sv. Križem. Petnajsta divizija bo z Gubčevo brigado sama zavarovala novomeško smer. Artileriji so ukazali, naj se pripravi na sodelovanje v akciji proti Trebnjemu.

Tudi XV. divizija je napravila načrt za izvedbo operativnih nalog sedmega korpusa. Gubčeva brigada je 18. oktobra prejela nalogo, naj *zapre smer* Novo mesto—Trebnje in smer iz Mirne peči proti Golobinjeku in Kalu.

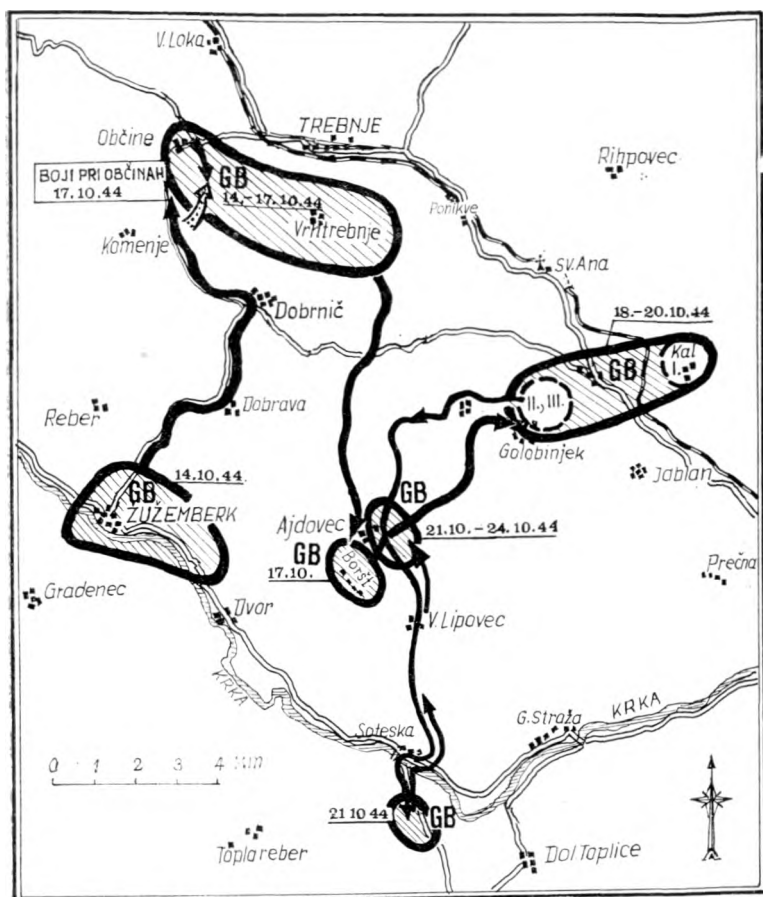
Tudi sovražnik je imel svoje načrte. Še vedno je imel pobudo v svojih rokah. Še istega dne, ko so bila izdana bojna povelja za obkolitev njegove formacije, je postavil z akcijo vse načrte sedmega korpusa na glavo. Dne 18. oktobra so se namreč dogodki takole odvijali: dopoldne je Gubčeva brigada že bila na odrejenem odseku med Ajdovcem, Novim mestom in Mimo pečjo. Takole se je razporedila: štab brigade je bil v Gorenjem Ajdovcu, prvi bataljon pri Sv. Ani in na Kalu, drugi je bil v Gorenjem Ajdovcu, tretji pa tudi tam. Popoldne pa se je primaknila k dolenski cesti. Medtem ko je prvi bataljon ostal na prejšnjih položajih pri Kalu, sta drugi in tretji zasedala Golobinjek. Zahodno od Gubčeve je bila petnajsta brigada na Grmadi in Vrhtrebnjem. Obe brigadi sta bili pripravljeni začeti akcijo za obkolitev sovražne skupine okoli Trebnjega. Toda proti večeru je sovražna skupina v okolici vasi Reber nepričakovano napadla Cankarjevo brigado in jo po kratkem boju pregnala proti Zafari. Cankarjeva brigada to noč torej ni mogla na položaje pri vasi Občine. Tudi Gubčeva brigada ni obstala na položajih. Bataljoni so se spopadali s sovražnikom, ki je prodiral iz Trebnjega proti Mirni peči in od tod proti Jordankalu. Pozicija Gubčeve brigade ni bila kdove kako trdna.

Sovražnik je *nadaljeval ofenzivno operacijo*. Napadati je začel vzhodni del Suhe krajine med Krko in dolensko železnico.

Petnajsta divizija je v soglasju s sedmim korpusom morala začasno opustiti prejšnji načrt in si poiskati drugega. Odločila se je, da bosta Gubčeva in 15. brigada ostali približno na položajih, kl sta jih bili* dosegli, Cankarjeva brigada in 10. brigada XVIII. divizije pa bosta 19. oktobra najprej pregnali sovražnika pri vasi Reber, nakar bo Cankarjeva odšla proti Občinam izpolnjevati prej pripravljeni načrt.

Gubčeva brigada se je 19. oktobra tako razmestila, da je bil prvi bataljon pri Sv. Ani, torej kar na cesti med Mimo pečjo in Trebnjem, drugi okoli Pungerta in Dečje vasi, tretji pa okoli Jordankala.

Tretji bataljon je 19. oktobra ob 6. napadel sovražnika, ki je šel po cesti Novo mesto—Trebnje. Ob 12. uri so borci ponovno opazili večjo kolono, ki je šla iz Trebnjega po cesti proti Mirni peči. Poveljstvo brigade je slutilo, da bodo domobranci in Nemci še isti dan prišli proti Jordankalu, zato

Bojna pot od 14. do 24. 10. 1944

sta dva bataljona zasedla primerne položaje. Drugi je bil pri Pungertu, tretji pa pri Jordankalu ob cesti, vtem ko so že prej poslali prvi bataljon čez železnico na odsek Mirna—Trebelno. Popoldne je sovražnik res prišel z dvema tankoma po cesti do Jordankala. Tretji bataljon ga je napadel, a se je moral po kratkem boju umakniti proti Ostremu vrhu, nato pa v Gorenji Ajdovec. Pri tem bataljonu sta bila komandant brigade in pratež. Do Pungerta, kjer je bil drugi bataljon,

sovražnik ni prišel, zato je bataljon ostal tam do 10.30 naslednjega dne, nakar je odšel na Ostri vrh. Pri tem bataljonu sta bila namestnik komandanta brigade Janez Subic in politični komisar brigade Stane Škrlič. Komaj je bataljon zapustil Pungert, je vas sovražnik z večjimi silami obkolil in še Jordankal. Ker tu ni bilo partizanov, je nadaljeval pot mimo Ostrega vrha proti Ajdovcu. Drugi bataljon je z Ostrega vrha opazoval sovražnikovo kolono, ki je bila kakih 300 metrov daleč, a se ni upal odločiti, da bi jo napadel. Bataljon je namreč imel izredno slabe položaje in ni vedel, če tudi z druge strani Ostrega vrha ni sovražnika. Tako so domobranci in Nemci nemoteno šli mimo bataljona in na Ajdovcu napadli tretji bataljon s pratežem. Z Ostrega vrha je drugi bataljon odšel na Mali vrh, kjer je prenočil, nato pa je 21. oktobra ob 6. uri odšel na Gorenji Ajdovec. Tam je dobil zvezo s tretjim bataljonom, ki je po boju na Ajdovcu brez potrebe odšel čez Krko v Podhosto. Proti večeru 21. oktobra se je tretji bataljon s pratežem vrnil na Ajdovec in se pridružil brigadi. Prvi bataljon se je premaknil v okoliš Trebelnega.⁴⁴

Sovražne kolone so *prekrižarile* skoraj vse območje Ajdovca in Brezove rebri. Cankarjeva in deseta brigada sta sicer pognali sovražnika iz okolice Rebri, toda enote XV. divizije so bile tako nepovezane in pritisk tako močan, da niso mogle organizirati skupne akcije. Enote sedmega korpusa so zaman poskušale priti iz obrambe v ofenzivo.

Tedaj je partizane prijetno razveselil velik in pomemben dogodek. Dne 20. oktobra 1944 je skupina korpusov in partizanskih enot Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije s podporo enot Sovjetske zveze osvobodila Beograd. V zvezi s tem je glavni štab poslal vsem enotam navodilo, v katerem povečuje ta dogodek in zahteva, naj ga slavijo v vseh enotah. Glavni štab Slovenije zahteva, naj novico o osvoboditvi Beograda borcem slovesno sporoče, naj pohvalijo najbolj prizadevne borce ter naj sestavijo predloge za odlikovanja. Zvečer naj bodo zabave z manifestacijami. Štabi naj pošljejo maršalu Titu čestitke ob osvoboditvi Beograda. Tri dni pa naj gorijo kresovi. Brigada je ob tej priložnosti priredila veliko proslavo osvoboditve Beograda.

Štab XV. divizije je nadaljeval s prizadevanji, da bi izvedel svoj načrt o operativni obkrožitvi sovražnikovih sil okoli

Trebnjega. Poskušal je tudi z nepričakovanimi manevri. Sprva je namreč hotel poslati Gubčevo in 15. brigado čez dolensko železniško progo, da bi napadli s severne strani. Načrt pa se je izjalovil. Gubčeva brigada namreč ni bila kompletna. Le prvi bataljon je bil na drugi strani proge. Petnajsta brigada pa je odšla čez Krko pri Dvoru, ker jo je sedmi korpus začasno podredil XVIII. diviziji, da bi sodelovala pri obrambi kočevske in ribniške smeri.

Devetnajstega oktobra pa je prišlo do važnih obratov na južnem delu Suhe krajine. Enote XVIII. divizije so popustile na odseku Hin je—Lašče nad Dvorom in sovražnik je *prodril do Lašč*. S tem je operativni odsek XV. divizije med Krko in dolensko železnico postal drugorazrednega pomena. Korpusov štab je v noči na 20. oktober premestil Cankarjevo, Šlandrovo in deseto brigado čez Krko v Suho krajino. Sovražne skupine so se kljub temu spojile ob Krki ter se takoj zatem začele umikati z jedrom sili proti Novemu mestu in dolenski železnici, z manjšimi pa skozi Suho krajino proti Kočevju oziroma Velikim Laščam. V hudih bojih pri Hinjah, Ratju, Visejcu, na hribu Banovka, v Korinju in pri Laščah je imel sovražnik velike izgube. Brigade pa so imele 29 mrtvih,

Franc Rozman-Stane na obisku pri Gubčevi brigadi

102 ranjena, 235 pogrešanih. Največ izgub je imela deseta brigada.⁴⁵

Drugi in tretji bataljon Gubčeve brigade sta bila 22. oktobra okoli Ajdovca. Ta dan je obiskal brigado komandant glavnega štaba Slovenije generallajtnant Franc Rozman-Stane. Z osebnim avtomobilom se je pripeljal čez Dvor. Sklical je posvet brigadnega štaba, da bi se pogovoril o položaju na bojišču in o razmerah v brigadi. Pol ure po prihodu komandanta Rozmana so domobranci nepričakovano napadli Gubčevo. Pregnali so zasedo nad vasjo in se začeli spuščati po strmini v vas. Najprej so se spopadli s četo, ki je bila poslana za okrepitev zasedi. Oba bataljona sta se umaknila iz vasi v gozd; tu sta bila tudi štab brigade in komandant Stane. Med umikom niso utegnili vzeti s seboj del prateži z mulami in opremo. Tudi komandantovega avtomobila se jim ni posrečilo skriti. Bataljona sta se v gozdu preuredila in udarila po domobrancih, ki sta jih kmalu pregnala. Protinapad so izvedli tako hitro, da domobranci niso utegnili odpeljati vseh mul in uničiti komandantovega avtomobila. Zaplenili so le devet mul in nekaj opreme. Brigada se je bila v Ajdovcu slabo varovala in odtod presenečenje. Štab brigade je pričakoval ostro kritiko komandanta Staneta. Toda ta ni kritiziral brigade, marveč je pohvalil borce, ki so tako hitro in uspešno opravili s sovražnikom, čeprav je bilo v začetku nekoliko zmešnjave. Po krajšem pogovoru se je nato komandant Stane odpeljal po cesti v Dvor.⁴⁶

Brigada je imela ta dan enega mrtvega in dva ujeta. To so bile žrtve patrulje, ki so jo presenetili domobranci. V Ajdovcu ni bilo izgub, le nekaj borcev so pogrešali. Gubčevi je po napadu priskočil na pomoč tudi del Cankarjeve brigade.

To so bili zadnji boji med ofenzivnimi operaci jami nemško-domobranskih enot. Oceno o ravnan ju podrejenih enot je dal štab XV. divizije v poročilu z dne 21. oktobra, v katerem pravi, da je sovražnik poskušal prehajkati osvobojeno ozemlje, kar pa se mu ni posrečilo, zato se je umaknil v postojanke. »Edinice XV. divizije so se v teh akcijah slabo izkazale, ker niso držale svojih sii skupaj in niso odločno napadale sovražnika, temveč jih je sovražnik napadel. Nekatere edinice so se brez potrebe prevrgle preko Krke.«⁴⁷

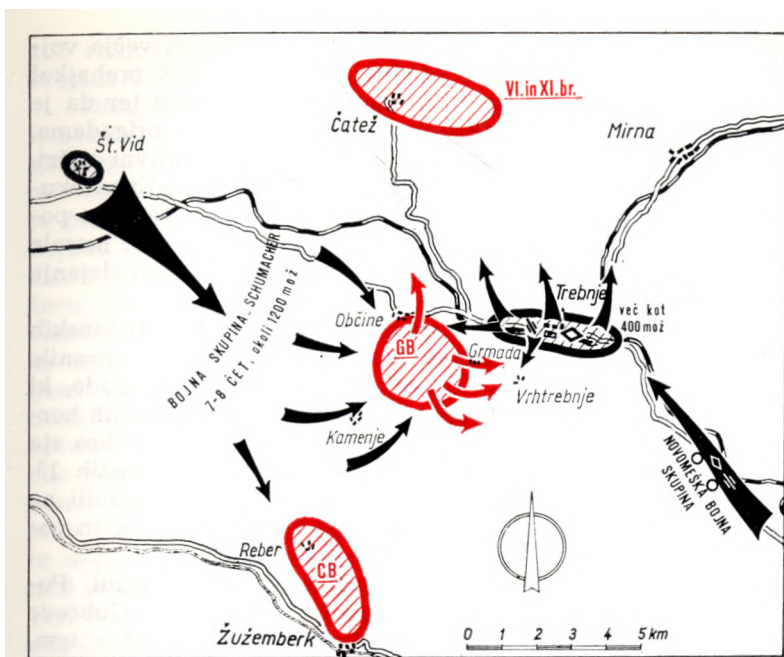
Sovražnikovo ofenzivno operacijo so višji partizanski štabi propagandistično ocenjevali kot neuspešno. Toda če upo-

števamo, da je sedmi korpus tedaj imel še enkrat večjo vojsko, potem se ne bi smelo zgoditi, da je sovražnik prehajkal vso Suho krajino na levem in desnem bregu Krke ter da je prizadejal tako hude poraze dvema partizanskima brigadama, Gubčevi in osmi. Sovražnik je dosegel svoj operativni načrt, ko sta se na Krki združila se verna in južna operativna skupina in s tem končali operacijo. Resda se ni sovražniku posrečilo vreči enot sedmega korpusa s tečajev, da bi se morale umakniti iz Suhe krajine, vendar moramo njegovo dejanje imeti za *uspešno*.

Opozoriti je treba na *trdoživost* nekaterih partizanskih brigad, ki so izgubile veliko borcev a so vendarle ohranile veliko bojno sposobnost. To velja za Cankarjevo brigado, ki je med ofenzivo imela le nekaj nad 300 za boj sposobnih borcev, pa je vendarle izpeljala dobre akcije. Izredno dobro sta delovali štajerski brigadi, ki sta sicer v prvih spopadih 15. oktobra imeli velike žrtve a vendar ništa mnogo izgubili na udarnosti. V ofenzivi sta dobro branili čateški odsek in sovražniku prizadejali naj več izgub.

Najslabše se je v ofenzivi godilo Gubčevi brigadi. Pojasniti je treba vzroke, ki so pripeljali do poraza Gubčeve brigade pri Občinah. Prvi in poglavitni vzrok je bil v tem, da so domobranci z veliko premočjo napadli brigado. Tu je bil uporabljen velik del bojne skupine Schumacher. V tej skupini so bile tudi tište domobranske čete iz četrtega bataljona, ki so bile vajene zahrbtnih napadov in ki so jim v akcijah prišle prav vse mogoče zvijače. Drugi vzrok je bila neprimerna postavitve brigade na položajih, ki so bili neposredno nastavljeni sovražnikovemu udaru. Tretja napaka pa je bila, ker brigadni štab že 16. oktobra ni energično ukrepal in se z vso brigado postavil na dominantne položaje na Vrh-trebnje, kjer bi se lahko branil, dokler ne bi šle v boj druge partizanske enote. Nepremišljenost pri povezovanju z divizijo je tudi verjetno prispevala k porazu.

Še neko pomanjkljivost so imeli v brigadi. Ko so sprejeli odločitev, so se člani poveljstva razdelili po bataljonih. Brigadni komandant je imel navado, da se je priključil kakemu bataljonu, s čimer je pravzaprav odložil dolžnost komandanta brigade in postal komandant bataljona. Posledica je bila neenotnost v izvajanju načrtov brigadnega štaba. S tem je bila okrnjena tudi pobuda dobrih komandantov bataljona-

Poraz brigade pri Občinah 16. in 17. 10. 1944

nov. Vedeti je treba, da to ni bila specifična praksa le v Gubčevi brigadi, marveč skoraj povsod v enotah NOV Slovenije. Vzrok za tako delovanje poveljniškega kadra je bil v tem, da enote niso imele zadosti učinkovitih pripomočkov za zvezo. Člani štabov so z osebno udeležbo v nižjih enotah prenašali štabne načrte in jih poskušali učinkovito izvajati. Ta praksa je postala sčasoma pravilo v poveljevanju.

Politični komisariat XV. divizije je v poročilu glavnemu štabu Slovenije analiziral stanje v Gubčevi brigadi. Menil je, da je bila poraza pri Občinah kriva nepravilnost pri znakih za spoznavanje, ki so prišli v roke domobrancem. Poveljniki se v boju niso znašli in brigada je bila razbita. Šele pozneje so spoznali, da je brigada imela celo 180 pogrešanih borcev. Boji, zlasti pa psihoza ofenzive je mnogo bolj negativno vplivala na poveljnike kot na borce. Borci so bili dobri, funkcionarji pa so popustili. Potegnili so se nazaj in postali

preveč previdni. Njihove oči so bile obrnjene k Rdeči armadi. »Čakali so prihod zaveznikov in so mislili, da nam bo sodbodo prinesena na krožniku«. Del krivde za neuspeh je tudi na štabu brigade, nadaljuje politični komisariat, ter na njegovih medsebojnih odnosih. Hrabrega komandanta brigade so gledali kot nekakega vrinjenca in neljubega gosta. Želeli so si nazaj bivšega komandanta Vinka Mojškrcja-Jesena, s katerim so se imenitno razumeli. Divizijski štab se je o tem pogovarjal s štabom brigade, vendar ni dosti pomagalo. Tako so bili bataljoni raztepeni, štabi omrtveli in naveličani. Divizijski štab si je prizadeval, da bi to popravil. Intenzivno vojaško in politično delo in razdelitev nove opreme naj bi izboljšala razmere. Predvsem je bilo to delo posvečeno štabom, saj so bili borci dobri. Divizijski štab je zahteval, naj gredo člani poveljstva brigade in bataljonov med borce in naj se tam lotijo drobnega, osebne dela pri vzgajanju partizanov. Popustila je tudi disciplina. Štabi so menili, da ne morejo zahtevati od borcev take discipline kot jo sicer terjajo, kadar so dolgi pohodi in hudi boji. Med ofenzivo je bilo veliko dezertirjev. Vzrok so bili slaba obleka in obutev ter nepravilno razmerje do Primorcev in Štajercev. Nekateri Primorci, ki so bili mobilizirani in so bili polni sovraštva do italijanskega fašizma ter upanja, da se bodo v partizanskih enotah na Dolenjskem lahko maščevali za vsa ponižanja, so v brigadi ozmerjali za Italijane. Primorski aktivisti so novomobilizirancem slikali osvojeno ozemlje na Dolenjskem kot obljubljeno deželo, namesto tega pa so doživeli razočaranja, zato so pobegnili. Večinoma pa so patrolje zalednih ustanov na Notranjskem in Primorskem polovile te dezertirje in jih vračale pod stražo, nakar so jih izročali sodiščem. S Štajerci je bilo drugače. Mnogi so zapustili brigado organizirano, odšli čez Savo in se vključevali v partizanske enote četrte operativne cone. Te so jih zelo rade sprejemale in niso izvajale nikakršnih posledic. To je opogumilo še druge in boj proti dezertirstvu je bil v brigadi zaradi tega še bolj težaven. Velikokrat se je zgodilo, da se je brigada premikala tako naglo in tako često, da je mnoge patrolje in razne skupine niso več našle, ko so se vmile. Ker je bila ofenziva, brigada tudi ni puščala javke, da ne bi prišle v sovražnikove roke. V takih primerih so si partizani pomagali tako, da so ubrali najbolj znano in priljubljeno pot domov na Štajersko ali pa

Primorsko. Do Štajercev novincev so včasih tudi odgovorni funkcionarji imeli nepravilen odnos. Ko so nekoč pripeljali v brigado 45 novincev-Stajercev, je neki član brigadnega štaba vzkliknil: »Jej, jej! Zopet smo dobili 45 kripeljnov!« Seveda so bili ti novinci razočarani, saj so po dolgi, mučni, naporni in nevarni poti v brigado pričakovali topel sprejem.⁴⁸

Čeprav je bila brigada trdoživa, ne bi smeli podcenjevati razdiralne moči udarca, ki ga je bila prejela pri Občinah.

Sovražnikova ofenzivna akcija je naznanjala še mnoge hude in krvave boje.

OPOMBE

¹ Ukaz komandanta SS in policije osemnajstega vojnega okrožja z dne 30. avgusta 1944, Zbornik VI-15-177.

² Glej okrožnico glavnega štaba Slovenije z dne 11. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 150/I-3, navodila glavnega štaba Slovenije z dne 8. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 150/III-7, in okrožnico CK KPS z dne 10. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 188a/III-BI.

³ Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. avgusta 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-15-92.

⁴ Odlok slovenskega narodnoosvobodilnega sveta z dne 20. avgusta 1944 o izrednih ukrepih proti okupatorjevim sodelavcem in drugim izdajalcem, Zbornik VI-15-97.

⁵ Vojni dnevnik Staneta Skrlj a.

⁶ O bojih 22. avgusta 1944 pri Čatežu glej poročilo štaba XV. divizije z dne 24. avgusta 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-15-116.

⁷ Opis boja na Catežu 24. avgusta 1944 je po poročilu štaba XV. divizije z dne 25. avgusta 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-15-121, in po situacijskem poročilu obveščevalnega centra sedmega korpusa z dne 27. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 157a/I-l.*

⁸ Opis boja pri Trebči vasi je prirejen po vojnem dnevniku Staneta Skrlja, po poročilu štaba sedmega korpusa z dne 21. septembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-16-57, po situacijskem poročilu obveščevalnega centra sedmega korpusa z dne 28. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 157a/I-l, po bojnem povelju štaba sedmega korpusa z dne 28. avgusta 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-15-134, in po poročilu štaba XV. divizije z dne 29. avgusta 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-15-140.

• Poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 28. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 188/III-2.

¹⁰ O boju pri žužemberku 29. avgusta 1944 glej poročilo štaba sedmega korpusa z dne 21. septembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-16-57, situacijski poročili obveščevalnega centra sedmega korpusa z dne 1. in 2. septembra 1944, arhiv IZDG,

fase. 157a/I-1 in 154a/I-1, ter poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 29. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 188/III-2.

¹¹ Poročilo pomočnika političnega komisarja Gubčeve brigade centralnemu komiteju KPS za čas od 15. do 31. avgusta 1944, arhiv CK KPS.

¹² Tudi tam.

¹³ Ukaz vrhovnega komandanta NOV in POJ maršala Josipa Broza-Tita štabu sedmega korpusa z dne 17. avgusta 1944, arhiv IZDG, fase. 150/II-1.

¹⁴ Podatki so iz vojnega dnevnika Staneta Škrlja.

¹⁵ Podatki o bojih pri Grosupljem, Višnji gori in Stični so po naslednjih dokumentih: poročila štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 14., 16. in 20. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 150/VI-1, petnajstdnevno operativno poročilo štaba sedmega korpusa za čas od 15. do 30. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 154/1-3, bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 11. septembra 1944 podrejenim enotam za napad na Višnjo goro, Zbornik VI-16-32, poročilo Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 16. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2, operacijska poročila Gubčeve brigade štabu XV. divizije z dne 14., 15. in 18. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2 in Hinka Bratoža-Okija Dnevnik partizana II. del str. 251—253.

¹⁶ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-16-118.

¹⁷ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 21. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 188/II-2.

¹⁸ Dokumenti in gradivo, ki so bili uporabljeni pri opisu napada na Poganeč in most pri njem 20. septembra 1944: Vojni dnevnik Staneta Škrlja, Stiplovšek: Šlandrova brigada str. 480 do 489, »Bitka za Poganeč« Hinka Bratoža-Okija v Delu z dne 2. decembra 1967, Dnevnik partizana istega avtorja str. 262—267, bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 17. septembra 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-16-47, poročilo štaba sedmega korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-16-118, petnajstdnevno operacijsko poročilo štaba sedmega korpusa za čas od 15. do 30. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 154/1-3, relacija štaba XV. divizije z dne 2. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa o uničenju postojanke v gradu Poganeč in o rušenju savskega mosta, Zbornik VI-16-85, poročilo operativnega štaba Šlandrove in Zidanškove brigade z dne 26. septembra 1944 glavnemu štabu Slovenije o napadu pri Poganku, Zbornik VI-16-65, tedensko politično poročilo Gubčeve brigade z dne 26. septembra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 152/II-2c, poročilo Gubčeve brigade z dne 21. septembra 1944 štabu XV. divizije za 20. September 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

¹⁹ Operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade za 21. September 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

²⁰ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 23. septembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-16-60.

²¹ Glej poročilo sanitetnega odseka sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije za September 1944, arhiv IZDG, fase. 180/1-3.

²² Dokumenti in poročila, ki osvetlujejo boj pri Preski, so: vojni dnevnik Staneta Škrlja, Dnevnik partizana II. del Hinka Bratoža-Okija str. 270—274, operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade za 27. September 1944 z dne 28. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2, poročilo štaba sedmega korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-16-118.

²³ Glej poročilo štaba sedmega korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-16-118, op 88 in 90.

²⁴ Po vojnem dnevniku Staneta Škrlja.

²⁵ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije o aktivnosti podrejenih enot, Zbornik VI-16-118.

²⁶ Poročilo obveščevalnega centra Gubčeve brigade obveščevalnemu centru sedmega korpusa z dne 5. oktobra 1944, arhiv IZDG, fase. 153/1-3.

²⁷ Povelje štaba sedmega korpusa z dne 22. oktobra 1944, arhiv IZDG, fase. 164/I-16.

²⁸ Poročilo političnega komisarja XV. divizije z dne 24. septembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, arhiv IZDG, fase. 188a/III-1.

²⁸ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 16. septembra 1944, arhiv IZDG, fase. 188/II-2.

³⁰ Glej tedensko politično poročilo Gubčeve brigade z dne 26. septembra 1944 štabom XV. divizije in sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 152/II-2C.

³¹ Glej petnajstdnevno partijsko poročilo XV. divizije z dne 19. septembra 1944, arhiv CK KPS.

³² Operacijska poročila Gubčeve brigade za 4., 20. in 27. September 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

³³ Petnajstdnevno partijsko poročilo XV. divizije z dne 19. septembra 1944, arhiv CK KPS.

³⁴ Vojni dnevnik Staneta Škrlja.

³⁵ Podatki o boju pri Žužemberku so iz vojnega dnevnika Staneta Škrlja, iz poročila štaba XV. divizije z dne 9. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-16-100, in iz operacijskega poročila Gubčeve brigade z dne 8. oktobra 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

O ponovnem boju pri Žužemberku glej vojni dnevnik Staneta Škrlja, poročilo štaba XV. divizije z dne 12. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-16-108 ter operacijski poročili Gubčeve brigade za 10. in 11. oktober 1944. Arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

³⁷ Glej pismo glavnega štaba Slovenije z dne 2. oktobra 1944 vrhovnemu štabu, arhiv IZDG, fase. 13/1.

³⁸ Po avtorjevem spominu in po Stiplovškovi Šlandrovi brigadi, stran 550.

³⁹ Podatki za boje pri Mali Laki in na Čatežu 15. oktobra 1944 so » Stiplovškovi »Šlandrovi brigadi«, stran 549 do 554, v dnevnih poročilih štaba sedmega korpusa o razporeditvi enot, o dnevnem delu in akcijah za oktober 1944, arhiv IZDG, fase. 154/1, v poročilu štaba XV. divizije z dne 16. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-16-114, v operacijskom poročilu štaba Gubčeve brigade za 14. in 15. Oktober 1944 v arhivu IZDG, fase. 189/III-2, v vojnem dnevniku Staneta Škrlja in Dnevniku partizana Hinka Bratoža-Okija str. 295.

⁴⁰ To so podatki iz poročila štaba XV. divizije z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-16-120, op. 5.

⁴¹ Podrobneje o boju pri Občinah glej vojni dnevnik Staneta Škrlja, poročilo štaba XV. divizije z dne 18. oktobra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-16-120, in operacijski poročili štaba Gubčeve brigade za 16. in 17. oktober 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

⁴² O številčnem stanju Gubčeve brigade in o številu partijsko organiziranih partizanih glej petnajstdnevno poročilo partijskoga komiteja XV. divizije z dne 29. oktobra 1944, arhiv CK KPS, ter pregled številčnega stanja članov partije v XV. diviziji z dne 7. novembra 1944, arhiv IZDG, fase. 152/III-4.

⁴³ Povelje glavnega štaba Slovenije z dne 18. oktobra 1944 štabu sedmega korpusa o odložitvi napada na Višnjo goro, Zbornik VI-16-116.

⁴⁴ Po vojnem dnevniku Staneta Škrlja.

⁴⁵ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 21. novembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, arhiv IZDG, fase. 150/II-4.

⁴⁶ Vojni dnevnik Staneta Škrlja.

⁴⁷ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 21. oktobra 1944, arhiv IZDG, fase. 188/III-1.

⁴⁸ Politično poročilo štaba XV. divizije z dne 7. novembra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 152/II-2.

XV

OBRAMBA BELE KRAJINE

Od 24. oktobra 1944 do 24. januarja 1945

Ofenzivna operacija proti sedmemu korpusu se je za sovražnika ugodno končala, toda na jugoslovanskih in na svetovnih bojiščih mu je slaba predla. Osvoboditev Beograda je spodbujala osvobodilna prizadevanja slovenskega naroda. Kazalo je, da bo vojne naglo konec. Partizanske enote v vzhodnem delu države so se začele združevati v redne enote, nove jugoslovanske ljudske armade.

Toda sovražnik je bil na slovenskem ozemlju čedalje bolj napadalen. Močno osvobodilno gibanje ga je oviralo v samem zaledju obeh front: na Balkanu in v Italiji. Nadalje si je prizadeval, da bi partizane na Slovenskem onеспособil za naprejšnji odpor in si zagotovil vsaj prosto gibanje ter nemoteno uporabo komunikacij. Čedalje več čet je imel na voljo.

Napadi na domobransko vozlišč okoli Stične

Komaj se je dobro končala sovražnikova akcija, že se je sedmi korpus začel pripravljati, da bi *povrnil izgubljeno pobudo* in naposled prisilil k molku orožje sovražnikovih skupin v vozlišču okoli Stične in Novega mesta. Ocenil je, da je najbolje nemudoma udariti na domobrance, dokler so še utrujeni od nedavne ofenzive in dokler so še slabotni po udarcih, ki jim jih je zadala partizanska vojska. Taka je bila presoja sedmega korpusa; operacije naj pokažejo, če je bila pravilna. Odločili so se, da bodo napadli četrti bataljon slovenskih domobrancev v Šentvidu pri Stični. Korpus je tudi sedaj uporabil vse enote, s katerimi je razpolagal. Štajerski brigadi sta

bili določeni za neposreden napad na postojanko, XV. diviziji je bilo ukazano, naj z eno brigado blokira Stično in jo demonstrativno napade, XVIII. divizija pa bi varovala ljubljansko smer ter ščitila hrbet proti Velikim Laščam in Rifornici. Zanimivo je, da so sedaj prvič osredotočili težka pehotna orožja — težke minomete, lahke minomete, protitankovske minomete, partope. Artilerija sedmega korpusa je privlekla na bojišče tri tope. Gubčeva brigada je *branila novomeško smer* okoli Sv. Ane, Jordankala in Pungerta. Brigadi so dodelili bataljon 12. brigade za okrepitev ves čas korpusnih operacij. Dvanajsta brigada je na desnem bregu Krke še vedno blokirala Novo mesto.

Operacija se je začela 25. oktobra 1944. Uspeha ni bilo. Sovražnik je prodril iz utrdb in prisilil korpusove enote, da so se borile na terenu, namesto da bi napadale postojanko. Popoldne je XVIII. divizija dovolila, da se skozi njene vrste prebije iz Grosupljega sovražnikova kolona, ki je okrepila ogrožene postojanke in onemogočila nadaljevanje napada.

Gubčeva brigada je 24. oktobra ob 23. uri odšla izpolnjevati nalogo v tej operaciji.* Ves dan so potekale priprave. V brigado je prišel namestnik komandanta XV. divizije Janez Hribar, ki je prinesel podrobna navodila. Bilo je strogo zapovedano, da enote na zavarovanjih brez odobritve korpusovega štaba nikakor ne smejo zapustiti položajev. Zjutraj 25. oktobra je bila brigada že razporejena po načrtu. Prvi bataljon je bil na grebenih okoli Jordankala. Četo je imel v zasedi nad Biško vasjo, da je imela pregled nad cesto med Mimo pečjo in Trebnjem. Drugi bataljon je bil na najvažnejših položajih pri Sv. Ani. Razporedil se je na grebenu, četo pa poslal v zasedo nad predor. Zavaroval se je tudi s hrbta. Tretji bataljon je bil okoli Dečje vasi in Pungerta. Bil je v sredini med ofema bataljonoma in je imel nalogo, priskočiti na pomoč tistemu bataljonu, ki bi bil pomoči potreben. Bataljon 12. brigade so postavili na Brezovo reber.

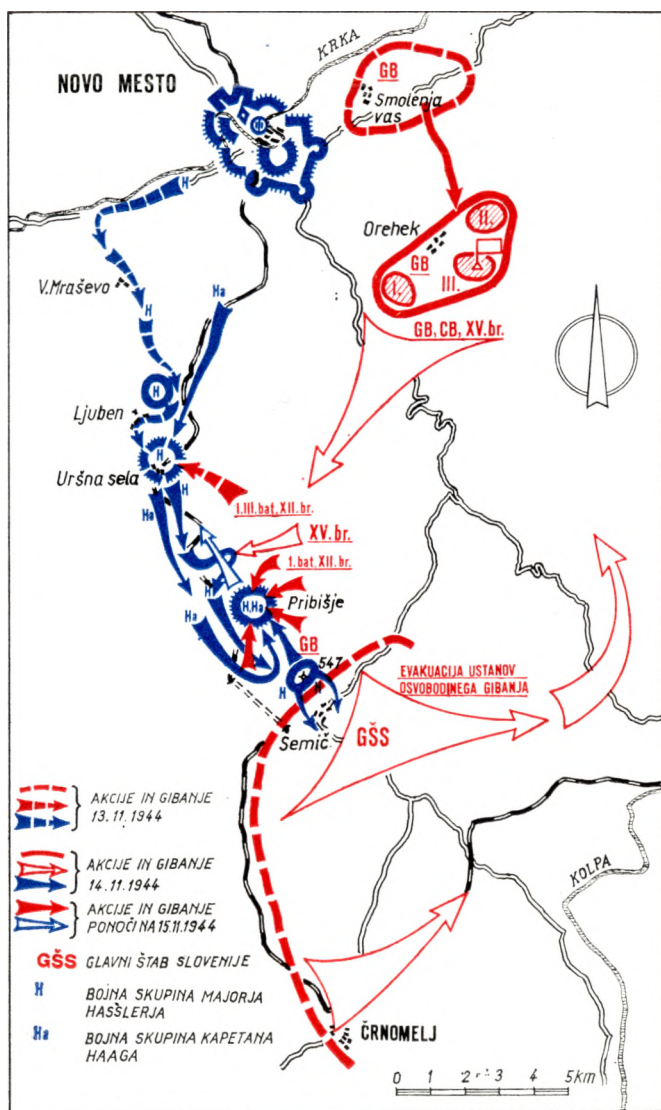
Ze 25. oktobra ob 9. uri je prišla sovražna kolona, domobranci in Nemci, iz Novega mesta skozi Prečno in se napotila proti Brezovi rebri. Spotoma se je trikrat spopadla z bataljo-

* Brigada je bila zopet popolna, ker se je prav ta dan vrnil vanjo prvi bataljon, ki je bil od 19. oktobra 1944 na odseku Mirna-Trebelno.

nam 12. brigade, ga naposled odrinila s položajev in zasedla greben nad Ajdovcem. Kolona je ostala tam do 15. ure, nakar se je vrnila čez Ostri vrh proti Šmavru in v Mirno peč. Ta skupina, kakih 150 do 200 mož, je verjetno imela ukaz, zasesti Ajdovec, da bi bočno branila gibanje čet, ki bi potovale proti Trebnjemu na pomoč posadki v Šentvidu pri Stični. Ena skupina, kakih 150 do 200 mož, je prišla iz Novega mesta v Mirno peč. S seboj je peljala dva tanka in nekaj avtoblind, tri topove in osem kamionov. Verjetno je bila odrejena za pomoč napadeni postojanki, če bi to bilo potrebno. Ko so prišli v Mirno peč, so se tako zavarovali, da so zasedli položaje okrog Mirne peči in Ivanje vasi. Topove so postavili blizu Ivanje vasi. En blindiran avtomobil so postavili proti Jordankalu, drugi pa proti Sv. Ani. Popoldne so Gubčevi bataljoni začeli napadati. Ob 15. uri je četa prvega bataljona napadla sovražnika pri Ivanji vasi. Nemci in domobranci so se pred večerom umaknili v Mirno peč. Prvi bataljon se je spopadel s skupino, ki se je iz Ajdovca vračala v Mirno peč. Boji tega dne niso bili kdove kako ostri niti pomembni. Zvečer je prisel v Vrh bataljon 12. brigade in se tam nastanil.

Naslednji dan (26. oktobra) pa je bilo za brigado nekoliko huje. Drugi bataljon je namreč ob 10.30 opazil, da se je sovražnikova skupina iz Mirne peči usmerila naravnost na njegove položaje. Bataljon je odprl ogenj in jo obstreljeval. Vnel se je boj, ki je trajal kake pol ure. Bataljon ni mogel vzdržati pritiska, čeprav je težki minomet s položajev pri Pungertu obstreljeval sovražnikove vrste. Bataljon se je začel umikati, pri čemer se je izgubilo nekaj borcev. Med umikom pa ga je dohitel kurir s sporočilom brigadnega štaba, naj se odpravi na pot, da bo zasedel nove položaje. Bataljon je imel 27. oktobra še vedno 38 pogrešanih. Brigada je bila tedaj številčno zelo šibka: na mestu je bilo 418 borcev in bork, po spisku pa 472.¹

Napad na Sentvid pri Stični se je torej že v samem začetku *izjalovil*. Korpusov štab je sodil, da je bila za to kriva slaba priprava, slabo moralno vzdušje v enotah in nesposobnost nekaterih funkcionarjev, »ki so v danem trenutku popolnoma odpovedali in zakrivili neuspeh«.² Korpusov štab ni hotel odnehati in je pripravil novo akcijo. To pot naj bi izkoristili izpade sovražnih posadk in jih tolkli na terenu. V ta namen je korpus odredil mnogo bolj zgoščeno razporeditev.

Boj pri Pribišju 15. 11. 1944

Vse brigade, ki so sodelovale pri napadu na Šentvid pri Stični, so tedaj zasedle del Suhe krajine med Krko, dolensko železnico in cestama iz Zužemberka v Trebnje in iz Krške vasi v Ivančno gorico. To je bil nov ukrep, ki se odlikuje po zgoščenosti enot, usmerjenih v en sam cilj, ki naj bi tokrat bila sovražnikova skupina, ki bi se zadržala zunaj postojanke. Gubčeva brigada je ostala na skrajnem desnem krilu korpusove bojne razporeditve in je še vedno imela isto nalogo: *obramba* vseh možnih novomeških smeri. Po odločitvi XV. divizije je še vedno imela bataljon 12. brigade in se je 26. oktobra v skladu z novo zamislijo korpusovega štaba takole razmestila: prvi bataljon je bil v Rožemplju, drugi v Gorenjem Kamenju, tretji pa v Liscu. Brigadni štab je bil s štabnimi enotami v vasi Gorenje Kamenje pri Dobrniču.

Po tej razporeditvi je bilo za Gubčevo brigado daljše obdobje, ko ni imela pomembnejših bojov. Sicer se je gibal v skladu z operacijami ali pa načrtil korpusovega štaba, vendar se bojov ni udeleževala. To je izkoristila, da si je nekoliko materialno in moralno opomogla, saj je bila zares v vseh pogledih slabotna.

Korpusov štab je imel velike težave z izbiro ciljev. Sovražnik je dobro prestrezal njegove ukrepe. Ko je bila izvedena koncentracija vseh sodelujočih torigad, se kot nalašč ni pokazal in korpus je moral iskati nove rešitve. Najprej je ukazal ponoviti napad na Šentvid pri Stični. Za direkten napad na postojanko je določil še Cankarjevo brigado. Ko pa je zvedel, da se je postojanka medtem zelo okrepila, saj je imela več ko 900 mož, in ker ni bilo upanja na uspeh, je ukazal napasti Višnjo goro, kjer je tedaj bila manjša posadka. Začetek napada naj bi bil 28. oktober zjutraj. Napadala bi XV. divizija s tremi brigadami, od katerih bi Gubčeva bila v rezervi. Napada pa spet ni bilo, ker so domobranci in Nemci prav tedaj začeli obsežnejšo akcijo in zapletli enote sedmega korpusa v boj. Izkazalo se je klasično pravilo o vrednosti pobude, ki so jo sovražne enote prevzele o pravem času. Po hudih bojih so brigade zavrnile sovražnika v postojanke, čeprav ga nikjer niso odločilno premagale. Gubčeva brigada je ves ta čas «bila na starih položajih. Do boja pa ni prišlo.*

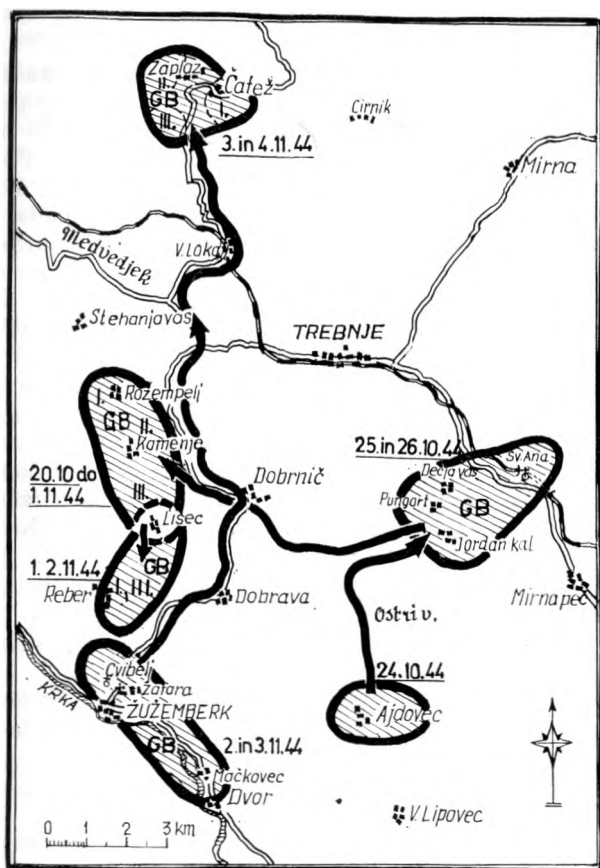
* Dne 28. oktobra 1944 se je vrnil v brigado topniški oddelek s protitankovskim topom, ki so ga bili posodili Cankarjevi brigadi.

Med Žužemberkom in Catežem

Štab sedmega korpusa je tedaj opusrtil misel na napade na domobranske postojanke in se jel usmerjati na popolnoma drug sektor. Šio je za operacije v dolini Save, kjer bi napadli postojanke Šmartno pri Litiji, Kresnice in vnovič Poganeč. Na ozemlju med bivšo nemško-italijansko mejo in Savo je deloval Dolenjski odred, ki se je spretno gibal, napadal manjše nemške enote in uspešno prevažal novomobilizirane novince iz Štajerske in Koroške na Dolenjsko. Na Štajersko pa je prenašal orožje, municijo in opremo. Delovanje Dolenjskega odreda je bil klasičen primer, ki je potrjeval vrednost in pomen odredov. Pripomniti je treba, da so odred hkrati uporabljali pri vseh večjih korpusovih akcijah za zavaravanje prehodov na nemški meji. Vdor sedmega korpusa na teritorij proti Savi bi imel velik pomen za razširitev osvobodjenega ozemlja proti severu. Za izvedbo nove ideje je korpusov štab že 29. oktobra ukazal prerazporediti enote na izhodišča. Petnajsta divizija naj bi zasedla okoliše vasi Lisec, Kamenje, Krušni vrh, Babna gora in Velike Dole. Osemnajsta bi branila levo krilo proti Stični in Višnji gori, štajerski brigadi pa bi se premaknili proti Žužemberku in se nastanili na območju vasi Reber in Zalisec.³ Razporeditev je zopet bila gosta in za obrambo kar primerna.

V skladu z občo pregrupacijo se je 1. novembra Gubčeva brigada premestila: prvi in tretji bataljon sta prispela v Zalisec, drugi je bil na Liscu.

Veliko operacijo ob Savi je štab sedmega korpusa ukazal že 1. novembra 1944. Sodelovali naj bi obe štajerski brigadi, XV. divizija z dvema brigadama, Cankarjevo in dvanajsto ter onstran Save XIV. divizija. Štajerski brigadi sta že 2. novembra odšli na pot, Cankarjeva in 12. brigada pa takoj za njima. Ker je tako okoli Žužemberka nastala praznina, so ponovno premestili Gubčevo brigado. Brigada je nove položaje zasedla 2. novembra ob 13.30. Prvi bataljon je bil v Mačkovcu pri Dvoru, drugi na Cviblju, tretji pa v Zafari. Ti položaji so bili Gubčevi že dobro znani. Premestitev je bila hitro izvedena, saj je bila pot kratka. Od tu je brigada obvladala vse ozemlje, ki so ga prej imele tri brigade XV. divizije. To je bilo nekako od Sei pri Šumberku do Trebnjega in do Krke.

Bojna pot od 24. 10. do 4. 11. 1944

Na teh mestih se je brigada le en dan zadrževala. Poslali so jo proti Primskovemu, da bi operativnim skupinam sedmega korpusa neposredno varovala prehajanje čez mejo. Tretjega novembra ob 22. uri je že bila v rajonu Čateža in je zasedla: prvi bataljon Čatež, drugi Zaplaz, tretji pa Razbore. Štab brigade je bil na Čatežu. Pohod so opravili izredno hitro in disciplinirano. Iz okoliša Žužemberka so odšli ob 14., na Čatežu pa so bili že ob 22. uri. Ko so se brigade sedmega

korpusa srečno premaknile čez mejo, se je Gubčeva zopet vrnila na staro mesto. Iz Čateža je odšla 4. novembra ob 18. uri in bila o polnoči že na novih mestih: prvi, drugi bataljon in štab brigade so se razmestili v vasi Reber, tretji pa se je naselil prav blizu njih — v vasi Hri'b. Sprememba v razmestitvi je nastala med 6. in 7. novembrom, ko je prvi bataljon zasedel položaje okoli Hriba, drugi bataljon in brigadni štab sta ostala v Rebri, tretji pa je odšel na Cvibelj.

Vidimo, da v tem času ni imela brigada bojov. To je bilo zanje dobro, zakaj potrebovala je čas, da bi nekoliko uredila svoje vrste, si številčno opomogla, (le še 418 borcev je tedaj imela), da se vojaško utrdi in moralno opomore. Dovolj je bilo časa, da je brigada vse to opravila, če ne popolno pa vsaj v tolikšni meri, da se je njeno moralno-politično stanje zelo izboljšalo.

Vojaško in politično urejevanje enot v brigadi

Glavni štab je dobro poznal razmere v enotah, zato je zahteval, naj store vse, kar je potrebno, da bi se razmere izboljšale. V ta namen je celo dal XVIII. diviziji teden dni posebnega počitka. Na temelju navodil glavnega štaba je sedmi korpus zahteval, da se morajo poveljstva posvetiti sistematičnemu vzgojnemu delu. Čete naj se vadijo v vojaških spretnostih, vsak dan naj bo ob 7. uri zbor vseh enot. Tedaj naj vsi poveljniki pregledajo in preštejajo borce, da bi imeli vsakodnevno evidenco. Korpus je nadalje zahteval, da je treba pred vsako jedjo uvrščati enote, uvesti je treba dnevne raporte, paziti na zunanost borcev in na pozdravljanje. Tudi vzgoji kadra je treba posvetiti veliko pozornosti. Po opravljenih akcijah je treba analizirati delo in uveljaviti tudi kritiko. Vsi poveljniki morajo imeti knjižice, kamor bodo vpisovali sezname moštva im spremembe.⁴ Ves prosti čas, ki ga je bilo v izobilju, so brigadne enote posvetile vzgojnemu delu. Še posebej so urili merilce pri važnejših pehotnih orožjih, kot so mitraljezi, lahki minometi, in pri posebnih orožjih, ki so jih bili pred kratkim dobili od zaveznikov ali pa iz domače proizvodnje: piati, partopi. Preurejevali so tudi formacijo, da bi pridobili v kadrih. Ker brigada ni dosegla pred-

pisanega številčnega stanja, so v vsaki četi ustanovili le dva voda in štiri desetine (v vsakemvodu po dve). Vse to intenzivno delo je izboljšalo stanje v brigadi. Brigadni štab je z zadovoljstvom poročal XV. diviziji (6. novembra), da se je »splošna morala v brigadi v zadnjem tednu močno popravila in je na zadovoljivi višini. Po edinicah se opaža večja živahnost in se sliši tudi več pet ja. Morala se iz dneva v dan izboljšuje ter upamo, da bomo v najkrajšem času dosegli še boljše uspehe.« Tudi disciplina se je precej izboljšala, zlasti sedaj, ko so posvetili vso pozornost nižjim četnim funkcijam. Na teden so imeli po bataljonih po 10 do 12 četnih političnih ur, kjer so govorili o uspehih Rdeče armade, o disciplini in higieni, uspehih NOV, razločku med našo in bivšo jugoslovansko vojsko, spoznavanju činov, svetovnem vojaškem in političnem položaju, vlogi reakcije pri koroškem plebiscitu, tovarištvu, odnosu do ranjencev. Za novince so imeli posebne politične ure; Obravnavali so razvoj NOV in OF. V prvem bataljonu so se borci najbolj zanimali za uspehe Rdeče armade. Imeli so sestanke s četnimi političnimi komisariji in z vodnimi delegati ter deseterji in vodniki. Zadnje dni so dobili nekaj novincev. Med njimi so nekateri bili zelo dobri, nekateri pa že bolj priletni. Z novinci je v brigado prišlo nekaj Rusov, Poljakov, Francozov in Litvancev. Bili so dobri in disciplinirani. Težave z njimi so bile v tem, da niso znali ene same slovenske besede, kar je oviralo sporazumevanje. Zato je razumljivo, da so si želeli v domače kraje. Brigada je dobila precej oblek in druge opreme. Je pa tudi bilo nujno, saj je že bila jesen. S hrano so bili v brigadi zadovoljni. Na položaje so jo prinašali ponavadi trikrat na dan. Le v izrednih primerih dvakrat. Intendantit so skrbeli, da je bila hrana vedno pravočasno zbrana. Ker ni bilo priložnosti za razuševanje, je bilo zelo veliko ušivih. Kulturno-prosvetno delo si še ni kdove kaj opomoglo.⁵ Za njegovo poživitev so začeli po navodilih štaba XV. divizije ustanavljati kulturno-prosvetne krožke. Sedmega novembra je prišlo v brigadi do pomembne kadrovske spremembe: dotedanjega komandanta Franca

Avblja-Lojka so postavili za komandanta Dolenjskega odreda, na njegovo mesto pa je prišel kapetan Anton Kramarič, prej komandant Cankarjeve brigade. Skupaj s političnim kornirjem Stanetom škrlijem je vodil brigado do zmagovitega konca.

Anton Kramarič, komandant brigade

Številčno stanje je od 9. do 27. oktobra 1944 padlo kar za 183 borcev. To so bili največ mrtvi in pogrešani iz boja pri Občinah. Novembra se je z dotokom novincev stanje zboljšalo za 128 borcev.⁶

Prav na obletnico oktobrske revolucije (7. novembra 1944) je osvobodilno gibanje izgubilo svojega vojaškega poveljnika Franca Rozmana-Staneta. Ko je s spremstvom preizkušal angleški padalski minomet kal. 45 mm, ki so ga bili dan prej zavezniki vrgli s padali, je mina v cevi zaradi napake v vžigalnem mehanizmu eksplodirala. Komandant Stane je bil hudo ranjen v trebuh in je še istega dne po operaciji umri. Komandanta Staneta so dobro poznali skoraj vsi gubčevci, saj jih je večkrat obiskal. Novica jih je zelo pretresla, kakor vse pošteno misleče Slovence. Pogreba v Crnomlju se je udeležil kot zastopnik Gubčeve brigade njen politični komisar Stane Škrlič.

Prodor brigad v dolino Save se ni odvijal tako, kot je bilo zamišljeno. Glavni štab Slovenije je namreč ukazal, naj se vse enote vmejo, ker je pripravil veliki napad XVIII. divizije na Kočevje — s sodelovanjem zavezniškega letalstva. Enote XV. divizije so se nemudoma vmile, štajerski brigadi

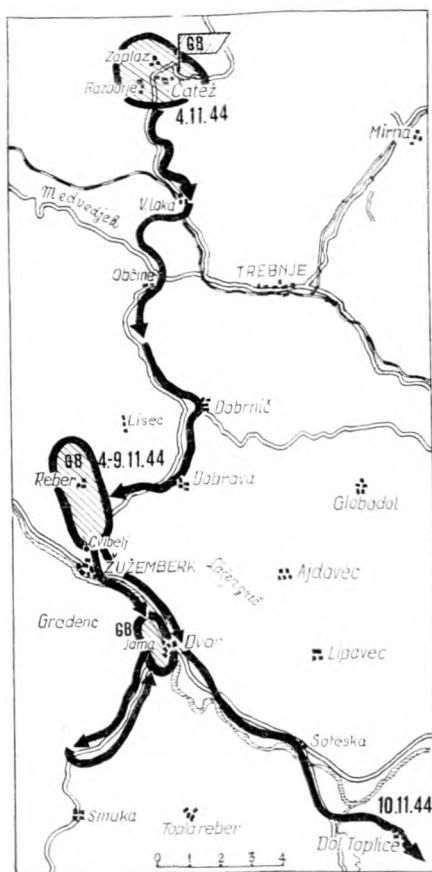
pa sta 6. novembra samoiniciativno napadli Jevnico in Kresnice, toda ništa imeli uspeha. Nato sta se vrnila v okolico Zužemberka.*

Tedaj je glavni štab sprožil operacijo za osvoboditev Kočevja; izvedbo je zaupal sedmemu korpusu. Poglavitno delo naj bi opravila XVIII. divizija, ko bi zavezniško letalstvo mesto prej bombardiralo. Gubčevi brigadi je bilo ukazano, naj v tej operaciji 10. novembra skupaj s petnajsto brigado zavaruje ribniško smer. Tudi te operacije korpus ni izvedel. Vzrok je bil v tem, da XVIII. divizija ni bila zadosti oskrbljena s strelivom, ker ga je bila porabila v poprejšnjih bojih. Tudi topništvo sedmega korpusa v tako kratkem roku ni moglo premestiti artilerije na bojišče, ker je zelo primanjkovalo prevoznih pripomočkov in konj. Za operacijo je bil odrejen tudi prekratek čas, zato je bila odložena.⁷

Novica o preložitvi akcije je našla brigado že na poti. Devetega novembra je ob 17. uri odšla na Jamo. Tu je dobila navodila in o polnoči krenila naprej čez Lašče nad Dvorom proti Smuki. Tu jo je dohitel kurir iz XV. divizije, ki je glede na odložitev napada na Kočevje prinesel navodila za nadaljnje ravnanje. Brigada se je nemudoma *vrnila v Jamo*, kamor je prispela 10. novembra okrog 6. ure. Tedaj je zapadel prvi sneg, prvi znanilec zime.

Desetega novembra je imela Šlandrova brigada okoli Rebri in Zužemberka hude boje z domobranci. Gubčeva brigada je poslala na pomoč drugi bataljon, ki je pospešeno krenil proti Zužemberku, da bi udaril sovražniku v hrbet. Toda domobranci so se že umaknili in bataljon se je še istega dne ob 18. uri vrnil v Jamo. Tedaj so hoteli dati Šlandrovi brigadi nekoliko počitka. Gubčeva jo je zamenjala. Ze ob 5,15 uri 11. novembra je bila na novih položajih. Prvi bataljon je zasedel Cvibelj, drugi Hrib, tretji in brigadni štab pa Reber. Šlandrova je odšla v Zafaro in Žužemberk. V novem okolišu je bila en sam dan.

* Preden so brigade odšle izpolnjevati nove naloge, je sovražnik dvaikrat napadel. Sedmega novembra so nemško-domobranske čete poskušale vdreti skozi Toplice in Uršna sela v Poljansko dolino. Cankarjeva brigada jih je zavrnila. Dan kasneje sta dve sovražnikovi skupini prišli pri Vinkovem vrhu do Krke in se še isti dan po manjših spopadih vrnili. Gubčeva brigada ni imela bojev. Štirinajstdnevno poročilo sedmega korpusa (brez datuma) glavnemu štabu Slovenije, arhiv IZDG, fase. 150/II-4.

Bojna pot od 4. do 10. 11. 1944

Prehranjevalna akcija pod Gorjanci

Sovražnikovi šunki iz Novega mesta proti Semiču in iz Kočevja proti Beli krajini so postali zelo sumljivi. Podoba je bila, da se v Belo krajino obeta nov vdor. To je bil en razlog za premestitev enot XV. divizije na Gorjance in v okolico Toplic ter Uršnih sei. Drugi razlog pa je bil potreba po več-

jih količinah hrane, ki naj bi jo dobili v vaseh pod Gorjanci. Za to akcijo je nameravala XV. divizija porabiti kar vse štiri brigade.

Gubčeva brigada je 12. novembra ob 13. uri zapustila Reber, Hrib in Cvibelj. Nameravala je na dolg marš v Belo krajino, v kraj Maline. Tukaj naj bi dobila nadaljnja navodila za akcijo. Brigada je bila vajena pohodov in je tudi tega organizirala po starem običaju: s političnimi in z vojaškimi pripravami. Njen štab je tedaj bil popoln, kajti Vinka Drenika so oktobra imenovali za načelnika štaba, Hinko Bratož-Oki pa se je vrnil iz bolnišnice. Člani štaba so se med seboj zelo dobro razumeli. V štabu je vladalo delovno vzdušje. Pri težavnih odločitvah so se zbirali na posvete in kolektivno odločali ter prevzemali odgovornosti. Enote so obiskovali po utr jenem redu, ne da bi bilo za to treba koga posebej opozarjati.⁸ Tako prijateljsko in delovno vzdušje se je kazalo tudi v drugih štabih, kar je bilo zelo pomembno.

Obča smer, ki jo je brigadi določila XV. divizija, je bila Dvor—Podhosta—Poljane—Črmošnjice pri Semiču—Kal—Jugorje. V enem samem nočnem maršu je brigada to pot tudi prehodila. Vreme ni bilo ugodno. Spotoma se je ustavila v Jami, kjer so razdelili nekaj obleke in skuhali večerjo. Na odsek Maline-Sela je prispela 12. novembra ob sedmih in se nemudoma zavarovala. Nato so vsi odšli počivat. Za brigado je potoval tudi del štaba XV. divizije, ki je opazil, da se pohod ni opravil tako, kot so bili pri tej brigadi navajeni. Brigadni štab je takoj po prihodu urejeval zadeve zaradi nediscipline na pohodu.

Brigada se je 12. novembra takole razmestila: prvi bataljon in štab brigade so bili v Selih, drugi in tretji bataljon pa v Malinah. Bataljoni so bili med seboj povezani s telefonom in kurirji, prav tako pa tudi brigadni štab z divizijskim štabom.

Petnajsta divizija je za 13. november pripravila tole akcijo: s tremi brigadami (Gubčevo, Cankarjevo in petnajsto) v dolini Krke, v vaseh pod Gorjanci izpeljati *širokopotezno prehranjevalno akcijo* z odkupovanjem hrane ter likvidirati postojanko v Šentjerneju.* Štab XV. divizije je akcijo temeljito

* Posadko v Šentjerneju sta tedaj sestavljala 56. četa slovenskih domobrancev in verjetno vod Nemcev iz prvega bataljona 14. SS policijskega polka. Postojanko so vzpostavili 13. aprila 1944.

pripravil; bila je zelo občutljiva, ker so s prisilnimi odkupi hrane posegali v lastninske pravice prebivalstva. Divizijski štab je opozoril brigadne štabe zlasti politične komisarje, na izreden politični pomen zamisli. Posebej je treba paziti na pojasnjevanje potrebe za to akcijo. »Naša vojska mora živeti,« pojasnjuje divizijski štab politični pomen prisilnega odkupa, »naši ranjenci morajo dobivati zadostno količino dobre in teč- ne hrane. Naše osvobojeno ozemlje mora prehranjevati poleg svojih ljudi še cei kup beguncev. Vse te zahteve pa ne more zadovoljiti samo Bela krajina, k tej žrtvi mora prispevati vse slovensko ozemlje, vsak kos po svojih močeh...« Navodilo zahteva, da morajo enote nastopati vojaško, disciplinirano. Politični komisarji so odgovorni, da se bodo naloge strogo izpolnjevale, da se partizani ne bodo raztepli po hišah in na svojo roko jemali ljudem živila ali obleko. Politični komi- sarji so bili zadolženi prebivalstvu pojasniti pomen prisilnega odkupa. Navodilo štaba XV. divizije je dalo političnim komi- sarjem v klasični obliki vsebino, ki je bila zadostna za pojas- njevanje. V šentjernejsko dolino je posegla XV. divizija zato, ker tu že dolgo ni bilo partizanov in tudi niso daj ali za na- rodnoosvobodilno vojsko toliko kot drugi rajoni. »Če bomo prišli med te ljudi samo jemati, če jim ne bomo prav nič po- jasnili tega našega dejanja, bo za nami ostal samo jok in pre- klinjanje ter odpor proti našemu pokretu.«⁹ Tako so brigade, oborožene z argumenti in boni, na katerih je pisalo, da bo njihova vrednost izplačana po osvoboditvi, 13. novembra kre- nili v dolino Krke.

Štiri brigade XV. divizije so zavzele položaje vzdolž glav- ne ceste iz Novega mesta proti Kostanjevici. Dvanajsta je bila že dolgo na blokadi mesta. Zato je bila njena pglavitna na- loga, onemogočiti sovražnikove izpade iz mesta proti Gotni vasi, Težki vodi in Vavti vasi. Gubčeva brigada se je 13. no- vembra ob 14. uri podala na pot iz Sel. Do odrejenih ciljev je prispela ob 20. uri, nakar je začela odkup in bojno akcijo. Njen odsek je bil od Gotne vasi do Mokrega polja in je imela nalogo odkupovati v Cikavi, Smolenji vasi, Žihovem selu, Se- lah pri Ratežu in Gumbregu. Vse vasi leže med cesto Novo

Prva posadka je bila 34. četa slovenskih domobrancev do konca oktobra 1944, ko jo je zamenjala 56. četa. Ker postojanke partizani ves čas niso kdove kako vznemirjali, je imela čas, da se je dobro utrdila.

mesto—Koštanjevica in Krko in so bile sicer težko dostopne. Vsak bataljon je dobil za spremljevalce politične aktiviste, ki so odredjali, kje in koliko je treba odkupiti. Na akciji je prvi bataljon zasedel Potov vrh in uporabil za obrambni položaj zlasti koto 304 nad vasjo. Njegova naloga je bila preprečiti izpad iz Novega mesta. Ena četa je demonstrativno napadala Zabjo vas. Drugi bataljon je bil pri Ratežu in je zlasti na koti 180 pri vasi varoval enote tretjega bataljona, ki so bile zaposlene pri odkupu. Povezoval se je z enotami 15. brigade, ki so hkrati z odkupom napadale postojanko v Šentjerneju. Tretji bataljon je bil skoraj v celoti zaposlen z odkupom. Dalje od Gubčeve brigade je bila 15., še naprej proti Kostanjevici pa Cankarjeva brigada. Tako je bila zajeta vsa krška dolina. Brigade so odkupovale hrano, obleko, vozove in konjsko vprego za artilerijo ipd. Akcija je bila po obsegu in ciljih v narodnoosvobodilni vojni izredna.

Gubčeva brigada je odkupovala do 6. zjutraj 14. novembra, nakar se je vrnila. To pot se je že ob 8. uri prvi bataljon nastanil v Plembergu, drugi okoli Hrušice, tretji pa pri Zajčjem vrhu. Tu je bil tudi brigadni štab. Brigada ni imela izgub. Tudi druge brigade so uspešno opravile odkup in se premestile na Gorjance. Vojaških uspehov proti sovražnim postojankam ni bilo.

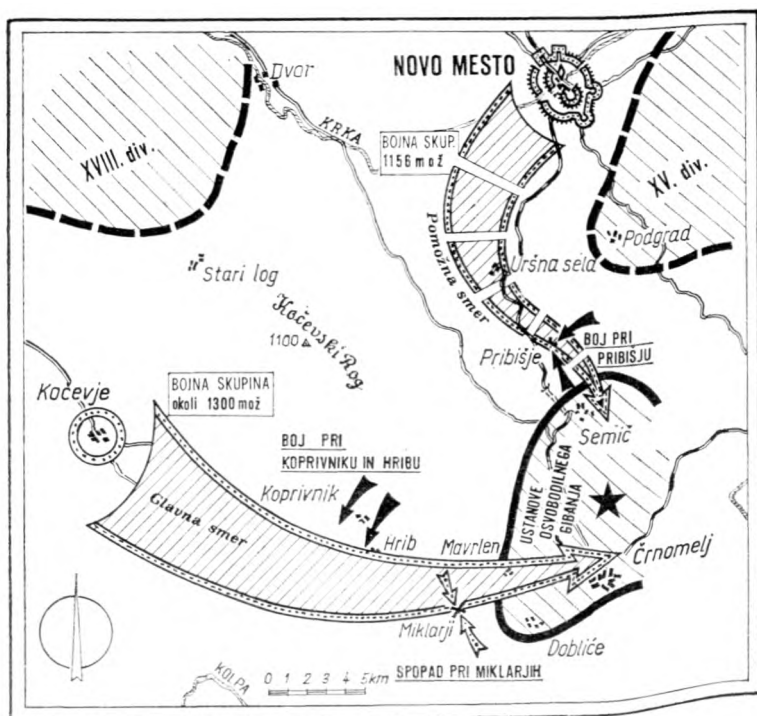
Sovražnikov vdor v Belo krajino

Medtem ko so brigade odhajale na akcijo v krško dolino, je nemško poveljstvo že imelo pripravljeno veliko akcijo proti Beli krajini. Na območju Novega mesta in Gorjancev se je začel premik čet v dve smeri. Brigade XV. divizije so 13. novembra zvečer odhajale na odkup z Gorjancev v dolino, nemško-domobranske enote pa so začele prodirati v nasprotni smeri. Kot je mogoče razbrati iz dokumentacije, drug za drugega niso vedeli.

V načrtu je bil *nenaden vdor v Belo krajino* v črnomaljski rajon, kjer naj bi zajeli ustanove partizanskega zaledja in jih čimveč uničili. V ta namen so pripravili dve skupini. Ena naj bi napredovala ob komunikacijah iz Novega mesta proti Semiču. To bi bila pomožna skupina na pomožni smeri šunka proti Beli krajini. Njena naloga bi bila, da v okolici

Semiča izzove partizanske enote na spopad in jih veže nase. Druga, poglavitna skupina, na temeljni smeri iz Kočevja bi izkoristila priložnost, ko bi se glavne partizanske sile zapletle v boj z novomeško skupino, da bi vdrle v prestolnico Bele krajine in uničile, kar bi jim prišlo pod strel in eksploziv. Akcija naj bi se začela 13. novembra. Izhodišči bi bili Novo mesto in Kočevje.

Naloge cele napadalne grupacije je točno označil komandant okrepljenega 1. bataljona 14. SS policijskega polka, major zaščitne policije Hassler: »Na geslo Schneegestöber (snežni metež) bo okrepljeni 1. bataljon odšel do Semiča, kjer bo vezal sovražnikove sile in ostal tam do 14. 11. 44 (do mraka). Po izpolnitvi te naloge se bo vnil. Polk s tremi udamimi skupinami bo prodiral iz Kočevja do Črnomlja, kjer bo uničil

Sovražnikov vdor v Belo krajino od 13. do 15. 11. 19*4

vse sovražne naprave in skladišča in se ponovno vrnil v Koče v je.«^{1#}

Major Hassler, komandant novomeške bojne skupine, je sestavil dve skupini. V prvi je bilo jedro prvega bataljona 14. SS policijskega polka pod poveljstvom majorja Hasslerja, ki ga je sestavljalo 10 oficirjev in 341 vojakov ter skupina 363 domobrancev pod vodstvom šestih domobranskih oficirjev. Hasslerjeva skupina je torej štela 704 vojake in 16 častnikov. Drugo skupino je sestavil kapetan zaščitne policije Haag. Njemu je bilo zaupano, da iz novomeških posadnih čet slovenskega domobranstva zbere dovolj domobrancev. Sestavil je tri čete. V prvi je bilo 130 mož s komandirjem nadporočnikom Oblakom in poročnikom Komjancem, v drugi je bilo 100 mož, katerim je poveljeval poročnik Pregelj s poročnikom Mavcem, tretja pa je imela 120 domobrancev pod poveljstvom poročnika Mihevca in poročnika Hanerja. Domobrancev je torej bilo 350. Poleg teh čet je kapetan Haag zbral še eno, za katero je našel vojake v vseh četah prvega bataljona 14. SS policijskega polka. Tu je bilo zbranih 85 vojakov pod poveljstvom nadporočnika Pavliča (v sestavi je bilo moštvo lahkih poljskih havbic) in poročnika Fleischackerja (protitankovska četa). V četrti četi so bili izvečine Nemci. Haagova skupina je torej imela štiri čete s 435 možmi. Novomeška bojna skupina je torej štela 1156 mož, med njimi je bilo 25 oficirjev. Glede na tako številno skupino lahko sklepamo, da so iz Novega mesta in okolice pobrali večino vojaštva, tako da ga je za obrambo mesta le malo ostalo.

Naloga Hasslerjeve skupine je bila prodreti v Semič in tam vezati partizanske čete, da ♦bi kočevska bojna skupina laže opravila v Črnomlju. Naloga Haagove skupine pa je bila podpreti in okrepiti med bojem Hasslerja.

Prvi je šel iz Novega mesta major Hassler s svojo bojno skupino. To je bilo 13. novembra ob 6. zjutraj. Tedaj so bile brigade XV. divizije, razen 12. brigade, še v Beli krajini oziroma na Gorjancih in so se komaj začele pripravljati za večerno akcijo. Skupina majorja Hasslerja verjetno še ni poznala moči in razporeditve partizanskih brigad, XV. divizija pa še ni vedela za izpad bojne skupine iz Novega mesta, kajti major Hassler je ubral dosti daljšo pot ob desnem bregu Krke skozi vas Potok v Mraševo, kamor je prispel ob 10. in šel naprej proti Velikemu Podljubnu. Od tu je poslal naprej dve

udarni skupini, ki sta prodrli do Uršnih sei in pregnali prve partizane, na katere sta naleteli.

Dvanajsta brigada je že dolgo blokirala Novo mesto. Tega dne je imela nalogo zapreti smer iz Novega mesta proti Semiču, kaj ti druge smeri proti Beli krajini je zapirala Gubčeva brigada. Dvanajsta je bila razporejena okoli Uršnih sei, Radohe in Pribišja. Kmalu je bila obveščena o prodoru Nemcev proti Uršnim selom. Njene izvidnice so se pri Uršnih selih spopadle z Nemci in so bile odbite. Mislile so, da imajo opravka le z domobranci. Ko so se začele spuščati brigade XV. divizije proti Krki in Novemu mestu odkupovat hrano, je Hasslerjeva bojna skupina okoli 16. ure vdrla v Uršna sela. Komandant bataljona je ob 16.30 organizirat v vasi krožno obrambo, da bi prenočil. Dvanajsta brigada je nemudoma reagirala in poslala proti Nemcem prvi in tretji bataljon. Vso noč so se vrstili napadi na skupino majorja Hasslerja, ki se je branila in je že imela enega mrtvega in tri ranjene. Bataljonov komandant je bil v skrbeh, da ne bi bil obkoljen, kajti napadi 12. brigade so bili vse bolj siloviti. Partizani so močno streljali z minometi in mitraljezi. Da bi onemogočili obkolitev, je major Hassler oblikoval posebno rezervno udarno skupino, ki je imela nalogo se 14. novembra ob 3. uri prebiti proti severu in zasesti koto 536 na hribu Ljuben. Ukrep je bil popolnoma obramben, saj ta kota brani le vrnitev v Novo mesto. Že pri prvem spopadu je nemški komandant izgubil odločnost in omahoval. Po poprejšnjem načrtu bi sfc morala njegova bojna skupina dvigniti 14. novembra ob petih zjutraj v napad proti zahodu. Ker pa je vso noč deževalo in je zjutraj gosta megla onemogočila pregled, rezervni udarni skupini niso mogli signalizirati dogo vor j enega znaka, naj se vrne v kolono. Poslati so morali izvidniški oddelek, ki je pripeljal skupino. S tem pa so Nemci nekoliko zamudili. Tudi ranjencev niso mogli poslati v Novo mesto, ker so se bali, da bi jih partizani zajeli. Potem se je bojna skupina podala v napad. Odrinili so Oba zelo izmučena bataljona 12. brigade in nadaljevali pot proti Radohi. Tu pa jih je žilava 12. brigada sprejela z vsemi tremi bataljoni in jih odbila. Ker so Nemci imeli poglavitno nalogo prodreti v Semič, so se nekoliko umaknili, spremenili smer gibanja in se usmerili proti Semiču.

Boj pri Pribišju

Dne 14. novembra zjutraj se je začelo veliko gibanje vojaških čet proti Gorjancem in Semiču. Vse čete so šle v isto smer. Medtem ko so se brigade vzpenjale po hrbtu Gorjancev, otovorjene z blagom in obremenjene z vozmi, hiteč na pomoč 12. brigadi, se je iz Novega mesta vsula nova kolona. To je bila skupina kapetana Haaga. Pohod je začela ob 4.45 in je potovala, ne da bi jo bil kdo vznemirjal, skozi Birčno vas v Uršna sela ter dohitela bojno skupino majorja Hasslerja nedaleč od Semiča, kakih dva in pol km severno od te belokranjske vasi. Obe bojni skupini sta prispeli prepozno, kajti predhodniški odredi kočevske bojne skupine so bili medtem že prodrli v Crnomelj in se začeli vračati proti Mavrlenu. Major Hassler ni imel kaj vezati nase, ker so se bile vse zaledne ustanove in glavni štab že zjutraj umaknili z ogroženih območij. Haagovo bojno skupino so zato poslali nazaj, da bi zavaravala Pribišje in ga spremenila v etapno zavetje tudi za Hasslerjevo bojno skupino, ko se bo vračala proti Novemu mestu. Hassler pa je prodiral dalje in je prispel direktno nad Semič, do kote 547, ki obvladuje ves semiški okoliš. Tu je osnoval dve bojni skupini, ki sta z dveh strani vpadli v Semič in ga zasedli, ne da bi se bili resneje spopadli s partizani. To se je zgodilo 14. novembra v večernem mraku.

Haag se je vrnil in zasedel *Pribišje*. Tedaj so se nanj vsule partizanske skupine. Ob 15. uri je štab XV. divizije poslal Gubčevo brigado proti Pribišju, ker je bila najbliže sovražniku. Dvanajsta brigada, ki je imenitno opravila nalogo, saj je dolgo zadrževala Nemce, je bila utrujena, saj je padal vso noč dež in boji so bili ostri. Pripravila je le prvi bataljon, ki naj bi sodeloval z Gubčevo.

Gubčevci so že od daleč slišali streljanje pri Pribišju in so na vso moč hiteli, kajti tudi sedaj so se zavedali, da je Crnomelj in z njim Bela krajina v nevarnosti. Brigada je prispela popoldne pred Pribišje in zamenjala enote 12. brigade. Gubčeva je pustila en bataljon nekoliko severno, da bi branil brigado pred presenečenjem s hrbta, dva bataljona pa sta se razporedila za boj. Ob 17. uri se je začel silovit napad Gubčeve in prvega bataljona 12. brigade na sovražnika, ki je bil za obrambo uporabil večinoma 38. in 40. domobransko četo. Domobranci so se nekaj časa uspešno bili, nato pa so popu-

stili in začeli zapuščati položaje. V prvih bojih so imeli tri mrtve in dva ranjena. Medtem se je po delih vračala v Pribišje skupina majorja Hasslerja in se začela postavljati okoli vasi. Ponoči so se ponovno uredile vrste 12. brigade in vnovič ob Gubčevi krenile v boj. Obkolili so Pribišje in šli v napad.

Komandant bataljona major Hassler zjutraj 15. novembra še *ni imel jasne podobe* o položaju a je vendarle odredil premik. Takole si ga je zamislil: bojna skupina Haag naj bi prevzela številne ranjene in mrtve ter se začela prebijati proti Novemu mestu. Sam pa bi z delom svoje bojne skupine udaril proti Podgradu, kjer bi uničil partizansko enoto, ki bi jo tam našel. Akcija naj bi se začela 15. novembra ob 5. zjutraj. Ko sta Gubčeva in 12. brigada spoznali, da se je sovražnik začel prebijati iz Pribišja, sta šli v odločilni napad. Juriši so bili tako siloviti, da Haagova bojna skupina ni vzdržala in je razpadla. Domobranci so začeli v neredu bežati in so puščali ranjene in mrtve. Bojeviti vzkliki: Juriš, huraa! so jih povsem zmedli, da so se popolnoma demoralizirali. Kapetan Haag je nekako polovil nekaj nemških in domobranskih vojakov, zlasti mu je pomagala skupina nadporočnika Pavliča, da so pobrali nekaj ranjencev in bežali naprej proti Novemu mestu. Iz mesta je medtem prispela še nova sovražna skupina, 87 mož, ki je zasedla položaje na Ljubnu in pomagala pri umiku premaganih bojnih skupin. Kapetan Haag je ob 16. uri prispel v Novo mesto in s seboj pripeljal dva mrtva in 10 ranjencev.

Ko se je skupina majorja Hasslerja začela prebijati iz Pribišja, so partizani odrezali prve čete, ki so se pretolkle iz obkolitve. Major Hassler je ostal s svojo nemško skupino in nekaj domobranci sam. Na napad v smeri proti Podgradu ni bilo mogoče več misliti. Tudi pri njem se je začela *zmešnjava*. Ko so namreč domobranci, ki so ostali pri njegovi skupini, opazili, da se je del domobrancev Haagove bojne skupine prebil, so se tudi sami v neredu pognali za njimi in pustili Nemce na cedilu. Nemci so se poskrili za drevesa in skale ter začeli odbijati partizane, ki so bili pritisnili za njimi. Ponovil se je primer iz boja pri Jelenovem žlebu, ko se je drugi bataljon Gubčeve brigade bil z Italijani od drevesa do drevesa, od skale do skale. Gubčevci in borci 12. brigade pa so znali ta posel dobro opraviti. »Zaradi močnih sovražnih napadov in preboja,« je poročal major Hassler, »je postala situacija

zelo kritična ... Le s ipomočjo hrabrih nemških sii pod energično komando nemških oficirjev se mi je posrečilo zadržati sovražnika, ki je venomer napadal, ko sem brez Slovencev (domobrancev, op. L. A.) zbral svoj bataljon in ga pripeljal na rezervni položaj, oziroma sem izvedel protiudar. Med silovitimi sovražnikovimi napadi, v boju prsi v prsa se mi je posrečilo urediti enote in z angažiranjem novih preprečiti strašen poraz. Slovenci (domobranci, op. L. A.) so izgubili glave in samo z grožnjo, z uporabo orožja smo jih uspeli zadržati, ne pa tudi pognati naprej ... Že je začelo primanjkovati streliva in hitro odstopanje v etapah je bila rešitev iz tega položaja.«

Brigadi sta ostro pritiskali na Nemce. Deli enot Gubčeve brigade so bili Nemcem nenehno za petami. Blizu Uršnih sei je stopila v boj še *Cankarjeva brigada*. Bila pa je prepozna in je bežeče Nemce ujela le za rep. Nemci so postavili bočno zavarovanje, na katero je naletel tretji bataljon Gubčeve brigade pod poveljstvom komandanta Antona Majerleta. Pregnal je zavarovanje in še bolj ogrozil Nemce. Le-ti so pribežali skozi gozd do Uršnih sei in hitro poiskali vozila za ranjence. Bataljonov komandant Hassler je pravilno precenil, da bodo partizani poskušali zajeti njegov bataljon na cesti med Uršnimi seli, Birčno vasjo in Novim mestom. Zato je ubral pot, po kateri je bil prejšnji dan prišel, torej skozi Mraševo in Potok pri Gorenji straži. Tako se je izognil nadaljnjemu preganjanju in je prispel v Novo mesto ob 16.30, pol ure za Haagovo bojno skupino.

Komandant prvega okrepljenega bataljona 14. SS policijskega polka major Hassler navaja naslednje izgube svojih enot: 10 mrtvih, od njih pet policistov in pet domobrancev, med njimi je bil en oficir, dva mrtva policista sta ostala na bojišču; 18 ranjenih, od njih 11 policistov (med njimi oficir), 7 slovenskih domobrancev; 5 pogrešanih, med njimi policist in 4 slovenski domobranci.

Nemci so našli 65 mrtvih partizanov, stiri so ujeli; zajeli pa so tudi 10 Italijanov iz delavskega bataljona v Pribišju. Štab Gubčeve brigade poroča, da so imeli v tem boju sedem ranjenih in nobenega mrtvega.* Med hudo ranjenimi

* Stane Skrlj pravi v Vojnem dnevniku, da so imeli le enega mrtvega.

je bil komandant tretjega bataljona Anton Majerle-Bojan. Šest ranjencev so morali prepeljati v bolnišnico. Štab brigade trdi, da je sovražnik imel okoli 30 mrtvih in veliko ranjenih. Na položajih pa so našli osem sovražnikovih trupel.

Iz navedenih podatkov lahko zanesljivo sklepamo, da je nemško-domobranska bojna skupina imela več kot petnajst mrtvih in ne manj kot 18 ranjenih. Podatki Gubčeve brigade o lastnih izgubah so točni, le da so imeli poleg sedmih ranjenih še štiri ali več ujetih. V teh številkah niso vštete izgube 12. brigade: štiri mrtvi in 27 ranjenih.

Ko so se Nemci še dovolj srečno vrnili v Novo mesto, so se začela očitanja, kdo je *krivec* za tako hud poraz. Nemški poveljniki so obsuli z očitki domobrance. Kapetan Haag jim očita, da so povzročili razpad njegove bojne skupine in da so, ko so bežali, deloma pustili ranjence. Nadalje trdi, da so domobranski oficirji večinoma razočarali svoje poveljnike, ker so popustili v boju, pri čemer so se izgovarjali, da so napačno razumeli povelja. Domobranske čete kapetana Haaga so bile deloma neizkušene, pa tudi komandirji jih niso čvrsto držali v rokah. Domo'brancem primanjkuje izurjenih oficirjev. Po zatrdilu kapetana Haaga njegova bojna skupina brez pomoči nemških vojakov ne bi mogla resiti ranjencev. Dal pa je priznanje 38. in 40. četi slovenskih domobrancev, ki so se v nočnem napadu naj Pribišje dobro držali. Kot priznanje je predlagal, naj se 15. november 1944 petindvajsetim domobrancem 38. in 40. čete prizna kot borbeni dan (na podlagi predpisov o podeljevanju značk za boj proti bandam).

Kapetan Haag je pisal to poročilo v rokavicah. Bolj trd je bil major Hassler: »Slovenske čete se dajo koristno uporabiti, dokler se dobro napreduje in dokler sovražnik beži. Toda nikoli ne morejo vzdržati sovražnikovega pritiska. Nismo jih mogli premakniti naprej niti pod pretnjami z orožjem in štiri čete so se enostavno umaknile proti Novemu mestu. Slovence so demoralizirali stalni napadi sovražnika z vzkliki hura! in delni njegovi predori.« To je bila ocena poveljnika novomeške bojne skupine o slovenskih domobrancih in njihovem vedenju v boju. Major Hassler pa je odkril še nekatere druge slabosti v dejanju svojega okrepljenega bataljona. Zelo slabo povezavo je imel z nadrejenim štabom 14. SS policijskega polka, ki je bil na kočevski smeri. Radiogrami so bili nepopolni. Tako ni vedel, ali prihaja major Dahm (skupina

87 mož, ki je zavarovala umik na Ljubnu) kot okrepitev njegove ali kočevske skupine. Dne 14. novembra s polkom sploh ni mogel vzpostaviti zveze. Major Hassler je še zmotno zadržal, da so imeli partizani veliko prednost na svojem ozemlju glede možnosti za obkoljevanje, kajti bili so »neomejeni gospodarji rajona Podgrada, Metlike, Črnomlja in Toplic in na ta teritorij ni stopi noben nemški ali slovenski (domobranski, op. L. A.) vojak po končani operaciji Wolkenbruch (28. 11. 1943).«*

Iz poročil komandanta okrepljenega 1. bataljona 14. SS policijskega polka izhaja, kolikšen pritisk je izvajala na sovražnika Gubčeva brigada skupaj z 12. brigado.¹¹ Spravila ga je v obupno situacijo. Če bi se bil štabu XV. divizije posrečil tudi manever, s katerim bi pravočasno uvedel v boj še Cankarjevo brigado, potem bi nemški poraz dosegel katastrofalen obseg. Menimo pa, da bi take naloge presegle realno zmogljivost brigad, saj so bile že dolgo na marših in so se bile pred bojem komaj vrnile iz naporne akcije. Boj Gubčeve brigade in drugih partizanskih enot je bil glede na to popolnoma uspešen. Partizani so nagnali ne samo domobrancem, marveč tudi Nemcem in njihovim komandantom strah v kosti. Poslej je bilo sovražniku še težje pripraviti vnovično akcijo v smeri osvobojenega ozemlja v Beli krajini.

Nezgode kočevske bojne skupine

Nič bolje kot novomeški se ni godilo kočevski bojni skupini. Sestavljena je bila iz treh bataljonov slovenskih domobrancev prvega, drugega in četrtega brez ene čete ter šolske čete stiške šole za vadbo protipartizanskega boja. Ta skupina je imela nalogo, 14. novembra zjutraj v dveh kolonah prodreti v Črnomelj in uničiti vse partizanske ustanove ter zaledne organizacije. Bojna skupina je 13. novembra zvečer v dveh kolonah v slabem vremenu odšla iz Šalke vasi pri Kočevju. Prva, poglavitna, je s prvim in četrtem bataljonom slovenskih domobrancev in šolsko četo stiške taktične šole pod poveljstvom kapetana Schumacherja odpotovala po cesti

* Major Hassler misli tu na veliko neonsko ofenzivo jeseni 1943.

proti Koprivniku, od koder naj bi skozi Ovčjak in Mavrlen prodrla v Crnomelj. Drugo kolono je sestavljal drugi bataljon slovenskih domobrancev pod poveljstvom Vuka Rupnika in je krenil po vzporedni cesti proti Mozlju in Nemški Loki, da bi skozi Dobljče in Kanižarico vdrl v Crnomelj. Komandant 14. SS policijskega polka polkovnik Nieckel, ki je bil tudi vrhovni komandant celotne operacije, je s štabom potoval s prvo Schumacherjevo skupino. Ker pa je Schumacher v slabem vremenu *zašel*, se je četrti Meničaninov bataljon slovenskih domobrancev — kot predhodnica — pri Miklarjih hudo spopadel z drugim Rupnikovim bataljonom. Pri srečanju so se domobranci Meničaninovega bataljona kot ponavadi predstavili kot partizani, sprejeli so prednje domobranske patrulje Rupnikovega bataljona z vzkliki — kurbe bele! — in tako zaneli nespornost ter krvav spopad. Ko je moral Meničaninov bataljon pobegniti z bojišča, je na povelje kapetana Schumacher ja nastopil še prvi bataljon slovenskih domobrancev. Šele čez kako uro so ugotovili *pomoto*, medtem pa so imeli že precej mrtvih in ranjenih ter oskrunjenih domobrancev, kar so ročno opravili domobranci iz četrtega bataljona. Po spopadu je zavest, ki zaradi velikih naporov na maršu že tako ni bila močna, še bolj padla. Spotoma so se domobranci spopadali z enotami oficirske šole glavnega štaba in z dopolnilnim bataljonom sedmega korpusa. Izgub je bilo čedalje več. Ranjence so morali puščati pod varstvom čet v zaledju, tu pa so zavarovanja razgnali partizani, ki so zajeli nekaj ranjencev.

Predhodnici obeh skupin sta 14. novembra okoli poldne prišli v Crnomelj, kjer pa ništa imeli kakega posebnega dela, kajti glavni štab je že ob 3. zjutraj evakuiral proti Metliki in Suhorju. Domobranci so požgali meščansko šolo in nekaj poslopij ter se vrnili v Mavrlen. V kočevskih gozdovih se je Schumacherjeva skupina vnovič izgubila in vso noč na 15. november iskala poti. Drugi bataljon pa je iskal po gozdovih Schumacherjevo skupino. Nato sta nekatere enote pri Hribu napadli brigadi XVIII. divizije in njen jurišni bataljon. Brigadi sta potovali skozi gozdove in v enem samem maršu dosegli sovražnika ter mu v silovitem napadu prizadejali velike izgube. Demoralizirana policijska ekspedicija je 15. novembra proti večeru prispela v Šalko vas in se od tam vrnila v izho-

dišča in domaće garnizone. Tako je vdor v Belo krajino klavmo propadel.

Tudi v tej skupini so se po vrnitvi začeli *očitki proti krivcem* za polom. Nekaj jih bomo objavili, ker s precejšnjo odkritosrčnostjo osvetljujejo bojno sposobnost domobranskih bataljonov. Kapetan Meničanin, komandant četrtega domobranskega bataljona, je poslal svojemu nadrejenemu komandantu kapetanu Schumacherju poročilo o akciji, kjer na koncu pravi, da so se fantje (domobranci, op. L. A.) vrnili iz akcije vsi bolni, prehlajeni in ožuljeni, poleg tega pa živčno popolnoma uničeni in za daljšo dobo nesposobni za akcije. Fantje so med akcijo zaradi dolgega marša, nespečnosti (pravega oddiha ni bilo stiri dni in štiri noči) na poti padali v nezavest; nekateri so začeli bioditi a drugi so zaradi izčrpanosti zaostajali daleč za glavnino. Stvarno bo potreben pravi odmor, da bi se bataljon ponovno osposobil za večje in napornejše akcije, kakršne je bil vodil z velikim uspehom od letošnje pomladi nadalje.« Komandant drugega bataljona slovenskih domobrancev Vuk Rupnik je napisal v poročilu, da se je proti Schumacherjevima bataljonoma bil od 6.05 do 7.40. Trikrat so v tem času odbili sovražnika. Imeli so pet mrtvih in šest ranjenih. »Karakteristično je, da so se domobranci iz šentviškega bataljona (četrty bataljon, op. L. A.) zelo ružno ponašali in so celo opljačkali naše mrtve vojake.« Kapetan Vuk Rupnik je dal na koncu poročila tudi oceno bojne sposobnosti svojega bataljona. »Nočne akcije večjega obsega,« pravi Rupnik »niso izvedljive s slovenskimi domobranci zaradi nezadostne izvežbanosti moštva, posebno pa izven odrejenega področja.« (Tu je mišljeno stalno bivanje bataljona, Rakek in okolica, op. L. A.). Organizacijski štab slovenskega domobranstva je prejel poročilo prvega bataljona, ki je polno očitkov proti nemškemu komandantom, ki so zelo slabo vodili enote in akcije. V spopadu z drugim bataljonom je imel prvi bataljon 8 mrtvih in 12 ranjenih. Ubitih in ranjenih je bilo tudi več nemških vojakov. O občem nezadovoljstvu domobranskih vojakov z akcijo govori tudi posebno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva, ki pravi, da je med domobranci *néprikrito* nezadovoljstvo. Vojaki so bili ogorčeni zaradi neuspeha in izgub. Splahnel je tudi borbeni duh, posebno zaradi neprijetnega spopada med domobranskimi bataljoni. Domobranski vojaki menijo, da so izgube bile

popolnoma nepotrebne in da vsa odgovornost leži na komandi. Partizanske izgube ne morejo odtehtati domobranskih izgub, kajti po pripovedovanju domobrancev je padlo izredno malo partizanov.¹³

Celotne izgube kočevske bojne skupine je zelo težko ugotoviti. Vsekakor so imeli več kot 37 mrtvih in 26 ranjenih. Če k tem izgubam prištejemo še izgube novomeške bojne skupine — 15 mrtvih in 18 ranjenih — potem so vso ekspedicijo sovražniki plačali s krvavo ceno: 52 mrtvih in 44 ranjenih. Vdor na osvobojeno ozemlje se je torej končal še bolj katastrofalno kot drugi podobni vpadi. Osvobojeno ozemlje v Beli krajini je bilo trdno v rokah NOV in PO Slovenije.

Zmag pri Pribišju in okoli Koprivnika so se razveselili partizani, ki so v bojih sodelovali, pa tudi vsa narodnoosvobodilna vojska Slovenije, do katere je prišel glas o zmagi. Glavni štab Slovenije je že 16. novembra 1944 reagiral na sijajna dejanja enot sedmega korpusa in je izdal dnevno povelje, v katerem je izrekel pohvalo korpusovemu komandantu podpolkovniku Francu Poglajenu-Kranjcu »za pravilno in dobro osebno vodstvo manevrske operacije.«¹⁴ Pohvaljena sta bila še korpusov politični komisar in komandant XVIII. divizije major Tone Vidmar-Luka »za energično in pravilno razporejanje in uporabo brigad na težkem terenu«, in načelnik korpusovega štaba Janez Jezeršek-Sokol »za operativno pomoč in pravilno kombiniranje edinic v borbi«. Glavni štab Slovenije je pohvalil tudi 12. brigado ter njenega komandanta poročnika Jeriča za uspešne juriše in zmago pri Pribišju. Gubčevi brigadi je glavni štab *izrekel takole pohvalo*: »Izrekamo pohvalo borcem, podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem IV. brigade, komandantu poročniku Kramarčiču Antonu posebej, za uspešno izvršene juriše in razbijanje sovražnika pri Pribišju in Uršnih Selih«. Pohvaljeni so bili še udarni bataljon XVIII. divizije, prvi bataljon 8. brigade, štab 8. brigade, prvi in drugi bataljon ter štab 10. brigade. Dnevno povelje so morali prebrati pred razvrščenimi enotami in predlagati za odlikovanje vse tište borce, ki so se izkazali z osebno hrabrostjo. Dan kasneje je tudi štab sedmega korpusa objavil dnevno povelje, v katerem je izrekel posebno priznanje in pohvalo štabu XV. divizije s komandantom majorjem Milanom Tomincem ter štaboma Gubčeve in 12. brigade »za uspešno vodstvo njihovih enot pri izvršenih juriših in razbijanju

sovražnika«. Posebne pohvale in priznanja so bili deležni tudi borci, podoficirji in oficirji Gubčeve in 12. brigade, »ki so s svojo hrabrostjo dosegli gornje uspehe«. Ražen teh je korpusov štab pohvalil še vse tište enote in posameznike kot glavni štab Slovenije.¹⁵

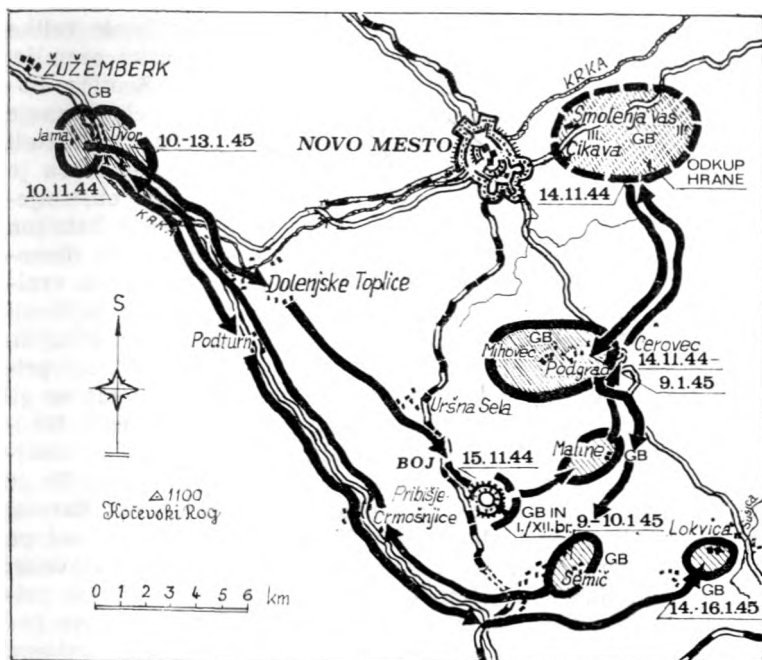
Ponovno na blokadi Novega mesta

Potem ko je Cankarjeva brigada 15. novembra prevzela od Gubčeve in 12. brigade pogon nemških čet proti Novemu mestu, se je zelo utrujena Gubčeva brigada vrnila na Gorjance in prevzela od 12. brigade blokado sovražnikove postojanke v Novem mestu. Tako se je Gubčeva po skoraj enem letu spet *urnila izpolnjevati nalogo*, ki ji je bila zaupana pred Novim mestom kot prvi partizanski brigadi. Blokada Novega mesta je sedaj bila nekoliko drugače organizirana. Prej je bila na pragu mesta in je že na samih vratih sovražniku preprečevala izhod. Sedaj pa je zasedla najvažnejši položaj, s katerega je obvladovala vse smeri iz Novega mesta proti Beli krajini. To je bilo veliko bolje kot prej. Sedaj je namreč brigada opravljala svojo bojno nalogo kot tesno povezana enota. Ker je bila bolj oddaljena od mesta, ni bila tako izpostavljena artilerijskemu obstreljevanju. Brigada je imela možnost, da s položajem pod Gorjanci napade sovražne skupine, kjerkoli bi se prikazale. Izhodišče je bilo dobro izbrano. Zasedla je položaje okoli naslednjih vasi: Konca, kjer je bil večinoma štab brigade s svojimi enotami, Mihovca, Vinje vasi, Podgrada, Gorenjih Lakovnic in Velikega Cerovca. Vasi so blizu druga drugi, položaji pa zelo dobri bodisi za obrambo, bodisi kot izhodišča za napad v dolino. Brigada je tukaj ostala do konca leta 1944. Prva razporeditev brigade je bila 15. in 16. novembra taka, da je bil štab v Koncu, prvi bataljon v Mihovcu, drugi in tretji pa v Vinji vasi.

Poglavitna naloga brigade je bila braniti prehode na osvobojeno ozemlje v Beli krajini. V ta namen je napadala vse skupine, ki so se prikazale iz Novega mesta in ni dopuščala, da bi se sovražne patrulje prosto gibale okoli mesta. Včasih je brigada napadla Novo mesto ali posamezne utrdbe. Bojev pa ni bilo veliko. Tudi nemške in domobranske čete so bile

po porazu pri Pribišju potrebne počitka in niso imele velike volje, da bi se pregloboko spuščale na partizansko ozemlje, o čemer so jih poučile izkušnje pri vdoru proti Semiču. Sovražnik je okoli Novega mesta le patroljiral. Šele kasneje je poskušal z močnejšimi silami napadati partizane. Našteli bomo le *nehaj bojev* v tem obdobju. Dne 24. novembra je sovražnikovo topništvo začelo zjutraj okoli 8. ure obstreljevati položaje okoli Sv. Florjana, kjer je imel tretji bataljon v stalni zasedi en vod. Vod se je umaknil, nakar so domobranci zasedli pozicijo. Vod je poskušal s protinapadom vrniti Sv. Florjan, a je bil za to nalogo preslab. Nato je tretji bataljon poslal dve četi, ki sta brez boja zasedli Sv. Florjan, ker so se domobranci umaknili. Naslednji dan so Nemci pripravili močnejši napad na isti cilj. Z dvema kolonomata so ga naskočili. Ena skupina je šla po železniški progi proti Birčini vasi. Nanjo je udaril vod v zasedi, pa se je moral po dvajsetminutnem spopadu umakniti k tretjemu bataljonu. Ta je najprej hotel udariti sovražni skupini v hrbet (prek Rateža) pa je kmalu zvedel, da pri Sv. Florjanu ni nikogar, pač pa da močna sovražna kolona, kakih 300 mož, prodira naravnost proti Lakovnicam in Mihovcu. Bataljon je po hi tei in se pripravil na boj okoli Mihovca. Kmalu se je prikazala sovražna bojna skupina, po kateri je bataljon udaril z vsem orožjem. Sovražnikovi vojaki so se razpršili in niso pokazali volje, da bi se spopadli s partizani. Umaknili so se nazaj v Novo mesto, nakar je artilerija začela obstreljevati partizane okoli Mihovca in Podgrada pa sam Podgrad. Bataljon je imel v bojih enega mrtvega in tri ranjene.

Devetega decembra je tretji bataljon odšel brez ene čete, proti Šentjerneju. Njegova naloga je bila, posadki tega kraja zunaj postojanke ne dovoliti gibanja. To je bila nekoliko napadalnejša poteza štaba brigade, izvedena na zahtevo glavnega štaba Slovenije. Ta demonstracija proti sovražnikovim četam na desnem bregu Krke je bila v pomoč enotam XV. divizije, ki so se tedaj močno spoprijele z nemško-domobranskimi četami med Šentvidom in Trebnjem. Bataljon se je pri Šentjerneju kar hitro spopadel s sovražnikom, ki je hotel s hrbta zalesti bataljon. Bataljon ni dovolil, da bi mu sovražnik udaril v hrbet. V boju je uporabil težki minomet. Izgub ni imel. Ze 10. decembra ob 4. se je vrnil. Drugi bataljon pa so 11. decembra poslali v dolino, da bi v noči na 12. december

Bojna pot od 10. 11. 1944 do 16. 1. 1945

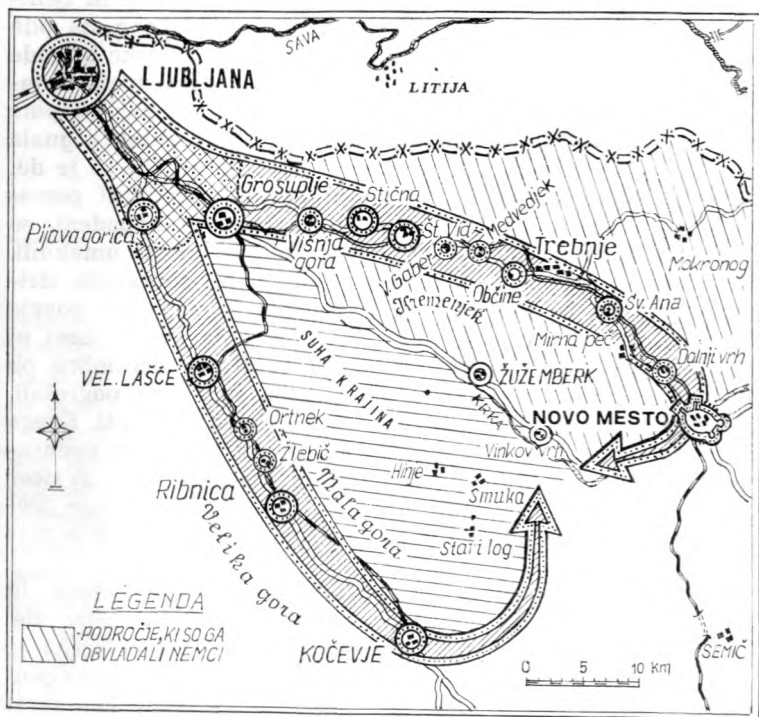
demonstrativno napadel Novo mesto. Tudi ta napad je bil zamišljen kot pomoč pri akcijah XV. divizije v okolišu Občin. Bataljon je napadal iz šmihelske smeri. Dvanajstega zjutraj se je že vrnil domov in v akciji ni imel izgub.

Brigada pa je imela razen teh bojnih še druge naloge. Ker je v vseh enotah sedmega korpusa in v bolnišnicah zelo primanjkovalo hrane, saj so zaloge pošle, je glavni štab ukazal naj napravi nekaj *prehranjevalnih akcij*. Prejšnji sistem nabave hrane prek gospodarskih komisij je izgubil pomen, kajti ozemlje pod partizansko kontrolo je bilo hudo izčrpano. Sedaj je bilo treba poseči globlje na območje, ki ga je obvladoval sovražnik, kjer so bile vasi bogatejše in zaloge hrane manj izčrpane. Brigada je bila s tem tako zaposlena, da si je začasno nadela naziv prehranjevalna brigada. Akcije je opravljala sama ali pa je z njo sodelovala še 24. italijanska brigada Fontanot, ki je bila na Gorjanih. Najvažnejše pre-

hranjevalne akcije so bile: drugi bataljon je odkupoval pri Kostanjevici in Sv. Križu (sedaj Podbočje) od 27. do 30. novembra. Trinajstega decembra je bila četa tretjega bataljona okoli Slatnika. Odkup se ni posrečil, ker je četa naletela v Gorenji Težki vodi in na Orehku na sovražnika in se z njim spopadla. Ko je nagnala sovražne vojake iz vasi, je odšla v Orehek, kjer pa so zopet bili domobranci. Bili so pijani in so po vasi razgrajali. Četa jih je pregnala proti Novemu mestu. Medtem so partizani pri Št. Joštu zaslišali močno streljanje, zato se je četa vrnila k bataljonu, da bi ta z večjo močjo preiskal nevarni okoliš. Tako četa ni opravila naloge. Drugi bataljon je z dvema četama odšel odkupovat v okolico Kostanjevice in Sv. Križa (tudi med 22. in 24. decembrom). Bataljon med akcijo ni imel bojev. Enega največjih odkupov je brigada imela 27. decembra. V okolico Kostanjevice in Šentjerneja je odšla s prvim in tretjim bataljonom; oba sta bila brez ene čete, sodeloval pa je tudi bataljon italijanske brigade Fontanot. Odkup je s pomočjo Italijanov opravil tretji bataljon. Pri Prekopi so nakupovalci naleteli na sovražno skupino iz Šentjerneja. Četa tretjega bataljona je sovražnika pognala v beg. En sovražni vojak je obležal na bojišču. Ko se je del tretjega bataljona vračal, so mu italijanski partizani pomagali goniti živino in peljati živež. Ko so bili napadeni, so italijanski gonjači pustili vozove in živino ter se umaknili. Živina se je razbežala, vozove pa je zaplenil sovražnik. Brigadi se je od 25 glav posrečilo poloviti le pet glav goveje živine in štiri prašiče. Velika prehranjevalna akcija torej ni imela uspeha. Tretji bataljon se je vrnil 28. decembra ob 11. uri. Bataljon ni imel izgub, pač pa so enega pogrešali. En domobranec je bil ubit, njegovo orožje so zaplenili. Enega domobranca so ujeli doma. Dne 30. decembra je na prehranjevalno akcijo spet šel drugi bataljon, brez ene čete, in sicer v okoliš Maharovca in Lakovnic. Te in še mnoge druge prehranjevalne akcije so bile v glavnem uspešne. Brigada je razpošiljala hrano raznim enotam.¹⁶

Vtem ko je Gubčeva brigada blokirala Novo mesto in tako rekoč počivala, enote sedmega korpusa niso mirovale. Najprej so napadle Kočevje. Boj v mestu in okoli njega je trajal od 18. do 20. novembra. Veliki in dobro pripravljeni napad ni uspel, čeprav je korpus na najvažnejših točkah zbral zelo učinkovita težka orožja. Sovražnik je prilagodil utrje-

valna dela učinkom tega orožja in sistem obrambe tako izpopolnil, da sedmi korpus ni mogel uspeti. Najhujše orožje pa so Nemci imeli v sposobnosti za manevrsko obrambo. Venomer so rinili iz mesta in prisilili partizane v boj zunaj mestnih utrdb. Njihove čete so se prikrito približevale iz raznih oddaljenih postojank, napadale oblegovalce in ogrožale topništvo ter vnašale nered v organizacijo obleganja. Po neuspelem napadu na Kočevje je XV. divizija odšla v okolico Mokronoga in Tržišča, kjer so brigade prisilno odkupovale v vaseh, ki so bile posredno sicer zaščitene s postojankami. Akcije so bile podobne prehranjevalnim akcijam Gubčeve brigade. Petnajsta divizija je imela pri tem uspeh in je pripeljala veliko hrane v korpusova skladišča, od koder so jo nato razdeljevali partizanskim enotam in ustanovam. Enote

Klešni prijem področja Dolenjske v začetku leta 1945

XV. divizije so mimogrede napadle tudi postojanko v Šentjanžu na Dolenjskem. Napad je bil neuspešen.

Sovražnikovi štabi so pripravili nacрте za zelo daleko-sežne operacije, katerih cilj je bil obvladati dolenjski komunikaciji. Sovražnik je v ta namen v začetku decembra sprožil ofenzivno akcijo in začel prodirati iz Novega mesta proti Stični in obratno. Sodelovalo je pet domobranskih bataljonov. Velikolaškega petega, tako imenovanega alarmnega, ki so ga bili ustanovili šele pred kratkim, so poslali v boj skozi Suho krajino proti Občinam, Trebnjemu in Novemu mestu. Tudi Nemci so dali močnejše in številnejše čete za to operacijo. Položaj je postal za sedmi korpus zelo kočljiv, ko je sovražnik ustanovil *nove postojanke ob dolenjski cesti* in jih začel utrjevati. Nove postojanke so bile premišljeno in smotrno postavljene v Velikem Gabru in na Medvedjeku, v Občinah, ki je postala osrednja obrambna pozicija, pri Sv. Ani in na Daljnem vrhu. Vse markantne točke na cesti so bile v rokah Nemcev in domobrancev. Sedmi korpus ni mirno gledal, kako se Nemci in domobranci vkopavajo ter zapletajo v bodečo žico. Menil je, da je najbolje, če hitro napade, dokler se sovražnik še ni dobro utrdil. Napad na najvažnejšo obrambno točko v Občinah so enote sedmega korpusa začele 8. decembra in boji so bili do 14. decembra. Sovražnik se je zaril globoko pod zemljo, postavil orožje v bunkerje, se zamrežil z bodečo žico in si pripravil izhodišča za protinapade. Gost sistem postojank in pa sposobnost prikri tega manevriranja sta mu omogočila, da je napadeni postojanki prišel hitro na pomoč ali pa je prav spretno zapletel partizanske brigade v boje na zemljišču, ki za postojanke ni bilo neposredno pomembno. Ko je korpus uvidel, da z improviziranimi napadi ne bo uspel, se je začasno odmaknil od postojank, da bi se temeljito pripravil na ponovitev.

Vojaško-politična vzgoja

Neprestane prehranjevalne akcije in prepotrebna zavarovanja so sicer precej zaposlila enote Gubčeve brigade, vendar ne tolikanj, da se ne bi bila mogla posvetiti intenzivnemu vojaškemu, političnemu, vzgojnemu in kulturnemu delu.

Vojaško urjenje je bilo v brigadi neprekinjeno, saj so v enote venomer prihajali novi partizani. Njihovo zelo površno vojaško znanje je bilo treba poglobiti, teoretično pa preizkusiti. Zato so se v brigadi neprestano ponavljale vse vojaške vaje, ki so bile potrebne za zavaravanja, pohod in boj. Ker so izpraznjena mesta nižjih vojaških poveljnikov popolnjevali z mladim in neizkušenim kadrom, s partizani, ki so bili komaj prišli v enote, je bilo z njimi še veliko težav. Brigadni štab se je zato odločil, da bodo priredili vojaške tečaje za desetar je in vodnike, pa čeprav so neprestano pošiljali borce v korpusove tečaje in na tečaje oficirske šole pri glavnem štabu Slovenije. Prvi tečaj so v brigadi odprli 22. novembra

1944. Imel je 25 gojencev. Tečaj je vodil operativni oficir brigade Milan Čadež; pomagali so mu še nekateri oficirji iz brigadnega štaba. Predavanja in vojaške praktične vaje so imeli po tri ure na dan. Končali so ga 13. decembra 1944 s prilično dobrim uspehom. Gojenci so si pridobili precej znanja in veliko je pomenilo za brigado, ko je vključila 25 mladih borcev kot vodnike in desetar je v čete. Drugi tečaj so začeli 21. decembra 1944 in je imel 26 udeležencev. Upali so, da bodo z drugim tečajem skoraj popolnoma odpravili vprašanje nižjih poveljnikov.

Tudi za nižji politični kader so poskrbeli. Sedaj so se oprijeli novih meril za postavitev političnih komisarjev v enotah. Sedaj ni bilo več poglobitno, da je znal kandidat za političnega komisarja čete ali vodnega političnega delegata dobro govoriti, marveč so pazili, da je bil bojevit, resen, da je imel razvit čut za odgovornost, da je pokazal zanimanje za politično delo in da je imel veselje do politične funkcije. Tako je bila izbira za nove kandidate sicer bolj stroga, vendar se je kvaliteta političnega kadra zelo izboljšala. Mladim političnim komisarjem in političnim delegatom so pomagali tudi tako, da so imeli z njimi vsak dan sestanke, na katerih so jim politični komisariji bataljonov in brigade razložili snov, ki so jo nato prenašali v čete in vode. V brigado so večkrat prihajali vojaški in politični funkcionarji iz XV. divizije, sedmega korpusa in glavnega štaba Slovenije. Poveljstvu brigade so pomagali pri vzgojnem delu.

Vzporedno s političnim delom se je odvijalo tudi partijsko delo. Partijska organizacija je še nadalje podpirala vsa prizadevanja štaba brigade glede varnosti, boja in politično-

vzgojnega dela. Tudi partijski organizaciji so prihajali na pomoč partijski funkcionarji iz divizije, korpusa in iz centralnega komiteja. Ti obiski so zelo poživili partijsko delo, komunisti pa so si pri predavanjih razširjali obzorje. Devetnajstega decembra je bila konferenca vseh članov partije v brigadi. Konec novembra 1944 je bilo v brigadi po spisku 149 članov KP (118 na mestu), kandidatov je bilo 47 (43), skojevca pa 102 (76). Partijska organizacija je torej obdržala še vedno ugoden odstotek borcev-članov KP (nad 50 %).

Kulturno-prosvetno delo je na Gorjancih zopet oživel. Kulturno prosvetni odbori v bataljonih so začeli delovati. Vsak bataljon je izdajal po stenčasn teden in pomagati četam, da so napisale svoje žepne časopise. Literatura je prihajala v brigado redno, toda z majhno zamudo. Brigada je npr. v prvi polovici decembra prejela po 150 izvodov 17. in 18. številke Naše vojske, Slovenskih poročevalcev (št. 37) je bilo 30 izvodov, Ljudske pravice so prinesli kar 60 izvodov. Dobila je štiri izvide strokovne brošure, ki je obravnavala napad na utrjeno mesto in minerstvo, dobili so nekaj izvodov časopisa Naprijed in Politike. Oskrba brigade z literaturo je bila obilna in razno vrstna. Poleg omenjenih so prejeli še Kmečki glas, Vjesnik ter brošure Junaki Sovjetske zveze, Sovjetska država novega tipa, Ustavnost in zakonitost stare in nove Jugoslavije, Trikrat Stampetov most, Drugačnj smo postali, Dvadesetsedma godišnjica oktobarske revolucije. Vsak dan so dobivali radijski Vestnik. Zopet so oživeli mitingi. Bataljoni so kar tekmovali med seboj, kdo bo priredil lepšega. Frontno gledališče sedmega korpusa je brigado obiskalo

14. decembra. V šoli v Podgradu je priredilo za brigado predstavo, ki je izredno uspela in so borci bili zelo zadovoljni. Ponovna prireditev frontnega gledališča je bila 19. decembra. Po bataljonih so zopet zaživeli zabavni večeri. Tako je npr. v drugem bataljonu bilo zelo veselo na božični večer 24. decembra. Najprej je bil v prvi četi ples ob harmoniki, nato pa se je štab bataljona preselil k drugi in tretji četi. V vsaki so malo poplesali. O polnoči so odšli k polnočnici, ob 2. uri na božični dan pa spat. Mislili so tudi na dekleta. V drugem bataljonu so 26. decembra plesali do polnoči. Na božični dan pa podnevi. Tedaj je naletaval droben sneg, bil je oster mraz, lepo božično noč je razsvetljevala mesečina. Petja je bilo čedalje več in harmonike so se pogosto oglašale. Partizanom

so postregli z vinom. Na Silvestrovo je bilo v drug em bataljonu, ki je ob odhodu brigade na nove naloge ostal na Gorjancih, tudi zelo veselo. Na Novo leto so plesali do pol treh zjutraj. Razpoloženje je bilo »silno dobro«. ¹⁷

Sedaj so se bili vojaški raporti že vsakdanjost. Na odgovornost so klicali borce in funkcionar je in jih po potrebi kaznovali. Moralno stanje se je okrepilo. K temu je prispevalo to, da je bil vojni položaj nasploh zelo dober. Čeprav so se partizani jeseni bali, da bodo morali še eno zimo prebiti v bojih in viharjih, jih prihod nove zime ni demoraliziral. Sedaj je bilo očitno, da ni več daleč čas popolne zmage in konca vojne. Partizani so bili pripravljeni prestati še to zimo in vzdržati polno bojno zmogljivost ter visoko moralo. Dne 16. novembra je bil v brigadi slovesen dogodek, ko so pred razvrščeno brigado podelili petim borcem, ki so se najbolje izkazali v vseh bojih, odlikovanja — medalje za hrabrost. To je bilo med borci zelo dobro sprejeto. Tedaj se je med borci razvilo tekmovanje, kdo bo naslednji dobil odlikovanje.

Do orožja, posebej do avtomatskega, so imeli borci vedno več veselja. Polagoma so začeli po enotah zamenjavati stare in že izrabljene italijanske mitraljeze brede z novimi angleškimi breni in nemškimi šarci. To so bila mnogo bolj precizna in učinkovita orožja. Težava je bila le v tem da je bilo žanje razmeroma malo municije. Borci so se čedalje bolj zanimali za težko pehotno orožje, zlasti za težke minomete in angleške piate. Partopi partizanske tehniške izvedbe in konstrukcije se niso dobro obnesli, ker vžigalni mehanizmi niso bili dobro izdelani. Partizanske delavnice še niso imele dovolj strokovnjakov, ki bi se lahko uspešno lotili konstrukcijskih težav novega orožja. Mine so rade eksplodirale že pri izstrelitvi, zato je glavni štab ukazal, da morajo biti strelci pri partopih ob akciji v zakloniščih. Partizani so imeli pred partopi nekak strah. Orožje je bilo v brigadi čisto in dobro oskrbovano. Včasih pa je prevelika vnema za spoznavanje orožja in ne previdnost marsikoga pripeljala v bolnišnico. Tako se je v četi drugega bataljona pripetila 29. decembra huda nesreča. Okoli 16. ure je namestnik komandirja čete začel na mizi v sobi razstavljati in sestavljati italijansko ročno granato. Prišlo je do eksplozije. V bližini sta bili še dve granati. Vse tri so se razletele in hudo ranile pet partizanov. Komandir Gornik je bil ranjen v nogi in trup, mitraljezec Sklamatovič jo

je skupil v obraz, namestniku komandirja Hočevarju je odtrgalo obe roki v zapestju. Še dva borca sta bila ranjena.¹⁸

Hrana je bila v brigadi še vedno dobra, kar je pomenilo, da so intendantni dobro skrbeli za borce. Pač pa je bilo kot po navadi slabše z oblekami. Primanjkovalo je hlač in plaščev. Nekateri komandanti so poročali, da je v bataljonih zelo veliko borcev, ki imajo tako ponošene hlače, da se morajo zavijati v odeje. Takih ne morejo pošiljati na akcije in zavaravanja. To je zelo hromilo bojno sposobnost brigade.

Blizu Gubčeve brigade je bila na Gorjancih *italijanska brigada Fontanot*. Po nalogu sedmega korpusa je morala Gubčeva brigada pri vseh akcijah sodelovati z Italijami. Italijanska brigada pa je bila še mlada in neizkušena enota, katere bojna sposobnost je bila še šibka. Tako je morala Gubčeva dajati italijanskim enotam zavaravanje in vodnike, kadar so odhajali odkupovat, kaj ti Itali jani niso poznali ljudi in razmer na svojem operativnem področju. Prebivalstvo sprva ni bilo naklonjeno Italijanom, ker niso bili dobro obveščeni o njihovih bojnih ciljih. Sodelovanje Gubčeve brigade z brigado Fontanot in z enotami 14. brigade je potekalo preko operativnega štaba. Komandant je bil Janko Sekirnik-Simon, politični komisar pa Stane Škrlič. Sčasoma so se razmere v italijanski brigadi izboljšale. Brigadno poveljstvo je v ta namen pojasnilo vsem podrejenim enotam, da se brigada Fontanot pod slovensko zastavo skupaj z enotami NOV Slovenije bori za iste cilje. »Brigada se bori pod našo slovensko zastavo,« pravi obvestilo brigadnega štaba, »za kar so tudi prisegli. Brez nadaljnega je to velik uspeh za našo NOV, ker smo uspeli, da danes z navdušenjem vzklikajo maršalu Titu ter novi federativni Jugoslaviji.« Štab Gubčeve je zahteval, naj partizani razumejo, da to niso tišči Italijani, ki so požigali in ropali po Sloveniji. Italijanska brigada je sestavljena iz samega proletariata, »kar je brez nadaljnega zdrav element ter dobro poučen o ciljih naše borbe«. Poveljstvo brigade je tudi naročilo vsem enotam, naj v tem smislu dajo pojasnila civilnemu prebivalstvu.¹⁹

Ko so prebivalstvu pojasnili, da se tudi italijanska brigada bori pod našo partizansko zastavo in da ima to pomen za bodoče sodelovanje med italijanskim in našim narodom, je postal tudi njihov odnos do Italijanov nekoliko boljši.

Konec decembra je dobila Gubčeva brigada nalogo, naj ustanovi svojo *jurišno četo*, kot so jih začeli ustanavljati v vseh večjih partizanskih enotah. Jurišne enote so se že v začetku izredno dobro izkazale, saj so jih uporabljali za manevre v sovražnikovo zaledje in za udare v boke. Bile so izredno dobro oborožene z avtomatskim orožjem. V njih so bili mladi, bojeviti partizani. Ob ustanovitvi je imela jurišna četa Gubčeve brigade 20 partizanov. Bili so sami mladi in pogumni fantje. Dobro so bili oskrbljeni z mitraljezi in brzo-strelkami. Komandir je bil Lojze Livk, politični komisar Tonček Koračin, namestnik komandir ja Lojze Hrastar in pomočnik političnega komisarja Lado Jankovič. Vsi so bili doma v mirenski dolini. Borci jurišne čete so bili oproščeni stražarske službe, patroljiranja in dela v kuhinji. Tako so bili vedno pripravljeni za boj.

Brigada je ves čas bivanja na Gorjancih obdržala blizu 600 borcev (po spisku).²¹

Brigada je počitek na Gorjancih zelo dobro izkoristila. ZNovim letom je bila dobro pripravljena za nove boje. Se dobre štiri mesece jo je ločilo od zmage.

Že je bilo videti, da bo celotna Gubčeva brigada preživela pod Gorjanci že drugič Novo leto, vendar se je drugače zgodilo.

Tretji bataljon sodeluje pri napadu na posadko v Občinah

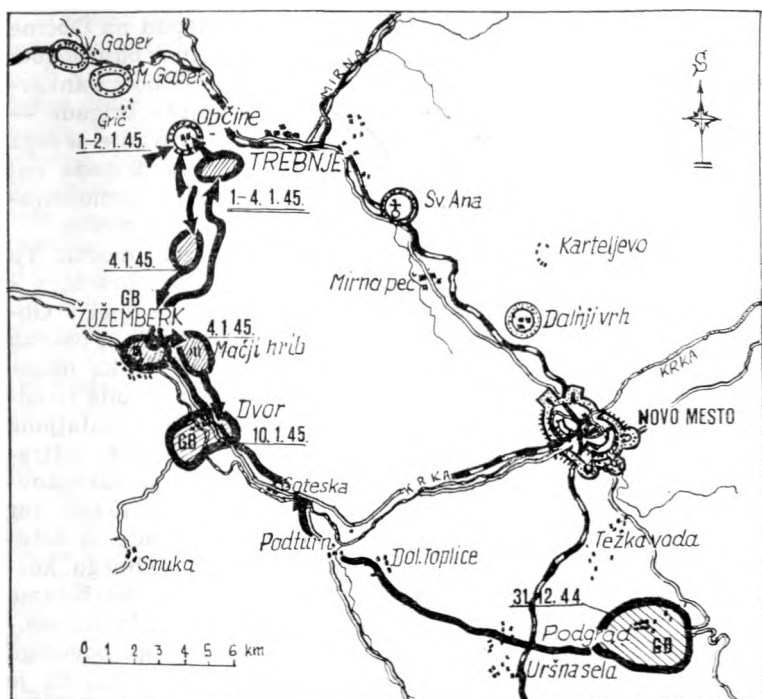
V enotah sedmega korpusa se je začelo živahno gibanje, kajti zapovedan je bil široko zasnovan napad na sovražnikov utrjeni sistem obrambe dolenjske komunikacije. Za prvi cilj so izbrali Občine. Bila je na ključnem položaju obrambne linije in njen padec bi pomenil začetek konca obvladovanja železniške proge in ceste med Šentvidom pri Stični in Novim mestom. Sedmi korpus je sklenil zbrati vse enote med Krko in dolenjsko železnico ter postojanko napasti s pomočjo zavezniškega letalstva. Petnajsta divizija naj bi likvidirala Občine in neposredno zavarovala rajon, kjer se bodo odvijale pglavitne akcije, XVIII. divizijo pa so začasno pritegnili v korpusovo rezervo, le ena njena brigada naj bi se postavila med Novo mesto in Trebnje ter varovala to smer. Za začetek napada so določili 1. januar 1945 popoldne, po bombardiranju zavezniških letal.

Petnajsta divizija je zaupala neposreden napad na Občine Cankarjevi brigadi, ki so jo *okrepili s tretjim bataljonom Gubčeve*. Po načrtu štaba XV. divizije bi desni bok Cankarjeve brigade branila in varovala 15. belokranjska brigada — na položajih Grmade in Trebnjega vrha, zavarovanje levega boka pa je bilo dodeljeno 12. brigadi. Gubčeva brigada naj bi z dvema bataljonom ostala na Gorjancih in z demonstrativnimi napadi vezala sovražnikove sile v Novem mestu.

Domobranska posadka v Občinah je bila zelo močna. Tu je bil v utrdbah tretji bataljon slovenskega domobranstva s

15. in 22. četo, četrti bataljon domobranstva pa je imel v Občinah 32. in 39. četo ter del čete s težkim orožjem. Posadka je imela 30 puškomitraljezov, dva težka in dva lahka minometa, včasih pa tudi dva topa. Petnajsta divizija je bila izredno dobro oborožena. V okrepitev je ražen tretjega bataljona Gubčeve brigade dobila še mitralješko četo z desetimi mitraljezi iz 24. italijanske brigade »Fontanot; četo protitankovskih pušk (10), baterijo minometov, havbico kal. 75 mm ter dva protitankovska topa. Napad Cankarjeve brigade in bataljona Gubčeve brigade je podpirala artilerija sedmega korpusa z dvema 75-mm poljskima topoma, dvema havbicama kal. 75 mm in gorskim topom 75 mm. To je bila silovita oborožitev. Za ravnanje in smotno uporabo ognja tega bogatega orožja so se morali štalbi zelo, zelo potruditi. Vidimo, da je sedmi korpus razporedil svoje napadalne enote le na južni strani dolenjske ceste in postojanke ni obkoljeval, kot je to bilo ponavadi. Le Dolenjski odred je tokrat napadal, ne glede na vse nevarnosti, s severne strani ceste. Napad XV. divizije je torej dobival obliko frontalnega napada.

Še preden je Cankarjeva brigada začela napadati, sta se pripetili nesreči, ki sta vplivali na nadaljnji potek akcije. Domobranska postojanka v Občinah je bila namreč kar iz najbolj zanesljivih virov obveščena o napadu in o zamisli komandanta XV. divizije Milana Tominca. Domobranci 15. čete tretjega domobranskega bataljona so namreč 29. decembra ujeli kurirja, ki je nosil v torbi ves načrt napada na Občine. Seveda so domobranci in nemška poveljstva tudi primerno ukrepala. V rajon Občin so nemudoma odposlali iz Velikih Lašč 5. alarmni domobranski bataljon. Štab sedmega korpusa pa iz neznanih razlogov ni reagiral na novico, da so načrti sedaj znani tudi sovražniku. Druga smola je bila v tem,

Bojna pot tretjega bataljona od 31. 12. 1944 do 10. 1. 1945

da so borci Cankarjeve brigade in tretjega bataljona Gubčeve brigade zaman čakali na prihod žavezniških letal. Ni jih bilo, in partizani so šli v akcijo kar sami z artilerijsko pripravo. Zopet se je pokazalo, da ni bilo pametno, popolnoma se zanašati na letalstvo in precenjevati njegove zmogljivosti.

Tretji bataljon Gubčeve brigade je bil na desnem krilu bojnega razporeda Cankarjeve brigade. Pravočasno je prispel na določeno mesto okoli vasi Grič. Še preden pa so zasedli položaj, jih je napadla skupina domobrancev, kakih 50 mož. Bataljon je skupaj z enoto 15. brigade pogl domobrnce v vas in se pripravil na napad. Levo od njega je bila na glavni smeri napada Cankarjeva brigada, desno pa deli 15. belokranjske brigade. Ob 15. uri je začela artilerija obdelovati bunkerje tam, kjer je bilo določeno za preboj. Ob 18.30 je

Cankarjeva brigada začela silovit pehotni napad, kot ga je znala izvesti ta odlična partizanska enota. Domobranci so bili pripravljeni in so se zagrizeno branili iz bunkerjev. Če je bila nevarnost, da bodo bunkerji zavzeti, so se iz njih umaknili v jarke in od tod streljali. Zlasti velike preglavice so povzročali težki minometi, ki so pošiljali mine na cankarjevce v jurišu in povzročali velike izgube. Ko so bombaši Cankarjeve brigade prispeli do žice in jo pričeli rezati, se je pokazalo, da je bila artilerijska priprava malo učinkovita. Kako je bilo mogoče, da je imenitna artilerija sedmega korpusa, ki se je izkazala v tako številnih bojih, sedaj odpovedala? Prvi razlog za neuspeh topniškega ognja je bilo dejstvo, da je topništvu zelo primanjkovalo municije. Zato so uporabljali granate iz odprtih skladišč, ki niso bile zaščitene pred vremenskimi vplivi. Veliko jih zato ni eksplodiralo, ali pa je bil vžig nepravilen. Cankarjevi bombaši so bili na žici vsi do zadnjega ranjeni. Napad so ustavili in se pripravili na ponovitev. Ukazali so bataljonu Gubčeve brigade in 12. brigadi, naj pri ponovitvi odločno udarita vsaka s svoje smeri, da bi pritegnili pozornost nase. Ponovni napad so začeli ob 23.30. Cankarjeva brigada je silovito jurišala na najbolj utrjeno koto 350 nad vasjo Luža. Vnel se je srdit boj ob žici. Toda spricho zagrizene obrambe domobrancev sta dva bataljona Cankarjeve brigade imela že 30 ranjenih. Napad je bil *zopet odbit*. Ponovili so ga 2. januarja ob 3. zjutraj. Tudi ta napad ni imel uspeha.

Naslednji dan so napadali domobranci. Prodrli so iz dveh smeri. Ena skupina je udarila iz Občin, druga pa je po daljših bojih s 15. brigado vdrla iz Trebnjega proti Vrhtrebnjemu. Petnajsta brigada se je umaknila. Zato se je umaknil tudi tretji bataljon Gubčeve brigade, da ga ne bi obkolili. Tudi Cankarjevo so potisnili nazaj. Gubčevci so pomagali Cankarjevi brigadi odnašati mnoge ranjence. Po tem napadu so se enote XV. divizije zopet vrnile na stare položaje. Gubčev bataljon je do 4. januarja ostal okoli vasi Grič. Cankarjeva brigada ni bila več sposobna nadaljevati boja, saj je imela že 11 mrtvih in 52 ranjenih. Med temi je bilo 18 poveljnikov. Kar dva sta bila komandanta bataljonov. To priča, kako siloviti so bili napadi. Bataljon Gubčeve ni imel veliko izgub, ker se je boril na manj pomembnem bojnem odseku.

Med boji pri Občinah je pripravljala sovražnik presenečenje. V noči na 4. januar so njegove čete vdrle iz Stične v Žužemberk, iz Sei pri Šumberku pa so se spustile Cankarjevi in osmi brigadi za hrbet. Tudi iz Novega mesta so vdrli proti Ajdovcu in nadalje proti Krki, iz Velikih Lašč pa proti Hinjam. S tem manevrom se je jasno izrazila ideja: s prodorom proti Žužemberku in reki Krki odrezati partizanske enote, zaposlene pri napadu na Občine, od zaledja in začeti na prostoru med Krko in dolensko železnico bitko, ki naj bi popolnoma odrinila partizane iz tega dela Suhe krajine in jih pregnala na desni breg Krke.* Partizanske enote so bile utrunjene in izčrpane ter so se morale z izgubami prebijati h Krki. Tretji bataljon Gubčeve brigade se je na povelje štaba XV. divizije 4. januarja ob 10. umaknil na Liseč. Ob 12. uri je bila ena četa pri cerkvi, druga pa na koti 565. Že ob 13. uri je iz Žužemberka prodirala proti gubčevcem sovražnikova četa iz 4. bataljona domobrancev. Bataljon jo je napadel skupaj z jurišnim bataljonom XV. divizije. Ko pa se je jurišni bataljon umaknil, se je umaknil tudi tretji bataljon na vrh Lisca, ki ga je nekaj časa držal skupaj s Cankarjevo brigado. Nato se je premestil v Žužemberk, kamor je prispel ob 17. uri. Ba-

* Operativni štab za boj proti bandam v Ljubljani je zbral tele enote, ki naj bi od 3. do 8. januarja 1945 operirale v Suhi krajini: bojno skupino podpolkovnika Flecknerja, v kateri sta bila 1. in 2. bataljon 13. SS policijskega polka. Bataljona sta 2. januarja prispela s Koroške in se nastanila v Občinah in okoliških vaseh. Njuna naloga je bila čistiti rajon med Občinami, Mirno pečjo in Čatežem; prvi bataljon slovenskih domobrancev iz Stične, ki je imel nalogo, najprej delovati proti Žužemberku, nato pa proti Gorenjemu in Dolenjemu Kamenju pri Dobmiču; četrti bataljon slovenskih domobrancev iz Šentvida pri Stični, ki so mu tudi veleli, naj se najprej usmeri proti Žužemberku, od tam pa proti Trebnjemu Cankarjevi in petnajsti brigadi za hrbet; peti bataljon domobrancev, zbran na območju Trebnjega, naj bi čistil območje Brezove rebri in Ajdovca; sem so poslali tudi bojno skupino iz 34. in 52. čete slovenskih domobrancev in 2. čete prvega bataljona 14. SS policijskega polka; iz Velikih Lašč se je podala v boj bojna skupina iz voda 61. posadne čete domobrancev iz Kočevja, skupaj z deli 3. bataljona 14. SS policijskega polka iz Kočevja, deli 11. posadne čete domobrancev iz Ribnice ter deli 29. posadne čete domobrancev iz Velikih Lašč; smer njih napada so bile Hinje. Glej dnevna poročila organizacijskega štaba slovenskega domobranstva v IZDG AFK, fase. 281/IV in 283/II-IV ter arhiv RSNZ Ljubljana, mikrotska VZI, film 12, posnetki 183 in 184.

taljon je imel v bojih dva ranjena in dva pogrešana. To sta bila mulovodca, ki sta se izgubila, ko sta se s kotli vračala s položaja; napadli so ju domobranci.

Bataljonu so nato odredili obrambni odsek pri Mačkovcu, kjer je zavaroval smeri proti Dobravi in Podlipi. Ponoči na 5. januar so brigade XV. divizije zasedle obrambne položaje na levem bregu Krke na liniji Mačji hrib—Zafara—Reber—Zalisec. Na desnem krilu divizijske obrambne linije je bil na položajih okoli Mačjega hriba tretji bataljon Gubčeve, desno od njega pa so se vse do Lipovca in Ajdovca razvrstile enote XVIII. divizije. Namera štaba sedmega korpusa je bila braniti zasedene položaje in odbiti sovražnikove napade. Boji so trajali ves naslednji dan (6. januarja) in se nadaljevali še

7. januarja. Hude boje sta imeli Cankarjeva in 15. brigada. Dne 7. januarja je 4. bataljon slovenskih domobrancev na Mačjem hribu napadel bataljon Gubčeve brigade. To je bilo ob osmih. Bataljon se je spočetka pod pritiskom umaknil na Mačkovec, potem pa je skupaj s tretjim bataljonom Cankarjeve brigade zavrnil sovražnikovo skupino.²²

Gubčeva brigada je po odhodu tretjega bataljona z Gorjancev v Cankarjevo brigado še ostala nadalje na Gorjancih skupaj s 24. italijansko brigado Fontanot. Skupni operativni štab je še bil. Komandant sedmega korpusa je tudi tema dveh brigadama ukazal, naj bosta med veliko akcijo na postojanko v Občinah aktivni, da bi vezali nase čim več sovražnikovih enot iz Novega mesta. Za 1. januar sta dobili povelje, naj odkupita hrano v okolici Rateža in Novega mesta. Taka akcija je bila za novomeško posadko občutljiva, ker je jemala tudi iz njihovih izvorov prehranjevanja. Za naprej pa korpus ni dal posebnih konkretnih nalog. Ukazal je le, naj brigadi nenehno napadeta vse patrulje na cesti Novo mesto—Ratež in Novo mesto—Podgrad. Gubčeva je samoiniciativno drzno napadla izpostavljeno postojanko v *Gotni vasi*. Tu so se utrdili domobranci, kakih 30 do 50, se zavarovali v bunkerji in strelskimi jarki ter z žico. Nastanili so se v trdno zgrajeni hiši. Brigadni štab si je takole zamislil napad; iz prvega in drugega bataljona bi zbrali 40 prostovoljcev in tako oborožili, da bo prvi bataljon dal dva puškomitraljeza in en lahki minomet, drugi bataljon pa tri brene in en piat. Vsak bataljon pa bi vrh tega moral oskrbeti prostovoljce s po tremi brzo-strelkami. Ena četa prvega bataljona naj bi skupaj s četo

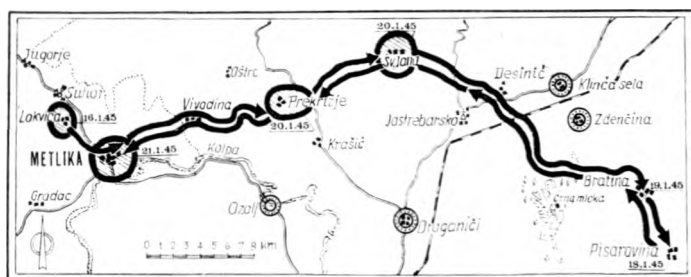
italijanske brigade Fontanot blokirala in napadala Zabjo vas, četa drugega bataljona pa bi skupaj z bataljonom italijanske 24. brigade Fontanot iz Škrjanč blokirala Šmihel. Akcija naj bi se začela 4. januarja okoli 21. ure, in sicer na znak z raketo.²³ Prostovoljski četi so dodelili tudi težki minomet.

Akcijo so izpeljali po načrtu. Čete za zavarovanje so bile na mestu, ko so prostovoljci okoli 21. ure prispeli do Gotne vasi, se razporedili v strelsko vrsto, vdrli v vas in na dani znak z raketo začeli jurišati. Domobranski stražar jih je opazil in dal s strelom znak za preplah. Nerodnost je bila, ker četa ni natanko vedela, v kateri zgradbi so domobranci, kajti obveščevalci jim niso dali dovolj natančnih podatkov. Sovražnik ni vzdržal prvega juriša in je začel bežati proti Novemu mestu. Partizani so jih podili prav do Grma. Med tem časom pa so minerei vse pripravili za miniranje utrdb in zgradbe. Ko so partizani odnesli plen, so eksplozije razdejale dva bunker ja, ogenj pa je uničil stavbo, v kateri so se bili nastanili domobranci. Plen je bil dober, saj so domobranci pustili v utrdbah lahki minomet, dve puški, kompletno opremo za tri vojake in še nekaj drugih reči. Akcija je bila končana v dveh urah. Uspešna je bila po drzni zamisli, ki se je ostvarila predvsem v presenečenju in odločnem jurišu. Pomankljivi so bili obveščevalni podatki, saj je piat streljal na nepravo hišo. Ko so preganjali domobrance proti Grmu, bi bil moral težki minomet streljati na Grm. Ta pa je usmeril ogenj v središče Novega mesta.²⁴ Zopet se je izkazalo, da so take presenetljive akcije zelo uspešne, zato bi jih bilo treba večkrat uprizoriti. Poveljstvo XV. divizije se je tega zavedalo, zato je za spodbudo v posebnem dnevnem povelju izreklo pohvalo in priznanje vsem sodelujočim borcem in poveljniku akcije, namestniku komandanta brigade Miranu Šubicu.²⁵ Brigada je ocenila sovražnikove izgube na enega mrtvega in tri ranjene. Sama ni imela izgub.

Pohod na Hrvaško — v Pisarovino

Do prihoda 15. brigade, ki naj bi jo zamenjala, je bila brigada na starih položajih. Šestega januarja je bil prvi bataljon v Vinji vasi, drugi pa v Podgradu. Štab brigade je bil v Vinji vasi, štabne enote z ambulanto in baterijo pa v vasi

Konec. Od napada na Gotno vas ni bilo pomembnejših dogodkov. Devetega januarja je prispela 15. belokranjska brigada in nemudoma prevzela položaje Gubčeve. Se istega dne je Gubčeva odšla čez Gorjance in se naselila v Podrebrji in Vrtačah pri Semiču. Tu je prenočila, naslednjega dne (10. januarja) je nadaljevala pot proti Jami, kamor jo je poklical štab XV. divizije, da bi zamenjala 15. brigado. Potovala je ves dan, od 8. zjutraj pa do 18. zvečer ter srečno prispela na odrejeno mesto. Prvi in drugi bataljon s štabom in štabnimi enotami so bili v Jami, tretji bataljon pa je bil v Vinkovem vrhu. Tedaj se je ponovno vključil v brigado.

Bojna pot od 16. do 21. 1. 1945

Gubčeve brigade v Jami niso vklj učili v divizijsko obrambno razporeditev, kakor je bilo pričakovati, marveč so ji nemudoma dodelili posebno nalogo. Tedaj so namreč partizanske bolnišnice transportirale veliko ranjencev na Hrvaško, od koder so jih prevažali z letali v Italijo ali pa so jih začasno nastanili na varnejših mestih obširnega osvobojenega ozemlja. Evakuacijo je glavni štab imel za stalno skrb oziroma stalni ukrep za zavarovanje ranjencev. Bližanje balkanske fronte slovenskemu ozemlju je narekovaio tako opreznost. Gubčeva brigada je bila najbolj spočita in je najlaže prenesla dolgi marš v mrazu in snegu. Smer gibanja je bila skozi Belo krajino, Vivodino pa čez progo Zagreb—Karlovac do Bratine in dalje v Pisarovino. Ukaz za pohod je brigada dobila že 13. januarja. Bil je visok sneg in hud mraz, ko je odkorakala iz Jame skozi Podturn, Črmošnjice ter Semič v Lokvico pri Metliki. Ranjenci še niso bili pripravljeni za transport, zato je brigada ostala v tej vasi in počivala. Nato je *naložila ranjence* na vozove in sani ter 16. januarja skozi

Metliko in Vivodino odpotovala proti vzhodu. Kmalu so ji priključili bataljon 13. hrvaške brigade. Njegova naloga je bila varno pripeljati brigado z ranjenci na odrejeno mesto. Hrvaški partizani so dobro poznali pot in razmestitev sovražnikovih postojank, pa jim ta naloga ni bila pretežka. Kolona je srečno prešla železniško progo Karlovac—Zagreb in bila že 18. januarja v vasi *Bratina* na osvobojenem ozemlju. Tu je oddala ranjence hrvaškim oblastem. Ranjenci so na poti zelo trpeli. Hud mraz jim ni prizanesel, pridružile so se mu še vse nevšečnosti transporta po slabih poteh. Da bi čimprej dosegli zastavljeni cilj in s tem olajšali trpljenje ranjencev, so noč in dan brez počitka potovali.

Hrvaški partizani so kot vedno zelo gostoljubno sprejeli Gubčevo brigado. Borcem so postregli s cigaretami in z žganjem ter s hrano. Potem so borci legli k počitku, saj so bili na nogah dva dni in dve noči. Počitek pa ni dolgo trajal. Že popoldne so odšli iz Bratine v *Pisarovino*. Tu jih je čakalo veliko presenečenje: brigado so peljali v koloni po eden mimo *velikih skladišč* vojaških uniform angleškega kroja in izdelave. Vsak borec se je popolnoma oblekel. Dobil je plašč, obleko, čevlje in perilo. Prvikrat se je brigada opremila tako, kot v rednih vojskah — iz skladišč. Ko so se preoblekli, je vsak borec dobil še eno popolno opremo, ki si jo je naprtil na ramo, da bi jo ponesel v Slovenije še za druge enote.* *Pisarovina* in njeno okolje je tedaj bilo etapno skladišče za opremljanje partizanske vojske in predvsem ranjencev. Zanimivo je bilo, da je *Pisarovina* le nekaj kilometrov zračne linije od Zagreba in da je bila moč narodnoosvobodilne vojske Hrvatske tolikšna, da je držala to ozemlje popolnoma pod svojo kontrolo. Gubčeva brigada je iz *Pisarovine* najprej šla v *Bratino*, kjer je prenočila, naslednji dan (19. januarja) pa se je začela vračati po skoraj isti poti, kjer je bila prišla.

Prvi počitek je bil pri Sveti Jani, kjer je vsak borec poleg malice dobil tudi pol litra vina. Brigada je počivala le eno uro. Naslednji počitek je imela v borcem že dobro znanem Prekrižju. Tu so prenočili. Dne 21. januarja je bila težko otovorjena kolona že v Metliki. Tu so oddali obleke, se tako

* Po Hinku Bratožu-Okiju je vsak borec moral ponesti še po tri uniforme za ostale brigade XV. divizije. Dnevnik partizana, II. del, stran 344.

znebili tovara in se poslovali od hrvaških partizanov, ki so jih bili spremljali tudi na tem pohodu. Nato so se borci neko-likanj ogledali. V novih angleških uniformah so bili imenitna vojska. Oborožitev ni bila slaba. Vsak sedmi partizan je imel eno od avtomatskih orožij: puškomitraljez ali pa avtomat. Borce so poučili še glede ravnanja z obleko, ki jo je bilo prepovedano kakorkoli preurejati. Angleška uniforma je postala ena od dveh uniform, ki so jih tedaj nosili na Sloven-skem. Druga je bila napravljena po jugoslovanskem kroju in je ni bilo toliko v uporabi, kajti izdelovali so jo v partizan-skih delavnicah. Edini skupni znak, ki je govoril o enotnosti vojske, je bila peterokraka rdeča zvezda na kapi. Nobenega drugega znaka, razen znaka OF in oznak činov, ni smel nihče nositi. To je bilo prilagajanje mednarodnim pravilom glede uporabe in nošenja uniform.

Ko so opravili tako imeniten marš — po hitrosti in iz-vedbi prav gubčevski — so borci pričakovali, da bodo vsaj nekaj dni ostali v Lokvici. Toda položaj je zahteval nujno vrnitev več dni odsotne brigade na fronto. Brigada je nemu-doma odkorakala in prispela na Gorjance v svoje stare znane kraje Vinjo vas in Podgrad (21. januarja ob polnoči), kjer se je razmestila.²⁶

Kateri dogodki so zahtevali tako nujno brigadino vrnitev na Gorjance?

Zmagovita bitka v Suhi krajini

Nemško poveljstvo je med odsotnostjo Gubčeve brigade pripravilo načrt za novo ofenzivno operacijo proti enotam sedmega korpusa. Načrtovalci so verjetno bili isti kot za januarsko akcijo v Suhi krajini. Ker so obvladali dolenski komunikaciji, so nameravali sedmi korpus izriniti tudi iz Su-he krajine. Imeli so ugodne izhodiščne položaje za napad na obeh osvojenih komunikacijah. Med Grosupljem in Kočevjem so poleg poglobitnih postojank v Velikih Laščah, Ribnici in Kočevju postavili še nekatere manjše, na primer v Ortneku in Žlebiču. Nemci so za operacijo zbrali dva polka, katerih vsak je imel po dva bataljona. To je bilo skupaj štiri bata-ljone, ki sta jim poveljevala dva polkovna štaba. Bataljoni so bili: prvi in verjetno drugi bataljon 13. SS policijskega polka pod poveljstvom podpolkovnika Flecknerja ter verjetno deli

prvega in tretjega bataljona 14. SS policijskega polka. Poveljnik tega polka, nam že znani komandant kočevske operativne grupacije pri novembrskem napadu na Belo krajino, polkovnih Nickel je poveljeval grupaciji jugozahodno od Krke. Operacije so se udeležili vsi bataljoni slovenskega domobranstva, razen drugega* To so bili prvi, tretji in četrti, ki so nam že znani, ter še novi: peti alarmni iz Velikih Lašč in 34. ter 52. četa slovenskega domobranstva (188 mož) iz Novega mesta. Skupaj je napadalo *sedem do devet bataljonov*, ki so jih razdelili v tri skupine v skladu z zamislijo operacije. Prva skupina je prodirala iz Trebnjega in Mirne peči proti Zužemberku, Sadinji vasi in Vinkovem vrhu. Sestavljala sta jo oba bataljona 13. SS policijskega polka in tretji bataljon slovenskega domobranstva.** Skupina je imela nalogo prodreti do Krke in potisniti partizanske brigade čez njo na drugi breg, nato pa zasesti visoki levi breg. Druga skupina, ki so jo sestavljali deli tretjega bataljona 14. SS policijskega polka ter prvi, četrti in peti bataljon slovenskega domobranstva, naj bi prodirala iz Ambrusa in Kočevja proti Gradencu in Laščam,

* Poveljevanje je bilo v tej operaciji tako organizirano, da je imel vsak domobranski bataljon poleg svojega slovenskega poveljnika tudi nemškega ofirja, ki je sprejemal vsa povelja polkovnih komandantov in jih izročal slovenskim poveljnikom v izpolnitev. Ti nemški oficirji so bili torej zvezni oficirji med domobranskimi enotami in nemškim nadrejenim poveljstvom, kontrolorji izpolnjevanja povelj in strokovni svetovalci. Tako je prvi bataljon slovenskega domobranstva v tej operaciji imel za poveljnika stotnika (kapetan) Emila Cofa, zvezni nemški oficir pa je bil Köhl, pri četrtem bataljonu pod poveljstvom stotnika Tominca je bil zvezni nemški oficir kapetan Erich Schumacher, pri petem domobranskem bataljonu pod poveljstvom stotnika Kunstlja pa Schmitz. Četrti bataljon slovenskega domobranstva iz Sentvida pri Stični so po smrti njegovega komandanta Meničanina (padel 9. decembra 1944 v boju s partizani) imenovali bataljon stotnika Meničanina. General Rösener ga je po smrti povišal v majorja. Z njim je to čast dosegel tudi kapetan Vuk Rupnik in še mnogi drugi oficirji slovenskega domobranstva. Ukaz o napredovanjih je veljal od 1. januarja 1945 dalje. Glej obvestilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva, pov. št. 3, z dne 31. januarja 1945 o napredovanjih, arhiv IZDG, AFK, fase. 282/1.

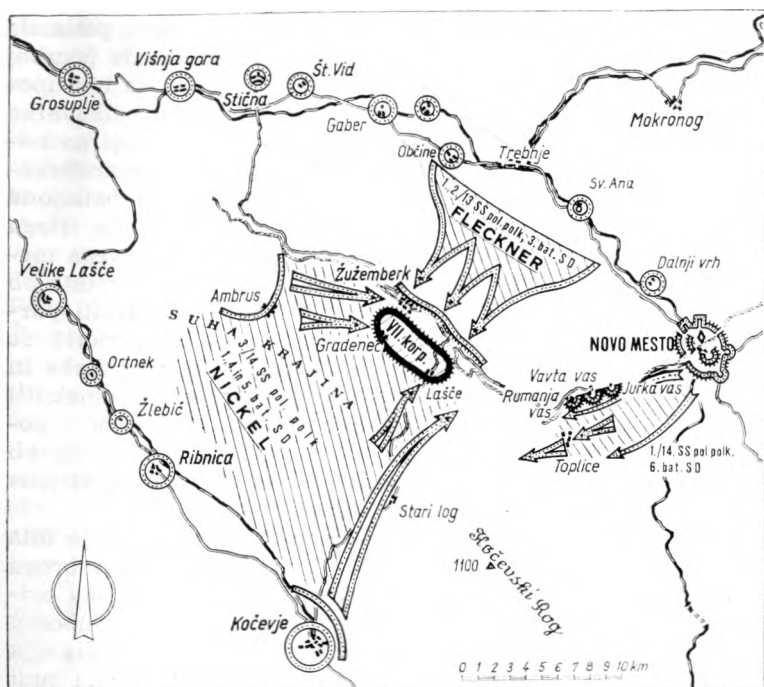
** Tretji bataljon je bil odrejen za zavarovanje zaledja Flecknerjeve bojne skupine, zato se je razporedil v postojankah vzdolž dolenjskih komunikacij. Glej dnevno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 25. januar 1945, priloga 1, arhiv IZDG, AFK, fase. 281/IV.

kjer so bile zbrane poglavitne sile sedmega korpusa, potisnila partizane ob Krko, jih tam obkoljevala in uničevala (skupaj s skupino podpolkovnika Flecknerja). Obe skupini sta bili uporabljeni na glavni smeri. Od obeh je bila skupina polkovnika Nickla glavna. Občo pomožno nalogo v tej operaciji so namenili bojni skupini iz 34. in 52. čete slovenskega domobranstva* (188 mož) ter verjetno iz druge čete prvega bataljona 14. SS policijskega polka in čete drugega bataljona istega polka. Tej skupini so dodelili še del artilerije iz Novega mesta. Naloga bojne skupine je bila prodreti iz Novega mesta ob desnem bregu Krke proti Dolenjskim Toplicam, razbiti partizanske enote, ki bi naletele nanje, nato pa se usmeriti še dalje proti Podhosti. Tako bi zavarovala desni breg Krke in prestregla vse tište partizane, ki bi se jim posrečilo umakniti se obkoljevalnemu pritisku temeljne operativne skupine v dolini Krke. V skladu s tem je bojna skupina postavljala ob Krki, zlasti v Jurki vasi, Rumanji vasi ter Vavti vasi, utrjene točke za obrambo prehodov čez vodo.²⁷

Sedmi korpus je imel razporejene enote tako, da je bila XV. divizija s Cankarjevo in 12. brigado na levem bregu Krke, od Žužemberka do Dvora. Petnajsta belokranjska brigada je bila na Gorjancih na blokadi Novega mesta, Gubčeva brigada pa je bila na poti iz Pisarovine. Osemnajsta divizija je bila v Suhi krajini okoli Lašč in Lipja. Tu je bila tudi artilerija sedmega korpusa, avstrijski bataljon in zaledne enote; 24. italijanska brigada pa je bila še vedno podrejena skupnemu operativnemu štabu 15. in 24. brigade pod Gorjanci. Dolenjski odred je bil na odseku XVIII. divizije. Zamisel komandanta sedmega korpusa je bila, združiti vse enote na majhnem prostoru ter se napadalcu postaviti v bran na območju Suhe krajine med Jamo, Laščami in Gradencem. Sedmi korpus je sklenil, da ne bo dovolil, da bi ga sovražnik izrnil iz Suhe krajine.

Moč sedmega korpusa je bila glede na to, da je bilo precej j posameznih bataljonov in čet na posebnih prehran je valnih akcijah in da je opravljalo druge naloge, enaka sovražnikovi moči. Tudi po oborožitvi ni bil slabši od nemško-domobranskih enot. V bitki v Suhi krajini, ki se je kmalu razvnela, je na obeh straneh sodelovalo po 4000 mož.

* Iz teh in drugih enot so 11. februarja 1945 ustanovili tako imenovani 6. alarmni bataljon (novomeški).

Sovražna ofenzivna operacija v Suhi krajini od 19. do 24. 1. 1945

Vse sovražnikove enote so hkrati šle v akcijo. Z ofenzivnim gibanjem iz Novega mesta, Mirne peči, Trebnjega, Ambrusa in Kočevja zjutraj 19. januarja se je začela bitka za Suho krajino, ena največjih bitk v zgodovini narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem.

Flecknerjevi bojni skupini sta se Cankarjeva in 12. brigada močno upirali, vendar so ju zvečer sovražni bataljoni potisnili čez Krko. Nicklova bojna Skupina je prvi dan dosegla Lašče in Lip je. Boji so bili hudi in na obeh straneh so bile izgube. Sedmi korpus je ponoči na 20. januar izvedel nekatere premestitve enot in začel obrambne boje okoli Lašč, Gradenca in Lipja. Zlasti so bili boji krvavi okoli Primoža. Nickel tudi 20. januarja ni mogel doseči odločilnega uspeha in vreči korpus v krško dolino. Medtem ko je bil korpus 19.

in 20. januarja v obrambnih bojih, ki so se odlikovali z manevrom, je prišlo kmalu do preobrata. Navsezgodaj zjutraj 21. januarja je namreč 9. brigada skupaj z jurišnim bataljonom XVIII. divizije *nenadoma vdrla v Veliko Lipje*, kjer je presenetila četrti bataljon domobrancev. Tu je prišlo do velikega obračuna z bataljonom, ki je v drugi polovici leta 1944 pod poveljstvom izrednega komandanta Meničanina prizadejal toliko izgub partizanskim brigadam. Četrti bataljon so borci 9. brigade in jurišnega bataljona XVIII. divizije prese- netili in ga v vasi potolkli. Padlo je 65 domobrancev, med njimi je bilo tudi nekaj Nemcev. Štiri domobranci so ujeli. Zaplenili so dva težka minometa, en lahki minomet, tri težke mitraljeze-brede, osem puškomitraljezov, sedem avtomatov, več pušk, radijsko postajo, petnajst mul in veliko vojnih pripomočkov ter opreme.* Deveta brigada in jurišni bataljon XVIII. divizije sta se proslavila. Tudi druge brigade so imele ta in naslednji dan uspehe. Predvsem so bili prizadeti domobranski bataljoni.

Na novomeški pomožni smeri je sovražna bojna skupina že prvi dan prodrla proti Dolenjskim Toplicam. Spotoma je postavljala oporišča, ki naj bi branila prehode čez Krko. Prednji odredi so 22. januarja prodrli celo do Meniške vasi in se spopadali z italijansko 24. brigado Fontanot, z avstrijskim bataljonom in Dolenjskim odredom. Boji in prodor v Toplice so *bili vzrok*, da je sedmi korpus nemudoma po-

* V prilogi št. 1 dnevnega poročila organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 25. januar 1945 poročajo domobranci, da je bila v Velikem Lipju tedaj le četrta težka četa brez lahkega avtomatskega orožja in 39. četa brez prvega voda. Vse druge enote tega bataljona so bile razvlečene na obširnem bojišču. Med partizanskim napadom so odpovedale težke brede in zato je stotnik Tornine ukazal umik. Zaradi naglice niso mogli domobranci odpeljati niti mul niti bred, ki so jih zato razmetali po snegu in deloma uničili. Vzrok za poraz v Velikem Lipju je bil po domobranskih poročilih razvlečenost četrtega bataljona in njegova neaktivnost, saj je bil na mestu skoraj 36 do 40 ur, da so imeli partizani priložnost orientirati se in pripraviti napad. Domobranci priznavajo, da je imel četrti bataljon v bojih v Suhi krajini 23 mrtvih, 3 pogrešane in 28 ranjenih. To poročilo se seveda ne ujema s partizanskim. Ni verjetno, da bi bili domobranci s protinapadom rešili vseh 28 ranjencev, zato so bolj verjetni partizanski podatki o izgubah četrtega domobranskega bataljona. Arhiv IZDG, AFK, fase. 281/IV.

klical Gubčevo brigado iz Metlike na Gorjance, da bi jo uporabil v boju proti novomeški bojni skupini. Petnajsta belokranjska brigada seveda ni držala križem rok. Ni se čelno postavljala v bran napadajočima bataljonoma, marveč je naskakovala še slabo utrjene položaje okoli Rumanje in Vavte vasi. Sovražna bojna skupina zato ni mogla prodreti dalje kot do Meniške vasi in je bila v bojih zelo prizadeta zlasti na osrednjem odseku na dolgo razpotegnjene linije ob Krki. Petnajsti brigadi je priskočila na pomoč tudi podoficirska šola sedmega korpusa in sovražnikova bojna skupina se je počasi začela umikati. Tedaj se je spustila v dolino še Gubčeva brigada. Pri *Jurki vasi* se je sovražnik 24. januarja znašel v škripcih in se s pomočjo tankovskih enot, ki so iz Novega mesta prihitele na pomoč, reševal v mesto. Pri Jurki vasi je padlo kakih 24 sovražnih vojakov, blizu 30 je bilo ranjenih. Uničen je bil tank in tri mule. Gubčeva brigada je imela sedem mrtvih in štiri ranjene. Izgubila je puškomitraljez, rusko protitankovsko puško in šest pušk. Najbolj je bila prizadeta prva četa prvega bataljona, ki jo je sovražnik odrezal od zaledja.

Sovražnik se je začel umikati tudi v Suhi krajini; do 24. januarja je odšel. Bil je poražen in je imel velike izgube. Bitka je bila za sedmi korpus dobljena. Domobranski bataljoni so bili zelo prizadeti. Popadalo je mnogo najbolj vnetih borcev, ki so se udeleževali bojev proti partizanom še kot člani vaških straž pod italijanskim poveljstvom. Bojna moč domobranskih bataljonov se je občutno zmanjšala, morala je popustiti. Tudi nemški policijski bataljoni so utrpeli velike izgube.* Štab sedmega korpusa je* ocenil sovražne izgube na

* Dne 22. januarja 1945 je padel tudi poveljnik Schumacher. Domobranska poročila pripovedujejo, da je predhodnica 30 mož iz prvega bataljona na pobočju Primoža naletela na bataljon VDV ali pa na jurišni bataljon neke partizanske enote. (Tukaj so se borili deli Cankarjeve brigade in jurišnih bataljonov XV. in XVIII. divizije, op. L. A.) Partizani so bili oboroženi s samim avtomatskim orožjem. Ze po kakih 15 minutah boja je imela predhodnica 12 ranjenih, dva pa sta bila mrtva pri umiku. »Boj je bil zelo oster,« pravi poročilo organizacijskega štaba slovenskih domobrancev za 25. januar 1945 v prilogi št. 1. »Okleščene veje so padale po vojaki, mnogim pa je začelo primanjkovati municije. Zato se je hauptmann Schumacher odločil za umik. Pri umiku je bil stotnik Cof (poveljnik prvega bataljona, op. L. A.) ranjen v levo nogo.

300 mrtvih in prav toliko ranjenih. Tudi partizanske vrste so se razredčile. *Ze* tako oslABLJENE brigade so se številčno še bolj zmanjšale. Od kod naj pridejo popolnitve in okrepitev?

Delež Gubčeve brigade v tem velikem boju je bil sicer majhen, vendar dovolj pomemben, da ga je štab sedmega korpusa *omenil* v posebnem dnevnem povelju z dne 26. januarja 1945.²⁸ Tu so najprej pohvalili in dali priznanje 9. brigadi in jurišnemu bataljonu XVIII. divizije za presenetljivo zmago nad četrtem bataljonom slovenskega domobranstva v Velikem Dipju, kjer je padlo 65 sovražnikovih vojakov, nadalje 8. brigadi XVIII. divizije za uspešen boj 20. januarja pri vaseh Sela in Vrh, kjer je padlo okoli 52 domobrancev iz prvega in četrtega bataljona slovenskega domobranstva. Pohvalo in priznanje so si prislužili Cankarjeva brigada in jurišna bataljona XV. in XVIII. divizije za boje okoli Primoža, Lipja in Gradenca, kjer je padlo 48 sovražnikovih vojakov. Dnevno povelje je omenilo uspešne boje 15. belokranjske brigade in podoficirske šole sedmega korpusa okoli Toplic ter izreklo posebno pohvalo in priznanje »borcem, podoficirjem, oficirjem, politkomisarjem ter štabu 4. brigade Matije Gubca za drzen napad na Jurko vas.«²⁹

Glavni štab Slovenije ocenjuje brigado

Zmagovita bitka za Suho krajino je pokazala uspehe političnega dela in veliko skrb voditeljev za borce. Ker je bila zima, je bilo treba posvetiti veliko pozornost obutvi, obleki in prehrani borcev ter pripravi orožja za delovanje v mrazu in snegu. Politično delo in partijska organizacija sta v vseh enotah XV. divizije preskrbela za tako stanje, da so brigade mogle vzdržati tako naporene zimske boje in dolge marše, kot ga je npr. izvedla Gubčeva brigada na Hrvaško. Politični organi tedaj v brigadah niso imeli toliko časa kot prej, da bi

Hauptmann Schumacher je stotnika Cofa prijel za roko in še rekel — Hoch, Cof, hoch (kvišku, Cof! op. L. A.), napravil je še nekaj korakov in padel zadet v glavo. Priskočil mu je na pomoč hauptmann Köhl (zvezni oficir pri prvem bataljonu, op. L. A.), ali ga ni mogel odvleči.« Partizani so pri Schumacherju našli dokumente, ki so razkrivali nemške namene o nadaljnjem razvoju akcije. Arhiv IZDG AFK, fase. 281/IV.

se intenzivno posvečali političnemu in kulturnemu delu, saj so bili borci venomer v akcijah ali pa na zavarovanjih. Toda pomagala so sedaj bila boljša kot prej. Predvsem je bilo na voljo več pisane besede, brošur in časopisov, ki so jih partizani zelo radi brali in se iz njih učili. Tudi politični kader je bil sposobnejši kot prej, saj so zelo poskrbeli za tečaje in nenehna navodila. Kljub temu pa je bilo v tem pogledu še veliko pomanjkljivosti. V stikih s civilnim prebivalstvom so se venomer ponavljale napake. Ugotovili so npr., da so nekatere patrolje in intendanti v enotah XV. divizije imeli nepravilne odnose do civilnega prebivalstva, zlasti pa do belogardističnih družin. Proti njim so nastopali ostro in stikali po njihovi privatni lastnini. Ponekod so na lastno roko preiskovali »in pri tem iskali sukanec, tobak in razne druge malenkosti«. Partijska organizacija je pojasnjevala, kakšno škodo ima od tega narodnoosvobodilno gibanje, krivce pa so kaznovali, jih javno kritizirali in opominjali pred zbranimi enotami. Sicer pa so se intendanti znašli v čedalje hujši stiski. Zaradi sovražnega pritiska je bilo zelo težko dobivati hrano na terenu po redni poti, kaj ti politični aktivisti in člani gospodarskih komisij so morali zapuščati svoje politično okolje. Intendanti so bili prepuščeni sami sebi, »nihče jim ne da podatkov. Ljudje jih spoznajo že od daleč, ko prihajajo z žaklji. Ženske jih začno zmerjati in se brani jo pokazati svoje zaloge. Ko intendanti s silo vdirajo v kašče, pride do nasprotij, ki privede včasih do pretepa.« Pri divizijskem sodišču so se zato množile prijave in pritožbe nad intendanti. V nekaterih primerih pa tudi res niso ravnali pravilno. Ponekod niso izdaj ali potrdil za tisto količino hrane, ki so jo dejansko prej eli ali vzeli. Divizijska sodišča so obravnavala vse primere. Divizijski štab pa je iznašel za vse intendante, ki niso delali pravilno, imenitno sredstvo — poslal jih je namreč na intendantski tečaj, ki so se ga najbolj bali. Vprašanje sodelovanja aktivistov so tudi rešili tako, da so politični delavci prihajali v partizanske enote in od tod s patroljami ali pa večjimi enotami odhajali na teren, kjer so pod varstvom opravljali politično delo, hkrati pa določali, kje bodo enote odkupovale hrano ali pa jo rekvirirale. To je bil dober ukrep, ki je omogočal aktivistom, da so zopet posegli na teren.

Velike uspehe so v brigadah dosegli pri vzgoji nižjega vojaškega in političnega kadra; doslej so bile pri tem zmeraj

velike težave. Močno so si prizadevali, da bi dvignili avtoriteto podoficirjem. To so dosegli tako, da so deseterje in vodnike pošiljali v nižje tečaj e ali pa so jih kar sami prirejali. Divizijski štab je prispeval k dvigu avtoritete nižjega poveljniškega kadra tako, da je priredil za deset podoficirjev

— vodnikov skupno večer jo s člani divizijskega štaba in šef i posameznih divizijskih odsekov. Na tej večerji je imel pozdravni nagovor namestnik divizijskega komandanta. Nato so razvili živahno razpravo o vseh mogočih zadevah. Po večerji so imeli nekako proslavo, kjer je divizijski komandant odlikoval vse prisotne podoficirje z znakom ali redom hrabrosti. Divizijski politični komisar je nato imel podroben referat o avtoriteti podoficirjev in dviganju samozavesti pri njih. Propagandni referent je pripravil za proslavo tudi kulturni program. Povablenci so se naslednje jutro vrnili v enote. Vtis je bil med borci izreden. Vse je govorilo o tem, podoficirji pa so se potrudili za boljše delo.

Tudi za pomočnike četnih političnih komisarjev so poskrbeli. V brigadah so žanje priredili štiridnevne tečaje. V Gubčevi brigadi sta ga vodili tovarišici Milka Saje-Maruša in Ančka Hafner. Pokazalo pa se je, da vojaški vodniški kader, ki se je vrnil iz podoficirskega tečaja, zelo hitro napreduje in je kmalu sposoben prevzeti tudi poveljniška mesta v četah.

S političnim kadrom pa ni bilo tako. Vodniki, delegati so sicer dobro obvladali snov, ki so jo obravnavali na tečajih in so jo znali tudi podajati na sestankih. Toda novih snovi niso mogli podajati, če je niso bili prej obravnavali s političnimi komisarji. Zato so jim morali politični komisarji pomagati s pogostnimi sestanki in političnimi urami.

Vsi politični organi so se neprestano trudili, da bi obdržali manevrsko sposobnost brigade na taki stopnji, kot jo boj zahteva. Upoštevati je bilo treba, da so prihajali v brigado novinci, ki takega načina boja niso bili vajeni in da so venomer odhajali iz brigade borci in poveljniki bodisi v druge enote, bodisi na tečaje ali pa v zadnjem času v vojaške akademije. Ta nenehna prizadevanja so obrodila sad in brigada je obdržala visoko stopnjo manevrske sposobnosti v boju ali na pohodu. Manever je postal temeljna oblika partizanske taktike in borci so se prepričali o njeni prednosti. Prišla je tako rekoč v meso in kri vseh borcev in poveljnikov.

V brigadi so se tudi zelo potrudili, da bi ekonomizirali porabo municije. Skladišča so tako rekoč že bila prazna in v bojih so brigade porabile preveč streliva. Glavni štab je zahteval, naj brigade varčujejo z municijo. Borci naj streljajo le tedaj, kadar so cilji dobro vidni in kadar je upanje, da bodo zadeli. Sčasoma so vsi partizani to dobro razumeli, zlasti pa novinci, ki so spočetka mislili, da partizanska vojska razpolaga z neizčrpnimi zalogami streliva. Partijska organizacija je delovala v brigadi kot prej in se morala nenehno truditi, da bi vzdržala številčno moč in politično zavest komunistov, skojevcev in kandidatov. V zadnjem času so v brigadi sprejeli precej partizanov v KP, so pa, kakor v drugih enotah divizije, zelo zanemarili skojevce. Politični komisar XV. divizije je 24. februarja poročal glavnemu štabu, da so bile skojevske organizacije v diviziji zelo na koncu. Veliko bataljonskih in brigadnih sekretarjev SKOJ je odšlo na tečaje in v vojaške akademije. Nekateri so bili ranjeni. Nihče ni postavljaj na njihova mesta novih. Mnogi skojevci so ležali v bolnišnicah, mladi ljudje pa niso več prihajali v brigade. Opazili so tudi, da se mnogi mladinci branijo prevzeti sekretarstvo v SKOJ. Radi so imeli politične, še rajši pa vojaške funkcije. Ugotovili so, da je vzrok za tako odklanjanje dejstvo, da vojaški in politični kadri napredujejo, medtem ko skojevski sekretarji ne.

Glede zavesti v brigadi so imeli različni funkcionarji različno mnenje. Politični komisar in namestnik političnega komisarja XV. divizije sta menila, da je morala v enotah divizije, torej tudi v Gubčevi brigadi, dobra. K temu so prispevale tudi pohvale, ki so jih poveljstva pogosteje kot prej izrekala enotam in posameznikom, ki so to zaslužili. Tudi število odlikovancev je naraščalo. Žal nimamo podatkov o odlikovanih partizanih v Gubčevi brigadi, ki jih je bilo precej.

V XV. diviziji so odlikovali z znakom za hrabrost 280 borcev, z redom za hrabrost pa 154. Nameravali so podeliti še 185 redov za hrabrost, ki pa jih do februarja 1945 še niso dobili.³⁰ Oficirji odseka za zaščito naroda (OZNA) v Gubčevi brigadi, ki so šele nekaj časa deiovali v enoti in bili torej novinci pri svojem poslu, so zelo strogo presojali zavestnost v brigadi. Nekateri so videli v vsakem borcu prikritega sovražnika in bili pripravljeni sodelovati v hajki proti brigadnim čarovnicam. Njih poročila so bila zelo nestvarna in pretirana. V tež-

nji, da bi čimbolje in vestneje opravljali nalogo — boj proti sovražnikom osvobodilnega gibanja in socializma — so iskali in videli strahove tudi tam, kjer jih ni bilo. Kasneje so postali ti oficirji bolj izkušeni in v svoji skrbi bolj razumni. Oficir v Gubčevi brigadi je npr. 12. januarja 1945 dal oceno moralnega stanja v enoti, kjer je povedal, da v brigadi ni bilo posebnega odziva na notranjepolitične dogodke. Zadnje amnestije niso odobraval ne borci ne funkcionarji. Zagrizenost in sovraštvo proti belogardistom je tako veliko, da ne more biti govora o odobravanju amnestije. V brigadi so vzeli dejstvo o amnestiji le na znanje. »Na splošno je pojav politične nezrelosti v brigadi vzrok za vse težave in za velike možnosti neopaznega delovanja pete kolone. Politično in propagandno delo je še precej obširno, vendar pravega uspeha ni opaziti.« Njegovo mnenje je bilo, da se borci za politično delo veliko ne zanimaj o, na sestankih pa so razprave slabe. Tudi funkcionarji se za vse pojave ne zanimajo kdove kaj. So le radovedni, kako hitro prodira Rdeča armada. »Delo funkcionarjev je šablonsko. Delajo zato, ker pač morajo delati, ne pa iz zavesti in dela samega. Glavni vzrok temu je naveličanost. Morala moštva pa je odlična, vedno je veselo in prepeva, čeprav je raztrgano. Moralo so dvignili pogosti zabavni večeri in mitingi.«³¹

Glavni štab je zelo cenil Gubčevo brigado. Dne 18. januarja je vrhovnemu štabu poslal *predlog za odlikovanje* brigade z redom partizanske zvezde I. stopnje.* Obrazložitev je bila obširna. Glavni štab je poudaril, da je brigada druga po redu ustanovitve v Sloveniji. Ze v začetku se je izkazala z udarnostjo in bojevitostjo. Bila je velik zmagovalec v bojih za Ajdovec in Dob. Ti njeni uspehi so bili največje zmage naše vojske v tistem obdobju. Izkazala se je tudi v kasnejših bojih na Dolenjskem, v Beli krajini, na Notranjskem in Hrvaškem. Skupaj s Cankarjevo brigado je bila pglavitni opornik XV. divizije. V bojih te divizije in pri uspehih te divizije je bila vedno udeležena s pglavitnim deležem. Brigada je dala iz svojih vrst veliko današnjih vodilnih funkcionarjev. Njena

* Brigada je bila odlikovana z redom partizanske zvezde z zlatim vencem, redom narodne osvoboditve in redom bratstva in enotnosti z zlatim vencem. Občinska skupščina Trebnje je dodelila brigadi domicil, a dan ustanovitve brigade proslavlja kot svoj občinski praznik.

bojevitost in udarnost sta še sedaj na veliki visini in štejemo jo med najboljše brigade sedmega korpusa.³²

Sredi januarja se je končala štirimesečna tekmovalna doba enot sedmega korpusa. Petčlanska ocenjevalna komisija je pod predsedstvom podpolkovnika Dušana Majcna-Nedeljka objavila rezultate tekmovanja. »Ocenjevalna komisija petih članov,« pravi poročilo, »je po podatkih, ki so jih enote poslale komisiji, in z upoštevanjem mnenja naših vojaških strokovnjakov ugotovila, da se je v štirimesečnem tekmovanju izmed enot sedmega korpusa NOV in POJ najbolj izkazala IV. SNOUB — Matija Gubec — iz XV. divizije NOV in POJ, ker je pod vodstvom poročnika Antona Kramariča in politkomisarja Staneta Škrlja v času tekmovanja v borbah in v politični izgrajenosti dosegla sledeče uspehe:

Pobila je 125, ranila nad 200, ujela pa 55 sovražnikovih vojakov in oficirjev. V istem času je imenovana brigada likvidirala tri sovražne postojanke: Kresnice, Poganek in Gotno vas, uničila en most, petnajst utrjenih bunkerjev, tri tanke in eno motorno kolo. Poškodovala je en tank in zaplenila ■večjo količino orožja in raznega materiala.« Nadalje pravi obrazložitev, da je brigada delala enako dobro tudi »na izgradnji svojega moštva, kar kaže število političnih ur, ki jih je bilo 780.« Za okrepitev povezave svojih komandantov je imela brigada 334 sestankov. Bila je iniciativna, ker je priredila vojaški in politični tečaj, v katerih se je šolalo več kot 90 vojaških in političnih funkcionarjev. Med tekmovanjem je brigada priredila 14 mitingov in prireditev, 65 zabavnih večerov, izdala pa je 22 stenčasn in 35 žepnih časopisov.

Kot nagrado za prvo mesto* je brigada na temelju posebnega dnevnega povelja glavnega štaba Slovenije z dne 1. marca 1945 dobila *spominsko zastavo zmagovalca*P

Številčno stanje brigade 12. januarja 1945: po spisku 571, na mestu 476, razhod 95. Brigada je imela tega dne tri bataljone, štab z enotami in četo s težkim orožjem (baterijo). Štabne enote: četa s težkim orožjem, štabna četa, obveščevalni vod, vod za zvezo, sanitetni vod, poveljstvo in štab. Januarja **Tii** bilo novincev.

Sestava brigade: Štajercev je bilo 60, Primorcev 25 odstotkov, drugi so bili Dolenjci.³⁴

Številčno stanje članov partije v Gubčevi brigadi okoli 1. februarja 1945.³⁵

	članov KP kandidatov		SKOJ	skupaj
po spisku.....	158	63	115	336
na mestu.....	129	56	100	285

Brigada je bila konec januarja 1945 politično, moralno in vojaško dobro pripravljena na sklepne boje pri osvoboditvi Slovenije.

OPOMBE

¹ Operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade za 27. oktober 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

² Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 21. novembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, arhiv IZDG, fase. 150/II-4.

³ Bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 29. oktobra 1944, arhiv IZDG, fase. 188/II-4.

⁴ Odredba štaba sedmega korpusa z dne 6. novembra 1944 podrejenim enotam, Zbornik VI-17-36.

⁵ Tedensko politično poročilo Gubčeve brigade z dne 6. novembra 1944, arhiv IZDG, fase. 152/II-2.

⁶ Po operacijskih poročilih štaba Gubčeve brigade za 9., 27. in 31. oktober ter za 3. novembra 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

⁷ Stirinajstdnevno poročilo štaba sedmega korpusa (brez datuma) glavnemu štabu Slovenije, arhiv IZDG, fase. 150/II-4.

⁸ Glej vojni dnevnik Staneta Skrlja.

⁹ Politična navodila štaba XV. divizije z dne 12. novembra 1944 političnim komisarjem brigade, arhiv IZDG, fase. 188a/III-5.

¹⁰ Poročilo komandanta prvega bataljona 14. SS policijskega polka z dne 20. novembra 1944, Zbornik VI-17-136.

¹¹ Opis bojev na novomeški smeri sovražnikovega vdora v ■ Belo krajino je povzet po poročilu komandanta okrepljenega prvega bataljona 14. SS policijskega polka z dne 20. novembra 1944, Zbornik VI-17-136, po poročilu kapetana Haaga z dne 16. novembra 1944 komandantu prvega bataljona 14. SS policijskega polka, Zbornik VI-17-132, po poročilu Gubčeve brigade z dne 15. novembra 1944 štabu XV. divizije, Zbornik VI-17-57, po poročilu XV. divizije z dne 16. novembra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, Zbornik VI-17-61, po operacijskom dnevniku štaba sedmega korpusa, po vojnem dnevniku Staneta Skrlja, po operacijskih poročilih štaba Gubčeve brigade za 14. in 15. november 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2, in po petnajstdnevnom poročilu štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 188a/IV-Cz.

¹³ Dokumenti za opis bojev in dogodkov kočevske bojne skupine pri vdoru v Belo krajino: iz dnevnih poročil organizacijskega štaba slovenskih domobrancev z dne 16. novembra 1944, Zbornik VI-17-133, poročilo komandanta drugega bataljona slovenskih domobrancev z dne 17. novembra 1944, Zbornik VI-17-134, poročilo komandanta četrtega bataljona slovenskih domobrancev z dne 18.

novembra 1944, Zbornik VT-17-135, poročilo štaba oficirske šole z dne 16. novembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-17-63, poročilo štaba dopolnilnega bataljona štabu sedmega korpusa z dne 18. novembra 1944, Zbornik VI-17-68, petnajstdnevno operacijsko poročilo štaba sedmega korpusa z dne 25. novembra 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-17-77, in relacija štaba XVIII. divizije o bojih pri Koprivniku in Hribu z dne 29. novembra 1944, Zbornik VI-17-82.

¹⁴ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 16. novembra 1944, arhiv IZDG, fase. 150/III-3.

¹⁵ Dnevno povelje štaba sedmega korpusa z dne 17. novembra 1944, arhiv IZDG, fase. 154/1-5.

¹⁶ Glej operacijska poročila štaba Gubčeve brigade za čas od 17. novembra do 30. decembra 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2, in operacijski dnevnik sedmega korpusa za december, fase. 153 1.

¹⁷ O praznovanju božiča in Novega leta glej dnevnik Mirka Vivode, arhiv IZDG, fase. 189/III-4.

¹⁸ Glej operacijsko poročilo štaba Gubčeve brigade z dne 29. decembra 1944, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

¹⁹ Pojasnilo štaba Gubčeve brigade z dne 23. novembra 1944 podrejenim enotam, arhiv IZDG, fase. 189/III-3.

²⁰ Podatki po vojnem dnevniku Staneta Škrlja in Dnevniku partizana II. del Hinka Bratoža-Okija str. 335.

²¹ Operacijska dnevna poročila Gubčeve brigade, arhiv IZDG, fase. 189/III-2.

²² Opis bojev okoli Zužemberka in Občin je prirejen po naslednjih dokumentih: bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 29. decembra 1944, arhiv IZDG, fase. 21/111, poročilo štaba sedmega korpusa z dne 5. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/11, bojno povelje štaba XV. divizije z dne 29. decembra 1944, arhiv IZDG, fase. 154/11, bojno povelje štaba XV. divizije z dne 29. decembra 1944, arhiv IZDG, fase. 154/1-5, bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 31. decembra 1944, arhiv IZDG, fase. 188/III-1, redno mesečno bojno poročilo štaba XV. divizije z dne 24. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 150 VI-1, bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 4. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/11-1, poročilo štaba tretjega bataljona Gubčeve brigade z dne 4. januarja 1945 štabu XV. divizije, arhiv IZDG, fase. 189/V-C1, poročilo štaba Gubčeve brigade o bojih od 1. do 4. januarja 1945 štabu XV. divizije, arhiv IZDG, fase. 189/III-2. in Pavlin »Petnajsta brigada«, str. 354 do 361.

²⁵ Bojno povelje štaba Gubčeve brigade z dne 4. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 189/III-3.

⁸⁴ Opis akcije v Gotni vasi je prirejen po relaciji štaba Gubčeve brigade z dne 11. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 189 /III-2.

²⁵ Dnevno povelje štaba XV. divizije z dne 15. januarja 1945.

*• Opis potovanja Gubčeve brigade v Pisarovino je prirejen po vojnem dnevniku Staneta Škrlja.

²⁷ Razporeditev sovražnikovih skupin, njihove naloge in pomembnost so po avtorjevi študiji o poteku operacije in po prilogi št. 1 k dnevnemu poročilu organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 25. januar 1945, arhiv IZDG, AFK, fase. 281/IV.

²⁸ Dnevno povelje štaba sedmega korpusa z dne 26. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-5.

²⁹ Dokumenti, ki so rabili za oipis bitke v Suhi krajini, so poleg označenih bili še redno mesečno bojno poročilo štaba XV. divizije z dne 24. januarja 1945 štabu sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 150/VI-1 in operativni dnevnik štaba sedmega korpusa za januar 1945, arhiv IZDG, fase. 153/1.

³⁰ Šesttedensko partijsko poročilo pomočnika političnega komisarja XV. divizije centralnemu komiteju KPS z dne 14. januarja 1945, arhiv CK KPS.

³¹ Stirinajstdnevno poročilo oficirja Ozne v Gubčevi brigadi z dne 12. januarja 1945, arhiv RSNZ.

³² Predlog glavnega štaba Slovenije z dne 18. januarja 1945 vrhovnemu štabu o odlikovanju Gubčeve brigade, arhiv CK KPS.

³³ Poročilo ocenjevalne komisije sedmega korpusa z dne 17. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/II-5, in dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 1. marca 1945, arhiv IZDG, fase. 150/II-3.

³⁴ Podatki so iz poročila oficirja Ozne v Gubčevi brigadi z dne 12. januarja 1945, arhiv RSZN.

³⁵ Podatki iz šesttedenskega partijskega poročila pomočnika političnega komisarja XV. divizije z dne 14. februarja 1945, arhiv CK KPS.

XVI

KONČNI BOJI ZA OSVOBODITEV

Od 25. januarja do 15. maja 1945

Nemško-domobranska ofenzivna operacija v Suhi krajini proti enotam sedmega korpusa od 19. do 24. januarja 1945 je dokazala sovražnikove namere za nadaljevanje boja v Ljubljanski pokrajini.* Suho krajino so hoteli dobiti popolnoma v svojo oblast in povezati Kočevje z Novim mestom po cesti iz Kočevja skozi Lašče do Dvora in dalje skozi Toplice proti Novemu mestu. Katera operativna misel je proti koncu vojne vodila nemško poveljstvo pri načrtovanju nadaljnjih operacij? Saj je bilo že povsem očitno, da je vojna za Nemce izgubljena. Kakšnim namenom naj bi potem rabila zasedba Suhe krajine? Ali naj bi bila le izhodišče za vpad v Belo krajino?

Sovražnikovi nacrti

Nemška vojaška operativna Vodstva so sicer bila formalno prežeta s Hitler je vim zagoto vilom in vero v končno zmago nemškega rajha, toda to jih ni smelo preveč motiti, da ne bi realno ocenjevali položaja, v katerem so bili in ki je bil za nadaljevanje operacij zelo važen. Vsa nemška jugovzhodna

* Nemško-domobranska poveljstva so uveljavila kot datume za operacijo 18. do 22. januarja 1945. To zategadelj, ker so v resnici začeli zbirati in premikati čete že 18. januarja, akcijo pa so v Suhi krajini končali 22. januarja 1945. Za sedmi korpus pa veljajo navedeni datumi, torej od 19. do 24. januarja 1945 zato, ker so se boji začeli 19. januarja; končali so se v Suhi krajini 22., na novomeškem odseku pa 24. januarja. Upoštevati je treba, da so bili boji na novomeškem odseku del enotne sovražnikove operacije.

grupacija se je pod poveljstvom generala von Löhra umikala z Balkana proti Nemčiji. Vse smeri umika so sie skozi Slovenijo. Nemška poveljstva v Sloveniji so dobila razumljivo in realno nalogo, naj pripravijo varno in prosto pot umika skozi slovensko ozemlje. Ker pa je bila tu na poti narodnoosvobodilna vojska Slovenije z več ko 30.000 oboroženimi partizani, je bilo treba predvsem oslabiti moč partizanske vojske in potlej zavarovati vse prometne zveze. Toda na Balkanu in v Sloveniji nemška vojska ni bila sama. Ob njej so se borile proti narodnoosvobodilni vojski tudi različne izdajalske grupacije, ki so imele drugačne vojne cilje kot Nemci.

Tako so se proti koncu izrazile na slovenskem ozemlju tri temeljne koncepcije za nadaljevanje vojne.

Prva je bila *nemška* koncepcija, ki se je oslanjala na trenutne operativne zahteve balkanske vojaške skupine generala von Löhra. Poglavitni operativni cilj je torej bil, pripraviti prosto pot za umik nemške vojske čez slovensko ozemlje v Avstrijo in Nemčijo. To seveda ni izključevalo možnosti, da bi se ob ugodnem razvoju položaja nekje med Alpami in tržaškim zalivom stabilizirala fronta, ki bi branila nemško ozemlje pred invazijo jugoslovanske ljudske armade, pred sovjetskimi divizijami in zavezniško operativno grupacijo v Italiji. Toda trenutne nemške potrebe so bile usmerjene

V zagotovitev vamosti na poti skozi Slovenijo, kajti četrta jugoslovanska armada se je bližala ob Jadranu Reki, sovjetske armade z južne ukrajinske fronte pa so z veliko naglico prodirale skozi Madžarsko proti Dunaju. Nevarnost je bila, da bodo von Löhrove divizije na balkanskem bojišču odrezane prav na slovenskem ozemlju in tu prisiljene kapitulirati. Zasedba Suhe krajine je torej bila v skladu s temi zahtevami v tem smislu, da je treba na ozemlju Ljubljanske pokrajine vzpostaviti obrambno linijo, ki naj bi postala ena izmed frontnih obrambnih etap. Nemci so jo načrtovali že leta 1944. Z bližanjem konca vojne je postajala vse bolj izrazita. Obveščevalna služba glavnega štaba Slovenije je imenitno spremljala njen razvoj in daljala podatke poveljstvom, da bi imeli elemente za ocenjevanje in nadaljnje odločitve. Nemška obrambna linija je na ozemlju Ljubljanske pokrajine takole potekala: od nemške meje pri Škocjanu se je razvijala proti Kronovemu, od tod pa po levem bregu Krke do Novega mesta. Vse

utrdbе so bile tako grajene, da so bil'e obrnjene proti jugo-vzhodu in so torej branile fronto vzdolž Krke. Bile pa so tako prirejene, da so se bile sposobne upirati tudi partizanskim napadom iz zaledja. Novo mesto je bilo poglobitno utrjeno oporišče. Tu so zgradili bunkerje, ki so lahko vzdržali minometni in artil'erijski ogenj. Sistem strelskih jarkov je omogočal hiter razvoj enot za obrambo. Na pomembnih točkah so bile postavljene železobetonske protitankovske ovire. Od tu dalje je linija potekala vzdolž levega brega Krke, kjer so zelo ugodni obrambni položaji na grebenih nad Krko proti Straži in Soteski. Nadalje so jo nameraval'i speljati proti Dvoru in nato čez zahodne obronke Kočevskega Roga proti Kočevju. V grobem se je nadaljevala skozi Ribnico in se naslanjala na odlične položaje Sv. Ane in Sv. Gregorja. Raztezala se je skozi Notranjsko, s poglobitnim oporiščem na Slivnici, nakar se je vzpela na Javornik in od tam na Postojno.¹

Obrambna l'inja ni bila povsod enako razvita. Na odseku, kjer se je v sestavi XV. divizije sedmega korpusa borila Gubčeva brigada, so bile januarja 1945 še velike praznine in slabosti. Prva je bila pri Soteski, kjer še ni bila zavarovana povezava med Dvorom in Stražo na desnem bregu Krke. Druga praznina je zijala med Kočevjem in Dvorom. Komunikacija je bila z vsem okolišem v rokah partizanov. Odriniti bi jih bilo treba s ceste Kočevje—Dvor v kočevske gozdove, kjer ni pogojev za življenje. Iz tega izhaja, da Nemci niso načrtovali vdora v Belo krajino. Ob Kolpi je bila namreč pripravljena še ena obrambna linija, ki je imela približno enak pomen kot ta v Ljubljanski pokrajini, ki pa so jo skupaj z ustaši in s hrvaškimi domobrani organizirale in pripravljale nemške enote na Hrvaškem. Zaradi vsega tega seveda vdor v Belo krajino ni bil izključen, toda le kot lokalna operacija z omejenimi cilji.

Druga je bila *domobranska* koncepcija nadaljevanja vojne. Slovenska reakcija je dobro vedela, da je konec nemške moči blizu. Pričakovala je dan, ko jih bo angleška armada rešila zavezništva z Nemci. Tedaj bodo Angležem pojasnili, da je bilo njihovo zavezništvo z Nemci namenjeno le skupnemu boju proti komunistom in da so zato v tej vojni opravili veliko domoljubno del'o. Reakcija je pripravila posebne četniške enote, ki so se gibale deloma neodvisno od nemške vojske.

Skrivno so jih podpirali domobranski oficirji. Eden takih naj bi bil Mamov četniški odred. Ta naj bi ob prihodu zaveznikov oprai domobranstvo vseh grehov kolaboracije z okupatorjem.* Ko bi tako reakciji pri Angležih povmili ugled, bi postali pogl'avitna zavezniška zaupnica na slovenskem ozemlju. Zamisel ni bila čisto brez podlage saj so Angleži v Grčiji prav tedaj vodili politiko, ki je onemogočala partizane in vso moč dajala v roke reakcionarnim silam. Veliko ogorčenje je med partizani povzročila novica, da so zavezniški osvoboditelji Grčije začeli razoroževati grške partizane. Domobranski operativni cilji so torej bili: čim bolj uničiti partizanske enote in si zagotoviti podporo čim večjega dela slovenskega prebivalstva. V Ljubljanski pokrajini naj bi torej še pred koncem vojne uničili sedmi korpus in zavzeli osvobojeno ozemlje v Bell krajini. Hoteli so fronto na Kolpi. Zelo so bili zavzeti za veliko ofenzivo proti devetemu korpusu. Z uničenjem partizanstva na Primorskem bi sami postali edini nosilci osvobodilnih teženj slovenskega naroda in bi se kot taki izkazovali pred Angleži.

Tretja koncepcija je bila koncepcija vseh premaganih *jugoslovanskih kvislinških enot*. Njihova zamisel je bila zelo širokopotezna. Najprej je treba izkoristiti nemško vojaško moč za uničenje jedra partizanskih sii na Slovenskem. Nato bi se vse razbite vojske pod angleškim varstvom reorganizirale, opravile popolno mobilizacijo v Sloveniji, se številčno okrepile in pod poveljstvom generala Mihailovića začele ofenzivo proti jugovzhodu, da bi uničili Titovo državo in vzpostavili stari družbeni red. Sodelovale bi tudi ruske enote generala Vlasova, ki sa jih Nemci zadnji čas začeli uvažati na Slovensko.²

Vsi trije koncepti so se skladali v tem, da je treba partizanom na Slovenskem zadati čim hujše udarce. V ta namen so Nemci sprožili velike ofenzive, kjer so sodelovale vse pisane kvislinške enote. Toda v vzpostavitev fronte na Kolpi Nemci niso pri volili. To je bilo v navzkrižju z njihovimi operati vnimi nacrti, pa tudi nerealno je bilo. Na ozemlju Ljubljanske pokrajine niso imeli zadosti čet. Oslanjati so se morali na domobrance in celo ustanavljati nove vlasovske bataljone. Poklicali

* Toda Mamov odred ni mogel ustreči tem težnjam. Deloval je namreč z vednostjo gestapa, spomladi 1945 pa so ga uporabili celo -v bojih okoli Trebnjega.

so tudi četniške formacije (na Notranjsko in kasneje na Koče vsko).

Iz vsega navedenega izhaja, da je obveljal načrt za popolnitev obrambnega sistema med Kočevjem in Novim mestom. Zasedli naj bi Suho krajino in zavarovali cesto Kočevje —Dvor. Na desnem bregu Krke pri Soteski naj bi zavarovali zadosti veliko zemljišče, ki bi zagotavljalo varnost obrambne linije pri vasi Soteska.³

Nemci so po ofenzivni operaciji v Suhi krajini ostali v Ljubljanski pokrajini brez novih moči, da bi lahko nadaljevali oziroma ponovili akcijo. Januarja so razpolagali še vedno le s petimi bataljoni slovenskega domobranstva, z novomeško bojno skupino, s 14. SS policijskim polkom (brez enega bataljona), ki je imel tri bataljone in tankovsko četo, ter z enotami

13. SS policijskega polka. V Ljubljani so začeli ustanavljati polk tako imenovane Ruske osvobodilne armade (ROA), in sicer iz ujetnikov Rdeče armade. Poveljniki so bili ruski emigranti.* Tudi nemški SS policijski polki niso bili več tako močni kot nekdaj. Sicer je bilo v njihovih vrstah še vedno 80 % Nemcev, ostali pa so bili Madžari, Hrvati, Romuni in še pripadniki nekaterih drugih narodnosti. Omeniti je še treba, da so v Velikih Laščah 10. novembra 1944 ustanovili peti bataljon slovenskih domobrancev. Imenoval se je alarmni bataljon. Sestavili so ga iz 25. posadne čete iz Ribnice, 62. posadne čete iz Kočevja in 114. posadne čete iz Velikih Lašč. Bataljonu

* Nov SS polk so začeli formirati v Ljubljani (januarja 1945). Za jedro je bil SS lovski bataljon, ki so ga novembra 1944 premestili iz Kamnika v Ljubljano. Iz njegovih čet in okrepitev, ki so prispele v začetku januarja 1945 v Ljubljano, bilo jih je okoli 400 mož, so ustanovili prvi in drugi bataljon ter izvidniško četo (Jagdkomando). Te tri enote so premestili na žužemberško območje: izvidniško četo 1. februarja, 1. bataljon 15., 2. bataljon pa 27. februarja 1945. Medtem so v Ljubljani sestavili še tretji bataljon in ga marca priključili polku na žužemberškem območju. Ta SS polk je 20. februarja dobil ime Sonderregiment SS 1 (posebni polk). Imenoval se je tudi Regiment Varäger ali polk Variagov. Vojaštvo je na rokavih nosilo oznako, napisano v cirilici, PO A (Ruska Osvobodilna Armada). Poveljniški kader so sestavljali ruski emigranti oficirji, moštvo pa so zbrali v nemških ujetniških taboriščih iz ujetnikov-pripadnikov Rdeče armade. Glej arhiv IZDG, fase. 64:111. fase. 157/I-IH, AFK, fase. 281/IV, in mikroteko VII, arhiv RSNZ. Ljubljana, film 10, posnetek 258.

so dodali vod in oddelek 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka.⁴ Komandant bataljona je bil stotnik Maks Kunstelj. Novi, šesti alarmni bataljon slovenskih domobrancev so ustanovili v Novem mestu (11. februarja 1945). Že prej je kot bojna skupina deloval¹ kot drugi domobranski bataljoni. Sestava: 34. in 52. četa slovenskih domobrancev in druga četa prvega bataljona 14. SS policijskega polka. Pripadniki bataljona so bili zvečine doma iz novomeške okolice in Šentruperta. Glede bojne sposobnosti je bilo po ofenzivi v Suhi krajini pri domobrancih nekaj sprememb. Ker sta imela prvi in četrti bataljon zelo velike izgube, ništa bila več na čelu domobranske vojske. Najboljša sta postala peti in šesti bataljon. Četrti bataljon je sicer po smrti svojega poveljnika Meničanina, ki je padel v bojih z enotami XVIII. divizije (9. decembra 1944 pri vasi Luža),⁵ še nekaj časa veljal za dobro enoto, toda izgubil je preveč vodilnega starega belogardističnega kadra in je začel hirati. Morala vseh sovražnikovih čet je kljub temu bila še najboljša in stanovitna pri domobrancih, nato pri nemških SS policijskih enotah, medtem ko je bila pri četah, sestavljenih iz tujerodnih vojakov, zelo nizka. Slovensko domobranstvo je v začetku leta 1945 imelo v Ljubljanski pokrajini okoli 9000 mož, razporejenih v šest bataljonov, v posadne čete in v šolske enote.

Po ofenzivni operaciji v Suhi krajini od 19. do 24. januarja 1945 je imel sovražnik na cestnem odseku med Novim mestom in Grosupljem ter okoli Zužemberka več kot tri nemške bataljone z kakimi osmimi tanki in dvaj setimi topovi ter za šest bataljonov čet slovenskih domobrancev. To je skupaj več kot devet bataljonov pehote, okoli 8 tankov in kakih 20 topov. Po formaciji bi bila to majhna divizija: kakih 4000 mož.*

* Dne 24. januarja 1945 so bile na odseku med Novim mestom! in Grosupljem naslednje sovražnikove postojanke: v Višnji gori je bila 26. posadna četa slovenskih domobrancev, v Stični njihov 1. bataljon, v Šentvidu pri Stični 4. bataljon, v Velikem Gabru 22. četa tretjega bataljona slovenskih domobrancev, na Občinah so bile 15., 21. in 3. četa s težkim orožjem iz 3. bataljona slovenskih domobrancev. Ta bataljon je bil namreč 11. januarja zapustil Višnjo goro in se premeetil v Občine in Veliki Gaber. (V teh postojankah je ostal, dokler ga niso razformirali, s čimer so njegove čete postale posadne). Pri Sv. Ani je bila 40. posadna četa, v Dalnjerri vrhu pa 36. četa, v obeh so bili tudi deli 1. bataljona 14. SS policijskega polka z nekaj artilerije. Na odseku Zužemberk—Dvor

Načrt štaba sedmega korpusa za nadaljevanje bojev.
Oborožitev in organizacija enot

Sedmi korpus je imel na temelju posvetovanj z glavnim štabom Slovenije svojo zamisel za izvedbo končnih operacij v Ljubljanski pokrajini. Poglavitno je bilo, da je treba *ohraniti osvobojeno ozemlje v Beli krajini*, ki je proti koncu vojne postalo še bolj pomembno, saj je bilo spričo krvavih ofenziv v Slovenskem primorju, na Štajerskem, Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini edina svobodna ozemeljska baza osvobodilnega gibanja Slovenije. Zato je bila obramba Suhe krajine eden izmed pogojev za ohranitev osvobojene Bele krajine. Če bi se sovražnik polastil Suhe krajine, bi dobil v roke odlična izhodišča za vpade v Belo krajino. Tudi Kočevski Rog bi s tem postal v dometu sovražnikovih bojnih zmogljivosti. Da bi izpolnil to nalogo, je sedmi korpus zbral! vse enote na razmeroma ozkem prostoru, da je lahko manevriral z njimi za obrambo novomeške smeri napada na Belo krajino ali pa smeri, ki so potekale skozi Kočevski Rog in iz Kočevja. Prostor za zbiranje enot sedmega korpusa je v skladu s tem bil okoliš Podgrada nu Gorjancih, Dolenjske Toplice, Poljane, Meniška vas, Jama, Lašče na cesti Dvor—Kočevje, Smuka in območja vasi Lipje, Graenc, Hin je. Tu je korpus zbral obe diviziji s sedmimi brigadami in dvema odličnima jurišnima bataljonoma, artilerije, inženirskimi in drugimi enotami. Tu sta bila še 24. italijanska brigada »Fontanot« in avstrijski bataljon, enoti, ki ju je korpus dajal zdaj eni zdaj drugi diviziji. Tudi deli zaščitne 14. brigade gravnega štaba Slovenije so bili oblasno na smeri Toplice—Črmošnjice. Dolenjski odred je bil pritegnjen v sestavo enot sedmega korpusa in se je boril kot brigada. Belokranjski odred in zaledne enote v Beli krajini so zavarovale smeri iz Hr-

sta bila 1. in 2. bataljon 13. SS policijskega polka. V Novem mestu je bila tale posadka: okrepljeni 1. bataljon 14. SS policijskega polka (za okrepitev je imel del 13. oklopne čete 14. SS policijskega polka, protitankovsko četo s šestimi protitankovskimi topovi in dve-ta protiletalskima topovoma ter topovski divizion brez ene baterije — torej osem topov kal. 105 mm) in 34., 38., 52., 53. ter štabno četo slovenskih domobrancev in nemški štab za utrjevanje. Arhiv IZDG, fase. 64/111, AFK, fase. 286/1, fase. 281/III, fase. 283/IV zabuno, št. 30, mikroteka VZI, arhiv RSNZ v Ljubljani, film 13, posnetek 203.

«

vaškega. Le Notranjski odred se je na stari partizanski način nadalje boril proti premočnim sovražnim enotam. Koncentracija enot sedmega korpusa, ki je tedaj imel z zalednimi enotami od 9000 do 10.000 borcev, je nakazovala novo taktiko, ki se je bila izkazala že v pravkar končani bitki za Suho krajino.* Sedaj je veljalo z velikimi silami s pomočjo težkega orožja napadati sovražnika, se spuščati v odločilne bitke in tolikanj omajati sovražnikovo ofenzivno moč, da ne bo sposoben vdreti v Belo krajino. Sedmi korpus je tako opustil partizansko taktiko, ki je bila pomembna v tem, da so partizanske enote obvladovale skoraj vse ozemlje Dolenjske in se celo spuščale v savsko dolino. Sedaj je le občasno pošiljal posamezne enote, predvsem gibčne jurišne bataljone, v zaledje sovražne fronte na Krki.

Sedmi korpus si je prizadeval osposobiti enote za izpolnjevanje novih nalog. Predvsem se je bal, da bi njegove enote začele frontalno odbijati sovražnika, namesto da bi ga obkrožile in uničevale. S tem bi popolnoma opustile manever, ki je bil doslej najmočnejše partizansko orožje. Glavni štab Slovenije je za ta primer 10. februarja posebej opozoril vse partizanske enote in zahteval uporabo manevra v vseh obrambnih bojih.⁶ Nadalje so posebno pozornost posvetili obveščevalni službi, ki je v zadnjih bojih dosegala velike uspehe zaradi tega, ker je bilo veliko dezertirjev iz sovražnikovih vrst, ki so dajali pomembne podatke o namerah in razporeditvi sovražnikovih enot. Obveščevalci so zaplenili nekaj važnih sovražnikovih dokumentov, ki so odkrivali njegove nakehe. Izkazalo se je, kako dragoceni so tudi podatki ujetnikov. Težave so bile v tem, da so borci zelo neradi imeli uj etnike. Stab XV. divizije je 22. februarja v odredbi brigadam sporočal, da se je pojavila »naravnost zločinska navada, da posamezniki hočejo obračunavati s temi ujetniki, da jih na licu mesta streljajo ... Pri takem postopanju pokažejo partizani, da prav nič ne pomislijo naprej, da ne marajo razumeti širine naše borbe, pri takem postopku ne nastopajo prav nič človeško.«⁷ Tu je nakazan etični moment ravnanja z ujetniki. Pomembnejši pa je bil' praktični, kajti z vsakim ubitim ujetni-

* V sestavi sedmega korpusa ni bilo več štajerskih brigad, ki sta na povelje glavnega štaba Slovenije z dne 6. decembra 1944 zapustili Dolenjsko in ponoči na 24. december 1944 odšli čez Savo.

kom so propadli dragoceni podatki o sovražniku. Kmalu se je s prizadevanjem poveljstev in političnih komisarjev to izboljšalo. Ujetnikov je bilo vedno več in odslej so poveljstva razpolagala s točnimi podatki o sovražnikovih enotah in njihova identiteta je bila čedalje bolj točno ugotovljena. Tako odslej obveščevalna poročila niso navajala več samo števila sovražnih vojakov na določenih odsekih, marveč so bile enote označene po svoji pripadnosti. Obveščevalna služba je začela spremljati sovražne enote, ki jih je bila zasledila.

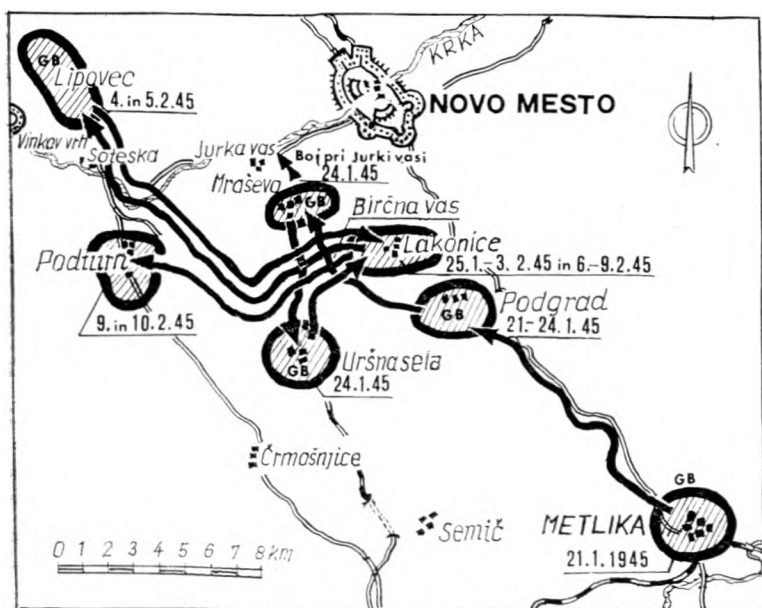
Partizanske enote so imele čedalje več težkega orožja. **Stab** sedmega korpusa ni bil zadovoljen s sposobnostjo partizanov, da bi to orožje z uspehom uporabljali. Začel je veliko akcijo, da bi se partizani seznanili s težkim orožjem, zlasti pa, da bi ga znali poveljniki pravilno uporabiti v boju. Sedmi korpus je npr. navajal, kakšne težave so z uporabo partopov, ki so se pri napadih na utrjene postojanke razvili v imenitno ofenzivno orožje. Toda poveljniki ga ne znajo uporabljati in ne cenijo njihove izredne rušilne moči. Prav tako ne znajo ceniti velikih učinkov minometov, zlasti kadar se uporabljajo zbrani v bateriji. Poveljniki večkrat prepuščajo taka orožja kar posadkam, zgodilo pa se je tudi, da so našli težko orožje v odločilnih momentih boja kar v pratežnih enotah. Zato so začeli poučevati poveljnike, da bi jih usposobili za uporabo težkega orožja v boju in da bi znali izkoristiti učinkovitost njegovega ognja, saj so bile enote sedmega korpusa januarja 1945 že zelo dobro oborožene. Sicer nimamo podatkov o oborožitvi Gubčeve brigade v začetku leta 1945, imamo pa podatke o oborožitvi XV. divizije 29. januarja. ■ Tedaj so imele štiri brigade te divizije skupaj 15 težkih mitraljezov, 123 puškomitraljezov in 241 avtomatov ali skupaj 382 avtomatskih orožij.⁸ Vsaka brigada je glede na to, da je bil divizijski jurišni bataljon tudi dobro oborožen, imela 85 avtomatskih orožij, kar pomeni, da je skoraj vsak peti ali šesti borec imel avtomatsko orožje. To je bila iz vrstna oborožitev.

Pri napadih na utrjene položaje se je pokazalo, da brigade nimajo dovolj posebej izurjenih inženircev, ki bi bili sposobni uničevati utrdbe. Dosedanji inženirci niso bili dovolj vešč pri takih napadih. Zato so se pri štabi divizij začeli tečaji za jurišne inženirce (pionirje jih je tedaj imenovala XV. divizija). Prvi tečaj se je v XV. diviziji začel

26. februarja. To je bil rojstni datum jurišnih inženircev v XV. diviziji. Gubčeva brigada je poslala iz vsakega bataljona po tri, iz jurišnega voda pa dva pionirja jurišača. Ko so se po končanem tečaju vrnili v brigado, so nekateri poučevali še nekatere dobre borce v veščinah, ki so si jih bili pridobili v šoli.

V brigadi je bilo v širokem razmahu napredovanje v podoficirske in oficirske čine tistih borcev, ki so bili na poveljniških mestih. Tako so dosegli avtoriteto oficirskega in podoficirskega kadra. Z ukazom štev. 8 štaba sedmega korpusa z dne 24. februarja 1945 je brigada dobila 72 novih podoficerjev, kar je vsekakor bil pomemben dogodek za bojno usposabljanje brigade.⁹ Z ukazom glavnega štaba Slovenije je bilo

1. februarja 1945 imenovanih za podporočnika šest četnih komandirjev, za zastavnike pa komandir, pet vodnikov in intendant.¹⁰ Brigadni štab je redno predlagal mnogo vojaških poveljnikov, naj bi jim dali oficirske čine. Tako je 21. februar-

Bojna pot od 21. 1. do 10. 2. 1945

ja npr. predlagal za zastavnika pet vodnikov, podporočnika štiri četne komandirje in enega intendanta, poročnika pa dva četna komandirja in enega namestnika komandanta bataljona. Za napredovanje v zastavnika so predlagali starejšega vodnika, komandirja čete, za podporočnika dva zastavnika, komandirja čete oz. baterije in enega starejšega vodnika in komandirja čete. Za napredovanje v čin poročnika so predlagali podporočnika, načelnika štaba brigade in enega podporočnika komandanta bataljona. Za kapetana so predlagali starejšega vodnika, ki je bil že precej časa komandant bataljona.¹¹ Vsi navedeni ukrepi so okrepili brigadino bojno sposobnost.

Napad na Vinkov vrh

Dne 24. januarja 1945, ko se je končala bitka za Suho krajino, je sedmi korpus diviziji na novo razporedil. Petnajsta je bila pred Novim mestom in je imela v sestavi oziroma pod poveljstvom še Dol'enjski odred in 24. italijansko brigado »Fontanot«. Njena 12. brigada je bila v XVIII. diviziji, ki je s Stirimi brigadami zasedla Suho krajino.

Gubčeva brigada je po boju pri Jurki vasi dne 24. januarja odšla v Uršna sela, kjer je prenočila, naslednji dan pa je bila že pred Novim mestom in se 25. januarja razmestila na položajih okoli Birčne vasi in Lakovnic. Tu je ostala vse do 4. februarja. Večjih bojov ni imela. Bil je hud mraz, da so včasih zamrzovali mitraljezi. Brigada je pošiljala proti Novemu mestu patrulje in na primernih mestih postavljala zasede. Zopet je začela z intenzivnim političnim delom in vojaškimi vajami. Vrstili so se sestanki s poveljniki bataljonov in čet. Druga februarja je brigado obiskal politični komisar XV. divizije Janez Vipotnik, ki se je v štabu pogovarjal o političnem delu v brigadi in tekmovanju med XV. in XVIII. divizijo. Namestnik brigadnega komandanta Miran Šubic-Janez je bil tedaj postavljen za komandanta 8. brigade Frana Levstika in je šel iz brigade, ko je bila v Birčni vasi. Ker je bilo v brigadnem štabu veliko prijateljstvo, so se od Šubica pristržno poslovali in mu želeli mnogo uspeha. Na njegovo mesto je bil imenovan Milan Vojnović, doma iz Like, ki je prav kmalu prispel v štab.

Vojaška situacija, ki je bila na bojišču prve dni februarja 1945, je ponujala ugodno priložnost za uspešne napadalne akcije sedmega korpusa. Na levem bregu Krke od Žužemberka do Dvora so bili tedaj v postojankah 5. bataljon slovenskega domobranstva, bojna skupina iz Novega mesta in izvidniška četa polka Variagov, ki so zasedli postojanke v Zužemberku, Mačkovcu, Sadinji vasi in Vinkovem vrhu*. Te postojanke so bile pravzaprav utrjen obrambni sistem, posadke pa so bile dobro povezane med seboj. Štab sedmega korpusa je mislil, da je obramba levega brega Krke oslABLJENA, ker so posadke Zužemberka, Sadinje vasi in Vinkovega vrha demoralizirane zaradi neuspehov v bitki za Suho krajino in pa zaradi bombardiranja, ki so ga bili dvakrat izvedli zavezniški letalci.** Sibkost postojank je videi štab sedmega korpusa tudi v tem, da Novo mesto tedaj ni imelo tako velike posadke. Položaj je bil torej ugoden in korpusov štab je ukazal divizijama, naj se pripravita za likvidacijo Vinkovega vrha in nato vseh postojank ob Krki. Po zamisli štaba sedmega korpusa naj bi Vinkov vrh napadli Gubčeva in Cankarjeva brigada, ki bi jima bila dodeljena jurišna četa XV. divizije.¹² Napad bi izpeljali brez topniške priprave. Izkoristiti bi bilo treba presenečenje, postojanko pa zavzeli v prvem naletu. Po likvidaciji Vinkovega vrha bi nadaljevali akcijo za zavzetje drugih postojank. Napad na Vinkov vrh naj bi se začel 4. februarja zjutraj.

V skladu z bojnim poveljem štaba sedmega korpusa je poveljstvo XV. divizije izdelalo svoj načrt. Po njegovi zamisli bi Gubčeva brigada sama z jurišno četo XV. divizije napadla *Vinkov vrh*. V ta namen bi porabila dva bataljona, ki se bosta

* Dne 27. januarja sta postojanke na levem bregu Krke od Žužemberka do Dvora zapustila 1. in 2. bataljon 13. SS policijskega polka in odšla na Koroško. Zamenjali so ju 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev in bojna skupina iz Novega mesta. Toda že 1. februarja sta se 1. in 4. bataljon umaknila v svoje postojanke. Namesto njiju so pripeljali peti bataljon domobrancev iz Velikih Lašč in izvidniško četo Variagov. Glej arhiv IZDG, AFK, fase: 281/IV in 283/IV-zaupno št. 73.

** Organizacijski štab slovenskega domobranstva je 15. februarja poročal, da je osemnajst zavezniških letal 1. februarja napadlo Zužemberk in je v petnajstih minutah, kolikor je napad trajal, odvrгло 46 bomb, težkih 25 do 150 kilogramov. Drugi napad je bil 2. februarja ob 14.45. Letalci so odvrgli zažigalne bombe in postojanko mitraljirali. Arhiv IZDG, AFK, fase. 283/IV-zaupno št. 73;

v dveh kolonah s severa približala postojanki. En bataljon bo varoval desno krilo brigade. Cankarjeva brigada pa bo okoli Ajdovca varovala hrbet Gubčevi. Slednji so dodelili en pariop in lahki angl'eški minomet. Uporabila naj bi ga pri rušenju cerkve in trdnjših hiš na Vinkovem vrhu. Brigadi so pridelili jurišno četo XV. divizije.¹³

Štab Gubčeve brigade se je pripravil na akcijo po zamisli poveljstva XV. divizije in dodeljeni jurišni četi divizije odredi! smer napada, ki naj ga uresniči ob levem bregu Krke (z vzhoda). Posebno težavo je predstavljal napad na Vinkov vrh zaradi tega, ker je vas na visokem bregu Krke in je torej dobro zavarovana z juga. Napadati je bilo treba s severa in poprej prekorati Krko pri Soteski ter se vzpeti na visoki breg treh Lipovcev. Dostop k cilju s seveme smeri je bil veliko lažji, le čistine pred vasjo in mnoge utrdbe so po mnenju poveljstva Gubčeve brigade bile hude ovire.

Ponoči na 4. februar je Gubčeva brigada zapustila Birčno vas in odšla skozi Dolenje Sušice do Krke pri Soteski. Tu je bila že Cankarjeva brigada. Najprej se je na splavih prepe-ljala čez reko Cankarjeva, nato pa Gubčeva brigada. Zgodaj zjutraj, še v temi je brigada zasedl'a odrejene položaje. Prvi bataljon je bil na Hribu in se je usmeril naravnost proti jugu proti Vinkovemu vrhu, drugi je napadal z Malega Lipovca proti severozahodnim položajem sovražne postojanke, jurišna četa je napadala na levem krilu ob Krki proti severozahodu, tretji bataljon se je postavil na Lačen grič in je imel nalogo paziti na Sadinjo vas, Zužemberk in smer proti Dobravi ter tako varovati desno krilo brigadne bojne razporeditve. Cankarjeva brigada je že bila na Ajdovcu. Ko se je drugi bataljon začel v jutranjem mraku približevati Vinkovemu vrhu, ga je opazil domobranski stražar. Čeprav je bil še mrak, je bila vidljivost zaradi snega in svetle noči zelo dobra.¹⁴ Sovražni vojak je ustrelil in zbežal v postojanko. Domobranci 52. čete iz novomeške bojne skupine, ki so bili posadka Vinkovega vrha, so imeli dovolj časa, da so zasedli utrdbe in ge začeli braniti. Bataljon se je vasi približal na 150 metrov, toda z napadom ni bilo nič. Ob osmih zjutraj je šla iz Sadinje vasi napadenim na pomoč 34. četa iz bojne skupine iz Novega mesta,¹⁵ verjetno pa so uporabili še 2. četo 1. bataljona 14. SS policijskega polka, tako da je bila zapletena v boj celotna novomeška boj-

na skupina. Z njo so se spopadali vsi trije Gubčevi bataljoni in jurišna četa XV. divizije.

Sovražnikova obramba je bila zelo aktivna. Z neprestanim! izpadi iz Vinkovega vrha in drugih vasi je z uspehom dezorganiziral Gubčeve napade. Ko so sovražnikove enote prišle Vinkovemu vrhu na pomoč tudi po cesti iz Zužemberka čez Dvor in ker je bilo nevarno, da bi udarile v hrbet drugemu bataljonu Gubčeve in jurišni četi XV. divizije, ki v napadu tudi ni imela uspeha, je brigada okoli poldneva prekinila akcijo. Zbrala se je na koti 343, vzhodno od Vinkovega vrha in popoldne zavmila še en sovražnikov napad. Naslednji dan (5. februarja) je bilo sklenjeno, da brigade *nehajo napadati* Vinkov vrh. Cankarjeva in Gubčeva brigada sta se umaknili z bojišča po isti poti, kot sta bili prišli.¹⁶ Gubčeva je prenočila v Dolenjih Sušicah in 6. februarja zopet bila na starih položajih v Birčni vasi.¹⁷ V akciji je imela dva mrtva in 7 ranjenih, sovražnik pa naj bi imel 12 mrtvih in veliko ranjenih.

Razlogi za neuspeh pri Vinkovem vrhu so bili verjetno tile: štab sedmega korpusa je podcenjeval obrambno sposobnost posadke v Vinkovem vrhu in celotnega obrambnega sistema med Žužemberkom in Dvorom, zato je pripravil akcijo z nezadostnimi silami, zlasti pa z nezadostnim težkim orožjem. Verjetno pri enotah spričo dejstva, da artilerija ni pomagala, ni bilo takega bojnega navdušenja, kot bi sicer bilo. Štabi niso upoštevali psihološke reakcije borcev in poveljstev, kadar morajo v boj premalo podprti z orožjem, ki je bicer na voljo.

V Birčni vasi se brigada ni bila, zato je izkoristila čas za politično delo in vojaško vadbo. Več bojov so imele enote XVIII. divizije v Suhi krajini. Iz Zužemberka in Stranske vasi, kjer so vzpostavili novo postojanko — edino na desnem bregu Krke, so venomer izpadali v Suho krajino in se spopadali z XVIII. divizijo. Zlasti krvavi boji so bili 7. februarja pri Gradencu na koti 503. Tu so imele enote XVIII. divizije 20 mrtvih, 19 ranjenih in 27 pogrešanih. Izgubili so 7 mitraljezov, lahki minomet, protitankovsko puško in štiri avtomate. Osemnajsta divizija je ocenila sovražnikove izgube na 45 mrtvih in 65 ranjenih.

Glede na ta neuspešen boj XVIII. divizije je štab sedmega korpusa zahteval prerazporeditev enot XV. divizije. Sodil ie, da se lahko dogodi, da bo sovražnik napadel z večjimi ambici-

jami bodisi proti Semiču in Beli krajini bodisi proti Suhi krajini. Obveščevalna služba je namreč ugotovila, da so se sovražnikove enote na žužemberškem odseku okrepile. Res je tu prišlo do pomembnih sprememb. Videli smo, da so Nemci čedalje bolj uporabljali domobranske bataljone. Ker pa so le-ti pravzaprav bih za obrambo določene postojanke, jih je to vezalo na določen kraj, zato niso bili tako manevrsko sposobni, kot so Nemci želeli. V ta namen so napravili izpremembe pri domobranskih bataljonih. Eno njihovo četo so namreč pustili v postojanki kot posadno četo, namesto nje pa so v bataljon priključili kako nemško policijsko četo. S tem so bataljone popolnoma sprostili, da niso bili več vezani na svojo postojanko, hkrati pa so jih okrepili z nemškimi četami. Sedaj so imeli vzrok, da so si bataljone tudi popolnoma podredili. Namesto zveznih oficirjev so sedaj Nemci prevzeli poveljstvo nad bataljoni. Tako so ostale elitne domobranske enote popolnoma v rokah nemških policijskih oficirjev in začele izvajati taktične operativne naloge ljubljanskega štaba za »boj proti bandam«. Tako so reorganizirali 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev, novoustanovljeni šesti bataljon je imel že od prej tako zasnovo kakor tudi 5. bataljon slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč.*

Druga izprememba je bila v tem, da je 5. bataljon domobrancev zapustil položaje ob Krki in se vrnil v Velike Lašče. Namesto njega sta se h Krki zopet vrnila 1. in 4. bataljon domobrancev, toda sedaj že v novi sestavi. Prvi je ponoči na 10. februar zasedel Žužemberk, Cvibelj, Zafaro in Stransko vas pri Zužemberku, četrti bataljon pa se je 8. februarja naselil v Sadinji vasi.¹⁸

Petnajsta divizija je napravila tak razpored, da je razmestila Cankarjevo in Gubčevo brigado okoli Podturna in Podhoste, da bi bili pri roki, če bi ju bilo. treba uporabiti na novomeškem ali suhokrajinskem odseku. Novo razporeditev so

* Prvi bataljon so tako reorganizirali, da je 71. četa postala posadna in je 13. februarja bila izločena iz tega bataljona, namesto nje pa so vključili v bataljon 5. četo verjetno drugega bataljona 14. SS policijskega polka. V 4. bataljonu slovenskih domobrancev je postala 39. četa posadna v Šentvidu pri Stični, namesto nje pa so bataljonu priključili neko četo SS policije. Komandant bataljona je tedaj postal nemški kapetan Sauer. Glej arhiv IZDG, AFK, fase. 281/IV.

opravili 9. februarja. Gubčeva se je naselila v Podturnu, Selih in Obrhu. Toda brigada je ostala tu le en dan, zakaj poveljstvo sedmega korpusa je zamenjalo XVIII. s XV. divizijo. Osemnajsta je bila potrebna počitka. Desetega februarja je XV. divizija odšla z Gubčevo in s Cankarjevo brigado v *Suho krajino*. Dvanajsta brigada je bila že prej tam. Kmalu sta sledili še dve enoti. To sta bila 15. belokranjska brigada in Dolenjski odred. Sedmi korpus je XV. diviziji ukazal, naj brani Suho krajino, naj vse pripravi za napad na Stransko vas, naj pošlje posebno patroljo Dolenjskega odreda, s katero naj vzpostavi zvezo čez Savo s četrto operativno cono na Štajerskem, izvidniške in obveščevalne patrolje pa naj pošlje na levi breg Krke.

Na pohodu iz Podhoste je bila pred divizijsko kolono Gubčeva brigada. Korakali so po cesti, ki pelje mimo Soteske do Lašč. Petnajsta divizija je razpostavila brigade in Dolenjski odred v Suhi krajini tako, da je krožno zajela ozemlje med Gradencem, Visejcem, Prevolami, Hinjami, Smuko in Laščami. Vse enote so bile blizu skupaj, da bi lažje manevrirali z njimi. To je tudi bil namen te razporeditve. Gubčeva se je naselila v *Plešivici in Visejcu*. Temeljne odporne točke so bile na koti 532 pri Sv. Katarini, kjer je bila v bitki za Suho krajino marca 1943 Tomšičeva brigada hudo porazila Italijane. Od tu je varovala zahodno smer proti Ambrusu, Zvirčam in Zagradcu ter bila pripravljena priskočiti na pomoč Cankarjevi brigadi, če bi bila napadena. Cankarjeva je namreč zasedla položaje desno od Gubčeve brigade od Gradenca prek Stare gore do Malega Lipja. Levo od Gubčeve je bila 15. belokranjska brigada. Vse enote so se povezale po telefonu, radiu in kurirjih. Desetega februarja je bila brigada ob sedmih že na mesni. Začela se je utrjevati, zakaj s Cankarjevo sta bili na položajih, ki jih je posadka iz Stranske vasi in Žužemberka najčeseje napadala.

Napad na Stransko vas pri Žužemberku

Štab XV. divizije je na podlagi odredbe sedmega korpusa izdelal načrt za likvidacijo Stranske vasi pri Žužemberku. To je namreč bila edina sovražna postojanka na desnem bregu Krke. Bila je izpostavljena in bi lahko postala nevarno izho-

dišče za češče napade v Suho krajino. Štab XV. divizije je poglavitno nalogo naložil Cankarjevi brigadi in ji dal baterijo z dvema težkima minometoma, s partopi in minerski vod za miniranje traverz, ki jih je sovražnik uporabi jal za posta vitev mostu, kadar ga je potreboval. Cankarjevi brigadi so dodelili še jurišno četo XV. divizije, ki naj bi jo uporabila skupaj s svojo jurišno četo. Ena havbica kal. 100 mm. bi s položajev pri Laščah podpirala napad. Dvanajsti brigadi so naložili, naj zavaruje Cankarjevo z jugovzhodne strani in napade sovražnika na Jami, če tam je, Gubčeva brigada pa je *branila severozahodno smer* proti Zagradcu.

Gubčeva je postavila prvi bataljon okoli vasi Klečet. Od tu je kontroliral desni breg Krke do Zagradca in proti Karanem vrhu. Tretji bataljon so obremenili z nalogo, naj napade sovražnika v Budganji vasi, če je tam, nato pa naj s četo uniči most pri Stranski vasi v smeri proti Budganji vasi. Varuje naj desni breg Krke od Stranske vasi do Šmihela. Drugi bataljon je ostal na dosedanjih položajih, da bi varoval smeri proti Ambrusu in Primči vasi. Napad so začeli 12. februarja ob 22. uri. Uspeha zopet ni bilo. Cankarjeva brigada je sicer prodrla v samo vas, toda utrdbe so bile dovolj močne in obramba 4. bataljona domobrancev dovolj učinkovita, da je morala zjutraj odnehati.

Cez dan so brigade ostale na mestih. Ob 13. uri je zavezniško letalstvo po dogovoru z glavnim štabom bombardiralo Stransko vas, Zafaro, Žužemberk in Cvibelj. Sedemnajst letal je odvrгло veliko 50 do 200-kilogramskih bomb; letala so tudi mitraljirala položaje sovražnih enot. Ni bilo znano, kakšen uspeh je imel ta napad. Cankarjeva je 13. februarja zvečer ponovila akcijo. Tudi to pot ni bilo uspeha. Gubčeva na svojem zavarovalnem odseku ni naletela na sovražnika. Po *neuspelem napadu* na Stransko vas so se enote vmile na stara mesta, le Cankarjeva in 12. brigada sta zamenjali mesta.¹⁹

Sedmi korpus pa še ni odnehal in je od XV. divizije zahteval naj si vnaprej prizadeva, da bo Stranska vas uničena. Zato je štab XV. divizije ukazal, naj se *Gubčeva brigada* pripravi na *ponoven napad*, drugim enotam pa je razdelil pomožne naloge. Dvanajsti brigadi je ukazal, naj v noči na 17. februar, ko bo Gubčeva v akciji, gre pri Soteski čez Krko in nenadoma napade Vinkov vrh ter ga poskuša zavzeti. Enemu ba-

taljonu 15. brigade so odredili za cilj sovražnika v Stavči vasi in Jami, če bo tam. Po očiščenju teh vasi naj bataljon usmeri akcijo proti Dvoru. Iz jurišnih čet XV. divizije in Cankarjeve brigade je divizija sestavila bojno skupino, ki so ji ukazali, naj pod poveljstvom komandirja jurišne čete XV. divizije Možeta pri Zagradcu gre čez Krko nato pa napreduje proti Valični vasi in Cviblju pri Žužemberku ter napada sovražnika, na katerega bo naletela. Tudi Cankarjeva brigada in Dolenjski odred sta dobila nalogi. Ponoči na 17. februar naj se spustita z delom enot v kompoljsko dolino in naj prisilno odkupujeta živila, ki bodo za rezervo in preskrbo vseh enot XV. divizije.

Gubčeva brigada je za napad na glavni smeri od Budganje vasi proti Stranski vasi odredila drugi bataljon. Bataljon je sestavljal posebno prostovoljsko četo, ki so jo okrepili s po osmimi prostovoljci iz prvega in tretjega bataljona. To je bila jurišna skupina kakih 30 partizanov, ki naj bi že v začetku akcije vdrla v postojanko. Oblekli so jih v bele halje. Po uspelem vdoru bi priskočil na pomoč ostali bataljon, brez enega voda, in jel likvidirati utrdbe in bunkerje. Jurišno četo naj bi vodil komandant drugega bataljona. Bataljonu so dodelili dva partopa z zadostno količino min in izurjenima posadkama. Vod partopov naj bi vodil namestnik komandanta bataljona. Napad na pomožni smeri so zaupali prvemu bataljonu. Ta naj bi se

10. februarja spustil proti Stranski vasi, in sicer po poti med Staro goro in koto 503 nad Gradencem. Napredoval naj bi v eni koloni. Ko bi prispel do roba gozda nad Sv. Rokom, bi se razdelil v tri skupine. Ena strelska četa* bi napadala proti koti 248, ki je odločilna za obrambo bojnega razporeda brigade iz jugovzhodne smeri. Druga bi napadala naravnost z juga, četo s težkim orožjem pa so usmerili proti Sv. Roku. Od tu naj bi težki mitraljezi varovali napad bataljonov. Bataljon je imel s seboj partop. Dodelili so mu tudi tri vodnike iz Cankarjeve brigade, ki so še iz prejšnjih bojev dobro poznali sovražne položaje. Tretji bataljon je po načrtu brigadnega štaba varoval zahodno smer pri vasi Klečet (s strelsko in četo s težkim orožjem). Ena strelska četa je ostala v Budganji vasi v rezervi štaba brigade, ki je imel tu poveljniško mesto. Akcijo je podpisala tudi baterija Cankarjeve brigade na položajih pri Stari gori. Njena naloga je bila napadati sovražnikove minomete

*** Pehotne čete so že začeli imenovati strelske.**

(kontrabatiranje) v Zužemberku in tolči cilje v Stranski vasi. Korpusov štab ni dodelil topniških baterij, in se je moral zato napad izvesti brez njihove podpore.

Ves načrt za napad je bil dobro zamišljen. Akcija naj bi bila gibčna. Velika opora težavni nalogi Gubčeve brigade so bili drzni vdori čez Krko in napadi v sovražnikovo zaledje. V tem se je izražal manever XV. divizije, ki naj bi onemogočil pošiljanje pomoči posadki v Stranski vasi in tudi uporabo orožja za podporo tej posadki.²⁰

Dejansko so Nemci obrambo na Krki zopet nekoliko drugače organizirali kot pri napadu Cankarjeve brigade na Stransko vas. Sedaj sta bili v postojanki v Stranski vasi 16. četa 1. bataljona in 32. četa 4. bataljona domobrancev. V Zužemberku, v Zafari in na Cvibljju pa so bile 28. in 1. četa s težkim orožjem iz 1. bataljona domobrancev in izvidniška četa polka »Variagov«.²¹ V Vinkovem vrhu, na Dvoru in v Sadinji vasi je od 15. februarja že bil 1. bataljon polka »Variagov«. Iz Stranske vasi pa SO' v Dobrnič in Dobravo²² umaknili 31. četo in 4. četo s težkim orožjem 4. bataljona domobrancev. Na vsej obrambni črti ob Krki je torej bilo med napadom Gubčeve brigade v prvi liniji osem, v drugi (Dobrníč, Dobrava) pa dve četi. V drugi liniji so imeli tudi baterijo nemških topov. Skupaj so to bili več kot trije bataljoni in baterija topništva.

Bila je zelo temna noč, ko so se bataljoni Gubčeve brigade 16. februarja okoli 17.30 neopaženi približali bunkerjem — na 50 metrov. Čeprav sovražnik v temni in tihi noči ni opazil partizanov, pa jih je začutil. Začel je močno streljati. Noč je sicer pomagala partizanom, da so se približali bunkerjem na domet partopov, toda teža ve so bile z zadevanjem. Mine so izstreljevali kar približno, na slepo in zadetkov ni bilo. Partopi so sicer imeli izreden učinek, toda mine so zvečine padale poleg bunkerjev.* Če je bila utrdba v nevarnosti, so se sovražni vojaki umaknili v strelske jarke ali v rezervne utrdbe in se naprej branili. Na položaj brigade je ponoči prišel korpusov komandant Franc Poglajen, ki je zahteval, naj brigada za vsa-

* Partope so tehniško izpopolnili in vse je kazalo, da bodo pri napadih na utrjene postojanke odigrali zelo pomembno vlogo. Stab XV. divizije je 19. februarja ustanovil baterijo partopov z dvema vodoma, vsak po dva partopa. Baterijo so vodili izkušeni poveljniki in strokovnjaki. Glej ukaz štaba XV. divizije z dne 19. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188III-1.

ko ceno zavzame vas. Kljub prizadevanjem *ni bilo uspeh a*. Minometov brigada zaradi temne noči tudi ni mogla uspešno uporabiti. Zjutraj se je umaknila. Njene izgube niso znane.

Več uspeha je imela dvanajsta brigada. Pri Soteski je šla čez Krko in o polnoči začela napadati Vinkov vrh. Sovražne branilce iz 1. bataljona polka »Variagov« je potisnila v postojanko, nato pa začela rušiti utrdbe. S partopom so zadeli eer-kveni zvonik in ga delno porušili. Uničili so tri bunkerje in zažgali dve poslopji. Ko so jim prišli za hrbet vojaki iz Mačkovca, so se morali umakniti. Udarni četi XV. divizije in Cankarjeve brigade sta šli pri Zagradcu čez Krko in ništa naleteli na sovražnika. Nato sta nadaljevali marš proti Valični vasi in dalje proti Cviblju ter pregnali nekaj sovražnikovih skupin. Pohiteli sta z vrnitvijo, ker ju je preganjal dan.

Celotna akcija je v enotah XV. divizije zahtevala pet mrtvih in 20 ranjenih. Eden je bil pogrešan. Sovražnikove izgube je divizija pretirano ocenila na 20 mrtvih in 40 ranjenih.²³ Objektivni vzroki za ponoven neuspeh pri Stranski vasi so bili v tem, da dnevni napad na Stransko vas spričo povezave njenega obrambnega sistema z žužemberškim ne bi mogel biti uspešen, dokler ne bi likvidirali žužemberške postojanke. Edino podnevi je bil možen napad z artilerijsko podporo. Temne zimske noči pa sploh niso bile primerne za akcijo artilerije in težkega orožja, ker so bili cilji skoraj nevidni, svetlečih raket za take potrebe pa partizanske čete tedaj niso imele dovolj. Poglavitni vzrok za neuspeh je bil v tem, da so se štabi zelo ušteli glede dejanske moči sovražnikove obrambe. To izhaja iz tega, ker so z glavnimi silami udarili na najbolj utrjeno čelo obrambnega sistema, namesto da bi poskusili s strani ali pa po partizansko — s hrbta. Toda tudi v tem primeru je vprašljivo, če bi se akcija posrečila spričo izenačenih moči na bojišču in prednosti, ki jo je imel sovražnik v tem, da je bil utrjen in da je imel premoč v topništvu.

Boji v Suhi krajini

Osemnajstega februarja je sovražnik ostro napadel 15. brigado na desnem krilu Gubčeve. V krvavem spopada jo je vrgel s kot 516 in 503 nad Gradencem, ki sta postali že legendarni zaradi bojov, ki so tu bili.

Obveščevalci XV. divizije so že 18. februarja opozorili, da so v postojankah Kočevje in Velike Lašče zasledili 3. bataljon 19. SS policijskega polka. Imeli so prav. Ta bataljon je 13. februarja prišel s Štajerske in je zamenjal 3. bataljon 14. SS policijskega polka. Novi polk se je naseli v Velikih Laščah,²⁴ Ribnici in Kočevju, kjer je imel 9. in 12. četo.²⁴ Bataljon je že 19. februarja z 61. posadno četo slovenskih domobrancev iz Kočevja ter z deli lastnih čet pripravil nenaden napad na štabne odseke XV. divizije na Smuki.²⁵ K sreči se je partizanom posrečilo pravočasno umakniti iz vasi. Pri tem so izgubili veliko reči. Ko so se sovražne enote vračale iz vasi, jih je najprej napadla 12. brigada, nato pa še druge enote, ki so jih poklicali na pomoč. Gubčeva je poslala le jurišni vod. Partizani so sovražnika tokrat obkoljevali in gonili proti kompolski dolini. Odmetal je vse kar je bil zaplenil v Smuki, in izgubil je poleg mrtvih in ranjenih še veliko orožja. Partizani so u jeli pet vojakov. V končnem udaru je sovražnik pustil na bojišču dvajset mrtvih. Zlasti dobro se je izkazal Dolenjski odred, ki je dokazal, »da je sposoben izvršiti vsako povelje, da je udaren ter vztrajen na položajih«, kakor ga je divizijski štab ocenil v dnevnem povelju z dne 22. februarja 1945. Protiakcija enot XV. divizije je bila hitra, učinkovita in polna izrednih manevrskih posegov. Štab XV. divizije je v dnevnem povelju pohvalil Dolenjski odred in sodelujoče brigade ter jurišni vod Gubčeve brigade s komandirjem Justinom Novakom na čelu.²⁶

Vdor v Smuko je bil opomin za štab XV. divizije, da je treba biti previden in da lahko pričakujejo napade bodisi iz Stranske vasi bodisi iz kompolske doline. In res sta dve četi domobrancev in četa Nemcev 20. februarja popoldne napadli Dolenjski odred. Akcijo je proti Žvirčam vodil peti bataljon domobrancev. Dolenjski odred se je napadu uprl in pri Prevolah zadržal sovražni bataljon. Petnajsta divizija je vnovič domobrancem hotela pripraviti tak sprejem kot prejšnji dan pri Smuki. Prerazporedila je enote za manevrsko akcijo.

*** Deseta četa tega bataljona se je v Velikih Laščah priključila 5. bataljonu domobrancev, ki je od tedaj dobil naziv po komandirju 10. nemške čete in sedaj po komandantu bataljona — bataljon Gereis. Arhiv IZDG, fase. 64/11, fase. 157/I-III in AFK, ia.se. 283/IV.**

Gubčeva brigada v teh bojih ni bila udeležena, ker je morala varovati zelo občutljive obrambne položaje, ki jih je bila odredila XV. divizija. Odsek Gubčeve obrambe se je bil tedaj razširil tudi na rajon, kjer je prej bila 15. brigada. Štab XV. divizije je ukazal Gubčevi, naj z enim bataljonom zasede Sv. Katarino (k. 523) nad vasjo Plešivica, en bataljon naj pošlje nad Gradene na koto 516, en bataljon pa na koto 503. Zadnji dve koti sta bili na tistih položajih, kjer je bil sovražnik 18. februarja napadel 15. brigado. Brigadi so naročili, naj prepreči vsak izpad iz Stranske vasi in naj se zavaruje proti Zagradcu in Ambrusu.²⁷ Položaji bi morali biti zasedeni že 21. februarja ob 4. zjutraj. Divizijski štab je bil prepričan, da bo sovražnik napadel, zato je naročil, naj bodo brigade previdne. Ker pa je bil mraz in so bili gubčevci utrujeni, so poslali na Sv. Katarino samo dva voda, drugi pa so počivali. Sovražnik (6. četa 1. bataljona in 31. četa 4. bataljona slovenskih domobrancev) pa je okoli osmih zjutraj presenetil oba voda, zasedel *Sv. Katarino* in nato bataljon v Plešivici prisilil, da se je umaknil. Tu so padli trije partizani, trije pa so bili ranjeni. Bataljon je izgubil puškomitraljez. Hhkrati pa so iz Dvora pri Žužemberku začeli napadati deli 1. bataljona polka »Varia-

Utrdba iz hlovod na gubčevi liniji 21. marca 1945 na koti 503 v Suhi krajini.
(Fotografijo je prispeval Stane Škrli.)

gov« proti Velikemu in Malemu Lipju in se krvavo spopadli z 12. brigado. S protinapadom je Gubčeva okoli 11. ure zavrnila napadalce, nakar je drugi bataljon zasedel Plešivico, prvi in tretji pa koti 503 in 516 nad Gradencem. Borci so zgradili bunkerje iz kamnja in debel'. Stene bunkerjev so bile debele en meter in še več, prav toliko pa so bile visoke. Na stene iz kamnja so partizani položili debela hrastova debela in jih posuli s kamenjem. V zidovju so bile strelske line. V dveh dnevih so borci vseh treh bataljonov zgradili tudi varna zavetišča. Pred bunkerji so v vrtačah napravili pasti. To so bila minska polja, ki so jih vžigali lahko iz bunkerjev. Več kot dvajset takih pasti so napravili. Tako je nastala nekaka utrjena linija, ki je sčasoma dobila ime Gubčeva linija*

Nepredvidnost Gubčeve na Plešivici je diviziji prizadejala nekaj skrbi, zakaj prav tedaj so organizirali obkoljevanje sovražnika pri Prevolah. Zato je kaznoval z ukorom namestnika komandanta brigade in njenega političnega komisarja, ker sta bila odgovorna za bataljon in njegovo varnost pri Plešivici.²⁸

Peti bataljon slovenskih domobrancev je prenočil v Prevolah.** Zjutraj pa so ga napadle enote XV. divizije in ga obkolile. Obkolitev je bila 21. februarja ob 13. uri, nakar so partizanske brigade močno napadle. Petemu bataljonu se je šele ob 15,30 posrečilo prebiti proti Vršičku (imel je izgube), nato pa se je med bojem umikal skozi Zvdrče v Kompolje.*** Bataljon je porabil vso municijo in imel dva mrtva, 10 ranjenih in 12 pogrešanih. To je bila izredno uspešna akcija enot XV. divizije.²⁹

Tudi naslednji dan (22. februarja) je sovražnik napadel Gubčevce, zlasti prvi in tretji bataljon na kotah 503 in 516 pa tudi 12. brigado, ki je spet bila na Primožu. Izhodišče je bilo

* Hinko Bratož-Okri pripoveduje o Jesenovi liniji. Pravi, da se je med gradnjo nekdo spomnil bivšega komandanta Vinka Mojškerca-Jesena in da se je potem na splošno govorilo o Jesenovi liniji. Dnevnik partizana II. del strani 361.

** Sestava 5. bataljona slovenskih domobrancev (bataljon Geis): 25. in 114. četa slovenskih domobrancev in 10. četa 3. bataljona 19. SS policijskega polka. Arhiv IZDG, AFK, fase. 283/IV-pov. št. 94 in 96.

*** Preboj bataljona je bil olajšan zaradi tega, ker se je pripetila nesreča z minometom in so tedaj padli načelnik štaba Čankarjeve brigade Franc Semeja in štirje borci. Glej knjigo depeš štaba sedmega korpusa v arhivu IZDG, fase. 44/1.

v Stranski vasi. Ker so borci imeli dobro zavetje v bunkerjih, so se počutili bolj varne pa so spustili sovražnika na kratko razdaljo. Šestnajsta četa 1. bataljona in 32. četa 4. bataljona slovenskih domobrancev ter četa iz prvega bataljona polka »Variagov« (Ruska osvobodilna armada) so se z velikim hru-pom približali partizanom.³⁰ Pred minskim poljem so jih borci obsuli z ognjem. Sovražnik se je, presenečen nad tako obram-bo, umaknil. Ko se je uredil in na novo razvrstil, je vnovič napadel. Tedaj so ga spustili na minsko polje in sprožili mine. Učinek je bil velik. Na minskem polju so obležali ranjeni in mrtvi, drugi pa so zbežali. Šli so še v tretji napad, da so re-sili mrtve in ranjene, nato so se umaknili. Brigada je imela enega do dva mrtva in kake tri ranjene. Sovražnikove izgube so ocenili na 12 mrtvih in 20 ranjenih.

Še enkrat so napadli Gubčevo brigado. To je bilo že na-slednji dan (23. februarja). Tokrat so poskusili srečo pri dru-gem bataljonu na Plešivici oziroma Sv. Katarini. Bataljon je po spopadu zavrnil sovražnika v isti sestavi kot prejšnji dan. Do 26. februarja je bil na bojišču Gubčeve brigade mir. Bri-gada je tedaj bila dobro oblečena in obuta. V zadnjem času so z zamenjavo poenotili orožje. Sedaj so imeli le angleško avto-matsko orožje. Skoraj vse italijanske puške so izginile iz čet. Ognjena moč brigade se je izpopolnila. Brigada je uporabljala za zvezo radijsko postajo, telefone in kurirje.

Pohod na mejo, pomoč pri prehajanju štajerskih brigad na Dolenjsko

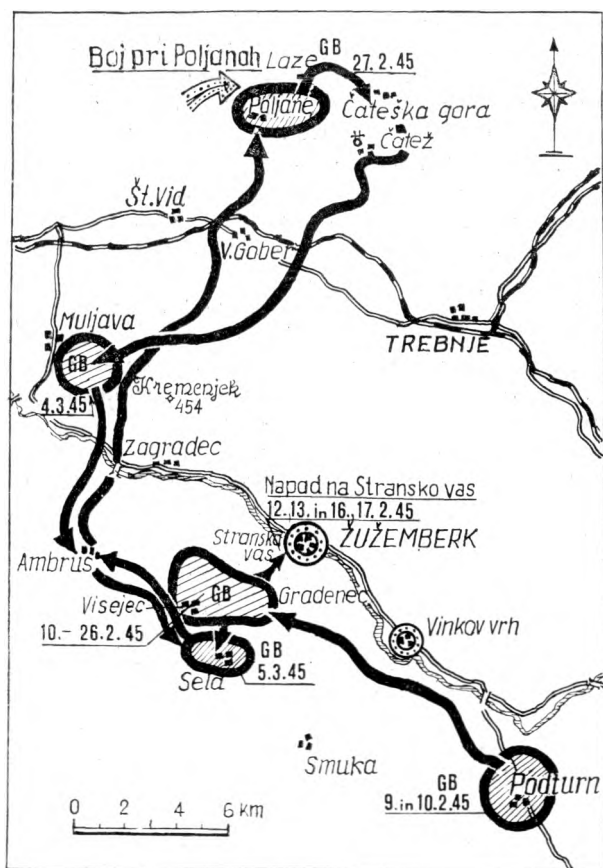
Na Štajerskem je bilo za partizanske enote pozimi 1944—1945 zelo hudo. Nemci so partizane močno stiskali. Bližala se je sovjetsko-nemška fronta, z Balkana pa Löhrova grupacija. Poglavitna smer njenega gibanja je šla skozi Štajersko in Ko-roško. Seveda so si Nemci prizadevali očistiti pot za umik, hkrati pa izkoristiti zadnjo priložnost, da bi partizanskim eno-tam zadali čim hujše udarce. Položaj je na Štajerskem postal skoraj nevzdržen. Glavni štab Slovenije nikakor ni smel do-pustiti, da bi bile štajerske brigade preveč zdesetkane. Zato so se odločili, da jih bodo premestili na Dolenjsko. Akcija je bila podobna tišti, ko si je glavni štab prizadeval, da bi vse

pripravil za umik jedra partizanskih sii iz Ljubljanske pokrajine (1. 1944), če bi Nemci vnovič sprožili kako večjo ofenzivo. Za stanje na Štajerskem se je pozanimal tudi vrhovni štab, ki je izdal ukaz, naj se partizanske brigade iz Štajerske umaknejo na Dolenjsko.

Ker so imeli na izbiri veliko smeri za pohod iz Štajerske (skozi Gorenjsko in Primorsko, skozi Hrvaško Zagorje in čez Savo okoli Litije), so se naposled odločili, da bi s silo nekje pri postaji Sava ali pri Lazah prešli Savo. Za tako odločitev so imeli tehtne razloge. Poglavitni je bil, da je npr. operativna skupina Šlandrove in Zidanškove brigade opravila prav tak prehod na Dolenjsko (ponoči na 12. oktober 1944 pri železniški postaji Sava). Iz Štajerske naj bi se pretolkle vse brigade, ki so bile sestavni del XIV. divizije in ki bi ji priključili tudi Zidanškovo in Šlandrovo brigado. Na Štajerskem bi ostali le odredi in tište posebne enote, ki bi bile nujno potrebne za uspešen obstoj odredov na ogroženem območju Štajerske in Koroške. Pri nasilnem prehodu čez Savo bi sedmi korpus pomagal z brigadama in drugimi enotami, ki bi napadale sovražne utrdbe na desnem bregu Save na odseku, ki bi ga izbral štab četrte operativne cone, ki bi tudi prišel na Dolenjsko. Ražen tega bi nekatere enote sedmega korpusa na komunikacijah Novo mesto—Grosuplje z bojem vezale sovražnika, da ne bi mogel z dolenjske strani ogroziti prehajanja čez Savo.³¹

Za izvedbo postavljene naloge je štab XV. divizije najprej poslal proti meji (ponoči na 26. februar) dvanajsto brigado in Dolenjski odred, in sicer na območje Sv. Križa (Gabrovka), odkoder naj bi napredovali proti Šavi. Naslednjo noč pa je odšla tudi Gubčeva brigada.

Dne 26. februarja 1945 so se enote Gubčeve brigade zbrale v vaseh Sela in Vrh. Tu je brigadno poveljstvo od komandanta XV. divizije majorja Tominca dobilo navodila in brigada je še istega dne odpotovala. Pri Zagradcu je zvečer šla čez most, ki ga je XV. divizija zavarovala, nato vso noč potovaia mimo Lučarjevega kala do Temenice in naslednji dan (27. februarja) že bila na cilju. Marš so opravili po gubčevsko, hitro in zanesljivo. Razmestili so se v vasi Poljane. Že od prej so dobro poznali vse razmere glede politične pripadnosti prebivalstva in možnosti obveščanja sovražnika o gibanju partizanskih enot. Gubčeva je vedela, da bodo domobranci kaj

Bojna pot od 10. 2. do 5. 3. 1945

kmalu zvedeli za njeno prisotnost. Ker so dobro poznali vse obrambne položaje in smeri, od koder bi lahko napadel sovražnik, so se dobro zavarovali. V ta namen je tretji bataljon sei na Primskovo, ki je najbolj izpostavljena točka okoliša, prvi in drugi sta ostala v Poljanah. Tu je bil tudi brigadni štab in pa namestnik komandanta XV. divizije Aleksander Vojnović, ki je koordiniral akcije in gibanje vseh treh partizanskih enot.

Gubčeva je pričakovala, da bo na Poljanah tudi 12. brigada, toda ta je bila nekaj prej odšla k Savi. Okoli vasi je pustila nekaj strelskih jarkov in puškomitraljeških gnezd, pa so jih borci Gubčeve kar naglo zasedli. Tako je bilo poskrbljeno za varnost. Toda brigadni štab še ni bil zadovoljen z ukrepi, ki jih je bil izvedel. V Stični in Šentvidu pri Stični so bile domobranske postojanke in brigada se je dobro spominjala, katero taktiko ubira sovražnik, da bi nepričakovano zadal udarec. Nadalje so obveščevalci zvedeli, da je četrti domobranski bataljon iz Št. Vida pri Stični odšel na akcijo v neznani smeri in da so vzeli s seboj za tri dni suhe hrane. V štabu Gubčeve brigade so pričakovali, da nameravajo domobranci napasti 12. brigado in da bodo zato naleteli na Gubčevo, ki je dvanajsto zamenjala. Cez dan so intendantje pripeljali iz sosednjih vasi vina in hrane. Večerja je bila dobra in borci so pospali. Budna je bila le jurišna četa, ki se je razmestila v gospodarskem poslopju blizu štaba brigade. Le-ta je zasedel hišo na koncu vasi na najbolj izpostavljenem mestu. Okrog 22. ure je komandant brigade naročil, naj postavijo na griček nad vasjo namesto straže močnejšo zasedo.

Kmalu po drugi uri je ta zaseda začutila sumljivo premikanje in začela streljati. To je bil znak za preplah in tedaj so se začeli dogodki bliskovito razvijati. Domobranci 1. bataljona iz Stične so bili namreč pravočasno dobili obvestila o Gubčevi in so se zvečer 27. januarja v temi priplazili v bližino Poljan, da bi o pravem trenutku napadli.* Medtem je večja skupina borcev, ki je odšla na položaj k zasedi, da bi jo okrepila, že naletela nanje. Skupina je nagadla, vendar se je morala pred premočjo naglo umakniti v vas. Za njo so tekli domobranci. Njihov cilj ni bila majhna zaseda, marveč jedro brigade v Poljanah. Vse skupaj se je odvijalo zelo naglo, tako da se brigada v vasi še *ni utegnila dobro zdramiti*. K sreči je bil del borcev jurišne čete buden. Nemudoma so začeli streljati proti domobrancem, pridružil se jim je stražar pri štabu brigade in kmalu so se vpletli v boj tudi drugi partizani iz ju-

* Štab XV. divizije je podprl akcijo Gubčeve in 12. brigade ter Dolenjskega odreda tako, da je ukazal 8. Levstikovi brigadi; naj ponoči na 28. februar napade sovražno postojanko v Velikem Gabru, petnajsta belokranjska brigada pa naj z okrepljenim bataljonom napade Občine. Glej arhiv IZDG, fase. 188/III.

rišne čete. Brigadni štab je po prvih strelah zasedel položaje za bišo, priskočili so še nekateri borci in vsi skupaj so zaustavili prodirajočega sovražnika.

Tedaj sta bila oba bataljona že na nogah. Domobranci so se ustavili, da bi se popolnoma razvili za boj. Ker je bilo temno, so zažgali s slamo krito gospodarsko poslopje. Ogenj je osvetlil okolico, kar je bilo za domobrance usodno. Bili so namreč na odprtem osvetljenem prostoru, partizani pa v zaklonih. Gost partizanski ogenj je pokosil nekaj domobrancev. Tedaj je brigadni komandant Anton Kramarič ukazal drugemu bataljonu, ki je bil najhitreje nared za boj, naj udari domobrancem v hrbet. Domobranci so zaslutili, da je nakana spodletela, in so se zaradi precejšnjih izgub in ker so se bali napada s hrbta, jadrno umaknili, tako da drugi bataljon ni posegel v boj. Dogodki so se tako naglo vrstili, da je od prvega do zadnjega strela, tako piše v vojnih spominih politični komisar brigade Stane Škrlič, minilo komaj četrto ure. Domobranci so se umikali do hriba nad Mišjim dolom. Tu so se ustavili in z minometi jeli obstreljevati Poljane. Po prvih eksplozijah je štab brigade ukazal zapustiti vas in zasesti položaje zunaj nje. Imeli so že nekaj ranjencev (od min). Domobranci so imeli precej ranjenih in mrtvih in so odšli proti Stični. Okoli vasi so pustili nekaj pušk, streliva in opreme. Brigada je imela tri mrtve in nekaj ranjenih. V tem boju je dosegla zmago, ker se je dobro in pravilno zavarovala.³²

Z nasilnim prehodom štajerskih brigad čez Savo ni bilo nič, ker se je akcija ponesrečila in tudi partizani niso kdove kako radi zapuščali pokrajine, kjer so se bili doslej tako uspešno borili.

Ko je bil sovražnik obveščen o koncentraciji partizanskih enot na meji in na območju Litije, je začel naglo ukrepati. Postopoma je uvajal v akcijo, začeni s 27. februarjem teleenote: 1. bataljon domobrancev iz Stične, 5. bataljon iz Velikih Lašč, dele 3. bataljona domobrancev, ki so bili tedaj v postojankah Veliki Gaber in Občine, ter Dolenjski četniški odred. Njihova naloga je bila, z linije Stična-Občine začeti akcijo proti reki Savi. Napada Levstikove brigade in okrepljenega bataljona petnajste brigade sta nekoliko razmajala organiziranost sovražnikove akcije. Tudi nemške enote s položaji ob Savi so uporabili v teh bojih.³³

Po boju v Poljanah je Gubčeva dobila stik z 12. brigado, ki je bila na bivši nemško-italijanski meji. Gubčeva se je preselila čez dan v vas Laze, dober kilometer severozahodno od Poljan in bliže meji. Brigadi sta obveščali druga drugo o domobrancih, ki so jih zasledili v svoji bližini. Zato sta se še posebej zavarovali. Gubčeva je v Lazah postavila kar ves prvi bataljon v zasedo. Bojev pa le ni bilo. Drugega marca je Gubčeva brigada od 12. brigade prevzela ranjence. To je opravil drugi bataljon, medtem ko sta se druga dva spopadla z domobranci. Drugi bataljon se je z ranjenci izognil boju in odhitel na Moravško goro. Kmalu sta se mu pridružila prvi in tretji bataljon, ki sta v boju imela kar dva mrtva in tri ranjene. V okoliš Sv. Križ—Primskovo sta prispela tudi 12. brigada in Dolenjski odred. Dvanajsta se je naselila v Poljanah, Dolenjski odred pa na Primskovem.

Petnajsta divizija je že ponoči na 2. maree pričakovala prihod kolone z ranjenci. V ta namen je poslala po en bataljon

8. (ta brigada je bila ves čas odsotnosti Gubčeve brigade v sestavi XV. divizije) in 15. brigade čez Krko, da bi prevzela ranjence. Toda sovražnik je verjetno slutil, da se bodo partizani poskušali z meje umakniti v Suho krajino, pa je ponoči na

2. maree postavil zasede ob Krki od Žužemberka do Krke in Muljave. Bataljona 8. in 15. brigade sta se zapletla v boje in ništa prišla čez reko. Zato so enote na meji čakale na ugodnejšo priložnost. Tretjega marca se je Gubčeva brigada premestila v grad Turn, v katerega je razmestila ranjence, bataljoni pa so se postavili okoli gradu. Še istega dne ponoči je krenila proti Suhi krajini. Četrtega marca ob 17. uri je počivala v gozdu blizu Muljave. Tu so jo sprejeli po en bataljon Cankarjeve in 15. brigade ter jurišni bataljon XV. divizije. Ponoči na 5. maree je brigada šla čez cesto Žužemberk—Krka in čez Krko ter srečno prispela v Visejec. Pri tem moramo omeniti skrb in organizacijo podpore, ki jo je nenehno dajalo poveljstvo XV. divizije.³⁴

Gubčeva linija

Gubčeva brigada je oddala ranjence in se na ukaz štaba XV. divizije naselila, da bi počivala, v Veliko in Malo Lipje. Nekoliko severneje je bila v Gradencu in na že znanih kotah

503 in 516 Cankarjeva brigada, ki se je ves dan tolkla s sovražnikom iz Jame. Cankarjeva je odbila napad in imela precej žrtev. V vasi Lāpje je Gubčeva počivala do 8. marca. V Velikem Lipju so bili štab brigade in prvi ter drugi bataljon, tretji pa je bil' v Malem Lipju. Do 8. marca ni imela bojev. Ta dan pa so ji odredili obrambni odsek. Zamenjala je namreč 8. brigado na položajih Lašče—Primož—Stara gora.

Zemljanke in zaklonišča na Primožu 17. marca 1945

Petnajsta divizija je imela v Suhi krajini sedaj vse štiri brigade, Dolenjski odred, svoj jurišni bataljon in druge enote.* Nekoliko je zožila obrambne položaje in je Sv. Katarino nad Plešivico pustila nezasedeno. Gubčeva brigada je držala položaje *od Lašč nad Dvorom prek Primoža čez Staro goro* do znanih kot 503 in 516 nad Gradencem. Levo od nje je bila Cankarjeva brigada okoli Vrha in Sei. Petnajsta brigada in Dolenjski odred sta bila okoli Prevol in Hinj, 12. brigada pa je bila na Smuki kot divizijska rezerva in je branila kočevsko smer. Razporeditev je težila k nekaki krožni obrambi. Na severo-

* Dvanajsta brigada in Dolenjski odred sta se med tem že vmila, ko sta se bila v Suhi krajini hudo potolkla z sovražnikom, pri čemer je zlasti Dolenjski odred pretrpel velike izgube.

vzhodnem delu obrambne krožnice si je Gubčeva brigada kar dobro utrdila najbolj ugodne točke. Tu je popravila pokrite bunkerje, dobro je zamaskirala mitraljeska gnezda in postavila opazovalnice. Utrditev je bila potrebna, ker je sovražna artilerija čedalje močnejše obstrelj evala utrdbe. Obrambni odsek je bil dolg okoli pet kilometrov in brigada ga je tako dobro utrdila in branila, da so ga imenovali — Gubčeva linija. V tej liniji pa bivanje ni bilo! nič kaj prijetno. Brigada je morala imeti na položajih v sicer pokritih bunker jih skoraj vse borce, zakaj sovražnik je skoraj vsak dan napadal. Njegove akcije so bile skrivoma pripravljene in nočni pohodi tako skriti, da so bili napadi vedno nenadni. Po hrano je morala brigada zelo daleč. Sicer sta divizija in korpus v kompolski dolini prisilno odkupovala, toda kadar je bil sovražnik aktiven, ni bilo kje kaj vzeti. Tedaj so morale brigadne enote po hrano celo v okolico Šentjerneja. Zato so bili borci nenehno zaposleni, bodisi da so bili na položajih bodisi v patroljah ali na prehranjevalni akciji. Ker se je brigada številčno vedno bolj osipala, so bili položaji na Gubčevi liniji kaj na redko zasedeni. Včasih na linijo ni bilo moč postaviti več kot 200 borcev.

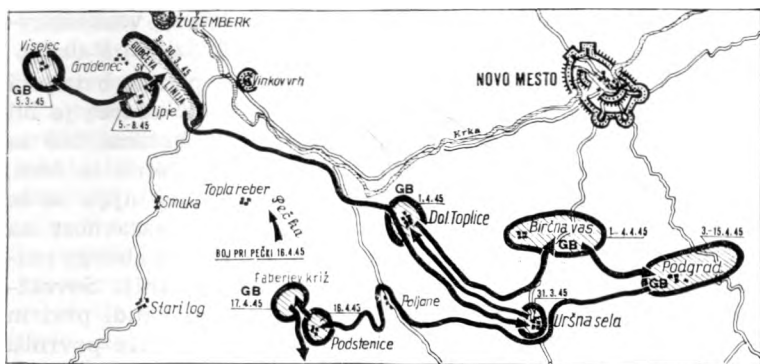
Brigada je *branila gubčevo linijo* od 8. do 30. marca. Mnogokrat so preletala položaje zavezniška letala. To so bile skupine liberatorjev, težkih bombnikov, ki so letele proti severu napadat nemško frontno zaledje. Včasih so letele brez varstva lovcev, včasih pa so jih spremljali gibčni dvomotorniki. Mnogokrat so nenadoma prileteli nemški lovci in sestrelili kako letalo. Ko so gubčevci 9. marca z zanimanjem spremljali polet zavezniških letal nad Suho krajino in mislili na konec vojne, je bilo sestreljeno zavezniško letalo. Bombnik je padel blizu Gradenca. Blizu gorečega letala so borci našli vseh deset ameriških letalcev. Američani so bili zelo srečni, da so padli na ozemlju, ki ga kontrolirajo partizani. To so izražali z dvema besedama, ki so ju edino poznali: Tito, partizani! Rešilni skok na osvobojeno ozemlje je pomenil za sestreljene letalce skrajšno vrnitev v domovino (z belokranjskih ali pa hrvaških letališč). Ameriške letalce so prepelj ali v Lašče v štab brigade, kjer so jih gostoljubno sprejeli. Štabni administrator Mirko Vivod je dobro obvladal angleščino, zato je prevajal in razvil se je živahen in zanimiv pogovor. Stiki z zavezniškimi borci so

bili za partizane kot poživljajoči napitek po trdem, vsakodnevnem boju. Iz brigade so letalce odpeljali v divizijski štab.

Desetega marca je sovražnik z več kot petimi bataljoni in nekaj topovi napadel XV. divizijo. *Osrednji udarec* je bil naperjen proti Gubčevi brigadi, zlasti proti kotama 516 in 503. Tu sta napadala domobranska bataljona, četrty in šesti, imenovan po nemškem poveljniku Kasper. Poleg njiju so se borile enote iz polka »Variagov«. Udarili so naravnost na »Gubčevo linijo«. Na levem krilu brigadnega obrambnega razporeda je bil tretji bataljon, ki se je moral umakniti. Sovražne čete so nato s Stare gore in Primoža izrinile tudi prvi in drugi bataljon. Brigada je s protinapadi poskušala povrniti izgubljeno, a se ji ni posrečilo. To je storil šele jurišni bataljon XV. divizije. Brigada in jurišni bataljon XV. divizije sta imela dva ranjena. Sovražne enote so akcijo končale 14. marca in se umaknile v Žužemberk oziroma Novo mesto.

Drugi močan napad so 10. marca usmerili proti Prevolam in Hinjam. Tu sta se borila 1. in 5. bataljon domobrancev. Hudo sta se spopadla s Cankarjevo in 15. brigado ter z Dolenjskim odredom. Petemu bataljonu se je 10. marca posrečilo vdreti v Hinje, toda od tu so ga naposled že 13. marca pregnale združene enote XV. divizije. Pomožne smeri sovražnih napadov so bile iz Kočevja skozi Polom proti Smuki in iz Ambrusa proti položajem Cankarjeve brigade.* Sovražne ofenzivne akcije je bilo konec 13. marca, ko so se čete umaknile ali pa so jih pregnale brigade.³⁵ V obrambnih bojih so se zlasti izkazale jurišne enote brigad in XV. divizije, ki so nosile največje breme. Bile so nosilke manevra in so največ pripomogle, da je sovražnikova akcija spodletela. Dne 13. marca

* V operaciji so sodelovale tele sovražne enote: 1. bataljon domobrancev iz Stične, 4. in 6. bataljon (34. in 52. pehotna četa in 6. četa s težkim orožjem ter čete 1. bataljona »Cholm« 25. SS policijskega polka) domobrancev, (četrty bataljon se je v Žužemberk vmil 13. marca, 6. pa 14. v Novo mesto), 5. domobranski bataljon »Gereis«, del 61. čete domobrancev iz Kočevja, okrepljeni z 27 možmi iz Ribnice in deli 9. čete 3. bataljona 19. SS policijskega polka, deli posadke iz Velikih Lašč (29. in 62. posadna četa domobrancev in 10. četa 3. bataljona 19. SS policijskega polka) ter deli 1. baterije domobrancev iz Velikih Lašč. Ni znano, katere enote polka »Variagov« so sodelovale. Arhiv IZDG, AFK, fase. 281IV in fase. 283IV.

Bojna pot od 5. 3. do 17. 4. 1945

so enote XV. divizije vnovič bile na starih položajih. Tudi Gubčeva je trdno držala linijo.

Do 20. marca na Gubčevi liniji ni bilo posebnih bojev, toda položaje je neprestano tolkla artilerija in ranjenih borcev je bilo čedalje več. Številčno stanje se je še bolj zmanjšalo. Med borci je zavladala utrujenost. Ker so bile Žvirče izhodišni položaji za sovražnikove zlasti domobranske bataljone, je XV. divizija 15. marca razselila prebivalstvo, podobno kot je to storil sedmi korpus v Hinjah. Okoli Zvirč so porušili kakih 45 bunkerjev.

Ponoči na 21. maree je prišlo do zamenjave položajev med enotami XV. in XVIII. divizije. Zamenjavo sta diviziji, kar smo bili že videli, redno uravnavali, ker so bile razmere v Suhi krajini mnogo težje kot okoli Novega mesta. Zamenjava je bila nagla. Toda Gubčeva brigada je še nadalje ostala v Suhi krajini, XVIII. divizija je namreč imela le dve brigadi, ker je 8. šla na Kolpo branit Belo krajino. Za uspešno obrambo Suhe krajine so XVIII. diviziji začasno dodelili še Gubčevo, ki je ostala na svoji obrambni liniji. Tudi Dolenjski odred ni ostal v sestavi XV. divizije. Ponovno so ga poslali k Savi.³⁸

Po prihodu XVIII. divizije so se nadaljevali spopadi. Dne 21. marca je sovražnik iz Stranske vasi napadel koto 503. Brigada ga je pregnala. Istega dne je z minometalsko baterijo pregnala skupino, ki je hotela vdreti skozi Jamo in Podgozd proti Soteski. Dne 23. marca je sovražnik vnovič napadel koto 503. Prišel je iz Stranske vasi, v treh kolonah po 50 mož, in se

Gubčevci napeto spremljajo opravilo partizanskega fotografa. (Foto Božidar Jakac 6. septembra 1944.)

usmeril tudi na Staro goro. Koto je sicer zavzel, toda brigada ga je kmalu zavrnila v izhodišče. Lastne izgube so bile: en mrtev in dva ranjena. Izgubljen je bil angleški avtomat. Sovražnik je imel — po poročilih štaba brigade — 8 mrtvih in

12 ranjenih. Ta dan so napadli tudi 10. brigado, ki je varovala položaje nad Gradencem. Brigada se je morala umakniti, toda Gubčeva brigada je z dvema bataljonoma naposled odbila in zavrnila sovražne skupine. Dne 21. marca je brigado obiskal fotograf sedmega korpusa. Napravil je nekaj posnetkov Gubčeve linije in borcev. Partizane je veselo vzburla novica, ki je prispela v brigado 25. marca, da so sovjetske armade začele ofenzivo pri Blatnem jezeru proti Avstriji. Ponoči na 27. mara-ree so enote XVIII. divizije napadale novo postavljeno postojanko Kal pri Ambrusu v Suhi krajini.* Akcija ni bila uspešna. Sovražnik je tako dobil novo izhodišče za vdore v Suho krajino. Gubčeva brigada v tej akciji ni neposredno sodelovala. Dne 27. marca je osma brigada blizu Karlovca izvedla

* Postojanko na Kalu pri Ambrusu je vzpostavil 18. marca prvi bataljon slovenskih domobrancev z nemškim nazivom »Köhl«. Začel jo je utrjevati, kar je pomenilo, da se misli tam dlje naseliti.

imenitno akcijo. Z jurišem je zavzela ustaško postojanko Gornje Pokupje in zaplenila vse orožje. Padlo je 43 ustašev, nekaj pa jih je utonilo v Kolpi.

Borci Gubčeve brigade so nestrpno pričakovali, kdaj jih bodo zamenjali. Bili so utrujeni, *naveličani bivanja v bunkerjih*, potrebni so bili počitka v toplih hišah. Dne 30. marca se je borcem želja izpolnila. Spet so bili premeščeni na stara mesta v blokadnem sistemu okoli Novega mesta.

Brigada je bila skoraj mesec dni v Suhi krajini, kar od 4. do 30. marca 1945. Dne 17. marca je imela 380 borcev.* V brigadi je 31. marca bilo 19 oficirjev, ki so bili takole razporejeni: v štabu brigade, štabnih enotah in minometalski bateriji jih je bilo 9, v prvem bataljonu 4, v drugem 2 in v tretjem 4. Drugi bataljon je imel manj oficirjev, ker komandant batalona dotedaj še ni prejel čina, čeprav ga je štab brigade že mnogo prej predlagal za napredovanje. Nasploh je bilo v bataljonih zelo malo oficirjev. Oficirskega čina niso imeli niti vsi komandirji čet. Politični komisarji so bili oficirji. Tako je v brigadi bilo 31. marca 28 političnih komisarjev, ki so imeli čin oficirja.³⁸

Minometalska baterija je imela 8. marca dva težka minometa, moštvo pa sta sestavljala dva oficirja, trije podoficirji in 20 borcev.³⁹

Iz brigade pa poveljniki niso hodili le na tečaje oficirske šole glavnega štaba Slovenije, temveč tudi v vojaške akademije v Beograd in Sovjetsko zvezo. Desetega marca je štab sedmega korpusa poklical iz brigade, da bi jih posla! v Beograd, pet četnih komandirjev in enega vodnika. Hkrati je zahteval od XV. divizije, naj zbere v podrejenih enotah štiri partizane, ki imajo veselje za konjenico, dva pa, ki bi se rada solala v tankovskih enotah. Te bi poslali na šolanje v ZSSR.⁴⁰

* To so podatki iz številčnega stanja sedmega korpusa z dne 17. marca 1945, arhiv IZDG, faisc. 154/III-4. Tedaj so brigade imele razmeroma zelo malo borcev, le od 300 do 400. Zelo številna so bila vojna področja. Belokranjsko je imelo kar 2252 partizanov. Številčno stanje sedmega korpusa je bilo po navedenem poročilu 10.445.

Pred Novim mestom

Gubčevo brigado so pokl'icali v sestavo XV. divizije pred Novo mesto, ker je bil sedmi korpus obveščen o zbiranju sovražnikove vojske v Novem mestu in drugih postojankah. Korpus je sodil, da je *mogoča* večja ofenzivna operacija proti Beli krajini. Napravil je tak razpored enot, da so branile vse važnejše smeri možnega napada. Sedmi korpus oziroma njegov štab je dal vsem enotam tudi podrobna navodila o postopku pri vseh možnih variantah sovražne akcije. Toda z napadom na Belo krajino ni bilo nič.

Gubčeva brigada je 31. marca prispela v Uršna sel'a. Tu sta jo obiskala najprej politični komisar sedmega korpusa Janez Hribar,* nato pa še politični komisar XV. divizije Janez Vipotnik. Pogovarjali so se o političnem delu in nekaterih osebnih spremembah. Prvega aprila je brigada prišla na vrsto za kopanje in čiščenje v Dolenjskih Toplicah. Borci so bili po enomesečnem bivanju v Suhi krajini tega že potrebni. Okopali so se in pripravili obleko. Po kopanju je odšla brigada zamenjat 15. brigado pred Novo mesto. Prvi bataljon se je naselil v vasi Veliki Podlhuben, drugi se je utrdil pri Sv. Florjanu, tretji pa v Birčni vasi, kjer je bil štab brigade. Brigada je branila glavno smer iz Novega mesta proti Semiču ter varovala cesto iz Novega mesta proti Toplicam. Dolgo ni ostala tukaj. Že čez dva dni je šla zamenjat Cankarjevo brigado. Zasedl'a je Vinjo vas in Podgrad. Bila je torej na že znanih mestih, kjer je poznala vse razmere. Prvi bataljon je bil v Podgradu, drugi v Vinji vasi, tretji pa v Velikem Cerovcu. Prav tega dne je prispela v brigado vest, da je Rdeča armada v Prekmurju stopila na slovenska tla. To je borce sila razveselilo. Petega aprila je odšel prvi bataljon na prehranjevalno akcijo v vas Ratež na cesti Novo mesto—Kostanjevica. Med rekvizicijo je ubil domobranca iz novomeške postojanke, ki sta prišla ponoči domov na obisk. Ko se je bataljon vrnil, se je 6. aprila razmestil v Vinji vasi, drugi v Podgradu, tretji pa je ostal na starem mestu. Brigada je na svoji levi vzdrževala

* Janez Hribar, doma iz Loža na Notranjskem, je bil prej politični komisar devetega korpusa na Primorskem. Ne smemo ga zamenjati z Janezom Hribarjem, nekdanjim komandantom Gubčeve brigade.

zvezo s podoficirsko šolo sedmega korpusa, ki je tudi bila poklicana na novomeške obrambne položaje. Sedmega aprila je bila v Vinji vasi štabna konferenca z vsemi poveljstvi bataljonov. Še isti dan so nekoliko spremenili razpored enot. Prvi bataljon je ostal v Vinji vasi, drugi je šel v Lakovnice, tretji pa v Podgrad.⁴¹

Medtem ko brigada na Gorjancih *ni imela* večjih bojev, je sedmi korpus utrjeval obrambo Bele krajine z zalednimi enotami in vsemi četami, ki bi med napadom na Belo krajino tam bile. Zato je ustanovil metliški in črnomaljski obrambni sektor ter zaupal poveljstvo nad njima komandantu oficirske šole glavnega štaba Slovenije podpolkovniku Miletu Čubriču in komandantu belokranjskega vojnega področja kapetanu Slapniku. Oba komandanta sta imela pooblastila za samostojno ukrepanje, če bi bila nevarnost. Hkrati sta bila ustanovljena tudi novomeški in kočevski obrambni sektor.

V Suhi krajini je sovražnik čedalje bolj utrjeval postojanke in postavljajl nove. Korpus je sklenil, da bo z aktivnim posegom razbil nekaj postojank. V ta namen so enote obeh divizij v zori 6. aprila napadle Struge, kjer so se utrdile enote 5. bataljona slovenskega domobranstva. Neposredno akcijo je izvajala XVIII. divizija s tremi brigadami, XV. divizija pa je proti Kalu, Žužemberku in Dvoru varovala prizorišče napada. Gubčeva brigada v teh akcijah ni sodelovala. Napad na Struge so izdatno podprli s topovi. Prva slovenska artilerijska brigada je namreč v zadnjem času dobila kar 20 novih topov kal. 75 mm in dovolj streliva. V akciji je uporabila divizion s sedmimi topovi in 700 granatami. Tudi tankovska četa je sodelovala. Tedaj je imela v akciji dva sedemtonska in dva tritonska tanka.⁴¹² Akcija pa ni dobro uspela.

Nemško-domobranska ofenzivna operacija v Suhi krajini

Medtem je sedmi korpus že spoznal, da namerava sovražnik z večjimi silami vdreti v Suho krajino. Zaradi velikih koncentracij se je nazirala nova ofenziva — to pot večja kot doslej. Da bi jo vsaj nekoliko oviral, je sklenil poslati čez Krko XV. divizijo z dvema brigadama in jurišnim bataljonom. Divizija naj bi s pomočjo topništva nenadoma napadla Vin-

kov vrh in Dvor pa še druge postojanke. Prvi slovenski artilerijski brigadi so rekli, naj v napadu s položajev pri Laščah sodeluje kar s celim divizionom. Ponoči na 9. april so se enote na gumijastih čolnih prepeljale čez Krko in napadle cilje. Diverzantski napad XV. divizije je bil uspešen, saj so enote pregnale sovražnika iz nekaterih postojank, npr. iz Vinkovega vrha, vendar so se morale kmalu vrniti čez reko. Naj več uspeha je imel jurišni bataljon XV. divizije, ki je skupaj z bataljonom 12. brigade zasedel Vinkov vrh in zaplnil težki minomet in več streliva ter opreme. Uničil je skladišče streliva.* Toda tudi ta akcija ni dosegla uspeha, zakaj še istega dne se je začela *sovražnikova ofenziva* na Suho krajino. Nemci so začeli uresničevati veliki načrt, da bi dobili pod kontrolo cesto Kočevje—Lašče—Dvor—Soteska.

Da bi dosegel operativni cilj, je sovražnik sklenil z dvema grupacijama napasti sedmi korpus. Prva, poglavitna, bi napadala iz oporišč v Kočevju in Žužemberku oziroma v Stranski vasi pri Žužemberku ter iz novo postavljenih oporišč v Strugah ter Kalu. Tu bi bile zbrane osrednje sile. Pomožno akcijo bi sprožili iz Novega mesta proti Dolenjskim Toplicam. Glavna grupacija je imela nalogo odriniti partizanske bataljone od ceste Kočevje—Lašče—Dvor in jih pognati v Kočevski Rog. Cilj akcije pomožne grupacije iz Novega mesta je bil, zavzeti vse vasi ob desnem bregu Krke pri Soteski, torej Podhosto in Podtum ter odriniti partizane stran od Krke, da bi lahko zavarovali nemo ten promet po cesti iz Lašč pri Dvoru v Jamo in Podgozd ter proti Podhosti. Zavzeli naj bi tište položaje Kočevskega Roga, ki obvladujejo cesto na desnem bregu Krke od Jame do Podhoste, to je Pečko (k. 912) in Toplo reber.

Nemci so zbrali zelo veliko čet. Skupno je bilo uporabljenih *blizu 17 bataljonov*, skoraj 7000 mož, ki so jih porazdelili na obe operativni grupaciji. Suhokrajinska skupina je bila najmočnejša. Imela je 13 bataljonov, 10 do 20 tankov in dve topovski bateriji z okoli 5000 možmi. Nemške enote so bile zvečine policijske. Tu so bili bataljon 25. SS policijskega polka (Dolenjske Toplice), 17. SS policijski polk, dva bataljona 28. SS policijskega polka, tretji SS orožniški motorizirani ba-

*** V Vinkovem vrhu je bilo tedaj 150 mož iz polka "Variagov", V Žužemberku pa je bil 4. bataljon slovenskih domobrancev, okrepljen z nemško četo in s topništvom.**

taljon, 13. in 14. tankovska četa iz 19. SS policijskega polka, 3. bataljon 19. SS policijskega polka, 1. SS posebni polk Varigov (ROA) in štirje bataljoni ter nekaj čet slovenskega domobranstva.^{43*}

Sedmi korpus je menil, da je zbiranje sovražnikovih bataljonov okoli Suhe krajine in v Novem mestu priprava za večjo ofenzivo, katere cilj naj bi bil, zavzeti Suho krajino, nato pa udariti skozi Belo krajino proti Kolpi. Njegova zamisel za obrambo je bila onemogočiti zavzetje Suhe krajine z odločilnimi boji osrednjih korpusovih sii, odbiti vdor v Belo krajino na novomeški smeri (z manevrom vseh razpoložljivih sii), vzpostaviti zvezo med enotami četrte jugoslovanske armade v Hrvaškem primorju in nadaljevati boj, dokler sovražnik ne bo preganjan s slovenskega ozemlja. Jedro enot je korpus postavil v Suho krajino, da bi se najprej uprl napadom na tem odseku. Korpus je na začetku ofenzive razpolagal s precejšnjimi močmi. Pregled številčnega stanja korpusovih enot z dne 6. aprila 1945⁴⁴ izkazuje tole število borcev, podoficirjev in oficirjev: 472 oficirjev, 823 političnih komisarjev in političnih voditeljev, 1210 podoficirjev in 9348 borcev. Skupaj 11.853 partizanov po spisku. Vendar so to številke, ki ne izkazujejo dejanske korpusove bojne moči, ker ne navajajo števila za boj sposobnih partizanov. Teh pa je bilo več kot polovico manj. Predvsem je bilo v korpusovih zalednih enotah zelo veliko partizanov, ki se zaradi bolezni, starosti ali invalidnosti niso mogli vključevati v bojne enote. Izredno veliko borcev je bilo v bolnišnicah. Dnevno bojno poročilo za XV. divizijo z dne 6. aprila 1945 npr. pravi, da so brigade XV. divizije tedaj imele toliko borcev: Gubčeva brigada 355, Cankarjeva brigada 412, 12. brigada 300 in 15. belokranjska brigada le 299. Pet-

* General Rösener je 28. marca 1945 z ukazom takole preimenoval in reorganiziral domobranske bataljone: bataljon Köhl, ki je bil prej prvi bataljon slovenskega domobranstva, se je odslej imenoval prvi bataljon (brez naziva Köhl), bataljon Lindner, ki je bil četrti bataljon slovenskih domobrancev, so preimenovali v drugi bataljon, bataljon Rupnik, ki je bil prej drugi bataljon, so preimenovali v peti bataljon, bataljon Gereis, ki je bil prej peti bataljon slovenskega domobranstva, je postal šesti bataljon, bataljon Kasper, ki je bil šesti bataljon, so preimenovali v deseti bataljon. Čete v bataljonih so izgubile nekdane številke in so dobile nove: od 1. do 5. Obvestilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva; pov. št. 899 z dne 7. aprila 1945, arhiv IZDG, AFK, fase. 282i*V.

najsta divizija je tedaj imela upoštevajoč še nekatere druge njene enote in štabe v bojni vrsti 1967 partizanov. Sedmi korpus je imel za akcijo le kakih 5000 partizanov, če prištejemo k slovenskim enotam še italijansko 24. brigado in avstrijski bataljon. Razmerje sii 7000 proti 5000 je bilo torej v ofenzivi za sedmi korpus neugodno.

Operativno korpusovo stabilnost je vendarle utrjevalo zlasti dejstvo, da so ne daleč od njegovega levega krila, okoli Reke in v Istro prišle enote četrte jugoslovanske armade, ki so bile namenjene za prodor skozi Notranjsko in Istro proti Trstu.

Nemška ofenziva se je začela 9. aprila 1945. Sovražnik je napadal z linije Stari log—Hinje—Sela—Vrh in Primož. Boji so bili srditi in krvavi. To je bil eden najbolj srditih bojov, ki jih je imel sedmi korpus med vojno. Položaji in izpostavljene kote so nenehno menjavale gospodarje. Na obeh straneh je bilo veliko žrtev. Naposled se je sovražniku posrečilo, da je potisnil sedmi korpus od ceste Kočevje—Lašče—Dvor v Kočevski Rog. Zasedel je Toplo reber in Pečko ter *prodrł globoko* v gozdove v okoliš Rdečega kamna in Kunča. V nevarnosti so bile bolnišnice in razne zaledne ustanove glavnega štaba.

Ko je sovražnik do 14. aprila zasedel dominantne točke okol'i Tople rebri, je nadaljeval akcijo, da bi partizane odrinil tudi na odseku Dolenjskih Toplic. Z Lašč se je spustil proti Podhosti, se združil z 2. bataljonom SS polka »Variagov« in delom 3. čete 1. bataljona slovenskih domobrancev, ki so vdrle iz Novega mesta v Dol'enske Toplice in v Sotesko, ter začel odrivati maloštevilne partizanske enote iz Podhoste proti Črmošnjicam. Položaj za korpus ni bil nič kaj rožnat.

Gubčeva brigada v teh hudih bojih ni sodelovala. Kot staro preizkušeno enoto so jo držali *na Gorjancih*, da bi varovala izredno občutljivo smer iz Novega mesta čez Gorjance v Belo krajino. Le na začetku sovražnikove ofenzive je bil 9. aprila poslan drugi bataljon iz Lakovnic proti Dolenjskim Toplicam, da bi napadel sovražnika, ki je bil prodrł do Toplic. Nad vasjo Dol'nje Sušice se je bataljon pod poveljstvom junškega komandanta bataljona Justina Novaka ostro spopadel z Nemci. Bataljon je prizadejal Nemcem velike izgube in zaplenil nekaj orožja. Ujel je štiri Nemce. Ko so se Nemci reorganizirali, so udarili. Prebili so bataljonove položaje in parti-

zane prisilili, da so se umaknili. Bataljon je imel pet mrtvih; med njimi je bil politični komisar bataljona Henrik Lukek.* Do 15. aprila se brigada ni več bila.⁴³

V kočljivi situaciji se je sedmi korpus 14. aprila odločil za manever, ki naj vrže sovražnika iz okolice Dolenjskih Topile in Podhoste na levi breg Krke. To nalogo naj bi opravila XVIII. divizija, ki je sicer bila zelo utrujena in v bojih v Kočevskem Rogu precej prizadeta. Dodelil ji je precej novega topništva in divizija je z eno samo brigado ter jurišnim bataljonom, ob močni in učinkoviti podpori topništva, 15. aprila do devetih zjutraj opravila svojo dolžnost. Sovražnik je bil vržen na levi breg Krke in se je pri Soteski s skrajnimi napori *reševal* čez reko. Tako je bila začasno odstranjena nevarnost na odseku fronte pri Dolenjskih Toplicah in Podhosti.

S tem bojem se je končalo eno obdobje korpusovih obrambnih bojov. Kako so bili ti boji siloviti, kaže statistika žrtev, ki je sicer za sovražnika pretirano negativna. Od 6. aprila, ko je korpus začel napadati postojanko v Strugah, do 15. aprila je imel sovražnik — po poročilu korpusovega štaba z dne 16. aprila — 560 mrtvih in 700 ranjenih, sedem pa je bilo ujetih. Partizani so zaplenili 61 pušk, dva protitankovska minometa, sedem puškomitraljezov, tri težke minomete, osem avtomatov in druge reči. V zažganih skladiščih na Vinkovem vrhu je zgorelo veliko municije in vojaške opreme. Partizani pa so imeli 52 mrtvih in 157 ranjenih. Izgubili so tank, radijsko postajo, štiri avtomate, lahki minomet, dvanajst pušk in še nekaj opreme.⁴⁸

Boji v Kočevskem Rogu

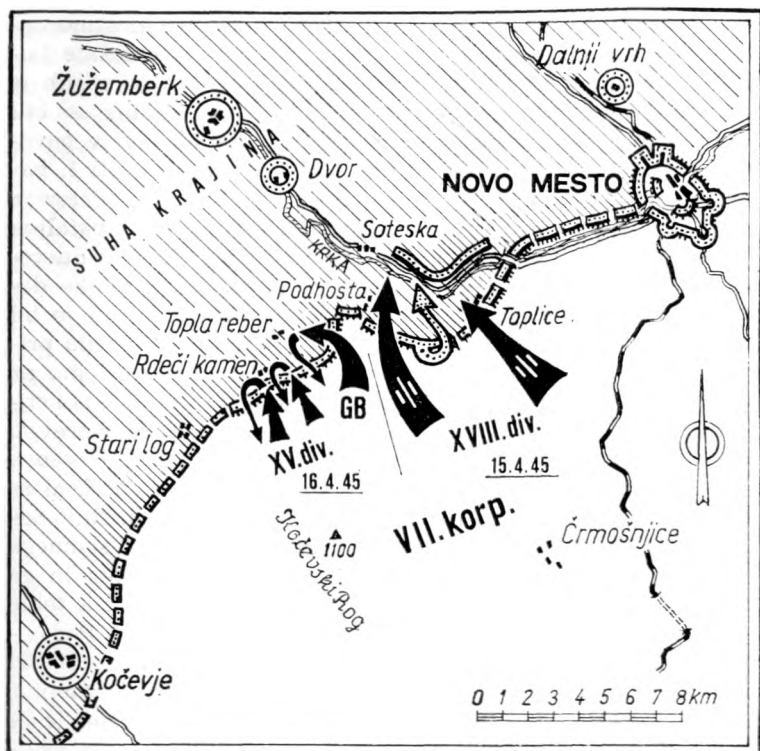
Ko je sedmi korpus očistil desni breg Krke pri Podhosti, se je lotil mnogo težje naloge: vreči sovražno vojsko s položajev na Pečki in okoli Tople rebri. Sovražnikova linija, ki je varovala cesto iz Kočevja do Dvora, se je z levega krila na koti Pečka (912) vila vzhodno od Tople rebri na Komolec, nato

* Sovražnik je vsem padlim partizanom s puškinimi kopiti razbil glave, Henriku Lukeku, ki je bil verjetno še živ, pa so z nožem vrezali na čelo peterokrako zvezdo. Dnevnik partizana II. del stran 398 Hinka Bratoža-Okija.

je zajemala koto 912 vzhodno od Rdečega kamna in samo naselje Rdeči kamen ter se spuščala skozi Lužo na položaje Luške gorice, od tod pa proti Staremu logu. Na teh položajih je bilo osem do deset sovražnikovih bataljonov. Takole so bili razvrščeni od leve proti desni: najprej je bil na levi v povezavi z enotami v Podhosti in morebiti v sami Podhosti 1. bataljon 17. SS policijskega polka. Pečko (k. 912), Sv. Peter in koto 844 zahodno od Tople rebri so zasedli 1., 2. in 10. bataljon domobrancev in 21. četa domobrancev iz Občin, okoliš Rdečega kamna so utrjevali domobranci 6. bataljona (številke domobrantskih bataljonov so po novem), na desnem krilu je bil

5. bataljon slovenskega domobranstva, ki je bil 15. aprila prisel skozi Kočevje in se postavil v okolico Starega loga, na Luški gorici pa so bili deli tretjega bataljona 19. SS policijskega polka in deli posadnih čet domobrancev iz Kočevja. Skupaj je to bilo skoraj osem bataljonov, za katere verno, kako so bili razporejeni. Ne verno, kako so bili razmeščeni še drugi mnogi bataljoni, ki so bili uporabljeni v tej akciji.⁴⁷ Sovražni vojaki so se borili zagrizeno in vztrajno. Štab sedmega korpusa je ukazal XV. diviziji, naj napade sovražnika in ga vrže proti cesti. Dne 15. aprila je bila XV. divizija na tehle položajih: štab divizije in jurišni bataljon sta bila v Podstenicah, 12. brigada je bila okoli hriba Jastrebar okrog kot 630 in 759, Cankarjeva je bila jugovzhodno od Rdečega kamna, 15. belokranjska je bila okoli Kunča. Gubčeva brigada je še vedno bila na Gorjancih na cesti Novo mesto—Metlika. Petnajsti diviziji je štab sedmega korpusa začasno pridelil 8. brigado XVIII. divizije in ves divizion topništva (75 mm) ter baterijo poljskih topov. Akcija naj bi se začela 16. aprila zjutraj. Petnajsti diviziji so odredili dve smeri za napad: prva, poglavitna, bi šla proti Topli rebri, kjer bi napadali Gubčeva in 15. belokranjska brigada ter jurišni bataljon XV. divizije. Na pomožni smeri bi napadala Cankarjeva brigada proti Luži in Luški gorici. Med obema skupinama bi bila za povezavo 12. brigada, ki bi najbolj podpirala boj Cankarjeve brigade.

Gubčevo so 15. aprila *poklicali na Rog* v sestavo XV. divizije. Brigada je nemudoma odpotovala in 16. aprila prispela v Podstenice. Tu je pustila pratež in takoj nadaljevala pot proti cilju. Splošen napad divizije se je začel ob 7. uri. Gubčeva je nepričakovano napadla nemške postojanke in utrjeno

Razmere na fronti med Novim mestom in Kočevjem aprila 1945

linijo na *Pečki* (k. 912).^{*} Nemci so bili presenečeni, ko jih je brigada vrgla z grebena, kjer so imeli okoli 30 mrtvih. Zaradi hitrega umika jih niso utegnili vzeti s seboj. Brigada je skladno z razvojem napada drugih enot že prodirala proti Topli rebri, ko se je sovražnik pognal v močan protinapad. Odrinil je gubčevce in prišel do svojih padlih vojakov. Brigada je tu imela štiri mrtve in nekaj ranjenih. O srditosti boja poroča Stane Škrlj v vojnem dnevniku: »Položaji so prehajali iz rok v roke in tam, kjer so bili pred nekoliko minutami še Nemci,

^{*} Tu je bil morebiti 1. bataljon 17. SS policijskega polka ali pa kaka druga nemška enota v sestavi domobranskih bataljonov ali zunaj nje.

so bili že partizani in obratno. Mnogokrat je bil položaj na bojišču tako nejasen, da nihče ni vedel, od kod padajo strel... Visoka drevesa, grmovje in veliko skalovje so zakrivali pregled.« V tem boju je zašel v bojni zmedi med sovražne vrste politični komisar brigade, ki se je rešil s tem, da je med presenečene Nemce vrgel bombo in odskočil skozi skalovje in grmovje na varno. Ker so Nemci ponovno obvladali najboljše položaje na Pečki in ker se je brigada znašla v neugodni situaciji, je komandant brigado umaknil v zaledje k *Faberjevemu križu*. Tudi sem so prišli Nemci in jih napadli, toda brigada se ni umaknila. V vseh bojih na drugih odsekih bojišča so partizanske brigade v začetku potisnile sovražnika z vseh točk, a jih je s protinapadom zopet zasedel. Sovražnik je obdržal vse pomembne obrambne točke, imel pa je ta dan izredno velike izgube. Štab XV. divizije je 21. aprila poročal, da je imela Gubčeva brigada 4 mrtve in 10 ranjenih, sovražnik na njenem odseku pa 25 mrtvih in 40 ranjenih. Brigada je zaplenila avtomat in 8 pušk. Sovražnik je imel 84 mrtvih in 136 ranjenih, XV. divizija pa skupaj 10 mrtvih in 28 ranjenih. Vsekakor so podatki o sovražnikovih izgubah kot vedno pretirani.⁴⁸ Vendar je potreba pripomniti, da je artilerija, ki je izdatno podpirala akcijo XV. divizije, izredno učinkovito obstreljevala sovražnikovo pehoto in topništvo.

Protiakcija XV. divizije torej ni dosegla zaželenega cilja, kar je razumljivo, saj je sovražnik nasproti XV. diviziji imel dva do trikratno premoč.

Po napadih XV. divizije 16. aprila se je fronta v Kočevskem Rogu nekoliko ustalila. Petnajsta divizija je s tremi brigadami zasedla obrambne pozicije, Gubčevo brigado pa so 17. aprila *umaknili z bojišča* in jo poslali na cesto proti Žagi v Kočevskem Rogu, kjer se je utaborila. Zanj so pripravljali posebno nalogo.

Nemško poveljstvo je nekoliko razredčilo moči v Suhi krajini in začelo vnovično akcijo, da bi si priborilo nadzorstvo ceste med Dvorom in Podturnom. Z dvema do tremi bataljoni in osmimi tanki so 18. aprila vdrli celo do Starih Zag v smeri proti Črmošnjicam.* Poveljstvo sedmega korpusa je menilo, da napad in prodor ogrožata Belo krajino. Prav tedaj je po

* Sovražnik je uporabil: dele 17. SS policijskega polka im dele 10. čete ter dele 36., 40 in 71. posadne čete slovenskih domo-

napornem maršu prispela v Belo krajino 5. prekomorska brigada* Namesto da bi se odpočila, ko je bila utrujena od dolge poti, so jo poslali skozi Črmošnjice proti sovražniku, ki se je po vrnitvi iz Starih Žag nastanil v Poljanah. Brigada je skupaj z jurišnim bataljonom XV. divizije in 9. brigado pregnala sovražne čete, ki so se nato utrdile v Podturnu ter se okrepile z novimi enotami. Toda tu so ostale le do naslednjega jutra, zakaj 5. prekomorska z jurišnim bataljonom in 8. brigado XVIII. divizije jih je od tu v silnem naletu pregnala, da so pri Soteski panično pobegnili čez Krko. To je bil prvi in zadnji boj 5. prekomorske brigade na Slovenskem.

Pohod četrte jugoslovanske armade proti Trstu

Medtem je prišlo do pomembnih izprememb na jugoslovanskih bojiščih, ki so vplivali na razporeditev slovenskih partizanskih enot in na njihove bojne cilje. Fronta se je približala Sloveniji in je deloma že bila na slovenskem ozemlju. Potreba po operativnem sodelovanju obeh slovenskih korpusov in enot četrte operativne cone z jugoslovanskimi armadami je postajala vedno bolj očitna. Na jugoslovanski fronti sta bili okoli 20. aprila dve izraziti bojišči. Prvo je bilo na severnem krilu jugoslovanske armade, kjer so bile uporabi jene temeljne sile: I., II. in III. armada. Tretja armada je prodirala proti Mariboru in se na desnem krilu naslanjala na enote prve bolgarske armade in na 27. sovjetsko armado, ki je bila zasedla Prekmurje in s prednjimi deli, že vdrla v Avstrijo. Ker se je v smeri Zagreb—Maribor umikala osrednja grupacija nemških in kvistlinških sii, je torej ta fronta bila poglavitna. Na

brancev ob podpori osmih tankov. Arhiv IZDG, fase. 157IV in AFK, fase. 281/IV ter fase. 283, IV.

* Ustanovili so jo 23. decembra 1944 v Splitu; bila je iz raznih skupin slovenske narodnosti, ki so se bili priglasili v Angliji in Italiji ter v raznih drugih deželah za vstop v NOV. Na intervencijo glavnega štaba Slovenije so brigadi odredili, naj se prebije na Slovensko in se čimprej vključi v NOV Slovenije. Brigada je potovala iz Splita skozi Zadar. Skozi Liko in Ogulin je prispela po mnogih bojih in dolгих napornih marših pri Vinici na osvobojeno ozemlje Bele krajine. Belokranjci in partizanska vojska so jo sprejeli z velikim navdušenjem in vojaškimi častmi. Jože Šmit, Rado Bordon, Albert Klun: Peta prekomorska.

obmorskem območju v smeri Reka—St. Peter na Krasu (sedaj Pivka)—Trst pa se je pomikala četrta jugoslovanska armada. Njen cilj je bil osvoboditi Reko, se pognati dalje skozi Istro in skupaj z enotami devetega korpusa osvoboditi Trst in Slovensko primorje. Glede na nalogo, ki je bila vezana na politično najbolj delikaten problem: priključitev Slovenskega primorja in Trsta k Jugoslaviji, je bil ta del fronte najbolj pomemben. Kar najhitreje je bil o treba prodreti v Trst in prehiteti zaveznike, da bi bila osvoboditev Slovenskega primorja čisto delo enot jugoslovanske armade in slovenskih partizanskih enot.

Glede na vojne cilje jugoslovanske armade so se enote četrte operativne cone (jedro je bilo pet brigad) povezovale na severozahodno grupacijo jugoslovanske armade, medtem ko so enote sedmega in devetega korpusa težile k povezavi z operacijami četrte jugoslovanske armade.

Do 20. aprila 1945 je četrta armada zelo hitro napredovala proti Reki in Istri. Toda 20. aprila se je zataknilo. Četrta armada je na liniji Snežnik—Rečina—Reka natetela na čvrsto sovražno obrambno linijo, ki je bila zelo utrjena in odločno branjena. Tu je bil 97. nemški korpus, ki je odločno zaustavil napredovanje četrte armade. Tedaj so sklenili, da bo jedro armade prebilo nemško obrambno linijo, na obeh armadnih krilih pa bodo prodirale enote, da bi prišle nemški obrambi za hrbet. Desnokril'na 20. divizija je bila že v Prezidu. Njena naloga je bila prodirati dalje, skozi Mašun k Sv. Petru na Krasu (Pivka). Ker je ta divizija imela izredno pomembno nalogo, da se z manevrom prebije v sovražno zaledje in ustvari pogoje za vdor v Trst ne glede na razmere na fronti pri Reki in Klani, je ostal bok četrte armade nezadostno zavarovan. Zato je bila seveda naloga sedmega korpusa, da ga zavaruje.

Štab sedmega korpusa je tedaj menil, da sovražnik zaradi naglega prodiranja četrte armade poskuša zagotoviti uporabo cest Sušak—Gerovo—Čabar in Sušak—Delnice—Brod na Kolpi—Kočevje in v ta namen pošilja na kočevsko smer okrepitev, sestavljene iz enot Srbskega pr osto vol jskega korpusa (Srpski dobrovoljački korpus, SDK) in enot četniške dinarske divizije, skupaj kakih 3500 mož. Korpus je nadalje sodil¹, da je na odseku Suhe krajine in Novega mesta pritisk nekoliko popustil, verjetno zaradi večjih izgub, ki jih je sovražnik pretrpel. Ven-

dar pa vse kaže, da se bodo tu napadi ponovili, ko bo sovražnik dobil okrepitev. Dejansko so se na kočevsko premestile enote srbskega prostovoljskega korpusa in četniške dinarske divizije skupaj z nemškim bataljonom Buchberger. Najprej so zasedli območje Broda na Kolpi in Osilnice ter Cabra. Dne 20. aprila so bile enote srbskega prostovoljskega korpusa v postojankah Stalcerji, Morava, Ajbelj, Banja loka. Tu so se zbrale, ker jim je komandant SS in policije v operacijski coni Jadransko primorje Globočnik dodelil posebno nalogo. S pohodom, v smeri Delnice—Mrzla vodica in Lokve—Fužine—Zlobin, naj bi namreč prodrle v bok in zaledje četrti jugoslovanski armadi.⁴⁹ V Kočevskem Rogu in na Krki pri Soteski pa je bil položaj nekoliko izpremenjen. Fronta ob Rogu ni bila več pomembna. Nemci so zato pregrupirali enote in jih redčili na ključnih položajih, sicer kaj naj bi neki počele v nepreglednih gozdovih. Čedalje bolj so svoje in domobranske enote pomikali proti Kočevju, kjer je postalo pomembno bojišče. Tudi še niso opustili misli na prodore skozi Podhosto in Poljane v Belo krajino. Toda sedaj bi imeli ti prodori predvsem vojaški pomen, da bi razbremenjevali pritisk enot četrte armade in sedmega korpusa na Kočevskem.

Za obvladanje položaja se je sedmi korpus odločil, da bo z XVIII. divizijo branil Belo krajino na položajih v Podhosti, Meniški vasi in Težki vodi, da bo z delom enot XV. divizije zadrževal sovražnika na obrobju Kočevskega Roga in da bo ustanovil posebno skupino, ki bo na Kočevskem, sodelujoč s krilno enoto četrte armade, varovala tej armadi boke.

V sestavi kočevske skupine

Tako je bila 20. aprila ustanovljena *kočevska skupina*, ki so jo sestavljale Gubčeva in 8. Levstikova brigada, prva brigada divizije narodne obrambe in Notranjski odred. Komandant skupine je bil major Raco Gliša, načelnik štaba XVIII. divizije. Skupini so prideli baterijo s stirimi topovi iz artilerijske brigade sedmega korpusa in ji ukazali, naj do 21. aprila do jutranje zore zasede izhodiščne položaje na liniji Muhov breg—Pevska gorica—Štalcerski hrib. Sovražnika, ki je na odseku Štalcerji—Morava—Ajbelj—Podstene—Banja lo-

ka, naj bi napadli dve brigadi. Akcijo bodo izvedli s sodelovanjem brigade XX. divizije četrte armade, ki bo napadala z zahoda, z linije Brod na Kolpi—Briga—Borovec.

Štab kočevske skupine sedmega korpusa jugoslovanske armade je za izvedbo naloge takole razporedil enote: Gubčeva brigada bo napadla proti Štalcerjem, in sicer s položajev Burger breg—Štalcerski hrib—Skorten. Njen napad bo podpirala baterija topov (75 mm) iz Rajndola. Osmo brigada bo vzhodno od nje na položajih od Rogatega hriba do Muhovega brega in bo napadala proti Moravi. Prva brigada prve slovenske divizije narodne obrambe bo zavarovala kočevsko smer, da bi preprečila intervencijo iz Kočevja, Notranjski odred pa bo v rezervi vzhodno od Mozlja.^{5®}

Najprej je sedmi korpus poslal proti jugu Gubčevo brigado, ki je bila že od 17. aprila primerno razporejena za pohod proti Koprivniku. *Brigado so dvignili* 19. aprila ob dveh zjutraj. Odkorakala je po roški cesti skozi Rajhenau ter istega dne zasedla položaje pri Sv. Ani (k. 828), greben Nehle zahodno od Starega Brezja in Jezusovo cerkev (k. 872). Tu je

Brigada na pohodu spomladi 1945. (Foto Selhaus.)

zamenjala prvo brigado narodne obrambe, ki je odhitela proti Kočevju.

Gubčeva brigada pa je imela tedaj zaradi izčrpanosti majhno moč. Tedaj ji je priskočila na pomoč 5. prekomorska brigada, ki je 5. aprila, ko je bil še v Liki, imela 2400 borcev, podoficirjev in oficirjev. Imela je 500 avtomatov, 200 puško-mitraljezov, 8 minometov, protitankovske puške, radijsko postajo, dobro opremljeno sanitetno ekipo, veliko jezdnih konj, pratežne vprege in razne vojaške opreme. Moralna moč brigade je bila velika. Seveda so dolgotrajni napor in junaški boji spletlili v brigadi prijateljske vezi med partizani in ustvarili tisto vzdušje, ki iz vojaške skupine napravi homogeno celoto. Ena največjih želja Pete prekomorske je bila, da kot celota sodeluje pri osvoboditvi domovine. Toda zgodilo se je drugače. V hudih bojih v Suhi krajini in v Kočevskem Rogu ter okoli Toplice so se stare slovenske brigade sedmega korpusa številčno popolnoma izčrpale. Omenili smo že, da so imele še od 300 do 400 borcev. Treba jih je bilo izpopolniti z novimi borci. Toda edina možnost za popolnjenje s Štajerske je bila onemogočena zaradi ofenzivnih operacij. Od nikoder ni bilo mogoče dobiti novih borcev. Dežela je bila v tem pogledu popolnoma izčrpana. Če bi hoteli popolniti brigade tako, da bi razpustili nekatere brigade, ki so si bile pridobile veliko slavo v dve do triletnih bojih na Slovenskem, potem bi morali razpustiti kar polovico brigad sedmega korpusa. To pa seveda ni bilo mogoče. Tu pa je bila močna prekomorska brigada, ki je sama imela še vedno 2000 mož z vsem orožjem, ki ga je bila prinesla s seboj. To je bilo skoraj za divizijo partizanov. Zato se je glavni štab s težkim srcem odločil za *razpustitev* slavne Pete prekomorske brigade s tem, da bodo partizane porazdelili v vse brigade sedmega korpusa. Borcem Pete prekomorske so razložili ukrep in 20. aprila 1945 so jo v Črmošnjicah razformirali. Borci so bili poslani v vse enote sedmega korpusa.

To je bila rešitev za partizanske enote. Nekatere so se skoraj podvojile. Gubčeva brigada je 21. aprila dobila okoli 150 borcev, podoficirjev in oficirjev iz Pete prekomorske.* Po-

* Po podatkih Hinka Bratoža-Okija se je priključil brigadi pri Starem Brezju bataljon Pete prekomorske brigade. V bataljonu so bili nekdani interniranci, nadalje ranjenci, ki so jih bili prepeljali v Italijo na zdravljenje in drugi, ki so se brigadi

datkov o številčnem stanju brigade v tem času do konca vojne ni več. Če se oslonimo na nam že znane podatke z dne 17. marca 1945 potem lahko približno ocenimo, kako močna je bila brigada ob koncu vojne. Dne 17. marca je imela 380 borcev. Ker do sprejema borcev iz pete prekomorske ni imela tako ostrih bojov kot druge brigade, sodimo, da je 21. aprila štela okoli 340 partizanov. Torej je s popolnitvijo imela blizu 500 borcev, podoficirjev in oficirjev. Njena oborožitev se na število borcev relativno ni bistveno spremenila, kajti prekomorci so prinesli s seboj pripadajočo oborožitev, ki je bila približno enaka oborožitvi Gubčeve brigade. Prekomorci so res izgubili svojo matično enoto, toda odslej so postali pripadniki ene najstarejših in najbolj slavnih brigad narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Vojna je trajala le še kratek čas, toda prekomorci so v brigadi hrabro in požrtvovalno izpolnili evali vse bojne naloge.

Tudi sedmi korpus si je tedaj številčno opomogel. Skoraj dva tisoč borcev je pomnožilo njegove vrste. Dne 26. aprila je imel 790 oficirjev, 806 političnih funkcionarjev, 1852 podoficirjev, 9993 borcev in še 27 neoboroženih. To je 13.468 partizanov. Oborožitev je bila izvrstna. Poleg pušk je imel 1055 avtomatov, 205 lahkih in 54 težkih mitraljezov, 36 lahkih in 29 težkih minometov, 87 piatov, pehotni top, 20 gorskih topov, tri poljske topove, pet havbic. Jahalnih in tovornih živali je bilo 413. Protitankovskih pušk je bilo 25, en protitankovski top, 3 lahki tanki in 5 srednje težkih tankov.⁵¹ To je bila kar impozantna oborožitev, saj je npr. na vsakih osem partizanov bilo eno avtomatsko orožje v celoti, v operativnih enotah pa še celo več.

V skladu s temi podatki je bila tudi Gubčeva brigada imenitno oborožena. Verjetno je imela okoli 80 avtomatskih orožij. Seveda so pripadniki pete prekomorske brigade bili deležni drugačne politične vzgoje kot naši borci v starih brigadah. Med borci pete prekomorske je bilo ob razpustitvi 73 članov KP, 32 kandidatov in 230 skojevcev.⁵² Ni znano, koliko organiziranih borcev je bilo vključenih v Gubčevo brigado. Štab sedmega korpusa je opozoril vse podrejene enote glede stanja politične vzgojenosti in partijske organiziranosti pri priključili. Odrejeno je bilo, da bo bataljon ostal do preklica. v sestavi brigade. Dnevnik partizana II. del stran 405.

pripadnikov pete prekomorske in zahteval', naj žanje prirejajo posebne politične ure ali sestanke in tečaj e. Toda do konca vojne je bilo le še malo časa. Razume se, da nasproti borcem prekomorcem, ki so bili doživij ali tako dolgo, težko odporniško in bojno pot in ki so jo prehodili tako vdano in junaško, niso bili potrebni kaki pridigarski pristopi. Šio je objektivno predvsem za to, da se jim pojasni potreba o razformiranju brigade in da se jim pomaga pri prebolevanju zaradi tega, ker so bile pretrgane mnoge prijateljske vezi med borci in ker se je razšla dotlej že vigrana bojna skupnost.

Boji okoli Štalcerjev

Kočevska skupina je takoj po prihodu na Kočevsko začela napadati sovražnika na cesti Kočevje—Brod na Kolpi. Gubčeva je zapustila položaje okoli Starega Brezja (20. aprila zvečer). Usmerila se je proti Štalcerjem, kjer je bilo težišče sovražnikove obrambe. Obveščevalci so zvedeli, da je na *Rogatevi hribu* velika četniška skupina, ki ima del svojih enot na vrhu Pevske gorice. Zato je brigada odšla tja, da bi najprej uničila to skupino. Ko so prišli skozi Rajndol, se je predhodnica (prvi bataljon) previdno vzpela na Pevsko gorico. Tu je presenetila četnike, ki so se brezskrbno gredli ob ognju. Po kratkem spopadu so četniki zbežali in pustili na bojišču tri mrtve, enega četnika pa so partizani ujeli. Pred brigado so se četniki umaknili tudi z Rogatega hriba proti grebenu severuo od Štalcerjev, kjer so se že utrjevali Nemci. Tu je bila znamenita kota 729. Brigada je četnike zasledovala, vendar ni šla čez cesto Kočevje—Brod na Kolpi, pač pa se je ustavila na hribčku južno od Štalcerjev, kjer je kota 651. Položaj je b¹ dober, ker so z njega lahko obvladovali cesto proti Brodu na Kolpi in odcep proti Kočevski Reki. Nemci, četniki dinarske divizije in pripadniki srbskega prostovoljskega korpusa so se na koti 729 utrjevali. Kopali so strelske jarke in iz kamna in debel gradili bunkerje. Dne 22. aprila si je brigada dobro ogledala sovražne položaje. Ta dan do bojov ni prišlo. Začelo je močno deževati in partizani so bili do kože premočeni. Zato so zakurili ognje, se gredli in sušili obleke. Le patrolje so hodile vznemirjat sovražnika. Partizani so bili zelo utrujeni.

Nekateri so polegli kar na mokra tla in zaspali. No ta dan je vendarle prinesel borcem veliko veselja. V brigado je namreč prispela prva pošiljka domačih cigaret Partizan, ki so jih izdelovali v tovarnah na osvobojenem ozemlju. Cigarete so imele zaradi neprimernega lepila nekolikanj sladek priokus, toda borci so jih z užitkom kadili. Napovedan je bil prihod topov prve artilerijske brigade sedmega korpusa.

Brigada je prejela ukaz, naj 23. aprila napade sovražnika na koti 729 in ga s pomočjo topništva prežene. Artilerija je začela s položajev pri Mozlju močno obdelovati koto 729. Komandant brigade pa je določil bataljon, ki je ob podpori topništva napadel. Boj je bil *zelo trd*. Nemci so organizirali iz utrdb zaporni ogenj avtomatskega orožja. Bataljon je napadal po čistini nekaj sto metrov navzgor po hribu, in čeprav ga je topništvo močno podpiralo, ni imel uspeha. Ker je brigadni komandant sodil, da bo bataljon imel preveč žrtev, je napad ustavil. Bataljon je prinesel iz boja enega mrtvega in pet ranjenih. Sovražnik je imel po poročilu kasneje ujetega četnika 6 mrtvih in 12 ranjenih. Naslednji dan je napadel sovražnik. Poslužil se je prevare, ki pa se ni posrečila le zaradi previdnosti komandanta brigade Antona Kramariča, kakor pripoveduje Hinko Bratož-Okci (Dnevnik partizana II. del stran 411 in 412). Brigadne in bataljonske radijske postaje so namreč 24. aprila na delovnem valu sprejela navodila neke tankovske kolone, ki naj bi pripadala četrti jugoslovanski armadi. V partizanskem slogu je bilo objavljeno, da se brigadi približuje tankovska kolona, kar naj štab upošteva, da ne bo prišlo do neljubih pomot. Komandant brigade ni verjel sporočila, pač pa je nemudoma po telefonu obvestil artilerijo v Mozlju, naj bo pripravljena in ji tudi odredil cilje. Res se je napovedana tankovska kolona prikazala iz smeri Gorskega kotara. Toda partizani so lahko kmalu ugotovili, da so tanki, šest jih je bilo, pripravljeni na boj in da imajo prebarvane nemške tankovske oznake. Ko so se prepričali o nemški prevari, so z vsemi sredstvi udarili po tankih. Dva sta med bojem zavozila na mino in bila uničena, ostali pa so se umaknili proti Kolpi. Gubčevci so ubili osem sovražnih vojakov, ki so obležali na bojišču.

Ko so potolkli tankovsko kolono, je prvi bataljon zopet napadel koto 729. Pomagala je artilerija. Tudi to pot se napad

ni posrečil. Bataljon je imel dva mrtva in tri hudo ranjene, a tudi sovražnik je imel velike izgube.

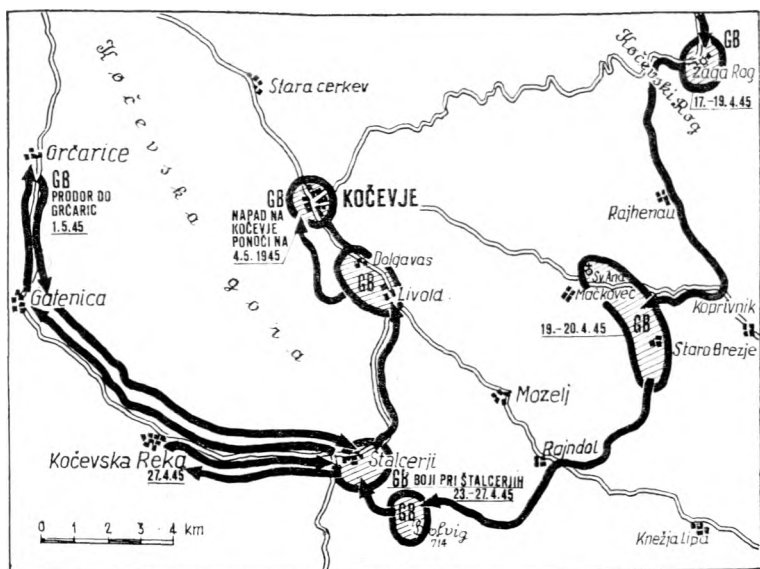
Končen obračun s sovražnikom na koti 729 je prišel 25. aprila. Artilerija je učinkovito podprla akcijo dveh bataljonov, saj je izstrelila okoli 800 granat. Napadal je ponovno prvi bataljon pod poveljstvom komandanta Toneta Kovačiča. Drugi bataljon pa je skrivoma obšel sovražnikove položaje, da bi jih napadel s severne smeri. Toda sovražnik ga je pravočasno zapazil in je v paničnem begu zapustil položaje. Borci so našli 38 mrtvih, mnogo streliva opreme in drugega. Ujeti četnik je povedal, da je imela njegova enota še več mrtvih in štirideset ranjenih.

Sedmi korpus varuje desno krilo četrte armade

Dne 25. april'a je prišel sedmi korpus pod neposredno poveljstvo četrte armade. Dotedaj je od nje prejemal le navodila, sedaj je sodeloval na temelju povelj. Še vedno je ostala poglavitna korpusova naloga, naj varuje desno krilo četrte armade. Dejansko pa je armada sama poskrbela za tako zavarovanje. To so namreč storile divizije, ki so skozi Prezid prehajale v Loško dolino oziroma proti Mašunu in Ilirski Bistrici, da bi se odondod prebile proti Št. Petru na Krasu in Trstu. To so bile 20., deli 29. in 8. ter 7. banijska divizija. Potemtakem kočevska skupina ni opravila kake pomembnejše naloge pri obrambi armijskega boka, saj tega tudi zaradi šibkosti ni mogla storiti.

Najbolj pomembno nalogo prf prodoru proti Trstu je imela 20. divizija četrte armade, ki so ji pridelili 11. brigado 26. divizije, dva tankovska bataljona in eno brdsko ter eno protitankovsko baterijo. Divizija je že 28. aprila zavzela Ilirsko Bistrico in si utrla pot proti Trstu.

Nemško poveljstvo je dobro ocenilo, da so prodori divizij četrte armade skozi Prezid v Loško dolino velika grožnja za 97. nemški korpus (237. in 188. divizija), ki je pod poveljstvom generala Ludviga Küblerja zapiral pri Reki četrti armadi pot proti Trstu. Ilirska Bistrica je bila za hrbtom korpusove obrambne linije, toda Nemci na kočevskem odseku niso imeli moči, da bi odločilno zaprli prehode iz doline Kolpe proti Loški dolini. Večina nemških enot je bila zaposlena na obrambi

Bojna pot od 17. 4. do 4. 5. 1945

ceste iz Kočevja proti Soteski, ki je bila že zdavnaj izgubila vsak operativni pomen. V mestu Kočevju pa so imeli le toliko, čet, kolikor jih je bilo potrebnih za njegovo neposredno obrambo in za pomoč enotam srbskega prostovoljskega korpusa in četnikov dinarske divizije. Seveda je ideja z dne 20. aprila, da bi poslali srbski prostovoljski korpus skozi Delnice v bok in zaledje četrti armadi, propadla, še preden so jo mogli začeti izvajati. Obe kvislinški enoti sta do 27. aprila še vedno bili na starih položajih na cesti okoli Štalcerjev in Morave ter se tam držali z nemško pomočjo. Kočevska skupina jih je sicer vztrajno napadala, toda odločilnega poraza jim ni mogla zadati. V primerjavi z brigadami iz sestave divizij četrte armade so bile slovenske brigade kaj slabe. Saj so imele tako malo borcev, medtem ko so brigade četrte armade bile številne, dobro oborožene in so imele oskrbovanje iz dobro organiziranega zaledja.

Dne 27. aprila so se začele sovražne enote na bojišču kočevske skupine premikati. Poslali so jih namreč na cesti, ki iz Čabra peljeta na Bloško pianoto in v Loško dolino. Tako so

hoteli prekiniti gibanja partizanskih enot na tej smeri. Dejansko se je začela vsa kvisl'inska grupacija že umikati na Bloke. Na pomoč so jim poslali bataljon Buchberger iz nemške 188. gorske divizije. Srbski prostovoljski korpus in četniška dinarska divizija sta se začeli umikati 27. aprila zvečer.⁵³

Izpred fronte Gubčeve brigade je sovražnik izginil, in štabu brigade ni bila jasna situacija na njenem operacijskem področju. Dne 27. aprila je dobila nalogo, naj pregleda okoliš Kočevske Reke in vas samo. Najprej se je nekoliko ustavila v Novih lazih pa nato previdno odkorakala proti *Kočevski Rehi*. Izvidniški oddelek je vas pregledal in ugotovil, da je prazna. Brigada je šla v vas in našl'a v nekem poslopju nemško skladišče protitankovskega minometa Panzerfaust. Partizani so že mnogokrat slišali o tem orožju in bili radovedni, kakšen učinek neki ima. V skladišču je bilo nekaj več teh minometov. Priglasil se je prostovoljec, ki je preizkusil orožje tako, da ga je nameril' v neko hišo. Izstrelek je v steni napravil veliko luknjo in borci so se lahko prepričali o izredni probojnosti Panzerfausta. Toda pri streljanju je bila nesreča, ko je prostovoljnemu merilcu odtrgalo roko. Komandant brigade je odredil, naj vsak bataljon vzame nekaj teh orožij. Ostanek so pustili v skladišču, misleč, da bo tako najbolj na varnem. Brigada se je vrnila v Štalcerje. Toda po njenem odhodu so prišli v Kočevsko Reko Nemci* in odpeljali novi Gubčev zaklad orožja. Brigada se je nastanila v Štalcerjih in je po okolišnih grebenih postavila zasede, da bi se zavaroval'a. Poleg zased na koti 729, na Loškem hribu in na Kuheljskem hribu so postavili na primemem mestu ob cesti tri protitankovske puške in tri »pancerfauste«. Cesti iz Novih Lazov in Morave proti Štalcerjem so dobro zaminirali, na poljih ob obeh straneh pa so napravili minska polja.

Sovražnika ponoči na 28. april ni bilo in brigada si je odpočila. Posebno veselje je zavladalo med borci, ker so dobivali konzervirano mleko in bel kruh. Zraven sta bila na jedilniku še riž in makaroni.

Naslednji dan navsezgodaj pa so že začele prihajati sovražnikove motorizirane in tankovske enote iz goteniške sme-

* To so bili vsekakor vojaki iz sestave nemškega bataljona Buchberger, ki je bil tedaj na pohodu iz okoliša Kočevske Reke v rajon jugovzhodno od Trave, kjer so bili njegovi novi položaji.

ri, da bi očistile pot proti Kočevju. Toda mine so uničile mnogo tankov, artilerija pa je uspešno tol'kla po sovražnikovi koloni. Boji so trajali do 30. aprila, a cesta proti Kočevju je bila še vedno v rokah gubčevcev. Tedaj je sovražnik ponovil napad. Pri tem so četniki vdrl v Štalcerje po cesti iz Rogatega hriba in napadli zaledje brigadne obrambe. Nal'eteli iso na kuharje, jih prepodili in si, sestradani, privoščili obilen zajtrk. Ceta tretjega bataljona je nemudoma krenila v napad in pognala četnike proti Muhi vasi. Ko je sovražnik spoznal, da ne more prodreti proti Kočevju, se je umaknil v smeri proti Gotenici.⁵⁴

Izredno uspešno napredovanje četrte armade v Istri proti Trstu je zahtevalo pregrupacijo enot sedmega korpusa. Kočevski Rog za partizane ni bil več zanimiv in okoliš Dolenjskih Toplic ni bil več tako nevaren za vdor sovražnika proti Beli krajini, kajti težišče vojnega dogajanja je bilo pri četrti armadi. Njeni uspehi so bili zelo veliki, tako da je bil umik sovražnih enot iz Ljubljanske pokrajine le še vprašanje časa. Sovražnik tu ni imel nobene možnosti več za kako ofenzivno akcijo, saj se je moral reševati s čim hitrejšim umikom. Osrednje smeri umika sovražne balkanske grupacije niso šle skozi Ljubljansko pokrajino. To je konec april'a postalo očitno. Tedaj ni bilo več nujno, da bi se enote sedmega korpusa zadrževale v divjini Kočevskega Roga ali pa držale za roge sovražnika pri Soteski. Treba se je bilo preseliti na odločilne smeri, ki bodo zagotovile čim hitrejšo osvoboditev Ljubljanske pokrajine. Zraven tega je prišla nova naloga: četrta armada se je morala zavarovati na desnem krilu na območju cest med Čabrom in Blokami ter Čabrom in Loško dolino, zakaj njene divizije, ki so bile prej spotoma opravljale to nalogo, so že hitele proti Trstu. Naloga je bila že 28. aprila zaupana sedmemu korpusu. Korpusov štab je z odredbo z dne 29. aprila ukazal prerazporeditev enote. Osemnajsto divizijo je poslal na območje Nemske Loke—Vimolje in Čepelj, kamor naj bi prišla že 30. aprila. Osmo brigado te divizije je bila še vedno v sestavi kočevske skupine. Petnajsto divizijo je korpusov štab poslal v okoliš Mačkovca in Rajndola. Tu naj bi se diviziji priključila tudi Cankarjeva brigada, ki je bila od 24. aprila pri Vinici v Beli krajini. Artilerijsko brigado so premestili v okolico Broda na Kolpi.⁵⁵

S to premestitvijo enot sedmega korpusa se je izrazila zamisel o operacijah proti Bloški pianoti in Kočevju ter Ribnici. Zato bi XVIII. divizija odšla skozi Čabar na Bloško planoto, XV. divizija bi zavzela oporišča na Burger bregu in okoli Kočevske Reke, nato pa prodirala proti Gotenici in Zigmaricam. Ker so 29. aprila enote 29. divizije četrte armade v rajonu Trave razbile desno krilo nemškega bataljona¹ Buchberger, okoli Prezida pa levo krilo drugega polka in tretji polk srbskega prostovoljskega korpusa, nakar so se vse te enote umaknile na Notranjsko, je bila ideja o napredovanju obeh divizij sedmega korpusa povsem smotrna in desno krilo četrte armade popolnoma zavarovano.⁵⁶ Pri tem so se, kar smo bili že omenili, izrazile tri smeri napredovanja enot sedmega korpusa in enot 29. divizije: Čabar—Loška dolina v pristojnosti enot 29. divizije, Čabar—Bloška pianota za XVIII. divizijo sedmega korpusa in Kočevska Reka—Gotenica—Ribnica ter Kočevje—Ribnica za XV. divizijo. Smeri gibanja obeh slovenskih divizij so vodile v bok poglobitveni komunikaciji iz Kočevja proti Ljubljani in sodili so, da bosta gotovo pospešili evakuacijo utrjenih postojank v Kočevju, Ribnici in Velikih Laščah. Premik enot sedmega korpusa se je v največji prikritosti začel 29. aprila 1945 proti večeru. Najprej je odšla na pohod XVIII., nato pa še XV. divizija. Dne 30. aprila sta bili že tako daleč, da so lahko začeli napadati sovražne postojanke na Burger bregu (k. 729) in v Kočevski Reki, kar naj bi bilo 1. maja. Petnajsta divizija je takole razporedila odseke in cilje napada med svoje brigade: na levem krilu je bila Gubčeva brigada, ki je z jugozahodne smeri napadala proti Štalcerjem in Novim Lazam, desno je bila 15. belokranjska brigada na glavni smeri napada na Burger breg (k. 729), njeno desno krilo je varovala dvanajsta brigada okoli Zajčjega polja in Golobje jame; Cankarjeva brigada je bila v rezervi. Artilerija je podpirala zlasti 15. brigado, ki je imela najtežjo nalogo. Petnajsta divizija je naznačila brigadam tudi daljne cilje, ki so bili globoko za sovražnimi obrambnimi položaji. Prav do Lenčka, Zigmaric, Jelendola ter Grčaric naj bi prodrle.⁵⁷ Akcije so začeli prvega maja zjutraj.

Sovražnik se je umaknil iz Kočevske Reke. Gubčeva brigada je prodrla po cesti do *Gotenice* in z nekaterimi enotami

do Grčaric. Pri Kočah je naslednji dan odbila sovražnikovo skupino. Toda Nemci so še vedno branili Gotenico.*

Osemnajsta divizija je 30. aprila 1945 po prihodu na Kočevsko tako nadaljevala pohod, da se je v okolišu Broda na Kolpi usedla na kamione in se prepeljala skozi Čabar do Podgore pri Ložu. Ta pot je namreč bila bolj pripravna za kamionski prevoz in tu ni bilo sovražnika. Nato je začela čistiti Bl'osko planoto.

Sedmi korpus je torej odrinil sovražnika proti severozahodu in prva postojanka, ki se mu je sedaj postavila na pot, je bilo Kočevje.

Na bojišču četrte armade je v teh dneh prišlo do dramatičnih sprememb. V Trst so naj prej vdrle enote devetega korpusa in ga začele skupaj z bataljoni tržaške narodne zaščite osvobajati. Prvega maja so vdrle v mesto še enote četrte armade in 2. maja 1945 je bil Trst popolnoma osvobojen.

Sedmi korpus je v skladu z operativnimi načrti četrte armade spremenil načrt varovanja desnega krila armade. Saj ta naloga sedaj ni bila več tako važna, kajti četrta armada je obkolila 97. nemški korpus. Sklenil je pregrupirati sile in frontalno s XV. divizijo napadati postojanke ob kočevski komunikaciji. Prerazporeditev je bila naglo končana, saj je imel korpus veliko kamionov, razdalje do novih riljev pa tudi niso bile tolikšne. Pohod brigad je bil en sam polet. V zavesti, da jih loči do popolne zmage le še nekaj dni, zlasti pa novica, da je Trst osvobojen, je borce silno vnemala.

Osvoboditev Kočevja

Sedmi korpus je poslal XV. divizijo napadat Kočevje, XVIII. diviziji pa je ukazal, naj blokira Ribnico in ne dovoli, da bi Kočevje dobilo kakšno pomoč. Petnajsti diviziji so dali na voljo vso korpusovo artilerijo. V Kočevju so tedaj bile kot posadka posadni četi slovenskih domobrancev, dve četi 3. bataljona in deli 13. in 14. oklopne čete 19. SS policijskega

* Po umiku četniške dinarske divizije, srbskega prostovoljskega korpusa in bataljona Buchberger z območja Prezid—Trava—Kočevska Reka je ostal na tem odseku le še bataljon 17. SS policijskega polka. Dne 29. aprila pa je prispel z Gorenjskega v Ribnico

polka ter bataljon 17. SS policijskega polka.⁵⁸ To je skupaj nekaj več kot dva bataljona pehote in 18 tankov ter nekaj topništva, kar je bilo kar precej glede na možnosti, ki jih je imela za napad XV. divizija.

Komandant XV. divizije podpolkovnik Milan Tornine si je osvoboditev Kočevja takole zamislil: v boj bo poslal vse štiri brigade, ki bodo okl'enile mesto z vseh strani, ražen s smeri proti Ribnici, zakaj tam bodo prežale brigade XVIII. divizije. Gubčevi brigadi je naložil glavno smer napada. Tu je postavil topništvo in minometalsko baterijo XV. divizije. Temeljna smer napada Gubčeve brigade je bila iz Dolge vasi proti severu v središče mesta med cesto, ki pelje v Kočevje iz Štalcerjev ter pokopališčem. Po cesti naj bi prodirala jurišna četa XV. divizije. Desno od Gubčeve je razpostavil bataljone Cankarjeve brigade. Njihova smer napada je bila z vzhoda v smeri proti Šalki vasi in Rudniku. Dvanajsta brigada naj bi varovala desni bok Cankarjeve brigade in zasedla cesto iz Kočevja skozi Malo goro proti Dvoru. Petnajsta brigada pa bi očistil'a Vršič, kjer je kota 933, in z zahoda napadala naselje Mahovnik. Prvo slovensko artilerijsko brigado so postavili v okoliš Livolda in Zajčjega polja, opazovalnico pa na Fridrihštajn. Topniški brigadi bo poveljevala divizija, divizijski minometalski bateriji pa Gubčeva brigada.

Gubčeva brigada je 3. maja zjutraj, ko se je začel obči napad, poslala drugi in tretji bataljon v glavni smeri napada ob cesti iz Dolge vasi proti mestu, prvi bataljon pa je pod vodstvom načelnika štaba odšel po pobočjih Fridrihštajna, da bi jih očistil, zakaj tam je sovražnik rad postavlja! zasede. Prva slovenska artilerijska brigada je postavila na ognjene položaje tri baterije in začela 3. maja okoli osmih zjutraj korekturo ognja na cerkev Sv. Frančiška pri mestu, nato pa je prenašala ogenj na zahodne utrdbe.

Pod poveljstvom komandanta brigade Antona Kramariča sta drugi in tretji bataljon 3. maja okoli 4. zjutraj zapustila Štalcerje in mimo Livolda in skozi Dolgo vas šla *proti Kočevju*. Prvi bataljon je na pohodu proti Fridrihštajnu presenetil

in dalje v smeri Grčaric motorizirani žandarmerijski bataljon »Alpenland III«. Glej arhiv IZDG, fase. 52/111, fase. 157/III in fase. 2331/111. Verjetno se je Gubčeva brigada spopadala prav s tema dvema bataljonoma.

sovražno skupino in jo pognal v postojanko, popoldne pa se je zaradi napačne presoje situacije brez potrebe umaknil v Štalcerje. Ko so začele na mesto padati prve granate, je brigada šla v napad. Takoj opazimo, da je bila priprava za akcijo zelo kratka in nepopolna, saj je od odhoda iz Štalcerjev do začetka napada minilo komaj štiri ure in še precej dolgo pot je bilo treba preiti. No, obči položaj je tedaj bi! tak, da je bilo treba naglo ukrepati. Oba Gubčeva bataljona sta se pod varstvom topniškega ognja približala bunkerjem in žičnim oviram. Na levem krilu je udaril jurišni bataljon XV. divizije. Topništvo je nenehno obstreljevalo utrdbe. Povezava med napadalci in topništvom je bila dobra, zato so opazovalci do kaj točno usmerjali topniški ogenj. Oba bataljona in jurišni bataljon so večkrat poskusili vdreti v položaje, toda odpor je bil premočan in borci so se večkrat moral! vračati na izhodišča. Ker je brigada imela že več žrtev, so sklenili nadaljevati boj zvečer in pod varstvom topništva in teme zavzeti prve bunkerje ter se vkliniti v branilčev obrambni sistem.

Cankarjeva brigada je imela sprva več uspeha. V naletu je zavzela Šalko vas, vendar jo je sovražnik ponovno zasedel s protinapadom, v katerem so sodelovali tanki. Do noči torej v Kočevju ni bilo uspeha. Ko se je stemnilo, so Gubčevci ponovno napadli. Boj je bil srdit. Prvi napad je bil neuspešen.

V ponovnem napadu pa so partizani začutili, da odpor ponehuje.* Zavzeli so prve bunkerje, ko so prej premagali žične ovire. Na žičnih ovirah sta imela od min bataljona okoli 10 mrtvih in več ranjenih. Nato se je sovražnik začel umikati iz utrdb. Domobranci so se po vojni pritoževali, da so položaje brez napovedi najprej zapustili Nemci.⁵⁹ Sovražnik se je umikal proti središču mesta, borci pa so ga napadali, kjerkoli so nanj nal'eteli. Navsezadnje so Nemci uporabili tanke in pod njihovo zaščito umaknili vse enote iz mesta. Tudi Cankarjeva brigada je napadla ob mraku. Zavzela je Šalko vas, prodrla

* »Še enkrat smo pregledali orožje in bombe« pripoveduje Hinko Bratož-Oki v Dnevniku partizana »in ko so končno utihnili topovi, smo se pognali iz zaklonišč. V temno noč je zaregljalo in zapokalo nešteto strojnic, brzostrelk in pušk. Kričali smo — na juriš! —■ in zdrveli proti žičnim oviram, proti bunkerjem in Kočevju! Toda strah in groza! Tik pred žičnimi ovirami so naleteli borci tretjega bataljona na mine. Zapletli so se v žice in prožili mine, ki so nam prizadejale ogromne izgube ...« (Stran 422).

do Rudnika, nato pa zasedla Klinjo vas. Zatem sta Gubčeva brigada, jurišni bataljon XV. divizije in Cankarjeva brigada lahko vziporedno napredovali. Kočevje je bilo *ponoči na 4. maj osvobojeno*. Del enot Gubčeve brigade je zasedel položaje na izhodu iz mesta, proti Ribnici, kamor se je umikal'a sovražnikova vojska. Oborožili so se s protitankovskimi puškami in z zaplenjenimi panzerfausti, da bi zavarovali mesto pred vdorom tankovskih skupin. Nekaj tankov se je res vrnilo, toda njih naloga je bila le, pomagati zaostalim. Potem so tanki odpeljali proti Ribnici. Del Gubčeve brigade je preiskal mesto in našel bogat plen. Tu je ostalo topništvo, ki' pa je bilo neuporabno, ker so nemški topničarji poskrili udarne igle ali pa so orožje kako drugače onesposobili. Brigada je zaplenila veliko vojaške opreme in živeža. Iz skladišč je pobrala nekaj hrane za nujne potrebe, največ je vzela masti, olja in moke, vse drugo pa je izročila komandi mesta, ki je nemudoma začela delovati.

Enote na zavarovanju so imele povsod spopade, najtežje pa brigade XVIII. divizije okoli Gotenice in Grčaric.⁰⁰

Gubčeva je 4. maja ves dan pa tudi vso noč na 5. maj ostala v Kočevju. V tem času se je sovražnikov položaj v Ljubljanski pokrajini zelo poslabšal. S severozahoda je prodirala proti Ljubljani *29. divizija* četrte jugoslovanske armade. Ponoči na 1. maj je osvobodila Postojno in se usmerila vzdolž glavne ceste proti Planini. Tretjega maja, na dan, ko je bilo osvobojeno Kočevje, sta bili osvobojena Planina in Kalce. Devetindvajseta divizija se je hitro bližala sovražnikovi širši obrambi Ljubljane. Petega maja je že bila na liniji Borovnica—Vrhnika—Horjul. Istega dne je bila v Ajdovščini ustanovljena prva slovenska vlada. Četrta jugoslovanska armada je poslala hitri gibljivi odred proti Koroški. Na severu pa so bile sovjetske divizije že v Avstriji. Vse Prekmurje je bilo osvobojeno, ustanovljeni so bili narodnoosvobodilni odbori in izvedena popolna mobilizacija v NOV Slovenije. Pripravljali so ustanovitev prve prekmurske partizanske brigade. Enote četrte operativne cone Štajerske so se tolkle z umikajočimi se nemškimi in satelitskimi divizijami. Vdrle so na Koroško in poskušale preprečiti umik sovražnim vojskam na Koroško. Tretja jugoslovanska armada pod poveljstvom generala Koste Nadja je sicer bila še na hrvaškem ozemlju, vendar se jepriprav-

ljala za vdor proti Mariboru in Celovcu, da bi se tam združila s četrto jugoslovansko armado in sklenila obroč okoli armadne balkanske skupine generalpolkovnika von Löhra. Kar 300.000 vojakov je imel pod poveljstvom, med njimi zelo veliko ustašev, četnikov in drugih kvislinških enot. Hitler je 30. aprila s samomorom končal tragično zgodovinsko epizodo. Drugega maja so se vdali branilci Berlina, istega dne je kapitulirala italijanska fronta. Kapitulacije nemške armade na raznih bojiščih so si sledile druga za drugo. Nemški komandanti so dobili pooblastila za vdajo vojskam zahodnih zaveznikov, z vsem sredstvi pa se poskušali izogniti ujetništvu Rdeče armade ali jugoslovanske armade.

Policijski general Rösener je imel z obrambo Ljubljane in Gorenjske velike težave. Tod je peljala rešilna pot v ujetništvo zahodnih zaveznikov. Imel je zelo raznoliko in demoralizirano vojsko. Slovenska reakcija je tedaj pripravila v vodstvu velike spremembe. Generala Rupnika so odstavili. Opravil je svojo umazano nalogo. Sedaj so v vojaškem poveljstvu domobranstva potrebovali bolj neomadeževano osebnost. Novo ustanovljena narodna vlada je postavila za novega komandanta generala Krenerja.* Nemci so imeli za umik na Koroško premalo poti na izbiro. Od 4. maja dalje so se pomikale kolone vojske in civilnih ubežnikov proti Jezerskemu in Ljubelju. Toda ta dva gorska prelaza ništa mogla premoči tolikšne reke beguncev, ki se je začela valiti čez Karavanke. General Rösener je uporabil vse zvijače,** da bi obdržal kvislinške čete na obrambnih položajih okrog Ljubljane. Po načrtu bi bilo treba do 8. maja zadržati vdor partizanskih divizij v

* Polkovnik Krener je bil komandant organizacijskega štaba slovenskega domobranstva, dokler ga kratkotrajna vlada ni poveljala v generala.

** Tako je general Rösener — po podatkih v Vestniku, 1. 1966, št. 10, 11 in 12 — naročil generalu Krenerju, naj nemudoma pregovori podpolkovnika Tatalovića, komandanta srbskih Ljotičevih čet, ki so držale obrambo okoli Horjula, naj ne zapušča položajev, kot je bil sporočil. Če bo to storil, bo on — Rösener — odredil umik Nemcev iz Ljubljane ter prepustil mesto in domobranca partizanom. Pri tem je pokazal Krenerju falsificirano pismo Peka Dapčevića, ki mu ponuja prost odhod iz Slovenije, če mu prepusti kvislinge. Preplašeni Krener je na vrat na nos odhitel k Tataloviću in ga pregovoril, naj vztraja na položajih. (Peko Dapčević seveda ni imel nobene zveze s fronto pri Ljubljani.)

Ljubljano. Tako se je na eni strani pripravljala *odločua obramba Ljubljane*, na drugi strani pa so partizani hiteli, da bi čimprej dosegli cilj, po katerem so hrepeneli vso vojno — Ljubljano.

Na bojnem pohodu proti Ljubljani

Po osvoboditvi Kočevja je sedmi korpus prerazporedil enote. Osemnajsto divizijo je usmeril bolj proti komunikacijam Kočevje—Ljubljana. Mislil je na to, da bo treba še preostale sovražne postojanke na poti proti Ljubljani s silo zavzeti. Zraven tega ni pozabil na smer, ki je bila v Ljubljanski pokrajini še do nedavna poglavitna: Novo mesto—Ljubljana. Na desnem krilu je zato razporedil XV. divizijo. Na njenem levem krilu sta Gubčeva in 15. brigada imeli sovražne postojanke Ribnico, Velike Lašče in druge. Petega maja so enote obeh divizij krenile dalje. Gubčeva se je pomikala po glavni cesti proti *Ribnici*, da bi jo skupaj s 15. in 10. brigado zavzela. Najprej se je ustavila na položajih na Jasnici pred vhomom v ribniško dol'ino, nato je nadaljevala pot. Toda Ribnico so sovražne enote že dopoldne zapustile in se v hitrem maršu usmerile proti Velikim Laščam. Sovražnik se je tako naglo umikal, da so mu brigade komaj sledile. Spotoma je rušil železniško progo. Na cestah je napravil manj škode. Zvečer 5. maja je Gubčeva dosegla skupaj z nekaterimi drugimi enotami *Velike Lašče*, dohitela sovražnika in zasedla položaje v Podplanini ter na Škrlovici. Sovražnik je na vsej poti puščal sledove krvavega obračuna s pristaši osvobodilnega gibanja.

Zvečer je XV. divizija dosegla tole linijo: na desnem krilu je bila 12. brigada v Suhi krajini okoli Zvirč, Cankarjeva brigada je ves dan napredovala po težko prehodni Mali gori in ponoči dosegla greben Male gore pri Grmadi nad vasjo Velike Poljane; tu se je pripravljala na pohod v dobropoljsko dolino. Tudi 15. brigada je bila blizu Cankarjeve okoli Grmade. Osemnajsta divizija je hitro napredovala po zahodni strani kočevske komunikacije in do večera dosegla visino Velikih Lašč. Kot vidimo, brigade XV. divizije niso napredovale paralelno, pač pa so svoja pota in smeri križale.

Zvečer 5. maja je Gubčeva pred Velikimi Laščami dohitela sovražnikovo zaščitnico in po kratkem boju zasedla Veliki

Bojna pot od 4. do 15. 5. 1945

vrh. Nekatere njene enote so vkorakale v Velike Lašče, ki jih je sovražnik pravočasno zapustil.

Šestega maja so nadaljevali marš. Petnajsto divizijo so usmerili na postojanke v Višnji gori in Grosupljem, Gubčeva brigada se je zopet pomikala na levem krilu divizijske razporeditve. Potovala je skozi Rašico in ob 9. že bila v vasi Velike Lipljene. Od tu je šla skozi Šentjurij in Bičje ter se pri Šmarju približala cesti Grosuplje—Ljubljana. Tedaj je zaslišala

streljanje pri Grosupljem. Tarn sta se tolkli Cankarjeva in 15. brigada. Gubčeva je zasedla glavni greben nad cesto in napadla kolono Nemcev in domobrancev, ki se je umikala po cesti. V njej je bilo veliko voz. Brigada je kolono napadla. Sovražnik pa je z manevrom izsilil prehod po cesti in hotel priti brigadi za hrbet. Brigada ni imela dobrih položajev pa se je umaknila od ceste v notranjost gozda nad Hudo polico.¹¹ Do večera je 15. divizija dosegla linijo Višnja gora—Grosuplje—Šmarje. Dvanajsta brigada na desnem krilu je pregnala posadko iz Višnje gore, Cankarjeva in petnajsta brigada sta naskočili Grosuplje in vrgli sovražne čete proti Lipoglavu. Osemnajsta divizija je z dvema brigadama napredovala po cesti proti Pijavi gorici, kjer je bil boj, deseta brigada pa je zavila ob robu Barja proti Igu in Studencu.

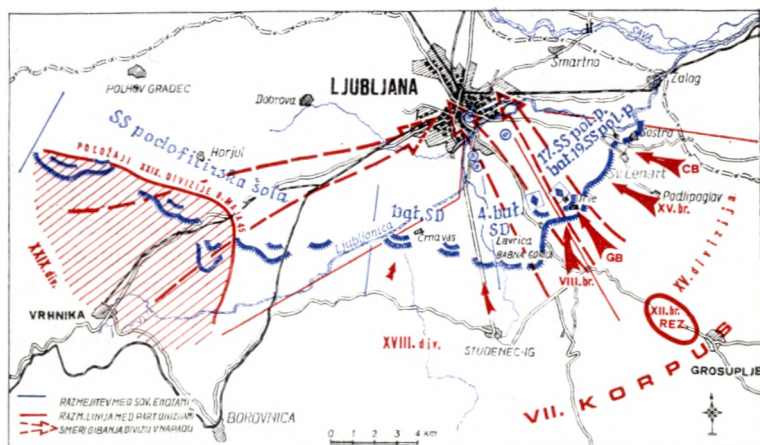
Boji pri Višnji gori in Grosupljem so pokazali, da sovražnik še ni popolnoma izvedel umika. Nekateri sovražnikove enote so celo zamudile in so si morale z bojem izsiljevati pot proti Ljubljani. To se je zgodilo 6. maja pri Šmarju in pri Višnji gori. Brigade XV. divizije so torej ujele umikajočega sovražnika vsaj deloma za rep in gonjenje je, tako je bilo videti, imelo uspeh. Seveda taka situacija zahteva od odgovornih poveljnikov nagle ukrepe. Na hrbtu premaganega nasprotnika je treba vdreti v obrambne linije in izvojevati zmago. Tudi XXIX. divizija četrte jugoslovanske armade je nezadržano prodirala proti Ljubljani. Petega maja je bila pri Borovnici, na Vrhniki in v Horjulu.

Zadnje žrtve pri osvoboditvi Ljubljane — Boj na Orljem

Obe diviziji sedmega korpusa sta že ponoči na 7. maj dobili nalogo, naj v naletu prebijeta *obrambne položaje Ljubljane*, ki so se raztezali od Sostrega pri Ljubljani skozi Zadvor na Orlje, od tu pa proti Lavrici in Babni gorici. To linijo sta branila 17. SS policijski polk, tretji bataljon 19. SS policijskega polka in četrti bataljon slovenskega domobranstva. Obramba se je nato čez Barje razprostirala proti Crni vasi, kjer se je branil 5. domobranski bataljon, šla dalje do Bevk in Loga, od tukaj pa prek Horjula na Vrzenec, kjer se je branila SS pod-

oficirska šola. Kot je videti, je bila najmočnejša obramba na Orljem. To so bila vrata v mesto in ključni obrambni položaj Ljubljane. Poveljstvo sedmega korpusa je sicer vedelo za nemško obrambno linijo med Lavrico in Orljem, vendar sta dva razloga narekovala naskok na utrdbe brez poprejšnje temeljite priprave: prvega smo že povedali — da je treba na hrbtu bežečega sovražnika premagati obrambne ovire in vdreti v mesto — drugi pa je bil moralnega pomena. Brigade so namreč hotele v enem samem naletu osvoboditi Ljubljano. Saj je osvoboditev mesta borcem, ki so po štiriletnih krvavih bojih zmagovito končevali vojno, tolikanj pomenilo! Pritiv Ljubljano, ki se je v najtežjih trenutkih vojne s pošiljkami velike vrednosti spominjala tudi borcev Gubčeve brigade, je pomenilo povrniti mestu pozornost in pomoč, ki so je bili deležni. Borci so zato hoteli čimprej osvoboditi mesto. Toda to jim ni bilo dovolj. Hoteli so dobiti v pest sovražnika, ki je še sedaj divjal po slovenskih mestih in vaseh ter še zadnjo uro pred popolnim zlomom zverinsko ubijal somišljenike osvobodilnega gibanja. Partizani so se hoteli maščevati nad sovražnikom, zlasti pa nad izdajalskimi četami slovenskih domobrancev.

Poveljstvo sedmega korpusa je razdelilo naloge divizijama. Po njih se je XVIII. divizija usmerila po Dolenjski cesti

Obči partizanski napad na obrambne položaje okoli Ljubljane od 6. do 8. 5. 1945

proti Ljubljani ter imela nalogo, prodreti pri Lavrici in Orljem in očistiti Ljubljansko barje na desnem bregu Ljubljanice vseh sovražnikovih enot. Desno od nje bi napadala XV. divizija. Njena naloga je bila v jurišu streti obrambo na Orljem in doseči pogoje za vdor v mesto.

Poveljstvo XV. divizije je poslalo v boj tri brigade. Na levem krilu je bila *v smeri glavnega napada proti Orljem.u* Gubčeva brigada, ki se je levo oslanjala na 8. Levstikovo brigado XVIII. divizije. Desno od Gubčeve je bila 15. belokranjska brigada, ki je napadala iz Podlipoglava, na desnem krilu je bila Cankarjeva brigada, ki je napadala proti Sv. Lenartu in Sostremu. Zamisel XV. divizije se je torej opirala na frontalno akcijo, brez kakršnegakoli manevra. Dvanajsta brigada XV. divizije je bila v rezervi in zaposlena še z nekaterimi akcijami proti zaostalim sovražnikovim enotam.

Sedmega maja 1945 je Gubčeva brigada odkorakala v zadnji boj. Šla je skozi Šmarje in nad predorom zavila proti Orljemu. Tu jo je dohitel komandant XV. divizije in ji dal še zadnja navodila. Orlje je treba z naskokom zavzeti! Že ob 8. zjutraj je bila pod utrdбами in takoj šla v boj. Levo od nje se je proti istemu cilju pognala 8. Levstikova brigada pod poveljstvom nekdanjega namestnika komandanta Gubčeve brigade Mirana Šubica-Janeza. Borci Gubčeve brigade so hoteli za vsako ceno izpolniti ukaz in so se v jurišu pognali proti utrjeni vasi. Tu so jih pričakali v okopih in bunkerjih Nemci ter jih obsuli s silovitim ognjem. Za okopi so imeli tanke minometalske baterije. Ker je Gubčeva naskakovala po čistini, jo je sovražnik zlahka odbil. To je*bil nepričakovan odpor, ki pa borcev ni prestrašil. Pripravili so ponoven napad. Tedaj je zasedla položaje tudi prva slovenska artilerijska brigada, ki se je oglasila s topovi dveh divizionov. Prvi je podpiral XVIII., drugi pa XV. divizijo. Gubčeva in 8. Levstikova brigada sta začeli nov napad. Tedaj so se oglasile sovražnikove baterije. Nemci so imeli na ljubljanskem gradu baterijo štirih topov, na GoloVcu pa prav toliko. Na Barju je bil divizion dveh baterij, vsaka je imela štiri topove. Municije je bilo dovolj in tako je začela sovražnikova artilerija sipati smrtonosen ogenj na napadalce. Topovom so se pridružili še minometi. Ker je bil *napad* na nemške utrdbe nepripravljen, improviziran, *tako rekoč iz maria*, topovi prve artilerijske brigade niso mogli hitro

in učinkovito podpreti napadov brigad s tem, da bi prisilili k molku sovražno topništvo in da bi s poprejšnjo pripravo uničili del utrjenih nemških položajev. V veliki bojni vročici se poveljniki niso zavedali vseh posledic, ki bi zaradi tega lahko nastale. Po prvih neuspešnih naletih niso vnovič trezno presodili položaja, marveč so neprestano zahtevali od brigad, naj za vsako ceno prebijejo nemško obrambo. Tako so se borci venomer zaganjali proti sovražniku, ki pa je imel tudi strog ukaz: za vsako ceno braniti položaje pred Ljubljano. Če bi Nemci popustili, bi to imelo žanje katastrofalne posledice, zakaj veliko vojske bi v Ljubljani zajeli. Mnogi borci Gubčeve brigade in poveljniki so se še dolgo *spominjali krvavega boja* pri Orljem. Politični komisar brigade Stane Škrlič opisuje ta boj v vojnem dnevniku in pravi, da je sovražnik odbil vse juriše Gubčevih bataljonov. »Število mrtvih in ranjenih borcev je naraščalo. Položaje brigade so Nemci močno obstreljevali s težkimi topovi iz ljubljanskega gradu in težkimi minometi. Granate so padale kot toča in mnogo borcev je padlo ali pa je bilo ranjenih. Ozračje se je treslo od eksplozij. To je bilo gotovo najmočnejše topovsko obstreljevanje brigade od njene ustanovitve. Borci takega ognja še niso doživeli. Njih telesa je dobesedno trgalo in posamezne ude metalo po položajih. Žalosten je bil pogled na položaj, po katerem so ležali mrtvi in ranjeni borci... V tej borbi je imela okrog 58 mrtvih in nad 70 ranjenih. To je bil velik in poslednji krvni davček Gubčeve brigade v Narodnoosvobodilni vojni.«

Nič bolje ni bilo na položajih 8. Levstikove brigade. Tudi ona je imela velike izgube. Poveljniki so se očitno ušтели glede možnosti, da bi prebili fronto. Vsi odseki ljubljanske obrambe so namreč že prej bili dobro pripravljeni, najtrša obramba pa je bila prav na Orljem. Nemci so dobro pripravili položaje, izkopali zaklonišča, jarke in mitraljeska gnezda, topništvo in minometi pa so imeli že v naprej izračunane elemente za streljanje ter so opravili že korekturno streljanje. Tako pripravljena obramba je pretrd oreh, da bi ga bilo mogoče zdrobiti s pehotnim jurišem. V takem primeru je potrebna temeljita in dolgotrajna artilerijska priprava, da se obrambne naprave porušijo, nakar šele lahko pehota pod zaščito topništva in minometnega ognja gre v napad.

Popoidne je Gubčevi brigadi *pošla moč*. Na položaj je prišel načelnik štaba XV. divizije Vinko Mojšker-Jesen, nekdanji komandant Gubčeve brigade, ki je ukazal, naj se brigada umakne v vas *Polico* pri Grosupljem. Tudi 8. Levstikova brigada se je umaknila v okolico gradu pri Lanišču. Gubčeva pa je tudi ta dan bila nesrečna. Med zajtrkom je udarila granata prav v sredino zbranih borcev. Na ukaz načelnika štaba XV. divizije je brigada pozno popoidne zapustila Orlje in skozi Šmarje šla na Polico. Do smrti izmučeni borci so plegli po hišah, budni so ostali le stražarji, kuharji, telefonisti in dežurni. Po dolgem času so partizani zopet mogli pod streho prespati noč. Za oddaljeno streljanje se niso zanimali. Toda ko so naslednji dan vstali, so postali živahnejši in zgovornejši. Kmalu so se razvili pogovori o svojcih, o skorajšnjem koncu vojne. Brigada ni izgubila morale, čeprav je imela na Orljem največje izgube v svoji zgodovini.

Zmagoslavje v Ljubljani

Ko je slovenska reakcija 4. maja 1945 ustanovila slovenski narodni odbor, je mislila, da bo z nekaterimi radikalnimi ukrepi pripravila zaveznike do dobrohotnega razumevanja. Narodni odbor je izdal razglas, preimenoval je domobransko vojsko v slovensko narodno vojsko, odstavil je generala Rupnika kot poveljnika slovenskega domobranstva in imenoval generala Krenerja za poveljnika slovenske narodne vojske. Člani narodnega odbora so mislili, da bodo glede na te ukrepe zavezniki razdrli jaltško pogodbo, zasedli del slovenskega ozemlja, prekinili razmerje s partizani in vključili domobrance v zavezniško vojsko. Po teh ukrepih so hiteli evakuirati svoje enote in ustanove iz Slovenije. Partizanski pritisk proti Ljubljani pa je bil tako velik, da so morali vsi domobranci na fronto. V Ljubljani je ostalo 5. maja z rekonvalescenti vred le še 150 domobrancev, vsi drugi so odšli na položaje. Popoidne in ponoči na 5. maj so najprej začeli odvažati bolnike in ranjence, za njimi so šle delavnice in zaledne ustanove. Ražen domobranec so tudi Nemci imeli velike skrbi, kako se bodo pravočasno prebili na Koroško. Ceste proti karavanškim prelazom so bile natrpane z vojaki, vmes pa so se gibale okorne kolone civilnega prebivalstva. S seboj so vozili vso kramo, ki so jo mogli

naložiti na vozove. Zelo so ovirali promet in večkrat so jih. operativne enote pometle v jarke, da bi si zagotovile prosto pot. Sedmega maja je bila navsezadnje podpisana vdaja nemške armade, ki je začela veljati 8. maja 1945 ob 23. uri. To pa je bil tudi rok, ki ga je postavil general Rösener za umik vseh čet z obrambne linije okoli Ljubljane.

Osmega maja 1945 na fronti sedmega korpusa ni bilo posebnih bojev. Enote so se pripravljale, da bi z velikim napadom s podporo vsega topništva prebile obrambo pri Lavrici in na Orljem. Devetindvajseta divizija je bila 8. maja že blizu Ljubljane in zavzela Bevke, Log, Horjul in Vrzenec. Le še nekoliko več kot 10 kilometrov je bila daleč od mesta. Osemnajsta divizija pa je zavzela 8. maja 1945 Lavrico.

Ponoči na 9. maj je štab korpusa, ki ni bil obveščen, da je sovražnik že zapustil Ljubljano, izdal povelje za obči napad. Generalne smeri prodiranja v Ljubljano so bile takole označene: XVIII. divizija bo napadala v smeri Dolenjske ceste proti Rudniku, na ljubljanski grad in v središče mesta, XV. divizija bo prodirala med grebenom Golovca in Ljubljanico proti glavnemu kolodvoru. Devetindvajseti diviziji je bila določena generalna smer po Tržaški cesti v središče, nato pa na Gorenjsko. Ze ponoči je bilo čutiti, da sovražnik zapušča mesto. Naj prej so partizanski inženirci popravili Karlovški most, potem pa so se vsule partizanske brigade XVIII. divizije v Ljubljano z južne strani, XV. divizija z jugovzhodne, XXIX. divizija pa je vkorakala z zahoda. Ljubljančani so z nepopisnim navdušenjem sprejeli svojo slovensko narodnoosvobodilno vojsko in devetindvajseto divizijo. Vojska je bila dobro oblečena, imenitno oborožena in disciplinirana.

Borci Gubčeve brigade so si prisrčno želeli, *da bi prvi vkorakali* v Ljubljano. Toda ta želja se jim ni izpolnila. Osmega maja so ostali še na Polici in prespali tam tudi noč na 9. maj. Borci so že ponoči opazili, da je streljanje okoli Ljubljane potihnilo. Postali so nemirni, saj jim je nenavaden mir napovedoval velike dogodke. Zjutraj je bila prekinjena radijska zveza z divizijskim štabom in nihče ni vedel, kaj se dogaja. Vsi so slutili, da je Ljubljana osvobodjena in napetost je naraščala v pričakovanju veselih novic. Te je prinesel brigadi njen nekdanji komandant in tedaj načelnik štaba XV. divizije: Ljubljana je osvobodjena, Nemčija je položila orožje, vojne je konec,

prebivalstvo mesta Ljubljane nestrpno pričakuje borce slavne Gubčeve brigade, da jim izkaže dobrodošlico. V trenutku je bila brigada zbrana. Tako naglo se je pripravila na pohod ali na akcijo le tedaj, kadar je bilo treba odbiti nepričakovan in zahrbtnen sovražnikov napad. Zapustili so Polico in odkorakali skozi Šmarje. Vso pot so ob cesti prebivalci navdušeno pozdravljali borce. Vsakdo je dobil v gumbnico rdeč nagelj. Čim bolj so se bližali mestu, tem več je bilo navdušenih ljudi, ki so vzklikali v pozdrav. Nato je brigada okoli 17. ure vkorakala v mesto. *Sprejem je bil nepopisno prisrčen.* Ljubljana je priredila brigadi sprejem, da si ga je vsakdo, ki ga je doživel, vtisnil globoko v spomin. Navdušeno vzklikanje in petje je spremljalo brigado vso pot skozi ljubljanske ulice. Ljudje so borce zasipali s cvetjem. Matere so objemale sinove, očetje so iskali med borci svojega junaka. V objemih mater se je svitai ponos nad močjo in možatostjo fantov in deklet, ki so se kot zmagovalci vračali domov, v dobrohotnih pogledih očetov je bilo videti ponos nad vzdržnostjo, hrabrostjo in junaštvom mladega partizanskega rodu. Gubčevci so bili ganjeni, presenečeni, navdušeni. Vedeli so, da je globoka prisrčnost pri stiku z junaškim prebivalstvom Ljubljane veliko plačilo za prestane napore in žrtvovanja.⁶²

Osmega maja 1945 je bilo res konec vojne. Toda ni bilo še konca sovražnosti na slovenskem ozemlju. Nemške in kvislinske enote so se še vedno upirale in se niso hotele vdajati partizanskim enotam. Dve poglavitni smeri, po katerih se je gnetla sovražna vojska po kapitulaciji proti Koroški, sta bili: iz Celja proti Dravogradu in čez Gorenjsko proti obema karavanškima prelazoma — Ljubelju in Jezerskemu. Devetindvajseto divizijo četrte jugoslovanske armade so iz Ljubljane po imenitnem in prisrčnem sprejemu nemudoma poslali na Gorenjsko. Divizija je dobila nalogo, naj zajame skupaj s partizanskimi enotami na Gorenjskem vse sovražne čete in jih razoroži ali pa jih, če se bodo upirali, uniči. Osemnajsta divizija je ostala v Ljubljani, petnajsto pa so poslali proti Kamniku in Trojanam, da bo zajela vse tište sovražne čete, ki se še niso hotele vdati in ki so se odvajale od poglavitnega toka sovražnikovega gibanja v smeri proti Dravogradu na Štajerskem. Generalpolkovnik von Löhr je 300.000-glavo vojsko vztrajno vodil proti Koroški. Šele tam je nameraval položiti

orožje zavezniškim poveljnikom, zakaj vedel je, da ga le-ti zaradi dejanj na Balkanu ne bodo klicali na odgovornost. Devetega maja so bile čelne enote njegove vojske nekje pri Ceiju, zaščitni oddelki pa še blizu Zagreba. Tretja jugoslovanska armada, ki je imela nalogo, s severa zajeti Löhrovo grupacijo, je tega dne pri Ptujju stopila na slovenska tla. Naslednji dan je že bila v Mariboru. Generalu Löhru je ostala odprta le ena sama pot pri Dravogradu na Koroško. Štajerske enote četrte operativne cone so po veliki in krvavi zimski ofenzivi sedaj imele obilo dela. Zadrževati in razoroževati je bilo treba stotisočgl'avo sovražno vojsko in hiteti je bilo treba na Koroško.

S sijajnimi manevri in akcijami so štajerske enote zlepa in s silo opravljale naloge. Löhrova grupacija se je začela kmalu razbijati in njena homogenost krhati. Nekaterne enote so poskušale na svojo roko za vsako ceno prodreti čez mejo. Pri tem so bile najbolj odločne enote ustašev, četnikov in domobrancev. Bali so se partizanov. Zato so zapuščali urejene kolone in se usmerjali bolj proti Ljubljani, misleč, da bodo tu našli boljše pogoje za rešitev. Njim nasproti je hitela XV. divizija, ki je na položajih vzhodno od Kamnika in pri Trojanah zapirala prehode v Ljubljansko kotlino ter oklenila veletok sovražnikovih čet z jugozahodne strani.

Gubčeva brigada je še na pohodu skozi Ljubljano dobila povelje, naj odkoraka skozi Tomačevo in Zalag v Šmartno ob Savi. Nato je v skladu z operativnimi potrebami manevrirala okoli Domžal. Povsod so se namreč poleg čet, ki so uhajale iz kolon velike Löhrove skupine, bile še domobranske in četniške skupine. Brigada je obkoljevala razne odseke, preiskovala skrivališča in naselja ter lovila sovražne vojake. Posebnih bojovni imela. Desetega maja je bila v Domžalah, kjer je priredila miting. Naslednji dan je bila že v Žirovšah, 13. maja pa se je naselila v Dobu pri Domžalah. Tu je dočakala konec vojne na Slovenskem (15. maja 1945), ko so se po hudih bojih za prehod na Koroško uspešno končali boji na Štajerskem in slovenskem Koroškem in je bila zvečine ujeta Löhrova skupina s poveljnikom vred.

Brigadi so kot naj stare jši brigadi XV. divizije po osvoboditvi Ljubljane posvetili veliko pozornost. Pohiteli so, da bi čimprej dosegla številčno stanje, kot ga je jugoslovanska ar-

mada tedaj predpisala za strelsko brigado. Petega maja, ko je bila še v Kočevju je imela 489 borcev.⁸³

Dne 10. maja je imela po spiskih že 820 borcev. Od osvoboditve Ljubljane je brigada dobila 285 novo mobiliziranih borcev.

V brigadi je zopet zaživel kulturno-prosvetno deo. V mnogih krajih so priredili mitinge s sprevedi; na teh prireditvah so največ govorili o bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov, o pomenu naše vojske, o četrti armadi, o bodočih nalogah vojske in civilnega prebivalstva za obnovo domovine. Politično delo je od hudih bojev v Suhi krajini oziroma v Kočevskem Rogu 15. aprila 1945 pa do konca vojne nekoliko zaostalo, ker so bili vsak dan boji ali pa pohodi. Partijska organizacija je sodelovala pri pomoči za vse ukrepe, ki so bili potrebni, da se je bojna zmogljivost brigade do konca vojne obdržala na dostojni višini. Od 15. aprila 1945 dalje je bilo treba vzdržati ostre boje, zlasti pa dolge marše. Posebno politično dejavnost je razvila partijska organizacija ob prihodu borcev pete prekomorske brigade. Politično so pripravljali borce tudi za čas, ko bodo kot osvoboditelji vkorakali v mesta in vasi.

Zadnje dni vojne po osvoboditvi Ljubljane se brigada skoraj ni bila, niti ni imela pomembnih akcij. Njeno delo je bilo, kot verno, posvečeno bolj izpopolnitvi borcev in vsem tištim opra vilom, ki jih je zahtevala nova formacija strelske brigade. Vendar so borci z zadovoljstvom spremljali uničevanje sovražnikov vojske na slovenskem ozemlju. Največ je bilo ujetnikov. Enote sedmega korpusa in XXIX. divizije so do 19. maja 1945 odposlale skozi Celje in v Samobor 47.000 ujetnikov. Na področju sedmega korpusa in XXIX. divizije jih je bilo še 16.000 v taboriščih v Radovljici, Kranju, Št. Vidu pri Ljubljani, Kamniku in Novem mestu. Na področju enot sedmega korpusa in XXIX. divizije je bilo ujetih 63.000 sovražnikovih vojakov, med njimi sta bila dva generala in 25 višjih oficir je v.⁶⁵

Po vojnem dnevniku Staneta Škrlja povzemamo *nadaljnjo pot* Gubčeve brigade do *njenega razformiranja*. V Dobu pri Domžalah je brigada ostala do 22. maja 1945. Nato je odšla na odsek Luče—Ljubno, kjer je 27. maja 1945 sprejela v sestavo 8. brigado osemnajste divizije. Ta brigada je bila tedaj

razpuščena. Za novega komandanta brigade je bil imenovan Miran Šubic-Janez. Dotedanji komandant Anton Kramarič pa je odšel v štab XV. divizije. Od 3. do 5. junija je bila brigada v Šmartnem ob Paki, nato pa je odšla v Litijo. Šestega junija je bila razdeljena po bataljonih. Prvi je bil v Šmartnem pri Litiji, drugi v Brestanici (tedaj Rajhenburg), tretji bataljon in štab brigade pa v Radečah pri Zidanem mostu. Ze 12. junija se je zopet premestila. Prvi bataljon je bil v Gabrovki (prej Sv. Križ), drugi v Šmarjeti, tretji v Šentjanžu, štab pa v Šentrupertu.

Dne 16. in 17. avgusta je bila v Celju. Poveljstvo je bilo takole sestavljeno: komandant Miran Šubic-Janez, namestnik komandanta Jože Vidmar, politični komisar Stane Škrlič, pomočnik političnega komisarja Stefan Pavšič-Grega, načelnik štaba Tone Grošelj-Jesen. Od 18. avgusta do 4. septembra 1945 se je brigada zadrževala v Podšentjurju-Izlakah pri Zagorju, od tam je 5. septembra odšla v Vransko, kjer je ostala do 11. novembra. Tu je brigada proslavila tretjo obletnico ustanovitve.

V začetku novembra 1945 so poslali iz brigade vse borce, ki so bili v nemški vojski, v druge enote. Brigada se je nato 14. novembra z vlakom prepeljala iz Zagorja v Postojno, kjer se je združila z drugo brigado KNOJ, ki je bila na zavarovanju demarkacijske črte med cono A in B v Slovenskem primorju. Dosedanja neprestana gibanja po Slovenskem nakazu' jejo, da je brigada imela nalogo, čistiti ostanke belogardističnih in drugih kvislinških enot, ki so se skrivaj potikali po Sloveniji.

Brigadi so v Postojni ukazali, naj zavaruje začasno mejo od Kopra do Trente v zgornji dolini Soče. V njeni sestavi je tedaj bila četa italijanskih partizanov, ki je bila nastanjena v Ankaranu. Četa pa je bila kmalu razpuščena in njeni pripadniki so odšli domov. V Postojni so sestavljali poveljstvo: komandant Janez Hribar, politični komisar Stane Škrlič in načelnik štaba Slavko Furlan-Dušan. V začetku leta 1947 je brigada odšla v Polje pri Ljubljani, kjer so jo *aprila 1947 razpustili*. Borce-partizane so demobilizirali, večina poveljnikov pa je bila premeščena v druge enote.

OPOMBE

¹ Glej mesečno poročilo obveščevalnega centra sedmega korpusa z dne 27. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 157a/II-2.

² Glej članek Jakova Ljotiča pod naslovom Slovenija obkoncu vojne 1945 v Is'kri, glasilu srbskih emigrantov, München, letnik 17, št. 362, 363, 15. aprila 1966.

³ Zamisli o vojnih operacijah treh sovražnih grupacij na ozemlju Ljubljanske pokrajine so sestavljene na temelju studija razvoja operacij v l. 1945.

⁴ Poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba Slovenije z dne 30. novembra 1944 o razporeditvi sovražnih enot, Zbornik VI-17-83 op. 25.

⁵ Mile Pavlin, Petnajsta brigada, str. 345, op. 1.

⁶ Odredba št. 23 glavnega štaba Slovenije z dne 10. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 150/11-2.

⁷ Odredba štaba XV. divizije z dne 22. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/III-1.

⁸ Informacija štaba sedmega korpusa podrejenim enotam z dne 29. januarja 1945, arhiv IZDG, fase. 154,11-1.

⁹ Ukaz št. 8 o imenovanju podoficirjev NOV in PO Slovenije štaba sedmega korpusa z dne 24. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 171/1-1.

¹⁰ Ukaz štaba sedmega korpusa z dne 17. marca 1945 o imenovanju in napredovanju oficirjev, arhiv IZDG, fase. 157i/II-4.

u predlog štaba sedmega korpusa za imenovanja in napredovanja oficirjev glavnemu štabu Slovenije z dne 21. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 163/111-3.

¹¹² To zamisel je izrazil s tremi bojnimi povelji z dne 3. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-5. Eno je bilo namenjeno obema divizijama, drugo enotam na blokadi Novega mesta, tretje pa je bilo povelje komandanta operativnega zaledja sedmega korpusa.

¹³ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 3. februarja 1945> arhiv IZDG, fase. 188i/III-1.

¹⁴ **Glej vojni dnevnik Staneta Skrlja.**

¹⁵ Glej arhiv IZDG, AFK, fase. 283/IV-zaup. št. 81.

¹⁶ Njen umik je z napadom na Vinkov vrh varoval bataljon Gubčeve brigade.

¹⁷ Podatki za boj pri Vinkovem vrhu, so vzeti iz operacijskega dnevnika štaba sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 153/1, mesečnega poročila štaba sedmega korpusa glavnemu štabu Slovenije arhiv IZDG, fase. 154/1-3, in mesečnega bojnega poročila XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 25. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/II-4.

¹⁸ Dnevna poročila organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 14., 20. in 22. februar 1945 v arhivu IZDG, AFK, fase. 281/IV in fase. 283/IV-zaup. št. 73.

¹⁹ O napadu na Stransko vas glej bojna povelja štaba sedmega korpusa z dne 9. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/II-1, bojno

povelje štaba XV. divizije z dne 9. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/111-1 in z dne 10. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/III-1, bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 11. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/II-1, bojno povelje štaba Gubčeve brigade z dne 12. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 189i/III-3, mesečno bojno poročilo štaba XV. divizije z dne 25. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/II-4.

²⁰ Glej bojno povelje štaba Gubčeve brigade z dne 16. februarja 1945 za napad na Stransko vas, arhiv IZDG, fase. 189/111-3.

²¹ Glej arhiv IZDG, fase. 64/111, in dnevno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 22. februar 1945, AFK, fase. 281/IV.

²² Arhiv IZDG, fase. 64/111 in AFK, fase. 281/IV.

²³ O bojih za Stransko vas glej operacijski dnevnik štaba sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 153/1, mesečno bojno poročilo štaba XV. divizije, arhiv IZDG, fase. 188/11-4, in vojni dnevnik Staneta Škrlja.

²⁴ Glej arhiv IZDG, fase. 64/11, fase. 157/I-III in AFK, fase. 283/IV.

²⁵ Glej arhiv IZDG, AFK, fase. 283/IV-zaup. št. 94.

²⁸ Dnevno povelje štaba XV. divizije z dne 22. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/111-1.

²⁷ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 21. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/III-1.

²⁸ O akeijah 21. februarja 1945 glej odredbo štaba XV. divizije z dne 22. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/III-1, operacijski dnevnik štaba sedmega korpusa za februar 1945, arhiv IZDG, fase. 153/1, bojno povelje štaba XV. divizije z dne 21. februarja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/III-1.

²⁹ Glej arhiv IZDG, AFK, fase. 283/IV-zaup. št. 94 in 96.

³⁰ Glej dnevno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 24. februar 1945, arhiv IZDG, AFK, fase. 281/IV.

³¹ Glej knjigo depeš sedmega korpusa v arhivu IZDG, fase. 44/1, in bojni povelji štaba XV. in XVIII. divizije z dne 25. februarja 1945, v arhivu IZDG, fase. 188/III in fase. 191/II.

³² Opis nočnega boja v Poljanah je po vojnem dnevniku Staneta Škrlja in po Dnevniku partizana II. del Hinka Bratoža-Okija str. 366—369. Glej tudi dnevno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 6. marec 1945 v arhivu IZDG, AFK; fase. 281/IV.

³³ Glej arhiv IZDG, AFK, fase. 281/IV, fase. 283/IV in fase. 157/1.

³⁴ O pohodu Gubčeve brigade na mejo in nazaj glej vojni dnevnik Staneta Škrlja, Hinka Bratoža-Okija Dnevnik partizana II. del str. 369—372 in operacijski dnevnik štaba sedmega korpusa) arhiv IZDG, fase. 153/1.

³³ Arhiv IZDG, AFK, fase. 281/IV in fase. 283i/IV.

³⁶ Glej ukaz štaba sedmega korpusa z dne 20. marca 1945, arhiv IZDG, fase. 154/11.

⁵⁸ Tabela je sestavljena po seznamih oficirskega kadra v Gubčevi brigadi z dne 31. marca 1945, arhiv IZDG, fase. 189/IV-Č2.

³⁸ Poročilo štaba XV. divizije štabu sedmega korpusa z dne 8. marca 1945, arhiv IZDG, fase. 154/11—1.

⁴⁰ Pismo sedmega korpusa štabu XV. divizije z dne 10. marca 1945, arhiv IZDG, fase. 18BIII-4.

⁴¹ Podatki o razmestitvah po vojnem dnevniku Staneta Skrlja.

⁴² Bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 4. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/I-5.

⁴³ Glej Toneta Ferenca Zaključne operacije za osvoboditev naše domovine, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Kronika, letnik VIII. Ljubljana, 1960, zvezek 2., in pregled bojev sedmega korpusa, arhiv IZDG, fase. 154/1-7, mesečno operacijsko poročilo štaba sedmega korpusa z dne 24. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-4) izredno poročilo štaba sedmega korpusa z dne 16. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-7, ter v arhivu IZDG, fase. 64/111, AFK, fase: 281.1 V, fase. 20 V, fase. 283/IV, mikroteka VZI, arhiv RSNZ v Ljubljani, film 14, posmetki 494 do 497.

⁴⁴ Pregled številčnega stanja in oborožitve enot sedmega korpusa z dne 6. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/III-4.

⁴⁵ Stane Skrlj, vojni dnevnik.

⁴⁶ Poročilo štaba sedmega korpusa z dne 16. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-7.

⁴⁷ Glej arhiv IZDG, fase. 20 V in AFK, fase. 281/IV, mikroteka VZI, arhiv RSNZ v Ljubljani, film 14, posnetki 494—497.

⁴⁸ Podatki o akciji enot XV. divizije v Kočevskem Rogu 16. aprila 1945 so v vojnem dnevniku Staneta Skrlja, v mesečnih poročilih štaba XV. divizije z dne 21. aprila 1945, arhiv IZDG, fase: 188aIV-A2, v mesečnem operativnem poročilu štaba sedmega korpusa z dne 27. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-4, v izrednem poročilu štaba sedmega korpusa z dne 16. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-7, v poročilu štaba sedmega korpusa z dne 19. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154.1-7, v operacijskem dnevniku štaba sedmega korpusa za april 1945, arhiv IZDG, fase. 153/1, in v bojnem povelju štaba sedmega korpusa z dne 15. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-5.

⁴⁸ Bojno povelje komandanta SS in policije v operacijski coni Jadransko primorje z dne 20. aprila 1945 o angažiranju srbskega prostovoljskega korpusa, arhiv IZDG, nemški sklad fase. 199/1.

⁶⁰ Bojno povelje štaba sedmega korpusa JA z dne 20. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 191/11.

⁵¹ Stevilčno stanje sedmega korpusa z dne 26. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 154.

⁵² Pismo političnega komisarja sedmega korpusa z dne 19. aprila 1945 političnima komisarjema XV. in XVIII. divizije, arhiv IZDG, fase. 152/1-9.

⁵³ Glej bojno povelje štaba srbskega prostovoljskega korpusa z dne 27. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 233/III.

⁵⁴ Opisi bojev in manevrov Gubčeve brigade okoli Štalcerjev so prirejeni po vojnem dnevniku Staneta flkrlja in Dnevniku partizana II. del Hinka Bratoža-Okija.

⁵⁵ Glej ukaz štaba sedmega korpusa z dne 29. aprila 1945 o prerazporeditvi podrejenih enot, arhiv IZDG, fase. 154/11.

⁵⁶ Glej bojno povelje srbskega prostovoljskega korpusa z dne 30. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 233/III.

⁵⁷ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 30. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 188/II-4.

⁵⁸ Arhiv IZDG, fase. 20/V.

⁵⁹ Vestaik, glasilo slovenskih protikomunističnih borcev 1. 1960, št. 10.

⁶⁰ Opis boja za Kočevje je po naslednji dokumentaciji: bojno povelje štaba sedmega korpusa z dne 2. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-5, bojno povelje štaba XV. divizije z dne 2. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/II-4, odredba štaba VII. korpusa z dne 6. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 150/1-1, izredno operativno poročilo štaba sedmega korpusa z dne 14. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-4, operacijski dnevnik štaba prve slovenske artilerijske brigade z dne 3. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 185/III-B1, vojni dnevnik Staneta Škrlja in Dnevnik partizana II. del Hinka Bratoža.

⁶¹ Opis marša proti Ljubljani dne 5. in 6. maja 1945 je po vojnem dnevniku Staneta Škrlja, po Dnevniku partizana II. del Hinka Bratoža-Okija, po mesečnem poročilu obveščevalnega centra Gubčeve brigade z dne 15. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 158/1-3, po poročilu štaba sedmega korpusa štabu četrtega udamega korpusa z dne 4. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 150/IV-1, po bojnem povelju štaba XV. divizije z dne 4. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 188/II-4, po operacijskem poročilu štaba XV. divizije z dne 6. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 188a/IV-A2, in po poročilu štaba sedmega korpusa z dne 14. maja 1945 štabu četrte jugoslovanske armade, arhiv IZDG, fase. 154/1-4.

⁶² O bojih pri Orljem in o slovesnem sprejemu Gubčeve brigade v Ljubljani glej vojni dnevnik Staneta Škrlja, Vestnik 1. 1966, št. 10. U in 12, Tone Ferenc Zaključne operacije za osvoboditev naše domovine, Kronika 1. VIII., Ljubljana, 1960, zv. 2., mesečno poročilo obveščevalnega centra Gubčeve brigade z dne 16. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 158/1-3, Milan Ciglar, Ljubljana je bila res naš simbol, TV 15, št. 19, 1967, Sergej Vošnjak, Ljubljana je bila simbol, TV 15, št. 18, 1967, bojno poročilo štaba XV. divizije za 8. in 9. maj 1945, arhiv IZDG, fase. 188a/IV-A2, izredno operacijsko poročilo štaba sedmega korpusa z dne 14. maja 1945, arhiv IZDG, fase. 154/1-4, in arhiv IZDG, fase. 154/11 ter fase. 157/III.

⁶³ Operacijsko poročilo štaba XV. divizije z dne 6. maja 1945 za 5. maj 1945, arhiv IZDG, fase. 188a/IV-A2.

⁶⁴ Glej operacijski poročili štaba XV. divizije za 11. in 15. maj 1945, arhiv IZDG, fase. 188a/IV-A2.

⁶⁵ Podatki so iz poročila štaba sedmega korpusa z dne 19. aprila 1945, arhiv IZDG, fase. 151/III.

XVII

SKLEPNO POGLAVJE

Temeljna naloga Gubčeve brigade kot vojno taktične enote osvobodilnega gibanja Slovenije je bila hkrati z drugimi enotami NOV z bojem izbojevati zmago nad sovražnikom, ga izgnati iz domovine in jo osvoboditi. Zraven pa so ji zaupali nalogo naj zavaruje pot k novemu socialističnemu družbenemu redu in s političnim delovanjem zagotovi tesno povezanost med ljudstvom in vojsko. Če hočemo — glede na naloge — spoznati njeno moč med vojno, si moramo ustvariti celoten pregled nad njeno številčno močjo, nad oborožitvijo; le tako si bomo zarisali podobo njene bojne zmogljivosti za ves čas njenega obstoja.

Najprej si oglejmo podatka o številčni moči brigade ob njeni ustanovitvi in na koncu vojne. Iz priložene grafične slike bojne poti Gubčeve brigade izhaja, da je imela ob ustanovitvi 640 partizanov, ob vkorakanju v Ljubljano 9. maja 1945 pa 456. Številčna moč brigade je med vojno neprestano nihala. Najštevilnejša je bila po kapitulaciji Italije in je imela 20. septembra 1943. leta 1330 partizanov. Najslabotnejša je bila sredi novembra 1942, ko je imela le 360 partizanov.

Številčno moč slovenskih brigad so določale razmere na bojiščih, možnost oskrbovanja in popolnjevanja. V tem ozim je bilo najslabše takoj po ustanovitvi brigade, oktobra in novembra 1942, ko so se čutil'e še posledice velike italijanske ofenzive, in pa v drugi polovici leta 1944 ter leta 1945, ko je bil sovražnikov pritisk na ozemlju, kjer se je brigada borila, najhujši in ko so bili skoraj popolnoma izčrpani izviri za številčno krepitev brigade in oskrbovanje. V teh razdobjih se je številčno stanje brigade znižalo pod 500 partizanov. Ti po-

datki se nanašajo na tišči del borcev, ki so bili v bojni vrsti. Tu niso všteti oni, ki so bili iz kakršnihkoli vzrokov odsotni. Povprečno je imela brigada 573 ljudi. Ta številka nam hkrati napoveduje povprečno številčno moč temeljnih bojnih enot slovenske narodnoosvobodilne vojske. Tudi tu moramo ponovno poudariti, da so to podatki, ki se nanašajo le na številčnost v bojni vrsti, ne pa po spiskih. Zanimivo je, da velika nemška ofenziva, kar nam dobro prikazuje diagram številčnega stanja, ni tako zelo prizadejala številčne moči brigade, saj je bila takoj po ofenzivi, t. j. novembra in decembra 1943 in še prve mesece leta 1944, zelo močna.

Sedaj nas zanima, koliko je bilo gubčevcev nasploh med vojno. Naslednja razpredelnica nam daje precej točno podobo o tem. Njeni sestavljenci so z zelo natančnim delom in temeljitimi, dolgotrajnimi raziskavami izdelali seznam, ki zajema več ko 80 odstotkov vseh partizanov, ki so bili v Gubčevi brigadi. Dovolj, da izpeljemo nekatere analize o borčevski sestavi brigade.

živi		padli		skupaj
moški	ženske	moški	ženske	
2299	88	613	15	3015

Iz tabele zvemo, da je bilo gubčevcev najmanj 3015 in da so med njimi bile 103 partizanke.

Preseneča nas podatek, da so posamezni partizani povprečno bivali v brigadi pet do šest mesecev. Od tod razmeroma velika stabilnost bojne zmogljivosti. Bojna tradicija se je tako laže ohranjevala skozi vso vojno. To je bil pomemben element, ki je zagotavljal brigadi značaj zanesljive in trdne bojne enote. Fluktuacija v brigadi potemtakem ni bila tako velika, kot bi sicer pričakovali glede na to, da je morala večasih dajati veliko partizanov ali pa celo kompletne enote drugam. Sicer pa je treba poudariti, da je fluktuacija poveljniškega kadra bila večja od borčevske.

Starost gubčevcev je razvidna iz te tabele:*

* To in vse razpredelnice, ki se tičejo kadrovske sestave Gubčeve brigade, je sestavil Alojz Rajer-Miško na temelju seznam a gubčevcev.

Do 14	14—16	16—18	18—20	20—25	25—30	30—40	40—50	nad 50 let
8	66	332	519	747	522	640	183	3

Kot v vseh partizanskih enotah je bilo tudi v Gubčevi brigadi veliko zelo mladih ljudi. Dečkov in deklic do 16. leta starosti je bilo 74, mladine od 16. do 20. leta pa 851. Najštevilnejši so bili partizani in partizanke, stari od 20 do 30 let; kar 1269 jih je bilo. Našteli so 640 partizanov, starih 30 do 40 let. Prevladovali so torej partizani in partizanke, ki so bili stari do 25 let; le-teh je bilo 1672. To pomeni, da je bila brigada razmeroma mlada.

In socialno poreklo gubčevcev:

delavci	kmetje	obrtniki	uslužbenci
1280	1295	230	210

Brigada je bila torej izvečine kmečko-delavska, le za spoznanje so prevladovali kmetje, ki so bili številnejši zlasti spočetka, ko so se partizani rekrutirali iz dolenskega okolja. Med padlimi najdemo največ borcev kmečkega porekla (305).

Po poklicih pa so bili gubčevci takole razporejeni: kmečkih delavcev je bilo 680, kmetov 157, kvalificiranih delavcev so našeli 392, nekvalificiranih pa 934, med tem ko je bilo obrtniških delavcev 496. Uslužbencev je bil'o 143, dijakov 177, studentov pa 36.

Razporeditev po poklicih nam po ve, da je bilo največ delavcev — 2502, med katerimi so prevladovali nekvalificirani. Poklicna sestava jasno dokazuje proletarski značaj brigade. Omeniti moramo še izredno veliko dijakov in Studentov — 213, pa malo kmetov — 157, kamor so všteti le kmetje posestniki — lastniki.

Po nacionalni pripadnosti je bila brigada skoraj popolnoma slovenska, saj je bilo Slovencev 2.950, Hrvatov 30, Srbov 3, Crnogorci so bili 3, Italijanov je bilo 12, Rusov 11, drugih narodnosti pa 6. Pripomniti je treba, da je sicer šio skozi brigado več pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov, Italijanov in pripadnikov narodnosti ZSSR, vendar niso vzeti v seznam, ker so bili le prehodni člani Gubčeve skupnosti in žanje ni bilo mogoče najti vseh podatkov.

Porazdelitev gubčevcev po regijah oziroma pokrajinah nam da tole podobo:

Prevladujejo Dolenjci s 1.629 partizani, Štajercev je bilo 493, Primorcev 357, Ljubljčanov 286, Gorenjcev 129, Notranjcev 43, Korošcev 31 in iz krajev zunaj Slovenije 65. Največ je — v povprečju — padlo Notranjcev: 30 %>, Primorci so imeli 28% izgub, Ljubljčanani pa 27 %.

Vojaška izurjenost je prispevala k bojni sposobnosti brigade. Najprej lahko ugotovimo, da mladina do 20. leta ni bila vojaško izurjena. Teh borcev je bilo 925 ali okoli 30 odstotkov. Ta odstotek se še poveča, če upoštevamo, da tudi vsi starejši letniki niso bili do začetka vojne vpoklicani v vojsko. Več kot 30 odstotkov gubčevcev torej sploh ni bilo vojaško izurjenih v enotah bivše jugoslovanske vojske.

Brigada je v druge enote in štabe ter političnim organizacijam neprestano dajala svoje najboljše kadre in strokovnjake. Ni mogoče ugotoviti, koliko jih je bilo. Vsekakor so se pojavili v mnogih drugih enotah kot specialisti pri orožju ali kot minerei ali pri težkem orožju. Težavno bi bilo navesti vse tište gubčevce, ki so postali komandanti raznih brigad in njihovi politični komisarji. Nekateri gubčevci so se povzpeli na položaje najvišjih poveljniških in politično-komisarskih mest, bili so npr. na čelu divizij, korpusov in v glavnem štabu Slovenije. Nekateri gubčevci so odšli v skojevske in partijske komiteje, odhajali so na pomembna mesta v druge republike pa v letalstvo in mornarico, na Koroško, Štajersko in Gorenjsko. Zato brigada upravičeno slovi kot kadrovska brigada.

Brigada je deloma ali pa povsem vzgojila deset narodnih herojev:

Jože Kadunc-Ibar je bil ves čas gubčev in si je izključno v bojih te brigade prislužil visoko odlikovanje, Predrag Jevtić-Dragan, Janez Hribar, Stane Potočar-Lazar, Franc Kresečoban, Franc Avbelj-Lojko, Franc Rojšek-Jaka so kot izredno hrabri in požrtvovalni borci prebili veliko časa v Gubčevi brigadi pa tudi Viktor Avbelj-Rudi, Mirko Jerman in Janko Sekirnik-Simon so si del slave priborili v tej brigadi.

V brigadi je padlo 628 borcev in bork, kar je 28 odstotkov vseh gubčevcev. Ranjenih je bilo 512, invalidov pa 277. Hude žrtve je torej v brigadi prispevalo 1140 borcev in bork ali 37 odstotkov vseh gubčevcev.

Oborožitev je bila del stvarne moči brigade*. Iz oborožitve v grafični sliki bojne poti brigade lahko razberemo stanje in razvoj oborožitve od ustanovitve do konca vojne. Do kapitulacije Italije je bila brigada pomanjkljivo oborožena. Italijanska kapitulacija in razorožitev italijanske vojske je odprla partizanom oborožitvene arzenale. Tedaj je oborožitev bila večja od številčnega stanja. To je za brigado bilo pomembno in spodbudno. Nato je sledilo upadanje oborožitve zaradi posledic velike nemške ofenzive. Toda oborožitev je še vedno presegala številčno moč, kar pomeni, da posledice nemške ofenzive za brigado niso bile katastrofalne. Sredi novembra 1943 sta se začeli oborožitev in številčno stanje izenačevati, kar je bilo do konca leta 1944. Tedaj so jele zaloge partizanskega orožja naglo usihati. Boji so bili hudi in novega orožja ni bilo več mogoče toliko zapleniti. Že v začetku leta 1945 pa se je stanje izpremenilo. Zavezniki so pošiljali čedalje več orožja in brigada se je vedno bolj oboroževala. Edino v letu 1945 so bile pomembne pošiljke zavezniškega orožja, medtem ko se je brigada vse dotlej oboroževala iz vojnega plena.

Velike preglavice je brigadi povzročal'o pomanjkanje razstreliva. Sele ko so zavezniki začeli v lastnem interesu pošiljati večje količine, se je stanje izboljšalo. Podatkov, koliko

* Poleg številčnega stanja so podatki o oborožitvi pomemben stvarni podatek. Če smo ga hoteli prilagoditi diagramu številčnega stanja na grafični podobi bojne poti brigade, smo ga morali pre¹delati tako, da so njegove vrednosti primerljive s številčnim stanjem. V ta namen smo puškomitraljez vzeli kot temeljno enoto in mu prilagodili vso brigadno otjorožitev. Pri tem smo vzeli, da je šest pušk vredno en puškomitraljez, težki mitraljez je enak dvema puškomitraljezoma, lahki minomet enemu, težki minomet trem, brzostrelka je za pol puškomitraljeza, protitankovska puška velja kot puškomitraljez, »Piat« (Projektor infantrij antitank) za tri puškomitraljeze, partop tudi za tri, brigadni top pa se kosa s šestimi puškami trije jezi. Dobljeno število puškomitraljezov smo pomnožili s faktorjem štiri (to je faktor, ki naj izenačuje vrednost oborožitve s številčnim stanjem brigade spomladi 1944, ker je bila tedaj brigada oborožena na ravni povprečne oborožitve brigade) ter tako dobili vrednost oborožitve za določeno obdobje. Če je torej na diagramu označeno za številčno stanje brigade ob ustanovitvi 640, za oborožitev pa 429, potem to pomeni, da je ob ustanovitvi imela brigada 640 partizanov in partizank, ki so bili oboroženi tako, kot spomladi 1944. leta 429 borcev in bork. (Elaborat o tem je v posebnem avtorjevem arhivu.)

je brigada med vojno porabila razstreliva, tega najučinkovitejšega partizanskega orožja, ni. Vsekakor ga je porabila na desetine ton.

Prvikrat je brigada uporabila topove julija 1943. To je bilo v bitki za Žužemberk od 24. do 27. julija 1943. Prvo topniško baterijo so v brigadi osnovali šele po italijanski kapitulaciji. Proti koncu leta 1944 in leta 1945 pa brigada ni imela več topništva, in sicer zaradi pomanjkanja topniškega streliva, predvsem pa zato, ker so težko orožje zbrali v divizijah in korpusu. Odtlej so brigadne akcije, kjer je bilo potrebno, obilno podpirali s topniškim ognjem.

Spočetka je v brigadi prevladovalo italijansko orožje, proti koncu vojne pa so ga skoraj popolnoma zamenjali z nemškim (mavzerice in sarei) ter z angleškim in ruskim. Znamenita angleška orožja so bili puškomitraljezi breni in protitankovski minometi »PIAT«. Gubčevci so tudi uporabljali angleške in ruske protitankovske puške. V brigadi je bilo konec vojne mnogo brzostrelk nemškega, ruskega in angleškega izvora. Brigadni jurišni vod so oborožili le z avtomatskim orožjem. Vse bolj se je pri brigadnih jurišnikih uveljavljal »partop«, ki pa je le počasi osvajal zaupanje borcev. Vsem novim orožjem, razen »partopu«, so se partizani hitro prilagodili.

Streliva do konca vojne v glavnem ni zmanjkalo. Le minometnega in topniškega streliva je bilo malo. Partizani so se navadili varčevati s strelivom. V nekaterih pomembnih bojih so npr. uporabili le po 2000 nabojev za puške in avtomatska orožja. Konec vojne so se razmere glede oskrbe z minometnim in topniškim strelivom nekoliko izboljšale.

Od italijanske kapitulacije dalje se je brigada v oborožitvi lahko kosala z ustreznimi sovražnimi enotami.

Bojna zmogljivost je najpomembnejši element, ki nam pomaga razumeti bojne dosežke. Podatki, ki jo opredeljujejo, so stvamega in moralnega pomena. Na naši grafični podobi bojne poti brigade je prikazana bojna zmogljivost kot središčnica diagramov številčnega stanja in oborožitve. To je teoretična linija, sestavljena na temelju realnih pokazateljev. Moralni element ni prikazan tako, ker ni merljiv. Do njega pa se lahko posredno prikopljemo. Če dosežke akcij in bojev nanesemo na teoretični diagram bojne zmogljivosti, se nam

le-ta pokaže v mnogo bolj realni luči* Tako opazimo, da se je brigadna bojna zmogljivost po ustanovitvi do sredine novembra 1942 zniževala. To je bilo obdobje organizacijske utrditve brigade, ki so jo spremljali le manjši boji »šolskega« pomena. V prvi polovici decembra 1942 so se začele znamenite akcije na utrjene postojanke. Od tedaj zabeležujemo obdobje velike aktivnosti vse do Jelenovega žleba. Tedaj je brigada sodelovala v znameniti partizanski protiofenzivi.

Iz grafične podobe bojne poti se nam vsiljuje sklep, da je dejanska bojna zmogljivost bila neprimerno večja od iz številčnih podatkov izračunane teoretične zmogljivosti. Od kod je prišel ta presežek, ki je — grafično vzeto — razloček med vzponi nad teoretičnim diagramom bojne zmogljivosti in padci pod njim? To je vsekakor tišti nemerljivi tretji element, ki je odsev moralnih kvalitete brigade. Moralna moč je postala materialna vrednost! Ta ugotovitev je pomembna, saj nekateri vojaški in drugi strokovnjaki v svojih delih mnogokrat zagovarjajo stališča, naj se rezultat boja izkazuje skoraj izključno kot rezultanta spopada materialnih faktorjev (oborožitve in številčna moč) ter da zato v gmotnem pogledu slabotnejši partner v boju zakonito podleže materialno močnejšemu.

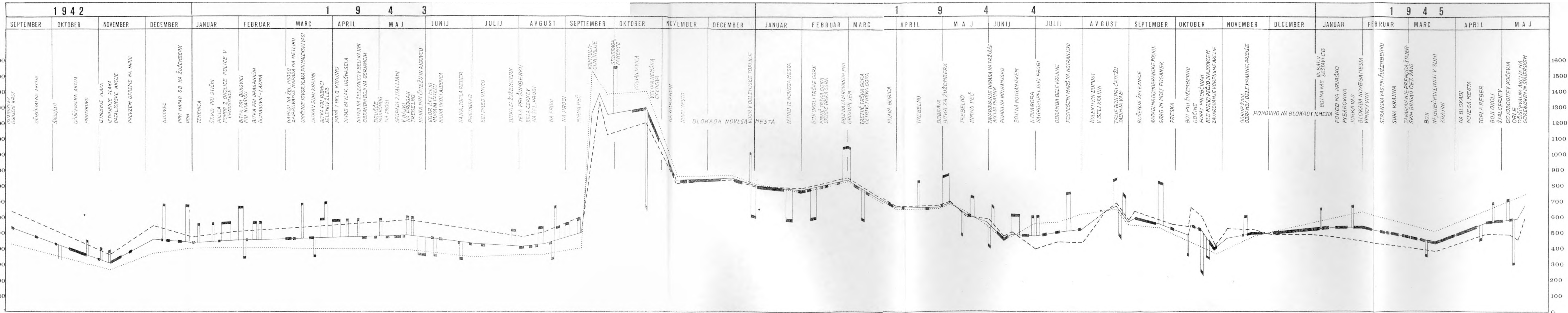
Za popolnejše razumevanje bojne zmogljivosti brigade naj nam ražen grafične slike pomagajo še statistični podatki o bojih in akcijah.

Bojna pot brigade je trajala natanko 981 dni ali dve leti, osem mesecev in dvanajst dni. Od tega je bila brigada v bojih 477 dni, 504 dni pa na bojnih pohodih ali pa je počivala.

Brigada je sodelovala v šestih bitkah, ki so skupno trajale 20 dni.** To so bile:

* Dosežke akcij in bojev smo takole nanašali na diagram bojne zmogljivosti: neodločene akcije so zabeležene na liniji teoretičnega diagrama bojne zmogljivosti, uspešne akcije se vzpno nad linijo diagrama, še enkrat višje so zabeležene popolne zmage. Prav tako in z istimi veličinami so zabeleženi pod linijo teoretičnega diagrama neuspešni boji, porazi. Ker so dimenzije obeleževanja akcij in bojev izbrane popolnoma poljubno, nam grafično točno ne določajo bojne vrednosti posameznih akcij, marveč le kažejo, ali so bile nad teoretično vrednostjo bojne zmogljivosti ali pod njo.

** Pod bitko razumemo bojno akcijo, kjer je sodelovalo jedro enot korpusa oziroma enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije v določeni pokrajini in ustrezno število sovražnih enot.

Grafična podoba bojne poti Gubčeve brigade

--- številčno stanje ...oborožitev — bojna zmogljivost

bitka pri Bukovici in Krašiću od 30. januarja do 2. februarja 1943, sodelovalo je 2000 do 2200 partizanov in 2000 do 3000 Italijanov, skupaj 4000 do 5200 mož;

bitka pri Draganićih od 9. do 10. februarja 1943. Sodelovalo je okoli 2500 partizanov in 1500 do 2000 sovražnih vojakov ali skupaj 4000 do 4500 mož;

v bitki v Suhi krajini od 15. do 20. marca 1943 se je borilo okoli 2000 partizanov in kakih 3000 sovražnih vojakov, skupaj približno 5000 mož;

v bitki pri Ribnici od 24. do 25. marca 1943 so Italijani uporabili 3308 vojakov, partizanov pa je bilo okoli 2000, skupaj kakih 5300 mož;

v prvi bitki za Žužemberk od 24. do 27. julija 1943 je sodelovalo skupaj okoli 4500 mož, od katerih je bilo na sovražni strani kakih 2500 vojakov;

v drugi bitki za Žužemberk od 1. do 4. maja 1944 je sodelovalo do 2000 partizanov in približno toliko sovražnih vojakov.

Po bojnem učinku je bila ena bitka popoln poraz za sovražnika, v štirih je bil premagan, v eni pa je bil boj neodločen.*

Brigada je napadla 37 utrjenih mest in krajev. Dosegla je tri popolne zmage (Ajdovec, Dob, Poganek), v štirinajstih primerih je dosegla delen uspeh (Temenica, Šentvid pri Stični, Mokronog, Mirna peč, Stoj draga, Kamence, Dobrava, Žužemberk, Mirna peč, Sv. Jurij pod Kumom, Gotna vas, Goba, Kočevje), sedemnajst napadov se je končalo neodločeno (Žužemberk, Polica, Drušče, Predgrad, Bela cerkev, Kostanjevica, Novo mesto, trikrat Trška gora, Pijava gorica, Zavrh, Polšnik, Stična, Preska, Vinkov vrh, Stranska vas pri Žužemberku), en napad pa je bil neuspešen (Škocjan), v dveh pa je brigada bila premagana (Trška gora in Orl'je).

V dvajsetih akcijah brigada ni uporabila topništva, v trinajstih je sodelovala artilerija z močjo od topa do baterije, v štirih napadih je sodelovala baterija topništva ali več. V teh napadih so uporabili protitankovske topove kal. 47 mm, gorske topove 75 mm ter havbice 75 in 100 mm. To orožje je bilo večinoma italijanskega izvora. Italijani niso imeli takega stre-

* Pod popolnim porazom razumemo popolno ali veliko uničenje sovražnika v obkrožitvi.

liva, ki bi bilo primerno za rušenje utrd, ker partizani preprosto utrd niso imeli. Italijani so večinoma uporabljali topništvo za obstreljevanje živih ciljev, zato so bili vžigalniki granat tako prirejani, da so granate eksplodirale trenutno, ko so priletele na cilj. To pa ni primerno za obstreljevanje utrd, kjer uporabljajo vžigalnike s poznejšim učinkom. Zaradi tega topništvo pri obstreljevanju utrd v partizanskih akcijah ni imelo ustreznega učinka, čeprav je včasih uporabljalo le pravilne vžigalnike, ki so jih izdelale partizanske delavnice ali pa so jih oskrbeli zavezniki.

Zaplenjeno topništvo tudi iz drugih razlogov ni bilo primerno za partizansko vojskovanje. Pretežno in preokorno je bilo. Množično so ga partizani lahko uporabili le pri operacijah velikega obsega.

Zato je razumljiva težnja partizanskih poveljstev, da bi dobili tako težko orožje, ki je lahko za transport in učinkovito. Misel na raketno oborožitev je že tedaj zaživela in »partop« je bil prvi partizanski korak k uresničenju take zamisli.

Gubčeva se je z raznimi sovražnikovimi enotami dvainšedemdesetkrat spopadla v manevrskem boju. Do njih je prišlo na pobudo brigade ali pa, in tako je bilo največkrat, zaradi sovražnikovih hajk in ofenziv. Zato je bilo v takih bojih za brigado manj odločilnih zmag. Podoba teh bojev je naslednja:

brigada je dosegla le eno popolno zmago (Jelenov žleb), deset bojev je bilo uspešnih, 42 neodločenih, 17 bojev se je za brigado izteklo neuspešno, v dveh pa je bila premagana (Prekopa, Občine).

Zanimivo je, da brigada kljub svoji veliki manevrski sposobnosti v manevrskih bojih ni dosegla velikih uspehov. To si moremo razložiti s tem, da se sovražnik, če ni imel velike moči, s partizanskimi brigadami ni hotel spuščati v neposredne spopade na zemljišču. Kadar je zapuščal varna pristanišča utrjenih postojank, potem se je spustil v akcijo s premočnimi silami. To pa so že bile hajke in ofenzive z večkratno premočjo na sovražnikovi strani, ki so brigado prisilile v obrambne boje. Vendar je pri tem treba ugotoviti, da je brigada glede na zanjo neugodno razmerje v moči vendarle dosegla pomembne rezultate, ki so se izkazovali v tem, da ni bila premagana, da se je uspešno izmikala obkolitvam ali pa je dobro končala obrambne boje. Spomnimo se le silovitih obrambnih

bojev brigade na Gorjancih (med veliko nemško ofenzivo). Porazov sovražniku sicer ni prizadejala, toda tudi ni dovolila, da bi bila premagana ali da bi ji prizadejali občutne izgube.

Blokada Novega mesta, ki je zaposlila Gubčevo brigado 157 dni, ni bila tipičen element partizanske taktike, pač pa ji je bistveno nasprotovala. Bila pa je posebnost v narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem. Blokado je narekovala potreba, da se ohrani osvobojeno ozemlje v Beli krajini in da se zavaruje prebivalstvo ogroženih rajonov okoli Novega mesta pred represalijami domobrancev in Nemcev. Zaradi tega je bilo nujno odstopiti od preizkušenih faktičnih prijemov partizanskega vojskovanja. Dejstvo, da je bila Bela krajina z novomeške smeri obovarovana pred invazijo in da je bilo tudi prebivalstvo kolikor toliko obvarovano pred sovražnim nasiljem, opravičuje blokado Novega mesta, čeprav je bilo za to akcijo uporabljenih več partizanskih enot, včasih celo skoraj cela divizija. Med blokado seveda Gubčeva brigada ni le sedela na ugodnih položajih in prežala na sovražnika, pač pa se je venomer bila, ko je zavračala sovražnikove čete v mesto. Blokada je bila izpolnjena z neprestanimi manevrskimi boji.

Med pomembnejše akcije Gubčeve brigade moramo prišteti še šest večjih bojev na zavarovanjih, pet velikih pohodov v težavnih razmerah in 19 velikih napadov na železniške proge in njih objekte ter vlake. V njih je sodelovala vsa brigada ali njeno jedro. Bilo pa je še nešteto uspešnih napadov na železnico in železniške objekte, ki so jih opravile manjše enote, zlasti inženirske. Žal o njih v operacijskih poročilih ni podatkov. Posebej moramo omeniti miniranje železniškega mosta pri Poganku.

Pojasniti moramo še neko značilnost v razvoju brigade. Poglavitna težnja vodstva osvobodilnega gibanja je bila, da bi se partizanske enote glede na organizacijo, občo medsebojno povezanost in bojno moč razvile v regularno jugoslovansko armado. Zato so pri akciji za razvoj enot vedno mislili na krepitev številčne in oborožitvene moči, na politično vzgojo borčevske sestave in na šolanje poveljnikov. Vendar pa hude vojne razmere na Slovenskem, zlasti pa dejstvo, da so se slovenske partizanske enote ves čas vojne borile na okupiranem ozemlju in v zaledju svetovnih front, niso dovoljevali, da se cilji osvobodilnega gibanja glede preraščanja partizanskih

enot v regularne enote jugoslovanske armade uresničijo. Namesto da bi bila moč brigade porasla na kakih 1500 mož z ustrezno oborožitvijo, je ostala brigada ves čas vojne na ravni njene obče povprečne moči. Kljub temu je brigada v razvoju in izpopolnjevanju neke uspehe vendarle dosegla. Predvsem sta se od sredine leta 1944 do konca vojne vojaška izurjenost in politična vzgojenost poveljniškega kadra v primerjavi z letom 1942 in 1943 zelo izpopolnili. Saj so skoraj vsi poveljujoči partizani imeli za seboj že vojaške šole ali politične tečaje. Izšolali so se tudi razni specialisti pri orožjih in v službah. Štabi brigade in bataljonov so razvili svoje operativne organizme. Tu je treba omeniti zlasti zvezo, ki je zelo napredovala, in pa obveščevalno službo. Brigadni štab je bil konec vojne že dobro usposobljen za operativno vodenje bojev. Če bi se bila brigada v ugodnih razmerah znašla v vrstah enot Jugoslovanske armade, kot se je to zgodilo skoraj z vsemi drugimi jugoslovanskimi partizanskimi enotami, potem lahko trdimo, da je bila organizacijsko in kadrovsko zmožna podvojiti svojo moč, s čimer bi si bila pridobila vse lastnosti, ki določajo bojno moč take taktične enote.

Brigada je nenehno razvijala tudi protitankovsko obrambo, saj so tankovske enote sovražniki zelo često uporabljali, zlasti pa Nemci proti koncu vojne. V te namene je brigada uporabila predvsem miniranje kot pasivno sredstvo protitankovske obrambe. Mine so izdelovali minerei sami ali pa so jih pošiljale partizanske delavnice, nekaj pa so jih oskrbeli zavezniki. Med aktivna orožja protitankovske obrambe prištevamo protitankovske puške, ki jih je imela brigada že kar precej, »PIAT« angleškega izvora ter topništvo, ki pa ga v boju proti tankom niso veliko uporabljali.

Protiletalska obramba ni bila kdove kako razvita, ker ni bilo veliko letalskih napadov. Brigada je uporabljala pasivna sredstva, kot je kamufliranje in le redko je razpolagala s kakim protiletalskim mitraljezom. Če je bilo treba, so partizani kar s pehotnim orožjem udarili po letalih.

Brigada je mnogo prispevala k razvoju partizanske taktike. Njeni poveljniki in poveljniki njenih sestavnih enot so imeli tenak občutek za odprta in nezavarovana mesta sovražnikove bojne razvrstitve in so usmerjali udarce prav tja, kjer je bil sovražnik najbolj občutljiv. Prosta izbira cilja je bilo

v brigadi temeljno taktično načelo, ki so ga izvajali, čeprav je brigada bila skoraj ves čas v sestavi kake operativne skupine ali pa se je borila v sestavi svoje divizije. Pobuda je bila skoraj vedno v rokah brigadnih poveljnikov, ki so usklajevali svojo akcijo z danimi nalogami višjih štabov, ne da bi bili odstopali od temeljnih načel partizanske taktike in ne da bi bili izgubili možnosti za razumevanje razmer, ki so se med bojem naglo menjale. Pod takim vodstvom so borci zlahka obvladovali bojne težave ter k zmagi prispevali napore in žrtve.

Tudi Gubčeva brigada je tako prispevala, da se je med vojno razvijalo razumevanje za velike prednosti partizanskega vojskovanja, kar je pripomoglo, da je ideja splošnega ljudskega odpora postala tudi po vojni zmagovita. Zakaj ideji občega ljudskega odpora se ni mogoče odreči spričo dokazane perspektivne možnosti za zmago. S tem je bila podana v zgodovini vojna nova kvaliteta, ki odpira obzorja za pridobitev svobode in neodvisnosti tudi majhnim in zatiranim narodom.

Posebno mesto med enotami narodnoosvobodilne vojske Slovenije si je brigada pridobila z izrednim političnim delom ter s tesno in pristržno povezavo s civilnim prebivalstvom. Koderkoli je hodila, je prirejala mitinge, pomagala prebivalstvu pri odpravljanju nadlog in ga z bojem in navzočnostjo bodrila v najhujših trenutkih. Velik je njen delež v zaslugah, da je ostala privrženost ljudstva osvobodilnemu gibanju tudi v najbolj kočljivih trenutkih neomajna. Pod njenim okriljem se je razvijalo kulturno delo, ki je bilo odsev človeške in čustvene sproščenosti mnogoterih borcev in bork, ki so ustvarili nepozabna dela v preprostem pesništvu in raznih oblikah kulturnega delovanja.

Organizacija komunistične partije je v brigadi izpolnjevala pomembne naloge. Njen vpliv se ni kazal le v bojnih uspehih, marveč tudi v utrjevanju revolucionarne zavesti gubčevcev. Že od meseca maja 1944 je komunistična partija povezovala okoli 50 odstotkov partizanov kot člane partije, njene kandidate in skojevice.

Več kot 3000 borcev je v brigadi doživljalo nepozabne trenutke osebnostnega razvoja v surovih vojnih razmerah. Ko se je vojna zmagovito končala, so bili gubčevci prekaljeni borci, ki so začeli na svoja ramena prevzemati nove težavne naloge za razvoj socialistične družbe.

POVELJNIŠKI KADER

Komandanti brigade

Mihevc Edo-Dore Trdina	od 4. 9. 1942	do 16. 9.1942
Ambrožič Lado-Jure Novljan	od 16. 9. 1942	do 12. 1.1943
Zgonc Tone-Vasja Dražan	od 12. 1. 1943	do 20. 2.1943
Malnarič Jože-Križevski	od 20. 2. 1943	do 14. 7.1943
Potočar Stane-Lazar	od 14. 7. 1943	do 17. 12.1943
Hribar Janez	od 17. 12. 1943	do 4. 8.1944
Mojškerc Vinko-Jesen	od 4. 8. 1944	do 1. 10.1944
Avbelj Franc-Lojko	od 7. 10. 1944	do 5. 11.1944
Kramarič Anton	od 5. 11. 1944	do 15. 5.1945

Politični komisarji brigade

Ambrožič Lado-Jure Novljan		od 4. 9. 1942	do 16. 9.1942
Avbelj Viktor-Rudi Hrast		od 16. 9. 1942	do 12. 1.1943
Vrečko Zvonimir-Tinč	Gojčič	od 12. 1. 1943	do 20. 2.1943
Pirkovič Franc-Čort		od 20. 2. 1943	do 14. 7.1943
Vrečko Zvondmir-Tinč	Gojčič	od 14. 7. 1943	do 7. 9.1943
Keržič Ciril-Metod		od 12. 9. 1943	do 24. 9.1943
Vipotnik Janez		od 25. 9. 1943	do 12. 2.1944
Radulović Branko		od 12. 2. 1944	do 20. 3.1944
Groznik Ivan-Vanja		od 20. 3. 1944	do 15. 7.1944
Skrlj Stane		od 21. 7. 1944	do 15. 5.1945

Namestniki komandanta brigade

Majcen Dušan-Nedeljko	od 16. 9. 1942	do 3. 11.1942
Jevtić Predrag-Dragan	od 3. 11. 1942	do 12. 1.1943
Potočar Stane-Lazar	od 20. 2. 1943	do 14. 7.1943
Borštnar Robert-Rade	od 14. 7. 1943	do 25. 8.1943
Cubrić Mile	od 25. 8. 1943	do 14. 9.1943
Grčar Alojz-Mitja	od 14. 9. 1943	do 12. 2.1944
Konvalinka Savo	od 12. 2. 1944	do 30. 6.1944
Cerne Zvone	od 30. 6. 1944	do 31. 7.1944

Dimnik Karel-Čali	od 1. 8. 1944 do 14. 8.1944
Šubic Miran-Janez	od 16. 8. 1944 do 26. 1.1945
Vojnović Milan	od 1. 2. 1945 do 15. 5.1945

Načelniki štaba brigade

Tanasković Rajko	od 12. 1. 1943 do 30. 3.1943
Brajović Petar-Pero	od 30. 3. 1943 do 12. 9.1943
Mišić Miha	od 24.11. 1943 do 28. 12.1943
Kreše Franc-Čoban	od 5. 2. 1944 do 26. 6.1944
Gaberc Bogomir-Huso	od 26. 6. 1944 do 16. 8.1944
Krištof Miha	od 24. 8. 1944 do 6. 10.1944
Drenik Vinko	od 11.10. 1944 do 6. 5.1945

Namestniki političnega komisarja brigade

Dobravec Zoran	od 16. 9. 1942 do 7. 10.1942
Bravničar Dušan-Veljko	od 7.10. 1942 do 20. 2.1943
Kolar Franci	od 20. 2. 1943 do 14. 6.1943
Keiržič Ciril-Metod	od 14. 6. 1943 do 12. 9.1943
Peršić Bogomir-Marko	od 12. 9. 1943 do 2. 1.1944
Taufer Karel-Sarli	od 2. 1. 1944 do 30. 7.1944
Umek Viktor	od 5. 8. 1944 do 24. 8.1944
Bratož Hinko-Oki	od 24. 8. 1944 do 16. 10.1944
Gačnik Humbert-Humbi	od 16. 10. 1944 do dec. 1944
Bratož Hinko-Oki	od dec. 1944 do 15. 5. 1945

Komandanti I. bataljona

Švara Dušan-Dule	od 4. 9. 1942 do 19. 9.1942
Zgonc Anton-Vasja	od 19. 9. 1942 do 12. 1.1943
Prijatelj Jože-Slobodan	od 12. 1. 1943 do 20. 2.1943
Zgonc Anton-Vasja	od 20. 2. 1943 do 6. 4.1943
Sekimik Janko-Simon	od 6. 4. 1943 do 30. 5.1943
Rojšek Franc-Jaka	od 30. 5. 1943 do 15. 9.1943
Gaberc Bogomil-Huso	od 15. 9. 1943 do 20. 3.1944
Dimnik Karel-Čali	od 20. 3. 1944 do 26. 5.1944
Krištof Miha	od 5. 6. 1944 do 24. 8.1944
Košir Ivan-Ris	od 24. 8. 1944 do 30. 9.1944
Skrbec Alojz-Milan	od 30. 9. 1944 do 30. 10.1944
Pucelj Miha	od 30.10. 1944 do 15. 12.1944
Kovačič Anton	od 17. 2. 1945 do 15. 5.1945

Politični komisarji I. bataljona

Pelko Florjan-Cveto	od 4. 9. 1942 do 19. 9.1942
Venišnik Milan-Savinc	od 19. 9. 1942 do 12. 1.1943
Umberger Franci	od 12. 1. 1943 do 8. 2.1943
VipSKnik Janez	od 8. 2. 1943 do 6. 4.1943

Stemad Ivan	od 6. 4. 1943 do 25. 8.1943
Silih Niko-Boriš	od 25. 8. 1943 do 24. 9. 1943
Dimnik Karel-Čali	od 24. 9. 1943 do 30. 10.1943
Černe Jože	od 30. 10. 1943 do 19. 12.1943
Jakomin Jože-Crni	od 19. 12. 1943 do 27. 2.1944
Umek Viktor	od 27. 2. 1944 do 4. 8.1944
Mužić Boris	od 4. 8. 1944 do 15. 5.1945

Komandanti II. bataljona

Sever Egidij-Štefan	od 4. 9. 1942 do 10. 10.1942
Hostnik Ivan-Jovo	od 10. 10. 1942 do 12. 1.1943
Marjanović Aleksander-Leko	od 12. 1. 1943 do 20. 1.1943
Hostnik Ivan-Jovo	od 20. 1. 1943 do 2. 2.1943
Kolar Franci	od 2. 2. 1943 do 20. 2.1943
Brajiović Petar-Pero	od 20. 2. 1943 do 30. 3.1943
Cubrić Mile	od 30. 3. 1943 do 25. 8.1943
Kreše Frainc-Čoban	od 25. 8. 1943 do 25. 9.1943
Mazovec Franc-Risto	od 25. 9. 1943 do 16. 12.1943
Pezdir Ivan-Slavo	od 16. 12. 1943 do 26. 2.1944
Mežnaršič Stane	od 26. 2. 1944 do 25. 3.1944
Pezdir Ivan-Slavo	od 25. 3. 1944 do 29. 7.1944
Erbežnik Drago-Zan	od 30. 7. 1944 do 1. 9.1944
Pečanac	od 1. 9. 1944 do 7. 9.1944
Kovačič Anton-Tone	od 8. 9. 1944 do 15. 12.1944
Kavčič Milan-Tiger	od 15. 12. 1944 do 31. 12.1944
Kraševac Adolf	od 31. 12. 1944 do 17. 2.1945
Kavčič Milan-Tiger	od 17. 2. 1945 do 25. 2.1945
Novak Justin	od 25. 2. 1945 do 15. 5.1945

Politični komisarji II. bataljona

Vrečko Zvone-Tinč Gojčič	od 4. 9. 1942 do 12. 1.1943
Taurer Franc-Plahun	od 12. 1. 1943 do 2. 2.1943
Vrečko Zvone-Tinč	od 20. 2. 1944 do 14. 7.1943
Radulović Branko	od 14. 7. 1943 do 10. 9.1943
Škrli Stane	od 10. 9. 1943 do 21. 7.1944
Šest Ludvik	od 23. 7. 1944 do 11. 9.1944
Vovko Frane	od 12. 9. 1944 do 1. 2.1945
Lukek Henrik	od 1. 2. 1945 do 9. 4.1945
Sušteršič Janez	od 10. 4. 1945 do 15. 5.1945

Komandanti III. bataljona

Potočar Stane-Lazar	od 4. 9. 1942 do 20. 2.1943
Borštnar Robert-Rade	od 20. 2. 1943 do 14. 7.1943
Hribar Janez	od 14. 7. 1943 do 17. 12.1943
Sali Karei	od 17. 12. 1943 do 31. 1.1944
Dimnik Karel-Čali	od 1. 2. 1944 do 6. 3.1944
Čmigoj Mirko	od 10. 3. 1944 do 25. 3.1944
Krištof Miha	od 25. 3. 1944 do 30. 4.1944

Omerza Viktor	od	1. 5. 1944	do	2. 7.1944
Cmigoj Mirko	od	2. 7. 1944	do	22. 7.1944
Muc Janez	od	2. 8. 1944	do	14. 9.1944
Pucelj Miha	od	14. 9. 1944	do	10. 10.1944
Majerle Anton-Bojan	od	10. 10. 1944	do	15. 11.1944
Škrbec Alojz-Milan	od	15. 11. 1944	do	10. 12.1944
Košir Ivan-Ris	od	10. 12. 1944	do	15. \5.1945

Politični komisarji III. bataljona

Babič Lado	od	4. 9. 1942	do	16. 9.1942
Kolar Franci	od	16. 9. 1942	do	2. 2.1943
Terpin Zdravko	od	2. 2. 1943	do	20. 7.1943
Dolenc dr. Milan	od	20. 7. 1943	do	30. 8.1943
Radulović Branko	od	5. 9. 1943	do	22. 10.1943
Dimnik Karel-Čali	od	30. 10. 1943	do	30. 12.1943
Radulović Branko	od	2. 1. 1944	do	12. 2.1944
Pegan Ludvik-Lujo	od	12. 2. 1944	do	2. 4.1944
Močilnik Radko	od	30. 4. 1944	do	16. 4.1945
Smolnikar Alojz	od	16. 4. 1945	do	15. 5.1945

Komandanti IV. bataljona

Zgonc Anton-Vasja	od	4. 9. 1942	do	19. 9.1942
Logar Jože-Slovan	od	25. 8. 1943	do	17. 9.1943
Kolar Franc-Franček	od	9. 10. 1943	do	27. 11.1943
Omerza Viktor	od	27. 11. 1943	do	aprila 1944
Avbelj Franc-Lojko	od	aprila 1944	do	5. 6. 1944

Politični komisarji IV. bataljona

Venišnik Milan-Savinc	od	4. 9. 1942	do	19. 9.1942
Stemad Ivan	od	25. 8. 1943	do	17. 9.1943
Stare Ivan	od	9. 10. 1943	do	5. 6.1944

SEZNAM GUBČEVCEV

- Abolnar Franc, 1923, Gabrovka
 Abram Vera, 1922, Ljubljana
 Ačkun Milena-Črnotaska, 1933
 Adlešič Rudolf, 1927,
 Čudno selo — Cmomelj
 Agadžan Amiro, 1917, Gorodky
 (ZSSR)
 Ajdišek Jože-Riko, 1918
 Ajlec Anton, 1922, Selišči
 Alauf Stane, 1922, Gore — ■
 Hrastnik
 Albiani Gašper, 1924, Limovci
 Alič-Ciro
 Almirov Aljoša (ZSSR)
 Ambrož Filip, 1916, Ljubljana
 — Polje
 Ambrožič Lado-Novljan, 1908,
 Catež ob Savi
 Amf Franc-Frenk, 1918, Breška
 vas — Sentjemej
 Anderlič Franc, 1923, Drečji vrh
 — Trebelno
 Andoljšek Jože, 1923, Semič
 Andrezzi Dečo, 1921, Sivelo
 Andrejašič Franc, 1927,
 Podgorje — Kozina
 Anželj Albin, 1927, Gorenja vas
 11946
 Anžič Andrej, 1906
 Anžič Anton-Zamorec, 1915,
 Dobrunje
 Anžlovar Franc, 1922, Vel.
 Bučna vas
- Arbajter Martin, 1917,
 Zg. Tinsko
 Arh Janez-Janez, 1917, Velika
 vas — Krško
 Artac Ivan, 1926
 Arzenšek Avgust, 1916, Soteska
 — Šmarje
 Ašič Anton, 1905, Zdole —
 Krško
 Ašič Ivan, 1925, Veliki dol
 Avbelj Franc-Lojko, 1914,
 Trnjava pri Lukovici
 Avbelj Viktor-Rudi, 1914,
 Prevoje
 Avguštin Florijan
 Avguštin Janez, 1907, Gor.
 Sušica — Dol. Toplice
 Avguštin Jože
 Avsec Franc, 1910, Domžale
 Avsec Vinko, 1923, Gotna vas
 Avsenik Alojz, 1914, Drganja
 sela
 Ažman Marjan-Iztok, 1925,
 Jesenice
 Ažnoh Ivan, 1904, Podgorje —
 Slovenj Gradec
 Babič Jože
 Babič Oktavij
 Babič Polde, 1923, Bedenj —
 Cromelj
 Babič Stane, Hrastnik
 Babnik Stanko, 1914, Osterfeld
 (Nemčija)

Bačar Jože, 1901, Grudnica
 Bačar Lado-Tine, 1926, Planina
 Bačnik Lado, 1921, Ljubljana
 Bađovinac Danijel, 1928,
 Stopiče-Novo mesto
 Bađovinac Niko, 1923, Kamenice
 — Metlika
 Bađovinac Pero, 1926, Šilko
 Bahovec Zlatko-Stjepan, 1921,
 Ljubljana
 Bajc Jože-Netopir, 1897,
 Zagreb
 Bajc Jože, 1925, Zameško
 Bajič Jure, 1919
 Bajt Ivo, 1926, Ponikve-Tolmin
 Bajželj Stane, 1924, Vevče
 Bakše Ivan, 1925, Mihovica —
 Sentjernej
 Bale Franc, 1922, Vrh —
 Mokronog
 Baloh Anton
 Baloh Jože
 Baltič Stane, 1908, Stična
 Ban Alojz, 1926, Prelože
 Ban Anton, 1913, Prelože
 Ban Janez-Zori, 1924, Vel.
 Brusnice
 Ban Jože, 1926, Prelože
 Ban Jože, 1906, Prelože
 Ban Ivan, 1926, Dol. Maharovec
 Bandelj Santin
 Bandelj Zeljko, 1926, šmarje —
 Koper
 Banič Jože-Tone, 1923,
 Stara Bučka
 Banovec Silvo-Leon, 1926,
 Ljubljana
 Baraga Ludvik, 1911, Dolenja
 vas — Cerknica
 Barbič Alojz, 1927, Hrastek —
 Podbočje
 Barbič Jože, 1920, Kostanjevica
 Barborič Anton, 1920, Gorenja
 vas — Šmarjeta
 Barle Albin-Zoran, 1926,
 Sent j uri j
 Barle Roman, 1923, Gor.
 Podboršt
 Barlič Rozalija-Rozi, 1925,
 Kotredež — Zagorje
 Bartolj Anton, 1908, Bistrica

Bartolj Janez, 1906, Hrastno
 Bartolj Jože, 1919, Cerovec
 Bartolj Slavko-Slavko, 1916,
 Dol. Straža
 Basle Anton, 1907, Šmatevž —
 Gomilsko
 Batič Vilko, 1914, Trst
 Baycon Boris-Čiko, 1922,
 Ljubljana
 Bavdek Janez, 1908, Jurka vas
 Becele Jože, 1902, Sela pri
 Ratežu
 Bejtović Ali
 Belavič Jurij
 Belavič Matija-Mate, 1916,
 Vinica
 Beici jan Marija, roj. Sa je, 1926,
 Brezje
 Belčič Alojz-Bojan, 1924,
 Planina
 Bele Leopold, 1923, Kočice
 — Zetale
 Bele Miha, 1897, Mihovec
 Bele Vinko, 1909, Novo mesto
 Belšak Franc-Savo, 1891,
 Spuhlje pri Ptuj
 Belšak Maks-Franc, 1922,
 Spuhlje pri Ptuj
 Bembič Oktavij
 Benčič Franc, 1908, Pomjan
 Benčič Lazar, 1914, Zupančiči
 Benčič Valerij
 Benčina Ivan-Iko, 1928,
 Praproče pri Vel. Laščah
 Berce Sergej, 1916, Ljubljana
 Berčič Miha-Maks, 1911, Sostro
 Beretič Albin, 1921, Šmarjeta
 11971
 Beretič Slavko, 1923
 Bergant Franc, 1908, Poljane
 Bergant Janez
 Berjak Jože, 1912, Šmihel —
 Novo mesto
 Berkopec Franc, 1899, Podgrad
 Bemik Anton, 1924, Kaplja
 pri Mariboru
 Bernardi Franc, 1926,
 Calija — Izola
 Bernardi Vid, 1924, Calija —
 Izola

Bernardi Viktor, 1926, Calija — Izola
 Bernjak Viktor
 Bemot Ivan-Zivko, 1914, Ljubljana
 Berus Avgust-Branko, 1925, Kuzarjev kal
 Berus Jože-Ris, 1921, Kuzarjev kal
 Berus Jože, 1925, Daljnji vrh
 Berus Polde
 Beškovnik Jemej, 1917, Skomarje pri Zrečah
 Beve Franc, 1905, Beli grič — Mokronog
 Beve Ivan, 1913, Gornji grad
 Beve Janko, 1904, Hrastnik
 Beve Jože, 1919, Debenc
 Beve Vinko, 1922, Mar tin ja vas
 Bevk Anton, 1921, Gor. Jesenice
 Bevk Jože, 1903, Dol. Novaki 11954
 Bevk Stane, 1923
 Bevk Viktor, 1910, Cerkno
 Bezjak Jože, 1923, Moškanjeci
 Bezovnik Jurij, 1923
 Biček Martin. 1913. Gaberje
 Bičič Janez, 1902, Sentviška gora
 Bizjak Aleksander-Gustelj, 1924, Rakovnik
 Bizjak Miha, 1902, Otalež 11966
 Bizjak Polde, 1921, Rakovnik
 Bizjak Rudolf, 1918, Rakovnik
 Bizovičar Drago, 1914
 Blatnik Frane, 1920, Stranje — Šentjemej
 Blatnik Franc-Boris, 1922, Grčevje
 Blatnik Franc, 1924, Stranje — Šentjemej
 Blatnik Ivan, 1910, Motnik
 Blaznik Alojz, 1925, Ševnica
 Blažič Drago, 1917, Žiri
 Blažič Jakob, 1925, Ragovo — Novo mesto
 Blažič Janez, 1905, Grič — Sela
 Bočko Franc, 1922, Hrastnik
 Bogataj Jaka-Mali, 1932, Gabersko
 Bogataj Vladimir, 1919, Novo mesto
 Bogdanovič Gabrijel, 1922, Male Lešče — Čmomej
 Bogolin Albin, 1927, Veliki dol
 Bohanc Franček
 Bohinc Janez, 1912, Zalog — Komenda
 Bohte Alojz, 1903, Dol. Lakovnice
 Bohte Rudi, 1914, Vinja vas
 Boje Jože, 1925, Zameško
 Bokal Albert, 1900, Trbovlje 11961
 Bokal Anton, 1904, Limorce — Vransko
 Bokal Vojteh
 Bolčič-Bolsi Guido, 1910, Škofije-
 Bolčič Stelio, 1925, Fobegi — Koper
 Bole Franc
 Boldin Anton-Boris, 1919, Zagorica
 Boltez Anton, 1924, Gaberje
 Bon Ivan, 1924, Zabrdje
 Bonin Pavel, 1909
 Bordon Marjan, 1905, Dekani
 Borojevič Cirila — roj. Ulčakar — Novo mesto
 Borštnar Aleksander, 1928, Mokronog
 Borštnar Anton-Maks, 1925, Tržišče
 Borštnar Jože, 1925, Most pri Trebnjem
 Borštnar Jože-Miran, 1926, Tržišče
 Bosolan Angelo
 Božič Albert, 1898, Trbovlje 11969
 Božič Anton, 1910, Sabonje — Podgrad
 Božič Franc
 Božič Janez, 1902, Oglenik 11965
 Božič Martin, 1925, Vrbje — Kostanjevica
 Božič Rajko, 1924, Trst
 Bračika Dane, 1905, Dragatuš
 Bradač Albin-Rudi, 1920, Novo mesto

Brađac Franc
 Brađac Ivan, 1908, Dolga vas
 Brađac Jože, 1919, Loška vas —
 Dol. Toplice
 Brađac Jože-Pepe, 1922,
 Rapijevo
 Brađac Jože, 1907, Polje — Dol.
 Toplice
 Brajer Franc, 1918, Dol.
 Kairteljevo
 Brajer Jože, 1913, Dol.
 Karteljevo f 1950
 Brajović Petar-Pero, 1915,
 Danilovgrad
 Bratković Albert, 1908, Bilje
 Bratković Avgust, 1913,
 Bela cerkev
 Bratković Miklavž
 Bratož Hinko-Oki, Ljubljana
 Bratuž Jože, Tiger, 1925,
 Gorenja Kanomlja
 Bravničar Dušan-Veljko, 1919,
 Hrastnik
 Brčar Pavel, 1909, Kamnje
 Bregar Alojz, 1913, Stehanjavo
 Bregar Jože, 1926, Cerov log
 Brelih Savo-Jan, 1927,
 Ljubljana
 Brelih Silvo
 Brenčič Leopold-Sarab, 1884,
 Reka
 Brenšak Janez, 1906, Komenda
 Bretič Albin, 1921, Šmarjeta
 Breznik Franc, 1906, Zg. Tuhinj
 11966
 Brezovar Milan, 1917, Sentrupert
 Brezovar Rado, 1925, Sentrupert
 Brezovšek Alojz, 1926, Levpa
 Brezovšek Adolf, 1911, Vransko
 Brežan Avgust, 1911, Borgt
 Brglez Stane, Oplotnica, 11946
 Brinjevec Anton, 1905,
 Dolge njive
 Brinovc Miha, 1927, Gomilsko
 Bemetič Anton, 1924, Nasirec —
 Kozina
 Brodarić Mirko, 1901, Krasina
 Brouč Štefan, 1923, Rut —
 Tolmin
 Brudar Franc, 1901, Novo mesto
 Brulc Franc, 1919, Vel. Slatnik
 Brulc Jože, 1910, Gaberje
 Brulc Ludvik, 1927, Grič —
 Trebnje
 Brun Berti, 1923, Hrušica —
 Jesenice
 Brus Jože
 Brusnik Anton, 1914, Ravne na
 Koroškem
 Brzokovič Jože
 Bubnič Anton, 1908, Poljane —
 Sežana
 Bubnič Franc, 1927, Poljane —
 Sežana
 Bubnič Jože-Bukovišek, 1911,
 Zajelše
 Buchvald Ivan, 1913, Lučanci
 (CSR) 11964
 Bučar Ivan-Janko, 1919,
 Ljubljana
 Bučar Ludvik
 Bučar Savo, 1923, Adlešiči
 Buh Ferdo, 1922, Novo mesto
 Bukovec Ciril, 1923, Velika Loka
 Bukovec Jože-Marko, 1922,
 Ljubljana 11963
 Bukovec Jože 1925, Koroška vas
 Bukovec Stanko, 1925, Loška vas
 Bule Franjo-Kajetan, 1901,
 Sentrupert
 Bule Marko, 1926, Mirna
 Bule Stane-Rintintin, 1924,
 Mirna
 Burger Janez-Slavko, 1920,
 •Hraše
 Burger Alojz-Cene, 1917, Šmihel
 Burja Fanička, roj. Rosulnik,
 1921, Šenkov turn
 Burja Jakob, 1908, Vrh nad
 Krašnjo
 Burja Slavka, 1926, Šutna —
 Podbočje
 Buser Franc-Kenik, 1905,
 Ponikve — Kranj
 Butala Ciril, 1926, Trstenik
 Butala Milan-Felko, 1925,
 Trstenik 11949
 Butinar Mirni roj. Stare, 1890
 Cah Karei, 1903, Crni kal
 Canjko Tugomir, 1915, Zagorje

Cebe Jože, 1924, Planica —
 Fram
 Cedilnik Janez-Ciril, 1918,
 Zg. Gameljne
 Cegnar Franček
 Čehuta Franc, 1906, Drča —
 Sentjernej
 Cencelj Ivan, 1909, Zagorje
 Cencelj Vlado-Zivko, 1921,
 Špitalič — Motnik
 Cerar Franc-List, 1926,
 Sp. Tustanj
 Cerar Janez, 1927, Imeno
 Cerar Maks-Vitez, 1924,
 Lukovica
 Cergolj Boris-Zmago, 1920,
 Vatovlje
 Cesar Anton, 1922, Novo mesto
 Cesar Franc, 1924, Veliki kal
 Cesar Milan, 1926, Mokronog
 Cestnik Franc
 Ciglič Alojz, 1925, Steverjan
 Cihler Drago
 Cimermančič Franc, 1912,
 Velike Brunsice
 Cimerman Ferdo, 1914, Dol pri
 Koštancu
 Colarič Anton, 1908, Zalog —
 Novo mesto
 Colarič Jurij, 1904, Zagreb
 Colarič Stanko, 1919, Cegelnica
 Colja Stane-Feli, 1913,
 Gabrovica
 Colnar Franc, 1923, Gabrovka
 Coronica Luigi, 1920, Umag
 Cugelj Franc, 1915, Tihoboj f
 Cugelj Rudolf, 1925, Drganja
 sela
 Cunk Jože, 1923, Orehovac
 Cvelbar Jože, 1925, Sp. Lakence
 Cvenkelj Ivan, 1913,
 Kamna gorica
 Cvenkelj Tatjana roj. Tacar,
 1925, Ljubljana
 Cvetan Franc, 1923, Gor.
 Kamence
 Cadež Milan-Aleksander, 1919,
 Hotovlje
 Cadonič Mirko, 1922, Zilja vas
 Camas Franc
 Cančar Ludvik
 Cebular, 1904, Stična
 Čečelič Franc, 1915, Regerča vas
 Čeh Polde, 1928, Dobravica —
 Sentjernej
 Čekuta Franc
 Cerček Alojz, 1913, Mokronog
 Cerček Peter-Pero, 1907,
 Mokronog
 Cergulj Jože
 Cerin Anton, 1902, Plužnje —
 Čerkno t
 Cerin Miha-Aleš, 1917,
 Ljubljana
 Černač Anton-Tarzan, 1905,
 Matenja vas — Postoj na
 Černe Feliks-Živanovič, 1909,
 Zavoglje 11945
 Černe Franc, 1925, Dobravice —
 Metlika
 Černe Franc-Kemik, 1917
 Černe Jože, 1919, Zagorica
 Černe Pavle-Venče, 1912,
 Zavoglje t 1945
 Černe Šrečko-Sašo, 1921,
 Boh. Bistrica
 Černe Stanislav, 1913. Zagorica
 11971
 Černe Zvone, Ljubljana
 Čemič Avgust, 1928, Bukovica
 Černič Barica, 1921, Maribor
 Čemiler Jože-Dimež, 1915
 Černjak Jože, 1909, Mislinje
 Černjak Viktor, 1910, Turjak
 Černugelj Martin, 1902,
 Gabrovec — Metlika
 Česnik Stanko, 1915,
 Ljubljana
 Čiča Dušan
 Čodarič Niko
 Čok Ivan, 1903, Trst
 Copič Pavia (por. Zgavec), 1918,
 Zagorje — Postojna
 Coš Anton, 1924, Račiča pri
 Liti j i
 Což Anton, 1918, Metnaja
 Cresnik Alojz, 1917, Sv. Križ —
 Mokronog
 Cretnik Davor
 Čmič Matija

Čmigoj Ivan, 1926, Gradene —
 Žužemberk
 Čmigoj Mirko, 1915, Otlica
 Čmugelj Martin, 1902, Gabrovec
 — Metlika
 Črtalič Silvo, 1924, Studenci —
 Sevnica
 Čubrić Mile, 1919, Kamenica
 Čučnik Alfonz, 1928, Orehovec
 — Kostanjevica
 Čuk Jože, 1904, Planina
 Čuk Jože-Sokol, 1923, Gaberje
 Čuk Stefan, 1926, Idrija
 Daneu Simon-Cene, 1901,
 Kontovelj
 Debeljak Leo, 1924, Idrija
 Debeljak Milan-Rupnik, 1924,
 Kranjska gora
 Debemardi Franc, 1908, S'marje
 — Koper
 Debevc Anton, 1920, Rakitna
 Defrancesci Ivan
 Dekleva Anton-Nino, 1927,
 Ljubljana
 Dekleva Jože, 1907, Zajelše —
 II. Bistrica
 Demšar Janez, 1922
 Derganc Franc, 1925, Češča vas
 Derganc Janez, 1912, Dol.
 Kamence
 Derganc Polde, 1926, Potok
 Dergen Maks, 1924, Smočec
 Deršak Rudi-Juš f 1972
 Deu Peter, 1918, Mokronog
 Deželan Franc, 1925, Brusnice
 Dežman Anton-Tonček, 1920,
 Lesce
 Dežman Janez, 1911, Ribno —
 Bled
 Diković Ivan, 1918, Filipane —
 Pula
 Dimnik Karlo-Čali, 1918,
 Sp. Kašelj
 Dinghauser Tomaž, 1914,
 Ostrožnik
 Doberlet Franc-France, 1914,
 Ljubljana
 Dobravec Zoran, 1911, Brod —
 Kostanjevica
 Dobri la Milan, 1907, Rodik
 Dobrinja Franc

Dolenc Fani, 1912, Sentrupert
 Dolenc Franc-Frenk, 1914,
 Sentrupert
 Doienc dr. Milan-Milan, 1907,
 Buzet
 Dolenc Vera, 1921, Mokronog
 Dolinar Valentin, 1909, Skofja
 Loka
 Dolinšek Franc
 Dolinšek Ludvik, 1920, Lamovje
 Doljak Ivan, Gorica
 Dolžan Ivan-Aleksander, 1913,
 Dovje — Mojstrana
 Dominko Milenko
 Domjanovič Gabrijel, 1928,
 Draga — Suhor
 Domnik Jože-Igo, 1925,
 Razvanje — Maribor
 Domik Ivan, 1926, Sv. Miklavž
 — Celje
 Dragan Franc, 1924, Dol.
 Jesenice
 Dragan Jože-Drago, 1924,
 Podtun — Trebelno
 Dragan Milan, 1926, Golobinjek
 Dragonja Branko, 1925,
 Sentviška gora
 Dragoš Janez, 1915, Griblje
 Drakulić Jovo
 Drašler Tone-Jurič, 1914,
 Trebnje
 Dremelj Jože-Perun, 1913,
 Ivančna gorica
 Drenik Ferdo-Bradač, 1919,
 * Mima 11965
 Drenik Jože
 Drenik Vinko, 1920, Petrovče
 Drganc Alojz, 1926, Češča vas
 Drganc Franc, 1926
 Drganc Franc-Tarzan, 1907
 Drganc Silvester, 1922,
 Ljubljana
 Drnovšek Hinko, 1906, Zagorje
 Drnovšek Karei
 Dmovšek Slavko, 1911, Ržiše —
 Zagorje
 Drobnič Anton, 1915, Rovinje
 Drobnič Jože, 1912, Rovinje
 Dubovik Valentin, 1924, Harkov
 (ZSSR)

Dular Franc, 1921, Regerča vas
 Eramita Karei, 1927, Nazarje
 Erazmo Lucio, 1923, Pessara
 (Italija)
 Erbežnik Alojz, 1926, Gornje
 Polje
 Erbežnik Drago-Zane
 Erbežnik Milan, 1910,
 Kostanjevica
 Erčulj Vinko, 1913, Podgora
 Erjavec Anton, 1903, Ratež
 Erjavec Anton, 1922, Gor.
 Suhadol
 Erjavec Franc, 1911, Sp. Idrija
 Erjavec Franc-Doro, 1921,
 Sp. Slivnica
 Erjavec Ivan, 1911, Spodnja
 Idrija
 Erjavec Miha
 Erjavšek Milka roj. Miklič, 1920,
 Cesta — Dobropolje
 Erman Jože, 1923, Krmelj
 Eržen Jože, 1921, Vrh pri
 Trebelnem
 Eržen Rudolf-Anton, 1911,
 Idrija
 Est Vladimir, 1927
 Fabjan Drago-Pajk, 1915,
 Višnja gora
 Fabjan Jože, 1910, Zagorica
 Fabjan Jože, 1921, Gradnje
 Fain Zofka roj. Repovž, 1926,
 Trbovlje
 Fajdiga Franc-Zelen, 1925,
 Kočevje
 Fajmut Jože, 1908, Crna
 Fajt Franc, 1922, Ponikve
 Felc Ivan
 Felician Franc, 1897, Celje
 Feltrin Andrej, 1913, šentviška
 gora
 Femec Alojz, 1907, Stehanja vas
 Ferenc Drago, 1922, Logarovci
 Ferlež Milan-Svejk, 1920,
 Ljubljana — Zalog
 Ferme Ivan, 1914, Prekopa
 Filip Rudolf
 Filipovič Ivan, 1922, Travniki
 Filipuzzi Mario
 Fink Alojz
 Fink Anton-Ante, 1918,
 Podhosta
 Fink Anton, 1923
 Fink Ignac, 1923, Podtum
 Fišter Franc, 1915, Lakence —
 Mokronog
 Fišter Ivan, 1923, Gornje
 Lakence
 Flego Franc
 Flis Milan, 1924, Ihan
 Flisek Julijana-Olga, 1926,
 Rečica
 Florjančič Ludvik, 1923
 Fon Andrej, 1904, Trnovo —
 Kobarid
 Fon Jože-Joco, 1903, Kobarid
 Fonda Franc-Brko, 1915, Lokev
 — Divača
 Foršček Alojz, 1925, Prapreče
 Foršček Alojz, 1925, Potok
 Foršček Vinko, 1927, Prapreče
 Fortič Bojan
 Fortunat Ivan, 1906, Sv. Lucija
 Franco Jožef, 1906, Piran
 Franjga Anton-Sokol, 1923,
 Rastovci — ■ Novi Travniki
 Frank Alojz, 1927, Bitnje
 Frankovič Anton-Oton, 1923,
 Dolace — Kostanjevica
 Frankovič Janez
 Frantar Anton-Fernandel, 1926,
 Ljubljana
 Frbežar Jože
 Fricelj Franc, 1928, Gornji grad
 Frkov Anton-Tonček, 1923,
 Ljubljana
 Fugina Vinko, 1927
 Fuks Ivan, 1925, Dolenjske
 Toplice
 Fužinar Ignac, 1917, Dolenjske
 Toplice
 Gaberc Bogomir-Huso, 1914,
 Ptuj
 Gabrič Franc, 1917, Kozaršče —
 Stari trg
 Gabrijel Mirko, 1922, Ševnica —
 Trebnje 11970
 Gabrijelčič Jože, Sp. Slivnica
 Gabrovec Lojze, 1923, Vrhnika

- Gačnik Franc, 1925, Mokronog
 11946
 Gačnik Henrik, 1910, Tržišče
 Gačnik Hubert-Humbi
 Gašper Viktar-Bine, 1923,
 Veliki Podljuben
 Gašperšič Franc, 1907, Gomila
 — Mirna
 Gašpir Jože, 1926, Male
 Vodenice
 Gatej Jože-David, 1902, Straža
 Gaulle Jože, 1911, (Francija)
 Gazvoda Alojz, 1907, Vrhe
 Gazvoda Jakob, 1923, Gaberje
 Gažič Anton, 1903, Pomjan —
 Koper
 Genussi Ciril-Ciril, 1921,
 Ljubljana
 Gerbec dr. Lojze-Janez, 1914,
 Dolenje — Gradiška
 Gerla Franc
 Gimpelj Berto, 1916, Jurka vas
 Gimpelj Janez, 1926, Mali
 Podljuben
 Glas Leopold, 1909, Rožno —
 Brestanica
 Glavič Jakob, 1922, Jama —
 Dvor
 Glavič Janez, 1910, Potočna vas
 Glavič Tone-Tarzan, 1925,
 Potočna vas
 Gliha Julij-Rajko, 1913, Novo
 mesto
 Globočnik Aleksander-Aci, 1922,
 Ljubljana
 Gluk Ciril, 1926, Kotlje
 Glušič Alojz, 1914, Šentilj —
 Velenje
 Glušič Anton, 1923, Prihovo —
 Mozirje
 Glušič Jože, 1906, Gabrijele —
 Krmelj
 Gnezda Leopold, 1923, Gorenja
 Kanomlja
 Gnezda Peter, 1903, Gorenja
 Kanomlja 11965
 Godec Alojz-Komen, 1922,
 Stehanja vas
 Godec Anton, 1900, Gotna vas
 11964
 Godec Franc
 Godina Ferdo-Marko, 1912,
 Dolenja Bistrica
 Godina Stoj an, 1924, Trst
 Gogala Ivan-Rok, 1925
 Gognjavec Franc-Frenk, 1922,
 Česnjice
 Gognjavec Jože, 1926, Česnjice
 Goli Stanko
 Goličnik Franc, 1921, Pameče
 Golja Ivan, 1914, Podmelec —
 Tolmin
 Goljuf Anton, 1915, Trbovlje
 Golob Anton, 1915, Leskovec
 Golob Franc, 1902, Sentrupert
 Golob Franc, 1922, Glinek —
 Mirna
 Golob Ignac-Nace, 1906, Trst
 Golob Jakob-Jaka, 1907, Radeče
 Golob Jožfe, 1912, Mirna
 Golob Jože, 1924
 Golob Jože-Edi, 1923, Prapreče
 — Novo mesto
 Golob Ludvik-Rekar, 1921,
 Trstenik
 Golob Ludvik, 1923, Glinek —
 Mirna
 Golob Martin-Tinč, 1925,
 Borovak pri Litiji
 Golob Milan, 1920, Draga —
 Sentrupert
 Golob Pavel, 1917, Borovak pri
 Litiji
 Golobič Franc-Stojdraž, 1909,
 * Trebeljnik — Podbočje
 Golobič Ivan, 1924, Strekljavec
 Goltnik Franc, 1925, Bevče —
 Velenje
 Goltnik Mirko, 1927, Smihel nad
 Mozirjem
 Gombač Emil, 1920, Koštabana
 — Koper
 Gombač Mirko, 1926, Smarje
 Gomilar Anton, 1909, Stopnik —
 Vransko
 Gorec Emest
 Gorenc Janez, 1917, Kamenica
 — Metlika
 Gorenc Milan, 1928, Dol.
 Vrhovo

Gorič Konrad, 1918, Vransko
 Goričan Viktor, 1907, Ljubljana
 Gorišek Franc
 Gorišek Jože, 1911, Sentjernež
 Gorjal Jemej, Gabrovka
 Gorjup Franc-Stefan, 1922, Sp.
 Besnica
 Gomik Anton, 1923, Gabrovec
 — Metlika
 Gomik Jože, 1928, Male Lešče
 Gomik Jože, 1913, Škrljevo
 Gosnar Jože
 Gostečnik Anton, 1928, Šmartno
 ob Dreti
 Gostenčnik Ivan, 1923, Ravne
 Gostinčar Jože-Boris, 1926,
 Lukovica pri Domžalah
 Govednik Anton, 1900, Curile —
 Metlika
 Govednik Jože, 1925, Sadinji
 vrh
 Govže Alojz, 1925, Sušje
 Grabnar Anton, 1914, Zg.
 Motnik f 1967
 Grabnar Janez, 1906, Regerča
 vas
 Grabnar Jože-Suler, 1923,
 Dolenjske Toplice
 Gracar Anton, 1923, Ravnik —
 öentrupert
 Gracar Jože, 1926, Ravnik —
 Sentrupert
 Gračan Milan-Mijo, 1921,
 Kovačji grad
 Grahek Ferdinand, 1922,
 Aržiše — Zagorje
 Grahek Stanko, 1910, Zagorje
 Grandljič Ignac-Janez, 1915,
 Hrastje — Mirna peč
 Grašič Srečko, 1923, Maribor
 Gravner Franc, 1926, Kojsko
 Grča Duša, 1921, Ljubljana
 Grčar Alojz-Mitja, 1913,
 Trb ovije
 Grčar Franc, 1922
 Grebene Alojz, 1922, Gorenja
 vas — Šmarjeta
 Grebene Alojz, 1921, Mokronog
 Grebene Ivan-Djuro, 1921,
 Opalkovo — VeL Lašče

Gregorič Mirko, 1919, Dekani
 Gregorčič Alfonz, 1907, Gomila
 — Mirna
 Gregorčič Anton-Crna srajca,
 1902, Rakovnik
 Gregorčič Anton, 1914, Kronovo
 Gregorčič Jože, 1906, Rakovnik
 Gregorčič Mirko, 1922, Gomila
 — Mirna
 Gregorčič Simon, 1927,
 Rakovnik
 Gregorčič Vinko, 1912, Rakovnik
 Gregorič Anton
 Gregorič Ivan, 1923, Trebeše —
 Gračišče
 Gregorič Oršilij, 1927, Pridvor
 Gregorin Dinko-Dinko, 1926,
 Dol pri Ljubljani
 Gregorin Franc-Filip, 1914,
 Goričica — I han
 Gregor Danilo, 1922, Čma
 Gregorov Aleksander
 Grgurič Vladko, 1915
 Gribinišenko Fjodor, 1920,
 (ZSSR)
 Grič Mirko, 1924, Tihaboj
 Gričar Franc, 1922, Brinje
 Gril Franc, 1901, Verdun —
 Stopiče
 Grilc Ivan, 1931, Vače pri
 Li ti j i
 Grilc Marija, 1900, Grm
 Grilj Stane, 1922, Blagovica
 Grišin Alfonz, 1923, Kočevje
 Grk Anton-Majnik, 1908,
 Hotična
 Grm Slavko, 1925, Sl. Bistrica
 Groznik Franc-Miklavž, 1923,
 Zelezno — Dobmič
 Gorše Alojz
 Gršič Janez, 1899, Spodnji
 Suhor
 Gruden Avgust, 1909, Jurka vas
 11959
 Gruntner Albin-Bine.. 1915,
 Poljčane
 Guid David-Verd, 1922, Sv.
 — Trst
 Gušič Anton, 1910, Gornji Suhor
 Gvardjancič Viktor, 1922,
 Ljubljana

- Habicht Rudolf-Jože, 1921, Ilok
 Habicht Zdenka, 1924, Ilok
 Habič Alojz-Ge, 1910, Javor
 Hafner Jože-Pajk, 1914,
 Ljubljana
 Henigman Ivan, 1909, Dolenjske
 Toplice
 Henigman Pavel-Savo, 1906,
 Dolenjske Toplice
 Henigman Peter, 1906,
 Dolenjske Toplice
 Hlapčič Gustelj, 1917, Čakovec
 11963
 Hlebanja Janko, 1925,
 Mojstrana
 Hočevar Anton-Metod, 1924,
 Goriča vas
 Hočevar Franc, 1926, Grmovlje
 Hočevar Franc, 1923, Svecje —
 Smarjeta
 Hočevar Franc, 1928, Šutna —
 Kostanjevica
 Hočevar Hermina-Mimi, 1922,
 Brestanica f 1970
 Hočevar Ivan, 1923, Podgrad
 Hočevar Josip
 Hočevar Marjan-Murat, 1920,
 Ljubljana
 Hočevar Stane, 1919, Zagradec
 11952
 Hočevar Stanko, 1910, Gor.
 Gradišče
 Hodnik Franc-Boris, 1908,
 Globočice — Kostanjevica
 Hodnik Nežka-Anja, 1926,
 Orehovec
 Hojs Friderik
 Honič Miro
 Horvat Mirjan, 1917, Ribnica
 Hosta Alojz, Podbočje
 Hostar Anton
 Hönn Rudi, 1915, Ljubljana
 Hrastar Alojz, 1927, Otočec
 Hrastar Franc, 1923, Sela pri
 Zagorici
 Hrastar Jože, 1926, Gotna vas
 Hrastar Leopold, 1925, Sela pri
 Zagorici
 Hren Ernest-Iztok
 Hribar Anton, 1908, Šentrupert
 Hribar Franc, 1909, Tržišče
 Hribar Janez, 1918, Podlipoglav
 Hribar Jože, 1923, Krmelj
 Hribar Jože, 1924, Prapreče
 Hribar Stane, 1924, Plrelesje
 Hribemik Anton, 1906,
 Šmiklavž
 Hribemik Jože, 1903, Golice
 Hrovat Alojz, 1908, Rajmišče —
 Uršna sela
 Hrovat Franc-Slavko, 1906,
 Veliki Podljuben
 Hrovat Franc, 1908, Škocjan na
 Dol.
 Hrovat Franc-Dolenc, 1919,
 Drganja sela
 Hrovat Ivan, 1922, Regerča vas
 Hrovat Janez, 1906, Rajmišče —
 Uršna sela
 Hrovat Jože-Gaber, Krška vas
 Hrovat Rudolf, 1913, Smartno
 Hrovatin Gvido, 1926, Calija —
 Izola
 Hrvatin Avgust, 1925, Smarje
 — Köper
 Hrvatin Emil, 1927, Smarje — •
 Koper
 Hrvatin Emil, 1926, Šmarje — •
 Koper
 Hrvatin Jože, 1913, Mavžan —
 Smarje
 Hrvatin Karei, 1926, Smarje —
 Koper
 Hrvatin Robert, 1924, Smarje —
 Koper
 Hubot Stane, 1925
 Huč Alojz
 Hudnik Milan-Mile, 1922,
 Ljubljana 11946
 Hudoklin Alojz, 1921, Gor.
 Vrhpolje
 Hudorovac Andrej
 Hudorovec Janez
 Hujs Friderik
 fusu Stanko, 1921, Trbovlje
 Hvala Rafael, 1925, Tolmin
 Igrišnik Edvin, 1927,
 Sv. Magdalena
 Ikovič Konrad, 1909, Trbonje
 — Dravograd

Ilaš Janez
 Ilenič Leopold, 1903, Butoraj
 pri Crnomlju
 Iler Janez, 1923
 Iljaž Franc, 1924, Vinji dol
 Ilkovski Zbigny, 1924, Lvov
 Ivane Franc, 1922, Koprivnik —
 Kočevje
 Ivane Mirko, 1926, Ljubljana
 Ivančič Alojz
 Ivanetič Peter, 1926, Novo
 mesto
 Ivec Martin, 1924, Gor. Lokvica
 — Metlika
 Ivec Stefan, 1926, Gor. Paka —
 Čmornelj
 Ivković Marija roj. Kosirnik-
 Cvetka, 1924, Vir pri
 Domžalah
 Ivšek Karei, 1916, Zagorje
 Ižanec Janez-Luka, 1926, Velike
 Dole — Radohova vas
 Jager Alojz
 Jager Rudi, 1904, Olimlje
 Jagodic Jože, 1905, Selo
 Jakac Janez, 1904, Trebiša
 Jaki Anton, 1913, Zabrdje —
 Mirna
 Jaklič Alojz, 1916, Smaver —
 Dobrnič
 Jaklič Anton, 1925, Boršt pri
 Novem mestu
 Jaklič Anton-Tonček, 1926,
 Boršt — Gradac
 Jaklič Ivan-Franc, 1927, Zemelj
 — Bela krajina
 Jaklič Janez, 1918, Velike
 Brusnice
 Jaklič Jože, 1922, Volčje njive
 Jaklič Julij, 1910, Sentrupert
 Jaklič Pavel, 1919, Sentrupert
 Jakomin Aleks, 1907, Sv. Anton
 — Koper
 Jakomin Jože-Crni, 1918,
 Brezovica
 Jakomin Simon
 Jakopič Jože
 Jakopič Matija, 1907, Laško
 Jakopin Ivan, 1923, Gorenja vas
 — Mirna

Jakopin Jože-Ježek, 1926,
 Gorenja vas — • Mirna
 Jakopin Jože, 1906, Šentjurje
 Ja koš Aleksander, 1921, Dol.
 Jesenice
 Jakoš Leopold, 1922, Dol.
 Jesenice
 Jakoš Viktor-Borut, 1922, Sostro
 Jakovčič Franc, 1920, Griblje
 Jaksetič Vid, 1927, Dolnji
 Zemon — Pivka
 Jakša Alojz, Dol. Toplice
 11946
 Jakša Alojz, 1907, Pribiše
 Jakša Alojz, 1924, Tribuče
 Jakše Alojz, 1917, Črešnjevce
 Jakše Ivan, 1923
 Jakše Janez, 1904, Pribiše
 Jakše Jože
 Jamnik Ciril, 1906, Pijava
 gorica
 Jane Martin, Vrhpolje
 Jane Vinko, 1903, Vrbje —
 Zalee
 Jančar Franc, 1918, Poto vrh pri
 Novem mestu
 Jančič Vincenc, 1926, Stična
 Janež Jože-Januš, 1923,
 Ljubljana
 Janežič Alojz, 1902, Most —
 Mokronog 11946
 Janežič Janez, 1896, Zabukovje
 Janko Franc-Maks, 1922,
 Gornje Sušice
 Janko Karei, 1924, Gornje
 Sušice
 Jankovič Lado, 1924, Rince pri
 Sevnici
 Jankovič Peter, 1924, Griblje
 Jankovič Rado, 1921, Krmelj
 Japelj Franc, 1914, Zabočevo
 nad Borovnico
 Jare Albert
 Jare Ivan, 1925, Orle pri
 Ljubljani
 Jarkovič Matija, 1923
 Javomik Drago, 1917, Skofljica
 Javornik Ivo-Drago, 1921,
 Ljubljana

Javornik Jakob-Roman, 1920, Soštanj
 Javomik Joža-Lojzka, 1922, Krško
 Javomik Niko, Ljubljana
 Javoršek Ferdo, 1905, Zagorje
 Jelenič Borivoj, 1921
 Jeler Janez
 Jelndkar Janez-Janče, 1924, Ljubljana — Zalog
 Jelševar Stanko, 1910, Ržiše — Zagorje
 Jelušič Julij, 1907, Trst
 Jenko Ivan, 1911, Gor. Sušice
 Jenko Jože-Lisjak, 1904, Tominje — Il. Bistrica
 Jenko Stane, 1920, Ljubljana
 Jenič Alojz, 1909, Gaberje
 Jeran Dominik
 Jeran Frane, 1926
 Jeran Franc, 1925, Stolnik — Stahovica
 Jeran Jure
 Jeras Franc
 Jeras Janez, 1920
 Jere Pavel, 1927, Dragoško
 Jereb Franc, 1903, Planina
 Jereb Ivan, 1903, Skale pri Velenju
 Jereb Janez-Anzi, 1927, Goliše pri Ljubljani
 Jerič Ančka roj, Kodrič, 1927, Dol — Krško
 Jerič Karei, 1926, Pristava — Krško
 Jerič Mirko-Mirko, 1924, Tihaboj
 Jerič Tone, 1927, Bruna vas — Mokronog
 Jerič Vid-Drugi, 1920, Tihaboj
 Jerin Jakob, 1902, Dobrljevo
 Jerin Martin, 1926
 Jerin Miha, 1927, Gorenje
 Jerin Nada, 1921, Sentvid pri Stični
 Jerman Albin, 1926, Marezige
 Jerman Dušan, 1921, Koper
 Jerman Janez-Rajko, 1924, Zagorje
 Jerman Jože-Albin, 1922, Trstenik
 Jerman Jože, 1927, Čmomelj
 Jerman Karlo, 1906, Marezige
 Jerman Martin, 1926, Lučna
 Jerman Milan, 1921, Ljubljana
 Jerman Mirko, 1912, Smarca pri Kamniku
 Jerman Stane, 1927, Pijavice — Tržišče
 Jerovšek Ignac, 1912, Trstenik
 Jerovšek Milka, 1932
 Jeršin Janez, 1905, Jelše
 Jeršin Jože-Kragulj, 1917, Rače selo
 Jeršinek Alfonz, 1927, Hrastnik
 Jerušič Julij, 1907, Slope — Hrpelje
 Ješelnik Ludvik, 1913, Draga
 Jevnikar Alojz, 1909, Mokronog
 Jevnišek Anton, 1927, Bmica — Hrastnik
 Jezurčič Milan-Miško
 Jogan Bruno-Edvard, 1920, Tomaj
 Joh Janez
 Joh Jože, 1921, Drganja sela
 Jošt ing. Jože, 1911, Ljubljana
 Jovan Franc, 1915, Ljubljana
 Jožef Alojz-Muc, 1923, Herinja vas
 Jožef Martin, 1914, Herinja vas
 Judež Janez, 1918, Šentjurje
 Jugovec Jože, 1918, Porton — Koper
 Jurančič Ilija, 1929, Ljubljana
 Jurančič Vlado, 1927, Maribor
 Jurca Andrej
 Jurglič Darko, 1917, Prelesje 11963
 Jurglič Ignac, 1926, Puščava
 Jurica Janez, 1911, Stari grad — Podbočje
 Juriševič Peter, 1914, Zupančiči — Koper
 Jurjevec Jože, 1911, Radmirje
 Juršak Alojz
 Juršak Anton
 Juršič Franc, 1907, Jablance

Juršinič Jure, 1925, Perudine —
 Vinica
 Južnič dr. Marjan-Niko
 Kačair Franc-Boštjan, 1918,
 Ljubljana — Zalog
 Kadivnik Albin (Belgija)
 Kajič Rudolf, 1917, Hrastnik
 Kajan Jože, 1920, Podklanec —
 Vinica
 Kaker Alojz-Marjan, 1928,
 Savina — Ljubno
 Kalan Avgust-Stojan, 1920,
 Kranj
 Kalčevič Slavko-Stane
 Kalčič Ivan-Vanče, 1906, Novo
 mesto
 Kalčič Ivan, 1906, Trbovlje
 Kalčič Vlado, 1924, Sentrupert
 Kaliman Anica roj. Kušar, 1925,
 Ljubljana
 Kališ Pavel-Vojko, 1915,
 Srednje Gameljne
 Kambič dr. Vinko-Cene, 1920,
 Metlika
 Kamnar Francka roj. Vengust,
 1914, Mokronog
 Kancinger Franc, 1925, Pekre
 Kandolf Angela, 1923, Boštjan
 —■ Sevnica
 Kanižaj Marija roj. Štenbal,
 1919, Ljubljana
 Kanočič Angel, 1926, Marezige
 — Koper
 Kante Jože, 1923, Novo mesto
 Kapele Anton
 Kaplan Alojz
 Kaplan Vinko-Kaplan, 1924,
 Vrbovec — Dobmič
 Karin Franc
 Karlinger Avgust
 Karo Martin, 1921, Voce —
 Rijeka
 Kastelic Franc-Matija, 1916
 Kastelic Jože, 1925, Sentjurje
 Kastelic Jože, 1914, Pristava
 Kastelic Jože, 1908, Gornja
 Sušica
 Kastrevec Stanko-Pepino, 1925,
 Bučna vas
 Kavčič Boža, 1922, Novo mesto

Kavčič Hinko, 1912, Dobro polje
 Kavčič Milan-Tiger, 1919,
 Ljubljana
 Kavčič Mirko-Miro, 1925, Novo
 mesto
 Kavelj Ivan, 1923, Vrh
 Kavs Milan-Mičo, 1919, Celje
 Kavšek Jože, 1923, Metnaj
 Kayšek Ljudmila, 1922, Veliko
 Črnelo
 Kebelj Alojz, Karteljevo —
 Mirna peč t
 Keber Marjan
 Keglijevič Alojz, 1926, Mihovica
 — Šentjemej
 Kenda Franc-Iztok, 1925, Bovec
 Kopic Matevž, 1910, Spodnje
 Gameljne
 Kerin Joahim, 1911, Krkovče —
 Koper
 Kerin Vinko-Dolenc, 1921,
 Senuše — Krško
 Kerle Jakob-Jaka, 1911,
 Trbovlje
 Kem Jože, 1913, Mokronog
 Kersnič Anton
 Kesič dr. Franko-Cene, 1916,
 Ljubljana
 Kipenc Franc, 1908, Brod —
 Novo mesto
 Kirn Franc-Matija, 1908, Brod
 — Novo mesto
 Kiren Jože, 1913, Vrh —
 Mokronog
 Kim Jože, 1911, Selo — Mirna
 Kim Vladimir, 1923, Novi Sad
 Kisel Franc, 1921, Ljubljana —
 Zalog
 Kisovec Franc, 1924, Slovenska
 vas
 Klabljan Ivan, 1903, Dolina pri
 Trstu
 Klančar Ludvik-Leo, 1921,
 Sentrupert
 Klančar Mirko-Sandi, 1923,
 Ljubljana
 Klanjšek Bojan, Trbovlje
 Klanjšek Martin, 1902, Sentjur
 pri Celju
 Klemenc Anton, 1923, Čmomelj

- Klešnik Kazimir-Kazi, 1921, Zg. Zadobrova
 Kleva Anton, 1912, Krkovče — Koper
 Klevišar Alojz-Čort, 1909, Sela — Ratež
 Klevišar Anton, 1912, Smihel — Stopiče
 Klevišar Anton, 1915, Sela — Ratež
 Klevo Guirino, 1926, Calija — Izola
 Klinar Anton
 Klišanić Ivo, 1904, Dabar (BiH)
 Klopčič Jože, 1918, Jelenk — Zagorje
 Klopčič Miroslav-Gorazd
 Klobučar Anton
 Klobučar Vinko, 1911, Uršna sela
 Klukej Franc, 1903, Zagorje
 Kmet Franc, 1903, Drganja sela
 Kmet Jože-Svobodan, 1912, Drganja sela
 Kmet Rudolf
 Kmetič Anton, 1926, Gabrijele — Tržišče
 Knafelj Franc-Franc
 Knavs Franc, 1908, Komen
 Knavs Ivica, 1926, Novo mesto
 Knez Ciril-Čibe, 1914, Skrovnik — Tržišče
 Knez Ivan, 1900, Boštjan — Sevnica
 Knez Jože-Pavel, 1915, Smarjeta
 Knez Vinko, 1928, Hrastnik
 Kobe Alojz, 1909, Prapreče
 Kobe Ivan
 Kobe Jemej-Neko, 1925, Dobin Dol
 Kobe Jože, 1927, Uršna sela
 Kobe Miha-Mitja, 1928, Stari trg
 Kobe Viktor, 1909, Prapreče
 Kocijan Polde-Lado, 1925, Brezovšca — Mirna
 Kocin Jarahim, Krkovče — Koper
 Kocjan Franc, 1925, Potov vrh — Novo mes-to
 Kocjan Vido, 1924, Ljubljana
 Kocjančič Anzelin, 1906, Truške
 Kocjančič Franc, 1921, Sostro
 Kocjančič Franc-Stari, Lj. — Zalog t
 Kocjančič Janez-Stojan, 1925, Ljubljana — Polje
 Kocjančič Jože, 1917, Sadinja vas
 Kocjančič Roman, 1927, Cerovlje 11947
 Kocjančič Silvester, 1901, Truške
 Kocjančič Vitko, 1919, Kozloviči — Truške
 Kocuvan Marija, 1921, Drhetinci — Ftuj
 Kočevar Anton
 Kočevar Franc, 1928, Šutna 11961
 Kočevar Miroslav-Kostja, 1919, Tržič
 Kodelja Tone-Nino, 1929, Ajdovščina
 Kodermac Rok, 1900, Mokronog
 Kodrič Franc, 1925, Prekopa — Šentjemej
 Kofol Andrej, 1914, Plužnje — Cerkno
 Kogoj Ivica roj. Bricelj-Marjanca, 1926, Ljubljana
 IJokalj Ivan, 1906, Velika Bučna vas
 Kokolj Lovro
 Kokolj Vili, 1925, Rače
 Kokosa r Franc, 1906, Vojsko
 Kokot Ivan, 1928, Trbovlje
 Kokovnik Florjan, 1927, Sv. Peter — Mozirje
 Kolar Franci-Franci, 1923, Drensko rebro — Kozje
 Kolar Matija, 1902, Jugorje
 Kolarčik Alojz, 1927, Dobrna
 Kolenc Alojz, 1925, Gornje Ponikve
 Kolenc Edvard, 1907, Brezovica — Mirna

Kolenc Karel, 1899, Praprotnica
 — Mirna
 Kolman Ivan, 1927, Sav na peč
 — Hrastnik
 Kolonie Janez-Martin, 1912,
 Budimpešta
 Komac Ciril, 1924, Bovec
 Komina Ciril
 Koncilija Vid, Trbovlje
 Koncut Rudi, 1903, Škrljevo —
 Gorica
 Končan Anton-Lipe, 1923,
 Ljubljana
 Konda Anton, 1922, Loka —
 Črnomelj
 Konda Janez
 Konda Jože, 1896, Gradnik —
 Semič
 Konič Jože, 1926, Sežana
 Konič Miro, 1907, Opčine —
 Trst
 Konvalinka Savo, 1916,
 Dolenjske Toplice
 Koplán Zvonko, 1924, Gradac
 Kopare Ivan-Janezek, 1924,
 Smaver
 Koprivec Albin, 1925, Zaijrdje
 — Mirna
 Koprivec Alojz, 1922, Zabrdje —
 Mirna
 Koračin Alojz-Cenč, 1923,
 Smarjeta
 Koračin Jože-Cinko, 1925,
 Mokronog
 Koračin Lojze, 1926, Sela
 Koračin Tone, 1927, Mokronog
 Korasa Janez, 1902, Gaberje
 Korbar Danijel, 1925, Zagorje
 Kordiš Alojz
 Korelc Pavel-Tarzan, 1923,
 Ostrožnik
 Koren Ivan, 1913, Polički vrh
 Korenčan Anton, 1925,
 Brezovica
 Korent Rudi, 1904
 Korinšek Alojz, 1911, Trbovlje
 Korinšek Franc, 1911, Borovak
 — Polšnik
 Korinšek Ivan, 1924, Trbovlje
 Kormač Franc, 1905, Prekopa

Korošec Jakob, 1925, Libo je
 Korošec Janez, 1902, Gaberje
 Korošec Jože, Sa pence
 Kos Albin-Binče, Mokronog
 Kos Jože, 1927
 Kos Miroslav-Pičo, 1924, Savije
 Kos Slavko, 1903, Pečica
 Kos Stanislav-Ris, 1921, Savije
 Kos Vili, 1911, Poljčane
 Kosec Janez, 1923, Kanižarica
 Kosec Mihael-Miha, Glinsko —
 Celje
 Kosec Mirko, 1928, Kočevje
 Kosimik Ivan-Marko, 1921, Vir
 pri Domžalah
 Kosmač Leon, 1922, Maribor
 Kosmač Viktor, Cerklje
 Košak Franc, 1924, Kostanjevica
 Košak Milan-Zan, 1907,
 Ljubljana
 Kosar
 Koščak Anton, 1924, Mokronog
 Košir Anton, 1908, Dol. Straža
 Košir Ivan-Ris, 1922, Ljubljana
 Košir Mihael, Zagorje
 Košir Milan
 Košir Nikolaj, 1919, Poljščica
 Košljár Ludvik, 1921, Češnjice
 Košmrlj Jože-Stabin Jože, 1905,
 Mali Slatnik
 Koštal Jože-Jelko, 1914,
 Grosuplje
 Koštal Rade-Ludvik, 1927,
 Ljubljana
 Koštal Stane, 1917
 Kotar Anton, 1923, Gor.
 Kamence
 Kotar Franc, 1924, Trebanjski
 vrh
 Kotar Franc, 1923, Raka
 11965
 Kotar Leopold
 Kotnik Franc, 1924, Zabukovica
 Kovač Anton, 1923, Sahovec —
 Dobrnič
 Kovač Jože, 1923, Petanjci
 Kovačič Anton, 1923, Cegelnica
 Kovačič Ciril, 1925, Cegelnica
 Kovačič Franc, 1907, Srednje
 Lakence

Kovačič Karel, 1901, Podboršt
 Kovaljev Ivan, 1925, Vrh pri
 Šentrupertu
 Kovaljev Izidor, 1923, Vrh pri
 Šentrupertu
 Kovše Priderik
 Kovšek Jože, 1923
 Kozina Jože, 1911, Beka —
 Kozina
 Kozlevčar Milan, 1929, Breg pri
 Dobu
 Kozman Franc
 Kozolc Roman, 1924, Trstenik
 Kožamelj Anton, 1920,
 Gabrovka
 Kožamelj Franc-Dimče, 1918
 Gabrovka
 Koželj Anton, 1914, Planina
 Koželj Jože-Zdravko, 1913,
 Litija
 Koželj Jože, 1924, Radovlje pri
 Krki
 Koželj Vinko, 1911, Gorje pri
 Bledu
 Krajnik Janez-Dušan, 1923,
 Ljubljana
 Kralj Anton., 1919, Loke
 Kralj Franc-Martin, 1921,
 Gaberje
 Kralj Franc, 1925, Plemberk —
 Stopiče
 Kralj Ivan
 Kralj Jože, 1922, Jesenice
 Kralj Jože, 1904, Zavine —
 Zagorje
 Kralj Jože, 1923, Gaberje
 Kralj Tone, 1928, Griblje
 Kraljič Edo-Dinko, 1923,
 Ljubljana
 Kramar Franc, 1912, Kunšperk
 Kramar Ivan-Ge
 Kramarič Anton, 1920,
 Dragomlja vas
 Kramaršič Janez, 1910, Dol.
 Straža
 Kramberger Janez, 1925,
 Negova
 Kramžar Anton-Trkaj, 1920,
 Gabrovka 11966
 Kranjc Anton, 1914, Hrastnik

Kranjc Anton-Titan, 1924,
 Brusnice
 Kranjc Jože-Ris, 1916, Brusnice
 Kranjc Karlo, 1912, Gradišče —
 Sežana
 Kranjčič Jože, 1920, Karteljevo
 Krašovec Adolf-Dolfe, 1921,
 Gabrška gora
 Krašovec Alojz, 1911, Češnjice
 Krašovec Anton, 1922, Jelše
 Krašovec Anton, 1905, Struge
 Krašovec Anton, 1928, Gabrška
 gora
 Krašovec Franc, 1925, Gabrška
 gora
 Krašovec Ivan, 1906, Šentjurij
 Krašovec Ivan, 1930, Gabrovka
 Krašovec Jože
 Krašovec Leopold, 1921
 Krašovec Martin, 1921, Velike
 Brusnice
 Krašovec Mimi roj. Vovko, 1924,
 Dolenja vas
 Krašovec Rudi, 1924, Bučka
 Krašovec Vlado, 1923, Bregarsko
 selo
 Krautberger Karei
 Krebelj Stanko, 1924, Ostrožno
 brdo
 Krebs Ludvik, 1911, Gornji
 grad
 Kregar Avgust-Dušan
 Kregelj Ernest-Graničar, 1909,
 Sv. Pavel na Koroškem
 Kren Franc, 1916, Drganja sela
 Kren Franc, 1925, Potov vrh
 Kren Jože-Kajtimir, 1900,
 Drganja sela
 Kreše Anton-Tonček, 1924,
 Bogneča vas
 Kreše Franc-Čoban, 1919,
 Bogneča vas
 Kreše Milka roj. Saje-Maruša,
 1922, Mirna peč
 Kresnik Ivan
 Kresnik Maks, 1924, Ribnica
 Krevs Jože, 1924, Češnjice
 Kreže Jurij, 1900, Znojile —
 Zagorje
 Kristan Alojz, 1924, Dobma

Kristan Janez, 1922, Škofja
Loka
Kristo Franc, 1925, Karelče
Kristo Maks, 1902, Zagorje
Krištof Bojan, 1921, Polica
Krištof Stane-Gangster, 1924,
Mirna
Križaj Ivan-Miha, 1908, Zaplana
Križaj Marija, 1925, Ljubljana
Križman Franc, 1912, Malence
— Novo mesto
Križman Stane, 1912, Dobrava
Križanovski Oleg-Igor, 1923,
Ljubljana
Kroflič Jože, 1929, Koseze —
Petrovče
Kronaveter Anton, 1920,
Maribor
Kroneger Karlo, 1906
Kršinc Jože, 1910, Dragomlja
vas
Krulj Evgen, 1923, Essen
(Nemčija)
Krump Ivan, 1926
Krumpačnik Martin
Krušec Franc
Kržič Franc, 1926, Gor. Jesenice
Kubot Anton-Miha, 1892,
Cadram — Celje
Kuder Ivan-Savin, 1904,
Gotovlje pri Celju
Kuhar Anton, 1916, Sodnji
vrh — Semič
Kulovec Jože, 1907, Uršna sela
Kumar Janez
Kumar Jože, 1913, Gor. Trebuša
Kumelj Slavko, 1924, Praproče
Kumer Drago, 1927, Idrija
Kunaver Drago, 1920, Savije
Kunšič Franc-Savo, 1925,
Ribno — Bled
Kuntarič Alojz, 1924, Kalce
Kupej Julka
Kuplenk Alojz, 1928, Zdinja vas
Kurent Avguštin, 1925, Kamnje
— Šentrupert
Kuret Dušan, 1918, Ljubljana
Kuret Jože, 1927, Male Lože
Kušar Andrej-Nejc, 1906,
Ljubljana

Kužnik Franc, 1909, Vlaška vas
— Bela krajina
Kužnik Jože, 1900, Luža pri
Veliki Loki 11961
Kužnik Jože-Borut, 1907, Straža
Lah Albinca
Lah Milan-Ivo, 1913
Laharnar Alojz, 1920, Pečine
Lampret Ignac-Nace 1905,
Dobrava
Langus Lojzka-Cvetka, 1916,
Studenec — Trebnje
Lap Martin, 1917, Bistrica —
Mokronog
Lapanja Tomaž, 1915, Otalež
Lasič Boris, 1925, Vrtojba
Lasič Ivan
Laurič Jože, 1899, Podlipa —
Dobmič
Lavrenčič Vili-Sergej, 1906,
Ljubljana
Lavrič Anton, 1923, Gor. Vrhe
Lavrič Jože, 1926, Zalog —
Ljubljana
Lavrič Viktor, 1925, Crni potok
— Kočevje
Lavričič Silvestro, 1911, Bučaji
— Marežige
Lazar Alojz
Laznik Martin, 1913, Studenci
Leban Maks-Matevž, 1914,
Most na Soči
Lebar Ivan, 1912, Vransko
Lebar Stane, 1909, Brezje —
Zagorje
Lebeničnik Dominik, 1919,
Lebeničnik Leon, Zagorje
Lednik Vinko, 1926, Mozirje
Lekše Ivica-Lučka, 1928, Raka
— Krško
Lekše Vinko, 1916, Bučka
Lekšič Mirko, 1906, Semič
Lenarčič Marjan-Tomo, 1922,
Ljubljana
Lenarčič Slavka por. Stanovnik,
1923, Cerknica
Lendelo Stane, 1923, Šentjanž
Lenič Alojz-Mile, 1925,
Pavla vas
Lenič Jože, 1919, Mihovica —
Sentjernej

Lesjak Prie
 Lesjak Mihael, 1901
 Levstik Herman, 1925
 Levstik Rudi, 1921, Travnik
 Lešnjak, 1922
 Likar Franc, 1924, Vojsko,
 Likar Janko-Darko, 1925,
 Vojsko
 Li par Ivan, 1923, Dol.
 Kronovo
 Lipovt Franc-Vinko, 1927,
 Planina
 Lipušček Karel, 1913, Dol.
 Trebuša
 Lipužič Darko, 1915, Lazec —
 Idrija
 Lipužič Filip, 1922, Lazec —
 Idrija
 Lipužič Franc, 1901, Lazec —
 Cerkno 11965
 Lisjak Ivan, 1906, Krkovče —
 Koper
 Livk Alojz, 1926, Rakovnik
 Logar Adolf, 1922, Mežica
 Logar Anton, 1910, Nova lipa —
 Dragatuš
 Logar Franc, 1927, Zagorje
 Logar Franc, 1908, Gor. Trebuša
 Logar Ivan
 Logar Jože-Slovan, 1921,
 Zagreb
 Lokar Franc, 1898, Karteljevo
 Lokair Jože, 1914, Karteljevo
 Lokar Karei, 1926, Mokronog
 Lončarič Franc, 1918, Obrežje —
 Brežice
 Lovrač Ivan, 1921, Plesna
 Lovrečič Silvester, 1911, Bočaji
 — Marezige
 Lovreti Franc, 1926, Sergasi
 — Koper
 Lubec Franc, 1924, Maribor
 Lučovnik Rudolf-Luč, 1905,
 Ljubljana t 1958
 Ludovika Franc, 1912, Zagorje
 Luhn Ivan, 1900, Sv. Anton —
 Koper
 Lukan Filip, 1910, Rumanja vas
 Lukan Karei, 1906, Rumanja vas

Lukanc Vinko-Emil, 1923,
 Ljubljana
 Lukančič Vene, 1918, Zagradec
 + 1971
 Lukek Ferdinand, 1901, Ravnik
 Lukin Silvan, 1927, Pridvor —
 Koper
 Lukner Franc, 1902, Griže
 Lukšič Jože, 1923, Sp. Vodale
 Lušin-Novak Zdenka-Spela,
 1913, Kamnik
 Luštek Alojz, 1925, Novo mesto
 Luštek Jože-Savo, 1923, Novo
 mesto
 Luzar Franc, 1908, Jugorje pri
 G aber ju
 Luzar Jemej, 1916, Groblje
 Luzar Jože, 1910, Velike
 Brusnice
 Lužar Feliks, 1915, Gabrijele —
 Krmelj
 Lužar Jože, 1923, Zalog —
 Skocjan
 Lužar Jože, 1924, Malkovec
 Lužar Jože, 1924, Sentjurje
 Lužar Marija
 Lužar Martin, 1920, Čužnja vas
 — Trebelno
 Lužnik Ivan-Borut, 1925, Selo
 — Zirovnica
 Macarol Franc, 1912, Dutovlje
 Macarol Rado, 1922, Ljubljana
 Macele Anton-Tonček, 1925,
 *Semič
 Magišta Jože, 1912, Novo mesto
 Magolič Franc, 1914, Mokronog
 Magolič Ivan-Tone, 1910
 Mahajnc Alojz, 1913, Laze
 Mahen Anton
 Mahkovič Ivan, Trbovlje
 Mahkovič Ernest, 1926, Zagorje
 Majcen Anton, 1901, Grac —
 Ihan
 Majcen Anton, 1927, Polšnik
 Majcen Marija-Fatima, 1905,
 Sežana
 Majcen Nace, 1926
 Majcen Stane-Gripi, 1920,
 Tržišče

Majerle Anton-Bojan, 1923,
 Črnomelj
 Majersič Albin-Robi, 1920,
 Zalog — Ljubljana
 Majnik Edvard, 1927, Crni vrh
 — Idrija
 Makar Dako
 Makovec Janez, 1906, Trebuša
 Makuc Janez, 1906, Gor.
 Trebuša
 Malenšek Ivan-Bomba, 1920,
 Kamnje — Sentrupert
 Malešič Ivan, 1922, Boršt
 Malešič Jože, 1921, Zemelj
 Malič Franc-Simon, 1924, Gor.
 Logatec
 Mali Jakob, 1910, Bela peč
 Mally Miloš-Adam, 1909, Praga
 (CSR)
 Malnarič Franc, 1924, Omota
 Malnarič Jože-Križevski, 1917,
 Podbočje
 Malovič Srečko, 1908, Novo
 mesto
 Mamberger Anton, 1899,
 J Dobrunje
 Mandlj Gregor
 Mavle Anton
 Mar Karlo
 Maraks Silva-Marja, 1927, Dol
 pri Hrastniku
 Maramšek Maks, 1918, Ljubno
 Maraž Milan-Mile, 1918,
 Ljubljana
 Marcen Martin, 1909, Sušenik
 Marčun Franc-Savel, 1913,
 Srednja vas
 Mardl Ivan, 1902, Poljane pri
 Sežani
 Marin Darko, 1913, Mirna
 Marin Ivan, 1915, Mirna 11960
 Marin Leon, 1919, Mirna
 Marine Kamilo, 1919, Brežice
 Marinč Alojz, 1916, Rajšela
 f 1953
 Markelj Franc-Koder, 1918,
 Kompolje
 Markelj Rudolf, 1916,
 Klenovik — Skocjan
 Marenčič Franc, 1923,
 Mokronog
 Markežič Avgust-Gašper, 1909,
 Pregare — Istra
 Markon Mirko-Žane, 1925,
 Podhosta
 Markovčič Anton, 1909
 Markovič Jože-As, 1920, Poljane
 pri Li ti j i
 Marolt Anton, 1902, Ravnik —
 Sentrupert
 Marolt Viktor-Čuk, 1918,
 Ljubljana
 Martelanc ing. Dušan-Marko,
 1925, Studeno — Postojna
 Martinčič Franc-Janša, 1901,
 Krška vas
 Martinčič Franc, 1926,
 Kostanjevica
 Masle Tatjana, 1927, Ljubljana
 Mastek Anton-Mastek, 1913,
 Gor. Vrhpolje
 Mastnak Bogomir, 1930,
 Zabukovica
 Matelič Uroš
 Matičič Marjan, 1924, Dolenja
 vas
 Matko Drago, 1913, Novo mesto
 Matko Vinko, 1914, Novo mesto
 Matkovič Božo, 1905, Duga resa
 Matkovič Stanko, 1928, Gor.
 Dobravice
 Maver Anton, 1927, Lonjer pri
 Trstu
 Mavrin Franc-2an, 1922
 Mavrin Tonček
 Mavrovič Ivan-Ivanov, 1911
 Mavsar Franc, 1906, Laze
 Mazovec Franc-Risto, 1910,
 Zg. Kašelj
 Medic Franc-Gustelj, 1913,
 Stranska vas — Novo mesto
 Medija Viktor, 1908, Kisovec —
 Zagorje
 Medie Janez, 1926, Vrh pri
 Šentjerneju
 Medie Jože, 1926, Vel. Pirešica
 Medved Anton, 1927, Gor.
 Kamence

Medved Ivan-Milan, 1916,
 Mačkovec
 Medved Janez
 Medved Rudolf, 1925, Češća vas
 Medved Stanko, 1923, Češnjice
 Medvešek dr. Adolf-Šumski,
 1914, Zabja vas
 Medvešek Ljudvik
 Medvešek Rudi, 1919, Javorje
 — Gabrovka
 Meglič Drago, 1927, Praprotnica
 — Mirna
 Meglič Karei, 1900, Praprotnica
 — Mirna
 Mehlor Ferdinand-Miklavž,
 1914, Mali vrh — Šmartno ob
 Paki
 Mehle Alojz, 1902, Grosuplje
 11965
 Mehličar Alojz
 Mejač Ivo, 1909, Hrastnik
 Mejač Jože-Tone, 1911, Trbovlje
 Mejač Jože-Fifi, 1914,
 Ljubljana
 Meke Ivan, 1923, Celje
 Merčun Franc, 1913
 Merlak Franc, 1926, Jesenice
 Merljak Danilo, 1923, Trst
 Mervair Jože, 1925, Gor. vrhe
 pri Trebnjem
 Meserko Alojz, 1900, Gorenja
 vas — Mirna
 Mesojednik Franc, 1911, Sp.
 Lakence
 Metličar Alojz-Slavko, 1914,
 Ostrožno
 Mezek Ivan-Lojko, 1921,
 Gorišica — Domžale
 Mežnaršič Avgust, 1913, Gor.
 Gradišče — Dol. Toplice
 Mihalič Alojz-Jurček, 1928,
 Zabja vas
 Mihalič Franc-Sokol, 1918, Boršt
 Mihalič Jože, 1926, Potov vrh
 Mihelič Franc, 1920, Lj. — Polje
 Mihelič Hubert
 Mihelič Janez, 1924
 Mihelič Miloš
 Mihelač Peter, 1918, Ravne
 Mihelin Franc, 1910, Novo mesto

Mihevc Edo-Dore, 1911, Trst
 Miholič Matija
 Mikec Alfonz-Niko, 1911,
 Sentrupert
 Mikec Ivan-Mitja, 1922,
 Sentrupert
 Mikec Stane, 1917, Mali Slatnik
 Miklav Ferdinand-Miklavž, 1914,
 Smartno ob Paki
 Miklavčič Anton, Kobiljek —
 Zagradec
 Miklavčič Janez, 1925, Tomažja
 vas — Bela cerkev
 Miklič Alojz-Slavko, 1914,
 Ostrožno
 Miklič Alojz, 1924, Gor. Lakence
 Miklič Janez-Simon, 1920,
 Lukovek
 Miklič Uroš-Janez, 1924,
 Ljubljana
 Mikulič Alojz, 1910, Travnik
 Mikulič Jože-Klavdij, 1920,
 Dolga vas — Kočevje
 Milčinič Pero
 Milek Jože-Sine, 1925,
 Črnomelj
 Milek Silvo-Nacek, 1924,
 Črnomelj
 Miljavec Stanko-Jurček, 1924,
 Ljubljana
 Milkovič Stefan
 Minchalla Giuseppe, 1917,
 Cervaro (Italija)
 JMirkac Lenart, 1925, Razbure —
 Slovenj Gradec
 Mirkec Albert
 Mirt Ivan-Janez, 1924, Krmelj
 Mišič Janez, 1911, Martinjak —
 Cerknica
 Mišič Miha
 Mišigoj Janko, 1912, Trst
 Mišmaš Ignac, 1921, Ambrus
 Mišval Ivan, 1911, Novo mesto
 Mlakar Albin, 1925, Log —
 Mokronog
 Mljač Franc, 1911, Trst
 Močivnik Radko, 1925,
 Ljubljana
 Močnik Jože, Trbovlje
 Močnik Radko

Mohär Janez, 1915, Dol. Trebuša
 Mohär Mirko-Branko, 1923,
 Loški potok
 Moder
 Modic Adolf
 Modic Leo
 Modic Maks, 1881, Radovljica
 Mohär Rudolf
 Mojšker Vinko-Jesen, 1921,
 Bizovik
 Mole Lado-Vane, 1921,
 Mokronog
 Molnarič Franc, 1924, Omota —
 Semič
 Monfardini Alojz-Luigi, Italija
 Morato Jože, 1911
 Moravec Pavel, 1916, Stopiče
 Morelj dr. Marjan, 1914
 Mozetič Izidor
 Može Anton, 1924, Gor. Kamence
 Može Vinko, 1920, Daljnji vrh
 Možina Alojz, 1918, Zabrdje —
 Mirna
 Možina Anton, 1915, Vrhpolje —
 Šentjemej
 Možina Ignac, 1917, Krmelj
 Mrak Franc-Frenk, 1916,
 Hotedršica
 Mrcina Alojz, 1912, Bogneča vas
 Mrgole Alojz, 1923, Tomažja vas
 Mrljak Jože-Boris, 1924,
 Sempeter pri Gorici
 Mmuh Ivan, 1900, Zagorje
 Mrvič Martin, 1910, Mali
 Cerovec
 Mrzelj Anton, 1908, Moravče —
 Gabrovka t
 Muc Ciril, 1912
 Muc Janez, 1912, Primostek
 — Metlika
 Mugrli Angel, 1902, Dolenja
 gorica — Dutovlje
 Muha Ivan
 Muhek Stefan
 Muhič Stanko
 Muhovič Janko, 1912, Hrastnik
 Mulec Milan, 1914, Otok —
 Cerknoia
 Müller Rajko-Zeko, 1922, Rače
 Muren Alojz, 1914, Dolnji
 Globodol
 Muren Avgust-Johan, 1921,
 Obrh —• Dolenjske Toplice
 Murgelj Franc, 1923,
 Karteljevo 11970
 Murgelj Janez, 1916, Gotna vas
 Murglj Anton, 1913, Hrastje
 Muršek Miško, 1904, Mokronog
 Musa Snajp, 1908, Ohrid
 Mušič Ivan, 1928, Podzemelj
 Mužič Boris, 1924, Ljubljana
 Mužič Janez, 1916, Dragomlja
 vas
 Nagode Janez, 1920, Krasine —
 Metlika
 Nagode Stane, 1923, Planina —
 Rakek
 Nagomij Nikolaj
 Nanković Dora-Dora, 1920, Ptuj
 Narobe Franc, 1907 (ZDA)
 Nečimer Alojz, 1903, Novo
 mesto
 Nekrep Franjo, 1916, Igrane
 Nemanič Franc-Emil, 1919,
 Gabrovec — Metlika
 Nemanič Jože, 1907, Gor.
 Lokvice — Metlika
 Nemec Milan-Martin, 1914, Sp.
 Bitnje
 Nikič Ivan, 1917, Trnov hrib
 Noč Zdravko, 1926, Javomiški
 rov
 Nosan Franc, 1921, Dolnji
 Suhadol
 Nosan Ivan, Dolnji Suhadol
 Nosan Lojze, 1922, Bukovica pri
 Ribnici
 Nose Franc, 1910, Kamenja vas
 Nose Jože, 1912, Dol. Sušice
 Novak Anton-Marjan, 1922,
 Videm
 Novak Avgust, 1911, Vrhe —
 Slov. Gradec
 Novak Florijan, 1915, Dol pri
 Trebnjem
 Novak Ivan, 1908, Sv. Jurij ob
 južni železn.
 Novak Janez, 1923
 Novak Jože, 1906, Kuzarjev kal

Novak Jože, 1913, Kriška vas
 Novak Jože, 1925, Mokronog
 Novak Justin, 1923, Bučka
 Novak Justina roj. Kavšek, 1923,
 Veliko Cmelo
 Novak Karei, 1918, Zagorje
 Novak Leopoldina, 1918, Dvor
 pri Zužemberku
 Novak Ludvik-Borc, 1909,
 Ajdovec
 Novak Marija
 Novak Stanko, 1924, Kuzarjev
 kal
 Novina Franc-Zelen, 1901,
 Podhosta
 Novina Viktor
 Nunčič Jože, 1911, Cerov log —
 Sentjernej
 Obersnel Avgust-Zdenko, 1915
 Oberrauner Karei, 1904
 Obid Andrej, 1900, Reka —
 Cerkno
 Oblak Andrej-Pavle, 1915,
 Ljubljana
 Oblak Ignac, 1914, Dol. Trebuša
 Oblak Jože
 Oblak Lojze-Dušan, 1928, Novo
 mesto
 Oblak Stane, 1909, Ljubljana
 Obleščak Vlado, 1921, Voleje
 Obraha Franc, 1902, Mali
 Cimik
 Obretan Franc, 1925, Strojna
 Obrez Anton, 1927, Velike
 Gorelce
 Obreza Jože, 1920
 Obštetar Alojz-Jumbo, 1918,
 Celevec
 Ocepek Franc
 Ocepek Ferdinand, 1926
 Ocvirk Vasilij-Vasja, 1920,
 Medvode
 Ođak Ferdinand, 1919, Siverič
 Odar Franc, 1910, Gor. Studor
 Ogolin Alojz, 1927, Črešnjevce
 Ogrič Jože, 1917, Idrija ob Bači
 Okleščan Martin
 Okom Alojz
 Okoren Andrej, 1913, Tržišče
 Okorn Franciška, roj. Jevnik,
 1923, Vodenice —
 Kostanjevica
 Okrajšek Janez-Janez, Gabrovka
 Okroglič Zdravko, 1927, Novo
 mesto
 Olovec Jože, 1926, Oštre —
 Kostanjevica
 Omahen Alojz-Simon, 1927,
 Ljubljana
 Omahen Ivan-Zan, 1924, Sostro
 11963
 Omejc Jernej-Nejko, 1921,
 Toško čelo
 Omerza Jože, 1917, Trebše —
 Sv. Peter pod gorami
 Orehek Miha, 1911, Srednje
 Gameljne
 Orehovec Alojz, 1925, Boštanj
 Orešek Miha-Miha, 1911,
 Gameljne
 Orešnik Franc, 1914, Križni vrh
 — Mokronog
 Orešnik Jože, 1921, Mokronog
 Orešnik Lojze, 1917, Mokronog
 Osojnik Maks, 1927, Črna
 Osolnik Franc, 1924, Poljane
 Osovnikar Rudolf, 1911, Sober
 pri Mariboru
 Osredkar Karel-Dimež, 1910
 Ljubljana
 Osterc Adolf-Adi, 1918,
 Sentjakob pri Celju
 OMrelič Anica, 1924
 Ošo Vladimir, 1927, Buzet
 Oven, Alojz
 Ovniček Anton, 1922, Mali
 Slatnik
 Ovniček Jože, 1919, Mali Slatnik
 Ovniček Pepca, Zabja vas
 Ostrožnik Alojz, 1907, Jablana
 — Zagorje
 Ozimek Feliks-Koruznik, 1922
 Vrh — Trebnje
 Ožbolt Alojz
 Ožura Franc, 1903, Osilnica
 Pahič Stanko
 Pajer Anton, 1900, Idrija
 Pajer Maks, 1927, £*martno

Pajk Franc-Zelen, 1922
 Ljubljana
 Pajk Jože, 1919, Gaberje
 Pajk Lojze, 1924, Gorenja vas
 Pakiž Odon-Koki, 1923,
 Ljubljana
 Palčič Avgust, 1923, Brezovica
 Palčič Miroslav
 Pangeršič Ciril-Ciril, 1913,
 Zalog — Lubljana
 Panj Josip-Tone, 1924
 11946
 Papež Franc-Drago, 1924,
 Daljnji vrh + 1950
 Papež Franc, 1922, Krmelj
 Papež Fric, 1908, Mislinje
 Papež Ivan, 1913, Dobletina
 Papež Jože-Džon 1923, Boštanj
 pri Sevnici
 Papež Rudi, 1924, Krmelj
 Paternoster Andrej-Niko, 1905,
 Ljubljana v H'VI
 Pavček Alojz, 1926, Šenturje
 Pavček Franc-Andrej, 1908,
 Dolnja Straža
 Pavlečič Jure, 1925, Perudina —
 Vinica
 Pavlič Franc, 1902, Male
 Brusnice
 Pavlič Franc, 1918, Cegelnica
 Pavlič Janez, 1913, Dol. Gradišče
 — Stopiče
 Pavlič Jože
 Pavlič Karei, 1925, Brnica pri
 Hrastniku
 Pavlič Stane, 1926, Orehovica
 Pavlin Anton-Vinko, 1909,
 Potov vrh
 Pavlin Avgust, 1908, Čadraž —
 Sentjernej
 Pavlin Franc-Sic, 1923, Kranj
 Pavlin Marija roj. Krevs, 1923,
 Hrast je pri Mirni peči
 Pavlin Vmko-Edo, 1913, Čadraž
 Pavlina Andrej-Andruša, 1898,
 Pliskovica
 Pavšek Alojz, 1925
 Pečar Franc, 1912, Krmelj
 Pečar Franc, 1912, Boštanj
 Pečar Leo, 1914, Trst
 Pečar Sergej, 1922, Gorica
 Pečarič Ivan
 Pečarič Venceslav, 1928, Prečna
 Pečaver Jože, 1901, Podhosta
 Pečaver Jože, 1926, Stranska
 vas — Čmomelj
 Peče Alojz-Iztok, 1924, Slovenj
 Gradec
 Pečnik Peter, 1924, Bizeljsko
 Pečovnik Anton
 Pečovnik Franc, 1926'Ravne
 Pečulin Franc, 1904, Žirovski
 vrh
 Pegan Ludvik, 1916, Trst
 Pehasek Miko-Mali, 1928,
 Poganci
 Pekarek Mirko, 1929
 Peklar Stana, 1926, Laško
 Peko Milan
 Pekovnik Mirko, 1927, Bučna
 vas
 Pelko Florijan-Cveto, 1913,
 Podturn — Dol. Toplice
 Pelko Ivan, 1924, Radovlje
 Penca Ignac-Viktor, 1922,
 Velike Vodenice
 Pengov Anton, 1905, Podgorica
 Per Jernej
 Peric Anton-Mirko, 1924, Tomaj
 Peric Ludvik, 1921, Grosuplje
 Perič Ivan, 1918, Brezovica
 Perko Alojz, 1908, Ambrus
 Perko Anton, 1921, Mokronog
 Perko Ivan
 Perme Jože, 1905, Stična
 Pernek Ivan-Vanja, 1902,
 Gruškovje pri Ptuju
 Perošo Franc, 1914, Zupančiči
 Peroša Albin, 1920, Zupančiči
 Peroša Franc, 1906, Pomjan
 Peroša Ivan, 1920, Pomjan
 Peroša Ivan, 1921, Smarje —
 Koper
 Perovšek Janez-Pelko, 1921,
 Smarje Sap
 Perpar Marjan, 1922, Ljubljana
 Perpar Viktor-Fajdi, 1925,
 Ljubljana
 Perše Ignac-Nace, 1914,
 Birčna vas

Peršič Bogomir-Marko, 1914,
 Nogaredo (Italija)
 Peršič Marjan
 Peržar Konrad, 1926, Velika
 Perična
 Petač Vinko, 1925, Zalog —¹
 Ljubljana
 Petan Anton, 1911, Veliki
 Kamen
 Petan Franc, 1908, Potok
 Petan Franc-Zoran, 1911, Potok
 Petan Janez, 1898, Ljubno pri
 Novem mestu
 Peteje Ivan-Hostja, 1924, Dol.
 Jesenice
 Petek Ivan
 Petek Jože, 1915, Dol. Laze pri
 Ribnici
 Peterčič Franc, 1901, Podbočje
 Peterlin Majda-Vida Brest,
 1925, Šentrupert
 Petrenko Ivan
 Petrič Anton, 1914, Novo mesto
 Petrič Jože-Joco, 1919, Bršljin
 Petrinja Mario, 1909, Herpelje —
 Kozina
 Petrinja Marjan, 1909, Ocizla
 — Kozina
 Petrovčič Jože, 1924
 Petrovčič Niko, 1927, Bereča vas
 Pezderec Anton-Blisk, 1919
 Drašiči
 Pezdirc Anton, 1909, Gor.
 Lokvica
 Pezdirc Ivan-Slavo, 1913, Gor.
 Lokvica
 Pfajfer Franc, 1925, Nizka —
 Nazarje
 Pibernik Raffko, 1924, Bruna vas
 Picelj Franc-Rajko, 1921,
 Cleveland (ZDA)
 Picelj Srečko, 1900, Novo mesto
 Pikelj Leopold, 1905, Podkum
 Pilanič Jože, 1906, Planina
 Piletič Jože-Pile, 1923
 Piltaver Martin, 1898, Krška
 vas
 Pinoža Karei, 1906, Urh —
 Radeče
 Pinto Biaggio-Blaž, 1920,
 Taranto (Italija) 11970
 Pipan Ivan, 1911, Ljubinj
 Tolmin
 Pipinič Rajko, 1904, Kalobje pri
 Celju
 Pire Alojz
 Pire Anton, 1924, Trst
 Pire Karel-Hrast, 1904,
 Borovnica
 Pire Vekoslav-Vito, 1923,
 Lubljana
 Pire Zora
 Piriš Aleksander, 1922,
 Šentrupert
 Pirišek Jože
 Pirkovič Franc-Cort, 1914,
 Šentjernej
 Pimat-Jerman Dragica, 1920,
 Laško
 Pisanec Anton, 1925, Smarje pri
 Jelšah
 Pisk Justin, 1924, Pečinje
 Piškur Alojz-Viktor, 1923,
 Mačji dol pri Vel. Loki
 Piškur Anton-Lisjak, 1917,
 Mačji dol pri Vel. Loki
 Piškur Stanislav-Arko, 1923,
 Mačji dol pri Vel. Loki
 Pišotek Ivan, 1926, Jaboče
 Pitamic Mirko, 1926, Kamno —
 Kobarid
 Pižmoht Alojz-Šiftar, 1915,
 . Hudeje — Mirna
 Planine Franc, 1925, Jeromin
 — Vransko
 Planinšek Alojzija-Slavka, 1922,
 Zagradee
 Plantan Alojz, 1906, Veliki
 Podij uben
 Plavec Ivan
 Pleskovič Alojz, 1920, Bršljin
 Plevel Peter, 1926, Moste —
 Kamnik
 Plevnik Jože-Pep, 1923, Zg.
 Selec pri Celju
 Ploj Feliks-Srečko, 1922,
 Zg. Ščavnica
 Plut Anton, 1926, Sadinji vrh
 Plut Jože, 1895, Gornji Šuhor

Počervina Anton
 Počervina Franc, 1903, Birčna
 vas
 Počivašek Franc, 1922
 Podbevšek Albin, 1923, Vače pri
 Liti j i
 Podbevšek Pavle
 Podbregar Jože, 1926, Ločica
 Podgomik Anton
 Podgornik Zail-Dušan, 1924,
 Gor. Trebuša
 Podlesnik Valentin, 1911, Selo
 — Vransko
 Podlogar Franc-Franček, 1922,
 Požarče — Sentjanž
 Podlogar Jože, 1921, Hom —
 Sentrupert
 Podlipnik Franc, 1928, Litija
 Podlipnik Valentin, 1911,
 Vransko
 Podobnik Marjan, 1926, Gorenja
 vas
 Podobnik Milan-Gorazd, 1923,
 Gorenja vas
 Podojstršek Stanko-Branko,
 1926, Hežica
 Podpadeč Viljem, 1905, Trebnje
 Podpečan Ivan, 1920, Lohovina
 — Velenje
 Poglajen Drago
 Poglajen Veno-Miško, 1925
 Pogorevnik Avgust-Zoran,
 1926, Smartno
 Poje Feliks, 1925, Novi Kot pri
 Čabru
 Pohleven Karel-Drage, 1922,
 Martinja vas
 Pokom Boris, 1926
 Polajnar Anton-Jernej
 Poldi Viktor, 1913, Trst
 Poles Stanko, 1919, Prešnica —
 Kozina
 Pollick Jože-Poli, 1920,
 Ljubljana
 Poljanšek Anton
 Poljanšek Leopold, 1923,
 Ribnica
 Poljanšek Viktor, 1911,
 Dobra va
 Popelar Franc-Branko, 1914,
 Sevnica
 Popit Anton, 1923, Slepšek —
 Mokronog
 Porenta Valentin-Gašper, 1909,
 Slape — Polje
 Potočar Alojz, 1923, Potočna vas
 Potočar Anica roj. Setina, 1921,
 Velika Bučna vas
 Potočar Anton, 1913, Zdinja vas
 Potočar Franc-Čampa, 1920,
 Dol. Kamence
 Potočar Ivan, 1901, Drganja sela
 Potočar Jože-Zibic, 1915, Bučna
 vas
 Potočar Stane-Lazar, 1919,
 Mima peč
 Potočar Vilma, 1917, Mima
 peč
 Potočnik Ciril, 1928, Zavodnje
 — Soštanj
 Potočnik Dolfe, 1923
 Potočnik Luka, 1910, Zavodje —
 Soštanj
 Potočnik Rudi, 1925, Zavodje
 — Sioštanj
 Potočnik Slavka-Zora, 1924,
 Jevnica
 Potočnik Stanko, 1927, Skomarje
 — Slov. Konjice
 Potokar Franc-Sokol, 1924,
 Smarjeta
 Pofcrlbin Franc, 1922, Moravče
 Povhe Ivan-Cvetko, 1915,
 Studenec — Krško
 Povirk Valentin, 1901, Sv. Križ
 Povše Franc, 1906, Goriška vas
 Povše Leopold, 1908, Reka
 Povšič Alojz, 1903, Malkovec
 Požežnik Ivan, 1926, Gornji
 grad
 Prah Andrej, 1928, Sentrupert
 Prebežnik Karlo-Zane, 1917,
 Ljubljana
 Predovič Janko, 1913, Hrast —
 Suhor
 Pregare Bojan
 Pregelj Franc, 1924, Drganja
 sela
 Prelogar Ivan, 1923, Krmelj

- Preskar Anton, 1910, Pišece — Krško
 Pribac Jože, 1905, Piran
 Prijatelj Alojz, 1908, Ostrž — Sentrupert
 Prijatelj Ferdinand
 Prijatelj Ivan, 1920, Lešovje — Sentanž
 Prijatelj Stane-Stanko, 1924, Sentrupert
 Primar Janez-Maks, 1912, Zalog — Ljubljana
 Prime Anton, 1924, Sela — Dol. Toplice
 Prime Franc, 1913, Sela — Dol. Toplice
 Prime Janez, 1923, Koroška vas
 Prime Jože, 1919, Koroška vas
 Primožič Jože, 1927, Hribarjevo — Cerknica
 Primožič Viktor, 1911, Ptuj
 Princ Franc, 1913, Pristava
 Princ Janez, 1908, Ilova gora
 Prinčič Oskar, 1912, Cerovo — Kojsko
 Prosen Jakob-Gustelj, 1920, Podreber
 Prosenc Živoj in-Palček, 1919, Ljubljana
 Prusnik Alojz-Lojz, 1900, Ljubljana
 Puc Ciril, 1924, Ptuj
 Puc Ferdinand
 Puc Ladislav, 1906
 Pucelj Alojz, 1921, Ruhtna vas
 Pucelj Anton, 1913, Bela cerkev
 Pucelj Franc-Rajko, 1924
 Pugelj Anton, 1921, Veliki Kal
 Pugelj Ivan, 1914, Drganja sela
 Pugelj Jože-Kosec, 1919, Drganja sela
 Pugelj Rudolf, 1925, Drganja sela
 Puh Franc-Rob, 1919, Ljubljana
 Puhmajster Martin, 1927
 Pulko Srečko, 1922, Draženci — Ptuj
 Pureber Franc-Luka, 1923, Drganja sela
 Puš Ivan-Blaž, 1924, Hrastje
 Pušnik Franc
 Rački Matija, 1927, Kuželj
 Radišek Franc, 1916, Spodnje Gorče
 Radman Ivan-Bosanac, 1909, Travnik
 Radović Matija
 Radulović Branko, 1910
 Raguso Celogero (Italija)
 Rahne Ivan, 1919, Sevnica
 Rajakovič Mirko-Marko, 1916, Radatoviči
 Rajer Alojz-Miško, 1921, Vrhpeč
 Rajer Franc, 1917 (ZDA)
 Rajer Gregor, 1908, Brusnice
 Rajer Majda roj. Cerne, 1925, Kočevska Reka
 Rajh Frane, 1914, Gaberje
 Rajster Jože-Marjan, 1919, Soštanj
 Rak Franc-Miha.ilo, 1922, Ihan
 Rakar Franc-Jure, 1910, Ljubljana
 Rakoše Alojz, 1925, Dol. Straža
 Rapuž Jože-Savo, 1922, Česnjsice
 Rapuž Leopold, 1912, Česnjsice 11956
 Ravbar Jože-Vitez, 1915, Jurka vas
 Raveliko Otilio, 1924, Šmarje — Koper
 Ravnikar Andrej, 1925, Kamnje — Sentrupert
 Razboršek Ivan, 1924, Brezje — Zagorje
 Razgoršek Franc
 Razpotnik Frane-Frančišek, 1899, Rečica —¹ Laško
 Rebec Lovro, 1910, Trnje — Postoj na
 Rebemik Jakob, 1909, Sv. Andraž — Polzela
 Rebselj Alojz
 Redenšek Franc, 1925, Bruna vas

Reja-Zavadlov Dušan-Prah,
 1923, Maribor 11971
 Repotočnik Miha, 1912, Sela —
 Slovenj Gradec
 Repovž Anton, 1927, Gornje
 Laken ce
 Repovž Danilo, 1919, Zagorje
 Repše Zlatko-Cato, 1927,
 Bjelovar
 Resman Jože
 Reš Franc, 1921, Sv. Miklavž
 Rešeta Stane, 1927, Novi grad —
 Radeče
 Rezoršek Franc
 Režek Anton, 1925, Poljane —
 Mirna peč
 Režek Franc
 Režen Jože-Kranjčan, 1909,
 Gradišče f 1966
 Ribič Karei, 1917, Podturn pri
 Trebelnem
 Rifelj Ludvik, 1918, Harinja vas
 Rifelj Stane, 1924, Novo mesto
 t
 Rihter Ivan, 1904, Vransko
 Rihtar Stanislav-Stane, 1925,
 Domžale
 Rihtaršič Vinko, 1921, Trebija
 Rijavec Feliks, 1926
 Rijavec Milan, 1921, Krmelj
 Rijavec Stanislav-Stane, 1924,
 Bruna vas
 Rijavec Viktor, 1909, Ljubljana
 11946
 Robék Ivan
 Robida Stane-Volja, 1922, Sela
 pri Dol. Toplicah
 Rogelj Anton, 1901, Stična
 Rogelj Ivan, 1926, Dol. Ponikve
 Rojec Jože, 1923, Pomjan
 Roje Jože, 1926, žužemberk
 Rojšek Danijel
 Rojšek Franc-Jaka, 1914,
 Ljubljana
 Rojšek Jakob, 1907, Zakovlje —
 Braslovče
 Rokavec Anton, 1926, Ravne
 Rolc Jošt
 Rolih Alojz, 1923, Smolenja vas
 Rolih Ivan, 1925, Prapreče —
 Sentjernež
 Rolih Jože
 Rom Anton-Gašper, 1920,
 Podturn
 Romih Ignac, 1925, Brezje
 Roskar Vinko, 1908, Hrastnik
 Rostrusni Ivan
 Roš Zoran
 Roštohar Jože
 Roter Zdenko-Zdenko, 1926,
 Ljubljana
 Rovšelj Ivan, 1928, Iga vas
 Rozina Ivan, 1911, Čemšenik
 Rozman Anton
 Rozman Franc, 1904, Sp. Jelenje
 — Litija
 Rozman Viktor-Slavbo, 1905,
 Ljubljana f 1966
 Rožič Jurij-Marjan, 1920,
 Drežnik
 Rožič Rudi, 1922, Velika
 Perična
 Rožman Avgust, 1901, Kozloviči
 — Truške
 Rožman Vinko, 1925, Bizeljsko
 Ručna Ivan, 1925, Idrsko
 Rukše Janez, 1900, Gaberje
 Rukše Martin, 1924, Hrušica
 Rupnik Jože-Mirko, 1912,
 Zagradišče
 Rus Anton-Karlo, 1919, Gornja
 Lokvica
 Rus Franc-Svejk, 1923, Ig pri
 Ljubljani
 Rus Metod
 Rus Polde, 1917, Kamniška vas
 Rutar Franc, 1912, Volče
 Rutar Janko, 1909, Volče
 Ružič Jože
 Saje Ana, 1889, Goriška vas
 11962
 Saje Anton, 1925, Malne —
 Trebelno
 Saje Franc-Sine, 1923, Mirna
 peč
 Saje Franc, 1900
 Saje Franc-Franček, 1921,
 Podgora

Saje Jože, 1924, Globočji dol —
 Mirna peč
 Saje Jože, 1922, Brezje —
 Trebelno
 Saje Jože-Iztok, 1920, Mirna peč
 Saje Jože, 1921, Male Poljane
 Saje Marija-Micka, 1893, Brezje
 — Trebelno
 Saje Stane-Slavček, 1926, Novo
 mesto
 Sajevic Mara, 1916, Kandija —
 Novo mesto
 Sajovic Vladimir, 1924, Češča
 vas
 Saksida Bratko, 1926, Gradišće
 pri Renčah
 Salamatović
 Salobir Anton, 1909, Sv. Stefan
 Samec Jože, 1901, Vrhpolje
 Sankovič Ivan, 1927, Dob pri
 Domžalah
 Sašek Janez, Dol. Suhadol
 Sašek Martin, 1913, Gaberje
 Savnik dr. Dušan-San, 1919,
 Gorica
 Savarin Jože, 1926, Čemšek —
 Smarje
 Savšek Franc, 1903, Zagorje
 Savšinek Alfonz, 1927
 Sedeljšak Franc-Zoga, 1914,
 Spitalič
 Sedej, Vojsko
 Sedlar Adolf-Dolfi, 1920,
 Sentrupert
 Sedlar Ivan-Zan, 1921, Dol pri
 Trebnjem
 Sedovšek Anton-Savo, 1925,
 Lepa njiva
 Segojne Šrečko, 1913
 Sekimik Janko-Simon, 1921,
 Rogaška Slatina
 Sekula Janez, 1901, Jurna vas
 Selišnik Franc-Janez, 1911,
 Luče — Zg. Savinj. dolina
 Semič Ivan, 1915, Stranica pri
 Celju
 Senčar, Smolenja vas
 Senica Janez, 1903, Sela pri Dol.
 Toplicah
 Sepahar Ludvik, 1926, Semič

Sergač Virijent, 1925, Sergasi —
 Koper
 Sergaž Milko, 1914, Smarje —
 Koper
 Sergen Franc, 1914, Smarje —
 Koper
 Sergio Peter, 1925, Calija —
 Izola
 Sešek Anton-Ante, 1898,
 Podgora pri Gorici
 Sever Alojz, 1925, Vrtača
 Sever Jože-Vice, 1923, Sentvid
 pri Stični
 Sevšek Anton-Jurij, 1922,
 Kungota
 Signiš Alojz
 Sihur Pavel, 1927, Hrastnik
 Simeonov Stane-Simon, 1925,
 Sentrupert
 Simončič Rudolf, 1925, Cerov
 log
 Simonič Janez, 1900, Sela pri
 Otovcu
 Simonič Miha-Kit, 1905, Lazec
 — Cerkno
 Simonič Stefan, 1915, Gorenja
 vas
 Sinigoj Miloš, 1921, Kamnik
 Sintič Zvone, 1912, Ljubljana
 Sitar Jože-Pero, 1927, Novo
 mesto
 Sivk Alojz, 1926, Rakovnik
 Skala Jože, 1925, Sadinji vrh
 "Skapin Franc, 1907, Veliko polje
 — Podnanos
 Skok Polde, L'uile — Polšnik
 Skok Rudi, 1909, Dane
 Skopec Franc
 Skrinar Mirko, 1912, Črešnjevce
 Skube Anton-Skube, 1923, Gor.
 Kamenje — Dobrnič
 Skubic Franc, 1926, Prekopa —
 Sentjemej
 Skubic Franc, 1919, Daljni vrh
 Skušek Slavko-Slavček, 1925,
 Zg. Lakence
 Skvarča Anton, 1925, Zg.
 Kanomlja
 Skvarča Ivan, 1924, Rakek

- Sladič Anton, 1906, Loka — Trbovlje
 Sladič AnčUrej, 1919, Mima f 1956
 Sladič Jože, 1921, Stan — Mima
 Sladič Leopold, 1914, Zagorica — • Mirna
 Slak Alojz, 1920, Gornji Globodol
 Slak Franc-Milan, 1907, Gornji Globodol
 Slak Karei, 1913, Malne — Trebelno
 Slana Peter-Pero, 1906, Trnovec — Ptuj
 Slane Janez, 1913
 Slapšak Edi, 1920, Trbovlje
 Slatinek Franc, 1904, Spodnji Dolič — Vitanje
 Slejko Vladimir, 1927, Laze — Logatec
 Slosel Ivan, 1901, Sabonje — Podgrad
 Slovenc Jože-Kavboj, 1924, Spodnja Pohanca
 Smeh Alojz, 1924, Sv. Peter
 Smerke Ciril, 1925, Poljane — Mima peč
 Smodič Dominik-Mali, 1923, Trbovlje
 Smole Anton-Tone, 1915, Selce — Trebnje
 Smole Anton, 1922, Migolica — Mirna
 Smole Franc-Franček, 1920, Čužna vas — Trebelno 11970
 Smole Franc, 1905, Zubina
 Smolič Janez, 1907, Dolnja Straža
 Smolič Stane, 1926, Dol, Prekopa, — Šentjernej
 Smolič Stane, 1928, Preska — • Dobmič
 Smolnikar Alojz, 1924, Brezje — Moravče
 Smolnikar Ivo, 1924, Karnnik
 Smolnikar Matija, 1905, Mala Stagna — • Litija 11959
 Smrečnik Anton, 1924, Zavrh nad Dobmo
 Smrekar Anton, 1902, Črešnovec — Semič
 Smrekar Franc-Janko, 1920, škocjan
 Smrekar Janez, 1925
 Smrekar Ludvik, 1918, Podlipoglav
 Smrekar Stane
 Snežnik Anton, 1924, Dobrna
 Snoj Rudolf-Vlado, 1924, Sneberje
 Sodec Anton, 1911, Cerovec
 Sodec Jože, 1921, Cerovec
 Sodja Stanislav, 1912, Ljubljana
 Sojer Alojz
 Somrak Ana roj. Potočar, 1922, Muhaber
 Somrak Franc-Cvetko, 1913, Kuzarjev kal
 Sonc Ivan
 Sopotnik Jože, 1921, Brezje — Zagorje
 Sorčan Matevž-Maks, 1902, Smatevž — Gomilsko
 Spruk Jemej, 1900, Hrib — Kamnik
 Srakar Marjan-Piškur, 1921, Bohinjska Bela
 Srčič Jože-Pepi, 1916, Čelevec — Smarjeta
 Stamejčič Slavko-Lovro, 1923, Ljubljana
 Staniša Martin, 1913, Omota — Semič
 Stare Jože-Marko, 1903, Smokvica
 Stare Ivan, 1913, Zalog — Ljubljana
 Stare Maks, 1908
 Starič Alojz, 1913, Rihpovec
 Starič Jože, 1926, Mima peč
 Starič Vinko
 Stariha Anton, 1913, Metlika
 Stariha Jakob-Jaka
 Stariha Janko, 1922, Čmomelj
 Stariha Jože
 Stariha Martin, 1906, Bušinja vas
 Starin Marija roj. Kavšek, 1924, Veliko Crnelo

Starovašnik Ivan-Miki, 1919,
 Gradišče pri Domžalah
 Starovašnik Lojze-Tarzan, 1924,
 Gradišče pri Domžalah
 Stegne Ivan
 Steklačič Franc, 1924, Studenec
 — Iv. gorica
 Stepančič Ivan, 1912, Pregara —
 Gračišče f
 Stepec
 Stepko Draga roj. Papež,
 Krmelj
 Sternad Ivan, 1908, Maribor
 Ston Zoran, 1928, Doka
 Stonič Ferdo
 Stopar Emil
 Stopar Janez, 1928, Vrtača
 Stopar Jože, 1927, Dolnje Vrhe
 — Dobmič
 Stopnik Alojz, 1928, Crna
 Strah Slavko, 1925, Krka
 Strajnar Alojz, 1909, Zagorje
 Strajnar Alojz, 1921, Češnjevek
 — Trebnje
 Strajnar Franc-Pogum, 1915,
 Hud'eje — Trebnje
 Strajnar Ivan
 Strajnar Ludvik-Luka, 1915,
 Veliki Gaber
 Strajnar Mile
 Strajnar Rafael-Rafal, 1922,
 Hudeje — Trebnje
 Strajnar Jože-Majč, 1915,
 Skrjanče — Novo mesto
 Stranšek Silvo
 Stražar Ivo-Stegnar, 1921,
 Ljubljana
 Strehar Jernej, 1906, Zagorje
 11966
 Strgaj- Alojz, 1922, Trbovlje
 Strgar Franc, 1915, Dolnje
 Karteljevo
 Strgar Karei, 1917, Šentjuri
 pri Litiji
 Strikauskas Antanas, Litva
 (ZSSR)
 Stritar ing. Albin, 1925, Ptuj
 Stritair Jože
 Strle Franc-Fratelo, 1926, Zala
 — Cerknica

Strnad Tone, 1925, Češnjice —
 Mirna peč
 Strniša Anton-Kostja, 1920,
 Dolenjske Toplice
 Strojini Jože, 1919, Mihovica —
 Sentjerne
 Stropnik Lojze, 1928, Crna
 Studenčnik Jože, 1925, Koroška
 vas
 Suhý Branislav-Šsnk, 1922,
 Novo mesto
 Suln Edvard, 1909, Trbovlje
 Sušič Radivoj, 1924, Šempeter
 pri Gorici
 Suša Andrej, 1908, Košana —
 Pivka
 Suša Janez, 1900, Cerovec —
 Mokronog
 Sušič Anton-Lev, 1924,
 Ljubljana
 Sušnik Adolf, 1902, Gotna vas
 Sušnik Anton, Zagorje
 Sušnik Anton, 1904 (ZDA)
 Svet Ivan, 1905, Vransko
 Svetek Milan-Strelc. 1921, Slape
 — Polje
 Svetek Slavko-Boris
 Svetek Srečko-Rok, 1921, Polje
 pri Ljubljani
 Svetič Jože
 Šavli Franc, 1906, Cekovnik —
 Idrija
 Šavoren Jože, 1903, Dole 11964
 Šavron Angel, 1920, (Građeni)
 • Građin
 Šavron Ernest, 1923, Građin —
 Gračišče
 Ščinkovec Milan, Zagorje
 Šega Brigita roj. Harock, 1922,
 Krmelj
 Šenica Alojz, 1911, Sela pri Dol.
 Toplicah
 Senica Viktor-Joco, 1910,
 Obrh — • Dolenjskie Toplice
 Šenveter Albin, 1921, Šentilj
 Šepic Anton-Kozma, 1923, Stara
 gora
 Šepic Jože, 1920, Medvedje selo
 Sere Gašper, 1919, Biška vas —
 Mirna peč

Sest Ludvik, 1911, Cužna vas —
 Trebelno
 Setina Franc, 1925
 Setina Franc-Mohar, 1918,
 Bučna vas
 Setrajčič Ferdo, 1916, Smečice —
 Krško
 Setrajčič Pepca, 1920, Vrh piri
 Mokronogu
 Sifrer Franc-Adam, 1917,
 Vnanje gorice
 Silec Leopold, 1924, Češča vas
 Silih Niko-Boris, 1919, Kandija
 — Novo mesto
 Simenc Ivan-Bolta, 1923,
 Ljubljana
 Simonovič Anton
 Sinko Jože, 1919, Ponikve —
 Petrovče
 Sinkovec Franc-Vili, 1926,
 Mirna
 Sinkovec Izidor-Dore, 1929,
 Mokronog
 Sinkovec Jože, 1912, Zalog pri
 Skocjanu
 Sinkovec Niko-Miklavž, 1919,
 Gornji log pri Litiji
 Sircelj Milče-Sine, 1929, Polica
 Škarja Stane, 1924, Mokronog
 Škarja Valentin, 1908, Zagorje
 Skedelj Jože, 1923, Gotna vas
 Skedelj Viktor, 1925, Gotna vas
 Škergat Ivan
 Škoberne Franc, 1912, Reštanj
 Škof Franc
 Skorjanc Drago, 1913, Ljubno
 ob Savinji
 Skrbec Alojz-Milan, 1918,
 Orehovica
 Skrbec Miha, 1914, Dolnji
 Suhadol
 Skrinar Jože, 1913 (Nemčija)
 Škrinjar Mirko, 1912, Gaber —
 Bela krajina
 Skrjanc Ivan, 1927
 Sikrlj Rafael, 1918, Metlika
 Skrlj Stane, 1922, Trbovlje
 Škufca Matija-Kovač, 1913,
 Ponoviče

Skulj Jože, 1925, Sodni vrh —
 Bela krajina
 Skulj Maks, 1926, Zgomje
 Pimiče
 Slamberger Ivan-Pepe, 1906,
 Stari log pri Sl. Bistrici
 Slosar Stefan-Nace 11966
 Smajdek Berto, 1918, Potok
 Smalc Martin, 1910, Gornje
 Sušice
 Smarčan Ludvik
 Smuc Alojz, 1928, Male
 Lipi jene
 Smuc Jože, 1914, Vrbičje —
 Grosuplje
 Soba Franc, 1915, Uršna sela
 Sobar Ivan, 1920, Dolenjske
 Toplice
 Sobar Janez, 1915, Uršna sela
 Sonc Milan
 Sonc Mirko-Slovan, 1917, Tomaj
 Sorović Danilo, 1915
 Span Aleksander-Bine, 1923,
 Ljubljana
 Span Ančka roj. Uljančič, 1923,
 Gornji Zemun
 Span Milutin, 1928, Novo mesto
 Spehar Jakob, 1908, Ločna —
 Novo mesto
 Spelič Franc, 1927, Smaver —
 Dobrnič
 Spendal Mirko, 1919, Kamna
 gorica
 Spogar Alojz, 1920, Trbovlje
 11971
 Sporar Anton, 1913, Češnjice —
 Otočec
 Sporar Anton, 1906, Herinja vas
 Sporar Franc-Franjo, 1911,
 Herinja vas
 Sporin Matevž, 1926, Sentjošt —
 Sav. dolina
 Springer Franc, 1925, Dol.
 Straža
 Sraj Miha
 Stajdohar Franc, 1922, Dragatuš
 Stampohar Janez, 1903, Gradac
 Stancar Vladimir, 1914, Gorenja
 vas

Štanfelj Miha, 1913, Veliki
 Nerajc
 Štangelj Alojz, 1912, Stopiče
 11957
 šteblaj Ivan, 1915, Škocjan
 Štefančič Franc-Savo, Tlirska
 Bistrica
 Štefanič Jože, 1922, Sodji vrh
 — Semič
 Štefanič Jože, 1912, Sodji vrh

 Šter Ciril-Čiro, 1914, Tržič
 Štem Viktor, 1909, Zagorje
 Štih Vinko, 1926, Gotna vas
 Štojs Božo-Božo, 1925, Sevnica
 Štojs Friderik
 Štok Ivan-Silvester, 1912,
 Dutovlje
 Štok Vojimir-Albin, 1926,
 Rumanja vas
 Štor Jože, 1924, Trbovlje
 Štrbenc Lojze
 Štrubelj Avgust, 1911, Hudo pri
 Novem mestu
 Štrukelj Stanislav, 1902, Pavla
 vas
 Štrumbelj Franc-Hasan, 1920,
 Tomišelj
 Štukelj Alojz, 1924, Osojnik —
 Semič
 Šturm Jože, Dobmič
 šubic Miran-Janez, 1921,
 Ljubljana
 Šuklje Anton, 1912, Bušinja vas
 Šuklje Jože, 1911, Tmovec —
 Metlika
 Šuklje Jože, 1905, Gornja
 Lokvica
 Suligoj Miloš
 Šuln Albin, 1923, Stan — Mirna
 Šumah Rok-Jelko, 1927, Spodnji
 Razbor
 Šuštar Anton, 1922, Selo —
 Šmairtno
 Šuštar Ivan, 1920, Vrbno —
 Šentjurij
 Šuštar Jemej, 1918, Dol. Vrhovo
 Šuštar Martin-Gašper, 1911
 Šuštaršič Alojz
 Šuštaršič Anton-Tine Zeleznik,
 1903, Ljubljana
 Šuštaršič Gustelj, 1925, Vrh pri
 Šentjemeju
 Šuštaršič Janez-Zan, 1919,
 Smolenja vas
 šuštaršič Ferdo, 1910, Regerča
 vas
 Svajcer Demeter-Dev, 1919,
 Trst
 Švajcer Zlatka-Zlatka, 1925,
 Kranj
 Švajgelj Alojz-Arap, 1911,
 Dobra vi je — Sežana
 Švalj Janez, 1923
 Švara Dušan-Dule, 1919, Novo
 mesto
 Švarc Franc, 1926, Mokronog
 Švarc Jemej, 1920, Mokronog
 Švarc Jože, 1922, Mokronog
 Šved Matija-Tarzan, 1924,
 Moravče
 Tabemik Karel-Janez, 1911, Zg.
 Kašelj
 Taborsky Anton-Dolenc, 1911,
 Zalog pri Škocjanu
 Tacar Tatjana, 1925, Ljubljana
 Tanaskovič Rajko, 1917, Freljina
 pri čačku
 Taufer Karel-Šarli, 1919, Zalog
 pri Ljubljani
 Taurer Franc-Plahun, 1910,
 Trst
 Taurer Silva-Marjanca, 1923,
 * Ljubljana
 Tavčar Ivica, 1923, Ljubljana
 Tekalec Vinko, 1927, Vrh —
 Dolsko
 Tendjević Milutin, 1908, Gornji
 Pograc
 Teodorović Stevo, 1922, Klenik
 Terčelj Franc, 1928, Gornji
 grad
 Teršelič Anton-Zagar, 1921,
 Skopice — Brežice
 Testen Anton, 1908, Gotna vas
 Tešar Boža, 1921, Novo mesto
 Težak Franc
 Tic Mavricij, 1926, Gora pri
 Moravčah

Timofejčuk Longin, 1913, Vilna (ZSSR)
 Timošajtis Vaclav, 1915, Litva (ZSSR)
 Tivader Frenk, 1903, Ljubljana
 Tivader dr. Jože, 1910, Murska Sobota
 Tomažič Anton, 1926, Dol pri Liti ji
 Tomažič Franc
 Tomažič Jože, 1923, Zagrad — Škocjan
 Tomažin Ferdo, 1910, Sentjernej
 Tomažin Ignac, 1924, Ravnik
 Tomažin Jože, 1921, Sentjernej
 Tomič Jože-Turk, 1915, Trebelno
 Tominec Anton, 1923, Dolenja vas — Postojna
 Tominec Anton, 1915, Zadlog — Crni vrh
 Tomše Bogo, 1924, Krška vas
 Topovšek Danijel, 1921, Ojstriška vas
 Tomič Albin, 1909, Hruševje — Postojna
 Tratar Anton
 Tratnik Franc, 1900, Idrija 11951
 Trbovšek Franc, 1910, Gornji grad
 Trbovšek Martin, 1926, Gornji grad
 Trebežnik Karel-Zane, 1917, Ljubljana
 Triglav Gabrijel, 1901, Andraž — Polzela
 Trlep Ivan, 1916, Svetinje — Dobrnič
 Trlep Janez-Medved, 1915, Orlaka — Sela Sumberk
 Trlep Janez, 1920, Repče pri Trebnjem
 Trobec Valentin-Lado, 1918
 Trpin Lojze, 1921
 Trumbetašič Vlado, 1925, Koprivnica
 Trupej Franc
 Tržan Anton, 1921, Šentvid nad Sevnico

Tulk Josip, 1915
 Turin Jože, 1908, Studenice
 Turk Adolf, 1909, Migolica — Mirna
 Turk Franc, 1927, Studenec pri Blokah
 Turk Henrik
 Turk Jože, 1911
 Turk Jože, 1921, Sela pri Dol. Toplicah
 Turk Rudolf, 1907, Zigmarice
 Turk Silvester, 1910, Potok
 Turk Silvo, 1926, Drganja sela
 Tutin Franc-Tuto, 1910, Gaberje
 Uderman Aleksander, 1919, Novo mesto
 Udovč Franc, 1926, Gornje Vrhovo — Mima peč
 Udovč Jože, 1907, Stopiče
 Udovič Jože-Topič, 1921, Novo mesto
 Uhan Vinko, 1913, Mokronog
 Uhemik Jože, 1924, Gaberje
 Ulaga Albin, 1927, Trbovlje
 Uljač Jakob
 Uljančič Tone, 1909, Gor. Zemun — II. Bistrica
 Uršič Stane, 1926, Ljubljana
 Umberger Drago, 1924, Mokronog
 Umberger Franc, 1921, Mokronog
 Umek Alojz, 1921
 Umek Viktor t
 Urbančič Franc, 1911, Veliki Cirknik — Sentjanž
 Urbančič Jože, 1910, Trava
 Urbančič Jože, 1930, Veliki Cimik — Sentjanž
 Urbančič Rafael, 1921, Kriška reber — Trebnje
 Urbas Anton
 Urlep Ivan, 1920, Hrastnik
 Uršič Janez-Lojzek, 1911, Radovna — Bled
 Uršič Karei, 1918, Bled
 Vadnov Henrik-Boris, 1925, Radomlje
 Vahčič Alojz, 1907, Vinji vrh — Pod grad

- Vahčić Jože
 Vahtarič Albin, 1925, Ristnica — Klanjec
 Valičič Joško, 1914, Videm
 Valnar Zoran, 1920
 Vandot Branko-Brane, 1918, Zužemberk
 Varnaljeva Iva roj. Zitnik, Ljubljana
 Vasle Ivan-Jakob, 1923, Polzeia
 Vatovec Jakob, 1923, Prove — Koper
 Vavtar Ivan, 1920
 Veber Peter
 Vehovar Jože, 1910, Šmarje pri Jelšah
 Vehovec Jože, 1922, Trzin
 Velkavrh Anton, 1923, Vrzenec pri Horjulu
 Velmut Jože, 1904, Ljubljana
 Velušek Bertol-Iztok, 1926, Prvačina
 Venišnik Milan-Savinc, 1919, Mozirje
 Venišnik Liza, 1921, Cirkovci — Ptuj
 Venturini Oskar-Sandor, 1905, Trst
 Verbič Ivan, 1926, Veliki vrh — Šmartno ob Paki
 Verbovšek Berto-Iztok, 1926, Prvačina
 Verbovšek Sonja roj. Parkelj, 1927, Ljubljana
 Verdenik Karei, 1905, Ptujska gora
 Veršnik Alojz, 1928, Nova Stifta pri Gor. gradu
 Vesel Anton, 1909, Loški potok
 Vesel Ivan, 1928, Travnik
 Vesenjak Ivan, 1925, Prvenci
 Vesnaver Emil, 1926, Šmarje — Koper
 Vezočnik Maks-Savo, 1913, Ljubno
 Vide Janez, 1909, Mihovica — Sentjemej
 Videnič Janez-Zan, 1916 (ZDA)
 Vidic Ivan, 1927, Češnjice pri Otočcu 11946
 Vidic Jože-Jože, 1924, Zagradec
 Vidic Jože, 1927, Smolenja vas
 Vidic Mirko, 1922, Prečna
 Vidmar Albin, 1925, Ručetna vas
 Vidmar Alojz, 1926, Glinek — Mirna
 Vidmar Ciril, 1925, Gabrijele — Krmelj
 Vidmar Franc-Brko, 1910, Zagradec
 Vidmar Frido, 1913, Gameljne
 Vidmar Friderik, 1925, Mirna
 Vidmar Ivan, 1912, Ljubljana
 Vidmar Janez
 Vidmar Jože, 1910, Veliki Podljuben
 Vidmar Jože, 1926, Potok
 Vidrih Franc, 1920, Kal pri Ambrusu
 Vidrih Ivan
 Vidrih Stefan, 1921, Sempeter
 Viler Jože, 1925, Koštabona — Koper
 Viler Marjan, 1925, Koštabona — Koper
 Vidmar Alojz, 1926, Glinek — Mirna
 Vipotnik Janez-Janez, 1917, Zagorje
 Vipotnik Olga roj. Červan, 1923, Zalog pri Ljubljani
 Virant Alojz-Drago, 1912, Rumanja vas
 Virant Kostja-Samo, 1927, Dolenjske Toplice
 Virjent Janez-Samo, 1928, Olševsek — Kamnik
 Višček Oton, 1923, Stan — Mirna
 Vitman Franc, 1922, Mokronog
 Viuvun Giuseppe (Italija)
 Vivod Mirko-Mirko, 1915, Laško
 Vizjak Savo, 1925, Mežica
 Vočko Ivan, 1914, Liboje — Petrovče
 Vodnik Anton, 1925, Grčji vrh — Mirna peč
 Vodopivec Anton, 1903, Dornberk 11963

Vodopivec Franjo-Joško, 1903,
 Domberk
 Voje Ivanka
 Vojnovič Milan, 1922, Tuk —
 Gorski kotar
 Volavec Jože, 1925, Dobrna
 Volf Anton, 1902, Grahovo —
 Tolmin 11952
 Volmajer Franc, 1925, Kaplja
 pri Mariboru
 Volovšek Slavko 11965
 Vončina Albin, 1925, Gor.
 Trebuša
 Vončina Henrik, 1907, Dornberk
 Vošnjak Sergej, 1924, Ptuj
 Vovk Jože, 1905, Potov vrh
 Vovko Janez, 1925, Leskovec
 Vozel Franc, 1926
 Vrabec Ivan, 1926, Martinja vas
 — Mokronog
 Vrabec Vinko, 1922, Martinja
 vas — Mokronog
 Vrabec Jože-Jože, 1901, Lepa
 njiva pri Mozirju
 Vrana Martin, 1926, Draga —
 Sentrupert
 Vranešič Jože, 1926, Tribuče —
 Crnomelj
 Vrbanc Ivan
 Vrbovec Franc, 1915, Gradec
 pri Litiji
 Vrhovnik Stane-Marjan, 1920,
 Ljubljana
 Vrhovšek Franc, 1921,
 Trebanjski vrh
 Vrhovšek Leopold-Arko
 Vrhovšek Miha, 1920,
 Trebanjski vrh
 Vrlinič Niko
 Vršaj Stane, 1925, Catež
 Vršnik Alojz, 1920, Rdeči kal —
 Dobrnič
 Vuk Polde, 1920, Hrastnik
 Vukšinič Anton, 1903, Žlebnje
 — Bela krajina
 Zabukovec Franc, 1910, Podpeč
 pri Dobrem polju f 1963
 Zadnik Jože, 1924
 Zadnikar Slavko, 1924,
 Ljubljana
 Zagore Franc, 1924, Tolsti vrh
 Zagore Jože
 Zagore Martin, Brezovica —
 Sentjemej
 Zahorik Franc, 1912, Zagorje
 Zajc Edvard, 1925, Brdce —
 Lasko
 Zajc Jože, 1927, Rečica
 Zajc Karei, 1901, Kamnik
 Zajc Ladislav-Zeko, 1925, Loška
 vas — Dol. Toplice
 Zajc Leon
 Zajc Slavka roj. Pučko, Vir pri
 Domžalah
 Zajc Žarko, 1926, Radoha
 Zajc Milica-Breda, 1913,
 Ljubljana — Polje
 Zakelšek Franc, 1907, Majšperk
 Zaletel! Avguštin, 1910, Hudo
 Zaletel Franc, 1899, Hudo
 Zaletel Janez, 1907, Hudo
 Zaletel Valentin
 Zaleznik Stanko, 1927, Ljubno
 Zalokar Jože, 1918, Dobje pri
 Kostanjevici
 Založnik Milica, 1926, Grčevje
 Zamida Franc, 1914, Uršna sela
 Zanoški Josip, 1924, Lipnice —
 Klanjec
 Zaplatar Franc, 1904, Volčje
 njive
 Zaplatar Stanko, 1912, Mali
 Cimik
 Zapušek Marko-Majski, 1906,
 Hrastnik
 Zapredišnik Anton, 1903, Gornji
 Grad
 Zarabec Janez, 1902, Grčevje
 11965
 Zavolovšek Anton-Bruno, 1911,
 Bočna
 Zavolovšek Franc
 Zavri Ignac-Nace, 1924,
 Gabrovka
 Završnik Edo, 1919, Soštanj
 Završnik Maks, 1922, Ljubljana
 Završnik Vinko, 1918, Šentjanž
 Završnik Zlatko, 1924,
 Ljubljana
 Zbašnik Jože

Zemljič Ivan-Mazač, 1920,
 Lo ubijana
 Zevnik Lado, 1927, Gotna vas
 Zevnik Pavle, 1906, Dobro polje
 Zdešan Nadja, 1924, Ljubljana
 Zgonc Cveto, 1925, Šentrupert
 Zgonc Mirko, 1927, Šentrupert
 11959
 Zgonc Nada roj. Hajek, 1920,
 Sela pri Grosupljem
 Zgonc Tone-Vasja, 1914,
 Šentrupert
 Zgomik Ivan-Jovo, 1919,
 Mozirje
 Zibic
 Zidan Albin, 1926, Ljubljana
 Zihelr Stanko-Kavkov, 1921,
 Ljubljana
 Zogar, 1911
 Zoran Tilka-Gričar, 1926,
 Sentjernej
 Zore Alfonz, 1920, Šentrupert
 Zore Jože, 1926, Vrh pri
 Šentrupertu
 Zore Janez, 1900, Bogneča vas
 Zorec Ivo, 1919, Ljubljana
 Zorec Milan-Gazar, 1921, Novo
 mesto
 Zomada Albert-Marko, 1913,
 Trst
 Župan Alojz, 1914, Zagorje
 Župan Franc, 1908, Jesenovo —
 Zagorje
 Župan Franc, 1911, Voleje njive
 Župan Ivan, 1909, (Nemčija)
 Župane Henrik, 1901, Ljubljana
 Župane Ivan, 1925, Lahov
 graben — Jurklošter
 Župane Janez-Stari, 1900,
 Jesenice
 Župane Jovo, 1901
 Župane Martin
 Župane Milica-vdova Vrečko,
 1922, Znojile — Krka
 Zupančič Alojz, 1910, Zabnica
 — Kranj
 Zupančič Ćemest, 1926, Sergasi
 — Koper
 Zupančič Franc, 1924, Repče pri
 Trebnjem f 1945

Zupančič Franc, 1926, Meniška
 vas — Dol. Toplice
 Zupančič Franc, 1898, Drganja
 sela
 Zupančič Ivan, 1909, Dobrova
 Zupančič Janez
 Zupančič Jože, 1914, Rumanja
 vas
 Zupančič Jože, 1901, Litija
 Zupančič Jože-Niko, 1922, Novo
 mesto
 Zupančič Maks-Miljan, 1911,
 Radeče
 Zupančič Marija-Mimi, 1923,
 Novo* mesto
 Zupančič Milan, 1923, Regerča
 vas
 Zupančič Niko, Regerča vas
 Zupančič Rudolf, 1919, Potok
 Zupančič Vinko, 1908, Bistrica
 Zupin German
 Zupin Rudolf, 1926, Velike
 Brusnice
 Zure Janez, 1908, Šentrupert
 Zvonar Franc, 1903, Mozirje
 11967
 Zvonec Franc, 1898, Borovnica
 Zagar Andrej-Maj, 1911
 Zagar Ivan, 1916, Gorenje pri
 Kočevju
 Zagar Mihael
 Zagar Rudolf
 Zagar Stane
 Zagar Viktor, 1928, Trbovlje
 *Zakelj Alojz
 Zam Andrej, 1918, Podbočje
 Zebovec Miha-Svoboda, 1916,
 Rudnik pri Kamniku 11945
 Zeleznik Rudolf, 1926, Gor.
 Lakence
 Zeleznik Stanko
 Zeljan Drago, 1911, Trst
 Zeljko Alojz, 1904, Vrhpeč
 Žerjal Josip, 1917, Botač — Trst
 Zgavec Pavla roj. Copic
 Zie Ivo, 1908, Sulk
 Zidan Stane, 1915, Zalog —
 Ljubljana
 Zigman Vinko, 1923, Slavina —
 Pivka

Zigon Stane, 1918
Zirovnik Vinko, 1922, Trbovlje
Zitnik Alojz, 1919, Štrauberk —
Trška gora
Zitnik Alojz, 1912, Hmeljčič —
Mirna peč
Zitnik Avgust, 1917, Moravče
pri Gabrovki
Zitnik Marjan, 1920, Zagradec
Zitnik Rajko-Dule, 1923,
Ljubljana
Žiža dr. Peter, 1919, Postojna
Zlajpah Anton, 1913, Mokronog

Zmavc Franc, 1924, Slatina —
Gornji grad
Zorž Lojze, 1924, Trebnje
Zučtko Anton, 1906, Šmarje pri
Jelšah
Zukovec Jože, 1928, Mirna
Zunko Ivan
Zura Alojz-Tine, 1918, (ZDA)
Zura Marjan, 1900, Trst
Zura Stane-Djuro, 1921, Novo
mesto
Zužek Franc, 1905, Bitnja vas

PADLI

Abunar Karel, Gabrovka, 1900—1944	Bele Janez, Gornja Straža, 1912—1944
Ajdešček Jože, Dolen ja vas, 1911—	Beorčija Maks, Sentrupert, 1920—1943
Anders Miloš-Anders, Hodomin — Celje, 1927—1944	Berdon Stanko, Čezerje, 1905—1945
Androjna Karei, Rimske toplice, 1910—1945	Bertok Rafael, Čezerje, 1903—1945
Anzel Franc, Vrh — Trebelno, 1922—1944	Berus Ivan, Dol. Mraševo, 1921—1943
Anžič Franc, Stepanja vas, 1943—	Beve Jože, Pečice, 1923—1944
Anžiček Jože, Straža, 1923—1943	Bevk Anton, Gor. Jesenice, 1901—1944
Anžur Janez, Roje — Trebnje, 1908—1943	Bezek Ludvik, Ratež, 1913—1944
Arh Alojz, Srednja vas	Bingo Alojz, Sahovec, 1916—1943
Arh Martin, Česnjica — • Bohinj	Bizjak Alojza 1919—
Ariz Ašim, Tepetovo, 1909—1944	Bizjak Stane, Sievnica, — 1918—1944
Avberšek Ignac, Dobma, 1927—1945	Blatnik Anton, Mleščevo, 1914—1944
Avsec German, Bistrica, 1925—1944	Blatnik Janez, Dolenja vas. 1910—1944
Bahovec Peter, Ljubljana, 1924—1943	Blatnik Tone, Dolenja vas, 1912—1943
Ban Janez, Brusnice, 1925—1944	Bobnič Jože, Poljane, 1911—1944
Barbo Ivan, Dobje, 1926—1943	Boh Anton, Regerča vas, 1907—1943
Barbo Nace, Dobje, 1912—1943	Boh Franc-Zeli, Drganja sela, 1923—1943
Bartol Pavel, Bistrica, 1911—1943	Bohorč Jože, Presladol, 1926—1944
Bavdek Stane, Jurka vas, 1918—1944	Bojč Anton, Gaberje, 1918—1945
Becele Franc, Gor. Lakovnice 1926—1943	Bokavšek Karei, Stepanja vas, 1920—1943
Belčič Milan-Sine, Planina, 1928—	

- Bonafedi Karlo, Toulon (F),
1925—1945
- Borštinar Robert-Rade,
Gabrovka, 1918—1943
- Borštinar Franc-Boško, Tržišče,
1923—1944
- Borštinar Jožko, Bruna vas,
1927—1944
- Borštinar Pavel, Martinja vas,
1923—1943
- Boštjančič Marija-Olga,
Ljubljana, 1921—
- Bratkovič Franc, Gor. Vrhpolje,
1913—1944
- Brudar Martin, Dol. Suhadol,
1904—1943
- Brzin Alfonz, Puščava,
1927—1944
- Bucaj Marjan-Mario, Pobegi,
1924—1944
- Cajhen Ignac, Podgorica,
1915—1944
- Cajlinger Jože, Trbovlje,
1924—1944
- Candelari Franco, Trst,
1905—1943
- Cesar Jože, Hrib, 1920—1944
- Cesar Jože, Goriška vas,
1922—1944
- Cimerman Alojz, Marinča vas,
1921—1943
- Cimerman Franc, Marinča vas,
1924—1943
- Colarič Franc-Cigo, 1942
- Cukljati Mirko, Jelenk —
Zagorje, 1924—1944
- Cvajar Drago-Drago, 1944
- Cvelbar Janez, Dol. Prekopa,
1926—1944
- Cvelbar Jože-Iztok, Sela,
1927—
- Cvetan Alojz, Gor. Kamence,
1927—1944
- Campa Milan, Sodražica,
1922—1944
- Čampel Vinko, Krmelj,
1927—1944
- Celigoj Leopold, Topolec,
1904—1944
- Cistar Darinka, Ljubljana,
1925—1944
- Čok Rudi, Lokve, 1921—1945
- Cop Drago, Smrekari,
1919—1945
- Čož Jože, Vodice, 1923—1944
- Črvenko Ignac, Prelesje,
1915—1944
- Čuden Lado, Rečica ob Paki,
1927—1944
- Čuk Drago, Bršljin,
1924—1944
- Darovec Alojz, Meglenk,
1923—1943
- Debeljak Anton, Kočarija,
1920—1943
- Dejak Riko, 1945
- Deuč Ferdinand, Vume pri
Trstu, 1919—1944
- Dimec Milan, Ljubljana,
1924—1943
- Dobravc Alojz, Malo Mraševo,
1915—1943
- Dobrinja Lazar, Lozarji,
1901—1944
- Dobrilovič Anton-Tonček,
Ljubljana, 1925—1944
- Dolane Adolf, Šemmik,
1908—1944
- Dovč Srečko-Sulc, Mala vas —
Ljubljana, 1920—1943
- Dragan Maks, Hmeljčič,
1922—1945
- Dragar Alojz, Cemše,
1900—1943
- Dragar Alojz, Cemše,
1924—1943
- Dragar Anton, Ljubljana.
1915—1943
- Drčar Anton, Brezovica,
1907—1944
- Dremelj Ivan, Vače, 1925—1944
- Drenik Jože, Jablan, 1913—1943
- Dranc Janez, Dol, Kamence,
1912—1945
- Dmovšek Tomaž, Dobrljevo,
1914—1944
- Drnovšek Hinko, Kumberk,
1904—1944

Drufovka Jože-Git, Fužine —
 Ljubljana, 1920—1944
 Dular Anton, Tolsti vrh,
 1914—1943
 Dum Alojz, Ostrožnik,
 1916—1943
 Džurovčev Osman, Voronež —
 SSSR, 1916—1944
 Erjavec Rudi, Ratež, 1920—1944
 Eršte Jože, Hmeljčič,
 1927—1944
 Eržen Albin, Radovlje, 1945
 Eržen Roman, Ljubljana,
 1923—1943
 Esih Karei, Sešče — Prebold,
 1903—1944
 Fatur Francka-Francka, Stična,
 1923—1944
 Finžgar Anton, 1916—1944
 Fink Jože-Fink, Podhosta,
 1924—1944
 Florjančič Franc, Gor. Novaki,
 1919—1943
 Frankovič Jože, Dolšce,
 1925—1944
 Frbežar Franc, Mali vrh,
 1922—1943
 Gašperin Peter, Stara Fužina
 Genorija Janez, Metnaj, 1943
 Gerdenc Frane, Novo mesto,
 1911—1944
 Gimpelj Jože, Jurka vas,
 1907—1944
 Glinšek Miro, Mala vas — Lj.
 1924—1943
 Globelnik Franc-Don, Bršljin,
 1916—1944
 Gogala Ivko, Boh. Bela, 1943
 Golmajer Ivan-Spin, Gradec,
 1924—1943
 Golob Aleksander, Mirna,
 1924—1944
 Golob Alojz, Prapreče,
 1924—1943
 Golob Friderik, Horn, 1918—1944
 Golob Stanko, Borovak,
 1921—1944
 Golobič Martin, Vrhe pri Dovžu,
 1913—1943
 Golobič Stane-Stane, Gradnik,
 1922—1944
 Gombač Riccardo, Lonjer,
 1927—1945
 Gorenc Feliks, Mokronog,
 1900—1943
 Gorenc Ivan, Stara gora,
 1923—1943
 Gorenc Jože, Rihpovec,
 1908—1944
 Gorišek Rudolf, Stična na Dol.,
 1910—1943
 Gorkič Evgen, Vrtojba, 1927—
 Gorjanc Anton, Mirna peč,
 1922—1944
 Grabnar Vladimir, Trška gora,
 1923—1942
 Grčar Viktor-Viktor, Rovce,
 1912—
 Grčman Jože, Poljane,
 1926—1943
 Grdad'olnik Janez, Horjul,
 1925—1944
 Grebene Anton, Gor. Kamence,
 1919—1943
 Gregl Stefan, Zagorje,
 1906—1944
 Gregett Lovro, Verona —
 Italija 1917—1943
 Gregorčič Anton, Rakovnik,
 1927—1944
 Gregorčič Jože, Družinska vas,
 1926—1944
 Gregorič Anton, Kuželjevec,
 1922—1944
 Grilc Franc, 1944
 Grivec Anton-Gubec, Poljane,
 1913—1944
 Grivec Jože, Poljane,
 1906—1944
 Grižon Karei, Krkovče —
 Smarje, 1924—1944
 Grm Slavko, Zagorica,
 1918—1943
 Groznik Vanja-Vanja, Višnja
 gora, 1923—1944
 Habe Vlado, Ljubljana,
 1928—1943
 Hlebiš Andrej-Milan,
 Zadobrova, 1918—1944

Hočevar Karei, Slepšek,
 1925—1943
 Hostnik Alojz-Jovo, Gabrovka,
 1901—1944
 Hrastar Jože, Mali kal,
 1920—1944
 Hrastnik Anton, Silova —
 Velenje, 1907—1944
 Hribar Dominik-Domine,
 Sadinja vas, 1909—1943
 Hribar Franc, Zgomji Motnik,
 1909—1944
 Hrovat Franc, Tomažja vas,
 1925—1945
 Hrovatin Jože, Maravž — Buzet,
 1918—1944
 Intihar, Ljubljana, 1942
 Irt Jakob, Drganja sela,
 1909—1943
 Ivančič Anton, Kobarid,
 1925—1943
 Ivanetič Jakob, Metlika,
 1926—1944
 Ivane Herman-Herman, Zukovo
 — Ortnek, 1923—1942
 Ivanež Alojz, Gaberje,
 1913—1943
 Jager Alojz, 1944
 Jaklič Anton, Vapča vas,
 1909—1945
 Jakopič Andrej-Hari, Ljubljana,
 1919—1944
 Jakoš Jože, Dol. Jesenice,
 1924—1943
 Jakše Alojz-Savo, Jurka vas,
 1916—1943
 Jalovec Anton, Dobe, 1905—1943
 Jalovec Franc, Brod — Kostanj.,
 1929—1943
 Jam Mara, Prečna, 1927—1943
 Jaman Franc, 1944
 Jamnikar Jože-Nace, Ljubljana,
 1910—1943
 Jamšek Stanko, Hrastnik,
 1912—1944
 Jan Justin, Gor. Trebuša,
 1924—1943
 Jane Franc, Trška gora,
 1912—1943
 Jane Marica, Trška gora,
 1927—1943
 Jane Miha, Trška gora,
 1902—1944
 Jankovič Rudi, Trbovlje,
 1909—1944
 Jenič Franc, Pristava,
 1926—1944
 Jelene Marjan, Mirna,
 1922—1944
 Jenko Anton, Topolec,
 1916—1944
 Jenko Avgust-Ilija, Pungart,
 1922—1944
 Jenko Milan-Hotimir, Mirna,
 1926—1944
 Jerebica Anton, Šmarje,
 1904—1944
 Jerič Alojz, Škocjan,
 1908—1943
 Jerin Ivan, Sentvid — • Stična,
 1919—1944
 Jerinčič Jože, Boršt, 1927—1944
 Jerman Frane, Straža,
 1927—1944
 Jerman Karlo-Jerman, Šmarje
 — Koper, 1926—1944
 Jerman Lazar-Jerman, Šmarje
 — Koper, 1920—1944
 Jerovšek Andrej, Trstenik,
 1910—1945
 Jevšnik Ivan-Janez, (Nemčija),
 1907—1942
 Jevtič Dragan-Dragan, Dol,
 Milanovac, 1943,
 Jonke Anton, Jablance,
 1925—1945
 Jorga Janez, Brod, 1921—1942
 Jug Ivan-, 1944
 Juh Luka, Ravne, 1915—1943
 Junge Janez, Pečice,
 1926—1944
 Jurca Vinko-Ambrož, Javorje,
 1919—1944
 Jurinčič Jože, Boršt,
 1925—1944
 Jurkovič Mile-Džoli, Ljubljana,
 1923—1943
 Justin Rajko, Trst, 1925—1944

- Kadunc Jože-Ibar, Dobropolje,
1925—1944
- Kalin Bojan, 1944
- Kaljčen.ko Pavel, (SSSR),
1900—1944
- Kaltelnegar Alojz, Jesenice,
1898—1944
- Kavčič Milan, Tungarin —
Omiš, 1923—1943
- Kamin Ivan-Kamin, Velika
Loka, 1914—1943
- Kamnik Franc, Prevalje,
1924—1945
- Kandelari Franco, Trst,
1905—1943
- Kastelic Jože, Šentjurje,
1925—1944
- Kastelic Ivan, Česnjevek,
1925—1943
- Kastelic Matija, Metnaja,
1922—1944
- Kavčič Ivan, Vranik,
1913—1943
- Keber Janez, Ljubljana,
1922—1943
- Kenda Anton, Tolmin,
1904—1943
- Kerin Ivan, Smarje — Koper,
1924—1944
- Keržič Ciril-Metod, Ljubljana,
1944
- Kic Jože, Dol. Kamence,
1912—1943
- Kisovec Jože, Prelesje,
1923—1943
- Klančnik Franc, Loke —
Mozirje, 1912—1944
- Klemenčič Alojz, Kropa — •
— • Crnomelj, 1925—1944
- Kleva Franc, Calija — Izola,
1923—1944
- Klobučar Anton, Gor. Mraševo,
1922—1944
- Klobučar Jože, Uršna sela,
1909—1944
- Knez Franc, Gorenja vas,
1921—1943
- Kocjančič Alojz, Truške,
1902—1944
- Kocjančič Franc, Gor. Kamence,
1920—1943
- Kočevar Stanko, 1944
- Kočman Jože-Cuček, Dol.
Kamence, 1908—1944
- Kodrič Jože, Sutna,
1923—1944
- Koderman Jemej-Zajc,
Vrhopolje, 1924—1944
- Kokalj Viktor, Ljubljana,
1905—1944
- Kolar Franček, Maribor,
1919—1944
- Kolenc Anton, Vojsko,
1906—1943
- Kolenc Anton, Golobinjek.
1927—1943
- Kolenc Janez-Gustelj,
Golobinjek, 1923—1944
- Konda Anton, Hrast — Suhor,
1918—1943
- Konrad Milan, Vače,
1925—1944
- Koporc Jože, Smaver,
1915—1945
- Korošec Janez, Groblje,
1925—1944
- Korošec Pavel-Branko, Ravne,
1917—1944
- Kos Franciška-Zdenka, Savije
— Ljubljana, 1920—1943
- Kos Franc, Sv. Miklavž,
1911—
- Kos Matevž, Podgorica —
Ljubljana, 1921—1943
- Kosmač Ivan, Gor. Vrsnik,
1904—1944
- Košanjevec Vinko, Prelesje,
1909—1945
- Kotar Franc, Ždinja vas,
1923—1944
- Kotar Martin, Polšnik,
1920—1944
- Kovač Franc, Voleje njive,
1924—1945
- Kovač Franc, Zagorje,
1912—1944
- Kovač Lado, Voleje njive,
1923—1944

Kovač Vinko, Šmartno,
 1928—1945
 Kovačič Ignac, Podboršt,
 1907—1944
 Kovačič Ivan, Gor. Vrsnik,
 1903—1944
 Kovačič Julijan, Logaršče,
 1927—1943
 Kozlevčar Franc, Kozarje —
 Ljubljana, 1924—1944
 Kožar Anton, Brod,
 1925—1943
 Kožuh Iva, Ljubljana,
 1924—1944
 Kraigher Bojan, Lenart,
 1909—1943
 Kralj Slavko, 1943
 Kramar Cvetko, Ljubljana,
 1925—1943
 Kranjčič Franc, Gor. Karteljevo,
 1922—1943
 Kranjčič Lojze, Gor. Karteljevo,
 1923—1943
 Kranjc Franc, (Brazilija),
 1925—1943
 Kraševac Anton
 Kraševac Janez, Drča,
 1905—1944
 Kraševac Viktor-Viktor,
 Vrhnika, 1904—1944
 Kraus Franc, Gradec,
 1911—1944
 Kravanja Anton, Boh. Bistrica,
 1922—1943
 Kregar Albin, Gor. Straža,
 1925—1943
 Kren Franc, Drganja sela,
 1918—1944
 Kren Franc, Drganja sela,
 1912—1944
 Krenos Franci-Piki, Loka —
 Trbovlje, 1922—1943
 Krevelj Karei, Lokve,
 1925—1945
 Krevs Franc, Češnjice,
 1926—1944
 Kreže Ivan, Znojile,
 1926—1944
 Krištof Miha-Krištof, Ločna,
 1920—1944
 Križman Franc, Sp. Lakence,
 1926—1942
 Križmančič Ladislav, Bazovica,
 1926—1944
 Krnc Ferdinand, Hom,
 1909—1943
 Kuk Ferdinand, Sečovelje,
 1926—1944
 Kukman Karei, Kočevje,
 1907—1944
 Kump Vili-Džili, Novo mesto,
 1924—1943
 Kunstek Alojz, Trbinc,
 1923—1944
 Kus Franc, 1921—1944
 Lah Jože, Volčje, 1922—1944
 Laharnar Ludvik, Pečine,
 1925—1943
 Langus Bernard, Koti je,
 1906—1944
 Lap Pavel, Bistrica,
 1916—1944
 Lapajne Ivan, Vojsko,
 1906—1943
 Lavrič Tončka, Zg. Draga,
 1917—1943
 Lavrin Jože, Čemšenik,
 1918—1944
 Lavrin Mirko, Čemšenik,
 1919—1944
 Legiša Lado, Gorica,
 1919—1943
 Lemut Anton, Ljubljana,
 1927—1945
 Lenart Stanislav, Gabrovka,
 1925—1943
 Lerman Lazar, Buzet,
 1904—1944
 Lešnjak Jože, Smarje — Koper,
 1926—1944
 Levstik Leopold, Ribnica,
 1904—1945
 Lipovšek Karei-Joco, 1942
 Lipušček Rudolf, Dol. Trebuša,
 1907—1944
 Lisjak Ivan, Krkovče,
 1904—1944
 Logar Anton, Sevnica,
 1914—1943
 Logar Miklavž, Vrhnika, 1942

- Lokar Franc, Sentrupert,
1925—1944
- Lokar Franc, Gor. Karteljevo,
1912—1944
- Lokar Maks-Maks, Sentrupert,
1943
- Lončarič Franci, Mokronog,
1916—1943
- Lončarič Ivan, Mokronog,
1926—1945
- Lončarič Stanko, Mokronog,
1921—1944
- Lovše Ivan, Zagorje,
1921—1944
- Ludoviko Fnanc, Zagorje,
1909—1944
- Lukek Henrik, Maribor,
1926—1945
- Lužar Franc, Kuzarjev kal,
1944
- Lužar Jože, Vel. Strmica,
1919—1943
- Lužar Leopold, Sentjurje,
1923—1944
- Lužar Maks, Mirna peč,
1920—1943
- Macedoni Ivan, Orešje,
1913—1944
- Majcen Franci, Mokronog,
1924—1944
- Majdič Vinko, Dopala vas,
1916—1944
- Majer Ciril, Skrovnik,
1926—1945
- Majeršič Marija-Dunja, Zalog —
Ljubljana, 1921—1944
- Mak Franc, 1945
- Marin Drago, Mirna, 1923—1944
- Marinčič M. Krmelj, 1925—1943
- Marinič Edvard, Trst, 1913—1944
- Marjanović Aleksander-Leko,
(Crna gora), 1910—1944
- Markežič Rudolf, Pula,
1904—1944
- Markovič 1942
- Marolt Stane-Ervin, Zadobrova,
1918—1944
- Maršič Anton, Trst,
1926—1944
- Maršič Rudolf, Lapar — Koper,
1914—1944
- Martinčič Franc, Avguštine,
1926—1944
- Marušič Alojz-Bruno, Opat je
selo, 1909—1944
- Mausar Franc, Rumanja vas,
1926—1943
- Maver Jože, Rumanja vas,
1918—1944
- Medoš Boris, Dobliče,
1928—1945
- Medved Jože, Brezovo.
1927—1943
- Mehovar Jože, Vinji vrh,
1921—1943
- Mekinc Pavel, Ljubljana,
1923—1942
- Mencin
- Merkužič Jakob, Studenec,
1905—1944
- Meri jak Joško, Sempeter pri
Goriči, 1924—1943
- Mesojedec Anton, Češča vas,
1922—1943
- Mestek Alojz, Hiteni,
1920—1944
- Mežnar Anton, Lavrica —
Vransko, 1913—1944
- Mežnar Vincenc, 1924—
- Mežnaršič Danijel, Metlika,
1901—1944
- Mežnaršič Stanko-Dušan,
Gradišče, 1914—1944
- Mihalič Rudolf, Skofja Lo ka,
1920—1944
- Mikec Anton, Dol. Suhadol,
1927—1944
- Miklavčič Franc, Podbočje,
1901—1943
- Miklavčič Jože, Maline,
1920—1943
- Miklavž Franc, Vel. Vodenice,
1911—1944
- Miklič Albin, Roje,
1925—1945
- Mislej Ljubo-Ivan, Draga,
1923—1943
- Mlakar Franc, Zirovnica,
1905—1943

Mlinar Anton, Zirovski vrh,
 1912—1944
 Mljač Andrei, Prelože,
 1913—1944
 Modrijan Ivan, Šmartno,
 1910—1944
 Mohorič Pavel, Čehovnik,
 1903—1943
 Može Jože-Mongol, Gor.
 Kamence, 1920—1944
 Mrak Jože, Vel. Brusnice,
 1922—1944
 Mravinec Stefan, Obrh,
 1909—1944
 Muhič Avgust, Ključovci,
 1922—1944
 Mužljevič Marjan, Skofije,
 1927—1944
 Nardar 1942
 Nečimer Edi, Ljubljana,
 1925—1944
 Novak Anton, Sahovec,
 1924—1943
 Novak Franc, Selska gora,
 1926—1944
 Novak Ludvik, Kuzarjev kal,
 1922—1944
 Novak Vinko, Dolga vas, 1943
 Novina Franc, Podturen — Dol.
 Toplice, 1912—1944
 Oblak Bogdan, Ljubljana,
 1925—1944
 Oblak Ludvik, Petrovce,
 1913—1944
 Obšteter Anton, Celevec,
 1921—1943
 Ocvirk Franc, Kalobje — Celje,
 1923—1944
 Okovič Ivan, Operano — Pula,
 1926—1944
 Omahen Pavel-Matjaž,
 Cajnarje, 1900—1942
 Omerza Viktor, Brestanica,
 1919—1944
 Omerza Franc, Anže,
 1916—1944
 Opara Pavel, Slope,
 1910—1944
 Operčan Franc,
 Pajer Franc, Dole, 1914—1944
 Panjan Martin, Oreh, 1904—1944
 Pantar Marija, Ljubljana,
 1925—1943
 Pavčič Janez, Ljubljana,
 1928—1943
 Pavlenič Jože-Pep. Mirna peč,
 1922—1943
 Pavlin Vladimir, Stefan,
 1928—1945
 Peček Alojz, Trbinc — Mirna.,
 Pečnik Andrej, Kozarje —
 Ljubljana, 1943
 Peče Aleksander-Sašo, Birčna
 vas, 1923—1943
 Pečovnik Ivan, Ravne,
 1925—1944
 Pelko Jože, Malkovec,
 1925—1945
 Perovšek Alojz, Metnaj,
 1910—1943
 Peršina Anica-Ančka, Dol.
 Toplice, 1923—1944
 Peterčič Martin, Stari grad,
 1901—1943
 Peterlin Stane, šentrupert,
 1923—1945
 Petje Rudi, Klanec —
 Gabrovka, 1927—1945
 Pevec Alojz, Preska, 1916—1943
 Pire Mairjan-Branko, Rakek.
 1926—1943
 Pire Zoro, Bazovica,
 1925—1944
 Pirjevec Tone-Marko Belin,
 1944
 Pirnar Alojz, Hrastje.
 1920—1943
 Pižmoht Ivan, Hudeje,
 1913—1944
 Pižmoht Stanko, Zagorica,
 1924—1944
 Plahutnik Leopold, Zagorje,
 1905—1944
 Planinšek Franc, Šmarjeta,
 1921—1944
 Planinšek Jože, Grm — Trebnje^
 1920—1943
 Pleskovič Franc, Dol. Kamence,
 1920—1943

Pleterski Alojz, Anže,
 1906—1945
 Plevnik Alojz, Sela —
 Podčetrtek, 1924—1944
 Počervina Drago, Jurka vas,
 1922—1943
 Počkaj Jože, Slope, 1906—1944
 Počkaj Karei, Povžane,
 1916—1944
 Podbevšek Tilka, Podgrad,
 1924—1944
 Podboršek Anton-Saša, Vevče,
 1924—1943
 Podgomik Edvard, Vojsko,
 1926—1943
 Podgornik Lado, Jelični vrh,
 1925—1944
 Podobnik Vinko, Trebanjski
 vrh, 1916—1943
 Poglajen Rudi, Drganja sela,
 1916—1943
 Pole Slavko, Zagorje,
 1913—1944
 Polenšek Ivo, Novo mesto, 1944
 Fonikvar Ivan, Mirna,
 1925—1944
 Popek Anton-Maks, Bezuljak,
 1915—1943
 Potočar Tone, Muhaber,
 1913—1944
 Poznič Ivan, Sp. Kraše,
 1904—1945
 Praznik, Gabrijele, 1943
 Plrebolj Ciril, Štraža, 1914—
 Prevec Alojz, Barka,
 1910—1944
 Prijatelj Jože-Vasja, Zalna,
 1922—1943
 Prijatelj Jože-Slobodan, Dol,
 Nemška vas, 1918—1943
 Primožič Tone, Šentrupert,
 1920—1944
 Progar Alojz, Hrast je,
 1900—1944
 Progar Alojz, Šentjurje,
 1923—1943
 Puc Adolf, 1945
 Pucelj Miha, Dobruška vas,
 1909—1945
 Puelj Stanko-Dušan, Drenje,
 1913—1944
 Pugelj Franc, Drganja sela,
 1926—1944
 Pungerčar Jože, Pangerč grm,
 1943
 Puntar Rado, Unec, 1923—1944
 Radin Franc, Dolnji vrh,
 1919—1943
 Rajk Janez, Gaberje,
 1922—
 Rarošak Franc, Zadvor,
 1926—1943
 Rapelj Vili, Gabrovka,
 1927—1944
 Ravnikar Avguštin, Dolenja vas,
 1925—1942
 Ražman Ernest, (Italija),
 1927—1945
 Remic Alojz, Mirna peč,
 1920—1944
 Repše Ivan, Ogorelke,
 1912—1944
 Režek Jože, Stari trg,
 1923—1944
 Rode Janko-Ilija, 1920—1944
 Rode Mira, 1943
 Rodič Franc, Osrečje,
 1921—1943
 Rogopevšek Konrad-Hugo,
 1916—1943
 Ropotec Vinko, Sv. Anton,
 1900—1944
 Ropotec Vinko, Sv. Anton,
 1919—1944
 Rošelj Franc, Kitni vrh pri
 Zagr., 1908—1944
 "Rozman Miroslav-Miro,
 Ljubljana, 1917—1944
 Rugelj Franc-Zagarjev France,
 Šentrupert, 1943
 Rugelj Jože, Šentrupert,
 1925—1944
 Rugelj Vincenc, Mirna,
 1907—1944
 Rupnik Brane, Ljubljana,
 1922—1944
 Rus Vladimir, Gor. Podboršt,
 1925—1943
 Rutnik Jože, Plešivec,
 1908—1945
 Sajovic Drago, Česča vas,
 1925—1945

Savšek Bojan, 21agorje,
1928—1944
Sedej Janez, Gor. Novaki,
1906—1943
Selak Ivan, Zagorje, 1944
Semeja Franc-Peter, Duplica,
1913—1945
Senčar Franc, Prebold,
1913—1944
Serajnik Matevž, Celovec,
1906—1944
Sever Bgidi-Stefan, Vevče,
1920—1943
Sever Jože, Praprot — B. K.
1917—1944
Sever Leopold, Sp. Draga,
1923—1943
Sevi jak Janko, Izlake,
1911—1944
Simončič Alojz-Fonzi, Brinje,
1921—1943
Sintič Vladimir, Ljubljana,
1927—1944
Skubic Alojz, Daljnji vrh,
1927—1944
Skušek Vera, Mirna vas,
1922—1944
Sladič Franc, Mirna,
1924—1944
Sladič Franc, Mirna, 1926—1944
Slak, 1944
Slak Drago, Planina,
1921—1943
Slak Franc, Dolenja vas,
1923—1943
Slapar Avgust, Podlipovca,
1906—1944
Slapšak Martin, Krško,
1920—1943
Smimov Aleksander-Alpaka,
Zg. Kašelj, 1920—1943
Smole Frane, Mirna, 1922—1944
Smole Stanislav, Migolica,
1925—1944
Smrečnik Franc, Zavrh-Dobma,
Smrekar Drago, Birčna vas,
1925—1944
Smrekov Jože, Studenec,
1925—1943

Smrke Anton, Zagorica,
1925—1943
Smrke Edvard, Zagorica,
1911—1943
Snoj-Piki, Zalog-Lj. + 1943
Sošič Karlo, Koper, 1925—1944
Sotošek Ludvik, Dovško,
1910—1945
Srebot Martin, Teharje,
1911—1944
Staklašič Jože, Studenec,
1923—1944
Stipanič Matija, Prušnja vas,
1922—1943
Stopar Emil, Kostanjevica,
1922—1944
Stopar Karei, Drganja sela,
1923—1944
Stopar Matija, Drganja sela,
1912—1943
Stopar Stanko, Drganja sela,
1944
Stopar Tone, Cmeča vas,
1916—1943
Stor Jože, 1944
Strah Engelbert, Mirna,
1899—1943
Strgar Rudi, Karteljevo,
1921—1943
Stritar Rudolf, Kaplja vas,
1922—1943
Stmiša Jože, Hrastnik,
1900—1944
Sabec Franc, Kal — Pivka,
1924—1945
Salehar Karei, Prelesje,
1918—1943
Sali Karei, Češča vas, 1915—1944
Savli Alojz, Kanal, 1913—1944
Sepie Franc-Leon, Stara gora
1914—1942
Setina Anton, Vel. Bučna vas,
1909—1943
Siler Rudolf, Češča vas,
1918—1943
Simc Janez, Mihovec,
1898—1944
Sinkovec Vinko-Sokol, Litija,
1922—1943
Sircelj Ivan, Prem, 1923—1944

Siško Martin, Tolsti vrh,
 1927—1944
 Skantar Janez, Sarednja vas,
 Skantar Jože, Srednja vas,
 Skedelj Martin, Gaberje,
 1911—1943
 Skrajnar Jože, Družinska vas,
 1915—1944
 Skruha Martin, Trst, 1928—1944
 Skufca Maks, Ponoviče,
 1924—1944
 Šlambergar Ivan-Pepe,
 Pragersko, 1906—
 Smuc Janez-Roman, Male
 Lipljane, 1919—1943
 špelič Franc, Korita, 1922—1944
 Sobar Jože, Dol. Toplice,
 1923—1944
 Stancar Alojz, Gorenja vas,
 1925—1943
 Stancar Franc, Statenberg,
 1909—1943
 Stepec Franc, Gor. Ravne,
 1924—1944
 Strum bei j Leopold, Ljubljana,
 1925—1944
 Šturedm Jože, Dobmič, 11944
 Šuštar Jože, Zelezno,
 1921—1943
 Svalj Alojz, Orehovec,
 1905—1943
 Tacman, 11943
 Tanjšek Anton, Lukovica,
 1926—1944
 Tavčar Avgust, 11944
 Tedeško Alverin, Koper,
 1904—1944
 Tekstor Vinko, Sela, 1921—1944
 Terpin Zdravko, 1921—1943
 Tisovec Rudolf, Gor. Polje,
 1914—1944
 Tišina Pavel, Sentrupert,
 1906—1943
 Tornine Julij, Idrijski log,
 1925—1943
 Tomaž Ante, Split, 1922—1944
 Tramte Jože, Strmica, 1907—1943
 Tratnik Franc, Sentjemej,
 1921—1944
 Trontelj Janez, Velika Preska,
 1908—1945
 Turjak Dominik, Stari trg,
 1916—1943
 Turjak Milan, Podcerkev,
 1919—1943
 Turk Anton, Novo mesto,
 1925—1945
 Tum, 1943
 Uhan Ignac, Gradišče, 1923—1944
 Uhan Janez, Gradišče,
 1925—1943
 Ulčar Anton-Miha, Ljubljana,
 1924—1943
 Vadnov Stanko, Zagreb,
 1923
 Valant Edvard, Žužemberk,
 1921—1943
 Valantič Vida-Vida, Novo
 mesto, 1922—1943
 Valentinčič Miro, Ljubljana,
 1919—1943
 Vatič Lazar, Dvori — Dekani
 1926—1944
 Vatič Nazarij, Pridvor,
 1928—1944
 Velikonja Ludvik, Daber,
 1909—1944
 Velikonja Pavel, Idrijska kmica,
 1927—1944
 Velnar Zoran, Lenart,
 1920—1942
 Verbič Alojz, Glogovica,
 1908—1943
 Verbič Franc, Lož, 1921—1944
 Verblikar Ivan, Sen.tpetar,
 1910—1944
 Veškola Alojz, Pomjan,
 1923—1944
 Vezočnik Franc,
 Vide Jože, Dol. Stara vas,
 1910—
 Vidmar Henrik, Koper,
 1911—1945
 Vinter Boris-Boris, Zreče,
 1925—1945
 Višček Leopold, Volčje njive,
 1911—1944
 Višnikar Drago, Gabrovka,
 11943

- Vodopivec Franc, Brezice,
1905—1945
- Vokič, 11943
- Volk Ludvik, Kriška vas,
1908—1944
- Vončina Peter, Vojsko, 1912,
- Vovko Alojz, Žalovče,
1908—1943
- Vovko Franc, Žalovče,
1921—1945
- Vrančič Miran, Metlika,
1922—1945
- Vrankar Pavel, Ljubljana,
1915—1944
- Vrečko Zvone — Gojčič Tinč,
Maribor, 1919—1943
- Vrhovšek Anton, Trebanjski
vrh, 1923—1943
- Vrščaj Franc, Zloganje,
1923—1943
- Zadnik Jože, Slope, 1924—1944
- Zagore Anton, Kočarija,
1912—1944
- Zagožen Anton, Šmartno
(Dreta), 1925—1944
- Zajc Anton, Mirna peč,
1915—1944
- Zajc Anton, Puščava,
1927—1944
- Zaletel Anton, Kuželjevec,
1920—1943
- Zaletel Jože, Dol. Toplice,
1922—1943
- Zalokar Anton, Dobje,
1915—1944
- Zalokar Anton, Bela cerkev,
1924—1944
- Zaman Anton-Blaž, Horn,
1924—1944
- Za vrsnik Franc, Malkovec,
1927—1943
- Završnik Vinko, Fužine Lj.,
1924—1942
- Zavržen Alojz-Cene, Javorje,
1922—1944
- Zevnik Viktor, Gotna vas,
1923—1944
- Zgonc Danijel, Sentrupert,
1924—1944
- Zidar Franc-Jazbec, Dolge
njive, 1917—1944
- Zor Danica-Katja, Ljubljana,
1927—1943
- Zore Kocjan, Zagrad,
1906—1943
- Zoretič Jože, 11945
- Zorko Ivan, Orehovica,
1909—1945
- Župane Alojz, Dol — Hrastnik,
1927—1944
- Župane Franc-Dežan, Ljubljana,
1925—1944
- Zupančič Anton Zupančiči —
Koper, 1917—1944
- Zupančič Anton, Repče,
1926—1943
- Zupančič Franc, Žubina,
1904—1944
- Zupančič Franc, Gorenja vas,
1924—1945
- Zupančič Franc, Daljnji vrh,
1927—1944
- Zupančič Jože, Vrbovec,
1925—1944
- Zupančič Jože-Viktor,
Svetinje, 1926—1943
- Zupančič Janez-Simen, Smaver,
1915—1943
- Zvonar Jože, (Avstrija),
1912—1945
- Zagar Adolf, Mokronog,
1925—1943
- Zagar Jože-Jug, Visoko,
1909—1943
- Zagar Robert, (ZDA), 1922—1945
- Zagar, Jablan, 11943
- Zelesnik Anton, Gaberje,
1906—1944
- Zelesnik Anton, Maline —
Semič, 1912—1944
- 2 i her Franc, Sv. Marjeta,
1911—1945
- Zulič Anton, Oštre, 1905—1943
- Zulič Franc, Oštre, 1925—1943
- Zupančič Franc, Trebnje,
1924—1945

REGISTER IMEN, KRAJEV IN ENOT

A

Abunar Karel — 590

Admont — 301

Ajbelj — 201, 230

Ajdišek Jože-Rdko — 154

Ajdovec (D. in G.) — 46, 62,

92—94, 96, 97, 99—106!, 108—110,

113, 115 118, 119, 125, 126, 137,

157, 192, 194, 218—220, 225,

233—236, 253, 254, 273', 274,

276, 280, 287, 312, 341, 342,

417, 418, 422, 466, 549, 583, 584,

609 612, 628, 631, 635, 642, 647,

649, 652, 6'66, 753, 755, 756, 786,

787, 792, 795, 796, 798—800,

812—814, 816, 826, 864, 865,

879, 896, 969

Ajdovščina — 944

Alič (kmetija) — 782

Alpe — 316. 885

Ambrožič Lado-Novljan — 8,

14, 17, 28, 29, 48, 49, 116 153,

194, 195, 255, 283, 312,

328, 341, 352, 406, 407,

439, 458, 470, 530, 655,

719, 723, 763, 778, 779,

848, 874, 875

Ambrus — 51, 163, 165, 168—171,

724, 759, 761, 792 805, 870, 872,

899, 900, 905, 915, 917

Amerika — 191

Amf Frane — 708

Anglija — 499, 760, 928

Ankaran — 957

Ante Tomaž — 534, 640

Apeninski polotok — 316

Arčevca — 50

Armade:

jugoslovanske:

— **prva** — 928

— **druga** — 928

— **tretja** — 928, 944, 955

— **četrti** — 855, 922, 923,

928—931, 935—937, 939—

941, 944, 945, 948, 954,

956, 961

zavezniške:

— **I. bolgarska** — 928

— **XXVII. sovjetska** — 928

italijanske:

— **druga** — 9, 38, 113, 147,

195, 244, 245, 312—314,

316, 317

Armadne skupine:

— **»B«** — 374, 389—392

— **»Jugovzhod«** — 374, 389,

391, 945

Avbelj Franc-Lojko — 6 298,

299, 387, 397, 533, 6'03, 623, 680,

794, 798, 832, 965

Avbelj Viktor-Rudi — 48 49,

112, 116, 153, 166, 182, 189,

196—198, 204 205, 214, 230,

244, 255, 275, 280, 309, 726, 727,

965

Avstrija — 885, 917 928, 944
 Avšič Jaka — 74—76, 90, 92, 321,
 458, 461, 466. 541, 6'89, 699
 Azirov Agadžan — 491

B

Babič Vlado — 20, 28
 Babna gora — 46, 50, 277, 793,
 829
 Babna gorica — 948
 Badoglio Pietro — 268, 315, 336
 Badovinci — 715, 718
 Bahovec Peter — 399
 Bajde — 771
 Bajec Teodor — 379, 650
 Bajnof — 556, 586, 588, 593
 Bakar — 337
 Baku — 491
 Balkan — 137, 316, 389 824, 885,
 907, 955
 Baloh Anton — 351
 Ban Ivan — 57, 64, 78
 Ban (M. in V.) — 403, 414, 468,
 474, 482, 484, 503, 508, 521, 522
 Banja loka — 930
 Banja Luka — 137
 Banovka (hrib) — 815
 Barbieri (fašist) — 121
 Bari — 722
 Bartelj Lojze — 733

Bataljoni:

NOV in POS:

- 1. narodne zaščite — 31
- 1. VDV i. brigade — 606,
 634, 635, 639, 643, 644
- 2. štajerski — 348
- Avstrijski — 871, 873,
 890, 923
- Gorjanski — 344, 357, 539
- Kamniški — 298
- Kozjanski — 348
- Manevrski — 14
- • Savinjski — 298, 299
- Zasavski — 298

italijanski:

- 1. bat. 23. polka — 219
- 1. bat. 24. polka — 287

- 1. bat. 51. polka — 175,
 176, 200, 219, 220
- 1. bat. grupacije »XXI.
 Aprile« — 163
- 2. bat. 23. polka — 231,
 262, 265, 287
- 2. bat. 24. polka — 219,
 222
- 2. bat. 52. polka — 239
- 3. bat. 23. polka — 102,
 219, 222
- 3. bat. 24. polka — 200,
 225
- 4. čmih srajc — 235
- 4. gorski črnih srajc —
 200
- 54. čmih srajc — 247
- 71. čmih srajc — 175,
 178, 184, 200
- 98. čmih srajc — 64, 200,
 219, 220, 231, 337
- 105. črnih srajc — 62,
 219, 220
- 117. črnih srajc — 117,
 200, 214, 231, 262, 287
- delavski — 175
- »Nizza« — 144
- obmejne straže, — 175
 179, 181, 200
- posebni št. 1 — • 163, 164,
 200, 219
- posebni št. 2 — 163, 164,
 179, 200
- posebni št. 3 — 163, 171,
 175, 200, 256

kvislinški :

- 1. MVAC — 330
- 1. slovenskega domo-
 branstva »N« -*■ Köhl
 -*• 1. — 392, 681, 704, 707,
 742, 748, 754, 756, 794, 798,
 801, 805, 846—848, 864,
 870, 874, 875, 889, 895,
 898, 902, 905, 907, 910,
 911, 915, 917, 922, 923,
 925
- 1. slovenski domobran-
 ski — 392, 394
- 2. MVAC — 236, 284, 330,
 332

- **2. slovenski domobranski**
 - 392, 394
 - 2. štajerski (Kranjčev) — 20, 32, 58
 - 3. Legije smrti — 88
 - 3. slovenski domobranski — 392, 394, 443
 - 5. slovenskega domobranstva »Gereis« ■+■ šesti — 855, 861, 864, 870, 888, 895, 898, 904, 906, 911, 915, 920, 922, 925
 - 6. alarmni »Kasper« deseti — 871, 889, 898, 915, 922, 925
 - 9. hrvaških domobranov — 150
 - jurišni MVAC — 330
 - »M« slovenskega domobranstva ■ tretji — 392, 395, 443, 463, 500, 681, 701, 703, 707, 742, 748, 756, 757, 767, 785, 795, 798^ 801, 805, 861, 870, 889, 911
 - »O« slovenskega domobranstva ■> četrti -*■ »Lindner« ■> drugi — 670, 681, 683, 704, 707, 725, 742, 745, 748, 754—757, 767, 784, 785, 794, 795, 798, 801 do 803, 805, 817, 824, 846—848, 861, 864, 865, 870, 873, 875, 881, 889, 895, 898, 902, 905, 907, 910, 915, 921, 922, 925, 948
 - »W« slovenskega domobranstva drugi -► »Rupnik« ->• peti — 392, 694, 696, 743, 805, 810, 846—848, 881, 922, 925, 948
- nemški :
- 1. bat. 13. SS policijskega polka — 864, 869, 870, 890, 895
 - 1. bat. 14. SS policijskega polka — 513, 545, 553, 556, 612, 614, 638, 836, 839, 840, 844, 846, 864, 870, 871, 881, 889, 890, 896
 - 1. bat. 17. SS policijskega polka — 925, 926, 941, 942
 - 1. bat. 19. SS policijskega polka — 377, 340, 341, 443
 - 1. bat. »Cholm« 25. SS policijskega polka — 915, 921
 - 2. bat. 13. SS policijskega polka — 785, 864, 869, 870, 890, 895
 - 2. bat. 14. SS policijskega polka — 681, 683, 684, 871, 898
 - 2. bat. 19. SS policijskega polka — 337
 - 3. bat. 14. SS policijskega polka — 566, 691, 707, 864, 870, 889, 904
 - 3. bat. 19. SS policijskega polka — 337, 904, 906, 915, 925, 941, 948
 - 44. izvidniški — 392
 - 148. tankovskih lovcev — 301
 - 171. izvidniški — 392
 - 937. deželnih strelcev — 671
 - »Buchberger« — 930, 938, 940, 941
 - orožniški motorizirani »Alpenland III« — 921, 942
 - planinskih lovcev »Heine« — 392
 - Wehrmannschaft »Süd« — 392, 415, 416
- Bavdaš (belogardist) — 58
- Bayer (nem. general) — 392
- Bebler Aleš — 14, 15, 17, 18, 21, 24, 26, 28, 30, 31, 36, 51, 427
- Becele Jože — 354
- Begunje — 473, 686, 693
- Bela cerkev — 162, 213, 229, 236, 282, 284—289, 300, 313, 329,

- 332, 345, 453, 552—554, 557,
585, 590, 615, 969
- Bela krajina — 9, 35, 55, 56, 70,
95, 115, 138, 198, 199, 201, 202,
204 206, 212, 229, 239, 240,
242^ 248, 249, 310, 325, 360,
365, 368, 381 3(95, 400, 409,
412, 427, 435, 441—443, 448,
457, 458 462, 465, 467—469,
473, 474, 488, 492, 501, 504, 512,
513 515, 527, 528, 561, 681,
709—711, 713, 717—721, 724,
725, 727, 728, 731, 737, 738, 740,
742, 745, 746, 779, 824, 835—
842, 846, 848—850, 867, 870,
879, 881, 884, 886, 887, 890, 891,
898, 916, 920, 922, 927, 928, 930,
939, 971
- Belinič Marko — 139, 204
- Belošič — 140
- Benedičič dr. Miha — 328, 329,
370
- Beograd — 764, 814, 824, 918
- Berlin — 217, 699, 945
- Berlot (dom. nadporočnik) —
753
- Bemot Živko — 28, 516
- Bevke — 948, 953
- Bezek Ludvik — 582
- Bezuljak — 685, 686
- Bič — 51, 136
- Bičeje — 575, 947
- Birčna vas — 160, 471, 473—475,
485, 489, 490, 492, 495, 501, 503,
509 521, 540, 842, 844, 851, 894, *
896, 897, 919
- Bistrica — 118, 295
- Biška vas — 659, 825
- Bitnja vas — 582, 585, 586, 594
- Bizjak Stane-Kosta — 19
- Bizovik — 18
- Blagovica — 251
- Blatnik Franc-Boris — 284
- Blatnik (hrib) — 293'
- Blatni klanec — 24, 26 69, 78,
79, 649
- Blatno jezero — 917
- Bažič Drago — 480
- Bleči vrh — 65
- Blečji vrh — 33—35, 45
- Bled — 337
- Bločice — 694, 695, 697
- Bloke — 696, 724, 938, 939
- Blošček — 697
- Bloška planota — 697, 937 940,
941
- Bloška polica — 689, 693—695,
697, 698
- Bogenšperk — 365
- Bogneča vas — 32, 596, 615, 616,
670. 745
- Bogomolov Nikolajevič Boris —
609
- Bohrmann Martin — 373
- Bojamci — 242, 247, 311
- Bojanja vas — 140, 160
- Bojanji vrh — 563
- Bojne:
- 10. ustaška — 711
- 13. ustaška — 711
- Bojne skupine:
- XI. GaF — 10, 219, 222
- »XXI. Aprile« — 163',
168, 173, 181, 184, 196,
199, 200, 206 235, 239,
241, 242, 265, 325
- »Cannata« — 265—269,
272, 273
- »De Pumpo« — 274
- »Einspiler« — 650
- »Fleckner« — 864, 870,
872
- »Haag« — 840, 842, 843
- »Hassler« — 840—843
- »Morandi« — 274
- »Nickel« — 872
- »Orifici« — 139—141, 144
- »Pelazzi« — 203, 208, 216,
222, 223, 231, 232 265,
267—269, 272, 273, 277,
278
- »Perni« — 22
- »Rupnik« — tretja — 463,
46«, 483, 500, 502, 513,
553, 554
- »Schumacher« — 707,
805, 806, 817
- »Sordi« — 216, 222, 223,
231, 232

- Bokavšek Karel — 350, 378, 532
 Boldraž — 714
 Bolgarija — 374, 763
 Boltez Anton — 666
 Bordon Rado — 928
 Boričevo — 509, 510
 Borončev hrib — 483, 491, 502, 507, 508
 Borovec — 201, 931
 Borovnica — 325, 944, 948
 Borštnar Jože — 191 222, 233, 250, 280, 303, 317
 Borštnar Robert-Rade — 77, 101, 121, 167, 252, 300, 350
 Bosanska Krajina — 16
 Bosanski Petrovac — 89, 90
 Bosiljevo — 709 710
 Bosna — 52, 89, 134, 137, 151
 Boštanj — 345, 382, 415
 Boštanj (grad) — 562, 564, 573, 708
 Božakovo — 718
 Božović Radomir-Raco — 90
 Bračić Mirko — 250
 Brajović Petar — 89, 90, 95, 159, 185, 188, 252, 346, 350, 361, 362, 365, 386, 415, 568, 575, 579
 Bratina — 867, 868
 Bratož Hinko-Oki — 6, 759, 769, 775, 777, 782, 786, 803, 808, 809, 821—823, 836, 868, 882, 906', 924, 932, 935, 943, 959, 961
 Bravničar Dušan-Veljko — 49, 116, 130, 157—159
 Breg — 684
 Bregana — 406
 Brenner Karl — 338
 Bresarid — 144
 Brezje (pri Gabrovki) — 231, 302, 672
 Brezje (pri Kostanjevici) — 379, 397, 401, 508
 Brezje (pri Mirni peči) — 305, 593, 606, 611, 612, 6'57
 Brezje (pri Pijavi gorici) — 568, 577, 602, 603, 611
 Brezje (pri Trebeljevem) — 413, 583, 585
 Brezova reber — 36, 37, 45, 46, 49, 63, 92, 96, 103, 104 217, 218, 273, 274, 417, 466, 549, 551, 609, 611, 612, 616, 628, 631, 634, 638, 644, 649, 651, 6'52, 754, 814, 825, 864
 Brezova reber (pri Semiču) — 201
 Brezovar Milan — 7, 569, 601, 677
 Brezovar Rade — 568
 Brezov dol — 51
 Brezovica (pri Kostanjevici) — 379, 380
 Brezovica (.pri Mirni) — 123
 Brezovica (pri Suhorju) — 139, 140, 160
 Brezovo (G. in Sp.) — 65, 134, 600, 766
 Brezov vrh — 274
 Breže — 173
 Brežice — 358, 368, 373, 381, 386, 402, 448, 449, 458, 463, 538, 552
 Briga (D. in G.) — 201, 931
 Brigade:
 NOVJ:
 — 1. hrvaška — 712, 717
 — 1. prekmurska — 944
 — 1. proletarska — 11
 — 1. štajerska — 11, 1' 29
 — 1. »Tone Tomšič« — 12, 14, 18—20, 22—24, 26, 27, 31, 36 44, 95—97, 104, 110, 117, 118, 122—124, 128, 132, 134, 136, 137, 139, 149, 150, 152, 159, 160, 165—171, 174, 175, 181, 182, 189, 192, 198, 199, 201, 203, 204, 206, 218—220, 226, 228—230, 232—235, 237, 239—242, 245, 247', 248, 250, 252, 255, 256, 262, 271, 273—275, 277, 279, 319, 332, 753, 899
 — 1. VDV — 930, 931
 — 2. hrvaška — 712, 717
 — 2. KNOJ — 957
 — 2. »Ljubo Šercer« — 165—170, 173, 175, 177, 178, 181, 182, 197—199, 201, 203, 228, 229, 236, 250,

- 252, 255, 256, 261, 263—
265, 268—276, 278, 279,
312, 319, 332, 610
- 2. proletarska — 11, 89,
90
- 3. »Ivan Gradnik« — 251,
279, 319
- 4. kordunaška — 44, 55,
111, 138, 140, 142—144,
148—152, 205
- 4. proletarska — 89, 90
- 5. »Ivan Cankar« — 35,
39, 48, 49, 54, 76, 78, 79,
88, 89, 95, 117, 118, 122,
128—130, 132, 134, 136,
137 139—142, 145, 148—
150, 152, 153, 159, 160,
165—169, 171, 174, 175,
177, 178, 181—185, 190—
192, 198—201, 203—206,
213—217, 219, 220, 222,
226, 228, 229, 233, 236,
239, 240, 250, 252 256,
261, 263, 264, 266^ 268,
273, 276, 277, 280, 282,
284, 287, 289—291, 293,
298, 301, 305, 317, 319,
322, 325, 331, 342, 345,
348, 356, 359, 365, 366,
368, 369, 377, 416, 418,
419, 445, 447, 448, 450—
453, 460, 464, 465, 472—474,
477, 479, 482—485, 487,
490, 492, 495, 496, 499,
501, 503—505, 511—513,
523, 544, 566, 568, 585,
597, 610, 627, 630, 632,
633, 635, 644, 647, 651,
652, 655, 657, 665, 667,
682, 685—688, 700, 703,
709—712, 714—716, 718,
765—771, 774, 776', 779,
781, 782, 784—786, 791,
793—800, 802, 810—812,
814—817, 828, 829, 832,
834, 836, 838, 844, 846,
850, 861—865, 871, 872,
874, 875, 879, 895—903,
906, 912, 913, 915, 919,
922, 925, 939, 940, 942—
944, 946, 948, 950
- 5. prekomorska — 928,
932—934, 956
- 5. proletarska (črnogor-
ska) — 90, 95
- 6. »Slavko Slander« — 6,
250, 251, 288, 290, 298,
305, 314, 319, 340—342,
347, 356, 367, 368, 418,
499, 768, 771—773, 775,
800 801—803, 815, 821—
823, 834, 908
- 7. »France Prešeren« —
251, 319, 331, 610
- 8. »Fran Levstik« — 330,
331, 333, 347, 512, 635,
647, 657, 708, 805, 810,
817, 849, 864, 875, 894,
910—913, 916, 917, 925,
928, 930, 831, 939, 950—
952, 956
- 8. hrvaška — 205
- 9. SNOB — 347, 568—570,
572—580, 635, 639, 647,
651, 655, 657, 663, 665,
667, 676, 680 708, 738,
873, 928
- 10. »ljubljska« — 347,
635, 639, 643, 644, 647,
655, 657, 663, 668—671,
678, 682, 724, 738, 745,
812, 814—816, 849, 946
- 11. brig. XXVI. divizije
— 936
- 11. »Miloš Zidanšek« —
768, 771, 772, 775, 800,
802, 803, 821, 908
- 12. hrvaška — 205
- 12. »štajerska« — 347, 357,
365, 366, 368, 369, 377,
381, 415—418, 429, 445,
447, 450, 452, 453, 460
464—467, 472, 473, 482—
484, 499, 500, 511—513
543, 564, 566, 578, 586,
597, 632, 633, 635, 638,
642, 644, 647, 651, 652,
655, 657, 667, 668, 671—
675, 699, 701, 703, 709,
765, 825, 826, 828 829

- 837, 840—843, 846, 849, 850, 861, 863, 871, 872, 894, 899, 900, 903, 904, 906, 908, 910, 912, 913, 922, 925, 940, 942, 946, 948, 950
- 13. hrvatska proletarska — 88, 138 140, 143, 144, 149, 150, 152, 159—161, 204, 208, 210, 212—217, 220, 258, 266, 271, 358, 360, 361, 363—366, 386, 396 403, 409, 868
- 14. »štabna« — t?83, 732, 739, 859, 890
- 14. železničarska« — 347, 348, 368, 369, 377, 380, 381
- 15. »belokranjska« — 347, 360, 365, 366, 409, 413, 428, 439—441, 444, 445, 451, 453, 457, 465—467, 470, 474, 482, 499, 512, 528, 533, 562—566, 575—578, 586, 597, 600, 627, 635, 647, 667, 682, 685, 686, 701—706, 739, 767, 768, 770, 779, 781, 793, 800, 811, 812 815, 834, 836, 838, 861—867, 871, 874, 875, 899, 901, 903, 905, 910—913, 915, 919, 922, 925, 940, 942, 946, 948, 950
- 17. »Simon Gregorčič« — 271
- 24. »Fontanot« — 852, 853, 859, 861, 865, 866, 871, 873, 890, 894, 923
- artiljerijska VII. korpusa — 385, 387, 636, 643, 646, 653, 657—6*60, 663, 665, 666, 668, 678—680, 683, 685, 710, 711, 715, 717, 724, 739, 740, 752, 754, 755, 757, 761, 764, 766, 786, 795, 804—806?, 811, 825, 861, 863, 871, 920, 921, 930, 939, 942, 950, 961
- četniška:
- planinska »Triglav« — 339
- Brilej Jože-Bolko — 14, 28, 30, 31, 34, 74, 90 95, 100, 115, 609
- Brkini — 391, 610
- Brod — 371, 373, 375—379, 382, 386, 449, 506
- Brod na Kolpi — 201, 377, 391, 722, 929—931, 934, 939, 941
- Broz Josip-Tito — 85, 89, 90, 349, 350 384, 389, 517, 518, 574, 584, 610, 661, 676, 699, 760, 763, 789, 791, 814, 821, 887
- Bršljin — 400, 415, 444, 447, 449 553, 554, 587
- Bruna vas — 295, 746, 747
- Brunška gora — 369, 373
- Brus Jože — 734
- Brusnice — 411, 432, 437, 465, 472, 502, 508, 509, 511, 523, 546
- Bučje — 765
- Bučka — 212, 213, 358, 360, 365, 369, 373, 377 381—383, 397, 399, 402, 407, 422, 553
- Bučna vas (M. in V.) — 553, 554, 586, 588, 593
- Budganja vas — 51, 635, 637, 645, 759, 787, 792, 900, 901
- Buenos Aires — 341, 431
- Bukova gora — 242
- Bukovica (pri Catežu) — 232
- Bukovica (pri Krašiču) — 139—148, 151, 152, 194, 195, 258, 969
- Burger breg — 931, 940
- Bušinja vas — 139, 140, 208
- Butala Milan-Felko — 120

C

- Cankar Ivan — 85, 310
- Cannato (it. polkovnik) — 271
- Capuder Danilo — 133
- Cardillo Pietro — 162
- Celje — 338, 945
- Cencelj Vladimir — 351

Centralni komite KP Slovenije
 — 435, 436, 459, 547, 561, 611,
 643, 665, 678, 722, 738, 740,
 741, 744, 757, 820, 821, 857, 883
 Cerklje ob Krki — 120, 252, 341,
 364, 365, 367, 368, 371, 379
 Cerknica — 335, 359, 473, 686,
 689, 692—699
 Cerkniško jezero — 698
 Cerovec (M. in V.) — 203, 206,
 441, 470—472, 521, 850, 919
 Cerovec (pri Trebelnem) — 32,
 417, 582, 613, 669, 670
 Cerovica — 144
 Cerovo — 576
 Cerutti Guido — 15, 16, 233, 317,
 318, 321, 324, 329, 334
 Cesaretti (it. general) — 185,
 186
 Cesta — 762
 Cetinski Andrej — 222
 Cetošić — 717
 Churchill Winston — 327, 760
 Ciglar Milan — 961
 Cikava — 405, 598, 599
 Cikava (M in V.) — 465, 466,
 481, 485, 502, 503, 505, 506, 511,
 837
 Cimperman Alojz — 398
 Cimperman Jože — 536
 Cirknik — 117, 231
 Cirknik (M. in V.) — 64, 555
 Cleveland — 313, 334
 Cof Emil — 870, 874, 875
 Colarič Lojze — 386, 431
 Cvek Ivan — 734
 Cvelbar Jože — 508
 Cvibelj — 254, 256, 262, 263,
 266—268, 629, 634, 636—638,
 640, 643, 644, 724, 756, 792, 795,
 796, 799, 829, 831, 834, 836,
 898—903

C

Čabar — 337, 722, 929, 930, 937,
 939—941
 Čadež Milan — 856
 Cateška gora — 674, 749, 750

Catež — 32, 57, 128, 130, 132, 134,
 157, 217, 219, 220, 229—232,
 235, 244, 245, 282, 290, 330, 415,
 418, 668, 671, 673, 747—751,
 756, 757, 785, 786, 793, 800, 803,
 805, 820, 823, 829—831, 864
 Čeplje (pri Preski) — 674, 782
 Čeplje (pri Starem trgu) — 939
 Černe Jože — 533
 Černe Zvone-Čali — 348
 Černič Barica — 578
 Certalič Jože — 8
 Červan Olga glej Vipotnik Olga
 Češča vas — 559
 Češenjce — 20, 304, 305, 6'59, 662
 Češnjice (pri Otočcu) — 586, 588
 Češnjice (pri Trebelnem) — 32,
 36, 37, 217, 220, 290, 298, 550,
 552, 553, 583—585, 611—613,
 615, 617, 618, 652, 670, 745
 Češnjice (pri Zagradcu) — 584,
 608
 Cete domobranske:
 — 3. težka — 798, 805
 — 4. težka — 805
 — 5. posadna — 690
 — 6. težka — 915
 — 11. posadna — 864
 — 15. pehotna — 748, 795, 798,
 861, 889
 — 16. pehotna — 681, 754, 794,
 805, 907
 — 21. pehotna — 767, 785, 805,
 889, 925
 * — 22. pehotna — 569, 602, 748,
 757, 795, 798, 805, 861, 888
 889
 — 23. posadna — 569
 — 24. posadna — 566
 — 25. posadna — 566, 888, 906
 — 26. posadna — 566, 704, 707,
 801, 889, 902
 — 27. posadna — 704, 767
 — 28. pehotna — 681, 748,
 794, 805, 902
 — 29. posadna — 691, 707,
 864, 915
 — 31. pehotna — 554, 629, 634,
 654, 6'55, 659, 660, 665, 670,
 671, 785, 798, 805, 902, 905,

- 32. pehotna — 654, 655, 659, 670, 671, 748, 794, 798, 801, 802, 861, 902, 907
 - 33. posadna — 650, 653
 - 34. posadna — 587, 837, 864, 870, 871, 889, 890, 896', 915
 - 35. posadna — 614, 668, 745
 - 36. posadna — 889, 927
 - 37. posadna — 554, 556, 587
 - 38. posadna — 650, 654, 842, 845, 890
 - 39. pehotna — 748, 785, 798, 801, 802, 861, 873, 898
 - 40. posadna — 554, 650, 654, 842, 844, 889, 927
 - 45. posadna — 6'96
 - 52. posadna — 650, 654, 864, 870, 871, 889, 880, 896, 915
 - 53. posadna — 890
 - 55. pehotna — 650, 670
 - 56. posadna — 836, 837
 - 61. posadna — 864, 904, 915
 - 6'2. posadna — 915
 - 71. pehotna — 6'81, 748, 898, 927
 - 114. posadna — 691, 707, 888, 906
 - Čistar Darinka — 590
 - Čož Jože — 270
 - Crešnjevcevec — 160
 - Cretež — 63, 64, 290, 670
 - Črmošnjice (pri Semiču) — 134, 136, 137, 139, 255, 725, 730, 836, 867, 923, 927, 928, 932
 - Črmošnjice (pri Stopičah) — 414, 472, 475, 489, 508, 509, 521, 523, 736, 890
 - Crna gora — 89
 - Crna vas — 948
 - Crneča vas — 36'6, 379, 401
 - Crnigoy Mirko — 351, 603, 695, 703
 - Crni potok — 771
 - Crnomelj — 160, 204—206, 209, 242, 247, 249, 252, 367, 396, 401, 402, 440, 441, 443, 710, 711, 726, 727, 833, 839, 840, 842, 846, 847
 - Cubrić Mile** — 6, 89, 135, 154, 207, 208, 221—223, 231, 232, 237, 241, 244, 279, 290, 300, 312, 347, 350, 920
 - Cuk Danilo** — 7
 - Cušperk** — 583, 704, 706
 - Cužnja vas** — 237, 592, 608, 611, 745
- D
- Dahm (nem. major) — 845
 - Dalmacija — 151, 326, 763
 - Dalnja vas — 569
 - Dalnji vrh — 553', 855, 889,
 - Dančulovići — 140
 - Dane — 173, 174, 698
 - Dapčević Peko — 945
 - Debeli hrib — 64, 70
 - Debeljak Jože — 286
 - Debenec — 32, 647, 648
 - Debevc Anton — 66'6
 - Dečja vas (pri Mirni peči) — 812, 825
 - Dečja vas (pri Šmihelu) — 759
 - Dedni dol — 65
 - Dekleva Anton-Nino — 385, 433, 662, 664
 - Delnice — 929, 930, 937
 - Dermastia Marjan-Urban — 21, 51
 - Devica Marija v Polju (zčEaj Polje) — 126, 957
 - Devin (hrib) — 698
 - Dimec Milan-Miha — 202
 - Dimnik Karel-Čali — 534, 633
 - Divizije:
 - NOVJ :
 - II. proletarska — 89
 - VII. banijska — 936
 - VIII. hrvaška — 710, 712, 714, 717, 936
 - XIII. hrvaška — 561, 709
 - XIV. slovenska — 246, 250, 251, 255, 279, 280, 287, 300, 304, 325, 331, 333, 345, 349, 354, 359,

- 395, 473—475, 478, 482 do
484, 487, 495, 499, 518,
829, 908
- XV. slovenska — 157,
246, 250, 251, 255, 270,
277—282, 288, 290—293,
295, 296, 298, 301—304,
306, 311—314, 320—322,
334, 341—349 352—354,
357, 358, 360, 361, 364 do
369, 372—377, 381, 382,
384—388, 395—397, 401
do 403, 407, 408, 410, 415,
416, 418, 419, 427, 431 do
433, 439—446, 448—453,
455—466, 469 471—475,
477, 479, 480, 482—488,
490, 492, 494—496, 499, 501
503—505, 510, 513, 519¹
521, 527 529—531, 533,
535, 530, 541—548, 559,
561, 563, 568, 571, 573,
578, 582, 585, 592, 594
do 597, 601, 602, 604, 609,
610, 619—623, 627, 630,
634, 636, 642—644,
646, 647, 650, 651, 6'57, 667,
668 671, 678—683, 685,
688, 689, 698—700, 703,
709, 711, 720, 724, 725, -
732, 734, 736?, 738—741,
753 754, 759, 761—766,
768, 769, 773, 775, 777
do 779, 781, 782, 785, 787,
788, 791, 793—797, 799,
800, 804, 805, 807, 809,
811—816, 818, 820—823,
825 828, 829, 832, 834
do 838, 840—842, 846, 849,
851, 852, 854—856, 860,
861 863—868, 871, 874 do
883, 886, 891—895, 897 do
910, 912, 913, 915, 916,
918—923, 925, 927, 928,
930, 939—944, 946—948,
950, 952—955, 957—961
- XVIII. slovenska — 347,
349, 368, 369, 395, 498,
499, 561, 565, 568, 571,
597, 598 602, 620, 621,
627, 634—636, 640, 644,
646, 647, 650, 6'51, 655,
657, 668, 678—680, 682,
683, 707 708, 738, 739,
759, 76'4, 766, 776, 804,
805, 810—812, 815, 825, 829,
831, 833, 834, 847, 849,
860, 865, 871, 873—875,
882, 889, 894, 897, 899,
916, 917, 920, 924, 925,
928, 930, 939—942, 944,
946 948—950, 953, 954,
956^ 959, 960
- XX. četrtre armade —
929, 931
- XXVI. četrtre armade —
936
- XXIX. četrtre armade —
936, 940 944, 948, 953,
954, 956
- XXXI. slovenska — 533
- XXXIV. hrvaška — 710
- XXXV. hrvaška — 561
- četniške:
- dinarska — 929, 930, 934,
937, 938, 941
- italijanske:
- 1. hitra »Eugenio Sa-
voia« — 325
- »Cacciatori delle Alpi«
— 10, 16' 22, 50, 53—55,
128, 132, 163, 164, 175,
177, 185, 191 200, 203,
206, 235—237, 239, 258,
276, 287, 312. 325
- »Granatieri di Sardegna«
— 10, 16, 22, 32, 199
- »Isonzo« — 10, 15, 16, 32,
54, 56, 96, 97, 106, 111,
112 122, 123, 139, 140,
147, 151, 161, 163, 16:4,
169, 195, 199, 200 202,
203, 206, 214, 216, 219,
220, 222, 225 231, 233 do
237, 244, 245, 256, 258,
262, 266, 273 278, 281,
284, 287, 292, 300, 304,
311—313, 316, 317, 321,
324, 325, 329, 330, 334

- »Lombardia« — 138, 140, 147, 151 199, 200, 246, 247, 258, 311, 316', 325
 - »Macerata« — 10, 16, 22, 54, 164, 167 169, 170, 173, 175, 177—179, 181, 182, 184, 186, 189, 190, 196, 199, 200, 235, 325, 326
 - »Re« — 326
 - »Sforcesca« — 326
 - »Torino« — 326
- nemske :
- 1. kozaška — 711
 - 44. grenadirska — 389, 392
 - 71. pehotna — 301, 317, 336, 337, 392
 - 162. »turkestanska« — 392, 395, 396, 415, 416, 483, 487, 488, 492, 496, 499, 501, 540
 - 188. rezervna gorska — 696, 936, 938
 - 237. pehotna — 936
 - SS tankovska »Wiking« — 370
- Divizioni :
- NOV in POS:
- 1. artilerijski XV. divizije — 346, 361, 364 do 366', 369, 380, 396, 402, 403, 412, 413, 428 432, 440, 445, 449, 454, 465 do 467, 469, 471—474 484, 488, 490, 492—494, 501, 510, 512, 578
 - 2. artilerijski XV. divizije — 346, 369, 415—418, 445, 473, 474, 483, 485, 501, 503, 504, 509, 510, 512, 602, 630
- italijanski:
- 3. divizion 6. polka — 232
- Dob (grad) — 68, 117—119, 121 do 123, 125 126', 157, 158, 192, 194, 195, 214, 599, 879, 969
- Dob (pri Domžalah) — 955, 956
- Dobe — 466
- Dobe (pri Karteljevem) — 590
- Dobje (pri Trebnjem) — 332
- Dobliče — 847
- Dobnik Ferdinand — 35
- Dobrava (pri Dobrniču) — 46, 104, 125, 166, 235, 253, 261, 263, 266', 277, 583, 630, 632, 633, 642, 676, 678 679, 681, 757, 792, 796, 797. 865, 869, 902, 969
- Dobrava (pri Kostanjevici) — 357, 376, 554
- Dobrava (pri Stični) — 566!, 570
- Dobrava (pri Zdinji vasi) — 590, 593
- Dobravc Zoran — 48, 49, 60, 61, 153
- Dobravica (pri Cerkljah) — 368
- Dobravica (pri Velikem Gabru) — 51
- Dobravice (D. in G.) — 160, 204, 205
- Dobrepolje — 16, 125, 165, 168, 224
- Dobrepoljska dolina — 51, 331, 701 946
- Dobrnich — 16, 46', 57, 92, 97, 166, 219, 233, 235, 236, 264—266, 273, 277, 311, 324, 330—332, 361, 417, 452, 566, 613, 628, 630—(235, 642, 678, 755—757, 793, 796, 805, 806, 864, 902
- Dobrunje — 573
- Dole (M. in V.) — 829
- Dole (pri Litiji) — 329, 366, 369, 382
- Dole (pri Tržišču) — 293, 613, 614
- Dolenja Stara vas — 536
- Dolenja vas (pri Čatežu) — 750, 751
- Dolenja vas (pri Mirni peči) — 305
- Dolenja vas (pri Ribnici) — 173, 174
- Dolenja vas (pri Temenici) — 661, 67, 77, 128
- Dolenje Jezero — 697
- Dolenje Kamence — 305
- Dok nje Laze — 724

Dolenjska — 9, 11, 19, 20, 22, 23,
26, 29, 42, 57, 69, 71, 78, 95, 96,
115, 116, 128, 131, 134, 162, 198,
201, 202, 228, 230, 281, 282, 290,
298 325, 341, 347, 358, 365—367,
395) 416, 418, 427, 435, 442, 458,
467, 500, 515, 518 528, 620, 628
do 630, 646, 665, 681, 691, 696,
708, 723, 742, 745, 752, 779, 793,
800, 804, 819, 854, 855, 879, 891,
907, 908

Dolenjske Toplice — 15, 16, 137,
234—236', 239, 255, 256, 354,
468, 487, 492 494—497, 501,
515, 540, 549, 550, 552, 629, 647,
711, 834, 835, 846, 871, 873, 875,
884, 890, 919, 921, 923, 924, 932,
939

Dolga njiva — 685

Dolga vas — 942

Dolina — 287

Dolomiti — 22, 767, 800

Dolšče — 376

Dolž — 162, 441, 465, 468, 472,
484, 521, 523

Domagović — 150, 151

Domžale — 301, 955, 956

Draga (pri Beli cerkvi) — 16*2,
285, 286

Draga (pri Kočevski Reki) —
182, 192, 197, 201

Dragan Maks — 714

Draganiči — 140, 149, 150, 152,
159 194, 969

Dragatuš — 242, 247, 248

Drage — 208, 209, 406', 411

Dragoševci — 160

Drašča vas — 51, 637

Drašiči — 710, 712—716, 718

Dravlje — 23

Dravograd — 954, 955

Drča — 371, 383

Drečji vrh — 33 35, 157, 215,
232, 299, 303, 592, 615, 616

Drenik — 575, 602, 603

Drenik Vinko — 351, 836

Drganja sela — 501, 552

Dmovšek Karei — 351

Drška — 449, 450

Drušče — 213, 969

Družinska vas — 162, 213, 229,
282, 285, 286', 308

Dunaj — 885

Durn Alojz — 380

Dvor (pri Novem mestu) — 400

Dvor (pri Zužemberku) — 16, 63,
166, 235—237, 239 256, 269,
272, 324, 418, 448, 487, 549 do
551, 634, 635, 646 657, 711, 724,
752, 753, 779, 780, 786, 793, 796',
815, 816, 834, 836, 871, 884 886,
888—890, 895, 897, 901, 902,
905, 913, 920, 921, 923, 924, 927,
942

Dvorišče — 141

Dvorska vas — 628

E

Egejska obala — 390

Einspiller (dom. poročnik) — 650,
654, 655, 659

Ellice (Italija) — 400

Engels Friedrich — 79

Erazmo Lucio — 400

Erjavec Rudi — 508

Evropa — 301, 327, 393, 625, 682

F

Faberjev križ — 927

Farški kal — 76!7

Ferdreng — 201

Ferenc dr. Tone — 6, 7, 314,
334, 384, 386, 431, 432, 960, 961

Ferlež Ivan — 7, 19, 38

Fink Anton — 579

Finska — 763

Fleckner (nem. ppolkovnik) —
864, 869—871

Fleischacker (nem. poročnik) —
840

Foresti Marcello — 162

Francija — 392

Frankič Oskar — 650

Fra ta — 62

Fridrihtštajn — 942

Furlan Drago (dom. nadporoč-
nik) — 654, 660

Furlan Ivan-Drago — 693
 Furlan Slavko-Dušan — 957
 Furlanija — 337
 Fužine (pri Ambrusu) — 759
 Fužine (v Gorskem kotar ju) — 930

G

C-aber (M. in V.) — 50, 51
 Gaberc Bogomir-Huso — 270,
 350 370, 405, 476, 532, 699, 727,
 728
 Gabrijele — 218
 Gabrje — 400, 404, 411, 414, 454,
 465, 506, 522
 Gabrovka (pri Sv. Križu) — 649,
 650
 Gabrovka (pri Zagradcu) — 583,
 608, 754
 Gabrska gora — 673, 674, 6'84,
 785, 786
 Gaj — 400, 404, 412, 413, 470
 Gajniče — 574
 Galina — 141
 Gambara Gastone — 114, 139,
 140, 147, 163, 169, 170, 173, 199,
 203, 206, 226, 227, 234, 236, 239,
 243, 258, 262, 269, 273, 277, 300,
 304, 316', 317, 334
 Garnizon VII. korpusa — 800
 Gatina — 703 708, 765
 Generalski Stol — 709
 Genet (nem. kapetan) — 659
 Genovese Michele — 177—179,
 184—187, 190
 Gereis (nem. kapetan) — 904
 Geroovo — 929
 Gimpelj Berto — 6
 Girisče — 205
 Glavni štab Hrvatske — 204,
 248, 249, 315, 386, 461, 466, 709,
 717
 Glavni štab Slovenije — 11—17,
 24, 28, 30, 36, 38, 41—44, 46,
 48—51, 63, 6'4, 66, 71, 74—76,
 82, 87—92, 95, 110—112, 114 do
 116, 128, 130, 134, 138,
 161, 162, 166, 172, 195
 212, 213, 227, 228, 230,
 239, 240, 244—246, 250—252,

254 255, 258, 274, 275, 279, 280,
 282, 288, 298, 302, 309, 311, 313,
 314, 318—320, 329, 334, 341
 344, 347, 349—355, 358—360
 368, 377, 381, 384—387 394 do
 396, 408, 410, 430—432, 434 do
 436, 439, 442—444, 457 459 do
 461, 464, 466, 467, 469, 471, 473,
 478—480, 484, 490, 491, 494,
 496, 512, 515, 520, 521, 528
 do 531, 533—537, 541—547, 561,
 597, 609, 610, 620—624, 630, 635
 do 637, 642 643, 653 663, 6'65,
 6'66, 675, 677—680, 682, 683, 688
 do 690, 694, 696, 701, 709—711,
 717—723, 726—728, 731, 736,
 738—740, 744 762, 763, 768 do
 770, 777—779, 788, 790, 793, 800,
 804, 806, 811, 814, 816 818, 820
 do 823, 831, 833, 834, 849 do
 852, 856, 875, 878—883 885,
 890, 891, 900, 907, 928, 958, 965
 Glažuta — 177, 178 182—184,
 189, 190
 Gliha Jurij-Rajko — 585
 Glina — 697, 722
 Glinšek Miro — 291
 Gliša Radomir-Raco — 930
 Globevnik Ivan — 57
 Globocnik Odilo — 930
 Globočnik Aleksander-Aci — 119
 Globodol (D., G. in Sr.) — 45,
 46, 417, 422, 551, 583, 584, 652
 Globoko (M. in V.) 51, 564, 565,
 760
 Glušič Jože — 577
 Gnid'ovec Ciril — 102
 Goba (M. in V.) — 229, 230, 366,
 382, 674, 782, 784, 969
 Godina Ferdo — 157, 158, 310
 Goebbels Josef — 390
 Gogala Ivan-Rok — 154
 Gole Jože — 534
 Goli vrh — 697
 Golišče — 771, 779
 Golob — 521 55 749, 750
 Golob Duka — 409, 793
 Golob Nace — 351
 Golob ja jama — 940

Golobinjek — 45, 417 659, 745,
 811, 812
 Golobinjek (hrib) — 658, 661
 Golobinjek (pri Rajhenau) — 242
 Golovec — 950, 953
 Golušnik — 586—588
 Gombišče — 136
 Gomila — 118, 122, 124, 216', 220,
 293, 313, 345
 Conars — 41
 Goodwin James — 770, 777
 Gorenja Paka — 726, 727
 Gorenja Stara vas — 368
 Gorenja vas (pri Catežu) — 130,
 749—751
 Gorenja vas (pri Metliki) — 358
 Gorenja vas (pri Mirni) — 78,
 646
 Gorenja vas (pri Šmarjeti) — 78,
 286
 Gorenja vas (pri Višnji gori) —
 646
 Gorenje Blato — 575, 602, 761,
 765
 Gorenje Jezero — 697
 Gorenjska — 7, 22, 228, 251, 301,
 333, 336', 337, 349, 366, 368, 391,
 743, 800, 890, 908, 941, 945, 953,
 954, 965
 Gorica — 316, 337, 390
 Goričica (pri Ložu) — 698
 Goričica (pri Stični) — 64
 Goriška vas — 45, 552, 583
 Gorj an Siavka — 7
 Gorjanci — 20, 21, 35, 36, 70, 88,
 89, 91, 92, 147, 152, 155, 159—162,
 199, 200, 202, 206, 208, 210, 212,
 217, 226, 229, 236, 242, 252, 253,
 258, 26'2, 266, 311, 312, 330, 341,
 358 359, 361, 365, 366, 368, 372,
 378, 379, 382, 393, 396, 398, 400 do
 406, 408, 409, 411, 412, 416, 421,
 422, 425—428, 440, 441, 444,
 445, 448, 453 456, 458, 466 do
 46'8, 472, 476, 478, 492, 494, 501,
 503', 507 508, 510, 512, 514, 522,
 523, 536, 539, 541, 647, 746, 835,
 836, 838, 840, 842, 850, 857 do
 861, 865, 867, 869, 871, 874, 890,
 920, 923, 925, 971
 Gorki Maksim — 85
 Gornje Pokupje — 918
 Gornje Polje — 235
 Gornje Ravne — 231
 Gornji Mokronog — 215
 Gornji Podšumberk — 274
 Gorski kotar — 327, 390, 391,
 498, 499, 561, 565, 620, 93'5
 Gotenica — 174, 201, 939—941,
 944
 Gotna vas — 414, 441, 445—447,
 471, 472, 474, 475, 477, 481 do
 483, 485, 486, 489—492, 501,
 511, 837, 86'5—867, 880, 882,
 969
 Grabrovec — 208
 Grac (hrib) — 282
 Gradac — 204, 205, 46'9
 Gradec (Graz) — 373
 Gradec — 771
 Gradec — 169, 272, 870—872,
 875, 890, 897, 899, 901, 903, 905,
 906, 912, 913, 917
 Gradišče (pri Samoboru) — 360
 Gradišče (pri Trebnjem) — 117
 Gradišče (trig. 567) — 577
 Gradnik — 161
 Grahek Ferdinand — 530
 Grahovo — 473, 689, 694—698
 Grandlič Ignac — 530
 Grašić Srečko — 351
 Grčar AlojZ-Mitja — 348, 517,
 532, 559
 Grčarice — 175, 177, 182, 190,
 191, 332, 333, 940—942, 944
 Grčevje — 80
 Grči ja — 374, 887
 Griblje — 401, 402
 Grič (pri Kronovem) — 585
 Grič (pri Občinah) — 862, 863
 Grilc Franc — 590
 Grintovec (pri Kočevju) — 171
 Grintovec (pri Zagradcu) — 759,
 761
 Grivec Anton-Gubec — 508, 661,
 662, 666
 Grivec Jože — 734
 Grm — 447, 449 482, 483, 491,
 501, 866

Grmada — 652, 806—809, 812, 861
 Grmada (hrib) — 701, 946
 Grosuplje — 125, 133, 134, 203, 236, 244, 335, 342, 405, 458, 464, 472, 473, 499, 505, 558, 561, 562, 564, 565, 568, 570—575, 578 do 580, 583, 586, 597, 598, 621, 627, 639, 646, 647, 652, 657, 667, 669, 702—708, 742, 761, 762, 765, 767, 788, 801, 805, 811, 821, 825, 869, 889, 908, 947, 948, 952
 Grošelj Anton-Jesen — 957
 Groznik Alojz-Span — 67
 Groznik Ivan-Vanja — 597, 598, 706, 714, 715, 719
 Grum Franc — 313, 330
 Grupe odredov:
 — prva — 41
 — druga — 7, 11, 19, 22—24, 29, 228
 — tretja — 12, 16
 — peta — 12, 13, 16, 28, 48
 Gumberg — 837
 Gumnišče — 568
 Gvardjančič Viktor — 517

H

Haag (nem. kapetan) — 840, 842—845, 881
 Hafner Ančka — 877
 Haner (nem. poročnik) — 840
 Hassler (nem. major) — 839 do 846
 Hauser Paul — 390
 Hercegovina — 89, 151
 Herinja vas — 55, 553, 589
 Himmler Heinrich — 338, 373, 374, 386
 Hinje — 163, 167, 170, 171, 235, 512, 709, 711, 761, 805, 815, 864, 890, 899, 913, 915, 916, 923
 Hitler Adolf — 301, 337, 373, 374, 382, 390—392, 884, 945
 Hmelj čič — 562, 566, 586, 594
 Hmeljnik — 56, 91, 332, 415, 555, 590, 652, 670
 Hočevar Franc-Ciril — 725, 782, 783

Hočevje — 16, 163—165, 167 do 169, 578, 579, 639, 700, 701, 703, 705—708, 739, 765
 Hönn Rudi — 157, 158, 311
 Horjul — 944, 945, 948, 953
 Horvat Mirjan — 517
 Hostnik Ivan-Jovo — 72, 116, 146, 154
 Hotič — 771
 Hrastar Lojze — 714, 860
 Hrastov dol — 50—52, 136'
 Hren Anton — 756
 Hrib (pri Ilovi gori) — 702, 707
 Hrib (pri Koprivniku) — 847, 882
 Hrib (pri Novem mestu) — 506
 Hrib (pri Žužemberku) — 272, 644, 831, 834, 836, 869
 Hribar Janez — 6, 23, 125, 135, 146, 154, 186, 209, 215, 305, 306, 312, 322, 328, 334, 350, 361 do 363, 386, 398, 405, 430, 431, 493, 532—534, 550, 597, 616, 623, 633, 637, 661, 663—665, 678—680, 693, 698, 724, 725, 738, 764, 807, 825, 919, 957, 965
 Hribar Janez-Tone — 16, 250, 919
 Hrovat Alojz — 733
 Hrušica — 414, 465, 467, 469, 474, 480, 482, 503, 506, 508, 509, 521—523, 838
 Hrvaška — 5, 10, 16, 21, 39, 52, 70, 89, 134, 137—139, 151 do 153, 160, 163, 217, 220, 240, 246, 249, 258, 271, 325, 360, 370, 390, 391, 401, 406, 410, 443, 457, 466, 467, 474, 500, 536, 700, 703, 709, 866—868, 875, 879, 890, 891
 Hrvaško primorje — 561, 922
 Hrvaško Zagorje — 499, 908
 Hrčmik — 145, 194
 Huda polica — 572, 573, 575, 948
 Hudeje — 231
 Hudenje — 811
 Hudnik Mjlan-Mile — 119, 120, 125
 Hudo (pvi Novem mestu) — 219, 288

Hudo (pri Stični) — 600
Husu Stanko — 579

I

Ig — 499, 948
Igljenik (pri Stopičah) — ■ 438
Igljenik (pri Trebnjem.) — 231
Ilirska Bistrica — 761, 936
Ilova gora (M. in V.) — 167, 171,
239, 282, 418, 564, 570, 583, 646,
700—708, 737, 739
Imenje — 382, 397
Istra — 90, 325, 326, 337, 349,
389—391, 500, 561, 923, 929, 939
Iška vas — 281
Ivane Herman — 120
Ivančna gorica — 64, 136, 601,
645, 707, 828
Ivanetič Jakob — 582
Ivanja vas — 658, 659, 826
Italija — 103, 114, 234, 246, 252,
267, 268, 279, 307, 314—317, 319,
322, 323, 325, 326, 329, 330, 334,
336 337 345, 348, 352, 358, 360,
374, 384, 386', 389, 392, 421, 431,
432, 499, 520, 589, 720, 760, 763
824, 867, 885, 928, 932, 962, 966
Izlake — 957
Izvršni odbor OF — 351, 358,
386, 536, 548

J

Jablan — 45, 415
Jadranska obala — 336, 390, 885
Jadransko morje — 326, 327
Jadransko primorje — 339¹
Jagodnik — 56, 80, 222, 591, 6*06,
670
Jajce — 518
Jakac Božidar — 730, 736 758,
760, 770, 774, 808, 917
Jakič Ivan — 366
Jakomin Jože-Cmi — 345, 533
Jakopič Andrej-Hari — 777
Jakoš Jožko — 283

Jama — 7>2, 753, 779, 780, 786,
787, 792, 834, 836, 867, 871, 890,
901, 913, 916, 921
Jane Marica — 380
Janče — 776
Janež Jože-Januš — 351, 532
Jankovič Lado — 708, 860
Jasnica — 946
Jastrebar — 925
Jastrebarsko — 140, 149, 150,
402, 443, 482
Javorje — 23, 359, 365
Javornik (planina) — 697, 698,
886
Javornik Lojzka — 146
Javorovica — 403, 412, 437, 441,
474, 503, 521—523, 552, 610,
612
Javorski križ — 366, 382, 785
Jazbine — 771
Jelendol — 940
Jelenič Borči — 560
Jelenje — 782, 783
Jelenov žleb — 173—175, 178,
179, 182, 184, 186, 187, 191, 192,
194, 195, 199—201, 227, 235, 325,
843, 968, 970
Jeler Janez — 734
Jelnikar Ivan — 530
Jelovica (pl.) — 22
Jerenga — 616
Jerič Mirko — 270
Jerič Vid — 350, 849
Jerman Franc — 590
Jerman Mirko — 86, 87, 965
Jerman vrh — 383
Jesenice (D. in G.) — 218
Jevnical — 229, 365, 834
Jevtič Predrag-Dragan — 89, 90,
97, 98, 116 130, 182, 189, 250.,
255, 275, 276, 280, 965
Jezerine — 140
Jezersko — 945, 954
Jezeršek Janez-Sokol — 849
Ježića — 35
Joh Janez — 535
Jones William — 31, 255, 318,
321
Jonke Anton — 603
Jordankal — 96, 280, 658, 661»
664, 812—&14, 825, 826

Jovan Ljubo-Saša — 31
 Jovanović Arsa — 89—91, 95,
 197, 198
 Jovanović Svetolik — 90
 Jovanović Zd'ravko — 90
 Jugorje — 206, 208, 210, 358, 400,
 401, 441, 467, 471, 474, 722, 836
 Jugoslavija — 10, 90, 122, 315,
 316, 318, 328, 336, 350, 351, 374,
 389, 426, 458, 491, 498, 516, 519,
 520, 625, 694, 760, 859, 929
 Jurančič Lado — 521
 Jurca Vinko-Ambrož — 351, 532,
 590
 Jurešče — 697
 Jurka vas — 330, 871, 874, 875,
 894
 Jurkovič Mile-Džoli — 119, 351
 Juma vas — 160, 438, 494, 522
 Juršak Anton — 353
 Južnič dr. Niko — 527, 532, 533,
 547

K

Kačar Franc — 351
 Kačja rida — 417, 419, 611, 657
 Kačun Jože-Čuček — 606
 Kadunc Jože-Ibar — 68, 119, 121,
 125, 405, 406, 592, 598—600,
 622, 965
 Kadunc Ludvik — 351
 Kal (pri Ambrusu) — 51, 627,
 724, 917, 920, 921
 Kal (pri Jugorju) — 836
 Kal (pri Polšniku) — 369, 382,
 782
 Kal (pri Trebelnem) — 290
 Kal (M. in V.) — 300, 582, 590,
 811, 812
 Kalce — 944
 Kalčič Lado — 674
 Kaliman Ančka — 595
 Kalin Bojan — 593
 Kamence — 361—363, 366, 379,
 469, 969
 Kamence (D. in G.) — 448
 Kamenje (D. in G. pri Dobmi-
 ču) — 807, 810, 828, 829, 864

Kamenje (D. in G. pri Mirni
 peči) — 233, 317, 549, 552, 553,
 555
 Kamenski hrib — 46, 54
 Kamin Ivan — 154, 299, 350
 Kamni potok — 236!, 302
 Kamni vrh — 51, 900
 Kamnik — 421, 888, 954—956!
 Kamniške planine — 576
 Kamnje — 33, 162
 Kandija — 330, 449, 450, 453, 454,
 478
 Kanižarica — 847
 Kapetanovič (čet. ppolkovnik) —
 332
 Kapi tei jski hrib — 449—452, 456,
 457, 585, 587, 588
 Kapla vas — 288
 Karavanke — 945
 Kardelj Edvard — 11, 13, 38, 41,
 46, 67, 76, 111 112, 246, 248,
 249, 255, 256, 268, 311, 561
 Karlovac — 122, 137—140, 147
 do 149. 151, 159, 358, 360, 361,
 366, 406, 457, 709, 718, 867, 868,
 917
 Karlovec — 554, 555, 582, 586
 do 589, 591, 593
 Karteljevo (D. in G.) — 162,
 418, 556, 560, 564, 582 590, 591,
 606, 008, 615, 652, 657. 668, 670
 Kasper (nem. kapetan) — 442,
 915
 Kastav — 337
 Kastelic Anton — 50
 Kažt — 139, 140, 714, 717
 Kavčič Hinko — 135
 Kavčič Ivan-Nande — 184, 197,
 274, 275
 Kavčič Milan-Tiger — 270
 Kenda Janez — 574
 Keržič Ciril-Metod — 252, 348
 Kette Dragutin — 522
 Kiauta Ladislav — 666, 679, 680
 Kic Jože — 153
 Kidrič Boris — 13, 48, 63, 64, 66,
 74, 83, 250, 321, 322
 Kilibarda Mile — 90
 Kitni vrh — 631, 759, 761
 Klana — 929

- Klančar Mirko-Sandi — 101,
108, 126
- Klanec — 779, 785
- Klanjšček Zdravko — 7
- Klanjšek Jože-Vasja — 275
- Klečec — 900, 901
- Klemenčič Alojz — 583
- Klemenčič Dore-Maj — 99
- Klemenčič Franc-Gorazd — 35
- Klevevž — 36
- Klinča Sela — 148, 149
- Klin ja vas — 944
- Klopčič Mirko — 351
- Klun Albert — 928
- Knaus Franc — 734
- Knez Ivan — 733
- Knežja lipa — 201
- Knežja njiva — 691, 693, 722
- Knežji vrh — 691, 697
- Kociper dr. Stanko — 338
- Kocjančič Franc-Stari — 154
- Kočarija — 376, 491, 505
- Koče — 941
- Kočevar Stane — 506
- Kočevje — 164, 167, 170, 172, 173
175, 177, 191, 201, 235, 241, 245.
324, 330, 331, 335, 441, 448, 452,
454, 458, 475, 478, 482—484, 487,
488, 499, 500, 505, 506, 511, 515,
561, 568—570, 582, 597, 634, 657,
667, 691, 693, 709, 761, 762, 800,
805, 815, 834, 835, 839, 840, 846,
853, 854, 864, 869, 870, 872, 884,
886, 888, 890, 904, 915, 921, 923
do 926, 929—932, 934, 937, 939,
do 944, 946?, 956, 961, 969
- Kočevska — 9, 12, 41, 42, 44, 242,
287, 331, 416, 417, 500, 561, 888,
930, 934, 941
- Kočevska Reka — 934, 938, 940
- Kočevski Rog — 13—16, 21, 37,
40, 41, 46!, 48, 54, 55, 61, 63, 67,
70, 92, 130, 162, 169, 170, 201, 217,
218, 236, 240, 243, 249, 253, 268,
393, 417, 500, 513, 886!, 890, 921,
923—925, 927, 930, 932, 939, 956,
960
- Kodrič (belogardist) — 286
- Köhl (nem. kapetan) — 442, 870,
875
- Kokalj Anton — 339
- Kolačnik — 697
- Kolar Franc-Franček — 135,
350, 370, 533
- Kolar Franci — 7, 27, 31, 53,
73, 86—88, 98, 99, 103, 126, 135,
156
- Kolenc Tone-Gustelj — 732
- Kolman Alojz-Marok — 298,
347, 365, 403, 446
- Kolpa — 137, 142, 160, 201, 240,
242, 243, 365, 401, 709, 887, 918,
922, 935, 936
- Komande mest:
- Črnomelj — 349
 - Grosuplje — 349
 - Metlika — 349
 - Novo mesto — 349
 - Stari trg ob Kolpi — 349
 - Stična — 349
 - Trebnje — 349, 803
 - Vinica — 349
 - Zužemberk — 349
- Komjanec (dom. poročnik) —
840
- Komen — 734
- Komolec — 924
- Kompolje — 164, 646, 685, 763,
906
- Kompoljska dolina — 49, 761,
763, 901, 904, 914
- Konec — 438, 510, 850, 867
- Konjarič Vrh — 144
- Konjski hrib — 201
- Konvalinka Sava — 559
- Kopači ja — 67, 69
- Kopanjanj — 562, 563
- Koper — 957
- Koprivica Danilo-Borut — 281,
332
- Koprivnik (pri Kočevju) — 242,
721, 847, 884, 931
- Koprivnik (pri Košanjevici) —
371, 373, 376—379, 384, 386
- Kopušar Milan — 65
- Koračin Tonček — 86
- Kordun — 44, 137, 151, 152, 408,
482

Korinj (M. in V.) — 51, 163—165,
167—169, 627, 708, 761, 762, 805,
810, 815

Korita — 104, 583, 657

Koroška — 11, 12, 22, 90, 228,
337, 338, 349, 499, 520, 743, 745,
829, 864, 895, 907, 908, 944, 952,
954, 955, 965

Koroška vas — 160, 438, 470,
549, 550

Korpusi :

NOVJ :

- I. hrvaški — 138, 3'66,
368
- IV. hrvaški — 70S—711,
717, 961
- VII. slovenski — 348, 381,
386, 395, 415, 430, 439,
440, 442, 443, 458^60,
469, 473, 482, 499, 500, 505,
528, 541, 542, 545, 546,
559, 561, 562, 565, 566,
568, 573, 577, 580, 582,
594, 596, 597, 602, 604,
605, 609, 6110, 618, 621
do 625, 627, 628, 630, 634,
635, 640, 642, 646, 647,
650, 653, 654, 657, 665,
668, 675, 677—683, 685,
690, 694, 696, 699, 701,
706, 710, 719, 720, 724,
734, 738—741, 744, 752,
756, 761, 763, 764, 768,
778, 779, 785, 786, 793,
797, 800, 801, 804, 805,
810—812, 814, 815, 817,
820—824, 829—831, 834,
849, 853—857, 859—861,
865, 869, 871, 872, 874,
875, 880—884, 886, 890
do 897, 899, 900, 906, 908,
916—925, 927—933, 936',
939—941, 946, 948, 949,
953, 956, 958—961
- IX. slovenski — 678, 682,
887, 919, 928, 929, 941
- XI. Hrvaški — 561

četniški:

- »Lišiti« — 332

— srpski prostovoljski
(SDK) — 929, 930, 934,
937, 938, 940, 941, 960, 961

itali janski:

- V. armadni — 10, 16, 235
- XI. armadni — 9, 10, 38
do 40, 56, 110, 111, 113,
114, 123, 138, 139, 16*3,
164, 168, 169, 195, 196,
199, 216, 219, 222, 226,
234, 235, 240, 243—246,
258, 265, 273, 279, 311
do 314, 325, 334
- XXIII. armadni — 10

nemški :

- II. SS tankovski — 390.,
3'92, 393
- III. SS tankovski — 370,
391
- LXXXVII. armadni —
929, 936, 941
- afriški ekspedicijski —
374

Kos Binče — 534

Kos Mirko-Pičo — 22

Kosimik Ivan-Marko — 590

Kosmač Leo — 574

Kosovec Franc — 530 > , L

Kostanjevac — 140, 403

Koščanjevica — 88, 284, 286, 329,
337, 338, 346, 360, 365, 366, 368
do 373, 375—384, 386, 387, 391,
394—402, 410—414, 420—422,
431, 436, 441, 445, 448—450, 456,
463—468, 471, 473—475, 481,
482, 484, 487, 488, 491, 492, 501,
503, 505—512, 514, 522, 523, 532,
534, 545, 538, 550, 553!, 554, 837,
838, 853, 919, 969

Košćake — 685

Košir Niko — 352, 520, 677, 679,
680

Koštrin (belogardist) — 98

Kot (pri Grčaricah) — 174

Kot (pri Sodražici) — 173, 174

Kotel — 686

Kovač Ignac — 591

Kovačević Sava — 95

Kovačić Franc — 57, 58

- Kovačič Ivan-Efenka — 22, 23,
 192
 Kovačič Tone — 661, 936
 Kovše Friderik — 354
 Kozice — 242
 Kozina Stane — 182
 Kozjak — 46, 752, 793
 Kožemelj Anton — 532
 Kožljek — 685, 690
 Kračale — 701
 Kraigher Boris — 155, 197, 250
 561
 Kralj (dom. poročnik) — 659
 Kralj Ivan — 650, 654, 655
 Kramarič Anton — 832, 833,
 849, 880, 911, 935, 942, 957
 Knamžar Anton-Trkaj — 270
 Kranj — 956
 Kranjc Jože — 532
 Kranjc Milan — 33, 332
 Kranj ec Miško — 85
 Krašič — 139—142, 144—149,
 151, 152, 161, 195, 208, 258, 710,
 718, 969
 Krašovec Adolf — 708
 Krašovec Stane — 318
 Krautberger Karei — 351
 Krči — 404, 409
 Kremenjek — 16
 Kremžar (belogardist) — 35
 Krener Franc — 340, 945, 952
 Kreše Albin — 734
 Kreše Anton-Tonček — 306, 535
 637
 Kreše Franc-Čoban — 86, 87,
 188, 300, 347, 350, 556, 566, 591,
 616, 692, 699, 965
 Kreše Ljudmila-Maruša — 59
 Kresnice — 768 771, 776, 777,
 789, 829, 834, 880
 Kresnik Ivan — 734
 Krim — 12, 92, 281, 304, 393
 Kriška reber — 750
 Kriška vas — 564, 571, 600, 682,
 700, 704
 Krištof Mihael — 135 673, 793,
 797
 Krištof Stane-Gangster — 270,
 350, 538
 Krivoglavice — 205
 Križ (D. in G.) — 272, 583
 Križ Ladislav — 742, 756'
 Križanič Ivo — 666
 Križanovski Oleg — 158
 Križmanič Lado — 734
 Krk (otok) — 337
 Krka — 16, 39, 583, 704, 705,
 795, 864, 912
 Krka (r.) — 11, 14, 16, 20, 33, 45,
 49—51, 54, 57, 63, 92, 104, 115,
 137, 162, 163, 166, 167, 170, 195
 198, 212, 213, 218, 229, 234—237,
 239, 244, 256', 259, 261, 264, 267,
 269, 272, 281, 286, 287, 331, 340,
 357, 358, 360, 361, 368—373, 375
 do 383, 397, 398, 402, 403, 407,
 408, 415, 416, 418, 423, 439, 443
 do 448, 451—454, 456, 457, 460,
 464—466' 468, 470, 472, 473, 475,
 478, 494, 501—503, 505, 506,
 513 514, 538, 541, 549—553,
 579, 583, 613, 627, 628, 630,
 631, 634—636, 639, 640 644
 do 647, 667, 681, 709, 724,
 742, 744, 752, 753, 755, 757, 759
 761, 762, 781, 787, 792, 793, 795
 do 798, 804, 805, 809, 812, 814
 do 817, 825, 828, 829, 834, 836
 do 838, 840, 841, 851, 860, 864,
 865, 870—874 885, 886, 888, 891,
 895—903, 912, 920, 921, 924, 928,
 930
 Krmelj — 91, 116—118, 122, 214,
 218, 228 307, 337, 342, 356, 359,
 497, 553, 596, 608
 Krbneger Karlo — 537
 Kronovo (D. in G.) — 162, 212,
 213, 229, 287, 422, 445—447, 450
 452, 464, 496, 538, 549, 552, 554'
 556, 557, 559, 585, 593, 615 680,
 885
 Kršič — 748
 Krška dolina — 366, 401, 409,
 412, 838
 Krška vas — 163, 171, 172 563,
 646, 707, 828
 Krško — 120, 358, 369, 373, 446
 do 448, 452, 458, 463, 538, 552,
 553, 560, 589
 Krško polje — 538

Krušni vrh — 277, 600, 793, 829
 Kübler Ludwig — 936
 Kuhelj ski hrib — 938
 Kumar Drago — 249
 Kumar Janez — 351
 Kumar Jože — • 351
 Kump Vili-Džili — 103, 476', 477
 Kunaver Drago-Zmago — 154
 Kunč — 923, 925
 Kunstelj Maks — 870. 889
 Kupčina — 403
 Kupljemik Alojz — 734
 Kutna — 50, 269
 Kuzarjev kal — 550, 552, 553,
 590, 593, 594, 795
 Kuželjevec — 51, 630, 761, 762
 Kužnik (belogardist) — 329
 Kvarner — 337
 Kvasica — 54, 55
 Kveder Dušan-Tomaž — 11, 228,
 318, 320, 321, 329

L

Lačen grič — 896
 Lačni vrh — 748, 749, 751
 Lahinja — 201
 Laknica (r) — 616
 Laknice (Sp., Sr. in Zg.) — 32, 33,
 289, 614, 670
 Lakovnice (D. in G.) — 474, 493,
 494, 498, 510, 523, 527, 850, 851,
 853, 894, 920, 923
 Lamovšek Rudolf — 406
 Lanišče — 568, 572, 952
 Lašče — 6'46 815, 834, 870 do
 872 884, 890, 899, 900, 913, 914,
 92L 923
 Lavrica — 569, 570, 573, 948 do
 950, 953
 Lazar — 173
 Laze (pri Korinju) — 51, 565,
 627, 761
 Laze (pri Ljubljani) — 229, 908
 Laze (pri Ložu) — 697
 Laze (pri Rakeku) — 686
 Laze (pri Sv. Križu) — 912
 Laze (pri Trebelnem) — 222, 597
 Lazina — 150, 151
 Ledeca vas — 382

Legije:

— 2. čmih srajc — 242
 — 98. čmih srajc — 117, 122,
 200, 214, 231, 253, 311, 321,
 324, 330
 — 105. čmih srajc — 16, 22,
 199
 — slovenska domobranska —
 393
 Legiša Lado — 372
 Lenarčič Marjan-Tomo — 7, 519
 Lenček — 174, 175, 179, 940
 Lepin Jože-Ris — 778
 Lese (M. in V.) — 579, 584, 759
 Leskošek Franc-Luka — 16, 74
 Leskovec — 134, 136, 667
 Leskovica — 771
 Lešnica — 554, 556, 585, 586, 588,
 589, 593, 767
 Levstik Vinko — 763
 Lika — 137, 151, 561, 894, 928,
 932
 Lindner (nem. kapetan) — 650,
 652
 Lipje (M. in V.) — 871—873, 875,
 890, 899, 906, 912, 913
 Lipljene (M. in V.) — 576, 583,
 584, 6'00, 608, 667, 947
 Lipnik — 745
 Lipoglav (M. in V.) — 613, 948
 Lipovec (M., Sr. in V.) — 46, 92,
 104, 108, 109, 125, 136, 218, 236,
 255, 256, 260, 277, 549, 551, 609,
 649, 754, 792, 809, 865, 896
 Lipsenj — 698
 Lisec — 829
 Lisec (hrib pri Dobmiču) — 104,
 235, 261, 268, 644, 757, 828, 864
 Lisec (hrib pri Velikih Blokah)
 — 693—696
 Lisičje — 569, 570, 572
 Litija — 49, 56', 69, 128, 228, 292,
 313, 342, 368, 408, 415, 416, 628,
 634, 650, 657, 667, 681, 767, 771,
 774, 776—780, 789, 908, 911, 957
 Livk Lojze-Rudi — 719, 860
 Livold — 942
 Ljotič Dimitrije — 945
 Ljotič Jakov — 958
 Ljubelj — 945, 954

- Ljuben — 841, 843, 846
 Ljubljana — 9—11, 13, 18, 20,
 23, 29, 40, 48, 54, 56, 57, 67, 70,
 76 78, 79, 81, 88, 115, 125—128,
 132, 133, 147, 157, 172, 188, 191,
 217, 233, 245, 251, 301, 304, 317,
 325, 329, 331, 332, 334—339,
 342, 352, 358, 368, 374, 378, 381,
 391—395, 430, 443, 447, 448
 458, 467, 472, 475, 487, 499, 500^
 505, 553, 554, 561, 56'8—570,
 576, 578, 580, 582, 586, 597, 598.
 602, 626—630, 670, 676, 681
 682, 684, 685, 759, 767, 771, 800;
 864, 888, 940, 944—956, 961,
 962
 Ljubljanica — 950, 953
 Ljubljanska kotlina — 955
 Ljubljanska pokrajina — 9, 10,
 12, 16, 17, 36, 39, 40, 42, 70,
 88 138, 200, 206, 227, 228, 246,
 250, 251, 301, 304, 308, 3'09, 317,
 319, 321, 325, 333, 335—338,
 349 374, 384, 389, 390—395,
 403, 426, 430, 431, 442, 443, 498
 do 500, 624—626, 677, 683, 698,
 743, 784 806, 884—890, 908,
 939, 944, 958
 Ljubljanski grad — 950, 951, 953
 Ljubljansko barje — 950, 958
 Ljubno ob Savinji — 956
 Lobček — 573, 708, 765
 Ločna — 400, 554, 588, 590
 Log (pri Brezovici) — 948, 953
 Log (pri Šumberku) — 50
 Logar Jože-Slovan — 299 300,
 350
 Logar Miklavž — 154
 Logatec (D. in G.) — 325, 339,
 394, 682, 685, 690, 696
 Logotetti (grof) — 117, 119,
 120, 123
 Löhr, von Alexander — 885, 907,
 945, 954, 955
 Lojk Jože — 35
 Loka — 368
 Loka (M. in V.) — 704
 Lokar Franc — 560
 Lokar Maks — 242
 Lokovšek Ivan-Jan — 275
 Lokve — 930
 Lokvica — 208, 867, 869
 London — 518, 520
 Lopata — 167
 Loška dolina — 691, 694—698,
 701, 720, 722, 723, 936, 937 939,
 940
 Loški hrib — 938
 Loški potok — 175, 691
 Lović — 141, 144, 145
 Lovšin dr. — 540
 Lož — 689, 693, 697, 919
 Lučarjev kal — 646, 725, 908
 Luče (pri Ilovi gori) — 667, 707
 Luče (pri Ljubnem) — 956
 Ludoviko Franc — 733
 Lukanc Vinko-Emil — 590, 661
 Lukek Henrik — 521, 924
 Luknja — 444, 553
 Lukovek — 647
 Luška gorica — 925
 Luža (pri Dobmiču) — 807, 863,
 889
 Luža (pri Smuki) — 925

M

- Maccario Alessandro — 273, 274,
 281, 321, 324
 Maček Ivan-Matija — 16', 48, 74,
 89, 155, 250
 Mačji dol — 684
 Mačji hrib — 272, 724, 755, 756,
 793, 796, 798, 799, 865,
 Matkovec (pri Dvoru) — 795,
 796, 799, 829, 865, 895, 903, 939
 Mačkovec (pri Novem mestu) —
 77, 415, 446, 447, 553, 554, 556,
 585, 586, 588—590, 594, 615
 Madžarska — 885
 Magovec — 718
 Maharovec — 853
 Mahen Anton — 734
 Mahovnik — 942
 Maiwald Richard — 373, 374
 Majcen Dušan-Nedeljko — 48,
 255, 880
 Majcen Nace-Taras — 116
 Majerle Anton-Bojan — 844, 845
 Majersič Albin — 531

Majeršič Marija-Dunja — 506,
 526, 532
 Mala Bela stena — 178, 179, 182,
 184
 Mala gora — 170, 805, 942
 Mala gora (hrrib) — 172, 393, 639,
 767, 946
 Mala Loka — 749, 751 800—803,
 823
 Mala vas — 577, 578
 Male Dole — 600
 Malence — 400, 408
 Malenska vas — 45, 166, 288,
 608
 Malenšek Ivan-Bomba — 68,
 146', 188
 Maležič Matija-Ciril — 182
 Mali Gregor — 92, 900
 Mali vrh — 417, 562, 814
 Maline — 201, 206 836
 Malkovec — 237, 288, 356, 397,
 614
 Malnarič Jože-Križevski — 156,
 159, 183
 Malne — 32
 Malo Gabrje — 704
 Maribor — 125, 301, 336, 368,
 928, 945, 955
 Marinča vas — 759
 Marinovec — 182
 Marjanović Aleksander-Leko —
 90 135, 153, 443
 Markovec — 688, 689, 691—Ö93,
 698, 701, 702, 722
 Mam Janez-Crtomir — 49, 224,
 613
 Marof — 447, 450, 454
 Marolt Viktor-Čuk — 346
 Martin Jožef — 530
 Martinčič Franc — 590
 Martinjak — 694—696
 Mašun — 690, 929, 936
 Matetič Vlado — 214
 Mavec (dom. poročnik) — 840
 Mavrlen — 242, 247—249 255,
 446, 842, 847
 Mavrovič Ivan-Ivanov — 135,
 153
 Mavser Jožef — 117, 120, 121
 Mazovec Franc-Risto — 348, 405,
 533
 Mazovec Jože — 14
 Medvedjek (pri Gotenici) — 201
 Medvedjek (pri Velikem Gabru)
 632, 657, 684, 685, 749, 752, 855
 Medvedova draga — 159
 Medvešček dr. Adolf-Šumski —
 539
 Meglenik — 811
 Mejač Jože — 577
 Mekinje — 136, 767
 Meničanin Dušan — 742, 753,
 756, 847, 848, 870, 873, 889
 Meniška vas — 873, 874 890,
 930
 Metlika — 88, 140, 144, 160, 161,
 199, 201, 202, 204—206, 208, 209,
 244, 310, 347, 411, 412, 440, 441,
 443, 471, 709, 710, 712, 716 do
 720, 846', 847, 867, 868, 874, 925
 Meti je — 691, 697
 Metnaj — 19, 76, 77, 236, 282,
 766
 Meyce — 566, 571, 704
 Mežnaršič Stanko-Dušan — 350,
 532, 533, 537, 598, 658, 674
 Migovec — 215
 Mihailović Dragoljub-Draž —
 281, 327, 333, 887
 Mihalčič Rudolf — 590
 Mihevc (dom. poročnik) — 840
 Mihevc Edo-Dore — 14, 17, 28,
 29, 74, 321, 480, 543
 Mihovec — 494, 850, 851
 Mihovo — 413
 Mikeic Anton — 590
 Miklarje — 242, 847
 Miklavčič Jože — 398
 Miklič Albin — 692
 Mikuž d'r. Metod — 159, 345
 Mirčev grič — 503
 Mirenska dolina — 68, 116, 117,
 119, 121, 122, 124, 128, 214, 215,
 217, 245, 290, 303, 322, 324, 328,
 337, 344, 356, 646, 651
 Mirna — 32, 55, 57, 64 69, 78,
 79, 88, 118, 122, 123, 128, 215,
 231, 289, 293, 295, 300, 303, 418,
 451, 482, 560, 563, 589, 600, 628,
 646', 647, 652, 657, 668, 745, 748,
 751, 813, 825

Mima (r.) — 115—117, 166, 195,
220, 244, 292, 366, 369, 373, 416,
650, 657, 667
Mirna peč — 20, 45, **56**, 70, 77,
93, 104, 126, 131, 165 220, 235,
274, 280, 288—290, 293, 295, 300,
302, 304, 305, 307, 314, 317, 329,
330, 345, 416, 445, 451, 452, 487,
528, 550, 552, 554, 559, 566, 582
do 584, 586, 591, 606, 608, 613,
629, 6'31, 6'34, 635, 644, 646, 649,
650, 652, 654—668, 670, 671, 679
do 681, 745, 801, 811, 812, 825,
826, 86'4, 870, 872, 969
Mirna vas — 76
Mišič Miha — 517
Mišino brdo — 208, 209
Mišji dol — 129, 770, 911
Mlačevo (M. in V.) — 571, 708,
761
Mladetiče (Sp. in Zg.) — 218
Mlaka — 134
Mlakar Danilo — 107
Mlečnik (tajnik občine) — 66
Močivnik Radko — 534
Modic Heli — 383, 516, 521, 559
Mojšker Vinko-Jesen — 725 do
728, 775, 778, 783, 794, 819, 906,
952
Mokorel Gabrijel — 105
Mokre — 12, 92, 203, 304, 393
Mokronog — 9, 33, 34, 37, 55, 63,
75, 91, 117, 118, 121—123, 214
do 217, 222, 280, 289, 295, 303,
307, 320—323, 328, 342, 345, 347,
356, 367, 415, 421, 451, 563, 585,
594, 6'00, 615, 628, 647, 649, 650,
668, 745—747, 757, 854, 969
Mokronog-Bistrica (žel. postaja)
— 215, 216
Mokro polje — 357, 359, 400, 437,
445, 446, 449, 510, 837
Mole Lado — 351
Molnik — 342
Monfardini Luigi — 294
Montagna Renzo — 168—170,
174
Morava — 930, 931, 937, 938
Moravče — 54, 57, 229—231, 236,
290, 313, 671, 779, 784, 785
Moravska gora — 779, 781, 912

Morelj dr. Marjan-Jesenovec —
49, 135
Moslavina — 449
Moste — 218
Mozelj — 721, 847, 931, 935
Može Jože — 351, 490, 532 534,
901
Mraševo (D. in G.) — 474, 501,
840, 844
Mraševo (M. in V.) — 368, 373,
475
Mršča vas — 340, 384, 474, 482
Mrzla luža — 811
Mrzle Vodice — 930
Muhaber — 8
Muha vas — 201, 939
Muhov breg — 93t), 931
Muljava — 342 418, 563, 566?,
579, 646, 667, 704, 753, 912
Müller Rajko-Zeko — 120, 486
Müller dr. Rudolf — 338
München — 374, 958
Murgelj Franc — 535
Mussolini Benito — 163, 195,
267, 268, 279, 287, 315, 326

N

Nadj Kosta — 944
Nadlesk — 720—722
Nagel (nem. polkovnik) — 3361
Na Soli — 703, 704, 708, 765
Neapel j — 315
Nečimer Edi — 563
Nečimer Lojze — 601, 677
Nehle — 931
Neman Franc — 35
Nemčija — 315, 334, 393, 517,
520, 625, 885, 953
Nemška Loka — 847, 939
Nemška vas (D. in G.) — 647
Neuhammer — 392
Nieckel (nem. polkovnik) — 847,
870—872
Niedermayer von, Oskar — 392
Nograd — 767
Normandija — 327, 683
Notranska — 9, 12, 22, 41, 42,
44, 114, 115, 162 166, 172, 197,
198, 251, 280, 287, 331, 339, 442,

473, 484, 518, 6'35, 681—683,
 685, 688—692, 697—700, 720 do
 724, 731, 733, 737, 738, 742. 759,
 794, 819, 879, 888, 919, 923, 940
 Nova gora — 80, 117, 222, 582,
 589, 593, 594, 596, 606, 670, 784
 Nova Seia — 358
 Nova Stifta — 173
 Nova vas (pri Blokah) — 691,
 722
 Nova vas (pri Višnji gori) —
 597, 599
 Novak Florjan — 400
 Novak Jože — 7
 Novak Justin — 666', 904, 923
 Novak Karel — 281, 326, 327
 Novak Karl — 530
 Novi breg — 171
 Novi lazi — 938, 940
 Novi log — 171
 Novo mesto — 8, 13, 15, 16, 20,
 32, 33, 45, 54—57, 60, 71, 75,
 77, 79, 92, 93, 95, 107, 109, 116
 118, 127, 162, 166, 202, 203, 206
 209, 217 219, 220, 222, 233, 235,
 244, 255, 274, 281, 286, 288, 293,
 301, 305, 307, 313, 318, 321, 324,
 329, 330, 335, 337, 338, 346, 353,
 354, 357, 358, 360, 367, 378*396,
 398, 402, 407, 408, 410—416, 419,
 434, 436—438, 440—465, 467 do
 477, 479—488, 490, 492, 495—497,
 499—502, 504—öfe, 518, 521,
 523, 529, 531, 534, 538, 540, 542,
 544, 545, 549, 550, 552—554,
 556, 558—564 566, 56'8, 570,
 581—583, 585—590, 592—594,
 596 597, 605, 606, 608, 612, 614,
 615, 6'17, 620, 627, 629, 631, 634,
 635, 638, 639, 645, 647, 649—653,
 655 657, 66'1, 66o, 665—668, 670,
 681, 682, 711, 742, 745, 746, 753,
 754, 765, 767, 795, 798, 800 do
 802, 805, 806, 811, 812, 815, 824
 do 826, 835, 837—845, 850 do
 853 855, 860, 861, 864—866, 870
 do 872, 874, 884—886 888 do
 890, 894, 895, 908, 915, 916, 918,
 919, 921—923, 925, 926 929, 946,
 956, 958, 969, 971
 Novo Selo — 403

O

Občine — 23'6, 263, 600, 632, 757,
 800, 802, 805—812, 817, 818, 820,
 823', 833, 852, 855, 860, 861, 863,
 do 865, 882, 889, 910, 911, 925,
 970
 Oblak (dom. nadporočnik) — 840
 Oblak Ignac — 666, 674
 Obmejni pododsek XVIII/F —
 370
 Obrambni sektorji:
 — čmomaljski — 920
 — kočevski — 920
 — metliški — 920
 — novomeški — 920
 Obrh — 529, 899
 Ocvirk Anton-Vasja — 560
 Odredi :
 NOVJ :
 — Belokranjski — 17, 267,
 499, 527, 529, 530, 541,
 547, 655, 710—712, 890
 — Dolenjski — 224, 282,
 344, 357, 467, 499, 539,
 541, 562, 56*3, 566, 568,
 573, 585 588, 589, 592,
 593, 596, 597, 605, 606,
 608, 612—614, 622, 628,
 630, 634, 635, 639, 647,
 652, 657, 66'7, 669, 682,
 749, 750, 764, 767—769,
 782, 786, 793, 800, 804,
 811, 829, 832, 861, 871,
 873, 890, 894, 899, 901,
 904, 908, 910, 912, 913,
 915, 916
 — Dolomitski — 203, 204
 — Istrski — 499
 — Karmiško-zasavski —
 76'8, 771
 — Kočevski — 13, 17
 — Krimski — 12, 17
 — Krški — 12, 14, 17—21,
 24, 27—29, 36, 38, 44, 539
 — Notranjski — 197, 499,
 566, 568, 570, 627, 634,

- 635, 689, 690, 692—697,
700, 721, 722, 724, 794,
891, 930, 931
- Pohorski — 22
- Primorsko-goranski —
204, 205, 208—210, 212
do 217
- Savinjski — 22
- Vzhodnodolenjski — 73,
88, 92, 204, 325, 347, 357,
358
- Zapadnodolenjski — 14,
17—19, 22, 23, 27, 28, 38,
49, 92, 117, 282, 290
- Zumberačko-pokupski —
360, 361, 365, 396, 401,
403, 409
- četniški :
 - Centralni — 332, 333
 - Dolenjski — 281, 282, 332,
911
 - Gorenjski — 281
 - Ljubljanski — 327, 332
 - Mamov — 613, 614, 887
 - Primorski — 281
 - Štajerski — 281
- Oertl (nem. polkovnik) — 33'8
- Oficirska šola glavnega štaba —
300, 348, 352, 353, 400, 530, 531,
547, 711, 731, 847, 856, 882 918,
920
- Ogulin — 358, 709, 928
- Okrajšek Ivan — 270
- Okrog — 231, 356
- Omahen Ivan-Zan — 154
- Omerza Viktor — 103, 126, 270,
272, 350, 532, 533, 698, 702, 705
- Onek — 240, 244, 245
- Opava Pa vie — 661
- Operativne cone:
 - NOVJ:
 - 2. hrvaška — 139, 214
 - 4. štajerska — 250, 349,
499, 682, 800, 819, 899,
928, 929, 944, 955
 - 5. hrvaška — 204
 - dolenska — 18, 38, 92,
95, 96, 100, 103, 112, 115
d'o 118, 122, 124, 127 128,
 - 130, 131, 133—135, 137 do
139, 141, 153, 155, 161, 162,
164—166', 171—174 181
do 183, 189, 190, 192, 194,
195, 197—199, 201, 203 do
205, 210, 212, 213: 229,
230, 236, 239, 240, 244,
249—251, 254, 258, 261,
266—268, 271, 273, 274,
277, 278, 280, 314
 - notranjska — 155, 184,
197, 199, 274
 - nemške:
 - »Jadransko primorje« —
337, 930, 960
- Operativni štabi:
 - 4. in 9. brigade — 568, 569,
579
 - 6'. in 11. brigade — 768,
769, 771, 800, 801, 811, 908
 - za Istro — 561
 - za boj proti bandam —
338, 340, 442, 704, 705, 739,
744, 864
- Oreh — 414, 473, 474, 521, 523,
853
- Orehovica — 400, 411, 412, 464,
508, 540
- Orešje — 284, 286
- Organizacijski štab slovenskega
domobranstva — 780, 873, 874,
881, 895, 922, 945, 958, 959
- Orlaka — 50, 51, 53, 277, 631
- Orlje — 948—953, 961, 969
- Omuška vas — 615, 619
- Ortnek — 332, 869
- Osilnica — 722, 930
- Osojnik — 201, 202
- Osolnik (M. in V.) — 331
- Osolnik Bogdan — 233, 318, 334
- Osredek (pri Stični) — 16
- Osredek (pri Velikih Laščah) —
331
- Ostendorf Werner — 390
- Ostrež — 400
- Ostri vrh — 280, 417, 753, 813,
814, 826
- Ostrožnik — 380

Oštre (pri Kostanjevici) — 366,
382, 397
Oštre (v Vivodini) — 140
Otočec — 33, 282, 284, 329, 332
Otok — 697
Ovčjak — 847
Ozalj — 140, 144, 149, 360, 365,
366, 368 443, 482, 709, 710

P

Paderšič Vinko-Batreja — 55
Pakiž Oton-Koki — 154, 299
Pangeršič Ciril — 532
Panjan Martin — 590
Panška reka — 23
Papež Franc — 777
Papež Jože-Džon — 154
Papež Rudi — 6'88
Paternoster Andrej-Niko — 81,
86, 87
Pavlenič Jože — 351
Pavlič Anton — 100
Pavlič (dom. nadporočnik) —
840, 843
Pavlin Mile — 706, 739, 958
Pavšič Štefan-Grega — 957
Pavšič Štefan-Jurij — 74, 75
Pečar — 382
Peče Aleksander-Saša — 157,
158, 284, 311
Pečice — 230
Pečka (k. 912) — 921, 923—927
Pečnik Alojz-Pečendk — 270
Fečnik Andrej — 399
Pečnik Peter — 53
Pegan Lučfvik-Lujo — 517, 559,
609
Pehaček Rade — 254, 255, 258,
263, 306
Pelazzi (it. polkovnik) — 122,
123, 208 214, 216,220—222,
231, 262—264, 266
Pelko Florjan-Cveto — 19, 28
Pelko Jože — 719
Penca Ignac-Viktor — 714
Peršič Bogomir-Marko — 348,
516
Pescara — 400

Peskar Jože — 592, 608, 622
Peščenik — 6'67, 704, 708
Peterlin Majda-Vida Brest —
68, 120, 676. 677
Petričko selo — 403
Petrinci — 173, 175, 179
Pevec Ignacij — 66
Pevska gorica — 930, 934
Pezdirc Ivan-Slavo — 533, 658
Piangiani Sirio — 239
Picei Ivan-Jon — 763
Pi java gorica — 568, 569, 572,
575, 576, 597, 602—605, 608, 622,
624, 626, 948, 969
Pijavica — 218, 288, 295
Pinoža Karei — 733
Pinto Biaggio-Blaž — 574, 661
Pipenič Rajko — 578, 579
Pire Marjan-Branko — 270
Pirjevec Dušan-Ahac — 34
Pirjevec Tone-Marko Belin —
49, 58—60
Pirkovič Franc-Čort — 156, 159,
317
Pisarovina — 866—86'8, 871, 882
Planina (hrib) — 167
Planina (pri Logatcu) — 944
Planina (pri Semiču) — 201
Planina (pri Stični) — 229
Planine Franc — 714
Planinšek Franc-Frenk — 661
Plano — 649
Plemberk — 838
Pleskovič Lojze — 559
Pleš — 494
Pleše — 570, 572
Plešivica (pri Zaini) — 562, 704,
708
Plešivica (pri Zužemberku) —
630, 899, 905—907, 913
Plešivica (v Zumberku) — 148,
171, 365
Pleško Stane — 313
Pleterje — 152, 159, 160, 403, 409,
508
Plevnik Jože — 666'
Pobrežje — 366
Podblato — 603
Podboršek Tone-Saša — 188
Podboršt (D. in G) — 552
Podboršt Dolenji — 95, 218

Podbukovje — 50, 578
 Podcerkev — 698
 Podgora — 173, 174, 941
 Podgorje — 403
 Podgomik Vinko — 593
 Podgozd — 916, 921
 Podgrad — 160, 206, 438, 470,
 472, 474, 484 494, 510, 512, 521
 do 523, 549, 550, 552, 843, 846,
 850, 851, 857, 865, **866**', 869, 890,
 919, 920
 Podhosta — 552, 814, 836, 871,
 898
 Podklošter — 301
 Podlipa — 46, 277, 865
 Podlipnik Jože — 50
 Podlipoglav — 13, 23, 48 63, 125,
 950
 Podljuben (M. in V.) — 471, 494,
 495, 840, 919
 Podobnik Milan — 538, 548
 Podoficirske šole:
 — VII. korpusa — 711, 874,
 875, 920
 ■ — SS policijska — 948, 949
 Podplanina — 946
 Podpreska — 182, 192 197, **200**,
 201, 205
 Podreber — 867
 Podslivnica — 693
 Podstene — 930
 Podstenjce — 170, 171, 925
 Podšentjurje — 957
 Podtum (pri Toplicah) — 218,
 255, 512, 867, 898, 899, 921, 927,
 928
 Podturn (pri Trebelnem) — 597
 605, 606', 611, 615
 Pogance — 414, 474, 475, 483,
 486, 489
 Poganek — 767—771, 773, 775
 do 778, 780—7821, 788. 789, 821,
 829, 880, 969, 971
 Poglajen Drago — 351
 Poglajen Franc-Kranjc — 778,
 849, 902
 Pogled (pri Ljubljani) — 22, 24.
 67
 Pogled (pri Starem logu) — 240
 Pohleven Karel-Drago — 154

Pokljuka — 610
 Pokštajn (Sp. in Zg.) — 201
 Pokupje — 409
 Pokupska ravnica — 149
 Polhograjski Dolomiti — 9, 54,
 281
 Polica — 22, 23, 27, 65, **66**, 71,
 115, 128, 131, 13*3—135, 153, 162,
 6'00, 952—954, 969
 Poljane (pri Crmošnjicah) —
 136, 255, 492 494, 836, 928, 930,
 959
 Poljane (pri Mirni peči) — 613,
 615, 617
 Poljane (pri Primskovem) —
 770, 908—912
 Poljane (pri Stični) — 64, 134
 Poljane (pri Trebnjem) — 96
 Poljanšek Anton — 351
 Polje — 218
 Polje (D. in G.) — 235, 256
 Poljska — 392
 Polki :

italijanski:

- **6.** topniškL — 262, 324
- 23. pehotni — 55, 235,
324
- 24. pehotni — 231, 324
- 51. pehotni — 175
- 122. pehotni — 177

nemški:

- 1. donski — 711
- „ — 1. lovski — 711
- 1. SS tankovski — 392,
396—402, 416
- 3. kubanski — 711
- 13. SS policijski — 870,
888
- 14. SS policijski — 392
500, 507, 510, 644, 654,
845, 847, **888**
- 17. SS policijski — 927,
948
- 19. SS policijski — 336,
337, 373, 392, 416, 464,
500, 507, 510, 644, 92L
- 28. SS policijski — 921
- 112. topniški — 392, 393

- **121.** rezervni topniški — 416
- 131. grenadirski — 392
- 132. grenadirski — 392
- 134. grenadirski — 392
- 138. rezervni gorski — 301
- 139. rezervni gorski — 696
- 194. grenadirski — 392
- 303. grenadirski — 392, 396, 402, 406
- 314. grenadirski — 392, 396, 401—403, 406!, 416, 418, 483', 484, 487, 488, 492, 496
- — 901. tankovski grenadirski — 392, 396', 402—404, 406, 408
- planinskih lovcev »Admont« — 392, 396, 402 do 404, 406, 408
- »Variagov« — **888**, 895, 902, 903, 905—907, 921 do 923
- Polom — 709, 915
- Polšnik — 365, 369, 373, 382, 671, 673, 674, 684, 733, 739, 782, 784, 786, 969
- Pondirjevka — 539
- Ponikvar Ivo — 490, 589
- Ponikve — 218, 280, 293, 294, 305, 450, 452
- Ponova vas — 573', 577
- Popivoda Pero — 90, 233, 349, 6'09, 710
- Popovići — 208, 411, 413
- Poskočine — 215, 615
- Postojna — 10, 316, 627, **886**, 944, 957
- Potočar Anton — 345, 476, 532
- Potočar Franc — 351, 559
- Potočar Jože-Zibic — 154
- Potočar Stane-Lazar — 20, 27, 28, 36, 38, 53, 73, **86**, 87, 97, 126, 135, 156, 167, 182, 195, 196, 252, 317, 318, 334, 3'50, 36'2, 386, 431, 533, 965
- Potok — 840, 844
- Potov vrh — 468, 502, 506—509, i 519, 521 522, 838
- Prapreče — 636
- Prapreče (D. in G.) — '684
- Praznik Alojzij — 98
- Praznik Stanislav — 98
- Prečna — 444, 446, 558, 584, 585, 631, 639, 644, 652, 753, 754, 825
- Predgrad — 242, 245 969
- Predole — 562, 563, 667, 765
- Pregelj (dom. poročnik) — 840
- Prekmurje — 919, 928, 944
- Prekopa (D. in G.) — 382, 397 do 401, 409, 414, 420, 422, 431, 507, 508, 970
- Prekrižje — 140, 159, 403, **868**
- Prelesje — **68**
- Freska — 365, **3S2**, 671, 674, 781 do 784, 786, 822, 969
- Prevole — 899, 904, 906, 913, 915
- Prezid — 722, 929, 936, 940, 941
- Prežganje — 776, 781, 784
- Pribišje — 827, 841—845, 849, 851
- Prigoriški plaz — 177, 179, 181, do 184, 185
- Prijatelj Alojz — 400
- Prijatelj Ferdinand — 406
- Prijatelj Jože-Slobodan — 135, 154
- Primča vas — ■ 51, 900
- Primorska — ■ 16'4, 251, 348, 500, 520, 528, 533, 661, 690, 731, 745, 789, 804, 819, 820, 887, 908, 919
- Primostek — 160
- Primož (hrib) — 872, 874, 875, 906, 913, 915, 923
- Primožič Viktor — 535
- Primskovo — 66—69, 71, 115, 128—130, 134, 769, 770, 785, 788, 793, 830, 909, 912
- Prinčič Stanko — 92
- Pristava (pri Stični) — 19, 23, 64, 67
- Pristava (pri Stopičah) — 160, 438
- Pristavica — 51
- Bristavlja vas — 767
- Prušnja vas — 366
- Pšenični vrh — 179
- Ptuj — 955
- Pucelj Miha — 350, 483, 532, 660, 799

Pungeršič Ciril — 351
Pungert (pri Čatežu) — 748
Pungert (pri Mirni peči) — 812
do 814, 825, 826
Pungrčar Jože — 129
Pusti Javor — 771
Pusti Malin — 782
Puščava — 177

R

Raapke (nem. general) — 301
Rabaiotti F. — 65
Račje selo — 563, 684, 802
Račna (M. in V.) — 562—564,
601, 703—707
Radatovići — 208
Rađeče — 329, 368, 373, 374, 381,
628, 671, 673, 957
Radina gorica — 142, 143
Radij ek — 693, 694, 696, 697
Radman Ivan — 351
Radna — 373
Radna vas — 32 418, 444, 600,
612, 647, 657
Radoha — 841
Radohova vas — 19, 131, 133,
137, 255, 273 274, 291, 301, 302,
563, 600, 646, 684, 748, 749, 757
Radovica — 139, 140, 403, 713 do
715, 717, 718, 720
Radovlje — 213, 214
Radovljica — 956
Radulja — 32, 36, 37, 45, 60—62,
70, 75, 78—82, 87, 89, 91, 92,
220, 222, 377
Radulja (r.) — 80, 117
Radulović Branko — 98, 559, 571
Radušče — 141—143
Rainer dr. Friedrich — 337—339
Rajer Alojz-Miško — 7, **8**, 195,
308, 963
Rajhenau — 240, 241, 244, 246,
931
Rajhenburg (zdaj Brestanica) —
329 395, 957
Rajndol — 931, 934, 939
Raka — 357, 381
Rakek — 499, 561, 627, 689, 692,
693, 695, 721, 723 743, 761, 805,
848

Rakitnica — 174
Rakitniška planota — 393
Rakovnik — 118, 214, 216, 231,
292, 295, 303, 322, 328, 329, 342
Rampoha — 245
Rasica — 16, 500, 505, 576, 947
Ratež — 329, 400, 414, 444 445,
449, 465, 472, 482, 502, 509, 511,
837 838, 851, 865 919
Ratje — 709, 711, 815
Ravnace — 202
Ravna gora — 402
Ravne — 691
Ravne (D. in G.) — 749, 750
Ravni dol — 705
Razbore — 130, 748, 830
Rdeči kal (pri Dobmiču) — 96,
166, 583, 631, 809
Rdeči kal (pri Sadu) — 136
Rdeči kamen — 923, 925
Reber — 266, 268, 269, 272, 583,
636, 637, 644, 753, 754, 796, 798,
799, 810, 812, 814, 829, 831, 834,
836, 865
Rečina — 929
Regrča vas — 481, 482, 485, 489,
491, 502, 509 511
Reka — 316, 317, 324, 358, 391,
393, 885, 923, 929, 936
Remic Alojz — 554
Repče — 570, 572i
Replje — 50, 269, 632
Repše Ivan — 554
Resman (belogardist) — 370
Rijpar Ivo-Lola — 11, 38
Ribbentrop von Joachim — 339
Ribnica — 163, 164, 172—177,
179, 180, 194, 203, 225, 325 352,
511, 597, 598, 602, 624-^628,
634, 635 639, 647, 657, 667, 691,
693, 709, 724, 761, 762, 800, 805,
825, 864, 869, **886 888**, 904, 940
do 942, 944, 946, 969
Ribnica, (pri Čatežu) — 232
Ribniška dolina — 172—175, 177
do 182, 184, 186, 190, 193, 195,
196, 331, 724, 946
Rifel Stanko — 537, **688**, 733
Rihpovec — 96, 97, 117, 220, 221,
280, 290, 482, 617, 648, 649
Rijavec Feliks — 164

Rijavec Milan — 677
 Rim — 145, 163, 217, 315, 316
 Roatta Mario — 9, 10
 Rob — 331
 Robotti Mario — 9, 10, 13, 22,
 39, 70, 110, 113, 114
 Róde Janko-Ilija — 135
 Rogati hrib — 931, 934, 939
 Rogopevšek Konrad'-Hugo —
 101, 351, 447
 Rojc Lojze — **66'**
 Rojšek Daniel — 350
 Rojšek Franc-Jaka — **86**, 98,
 101, 103, 124, 126, 270, 347, 350,
668, 965
 Rommel Erwin — 374, 389—391
 Romunija — 206
 Rosano Rafael — 253
 Rösener Erwin — 22, 337—340,
 374, 442, 625, 743, 744, 870, 922,
 945, 953
 Rozman Franc-Stane — 11, 228,
 250, 255, 275, 347, 609, 637, 6'42,
 663, **666**, 726, 727, 731, 801, 815,
 816, 833
 Rozman Miroslav — 578
 Rožempelj — 51, 828
 Roženberk — 218
 Rožman dr. Gregoraj — 281, 3'37,
 338, 626
 Rožni dol — 208, 358
 Rožnik — 583, 601, 608
 Rudeževa pot — 173, 182—184
 Rudnik (pri Kočevju) — 942, 944
 Rudnik (pri Ljubljani) — 18, 953
 Rugelj Franc-Zagarjev — **68**
 Ruggero Vittorio — 144
 Rumanja vas — 256, 871, 874
 Runarsko — 692
 Runčec — 557
 Rupert vrh — 471, 472, 485 489,
 492, 493
 Rupnik Franc — 574
 Rupnik Lev — 330, 337—340,
 626, 698, 945, 952
 Rupnik Vuk — 329, 330, 337 do
 340, 394, 443, 743, 847, 848, 870
 Rus Metod — 781
 Ržišče — 414, 468, 474, 482, 484,
 503, 522

S

Sad — 136'
 Sadinja vias (pri Dvoru) — 97,
 260
 Sadinja vas (pri Dobrniču) —
 642, 752, 754, 755, 792, 870, 895,
 896, 898, 902
 Sadinja vas (pri Semiču) — 726
 Saje Anton — 577
 Saje Franček — **6**, 33, 35, 38, 51,
 57, 105, 111, 112, 195, 224, 334
 Saje Jože — 270
 Saje Ljudmila-Maruša — 763,
 877
 Sajenice — 215
 Sajovic Franc — 555
 Salemski zaliv — 315
 Samobor — 361, 364—366, 402,
 406', 711, 956
 Sauer (nem. kapetan) — 898
 Sava — 908
 Sava (r.) — 137 228—230, 288,
 290, 298, 341, 360, 361, 365 do
 369, 374, 375, 377, 382, 408, 416,
 535, 538, 731, 742, 744, 768, 769,
773—777 779, 784, 790, 793, 800,
 819, 829, 833, 891, 899, 908, 910r
 911, 916
 Savije — 23
 Savnik dr. Dušan-San — 521,
 569, 601
 Savska dolina — 212
 Schmitz (nem. kapetan) — 870
 Schumacher Erich — ■ 340, 442,
 743, 744, 810, 815, 846—848,
 870, 874, 875
 Sekimik Janko-Simon — 189,
 308, 859, 965
 Sekuliči — 400, 412, 413
 Sela (pri Beli cerkvi) — 287
 Sela (pri Jugorju) — 202, 206,
 208, 471, 836, 837, 875
 Sela (pri Kamniktu) — 100
 Sela (pri Moravčah) — 236
 Sela (pri Ratežu) — **68**, 837
 Sela (pri Stični) — 136, 766
 Sela pri St. Pavlu — 128, 129,
 131—133

- Sela pri Šumberku — 16, 19, 50
do 53, 136, 171, 253 26'1, 266
do 268, 270, 272—274, 276 d'o
278, 312, 330, 342, 345, 418, 440
566, 631, 725, 752, 753, 756, 792'
793, 795, 796—798, 800, 829,
864, 899, 908, 913, 923
- Selca (D. in G.) — 51, 125, 277
- Seljan — • 639
- Selšček — **6'86**, 693
- Semeja Franc — 351, 532, 906
- Semič — 161, 201, 204—206, 208,
209, 400, 401, 408, 443, 467, 485
488, 501, 536, 721, 726, 835, 839
do 842, 851, 867, 898, 919
- Semič Stanko-Daki — 96, 240,
609
- Sever Egidij-Stefan — 28, 153
- Sever Jože — 582
- Sevnica — 374, 596, 634, 650, 657
- Sevno — 556
- Sicilija — 250, 251, 318
- Siliato Leonardo — 174, 175, 177
do 181, 184, 190, 191
- Simončič Alojz-Fonze — 120
- Sinji vrh — 204, 244
- Sklorop (belogardist) — 65
- Skorten — 931
- Skrovnik — 218
- Skupine slovenskega domobran-
stva:
— operativna — 602
— zaščita okraja Novo mesto
— 953, 614
- Skušek Vera — 674, 733
- Sladič Franc — 590
- Sladič Janez — 55
- Slamraa vas — 715, 719, 720
- Slančji vrh — 289
- Slapničar Jože — 480, 543, EfO
- Slatnik (M. in V.) — 464—466,
468, 469, 473—476, 481, 482,
485, 491, 503, 506, 508, 509, 521
522, 853
- Slevica (M. in V.) — 628
- Slinovce — 376
- Slivnica (pl.) — 689, 692—697,
886
- Sloka gora — 577
- Slovenija — 5 9-11, 26, 64, 70,
89, 90, 95, 109, 113, 147, 152,
155, 163, 16'4, 172, 212, 213, 220
227, 228, 234, 249, 250, 258, 269,
275, 281, 295, 302, 311, 314, 315,
326, 333—335, 341, 349, 351, 389,
426, 427, 430, 449, 454, 46'6, 467,
470, 479 497|513, 520, 561, 630,
634, 646j 682, 710, 719, 720, 824,
859, **868**, 869, 872, 879 881, 885,
887, 890, 928, 932, 933, 944, 952,
955, 957, 96'2, 965, 971
- Slovensko primorje — 90, 224,
251, 325, 349, 389—392, 498,
499, 801, 890, 929, 957
- Sluga Zlata — 7
- Smirnov Aleksander-Alpako —
146
- Smolenja vas — 330, 465, 468,
471, 473, 476, 481, 485, 502, 837
- Smrečnik — 245
- Smrjene — 570, 602, 6'03
- Smuka — 167, 169—171, 761,
805, 834, 890, 899, 904, 913, 915
- Snežnik — 393, 929
- Sobrače — 770
- Soča (r.) — • 957
- Sodražica — 173 175, 179, 499,
701
- Sordi (it. polkovnik) — 231
- Sostro — 573, 948, 950
- Sošice — 403, 408, 409, 421
- Soteska — 55, 59, 446, 549, 550,
552, 631, 634, 638, 639, 643, 795,
***886, 888**, 896', 899, 900, 903, 916,
921, 923, 924, 928, 930, 937, 939
- Split — 928
- Spodnja Slivnica — 562, 563,
765
- Spodnja Štajerska — 337, 367,
373, 374
- Spodnje Lešče — 441
- Srakar Marjan-Piškur — 154
- Srbija — 339
- Srebmiče — 318
- Sredgora — 201
- Srednja vas (pri Crmošnjicah)
— 730, 736
- Srednja vas (v Loškem potoku)
— 200

- Sredozemlje — 760
 Stajner Male — 749
 Stalin Josip Visarionovič — 85,
 518, 574, 661
 Stalingrad (zdaj Volgograd) —
 392
 Stamenković Miroljub — 742
 Stan — 32
 Stanovnik Jože-Vodišek — 283,
 699
 Stante Peter-Skala — 640, 6'44
 Stara cerkev — 174
 Stara gora (pri Trebnjem) — 78,
 117, 123, 293, 302, 303, 305, 647,
 648, 652, 784
 Stara gora (pri žužemberku) —
 635, 899, 901, 913, 915, 917
 Stara lipa — 242, 247
 Stara vas — 372, 382, 383, 472,
 483, 502, 508
 Stare Mirni — 595, 677
 Stare žage — 927, 928
 Stari grad — 589, 593, 605, 610
 Stari log — 167, 169—171, 240,
 709, 923, 925
 Stari trg pri Ložu — 698—700,
 721—723
 Stative — 406
 Stavča vas — 272, 795, 901
 Stehan (hríb) — 708
 Stehanja vas — 597, 627, 632
 Steindl Franz — 415
 Stična — 23, 64, 67, 131, 132,
 136, 229, 230, 273, 331,
 443 472, 646, 667, 682,
 707, 708, 742, 743, 751—753,
 756, 764—767, 779, 788, 794,
 798, 800, 804, 805 811,
 825, 829, 855, 864, 889,
 915, 969
 Stiplovšek dr. Miroslav — 6, 251,
 314 347, 773, 800, 803, 821 do
 823
 Stojdraga — 160, 358, 360—364,
 380, 384, 386?, 969
 Stopar Jože — 719
 Stopar Viktor-Silvo — 14, 31,
 34
 Stopiče — 54, 55, 58, 203, 329,
 411 414, 439, 469, 472, 480, 489,
 490, 508, 509, 521—523, 534
 Stranska vas (pri Novem me-
 stu) — 414, 469, 473, 477, 490,
 492—494, 501, 521, 522
 Stranska vas (pri Semiču) —
 469
 Stranska vas (pri Zužemberku)
 — 51, 272 460, 465, 787, 792,
 796, 799, 807, 897—905, 907, 916,
 921, 958, 959, 969
 Straus Jože — 271
 Straža (D. in G.) — 93, 104, 109,
 219, 235 256, 262, 324, 329, 330,—
 337, 341, ' 445, 446, 550, 552, 628,
 631, 634, 638, 649, 844, **886**
 Straža (.trig. 614) — 577
 Stražnice (hríb) — 691, 693
 Strelac — 282, 285
 Strgar Rudi — 521, 733
 Strmec — 208
 Stmad Ivan — 299, 300
 Strage — 49, 164, 169, 639, 763,
 920, 921, 924
 Strapeh (belogardist) — 328
 Stublerka — 160
 Studenec (pri Igu) — 948
 Studenec (pri Velikih Blokah)
 — 692
 Studeno — 693—695, 697
 Suhadol (D. in G.) — 540
 Suha krajina — 13—16, 19, 20,
 49—51, 53, 55, 56, 65, 93, 105,
 106, 115, 152, 162—167, 169
 do 174 180, 181, 186, 193, 194,
 200, 203, 235? 251, 261, 273, 278,
 281, 302, 325, 332, 341, 628 do
 631, 635 657, 667, 681, 709, 711,
 724, 742, ' 752, 761, 764, 779, 793,
 825, 844, 811, 812, 815, 817^ 828,
 859, 864, 869, 871—875, 883
 do 885, 888—891, 894, 895, 897
 do 900, 903, 905, 912—914, 916
 do 922, 927, 929, 932, 946, 956,
 969
 Suhi grič — **686**
 Suhor (pri Metliki) — **88**, 105,
 106, 113, 115, 138, 139 310, 400,
 406, 441, 469, 497, 499, 711, 712,
 715, 716, 718, 720, 722, 847
 Suhor (pri Prečni) — 584, 585
 Sunajko Stevo — 740
 Suša Andrej — 714

Sušak — 327, 337, 406, 929
 Sušica — 646
 Sušice (D. in G.) — 256, 495, 512,
 896, 897, 923
 Sv. Ahac — 577
 Sv. Ana (pri Čmomlju) — 248
 Sv. Ana (pri Mirni peči) — 288,
 305, 332, 582, 611, 652, 655, **668**,
 670, 812, 825, 826, 855, 889
 Sv. Ana (pri Novem mestu) —
 476

Sv. Ana (pri Ribnici) — **886**, 931
 Sv. Anton — 573, 578, 596, 708
 Sv. Florjan (pri Mokronogu) —
 214—216

Sv. Florjan (pri Novem mestu)
 — 851, 919

Sv. Gera — 406, 409, 484
 Sv. Gregor — 627, 628, 701, **886**
 Sv. Ilija — 717

Sv. Jakob — 507

Sv. Jana — 148, 710, **868**

Sv. Jurij (cerkev) — 596, 669

Sv. Jurij pod Kumom (zdaj
 Podkum) — 369 671, 674, 739,
 969

Sv. Katarina — 717, 899, 905,
 907, 913

Sv. Križ (pri Trebelnem) — 648,
 745

Sv. Križ (zdaj Gabrovka) — 24,
 49, 56, 57, 64 67, 69, 71, 76, 125,
 128, 219, 224, 231, 236, 292 293,
 295, 302—304, 313, 329, 342,
 369, 416, 671 673, 683, 779, 781,
 784, 800, 811, 908, 957

Sv. Križ (zdaj Podbočje) — **88**,
 401, 411, 538, 546, 853

Sv. Lenart — 950

Sv. Miklavž (na Gorjancih) —
 404, 406, 409, 412

Sv. Miklavž (pri Velikih Blo-
 kah) — 696

Sv. Nikola — 717

Sv. Peter — 925

Sv. Rok (pri Mirni) — 295

Sv. Rok (pri Novem mestu) —
 492, 501, 507, 509, 510

Sv. Rok (pri Stični) — 131, 132

Sv. Rok (pri Velikih Laščah) —
 566

Sv. Rok (pri Žužemberku) —
 272, 792, 901

Sv. Tri je kralj i (zdaj Vrh nad
 Rovtami) — 281

Sv. Vrh — 569

Svetič Jožef — 351

Svibno — 782

S

Šahovec — 46

Šali Karlo — 351, 532, 533

Šalka vas — 846, 847, 942, 943

Šaranovič Milovan — 90, 92, 95,
 103, 115, 137, 139, 141, 157, 165,
 168, 181—185, 189, 191, 194,
 195, 197, 198, 204, 210, 214, 230,
 250, 251, 254, 255, 274, 275

Šentjanž — 337, 3'69, 373, 382,
 415, 855, 957

Šentjernej — 20, 60, 286', 287, 329,
 337, 357, 366 371, 376, 383, 400,
 401, 403, 410, 411, 414, 421, 432,
 444, 464 465, 503, 506—508, 511,
 522, 523, 540, 548, 836 838, 851,
 853, 914

Šentjemejska dolina — 367, 408,
 426, 522, 523, 527, 837

Šentjošt — 32, 33, 54 55, 490,
 506, 853

Šentjur — 748

Šentjurje (zdaj Podtabor) —
 230, 563, 571, 576', 577, 947

Šentlovrenc — 219, 291

Sentrupert — 33, 49, **68**, 117,
 125, 214—216, 282, 292, 303,
 328, 329, 342, 400, 421, 438, 553,
 648, 747, 748, 889, 957

Šentvid nad Ljubljano — 301,
 956

Šentvid pri Stični — **66**, 129,
 131—134, 136, 273, 443, 631,
 681—684, 703, 704 707, 708,
 725, 742, 748, 752, 753, 756, 757,
 764, 767, 784, 798 800, 801, 804
 do 806, 811, 824, 826', 828, 851,
 860, 864, 870, 889 898, 910, 969

St. Peter (zdaj Otočec) — 502,
554, 556, 585, 586, 589, 593, 615
St. Peter (zdaj Pivka) — 761,
929 936
Subašič dr. Ivan — 760, 791
Subic Miran-Janez — 7, 728,
785, 810, 814, 866, 894, 950
Sumberk (D. in G.) — 50
Sušteršič Anton-Tine — 49, 539
Svara Dušan-Dule — 20, 21, 28,
51

T

Tabor — 576
Talči vrh — 249
Tanasković Rajko — 90, 130,
280, 349, 440, 604, 609, 710
Tanča gora — 55, 56?, 248
Tatalović (čet. ppolkovnik) —
945
Taufer Karel-Sarli — 154, 568,
720
Taurer Franc-Plahun — 135,
146, 153
Tavčar Gustelj — 270, 533
Tekavec Filip-Gašper — 14
Telče — 293!, 356, 614
Temenica — 32, 63, 66, 67, 115,
128, 129, 669, 784, 908, 969
Temenica (r.) — 67, 130, 195,
244, 667
Temeniška dolina — 130, 194,
669, 748, 770
Terpin Zdravko — 135
Tešar Boža — 559, 560
Težka voda (D. in G.) — 414,
464, 465, 467, 468, 470, 472 do
476, 480, 483, 485 488, 489, 491,
521—523, 534, 837, 853, 930
Tihaboj — 33, 57 69, 215, 219,
231, 236!
Tirjngar Ivan — 55
Tisovec — 51, 164
Tlaka — 231, 779, 786
Tlake — 568, 572, 574
Tolčane — 583, 608, 631, 754,
759
Tolsti vrh — 412, 507—509
Tolsti vrh (hríb) — 686. 690
Tomačevo — 955

Tornine (dom. kapetan) — 870,
873
Tornine Milan — 849, 861, 908,
942
Topla reber (D. in G.) — 169,
237, 239 240, 245, 253, 921, 923
do 926
Topličice — 201
Topol — 6'86, 688, 691, 693, 697
Tratnik Anton — 621
Tratnik Franc — 164, 563
Trava — 938, 940, 941
Trbinec — 123, 646
Trbovlje — 739
Trebanjski vrh — 750, 751
Trebča vas — 636, 754—756,
793. 799, 820
Trebelno — 9, 23, 24, 26—33,
36, 37, 45, 55, 72, 124, 126,
203, 215 217—223, 226', 229, 281,
283, 290, 293, 298, 299, 302 do
304, 307, 322, 450, 466, 549, 552
553, 556, 563, 566, 584, 605, 606,
608, 611, 613—620, 622, 6f27, 628
631, 644, 646—649, 652, 668, 670,
671, 676, 745, 746, 748, 813, 814,
825
Trebež — 646
Trebni vrh — 261
Trebni vrh — 861
Trebnje — 16, 24, 33, 45, 49, 57,
64 69, 71, 75, 78, 79, 91—93,
96, 104, 107—109, 116—118,
122, 123, 127, 162, 166, 171, 199,
203, 214—217 220, 222, 231
do 233, 253, 261, 262, 269, 273,
274, 277, 280, 287—291, 295,
300—303 305, 312, 313, 320 do
322, 324, 328, 330, 352, 357, 415,
418, 419, 443, 446, 447, 451 do
453. 458, 472, 482, 487, 496, 549,
553, 554, 566, 582, 585, 589, 593,
597, 600, 606, 628, 629, 631 do
635, 638, 642, 644—647, 649 do
655, 657, 660, 663, 665—668,
678—681, 683, 748, 753, 799 do
803, 805, 806, 811, 812, 815, 825,
826, 828, 829, 851, 855, 860, 863,
864, 870, 872, 879, 887
Trenta — 957

Triglav — 570
 Trnje — 684
 Tmovica — 631
 Trojane — 954, 955
 Trpin Lojze — 153
 Trst — 317, 324, 325, 335—337,
 381, 391, 458, 499, 500, 082. 685,
 800, 801, 923, 928, 929, 936, 939,
 941
 Trška gora — 81, 126, 380, 415.
 448, 452, 468, 549, 553—558,
 560, 563, 564, 585—589, 592 do
 597 605, 610, 612, 615, 619, 622,
 649, 668, 670, 969
 Tržišče — 91, 117, 118, 122, 124,
 214, 282, 288, 293, 303, 342, 356,
 366, 397, 596, 597, 600, 613, 614,
 628, 652, 667—071, 680, 745, 746,
 811, 854
 Turjak — 236, 239, 244, 331, 339,
 500, 569, 572, 573, 575—578,
 580, 630
 Turjaški grad — 331, 332
 Turkova draga — 201
 Turn — 231
 Turn (grad) — 671, 912
 Tum-Stene — 185

U

Udje — 570
 Ugl jarica — 208
 Uhan Vinko — 530
 Uiberreither dr. Siegfried —
 373, 374, 386
 Ulaka — 696', 697
 Umberger Franci — 154
 Umek Viktor — 720, 728, 759
 Uršna sela — 160, 202, 208, 446,
 467, 471, 473 474, 488, 492, 494,
 501, 503, 507, 510, 521, 552, 711,
 712, 834, 835, 841, 842, 844, 849,
 894, 919
 Ušive — 471

V

Vahta — 411, 441, 445, 453, 465,
 467
 Valentinčič Miro — 311

Valična vas — 261, 273, 798,
 901, 903
 Varšek Viktor-Vare — 19
 Vasiljevič Dobrivoje-Istok —
 54
 Vavta vas — 492, 494, 495, 501,
 507, 837, 871, 874
 Velika Bela stena — 185
 Velika gora — 172—175, 177 d'o
 182, 184. 191, 393
 Velika Loka — 50, 54, 57, 91,
 116, 128, 132, 217, 231—234,
 302, 313, 563. 684, 748, 751, 799
 Velike Bloke — 693—098
 Velike Lašče — 16, 172, 331, 473,
 475, 500, 505, 506, 558, 561, 565.
 566, 568, 569, 571, 573, 575 do
 580, 597 621, 627, 028, 630, 634,
 635, 639, 647, 691—694, 696,
 697, 704, 707, 762, 703, 800, 805,
 815, 825, 861, 864, 869, 870, 888,
 895, 898, 904, 911, 915, 940, 946,
 947
 Velike Poljane — 627, 946
 Veliki Cerovec — 35
 Veliki Gaber — 51, 681, 685,
 749, 757, 784. 801, 855, 889, 910,
 911
 Veliki Kal — 549, 552, 553, 655
 Veliki vrh (pri Globodolu) —
 417
 Veliki vrh (pri Ribnici) — 177,
 181, 940, 947
 Vendsnik Liza-Spela — 153
 Venišnik Milan-Savinc — 72,
 135, 154
 Venturini Oskar-Sandor — 61
 Verbič Franc-Musa — 590
 Verd — 381, 686
 Verdnik Karei — 99
 Verdun — 489
 Vevče — 18
 Videm (ftobrepolje) — 16, 165,
 168, 170
 Videm (Krka) — 39, 331, 645
 Videvič 2an — 677
 Vidmar Jože — 957
 Vidmar Priderik-Fridl — 120
 Vidmar Tone-Luka — 275, 849
 Vidošiči — 713

- Vimolj — 242, 939
 Vinica — 199, 204, 242, 247, 249, 252, 254, 466, 709, 928, 939
 Vinica (pri Šmarjeti) — 229
 Vinja vas — 202, 206, 438, 549, 550, 850, 86'6, 869, 919, 920
 Vinji vrh (pri Beli cerkvi) — 282, 284
 Vinji vrh (pri Kostanjevici) — 379, 380, 382 387
 Vinkov vrh — 754, 755, 787, 792, 793, 795, 798, 799, 834, 867, 870 894—897, 900, 902, 903, 920^ 921, 924. 958, 969
 Vino — 575
 Vipavska — 714
 Vipotnik Janez — • 49, 135, 157, 366, 459, 516, 517, 559, 600, 725, 762, 794. 894, 919
 Vlipotnik Olga — 59, 158
 Vir — 767
 Virant Martin — 583
 Visejec — 815, 899, 912
 Višnja gora — 63, 65, 359, 562, 56'4, 566, 597, 600, 639 646, 652, 657, 667, 681, 682, 700—704, 707, 708, 742, 751 752, 756, 757, 761, 762, 764—767, 795, 798, 800, 804, 811, 821, 823 828, 829, 889, 947, 948
 Višnje — 51
 Vitti Antonio — 117
 Vivod Mirko — 882, 914
 Vivodina — 139—141, 147, 195, 403, 710—712, 716—718, 867, 868
 Vodenice (M. in V.) — 366, 372, 382, 397, 403, 414, 465, 468, 469, 471, 491. 503, 505, 508
 Vodice (pri Dobropolju) — 583
 Vodice (pri Gabrovki) — 784
 Vodopivec Ivan — 50
 Vojić (čet. kapetan) — 332
 Vojna oblast VII. korpusa — 625
 Vojna področja:
 — belokranjsko — 349, 527, 918, 920
 — notranjsko — 700, 733
 — novomeško — 349, 736
 — ribniško — 349
 Vojno okrožje XVIII. — 336, 460, 820
 Vojnović Aleksander — 909
 Vojnović Milan — 894
 Volčja jama — 771
 Volčje jame — 49, 50, 277, 756
 Vošnjak Sergej — 7, 79 157, 310, 520, 961
 Vovk Franc — 555
 Vrančič Miran — 559
 Vransko — 957
 Vrankar dr. Pavel — 533, 559, 601, 725
 Vranov dol — 148
 Vrbičje — 575, 577, 583
 Vrbovec — 92, 104, 136, 137, 166. 235
 Vrčice — 201, 255
 Vrečko Zvonko-Tinč — 28, 73, 125, 130, 131, 185, 252, 306, 307, 345
 Vrh (D. in G.) — 3'82, 685, 770
 Vrh (M. in V.) — 569, 572, 574
 Vrh (pri Dolžu) — 438, 468, 469, 501
 Vrh (pri Ribnici) — 628
 Vrh (pri Trebelnem) 554, 6'15, 616, 647, 649, 652, 745, 826
 Vrh (pri Valični vasi) — 273, 631, 796, 798, 875, 908, 913, 923
 Vrh (pri Višnji gori) — 134, 564
 Vrh (M. in V.) — 563—566!, 578, 600, 601
 Vrhok — 366
 Vrhovnik — 281, 325, 682, 685, 690, 944, 948
 Vrhovec Lojze-Slavko — 74, 75
 Vrhovni štab — ■ 31 52, 89, 92, 95, 137, 138, 197, 198, 311, 314, 350, 396, 469, 514, 515 523, 524, 532, 546!, 561, 678, 680, 682, 717, 740, 763. 822, 908
 Vrhovnik Stane-Marjan — 146, 154
 Vrhovo — 291
 Vrhpolje (D. in G.) — 368, 508, 522
 Vrh trebnje — 263, 800, 806, 807, 809, 812, 817, 863
 Vršac — 120

Vršič — 942
Vršiček — 906
Vrtača — 867
Vrtače — 50
Vrzdenec — 948, 953

W

Weichs Maximilian — 374, 389, 391
Wolsegger dr. Ferdinand — 338

Z

Za boršt (pri Čatežu) — 748
Zaboršt (pri Kostanjevici) — 382, 401
Zabukovje (D. in G.) — 32, 215, 220, 293, 616, 647—649, 652, 745
Zadar — 928
Zadnikar Slavko — 126
Zadolje — **113**, 174
Zadvor (pri Kostanjevici) — 382
Zadvor (pri Ljubljani) — 948
Zafara — 107, 253, 254, 256 263, 265—271, 629, 634, 6*36, 638 do 640, 642—644, 755, 756, 792, 793 795, 796, 799, 812, 829, 834, 865, 898, 900, 902
Zagorje ob Savi — • 957
Zagorica (pri Čatežu) — 750
Zagorica (pri Velikem Gabru) — 51, 136, 342
Zagozd — 672
Zagrad — 55
Zagradec — 55, 107, 109, 163, 166, 168—171, 259, 261, 269, 272, 330, 583, 584, 608, 627, 724, 725, 753, 754, 759, 761—763, 792, 795, 796, 798, 899—901, **903**, 905, 908
Zagreb — 148, 151, 366 368, 374, 406, 709, 867, 868, 928, 955
Zajc — 206
Zajc Anton — 532, 590
Zajc Jože — 351
Zajčje polje — 940, 942

Zajčji vrh — 35, 468, 469, 471 472, 512, 521, 522, 550, 552, 838
Zakoški hrib — 49
Zalisc — 14, 16, 19, 21 631, 756, 798, 829, 865
Zalog (pri Ljubljani) — 10, 18, 955
Zalog (pri Novem mestu) — 444
Zalog (pri SkofljicS) — 559, 570, 572. 603
Zaloka — 231
Zalokar Anton — 733
Zameško — 20, 330, 337, 371, 373, 377, 379, 384, 415, 416
Zaplaz — 230, 747—751, 803, 830
Zaplotnik Bogdan — 282, 283
Zapotok — 339
Zapudje — » 242, 247, 248
Zavrh (pri Blokah) — 585
Zavrh (pri Dolah) — 671, 673, 969
Zavrh (pri Sumberku) — 50, 631, 752, 754
Zavrh (pri Zagradcu) — 724 do 726, 728, 729
Zavri Jože — 398
Završnik Maks — 577, 695
Završnik Vinko — 733
Zavrtače — 566
Zavržen Alojz-Cene — 270
Zbure — 62, 76, 213 229, 286, 356, 357, 397, 407
Zdenčina — 148, 149
Zdenska vas — 19, 167, 169, 562 do 568, 571, 573, 576. 578, 580, 581, 594, 596, 597, 621, 639, 685, 703, 704, 706—708. 761, 762
Zevnik Viktor — 572
Zglavnica — 782
Zgonc Tone-Vasja — 38, 49, 72, 120, 125, 130, 131, 347
Zidani most — 368, 381, 458, 671. 767, 800, 957
Zidar Franc-Jazbec — 348, 350
Zlobin — 930
Župane Ludvik-Smrekar — 23
Zupančič Franc-Bašelj — 733, 784
Zupančič Janez-Šimen — 78
Zupančič Miljan — 595, 735

Zveza sovjetskih socialističnih republik — 83, 392, 518, 526, 626, 676, 814, 918, 964
Zvonec Mirko — 734

Z

Zabja vas — 400, 444—447 449, 453, 454, 466, 471, 472, 474, 477, 481, 482, 485, 501—504, 506, 510, 838, 866'
Zaga — 404
Zagar Andrej-Maj — 77, 108, 122, 186
Zagar Jože-Jug — 188, 191
Zalna — 342, 358, 472, 703
Zalostna gora — 214, 215, 345, 648, 649
Zaloviče — 553'
Zdinja vas — 162, 586, 590
Zelezno — 46, 632, 807
Zelimlje — 282
Zerovnica — 695, 697
Zeželj Milan — 366'
Zibertov hrib — 447
Zie Ivan — 535
Zigmarice — 940

Zjhovo selo — 837
Žirovše — 955
Žitnik Marjan — 353
Zlajpah Rudolf — 102
Zlebič — 173, 869
Zukovo — 628
Zumberk — 88, 90, 137—139, 147 do 149, 152, 159, 161, 169, 199, 212, 258, 262, 266, 360, 365, 393, 396', 402, 403, 40«, 412, 509, 510, 709—711, 717, 718
Županšek — 691, 697
Žužemberk — 14, 16, 45, 50, 55, 92, 93, 95—98, 102, 104—106, 108—110, 113, 125, 126, 236, 251 do 256, 258—274, 277, 278, 281, 311, 312, 324, 330, 331, 345, 415, 418, 443, 448, 452, 458, 487, 549, 550, 583, 584, 609, 628—636', 638—646, 651, 657, 666, 667, 676—679, 681, 718, 724 725, 745, 752—757, 759, 76'2, 787, 792—800, 805, 807, 810, 820, 822, 828—830, 834, 864, 870, 871, 882, 889, 895—898, 900—902, 912, 915, 920, 921, 967 969
Zvirče — 162, 164, 639, 899, 904, 906, 916', 946

V S E B I N A

UVOD	5
I. USTANOVITEV (četrtga septembra 1942).....	9
Velika italijanska ofenziva.....	9
Beblerjev štab	14
Zbiranje enot prve manevrske brigade.....	19
Slovesen ustanovni miting na Trebelnem.....	24
Ognjeni krst.....	32
Opombe.....	38
II. VOJAŠKA IN POLITIČNA IZGRADNJA — BOJI IN MANEVRI (Od 5. septembra do 23. decembra 1942)	39
Italijanska presoja položaja.....	39
Presoje vodstva osvobodilnega gibanja.....	40
Pohod v rajon Brezove rebri in organizacijska utrditev 45	
Očiščevalna akcija v Suhi krajini.....	50
Italijanski poraz pri Kvasici.....	54
Napad na Škocjan.....	56
Očiščevalne akcije okoli Višnje gore in v Temenici .	63
Bojna sposobnost.....	70
Oprema za zimo.....	75
Taborišče v Radulji.....	80
Politično vzgojno delo.....	82
Znanilci preokretov na bojišču.....	88
Osvoboditev Ajdovca.....	92
Prvi napad Gubčeve na Žužemberk.....	105
Opombe.....	110
III. PARTIZANSKA PROTIOFENZIVA (Od 26. novembra 1942 do 26. marca 1943).....	113
Priprava na protiofenzivo.....	114
Dob.....	117
Proti Ljubljani.....	127
Pohod na Hrvaško.....	134
Bitka pri Bukovici in Krašiću.....	139
Akcije na progi Zagreb—Karlovac.....	148
Bitka v Suhi krajini.....	162

Bitka pri Ribnici.....	172
Legendarni boj v Jelenovem žlebu.....	182
Opombe.....	195
IV. ITALIJSKA NAPADALNOST (Od 27. marca do	
do 4. julija 1943).....	I®7
Začasna razdružitve brigad.....	197
Marš na Gorjance.....	200
Udarec združenih brigad na belokranjsko progo . .	204
Krvavi boji na Gorjancih.....	206
Neuspeh vdor čez mejo.....	212
Akcije v mirenjski dolini — Mokronog.....	214
Hajka okoli Trebelnega	220
Gambarova »doktrina«.....	226
Ponesrečen pohod na Štajersko.....	228
V ajdovškem okolišu.....	234
Manevrski premiki in umik v Kočevski Rog	236
V Belo krajino.....	240
Opombe.....	244
V. PRED ITALIJSKO KAPITULACIJO (Od 5. julija	
do 8. septembra 1943).....	246
Ustanovitev XIV. in XV. divizije.....	246
Veliki napad na Žužemberk.....	251
Neuspeh v Selih pri Sumberku.....	273
Prvi koraki XV. divizije	279
Bela cerkev.....	284
Ofenziva na železniške proge.....	288
Ustanovitev četrtega bataljona.....	296
Nadaljnja ofenziva na železnice.....	300
Napad na postajo Mirna peč.....	304
Opombe.....	311
VI. ITALIJSKA KAPITULACIJA.....	
Razoroževanje italijanske vojske.....	316'
Razorožitev belogardistične vojske.....	326
Uničenje plavogardističnega odreda v Grčaricah . .	332
Opombe.....	334
VII. PO ŽETVI V OFENZIVO (Od 9. septembra do 20.	
oktobra 1943).....	335
Nemci vzpostavljajo oblast.....	336
Utrjevanje bojne sposobnosti Gubčeve brigade . . .	341
Prvi boji okrepljene brigade.....	357
Osvoboditev Stoj drage.....	360
Ofenziva XV. divizije.....	367
Boji za Kostanjevico.....	370
Opombe.....	384
VIII. VELIKA NEMSKA OFENZIVA (Od 21. oktobra do	
10. novembra 1943).....	389
Nemška zamisel in sredstva.....	389
Preboj pri Kostanjevici.....	396

Boji na Gorjancih.....	402
Akcije v nemškem zaledju.....	409
Gibanje četrtega bataljona med ofenzivo.....	415
Analiza o izgubah med ofenzivo in stanje brigade . .	419
Opom.be.....	431
IX. NAPAD NA NOVO MESTO (Od 10. do 16. novembra 1943)	434
Ocena vedenja med ofenzivo.....	434
Uvod v napad.....	440
Napad na mesto.....	445
Ponovitev	448
Postedice neuSpeha.....	454
Opombe.....	459
X. BLOKADA NOVEGA MESTA (Od 17. novembra do 2. februarja 1944)	462
Blokadni položaj brigade.....	464
Vsakodnevni boji.....	468
Nemški vdor do Dolenjskih Toplic.....	487
Ob prehodu v novo leto 1944	497
Nadaljevanje bojev pred novomeškimi utrdkami . .	500
Rezultati blokade.....	512
Kulturno in politično življenje.....	516
Kadrovska gibanja.....	527
Oprema, organizacija, oborožitev.....	535
Opombe.....	541
XI. ŠTIRIKRAT TRŠKA GORA IN SODELOVANJE V KORPUSNIH OPERACIJAH (Od 3. februarja do 15. aprila 1944)	549
Pohod na nove blokadne položaje.....	549
Prvi in drugi napad na Trško goro.....	553
Odhod četrtega bataljona in baterije na kočevsko progo	560
Brigada na zavarovanju velikega korpusnega napada na Zdenko vas in Velike Lašče.....	565
Vrnitev k Novemu mestu.....	582
Ponovno Trška gora.....	585
Neuspeh v napadu na Pijavo gorico.....	597
Akcije prvega bataljona na blokadi Novega mesta .	605
Nova sovražna taktika in zagotovitev vamosti brigade	608
Sovražnik napade brigado na Trebelnem.....	613
Opombe.....	620
XII. OFENZIVA SEDMEGA KORPUSA (Od 16. aprila do 3. junija 1944)	624
Neuspeh pri Ribnici.....	624
Dobrava.....	632
Zužemberk.....	634
Neuspela obramba Trebelnega.....	644
Trebnje.....	649
Velika zmaga pri Mirni peči.....	654
Tržišče.....	667

Akcija Piatnik	671
Kulturno prosvetno delo.....	675
Opombe.....	678
XIII. NA NOTRANJSKEM IN OBRAMBA BELE KRAJINE (Od 4. junija do 13. avgusta 1944).....	681
Stampetov most.....	682
Obramba Notranjske.....	688
Boji okoli Ilove gore.....	701
Sovražna ofenziva v Beli krajini.....	709
Na fronti pred Metliko.....	712
Vnovič na Notranjsko.....	720
Kolektivni dopust v Beli krajini.....	724
Opombe.....	738
XIV. KRVAVI BOJI Z DOMOBRANCI (Od 13. avgusta do 22. oktobra 1944).....	742
Na Trebelnem.....	745
Trije napadi domobrancev.....	747
Poraz četrtega bataljona slovenskih domobrancev pri	
Sadinji vasi	752
Pohodi in boji.....	757
Neuspešni napadi na Višnjo goro, Stično in Šentvid .	764
Miniranje železniškega mosta pri Poganku.....	767
Organizacija sanitete in evakuacija ranjencev	780
Napad na Presko.....	781
Vojaško in politično-prosvetno delo.....	787
Boji pri Žužemberku.....	792
Boj na cesti med Veliko Loko in Trebnjem	799
Velika sovražna operacija v Suhi krajini.....	804
Poraz pri Občinah.....	806
Nadaljevanje obrambnih bojev.....	810
Opombe.....	820
XV. OBRAMBA BELE KRAJINE (Od 24. oktobra 1944 do 24. januarja 1945)	824
Napadi na domobransko vozlišče okoli Stične	824
Med Žužemberkom in Čatežem.....	829
Vojaško in politično urejevanje enot v brigadi	831
Prehranjevalna akcija pod Gorjanci.....	835
Sovražnikov vdor v Belo krajino.....	838
Boj pri Pribišju.....	842
Nezgode kočevske bojne skupine.....	846
Ponovno na blokadi Novega mesta.....	850
Vojaško-politična vzgoja.....	855
Tretji bataljon sodeluje pri napadu na posadko v	
Občinah.....	860
Pohod na Hrvaško — v Pisarovino.....	866
Zmagovita bitka v Suhi krajini.....	869
Glavni štab Slovenije ooenjuje brigado.....	875
Opombe.....	881

XVI. KONCNI BOJI ZA OSVOBODITEV (Od 25. januarja do 15. maja 1945).....	884
Sovražnikovi nacrti	884
Nacrt štaba sedmega korpusa za nadaljevanje bojev.	
Oborožitev in organizacija enot.....	890
Napad na Vinkov vrh.....	894
Napad na Stransko vas pri Zužemberku.....	899
Boji v Suhi krajini.....	903
Pohod na mejo, pomoč pri prehajanju štajerskih bri-	
gad na Dolenjsko.....	907
Gubčeva linija.....	912
Pred Novim mestom.....	919
Nemško-domobranska ofenzivna operacija v Suhi krajini.....	920
Boji v Kočevskem Rogu.....	924
Pohod četrte jugoslovanske armade proti Trstu . .	928
V sestavi kočevske skupine.....	930
Boji okoli Stalcerjev.....	934
Sedmi korpus varuje desno krilo četrte armade . .	936
Osvoboditev Kočevja.....	941
Na bojnem pohodu proti Ljubljani.....	946
Zadnje žrtve pri osvoboditvi Ljubljane — Boj na Ortljem	948
Zmagoslavje v Ljubljani.....	952
Opombe.....	958
XVII. SKLEPNO POGLAVJE.....	962
POVELJNISKI KADER.....	975
SEZNAM GUBCEVCEV.....	979
PADLI	1016
Register imen, krajev in enot.....	1029
Vsebina.....	1069

Knjižnica NOV in POS 8
Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije
Predsednik Zdravko Klanjšček

Lado Ambrožič-Novljan
GUBČEVA BRIGADA

Rokopis je odobrila komisija za zgodovino
na seji dne 25. oktobra 1971

Strokovna recenzenta
Zdravko Klanjšček in Jože Novak

Lektor France Vrečar
Opremil Vladimir Lakovič

Izdelava slik Vladimir Štimac

Tehnični urednik Jože Certalič

Založila »Partizanska knjiga« v Ljubljani
zanjo Milko Štolfa
in odbor Gubčeve brigade v Ljubljani
zanj Stane Skrlj

Natisnila in vezala tiskarna »Toneta Tomšiča« v Ljubljani
julija 1972 v 3000 izvodih

Klišeje izdelala klišarna »Ljudske pravice« v Ljubljani

»KNJIŽNICA NOV IN POS« je zbirka zgodovinskih orisov bojnih poti slovenskih brigad in odredov ter tematskih monografij iz zgodovine narodnoosvobodilne vojne in revolucije.

Orise bojnih poti avtorji pripravljajo v sodelovanju z odbori enot pri Zvezi združenj borcev NOV Slovenije in pod vodstvom mentorjev, ki jih določi komisija za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije.

Iz spodaj navedenega programa so izšle že knjige, ki so označene z velikimi črkami.

Osnovni program:

1. *Partizani na Gorenjskem* (O partizanskih četah na Gorenjskem do ustanovitve Gorenjskega partizanskega odreda junija 1942)
2. DRUGA GRUPA ODREDOV IN ŠTAJERSKI PARTIZANI 1941—1942 (Ivan Ferlež)
3. *Partizani na Notranjskem in Dolenjskem* (O partizanskih četah na Notranjskem in Dolenjskem do konca velike italijanske ofenzive)
4. *Partizani na Primorskem* (O partizanskih četah na Primorskem do ustanovitve Gradnikove brigade maja 1943)
5. *Tomšičeva brigada*
6. *Sercerjeva brigada*
7. GRADNIKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
8. GUBCEVA BRIGADA (Lado Ambrožič)
9. *Cankarjeva brigada*
10. SLANDROVA BRIGADA (dr. Miroslav Stiplovšek)
11. PRESERNOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
12. *Levstikova brigada*
13. *Deveta brigada*
14. *Ljubljanska brigada*
15. *Zidanskova brigada* >
16. *Dvanajsta brigada*
17. *Bračičeva brigada*
18. PETNAJSTA BRIGADA (Mile Pavlin)
19. VOJKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
20. *Gregorčičeva brigada*
21. BAZOVISKA BRIGADA (Franjo Bavec-Branko)
22. *Kosovelova brigada*
23. Posebne brigade NOV in POS
Rabska brigada
Zaščitna brigada GŠ
1. brigada VDV
2. brigada VDV
3. brigada VDV
24. Italijanske enote v NOV in POS
Brigada Triestina d'assalto — Tržaška udarna brigada
Divisione »Garibaldi Natisone« é brigata »Fontanot« — Divizija »Garibaldi Natisone« in brigada »Fontanot«
25. Prekomorske brigade
PRVA IN DRUGA PREKOMORSKA BRIGADA (Srečko Vilhar, Albert Klun)

- TRETJA PREKOMORSKA BRIGADA
 PETA PREKOMORSKA BRIGADA (Jože Šmit, Rado Bordon, Albert Klun)
 ARTILERISTI PREKOMORCI (Karei Levičnik)
 LETALCI PREKOMORCI (Rafael Perhauc)
 TANKISTI PREKOMORCI (Manojlo Babič, Miroslav Luštek)
26. Partizanski odredi na Gorenjskem
 JESENISKO-BOHINJSKI ODRED
 (Mile Pavlin)
 ŠKOFJELOŠKI ODRED (Tone Lotrič)
Gorenjski odred
Kokrški odred
 27. Partizanski odredi na Primorskem
Istrski odred
Južnoprimorski odred
Briško-beneški odred
 28. *Partizanski odredi na Koroškem*
 29. Partizanski odredi na Stajerskem
Kamniško-zasavski odred
Pohorski in Lackov odred
Kozjanski odred
 30. Partizanski odredi na Dolenjskem
Vzhodnodolenjski odred
Zapadnodolenjski odred
Dolenjski odred
Belokranjski odred
 31. Partizanski odredi na Notranjskem
Notranjski odred
Dolomitski odred
Problemski del »KNJIŽNICE NOV IN POS«
 32. OSVOBODITEV SLOVENSKEGA PRIMORJA (Stanko Petelin)
 33. POHOD ŠTIRINAJSTE (Lado Ambrožič)
 34. KAPITULACIJA ITALIJE IN NARODNOOSVOBODILNA BORBA V SLOVENIJI JESEN 1943 (Tone Ferenc)
 35. NACISTICNA RAZNARODOVALNA POLITIKA V SLOVENIJI 1941—1945 (Tone Ferenc)
 33. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV NA SARDINII, KORZIKI IN V JUŽNI FRANCII (Srečko Vilhar, Albert Klun)
 37. PEVSKI ZBOR JUGOSLOVANSKE ARMADE SREČKO KOSOVEL (Ivan Jerman)
 38. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV V AFRIKI (Srečko Vilhar, Albert Klun)
 39. SODELOVANJE SLOVENSkih IN HRVASKIH NARODNOOSVOBODILNIH ENOT 1941—1945 (Stevo Sunajko)

V tisku:

CENTRALNE PARTIZANSKE
 TISKARNE (Jože Kralj)

Pripomba: Komisija za zgodovino si pridržuje pravico manjših sprememb v naslovih ali razporeditvi vrstnega reda knjig.